GÖRÜNMEYEN ORDULAR

GERİLLA TARİHİ

MAX BOOT

İNKILÂP

GÖRÜNMEYEN ORDULAR

GERİLLA TARİHİ

MAX BOOT

Görünmeyen Ordular - Gerilla Tarihi / *Invisible Armies*

Akçalı Telif Ajansı ve W. W. Norton & Company aracılığıyla Türkiye'de yayın hakkı
© *2014,* İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Genel yayın yönetmeni Senem Davis
Editör Silya Zengilli
Düzelti Işıl Kocaoğlan
Kapak tasarım Seda Kaplan
Sayfa tasarım Yasemin Çatal

ISBN: 978-975-10-3439-7

14 15 16 17 18 9 8 7 6 5 4 3 2 1
İstanbul, 2014

Baskı ve Cilt
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

GÖRÜNMEYEN ORDULAR

GERİLLA TARİHİ

MAX BOOT

İngilizceden çeviren
Fethi Aytuna

İNKILÂP

Max Boot

Dış İlişkiler Konseyi'ne bağlı Ulusal Güvenlik çalışmalarında uzman akademisyen olarak yer alan Max Boot *Wall Street Dournal* ve daha birçok yayın kuruluşunu maddi olarak desteklemektedir. Yazarın ayrıca *The Savage Wars of Peace* ve *War Made New* adlı iki kitabı daha bulunmaktadır. New York'ta yaşamaktadır.

Fethi Aytuna

Darüşşafaka Lisesi'ni bitirdikten sonra Dokuz Eylül Üniversitesi GSF Sinema-TV Bölümünden mezun oldu. Daha önce çeşitli çevirileri bulunan çevirmen, televizyon belgesellerinde editörlük yapmaktadır.

İçindekiler

GİRİŞ XIII

BİRİNCİ KİTAP

KAPIDAKİ BARBARLAR
Gerilla Savaşı'nın Kökleri

1. BETH-HORON'DA PUSU
Romalılar Yahudilere Karşı, MS 66 1
2. KLASİK ÇATIŞMALAR
Peloponez Savaşı, Büyük İskender'in Orta Asya Seferi,
Makabiler ve Bar Kohba İsyanı, MÖ 426-MS 132 4
3. UYGARLIĞIN DIŞINDAKİ SAVAŞLAR
Kabile Savaşları ve Kitle Kıyımı 7
4. AKADLAR VE AYAKLANMALARIN KÖKENİ
Mezopotamya, MÖ 2334-2005 12
5. YAKALAYABİLİRSEN YAKALA
Persler İskitlere Karşı, MÖ 512 14
6. "BİR ÇÖL YARATIN"
Asur ve Roma'da Kontrgerillanın Kökleri,
MÖ 1100-MS 212 17
7. ROMA'NIN ÇÖKÜŞÜ
Barbar İstilaları, MS 370-476 24
8. DOĞU TARZI SAVAŞ MI?
Sun Tzu'nun Dışında Antik Çin'de Savaş 28
9. GÖÇEBELER VE MANDARİNLER
Hiungnular Han Hanedanı'na Karşı, MÖ 200-MS 48 31
10. GERİLLA PARADOKSU
Zayıf Güçlüyü Neden Yener? 37

11. TARTAN İSYANLARI
İskoçya İngiltere'ye Karşı, 1296-1746 40
12. KİTABA GÖRE SAVAŞ
Gerillalara Karşı Savaşanların Avantajı 48

İKİNCİ KİTAP

YA ÖZGÜRLÜK YA ÖLÜM
Liberal Devrimcilerin Yükselişi

13. AYDINLANMA ÇAĞINDA GAYRİNİZAMİ KUVVETLER
Hussarlar, Pandurlar ve Rangerlar, 1648-1775 55
14. AMERİKAN EŞEKARILARI
Britanya'ya Karşı Ayaklanma, 1775-1783 60
15. BIÇAKLI SAVAŞ
Yarımada Savaşı, 1808-1814 74
16. KARA SPARTAKÜS
Haiti Bağımsızlık Savaşı, 1791-1804 84
17. YUNANLILAR VE HAYRANLARI
Yunan Bağımsızlık Savaşı, 1821-1832 92
18. İKİ DÜNYANIN KAHRAMANI
Giuseppe Garibaldi ve İtalya Birliği Mücadelesi, 1833-1872 99
19. DEVRİMCİ SONUÇLAR
Liberal Kazanımlar 110

ÜÇÜNCÜ KİTAP

YAYILAN YAĞ LEKESİ
Emperyalist Savaşlar

20. SAVAŞ GİBİ OLMAYAN SAVAŞLAR
Avrupa'nın Yayılmasına Karşı Neden Çok Az
Gerilla Direnebildi? 115
21. SİNSİ SAVAŞMA TARZI
Kuzey Amerika'nın Doğusundaki
"Orman Savaşları", 1622-1842 119

22. BATININ ELE GEÇİRİLMESİ
Yiğitler Mavi Ceketlilere Karşı, 1848-1890 127
23. DOĞUNUN ELE GEÇİRİLMESİ
Rusya'ya Karşı Çeçenistan ve Dağıstan'da Cihat, 1829-1859 138
24. KARANLIK GEÇİTLER
Birinci İngiliz-Afgan Savaşı, 1838-1842 146
25. KUZEYBATI SINIRI
İngilizler ve Peştunlar, 1897-1947 153
26. UYGARLAŞTIRMA MİSYONU
Lyautey'in Fas Yılları, 1912-1925 157
27. KOMANDOLAR
Britanya'nın Güney Afrika'da Yenilgiden
Kıl Payı Kurtulması, 1899-1902 163
28. İMPARATORLUĞUN SONUNUN BAŞLANGICI
Emperyalizm Kendi Sonunu Nasıl Hazırladı? 175

DÖRDÜNCÜ KİTAP

BOMBACILAR
Uluslararası Terörizmin İlk Dönemi

29. İNTİHAR HANÇERLERİ
Haşhaşiler, MS 1090-1256 183
30. JOHN BROWN'IN NAAŞI
İçsavaşın Çıkmasına Yol Açan Terörist, 1856-1859 189
31. YENİDEN YAPILANMANIN YIKILMASI
Ku Klux Klan ve Yurttaşlık Haklarına Karşı Savaş,
1866-1876 195
32. EYLEM YOLUYLA PROPAGANDA
Anarşistler, 1880'ler-1939 202
33. ÇARIN AVLANIŞI
II. Aleksandr'ın Peşindeki Nihilistler, 1879-1881 210
34. "ZAPT EDİLEMEYEN PATLAMA"
Rusya'da Sosyalist Devrimciler, 1902-1917 214
35. ŞİNCİLER VE AYNASIZLAR
İrlanda Bağımsızlık Savaşı, 1919-1921 219
36. TERÖRİSTLERİN ZİHNİYETİ
Günahkârlar mı Yoksa Azizler mi? 231

BEŞİNCİ KİTAP

ÖZEL GÖSTERİLER
Dünya Savaşlarında Gerillalar ve Komandolar

37. OTUZ YILLIK SAVAŞ
Kan Kardeşler ve Kahverengi Gömlekliler, 1914-1945 239
38. BİR ARKEOLOĞUN EVRİMİ
"Arabistanlı Lawrence," 1916-1935 244
39. NİZAMİ GAYRİNİZAMİLER
İkinci Dünya Savaşı'nda Özel Kuvvetlerin Doğuşu 257
40. WINGATE'İN SAVAŞLARI
Filistin, Habeşistan ve Burma'da Bir
"Dik Başlı Dâhi", 1936-1944 261
41. DİRENİŞ VE İŞBİRLİĞİ
Yugoslavya, 1941-1945 ve Yakıp Yıkmanın Sınırları 274
42. "SÜPER ASKERLERİN" DEĞERİ
Komandolar Belirleyici Oldu mu? 281

ALTINCI KİTAP

İMPARATORLUKLARIN SONU
"Ulusal Kurtuluş" Savaşları

43. SAVAŞTAN SONRAKİ DÜNYA
Avrupa'nın Gücü Elinden Kayarken 289
44. KIZIL İMPARATORUN YÜKSELİŞİ
Mao Zedong'un İktidara Uzun Yürüyüşü, 1921-1949 295
45. DIEN BIEN PHU'YA ELVEDA
Hindiçini Savaşı, 1945-1954 311
46. "İKNA ET YA DA ZORLA"
Cezayir Bağımsızlık Savaşı, 1954-1962 326
47. BİR ADAM VE PLANI
Briggs, Templer ve Malaya'daki Olağanüstü Hal, 1948-1960 338
48. "AYIRT EDİCİ BİR İNGİLİZ YAKLAŞIMI" MI?
İngilizler Neden –En Azından Bazen– Başarılı Oldular? 348

YEDİNCİ KİTAP

RADİKAL ŞIKLIK
Solcu Devrimcilerin Romantizmi

49. MADALYONUN İKİ YÜZÜ
1960'lar ve 1970'lerde Gerilla Mistisizmi 355
50. SESSİZ AMERİKALI
Edward Lansdale ve Huk İsyanı, 1945-1954 358
51. GÜNEY VİETNAM'IN KURULMASI
Lansdale ve Diem, 1954-1956 364
52. ÖTEKİ SAVAŞ
Vietnam'da Ateş Gücünün Kısıtlamaları, 1960-1973 369
53. M-26-7
Castro'nun Umulmadık Geri Dönüşü, 1952-1959 381
54. FOCO MU LOCO MU?
Che'nin Don Kişotvari Serüveni, 1965-1967 393
55. 68 VE 48 KUŞAĞI ÇOCUKLARI
Entebbe Baskını ve 1970'lerde Terörizm 402
56. ARAFAT'IN UZUN YOLCULUĞU
Terörizm Filistinlilere Ne Kazandırdı, Ne Kaybettirdi? 410
57. DIŞLANANLAR VEYA AMAÇSIZ İSYANCILAR
1980'lerde (Marksist) Meselenin Sonu 422

SEKİZİNCİ KİTAP

TANRI ADINA ÖLDÜRENLER
Radikal İslam'ın Yükselişi

58. DÜNYAYI SARSAN ELLİ GÜN
Tahran, Mekke, İslamabat ve Kabil, 4 Kasım-24 Aralık 1979 429
59. RUSYA'NIN VİETNAMI
Kızıl Ordu, Mücahitlere Karşı, 1980-1989 433
60. A TAKIMI
Lübnan'da "Allah'ın Partisi", 1982-2006 446
61. ULUSLARARASI TERÖRİST
Usame bin Ladin ve El Kaide, 1988-2011 458

62. MEZOPOTAMYA'DA KIYIM
Irak'ta 2003'ten Sonraki El Kaide 470
63. KONTRGERİLLANIN YENİDEN KEŞFEDİLMESİ
David Petraeus ve Yeni Hamle, 2007-2008 475
64. YIKILDI MI?
Küresel İslami Direnişin Başarıları ve Başarısızlıkları 485

SON SÖZ: Marcah'ta Buluşma, 23 Ekim 2011 488
YANSIMALAR: On İki Makale ya da

Beş BinYıldan Çıkarılan Dersler 492

EK: GÖRÜNMEZ ORDULAR VERİTABANI 501

TEŞEKKÜRLER 521

NOTLAR 524

KAYNAKÇA 574

FOTOĞRAFLAR 649

DİZİN 657

Bu kitabın yazılmasını mümkün kılan Dış İlişkiler Konseyi'ne;
Ve babaları olmayı büyük bir talih kabul ettiğim Victoria, Abigail ve William Boot'a.

◆

"Görünmez bir ordu neredeyse bütün İspanya'yı bir ağ gibi kaplamıştı ve kıtasını ya da kışlasını bir an için terk eden Fransız askerlerinin bu ağın gözlerinden kurtulmalarının imkânı yoktu. Üniforması ve silahı olmayan gerillalar peşlerine düşen kıtalardan kolayca kaçıyordu. Onlarla çarpışmak için gönderilen birlikler sık sık farkına bile varmadan onların arasından geçip gidiyordu."
KONT MIOT DE MELITO (1858)[1]

"Görünmez, sürekli yer değiştiren, yakalanması imkânsız bir düşmana saldırıyoruz."
ALBAY ROGER TRINQUIER (1961)[2]

GİRİŞ

BAĞDAT DEVRİYESİ, 9 Nisan 2007

Paraşütçü askerler şafak sökmeye başladığı sırada, avlanmaya hazırlanan vahşi birer hayvan gibi "kulübelerinden" çıktılar. Taba renkli çöl postalları, üslerinin bulunduğu kıraç toprağın üzerine serpilmiş gümüşi renkli çakıltaşlarının üzerinde yürürken hafifçe gıcırdıyordu. Bütün teçhizat üzerlerindeydi: Kevlar miğfer, M-4 piyade tüfeği, 9 milimetre tabanca, ateşe dayanıklı eldiven, gece görüş gözlüğü, ilkyardım çantası, mermilik, telsiz ve daha pek çok şey. Taşınması en zor olan donanım, omuzdan kasığa kadar bütün vücudu önden, arkadan ve yanlardan saran çelik yelekti. Toplam olarak en az 27 kilogram yük taşıyorlardı. Bu, Romalı lejyonerlerin taşıdığı yükle hemen hemen eşitti.

Görevle ilgili kısa bir brifing aldıktan sonra, kendilerini Adalet İleri Harekât Üssü'nün nizamiyesine uzanan 800 metrelik yolu yürümekten kurtaracak zırhsız araca bindiler. Kısa bir yolculuğun ardından 120 santim dışarı yüksekliğindeki kamyonun kasasından aşağı atlayıp kapıdan dışar çıktıklarında sıcak bahar havası onları bekliyordu. Yakınlardaki Dicle Nehri boyunca yükselen zehirli dumanları soluyarak yürüdüler.

9 Nisan 2007 Pazartesi. Bağdat'ın kuzeybatısında bulunan Kadimiye Mahallesi.

O gün Saddam Hüseyin rejiminin çöküşünün yıldönümüydü. Amerikan birlikleri, bütün konvansiyonel orduların tercih ettiği gibi mevzi harbi yapan Irak ordusu ve Cumhuriyet Muhafızlarını devirmekte hiç sıkıntı çekmedikleri halde, Sünni mücahitlerden Şii milislere kadar değişen çeşitli silahlı gruplar karşısında tökezlemişlerdi. Bu militanlar AK-47, tanksavar ve en önemlisi Amerikan ordusundan çaldıkları patlayıcılarla yaptıkları el yapımı bombalar gibi basit silahlarla 3300'den fazla Amerikalıyı öldürüp 25.000 kadarını yaraladılar. Sonraki dört yıl ve sekiz ay boyunca 1184 kişi daha ölecekti. Iraklıların kaybı çok daha korkunçtu, bu dönemin sonunda 80.000'den fazla insan ölmüştü.[1] O günden henüz birkaç ay önce, Bağdat'taki bu korkunç kan banyosu, ülkeyi topyekûn bir içsavaşın eşiğine getirmişti.

Amerikan askerleri, artık tarihe karışmış olan Kızıl Ordu gibi rakipleri alt etmeye göre tasarlanmış taktiklerle teknolojiyi, bu yeni tehditlerle başa çıkma konusunda son derece yetersiz görüyordu. Bu tür savaşta yandan taarruz edilecek bir kanat, ele geçirilecek bir başkent yoktu; topluca saldırılıp ele geçirilecek kale sayısı çok azdı. Her gün, her yerde olan ve hiçbir yerde olmayan görünmez bir düşmana karşı çarpışmanın acımasız zorluğundan başka bir şey yoktu. Bu, acımasızca vurup kaçan, halkın içine karışıp kaybolan bir düşmandı. Amerikalıları vahşice misilleme yapmaya kışkırtıp böylece halkı onların aleyhine çevirmek için uğraşıyordu. Amerikalılar bu tür düşmanlarla daha önce de savaşmıştı. 1900'lerin başında Filipinler'in balta girmemiş ormanlarında, 1960'larda Vietnam'ın pirinç tarlalarında öyle düşmanları vardı. Ne var ki, askerlerin büyük kısmı bu tür düşmanlarla karşı karşıya gelmekten huzursuzluk duyuyordu.

Kara kuvvetleri ve deniz piyadelerinin yeni sahra talimnamesi (FM 3-24) ancak 2006'nın sonunda –Irak Savaşı'nın başlamasından neredeyse dört yıl sonra– hazırlandı. Bu özellikle kontrgerilla harekâtlarına yönelik olarak onlarca yıldan beri hazırlanan ilk talimnameydi. FM 3-24'ün yazılmasına nezaret eden General David H. Petraeus 2007 başında Irak'taki Amerikan kuvvetlerinin komutanı olarak atanınca, talimnamenin yönergelerini uygulamaya başladı. Irak'a daha fazla asker getirildiği gibi, İleri Harekât Üslerinden dışarı çıkmaya başlayan askerlerin sayısı da arttı. Bu üslerin etrafındaki portatif dikenli teller ve beton duvarlar onları, yatıştırmaları beklenen toplumdan ayırıyordu. Askerler, Iraklılarla birlikte yaşayıp çalışacakları Ortak Güvenlik İstasyonları ve Muharebe İleri Karakollarına yerleşmeye başladılar. Ağır zırhlı Humvee araçlarla dolaşım azaltılarak yaya devriyelere ağırlık verildi. Böylece askerler halkın arasına karışıp isyancıları avlamak için gereken istihbaratı toplayabilecekti.

Üsteğmenlikten henüz terfi etmekle birlikte hâlâ takım komutanlığı yapan Yüzbaşı David Brunais, bu stratejik değişikliğin küçük bir parçasıydı. 82. Hava İndirme Tümeni'ne mensup on bir gönüllü asker ve bir çavuşun başında Kadimiye'nin karanlık sokaklarını geziyordu. Yoğun Şii nüfusa sahip olup az sayıdaki Sünni yerleşimcinin aylar önce kovulduğu bu bölgede günün üçüncü devriyesine çıkmışlardı. Mahalle, Mukteda es-Sadr'ın lideri olduğu aşırı uçtaki Şii Ceyş el-Mehdi (Mehdi Ordusu) grubu yandaşlarının yuvasıydı. Burada aynı zamanda yerel güvenlik güçleri tarafından yoğun tedbirlerle korunan kutsal bir Şii türbesi vardı. John Gotti'nin kendi mahallesindeki Mafya gibi, Mehdiciler ülkenin dört bir yanında şiddet eylemleri yaparken kendi mahallelerinin sessiz kalmasını tercih ediyordu. Fakat bunun pek önemi yoktu. Çarpıcı şiddet, kanunların geçerli olmadığı bu ülkede, pratik olarak her an her yerde patlak verebilirdi. Şehrin göbeğindeki Yeşil Bölge bile güvenli değildi. Birkaç gün içinde, bir intihar bombacısı bu bölgedeki Irak Parlamentosu'na sızarak, herkesin gözü önünde bir milletvekilini öldürecekti.

Sokağın iki yanına yayılan paraşütçüler, karanlığı parlak yeşil bir ışığa dönüştüren gece görüş gözlükleriyle etrafı kolaçan ediyor, miğferlerine takılı mikrofonlar vasıtasıyla kısık sesle iletişim kuruyorlardı. Karşılaştıkları tek sorun kötü bir trafik kazasıydı. Bir taksi baş aşağı dönmüştü. Brunais, Iraklı bir binbaşıya yardım isteyip istemediğini sormak için durdu. Fakat görünüşe bakılırsa Iraklılar durumu gayet iyi idare ediyordu. Yürümeye devam eden paraşütçüler biraz sonra, yarım düzine kadar orta yaşlı erkeğin nargile içtiği bir kaldırım kahvesine geldiler. Brunais bir aydan beri bu semtte devriyeye çıktığı için onları tanıyordu. Sohbet etmek amacıyla plastikten ucuz bir sandalyeye oturdu.

Brunais adamların her zamanki Arap konukseverliğiyle ikram ettiği nargileyi geri çevirip Pepsi içmeyi kabul etti. Nargilecilerin arasından bazen İngilizce bilenler çıksa da bugün yoktu; o yüzden tercümanı yanına çağırdı. Iraklı adam, asilerin misilleme yapmasından kaçınmak için, kimliğini gizlemek amacıyla kar maskesi giymişti. Brunais tercümanı vasıtasıyla yapmacıklı olsa da dostane bir konuşma yürütüyordu. Domino ve futbol oynamayla başlayan sohbet, yüzbaşının bu sembolik günde Irak Hükümeti'nin başkenti araç trafiğine kapattığını açıklamasıyla devam ediyordu. Adamlar yumuşak bir üslupla günlük hayatlarının bu şekilde kesintiye uğramasından ve işlerinin bozulmasından yakınıyordu. Yüzbaşı ise araç bombalarının işleri için daha kötü olduğunu belirtti.

Sohbet sadece birkaç dakika sürdü. Sonra, Bruanis ile adamları, iki tarafın dostluğunu bildiren sözlerle birlikte kalkarak devriyeye başladıkları noktaya doğru yavaşça yürüdü. Üsten çıktıktan bir buçuk saat sonra yorgun, terlemiş, yatmaya ve aynı şeyi sabah tekrarlamaya hazır bir şekilde döndüler.[2]

82. Hava İndirme Tümeni'ne bağlı bu askerlerin bu sakin Bağdat gecesinde yaptıklarında bir sıra dışılık yoktu. İşte meselenin özü de bu noktadadır. Onlar Büyük İskender ve Julius Sezar'ın zamanından beri kontrgerilla operasyonlarının mihenk taşını oluşturan türden basit, usandırıcı, olağan istihbarat toplama ve güvenlik faaliyetini yerine getiriyordu. Geleneksel olmayan savaşların çetin koşullarıyla başa çıkmak için mücadele eden uzun bir askerlik geçmişinin devamıydılar. Düşmanları da konvansiyonel orduların başını her zaman belaya sokan kuraldışı savaşçıların daha eski geçmişinin parçasıydı.

Birçok kereler gerilla savaşlarının yerini "yeni yeni şeylerin" aldığı düşünüldü. 1910'larda endüstriyel savaş, 1930'larda hava muharebeleri, 1950'lerde nükleer savaş, 1990'larda ağ merkezli muharebe bunun örnekleriydi. Oysa gerilla savaşları her seferinde daha güçlü bir biçimde geri döndü.

Silahlı direniş ve terörizm, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri baskın çatışma şekli haline geldi ki, bu eğilimin yakın bir gelecekte de sürmesi olasıdır. Devletler arasındaki geleneksel çatışmalar giderek azalsa bile, gerilla ve terörist gruplarının sayısı artmaya devam etmektedir; hatta ikincisi ilkine göre daha hızlı çoğalmaktadır.[3] Yapılan bir araştırmaya göre, 1990'larda savaş sonucu meydana gelen ölümlerin yüzde 90'ından fazlası, düzensiz ordular arasındaki içsavaşların eseriydi. Bu oran hiç kuşkusuz, 21. yüzyılın ilk on yılında da aynı şekilde yüksekti.[4]

Bu savaş türünün neden bu kadar yaygınlaştığını anlamak zor değildir. Her şeyden evvel ucuz ve kolaydır. Gerilla savaşını sürdürmek pahalı silah sistemleri bulmayı veya kapsamlı bir bürokrasi kurmayı gerektirmez. Üstelik bu işe de yarar; en azından bazen. Asiler; Cezayir'den Vietnam'a, Afganistan'dan Çeçenistan, Lübnan, Somali ve Irak'a kadar her yerde büyük güçleri alt etme konusunda sürekli beceri gösterdiler. Amerikalılar, kuralsız taktiklerin ne kadar tehlikeli olabileceğini 11 Eylül 2001'de ve ardından patlak veren savaşlarda çok iyi anladılar. Gerilla savaşı ve yakın akrabası terörizmin niteliğinin birdenbire anlaşılması, bu konuların artık çiçek çocukları döneminden kalma köhne akademik araştırmaların ilgi alanında olmadığının görülmesini sağlamıştı. Bu konular artık ölüm kalım meselesine dönmüştü.

Bununla birlikte, çağlar boyunca gerilla savaşı ve terörizmin geçirdiği evreleri anlamayı sağlayacak güncel bir eser yoktu.[5] İşte bu kitabın amacı, tarihöncesi çağlardaki köklerinden başlayıp günümüzde Irak, Afganistan ve diğer yerlerde yaşanan çatışmalara kadar düzensiz savaşların öyküsünü anlatmaktır. Burada amaç yüzyıllar içindeki en önemli çeşitleri ve tezahürleriyle, düşük yoğunluklu çatışmayı göstermektir. Ağırlıklı olarak son iki yüzyıllık sürecin üzerinde durulmakla birlikte, yakın zamandaki gelişmeleri daha derinlemesine anlayabilmek amacıyla kitabın ilk kısmında ilkçağ ve ortaçağdaki gerilla savaşları da incelenmiştir.

Bu kitap, konuyla ilgilenen genel okuyucuyu başka kaynağa başvurmaya mecbur bırakmamayı hedeflemektedir. Fakat asla bir ansiklopedi ortaya çıkarmayı düşünmedim. Kitabı kaleme alırken amacım öğretici olduğu kadar sürükleyici bir anlatım sunmaktı. Gerilla savaşı ve terörizm tarihinde meydana gelen her olayı sıralamak yerine –bu zaten imkânsızdır– önemli olayları ortaya koyup bunları iyi seçilmiş ve iyi anlatılmış öykülerle sergilemeyi amaçladım. Özetleme yapabilmek amacıyla birçok savaşı dikkate almamak ya da kısaltmak zorunda kaldım. Belli bir konuda daha çok ayrıntı arayanların, dipnotlarda bahsedilen kaynaklara başvurması gerekir.

İleriki sayfalarda dikkate değer komutanların görüşleriyle kişiliklerine hatırı sayılır derecede yer verdim. Bu kişiliklerin beklenmedik davranışları sadece ilginç olmakla kalmayıp, aynı zamanda olayların gidişatını –özellikle isyanlarda– belirlemede son derece önemlidir. Düzenli orduların örgütsel yapısından yoksun olan ge-

rilla orduları, genellikle Robert the Bruce, Giuseppe Garibaldi, Orde Wingate veya Mao Zedong gibi güçlü bir kişiliğin yansımasıdır. Aynı şekilde, en başarılı gerilla savaşçıları –Hubert Lyautey, Edward Lansdale ve David Petraeus– genellikle kendi askeri kurumlarıyla anlaşamayan başına buyruk insanlardır.

Bu türden bir çalışmanın barındırdığı en büyük güçlük , "gerilla" ve "terörist" gibi kelimeler konusunda herkesin kabul ettiği ortak bir tanım bulunmamasıdır. Dedikleri gibi, birisi için terörist olan bir başkası için özgürlük savaşçısıdır. Walter Laqueur, "'Terörizm' deyimi (tıpkı 'gerilla' gibi) o kadar farklı anlamlarda o kadar sık kullanıldı ki, artık adeta anlamını kaybetti," şeklinde yakınmakta büyük ölçüde haklıdır.[6] İşte bu deyimleri tanımlamanın son derece güç olması nedeniyle *Görünmez Ordular* hem teröristleri hem gerillaları ele almaktadır; zira bunlardan birisini dışlamak tabloyu eksik bırakmak anlamına gelirdi.

Bu kitaptaki kullanım şekliyle *terörizm*, devlet dışı aktörlerin gayri muharip unsurlara (çoğunlukla siviller olup bunlara kamu görevlileri, polisler ve görev başında olmayan askerler de dahildir) karşı sindirme veya zorlama ve hükümet politikası veya oluşumunu değiştirme amacıyla şiddet kullanmasıdır. Genel olarak teröristlerin arzuladığı siyasi veya psikolojik etki, yarattıkları gerçek yıkımın yanında çok hafif kalır. 19. yüzyılın "Eylem Yoluyla Propaganda" sloganı bugün de geçerlidir. Terörizm, özünde psikolojik bir silahtır. Devletin sivillere karşı şiddet kullanması bizim tanımımız dışında kalmaktadır, çünkü "terörizm" kelimesinin yaygın kullanımı Fransız Devrimi'nin 1793-1794 yıllarındaki Terör Dönemi'nden beri ciddi ölçüde değişmiştir. O dönemde sivillere karşı uygulanan yoğun şiddet Edmund Burke'ün, "Terörist denilen cehennem zebanileri" şeklinde bir ifade kullanmasına yol açmıştır.[7] Bizim üzerinde duracağımız yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya uygulanan terörizmdir, gerçi örtülü devlet desteği alan terörist grupların varlığı nedeniyle bu ikisinin sınırlarının birbirine karıştığını da unutmamak lazımdır.

Gerilla kelimesi "küçük savaş" anlamına gelir. Bu kelime ilk kez Napolyon'un 1808'den 1814'e kadar İspanya'da düzensiz birliklere karşı verdiği mücadelede kullanılmakla birlikte kökeni insanlığın tarihi kadar eskidir. Bu kitapta, bir hükümete ve onun güvenlik güçlerine karşı siyasi veya dini nedenlerle silahlı bir grup tarafından kullanılan vur-kaç taktikleri için kullanılacaktır. Paradan başka bir şeyin peşinde olmayan haydutlar bu kapsamın dışında bırakılmıştır; onlar genellikle kurulu düzeni sarsmakla değil ondan kazanç elde etmekle ilgilenirler. Gerillaların büyük bir kısmı devlet dışı gruplara üye olsa da bazıları düşman hatları ardında operasyona gönderilen resmi askeri birliklerin (günümüzde Özel Harekât Kuvvetleri olarak bilinmek-

tedir) parçasıdır. Bazı düzensiz birlikler, resmen konvansiyonel bir ordunun safları içinde yer almasa da onlarla yakın işbirliği yapabilir. Gerilla savaşı en düşük düzeyde, konvansiyonel orduların en küçük birimlerinde kullandığı taktiklerle birçok ortak paydaya sahiptir. İkisi de pusu kurmaya ve hızlı hareket etmeye dayanır. Aralarındaki fark, gerilla savaşının cephe hatlarından ve önceden hazırlık yapılmış muharebelerden yoksun olmasıdır. Bunlar konvansiyonel çatışmaların belirleyici özelliğidir.

Teröristler için bazen "şehir gerillası" deyimi kullanılsa da bu tanım, kavramı aşırı derecede basitleştirir; kentsel alanlar da tıpkı kırsal alanlar gibi hem gerilla hem de terörist faaliyetlerine sahne olabilir. Ayrıca, şiddeti sadece gayri muharip unsurlarla (terörizm) veya muharip unsurlarla (gerilla savaşı) sınırlı tutan silahlı isyanların sayısı çok azdır. Örneğin Vietkong Örgütü, Güney Vietnam ve Amerikan askerlerinin yanı sıra çok sayıda Güney Vietnamlı sivil de öldürmüştür. Aynı şekilde, İrlanda Cumhuriyet Ordusu, sadece İngiliz ordusuna ait kışlaları ve askerleri değil, dükkânları ve barları da hedef almıştır. Genelde bu ayrım hangi yönteme ağırlık verildiğiyle belirlenebilir. Örneğin Boerler, 20. yüzyıl başında Boerler gerilla taktiklerini kullanırken, bir yüzyıl sonra El Kaide terörizme başvurmaktadır.

Dikkat çekici birkaç hususu daha belirtmekte yarar vardır. Gerillalar genellikle, kısa süreliğine bile olsa belli bir toprak parçasını ele geçirmeye çalışırken teröristlerin böyle bir amacı yoktur. Gerilla ordusunda yer alanların sayısı on binlere ulaşabilir; oysa terörist örgütlerin asla birkaç yüzden fazla yandaşı olmaz. Gerillalar faaliyetlerini iyi bilinen bir savaş bölgesiyle kısıtlı tutarken teröristler resmi savaş hali olmayan sivil cephelere saldırır. Gerillalar düşmanı fiziki olarak yenmeyi ya da en azından yıpratmayı amaçlarken teröristler ses getirecek birkaç saldırıyla devrimi tetiklemeyi umarlar. Silahlı çatışma sıralamasının en altında teröristler yer alırken, ondan sonra gerillalar, ardından konvansiyonel kuvvetler ve nihayet nükleer silahlar ile diğer toplu imha silahları gelir.

Meseleyi iyice karmaşık hale getirecek bir konu, düşmanlarının genellikle bütün "gerillaları" veya "isyancıları" (bunlar nispeten olumlayıcı sıfatlardır) "terörist" olarak nitelemesi; hatta "suçlular," "haydutlar," "hainler," veya "çıkmaz sokağa saplananlar," gibi aşağılayıcı tanımlar kullanmasıdır. Gerilla saldırısı düzenleyenlerse kendilerine doğal olarak "özgürlük savaşçıları," "mücahitler," "yurtseverler," "askerler," denmesini veya olumlu çağrışımları olan başka tanımlar kullanılmasını tercih ederler. Belki de bu tanımların esnekliğini en iyi gösteren örnek, Britanya Hükümeti'nin 1944'te Yugoslavya'da de Mihailoviç'in Çetniklerinden desteğini çekip Tito'nun Partizanlarını desteklemeye başladıktan sonra yayınladığı şu yönergedir: "Gelecekte Mihailoviç'in kuvvetleri yurtseverler olarak değil terörist çeteler olarak nitelenecektir. Ayrıca partizanlar için kullanılan 'kızıl haydutlar' deyimi bırakılıp onun yerine, 'özgürlük savaşçısı' tabiri kullanılacaktır."[8] (Nazilerin

İngilizlerle) ortak paydası bulunmasa da düşmanlarına karşı kullandıkları kelimelerde anlam değişikliği yapma konusunda hemfikirdiler. 1941'de bir talimat yayınlayan Heinrich Himmler, "psikolojik nedenlerden ötürü" partizan yerine haydut teriminin kullanılmasını istemişti.[9]

Adına ne derseniz deyin, savaşanlar terörist veya gerilla taktiklerine tek bir nedenle başvurur: güçleri geleneksel yöntemleri kullanmak bakımından çok zayıftır. Siyaset bilimci Samuel Huntington bu konuda 1962'de şöyle diyordu: "Gerilla savaşı, stratejik açıdan zayıf olan tarafın kendi seçtiği biçimlere, zamanlara ve yerlere göre taktik saldırılar yaptığı bir savaş biçimidir."[10] Aslında her silahlı grup, geleneksel olarak daha yüksek başarı şansı taşıdığı için konvansiyonel savaş yürütmek ister. Konvansiyonel ordular düşmanın silahlı kuvvetlerini mümkün olduğunca çabuk yıkacak şekilde bir imha stratejisi uygulamaya çalışır. Düzensiz kuvvetlerse düşmanın savaşma isteğini zayıflatmayı amaçlayan bir yıpratma stratejisi sürdürmeye mecburdur. Bu kaçınılmaz olarak çok masraflı, uzun süren, zor bir iştir. Elle tutulur bir alternatif olduğu takdirde, aklı başında hiçbir taraf bu tercihi gönüllü olarak uygulamaz. Bu nedenle, gerilla ve terörist taktikleri her zaman zayıfın güçlüye karşı başvurduğu bir çare olmuştur. O yüzden isyancılar kuytu köşelerde savaşırlar; düzenli bir ordu gibi açıkta savaştıkları takdirde imha edilirler.

Tabii güçlü olanlar da korkunç şiddet eylemlerinin dışında değildir. Üç devlet (Hitler'in Almanyası, Stalin'in Rusyası ve Mao'nun Çini) tarihte bütün teröristlerin ve gerillaların öldürdüğünden çok daha fazla insan öldürmüştür. Fakat onların eylemleri, düşmanları durumundaki gerillalara yönelik olmadıkça veya gerilla taktiklerine başvurmadıkça bu kitabın kapsamı dışında kalmaktadır.

Düşük yoğunluklu, gayrinizami, asimetrik, karmaşık, hibrit ve konvansiyonel olmayan harp gibi geniş bir kategori dilimi içinde yer alan gerilla ve terörist taktikleri, geçmişte '*la petite guerre*' yani "küçük savaş" olarak biliniyordu. Bütün bu kategorileri tanımlamak zor olsa da analizciler tıpkı pornografi gibi bunları görür görmez tanırlar. Kitabın ilerleyen sayfalarında bunların boyutunun daha belirgin hale geleceğini ümit ediyorum.

Bu kitabı ne gerillalar ile teröristleri övmek ne de yerin dibine sokmak için yazdım. Bazıları övülmeyi hak ederken bazıları buna değmez. Hangisinin hangi gruba girdiği sizin dünya görüşünüze göre değişir. Zayıflık nasıl bir meziyet değilse güç de öyledir. Benim amacım polemik yaratmak değil, şimdiye kadar ayrıntılı biçimde anlatılmamış bir öyküyü mümkün olduğunca tarafsız ve sürükleyici biçimde anlatmaktan ibarettir.

Bu kitabın ilk kısmında en eski savaşma biçiminin kökleri ele alınmaktadır. Tarihöncesi çağların kabileler arası savaşlarından başlayıp antikçağdaki Mezopotamya, Roma ve Çin'le devam eden yolculuk ortaçağda İskoçlar ile İngilizler arasındaki çatışmalarla sona eriyor.

Ardından 1770'lerden 1870'lere kadar bütün dünyayı kasıp kavuran özgürlükçü devrimlerle sonuçlanan gerilla mücadeleleri ele alınıyor. Burada sadece Amerikan Bağımsızlık Savaşı üzerinde değil; ayrıca İspanya'nın Napolyon'a karşı verdiği mücadele, Haiti köle isyanı, Yunanistan'ın Osmanlılara karşı bağımsızlık savaşı ve Garibaldi'nin İtalyan birliğini sağlamak için verdiği mücadele üzerinde duruluyor. Bu örneklerin çoğu Amerikan Devrimi kadar açıklayıcı olmakla birlikte yakın geçmişte hiçbiri hak ettiği kadar ilgi görmedi. Biz bu kitapla bu ihmali ortadan kaldırmayı amaçladık.

Kitabın üçüncü kısmında 19. yüzyıldaki gerilla savaşlarının bir başka cephesi, Avrupalıların imparatorluk yönetimlerine karşı "yerli" direnişi bastırmak için açtığı seferler inceleniyor. Burada özellikle Amerikan Kızılderili savaşları, Çeçenistan ve Dağıstan'daki Müslüman isyancılara karşı Rusların mücadelesi, Birinci Afgan Savaşı ve onun ardından İngilizleri Hindistan'ın kuzeybatı sınırında Peştunlarla karşı karşıya getiren diğer çatışmalar, Fransızların Fas'ı kontrol altına alması ve son olarak Avrupa'daki yönetimlerin zaafının ilk işaretlerini ortaya koyan Boer Savaşı inceleniyor.

Bunun ardından, gerilla savaşlarından biraz uzaklaşıp terörizmin yükselişine yakından bakacağız. Başlangıçta, tarihteki ilk terörist grup sayılabilecek ortaçağdaki Haşhaşiler üzerinde duracağız. Ardından ileriye gidip tarihteki en başarılı terörist girişimlerinden olduğu halde konuyla ilgili tartışmalarda dikkate alınmayan iki hareketi –yani John Brown'ın kölecilerin çıkarlarına yönelik saldırıları ve Ku Klux Klan'ın Yeniden Yapılanma Dönemi'ni baltalamaya yönelik çabaları– ele alacağız. Sonra kıta değiştirip Avrupa'ya geçerek, özellikle çarlık rejimine karşı Rus nihilistleri ve sosyalistlerinin saldırılarıyla İrlanda'daki İngiliz yönetimine karşı mücadele eden IRA hareketini inceleyeceğiz.

Kitabın beşinci kısmında Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında ortaya çıkan gerilla hareketlerini inceleyip, savaş sonrası dünyada hepsi büyük birer iz bırakmış gayrinizami kuvvet liderleri olan T. E. Lawrence, Orde Wingate ve Josip Broz Tito üzerinde duracağız.

Özellikle Asya ve Afrika'yı konu alan altıncı kısımda Çin Devrimi'nin yanı sıra, Mao Zedong'u ilham kaynağı olarak alan, Hindiçini, Cezayir ve Malaya'daki 1945 sonrası bağımsızlık mücadeleleri incelenecek.

Sonraki konumuz 1950'lerden itibaren ortaya çıkan solcu gerilla ve terörist grupları olacak. Önce Filipinler'deki Huklar ve Vietnam'daki Vietkong hareketlerini ince-

leyeceğiz. Ardından Fidel Castro'nun Küba'daki ayaklanmasını ve Che Guevara'nın Küba Devrimi'ni başka ülkelere yaymak için harcadığı başarısız çabaları ele alacağız. Sonra 1970'lerde Baader-Meinhof gibi terörist grupları inceleyip son olarak Yaser Arafat'ın inişli çıkışlı uzun kariyerini ve kurucusu olduğu FKÖ'yü anlatacağız.

Kitabın son kısmında Batı'da büyük korku salan ve 1979'dan itibaren gerilla ve terörist grupların başlıca motivasyon kaynağı olan sol ideolojinin yerini alan İslamcı militanların yükselişini inceleyeceğiz. Kızıl Ordu'yu Afganistan'dan atmak için mücadele veren mücahidin ve ardından Hizbullah ile El Kaide'nin ortaya çıkışı üzerinde durup bu grubun Irak'taki yükselişi ve düşüşüyle noktayı koyacağız.

Bu beş bin yıllık tarihi öykü içinde bazı önemli ve akıl kurcalayıcı konular öne çıkmaktadır. Bunları tarihten alınan on iki dersin incelendiği "Ortaya Çıkan Sonuçlar" bölümünde daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz. Geçmişten alınacak derslere daha istatistiksel bir yaklaşımın sergilendiği "Ekler" bölümünde 1775'ten bu kitabın yazıldığı tarihe kadar patlak veren isyanlarla ilgili bir veritabanı yer alıyor.

Bu kitabı okurken beş önemli noktayı akılda tutmakta yarar var:

Birincisi, düşük yoğunluklu çatışmalara tarih boyunca dünyanın her yerinde rastlanılmıştır ve bunlar dünyayı şekillendirmek açısından hayati öneme sahiptir.

İkincisi, son iki yüzyıl boyunca düşük yoğunluklu çatışmada siyasi örgütlenme ve propaganda faktörlerinin önemi artmıştır. Modern gerillalar son derece ideolojik yapıda olup "anlatım savaşını" kazanmaya odaklanmışken, onların öncüleri büyük ölçüde apolitik kabile üyeleriydi. Bunun sonucunda, modern hükümetlerin kamuoyunda meşruiyet sağlamak ve halk nezdindeki imajına şekil vermek için modern öncesi dönemdeki seleflerine göre daha çok dikkat harcaması gerekmektedir.

Üçüncüsü, bağlantılı bir gelişmenin sonucu olarak gerillalar ile teröristler 1945'ten itibaren giderek daha başarılı olmuşlardır. Bunun nedeni büyük ölçüde, savaş içinde nispeten yeni bir faktör olarak kamuoyuna hitap etme becerilerinin artmasıdır. Bununla birlikte, çoğu direniş hareketi yine de başarısızdır.

Dördüncüsü, direniş hareketlerinin başarısında dış yardım en önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Bu yardım silah temini ve sığınacak yer sağlama şeklinde olduğu gibi en etkili yollardan biri gerillalarla birlikte hareket eden konvansiyonel güçlerin teminidir. Dış desteğin bulunmaması hareketin çökmesi anlamına gelmese de, varlığı her gerilla ve terör örgütü için büyük bir artı sağlamaktadır.

Beşinci ve sonuncusu, "halk merkezli", tam doğru olmasa da daha yaygın bilinen adıyla "kalbe ve akla hitap eden" hamleler, başarı kazanan kontrgerilla mücadelelerinin hayati bir kısmını oluşturmaktadır. Tarlaları yakıp yıkma taktikleri ve "arayıp yok etme" hedefli gruplar, özellikle asilerin dış destekten tamamen yoksun olduğu durumlarda işe yaramıştır. Fakat çoğu zaman asilerin çok büyük öfke yaratarak kendi yenilgilerinin yolunu açmalarıyla sonuçlanmıştır. Halk odaklı yaklaşım

işe daha çok yarasa da yaygın biçimde sanıldığı gibi "dokunaklı" bir yaklaşım değildir; halkın sosyal ve siyasi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmakla birlikte esasen güvenliği tesis etme üzerine ağırlık verir. Ciddi ölçüde güç kullanmayı gerektirse de daha geleneksel tarzdaki mücadelelerde yaygın görülen aptalca yaklaşımlara göre daha dar bir alana odaklanıp daha akıllıca hedefler belirler.

Bu kitapta anlatılanların büyük bir kısmı, araştırmak için yıllarımı verdiğim basılı kaynaklara ve arşiv kaynaklarına dayanmaktadır. Fakat aynı zamanda gerilla savaşı ve terörizm konusundaki kendi tecrübelerimle de beslenmiş durumdadır. Konuyla ilk olarak 1990'ların sonunda ilgilenmeye başladım. O dönemde Amerikan askerleri, "barış gücü" kuvveti olarak ismini anmanın bir anlamı olmadığı savaşlarda çarpışmak üzere Haiti ve Bosna gibi ülkelere gönderiliyordu. Bu dönemdeki ilgimin sonucunda, *The Savage Wars of Peace: Small Wars and the Rise of American Power* (2002) adlı kitabım ortaya çıktı.

Bu kitap son aşamasındayken, her gün olduğu gibi 11 Eylül 2001 sabahı da editör olarak çalıştığım *Wall Street Journal* gazetesine gidiyordum. New York şehrine doğru yol alan Kuzey Metro trenindeyken, bir uçağın Dünya Ticaret Merkezi'ne çarptığına dair korkunç söylentiler duydum. Gözümde Cessna tipi küçük bir uçağın kaza sonucu kulelerden birine çarptığını canlandırdım. Daha fazla bilgi öğrenmek merakıyla şehir merkezine giden ve son sefer olduğu sonradan ortaya çıkan metroya bindim. Belediye İstasyonu'ndan caddeye çıktığım zaman olayın küçük bir havacılık kazası olmadığı açıkça anlaşılıyordu. Sirenler çalıp beyaz toz bulutlarının arasında yürürken gözüme İkiz Kuleler'den birisi ilişti. Binanın tepesindeki alevleri ve ölüme atlayan insanları gördüm. Derken koca bina çöktü ve bembeyaz bir bulut yığını uğuldayarak daracık caddeyi kaplamaya başladı. Gördüklerine inanamayan, hayretten afallamış bütün insanlar gibi dehşet içinde oradan kaçtım. İşte Amerika bu olayla birlikte terörle savaş olarak bilinecek seferberliğe atılmıştı.

Amerikan askerleri çok geçmeden Afganistan ve Irak'ta savaşmaya başlayacaktı. Amerikalı komutanlara danışmanlık ve yorumculuk hizmeti veren, Dış İlişkiler Konseyi mensubu bir akademisyen olarak, onların peşinden bu ülkelere gittim. Önce Ağustos 2003'te Irak'ı ziyaret ettim. İşgalin hemen sonrasında kurulan düşlerden yeni uyananları, henüz başlamakta olan uzun ve ölümcül bir direniş bekliyordu. Yakında olacakların küçük bir örneğini, birlikte gezdiğim Deniz Piyadeleri'ne ait bir keşif takımı, Bağdat'ın güneyinde el yapımı bir bombayla saldırıya uğradığı an gördüm. Bombacıyı bulabilmek için bin bir güçlükle ilerleyen askerleri, tepemizde homurdanarak uçan helikopterleri çok net hatırlıyorum. Ben

askerlerle birlikte hafif zırhlı bir aracın yanında dururken yanımıza gelen Iraklı bir adam bize bir şeyler anlatmaya çalıştı. O İngilizce biz de Arapça bilmiyorduk. O günlerde Amerikan birliklerinde neredeyse hiç tercüman yoktu. Kimsenin birbirini anlayamadığı bu konuşma çabası, Amerikan kuvvetlerinin Mezopotamya'da nasıl kaybolduğunun canlı bir örneğiydi.

Gelecekte bekleyen sorunların bir başka belirtisi, askerlerin sonunda eşofmanlı bir genci gözaltına almasıyla ortaya çıktı. Yanında durduğum zırhlı araca koyulan gencin elleri arkadan plastik kelepçeyle bağlandı. O sırada olay yerinde fazla deniz piyadesi yoktu. Bu, ileride anlayacağım üzere, bütün ülkedeki askerlerin sayısının yetersiz olduğunun göstergesiydi. Bunun üzerine bir onbaşı tabancasını bana vererek, zanlıyı bir başka araca aktarılana kadar "korumamı" istedi. Biraz endişelensem de benden isteneni yaptım. Ne de olsa ben savaş tanklarına değil düşünce havuzlarına alışkındım.

Bu olaydan sonra düzenli aralıklarla Irak'a gitmeye devam ettim. Gerek yüksek rütbeli Amerikalı ve Iraklı subaylarla gerek sıradan erlerle bir araya gelip ülke içinde bir veya iki haftalık seyahatlere çıktım. Durum kötüleşince, gerçek hayalet şehirlerin boş sokaklarında seyreden şehir denizaltılarını andıran, üstü zırhla kaplanmış araçlarda dolaştım. 2008'de Musul'un böyle bir bölgesinde, askeri dilde "karmaşık pusu" denen olayın ortasında kaldım. Önümdeki Humvee, su birikintisine yerleştirilmiş el yapımı bir bombaya çarptı ve ardından bütün konvoy yoğun otomatik silah ateşine maruz kaldı. Şans eseri grupta kimse ciddi biçimde yaralanmadı ama Humvee enkaz haline döndüğü gibi, o sırada yoldan geçen talihsiz birinin kolu şarapnel parçasıyla koptu.

Musul, El Kaide'nin Irak'taki son kalesiydi. Bu çok tehlikeli asi grup o zamana dek "taarruz dalgasının" sayesinde diğer büyük kalelerinden püskürtülmüştü. Bunların arasında 2007 baharında ziyaret ettiğim Anbar eyaletinin başkenti Ramadi gibi şehirler vardı.

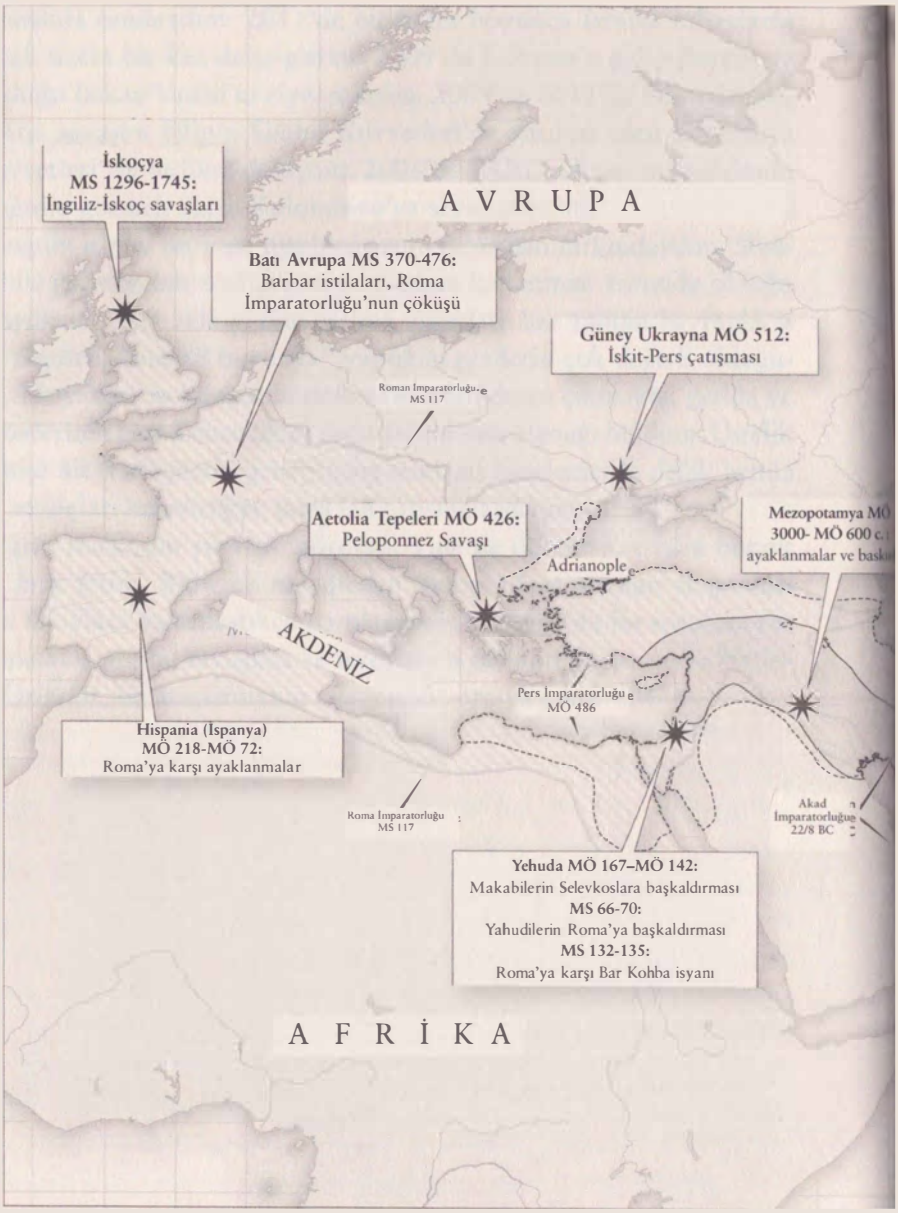
Ramadi 1945 yılının Berlin şehrini andıran görüntülerle doluydu. Her yerde enkaz yığınları vardı. Koskoca binalar tümüyle yıkılmıştı. Yeraltında infilak eden yüzlerce bombadan ötürü patlayan ana su boruları yüzünden sokaklar su içindeydi. Yine de silahlar birdenbire susmuştu. Daha birkaç ay önce Amerikalı askerler ve deniz piyadeleri hükümet merkezinde tutunabilmek için canları pahasına çarpışıyordu. Oysa şimdi, eski kontrgerilla ilkelerinin uygulanması sayesinde vurulmadan sokakta dolaşabiliyordum. Gittiğim her yerde üstü başı perişan muhafızlar görüyordum; kötü çekilmiş bir savaş filminin figüranları gibi göğüslerine fişeklikleri asmış vaziyette dolaşıyorlardı. Irak'ın Oğulları denilen bu Sünni milislerin direnişten vazgeçmesi, El Kaide'nin Irak'ta sonunu hazırlamıştı.

Irak'taki savaş 2008'de artık hız keserken dikkatimi Afganistan'a vermeye

başladım ve peş peşe görev yapan Amerikalı komutanların denetimindeki ülkenin durumunu görmek üzere düzenli olarak burayı ziyaret ettim. General Petraeus 2010 yazında ilk kez göreve geldiğinde, Kabil'de topladığı danışmanlardan oluşan ve "yönetilen teleskop" adı verilen küçük ekibin üyesiydim. Ayrıca diğer düzensiz çatışmaları görmek amacıyla kendi başıma seyahatler yaptım. İsrail'e gittim ve 1998'de Yaser Arafat'la görüştüm. 2006'da Hizbullah, 2009'da Hamas'la yapılan savaşlar sırasında oradaydım. 2011'de bir hafta boyunca İsrailli subaylarla mülakatlar yapmak üzere bir kez daha gittim. 2009'da Lübnan'a gidip Beyrut ve Hizbullah'ın doğduğu Bekaa Vadisi'ni ziyaret ettim. 2009 ve 2011'de Filipinler'de, İslamcı asilere karşı savaşan Filipin Silahlı Kuvvetleri'ne yardım eden Amerikan Özel Harekât Kuvvetleri'yle birlikte dolaştım. 2008'de FARC'a karşı mücadelenin ne durumda olduğunu görmek üzere Kolombiya'ya seyahat ettim.

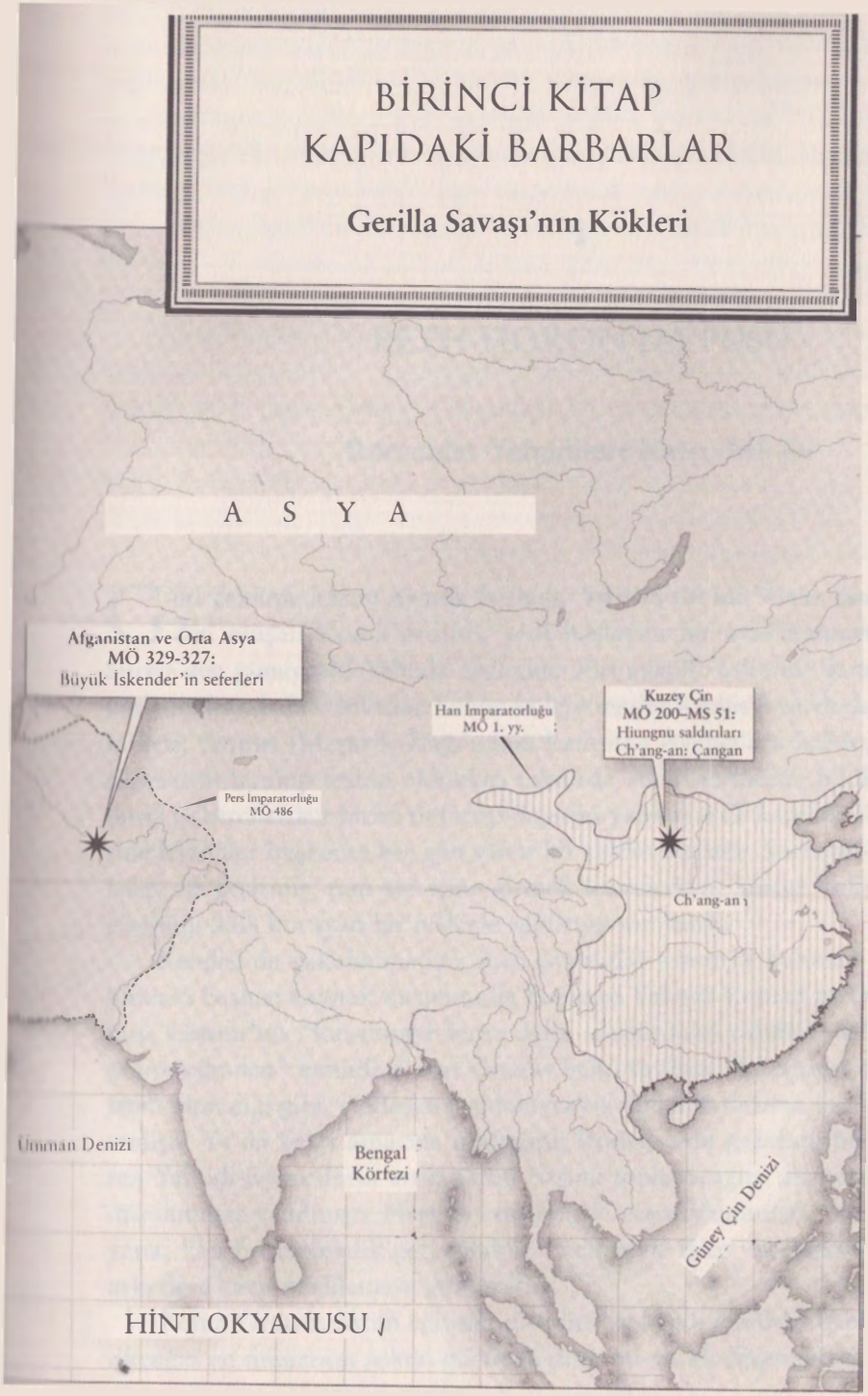
Ziyaretçi olduğum için el üstünde tutulduğumun tamamen farkındaydım. Sivillerin hayalinden bile geçmeyecek zorluklara, tehlikelere katlanmak zorunda olduğu halde görevini büyük bir bağlılıkla yerine getiren askerlere her zaman hayranlıkla baktım. Her şeye rağmen, "menzil boyunca" yaptığım gezilerin çok değerli olduğunu düşünüyorum. New York'ta kitaplarla dolu ofisimden dışarı çıkmakla, gerilla ve kontrgerilla hareketlerinin neye benzediğini daha iyi anlama olanağı buldum. Üstelik bunu sadece geçmişe ait (tarihçilerin genel bakış noktası) hareketlerde değil, henüz sürmekte olan ve sonuçları belirsizliğini koruyan çatışmalarda yaşadım.

Bu yolculukların muazzam yararını gördüm. Yine de öğrendikçe hâlâ birçok şeyi bilmediğimi fark ettim. Binlerce mil öteden, tamponlara yazılan sloganları üretmek kolaydır. Olaylara yakınlaştıkça sorularım arttı. 2006'da bu sorulara cevaplar bulmak amacıyla gerilla savaşları ve terörizmin tarihini araştırmaya başladım. *Görünmez Ordular*, bu araştırmanın sonucunda ortaya çıktı.

İskoçya
MS 1296-1745:
İngiliz-İskoç savaşları
AVRUPA
Batı Avrupa MS 370-476:
Barbar istilaları, Roma
İmparatorluğu'nun çöküşü
Güney Ukrayna MÖ 512:
İskit-Pers çatışması
Roman Imparatorluğu
MS 117
Aetolia Tepeleri MÖ 426:
Peloponnez Savaşı
Adrianople
Mezopotamya MÖ
3000- MÖ 600 c.
ayaklanmalar ve bask
AKDENİZ
Pers Imparatorluğu
MÖ 486
Hispania (İspanya)
MÖ 218-MÖ 72:
Roma'ya karşı ayaklanmalar
Roma Imparatorluğu
MS 117
Akad
Imparatorluğu
22/8 BC
Yehuda MÖ 167–MÖ 142:
Makabilerin Selevkoslara başkaldırması
MS 66-70:
Yahudilerin Roma'ya başkaldırması
MS 132-135:
Roma'ya karşı Bar Kohba isyanı
AFRİKA

BİRİNCİ KİTAP
KAPIDAKİ BARBARLAR

Gerilla Savaşı'nın Kökleri

1

BETH-HORON'DA PUSU

Romalılar Yahudilere Karşı, MS 66

Geri çekilme kasım ayında başladı. Yıl MS 66 idi.[1] Otuz binden fazla askerden oluşan Roma ordusu, yeni başlayan bir ayaklanmayı bastırmak için Suriye'den güneydeki Yehuda eyaletine yürümüştü. Askerler ilerlerken Yahudileri katledip kasabaları yaktılar. Sonunda lejyonerler Kudüs'e vardı. İmparatorluk yetkilileri, Scopus (Meşarif) Dağı'ndaki kamptan isyancılara haberciler göndererek, silahlarını bırakıp teslim oldukları takdirde affedileceklerini bildirdiler. Yahudiler buna habercilerden birini öldürüp diğerini yaralayarak karşılık verdi. Bunun üzerine lejyonlar başkente beş gün süren bir saldırı başlattı. Surların dışındaki mahalleleri ele geçirmiş, tam sur içine girmek üzerelerken, Suriye Valisi Cestius Gallus gizemini hâlâ koruyan bir nedenle saldırıya son verdi.

Kendisi de yakalanmadan önce isyancılar arasında bulunan ve bu olay hakkındaki başlıca kaynak durumunda bulunan Yahudi-Romalı tarihçi Flavius Josephus, Cestius'un "kuşatmayı biraz daha sürdürdüğü takdirde şehri kesinlikle ele geçireceğinden" emindi. Fakat Cestius belki savaşın en kızışmış anında başarıdan emin olmadığı gibi, yaklaşan kış dolayısıyla ikmal hatlarının kesileceğinden endişe etmişti. Ya da belki amacına ulaştığını, Romalıların gazabını bir nebze olsun gören Yahudi isyancıların artık aklını başına toplayacağını düşünmüştü. Eğer böyle düşünmüşse yanılmıştı. Hem de korkunç derecede yanılmıştı. Yahudiler sinmek bir yana, "bu beklenmedik geri çekilme" nedeniyle iyice yüreklenmiş ve geri çekilen askerlere karşı misillemeye girişmişti.

Roma Ordusu üstün eğitimi, disiplini ve kendi içindeki uyumu sayesinde antikçağın en muazzam askeri gücüydü ama bu ancak düşmanlarıyla açık bir savaş

alanında karşı karşıya geldiği takdirde geçerliydi. Romalı piyadeler dama tahtası biçiminde dizilerek savaş meydanına sessizce ve yavaşça yürürler, bu sırada cilalı zırhları ve miğferleri güneş vurunca parlardı. Düşmana 30 metreden daha yakına geldikleri zaman *pilum* adı verilen 2 metrelik mızraklarını fırlatırlardı. Ardından lejyonerler bir ağızdan dehşet verici bir şekilde haykırarak, ağır mızraklarla dağılan düşman hattına saldırırlardı. *Scutum* denilen yaklaşık 7 kilo ağırlığındaki dikdörtgen kalkanlarla düşmana bindirip *gladius* denilen kılıçlarıyla karınlarını deşerlerdi. Gladyatör kelimesi, iki kenarı keskin ve kısa olan bu kılıçtan türemişti. Lejyonerlerin başlattığı bu saldırıyı, arkadan iki yedek piyade hattı ve kanatlardan ok ve sapan kuşanmış yabancı destek birlikleri desteklerdi. Ayrıca mekanik topçuluk, istihkâm, yol inşası, arazi keşfi, köprü kurma ve lojistik gibi alanlarda uzman olanlar mevcuttu. Romalı askerler, kartal şeklindeki sancağı gerektiğinde Hades'in kapılarına kadar izlemeye yemin etmişti. Başarısız oldukları takdirde kendi subayları tarafından onda birinin katledilebileceğini biliyorlardı. Buna göre, kendini küçük düşüren ordunun her mangasındaki on askerden biri, ölene kadar kırbaçlanıyordu. Antik dünyada daha korkutucu bir askeri güç yoktu.[2]

Fakat lejyonlar tehlikeli bir arazide becerikli ve kararlı gerillalar tarafından saldırıya uğradığı takdirde, o koca ordu bertaraf edilebilirdi. Cestius Gallus'un ordusu Kudüs'ten Romalıların elinde bulunan Akdeniz kıyısındaki şehirlere doğru daracık ve dönemeçlerle dolu dağ yollarından giderken başına tam da bu olay geldi. Lejyonerler ve yerel müttefikleri, hafif silahlarla donanmış Yahudi savaşçıların saldırısına uğradı. Savaşçılar tepeden sapan veya mızraklarını savurup grubun gerisinde kalan askerlerin üstüne kılıç ve bıçaklarla atladılar. Her biri 45 kiloya varan ağırlıkta zırh ve silah taşıyan lejyonerler, bu çevik saldırganlarla başa çıkamayacak kadar yavaş kalıyordu. Hemen ölenler arasında, yaklaşık beş bin kişilik askerle günümüzde bir Amerikan tugayına denk kuvvette olan 6. Lejyon'un komutanı da vardı. Askerler taşınan yüklerin büyük bir kısmını terk etmek zorunda kalırken yük hayvanları da öldürülmüştü.

Romalılar yola koyulduktan üç gün sonra, günümüzde Batı Şeria'daki İsrail kasabası Beit Horon'un bitişiğinde bulunan Beth-horon köyü yakınındaki dar bir geçitten geçiyordu. Beth-horon, Yahudi gerillaların işgalci güçlere karşı daha önce de unutulmaz bir zafer kazandığı yerdi. Bu olaydan tam iki yüzyıl önce, MÖ 166'da Makabiler, Suriye'deki Yunanlılardan oluşan Selevkos ordusunu burada yenmişti. Şimdi tarih tekerrür ediyordu. Josephus burada toplanan Yahudilerin "Roma ordusuna ok yağdırdığını" yazıyordu. Etrafı sarılan bitkin durumdaki askerlerin kaçabileceği bir yer yoktu. Üstlerindeki tepelerde bulunan düşmanları, bir zeytinlikteki ağaçlar kadar yoğundu. Aşağıda dik uçurumlar vardı ve süvariler ürken atları yüzünden "sürekli aşağıya düşüyorlardı." Josephus'a göre, "kaçabilecekleri

bir yer veya kendilerini savunabilecekleri bir düzenek yoktu." Bütün yapabildikleri kalkanların altına sığınıp tanrılarına dua etmekten ibaretti. Josephus, Yahudilerin, "şayet gece olmasaydı Cestius'un bütün ordusunu esir alacağına" inanıyordu.

Cestius gecenin karanlığı sayesinde hayatta kalan askerleriyle birlikte kaçmayı başarmıştı. "En cesur" adamlarından 400 kişiyi geride bırakıp bütün ordu Beth-horon'daymış gibi canlarını dişlerine takarak savaşmalarını emretmişti. Sabah olduğu zaman bu hileyi fark eden Yahudiler 400 askeri hemen öldürdükten sonra Cestius'un peşine düştüler. Geri çekilen askerlere yetişemeseler de, düşmanı utanç verici bir yenilgiye uğratmışlardı. Cestius 5.700'den fazla askerini kaybetmiş, yükleri ve kuşatmada kullanılan teçhizatı terk etmekle kalmamış, –bir lejyoner için daha gurur kırıcı bir şeyi– kartal sancağını onlara kaptırmıştı.[3]

2

KLASİK ÇATIŞMALAR

Peloponez Savaşı, Büyük İskender'in Orta Asya Seferi, Makabiler ve Bar Kohba İsyanı, MÖ 426-MS 132

Roma lejyonları dört yıl sonra, MS 70'te, imparatorun oğlu ve geleceğin imparatoru Titus Flavius Vespasianus'un komutası altında, Kudüs'ü fethetmek üzere geri döndü. Amaçlarına ulaştıkları zaman Yahudi tapınağı enkaz haline gelmişti. Edebi bir dil kullandığına hiç kuşku olmayan Josephus'un yazdığına göre sokaklarda cesetler öyle yığılmıştı ki, "hiçbir yerde toprak görünmüyordu" ve "şehrin bütün sokaklarından oluk oluk kan akıyordu." Ele geçirilen isyancılar ya çarmıha geriliyor ya da köle olarak satılıyordu.[4]

Yahudi İsyanı başarısız olsa da antik imparatorlukların bile gayrinizamî taktiklere karşı zayıflığını ortaya koymuştu. Yahudiler klasik dünyadaki gerilla savaşlarının en başarılı uygulayıcıları arasında olmakla birlikte hiç de yalnız değildiler. Gerilla sözcüğünü kullanmak için aradan en az bin yıl geçmesi gerektiği halde, o dönemden günümüze kalan eserlerde gerillaların ne kadar güçlü olduğu sık sık kanıtlanmaktadır. Bunun birkaç ünlü örneğini verirken işe savaş ve siyaset hakkında şimdiye kadar yazılmış en etkileyici anlatımla başlamak istiyoruz.

Thucydides'in *Peloponez Savaşı'nın Tarihi* çoğunlukla Atina ile Sparta arasındaki konvansiyonel savaşı anlatmakla birlikte, gayrinizami güçler arasında birçok çatışma da meydana gelmişti. Neredeyse otuz yıl süren bu savaşta sadece elli beş büyük muharebe olmuş, buna karşılık sadece Atinalılar ilk birkaç yıl içinde, çeşitli yerlere düşük düzeyde yüzlerce saldırı düzenlemişti. Tarihçi Victor Davis Hanson, "Bu saldırma ve öldürme olayı, Yunanlıların daha önce tanımladığı şekildeki savaşa uymuyordu," diye yazmıştı.[5] Bu efsanevi savaşın kahramanlıktan uzak tarafını en iyi şekilde, Thucydides'in Korfu Adası'nda MÖ 427'de Sparta yanlısı "oligarklar" ile Atina yanlı-

sı "demokratlar" arasındaki içsavaşı anlatan satırlarında görürüz: "Ölüm her şekil ve biçimde görülüyordu. Ve böylesi durumlarda genellikle olduğu gibi, insanlar her türlü şiddete başvuruyor ve ötesine geçiyordu. Oğullarını öldüren babalar vardı; insanlar tapınaklardan sürüklenerek çıkarılıyor ya da sunaklarda hemencecik kesiliyordu; bazılarının etrafı Dionysos Tapınağı'nda duvarla örülmüş ve orada ölmüşlerdi."[6]

Peloponez Savaşı'nın konvansiyonel olmayan çatışmaları bundan ibaret değildi. Örneğin Thucydides MÖ 426'da, Yunanistan'ın kuzeybatısındaki Aetolia tepelerinin "hızla ilerleyen, hafif zırhlı" yerlilerinin, Atinalı zırhlı askerlerden oluşan hantal bir kuvveti kırıp geçirdiğinden bahsetmektedir. Atinalı komutan Demosthenes "Aetolialıların kolayca alt edileceğine" inanmıştı. Ovadaki şehir devletlerinde yaşayan bütün generaller gibi, zafer peşinde olduğu zaman ağır zırhlı piyade falanjlarını tercih ediyordu. Genellikle 50 kişiden oluşan bu birliklerdeki her asker, bronz miğfer ve ağır zırh kuşanıyor ve kendisiyle benzer biçimde kuşanmış düşmanla çatışmaya giriyordu. Fakat Aetolialıların "asimetrik" taktikleri bu tür bir çatışmayı olanaksız kılmıştı. "Atinalı ordusu ilerlediği zaman geri çekiliyor ve onlar çekilir çekilmez tekrar saldırıyorlardı." Başlangıçta kendilerini destekleyen okçular, Atinalıları felaketten kurtarmıştı ama oklar biter bitmez bozgun başlamıştı. Atinalılar kaçmaya çalıştılar, ancak daha sonra Beth-horon'da meydana gelecek katliama benzer şekilde, "çok büyük bir kısmı" Aetolialılara yakalandı ve "onların mızrakları altına düştü." Bazıları "bilmedikleri dere yataklarının içine girdi ve böylece yok oldu." Geri kalanların kaçtığı ormansa Aetolialılar tarafından yakıldı. İnsanın hantal zırhları içinde canlı canlı yanan ya da havasız kalıp çaresizlik içinde göğüs zırhlarıyla miğferlerini çıkarmaya çalışan o askerlerin çektiği acıyı gözünde canlandırması bile zordur. Thucydides bu çatışmayla ilgili şu sonuca varmıştı: "Atina ordusu her biçimdeki ölümün kurbanı olmuş ve kaçışın yarattığı her türlü kararsızlığın zararını görmüştü."[7]

Büyük talihsizlik yaşayan Atinalılar, tarihteki en büyük Yunanlı fatih olan Büyük İskender'in, daha kolay olduğu varsayılan düşmanlara karşı benzer sıkıntılar yaşadığını görseydi belki biraz teselli bulurlardı. Arrian'ın *İskender'in Seferleri*, Plutarkhos'un *Büyük İskender'in Yaşamı*, Quintus Curtius Rufus'un *İskender Tarihi* ve daha birçok eserde bu Makedonyalı kralın günümüzde Afganistan ve Orta Asya'da bulunan Baktriya, Soğdiana ve İskitya'da yaşadığı güçlükler anlatılır. İskender kudretli Pers İmparatorluğu'nu çoktan yıkmış olmasına karşın, bu sınır bölgesindeki savaşçı kabilelere boyun eğdirmesi iki yılını daha almıştı (MÖ 329-327). Bütün Makedonya müfrezeleri pusularda can verirken İskender de iki kez yaralanmıştı. Bir çatışmada bacağına ok saplanırken bir başkasında boynundan ve başından taşla yaralanmış, kör olma tehlikesi geçirmişti. Hindukuş Dağları'nın yükseklerdeki zirvelerinden Orta Asya'nın çorak çöllerine uzanan çetin arazi ko-

şulları Makedonyalıların işini iyice güçleştiriyordu. Plutarkhos daha sonra, birçok yerde çok sayıdaki küçük kabile reisinin başını çektiği isyancılara karşı savaşmayı, "kesildiği zaman çabucak büyüyüp iki kat kalınlaşan Hydra'nın başlarını kesmeye" benzetmişti. İskender'in askeri önlemleri arasında isyancıların saklandığı kayalık ve karlı dağ zirvelerine askerlerini göndermek de vardı. Bununla birlikte, bu önlemleri destekleyecek şekilde diplomatik hamleler yapmak zorundaydı. Bu konudaki en başarılı girişimi, Oxyartes adlı isyancı bir liderin güzel kızı Roxane ile evlenmesiydi. Nihayet Hindistan'a doğru yola çıktığında, bu uzun seferlerden dolayı tükenmiş ve ondan sonra uzun süre yaşamamıştı.[8]

İskender'in ölümünden sonra imparatorluğu birçok varis devlet arasında bölündü. Bunların en büyüğü olan Selevkos Krallığı, Ortadoğu'nun büyük bir kısmına egemen oldu. Bu devletin krallarından IV. Antiokhos'un Kudüs'teki Yahudi Tapınağı'na diktiği Zeus heykelinin ünü kendisini aşmıştı. Yahudilerin kurban olarak domuz kesmesini emreden bu kral, aynı zamanda kendi dini törenlerini yerine getirmelerini silah zoruyla yasaklamıştı. Josephus'un *Yahudi Tarihi* ve İncil'deki iki Makabiler kitabında, bundan dolayı MÖ 167'de, Yehuda'nın bağımsızlığını geri almak isteyen Haşmonayim Kabilesi'nin başlattığı isyanın öyküsü anlatılır. Önce Yehuda Makabi ("Çekiç Yehuda"), onun öldürülmesinden sonra kardeşleri önderliğinde Yahudi isyancılar, etrafa korku salan zırhlı filleriyle daha güçlü durumdaki işgalci orduyu yıpratıp yenmek için pusu ve şaşırtma yöntemlerini kullanıyordu. Yirmi yıldan fazla süren savaş sonunda, MÖ 142'de, antikçağın en başarılı ayaklanmasıyla Selevkosları püskürtüp kendi hanedanlarını kurdular.[9]

Makabiler bağımsızlığın tadını çıkaralı henüz bir yüzyıl olmadan, kurdukları devlet Selevkoslardan çok daha kudretli bir imparatorluk tarafından yıkıldı. Üstelik bu imparatorluk, yukarıda gördüğümüz gibi, bir başka Yahudi İsyanı'nı bastırmada çok daha başarılı olmuştu. Fakat Roma'nın MS 66-70 isyanına verdiği yıkıcı tepki bile Yahudilerin bağımsızlığa yönelik arzusunu dindirmeye yetmemişti. Cassius Dio'nun *Roma Tarihi*'nde belirttiği gibi, Yahudiler, Roma'nın otoritesine karşı iki kez daha ayaklandı. Ortadoğu'da yaşayan diaspora Yahudileri MS 115'te, kutsal topraklardaki Yahudiler ise MS 132'de başkaldırdı. İkinci ayaklanmanın lideri kendini mesih ilan eden Simon bar Kohba ("Yıldızın Oğlu") idi. Yandaşları, Yehuda Çölü'ndeki mağaralardan çıkıp Roma garnizonuna saldırmıştı. İki isyan da ancak bölgeye sevk edilen binlerce Roma askerinin yıllarca mücadele etmesi sonunda bastırıldı. Bar Kohba İsyanı'ndan sonra Yehuda'nın adı Syria Palaestina olarak değiştirildi. "Filistin" sözcüğünün kökeni bu isimdir.[10]

3

UYGARLIĞIN DIŞINDAKİ SAVAŞLAR

Kabile Savaşları ve Kitle Kıyımı

Günümüzde gerillalar ve teröristlerin sürdürdüğü savaşı anlamamız bakımından geçmişe dönmemiz son derece aydınlatıcı olacaktır. Özellikle antikçağ ve ortaçağda gerilla savaşının temel yöntemlerini kavramak büyük önem taşımaktadır. Gerilla taktikleri bu çağlarda, kutsal topraklardaki Yahudilerden, İç Asya'daki göçebelere ve İskoçya dağlarındaki kabilelere kadar değişen çeşitli gruplar tarafından kullanılıyordu. İster batıda ister doğuda olsun, antikçağın büyük imparatorlukları bu belayla baş edebilmek için büyük kaynaklar ayırmak zorunda kalıyordu. Buna rağmen sonuçta birçoğu başarısız oluyordu. Antikçağın gerillaları günümüz koşullarıyla kıyaslandığında son derece ilkel kalıyordu. Örneğin kitle kıyımı yapmaya yetecek AK-47 silahları yoktu, bir Politbüro'ya cevap vermiyorlardı, yurtdışındaki sempatizanlardan para talep etmiyorlardı ve varlıklarını meşru kılmak amacıyla zehir zemberek bildiriler yayınlamıyorlardı. Bütün bunlara rağmen son derece etkili olabiliyorlardı. İleride göreceğimiz gibi, Mezopotamya ve Roma İmparatorluklarını yıkmış, Çin İmparatorluğu'nun önemli kısımlarını istila etmişlerdi. Korku salan acımasız saldırganların vahşeti karşısında dünyanın hiçbir devleti güvende değildi. Bu insanlar günümüzde ayaklanan kişiler gibi siyasi ve dini ideolojiyle değil, kabile ve akraba bağıyla bir araya geliyordu. İmparatorluk otoritesine karşı çıkan isyanlar, fethedilen topraklarda da yaygındı. Demokratik olmayan devletlerde bile antikçağın hükümdarları, gelecekteki isyanları önlemek amacıyla yönettikleri kitlelere çeşitli çıkarlar sağlayarak tepkilerini yumuşatmayı öğrenmek zorunda kalmıştı. İşte günümüzde kontrgerilla faaliyeti olarak bilinen kavram böyle doğmuştu.

Klasik tarih 18 ve 19. yüzyıllarda iyi bilinmesine rağmen, her yerde rastlanan düşük yoğunluklu çatışmanın gücünden çıkarılması gereken paha biçilmez dersler

tamamıyla unutulmuştu. Hatırlansa bile, modern dünyada fazla karşılığı olmayan ilkel bir çağın kalıntısı olarak göz ardı edilmişti. Clausewitz ve Jomini gibi seçkin yazarlar, gerilla savaşanı yeni çıkmış bir kavram gibi görüyordu. Bu savaş türüyle karşılaştıkları zaman şoka girip dehşete kapılmışlardı. Bugün bile gerilla taktiklerini yeni bir şeymiş gibi görecek, onları devletler arası çatışmalarda kuralların dışında bir davranış biçimi olarak düşünme eğilimi vardır.

Güneş balçıkla sıvanmaz. Antikçağdan bu yana büyük gelişme kaydeden düşük yoğunluklu harbin birçok yeni unsuru olmakla birlikte, bu kavramın özü daha MÖ 1000 yıllarında, tarihte adını bildiğimiz ilk gerillalardan biri olan Davud'un İsrail kralı olduğu günlerde çoktan oluşmuştu. (Davud'un gerilla olarak ünü, Filistinli dev Golyat'a (Calut) karşı yaptığı efsanevi dövüşte yatmıyordu. Sonraki yıllarda kendisini kıskanan kralı Şaul'un (Talut) gazabından kaçmaya mecbur kalmış, ardından Yehuda kırsalındaki Filistin yerleşimleri ile Amaleklere saldıran yasadışı bir grubun liderliğini üstlenmişti.)[11]

Gerilla savaşları insanlığın tarihi kadar eskidir. Buna karşılık konvansiyonel savaşlar nispeten yeni bir buluştur. Avcı-toplayıcı toplumların mutlak egemenliğinin çok uzak bir geçmişte yerini ilk tarım toplumlarına bırakmasıyla ortaya çıkmıştır. Tarım toplulukları ilk kez özel amaçlı kaleler ve silahların tasarlanmasını sağlamaya yetecek artı değer üretmiş, nüfus, bu silahları kullanacak insanları çalıştıracak kadar artmıştı. Bu süreç MÖ 10.000 yılından sonra Ortadoğu'da, birkaç bin yıl sonra da Amerika, Avrupa ve Doğu Asya'da başladı. Gerçek anlamdaki ilk ordular, MÖ 3100'den sonra Mısır ve Mezopotamya'da ortaya çıktı.[12] Katı bir hiyerarşiyle yönetilen ve eğitimli askerlerden oluşan bu ordular, ceza yaptırımıyla disiplin altına alınıyordu ve farklı uzmanlık alanlarına (mızrakçı, okçu, arabacı, lağımcı) bölünüyordu. Farklı birlikler altında tertiplenen ordulara destek birlikleri hizmet veriyordu. Bu türden iki ordu arasında ayrıntılı bilgi sahibi olduğumuz gerçek anlamdaki ilk savaş, MÖ 1468 yılında, günümüzde İsrail'in Hayfa şehrinin 29 kilometre güneydoğusunda bulunan Megiddo kasabası yakınında gerçekleşti. Yerel şehir devletlerinin askerlerinden oluşan orduya karşı yaklaşık 5000 Mısırlı asker çarpıştı.[13]

Homo sapiens türünün yeryüzünde yüz elli bin yıldan beri yaşadığını, onun insansı atalarınınsa milyonlarca yıldan beri varlığını sürdürdüğünü düşünürsek, konvansiyonel savaşlar çağı, tarihi açıdan göz kırpması kadar kısa bir geçmişe sahiptir.[14] Üstelik devletin ve onunla birlikte orduların oluşum süreci dünyanın başka noktalarında çok daha uzun sürmüştür. Coğrafya ve tarih uzmanı Jared Diamond'un belirttiği üzere, "Daha 1492'de bile, Kuzey Amerika'nın tamamında, Sahra altı Afrika'da, Avustralya'da, Yeni Gine ve Pasifik adalarında, Orta ve Güney Amerika'nın büyük kısmında devletler yoktu."[15] Bu bölgelerin bazılarında

devletler ancak geçen yüzyılda ortaya çıktı. Ayrıca ordu kurmak gibi temel işlevleri yerine getirme becerileri bile en iyi ihtimalle yetersizdi. Günümüzde Somali, başarısız devletlerin en uç örneğini oluşturmakla birlikte, birçok ülkenin ondan aşağı kalır yanı yoktur.

İnsanoğlunun uzun ve kanlı mücadelesinde, savaşlar, gerek kentsel uygarlığa geçişten önce, gerekse o zamandan sonra, çoğunlukla katı biçimde örgütlenmemiş, disiplinsiz, açık çarpışmadan kaçınan hafif silahlı gönüllüler tarafından yürütülmüştür. Bunlar düşmanlarını korkutmak, taciz etmek, pusuya düşürmek ve katletmek için gizli, sürpriz ve ani saldırıları tercih ediyordu. Denk veya daha büyük bir güçle karşılaştıkları zamansa, kendi kayıplarını asgari düzeyde tutmak için hızla geri çekiliyorlardı. Bunlar modern gerilla savaşının olduğu gibi, devletler öncesi çağlarda yapılan ilkel savaşların da temel özellikleridir. Bu savaşların kökleri, tarihöncesi çağlarda gizli olup Amazonların balta girmemiş ormanlarında ve Papua Yeni Gine'nin dağlarında ancak kısa bir süre önce ortadan kalkmıştır. Bu nedenle gerillaların dünyanın ikinci en eski mesleğini icra ettiği söylenebilir. Birincisi, aynı becerilere ve araçlara dayanan avcılıktır.

En azından Yunanlıların ve Romalıların çağından beri, ilkel savaşlar ve dolayısıyla gerilla savaşları batılı asker ve tarihçiler tarafından pek rağbet görmemiştir. Bunlar gerilla savaşını "gayrinizami," "erkekliğe sığmaz" ve hatta "korkakça" bir eylem olarak görmüş; bu tür savaşları sürdürenleri barbar, suçlu veya cani olarak adlandırmıştır.[16] Tipik bir örnek vermek gerekirse, 1600'lerde Massachusetts'e yerleşenler, Kızılderililerin "gizli ve sinsice bir tarzda, yol kenarlarındaki çalılar ve bataklıklarda pusuya yatıp savaşarak insanları alçak ve soysuzca bir tarzda öldürdüğünden" yakınıyordu.[17]

Gerillalara karşı önyargının neden bu kadar yaygın olduğunu kavramak zor değildir. John Keegan'ın ifadesiyle devletler öncesi çağın savaşçıları, "zayıflara karşı acımasız, cesurlar karşısında korkaktı."[18] Bu, profesyonel askerlere her zaman saygı duymaları öğretilen kavramın tam tersiydi. İcat edenler Yunanlılar olmasa bile onlar tarafından ölümsüz kılınan savaş türünde, çarpışanlar iki taraftan biri imha edilene kadar güçlü bir düşmanla karşı karşıya dövüşmekten kaçınıyordu.

İlkel toplum çağında, kabileler arasında savaşlar, yüzüne boyalar sürüp karşı karşıya dizilmiş iki savaşçı grubunun birbirine hakaretler haykırıp kaba hareketler yapması, ardından mızrak veya ok fırlatmasından ibaretti. Bu silahlar çok uzak mesafeden fırlatıldığı için ölü sayısı çok az oluyordu. İlkel toplumlar, insanların ceza tehdidi altında ve kendini koruma içgüdüsüyle yakından dövüşmeye zorlanacağı kurumsal bir yapıdan yoksundu. Bu yüzden bazı gözlemciler devletler öncesi çağda insanların savaşmadığını ileri sürdüler. Onlara göre çatışanlar Cannae, Agincourt veya Gettysburg'de olduğu gibi "gerçek" bir savaş içinde yer almayıp "kan davası"

veya "intikam" peşinde koşuyordu. Örneğin 17. yüzyılda Massachusetts'e yerleşen profesyonel bir İngiliz askeri, küçümseyici bir ifadeyle şöyle yazmıştı: "Kızılderililer belki yedi yıl savaşır ama yedi kişiyi bile öldüremez çünkü onlar düşmanlarını yenip boyun eğdirmekten çok meşgale olsun diye savaşırlar."[19]

Bu eleştirilerin gözden kaçırdığı husus, muharebelerin ilkel savaşların ancak küçük bir kısmını oluşturduğudur. Kayıpların büyük kısmı koreografisi özenle yapılmış bu karşılaşmalarda değil, öncesi ve sonrasında, savaşçıların komşu topraklara gizlice sokulduğu akınlarda meydana geliyordu. Antropolog Lawrence Keeley bu konuda şöyle yazıyor: "Bering Boğazı'nda yaşayan Eskimolardan Yeni Gine'deki Mae Enga Kabilesi'ne kadar çok farklı grupların tercih ettiği yaygın bir saldırı yöntemi, şafak sökmeden önce düşman evlerini sarıp derme çatma duvarların içine mızrak sokarak, kapı ve bacalardan ok fırlatarak içeride uyuyanları öldürmek ya da evi ateşe verip dışarı kaçanları vurmaktı."[20]

Bu tarz bir saldırıdan sonra, kalabalık bir düşman savaşçı grubu yetişmeden önce saldıranlar dağılıyor, birkaç gün sonra başka bir düşman köyünü gafil avlama umuduyla tekrar harekete geçiyordu. Bu savaşlara bütün yetişkin erkekler katılıyordu. Yenilenin merhamet dilemesine veya kazananın can bağışlamasına çok nadir rastlanıyordu. Savaşçıların teslim olması söz konusu değildi; yenilginin onursuzluğunu görecek kadar yaşarlarsa ya olay yerinde öldürülüyor ya da Kuzey Amerika'nın İrokua yerlilerinin yaptığı gibi ölünceye kadar işkence edilip sonra vücutlarının bazı kısımları yeniyordu. Bu tarz bir çatışmanın sonunda kazanan, kaybedenin karısına tecavüz ediyor, kadınlarla çocukları köle olarak götürüyor, hayvanlarını çalıyor, köyü yakıp yıkıyordu.

İlkel savaşlar, uygar dünyadaki savaşlara göre daha ölümcül oluyordu. Bu, toplam ölü sayısı bakımından değil ölülerin *yüzdesi* bakımından böyleydi (ilkel toplumların nüfusu uygar kentlerle kıyaslandığında çok azdı). Yeni Gine'deki Dani Kabilesi, kuzeydoğu Afrika'daki Dinkalar, Kaliforniya'daki Modok Kızılderilileri, Filipinler'deki kafatası avcısı Kalingalar ve etnografların araştırdığı diğer ilkel topluluklar, son iki yüzyıl boyunca savaşlar yüzünden çok ağır kayıplar verdiler. Bunların yıllık ölüm oranı bazen, 20. yüzyılda savaşın en büyük yıkımına uğrayan Almanya ve Rusya'daki ölüm oranlarının beş yüz katını buluyordu. Ortalama bir kabile topluluğu her yıl savaşlarda nüfusunun 0,5'ini kaybediyordu.[21] Günümüzde ABD aynı oranda kayıp verse, bu her yıl 1,5 milyon insanın ölmesi veya beş yüz tane 11 Eylül vakası olması anlamına geliyordu. Arkeolojik bulgular bu durumun modern bir anormallik olmadığını göstermektedir. Sudan'ın Cebel Sahaba bölgesinde, MÖ 12.000 ila 10.000 yılları arasında kullanıldığı düşünülen bir mezar yerinde bulunan iskeletlerin yüzde 40'ında taştan yapılmış ok başlarına ait izler ve pek çoğunda birden fazla yaraya rastlanmıştır.[22] Bu örnek, modern bakış açısıyla

gerillaların zekâ seviyesinin gorillerden pek farklı olmadığı bir çağda, ölümcül savaşların dünyanın her yerinde sürdüğünü göstermektedir.

Tarihöncesi çağlarda, hatta daha yakın zamanlarda bile, kabile savaşçılarının katıldığı türden muharebelerde ideoloji veya stratejiden eser yoktu. Modern bir tarihçinin sözleriyle, "bu iş için oluşturulmuş birliklerin şimşek hızıyla yaptığı taarruzları"[23] uygulamıyorlardı. Bütün seçenekleri dikkatle tartıp biçtikten sonra, düşmanlarına zarar vermenin en uygun yolunun o olduğuna karar veriyorlardı. En basit şekilde savaşıyorlardı çünkü babaları ve onlardan önce büyükbabaları o şekilde savaşmıştı. Bütün bildikleri ondan ibaretti. Birkaç yüzyıl öncesine kadar, içgüdülere dayalı bu tarzdaki gerilla savaşı, en yaygın türdü.

İlk uygarlıkların ortaya çıkmasıyla birlikte kabile savaşçılarının çarpıştığı düşman türü de değişti. MÖ 3000 yıllarından önce, kabile savaşçıları sadece başka kabilelerin savaşçılarıyla dövüşürdü. Kabileler arası savaş türü bu tarihten uzun bir süre sonra devam etmekle birlikte, buna yeni oluşan devletlere karşı çarpışan kabileler ile asilerin yürüttüğü savaşlar eklendi ve bazen bu yeni tür tamamen eskinin yerini aldı. Antikçağdaki Mezopotamya'nın tarihi –yani İncil veya İlyada'da anlatılan olaylardan çok öncesi– gerilla tarzı saldırganlar ile dünyanın ilk devletleri arasında meydana gelen çatışmalarla doludur. Bu çatışmaları dünyanın ilk ayaklanmaları ve kontrgerilla faaliyetleri olarak nitelemek abartılı olmaz.

4

AKADLAR VE AYAKLANMALARIN KÖKENİ

Mezopotamya, MÖ 2334-2005

Tarihe geçen ilk imparatorluk ve haliyle ilk düzenli ordu, eski çağların Saddam Hüseyin'i diyebileceğimiz Sargon tarafından kurulmuştu. Başkent Akad'ın, günümüzdeki Bağdat'ın yakınlarında kurulduğu düşünülmektedir. Efsaneye göre, sefaletten zenginliğe ulaşmanın ilk örneklerinden biriydi. Hayata Musa gibi başladığı söyleniyordu. Sepete konup nehre bırakılan bu yetimi bir çiftçi bulmuştu. Sakilikten gelip Kiş Şehir Devleti'nin krallığına yükselmiş ve geride bıraktığı herkesin kralı olmuştu. MÖ 2334 ve 2279 yılları arasında, günümüzde Irak'ın güneyinden İran'ın batısına, kuzey Suriye'den güney Türkiye'ye uzanan bütün toprakları ele geçirmişti. Otuz dört savaşı kazanarak kendini "evrenin kralı" ilan etmişti.

Akad'ın askeri başarısının nedeni belirgin olmasa da, bronz uçlu oklar fırlatabilen güçlü yaylar kullanılmasından kaynaklanabilir. Bu oklar, "binlerce yıl sonra barutun keşfedilmesi gibi... o günlerde devrimci bir etki yaratmıştı." Diğer silahlar arasında mızrak, kargı, cirit, gürz ve balta vardı. Bunlar kadar önemli bir husus, askerlere "ekmek ve bira" gibi hayati besin maddelerinin verilmesini sağlayarak orduyu ayakta tutan kapsamlı bir bürokrasinin kurulmasıydı.

Bu savaş makinesi, yeni topraklar ele geçirmekle yetinmeyip önceden fethedilmiş olan bölgeleri elde tutma yoluyla sürekli çalıştırılıyordu. Yenilen şehirler, imparatorluğun egemenliğine karşı direnmek üzere sürekli ayaklanıyordu. Modern bir tarihçinin belirttiği üzere Akadlar buna "kitle katliamları, köleleştirme, yenilen düşmanların sürülmesi ve şehirlerinin toptan yok edilmesiyle" karşılık veriyordu. Kendine "hiddetli aslan" adını veren Sargon, tanrılarından biri olan Enlil'in, "kimseye merhamet etme" buyruğunu uyguladığını söylüyordu. Şehirler birer birer antikçağın tabletlerinde yazılı tanımlamayla, "birer enkaz yığını" haline getiriliyordu.

Sargon tebaasını, özellikle Mezopotamya'da yaşayan Sümerleri kazanma ihtiyacını tamamen göz ardı etmemişti. Akad dilinin yayılmasını sağlayıp sanatçıların hamisi oldu. Genellikle dünyanın ilk yazarı kabul edilen kızı Enheduanna, prensesliğinin yanı sıra şair ve rahibeydi. Çiviyazısıyla Sümer ve Akad tanrılarının birliğini kutlayan şiirler yazmıştı. Bundaki amaç, bir Sami olarak Sargon'un Sümerleri yönetmesini meşrulaştırmaktı.

Fakat Sargon'un ölümünden sonra ayaklanmalar imparatorluğun dört bir yanına sıçradı. İsyancı şehirleri "imha eden" Rimuş, bunları ancak geçici olarak bastırabildi. Onun tahtına el koyup öldürdüğü sanılan büyük kardeşi Maniştuşu, "Babam Sargon'un bıraktığı bütün topraklar bana karşı düşmanca ayaklandı," demişti.

Sürekli isyanlarla zayıflayan Akad İmparatorluğu sonunda MÖ 2190 civarında Hurriler, Lulubiler, Elamitler ve Amoritler gibi dağlı halklar tarafından yıkıldı. En büyük yıkıma, "acımasız ve kanunsuz barbarlar" olarak tanımlanan ve İran'ın güneybatısındaki Zağros Dağları'nda yaşayan Gutiler yol açtı. Tarihte bilinen ilk başarılı gerillalar olarak nitelenebilecek bu dağlı halklar, Mezopotamya'da bulunan yazılarda, daha sonraki çağların Avrupalı veya Çinlilerine çok tanıdık gelecek ifadelerle anlatılıyordu: "Tanrılara karşı şiddete başvuran dağın dişli yılanı... karısı olanın karısını, çocuğu olanın çocuğunu elinden aldı, Sümer ülkesine kötülük ve günahkârlık getirdi." Köksüz "barbarlar" tarafından kırıp geçirilen yerleşik çiftçiler, tepkilerini bu sözlerle dile getiriyordu.[24]

Akad Devleti'nin çöküşünden sonra atla değil yaya olarak yürüyen göçebeler (o zamanlar at ve devenin evcilleştirilmesi yeni başlıyordu), iki yüz yıl boyunca Mezopotamya, Suriye ve Filistin'i istila etti. Huzuru sağlayacak bir imparatorluk otoritesinin olmadığı ortamda onların ardından haydutlar ve korsanlar geldi. Sümer ülkesinin şehirli sakinleri, dışarıdan gelen bu yabancılara korku ve tiksinmeyle bakıyordu. Askeri açıdan son derece becerikli olan bu insanlar kültürel açıdan tam bir görgüsüzdü. "Kurt gibi vahşi hayvanların içgüdüsüne sahip, yakıp yıkanlar" olarak tanımlanıyor, "balık yemeyen, soğan yemeyen insanlar" olarak aşağılanıyor, "devedikeni ve sidik" koktukları belirtiliyordu. (Devedikeni Asya'ya özgü zararlı bir ottur.)

MÖ 2059 yılında, Irak'ın güneyinde bulunan Ur İmparatorluğu, göçebeleri orta Mezopotamya'dan uzak tutmak için, "Dağın Karşısına Duvar" dikti. Bu inşa projesi aşırı bütçeye ve zamana karşı yenik düştü, zira inşaatta çalışanlar Amorit göçebeler tarafından sürekli saldırıya uğruyordu. ("Çok eski çağlardan beri çadırlarda yaşayan bu insanlar şehir nedir bilmiyordu.") Sonuçta bu duvar, Çin Seddi veya 1950'lerde Cezayir'de kurulan Morice Hattı'ndan daha iyi bir güvenlik sağlayamadı. Elamitler, "dağlardan gelen düşmanlar," MÖ 2005 yılında Ur'u yağmalayarak bu büyük şehri bir "enkaz yığınına" çevirdiler. "Cesetler Fırat'ta yüzdü." Hayatta kalan az sayıda insan Mezopotamya tabletlerine göre, "köpeklerin kovaladığı ürkek keçiler gibi kaçtı."[25]

5

YAKALAYABİLİRSEN YAKALA

Persler İskitlere Karşı, MÖ 512

Mezopotamya'nın eski şehir devletleri, göçebe gerillaların yakıp yıktığı ilk devletlerdi. Fakat asla sonuncu olmayacaklardı. Göçebeler, tarihin en yıkıcı ve başarılı gerillaları haline gelecekti. Düşmanlarının temel sıkıntısı, dile getirmesi basit ama çözümü zor bir sorundu: Bize saldıranları nasıl yakalayacağız? Karmaşık teçhizat veya uzun ikmal katarlarının ayak bağı olmadığı göçebeler, her türlü konvansiyonel askeri birlikten daha hızlı hareket edebiliyordu. Onların düsturu, "Yakalayabilirsen yakala" şeklindeki basit ve günümüzde de kullanılabilecek ifadeydi. Onları kovalayanlar genellikle başarısız oluyordu. Bu konuda ilk dikkat çekici örnekler İran'da hüküm süren Ahameniş Hanedanı zamanına kadar uzanır.

Antikçağın en büyük imparatorluklarından birini kuran Ahamenişlerin başkenti önce Pasargad sonra Persepolis oldu. Heybetli sütunlarla çevrili devasa taş yapılarda görev yapan bürokratlar çok geniş toprakları yönetiyordu. Bu büyük imparatorluk satrap denen valilerin yönettiği eyaletlere bölünmüştü. Satraplar etkili bir vergi toplama sistemi ve dünyanın ilk bankalarından bazılarının sağladığı mali olanaklara ve karmaşık bir kanunlar bütününe dayanarak görev yapıyordu. Eyaletler her türlü hava koşuluna elverişli yollar ve atların kullanıldığı posta sistemiyle birbirine bağlanmıştı. Ülkeyi, elit subaylarına "Ölümsüzler" adı verilen disiplinli bir ordu koruyordu.

Perslerin yükselişinin mimarı Kral II. Kiros (Büyük Kiros) idi. Yunanlı askertarihçi Ksenofon ondan şu parlak sözlerle bahsediyordu: "Herkesi dehşet içinde bıraktığından kimse ona karşı koymaya cüret edemedi; kendisini hoşnut etme konusunda öyle canlı bir arzuya sahipti ki, hep onun iradesi tarafından yönetilmeyi istediler."[26] Ne yazık ki, Kiros'un büyüsü, bozkırların göçebelerine karşı etkili ol-

madı. Son nefesini MÖ 529'da Orta Asya'nın göçebe kabilesi Massagetlere karşı çarpışırken verdi.[27]

Onun ardından, tahtı Kiros'un oğullarının birinden ele geçiren genç mızrakçı Darius imparator oldu. kendisi de "Büyük" unvanıyla anılan Darius, selefinden daha talihli olmakla birlikte İskitlerle girdiği savaşlarda ondan daha başarılı olamadı. İskitler de yakın akrabaları Massagetler gibi bozkır göçebeleriydi. İskitler ve Massagetler, hayatını at sırtında geçiren bütün göçebeler ve yarı göçebelerle –Hunlar, Hiungnular, Avarlar, Bulgarlar, Macarlar, Selçuklular, Moğollar, Tatarlar, Mançular– aynı kumaştandı. Bunların hepsi Avrasya düzlüklerini MS 18. yüzyıla kadar dehşete boğmuştu. 19. Yüzyılda Mississippi'nin batısındaki Amerikan yerleşimlerine saldıran Siyular, Çeyenler, Apaçilerle de benzer yanları olmakla birlikte biraz daha farklılardı. Bütün Avrasyalı kabileler, daha elverişli otlaklar bulmak amacıyla Asya'nın çayırlarında koyun, keçi, at, sığır, deve ve bazen yaklardan oluşan sürüleriyle göç ediyorlardı. Yurt adı verilen çadırlarda yaşayan bu insanların yaşamı tamamen besledikleri hayvanlara dayalıydı. Bu hayvanların eti ve sütü yemeklerini, deri ve postları giysilerini, tezeği yakacaklarını sağlıyordu. Sürdürdükleri çetin yaşam tarzı sayesinde hepsi birer usta binici ve okçu olan göçebeler, çarpıştıkları yerleşik insanlara karşı savaşlarda daha başarılıydı. Her erkek usta bir savaşçıydı. Sıradan bir savaşçının gaddarlığı dillere destan olmuştu. Dünyadaki ilk tarihçi Herodot MÖ 5. yüzyılda, "İskit askerleri savaşta alt ettikleri ilk kişinin kanını içer ve kafatasından kadeh yapar," diye yazmıştı. Hatta bazı İskitlerin öldürdükleri düşmanların sağ kolunu kesip, derisinden pelerin veya sadak yaptığını iddia ediyordu.[28]

Darius, kendi topraklarını yağmalayan bu gaddar saldırganları cezalandırmaya karar verdi. MÖ 512'de, istihkâmcılığın göz kamaştırıcı bir örneği olarak İstanbul Boğazı'na sallardan oluşan bir köprü kurdu ve yüz binlerce askeriyle Balkanlara geçerek günümüzde Ukrayna'nın güneyinde bulunan bölgeye ilerledi. Fakat İskitlerin, karşısına çıkıp savaşmaması Darius'u çileden çıkardı. Açık bir savaşta Perslerin karşısında duramayacak kadar zayıf olduklarını bilen İskitler geri çekilmeyi seçti. Herodot, kalem aldığı *Tarih* adlı eserinde, "Geri çekilirken sürülerini toplayıp götürdüler, bütün kuyuları ve kaynakları toprakla örttüler, bütün ülkeyi otlaklardan yoksun bıraktılar," diye yazıyordu.[29] Darius öyle öfkelenmişti ki İskit Kralı Idanthyrsus'a yakınan bir mesaj göndermişti: "Sen tuhaf adam, neden benden kaçıp duruyorsun... Hadi gel savaşalım."

Idonthyrsus onu küçümseyen bir cevap gönderdi: "Benim tarzım böyle Persli... Biz İskitlerin ne şehirleri, ne de ekili toprakları var. Bunlara sahip olsaydık, bizi kaptırma veya yağmalanma korkusuyla, bir an önce sizinle savaşmaya teşvik edebilirdi... Bizim hoşumuza gitmedikçe sizinle savaşmayacağız."[30]

Bu aydınlatıcı örnek, "düzenli" orduları "düzensiz" düşmanlarından ayıran

anlayış farkını gayet açık biçimde özetlemektedir. Bu atışma, antikçağ veya ortaçağda herhangi bir medeni kral ile göçebe kabilesi şefi arasında veya günümüzdeki bir devlet başkanı ya da başbakan ile gerilla veya terörist lideri arasında da geçebilirdi. En azından Darius, kendisiyle aynı gemide bulunan birçok komutandan daha akıllıydı. Yenildiğini anlamıştı. Ordusuna en küçük bir zarar gelmeden İran'a geri döndü.

6

"BİR ÇÖL YARATIN"

Asur ve Roma'da Kontrgerillanın Kökleri, MÖ 1100-MS 212

Antikçağdaki imparatorlukların birçoğu gerilla savaşına, bu tehdit ister dışarıdaki göçebelerden ister içerideki isyancılardan gelsin, aynı stratejiyle karşılık verdiler. Bu, tek bir sözcükle özetlenebilir: terör. Antik monarşiler, silahlı tehditleri bastırıp caydırmak amacıyla mümkün olduğunca çok eziyet çektirmenin yollarını aradılar. Atina ve Roma Cumhuriyeti gibi bazı istisnalar haricinde eski yönetim biçimleri, anayasal cumhuriyet değil, ya monarşi ya da savaşçı devlet şeklindeydi. Kendilerini ahlaki kaygılarla sınırlama ya da kamuoyuna hoş görünme ihtiyacı hissetmiyorlardı. Ne "kamuoyu" ne de "insan hakları" onların anlayabileceği kavramlardı. (Bu kavramların kapsamı içine giren fikirler antik Yunanistan'a kadar uzanmakla birlikte, ilki 18. yüzyılda, ikincisi ancak 20. yüzyılda ortaya çıkmıştı.)

MÖ 1100'den itibaren İran'dan Mısır'a uzanan yaklaşık 2 bin kilometrelik bir alanı fetheden Asurlular, terörü cezalandırma konusunda özellikle dehşet yaratmıştı. Kral II. Aşurnasirpal (y. MÖ 883-859), başkaldıran Suru şehrini tekrar ele geçirdikten sonra yaptıklarını kraliyet sarayındaki kitabelere şöyle kazımıştı:

> Şehir kapısının üstünde bir sütun inşa ettirdim ve ayaklanan bütün elebaşlarının derisini yüzdürerek, sütunu onların derileriyle kapladım. Bazılarını bu sütunun içine gömdüm, bazılarını kazığa oturttum, bazılarını sütunun etrafında kazıklara bağladım. Kendi ülkemin sınırları içinde pek çoğunun derisini yüzdürdüm ve derilerini duvarlara serdim. İsyan eden kraliyet subaylarının kollarını kestirdim.[31]

Daha sonraları Moğollar, düşmanlarını korkutup boyun eğdirmek amacıyla aynı derecede grotesk zorbalıklar geliştirme konusunda ün yapacaktı. Fakat insan hakları lobilerinin veya özgür basının henüz ortalıkta olmadığı bir zamanda bile, bu strateji devamlı biçimde başarılı olmaktan çok uzaktı ve genellikle daha fazla düşman yaratacak şekilde geri tepiyordu. İçsavaşın güçsüz düşürdüğü Asur Devleti, sonunda Babillilerin çıkardığı bir isyanı bastıramayacak kadar aciz kalmıştı. İsyancıların şehri Babil, daha önce Asurlular ve günümüzde İran sınırları içinde kalan bir bölgede yaşayan Medler tarafından yağmalanmıştı. Babil sakinleri kendilerini ezen bu iki güce karşı savaşmak için kaynaklarını biriktirmişti. MÖ 612'de imparatorluk başkentini fethetmeyi ve Herodot'un dediği gibi, "kölelik boyunduruğunu yıkıp özgür bir halk haline gelmeyi" başardılar.[32]

Seleflerinden ve haleflerinden daha fazla isyanla karşılaşıp bastıran Roma İmparatorluğu, direniş hareketlerine karşı daha donanımlı bir yaklaşım geliştirmişti. Böyle yapmak zorundaydı zira daha donanımlı isyancılarla uğraşıyordu. İçlerinde sadece Akadların savaştığı türden ilkel göçebeler değil; daha önce Roma için savaşmış veya onların içinde yaşamış olduğundan zayıf yönlerini kullanmayı iyi bilen Quintus Sertorius, Arminius, Jugurtha, Tacfarinas, Spartaküs ve Julius Civilis gibi adamların başını çektiği isyancılar vardı. Quintus Sertorius emsali bulunmayan biriydi, bir zamanlar general olarak Roma ordusunda yer almış ve İspanya valiliği yapmıştı. Roma'da MÖ 87-86 yıllarında çıkan ilk içsavaşta kaybeden tarafta yer aldıktan sonra, İspanya'da Roma yönetimine karşı ayaklanan Lusitanyalı isyancıların lideri olmuştu. Diğerleri "barbar" kökenli olup genellikle askerlik hizmeti vasıtasıyla bir ölçüde Romalılaşmışlardı. Ancak yabancı olarak doğdukları için Roma yurttaşlığının tüm ayrıcalıklarından yararlanamıyorlardı. Bu mahrumiyet özellikle Spartaküs örneğinde çok şiddetliydi. Balkanlarda doğan bu köle, Capua'daki bir gladyatör eğitim okulundan kaçmış ve sonunda Güney İtalya'nın büyük bölümüne kısa bir süre hâkim olan doksan bin özgürleşmiş köleden oluşan bir ordunun başına geçmişti.[33] Sadece Spartaküs değil, yarı-Romalılaşmış barbarların birçoğu, yaşamları boyunca adam yerine konmamanın hıncını içlerinde biriktirmişti. Ayrıca, genellikle Romalı komutanlar tarafından sömürülen kendi diyarlarının insanlarının içinde bulunduğu zor duruma sempatiyle bakıyorlardı. Aynı koşullar Halid Şeyh Muhammed gibi modern teröristler için de geçerlidir. Onların Batı'ya aşina olması, hayranlık, kıskançlık ve öfkeden oluşan karışık duygulara yol açmaktadır.

Ortaya çıkan gerilimler Roma'nın karşılaştığı en şiddetli isyanların patlak ver-

mesine yol açtı. Bunun sonucunda meydana gelen savaşlarda lejyonların tamamı kaybedilebilirdi. Bunların en ünlüsü MS 9 yılında gerçekleşen savaştı. Toplam on beş bin asker ve destek kuvvetinden oluşan üç lejyon, daha önce Roma yurttaşlığı ve atlı (aristokrat) unvanı kazanan Arminius liderliğindeki Çeruskerler adı verilen bir Cermen kabilesi tarafından Teutoburg Ormanı'nda toptan imha edildi. Bu toplu imhaya yol açan pusunun izleri bir başka Roma ordusu tarafından ancak altı yıl sonra bulundu. Ordu nihayet çatışma yerine geldiğinde tarihçi Tacitus "lejyonerlerin rengi ağarmış kemikler bulduğunu, bunların düşen, kaçan veya hazır olda bekleyen askerlerin etrafa dağılmış veya küçük öbekler halindeki kemikleri olduğunu" yazmıştı. Etrafta "parçalanmış mızraklar, kopuk at bacakları vardı. Askerlerin kafatasları belirgin bir biçimde ağaç gövdelerine çivilenmişti." Bir başka Romalı tarihçi Florus, Romalı esirlere uygulanan vahşeti şöyle anlatıyordu: "Bazılarının gözlerini çıkartmış, bazılarının ellerini kesmişlerdi. Bunlardan birinin önce dilini kesip ardından ağzını dikmişler ve 'Sonunda tıslamayı bıraktın seni yılan,' diye bağırmışlardı." Romalılar pek çok yenilgiden sonra geri dönüp tekrar galip gelmişlerdi ama bu yenilgi kesindi. Roma, Ren Nehri'nin doğusunda bir daha kalıcı biçimde hâkimiyet kurmaya kalkışmayacaktı.[34]

Romalılar bu isyanlara karşılık olarak en az Akadlar veya Asurlular kadar kana susamış ve vahşi olabiliyordu. Kartaca'nın MÖ 146'da, Kudüs'ün MS 70'te ve sonra 135'te başına gelen yıkımları bir düşünün. Yunanlı tarihçi Polybius lejyonların ele geçirdiği şehirlerde yaşananları şöyle anlatıyordu: "Buralarda sadece insan cesetleriyle değil gövdesinden ikiye kesilmiş köpeklerle ve bacakları kesilmiş başka hayvanlarla karşılaşmak mümkündür... Sanırım bunu dehşet yaratmak için yapıyorlar."[35] İsyancı adaylarını caydırmak isteyen Romalılar, fetihlerde yaptıkları acımasızlıkların haberini her tarafa yayıyorlardı. Örneğin MS 70'te Kudüs'ü ele geçirdikleri zaman imparatorluğun her yerinde "Yehuda Fethedildi" yazılı paralar basmışlardı. Bu sikkelerde "yas tutan bir Yahudi'nin üstünde mızrağıyla duran bir Roma askeri görülüyordu."[36] Bunun sonucunda Roma'nın ayaklanmaları bastırma savaşları, Tacitus'un anlaşılır sebeplerle fakat haksız bir şekilde Britanyalı bir kabile şefi için sarf ettiği sözlerle tanımlanabilecek hale gelmişti: "Önce bir çöl yaratıyorlar ve buna barış diyorlar."[37]

Gerçekte Romalılar sık sık daha ince taktiklere başvuruyordu. Buna örnek olarak, son yıllarda İsrail'in Hamas'a, ABD'nin El Kaide'ye karşı başvurduğu hedefli suikastlar gösterilebilir. Romalılar MÖ 139'da gümüş ve altın madenleri bakımından önem verdikleri Hispania (İspanya) eyaletinde, kendilerini çok uğraştıran bir isyancı lidere karşı suikast düzenlemişti. Çobanken bir gerilla ordusunun lideri haline gelen Viriathus, son sekiz yıl boyunca lejyonları birbiri ardına bozguna uğrat-

mıştı. Dağdaki mevzilerinden çıkıp harekât yaparken, dünyanın her yerinde ilkel savaşçıların sevdiği bir taktiği mükemmel biçimde kullanıyordu. Roma kuvvetlerinin önünden kaçarmış gibi yapıp onları pusuya düşürüyordu. Bu savaş hilesinin ödülünü MÖ 146 yılında aldılar. Mızraklar ve palalarla donanmış Lusitanyalı kabile savaşçıları on bin kişilik Roma ordusunun dört bin askerini öldürmeyi başardılar. Ölenler arasında iri cüsseli Romalı Praetor (vali) Gaius Vetilius da vardı. Onun halefi Gaius Plautius da aynı gözü karalığı sergileyecek ve Viriathus'u takip edeyim derken aynı şekilde dört bin askerini kaybedecekti. Asi lideri yakalamak olanaksız gibi görünüyordu. Yunanlı tarihçi Appian'ın yazdığı gibi adamlarıyla birlikte "son derece çevik atlarla dolaşıyordu, oysa Romalılar ağır zırhlar kullandıkları için aynı hızda hareket edemiyordu; üstelik yolları iyi bilmiyorlardı ve atları da diğerlerininki kadar hızlı değildi."

Viriathus belki bitmek bilmeyen çatışmalardan usandığı için, MÖ 139'da üç arkadaşını Praetor Servilius Caepio ile görüşmeye gönderdi. Fakat Caepio, Viriathus'un teslim koşullarını görüşmek yerine elçilerin aklını çeldi ve onları yüklü bir ödül karşılığı şeflerini öldürmeye ikna etti. Son derece tedbirli olan asi şefi uyurken bile üstündeki zırhı çıkarmıyordu. Bundan dolayı katilleri onu vücudunun açıkta kalan tek yerinden, boğazından bıçakladılar. Suikasttan sonra Roma ordugâhına kaçan dönekler, paraları ödenmeyince büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar.[38]

Lideri öldürme stratejisi genellikle işe yaramaz. Örneğin El Kaide'nin Irak'taki faaliyetleri, 2006 yılında lideri Ebu Musab ez-Zerkavi'nin öldürülmesinden ciddi ölçüde etkilenmemişti. Fakat antikçağın İspanyasında Roma stratejisi en azından geçici olarak işe yaramıştı. Viriathus'un adamları, liderlerinin ölümüyle yılgınlığa düşerek kısa sürede teslim oldular. Ne var ki, Romalılar açısından talihsiz bir şekilde, aradan fazla zaman geçmeden Hispania'da yeni isyanlar patlak verecekti.

Romalılar hedefli suikastların yanı sıra psikolojik harp de uyguluyorlardı. Örneğin Kudüs kuşatması sırasında Romalı kumandan Titus en az iki kez saldırılara ara vermişti. Şehri saran birinci surları yıktıktan sonra ordusuna geçit töreni yaptırdı ve savunmacılara gözdağı verip teslim olmaları için çabaladı. Josephus'un yazdığına göre "lejyonerler silahlarının yerleştirildiği sandıkları açıp bunları teşhir ettiler ve göğüs zırhlarını takıp yürüyüş yaptılar; ayrıca süvariler de gösterişli kıyafetlerini giyip atlarıyla geçtiler." Kuzey surlarının tamamı izleyicilerle dolmuştu. "Bunlar ordunun büyüklüğünü, ayrıca silahlarının mükemmelliğini ve askerlerin düzenli kıtalar halinde geçişini görünce büyük umutsuzluğa kapıldılar." Bundan sonra Titus, Roma ordugâhına kaçan Josephus'tan yurttaşlarına seslenip onun gibi davranmalarını istemesini söyledi. Kudüs surlarının etrafında dolaşan Josephus

daha sonra şunları yazmıştı: "Oklarının menzili dışında fakat duyabilecekleri bir mesafede durarak onlara dil döküp kendilerini, ülkelerini ve tapınağı kurtarmaları için yalvardım."[39] Ancak bu kumar işe yaramadı. Şehrin sakinleri teslim olduklarını haykırmak yerine Josephus'u yuhalayıp üzerine taş yağdırdı. Fakat böyle bir girişimin denenmesi bile Romalıların düşmanın iradesini bozmaya verdiği önemi gösteriyordu.

Romalıları isyanları bastırmak için zalimce davranmakla suçlayanlar olayın sadece bundan ibaret olmadığını bilmelidirler. Roma'nın düşmanları her zaman kılıçtan geçirilmiyor, sık sık onlarla uzlaşma yoluna gidiliyordu. Art arda gelen birtakım imparatorlar, sınırların güvenliğini "barbar" kabilelerle anlaşarak sağlıyordu. Bunlar genellikle ticaret ve günümüzde "dış yardım" denebilecek paralarla ayartılıyordu. Komşu ülkelerin kralları Roma himayesine giriyor ve adamlarına imparatorluğu savunması veya en azından saldırmaması için maaş ödeniyordu. Başarılı emperyalistlerin çoğu gibi Romalılar da düşmanları arasındaki siyasi ayrılıkları ve bir silah olarak altını kullanmayı iyi biliyordu.

Roma'nın yönetici elitleri aynı zamanda, imparatorluk sınırları içinde ve dışındaki yerel elitlerle yakın bağ kurmalarını sağlayan karmaşık bir sosyal ve mali irtibat ağı örmüştü. Bunun tipik örneği Büyük Herod'un durumuydu. Helenleşmiş bir Yahudi olan Yehuda kralı (y. MÖ 37-MÖ 4), Marcus Antonius ve Augustus gibi nüfuzlu Romalı arkadaşları tarafından destekleniyordu. O da buna karşılık onların iktidar mücadelesine destek veriyor, olayların akışına göre ittifakını büyük bir maharetle birinden öbürüne sunuyordu. Romalılar, Herod'un yardımı sayesinde sınırlı sayıdaki lejyonlarını Yehuda'da kullanmaya gerek duymuyordu.[40] Köhnemiş durumdaki Roma Devleti bu tür ilişkiler sayesinde, yarım milyondan az askere sahip olup gelirleri gayrisafi yurtiçi hasılanın yüzde onundan az olmasına rağmen (modern devletlerin çoğunda bu oran yüzde kırkın üzerindedir), altmış ila yetmiş milyon sakini bulunan bir imparatorluğu yönetiyordu.[41]

Roma İmparatorluğu, yönettiği insanlara ölüm ve perişanlıktan başka bir şey sunmasaydı o kadar uzun ömürlü olmazdı. Roma 450 yıl boyunca batı Avrupa'nın büyük bir kısmına, Balkanlara, Anadolu'ya ve Kuzey Afrika'ya egemen olmuştu. İmparatorluğun bu kadar uzun ömürlü olmasının sırrı, isyanların zalimce cezalandırılmasına rağmen Romalıların genellikle kadife bir eldivenle hüküm sürmesiydi. Modern bir otorite, Yahudi İsyanı'ndan önce Yehuda'nın bile "empatik olarak bir polis devleti olmadığını" belirtmektedir.[42] Romalılar belki Yahudilerin hassas olduğu konuların üzerine çeşitli yollarla gidiyordu bir Pesah (Hamursuz Bayramı) sırasında, bir lejyoner ibadet etmek için bir araya toplananların üzerine arkasını dönmüş ve yellenme sesi çıkarmıştı).[43] Buna rağmen, Yahudilerin kendi işleriyle

uğraşmalarına ve Romalılar tektanrıcılığı ne kadar tuhaf bulursa bulsun ibadetlerini özgürce yapmalarına büyük ölçüde izin veriliyordu. Normal olarak Yehuda'da sadece üç bin Roma askeri bulunuyordu. (Daha sonraları Titus, yüzyıllar boyunca başka imparatorların da yakınacağı üzere, Yahudileri, Romalıların "nezaketini" ve "insancıllığını" "zayıflık" olarak görmekle suçlamıştı.)[44]

Nitekim yakın zamanlarda yazılan bir kitapta, Roma'nın tıpkı modern Amerika gibi bir "güven imparatorluğu" olduğu, uyruklarının üstü kapalı rızasıyla kurulup yaşatıldığı ileri sürülmektedir.[45] Bir başka tarihçi Roma emperyalizminin temel olarak "diplomatik ve hatta toplumsal" bir olgu olduğunu, "sadece veya ağırlıklı olarak" askeri bir oluşum olmadığını belirtmektedir. Buna göre imparatorluk "karmaşık bir müzakerenin sonucu olup... burada uyrukların gündemi de en az fatihlerinki kadar önemlidir."[46] Roma Senatosu zaman zaman kendi askerleri ve elçilerini bile uyruk halklara karşı fazla hilekâr veya zalimce davrandığı için cezalandırmıştır.[47] Şunu da unutmamak gerekir: alt edilen düşmanlar müttefik haline getirilip onların sağladığı insan gücü ve ikmal olanaklarından faydalanılmasa, Roma lejyonları neredeyse hiç faaliyet gösteremezdi.

Asimilasyon hızlandıkça iç isyanlar azalmaya başlamış, ancak asla tamamen ortadan kalkmamıştı. Roma'nın müttefikleri arasında patlak veren ve Sosyal Savaş olarak bilinen bir isyanı sona erdirmek amacıyla MÖ 90'da bütün İtalyanlara Roma yurttaşlığı verildi. MS 212'de imparatorluğun bütün özgür sakinlerine yurttaşlık hakkı tanındı, böylece onlar da en azından teorik olarak yasalar önünde eşit duruma geldi. Bu hareket Romalıların isyanlara karşı koyma taktiği bakımından tarihte üstlendiği en etkili girişimdi; zira böylece uyruklarını imparatorluğun yaşaması konusunda pay sahibi yapmışlardı. Böylece Pax Romana adı verilen barış ortamının getirileri, uyrukların büyük bir kısmının bağımsızlık isteğini köreltiyordu. Bunun en büyük faydası, kabile çeteleri ve haydutlardan, işgal ve içsavaş korkusundan kurtulmaktı. Bu koşullar Roma İmparatorluğu'nun yükselişinden önce ve çöküşünden sonra Avrupa ve Kuzey Afrika'nın her yerinde yaşanmıştı. Güvenlik, refahı mümkün kılıyordu.

Güçlü bir kimlik duygusuna sahip olan Yahudiler, tarih sahnesine Grek-Romen uygarlığının yükselişinden çok uzun zaman önce girmişti. Onlar açık bir istisnaydı, fakat boyunduruk altına alınan pek çok halk, başarılı biçimde imparatorluğun bünyesine sokuldu. Bu halkların elitleri Yunanca ve Latince öğrendi, Roma sikkeleri kullandı, Roma tarzı şehirler inşa etti, Romalıların yaptığı yollarda seyahat etti, hamamların ve sirklerin keyfini çıkardı, toga giydi, şarap içti, zeytinyağıyla yemek pişirdi ve Roma'nın dini kültlerini (ve daha sonra yeni dini olan Hıristiyanlığı) uyguladı. Kırsal kesimde yaşayan insanların büyük bir kısmıysa eski

geleneklerine bağlı kaldı. Buna rağmen, 18. yüzyılda yaşayan tarihçi Edward Gibbon, şu ifadesinde haklıydı: "Kanunlarla törelerin nazik fakat güçlü bir biçimde uygulanması, taşradaki eyaletlerin yavaş yavaş birleşmesini sağladı."[48]

Daha yakın dönemden bir tarihçi olan Adrian Goldsworthy eyaletlerde bağımsızlık hareketlerinin bulunmayışını şöyle yorumlamaktadır: "Mesele oldukça basittir. Roma döneminde Gandhi ve Nehru, Washington veya Bolivar, Kenyatta veya Mugabe dengi insanlar yoktu."[49] Roma egemenliğinin sona ermesi iç isyanlardan dolayı değil dışarıdan gelen işgal sonucu olmuştu. Böylece Roma, direnişi bastırma savaşında yin ve yang dengesini kurmanın örneğini –şiddete başvurma ve çekici olmayı– başarıyla sergilemişti. Roma İmparatorluğu proto-Stalinist bir devlet değildi.

7

ROMA'NIN ÇÖKÜŞÜ

Barbar İstilaları, MS 370-476

Roma'nın çöküşünde yolsuzluğun, çekişmelerin, vergi muafiyetinin, paranın değerinin düşmesinin ve iç yozlaşmanın diğer türlerinin oynadığı rolün boyutu konusunda tartışmalar günümüzde bile ciddi ölçüde sürmektedir. Gibbon'un *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi* adlı eseri gibi geleneksel anlatılar, imparatorluğun geç döneminde ahlaki yöndeki ve diğer alanlardaki eksiklikleri vurgulamıştır. Örneğin MS 3. yüzyılda hüküm sürmüş Suriye doğumlu bir imparator için şunları yazar: "Medler ve Fenikelilerin bol ve dökümlü modasına uyarak gümüş ve altından yapılmış rahip cübbesi giyiyordu. Başında azametli bir taç vardı. Çok sayıda kolyesi ve bileziği paha biçilmez taşlarla süslüydü. Kaşları sürmeli, yanakları yapay kırmızı ve beyaz renklerle boyalıydı." Gibbon keskin bir ifadeyle şu sonuca varır: "Roma, adamakıllı Şark'a özgü despotizmin efemine şatafatı içine batmıştı."[50]

Bununla birlikte, daha yakın tarihli çalışmalar imparatorluğun bir dizi askeri yenilgiyi atlatacak kadar canlı olduğunu ileri sürer.[51] Bu yenilgiler birtakım "barbarlara" karşı alınmıştı. Özellikle Cermen kabileler yaya olarak savaşıyor ve tarımla uğraşıyordu. Diğerleri de başta Hunlar olmak üzere, at üstünde savaşıyor ve tarımı küçümsüyordu. Zaman zaman büyük ordular seferber edebilen ve büyük savaşlara girebilen Roma, MS 378'de, günümüzde Türk şehri Edirne'nin yakınlarındaki Adrianapolis'te büyük bir felakete uğradı. İki tarafın da on beş bin asker kullandığı bu savaşta, Gotlar, Roma ordusunu imha edip imparator Valens'i öldürdü.[52] Fakat açık alanda yapılan bu muharebe, kuralı olmayan bir istisnaydı. Barbarlar daha çok küçük akıncı grupları halinde savaşıyordu, yani aslında gerillaydılar. Tarihçi John Ellis'in yazdığı gibi en azından başlangıçta, "taktikleri gerilla yöntemine çok benziyordu."[53]

Böylece Roma, tıpkı antik Mezopotamya gibi, göçebe gerillaların uyguladığı vur-kaç savaşının kurbanı olmuştu. Bu felaket benzeri yıkımı hazırlayan olaylardan biri, at sırtında Orta Asya'dan gelen göçebe Hunların ortaya çıkmasıydı. Avrupa'da ilk kez MS 370 civarında, yani Roma'nın Batı'daki gücünü büyük ölçüde zayıflatan Adrianapolis Savaşı'ndan hemen önce görülmüşlerdi. Hunlar bu savaşın ardından Batı Avrupa'yı istila edip hem kendileri büyük zarar verdiler hem de vahşetlerinin yarattığı yıkıcı etkiler, daha yerleşik kabilelerin onlardan kaçmak amacıyla Roma topraklarına kaçmasına yol açtı.

Hunlar hakkında fazla bilgi sahibi değiliz. Okuma yazma bilmedikleri için yazılı bir kayıt bırakmamışlardı. Hatta hangi dili konuştuklarından veya nereden geldiklerinden bile emin değiliz. Ancak yaygın bir teoriye göre Çin'in kuzey sınırından göç ettikleri düşünülüyor. Şu kadarını biliyoruz ki, steplerde yaşayan diğer göçebeler gibi acımasız ve korkusuzdular. Üzengi kullanmamalarına rağmen at sırtında ok kullanmada son derece ustaydılar. Büyük bir hızla uzun mesafeleri aşabiliyor, çok zor koşullara dayanabiliyorlardı.

4. yüzyılda yaşayan Romalı tarihçi Ammianus Marcellinus, bu "zalim hayvanların" bunun gibi pek çok niteliğini özetlemiştir. Bazen hayranlık bazen korku içeren anlatısı, Sümer ülkesini dehşete boğan Gutiler, Elamitler ve diğer "çadır sakinleri" hakkında Mezopotamya tabletlerinde yazılanları anımsatır. "Hunlar adı verilen halk... benzerlerinin ötesinde vahşi bir kavimdir..." diyen Ammianus şöyle devam eder:

> Dış görünüşleri kesinlikle insana benzemekle beraber kaba sabadırlar. Fakat öyle dayanıklıdırlar ki, ne ateşe ne lezzetli yiyeceklere ihtiyaç duyarlar. Çayırlarda dolaşırken topladıkları otların kökleriyle veya herhangi bir hayvanın yarı çiğ etiyle beslenirler. Etleri kendi kalçalarıyla atlarının sırtı arasına koyup üstünkörü ısıtırlar...
>
> Asla damlı evlerin altına sığınmazlar... Sadece ormanlarda ve dağlarda dolaşırlar, daha beşikten itibaren kendilerini buz gibi soğuğa, açlığa ve susuzluğa dayanmaya alıştırırlar.

Savaş yöntemlerine gelince, Ammianus onların gerilla benzeri taktikler kullandığını anlatır:

> Çatışmalarda son derece hızlı davranırlar ve düşmanlarını şaşırtmaya bayılırlar. İyice tasarlanmış bir şekilde birdenbire dağılırlar, tekrar birleşirler ve yine dağılırlar. Düşmana ağır kayıplar verdirdikten sonra düzensiz oluşumlar halinde bütün düzlüğe yayılırlar. Kale veya siper kullanmaktan daima kaçınırlar.

6. yüzyılda yaşamış Got tarihçi Jordanes belki bu nedenden ötürü şöyle yazmıştı: "Hunlar karşılarına çıkan ulusları, şansların eşit olduğu savaş yoluyla yıkmazlar; kalleşçe üzerlerine saldırırlar ki, bu daha büyük bir endişe kaynağıdır." Bu ifade, savaşçılığıyla ün kazanmış ve incelikten en ufak eser taşımayan bir halk hakkında yapılmış garip bir yorumdur. Ancak "kalleşliği" aşağılayıcı bir şekilde "gerilla savaşını", yani o zamanlar mevcut olmayan bir deyimi tarif etmek için kullanıldığında anlam kazanmaktadır.

Bu denli "faal ve boyun eğmez bir kavmi" birbiriyle uyumlu bir askeri güce dönüştürmek kolay değildi. Bunu gerçekleştirmek için Attila gibi ender bulunan bir yeteneğe gereksinim vardı. Hunların bu efsanevi lideri önce on yıl boyunca kardeşi Bleda ile birlikte hüküm sürdü. Ancak 444 veya 445 yılında onu öldürerek bütün kontrolü eline geçirdi. Onunla karşılaşan ve "Tanrının Kırbacı" olarak tanımlayan Romalı bir elçi, onu kısa boylu, geniş göğüslü, çekik gözlü, zayıf, kır sakallı, basık burunlu ve "esmer tenli" olarak tarif etmişti. "Latince, Hun ve Gotik dillerini düzensiz bir karışım içinde konuşuyordu." Basit giyiniyor; süslü elbiseler, takılar, üst düzey komutanlarının rağbet ettiği altın kupalar kullanmayı küçümsüyordu. Temiz bir giysi, sade bir kılıç ve tahta bir kupa Attila için her zaman yeterliydi. İleride Cengiz Han'ın da tarzı olacağı gibi, bu Büyük Hun yapmacıktan tamamen uzak olmasına rağmen bariz bir güçlülük havası yaratmıştı: "Mağrur bir tavırla yürüyor, gözlerini sağa sola oynatıyordu; böylece gururlu ruhunu yansıtan gücü, vücudunun hareketinde ortaya çıkıyordu."

Attila 440'lı yıllarda Avrupa'nın batısına yönelmeden önce bütün doğuyu bir tırpan gibi biçmişti. Kazığa oturtma, yaygın bir infaz yöntemi olmanın yanı sıra eğlence kaynağıydı. Hıristiyan tarihçi Saint Jerome, Roma âleminin bu "vahşi hayvanların" ilerleyişi karşısında nasıl "dehşete düştüğünü" şöyle yazmıştı: "Her yere beklenmedik bir şekilde ulaşıyorlardı. Söylentilerinden önce kendileri geliyordu ve geldikleri zaman din, rütbe veya yaş farkı gözetmiyorlardı. Ağlayan çocuklara karşı bile acımaları yoktu. Denilebilir ki, çocuklar daha yaşamaya başlamadan öldürülüyordu... Kim bilir Tanrı'nın kaç rahibesi ve bakiresi, iffetli ve soylu hanımı, bu zalimlerin oyuncağı haline gelmişti!"

Disiplinli Roma orduları geçmişte, zorba ancak örgütsüz vaziyetteki Hunların işini çabucak bitiriyordu. Ancak 5. yüzyıla gelindiğinde Roma, bitmek bilmez iç kavgalarla, imparatorluk tahtını zorla ele geçirenlerin iktidar çekişmesiyle, askeri birliklerin çoğu zaman kabilelerle ittifak kurup birbiriyle düzenli biçimde savaşmasıyla zayıf düşmüştü. Yakın döneme ait bir kitapta belirtildiği gibi, "217 yılından sonra Roma İmparatorluğu içinde iktidar için şiddetli mücadelelerin verilmediği ancak birkaç yıl vardır." Bir zamanların kudretli lejyonları artık öyle zayıflamıştı ki, Hunları

451 yılına kadar kimse durduramadı. O tarihteyse Romalılar, Franklar, Saksonlar ve Vizigotlardan oluşan bir ordu, Fransız kasabası Troyes yakınlarında onları zar zor püskürtmeyi becerdi. Attila bu yenilgiden iki yıl sonra öldü. Pek de ilk sayılmayacak şekilde, bir Alman kızıyla düğününün gecesinde aşırı içkinin kurbanı olmuştu. Bu çokeşli fatihin ölümü ardından, Hun İmparatorluğu birkaç yıl içinde çöktü.[54]

Fakat o tarihte Roma'yı kurtarmak için de vakit çok geçti. 452 yılında Britanya'nın büyük kısmı, İspanya, Kuzey Afrika ve Galya'nın bazı kısımları çeşitli barbar kavimler tarafından çoktan ele geçirilmiş durumdaydı. Zengin eyaletlerden gelen vergi gelirlerinin kaybı, imparatorluğu ayakta tutan merkezi mekanizmanın çalışmasını olanaksız hale getirmiş, böylece ortaya ölümcül bir döngü çıkmıştı.[55] Roma 410'da Vizigotlar, 455'te Vandallar tarafından yağmalandı. Batı Roma'nın son imparatoru 476'da tahttan indirildi.

Yakın zamanda yapılan bir araştırmaya göre, tarihin bu en heybetli imparatorluğunu tamamen yıkmak için 110 bin ila 120 bin civarında istilacı yetmişti. MS 375 gibi ileri bir tarihte bile Roma ordusunun en az 300 bin ve muhtemelen daha fazla askerden oluştuğu düşünüldüğünde, bu rakam cüzi gibi gelebilir. Fakat Roma askerlerinin büyük kısmı ya Pers İmparatorluğu'nu gözetliyor, ya içsavaşlarda çatışıyor ya da akıncılar veya gerillalara karşı binlerce kilometre uzunluğundaki sınırları bekliyordu. Batıdaki cephelerde, barbar saldırılarına karşı durmak için sadece 90 bin asker kalmıştı.[56] Bu rakam pek yeterli değildi. Gerilla tarzı akıncıların Roma'nın çöküşüne hayati derecede katkı sağlayan bir faktör olmalarına karşın, içteki bölünmüşlüğün ve dağınıklığın oynadığı önemli rolü de göz ardı etmemek gerekir. Bu faktör, Çang Kay Şek'in Çini ve Batista'nın Kübası gibi ülkelerde çok yakın tarihte çıkan ayaklanmaların başarısında büyük rol oynadı. Adrian Goldsworthy'nin belirttiği gibi Roma, "barbar istilacılar tarafından 'katledilmiş' olabilir ama onlar uzun zamandan beri süren çürümenin zayıflattığı bir gövdeyi bıçaklamıştır."[57]

Roma'nın hâkimiyeti ortadan kalkınca Avrupa'nın birliği ve güvenliği de kayboldu. Sonraki yüzyıllar boyunca, bütün kıta gerilla tarzında savaşan kana susamış istilacıların merhametine kaldı. Kuzeyden Vikingler; güneyden Araplar; doğudan Avarlar, Bulgarlar, Macarlar, Moğollar ve Türkler geldi. Onların etrafa saldırıp yakıp yıkması konusunda anlatılan öyküler Hunları hatırlatıyordu. Birkaç dilin konuşulduğu zayıf yönetim biçimlerinin, kendi sınırlarını koruyacak kadar güçlü devletlere dönüşmesi bin yıl sürdü. Doğu Roma İmparatorluğu ise daha uzun ömürlü oldu. Konstantinopolis'te (günümüzdeki İstanbul) bin yıl daha hüküm sürdü, ancak yüzyıllar geçtikçe Roma kültüründen giderek uzaklaştı.

8

DOĞU TARZI SAVAŞ MI?

Sun Tzu'nun Dışında Antik Çin'de Savaş

Roma lejyonları genellikle gerillalarla çatışmakla beraber kendileri gerilla taktikleri uygulamazdı. Ya Asya'daki benzerleri ne yapardı? "Şarka Özgü" veya "Doğu Tarzı Savaş" konusunda farklı bir yol olduğuna dair yaygın bir inanış vardır. John Keegan'ın ifadesiyle, "düşmandan kaçma, oyalama ve doğrudan karşısına çıkmama" şeklindeki gerilla hilelerinin özellikle altı çizilir.[58] Bu özellikler klasik Yunan çağından beri "Batı Tarzı Savaş" olarak kabul gören ölümüne göğüs göğüse çatışmayla büyük zıtlık oluşturur.[59] Bu yorum özellikle 20. yüzyılda Çinli ve Vietnamlı komünistlerin gerilla mücadelesinin başarılı olmasından sonra rağbet gördü. Birçok yorumcu, Mao Zedong ve Ho Chi Minh'in, düşmanın ana kuvvetlerini tuzağa düşürmek üzere tasarlanmış stratejilere Batılı benzerlerine göre daha büyük önem veren Sun Tzu ve diğer antik Konfüçyüs stratejistlerinin doğrudan mirasçısı olduğunu kabul etmiştir. Bunun üzerine Keegan şöyle yazmıştır: "20. yüzyılda 'Çin Tarzı Savaş'ın, [Clausewitz'in] öğretilerine göre eğitilmiş Batılı orduları ve komutanlarını yenilgiye uğratması acı verici ve uzun süren bir aşağılamadır."[60]

Bu yorum, Çin'in en tanınmış askeri filozofu Sun Tzu'nun şu ünlü sözleriyle yüzeysel olarak desteklenir: "Yüz muharebede yüz zafer kazanmak mükemmelliğin zirvesi değildir. Mükemmelliğin gerçek zirvesi, düşman ordusuna savaşmadan boyun eğdirmektir." *Savaş Sanatı* adlı başyapıtından sık sık alıntı yapılan bir diğer ifade şöyledir: "Savaşın doğru yolu (Tao) aldatmaktan geçer. Bu yüzden, becerikli olsan bile onlara kendini beceriksiz gibi göster. Kuvvetlerini kullanmak durumunda kalırsan, harekete geçemiyormuş gibi davran. Hedefin yakında olduğu zaman kendini uzaktaymış gibi göster; uzakta olduğu zamansa yakındaymış gibi göster."[61] Çok daha sonraları, Mao bu öğütleri neredeyse harfiyen uygulamıştı.

Fakat *Savaş Sanatı* antik Çin'de yazılan "Yedi Askeri Klasik" eserin sadece

biriydi. Günümüzde fazla alıntı yapılmayan diğer kitaplarda daha dolaysız bir yaklaşım öneriliyordu. Örneğin Wei Liao adlı bir yetkilinin Savaşan Devletler döneminde (MÖ 403-221), yani *Savaş Sanatı* ile aynı dönemde yazdığı *Wei Liao-tzu* adlı eser vardı. Wei Liao eğitime, disipline ve dizilişe en az Romalı eğitim subayları kadar önem veriyordu. Beş askerden oluşan mangaya kadar muharebe sırasındaki dizilişleri kontrol edip manevra yaptırabilmek amacıyla "gonklar, davullar, ziller ve bayraklardan" oluşan ayrıntılı bir prosedür kullanıyordu: "Davullar çaldığı zaman ordu yürüyüşe geçmeli, tekrar çaldığında hücum etmelidir. Gonklar çaldığında durmalı, tekrar çaldığında geri çekilmelidir. Ziller emirleri iletmek için kullanılır. Bayraklar solu gösterdiği zaman [ordu] sola gitmeli, sağı gösterdiğindeyse sağa gitmelidir."

İnceden inceye düşünülmüş bu talimatları uygulamakta başarısız olanlar, Romalıların uyguladığı her on kişiden birini öldürme cezasının yanında hafif kaldığı bir kadere razı olmalıydı. Eğer mangadaki askerler "aynı sayıda düşmanı esir almadan [veya öldürmeden] kayıp verirse, o zaman öldürülürler ve aileleri toptan yok edilir." Aynı şekilde, "sancağını kaybedenler infaz edilir." Hatta zavallı davulcuların hayatı bile tehlikedeydi: "Eğer bir davulcu bir vuruş kaçırırsa infaz edilir."

Bu emirlerin hepsi tahminen, düşmanın ana kuvvetlerini yenebilecek kapasiteye sahip Clausewitz tarzı bir ordu yaratmak için geliştirilmişti. *Wei Liao-tzu* düşmana dolaylı yoldan yaklaşmak yerine doğrudan saldırma öğretisini telkin eder. "Eğer düşman dağlardaysa onun ardından yukarılara tırman. Eğer düşman derinlerdeyse, onun ardından derine dal. Tıpkı kayıp bir çocuğu arar gibi düşmanı ara, hiç kuşkuya yer bırakmayacak şekilde onu takip et. Bu şekilde düşmanı yenecek ve onun kaderine hâkim olacaksın."[62]

Kesin bulgular olmamakla birlikte antik Çin ve Hint savaş biçimi, Sun Tzu'nun dolaylı yaklaşımından çok Wei Lao'nun konvansiyonel talimatlarını yerine getirmeye yakındı. İki kültür de kesinlikle kaçamaklı manevralarda pek işe yaramayacak çok büyük ordular üretmişti. MÖ 3. yüzyılda, yani Çin'in tıpkı Yunanistan'daki gibi birbiriyle savaşan devletçiklere bölündüğü bir çağda, zayıf devletlerin en az yüz bin kişilik ordulara sahip olduğu söyleniyordu. Daha büyük devletlerin yaklaşık yarım milyon kişilik orduları olduğu varsayılıyordu. O dönemin vakanüvislerinin kaçınılmaz biçimde abartma yaptığını düşünsek bile, orduların çok kalabalık olduğu tartışmasız bir gerçekti. Hemen hepsi zorunlu olarak askerlik yapan köylülerden oluşuyordu. Bu askerler yaya olarak savaşıyor, zırh giyiyor, kılıç, mızrak, baltalı kargı ve kundaklı yay taşıyordu. Bu piyadeleri, Roma ordusunda olduğu gibi mancınık ve kuşatma konularında uzman kişiler destekliyordu. 1974 yılında, Çin'in ilk imparatoru Şi Huang'ın (y. MÖ 221-210) mezarının bulunduğu yerde, pişmiş topraktan gerçek boyutta yapılmış altı bin asker ve atlarının heykellerinden

oluşan bir ordu bulunduğunu hatırlayın. Bu ordu uzmanlık alanlarına göre dizilmiş ve silah türüne göre gruplanmıştı. Çin'de bu tür ordular arasında birçok çatışma yaşanmış olma ihtimali yüksektir.[63]

Kısacası, Avrupalıların açık alanda yapılan piyade savaşına karşı doğuştan gelen bir eğilime sahip olduğu, buna karşılık Asyalıların gerilla tarzı yöntemlerle savaşmayı tercih ettiği varsayımı, titiz araştırmalara dayanmamaktadır. Çin'in askeri tarihini araştıran iki tarihçi şunları yazmıştır: "Modern öncesi dönemde Çin ve Batı dünyasının savaşma tarzı arasındaki fark, muhtemelen Çin askeri klasikleri gibi yerleşik metinlerin bizi inanmaya sevk edeceği şekilde büyük değildi. Bu metinlerin ihtiyat ve savaşın risklerinden kaçınma konusuna verdiği öneme rağmen, imparatorluk Çininde savaş, en az antikçağın Akdenizi veya ortaçağ Avrupasındaki kadar sık rastlanan bir olaydı."[64]

O halde gerilla savaşı "Doğu (ya da Şark) kültürünün" bir ürünü değildir. Asya'da birden fazla kültür olduğuna göre böyle bir genelleme yapmak yanlıştır. Hangi kültürden olursa olsun, daha güçlü bir düşmanla çarpışmak zorunda kalanların başvurduğu son çaredir. Genel olarak herhangi bir grup konvansiyonel bir orduyu savaş meydanına sürecek kadar güçlü olduğu takdirde bu yola başvurmuştur. Fakat bu, güçlü ve merkezi hale gelmiş bir devletin ortaya çıkmasını gerektirdiğinden genellikle kabile toplumlarının becerisinin dışında kalmıştır.

9

GÖÇEBELER VE MANDARİNLER

Hiungnular Han Hanedanı'na Karşı, MÖ 200-MS 48

Şayet gerilla savaşını özel olarak yeğleyen bir grup var olduysa, bu grup Asya'nın büyük devletlerinden biri değil, onların başına dert olan devletsiz göçebelerdi. Tıpkı Roma İmparatorluğu ile onun Batı'daki halefleri ve seleflerine musallat oldukları gibi Asya'yı da yakıp yıkmışlardı. MÖ 135-134 yıllarında Han İmparatorluk sarayında özellikle tehlikeli bir göçebe grubu olan Hiungnularla nasıl başa çıkılacağı konusunda yoğun bir tartışma yaşandı.[65]

Han Hanedanı'nın Göklerin Oğulları adı verilen ve Tanrı gibi görülen imparatorları, 120 bin mandarinin yardımıyla 50 milyonu aşkın insanı yönetiyordu. Mandarinler elit bir akademide eğitim görüyor ve yeterlilik bakımından sınavdan geçiriliyordu. İmparatorluk başkenti günümüzdeki Şensi eyaletinde bulunan Çangan şehriydi. 500 binin üzerindeki nüfusuyla dünyanın en büyük şehirlerinden biriydi. Tek rakibi Roma olan şehrin son derece etkileyici yapıları vardı. Bunlar imparatorluk sarayından, bugün ABD'deki herhangi bir alışveriş merkezinden daha büyük olduğu rivayet edilen çok büyük bir çarşıya kadar çeşitlilik gösteriyordu. Zenginler çok güzel ipek kıyafetler giyip sokaklarda gösterişli arabalarla dolaşıyordu. Orkestralar, hokkabazlar ve akrobatlar onların eğlenmesini sağlıyordu. Ziyafet sofralarını lake tabaklarda sunulan nefis yemekler süslüyordu.[66]

Hiungnular, Han Çinlilerinden son derece farklıydı. Çinliler çobanlık ve avcılık yapan bu halka "Dağ Barbarları" adını vermişti. Hiungnular, İç Asya'dan geliyordu. Bu terim asgari düzeyde Moğolistan, günümüzde Çin'in Xinxiang eyaleti ve Orta Asya'yı kapsamaktadır.[67] Fakat Hiungnular, akraba oldukları düşünülen Hunlar gibi esrarını bugün bile korumaktadır. Bir teori onların Moğol ırkından olduğunu iddia etse de kimse bundan emin değildir. Onlar hakkında sahip olduğu-

muz son derece kıt bilgi Çin kaynaklarına dayanmakta olup hiç de olumlu değildir. Bir Konfüçyüs âlimi, onları "her türden böceğe, sürüngene, yılana ve kertenkeleye" benzetmişti. Han sarayının tarihçisi Sima Qian ise onları "insan ırkının üyesi olarak değil güdülmesi gereken hayvanlar" gibi görüyordu.[69] Onların "şapka ve kemer gibi zarif şeylerden ya da saray ritüellerinden hiç haberi olmamasından dolayı" dehşete kapılmıştı.[70]

Hiungnuların tek bildiği savaşmaktı ve bu alanda, daha yerleşik durumdaki Çinlilere karşı su götürmez bir üstünlükleri vardı. At sırtındayken büyük bir ustalıkla kullandıkları bir okçuluk tarzı geliştirmişlerdi. Bu, ağırlıklı olarak piyadeler ve onları destekleyen atlı arabalardan oluşan Han ordusuna son derece yabancıydı. Toplam nüfusları bir milyon ila üç buçuk milyon arasındaydı. Bu Göksel İmparatorluğu'nun bir eyaletinin nüfusuna ancak eşdeğerdi.[71] Öyle olduğu halde, savaştaki ustalıkları sayesinde Çinlileri sık sık ağır yenilgilere uğratıyorlardı. Zhao Zuo adlı bir mandarin, kederli bir ifadeyle şunları yazmıştı: "Tehlikeli yollarda ve eğimli dar geçitlerde hem at sürüp hem ok atabilirler; atlı Çin askerleriyse bunu yapamaz. Onlar rüzgâra ve yağmura, kıtlığa, açlığa ve susuzluğa dayanabilir; Çin askerleriyse o kadar dayanıklı değildir."[72]

Çin askerleri yaklaştığı zaman Hiungnular bazen Gobi Çölü'nün öbür tarafına kadar geri çekiliyordu. Çin orduları hantal ikmal koşulları yüzünden takibi sürdüremiyordu. Sima Qian tıpkı Batılı benzerleri gibi yakınıyordu: "Eğer savaş onlar için iyi gidiyorsa ilerlemeye devam ederler; iyi gitmezse, geri çekilirler ve kaçmayı bir onursuzluk olarak görmezler. Tek düşündükleri kendilerine avantaj sağlamaktır, doğruluk ve dürüstlük nedir bilmezler."[73] (Bu paragrafta Çinlilerin, tıpkı Yunanlılar ve Romalılar gibi, göğüs göğüse piyade muharebesini savaşın en üstün seviyesi olarak gördüğünü ve taktik geri çekilmeyi hoş karşılamadığını ortaya koyan ek bilgiler vardır.)

Han Hanedanı'nın ilk imparatoru Gaozu, Dağ Barbarlarının ne kadar zorlu olduğunu bizzat keşfetmişti. MÖ 200 yılında onlara karşı başlattığı büyük sefer fiyaskoya dönüştü. Önce, 300 binden fazla askerden oluşan ordusu çok soğuk hava şartlarıyla karşılaştı ve ordunun üçte biri donma nedeniyle parmaklarını kaybetti. Ardından zayıf olduğunu düşündükleri bir Hiungnu müfrezesiyle karşılaştılar. Çinlilerin başlattığı takip pusuyla sonuçlandı. Göçebelerin işe yaradığı kanıtlanmış "hileli geri çekilme" taktiğini bilmiyorlardı. Bütünüyle kuşatılan Han ordusuna ancak "cömert hediyeler"den, özellikle Hiungnu Konfederasyonu'nun şefi, Çinlilerin deyimiyle güçlü Çanyu Mete'ye verilen rüşvetlerden sonra geri çekilme izni verildi.[74]

Kötü durumu lehine çevirmeye çalışan Gaozu, Mete'yle sözde eşit bir "kardeş" düzeni kursa da, bu aslında eşitlikten uzaktı. Çin MÖ 198 yılında barış karşılı-

ğında, Mete'yle evlenmesi için bir Çinli prensesin yanı sıra her yıl yüklü miktarda tahıl, ipek ve şarap göndermeyi kabul etti. Tüm bunlar göçebelerin çok hoşuna giden ancak imal edemedikleri ürünlerdi. Her yıl miktarı artan bu yardımların içinde yıllık 200.000 litre şarap ve 92.400 metre ipek vardı.[75] Han sarayının akıllı adamları bu lüks malların, rakiplerinin gaddarlığını azaltacağını umuyordu. "Beş yem" politikası adı verilen bu uygulamaya günümüzde dış yardım adı veriliyor. "Onların gözlerini doyurmak için zarif giysiler ve arabalar; boğazlarını doyurmak için güzel yiyecekler; kulaklarını etkilemek için müzik; tahammül etmelerini sağlamak için gösterişli binalar, tahıl ambarları ve köleler öne sürüldü, teslim olan Hiungnular için hediyeler gönderildi ve iltimaslar yapıldı."[76]

Günümüzün Kuzey Korelileri gibi Hiungnuları etkilemek de kolay değildi. Başlangıçta sevk edilen ürünler onların iştahını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Yağma seferleri düzenleyerek istedikleri ürünleri götürebileceklerini veya Çinlileri her yıl ödenen haracın miktarını artırmaya zorlayacaklarını iyi biliyorlardı. Çanyu anlaşma koşullarını imparatorla görüşmek istese bile, konfederasyona bağlı kabileler üzerindeki otoritesi kısıtlıydı. (Aynı sorunu, yüzyıllar sonra Kızılderili şefleriyle anlaşma yapmak isteyen ilk Amerikan liderleri de yaşayacaktı.) Sonuç olarak sınır, kesin olarak belirlenmeden ve karışıklık içinde kalmaya devam etti. Çinlilerin gözünde "her zaman açgözlü" olan Hiungnular, "sayısız yağma akını" yapmayı sürdürdü.[77]

İşte MÖ 135-134'teki tartışma genç İmparator Wu'nun sarayında çıkmıştı. Mandarinleri, Hiungnularla nasıl başa çıkacaklarını düşünüyorlardı. *He-qin* (barış ve akrabalık) politikasına devam edecekler miydi? Yoksa yarım yüzyılı aşkın bir zaman sonra tekrar silaha mı başvuracaklardı? Barış yanlısı yetkililer Hiungnularla savaşmanın boşa olduğunu ileri sürüyordu. İçlerinden biri, bir selefinin, Wu'nun büyük büyükbabası İmparator Gaozu'yu talihsiz seferinden dolayı eleştiren sözlerini hatırlattı:

> Kuş sürüleri gibi hızla bir yerden başka bir yere gittikleri için onları yakalamak ve kontrol etmek çok zor... Hiungnu topraklarının kontrolünü elimize geçirsek bile bize hiçbir yararı olmaz. Halklarını kendi tarafımıza çeksek bile onları asla yönetip kontrolü sağlayamayız... Bu yüzden Hiungnuların başa çıkabilmek amacıyla sadece Çin'in gücünü yıpratırız. Bu kesinlikle akılcı bir politika değil![78]

Sertlik yanlısı danışmanlarsa, güvenilmez olduklarını kanıtladıkları için Hiungnularla anlaşma yapmanın faydasız olduğunu ileri sürdüler. Bir yetkili onları "güçlü oklarla patlatılması gereken bir apseye" benzetti ve "iltihabın büyümesine kesinlikle izin verilmemesini" savundu.[79] Bir kısım yetkili de Hanların "evrensel bir

imparatorluk" kurmakla yükümlü olduğunu, bu devletin "yoksul, geri kalmış ve kültürsüz barbarlara... uygarlık getireceğini" ileri sürdü.[80]

Henüz yirmi bir yaşında olan imparator beş yıldan beri tahttaydı. Orta düzeydeki bir cariyeden imparator babasının onuncu oğlu olarak dünyaya gelmişti. Annesi saray entrikalarında büyük başarı kazanarak imparatoriçeyi yerinden etmiş ve oğlunun tahta çıkmasını sağlamıştı. Wu ilk yıllarında, dul ve yaşlı bir imparatoriçe olan annesinin etkisinde kalmıştı. Üstelik biseksüeldi ve iki erkek sevgilisi vardı. Annesi, bunlardan birini onun itirazlarına rağmen öldürttü. Diğeriniyse bir kıskançlık krizi sırasında kendisi öldürdü. Entrikalarla dolu güvensiz bir ortamda büyüyen Wu giderek zalim ve saldırgan bir kişiliğe büründü. Kendisine komplo kurdukları şüphesiyle yedi baş vezirinden beşini, birçok çocuğunu ve karısını öldürttü. Kendisinin yanı sıra ülkesinin güvenliğini de artırma kaygısıyla ve büyük büyükbabası Gaozu'nun çektiği sıkıntıların "öcünü almak" amacıyla, Hiungnulara saldırmaya yönelik çağrıları kabul etmeye çoktan hazırdı.[81]

Wu saldırının başarılı olabilmesi için, yakalanması çok zor saldırganları kovalamaya yetecek kadar ata sahip olmak gerektiğini biliyordu. Bütün sınır boyunca at yetiştirilen karakollar kuruldu. Daha fazla ata sahip olmak için günümüzdeki Özbekistan yöresine kadar uzanan masraflı askeri seferler yapıldı.[82] Atları çoğalan Hanlar süvari birliklerini artırdılar; hatta bazı askerleri "barbar" tarzı kıyafetlerle yani Çinlilerin geleneksel uzun mantoları aksine kısa ceket ve pantolonlarla donattılar. Wu ayrıca Hiungnuların göçebe komşularıyla bağlarını geliştirip onların birçok atlı askerini kendi saflarına kattı. Romalıların da çok sevdiği, eskiden kalma, "barbarları kontrol etmek için barbarları kullanma" politikasını uygulamaya başlamıştı.[83]

Bu atılım, 700.000 askere ulaşan Çin ordusunun büyük çaplı dönüşümünün bir parçasıydı.[84] Askerleri uzun dönemler boyunca uzak sınırlara gönderme ihtiyacı yüzünden, bir veya iki yıllık süre boyunca köylüleri asker olarak kullanma uygulamasına son vermek gerekiyordu. Bu süre binicilikte veya ok kullanmada ustalaşmaya yeterli değildi. Ordu artık tarihçi Mark Edward Lewis'in ifadesiyle, "profesyonellerden, göçebelerden ve suçlulardan" oluşuyordu.[85] Aynı esnada bu dönüşüm, aynı sebeple Roma ordusunda da gerçekleşiyordu. İmparatorluk sınırları içinde huzuru sağlama ihtiyacı, geçici olarak çiftliklerini bırakan yurttaş-askerleri kullanmayı olanaksız hale getirmişti. Böylece, profesyonel orduların hem Avrupa'da hem Asya'da, gerillaların yarattığı tehdide cevap olarak doğduğunu söylemek mümkündür.[86]

Kısa zamanda "savaşçı imparator" olarak tanınan Wu nihayet ordularını MÖ 129'da Hiungnu topraklarına gönderdiğinde, askerleri bazı başarılar elde edip çok sayıda göçebe öldürdü. Fakat çağlar boyunca gerillalara karşı büyük çaplı harekâtlar düzenleyen orduların çoğu gibi, dirençli ve ele geçirilmesi zor Hiungnu

savaşçılarının üstesinden gelmekte büyük zorluk çektiler. Onların kökünü kazımaya kalkışan Wu, kendi kaynaklarının tükenmesine yol açtı ve "imparatorluğa son derece sıkıntılı zamanlar" yaşattı. Tek bir sefer bile yıllık gelirlerinin yarısından fazlasına mal oluyordu. Sima Qian'ın yazdığına göre "birkaç yıl içinde askerleri desteklemeye yetecek kadar para kalmamıştı. Sıradan halk artık tükendiğinden, vergi kanunlarından kaçmak için akılcı yollar aramaya başladı." Sikkelerin değeri öyle düşmüştü ki, imparator kendi beyaz geyiklerini öldürüp postlarını birer metrekarelik dilimler halinde kestirerek para yerine kullanmak zorunda kalmıştı.[87]

Hiungnulara karşı alınan iki yenilginin ardından Wu'nun gücü de iyice azalınca (üç yıl sonra ölecekti), Han sarayı nihayet MÖ 90 yılında saldırılara son verdi ve barbarları uzak tutmak için sur inşa etmek gibi savunmaya ağırlık veren önlemlere yöneldi. Bu tarihten önceki kırk yıl boyunca Hiungnular ve müttefiklerine karşı düzenlenen yirmi bir ayrı taarruzda iki milyondan fazla asker ve on milyon destek personeli seferber edilmişti.[88] İmparatorluğun egemen olduğu alan büyük ölçüde genişlemekle birlikte gerçek bir güvenlik sağlanamamıştı. Gelişmelerin çoğu göz boyayıcı türdendi. Hiungnular, Göksel İmparatorluğu'na "haraç" vermeyi kabul etmişti. Buna karşılık imparatorun her yıl Çanyu'ya verdiği "hediyelerin" değeri çok daha fazlaydı. Aslında taviz verme politikası Çinlilerin gözünü boyayacak şekilde sürdürülüyordu.[89]

Hiungnu Konfederasyonu sonunda çökmekle beraber, bunun sebebi dış baskılardan çok MÖ 57'de ve MS 48'de patlak veren içsavaşlardı. Göçebelerin birçoğu güneye inerek Çin İmparatorluğu içinde yaşamaya başladı. Diğer bir kısmıysa batıya kaçtı ve bir teoriye göre Roma İmparatorluğu'nun çökmesine yol açan Hunlar haline dönüştü.[90]

Hiungnular, Çin İmparatorluğu'nun çökmesine yol açmadı, zaten asla öyle bir amaçları olmamıştı. Onlar toprak işgal etmek veya hüküm süren hanedanı yıkmakla değil yağma akınları yapmakla ilgileniyordu. Belki hedefleri daha basit olduğu için Batı'da daha iyi tanınan Moğollar ve Hunlar dahil bütün göçebe devletlerden daha uzun süre yaşamayı becerdiler. 250 yıl boyunca steplere egemen oldular, 500 yıl boyunca güney komşularına büyük rahatsızlık verdiler. Kudretli Çin İmparatorluğu'nun kendilerine göre çok daha küçük sayıdaki "Dağ Barbarlarını" kesin olarak yenmeyi başaramaması, bir kez daha Doğu'daki ve Batı'daki orduların gerilla tarzı taktiklere karşı çektiği sıkıntıyı ortaya koymaktadır.

Orta Krallık'ın göçebelerle yaşadığı sorunlar Hiungnu tehdidinin ortadan kalkmasıyla sona ermedi. At sırtında akınlar yapan yeni istilacı dalgaları Çin'in ku-

zey sınırına saldırmaya başladı. Göçebe tehdidi ancak MS 1750'de ortadan kalktı. Bu tarihte Mançu Hanedanı, büyük göçebe konfederasyonlarının sonuncusu olan Çungarlar veya Batı Moğollarını ateşli silahlar ve son derece gelişmiş lojistik koşulların mümkün kıldığı bir soykırım harekâtıyla yok etti.[91] Kızıl Kaşlar, Sarı Sarıklar, daha sonraları Taipingler ve Boxerler gibi gizli cemiyetlerin önayak olduğu köylü isyanlarının sıklığı yüzünden, dış saldırılarla uğraşmak imparatorlar için artık iyice zorlaşmıştı. Bu asiler de genellikle gerilla taktiklerine başvuruyor, başarılı olamasalar bile imparatorluk devletinin enerjisini tüketiyorlardı.

Hanedanlar daha güçlü oldukları ilk zamanlarında saldırganları cezalandırmaya yönelik seferler düzenliyordu. Zayıfladıkça bunun yerine göçebeleri ayartacak çarelere başvurmaya ve onların saldırılarını engelleyecek tahkimatlar dikmeye yöneldiler. Bu stratejinin doruğu Büyük Çin Seddi'nin inşasıydı. Dünya tarihinin en büyük mühendislik eserlerinden biri olan bu duvar, MS 15 ve 16. yüzyıllarda, Ming Hanedanı zamanında tamamlandı.[92]

Bu tedbirlerin hiçbiri tam olarak işe yaramadı. Çin'in kuzey topraklarında art arda "fatih" hanedanlar egemen olurken, ülke içindeki hanedanlar güneyde ayakta kalmayı sürdürdü. 13. yüzyılda Moğollar, 17. yüzyılda Mançular, bütün imparatorluğu ele geçirmeyi başardı. Bununla birlikte, onların gerçek anlamda gerilla olduğu kuşkuludur. Moğol ordusu kesinlikle başıboş kabile üyelerinden meydana gelen bir sürü olmayıp; 10, 100, 1000 ve 10.000 kişilik birlikler halinde harekât yapabilecek şekilde eğitilmiş disiplinli bir kuvvetti. Moğollar güçlerinin zirvesinde olduğu dönemde, belki bir milyon kişiyi silah altına almıştı.[93] Ordularının hacmi ve disiplini, onları diğer göçebelerden farklı bir düzleme sokuyor ve tamamen gerilla taktiklerine dayalı savaş dünyasının dışına çıkarıyordu.

Bununla birlikte istilacıları tasnif ettiğimiz zaman, onların yarattığı etki açıktır: 1911'de sona eren Çin imparatorluk tarihinin son 1003 yılında, bozkır göçebeleri veya yarı göçebelerinin kurduğu yabancı rejimler, Çin topraklarının tamamında veya bir kısmında 730 yıl boyunca hüküm sürmüştü.[94] Uzun vadede Çinliler, fatihlerin etkisi altına girmeyip onları etki altına alma, dolayısıyla antik miraslarını koruma konusunda olağanüstü bir yetenek sergilemişti. Avrupa'da da büyük ölçüde aynı durum gerçekleşti. Yerel halklar doğu, kuzey ve güneyden gelen istilacıları yavaş yavaş asimile etti. Örneğin Normanlar, Fransa'da ilk kez MS 8. yüzyılda, dehşet salan Viking istilacılar olarak ortaya çıktı ve sonunda Fransız dilini ve Hıristiyan dinini benimsedi. Fakat kendine özgü kültürlerinin nihai zaferi, Çinli köylülerin bozkırdan gelen atlı okçular karşısında kuşaklar boyunca yaşadığı dehşete göre kısıtlı da olsa huzurlu bir hayat sürmeleriydi. Aynı şekilde ortaçağın Fransız köylüleri de İskandinavya üzerinden gelen yağmacılara kıyasla kısıtlı bir rahatlığa sahipti.

10

GERİLLA PARADOKSU

Zayıf Güçlüyü Neden Yener?

Antikçağın Romasından ortaçağdaki Çin'e kadar yerleşik devletlere saldıran çeşitli yağmacıların başarısı, bir tarihçinin "göçebe paradoksu" adını verdiği kavramın doğmasına yol açmıştır. Hugh Kennedy'nin belirttiği üzere, "Savaş tarihinde askeri üstünlük genel olarak en zengin devletlerin ve en gelişmiş idarelerin elinde bulunur." Oysa göçebeler, daha Akadların zamanından itibaren çok daha zengin ve çok daha ileriye gitmiş imparatorlukları, "devletleri ve idari mekanizmaları olmadığı, son derece yoksul bulundukları ve medeni yaşam sanatında tamamen acemi oldukları" halde yenmişlerdi.

Kennedy bu paradoksu, bir kısmını daha önce belirttiğimiz şekilde göçebelerin kullandığı askeri avantajlarla açıklar. Birincisi, onlar düşmanlarına göre daha fazla hareket kabiliyetine sahipti ve çetin arazi koşullarına ikmal katarlarına gerek duymadan girebiliyorlardı. İkincisi, göçebe topluluklarda her yetişkin erkek birer savaşçıydı; böylece yerleşik toplumlara göre nüfusun daha yüksek bir oranını seferber edebiliyorlardı. Üçüncüsü, Hunlar, Hiungnular ve Moğollar gibi pek çok göçebe topluluk, düşmanlarının yabancısı olduğu farklı bir yöntemle savaşmada –at üstünde ok kullanmada– çok ustaydı. Dördüncüsü, göçebe topluluklarda, "liderlik savaş ve av sırasındaki beceri ve bilgeliğe dayanıyordu." Buna karşılık, yerleşik toplumların büyük bir kısmı ordu komutanlarını askeri meziyetten çok siyasi hesaplara göre atıyordu. Beşinci ve son bir avantajı da biz ekleyebiliriz: Savunacak şehirleri, tarlaları veya diğer sabit hedefleri olmayan göçebelerin düşman saldırıları karşısında endişe edecek bir sebepleri olmaması onların gözünü korkutmayı iyice zorlaştırıyordu. Bundan dolayı, göçebelerin tarıma dayalı düşmanları karşısında çoğu zaman üstün durumda olmasına şaşırmamak gerekir.[95]

Bununla birlikte, göçebelerin askeri başarısı ne kadar etkileyici olsa da onla-

rın benzersiz oldukları söylenemezdi. Gerilla savaşının uzun süreci içinde göçebe zaferlerinin gizemi giderek azalmış ve açıklaması giderek kolaylaşmıştı. Sonuçta, son iki yüzyılda, yani devletlerin antik veya ortaçağa göre çok daha güçlü olduğu bir dönemde bile gerillalar süper güçleri alt etmeyi becerdi. Fransa ve ABD'yi yenen Vietnam'ı veya Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği'ni yenen Afganistan'ı düşünün. Bu modern gerillaları öylesine güçlü kılan etkenler, antikçağın göçebeleriyle aynı olmamakla birlikte çakışan kısımlar epey fazlaydı. Her iki grup da üstün hareket kabiliyetine, kurnaz liderlere, toplumun daha büyük bir kısmını seferber etmeye, düşmanlarından farklı bir savaş tarzında ustalığa sahipti. Böylece "göçebe paradoksu" aynı zamanda gerilla paradoksu haline gelmişti: zayıf güçlüyü nasıl yenebilir. Bunun cevabı büyük ölçüde, hareket ve şaşırtma unsurlarına ağırlık veren vur-kaç taktiklerinde yatmaktadır. Bu durumda güçlü devlet bütün ağırlığıyla bastırmakta zorlanır.

Üzerinde düşünülmesi gereken bir paradoks daha var: En başarılı akıncılar bile, o yeteneği kazandıkları anda konvansiyonel taktikleri kullanmaya başlıyordu. Daha önce gördüğümüz örnekte olduğu gibi Moğollar, Cengiz Han'ın liderliğinde yarı düzenli bir orduya dönmüştü. Araplar da benzer bir dönüşüm yaşadılar. Muhammed'in MS 632'deki ölümünü takip eden yüzyıl boyunca, İslamiyeti bütün Ortadoğu'da yayarken geleneksel bedevi tarzında savaştılar. Onların fetihleri sonucunda Emevi ve Abbasi halifelikleri doğdu. Ortaçağ dünyasının en güçlülerinden ikisi olan bu devletleri, Mısır'daki köleler veya eski kölelerden oluşan Memluklar gibi uzmanlaşmış yabancı askerlerin bir araya geldiği konvansiyonel güçler savunuyordu. Türkler de bozkırların yağma kültüründen doğup yenilmesi çok zor bir konvansiyonel ordu kurmuştu. Bu orduda, gazi adı verilen ve aşiretlerden gelen askerlerin yerini, son derece disiplinli köle askerler olan yeniçeriler almıştı. Yeni Osmanlı ordusu 1453'teki ünlü kuşatma sonunda Konstantinopolis'i fethetti ve aradan daha bir yüzyıl geçmeden Viyana kapılarına dayandı.[96]

Gerilla taktiklerinde son derece usta olan gruplar neden mevzi savaşına geçiyorlardı? Öncelikle içinde piyade, topçu, tüfekçi, lağımcı ve diğer uzmanları barındıran profesyonel silahlı kuvvetler, onlara süvariler için elverişli olmayan arazilerde savaşma ve en önemlisi şehir surlarını yıkma olanağı sağlıyordu. Göçebe okçular Konstantinopolis'i ele geçiremezdi. Bunun için altmış dokuz toptan oluşan bir batarya gerekiyordu. Üstelik bunların arasında, yarım tondan daha ağır taş gülleler fırlatabilen sekiz metre boyunda iki devasa top da vardı. Ayrıca hızla hareket eden kabile askerleri, yeni fethedilen devletleri savunmada, yönetmede ve iç güvenliğini sağlamada işe yaramıyordu. Bu işler de profesyonel düzenli ordu gerektiriyordu.

Bunlara ilaveten bir etken daha, göçebelerin düzenli orduya dönüşümünü zorunlu kılıyordu. At sırtındaki okçuların savaşma tarzı son derece güç ve zahmetliy-

di. Mükemmelliğe erişmek için çocukluktan itibaren sürekli çalışmak gerekiyordu. Dörtnala at sürerken eğerin üstünde geriye dönüp arkadaki bir hedefe ok attığınızı düşünün. Bu tarz ok atmaya ünlü "Part atışı" denir. Bir tarihçinin belirttiği üzere göçebeler, daha yerleşik halkların arasında yaşamaya başladıktan sonra "üstün bireysel yeteneklerini ve topluluk uyumunu kolayca kaybettiler."[97] Eski göçebeler veya onların çocukları ve torunları bu değişimi yapmaktan mutluydu. Yerleşik bir hayat, önceki yaşama biçimlerinden daha güvenli ve kolaydı. Sonuçta şayet bir alternatif varsa, kimse daima büyük zorluklar barındıran bir yaşam tarzı olan gerilla olarak savaşmayı tercih etmez.

11

TARTAN İSYANLARI

İskoçya İngiltere'ye Karşı, 1296-1746

Batı'da, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından aslında başka seçenek kalmamıştı. Bütün Avrupa'da güçlü devletlerin ortaya çıkmasına daha bin yıldan fazla bir zaman vardı. Bu esnada kıta, Roma'nın yaptığı gibi disiplinli düzenli orduları besleyecek kaynaklardan yoksun küçük devletçiklere ve tımarlara bölünmüştü. Kalıcı ordu besleyebilmek için ayrıntılı bir idari altyapı gerekiyordu ki artık ortada böyle bir yapı yoktu. Feodal ordular soylular, hizmetliler ve paralı askerlerden meydana geliyordu. Bunlar tek bir sefer veya muharebe için birkaç ay boyunca bir araya geliyor, sonra dağılıyordu. Krallar orduyu toplayabilmek için güçlü soyluların iyi niyetine güvenmek zorundaydı. İyi niyet ortadan kalktığı zaman askerlerin silah bırakıp ayrılması mümkündü. Gerilla savaşını zayıfların savaşı olarak nitelersek, ortaçağ boyunca bütün Avrupa devletçikleri bu çareye başvuracak kadar zayıftı.

Bu basit gerçeği, ortaçağda yaratılan destanların, yani at sırtında dövüşen şövalyelerin yüzünden kolayca gözden kaçırmak mümkündür. Bu tarz efsaneler, sinsice yapılan düşük yoğunluklu çatışmaların tam bir antitezidir. Fakat şövalye tarzı çatışmalar gerçek yaşamda, dönemin destanlarında olduğu kadar yoğun gerçekleşmiyordu.[98] Kuşatma muharebesi daha önemliydi. Aynı şekilde akınlar ya da o dönemin popüler Fransızca deyimiyle *chevauchée* (at sürme) de yaygındı. Bu zararsız görünen sözcük aslında son derece meşum bir anlam içeriyordu: düşmanın kırsal alandaki yerleşimlerini yağmalamak, yakmak, çalmak, tecavüz etmek, kaçırmak ve bilerek öldürmek. Bu tarz eylemlerin havası, Kara Prens adıyla ünlenen Woodstocklu Edward'ın kâhyası Sir John Wingfield'ın İngiltere'deki evine gönderdiği bir mektupta hissedilebilir. Wingfield, 1355'te Fransa'da sekiz hafta boyunca süren

chevauchée sırasında yaşadıklarını 23 Aralık 1355 tarihinde Winchester piskoposuna yazdığı mektupta şöyle anlatıyordu: "Ve Lortum, şunu bilmekten mutluluk duyacaksınız. Benim Lortum, Armagnac ilini yağmalayıp pek çok surlu kasabayı ele geçirdi, yaktı ve yıktı. Sadece, garnizon olarak kullandığı belli kasabalarda bunu uygulamadı. Sonra Rivière vikontluğuna gitti ve bölgenin en büyük kasabası olan Plaisance adlı güzel kasabayı zapt etti. Kasabayı yaktı ve etrafındaki köyleri enkaza çevirdi. Ardından Astarac iline gitti..." Kara Prens'in ve beş bin askerden oluşan İngiliz kuvvetinin burada ve ondan sonraki kasabalarda ne yaptığını tahmin etmek güç değildir. Bordeaux'dan Toulouse'a kadar 250 kilometrelik bir mesafede gittikleri her yeri enkaza çevirdiler. Wingfield şöyle övünüyordu: "Bu akında yıkılan kasabalar ve köyler, Fransa kralının yaptığı savaşlar için, krallığının yarısından daha fazla gelir sağlıyordu."[99]

Chevauchée bazen düşmanın silahlı kuvvetlerini savaşa çekmek için taktik olarak kullanılıyordu. Kara Prens örneğinde olduğu gibi çoğu zaman, üstün bir düşmana karşı çatışmadan kaçınmak için tasarlanmıştı. *Chevauchée* aslında Avrupa'da icat edilmiş bir yöntem değildi. Arabistan'da, Kuzey Afrika'da, Orta Asya'da ve diğer pek çok bölgede farklı adlar altında yaygındı. Arabistan Yarımadası'nda yaşayan bedeviler *razzia* adı verilen yöntemde özellikle ustaydı. Yüzyıllar sonra onların bu ustalığını keşfeden T. E. Lawrence, onları yüksek becerili gerillalar olarak kullanacaktı.

Ortaçağda yaşayan Avrupalılar, bedeviler veya Hiungnuların aksine, akın tarzı muharebeye karşı kültürel bir yakınlık duymuyordu. Aslında onlar her şeyden çok göğüs göğüse savaşa itibar ediyordu. *Chevauchée* yöntemini tamamen pratik nedenlerle benimsemişlerdi. Kalelerin yaygınlaşması, önceden ayrıntılı biçimde hazırlanmış muharebelerin sayısını hızla azaltmıştı. Bu tarz bir çatışma gerçekleşse bile kesin bir sonuç elde edilemiyordu zira yenilen taraf güvenli kalesine çekiliyordu. Fakat tahkim edilmiş kaleleri ele geçirmek topların yaygınlaştığı 15. yüzyıla kadar zor olsa da, bunların içine kapalı güvenlik tercihi, etraftaki kırsal bölgenin savunmasını zayıflatıyor ve düşman akıncılarının saldırılarına açık hale getiriyordu. *Chevauchée* hem uygulama bakımından kolay, hem de kârlı bir yöntemdi. Olay yerinde elde edilen ganimet, bir mutemetten maaş alma veya bir sahra mutfağından yemek yeme imkânına sahip olmayan askerlerin beslenmesini sağlıyordu. Ayrıca çaresiz köylülerin başına dert olan haydutlar ve firarilere uygun bir bahane sağlıyordu. Bunların yegâne derdi kendi keselerini doldurmak olduğu halde daha büyük bir dava uğruna savaştıklarını iddia edebiliyorlardı.

Akınlar birkaç düzine ile birkaç bin asker arasında değişen nispeten küçük gruplar tarafından yürütüldüğünde gerilla savaşına benziyordu. On binlerce askerden oluşan daha büyük ordular tarafından yapıldığı zamansa, konvansiyonel bir

askeri harekâtı andırıyordu. Bu durum, istilacılar özellikle yağma yapmak yerine toprak işgal etmek istediğinde daha fazla geçerliydi.

Chevauchée her şeyden öte, düşman halk üzerinde korku yaratıp direnme isteğini kırmak amacıyla tasarlanmış bir yıpratma taktiğiydi. Düşük yoğunluklu muharebenin bütün şekilleri gibi *chevauchée* yöntemini uygulayanların da hızlı sonuçlar elde etmesi olanaksızdı. Meselenin çözülebilmesi için yıllar boyu sıkıntı çekmek gerekiyordu. Ortaçağ Avrupasında Rönesans ve Reformasyon sırasında patlak veren ve günümüz gözlemcilerine son derece anlamsız gelen savaşlar bu nedenle uzun sürmüştü. En bilinen çatışmalar Yüz Yıl Savaşı (İngiltere ile Fransa), Seksen Yıl Savaşı (Hollanda ile İspanya) ve Otuz Yıl Savaşı'dır (Almanya'daki Protestanlar ile Katolikler).

İngiliz-İskoç çatışmasıysa daha uzun sürdü; Kral I. Edward'ın 1296'da İskoçya'yı ilk kez işgal etmesinden 1746'da başarısızlıkla sonuçlanan son İskoç isyanına kadar 450 yıl boyunca devam etti. Tartan İsyanları adını verdiğimiz bu ayaklanmalar, ortaçağda gerilla taktiklerinin neden o denli yaygın ve sonuç almaktan uzak olduğunu ortaya koymuştur.

800 asker onun peşindeydi; büyük İskoç şair John Barbour'un sözleriyle "hepsi yiğit ve gayretliydi" ve gizli bir silahları vardı: "Hiçbir şeyin yolundan vazgeçiremeyeceği kadar mükemmel, iz süren bir tazı." Rivayete göre bu köpeği bizzat Robert Bruce yetiştirmişti; köpek onun kokusunu çok iyi bildiğinden, şaşmaz bir şekilde onu takip edecekti. Takip edenlerin başında bir İskoç soylusu olan Lornelu John vardı. İngiltere kralı I. Edward'ın hizmetindeydi. Fakat kaçağı ve onun "asi suç ortaklarını" takip etmek için daha kişisel bir nedeni vardı. Carrick kontu, "Kızıl" Sir John Comyn'in akrabasıydı. İskoçya tahtında hak iddia eden Bruce, bir önceki yıl kontu öldürmüştü.

Nitekim Bruce 25 Mart 1306'da, yani Comyn'in ölümünden altı hafta sonra taç giymişti. Lâkin o zamandan beri İngiliz askerlerinden ve onların İskoç müttefiklerinden kaçıyordu. Daha kalabalık İngiliz ordusuyla Methven'de açık alanda yaptığı muharebede bozguna uğramış, ardından Dalry'de bir kez daha geri püskürtülmüştü.[100] Yandaşlarının neredeyse tümünden yoksun olarak kırsal alanda, günümüz tarihçilerinden birinin deyimiyle, "fundalık ve bataklıklarla kaplı geniş bir arazide" izini kaybettirmeye çalışıyordu. Kurtlarla yabandomuzlarının dolaştığı bu bölgede yollar ve köprüler "çok az ve aralarındaki mesafe uzaktı."[101]

Bu çetin arazinin sakinleri yoksul olmakla birlikte olağanüstü yürekli ve dayanıklıydı. Savaşlarda mızrak, uzun saplı Lochaber baltası ve iki elle tuttukları, boyu

bir buçuk metreden uzun pala kullanıyorlardı.[102] Highlands [İskoçya'nın dağlık kuzey bölgesi] erkekleri kilt adı verilen bir etek giyiyorlardı. Günümüzde dekoratif bir nesne haline gelen bu giysi, o zamanlar oldukça pratikti. Bir tarihçinin yazdığı gibi, "erkekler sık sık derin sulara girmek zorunda kalıyor, günler boyunca süren yağmur altında uzun mesafeler kat ediyordu. Dolayısıyla çabuk kuruyan, kolayca çıkarıp sıkma olanağı sağlayan yünlü kumaştan yapılmış ekose etek giymek mantıklıydı. Oysa külot pantolonlar bacağa yapışıp ciltte yaralar açıyor veya sürekli ıslak ve soğuk havada giymekten dolayı romatizma ve diğer hastalıklara neden oluyordu." Bruce'un az sayıdaki adamı, kilt giyip kılıç taşıyarak, az miktarda su ve bir torba yulaf lapası sayesinde uzun mesafelere yol alabiliyordu.[103]

Bruce çoğu zaman o kadarını bile bulamıyordu. O dönemde yaşamış tarihçi Fordunlu John, onun "iki hafta boyunca yabani otlar ve sudan başka hiçbir şeyle beslenmeden" dolaştığını yazmıştı. Bazen "ayakkabıları eskiyip yıprandığı için" yalınayak yürümek zorunda kalıyor ve yakalanmamak için mağaralarda uyuyordu. Büyük bir kısmı İngiliz hâkimiyetini kabul etmiş "soylular arasında dışlanmış" biriydi. Aslında Bruce da tahtta hak iddia etmeden önce, dört yıl boyunca bu hâkimiyeti kabul etmişti. John, "Böylece, herkesin diline düşüp alay konusu oldu, uzak yakın herkes onu ıslıkladı," diye yazmıştı.

Bruce çaresizlik içinde, büyük bir feodal lortun kolayca kabullenemeyeceği bir tarzda savaşmak zorunda kalmıştı. Süvari hücumunun ideal muharebe biçimi olarak görüldüğü bir dünyada yetişmiş, hanedan sancaklarının dalgalandığı büyük bir orduya komutanlık etmenin hayalini kurmuştu. Yeğenlerinden biri ona şöyle bir öğüt vermişti: "Hakkını elde etmek amacıyla açık muharebede savaşmak için çabalaman gerek, savaş hilesi ve kurnazlıkla değil." Fakat Bruce "düşmanlarını eşit güçlerle asla alt edemeyeceğini" görecek kadar akıllıydı; o nedenle sonuçta savaş hilesi kullanmak zorunda kaldı. Günümüzde Bruce'un biyografisini yazanların başında gelen Geoffrey Barrow şöyle yazıyordu: "Hız, şaşırtma, hareketlilik, küçük çaplı çatışmalar, düşmandan kaçarken her yeri yakma ve kalelerin boşaltılıp yıkılması... –Bütün bunlar onun savaşlarına damga vuran özelliklerdi." Yazar şunları ekliyordu: "Geleceğin kralının, gerilla savaşının mutlak yararına inanması... sadece devrimci bir karar değil, aynı zamanda onun dehasının ve hayal gücünün kanıtıydı." Ama bu yöntem gerçekten işe yarar mıydı?

Daha önce meydana gelen bir İskoç ayaklanmasının lideri olan William Wallace benzer hilelere başvurmuştu. Bruce'un da küçük ve muğlak bir rol oynadığı bu isyanda Wallace, başlangıçta bazı başarılar kazanmasına rağmen sonunda bozguna uğramıştı. 1305'te yakalanıp gönderildiği Londra'da, ihanet edenlere uygulanan standart cezadan nasibini aldı. Bir süre asıldıktan sonra yarı yaşar bir durumda aşağı indirildi. Üreme organları kesilip göğsü yarılarak iç organları çıkarıldı. Boynu

vurulup vücudu parçalara ayrıldı. Kesik başı Londra Köprüsü'ne asıldı. Bedeninin parçaları dört ayrı şehre gönderildi.[104] Bruce kendisini de böyle bir kaderin bekleme tehlikesinin farkındaydı. Ailesinin üyeleri zaten küstahlığının bedelini ağır bir şekilde ödemişti. Kız kardeşi ve kızı kafeslere kapatılmıştı. Üç erkek kardeşi öldürülmüştü. Fakat İngilizlerin bu "İskoç haini" asmak için önce yakalaması gerekiyordu. Oysa bu hiç kolay bir iş değildi.

1307'de tazı onun peşine düştüğü zaman gerilla kralı Glasgow'un güneyindeki Cumnock yakınlarında saklanıyordu. Yanında sadece üç yüz adamı bulunduğundan, Lornelu John'un askerleriyle çarpışma riskini göze almaya niyeti yoktu. Kaçışı kolaylaştırmak amacıyla adamlarını üç gruba ayırdı. Ancak tazı aldanmamıştı. Diğer iki gruba aldırmadan Bruce'un izini sürmeye devam etti. Bunun üzerine Bruce yanındakileri tekrar üç gruba ayırdı. Köpek bir kez daha eski sahibinin peşinden "dümdüz bir yol" tutturdu. Bruce her adamın kendi başının çaresine bakmasını kararlaştırdı ve yanında sadece sütkardeşini bıraktı. Tazı hâlâ "tereddüt etmeden" onun peşinden geliyordu. Köpeğin gittiği yönü gören Lornelu John, en hızlı beş adamını kaçakların peşinden gönderdi. Kaçış olmadığını anlayan Bruce geri dönüp uzun kılıcı elinde beklemeye başladı. Bundan sonra olanları John Barbour 1376'da bitirdiği manzum eseri *The Brus*'da şöyle anlatmıştı:

> Beş kişi müthiş bir aceleyle geldi, muazzam bir haykırışla gözdağı verdi. Üçü krala yöneldi, diğer ikisi elde kılıç cesurca adamının üstüne gitti. Kral, üç adamı karşısına aldı... ve birincisine öyle bir darbe indirdi ki, adamı kulağından yanağına, boynundan omzuna kadar kesti. Adam şuurunu kaybederek yığıldı. Arkadaşlarının birdenbire yere düştüğünü gören diğer ikisi korkudan biraz geriye çekildi. O esnada kral yana bakınca diğer ikisinin adamıyla kıyasıya dövüştüğünü gördü. Kendisine saldıran ikiliyi bırakıp adamıyla dövüşenlerin üzerine atlayarak birinin kafasını uçurdu. Ardından cesurca kendisine doğru gelen saldırganların karşısına çıktı. İlkini kılıcının kenarıyla öyle bir karşıladı ki, adamın kolu gövdesinden koptu.
>
> Böylece gayet güzel ortaya çıktı ki, kral zorlu bir mücadele vermesine rağmen düşmanlarından dördünü kılıçtan geçirmişti. Kısa bir süre sonra sütkardeşi de beşincinin hayatına son verdi.[105]

Bruce "kan ter içinde" kalmıştı ama bu küçük zafere sevinecek vakti yoktu. Lornelu John'un adamlarının tazılarıyla birlikte hızla gelmekte olduğunu gördü. Sütkardeşiyle birlikte ormana kaçmak zorundaydı. 1306'dan 1314'e kadar çoğunlukla böyle yaptı. Kelimenin tam anlamıyla vahşice geçirdiği bu yılları büyük bir

azimle atlattı. Fordunlu John bu dönemi şöyle özetlemişti: "Aksilikler, kaçışlar ve tehlikeler, sıkıntı ve bıkkınlık, açlık ve susuzluk, nöbetler, perhizler, çıplaklık ve soğuk, kapana kısılma, yakınlarının sürgüne gönderilmesi, yakalanması, hapse atılması, katledilmesi ve çöküşü."[106] Ve bütün bunlara rağmen yavaş yavaş bu sıkıntıların üstesinden gelmeyi bildi. İngilizleri ele geçirdikleri topraklardan atmaya ve hatta zaman zaman kuzey İngiltere'ye akınlar düzenlemeye başladı.

Başlıca engel, İskoçya'nın kırsal bölgelerine serpiştirilmiş durumdaki İngiliz kaleleriydi. İskoç asiler gereken kuşatma mekanizmalarına tam anlamıyla sahip olmadığından, cesur komando saldırılarına başvurmak zorundaydılar. Hatta bir keresinde, Bruce'un adamları tahkimli bir mevziye iyice sokulup ip merdivenlerle tırmanabilmek için karanlıkta siyah cüppeler giyip elleri ve dizleri üstünde yürüyerek inek taklidi bile yapmıştı.[107]

1314 yılında İskoçlar artık I. Edward'ın yerine geçen beceriksiz oğlu II. Edward yönetimindeki İngilizlere meydan okuyacak duruma gelmişti. İki ordu Bannockburn'de açık alanda karşılaştı. Bannockburn, İskoçlar için parlak bir zafer, buna karşılık bir ortaçağ tarihçisinin ifadesiyle, "İngilizler için kötü, berbat ve felaket gibi bir gün" oldu.[108] Bununla birlikte, daha önce Stirling Bridge ve Falkirk'te meydana gelen çatışmalardan daha belirleyici bir sonuca yol açmadı. Durmadan, acımasızca, bitmek bilmez bir şekilde devam eden savaş, sadece kısa "barışlar" ve "ateşkeslerle" kesintiye uğruyor, bunlar da kaçınılmaz biçimde ihlal ediliyordu.

Bruce ve halefleri kuzey İngiltere'ye sayısız *chevauchée* seferleri düzenlediler ve bir ortaçağ vakanüvisine göre, "ortalığı yakıp yıktılar."[109] Taşıyabildikleri her şeyi çaldılar, yerel yetkililerden zorla koruma parası aldılar. İngiliz ordusu onları durduramayacak kadar yavaş hareket ediyordu. Ne var ki, iyi tahkim edilmemiş sınır bölgesine yapılan akınlar İngiltere'ye boyun eğdirmeye yetmiyordu. Bruce çaresizlik içinde başka taktiklere başvurdu. Bunların arasında İngiliz işgalcileri taciz etmek amacıyla İrlanda'yı istila etmek, hatta İngiltere kraliçesini York'taki evinden kaçırmaya kalkışmak da vardı.[110] Bu girişimler cesur ve yaratıcı olmakla birlikte işe yaramamıştı.

Kral I. Robert 1329'da öldüğünde ülkesi yine, bitmek bilmez İngiliz işgali tehdidi altındaydı. Bunun sebebi çok basitti; İskoçya güney komşusunu yenemeyecek kadar küçük ve yoksuldu. 14. yüzyıl başında nüfusu bir milyondan azdı; oysa İngiltere'nin nüfusu 5,5 milyondu.[111] Fakat yine de boyun eğdirmek bakımından çok zorlu ve sıkıntı vericiydi.

İngiliz hükümdarlarına gelince, onlar da İskoçya'nın geniş kırsal bölgesini ya-

tıştıracak yeterli kaynağa veya iradeye sahip değildi. İstilaları hemen hemen aynı yolu izliyordu. Başlangıçta kazanılan bir-iki zaferden sonra, İskoçların geri çekilirken her yeri yakma taktiği yüzünden bölgede kalma olanağı bulamayan İngiliz ordusu evine dönmeye mecbur kalıyordu. 1322'de düzenlenen böyle bir sefer sırasında İngiliz yağmacıların koca Lothian bölgesinde sadece tek bir topal inek bulabildikleri söylenir.[112] Günümüzde uzun süren ihtilafların –örneğin Keşmir veya Filistin'deki ihtilaflar– görüşmeler yoluyla hızla ve sorunsuz çözülebileceğini düşünenler, İngiliz-İskoç savaşlarının verdiği dersi görmezden gelenlerdir. Kan ve toprak yüzünden çıkan, gerillalar ile düzenli ordular arasında art arda küçük çatışmalar şeklinde yaşanan ihtilaflar yüzyıllar boyunca sürebilir. Üstelik bu ihtilaf Hintliler ile Pakistanlılar, İsrailliler ile Filistinlilere göre din ve dış görünüm bakımından birbirine daha yakın insanlar arasında yaşanabilir.

İskoçya ile İngiltere arasındaki organize savaş, nihayet 16. yüzyılda barutunu tüketmişti. Fakat İskoç isyancılar ile İngiliz orduları arasında, 1745-1746'da, Katolik Stuart Hanedanı'nı Büyük Britanya tahtına tekrar oturtmak amacıyla patlak veren Jakobit İsyanı nedeniyle son bir büyük çatışma yaşandı. Bu olaydan önce, sınır yağmacılarının yüzyıllardır sürdürdüğü akınlar nedeniyle sınır bir türlü istikrara kavuşmamıştı. Bu yağmacılar soygunlarını milliyetçi bir kisveye büründürüyordu.

Tarihçi Eric Hobsbawm "kanun kaçağı köylüleri" tanımlamak için "toplumsal haydutlar" deyimini yaratmıştı. "Bu insanlar kendi halkları tarafından kahraman, kendilerini savunan, öç alan, adalet savaşçısı, hatta kurtuluş lideri olarak görülüyor; her halükârda hayran olunup yardım edilmesi ve desteklenmesi gereken kişiler olarak kabul ediliyordu." Bunun efsanevi prototipi Robin Hood idi. İskoçya'da Rob Roy MacGregor (1671-1734), Amerika'da Jesse James (1847-1882), Avustralya'da Ned Kelly (1855-1880) ve Meksika'da Panço Villa (1878-1923), gerçek yaşamdaki örneklerdi. Onlar kadar ünlü olmadığı halde daha büyük öneme sahip bulunan kleftler ve hayduklar, beş yüz yıl boyunca Balkanlar'da Osmanlı beylerine karşı çarpışan Hıristiyan haydutlardı. Hobsbawm bu tür insanların yaygın olarak bulunmasını "tarihte bilinen en evrensel toplumsal olgulardan biri" olarak açıklar. Nerede toplumsal düzen bozulmuşsa orada ortaya çıkarlar. Bugün Güney Amerika'nın üçlü sınır bölgesinde durum böyledir. Geçmişte İskoçya, Korsika, Sicilya, İspanya ve Balkanlar'ın çorak arazilerden oluşan bölgeleri, devlet çok güçlenene kadar toplumsal haydutların yetiştiği bereketli topraklardı.[113]

Roma'nın çöküşü ile 17. yüzyılda ulus devletlerin doğuşu arasındaki sürede, Avrupa'da ortaya çıkan savaşların çoğunda "toplumsal haydutları" askerlerden,

düzenli orduları gayrinizami olanlardan ayırmak zordu. Hepsi kendi çıkarları için talihsiz köylüleri aynı derecede vahşi yöntemlerle kurban ettiler. 18. yüzyılda yaşayan şair, oyun yazarı ve tarihçi Friedrich Schiller, Otuz Yıl Savaşı sırasında ülkesi Almanya'nın çektiği çileleri duygu yüklü satırlarla dile getirmiş, çeşitli komutanların yönettiği "tahripkâr çetelerin her tarafı yakıp yıktığını, bitip tükenen, yaraları kanayan ülkenin sükûnete hasret kaldığını" anlatmıştı.[114] Bu topyekûn savaşın gerilla şekliydi. Bu savaşta herkes birbirine karşı mücadele ediyordu. Roma'nın çöküşünden sonraki bin yıl boyunca ulus devletlerin ve konvansiyonel orduların gerilemesinin doğal sonucuydu.

Tüm bunlar en azından Batı'da değişmek üzereydi. 1648'de imzalanan Westphalia Barışı ile Otuz Yıl Savaşı'nın sona ermesinden sonraki yıllarda, gittikçe güçlenen ve karmaşık bir yapıya bürünen devletler ortaya çıktı. Bununla birlikte, o devletlere meydan okuyan isyancı gruplar da daha güçlü ve karmaşık bir hal aldı. Bu gelişme savaş tarihinin en kalıcı dinamiklerinden biriydi: Bir devlet savunma becerisini ne kadar geliştirirse, gerillalar da saldırı becerisini o kadar geliştiriyordu.

12

KİTABA GÖRE SAVAŞ

Gerillalara Karşı Savaşanların Avantajı

Antikçağ ve ortaçağa baktığımızda bir başka paradoksu daha görürüz: En ilkel gerillalar aynı zamanda en başarılı olanlardır. Belli bir dereceye kadar sofistike yöntemlerle savaşıp belli ölçüde başarılı olan Yuda Makabi ve Robert Bruce gibi az sayıda isyancı vardır. Onlar düşmanlarının yerini alacak siyasi kurumlar oluşturma ve siyasi destek alma ihtiyacının farkındaydılar. Fakat bu tür başarılara çok nadir rastlanıyordu. Antikçağın isyancıları, lideri aşıp düşman bir halkın aklını çelecek beceriden yoksundu. Otokrasinin baskın yönetim biçimi olduğu o günlerde, kendi imparatoru, kralı ya da şefinin kararlarını göz ardı edecek halk yoktu. Asilerin büyük bir çoğunluğu; Viriathus, Quintus Sertorius, Spartaküs, Vercingetorix, Boudicca ve Roma iktidarına karşı savaşarak ölen diğerlerinin kaderini paylaştı. O zaman ne dışarıdan yardım alma ne de henüz ortada olmayan kitle iletişim araçları aracılığıyla davalarını anlatma olanağı bulunmayan isyancılar, genellikle pagan bir devlet yönetiminin acımasız gücüne kendi başına karşı koymak zorundaydı.

Antik dünyanın en başarılı gerillaları, Roma İmparatorluğu'nu alt eden, ayrıca Çin İmparatorluğu ile diğer Avrasya devletlerinden iri parçalar koparan göçebelerdi. Onlar son derece güç bir iş olan bir devlet içinde devrim yapmaya kalkışmamıştı. Bunun yerine devletin dış uçtaki savunmasını yok ettiler. Bunun sonunda bazen bütün bir yapı çöktü. Göçebelerin elde ettiği başarı büyük olmakla birlikte neredeyse tümüyle olumsuzdu. Bunun istisnası daha yerleşik toplumlarla karışan Araplar, Türkler, Moğollar ve Mançulardı. Onların dışında kalan göçebeler kalıcı kurumlar inşa edemediler. Göçebe imparatorlukları bir veya iki kuşak içinde çöktü. Fakat ayakta kaldıkları müddetçe, kullandıkları vur-kaç taktikleri sayesinde yerleşik devletler üzerinde onlar kadar yıkıcı etkiler yaratan kimse olmadı. Antik-

çağın bütün büyük komutanları –İskender, Sezar, Hannibal, Scipio– hep bu sorunla boğuştu. Büyük İskender'in MÖ 329-327 arasında gerçekleştirdiği Orta Asya seferinde olduğu gibi, birçoğu göçebeleri yenmenin devasa konvansiyonel orduları yenmekten daha zor olduğunu keşfetti.

Göçebe tehlikesi bir zamanlar dünyanın en büyük devletleri için en önemli ve aslında varoluşsal bir sorun durumundayken, 17. yüzyıla gelindiğinde artık tarihi bir özellik halini almaya başlamıştı. Barut kullanan ve geniş kaynakları yöneten güçlü birer bürokrasiye sahip imparatorlukların (İngiliz, Fransız, Rus, Prusya, Türk, Hint, Çin) yükselişi, aynı zamanda yeni bir dünya düzeni yaratmıştı. Ok ve yay çağında güçlü olan göçebeler, ateşli silahlarla donanmış ve devasa lojistik kurumlar tarafından desteklenen büyük ordularla baş edemez hale gelmişti. Başka sorunların yanında, göçebe toplumlar kısıtlı besin kaynakları yüzünden nüfus olarak da son derece kısıtlı kalmıştı. (Bunların elinde sadece çok büyük canlı havyan sürüleri vardı.) Uzun vadede sanayileşmiş toplumların katbekat üstün refahı ve kaynakları karşısında yenik düşmeleri kaçınılmazdı.

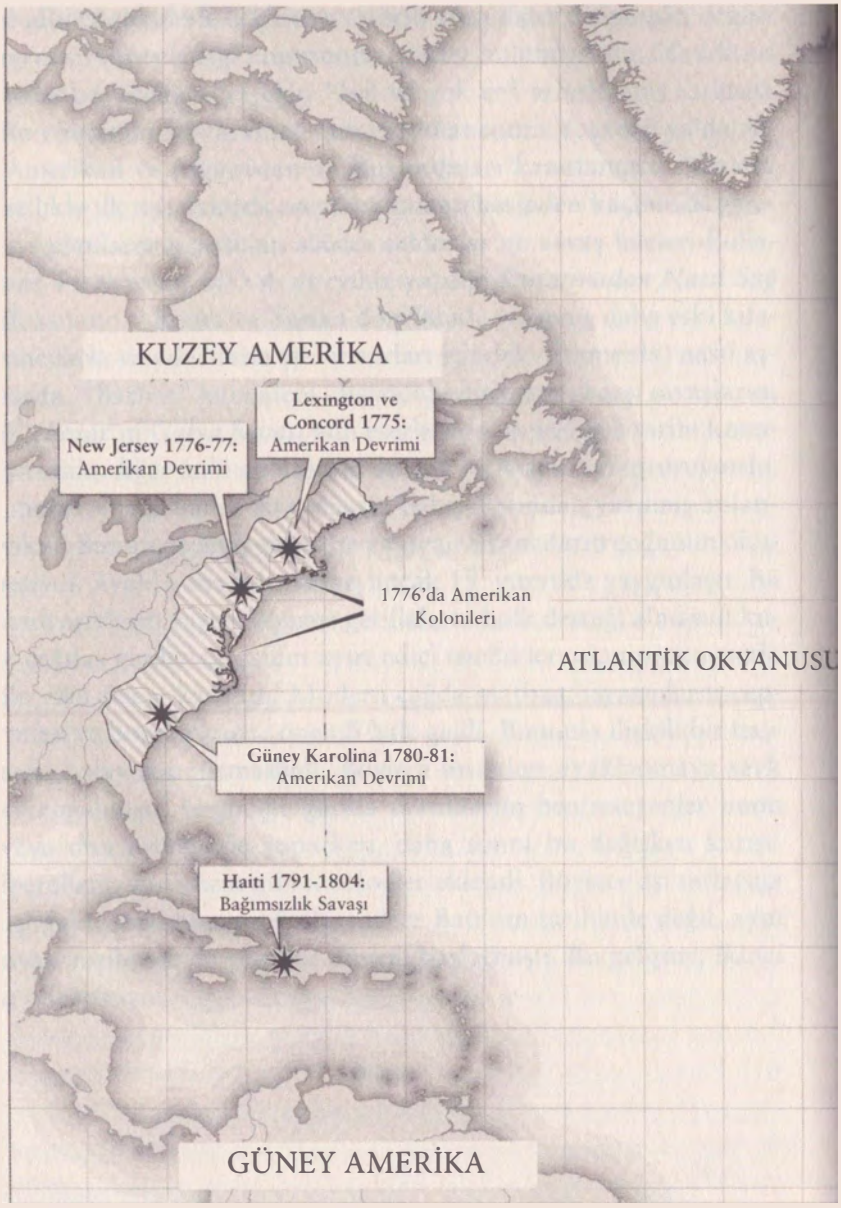
Batı dünyasında ilkel tarzda yapılan gerilla savaşı, birbirinden son derece farklı hayduklar, Peştunlar, Siyular gibi gruplar tarafından 20. yüzyıla kadar sürdürüldü. Bu tarz savaşın kalıntıları günümüzde Somali ve Pakistan sınırı gibi devlet boşluğunun olduğu yerlerde hâlâ görülmekle birlikte, şekli ciddi oranda değişime uğramıştır. Üçüncü Kitapta, Amerikan Orta Batı ovalarından sarp Kafkas Dağları'na kadar ilkel gerillaların Batılı ordular karşısında yenilgiye uğradığı çatışmaları inceleyeceğiz. Fakat 17. ve 18. yüzyıllarda bile, sofistike yöntemler kullanan, Batı'nın siyasi ideolojileri ile askeri taktiklerini enine boyuna benimseyen gerillalar mevcuttu. Modern orduların kullandığı silah ve yöntemlerin aynısını kullandıkları için bunları yenmek kolay değildi.

Antikçağ ve ortaçağdaki gerillaların aksine modern benzerlerinin en büyük avantajlarından biri, seleflerinin tecrübelerinden ders çıkarmalarıydı. 20. yüzyıldan önce okuma yazma oranı düşük, kitaplar çok azdı ve uzun mesafelere seyahat etmek zordu. İnsanların büyük bir kısmı tecrit edilmiş halde yaşıyordu. Bu ortamda, isyancıların birbirinden bir şeyler öğrenmesinin, 21. yüzyılın internet kullanan mücahit grupları gibi birbiriyle işbirliği yapmasının imkânı yoktu. Roma'ya karşı ayaklanan Yahudilerin lideri Simon bar Gioras, kuşkusuz daha önceki iki Yahudi gerilla lideri Yuda Makabi ve Kral Davud'un yaşadığı tecrübeleri biliyordu. Fakat İspanya'da Roma otoritesine karşı direnen Viriathus hakkında bir şey bilmesi kuşkuluydu. Aynı şekilde, okuma yazma bilmeyen Viriathus'un, Orta Asya'da Büyük İskender'e karşı savaşan Spitamenes'in tecrübelerini, hele Çin İmparatorluğu'na karşı savaşan Hiungnu lideri Mete'yi bilmesi olanaksızdı. Basılı kitaplar ve süreli yayınlar çoğalmaya başlayıp okuryazarlık artınca, asilerin seleflerinin tecrübeleri-

ni araştırıp güçlü imparatorluklara diz çöktürmek için gereken yöntemleri çözme olanakları da artmıştı.

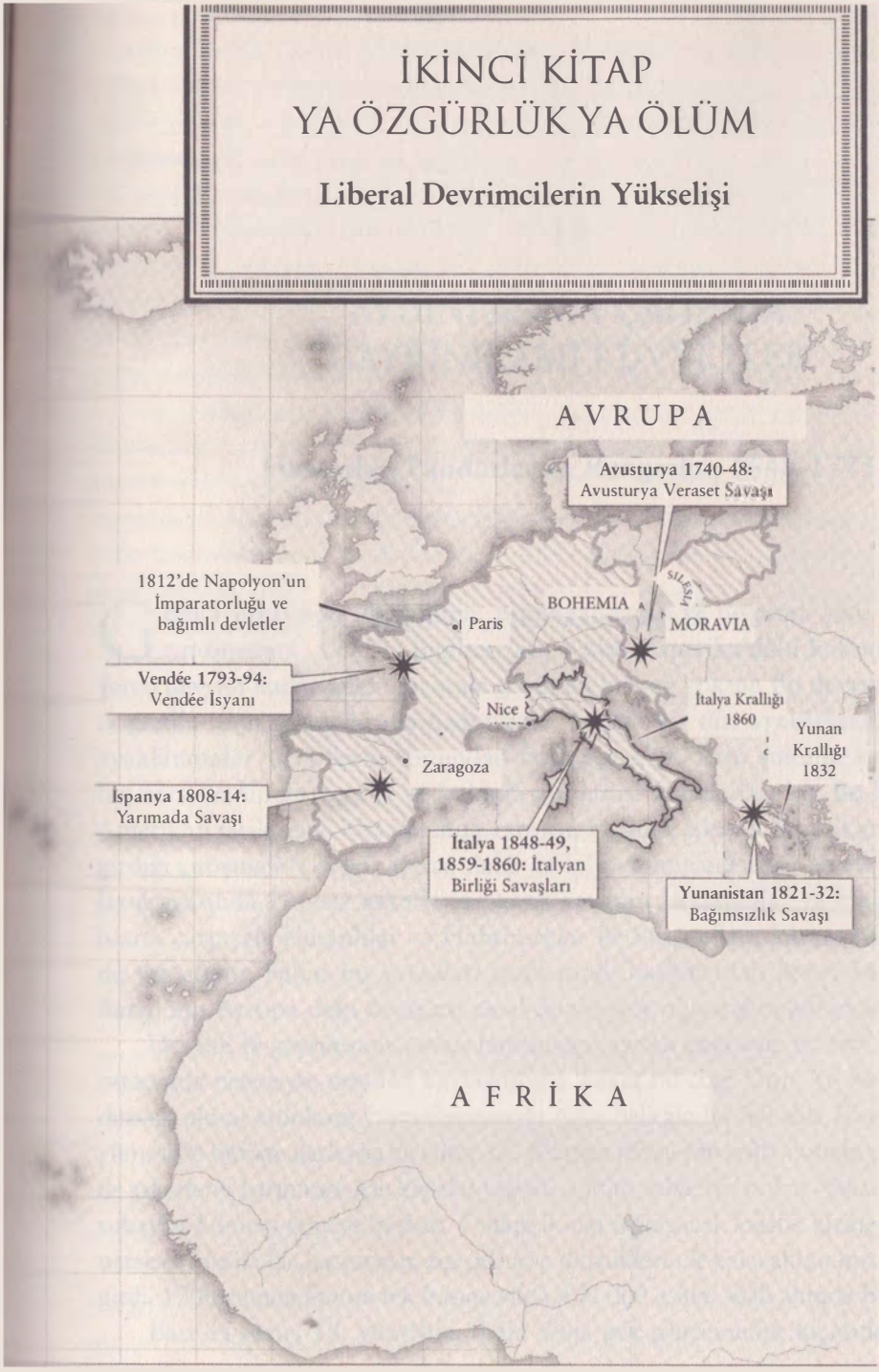
Gerillalara karşı savaşanlarsa, kendi seleflerinin tecrübelerini çok daha önce öğrenmişti. Kontrgerilla kılavuzlarının geçmişi, en azından MS 600 yıllarında *Strategikon* adlı eseri yazan Bizans İmparatoru Mavrikios'a kadar uzanır. Bu kitapta Slavlarla, Avarlarla, "düşmana kaba kuvvet kullanarak değil hile, ani baskın ve ikmal yollarını kesme gibi yöntemlerle saldırmayı tercih eden diğer disiplinsiz, örgütsüz kavimlere" karşı nasıl savaşılacağı konusunda öğütler bulunuyordu. Mavrikios okurları daha o zamanlar, acemice yapılan "bul ve yok et" seferlerinin zararına karşı uyarıyordu. Bu yöntemin işe yaramadığını yüzyıllar sonra Yugoslavya'da Alman, Vietnam'da Amerikan ve Afganistan'da Rus orduları kanıtlamıştı. "Onlara karşı savaşırken özellikle ilk aşamalarda meydan muharebesinden kaçınmak gerekir. Bunun yerine iyi planlanmış pusular, sinsice saldırılar ve savaş hileleri kullanılmalıdır."[115] Aeneas Tacticus'un MÖ 4. yüzyılda yazdığı *Kuşatmadan Nasıl Sağ Çıkılır* gibi, askerlik sanatının Roma ve Yunan döneminde yazılmış daha eski kılavuzlarında bile isyancılarla ve yıkıcılarla (şehir surları içindeki düşmanla) nasıl savaşılacağı anlatılıyordu. "Barbar" kabilelere (dışarıdaki düşmana) karşı savaşlarsa, Herodot'un "*Tarih*", Sezar'ın *Galya Savaşı* adlı eserlerinin ve askerlik tarihi konusunda antikçağda yazılmış diğer ünlü anlatıların önemli bir kısmını oluşturuyordu.

Buna karşılık modern çağa kadar isyancıların bakış açısından yazılmış anlatılar neredeyse hiç yoktu. Bunun nedeni, geçmişte yaşayan isyancıların çoğunun okuma yazma bilmemesiydi. Ayaklanma kılavuzları ancak 19. yüzyılda yaygınlaştı. Bu tarihten itibaren basılı eserlerin yaygınlaşması gerillaların halk desteği almasını kolaylaştırdı. Böylece çağdaş gerilla savaşının ayırt edici özellikleri olan propaganda ve psikolojik harbin rolü önem kazandı. Modern çağda matbaa, isyancıların cephaneliğinde en az tüfek ve bomba kadar önemli hale geldi. Bununla ilişkili bir başka gelişme, iletişimde kolaylığın artmasıydı. Böylece insanları ayaklanmaya sevk eden nedenler iyice çoğalmıştı. Geçmişte gerilla taktiklerini benimseyenler bunu genellikle kabile veya dini nedenlerle yaparken, daha sonra bu değişken karışıma milliyetçilik, liberalizm, sosyalizm gibi ideolojiler eklendi. Böylece asi saflarına katılanların sayısı çoğaldı. Aydınlanma Çağı, sadece Batı'nın tarihinde değil, aynı zamanda gerilla savaşı tarihinde de yeni bir dönem başlatmıştı. Bu gelişme, İkinci Kitap'ın konusunu oluşturuyor.

KUZEY AMERİKA
Lexington ve Concord 1775: Amerikan Devrimi
New Jersey 1776-77: Amerikan Devrimi
1776'da Amerikan Kolonileri
ATLANTİK OKYANUSU
Güney Karolina 1780-81: Amerikan Devrimi
Haiti 1791-1804: Bağımsızlık Savaşı
GÜNEY AMERİKA

İKİNCİ KİTAP
YA ÖZGÜRLÜK YA ÖLÜM

Liberal Devrimcilerin Yükselişi

13

AYDINLANMA ÇAĞINDA GAYRİNİZAMİ KUVVETLER

Hussarlar, Pandurlar ve Rangerlar, 1648-1775

Gerilla savaşında ideolojinin, propagandanın ve nispeten yeni diğer unsurların önemini, 1775'te İngiltere'nin Kuzey Amerika'daki kolonilerinde patlak veren devrim kadar güçlü biçimde gösteren bir şey yoktur. Bu devrim, ciddi boyutta gerilla tarzı savaşı içeren bağımsızlık amaçlı bir dizi ayaklanmanın ilkiydi. Bu ayaklanmalar 1700'lerin sonundan başlayıp 1800'lerin sonuna kadar bir yüzyıl boyunca bütün Avrupa'yı ve kolonilerini etkisi altına alacaktı. Bu kitapta, sadece Amerikan tarih dersi kitaplarında ayrıntılı biçimde işlenen Amerikan isyancılarının girdiği çatışmaları değil, ayrıca daha az bilinen mücadeleleri de ele alacağız. Bunların arasında Fransız askerlerine karşı savaşan İspanyollar ve Haitililer, Osmanlılarla çarpışan Yunanlılar ve Habsburglar ile Burbonlara karşı savaşan İtalyanlar da yer alıyor. Fakat bu savaşları incelemeye başlamadan önce, 1648 Westphalia Barışı'nın Avrupa'daki savaşları nasıl dönüşüme uğrattığını anlamamız önemlidir.

Düzenli ve gayrinizami savaşı birbirinden ayıran çizgi öyle belirsiz hale gelmişti ki, ortaçağda neredeyse ortadan kaybolmuştu. Fakat bu çizgi Otuz Yıl Savaşı'ndan sonra düzenli ulusal orduların yaygınlaşmasıyla daha belirgin bir hal aldı. Ulus devletlerin büyümesiyle birlikte ilerleyen bu süreç 17. yüzyılın ikinci yarısında doruğa çıktı. Bu dönemde askerlerin barınması için kışlalar yapıldı, eğitim subayları onları eğitmeye, profesyonel subaylar komuta etmeye başladı. Onlara ikmal sağlayacak lojistik hizmetler, giydirip donatacak fabrikalar, hastaneler, zor duruma düştüklerinde kalacakları huzurevleri devreye girdi. 1700 yılında Fransa tek başına yılda 400.000 askeri silah altında bulunduruyordu.

Batı'da savaş 18. yüzyılda, daha önce pek görülmedik biçimde, belli bir tarz

kazanma bakımından doruğa ulaştı. Çeşitli monarşilerin orduları birbiriyle aşağı yukarı aynı tarzda savaşıyor ve benzer kurallarla yönetiliyordu. (Savaş tarzı konusundaki bu kısıtlamalar, konvansiyonel orduların kendi kurallarıyla savaşan gayrinizami kuvvetlerle karşı karşıya geldiği daha ideolojik ihtilaflar çağında varlığını sürdüremeyecekti.) Tıpkı antik Yunanistan'da olduğu gibi, kaleleri kuşatmaktan kırsal alanda ilerlemeye kadar savaşın her aşamasına yön verecek ayrıntılı prosedürler geliştirildi. Böylece savaş meydanlarına dönemin *filozoflarının* pek sevdiği bilimsel, daha doğrusu sözde-bilimsel bir ahlaki yapı getirildi. Bunun nihai sonucu olarak ortaya parlak kıyafetler giymiş, düzgün sıralar halinde, sabit ve yavaş bir tempoda, hiçbir gizlenme girişiminde bulunmadan ilerleyen ordular çıktı. Askerlere mermiler vızıldayarak yanlarından geçerken kayıtsız görünmeleri öğretiliyordu. Başı eğip sinmek kötü bir davranış olarak görülüyordu.[1]

Standart hale gelmiş üniformaların kullanılmaya başlamasından daha önemli bir sembolik değişim yoktu. İngilizler parlak kırmızı, Fransızlar beyaz, Prusyalılar lacivert, Avusturyalılar gümüşi üniforma giyiyordu. Bu şekilde üniformaların ortaya çıkması, askerler ile siviller arasındaki farkın bir bakışta anlaşılmasını sağlıyordu. Böylece üniforma giymeden savaşmakta ısrar edenler daha belirgin hale gelmişti. Bunlar zamanla gerilla olarak tanınacaktı. Aslında bu yeterli bir tanımlama değildi; bazı gerillalar üniforma giymeyi benimsediği gibi, bazı düzenli birlikler de gerilla tarzında savaşıyor veya üniformalarını çıkarıyordu. Fakat "kıyafet insanı temsil eder" ilkesi büyük ölçüde geçerliydi. Bunun tersi de yaygın kabul görüyordu. Üniforması bulunmayan silahlı bir insan haydut, casus veya gerilla olarak kabul ediliyordu. Bunlar, Avrupa'da 17. yüzyıldan itibaren kanunlaşan ve çeşitli aralıklarla da olsa uygulanmaya başlayan savaş yasalarının bütün koruyucu unsurlarından yararlanmaya layık, tam bir asker olarak görülmüyorlardı.

İspanyolcadan gelen "gerilla savaşı" henüz bilinmediğinden, Fransızca *petite guerre* ve Almanca *kleine Krieg*, yani "küçük savaş" tanımı kullanılıyordu. Bu savaşı uygulayan kişilere partizan deniyordu. Bir yüzyıl boyunca azalan bu birliklerin sayısı, Avusturya Veraset Savaşı (1740-1748) sırasında tekrar artmaya başladı. Çok taraflı bir ihtilaf olan bu savaşta Avusturya, Britanya, Hannover, Hessen ve Hollanda ile Bavyera, Fransa, Prusya, Saksonya ve İspanya karşı karşıya gelmişti. Avusturya savaşın başındaki muharebeleri kaybedince, yabancı birlikler topraklarının önemli bir kısmını işgal etti. Avusturya'nın karşılık vermesine öncülük eden birlikler imparatorluğun uzak köşelerinden gelen, "vahşi adamlar" adı verilen askerlerdi. Macar hussarları, Hırvat pandurları ve asırlardır Türklerle savaşan diğer Balkan Hıristiyanları kullanılmıştı. Bu gayrinizami birlikler, Avusturya'ya bağlı Silezya, Bohemya ve Moravya'da bulunan küçük Fransız veya Prusyalı birliklerle acımasızca savaşmış, hemen hiç merhamet göstermemiş ve bazen düşmanlarının

kafasını uçurmuşlardı. Avusturya saldırıya geçtiği andan itibaren bu kabile yağmacıları da ön saflara geçmiş, köyleri yakıp köylüleri öldürmüştü. Avusturyalı bir prens onların savaşma tarzını, "evleri ateşe veriyorlar, kiliseleri yağmalıyorlar, kulak kesip göz çıkarıyorlar, yurttaşları öldürüp kadınlara tecavüz ediyorlar," diye ifade etmişti. Bir 19. yüzyıl yazarıysa şöyle yakınıyordu: "Bavyera, korkunç barbar pandurlardan oluşan sürüler ve Türk sınırından gelen ayaktakımı tarafından istila edildi ve adeta yıkıldı."[2]

Büyük Friedrich ve diğer generaller bu yağmacıları "vahşi" olmakla suçluyordu.[3] Ancak gayrinizami güçlerin ne kadar etkili olduğunu görünce, Friedrich de dahil diğer Avrupalı hükümdarlar Avusturya örneğini taklit ettiler. Prusyalı hussarlar veya Rus Kazakları gibi askerliğe yeni alınan topluluklar Avrupa'nın kıyıda kalmış, kanunların geçerli olmadığı bölgelerinden toplanmıştı. Hessen'in jäger ve Fransa'nın chasseur birlikleri, tüfek kullanmakta usta olan avcılar veya av sahası bekçilerinden oluşuyordu. Bunlar namlusu yivsiz misket tüfeğine göre daha yavaş doldurulabilen, ancak isabet oranı daha yüksek tüfekler kullanıyordu. Gayrinizami birlikler giderek daha ayrıntılı hafif piyade görevlerinde kullanılmaya başlandı. Bunların arasında düzenli birliklerin yürüyüşünü perdeleme, keşif yapma ve düşmanın ikmal hatlarını kesme vardı. 1770'li yıllara gelindiğinde, hafif birlikler Avrupa ordularının yüzde 20'sini oluşturuyordu.[4]

Kuzey Amerika'daki İngiliz ordusu giderek Ranger [orman muhafızı] adı verilen yeni bir tür hafif piyade sınıfından oluşmaya başlamıştı. Günümüzde "özel kuvvetler" gerilla taktiklerine göre eğitim görüp normal piyadeden daha esnek hareket koşullarına sahip, fakat yine de devletsiz savaşçılara göre çok daha disiplinli askerlerden oluşur. İşte günümüzün özel kuvvetlerinin öncüsü sayılabilecek bu Rangerlar, *Troupes de la Marine* denilen Fransız koloni askerleri ve onların Kızılderili müttefiklerine karşı "orman hizmeti" için yetiştirilmişti. Bunların en ünlüleri Binbaşı Robert Rogers komutasındaki Rogers Rangerları idi. New Hampshire'da yaşayan, aslen İskoç-İrlanda kökenli bu sınır diyarı insanı, "az konuşan çok azimli bir adamdı" ve yüzünde savaşmakla geçen bir ömrün yara izleri vardı. İngiliz yerleşiminin sınırı olan küçük bir kasabada doğup büyümüştü. On dört yaşından beri Kızılderililerle bazen savaşıyor, bazen işbirliği yapıyordu. 1755'te yirmi dört yaşındayken, koloni ordusuna ait bir alaya katıldığında, kendisine keşif ve benzer görevler verildi. Bu işte son derece başarılı olunca "ormanlarla haşır neşir olan bağımsız bir Ranger bölüğü" yetiştirmesi istendi. Bu adamlar bir İngiliz subayının ifadesiyle, "Kızılderili gibi yaşayacak ve giyinecekti."

Rogers'ın yaptıklarının büyük bir kısmı kulağa ortaçağdan olduğu gibi alınmış bir *chevauchée* gibi gelebilir. Karşısına iyi savunulmayan bir Fransız köyü çıktığında Rogers kendi ifadesiyle şöyle yapmıştı: "Kendimizi köydeki evleri ve ahırları

yakmaya verdik. Bunlarda çok miktarda buğday ve diğer tahıllar vardı. Ayrıca elli kadar sığır öldürüp bütün köyü alevler içinde bırakarak çekildik." Rogers tek başına karşısına çıkan bir Fransız'ın kafa derisini yüzmekten, yürüyemeyecek durumdaki yaralı bir tutsağı öldürmekten veya bütün bir Kızılderili köyünü katletmekten geri kalmıyordu. 1759'da adamlarıyla birlikte, New England'a saldırılar yapan savaşçılarıyla ünlü Saint Francis köyünde en az otuz Abenaki Kızılderilisini öldürmüştü. Ölenlerin arasında kadınlar ve çocuklar da vardı. Bu acımasız yöntemleri yüzünden Kızılderililer ona "beyaz şeytan" adını takmıştı. Daha sonraları, Bağımsızlık Savaşı sırasında İngiltere'den yana olduğu için kendi yurttaşlarının hakaretlerine maruz kaldı. Amerikan kahramanları arasındaki yerini aradan ancak uzun bir zaman geçtikten sonra aldı.

En kalıcı mirası, adamlarını eğitmek için geliştirdiği yirmi sekiz kuraldı. Bu kurallar arasında şunlar vardı:

> Düşman sayıca çok üstün olup sizi kuşatma tehlikesi varsa, o zaman bütün birlik dağılsın ve herkes farklı bir yöne gidip daha sonra, o akşam için belirlenen buluşma noktasında toplansın...
> Akşam olana kadar onlara saldırmayın, o zaman sayınızı bilemezler. Sizi geri püskürtseler bile karanlıkta geri çekilmeniz daha kolay olur...
> Düşman sizi arkanızdan takip ederse, tekrar kendi rotanıza gelene kadar bir daire çizin. Onları pusuya düşürün ve ilk ateşi siz açın.

Zamana dayanıklılığını kanıtlamış bu kurallar günümüzde, değişikliğe uğramış biçimiyle ABD Kara Kuvvetleri Ranger Birliği tarafından hâlâ kullanılmaktadır. Ancak Rogers'ın biyografisini hazırlayan bir yazarın belirttiği gibi, bunların "basitliği aldatıcı olup aslında sadece ormanda yaşamayı iyi bilen uzmanlar tarafından uygulanabilir."[5]

Hafif piyade taktikleri konusu, Rogers'ın *Günlükler*'de anlattığı kuralların dışında, Mareşal de Saxe'ın *Düşünceler* adlı askeri el kılavuzunda ve konuyla ilgili yazılmış çok sayıda monografide ele alınmıştır. Bunun tipik örneği 1756'da bir Fransız subayının yazdığı *La petite guerre* adlı kılavuzdur. Subay şu öğütte bulunuyordu: "Düşman karşısında hafif birliklerin gerekliliğini kabul etmek şarttır... Çok sayıda hafif piyade askeri olan bir ordunun avantajı bu tür askeri olmayan bir orduya göre açık biçimde fazladır." Bu konuda öyle çok kitap yazılmıştı ki, Hessenli subay Johann von Ewald 1785'te basılan *Partizan Savaşı Üzerine Tezler* adlı eserinde şu itirafta bulunuyordu: "Yeni bir şey yazmadığımı biliyorum."[6]

Amerikan tarihinin en çok rağbet gören efsanelerinden biri, bağımsızlığın Büyük Britanya'dan yiğit Yankiler tarafından kazanıldığıdır. İnanışa göre tüfekli

Yankiler, Avrupa'nın resmi geçitleri andıran savaş düzeninden kopamayacak kadar kalabalık ve şaşkın kırmızı urbalıları birer birer avlamıştı. Bu inanış abartılıdır. Devrim patlak verdiği sırada İngilizler gayrinizami harp konusunda önemli tecrübe kazanmış durumdaydı. Bu tecrübe sadece Avrupa'da Avusturyalı pandurlar ve İskoç Highlands savaşçılarına karşı değil, aynı zamanda Karayipler'de Jamaikalı maronlar ile Kuzey Amerika'da Kızılderililer ve Rangerlara karşı yapılan çatışmalarda kazanılmıştı. Kırmızı urbalılar muharebe sırasında safları mümkün olduğunca dağıtıp gizlenmeyi kesinlikle biliyordu. Bir tarihçinin belirttiği üzere "hareketsiz durup düşman ateşine maruz kalma" durumu söz konusu değildi.[7]

Fakat Amerikan Devrimi patlak verdiğinde, cephe savaşının diğer birçok dersi zamanla unutuldu. Tıpkı Amerikan Kara Kuvvetleri'nin Vietnam sonrası kontrgerilla taktikleri konusunda yaşadığı hafıza kaybının, Irak'ta ilk zamanlarda başına birçok felaket gelmesine yol açması gibi, İngiliz ordusu da konvansiyonel olmayan bir savaş meydanında nasıl çarpışacağını unutmanın bedelini pahalıya ödedi. Kırmızı urbalıların yaşadığı zorluklar katlanmıştı; zira kendilerini bekleyen savaşta sadece Kızılderililerin kullandığı geleneksel vur-kaç taktikleriyle değil, gerilla savaşının yeni bir unsuruyla –kamuoyu görüşünün gücüyle– mücadele edeceklerdi. Bu yeni silahın, sırtlarına inecek bir Kızılderili baltasından daha ölümcül ve başa çıkması daha zor olduğu görülecekti.

14

AMERİKAN EŞEKARILARI

Britanya'ya Karşı Ayaklanma, 1775-1783

Kuşaklar boyunca, sayısız güvenlik kuvveti, elebaşlarını tutuklayıp silahlarına el koymak suretiyle ayaklanmaları önlemeye veya bastırmaya çalıştı. Bu tür harekâtlar 18 ve 19. yüzyılda İtalya, İrlanda ve Polonya'da defalarca kez başarılı oldu. Bu ülkelerde yabancı işgalcilere karşı devrimci tertipler her zaman faaldi. Aynı durum 1967 ile 1987 arasında Batı Şeria ve Gazze için de geçerlidir. Bu dönemde İsrail güvenlik kuvvetleri, Filistinli milliyetçilere karşı düzenledikleri önleyici saldırılarda önemli başarı kazandı. Bütün bu örneklerde, yetkililer "şeytanın başını büyümeden önce, küçükken ezmenin daha kolay" olduğunu hesaplamış olmalıydı.

Bu ifade 28 Mart 1775'te, henüz başlamakta olan bir devrimle karşı karşıya bulunan İngiliz Kuzey Amerikası Başkomutanı Thomas Gage tarafından yazılmıştı. 1773'te meydana gelen Boston Çay Partisi gibi olaylar bunu açıkça ortaya koymuştu. O tarihte radikaller çaya konulan vergiyi protesto etmek için bir gemi dolusu İngiliz çayını Boston Körfezi'ne dökmüştü. Düzeni korumak isteyen Gage bir dizi önleyici eylem emri verdi. Bunun belirleyici örneği 1 Eylül 1774'de 260 askerden oluşan bir birliğin Boston'un 15 kilometre dışına gidip 250 yarım fıçı baruta el koyması ve tek bir silah bile atmadan üslerine dönmesiydi. Fakat ne kadar başarılı olursa olsun, bu tarz bütün operasyonlarda ciddi bir risk unsuru vardır. Bir baskın felakete yol açacak denli yanlış gidebilir. Bunun örneğini Amerikan Özel Harekât Kuvvetleri 1993'te Mogadişu'da "Kara Şahin Düştü" muharebesinde yaşamıştır. Kırmızı urbalılar, bedeli daha ağır bir dersi 19 Nisan 1775'te Boston yakınlarında aldılar. Süreç içinde en çok kaçınmak istedikleri şeyin, yani adamakıllı patlak veren bir devrimin zeminini hazırladılar.

Gage o gün, casuslarının verdiği habere göre Boston'un 32 kilometre kuzeyindeki Concord kasabasında bulunan bol miktardaki mühimmata el koymayı düşünüyor-

du. Ayrıca yakındaki Lexington köyünde saklanan ünlü kışkırtıcılar John Hancock ve Samuel Adams'ı tutuklamak istiyordu. Bu görev için hepsi seçkin adamlardan oluşan 800'den fazla piyade ve el bombası kullanan asker hazırlanmıştı. Fakat daha yola koyulmadan önce planları muhbirler tarafından Amerikalı radikallere bildirildi. Gage'in Amerika'da doğmuş karısı bile bu muhbirlerin arasında olabilirdi. William Dawes ve Paul Revere adlı iki hızlı binici, 18 Nisan Salı gecesi, dolunayın aydınlattığı serin bir havada harekâtı haber vermek için dörtnala at sürdüler. Efsaneye göre, "İngilizler geliyor," diye bağırıyorlardı. Oysa bu mümkün değildi; tarihçi David Hackett Fischer'in belirttiği gibi onlar da kendilerini İngiliz olarak görüyordu. Aslında muhtemelen, "Kadrolu askerler geliyor!" diye bağırmışlardı.

Kadrolular şafak sökmeden önce kırlarda ilerlerken, kilise çanlarının uğursuzca çaldığına, davulların gümbürdediğine, işaret fişeklerinin atıldığına tanık oldu. 19 Nisan Çarşamba sabahı saat 4.30'da Lexington Meydanı'na vardıklarında, bir grup milisle karşılaştılar. Kırmızı ceketleri ve beyaz külot pantolonlarıyla 240 İngiliz askeri ile iş kıyafeti giymiş 60 ila 70 kadar çiftçi karşı karşıya duruyordu. Ellerinde misket tüfekleri bulunan bu iki grubun arasında sadece 60 metre mesafe vardı.

Bir İngiliz subayı, "Dağılın adi asiler! Silahlarınızı bırakın ve dağılın!" diye haykırdı. Milislerin komutanı Yüzbaşı John Parker, moral üstünlüğüne sahip olmanın ve ilk ateşi İngilizlerin açmasını sağlamanın son derece önemli olduğunun farkındaydı. Adamlarına, "Size ateş açılmadıkça ateş etmeyin! Ama savaşmak istiyorlarsa bunu burada yapın," talimatını verdi. Bir süre sonra milisler tam dağılmak üzereyken, biri belki kazayla ateş etti. Bunun üzerine öfkeli ve korkmuş İngiliz askerleri "misket tüfeklerinin uğuldadığı" bir yaylım ateşle karşılık verdi. 17 Lexington sakini yere düştü. Bunlardan 8'i o an veya daha sonra öldü.

İngiliz birliği sabah sekiz civarında Concord'a vardığında, yüzlerce milis bölgeye toplanmıştı. Bu sayı kısa sürede binlere ulaştı. Bunların arasında "haber aldıktan bir dakika sonra" savaşmaya hazır oldukları söylendiği için "dakik adamlar" adı verilen ünlü gönüllüler de vardı. İngilizler bu "köylülerin" pek fazla savaşçı niteliği taşıdığını düşünmüyordu. Dördüncü Alay'dan ("Kralın Alayı") bir yüzbaşı, "yeryüzündeki en büyük korkaklar" diye dalga geçmişti. Fakat hafife aldıkları düşmanlarına çok kısa zamanda saygı duymayı öğreneceklerdi. Massachusettsli milislerin büyük kısmı profesyonel asker olmamakla birlikte, Kızılderililere karşı girdikleri sınır savaşlarında tecrübe kazanmıştı. O gün eski çatışmalarda öğrendikleri hünerlerini gösterdiler.[8] Zaman içinde bu milisler, geleceğin asker kuşaklarına kibirli davranmanın tehlikeleri konusunda unutulmaz bir ders vereceklerdi. Ders alması gereken bu askerlere, kendi soylarından gelip 18. yüzyılda İngilizlerin yaptığı gibi, dünyanın dört bucağına bekçilik yapacak olanlar da dahildi.

Çok geçmeden milisler öyle yoğun bir ateş açtı ki, yüzden fazla asker "büyük bir

kargaşa ve şaşkınlık" içinde Concord'un Kuzey Köprüsü'nden uzaklaştırıldı. Sıkıntı dolu uzun bir sabahtan sonra pek çok asker yaralı vaziyetteydi. Bombacılar ve hafif piyadeler öğleyin tek sıra halinde Boston'a doğru yürümeye başladı. Milisler onların peşinden gidiyordu. Amerikalılar askerlerin disiplinli atışlarla onları vurmaması için çok yaklaşmıyordu. Silahı olan çiftçiler ve esnaf "çok dağınık ve gayrinizami bir şekilde" kanatlardan askerleri takip ediyordu. Atış pozisyonlarını gizlemek için tepeleri, evleri, taş duvarları, meyve bahçelerini kullanıyorlardı. Daha sonra bir İngiliz askeri "bir arada on kişiden fazla kimseyi göremiyorduk," demişti. "Alçak Yankiler" zehirli yılanlar gibi karınlarının üzerinde sürünüyor, parlak kırmızı üniformaları ve boyunlarındaki parlak metal yaka işareti nedeniyle kolayca görülebilen subayları avlıyorlardı. Yaralı bir asker şöyle yazmıştı: "Bizimle düzenli bir ordu gibi değil, ağaçların ve taş duvarların arkasında, ormanların ve tarlaların içinde vahşiler gibi savaşıyorlardı." Bir başkası, "bizimle asla tam anlamıyla bir çatışmaya girmediler," diye yakınmıştı.

"Görünmeyen bir düşmandan ötürü öfkelenen" İngiliz askerleri, hışımla evlere dalıp "buldukları herkesi öldürüyordu." Fakat bu yaşadıkları dehşeti bitirmeye yetmedi. Lort Hugh Percy'ye göre, gece yola çıkan İngiliz birliği, kendi komutası altındaki takviye tugayı öğleden sonra saat ikide Lexington'a varmasaydı, "kaçınılmaz şekilde imha edilecekti." İngilizler iki tane sahra topu ve ilk birlikten arta kalanlar dahil yaklaşık 2000 askere sahip olmalarına rağmen Boston'a dönmekte zorlandı. Subaylar bu durumu, "Dört bir yanımızdan aralıksız ateş ediliyordu," diye açıklamıştı. O gün Amerikalılar 49 ölü ve 44 yaralı veya kayıp verirken, İngilizler 65 ölü, 207 yaralı veya kayıp vermişti.

Bu sonuç, kendini "çok iri cüsseli ve kel kafalı" olarak tarif eden ve öğlen saatlerinde komutayı almak üzere gelen Tuğgeneral William Heath'in savunduğu yaklaşımı haklı çıkarıyordu. Cana yakın, varlıklı bir çiftçi ve amatör bir stratejist olarak hem Avrupa'da hem Amerika'da gerçekleşen gayrinizami savaş üzerine kitaplar okumuştu. Anılarında, "İngilizce dilinde bulabildiğim bütün askeri tezleri okudum," diye yazmıştı. New England coğrafyasına en uygun savaşma tarzının küçük çaplı çatışmalara girmek olduğuna kanaat getirince, milislerini yakın bir arkadaşının deyimiyle "Kolonici Hussarlar" haline getirmeye karar verdi.

Bu strateji 19 Nisan 1775'te, yani devrimin fitilinin ateşlenip imparatorluğun sarsılmaya başladığı günde kusursuz biçimde işlemişti. Lexington ve Concord Muharebesi, silahlı sivillerin gerilla tarzında savaştıkları takdirde usta askerlere bile neler yapabileceğinin ders kitaplarına giren bir örneğiydi. Lort Percy bile şu satırlarla onların üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştı: "İçlerinde Kızılderililer ve Kanadalılara karşı Ranger olarak kullanılan ve ne yapacağını çok iyi bilen adamlar var. Bu ülke ormanlarla kaplı ve tepelik olduğu için onların savaş yöntemine büyük avantaj sağlıyor."[9]

Ralph Waldo Emerson'un ifadesiyle, "Bütün dünyanın duyduğu silahı"[10] ateşleyen George Washington, "savaş halindeki çiftçilerden" fazla etkilenmemişti. Fransız ve Kızılderili savaşlarında İngiliz ordusunda görev yaptığından, onların savaş tarzını taklit etmekte kararlıydı. Göreve yeni atanan general, Kıtasal Kongre'nin ardından 2 Temmuz 1775'te Boston'a geldi. Bu tarihe kadar sadece Lexington ve Concord Muharebesi değil, Massachusetts milislerinin saldıran kırmızı urbalıların yarısını öldürdüğü veya yaraladığı Bunker Hill Muharebesi de gerçekleşmişti. "Köylülerin hemen hiç emir dinlememesinden, disiplinsiz ve düzensiz davranmasından" ötürü dehşete kapılmıştı. Bu Virjinyalı aristokrat, milisleri "son derece pis ve iğrenç" oldukları için beğenmiyordu. "Bu altsınıfa mensup insanlarda tarifi mümkün olmayan bir aptallık var," diye hayıflanıyordu. En büyük görevinin "tam bir disiplin ve itaat sağlamak" olduğunu düşünerek şu sonuca varıyordu: "Herhangi bir konuda milislere güvenmek, kesinlikle eksik kadroyla çalışmak gibidir."[11]

Washington, Kıtasal Ordu'nun üçüncü üst rütbeli subayı olan Tümgeneral Charles Lee'nin önerisini reddetti. Lee *petite guerre* stratejisini savunuyordu. Buna göre, küçük silahlı isyancı grupları meydan muharebelerine girmekten kaçınarak düşman kuvvetlerini sürekli taciz edip sonunda tükenmelerini sağlayacaktı. Eski bir İngiliz subayı ve kendi ifadesiyle "alışılmadık" bir tip olan Lee, gayrinizami harbin gelecekteki iki ünlü ismi Orde Wingate ve T. E. Lawrence'la pek çok ortak noktaya sahipti. Onlar gibi subay arkadaşlarını eğlendiriyor, telaşlandırıyor ve kendinden soğutuyordu.[12] Amerikalıların "Avrupa Planı'na" göre bir ordu kurmasını hatalı buluyordu. "Savunma, taciz etme ve sekte vurmadan oluşan bir plan başarılı olmaya yeter" görüşünü savunuyordu. Öte yandan Washington, İngiliz düzenli ordusunu kendi kurallarına göre yenecek disiplinli bir ordu kurmaktan yanaydı. Tarihçi John Shy'a göre Washington ve diğer isyan liderleri "düzenli bir ordu kurmaktan yanaydı... çünkü uluyan vahşileri yöneten birtakım vahşiler olarak değil, kültürlü, onurlu ve saygın insanlar olarak görülme ihtiyacı duyuyorlardı."[13]

Devrimin dayanak noktası Kıtasal Ordu olmasına rağmen milisler de kraliyet yanlılarının ayaklanmalarını bastırmada, istihbarat toplamada ve düşman hareketlerine sekte vurmada hayati işlevler gördüler.[14] Hatta zaman zaman önderlik rolünü bile üstlendiler. Washington milislere duyduğu onca antipatiye rağmen, işe yaradıkları zaman onların çabalarını kullanmayı bilecek kadar pragmatik bir insandı.

Milisler özellikle Kasım-Aralık 1776'da New Jersey'i işgal eden İngilizleri eyalet dışına püskürtmede çok önemli bir rol oynadı. Eyalette yaşayan 120.000 insan kısa sürede isyan yanlısı gazete ve el ilanlarında anlatılan abartılı öykülerin etkisinde kaldı. Buna göre kırmızı urbalılar gözlükten tavaya her şeyi çalıyor, meyve ağaçlarını

kesiyor, evleri yakıyor, hatta on yaşından yetmiş yaşına kadar kadınların "ırzına geçiyordu."[15] Milisler gözlerini İngiliz askerlerine dikerek küçük gruplar halinde baskın veya keşif seferleri yaptılar. İngiliz komutan Sir William Howe bile yirmi süvariden oluşan muhafızlarıyla yolculuk yaparken neredeyse pusuya düşüyordu.[16]

Buna tepki olarak askerlerine sadece büyük konvoylar halinde hareket etmeyi emretti ve sivil kıyafet içinde bir savaş suçu işlerken yakalanan herkesi olay yerinde asmakla tehdit etti. Bu önlemlerin etkisi veya eksikliği Hessenli subay Yüzbaşı Friedrich von Muenchhausen'in 14 Aralık 1776'da yazdığı şu satırlarda görülebilir: "Artık bizim için Jersey'de seyahat etmek çok tehlikeli. Alçak köylüler adamlarımızın karşısına tek başına veya silahsız küçük gruplar halinde çıkıyor. Tüfeklerini çalılara, hendeklere saklıyorlar. Başarı kazanacaklarına emin olduklarında ve bizim ordumuza mensup bir ya da birkaç adam gördüklerinde onların kafasına ateş ediyor, ardından tüfeklerini çabucak saklayıp hiçbir şey bilmiyormuş gibi yapıyorlar."[17]

Muenchhausen antikçağdan beri asilerle savaşanların yakınmalarını bir kez daha dile getiriyordu: "Bizim ordumuzdaki herkes, asilerin bize bir iyilik yapıp şanslarını nizami bir savaşta denemelerini arzuluyor. O zaman onları kesinlikle yeneriz." Fakat İngilizler "nizami savaş" arzularında hayal kırıklığına uğrayacaktı. Washington 1776 sonbaharında Long Island ve Manhattan'dan püskürtülünce, Kıtasal Ordu'nun esas kütlesini, toptan imha olabileceği bir cephesel muharebeye sokmayacak kadar dikkatliydi. Kırmızı urbalılar çoğu zaman yumruklarını havaya savuruyor, bir İngiliz bakanın yakındığı üzere, "Mr. Washington'ı genel ve belirleyici bir eylem içine" çekemiyordu.[18] Washington, Fabian stratejisi uygulayarak ordusunu direnişin simgesi olarak ayakta tutuyor, elverişli koşullar olmadığı müddetçe çatışmaya girmiyor, ordunun peşine düşenleri yıpratmak amacıyla küçük bir düzenli asker grubunun desteklediği milisleri kullanıyordu. Örneğin New Jersey'de, düşmanları "kızdırıp taciz etmek" amacıyla milislerle işbirliği yapacak 2500 Kıtasal asker görevlendirmişti.[19]

İşgal ordusu, onların yaptığı baskın ve kurduğu pusular yüzünden ikmal yapamaz duruma geldi. Üç binden fazla kayıp vermiş olan kırmızı urbalılar 1777 Haziran sonunda New Jersey'den çekilmek zorunda kaldı. Bu kayıpların bir kısmı, Washington'ın ünlü Delaware Nehri geçişinden sonra Trenton (25 Aralık 1776) ve Princeton'a (3 Ocak 1777) yaptığı sürpriz taarruzlar sırasında meydana gelmişti, fakat daha büyük bir kısmı bir asi subayın "Amerikan eşekarıları" adını taktığı milis grupları tarafından gerçekleştirildi. Bu adın esin kaynağı, milislerin kırmızı urbalıların kanatlarına arı sürüsü gibi musallat olmasıydı.[20] Kuvvetleri New Jersey'e kısa bir süre için tekrar giren İngiliz komutan Sir Henry Clinton daha sonra, "bütün ülke silah altında" diye şikâyet etmişti. Clinton'un deyimiyle İngilizler,

bu "son derece talihsiz *gelişme*" yüzünden Boston'u tahliye ettikten sonra kuzeydeki en büyük kaleleri olarak kalan Newport ve New York'un atış menzili dışındaki otoritelerini tamamen kaybetmişti.[21]

Gayrinizami birlikler güneyde daha da önemli bir rol oynadı. İngilizler 1777'de Saratoga'da bozguna uğrayıp kuzeydeki savaşı tamamen kaybedince bütün çabalarını güneyde yoğunlaştırmıştı. Bu stratejinin ilk adımı 1778 sonunda Savannah'ın ele geçirilmesi oldu. Bunun ardından Carolina eyaletlerine ağırlık verildi. Güney Carolina'nın en zengin ve en büyük şehri Charleston, 12 Mayıs 1780'de teslim oldu. Bu, İngilizlerin bütün savaş boyunca kazandığı en büyük başarıydı. Philadelphia ve New York daha önce düşmekle beraber bu şehirlerde bulunan askerler kaçmıştı. Bu kez, şehri savunan 5500 askerin hepsi teslim oldu.[22] Ardından İngiliz komutan Lort Cornwallis, Güney Carolina'da geriye kalan Kıtasal Kuvvetlerle 16 Ağustos'ta Camden Muharebesi'ne tutuştu.

Cornwallis, yerleşimcilerden ve onların soyundan gelenlerden kötü eleştiriler almıştı. Fakat içlerinde Sir Henry Clinton, Thomas Gage, Sir William Howe ve kardeşi Amiral Lort Howe'un da bulunduğu diğer üst düzey İngiliz komutanlar gibi Cornwallis de yatıştırma politikasına inanan liberal bir aristokrattı. Asilerin yakınmalarına sempatiyle bakıyordu. Amerikalıların çoğunluğunun krala sadık kaldığına inandığından onlara amaçlarını kabul ettirmek için terör estirmekten çok kazanmaya kararlıydı. 20. yüzyıl sonu ve 21. yüzyıl başında Malaya, Aden, Kıbrıs, Irak, Afganistan ve diğer ülkelerde direniş hareketleriyle savaşan İngiliz generallerin kullandığı taktikleri daha o zaman uygulamaya niyetliydi. "İşin doğasının izin verdiği ölçüde en nazik yöntemleri" kullanmak istiyordu.[23] Onun amiri olan General Clinton da aynı zihniyete sahipti. İnatçı İngiliz yetkililerini ve "aşırı hevesli kraliyet yanlılarını", yerleşimcilerin meşru yakınmalarını göz ardı edip "uyumsuzluk şeytanını" yaymakla suçluyordu. 1776 başında "Amerika'da kalpleri kazanıp zihinleri zapt etmekten" bahsedince ünlü bir deyimi yaratmış oldu. "Kalpler ve zihinler" terimi kontrgerilla bağlamında ilk kez yazılı olarak kullanılıyordu. Bu deyim daha sonra, İngiltere ve ABD gibi liberal devletlerin tercih ettiği "halk merkezli" kontrgerilla ekolünün sloganı haline gelecekti. Bu yaklaşımın gelecekteki savunucuları Fransız Mareşal Hubert Lyautey, İngiliz Mareşal Gerald Templer ve Amerikalı Danışman Edward Lansdale gibi, Clinton da "gelecekte her iki ülkenin barış, saygınlık ve mutluluğunun" sert baskıcı bir idareyle değil "uzlaşmaya giden yolu" bulmakla sağlanacağına inanıyordu. O ve yakın arkadaşı olan generaller, İngiliz askerlerinin fatih gibi değil, "İngiliz özgürlüğüne hizmet eden iyilikleri" yayan kurtarıcılar gibi davranmalarını istiyordu.[25]

Ne yazık ki Clinton ve Cornwallis'in "gayrinizamilere" karşı davranış konusundaki öğütleri, en gayretli ve atılgan astları olan subay tarafından dikkate alınmayacaktı. Banastre Tarleton varlıklı bir Liverpool tacirinin oğluydu ve bir ara Oxford'da okumuştu. Kendisine kalan mirası Londra'nın gözde eğlence mekânlarında har vurup harman savurunca 1775'te Britanya ordusuna gönüllü yazılmaktan başka çaresi kalmamıştı. Daha aradan bir yıl geçmeden New Jersey'deki bir meyhanede General Charles Lee'yi yakalayan grup içinde yer alınca dikkat çekti. Charleston düştüğü sırada Tarleton henüz yirmi altı yaşında olmasına rağmen İngiliz Lejyonu'na komuta eden bir yarbaydı. Yeşil ceketli bu birlikteki beş yüzden fazla piyade ve süvari askeri, çoğunlukla kuzeydeki kolonilere yerleşmiş İskoç ve İrlandalı göçmenlerden oluşuyordu. Bu atılgan süvari subayını gören bir haberci onu "ortadan biraz daha kısa boylu... adeta kadınsı güzellikte bir yüze... ve orantılı bir zarafete sahip" diye tanımlamıştı. Fakat "Ban" Tarleton hiç yumuşak biri değildi. Üstlerinin beğenisini "eylem sırasında soğukkanlı ve gözü kara" davranarak kazanmıştı.

Tarleton'un, Mel Gibson'un 2000 yılında çektiği *The Patriot* adlı filmdeki canavarla ilgisi yoktu. Bu filmde "Albay William Tavington" içi insanlarla dolu bir kiliseyi yakıyordu. Gerçekte böyle bir şey olmamıştı. Fakat gerçek yaşamdaki Tarleton, İngiliz subayları içinde "ateş ve kılıç adamları" diye bilinen bir hizbin temsilcisiydi. Bu subaylar, "bölge sakinleri üstünde dehşet yaratmanın gerekli olduğuna" inanıyordu. Bir İngiliz yüzbaşının şu satırlarına hiç kuşkusuz itiraz etmezdi: "Yerliler öyle düzeysiz, kaba ve kurnaz bir insan ırkı ki... sık sık boğazlarından aşağı bir çorba kazanını devirmek istiyorum." Tarleton her ne kadar kadınlarla çocukları öldürmese de gerek kendisi gerek diğer İngiliz askerleri çiftlikleri yakmış, evleri yağmalamış, kiliseleri altüst etmiş, hayvanları katletmiş, merhamet dileyen asileri öldürmüş ve belki beyaz Carolina sakinleri için en kötüsü, efendilerine karşı kışkırtmak ümidiyle siyah köleleri azat etmişti. Bir orman köyünün sakini İngiliz askerleri tarafından "soyup soğana çevrildiğini", askerlerin "atlarını, ineklerini, koyunlarını, her türlü kıyafetini, parasını, kap kaçağını, bıçaklarını çaldığından" yakınmıştı.[26]

Bu yöntemler geçmişte Mezopotamya'da veya çok sonra Naziler tarafından uygulanan standartlara göre yumuşak kalsa bile, gevşek biçimde yönetilmeye alışmış, özgürlük düşkünü Güney Carolina halkında ters tepmişti. Eyalette Kıtasal Ordu kalmadığından, direnişi birbiriyle sıkı bağı bulunmayan partizan birlikleri sürdürüyordu. Bu birliklerin ünlü liderleri arasında Thomas Sumter ("Dövüş Horozu")[27], Francis Marion ("Bataklık Tilkisi") ve Andrew Pickens[28] vardı (tarihi bir üne sahip olmasına rağmen kalıcı bir lakabı yoktu). Hepsi kırk yaşlarında olup kendi topluluklarında saygın bir yer edinmişlerdi. Sumter varlıklı bir çiftçi ve sulh

hâkimiydi. Marion çiftçi ve eyalet kongresinin üyesi, Pickens Presbiteryen Kilisesi mütevelli üyesiydi. Ayrıca hepsi Çeroki Savaşı'nda (1759-1961) çarpışmıştı. Bu savaşta, Güney Carolinalı milisler, eyaletin batı kesimindeki büyük bir Kızılderili kabilesine karşı acımasızca saldırmıştı. Bu savaş sırasında sadece nizami asker olarak değil, aynı zamanda Kızılderililerin kullandığı daha pervasız yöntemlerle çarpışmayı öğrenmişlerdi. Şimdi bu dersleri, Güney Carolina'nın kırsal bölgelerindeki geçit vermez bataklıklar ve sık ormanlarda uyguluyorlardı.

Marion bu üçlünün en ünlü ismi oldu. Kıtasal Ordu mensubu bir subay onu, "kırk sekiz yaşlarında, ufak tefek yapılı, sert görünümlü, sağlıklı, az konuşup az yemek yiyen biri" olarak hatırlıyordu. "Evde dokunmuş" basit kıyafetler giyiyor, deri bir şapka takıyordu. Şapkaya takılı gümüş hilalin üzerinde, "Ya Özgürlük Ya Ölüm" yazılıydı. Adamlarından biri şöyle yazmıştı: "Onu görmek, bir partizan için çok gerekli olan yorgunluğa ve her türlü yoksunluğa katlanmayı sağlıyor." Kökeni Fransız Huguenotlarına dayanan bir ailenin çocuğu olarak 1732'de Güney Carolina kırsalında dünyaya gelmişti. Fazla eğitim görmemiş, hayatı boyunca ancak okuyup yazabilen biri olarak kalmıştı. Askerlik hayatına yirmi beş yaşında milis olarak başladı. Çeroki Savaşı'nda kendini komutanının sözleriyle, "faal, cesur, sert bir asker ve mükemmel bir partizan subayı" olarak kanıtladı. Çiftçilik yaparak geçirdiği yılların ardından 1775'te Güney Carolina'da kurulan bir Kıtasal Alay'a katıldı. Rütbeleri birer birer yükselince bu alayın albayı ve komutanı oldu. Birliği, Charleston'u zapt eden İngilizlerin elinden kurtulamadı ama kendisi ayak bileği kırık olduğu için evde bulunduğundan bu felakete tanık olmadı. Saklanmak üzere ormanlık bölgeye gitti. Burada örgütlediği partizanlar Charleston ile Camden arasındaki İngiliz birliklerine saldırdı.[29]

Marion'un topluluğu bazen birkaç yüz adama çıkıyor, üyeler hasat için evlerine döndüğünde tekrar küçülüyordu. Fakat "yirmi beş tane adamı" olduğu ve "adam başına üç dört mermi"[30] düştüğü zaman bile, Kralcılara ve İngiliz müfrezelerine karşı ses getirici baskınları sürdürüyordu. Bu baskınları genelde gece yarısı yapıyor, üstün kuvvetlerle çatışmaktan itinayla kaçınıyordu. Marion Ekim 1780'de Kıtasal Ordu'daki amiri olan General Horatio Gates'e, "Çok yoruluyorum ama her güçlüğe katlanıyorum," diye yazmıştı. "Kralcılar, benim küçük seferlerimden öyle korkuyor ki, birçoğu Georgia'ya kaçıyor. Diğerleri de onların korkusuyla bataklıklarda kayboluyor."[31]

İngilizler, Marion'un nerede olduğu konusunda asla kesin bir istihbarat alamıyordu. Cornwallis bunun sebebini acıklı bir ifadeyle yazmıştı: "Sentee ve Pedee [Nehirleri] arasında bize karşı silahlanmamış bir yöre insanı neredeyse yoktu."[32] Marion ayrıca kırmızı urbalılardan sıyrılmak konusunda da dikkatliydi. Adamlarını, "hiçbir evde uyumayın veya bir çiftlikte bir saatten fazla kalmayın," diye

tembihliyordu.[33] Banastre Tarleton'un sonuçsuz kalan bir takipten sonra şöyle haykırdığı söyleniyordu: "Hadi çocuklar! Geri dönüp Dövüş Horozu'nu bulalım. Bu lanet olası yaşlı tilkiye gelince, onu şeytan bile yakalayamaz." Bu ifade daha sonra "Bataklık Tilkisi" halini aldı. Bunu yapan kuşkusuz, üretken efsane yaratıcısı Parson Weems idi. Washington'ın bir kiraz ağacını baltayla kestiğini ortaya atan ve Marion'un biyografisini yazan da oydu.[34]

Marion'un tercih ettiği saklanma yeri, Pee Dee Nehri ve Lynch Deresi'nin birleştiği yerdeki Snow Adası'ydı. Burada adamlarıyla birlikte İspanyol yosunu, meşe ve çam ağaçları arasında kendilerini yağmur ve rüzgârdan korumak için derme çatma kulübeler yapmışlardı. Az miktardaki erzağı tenekelerde saklıyorlardı. Topluluktan birisi, "Açık havada, duruma göre ya battaniye örterek ya da battaniyesiz uyuyorlardı," diye yazmıştı. "Sudan başka içecekleri yoktu. Çoğunlukla tatlı patates yiyorlardı. Bazen yanında taze sığır eti oluyordu. Ve bunu hiç yakınmadan kabullenmişlerdi. Fakat hepsi, 'Tuz! Tuz!' diye yalvarıyordu. İnsanoğlunun en temel besin maddesini arıyorlardı." Marion'un bu çok istenen çeşniyi biraz bile olsa bulduğu zaman paylaşması, adamlarının ona büyük saygı duymasına yol açmıştı. Bir İngiliz müfrezesi Snow Adası'nı Mart 1781'de ele geçirse de bu çok şey değiştirmedi. Marion ve adamlarının büyük kısmı o sırada adadan ayrılmıştı. Düzenli bir ordunun tersine istedikleri yerde kamp kurabilirlerdi. Savunmaları gereken sabit bir üs veya ikmal deposu yoktu.[35]

Washington, gayrinizami askerlerin İngilizlere hayatı zehir etseler dahi devleti tek başlarına bağımsızlığa kavuşturamayacaklarını fark etmişti. Bu nedenle Kıtasal Ordu'nun güney kısmının başarısız olan komutanı (ve rivayete göre kendi konumuna rakip) Horatio Gates'i görevden alıp yerine Nathanael Greene'i atadı. Rhode Island'da Quaker mezhebinin eski bir üyesi olan Greene, savaşın başında kendini yetiştirmiş bir milisken hızla yükselerek Washington'ın en güvendiği generallerden biri haline geldi. Tümgeneral Greene'in görevi, ağır biçimde yıpranan Kıtasal Ordu'yu Kuzey Carolina'da tekrar oluşturup Güney Carolina'ya sevk etmekti. Greene kendi ifadesiyle, "giysisi, çadırı, erzakı olmayan hayalet bir ordu devralmıştı." "Bazı küçük partizan darbeleri dışında... herhangi bir şey yapmaya kalkışacak" güçleri olmadığını fark edince düzenli birliklerini böldü. Askerlere milislerle bir arada, öncekinden biraz daha büyük çaplı partizan savaşını sürdürmeleri talimatını verdi.[36] Artık tuğgeneral olan Marion, Virjinyalı Yarbay "Hafif At" Harry Lee'nin komutasındaki süvari alayının eş komutanlığına getirildi. Lee, geleceğin Konfederasyon Ordusu Generali Robert E. Lee'nin babasıydı.

Amerikalılar, İngiliz kuvvetleriyle giriştikleri konvansiyonel çatışmalarda başarısız olmaya devam etti. King's Mountain (7 Ekim 1780) ve Cowpens (17 Ocak 1781) Muharebelerini kazandılar; ancak Guilford Courthouse (15 Mart 1781),

Hobkirk Hill (25 Nisan 1781) ve Eutaw Springs (8 Eylül 1781) muharebelerini kaybettiler. Bu sonuca rağmen İngilizler ağır kayıplar verirken Amerikalılar savaşa devam edecek güçlerini korudular. Akıllı bir stratejist olan Greene felsefesini şu sözlerle özetliyordu: "Savaşırız, darbe alırız, ayağa kalkar tekrar savaşırız."[37] Amerikalılar kayıplarını İngilizlere göre daha kolay telafi ediyordu (asilerin safında çarpışmak isteyen Carolina sakinlerinin sayısı kral taraftarlarına göre daha fazlaydı). Sonuçta bu yıpratma savaşında daha başarılı oldular.

1781 baharında Cornwallis artık Güney Carolina'da savaşı kazanmaktan umudunu kesmişti. "Bu eyaletin farklı yerlerinde sürekli isyanlar olması... bütün ülkeyi teyakkuzda tutuyor,"[38] diye yakınarak kuvvetlerinin büyük bir bölümünü önce Kuzey Carolina, ardından Virjinya'ya sevk etti. Chesapeake kıyısındaki Yorktown'da birliklerini sipere soktu. Fransız donanmasının denizden ikmal yolunu kesmesinin ardından bu tabyanın 19 Ekim 1781'de Fransız-Amerikan ortak ordusuna teslim olması, Bağımsızlık Savaşı'nın sonunu belirledi. Nihai zafer düzenli birlikler tarafından kazanılmış olsa bile, bu başarı Güney Carolina milisleri yağmur çamur demeden mücadele etmeseydi elde edilemezdi. Onlar Cornwallis'in ordusunu güneyde zafer kazanmasına kesin gözle bakıldığı bir anda durdurmuş ve yavaş yavaş tüketmişti. Devrim mücadelesini anlatan ve kısa bir süre önce yayınlanan tarihi bir araştırma, "savaşın kazanıldığı yer burasıydı" sonucuna varmıştır.[39]

Amerikan Devrimi'yle ilgili çalışmaların çoğunda gözden kaçan bir konu, İngilizlerin Yorktown'dan sonra bile savaşı sürdürme olanağına sahip olmasıdır. O güne dek sadece 8000 asker kaybetmişlerdi. Kuzey Amerika'da hâlâ 34.000'den fazla askerleri vardı ki, bu rakam Fransız-Amerikan ortak kuvvetlerinin çok üstündeydi. Üstelik nüfusu on iki milyonu bulan İngiltere'den daha fazla asker toplanabilir, hatta o zamana dek bol miktarda insan gücü temin eden Alman devletlerinden paralı asker bulunabilirdi.[40] Şayet Amerikalılar, Roma İmparatorluğu'na karşı direnmiş olsaydı hiç kuşkusuz hemen yeni bir ordu kurulup George Washington ile diğer asi liderler çarmıha gerilirdi. Fakat Britanya "kamuoyu" göz önüne alındığında böyle bir tepkiyi düşünmek bile olanaksızdı. Bu tanım ilk kez Gibbon'un *Gerileme ve Çöküş* adlı eserinde kullanılmıştı. Kaderin garip bir cilvesi olarak bu eserin ilk cildi 1776'da basılmıştı.[41] Bu, gerilla savaşının tarihinde yeni ve son derece önemli bir gelişmeydi. Parlamenter bir hükümet, halk desteği olmadığı takdirde artık bir savaşı sürdüremezdi. Asilerin halkın duygularına hitap etme yeteneği – düşmanın direnme iradesini kırma becerisi– işbaşındaki rejimin sahip olduğu bazı avantajları dengeleyip, kendilerinin başarı şansını artırmaya yardım etmişti. 18.

yüzyılda oy verme hakkını hâlâ kısıtlayan Britanya ve ABD, zamanla daha demokratik hale gelip benzer siyasi sistemler bütün dünyaya yayıldıkça, kamuoyu geleceğin savaşlarında daha büyük bir rol oynayacaktı. 19. yüzyıldaki Yunanistan'dan 21. yüzyılın Lübnanına kadar geleceğin asileri, Amerikan asilerinin gayet ustaca kullandığı bu güçlü yeni silahın hakkını verecekti.

İngiliz halkı başlangıçta Amerikan Devrimi'nin bastırılma çabasını destekledi. Dönemin bir anı yazarı, "Britanya vakayinamelerinde başlangıcında bu kadar halk desteği bulan bir savaş belki de yoktur," diye yazmıştı.[42] Fakat daha başlangıçtan itibaren çok belirgin olmayan bir muhalefet vardı. Saflarında Edmund Burke ve Charles James Fox gibi etkileyici hatipler bulunan Liberal Parti, çatışmadan ziyade uzlaşma politikası uygulanmasını savunuyordu. Liberallerin çoğu, Amerikalıların mücadelesini, kendilerinin mağrur kraliyet iktidarını kısıtlama çabalarının devamı olarak görüyordu. 1775'te Avam Kamerası'nda konuşma yapan bir parlamento üyesi şöyle demişti: "Bu savaş bize yakın olan bir halka karşı yapılan katliamdır. Vicdanım buna rıza göstermeye mani oluyor."[43] Savaş karşıtı saflarda Koramiral Augustus Keppel ve Korgeneral Sir Jeffrey Amherst gibi "Amerikalı kardeşlerine" karşı savaşmayacaklarını açıkça belirten seçkin askerler bulunuyordu.[44] Bu gruptakiler büyük gazetelerin çoğunun desteğini almıştı. Örneğin *Evening Post* gazetesi savaşı "gayritabii, anayasaya aykırı, gereksiz, adaletsiz, tehlikeli, zararlı ve faydasız" buluyordu.[45]

Asiler bu duygular üzerinde çekinmeden ve ustaca oynuyordu. Bostonlu radikaller Samuel Adams ve Joseph Warren daha 1772'de, davalarını savunmak üzere bir Muhabere Komitesi kurmuştu. Bu örnek bütün kolonilerde tekrarlandı.[46] Devrimciler her büyük olaydan sonra olayları kendi açılarından aktarmak için yarıştı. "Büyük Britanya Sakinlerine" hitap etmek üzere Lexington ve Concord Muharebe'sini Amerikan ağzından anlatan bir yazı, resmi mesajlardan tam iki hafta önce Londra'ya ulaşmıştı.[47] "İnsanoğlunun görüşlerine duyulan alçakgönüllü saygıyla" yazılan Bağımsızlık Bildirgesi bu propaganda mücadelesinde son derece başarılı bir silahtı. Bütün büyük İngiliz gazetelerinde harfi harfine basılmıştı.[48] Thomas Paine'in *Sağduyu* (1776) adlı broşürü aynı derecede etkili olup, sadece Amerika'da değil, Britanya ve Fransa'da da yaygın biçimde okundu. Bir diğer başarılı propagandacı Benjamin Franklin'di. Paris'te, Fransız hükümetinin gizli finansmanıyla çıkan *Affaires de l'Angleterre et de l'Amérique* adlı gazetede Aralık 1776'dan itibaren yer alan çok sayıda mektubu ve makalesi, asilerin en önemli dış müttefikini kazanmasına yardımcı oldu.[49]

Muhafazakâr Başbakan, Lort North, öykünün kendi tarafından anlatımını, resmi hükümet sözcüsü *London Gazette* ile yapmaya çalıştı. Hatta popüler dedikodu gazetesi *Morning Post*'a el altından para yardımı yaparak, savaşı eleştirme-

yi bırakıp desteklemesini sağladı.[50] Başlangıçta hükümetin tezi İngiltere ve Kuzey Amerika'da belki çoğunluk tarafından kabul gördü. Bu teze göre devrimciler "sahte iddialarla hükümranlarına ve ülkelerine karşı silahlanmaya zorlanmışlardı"[51] ve kısa zamanda yenileceklerdi. Fakat savaş az sayıda zafer ve büyük zayiatla devam edince destek azaldı. İngiliz ordusunun 1777'de Saratoga'da yenilmesi muhalefetin sertleşmesine yol açtı. Londra'da yayımlanan *Gazetteer* Amerika'yı "İngilizlerin Mezarlığı" olarak tanımlayıp savaşı sürdürmenin "ulusal intihar" anlamına geleceğini yazdı. Yorktown'dan sonra "savaşa son", "katliama son" çığlıkları kulakları sağır edecek hale geldi. Bir parlamenter 1781 sonlarında, "Herkes sizin Amerikan savaşını sürdürmenizden gerçekten bıkmış görünüyor," diye yazmıştı.[52]

Parlamento 28 Şubat 1782'de, 234'e 215 gibi az bir oy fazlasıyla saldırı harekâtına son vermeyi kabul etti. Lort North'un, aldığı bu dersten sonra istifa etmekten başka seçeneği kalmamıştı. Yerine Lort Rockingham liderliğinde liberal bir hükümet kuruldu. Yeni başbakan bağımsızlık pahasına barış yapmaya kararlıydı. Savaş nihayet 1783'te, Paris Antlaşması'nın imzalanmasıyla sona erdi.

Amerikalıların dünyanın en güçlü imparatorluğundan bağımsızlığını kazanmak konusunda gösterdiği başarı, yeni bir mücadele türü olan "zihinler ve kalpleri" kazanmanın önemini ortaya koymanın yanı sıra, gerilla savaşının niteliği hakkında başka dersler de vermiştir.

Bu başarı, her şeyden önce, bir süper güçle boy ölçüşmenin ağır bilançosunu ortaya koymuştur. Devrimci kuvvetler tahminen 25.674 ölü verirken bunda en büyük pay hastalıklardı. (İngilizlerin kaybı daha ağır olup toplam 43.000 kişiydi. Bunlara Fransızlarla yapılan deniz savaşındaki kayıplar da dahildi, fakat ölenlerin çoğu Alman paralı askerlerdi.) 1776'da on üç kolonideki nüfusun sadece 2,5 milyon olduğu göz önüne alındığında, kayıplar toplam nüfusun yüzde 1'ine denk düşüyordu. Bu da Bağımsızlık Savaşı'nı, nüfusun yüzde 1,6'sının kaybedildiği İçsavaş'tan sonra Amerikan tarihinin bedeli en ağır ikinci savaşı haline getirdi.[53] Tıpkı diğer başarılı isyancılar gibi Amerikan vatanseverleri de, bu ağır kayıplara rağmen ayakta kalmak için olağanüstü bir iradeye ihtiyaç duymuştu.

Bununla birlikte, dünyadaki bütün irade bir araya gelse bile, Fransızların desteği olmasaydı, en azından 1780'lerde, o zaferi kazanmak mümkün olmazdı. Savaşın verdiği ikinci büyük ders, bu tür dış desteğin önemidir. Dönüm noktası Saratoga'daki Amerikan zaferiydi çünkü XVI. Louis savaşa girmeye ikna olmuştu. Her şeyi onun desteği her şeyi belirledi: Birincisi, Fransa'nın ikmal desteği Kıtasal Ordu'yu çok güçlendirdi (toplam barutun yüzde 90'ını Fransızlar vermişti).[54]

Sonra, Fransa'nın Britanya adalarına ve imparatorluğun diğer bölgelerine saldırma tehlikesi, İngiltere'nin bütün kuvvetlerini Kuzey Amerika'ya yoğunlaştırmasını engelledi. Son olarak, Fransız donanmasının Virjinya kıyıları açıklarında Kraliyet donanmasını yenmesi sayesinde Yorktown'daki İngiliz sahra ordusu mahsur kaldı.

Amerikan savaşının verdiği üçüncü ders, düzenli bir orduyla yakın irtibat içinde faaliyet gösteren partizanların önemiydi. Amerikalıların ordusu olmasaydı, 1798'de ayaklanan ancak Cornwallis tarafından bastırılan İrlandalı isyancılardan bir farkları kalmazdı. Nitekim Nathanael Greene bunu şöyle belirtmişti: "[Partizanlar] yüz darbe indirebilir ve bir miktar fayda görebilirsiniz ama başarıyı üstünlüğe çevirmek için iyi bir ordu gerekir."[55] Fakat kendilerini taciz eden bir gerilla kuvveti olmasaydı, İngilizler bütün kaynaklarını Kıtasal Ordu'yu ezmeye yoğunlaştırabilirdi. Bu durumda Amerikalılar, 1745'te ayaklanan İskoçlar gibi olabilirdi. Amerikalılar art arda iki darbe indirmeyi başarmıştı. İşgal ordusunu zayıflatan gayrinizami kuvvetler, konvansiyonel orduya öldürücü darbeyi indirecek ortamı sağlamıştı. 21. yüzyıl stratejistlerinin "melez savaş" adını verdiği bu çatışma yöntemi, bir ayaklanmayı başarıya ulaştırmanın en kesin yolu olmuştur.[56]

Öğrenilen dördüncü ders, isyancılara karşı savaşanların uygun bir stratejiye ve bunu yürütecek komuta birliğine ihtiyaç duymasıdır. İngilizler, araçlar ve amaçlar bakımından uç noktalarda karışıklık yaşıyordu. Londra'daki bakanlar ile Kuzey Amerika'daki generaller birbiriyle uyuşmayan görüşler ileri sürüyorlardı. İngiltere'nin amacı statükoyu eski haline getirmek için Amerikalılara karşı şiddet uygulamak mıydı? Yoksa metropol ile koloniler arasındaki en ince bağları korumayı sağlayacak liberal bir uzlaşma gerçekleştirmek miydi? Cornwallis gibi uzlaşmacı subaylar, ikinci varsayıma dayalı yumuşak emirler veriyordu. Ne var ki, bu emirler ilk varsayıma göre davranan Tarleton gibi sertlik yanlısı astlar tarafından göz ardı ediliyordu. Bunun sonucunda ortaya yarardan çok zararı olan bir kargaşa çıkıyordu. İngiliz kuvvetleri Amerikalıları kendilerinden uzaklaştıracak kadar sertti ama onlara boyun eğdirecek kadar şiddet uygulayamamıştı.[57]

Bu başarısızlık bir başkasıyla yakından ilişkiliydi. 1900 kilometreden uzun doğu sahiline yayılmış bulunan 2,5 milyon Amerikalıyı etkisiz hale getirecek kadar çok asker göndermek konusunda isteksiz veya beceriksiz davranılmıştı. Bir direnişi bastırmak için yeterli kaynakların gerekliliği, savaşın verdiği beşinci büyük derstir. Savaşın başında Britanya'nın Kuzey Amerika'da sadece 8500 askeri vardı. Bu rakam 1778'de kısa bir süre için 50.000'e çıksa da, sonra savaş sona erene kadar çoğunlukla 30 ila 35 bin asker arasında kaldı.[58] İngiliz komutanların emrinde ancak kıyıda yer alan az sayıdaki yerleşime (Savannah, Charleston, New York, Newport) yetecek kadar asker vardı. Kraliyet donanması bu yerleşimlere ikmal yapıyordu. İç kısımdaki geniş topraklar daima onların kontrolü dışındaydı. Yerli müttefik-

lerinin Amerikalıları köşeye kıstıracağını umuyorlardı ama Kızılderililer bu vahşi savaşta bekledikleri desteği sağlamadı. Aynı şekilde Amerikalı yurttaşlarına karşı mücadele etmek için asker olan fazla kraliyet yanlısı da yoktu. İngilizlerin yaşadığı sıkıntılar kuşkulu birlik sevkiyatlarıyla pekişti. Örneğin güneydeki savaş sırasında New York'ta 15.000 asker bıraktılar. Bu savaş üzerine araştırma yapan ABD Deniz Piyadesi Kuvvetleri'nden bir subay, New York'u savunmak için bu gücün üçte birinin yeterli olduğunu ileri sürmektedir. Bu durumda, geri kalan askerler güneydeki 8500 kırmızı urbalıyı takviye için sevk edilebilirdi.[59]

Fakat İngiliz halkı bedeli ne olursa olsun savaşın sürmesinden yana tavır alsaydı, bu başarısızlıkların hiçbiri konuşulmayacaktı. Muhtemelen günümüzde sıradan Amerikalılar, direnişçilere karşı savaşın gidişatına kendi yurdunda sekte vurmanın ilk örneğinin Vietnam Savaşı olduğunu düşünmektedir. Bir Fransız yurttaşı aynı şeyi muhtemelen Cezayir Savaşı için düşünür. Fakat Amerikan Bağımsızlık Savaşı bu iki savaştan çok daha önce gerçekleşti ve kaderi çoğu tarihçinin düşündüğü gibi Yorktown'da değil, Westminster'da belirlendi. George Washington'ın askerlerinin savaş meydanında kazandığı başarı hiç küçümsenecek boyutta değildi ama belirleyici de değildi. Oysa İngiltere'deki kamuoyu görüşü belirleyiciydi. İşte bu, gelecekteki gerilla nesillerinin inceleyip hayata geçirebilecekleri bir dersti.

15

BIÇAKLI SAVAŞ

Yarımada Savaşı, 1808-1814

Amerikan Devrimi'nin öncüsü olduğu ideolojik mücadeleler çağı, 1648 Westphalia Barışı'nı izleyen yüzyılda, savaş üzerine getirilen kısıtlamaları ortadan kaldırdı. İngilizlerin Kuzey Amerika'da kendini dizginlediği türde bir kısıtlamayı, direnişçilere karşı savaşan devletlerin neredeyse hiçbiri uygulamadı. Hatta İngilizler bile 1798'de İrlanda'da, 1857'de Hindistan'da patlak veren ayaklanmaları bastırmada kendilerini fazla kısıtlamadı. Tabii o zaman İrlandalılar ve Hintliler "İngiliz" değildi.

Bir halk ayaklanması sonucu iktidara gelen devrimci Fransız rejimi, ayaklanmaları bastırma konusunda daha vahşi bir yaklaşım sergiledi. 1793-94'te iktidarın kontrolü, Kamu Güvenliği Komitesi'ndeki radikal Jakobenlerin eline geçmişti. Jakobenlerin lideri acımasız Maximilien de Robespierre idi. Bu grubun artan zalimliği sonucu Bordeaux, Bretonya, Lyon, Marsilya, Toulon ve başka bölgelerde isyanlar patlak verdi. Cumhuriyetçi rejim bunlara, antikçağda Akad ve Asurluların, yakın tarihte Nazi Almanyası, Irak'taki Baas rejimi ve Sovyetler Birliği tarafından uygulanan yakıp yıkma yöntemiyle karşılık verdi. Bu tür bir politikanın işe yarayabilmesi için birtakım şartlar vardır. İsyancıların dış destekten yoksun olması, onları bastırmak isteyenlerinse halk nezdinde belli bir derece meşruiyete sahip olması gerekir. Ayrıca isyancılara karşı ezici bir gücü silah altına alması zorunludur. Üstelik liberal bir rejimde asla izin verilmeyecek, kitlesel boyutta katliam yapmaya niyetli olmalıdır. Devrim Fransası bütün bu koşullara sahip olduğundan Jakobenler iktidarı ellerinde tutbak konusunda başarılı oldular.

1793-94'teki Terör Dönemi sırasında resmen 16.000'den fazla "devrim düşmanı" idam edildi. Bu sayıdan daha fazlası hiçbir yargılamaya tabi olmadan can

verdi. Batı Fransa'da, geçici olarak kurulan Katolik ve Kraliyet Ordusu devrime karşı ayaklandı. Vendée İsyanı olarak bilinen bu ayaklanma çok kanlı bir şekilde bastırıldı. Cumhuriyetçi bir general 1793'te şu raporu hazırlamıştı: "Çocukları atların toynakları altında ezdirdim. Kadınları daha fazla haydut doğurmasınlar diye katlettim. Tutsak almayı kendime yakıştırmadığımdan tek bir tutsak almadım. Hepsini yok ettim." "Cehennem müfrezeleri" Mayıs 1794'te nihayet kaldırıldığında, yaklaşık 250.000 kişi, yani Vendée sakinlerinin üçte birinden fazlası öldürülmüştü. Katolik ve Kraliyet Ordusu, Britanya veya öteki dış güçlerden silah ve diğer ikmal malzemelerini alabilseydi, daha başarılı bir şekilde savaşabilirdi. Fakat böyle bir yardım gelmedi.[40]

Avrupa'nın Fransız devrimcilerin fethettiği başka bölgelerinde de ayaklanmalar oldu. Bunların arasında İtalya'nın güney ucundaki Kalabriya[61] ve Avusturya'nın Alp Dağları'ndaki Tirol bölgesi[62] vardı. Bütün bu örneklerde isyancılar, Amerikan veya Fransız devrimcileri gibi radikal değildi. Vendée halkı gibi, devrimin toplum mühendisliği projesi içinde yer almak istemeyen tutucu köylülerdi. Bu isyanların coğrafya ve nüfus açısından çok daha kısıtlı durumda olmasının, cumhuriyetçilerin bunları bastırmasında büyük payı vardı. Ayrıca Kuzey Amerika'da isyanla karşılaşan İngilizlere göre kendi yurtlarına daha yakındı. Üstelik Amerikalıların tersine ve tıpkı Vendéeliler gibi, isyancı grupların hiçbiri dış yardım almamıştı.

İspanya'da da aynı şekilde acımasız davranmak isteyen Fransızlar, çok daha büyük ölçekte ve dışarıdan yardım alan bir isyanla karşılaşınca, aynı derecede başarılı olmayı sağlayacak kaynaklardan yoksun olduklarını gördüler. Gerilla savaşında boyut önemlidir. Dışarıya kapalı tek bir bölgede işe yarayan yöntemler bütün bir ülke çapında işe yaramayabilir.

Ayaklanmayı bastırma konusunda amansız derecede konvansiyonel ve kanlı Fransız anlayışının simgesi, İspanya'nın kuzeyindeki Zaragoza şehrine yapılan saldırıydı. Bombardıman 1808 yılının 31 Temmuzunu 1 Ağustos'a bağlayan gece başladı ve gün ağardığında iyice şiddetlendi. 60 Fransız topu durmadan ateş etti. O dönemden bir İspanyol tarihçi, "Ortalık cehennemi andırıyordu, insan hayalinin almayacağı bir şeydi," diye yazmıştı. Ağır hasar gören binalar arasında, bedensel hastaların yanı sıra akıl hastalarını da barındıran hastane vardı. Taş ve tahta parçaları havada uçuşmaya başladığında büyük bir kısmı odalarında kilitli vaziyetteydi. "Şiddet nöbeti içinde haykıran veya şarkı söyleyenlerin ya da boş yere serbest kalmak için ağlayanların sesi, korkunç seslerden oluşan kargaşaya karışmıştı." Bazı deliler dışarı kaçmayı becermişti. Bunlar yanan binaların önünde hoplayıp zıplıyor,

gülüp şarkı söylüyor, hatta cesetlerin üzerinde dans ediyordu. Kaçmaya çalışan diğer hastalar ise paramparça oldular. Sokaklardaki kıpkızıl sargıların ve koltuk değneklerinin arasında ceset parçaları doluydu. Bir görgü tanığı, "Cehennem o gün kapılarını açtı," diye konuşmuştu.

4 Ağustos günü öğleden sonra, yoğun top ateşi sonucu, şehir surlarında yaklaşık 275 metrelik bir gedik açılmıştı. Mavi ceket, beyaz külot pantolon ve siyah silindir şapka giymiş binlerce piyade bu delikten içeri girmeye hazırlandı. Fransız komutanlar büyük ihtimalle, baş ağrıtan bu engeli ve fanatik savunucularını artık ortadan kaldıracaklarından emindi.

Aslında Zaragoza'nın çok daha önceden düşmesi gerekiyordu. 60.000 insanın yaşadığı şehri sadece 1500 İspanyol askeri koruyordu. Kerpiçten yapılmış eski surlar çok zayıf durumdaydı. "Uygar savaş" kurallarına göre, formalite icabı bir direnişten sonra teslim olması gerekirdi. Fakat 15 Haziran 1808'de yapılan ilk Fransız taarruzu kanlı bir şekilde püskürtüldü. Bunu yapan İspanyol askerleri değil şehir halkıydı. "Öfkeden köpüren" halk; bıçak, sopa, balta, makas, eski alaybozan tüfeği; kısacası ellerine ne geçerse barikatlara koşmuştu. Polonyalı mızrakçılardan oluşan bir süvari bölüğü, flamaları dalgalanarak şehre doğru at sürmüştü. Süvariler gizlenen keskin nişancılar tarafından birer birer avlanmış, çatılardan ve balkonlardan taş yağmuruna tutulmuştu. Sıradan şehir sakinleri onları atlarından aşağı çekip sopalarla döve döve öldürerek işlerini bitirmişti.

Şehri savunan halk sözde José de Palafox isminde, aristokrat bir subayın komutası altındaydı. "Son derece görgülü bir insandı" ama çatışmanın en yoğun anında şu ya da bu bahaneyle şehri terk etmek gibi talihsiz bir alışkanlığa sahipti. Yine de sorun yoktu; işçiler, köylüler, esnaf, rahipler, işlerini kendi seçtikleri liderleri altında kendileri görüyordu.

Kadınlar bile mücadeleye katılmış, çarpışanlara ikmal sağlamak için koşturuyor, yaralıları tedavi ediyorlardı. 2 Temmuz'da "kibar ve kadınsı çehreli," esmer, genç bir kadın Fransızların eski toplarla şehrin kapılarından birini savunanların hepsini ateş açarak öldürdüğüne tanık oldu. Süngü takıp ilerleyen Fransız askerlerinin şehrin içine girmesi an meselesiydi. Bunun üzerine Agustina Zaragoza, etrafı kasıp kavuran alevlerin ve dumanların arasından hızla koşup, yerde ölmüş yatan bir topçunun (rivayete göre sevgilisiydi) elinde hâlâ dumanı tüten çubuğu aldı ve çok yakın mesafeden topu ateşledi. Kalabalık taarruz kuvveti, onun fırlattığı gülleyle paramparça oldu. "Zaragoza Bakiresi" orduda teğmen olduğu gibi, Lort Byron'ın diğer kişilerle birlikte ölümsüzleştirdiği bir efsane kahramanı oldu. Onun bu eylemi Zaragoza sakinlerine bir Fransız subayının ifadesiyle, "inanılmaz bir öfkeyle" çarpışmaları konusunda esin kaynağı oldu. Bu öfke gerçekten inanılmazdı; saldırganlar üç günlük amansız yaylım ateşi altında bile direnişin sarsılmadığını göreceklerdi.

4 Ağustos'ta topyekûn taarruz başladıktan sonra, kendisi de bir misket güllesiyle yaralanmış olan Fransız komutan, General Jean-Antoine Verdier, ateşkes bayrağı eşliğinde şehre bir mesaj gönderip, "teslim olup barış yapmalarını" istedi. Karşılığında sert bir cevap geldi: "Gerekirse bıçaklarımızla savaşırız."

Bu olayın ardından şehre yapılan bir hücumda yer alan Napolyon'un Polonyalı subaylarından biri, şehrin dar ve kıvrımlı sokaklarında "bıçakla yapılan savaşı" canlı bir biçimde dile getirmişti. Onun anlattıkları 1. yüzyılda Romalıların Kudüs'te, 20. yüzyılda Almanların Varşova'da, 21. yüzyılda Amerikalıların Felluce'de yaşadıkları için de geçerliydi:

> Biz ilerledikçe direniş daha da sertleşti. Ölmemek için... hepsi tabya haline getirilmiş evleri birer birer almamız gerektiğini biliyorduk. Ölüm kapıların ve panjurların ardında, kilerlerde –kısacası, her yerde– kol geziyordu. ... Bir katı emniyete aldığımız zaman tepemizdeki tavanın arasındaki deliklerden, yakın mesafeden ateş ediyorlardı. Bu eski tarzdaki evlerin bütün kuytu köşeleri ve çatlakları ölümcül pusulara yardım ediyordu. Ayrıca çatılara da dikkat etmemiz gerekiyordu. Aragonlular hafif çarıkları sayesinde bir kedi gibi sessiz ve çevik dolaşıyor, böylece cephe hattının çok ardında sürpriz saldırılar yapabiliyorlardı. Birkaç gün önce işgal ettiğimiz bir evde, ateşin etrafında sakin şekilde otururken, birdenbire sanki gökten yağıyormuş gibi pencerenin birinden üstümüze ateş açılıyordu...
>
> Bazen hızla bir eve dalıyorduk... birden bir patlama oluyor ve bütün ev iskambil yığını gibi yıkılıyordu... sonunda bir binayı terk etmeye mecbur kaldıkları zaman bile reçineye batırılmış çalı çırpıyı ateşe verip etrafa atıyorlardı. Bunların çıkardığı yangın taş binaları yıkmıyor ama kuşatılanlara, bitişik evlerde savunmaya hazırlık için zaman kazandırıyordu.

Derken 14 Ağustos 1808 sabahı birdenbire her yer sessizliğe büründü. Ortalık bir mezarlık kadar sessizdi. Fransız askerleri toplam 15.000 kişilik kuvvetten 3500 ölü ve yaralı verip gözden kaybolmuştu. Endülüs eyaletinde bir Fransız kolordusunun aldığı ağır yenilgiden sonra geri çekilmekten başka çareleri kalmamıştı. Düzenli İspanyol ordusuyla 19 Temmuz'da Bailen'de yapılan muharebede, 2000 asker ölmüş, 17.000 asker esir düşmüştü. Zaragoza'yı kuşatanlar da dahil, İspanya'daki bütün Fransız askerleri, ülkenin en kuzey ucunda savunma pozisyonuna geçmişti.[63]

O ana dek Fransız işgalinin başlangıçta ne kadar sorunsuz gerçekleştiğine inanmak zordu. Gelecekte Yugoslavya'daki Alman işgali, Afganistan'daki Rus işgali, Irak'taki Amerikan işgali gibi sorunsuz başlamıştı. Ne var ki bunların tümü tarihe gerillaların unutulmaz savaş alanları olarak geçecekti. Fransız orduları İspanya'ya ilk kez bir önceki sonbaharda, 18 Ekim 1807'de girmişti. Napolyon ile İspanya başbakanı, Fransız birliklerinin Portekiz'e saldırması için bir serbest koridor kurulması konusunda anlaşmıştı. Napolyon'un sekreteri bu olayı, "savaş değil silahlı gezinti" diye açıklamıştı.[64] Napolyon, İspanya'yı yöneten Bourbon Hanedanı'nı tahttan indirip yerine büyük kardeşi Joseph'i geçirince, işler ters gitmeye başladı. 2 Mayıs 1808'de Madrid'de kendiliğinden bir isyan patlak verdi. Ellerinde sopalar, makaslar, alaybozan tüfekleri olan halk, "Fransızlara ölüm," diye bağırarak işgal ordusuna saldırdı. 30.000 Fransız askeri sokaklara toplar getirerek tahminen 400 İspanyolu öldürdü ve isyan birkaç saat içinde bastırıldı. Saray ressamı Francisco de Goya'nın yaptığı tabloyla ölümsüz kıldığı *Dos de Mayo* (İki Mayıs) Ayaklanması hakkında anlatılanlar bütün yarımadaya yayıldı ve Zaragoza'nın başarılı savunmasının da yer aldığı daha genel bir isyanı tetikledi.[65]

Yarımadadan neredeyse atılmak üzere olan Napolyon şansını bu kez yıldırım taarruzlarla denemek istedi. Orta Avrupa'daki *büyük ordusundan* alelacele topladığı 250.000 tecrübeli askeri buraya sevk etti. Askerlerinin başına bizzat geçen imparator, karşısına çıkanları sadece dört haftada alt ederek 4 Aralık 1808'de Madrid'e girdi. Kahraman Zaragoza Kalesi bile 45.000 askerin katıldığı ikinci kuşatma sonunda, 20 Şubat 1809'da düştü. Portekiz, İngiltere'nin yardımı sayesinde hâlâ ayaktaydı ama İber Yarımadası'nın büyük kısmı imparatorun pençesi altındaydı. Kazandığı başarı Joseph'in böbürlenmesini haklı çıkarır gibiydi: "İspanya'da Herkül Sütunları'nı bulacağım, gücümün sınırlarını değil."[66] (Herkül Sütunları, antikçağda Cebelitarık Boğazı'nın iki yakasındaki dağlık burunlara antikçağda verilen isimdir.)

Ne var ki, İspanyollar savaşmaktan vazgeçmeyince o sınırlar belirgin hale geldi. Düzenli ordusu yenilen İspanya, "gerilla" kelimesinin doğmasına yol açan halk direnişine başladı. Bu sözcüğün bilinen ilk yazılı kullanımı 1611 tarihine kadar uzanmaktadır: "Özel yurttaşlar arasında bir tartışma... sonucu rakip gruplara ayrılmasıdır." Bir savaş şekli olarak bahsedilmesiyse ilk kez 18. yüzyılda gerçekleşmiştir. "Gerilla" tabiri, başlangıçta savaşın bütünü için kullanılıyordu ("Gerilla içinde yer alıyorlar..."). Bu savaşa katılanlara *guerrilleros* veya *partidas de guerrilla* (gerilla grupları) deniyordu. Bu gruplar İspanya'da 1809'da sahneye çıktılar.[67]

Özellikle üst sınıflara mensup bazı İspanyollar (bunlara alaycı bir ifadeyle *afrancesados* yani "Fransızlaşmışlar" deniyordu), Joseph'in rejimiyle işbirliği yapmaya hevesli olmakla birlikte, çoğunluk buna yanaşmıyordu. Merkez Cunta

veya konsey adı verilen devrimci hükümet, henüz işgal edilmemiş güneybatıdaki Sevilla şehrinde kurulurken diğer eyaletlerde de yerel cuntalar kuruldu. Fransızlar 1810'da Sevilla'yı ele geçirince, cuntanın yerini yarımadanın en iyi korunan yeri Cadiz'de kurulan Cortes adlı parlamento aldı. Fransa'da esaret altında bulunan Kral VII. Ferdinand adına hüküm süren bu rejim, halkın "bu gaddar hayvanlara... bu menfur canavar türüne" karşı direnmesi için buyruklar yayınladı.[68] Fransızları "Yahudi, sapkın ve büyücü" olmakla suçlayan din adamları, isyanı bir kutsal savaşa çevirmek için ellerinden gelen gayreti gösterdiler. Onların gözünde Napolyon deccal, generalleri "Şeytanın casusları"ydı. Cennete gitmek için onların yardakçılarını öldürmek gerekiyordu.[69] Devrimci mücadelelerde çok önemli olan halk meşruiyeti asilerden yanaydı.

İngilizler; para, gömlek, ayakkabı ve kamp çaydanlığına varana kadar her şeyi gönderdi. Sadece ayaklanmanın ilk altı ayında bile 160.000 misket tüfeği gönderdiler ve sonrasında da göndermeye devam ettiler.[70] İspanyol kuvvetlerine Portekiz ve Cebelitarık'ta bulunan kıyı mevzilerinden sürekli ikmal sevkiyatı yaptılar ve Fransızlara karşı amfibi taarruzlar düzenlediler.

Tıpkı iki bin yıl önce Viriathus ve Sertorius'un Romalılara açtığı savaşta olduğu gibi, İber Yarımadası'nın dağlar ve vadilerden oluşan çetin coğrafyası asilere de yardım etti. Bir Fransız subayı, "dünyanın hiçbir ülkesi partizan savaşı için İspanya kadar uygun olamaz," diye yazmıştı.[71]

Karizmatik komutanların idaresi altındaki gerilla gruplarının merkezi yönetimi yok denecek kadar azdı. Bu liderler El Empecinado (Dik Kafalı), El Mozo (Delikanlı), El Caracol (Salyangoz) gibi takma adlarla biliniyordu. İçlerinde en başarılı olanı, Fransa'nın bitişiğindeki Baskça konuşulan Navarra eyaletinin hâkimi olan Francisco Espoz y Mina'ydı. Ayaklanmaya ilk kez 1809'da, 18 yaşındaki ilahiyat öğrencisi kuzeni Martin Javier Mina y Larrea'nın örgütlediği küçük bir grupta katılmıştı. Fransızlar 1810'da Javier Mina'yı yakaladı. Komutası dağılsa da bayrağı Francisco Espoz Illundain aldı. 29 yaşında, varlıklı bir çiftçinin oğlu olan bu genç, yakalanan kuzeninin davasını devam ettirebilmek amacıyla adını Francisco Espoz y Mina olarak değiştirdi. Başlangıçta sadece altı adamı olduğundan ilk hedefi, kaçmış bulunan diğer grup üyelerine ulaşmaktı. Birkaç ay içinde kuzeninden bile daha fazla adama komuta etmeye başlamıştı.

"Hafif sarışın ve sıradan görünümlü, kalıplı, bir elli beş boyunda, az fakat öz konuşan" bu adam, İspanyolcayı okuyup yazamadığı gibi kendi adını telaffuz etmeyi bile zor öğrenmişti. Bu çetenin komutanlığı, bu taşra köylüsünün liderlik

niteliklerini göstermenin hayret verici bir kanıtıydı. Okuryazarlık konusundaki eksikliğini ortalamanın üstündeki kurnazlığı, cesareti ve dobralığıyla ortadan kaldırıyordu. Bir keresinde bir Fransız süvari müfrezesi onu tek başına bastırmıştı. Fransızlar bulunduğu yerin kapısını kırmak üzereyken haykırdı: "Mızrakçılar arkaya! Süvari çavuşu, ilk bölüğü sola çek!" Espoz y Mina'nın emrinde büyük bir güç olduğunu sanan Fransızların bir an gerilemesi, kaçmak için yetecek zamanı kazanmasını sağlamıştı.

1812'ye kadar sayısız badire atlatan Espoz y Mina, Navarra Tümeni'nde 13.000 askerin komutanlığını üstlendi. Bu eyaletteki gümrüklerden sorumlu olması sayesinde tümeni kendini büyük ölçüde finanse etti; ayrıca üniforma ve silah imal etmek üzere gizli fabrikalar kurdu. Kendi hastanelerini, hatta kendi adliyesini yönetti. Böylece Espoz y Mina, Navarra'nın ve kısmen komşu Aragon'un "küçük kralı" haline geldi.

Navarra'nın kırsal bölgelerinden sürülen Fransızlar yirmi iki ay boyunca eyalet başkenti Pamplona'da abluka altında kaldılar. Burada Mina'nın gözcülerinin dikkatli nezareti altında yavaş yavaş açlıktan ölmeye başladılar. *Guerrillero*'lar ablukadan taviz vermemek için işgalcilerle iş yapmaya çalışan bir limon satıcısını asmakta tereddüt etmediler. Fransızların erzak bulmak umuduyla kalkıştığı hamleler ağır kayıplarla sonuçlandı. 1812'de sadece Navarra Tümeni 5500 Fransız askerini öldürdü. Ertesi yıl Espoz y Mina, kalan Fransız kalelerini vurmak amacıyla İngilizlerin verdiği topları kullandığı için daha güçlü hale gelmişti.[72]

80.000 İngiliz ve Portekizli düzenli askeri ezmek üzere kullanılabilecek Fransız askerleri 1811'den itibaren bütün ülkede sayıları 50.000'i bulan bu tür "görünmez ordularla" başa çıkma zorunluluğu yüzünden, burada tutulmuştu. Fransızlar 1810 ile 1812 arasında İber Yarımadası'nda 350.000'den fazla asker bulundurdu. Bunların büyük bir kısmı anti-gerilla göreviyle uğraşıyordu. Sadece Madrid ile Fransa sınırı arasında iletişimi sürdürebilmek için 70.000 asker kullanılıyordu. Dolayısıyla Fransızlar tek bir muharebe için asla 60.000'den fazla adam ayıramıyorlardı. Böylece müttefik kuvvetlerin komutanı olan Wellington dükü aşağı yukarı denk koşullarda savaşma olanağı buluyordu.[73]

Her yere asker sevk etme olanağı olmayan işgalciler, büyük garnizonların askerlerini çeşitli baskınlar için dağıtıyordu. İsyancıları ele geçirmede nadiren başarı kazanan bu baskınlar boşa gidiyordu. Mareşal Louis-Gabriel Suchet şöyle yakınıyordu: "Bizim askerlerimiz yaklaştığı zaman bu gruplar çarpışmadan geri çekiliyor ve bizim işgal etmediğimiz her noktada tekrar ortaya çıkıyorlardı. Böylece herhan-

gi bir pozisyonda onlara ciddi bir taarruz yapma fırsatı vermiyorlardı."[74] Sonuçta, alt rütbeli bir Fransız subayının itiraf ettiği gibi, "düşmanı her zaman taciz etmeyi başarıyorduk ama asla tümüyle yok edemiyorduk."[75]

On bir milyonluk bir ülkede kontrgerilla hareketi yönetmenin özünde bulunan güçlüklere, etkin olmayı beceremeyen Fransız komuta yapısı ve Amerikan Devrimi sırasında İngilizlerin yaşadığı zorlukları hatırlatan düzensiz bir strateji de eşlik ediyordu. Joseph Bonaparte ismen İspanya'nın kralı olsa da gerçek otorite eyaletlerdeki askeri hükümetleri yöneten ve doğrudan Napolyon'a rapor veren birtakım mareşallerin elindeydi. Hatta Kuzey İspanya eyaletleri Fransa tarafından ilhak edilmiş, böylece Joseph'e Madrid ve çevresi dışında gerçek bir sorumluluk alanı kalmamıştı. İmparator kardeşi ülke çapında bir düşmanı yok etme seferini yönetecek başka bir subay atamamıştı. Böylece farklı Fransız orduları arasında, pratikte fazla koordinasyon bulunmuyordu. Durum öyle kötü bir hal almıştı ki, asiler sık sık komşu eyalete kaçarak takipten kurtuluyordu.[76]

Napolyon'un halkı kazanmaya yönelik neredeyse hiçbir girişim yapmaması sıkıntıları artırıyordu. İspanyolların Fransa'dan yana olmasını teşvik edecek en ufak bir hamle yapmamıştı. Böylece Joseph'in liberal bir anayasa ilan etme, okul ve hastane inşa etme gibi halkla uzlaşma girişimlerini sürekli baltalamıştı. İmparatorluk askerlerinin sürekli sivillerle mahkûmları öldürmesi, yağma ve tecavüzün yaygınlaşması, pek çok potansiyel dostun kaybedilmesine neden olmuştu. Bir Fransız süvarisi, Asurlulardan Nazilere kadar isyancılarla çarpışan çeşitli kuvvetlerin ortak yakınmasını dile getirmişti: "Şiddet önlemleri sakinleri kontrol altına almak bir yana, Fransızlara duyulan nefreti körüklemeye yaradı. Vatanseverlerin bulunduğu bir ülkede her zaman olduğu gibi şiddet önlemleri daha şiddetli misillemelere yol açtı. Bölükler, koca bataryalar bir gece içinde köylüler tarafından toptan yok edildi."[77]

Napolyon talihsiz Rusya seferi için askerlerin bir kısmını buraya kaydırınca 1812'de İspanya'daki Fransız askerinin sayısı 250.000'e düştü. Düzenli ordularla işbirliği yapan partizanlarla Rusya'da da karşılaştılar, ancak buradakiler asla aynı büyüklük veya önemde değildi.[78] Wellington kendisine karşı çarpışan kuvvetler azalınca Portekiz'deki karargâhından çıkıp bir dizi zafer kazanma fırsatı buldu. Bu zaferler 12 Ağustos 1812'de Madrid'in ele geçirilmesiyle doruğa ulaştı. Karşı taarruz 1812 sonbaharında biraz bocaladı ve İngiliz kuvvetleri geçici olarak geri çekildi. Fakat Wellington 1813'te, bu kez kalıcı olmak üzere tekrar İspanya içlerine ilerledi. "Cesaret ve gayretleri gittikçe artan ve düşmana yönelik harekâtları her geçen gün önem kazanan"[79] İspanyol gayrinizami birliklerinin de yardımıyla, 21 Haziran 1813'te Vitoria'da Fransız ordusuna nihai darbeyi indirdi. Sadece Espoz y Mina'nın 28.000 Fransız askerini oyaladığı ileri sürüldü.[80] Bu güç, aksi takdirde Wellington'a karşı çarpışabilirdi. O sonbaharda İngiliz ordusu Fransa'nın güney

sınırını geçerken Avusturya, Prusya ve Rusya orduları doğudan ülkeye girdi. Napolyon 12 Nisan 1814'te tahttan çekildi. Böylece dünyanın en azından o ana dek tanık olduğu en büyük savaş sona erdi.

Yarımada Savaşı, nizami ve gayrinizami birliklerin bir arada nasıl çalışabileceğini, böylece işgalci bir ordunun iki tehdide birden yoğunlaşmasını olanaksız hale getirdiğini Amerikan Devrimi'nden çok daha büyük bir ölçekte ortaya koydu. Kuzey Amerika'da çatışmaların büyük bir kısmını nizami ordular gerçekleştirmişti. İspanya'daysa tersi söz konusuydu. Fransızların altı yıl boyunca meydana gelen kayıplarının büyük bir kısmını gayrinizami birliklerin faaliyeti yarattı. (En az 180.000 Fransız askeri hayatını kaybetti.)[81] Napolyon'un en iyi mareşallerinden biri olan Suchet'nin vardığı şu sonuca fazla karşı çıkacak kimse yoktur: "*Guerrilleros*'lar ülkeyi, disiplinli ordularla sürdürülen nizami bir savaştan çok daha etkili bir şekilde savundular."[82]

İspanyollar Napolyon'un çöküşüne büyük bir katkı yapmakla övünebilir, ancak ödedikleri bedel büyüktü. Wellington 1813 sonunda "İspanya'da bütün otorite ortadan kalkmış," diye yazmıştı.[83] Fransızlara karşı savaşta yıllarını harcayan pek çok insan, savaş bittikten sonra gönüllü olarak tekrar yoksul ve güçsüz hayatına dönmek istemiyordu. Bazıları kanun kaçakları olarak halkı huzursuz etmeyi sürdürdü. Espoz y Mina'nın da içlerinde bulunduğu bir başka grup, Bourbon Hanedanı'nın tekrar tahta çıkmasına karşı savaştı. Tanınmış gerilla lideri El Empecinado (Juan Martin Diaz) Kral VII. Ferdinand tarafından idam edilirken, Espoz y Mina'nın sığındığı ülke Fransa'dan başkası değildi.

Merkezi otoritenin neredeyse ortadan kalktığı İspanya, onlarca yıl boyunca eşkıyalığın ve siyasi kargaşanın pençesinde kıvrandı. Ülke 1820'lerden 1870'lere kadar şehirli liberaller ile köylü muhafazakârların karşı karşıya geldiği içsavaşlarla ikiye bölündü. Liberaller Madrid'de hüküm sürdüğünden muhafazakârlar veya Carlistler gerilla savaşına başvurdu. Bu mücadele yüzyılı aşan bir süre sonra, 1936-1939 İspanya İçsavaşı'yla doruğa çıkacaktı. Toplumsal dokunun bu şekilde parçalanması, uzun süren ayaklanmaların çoğunda yaşanıyordu. George Washington gibi toprak sahibi bir bey, kendi topraklarında bu direniş yöntemini kullanmaktan işte bu nedenle kaçınmıştı. Bir başka güneyli aristokrat olan Robert E. Lee, benzer nedenlerle, Konfederasyon ordusunun 1865'te Appomattox'ta teslim olmasından sonra gerilla direnişine başvurmayı reddetmişti.

"Bir general ve cesur askerleri, bütün halkı silaha sarılmış bir ülkeyi işgale veya fethetmeye kalktığında karşılaşabileceği bütün engelleri öğrenmek bakımından, Yarımada Savaşı dikkatle incelenmelidir." İsviçreli asker Antoine-Henri de Jomini, *Savaş Sanatının Özeti* (1838) adlı klasik metninde böyle yazmıştı. Neden bahsettiğini iyi biliyordu. İspanya ve Rusya'da Fransız ordusunda görev yaptığından işgalcilerin karşılaştığı güçlükleri gayet yakından yaşamıştı. "İşgalci kuvvetin sahip olduğu doğru dürüst toprak bile yoktur ama yine de kamp kurmak zorundadır. Kampının sınırları dışında her şey onun düşmanıdır. Orada attığı her adımda güçlükler bine katlanır." Halkın savaşa katılmasının sonuca tesirine inanmış olmakla birlikte yarattığı "korkunç" sonuçlardan dolayı dehşet içinde kalmıştı. "Bir asker olarak, kurallara sadık ve şövalyece savaşı örgütlü cinayete tercih ederim."[84]

Ünü Jomini'yi aşan tek askeri teorisyen de "ulusu silahlandırmanın" sonuçlarını, konvansiyonel çatışma hakkında yazılmış dev bir eserin küçük bir kısmında ele almıştır. Prusyalı General Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine* (1832) adlı eserinde halk direnişinden şöyle bahsediyordu. "Düşman ordusunun temellerini ağır ağır yanan küçük bir ateş gibi tahrip eder." Jomini gibi Clausewitz de "halk savaşının" aslında olduğundan daha yeni olduğunu düşünüyordu, çünkü 18. yüzyılın "yapay" savaş yönteminden kopuşunu temsil ediyordu. Fakat Jomini'nin aksine, hatalı biçimde "19. yüzyıla ait bir olgu," olarak tanımladığı bu savaş tarzını övmekten kaçınmıyordu. "Bir devlet düşmanına kıyasla ne kadar küçük ve zayıf olursa olsun, son kez muazzam bir çaba harcamaktan vazgeçerse, artık o devletin ruhu kalmamış olduğunu söyleyebiliriz."[85]

Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları sırasında Vendée, Kalabriya, Tirol ve İspanya, "ruhlarının" tükenmediğini gösterdiler. Fakat hiçbir ulus, Fransız egemenliğine karşı direnme konusunda denizaşırı bir sömürgesi kadar "muazzam çaba" harcamadı. Haiti'deki ayaklanma Jomini'nin üzüntü duyduğu ve "yok etme savaşı" adını verdiği çatışma tarzının ta kendisiydi.[86] İnanması zor olsa da, Fransızlar bu Karayip adasında, Vendée'de sergiledikleri vahşeti muhtemelen aştılar ama aynı başarıyı elde edemediler.

16

KARA SPARTAKÜS

Haiti Bağımsızlık Savaşı, 1791-1804

Olaylar 22 Ağustos 1791 gecesi Noé plantasyonunda başladı. Aşağı yukarı bir düzine köle, şeker tasfiyehanesine gidip genç beyaz bir çırağı yakalayarak palalarla doğradı. Plantasyon sahibi Bryan Edwards o günü şöyle hatırlıyordu: "Çığlıkları üzerine dışarı fırlayan kâhya hemen vuruldu. İsyancılar tasfiyehane sahibinin evine yöneldiler ve onu yatağında katlettiler."

Aynı esnada, Haiti'nin o zaman kullanılan adıyla Saint-Domingue'in kuzey düzlüklerine yayılmış diğer plantasyonlarda da benzer isyanlar patlak vermişti. Genel dehşet sahnelerinin ortasında, sömürgecilerin heyecanlı ve çoğunlukla abartılı anlatımlarında birkaç ürpertici ayrıntı öne çıkıyordu. Bunda amaç, anavatandaki yurttaşlarını bir an önce yardıma çağırma telaşıydı. Bir marangoz sözde yakalandıktan sonra iki kalas arasına bağlanmış ve testereyle ikiye bölünmüştü. Bir polis güya canlı canlı plantasyon kapısına çivilenmiş, kollarıyla bacakları baltayla birer birer kesilmişti. Kadınlar ve kızlara kocalarının, kardeşlerinin, babalarının hâlâ sıcak cesetleri üzerinde topluca tecavüz edilmişti. Bazı asilerin amblem olarak kazığa oturtulmuş beyaz bir çocuğu kullandığı söyleniyordu. Bir grup sömürgeci yardım istemek amacıyla, "bunların ardından kılıcın yerini meşale aldı," demişti. "Şekerkamışı tarlaları ateşe verildi. Kısa sürede bu büyük yangına binalar da katıldı. Kararlaştırılan işaret buydu; parola isyandı ve alevler şimşek hızıyla komşu plantasyonlara yayıldı."

İngilizlerin 1950'lerde Kenya'daki Mau Mau Ayaklanması'nı bastırmayı haklı çıkarmak amacıyla yaydığı abartılı öyküleri hatırlatan bu öykülerin gerçeği ne kadar yansıttığı bir yana, köle isyanının beyazlar arasında panik yarattığına kuşku yoktur. Aynı zamanda, bir anda kendiliğinden patlak vermediği de kesindir. İsyan sekiz gün önce, yağmurlu bir gecede Bois Cayman'da (Timsah Ormanı) yapılan bir

vudu ayini sırasında planlanmıştı. Kuzey plantasyonlarındaki lider durumda bulunan köleler bu ayine katılmıştı. Bunlar diğer köleler üstünde belli bir otorite uyguladığı gibi sahipleri de onlara bir miktar serbestlik tanımıştı. Vudu rahibi olarak da görev yapan Boukman isimli bir araba sürücüsünün önderliğinde bir kara domuzu kesip kanını içerek, beyazlardan "intikam" almak için törenle yemin ettiler.

İntikam alacakları çok şey vardı. Saint-Domingue, Fransa'nın en zengin sömürgesiydi. Şeker, kahve, pamuk, çivitotu ve kakao plantasyonları Fransa'nın dış ticaretinin üçte birinden fazlasını, Avrupa'nın şeker tüketiminin yüzde 40'ını, kahve tüketiminin yüzde 60'ını karşılıyordu. Kırk bin Avrupalı beyaz çiftçinin oluşturduğu küçük bir nüfusa tekabül eden elit sınıf, bir gezginin tanımıyla "otoriter ve şehvet düşkünü" idi. "Her türlü haz sanatının" bağımlısı haline gelmiş bu sınıfın mensuplarının her türlü hevesleri köle hizmetçiler ordusu tarafından karşılanıyordu. Dilediklerince yararlandıkları düşkünlüklerden biri kadın kölelerin cinsel istismarıydı. Bunun sonucunda ortaya köle olmadığı gibi beyazların bütün özgürlüklerinden de yararlanamayan otuz bin kişilik bir melez ırk sınıfı çıkmıştı. Bunların küskünlüğü giderek artmış ve her an başkaldıracak hale gelmişti. Tarlalarda kelimenin tam anlamıyla ölümüne çalıştırılan siyahlarla neredeyse aynı derecede öfkeliydiler. Siyahların bir kısmı Afrika'dan henüz getirilmiş olup kölelik yapmaya alışkın değillerdi. Bunlar, kontrol altında tutulmak için sık sık kırbaçlanıyor, yaralarına acı biber, limon veya tuz sürülüyordu. Daha tuhaf ve dehşet verici cezalar da uygulanıyordu. Bazılarının makatına barut doldurulup patlatılıyor, bazıları da kaynayan şekerkamışı kazanının içine atılıyordu.

23 Ağustos 1791 sabahı, kuzeyin en büyük kenti Cap-Français'de yaşayan beyazlar dehşet içinde, yıllarca yaptıkları zulmün sonucu ortaya çıkan fırtınayı, ufukta bir "ateş duvarı" olarak seyrediyordu. Yangın Bryan Edwards'ın ifadesiyle, "dünyanın en bereketli ve güzel ovalarını... uçsuz bucaksız bir kıyım alanına, vahşi bir viraneye" çevirmişti. Binden fazla plantasyon küle dönmüş, iki binden fazla beyaz öldürülmüştü.

Le Cap diye anılan Cap-Français'in "hayret ve dehşet" içindeki sakinleri, isyancılara karşı çatışması için asker gönderdiler. Bir sömürgeci "zincirinden boşanmış kaplanlar" dediği asilerin görünümünü şöyle tarif ediyordu: "Bir kısmı çıplaktı. Bir kısmı paçavralar içindeydi, bazılarıysa tuhaf bir biçimde bizim gardıroplarımızdan alınmış zengin kıyafetler kuşanmıştı. Çığlıklar atarak ve kazanlara vurarak korkunç bir gürültü çıkarıyorlardı. Silahlarla, bıçaklarla, sopalarla, her türlü keskin mutfak ve çiftlik aletiyle donanmışlardı." Bunların göz korkutucu bir cephane oluşturduğunu söylemek güçtü, fakat siyahların çoğu, Afrika'daki savaşlardan tecrübeliydi ve Avrupalıların ummadığı farklı bir tarzda çarpışıyorlardı. Sömürgecilerden biri, bu gerilla savaşının klasik fakat az bilinen bir tarifini yapmıştı: "Gece gündüz, bizim

yaklaşmamızı hiç beklemeyen bir düşmanı kovaladık... Her ağaçta, her delikte, her kaya parçasında bizim gözlerimizin görmediği korkak bir katil saklanıyordu. Fark etmediğimiz takdirde göğsümüzü parçalamak için ortaya çıkan bu adamlar, karşı karşıya geldiğimiz zaman ya kaçıyor ya da merhamet dileniyordu."

Beyazlar asileri yakalamayı becerdikleri anda son derece gaddar davranıyordu. Edwards, "o mutsuz insanlardan ikisinin" 28 Eylül 1791'de Le Cap'ta, kendi penceresi altında infaz edildiğini görmüştü. İlkini insaflı bir şekilde çabuk öldürmüşlerdi. Diğerine gelince, cellat onun kollarıyla bacaklarını kırdıktan sonra tam göğsüne indireceği bir darbeyle işini bitirmek üzereyken kalabalık, "Dur," diye bağırmış ve kırk dakika boyunca bir arabanın tekerleğine bağlı vaziyette eziyet çekmeye bırakmıştı. "Sonunda trajediyi seyredenler arasında bulunan bir İngiliz denizci, ona acıyarak boğdu." Bir başka beyaz "tamamen masum siyah kadınların öldürüldüğüne, hastanede zincire bağlanmış siyahlara" tanıklık etmişti.[87]

Başlangıçtaki çatışmalarda 10.000 kölenin öldürüldüğü tahmin edilirken, beyazlar isyan bölgelerinde kurdukları birtakım ileri karakollarla yavaş yavaş üstünlüğü ele geçirdiler. Bu karakolların girişleri siyahların ağaçlardan sarkan cesetleriyle doluydu. Köle sahipleri daha önce Karayip'te patlak veren birçok köle başkaldırısında olduğu gibi sonunda kontrolü tekrar kazanabilirdi. Fakat buna, isyancıların komutanlığına yükselen olağanüstü bir adam engel oldu. 1793'te ortaya çıkışını dramatik bir duyuruyla ilan etti. "Benim adım Toussaint Louverture... St.Domingue'de özgürlük ve eşitliğin hüküm sürmesini istiyorum."[88]

Gerçek adı Toussaint Bréda idi. Özgürlük savaşçısı olarak yeni rolünü göstermesi açısından Louverture ("açılış") adını benimsedi. Ayaklanmanın başlangıcında ön plana çıkmamıştı fakat kısa sürede zirveye yükseldi. Bunda kuşkusuz nispeten ayrıcalıklı geçmişinin rolü vardı ki geleceğin iki Karayipli isyan liderini, Fidel Castro ve Che Guevara'yı andırıyordu. Ataları batı Afrika'daki Dahomey'de kraliyet ailesine mensup olan Toussaint, kendisiyle karşılaşan bir sömürgecinin ifadesiyle, soylulara özgü "mağrur mesafesini" koruyordu. 1740'ların ortasında Bréda ailesine ait ve iyiliksever bir kâhya tarafından yönetilen bir plantasyonda köle olarak dünyaya gelmişti. Siyahların geneline yapılanın aksine, tarlalarda ölümüne çalıştırılmamıştı. Seyis olarak çalışmaya başlamış, ardından nispeten ayrıcalıklı konuma sahip olan arabacılığa yükselmişti. Tarihçi David Patrick Geggus'a göre arabacılar, "sahipleriyle ve beyaz toplumla sık sık temas kuruyordu."

Toussaint muhtemelen 1760'ların ortasında Haiti'den sürülmeden önce Cizvitlerden biraz eğitim almıştı. Biraz zor da olsa Fransızca okuyup konuşabiliyordu.

Oysa kölelerin büyük kısmı okuryazar olmayıp sadece Creole veya Afrika kabile dillerini biliyordu. Toussaint'i olağanüstü kılan özellik ancak 1970'lerde keşfedilen bir gerçekti. Onun devrim sırasında köle değil, köle sahibi olduğu ortaya çıkmıştı. Yirmi beş yaşlarındayken özgürlüğünü kazanınca, kendi plantasyonuna sahip olmuş ve az sayıda köle çalıştırmıştı. Bu can alıcı noktanın karanlıkta kalmasının sebebi Bréda çiftliğinde yaşamaya devam etmesi ve karısı ile çocuklarının köle olarak kalmasıdır.[89]

Toussaint bir süre diğer siyah askerlerle beraber, günümüzde Dominik Cumhuriyeti olan, komşu Santo Domingo'da üslenen İspanyol kuvvetlerinin safında Fransızlara karşı çarpıştı. 1794 baharında, Fransa'da köleliğin kaldırılması ardından 4000 adamıyla beraber Fransız tarafına geçti. Beyaz ve melez subayların yardımıyla eski köleleri bütün adanın en güçlü savaş kuvvetine dönüştürdü. Beyaz Fransız generali, Pamphile Lacroix, onun için şöyle yazmıştı: "O Afrikalıları; çıplak, üstlerinde fişeklikten başka bir teçhizat olmadan, ellerinde kılıç ve tüfekle en katı disiplin örneğini sergilerken görmek etkileyiciydi. O barbarlar üzerinde disiplin uygulamak Toussaint Louverture'ün... o olağanüstü adamın mutlak zaferiydi."[90]

Bu heybetli düşmana karşı durmayı başaramayan İspanya, Temmuz 1795'te barış imzalamak zorunda kalarak bütün adanın kontrolünü Fransa'ya bıraktı. Toussaint iki yıl sonra bütün Fransız kuvvetlerinin komutanlığına getirildi. Şimdi başlıca düşmanı İngilizlerdi. Fransa'ya karşı dünya çapında savaşın bir parçası olarak kuzeydeki Môle Saint Nicolas'tan güneydeki Jérémie'ye kadar uzanan dar bir sahil şeridini işgal etmişlerdi. Kırmızı urbalılar Toussaint'in "haydutları" tarafından ustalıkla taciz ediliyordu. York Hussarları Birliği'nden Teğmen Thomas Phipps Howard, "onlar kesinlikle Britanya birliklerinin karşılaştığı en kudretli düşmanlardır," diye yazmıştı. "Onların savaşma tarzı tamamen pusuya yatmaktan oluşuyor ki, ülkenin coğrafyası da özellikle bunda pay sahibidir... ovada beş yüz Avrupalı süvari onların 5000'ini yok eder ama kendi ormanlarında ve dağlarında savaştıkları zaman durum tamamen değişiyor." Sıcak hava da İngilizlerin çektiği sıkıntıları iyice artırıyordu. "Adamlar sırtüstü yere yatıyor, dilleri dışarı sarkıyor ve susuzluktan kıvranarak acı içinde ölüyorlar." Hastalıklarsa ortamı tam anlamıyla cehenneme çevirmişti. "Her gözeneklerinden kan fışkıran askerler mutlaka kendi kanlarında boğuluyorlar. Bazıları çıldırarak öldü."[91]

Kral III. George'un ordusu nihayet 1798'de çekildi. Siyahların İngiltere'nin Karayip Denizi'nde sahip olduğu topraklardaki köle isyanlarını kışkırtmayacağı sözüne karşılık, bütün İngiliz askerleri adayı terk etti (Toussaint bu sözünde durmak için Jamaika'da isyan çıkarmaya yönelik planlara ihanet etmişti). Muhtelif yerel rakiplerinin üstesinden gelen Toussaint, Temmuz 1801'de kabul edilen anayasaya göre, bütün adanın yaşam boyu valisi oldu.[92]

Bu kazanılması zor başarıyı Toussaint kendi hesabına on yedi ayrı yarayla ödemişti. "[İngilizlere ait] bir top güllesinin patlaması sonucu başıma şiddetli bir darbe aldım. Dişlerimin çoğu dökülürken geri kalanlar da gevşedi."[93] Ağzındaki bu çarpıklık, biyografi ve roman yazarı Madison Smartt Bell'in belirttiği üzere, "komik görünümüne" katkıda bulunuyordu. "Kısa boylu ve zayıf" vücuduyla orantısız büyük bir başı ve "jokeylere özgü bir yapısı" vardı.[94]

Karakteriyle ilgili görüşler farklıydı. Onunla birkaç kez görüşen ve 1805'te biyografisini yazan bir İngiliz subayına göre, "Çok çekici bir sevimliliği vardı. Düşman için berbat, ancak dostluğunu veya sevgisini kazananlar için davetkârdı. Davranış ve hareketleri gerektiği takdirde zarif fakat sıradan durumlarda rahat ve samimiydi."[95] Bu tarihten daha önce biyografisini yazan bir Fransız yazarsa o kadar etkilenmemişti: "Onun karakteri fanatizm ve şiddetli tutkuların garip ve korkutucu bir karışımıdır. Hiç pişmanlık duymadan kiliseden çıkıp önceden tasarlanmış kıyımlara, ibadetten, gaddarlık konusundaki en karanlık buluşlara geçer."[96]

Toussaint iktidara yükseldikten sonra bu farklı izlenimleri haklı çıkaracak davranışlar sergiledi. Var olan plantasyonları kapatmayı veya eski köle sahiplerini sürmeyi reddetti. Aksine eski kölelerin ücret karşılığı çalışmak üzere, eskiden çalıştıkları plantasyonlara dönmelerini emretti. Karşı çıkanlar kırbaçlandı ya da öldürüldü. Siyah işçilerin başına bela olurken beyaz toprak sahiplerinin çıkarlarını korumak için çabaladı. Onlarla yakın ilişkiler içine girdi ve beyaz kadınlarla aşk ilişkileri yaşadı. Bir kolonicinin ifadesiyle "parlak bir saray yarattı, görkemli seyahatlere çıktı, kendisine saygı göstermeyen adamları kırbacıyla baskı altına aldı."[97] Çok geçmeden, bazı siyahlar "kurtarıcıları" hakkında hayal kırıklığı yaşamaya başladı. Fakat sembolik Fransız üstleri daha büyük hayal kırıklığı yaşıyordu.

Her ne kadar Toussaint doğrudan bağımsızlık ilan etmeyecek kadar dikkatliyse de, Saint-Domingue'nin özerkliğinin artması Fransa'nın yeni iktidara gelen birinci konsülünü rahatsız etmişti. Napolyon savaş mekanizmasına kaynak bulmak için bu sömürgeden gelecek gelirlere ihtiyaç duyuyordu. Bu nedenle kontrolü tekrar ele geçirmek üzere bir ordu gönderdi. Bu birliğin komutanı olan yirmi dokuz yaşındaki general Victor Emmanuel Leclerc Napolyon'un kız kardeşiyle evliydi. Kayınbiraderini taklit etmeye yönelik çabaları nedeniyle "Sarışın Bonapart" olarak tanınıyordu. Beraberinde dört yaşındaki oğlu ile karısı "meşhur ve güzel" Pauline'i de getirmişti.[98] Kadın, o sıralar sadakatsizliği konusunda efsane haline gelmeye başlamıştı. (Sevgilileri arasında kendi kardeşi birinci konsülün bulunma olasılığı da vardır.) Rivayete göre, "siyah ve beyaz sevgilileri arasından hangisini seçeceğini görmek için" deneyler yaparken,[99] Leclerc karşı koyan bütün siyahları sürmek ya da öldürmek amacıyla sert emirler veriyordu. Napolyon ona, "Bizi bu yaldızlı zencilerden kurtar, başka bir şey istemiyoruz," demişti.[100]

60.000'den fazla askerden oluşan Leclerc'in sefer kuvvetinin ilk kısmı Le Cap'a 2 Şubat 1802'de geldi.[101] Toussaint, onun tecrübeli askerlerini açık alanda yenme konusunda fazla şansı olmadığını biliyordu. İşgalcilerin tropik hastalıklar sonucu büyük kayıplar vereceğini umut edip, "yıkıp yakmaya" yönelik bir strateji kullanarak zaman geçirmeye karar verdi. Adamlarına "yolları tahrip etmelerini, bütün çeşmelere cesetler ve at leşleri atmalarını, her şeyi yakıp imha etmelerini" emretti. "Böylece onları tekrar köle yapmak amacıyla gelenler karşılarında daima hak ettikleri cehennemi bulacaktı."[102]

Toussaint'in adamları; Cap-Français, Gonaïves, Saint Marc ve diğer kasabaları yakarak dağlara çekildiler. Fakat üç ay sonra, inancını kaybeden birçok generali, kendilerine af ve kendi rütbelerine eşit mevkiler vaat eden Fransızlara teslim olmaya başladı. Toussaint de Leclerc'in özrünü kabul ederek 6 Mayıs 1802'da Fransa'ya bağlılığını bildirerek teslim oldu. Belki kavgayı daha sonra tekrar başlatmayı umut ediyordu. Eğer böyle düşündüyse o fırsatı hiç yakalayamadı. Leclerc'in barış içinde yaşayacağına dair "şeref sözü" vermesine rağmen Toussaint kendi ifadesiyle, "kuşatıldı... yakalandı... bağlandı... ve *Créole* adlı fırkateynle Fransa'ya götürüldü." Dünya tarihinin en ünlü zencisi, ertesi yıl Fransa'daki "korkunç bir zindanda" hayata veda etti.[103]

Fransızlar isyanın liderlerini ortadan kaldırmayı başarmalarına rağmen çatışmaların aleyhlerine döndüğünü gördü. Kökleri derine inen direniş karşısında "başsız bırakma" stratejisi yeterli olmamıştı. Bu ders yüzyıllar sonra İsrail'in Hamas ve Hizbullah'a karşı savaşında doğrulanacaktı. Leclerc tropik hastalıklar yüzünden günde ortalama 130 beyaz askerini kaybettiği için, giderek siyah askerlere bağımlı hale gelmişti.[104] Siyahların, Fransızların güvenilmez ve köleliği tekrar kurmaya meyilli olduklarını anlayınca isyancılara katılması onun için talihsiz bir olaydı. Karşı tarafa geçenlerin en tehlikelisi, asi kuvvetlerin komutanlığını üstlenen, "gözü pek, kavgacı ve gaddar bir ruh" olan Jean-Jacques Dessalines'di.[105] Afrika'da doğan "gayriinsanî Dessalines" beyazları ve melezleri aynı iştahla katletmekle tanınıyordu. "Beyaz insanları, aç kalmış bir kaplanın gaddar gözleriyle gördüğü" söyleniyordu. Onun karşılarına çıkacağı söylentisi bile "paniğe" yol açıyordu.[106]

Napolyon'un sekreteri tarafından "ordudaki bütün generallerin en genci ve en beceriksizi"[107] olarak alay edilen Leclerc, elinde kalan bütün siyah askerleri silahtan arındırıp tutuklamaya kalkınca durum daha da kötüleşti. Bin tane siyah asker bir gemiye bindirilip Le Cap açıklarında boyunlarına ağır un çuvalları bağlanıp denize atıldı.[108] Leclerc uyguladığı bu soykırımı 7 Ekim 1802'de Napolyon'a yazdığı mektupta şöyle savunuyordu: "Dağlardaki bütün zencileri erkek, kadın demeden imha

etmeliyiz. Sadece on iki yaş altındaki çocukları sağ bırakmalıyız. Ovadakilerin yarısını imha etmeli, kolonide apolet takmış renkli tek bir erkek bırakmamalıyız."[109]

Bu ürpertici sözleri kaleme almasının üzerinden daha bir ay geçmeden öldü. O da binlerce adamının can vermesine yol açan hastalıkların kurbanı olmuştu. Halefi "şişman ve bodur" General Donatien Rochambeau, Amerikan Devrimi'ne katılan Fransız kuvvetlerinin komutanı olan generalin oğluydu. Ne var ki, onun da aynı derecede sadist olduğu ortaya çıktı. Küba'dan getirttiği, kanla beslenen saldırgan köpekler siyah tutsakları paramparça etti. Plantasyon yakarken yakalanan siyahlar diri diri yakıldı. Biçare siyahlar, bir geminin ambarında derme çatma yapılmış gaz odasında sülfür dumanıyla boğuldu. Bir İngiliz subayı, Le Cap civarında havanın "cesetlerden yayılan koku nedeniyle ağırlaştığını" yazmıştı. Fakat bu "acımasız korkunç eylemler" İspanya'da olduğu gibi, halkın büyük bir kısmının düşman saflarına katılmasından ve Fransız tutsaklara aynı insanlık dışı davranışlarda bulunmaya teşvik etmekten başka bir işe yaramadı.[110]

İsyancıların birçoğu misket tüfeklerine sahipti. Fakat aynı zamanda bubi tuzaklarına başvuruyorlardı. Örneğin çivilerle dolu tahta parçalarını üzerini yapraklarla örttükleri çukurlara yerleştiriyorlardı.[111] Fransız askerleriyle birlikte yürüyen bir çocuk olayları şöyle hatırlıyordu: "Talihsiz bir asker yorgunluktan dolayı birliğin gerisinde kalırsa, kısa bir süre sonra her kaktüs kümesinin arkasından öfkeli gözlerle bakan siyah bir kafa çıkıyordu. Bu iblisler çabucak ellerinde bıçaklarla askerlerin üzerine atılıyor, imha işlemini sessizce bitiriyorlardı."[112]

"Korkunç humma"[113] nedeniyle safları gittikçe seyrekleşen Fransızlar, artan tehdit karşısında aciz kalmıştı. Bu çaresiz Fransız subaylarından biri, "düşman hiçbir yeri ele geçirememişti, buna karşılık bir an olsun ülkenin sahibi olmaktan uzaklaşmamıştı,"[114] diyerek yakınıyordu. Fransızların elinde kalan son yer Le Cap idi. Bu kale bile İngiltere ile Fransa arasında savaşın tekrar başlamasının ardından, Kraliyet donanması ikmal veya takviye yollarını kesince savunulamaz hale gelmişti. Rochambeau elinde kalan askerlerle 30 Kasım 1803 günü gemilere binip ayrılırken Napolyon'un sekreterinin sözleriyle, "Uyguladığı şiddet yüzünden ada tamamen bitme noktasına gelmişti."[115]

1 Ocak 1804'te bağımsız "Haiti" Cumhuriyeti ilan edildi. Adanın bu ismi eskiden Arawak Kızılderilileri tarafından kullanılıyordu. Böylece Haiti dünyanın ilk siyah cumhuriyeti ve bütün Batı Yarımküresi'nin ikinci cumhuriyeti oldu. Bu olay dünya tarihinde başarılı olan yegâne köle isyanının sonucuydu.[116] Bütün Amerika kıtasında maron olarak bilinen köleler, plantasyonlardan kaçarak kendi kaçak

topluluklarını başarıyla savundular. Bir tarihçinin ifadesiyle Jamaikalı maronlar "gerilla savaşında olağanüstü beceriler geliştirdi" ve İngilizlerin karşı taarruzlarını onlarca yıl boyunca geri püskürttü.[117] Fakat sonunda boyun eğmek zorunda kaldılar. Sadece Haiti'de, köleler sömürgecilik rejimini olduğu gibi devirmeyi başardı.

Onların başarısı önemli ölçüde Haiti'nin tropikal iklimiyle açıklanabilir. O dönemde sivrisineklerin sarıhumma ve sıtma yaydığı henüz bilinmiyordu. Çağdaş bir derginin verdiği adla "tüm düşmanların en korkuncu"[118] olan bu böcek savaşçılar, Avrupalı askerlerin çok büyük bir kısmının ölümünden sorumluydu. İsyancılara yardım eden diğer faktörler Haiti'nin konumu (Fransa'ya göre gezegenin diğer tarafındaydı), ayaklanmanın zamanlaması (Napolyon Savaşlarının tam ortasına denk gelmişti) ve köleler ile köle sahiplerinin nüfusu arasındaki büyük farktı (500.000 köleye karşı 40.000 beyaz vardı).[119] Fakat bu sonuçta en büyük pay, umutsuzluğa kapılmadan sonsuz kararlılık gösteren eski kölelere ve onların olağanüstü lideri Kara Spartaküs'e aitti.[120]

Bağımsızlığı kazanmanın bedeli çok üzücü ve ağırdı. Haiti'yi on üç yıl boyunca kasıp kavuran savaş, bazı tahminlere göre 200.000 siyah ve melez, 25.000 beyaz sömürgeci, 50.000 Fransız askeri ile 15.000 İngiliz askerinin hayatına mal olmuştu. Bir tarihçinin belirttiği gibi, "Haiti'nin bağımsızlık savaşı sırasında ölenlerin sayısı, bağımsızlık için can veren Amerikalıların altı katıydı." Oysa Haiti'nin nüfusu Kuzey Amerika'daki kolonilerin sadece dörtte biriydi. Bağımsızlık için bu kadar ağır bir bedel ödeyen başka bir halk yoktur. Fransa'nın acımasızca katliam yapmasına rağmen kontrolü tekrar ele geçirememesi, ayaklanmaları bastırma konusunda en dizginsiz stratejilerin bile yetersiz kalabildiğini göstermiştir.[121] Fransa bu dersi, iki yüzyılı aşkın bir süre sonra Cezayir ve Hindiçini'nde bir kez daha öğrenmek zorunda kalmıştır.

17

YUNANLILAR VE HAYRANLARI

Yunan Bağımsızlık Savaşı, 1821-1832

Amerikan ve Fransız Devrimlerinin yarattığı şok dalgaları Napolyon'un 1815'te yenilgiye uğramasıyla dinmedi. Liberal ve ulusal devrimler patlak vermeye devam etti. Ne var ki, bunların çoğu başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun tipik örneği İrlanda'da Britanya'ya karşı 1798'de meydana gelen ayaklanmaydı. Bunu Wolfe Tone, Napper Tandy, Lort Edward Fitzgerald ve diğer varlıklı Protestanların kurduğu bir yeraltı hareketi olan Birleşik İrlandalılar Cemiyeti örgütlemişti. Ne var ki, cemiyetin safları içinde o kadar çok muhbir vardı ki, hükümet daha ayaklanma başlamadan birçok liderini tutuklamıştı. Hareketi planlayanlar işkence yüzünden başkalarının da isimlerini verdiler. Zanlıların çoğu açılıp üçgen tahtalara bağlanarak kırbaçlandı. "Etleri acımasızca paralanıyordu" ve acının daha uzun sürmesi için yaralara tuz bastırılıyordu. İsyancılar silahlanmaya başlasa da çoğu zaman ellerinde kargıdan başka bir şey bulunmuyordu. Daha iyi silahlanmış ve örgütlenmiş durumdaki milisler ve ordu tarafından kısa sürede ezildiler. Pek çok tutsak ya kurşuna dizildi ya da asıldı. (Tone, cellata meydan bırakmadan kendi boğazını kesmişti.) Diğerleri Avustralya'da suçlular için yeni kurulmuş bulunan kolonilere gönderildi. Altı haftada bastırılan isyan yaklaşık 50.000 hayata mal olmuştu. Devrimci Fransa, Birleşik İrlandalılara yardım sözü vermesine rağmen, Fransız askerleri karaya ayak bastığında artık sonucu etkileyemeyecek kadar geç kalmıştı. Halkın büyük bir kısmı krala sadık kaldı. İsyanı bastıran askeri güçlerin neredeyse tamamı Katolik İrlandalılardan meydana geliyordu. 1803, 1848, 1867 ve 1916'da meydana gelen yeni isyanlar da aynı şekilde başlangıçta yenilmeye mahkûmdu.[122]

Avrupa'nın öbür ucunda Lehler de İrlandalılar gibi başarısız isyanlar gerçekleştirdi. 1794, 1830, 1863 ve 1905'te başkaldırdılar ve her seferinde Avus-

turya, Prusya ve Rusya'nın baskıcı mekanizmaları altında ezildiler. Bu üç devlet Polonya'yı kendi aralarında bölüşmüştü. Ürpertici ayrıntılara girmenin bir faydası olmadığından yeterince örgütlü olmayan isyanların birbirine benzer şekilde yenilgiye mahkûm olduğunu belirtmekle yetinelim.

Başarılı olan az sayıda isyanı incelemek ve neden kurala istisna oluşturduğunu sorgulamak daha ilginçtir. Örneğin Latin Amerika cumhuriyetleri 1810 ile 1825 arasında İspanya'dan bağımsızlık kazanmayı nasıl becermişlerdi? Bu cevap kısmen Jose de San Martin ve Simon Bolivar gibi önde gelen "kurtarıcıların" dehasında yatmaktadır. Bu insanlar devrimci olmakla birlikte gerilla değildi. Her ne kadar zaman zaman vur-kaç taktiğine başvursalar da, kazandıkları zaferin sebebi küçük konvansiyonel orduları bir araya getirip hantal İspanyol savunmacıları hazırlıksız yakalayacak şekilde hızla manevra yapma becerileriydi. Üç unsuru dikkate aldığımız takdirde onların nihai zaferini açıklamak daha kolay olur: Latin Amerika sömürgelerinin nüfusu, anakaradaki İspanya'ya göre yüzde 50 daha fazlaydı; sömürgeler İspanya'dan 5600 kilometre uzaktaydı ve İspanya o sıralarda Napolyon'a karşı verdiği savaş ve onun ardından çıkan kaosla meşguldü.[123]

Bir anda kavranılması daha zor olan olay, Osmanlı İmparatorluğu içinde küçük bir azınlık oluşturan ve uzun tarihi boyunca asla birleşik bir ulus devlet kuramayan Yunan toplumunun, yanı başındaki efendilerinden bağımsızlığını nasıl kazandığıdır. Osmanlı İmparatorluğu o sırada gerileme aşamasında olmakla birlikte, Ortadoğu ve Balkanlar'ın büyük bir kısmına egemen olarak varlığını beş yüz yıldan fazla sürdürdü. Tarihi boyunca, Yunanlılardan çok daha kudretli düşmanları yerinden etti ki, bunların arasında Roma'nın varisi olan Bizans İmparatorluğu da vardı. Yunanlıların gerilla savaşındaki becerisi etkileyici olmakla birlikte ayakta kalmaya yetecek denli değildi. Yurtdışında sürgünde bulunan Yunanlıların kurduğu *Filiki Eterya* (Dostlar Cemiyeti) adlı gizli cemiyetin entrikaları sayesinde patlak veren 1821 isyanı, tarihte ilk kez "insani müdahalenin" bir gerilla savaşının sonucunu belirlemesinin örneği olacaktı.

Yunanlıların, kleft adı verilen ve geleneksel Hıristiyan haydutlar tarafından sürdürülen köklü bir düşük yoğunluklu savaş geleneği vardı. Osmanlıların kleftleri etkisiz hale getirmek amacıyla eski kanun kaçaklarından oluşturduğu *armatoli* adı verilen grup da bu tür savaşın içindeydi. İster kleft ister *armatoli* olsun, bu çetin savaşçılar sayıları bir düzineden birkaç yüz kişiye kadar değişen çeteler halinde dolaşıyordu. Pek çoğu akraba olan bu adamlar daima acımasız ve karizmatik bir çete şefi tarafından yönetiliyordu. Bu adamların uyguladığı gayrinizami çatışma

tarzı, modern yöntemlere göre eğitilen askerler açısından çok yetersiz kalıyordu. Bu askerler arasında, çarpışmak için Batı uygarlığının doğduğu topraklara akın eden Amerikalı ve Avrupalı helenofiller de vardı. Yunan kuvvetlerinde hizmet eden Bostonlu genç doktor Samuel Gridley Howe, çetecilerin güçlü ve zayıf yanları konusunda göz alıcı takdir ifadeleri kullanmıştı:

> Yunan askerleri zeki, gayretli, cesur ve kanaatkârdır. Bütün bir gün boyunca kayaların üzerinde yürür, daha ziyade atlar. Bu esnada bir peksimetle birkaç zeytin veya bir kuru soğandan başka yiyeceği yoktur. Geceleri düz bir taşı yastık gibi kullanıp pelerinini üstüne örterek halinden memnun bir şekilde toprağa yatar. Pelerinini yaz kış demeden örtünmek için kullanır; yük arabası ve çadır nedir bilmez. Fakat çalışmaz, zira bunu ayıp bulur; disipline uymaz çünkü o zaman köle haline geleceğini düşünür. İyi görmediği hiçbir emre uymaz, zira böyle meselelerde kendisine danışılma hakkı olduğuna inanır.

Howe bir Avrupa ordusunda Yunanlılara "korkak denileceğini" belirterek sözlerini sürdürür: "Bir surun ardında bulunan düşmana taarruz etmeye asla yanaşmazlar ya da asla kalkıp kendilerini ateşe atmazlar." Bunun yerine, gayrinizamilerin çoğunluğu gibi "daima bedenlerini bir duvarın, kayanın arkasına saklayıp ateşten korunurlar." Yine de Howe şu sonuca varıyordu: "Eğer onların kendi tarzında, tıpkı bizim Kızılderililerimize benzeyen tarzda savaşmalarına izin verirseniz, cesurdurlar."[124]

Yunanlıların konvansiyonel askeri uygulamalara ayak uydurmalarını sağlamaya yönelik çabalar pek işe yaramadı. Theodoros Kolokotronis ve Odysseus Androutses gibi çete şeflerinin ellerindeki gücü düzenli ordunun subaylarına devretmeye hiç niyeti yoktu; zira bu durumda merkezi devletin elinin güçleneceğini, bunun da kendi aleyhlerine olacağını biliyorlardı. Kleftler tam anlamıyla, Avrupalı gönüllülere erzak temin etmektense açlıktan ölmelerini tercih ediyordu.

Batılılaşma yanlısı Yunanlı liderlerin kurduğu çekirdek çaptaki küçük konvansiyonel ordu, yabancılar ve Yunanlı sürgünlerden oluşuyordu. Beş yüz nizami askerden oluşan bu kuvvet ilk ve son büyük eylemini 16 Temmuz 1822'de gerçekleştirdi ve binlerce Türk askerine karşı Peta adlı dağ köyünü savunmaya kalkıştı. Çarpışma helenofiller açısından oldukça tatmin edici bir şekilde başladı. "Son derece soğukkanlı biçimde düzenli şekilde ateş açtılar" ve yüzlerce taarruzcuyu vurdular. Birkaç saat sonra Avrupalılar zafer kazandıklarını düşünüyorlardı. İçlerinden biri, "Birdenbire ardımızda korkunç çığlıklar duyduk," diye yazmıştı. Arka tarafı Gogol adlı reisin liderliğindeki 1000 kişilik bir çete koruyordu. Ne var ki, Gogol o

anda adamlarıyla birlikte oradan ayrılmaya karar vermişti. Daha sonra helenofiller Türklerin onu para vererek ayarttığını iddia ettiler. Fakat onun bu hareketi kendini korumaya yönelik içgüdülerini dinlemekten ibaret olabilirdi. Bu davranışın nedeni ne olursa olsun, nizami askerleri kanattan gelen taarruza karşı çok kötü bir şekilde savunmasız bırakmıştı. Bir helenofil daha sonra, "Bir anda Türkler sel gibi üstümüze akın ettiler... bu yüzden mevziyi terk etmek zorunda kaldık," diye yazmıştı. Helenofillerin sadece üçte biri bu fiyaskodan kurtulmayı başarabildi. Bu olaydan sonra onların taburu dağıtıldı.[125]

Kleftlerin tercih ettiği çarpışma yönteminin daha etkili olduğunun ortaya çıkması, Yunanlıların davası açısından talihli bir gelişmeydi. İyi niyetli ama kendini beğenmiş Avrupalı gönüllülerin tercih ettiği bir hizada dizilen savaş düzenine kıyasla onların yöntemi, dağlık bir arazide sayıca kalabalık ama zayıf teçhizatlı bir birlikle çarpışma açısından kesinlikle daha iyiydi. Türk kaleleri, 1821-1822'de birer birer asilerin eline geçti. Düzeni sağlamak amacıyla takviye için kuzeyden gönderilen Türk askerleri, geleneksel vur-kaç taktikleri yüzünden ağır kayıplar verdi. Makedonya ve Kuzey Yunanistan Osmanlıların elinde kalırken, ülkenin orta ve güney kısmı büyük ölçüde kurtarıldı. Ardından Avrupalılaşmış Yunanlıların başını çektiği ulusal meclis tarafından etkileyici görünen bir anayasa ilan edildi ve hükümet kuruldu.

Yunanlılar savaşı karayla sınırlı tutmadı. Denizde kullandıkları başlıca silah kundak gemisiydi ki, bu denizde yüzen bir araç bombasını andırıyordu. Denizciler barut ve yanıcı maddeyle yüklü küçük bir tekneyi hedef aldıkları gemiye doğru itip yangın çıkartıyor, ardından kürek çekerek kaçıyorlardı. Her şey plana uygun yapıldığı takdirde bu yıkıcı bir taktikti. Türk donanması 18 Temmuz 1822'de Ramazan Bayramı'nı kutlamak amacıyla Sakız Adası Limanı'na demirlemişti. Gece yarısından hemen sonra, bir Yunan kundak gemisi parlak biçimde aydınlatılmış sancak gemisine bindirdi. Alevler kısa sürede barut deposuna ulaşınca gemi havaya uçtu. Gemideki 2300 kişiden ancak 200'ü hayatta kalabildi. Cankurtaran sandalına binmeye çalışırken kafasına direk düşen amiral de ölenler arasındaydı.[126]

Osmanlılar, Amerikalı asilerle mücadele eden İngilizlerin gösterdiği tahammülün birazını bile gösteremedi. Sancak gemisinin kundaklanmasına misilleme olarak Sakız Adası'nda yaşayan 25.000 Yunanlı öldürülüp 41.000'i esir alındı. Ölülerin burunları, başları ve kulakları kesilip çuvallara dolduruldu ve tüyler ürpertici birer hatıra olarak İstanbul'a gönderildi.[127] Bu, Osmanlıların, Yunanlı sivillere karşı davranış tarzının bir parçasıydı. Bu siviller arasında, isyana karşı çıkmasına rağmen asılan İstanbul'daki Yunan Ortodoks patriği de vardı. Osmanlı donanması İstanbul'a döndüğü zaman kıyılara toplanan halk, boyunlarından gemilerin cıvadra ve serenlerine asılmış, "acı içinde can çekişen" Yunanlıları seyretmişti.[128]

Bu tarz ihlaller konusunda hiç masum olmayan Yunanlılar da Mora Yarımadası'nı bütün "Muhammedcilerden" temizlemek amacıyla etnik temizlik –20. yüzyıl için çok aşina bir uygulama– başlatmıştı. Onların savaşı yalnızca milliyetçi bir mücadele değildi; aynı zamanda din savaşlarının içinde barındırdığı bütün zalimliği yansıtarak, Hıristiyanlarla Müslümanları karşı karşıya getiren bir kutsal savaştı. 1821'de varlıklı bir Türk kasabası olan Tripolitza düştükten sonra bir İtalyan helenofil şunları yazmıştı: "Ortalıkta cesetten bol bir şey yoktu ve köpekler bunları yiyordu. Bizi en çok dehşete düşüren kadınlarla çocukların çıplak bedenleriydi."[129]

Buna rağmen Yunanlıların kötü davranışları Avrupa'da hemen hiç ses getirmezken Türklerin yaptığı kötülükler ister gerçek ister hayali olsun, çok öne çıkarılıyordu. Batı kamuoyu yüzyıllardan beri "Şark" hakkında anlatılan abartılı ve genellikle asılsız masallarla şartlanmış olduğundan "Türk" ve "Muhammedci" olanlara barbarlığı yakıştırıyordu. Buna karşılık Yunanlılara ise Perikles ve Aristo'nun bütün meziyetleri uygun görülüyordu. Osmanlıların Batı kamuoyunun önemi hakkında hiç fikri olmaması ve bunu kendi lehlerine çevirecek planı bulunmaması, bu dengesizliği iyice artırıyordu. Sürgündeki Yunanlılar, bugün enformasyon savaşı olarak bilinen bu yeni mecranın gayet iyi farkındaydı. Batılı aydınların kendi davalarına duyduğu sempatinin yanı sıra, geçmişi Yunanlılar ve Persler arasındaki antik savaşlara kadar uzanan "Türk" ve diğer Ortadoğululardan tiksinme duygusundan yararlanıyorlardı. Yakın tarihte bu duyguları pekiştirecek başka olaylar da meydana gelmişti. Bunların arasında Osmanlıların 1453'te Bizans'ı fethetmesi, 1529 ve 1683'te Viyana'yı kuşatması, Akdeniz ve Atlantik'te 17. ve 19. yüzyıllar arasında on binlerce Batılı denizcinin, resmi olarak Osmanlı İmparatorluğu tebaası olan Kuzey Afrikalı "Barbar korsanlar" tarafından kaçırılması yer alıyordu.

Ünlü helenofiller arasında İngiliz filozof Jeremy Bentham, Amerikalı profesör ve geleceğin Dışişleri Bakanı Edward Everett, Fransız ressam Eugene Delacroix gibi isimler vardı. En ünlü Yunan hayranıysa Lort Byron'dı. Bu varlıklı, yaşamı skandallarla dolu, erkek düşkünü İngiliz şair, *Herkül* adını verdiği yatıyla 1823'te Yunanistan'a gitti. Teknede kendisine eşlik eden gönüllüler ve gondolcu, uşak gibi hizmetkârların yanı sıra atlar, ilaçlar, iki top ve yüklü miktarda nakit para bulunuyordu. Yolculuk sırasında tabanca atmadaki ustalığını sergilemişti. Yanındakilerden biri "canlı kümes hayvanlarına" ateş ettiğini, bunların "bir sepete konup serenin ucuna çekildiğini" yazmıştı. Byron, Yunanistan'a vardığı zaman kendi tugayını kursa da bu birlik başarı sağlayamadı ve veba salgını bulunan Mesolongi Limanı'nda 19 Nisan 1824'te ölümünün ardından dağıldı. Byron ölümünden birkaç ay önce, otuz altıncı yaş günü için yazdığı şiirde kaderini tahmin etmişti. Şiir şöyle bitiyordu: "Arayıp bul – aramak bulmaktan zordur / Bir asker mezarı, senin

için en iyisi bu, / O halde etrafına bak ve yerini seç, / Ve istirahata geç." Byron'ın kendi seçtiği yerdeki romantik vefatının yurdunda yarattığı duygu patlaması, yıllar sonra İngilizlerin Prenses Diana'nın ölümüne gösterdiği tepkinin habercisi gibiydi. Ölümü, uğruna yaşamını verdiği davaya desteği de iyice artırmıştı.[130]

Byron'a ilaveten Yunanistan'a 1200 helenofil daha gelmişti.[131] Askeri anlamda önemli bir güç oluşturmuyorlardı. Ancak Osmanlılar 1824'te etkili bir karşı saldırı başlattığı zaman Batı desteğini ayağa kaldırma konusunda oynadıkları siyasi rol çok daha önemliydi. Türk kuvvetlerinin başında Arnavutluk doğumlu Mısır Hıdivi Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa vardı. Avrupalı danışmanların yardımıyla Avrupa modeline göre kurdukları düzenli ordu, Osmanlı Devleti'nin çağdışı kalmış yeniçeri birliklerine göre çok daha kudretliydi. Mısırlıların saflarını bozmama, kayıplara dayanma ve süngü hücumu yapmadaki becerisi, gayrinizami güçlerin taarruzlarını püskürtme olanağı vererek Yunanlıların 1821-1822'de kazandığı toprakların büyük kısmını geri almalarını sağladı. Bir İngiliz diplomat 1825'te, "Yunanlıların davası hızla geriliyor," yorumunda bulunmuştu.[132]

Yunan davası Britanya, Fransa ve Rusya'nın müdahalesi sonucu kurtuldu. Osmanlı Devleti'ni istikrar için gerekli bir güç olarak gören Wellington dükü gibi muhafazakârların endişelerini aşan üç devlet ağız birliği ederek Türklerden Yunanlılara özerklik vermesini talep etti. Sultan onların talebini görmezden gelmenin bedelini ödedi. 20 Ekim 1827'de, İngiliz, Fransız ve Rus donanmasına ait 24 savaş gemisi, Mora Yarımadası'nın güneybatısındaki Navarin Körfezi'nde, daha büyük Osmanlı donanmasına ağır bir darbe indirdi. Dört saat süren ve yakın mesafede gerçekleşen muharebe sırasında Osmanlı donanması seksen dokuz geminin altmışını kaybederken müttefikler tek bir gemi kaybetmedi.[134] Osmanlıların birliklerine denizden ikmal yolu artık kesildiğinden Navarin Muharebesi, Yunan bağımsızlığını kaçınılmaz kılmıştı. Dört yıl sonra Yunanistan, uzun tarihi boyunca ilk kez birleşik, bağımsız bir devlet olarak resmen tanındı.

Dış güçlerin bir isyana yardım etmesi bakımından yeni bir şey yoktu. Fransızlar, Amerikalılara yardım ettikleri gibi, İngiltere'ye karşı mücadele veren İskoçları ve İrlandalıları da aynı şekilde destekleseler de o kadar başarılı olamadılar. Buna karşılık İngilizler, Fransa'ya karşı mücadele eden İspanyol gerillalara ve onlardan önce İspanyol Habsburglarına karşı ayaklanan Hollandalı isyancılara (1568-1648) yardım ettiler. Fakat bu örneklerde tamamen stratejik nedenlerle yardım eden İngiltere ve Fransa'nın, hatta bir ölçüye kadar Rusya'nın, Yunanistan'a müdahalesinde tamamen insani içgüdülerin boyutu hiç küçümsenmeyecek ölçüdeydi. Müttefikleri Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflatmaktan ötürü kesinlikle bazı kayıplar yaşamışlardı ama ahlaki açıdan kazançlıydılar. Günümüzün insan hakları kampanyalarını andıran bir şekilde, Navarin'deki müttefik donanmasının komutanı olan Amiral

Sir Edward Codrington, amacının İbrahim Paşa'yı "sürdürmekte olduğu vahşi yok etme savaşına son vermeye zorlamak" olduğunu söylemişti.[135]

Müdahalede ticari ve stratejik hesaplar tamamen göz ardı edilmiş değildi. Fransa, Mehmet Ali Paşa'ya el altından askeri yardım yapıyordu.[136] Buna rağmen, Yunan Bağımsızlık Savaşı'nda müttefiklerin rolü, tarihçi Gary Bass'ın tezine göre 1990'larda Bosna ve Kosova'ya yapılan müdahalelerin (ve 2011'de Libya'ya yapılan müdahalenin) habercisiydi. Günümüzdeki müdahalelerde televizyon kanalları ve insan hakları gruplarının oynadığı hızlandırıcı rolü, o günlerde Byron ve Delacroix oynamıştı.[137] Yunanlılar çektikleri eziyeti kamuoyuna duyurarak, kendilerini özgürleştirme konusunda başkalarını ikna etmişlerdi. Onların "kaybederek kazanma" stratejisi gelecekte çok sayıda isyancı tarafından taklit edilecekti. Bunların başında 1898'de ABD'yi İspanyol sömürgecilere karşı savaş ilan etmeye ikna eden Kübalılar geliyordu.

Özellikle Theodore Roosevelt 1897'de, "Ben epey coşkulu bir 'Özgür Küba' yandaşıyım," diye yazarak bütün helenofiller gibi ateşli olduğunu göstermişti. İspanya'yla savaşın "hem insaniyet hem ülkenin çıkarları bakımından tavsiyeye şayan" olduğunu söylüyordu.[138] Bu gönüllü süvari Küba'da, Yunanistan'a giden helenofillere göre daha çok askeri başarıya ulaşacaktı. Ancak İspanya-Amerika Savaşı'nda zaferi sağlayan, tıpkı Yunan Devrimi'ndeki gibi üstün deniz gücü olacaktı. Özellikle Manila Körfezi ve Santiago de Cuba Muharebelerinde, İspanyol filolarını batıran Amerikan donanması bu başarıda pay sahibiydi.

18

İKİ DÜNYANIN KAHRAMANI

Giuseppe Garibaldi ve İtalya Birliği Mücadelesi, 1833-1872

Bağımsızlığını birliğini kazanmayı başaran bir başka ülke, 1860'lardan önce Avusturya'nın egemenliğindeki sekiz ayrı devlete bölünmüş bulunan İtalya'ydı. Ülkenin birleşmesi kısmen gerilla savaşının sonucunda olmuştu fakat bu savaş 19. yüzyılın en ünlü gerilla liderinin doğuşuna tanıklık edecekti. Bu lider günümüze kadar kendini bağımsızlık savaşçısı olarak görenlerin prototipi olmayı sürdürecekti.

Birçok ateşli milliyetçinin, önderliğini yaptığı ulusa ait topraklarda doğmamış olması tarihin bir cilvesidir. Napolyon, Fransa'da değil Korsika'da, büyük Helmuth von Moltke, Prusya'da değil Mecklenburg-Schwerin Dukalığı'nda, Stalin, Rusya'da değil Gürcistan'da, Hitler, Almanya'da değil Avusturya'da doğmuştu. Aynı şekilde, İtalya'nın önde gelen milliyetçisi olacak Giuseppe Garibaldi, doğduğu sırada (1807) Fransa'nın işgali altındaki Nice'te dünyaya gelmişti. Sekiz yaşındayken Napolyon yenilince şehir Piyemonte-Sardunya Krallığı'na geçti. Ancak 1860'ta, bir daha değişmemek üzere bir kez daha Fransa topraklarına katıldı. Denizciler ve balıkçılardan oluşan yoksul bir aileye mensup olan Garibaldi, çocukluk yıllarında Fransızca ve İtalyancayı akıcı biçimde öğrenmekle birlikte kendini daima İtalyan olarak gördü.[139]

On altı yaşındayken miço olarak çalışmaya başladı ve sonraki on yıl boyunca Akdeniz'i karış karış gezdi. 1833'te, yirmi altı yaşındayken, "ülkesini ezenlere karşı içi öfkeyle dolu... ülkesine duyduğu tutkulu sevginin ateşlediği"[140] bu kendi kendini eğitmiş denizci, iki yaş büyük adaşının kurduğu gizli cemiyet Genç İtalya'ya katıldı. Cemiyetin kurucusu Cenovalı avukat ve propagandacı Giuseppe Mazzini, İtalyan Yarımadası'nı köklü tarihi boyunca ilk kez tek bir ulus devlet çatısı altında birleştirmeye kararlıydı.

Avusturya şansölyesi Prens Metternich tarafından "Avrupa'nın en tehlikeli

adamı" olarak nitelenen Mazzini, daha sonraları Marx ve Engels'in komünistlere esin kaynağı olması gibi bütün kıtada liberal devrimcilere esin kaynağı olmuştu. Genç İtalya'ya daha sonra Genç Fransa, Genç Avusturya ve diğer cumhuriyetçi dernekler katıldı. Bunların hepsi Genç Avrupa tarafından koordine edildi. Mazzini gerilla savaşına duyduğu inancı şöyle ifade etmişti: "Gerilla toplulukları vasıtasıyla yapılan direniş, kendini yabancı boyunduruğundan kurtarmak isteyen bütün ülkeler için geçerli savaş yöntemidir... bu yöntemle yenilmek, yok olmak olanaksızdır." Mazzini 1832'de, ilk gerilla kılavuzlarından biri olan *Gerilla Gruplarını Yönetme Kuralları* adlı kitabı yazdı. Bu eser birçok bakımdan Mao Zedong'un yazdıklarının habercisiydi. "Gerilla savaşı mantıklı gözü peklik ve cesaretin, faal bacakların ve casusluğun savaşıdır..." diye yazmıştı. "Düzenli birliklerin komutanı için en büyük meziyet ne zaman savaşıp fethedeceğini bilmektir; gerilla şefi için en büyük meziyet sürekli saldırmanın, zarar verip geri çekilmenin bir yolunu bulmaktır."[141]

Öğütleri ne kadar mantıklı olursa olsun, Mazzini silahtan çok kalem kullanmak için yaratılmıştı. Kan dökülen bir savaş meydanı yerine kitaplarla dolu bir çalışma odası onun için daha uygundu. Bizzat yürütmeye çalıştığı planlar trajediyle veya gülünç bir durumla sonlanmıştı. Garibaldi bunu denizciler arasında isyan çıkarmak amacıyla Sardunya Krallığı donanmasına sızmakla görevlendirildiği 1834'te bizzat keşfetmişti. Mazzini diğer sürgünlerle birlikte, isyanla eşzamanlı olarak İsviçre'den gelip Piyemonte'yi işgal edecekti. Ne var ki, gerçek anlamda yolunu kaybedince plan suya düştü. İdam cezasıyla karşı karşıya olan Garibaldi, Güney Amerika'ya sığınmak zorunda kaldı.

Garibaldi makarna satmak gibi ticari açıdan fiyaskoyla sonuçlanan girişimlerden sonra "daha büyük işler yapmaya mahkûm olduğuna" karar verdi.[142] 1837'de, Brezilya'dan ayrılmak için mücadele eden Rio Grande do Sul eyaletinin ordusuna katıldığı zaman gerçek tutkusuna kavuşmuştu. 1842'de komşu Uruguay'da patlak veren savaşa katıldı. Altı yıl boyunca, Arjantinli bir diktatör ve yerel müttefiklerine karşı mücadele eden liberal hükümet saflarında çarpıştı.

Denizci geçmişinden dolayı başlangıçta düşman gemilerine saldıran bir resmi korsan, yanı bir tür deniz gerillası olarak görevlendirildi. Fakat aynı zamanda kara birliklerine de komutanlık yaptı. Birlikler çok küçük ve Latin Amerika topraklarında mesafeler çok uzundu; bu yüzden Garibaldi sık sık az sayıda adamıyla bakir topraklarda çatışmalara katılmak zorunda kaldı. Peşine çoğu zaman sayıca üstün birlikler düşüyordu. Fakat o elinde çok az adam olduğu halde, düşmana saldırmakta neredeyse hiç tereddüt etmiyordu. Onun bu gözü karalığı genellikle üstün geliyordu. Hastalık, yaralanma, erzak kıtlığı gibi koşullara bakmaksızın uzun süreler boyunca yürüyüp at sürme konusunda olağanüstü bir direnç sergiliyordu. Hatta bir keresinde onu tutsak edip işkence yapan amansız düşmanlarla mücadele

ederken bile "şövalye gibi" bir tavır gösterdi.[143] Genelde olduğu gibi esirleri alıkoyma olanağından yoksunsa, yerini ihbar edeceklerini bile bile onları öldürmeyip serbest bırakıyordu. Askerlerinin sivillere kötü davranmaması için büyük dikkat harcıyordu.[144]

En çok ses getiren başarıları, 800 kişilik İtalyan Lejyonu başında yaptığı vurkaç saldırılarıydı. Kendisi gibi Uruguay'da bulunan mültecilerden oluşturduğu bu birliğe kendine özgü etkileyici hitabetiyle "Kolomb'un cesur evlatları" adını vermişti.[145] Üniforma olarak kullandıkları kırmızı gömlekler hükümetin kırmızı renk kan göstermediği için mezbahalarda kullanılmak amacıyla bu renkte ürettiği kumaşlardan yapılmıştı.[146] Tıknaz, uzun saçlı ve sakallıydı; yüzü dingin bir ifadeye, "keskin ve delici bakışlara sahipti." Siyah keçe şapka takıp kırmızı gömlek giyiyor, yakasına parlak renkte bir fular doluyordu. Belinden sarkan süvari kılıcı ve kemerine yerleştirdiği iki tabancasıyla Garibaldi, bir İngiliz deniz subayının ifadesiyle "gayrinizami birlik şefinin *ideal* örneğini" sergiliyordu.[147]

Aklını başından aldığı insanlar arasında Anna Maria Ribeiro da Silva adlı genç bir Brezilyalı kadın da vardı. Kunduracı olan kocası evinden uzakta askerlik görevini yerine getiriyordu. Garibaldi'nin gemisi 1839'da kadının yaşadığı Laguna Limanı'na demirlemişti. Garibaldi 33, kadın 18 yaşındaydı. Daha sonra belki romantik güdülerle, güverteden dürbünle baktığı sırada Anna'yı tepedeki evinde fark ettiğini iddia etmişti. Derhal karaya inip onu aramaya başlamıştı. Onunla karşılaştığında ilk sözleri, "Sen benim olmalısın," şeklindeydi. Anna onu tokatlamak yerine "küstahlığını... mıknatıs gibi çekici" bulmuştu. Garibaldi bir başka güzele âşık olduğu için suçlanamazdı. Gösterişsiz Anita güzel bir kadın olarak tanınmıyordu. Garibaldi'nin yaşamöyküsünü kaleme alan bir yazar onu, "iri göğüslü bir köylü haspası" olarak tanımlamıştı. Güzel olsun olmasın, ilk görüşte birbirlerine abayı yakmışlardı. Masallardaki gibi birlikte denize açıldılar, fakat evlenmeleri ancak 1842 yılında gerçekleşti. Bir başka yazarın belirttiğine göre bu, "ilk çocuklarının doğumundan iki yıl sonraydı." Anita on yıl boyunca Garibaldi'yle birlikte seyahat edip bir askerin yaşamındaki tehlikeleri ve sıkıntıları paylaştı ve bu süre zarfında tam dört çocuk doğurdu. Toplumsal geleneklere meydan okuyan romantik ilişkileri, bir asi olarak Garibaldi'nin ününe ün kattı.[148]

Mazzini'nin hiç küçümsenmeyecek gayretli propaganda çalışmaları sayesinde, Garibaldi'nin başarıları, tirajı patlama yapan Avrupa gazetelerinde coşkulu ifadelerle aktarıldı.[149] Böylece Haziran 1848'de, altmış üç lejyoneriyle birlikte İtalya'ya döndüğünde, çoktan ulusal kahraman haline gelmişti. Liberal milliyetçi devrimler

İtalya ve Avrupa'nın başka yerlerine hızla yayılıyordu. Avusturya birlikleri Milano ve Venedik'ten çekilmeye mecbur kalmıştı. Piyemonte-Sardunya krallığı bunu fırsat bilip bütün yarımadayı kendi hanedanlığı altında birleştirmek amacıyla Avusturya'ya savaş ilan etti. İtalya'da Risorgimento (yeniden diriliş) adı verilen hareket tüm hızıyla yayılıyordu. Garibaldi bu konuda şöyle yazmıştı: "Başka ülkelerde ezilenleri savunmak amacıyla şanlı bir savaş vermiştik. Artık biricik anavatanımız için silahlara sarılma zamanı gelmişti."[150]

Önce Piyemonte hizmetine girmeyi denedi. Ne var ki Kraliyet Ordusu, daha önce ihanetle suçladığı bu serüvenciden fazla yararlanamadı. Bunun üzerine Garibaldi, Milano'daki devrimci komite saflarına geçti. Yüz elli gönüllüyle birlikte Avusturya işgali altındaki Lombardiya'da, Maggiore Gölü civarında çatışmalara girdi. Daha sonraları, bundaki amacı hakkında şöyle yazıyordu: "Örgütlü bir ordunun yokluğunda, İtalya'nın özgürlüğüne yol açacak bir gerilla savaşına yurttaşlarımı çekmeyi umuyordum." Fakat katılanların sayısı fazla değildi. Üstelik "halkın içinde çok sayıda hain ve ajan vardı." Avusturyalılar gaddar taktikleriyle halkı etkin biçimde sindirmişti. Garibaldi'nin yazdığına göre Avusturyalılar bir köyden püskürtüldüğü zaman çevredeki bütün evleri acımasızca ateşe veriyor, köyü ayrım gözetmeden bombalıyorlardı. Küçük çetesiyle birlikte devamlı kaçmak zorundaydı. "Düşmanı aldatıp takipten kurtulmak amacıyla hemen her gece mevzi değiştiriyorduk." Üç hafta boyunca süren çatışmaların ardından İsviçre sınırını geçip buraya sığınmak zorunda kalması, baskı altındaki gerillalar açısından yabancı ülkelere sığınmanın öneminin ne ilk ne de son örneğiydi. Bu raundu Avusturya kazanmıştı; sadece Garibaldi değil, nizami Piyemonte ordusu da dağınık biçimde geri çekilmek zorunda kalmıştı.[151]

Garibaldi savaşmak için bir fırsat daha buldu. 27 Nisan 1849'da beyaz bir ata binmiş olarak İtalyan Lejyonu'na bağlı 1300 adamıyla yurduna döndü. Yeni ilan edilen Roma Cumhuriyeti'ni Avusturya, İspanya, Napoli ve Fransa ordularına, yani papalık yönetimini tekrar kurmak isteyen Katolik devletlere karşı savunmayı amaçlıyordu. Garibaldi, Apenin Dağları'ndaki tabyalardan bir gerilla savaşı yürütmeyi umuyordu. Fakat Roma'nın fiili lideri olan Mazzini tarafından umutsuz biçimde daha konvansiyonel bir savunma yapmaya zorlandı. Yurttaşlar seferber edilip barikatlar dikildi. "Aslanlar gibi" savaşan Romalılar başlangıçta Fransız ve Napoli hücumunu durdurmayı başardılar. Fakat çok geçmeden Roma Devrimi de Avrupa'daki diğer örnekleri gibi ölüm döşeğindeydi.

Garibaldi çatışma sırasında meydana gelen çeşitli yaraların yanı sıra mide sancısı da çekiyordu. Buna rağmen Amerikalı bir diplomatın onu Amerikan savaş gemisiyle tahliye etme teklifini geri çevirdi. Roma'dan dışarıya çıkıp savaşı sürdürmeye karar verdi. Gönüllülere yaptığı heyecan dolu çağrı, İkinci Dünya Savaşı'nın en

karanlık günlerinde Winston Churchill tarafından da dile getirilecekti: "Beni takip etmek isteyenlere şunları vaat etmek zorundayım: açlık, soğuk, kızgın güneş. Maaş yok, kışla yok, cephane yok; buna karşılık sürekli çatışmalar, zorunlu yürüyüşler, süngü çatışmaları var. Ülkesini ve zaferi sevenler peşimden gelsin!"

Dört binden fazla insan bu çağrıya uydu. İçlerinde beşinci çocuklarına hamile olan ve "şehirde kalmasına yönelik yalvarmalarına kulak asmayan" karısı da vardı. 2 Temmuz 1849'da yürüyerek Roma dışına çıktılar. Peşlerinde dört ülkenin on binlerce askeri vardı. Bir ay sürecek umutsuz yürüyüş sırasında Garibaldi'nin pek çok askeri firar ettiği gibi hiçbir köylü onun davasına katılmadı. "Yurttaşım olan İtalyanlar ürkekçe ve kadın gibi davranıyordu... bunlar günde üç öğün yemek olmadan tarlada bir ay çalışmaktan acizdi." Bununla birlikte, tutucu Katolik köylülerin papayı "deccal", rahipleri "insanlığa zararlı pislikler; her türlü ahlaksızlığın, despotluğun, yeryüzündeki bütün yolsuzlukların aracı" ilan eden radikal bir cumhuriyetçiyi desteklememesi pek şaşırtıcı değildi.

İnsanların büyük bir kısmı ona hiç bulaşmamaya çalışırken, birkaç sadık cumhuriyetçi sayesinde, çok yaklaşan takipçilerini atlatmayı başardı. Hatta bir ara kendisi çalılığın bir tarafında yatarken Avusturyalıların onu fark etmeden öbür taraftan geçtiğini belirtiyordu. Kendisi kaçmayı başarırken, sevgili Anitası o kadar şanslı değildi. Muhtemelen sıtmaya yakalanıp ateşi yükseldi. "İçler acısı bir halde" olmasına rağmen geri dönmeyi reddetti. 4 Ağustos 1849'da, Ravenna yakınlarında öldü. Bu olay onu çok seven kocası için ağır bir darbeydi. Yine de Garibaldi'nin, Mao'nun Uzun Yürüyüşünün habercisi olan bu yürüyüş sırasında yakalanmamayı başarması ününe ün kattı.[152]

1848-1849 Devrimleri sona erdikten sonra Garibaldi bir kez daha uzun ve yıpratıcı bir sürgüne gitti. Bu sürgün sırasında New York, Lima, Canton ve Londra'da yaşadı. Geçinmek için mum imalatçılığından guano taşıyan bir yük gemisinin kaptanlığına kadar çeşitli işler yaptı. 1856'da Sardunya yakınındaki küçük Caprera Adası'na yerleşti. Kardeşinden kalan küçük mirasla "köşede bucakta ince bir toprak tabakasıyla örtülü bir granit kütlesinin" yarısını satın aldı.[153] Burada kendi elleriyle yaptığı dört odalı taş konak, ömrünün sonuna kadar kullanacağı bir sığınak oldu. Karısının saçından kestiği bir tutam, fildişi bir çerçeve içinde yatağının başucuna asılıydı.[154] Fakat bu durum, Garibaldi'nin ilişkide olduğu kadınlardan birinin deyimiyle "kadınlara dikkat kesilme" konusunda "gittikçe artan ihtiyacını" karşılama konusunda bir engel oluşturmadı.[155]

1860 yılında, elli iki yaşındayken bir kez daha evlendi. Aristokrat bir aileye

mensup on sekiz yaşındaki karısı, ilk eşine göre çok daha alımlıydı. Düğün sırasında yakın arkadaşı İtalyan milliyetçisi Giuseppe Verdi'nin operalarından fırlamışçasına bir sahne yaşandı. Garibaldi'ye yaklaşan bir adam ona verdiği notta gelinin önceki geceyi kendisiyle geçirdiğini, hamile olduğunu ve yeni kocasını sevmediğini yazmıştı. Garibaldi derhal geline mektubun doğru olup olmadığını sordu. Karısı bunu onaylayınca ona, *fahişe*, diye bağırıp onun gerçekten karısı olmadığını ilan etti ve bir daha onunla konuşmadı. Karısından resmen boşanmadığı için hayatının sonuna kadar bir daha resmi evlilik yapmadı.[156] 1880'de basit bir köylü kadın olan çocuklarının dadısıyla evlendi. Ne güzel ne de akıllı olan bu kadın 1866'da başlayan ilişkileri süresince ona zaten üç çocuk doğurmuştu. Gerilla şefi ayrıca 1859'da "küçük ve oldukça çirkin" olan –ya da en azından kıskanç bir sevgiliye öyle görünen– hizmetçisinden çocuk sahibi olmuştu.[157]

Garibaldi henüz doğmakta olan kitle iletişim araçlarının hızla büyüyen şehirlerde ucuz kitaplar, gazeteler ve dergiler vasıtasıyla bir gerillayı popüler bir idole, hatta seks sembolüne nasıl dönüştürebileceğinin ilk örneğini oluşturuyordu. Tito'dan Mao'ya, Arafat'tan Nasrallah ve Bin Ladin'e kadar geleceğin isyan liderleri aynı olgunun, medyanın kült haline getirdiği kişiliklerinin tadını çıkaracaktı.

Garibaldi, Caprera'da geçirdiği yıllar boyunca kafesteki bir aslan gibiydi; kız arkadaşlarından birinin yazdığı gibi, "Risorgimento tarafından tekrar çağrılacağı günü sabırsızca kolluyordu".[158] O gün 1858'de geldi ve "Caprera Aslanı", Piyemonte-Sardunya'nın başbakanlığını yapan kurnaz aristokrat Kont Camillo di Cavour tarafından gayrinizami güçlerin başına geçirildi. Tıpkı Prusya Başbakanı Otto von Bismarck gibi Cavour da, o zamana dek liberal devrimlerin itici gücü olan milliyetçi duyguları, Kral Victor Emmanuel II yönetimi altında tutucu bir ulus devlet yaratmak amacıyla kullanmak istiyordu. Bu stratejinin bir adımı olarak Fransa İmparatoru Louis Napolyon ile ittifak yapıp Avusturya'nın elindeki İtalyan topraklarını ele geçirmek amacıyla bu ülkeye savaş açtı. Cavour'un Garibaldi'yi saflarına katmaktaki amacı halkta coşku yaratmaktı; aksi takdirde yaptıkları, iki Makyavelist hükümdarın kabul edilemez biçimde toprak gasp etmesi olarak görülebilirdi. Mazzini'nin aksi yöndeki tavsiyesine rağmen Garibaldi yardımı kabul etti. Ne var ki, Piyemonte'nin anlaşma karşılığı doğduğu şehir Nice'i Fransa'ya geri vermeyi kabul ettiği kendisine söylenmemişti.

Savaş beklendiği gibi 1859'da patlak verdi. Piyemonte Kraliyet Ordusu'nda tümgeneralliğe getirilen Garibaldi hâlâ eski pelerini ve sarkık şapkasını giyiyordu. *Cacciatori delle Alpi* (Alplerin Avcıları) adı verilen ve "silah açısından yetersiz ancak morali

yüksek" 3000 gençle Maggiore Gölü çevresinde gerilla savaşı başlatmak üzere bir kez daha yola koyuldu. Fransız ve Piyemonte ordularının sol kanadında görev yapıyordu. Aynı işi yaklaşık altmış yıl sonra T. E. Lawrence, Kutsal Topraklar'da İngiliz ordusunun sağ kanadında Arap çetecilerle yapacaktı. Garibaldi'nin hedefleri, "Avusturya ordusunu dağıtmak, köprüleri havaya uçurarak nakliye yollarını kesmek, telgraf hatlarını kesip iletişimi ortadan kaldırmak ve depoları yakmaktı." Dağlık araziden yararlanıp daha iyi teçhizatlı ve sayıca çok kalabalık Avusturyalılara karşı art arda zaferler kazandı. Hiç umulmadık yerlerde geceleri ortaya çıkıyor ve süngü taarruzu yapıyordu. Bununla birlikte Garibaldi'nin eylemleri, Avusturya ile Fransa-Piyemonte orduları arasındaki gövde gösterisinin yanında küçük kalıyordu. Savaşı ittifak ordusunun kazanması sonucunda yapılan barış antlaşmasına göre, Lombardiya, Piyemonte'ye geçerken Fransa da Nice şehrini ve ona komşu Savoy bölgesini aldı.[159]

Garibaldi, Risorgimento Hareketi'nin bir sonraki aşamasında daha merkezi bir rol oynadı. Bu aşama 4 Nisan 1860'ta Bourbon Hanedanı'na mensup Napoli kralına karşı Sicilya'da patlak veren ayaklanmayla başladı. Cavour bekle-gör tavrı içindeydi; Garibaldi'yi başarılı olduğu takdirde desteklemeye, başarısız olduğu takdirde reddetmeye hazırdı.[160] Ünlü gerilla şefi kendi girişimiyle yanına 1089 gönüllü alıp Sicilyalıların yardımına koştu. Çoğunlukla kuzey şehirlerinde yaşayan meslek sahipleri, işçiler, öğrenciler ve aydınlardan oluşan bu gruba "Binler" veya "Kızıl Gömlekliler" adı verilmişti. Bir yorumcu, "Garibaldi'ye duydukları inanç adeta bir din gibi," diye gözlemde bulunmuştu.[161]

Bu küçük birlik 5 Mayıs 1860'da iki buharlı gemiyle Cenova yakınlarındaki küçük bir limandan yola çıktı ve altı gün sonra Sicilya'daki Marsala Limanı'na yanaştı. Napoli'ye ait iki zırhlının henüz limandan ayrılmış olması onlar için büyük talihti. Savaş gemileri geri dönüp buharlı gemileri bombalamaya başlayana kadar Kızıl Gömlekliler çoktan karaya çıkmıştı. Bir Kızıl Gömlekli yaşadıkları ortamı, "Sıcak bir ışık zaferle dolu gökyüzünden inip vadiden yükselen kokularla karışarak hepimizi sarhoş ediyor," diye tanımlamıştı. Dört gün sonra, Calatafimi kasabası dışındaki bir tepede 3000 Bourbon askeriyle karşılaştılar. Kızıl Gömlekliler'in elinde sadece "köhne tüfekler" olduğu için Garibaldi onlara mümkün olduğunca az ateş etmelerini emretmişti. "Mermi yağmuru" altında tepeye saldırıp düşmanı süngüleriyle dağıttılar. Garibaldi daha sonra, "Bu çatışma halka cesaret verip düşman ordunun moralini bozma konusunda tahmin edilemeyecek ölçüde müthiş bir sonuca yol açtı," diye yazmıştı.[162]

Yerel gerilla çetelerinden yardım gören Kızıl Gömlekliler, Palermo üzerine yü-

rüdü. 160.000 kişinin yaşadığı şehri 20.000 asker koruyordu. Binlerce düşman askeri onlarla karşılaşmak üzere ilerledi, ancak Garibaldi'nin küçük kuvveti onlarla çatışmaktan kaçınıp tepelere çıktı. "Gece gündüz aralıksız yanıltma hareketleri" yaptı ama açık alanda savaşmaya asla yanaşmadı. Garibaldi'nin adamları bile ne yapmak istediğini merak ediyordu. Bir Kızıl Gömlekli 23 Mayıs'ta, "Neden bekliyoruz?" diye yazmıştı. "Bir lambanın etrafındaki pervaneler gibi sürekli Palermo'nun etrafında dönmemiz ne anlama geliyor?" Bu hareket, Garibaldi'nin düşmanı şaşırtıp sonunda saldırmayı beklediği anlamına geliyordu.

Kızıl Gömlekliler 27 Mayıs 1860 gecesi saat ikide sessizce Palermo'ya girerek düşmanı hazırlıksız yakaladı. Üç gün boyunca süren kanlı sokak çatışmaları sırasında Napoli topları şehri bombaladı. Bir tanık bombardımanın yarattığı manzarayı "korkunç... katliam" olarak nitelemişti. "On inçlik mermiler evleri tümüyle yıkıyor, talihsiz sakinlerini enkaz altına gömüyor." Bourbonların vahşeti halkı sindirmek yerine öfkelendirmişti. Halk, Bourbon piyadelerinin hareketini engellemek amacıyla sokaklara barikatlar dikti. Garibaldi şöyle yazmıştı: "Halktan birçok kişi tüfekleri olmadığı için hançerler, bıçaklar, şişler ve her türlü demir aletlerle bize katıldı... Bütün balkonlar ve sundurmalar savunma yapmak amacıyla şiltelerle örtülmüş, buralara taşlar ve fırlatmaya yarayacak ne varsa yığılmıştı." Bu kitle seferberliğini gören ve elindeki ikmal maddeleri bitmek üzere olan Bourbon komutanı ateşkes yapıp askerlerini tahliye etti. Bir İngiliz deniz subayı, "Bu zafer kesinlikle savaş kurallarına karşı konularak kazanıldı," diye yazmıştı. Kendini yetiştirmiş bir asker olan Garibaldi bu kuralları bilmemekten dolayı çok mutluydu.[163]

Olanaksız görülen zaferler serisine devam eden Kızıl Gömlekliler, Bourbon askerlerini Sicilya Adası'ndan tamamen çıkardıktan sonra. 19 Ağustos'ta Messina Boğazı'nı geçerek İtalyan çizmesinin burnunda bulunan Kalabriya'ya ayak bastılar. Karşılarına çıkan ilk Napoli birliklerini ezdikten sonra düşmanın geri kalanı ya teslim oldu ya da firar etti. Garibaldi, İtalya'nın en büyük şehri olan Napoli'ye "bitip tükenmek bilmez 'yaşa' nidaları arasında" girdi.[164] 50.000 kişilik Bourbon ordusu şehrin kuzeyindeki Volturna Nehri'nde karşı taarruz için toplandı. Garibaldi, 1-2 Ekim tarihinde hayatının tek büyük ölçekli muharebesine katıldı ve 30.000 kişilik ordusuyla düşmanı yendi. Doğal olarak eylemin en ön saflarındaydı. Bir muhabirin yazdığına göre, "revolveri elinde yürürken, gülleler ve şarapnel parçaları etrafında uçuşuyordu."[165]

Ardından İtalya'nın güneyini kısa bir süre "diktatör" olarak yönetti. Bu terim henüz aşağılayıcı anlamda kullanılmıyordu. Sicilya ve Napoli halkı yapılan halkoylamasında Victor Emmanuel II'yi kendi kralları olarak kabul edince 8 Kasım 1860'ta iktidarı gönüllü olarak ona devretti. Garibaldi kralın hükmettiği toprakları iki katına çıkarmasına rağmen,[166] kendine özgü bir davranışla zengin ödül tekliflerini reddede-

rek Caprera'da inzivaya çekilmeyi yeğledi. Bu denli kendini düşünmeyen biri olması halk nezdinde itibar görmesinin sırlarından biriydi. Onu tanıyan bir İngiliz deniz subayı şöyle bir yorumda bulunmuştu: "Onun bütün kalpleri kazanmasını sağlayan dayanılmaz büyünün sırrı basit bir gerçekte yatıyor... O dürüst bir adam."[167]

Garibaldi'nin bütün yaşamı boyunca çabaladığı amaç olan İtalya Krallığı nihayet 1861'de hayata geçti. İtalya ve Prusya'nın Avusturya'ya karşı yürüttüğü savaş sonucu Venedik 1866'da krallık topraklarına katıldı. Bu çatışma sırasında Kuzey İtalya'da bir kez daha gerilla savaşına giren Garibaldi yaralanmasına rağmen nizami İtalyan kuvvetlerinden daha başarılı oldu. Artık yeni devletin toprakları dışında sadece Roma kalmıştı. *Roma o Morte!* (Ya Roma Ya Ölüm) sloganını haykıran Garibaldi papalık topraklarını 1862 ve 1867'de işgal etti.[168] Fakat iki sefer de başarısız olurken Garibaldi ilkinde ağır biçimde yaralandı. Roma nihayet 1870'te Garibaldi'nin çeteci güçleri tarafından değil İtalyan ordusu tarafından ilhak edilecekti.

Garibaldi kazandığı dünya çapında ün sayesinde (1864'te yarım milyondan fazla insan onu görebilmek için Londra sokaklarını doldurmuştu),[169] sık sık başka halkların savaşlarına katılmaya davet ediliyordu. 1861'de Amerikan İçsavaşı'na katılması için Abraham Lincoln'un yaptığı teklifi Birlik henüz köleliği kaldırmadığı için ve ayrıca bütün Birlik Ordusu'nun komutanlığı verilmediğinden dolayı reddetti. Garibaldi idealist olabilirdi ama aynı zamanda sağlıklı bir egoya sahipti.[170]

Kasım 1870'te, artık romatizma ve eski yaralar nedeniyle "yaşlı ve topal"[171] olmasına rağmen, eski düşmanı Fransa'ya, Prusya'ya karşı giriştiği savaşta yardıma gitmeye daha hevesliydi. İmparator Louis Napolyon komutasındaki düzenli Fransız ordusu çabucak kuşatılmış ve teslim olmaya zorlanmıştı. Ardından iktidara gelen cumhuriyetçi hükümet, direnişi sürdürmeye ant içmişti. Artık "melun tiran" Napolyon devrildiğine göre Garibaldi "ondan kalanları" savunmaya gönüllü olabilirdi. "Ne zaman ezilen bir halk kendisini ezenlere karşı mücadele etse, ne zaman köleleştirilmiş bir halk özgürlüğü için savaşsa, benim yerim onların yanındadır."

Tutucu Katoliklerin özgür düşünceleriyle adı çıkmış bu kişiliğe karşı düşmanca tutumuna karşın, geçici hükümet ona görev vermeyi kabul ederek Doğu Fransa'daki Vosges Ordusu adı verilen gayrinizami birliğin komutanlığına getirdi. Bu ordu, cumhuriyetçi lider Leon Gambetta'nın "durup dinlenmeden düşmanın birliklerini taciz edin" çağrısına uyarak işgal altındaki bütün Fransa'ya yayılmış durumdaki *francs-tireurs* ("serbest atıcılar") adı verilen birçok birlikten biriydi. Almanları teker teker avlıyor, köprüleri, demiryollarını, telgraf hatlarını havaya uçuruyorlardı.

Sayısı artık 16.000'i aşan Garibaldi'nin ordusunda sadece Fransızlar değil, iç-

lerinde iki oğlunun da bulunduğu İtalyanlar, Lehler, Macarlar ve kendini özgürlüğü savunmaya adamış başka yabancılar vardı. "Serbest atıcıları" araştıranların başında gelen tarihçi şöyle yazıyordu: "[Garibaldi] en iyi bildiği yöntemle savaştı; vurdu, yanıltı, geri çekildi ve tekrar vurdu. Bunlar gayrinizami savaşın özünü oluşturan taktiklerdi." Oğlu Ricciotti 18 Kasım 1870'te Chatillon-sur-Seine kasabasına yaptığı taarruzda dikkat çekici bir başarı kazandı. Prusya garnizonundaki 800 askerin 300'den fazlasını öldürdü veya esir aldı. Daha sonra Dijon şehrini ele geçiren Garibaldi, yoğun karşı taarruza rağmen burayı bir süre elinde tuttu.

Alman komutanlar bu başarısızlıklar yüzünden çileden çıkmıştı. Askerlerine yakaladıkları gerillaları öldürmelerini ve onlara yardım ettiğinden şüphe duydukları kasabalara "sert misilleme" yapmalarını emrettiler. Prusya Başbakanı Otto von Bismarck, "Onlar asker değil, biz onlara katil muamelesi yapıyoruz," diye açıklama yaptı. Bu tavır, Lieber Yasası adı verilen yaygın kanundaki gerillalara yönelik geleneksel yaklaşımla uyumluydu. Alman asıllı Amerikalı hukuk profesörü Francis Lieber'in geliştirdiği bu kanun, Güneyli "eşkıyalarla" mücadele etmek amacıyla Birlik Ordusu tarafından 1863'te 100 sayılı Genel Emir olarak yayınlanmıştı. Lieber'in en önemli katkısı partizan ile gerilla arasında ayrım yapmasıydı. Partizanlar "Ordularının üniformasını giyen ve ana birlikten ayrı olarak görev yapan" savaşçılardı. Yakalandıkları takdirde "savaş esirlerine uygulanan bütün muameleler" onlara da uygulanıyordu. Buna karşılık, "düzenli düşman ordusunun bir parçası olmayan ve düşmanca eylemler yapan insanlar veya insan gruplarına kestirmeden eşkıya veya korsan muamelesi" yapılmalıydı.[172]

Bu yasa yakalanan gerillalara yönelik toplu infazların önünü açmış gibi görünebilir ama Lincoln'ün askerleri bunu güneyde çok daha tutarlı ve insancıl şekilde uygulamıştı. Almanya'nın daha sonraki savaşlarda ortaya çıkacak gayriinsanî ününün tersine, imparatorun askerleri de Fransa da insancıl davranmıştı. İki ordu da Fransız ordusunun Vendée, İspanya veya Haiti'de sergilediği davranışa göre öfkesine ciddi ölçüde hâkim olmuştu. Yakalanan Garibaldicilere özellikle iyi davranılıyordu zira bunlar üniforma giyiyor ve savaş kurallarına uyuyorlardı. Almanlar asil ruhlu olmayı becerebiliyordu. *Francs-tireurs* savaşın gidişatı üzerinde asla ciddi bir tehdit oluşturamadı. Nitekim savaş Paris'in Ocak 1871'de düşmesiyle birlikte sona erdi.

Garibaldi, Fransız muhafazakârların protestoları arasında yurduna döndü. Bu yaşlı askerden bekledikleri mucize gerçekleşmediği için öfkelerini anlamak mümkündü. "Serbest atıcılar" grubunun öldürdüğü Alman askeri 1000'i geçmemiş, 100.000 kişilik bir güçle boğuşup savaşı sadece birkaç ay daha uzatmayı başarmıştı. İki eyaletini kaybeden Fransa'nın ağır bir yenilgi almasına engel olamamışlardı. Fakat bütün çatışma son derece kısa sürdüğünden –sadece altı ay– yetmiş yıl önce

İspanyolların yaptığı gibi gerillaların istilacıları yıpratmasına yetecek zaman kalmamıştı.[173]

Garibaldi mesleğinin sonunda yaşadığı hüsrana rağmen, 1882'de yetmiş dört yaşındayken öldüğünde, yurdundan çok uzak diyarlarda bile "İki Dünyanın Kahramanı" olarak tanınıyordu.[174] İngiliz tarihçi A. J. P. Taylor'ın onu "modern tarihin her yönüyle takdir edilecek tek şahsiyeti" olarak tanımladığı belirtiliyordu.[175] O, dünya çapında ün kazanacak 20. yüzyıl gerillalarının öncüsüydü. Savaşırken insancıllığını asla kaybetmeyip kendine hâkim olması ve asla kişisel iktidar veya servet peşinde koşmaması bakımından bütün gerilla liderlerinden daha fazla övgüye layıktı. Nitelikli liderliği ve elde ettiği görkemli sonuçlarla öncesinde ve sonrasında eşi az bulunur bir standart oluşturdu.

19

DEVRİMCİ SONUÇLAR

Liberal Kazanımlar

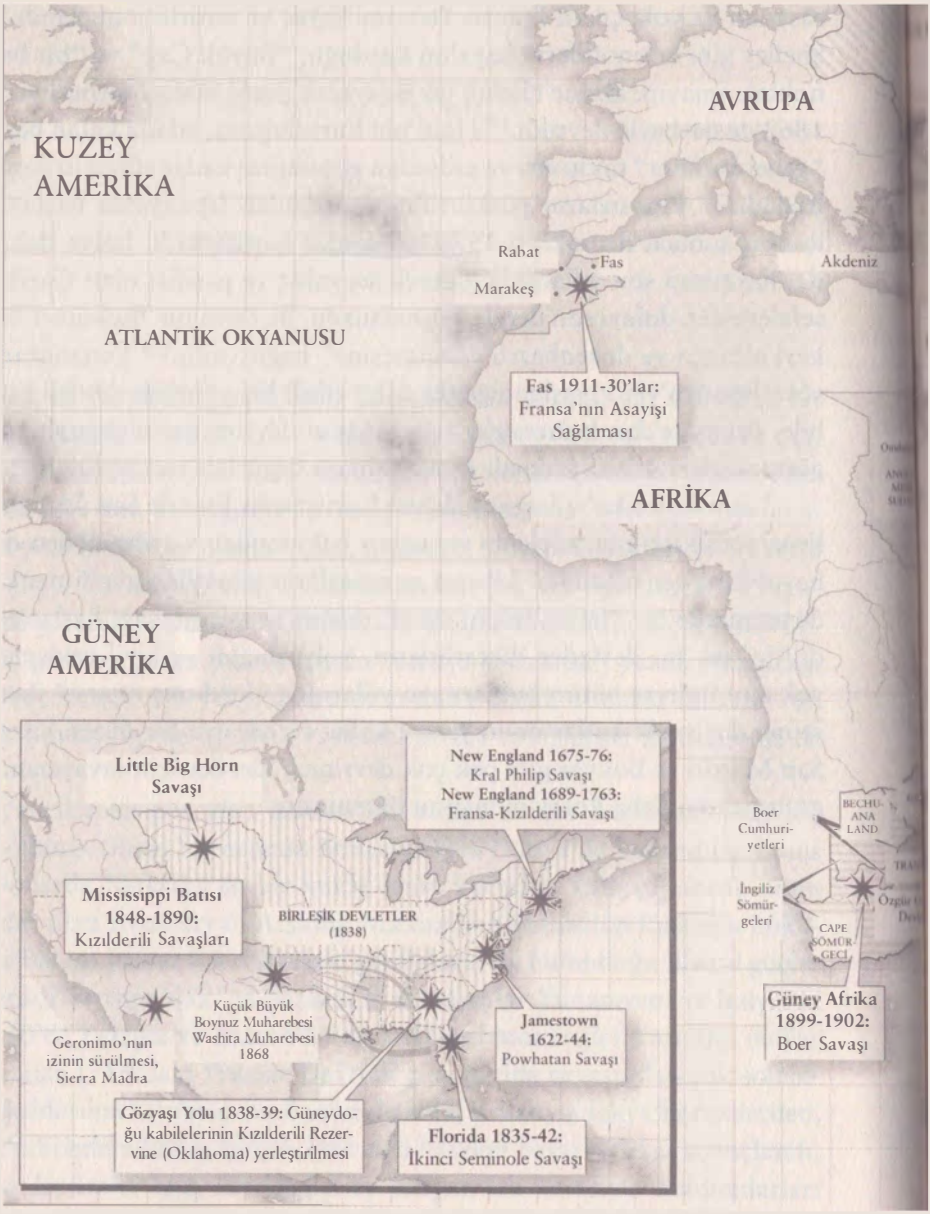
Mazzini'den on yıl sonra gerçekleşen Garibaldi'nin ölümü, yüz yılı aşkın bir süre önce Massachusettsli dakik adamların başlattığı liberal devrimler çağı için anlamlı bir sonun işaretiydi. Gelecekteki devrimcilerin büyük bir kısmı, ister sağda ister solda olsunlar, yöntemleri ve inançları konusunda daha aşırı davranacaklardı. Fakat yönelimleri ne olursa olsun, geleceğin isyancı kuşakları liberallerin propagandayı güçlü bir silah olarak kullanmasından çok şey öğrenecekti. Propagandanın önemi giderek artacak ve günümüzde Usame bin Ladin hiç de mantıksız olmayan bir şekilde, bütün davası içinde "medya savaşının" yüzde 90 ağırlığı olduğunu ilan edecekti.[176] 19. yüzyılda bu oran daha düşük olmakla birlikte, önceki yüzyılların büyük ölçüde apolitik vasıftaki gerilla savaşlarına kıyasla yine de yüksekti.

Liberal isyancılar en göz alıcı zaferlerini, birkaç istisna haricinde 1825'ten beri Avrupalı sömürgecilerin borusunun ötmediği Yeni Dünya'da kazandılar. Louis Napolyon 1860'larda Meksika'da bir kukla rejim kurmaya kalkıştı; ancak onun seçtiği hükümdar olan Avusturyalı Arşidük Maximilian öldürülüp kurduğu hükümet, aralarında Benito Juarez liderliğindeki gerillaların da bulunduğu liberal güçler tarafından devrildi. Avrupa'daki en başarılı ayaklanmalar Yunanistan ve İtalya'da gerçekleşti. 1830'da Belçika ve Fransa'da da anayasal monarşiler kuruldu; ne var ki bu ayaklanmalar 1789'daki Fransız Devrimi gibi, gerilla savaşından çok sokaklardaki "halk iktidarının" ürünüydü. Bunun dışında, Britanya'daki Chartistlerden, Rusya'daki Dekabristlere kadar birçok devrimci hareket başarısızlıkla sonuçlandı. Fakat başarısız devrimler bile, destekçilerini yatıştırmak amacıyla hükümdarları

taleplerin bir kısmını kabul etmeye sevk ettiği için güçlü bir etkiye sahipti. Böylece Avrupa'nın büyük bir kısmı 19. yüzyılda daha liberal bir yönde seyrediyordu. Mutlakıyetçi monarşiler olarak varlığını sürdüren Rusya, Almanya, Avusturya gibi devletler bile bundan nasibini almıştı.

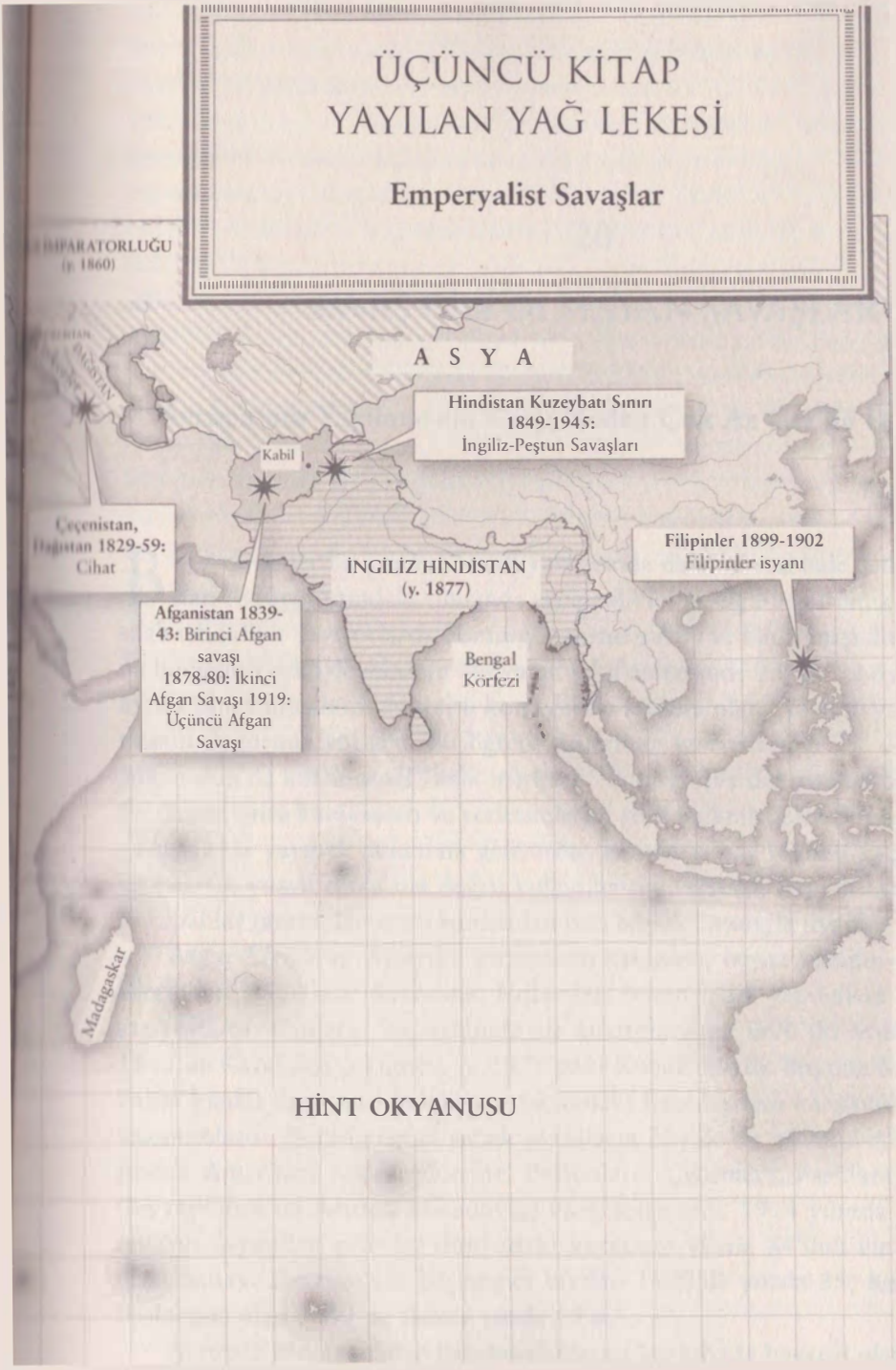
Liberal ayaklanmaların görünüşte en başarılı olduğu yerlerde bazı bakımlardan hiç tatmin etmeyen sonuçlar doğurması ironik bir durumdu. İnsan Hakları Deklarasyonu ile yola çıkan Fransız Devrimi savaş ve terörle sonuçlandı. Yunan İsyanı, Shelley gibi helenofillerin hayalini kurduğu, "Büyük Çağ" ve "bir başka Atina" ile noktalanmayıp, aksine önemli bir Bavyeralı prens tahta oturmasıyla sonuçlandı ve 1862'de darbeyle devrildi.[177] Haiti'nin kurtuluşunu, adada kalan beyazlara yönelik "genel katliam" takip etti ve ardından günümüze kadar süren istikrarsız bir dönem başladı.[178] Fransızların püskürtülmesi ardından İspanya'da başlayan baskılar ve içsavaş sonucu demokrasi 1970'lere kadar kurulamadı. İtalya daha huzurlu olsa da, hayatının son yıllarında giderek sosyalist ve pasifist olan Garibaldi, ülkesinin sefaletinden dolayı son derece hoşnutsuzdu. Bu durumu "hükümet ile rahiplerin ülkeyi alçakça ve düzenbazca yönetmesine" bağlıyordu.[179] Yunanistan, Haiti, İtalya veya İspanya'yla kıyaslandığında daha etkili bir yönetim modeli kurulan ABD'de bile, Britanya'dan bağımsızlık için savaşan devrimcilerin çoğunluğu, insan olarak görmedikleri Afrika kökenli Amerikalılara özgürlük vermeyi reddetmişti.

Latin Amerika'yı bağımsızlığına kavuşturan Jose de San Martin ve Simon Bolivar, verdikleri mücadelenin sonuçları bakımından Garibaldi'den daha büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar. Liberal anayasalarla yönetilen güçlü merkezi devletlerin denetiminde bir "barış, bilim, sanat, ticaret ve tarım" çağı başlatmayı ummuşlardı.[180] Oysa bu devletler diktatörlerin, yolsuzluğun ve sivil çekişmenin doğuşuna yol açtı. Bolivar bütün bunları son yıllarında "korkunç anarşi" ilan etmişti.[181] Bir rejimi devirmek kadar onun yerine kalıcı ve başarılı bir düzen kurmak da zordu. San Martin ve Bolivar gibi pek çok devrimci, idealler için savaşmanın uygulamaya geçirmekten daha kolay olduğunu öğrenmişti.

AVRUPA
KUZEY AMERİKA
Rabat
Fas
Marakeş
Akdeniz
ATLANTİK OKYANUSU
Fas 1911-30'lar: Fransa'nın Asayişi Sağlaması
AFRİKA
GÜNEY AMERİKA
Little Big Horn Savaşı
New England 1675-76: Kral Philip Savaşı
New England 1689-1763: Fransa-Kızılderili Savaşı
Mississippi Batısı 1848-1890: Kızılderili Savaşları
BİRLEŞİK DEVLETLER (1838)
Küçük Büyük Boynuz Muharebesi Washita Muharebesi 1868
Geronimo'nun izinin sürülmesi, Sierra Madra
Jamestown 1622-44: Powhatan Savaşı
Gözyaşı Yolu 1838-39: Güneydoğu kabilelerinin Kızılderili Rezervine (Oklahoma) yerleştirilmesi
Florida 1835-42: İkinci Seminole Savaşı
Boer Cumhuriyetleri
BECHUANA LAND
İngiliz Sömürgeleri
CAPE SÖMÜRGECİ
Güney Afrika 1899-1902: Boer Savaşı

ÜÇÜNCÜ KİTAP
YAYILAN YAĞ LEKESİ

Emperyalist Savaşlar

20

SAVAŞ GİBİ OLMAYAN SAVAŞLAR

Avrupa'nın Yayılmasına Karşı Neden Çok Az Gerilla Direnebildi?

Batılı devletler bir yandan kendi yurtlarında daha liberal hale gelirken diğer yandan Avrupa dışındaki dünyada egemenliklerini hiç liberal olmayan bir yoldan, silah tehdidiyle yayıyorlardı. Sömürgeleştirme süreci ve buna karşı direniş 21. yüzyılda bildiğimiz şekliyle modern dünyanın şekillenmesinde büyük rol oynadı. Bu süreç ayrıca tüm zamanların en tesirli kontrgerilla kuramı olan "yayılan yağ lekesi" doktrininin doğuşuna yol açtı. Bu öğreti, Amerikan kuvvetlerinin 21. yüzyılda Irak ve Afganistan'da kullanacağı "halk merkezli" kontrgerilla doktrininin öncüsü olacaktı. Bu tanım, ordu karakolları ve yerleşimlerini yerli halktan gelen direniş ezilene kadar yavaş yavaş yaymak anlamına geliyordu. Fransız subay Hubert Lyautey bu terimi ilk kez 19. yüzyıl sonlarına doğru kullanmasına rağmen, terimin tarif ettiği strateji Avrupalılar tarafından uzun zamandan beri büyük başarıyla uygulanıyordu.

Asya, Afrika ve Amerika kıtalarının sakinleri, beyaz adamın istilasına karşı ellerinden geldiğince direndiler. İstilacıları bazen ciddi yenilgilere uğratmayı başarıyorlardı. Bunların bu bölümde ele alacağımız en ünlü iki örneği, İngilizlerin 1842'de Kabil'den çekilmesi ve 1876'daki Küçük Büyük Boynuz Muharebesi'ydi. Fakat bunlar dünyanın önlenemez biçimdeki Batılılaşması karşısında sadece geçici kazanımlardı. Burada ele alınacak savaşların büyük bir bölümü Avrupalılar tarafından Amerikan Kızılderililerine, Peştunlara, Çeçenlere, Faslılara veya Boerlere (bu topluluk da Avrupa kökenliydi) karşı kazanıldı. 1914 yılında Avrupalılar ve onların soyundan gelenler dünyadaki karaların yüzde 84'ünü ele geçirmişti. Bu oran Sanayi Devrimi'nin başlangıcı sayılan 1800'de yüzde 35, Keşifler Çağı'nın başlangıcı olan 1450'de sadece yüzde 15'ti.[1]

Avrupalı olmayanların bağımsızlıklarını korumada başarılı olamamasının ne-

denleri büyük ölçüde Avrupa'nın askerlik teknolojisi ve yönteminde artan üstünlüğüne dayanıyordu. Fakat aynı zamanda Avrupalı olmayanların genellikle kısıtlı kaynaklarını kullanmada en akılcı stratejileri belirleyememesinin de payı vardı. Haitililer gibi savaşanların sayısı çok azdı. Bu halklar gerilla savaşı sürdürmek yerine tam olarak Avrupalıların istediği tarzda, yani etkili olmasa bile konvansiyonel tarzda savaşıyordu. Oysa gerilla savaşında yenilseler bile istilacıları on yıllar süresince olmasa da yıllar boyu engelleyebilir ve onlara çok yüksek bedeller ödetebilirlerdi.

Batılılar ele geçirdikleri bölgeleri "ilkel" ve "geri kalmış" olarak görüyordu, oysa bir bakıma kendileri açısından çok ileri düzeydeydiler. 19. yüzyıl başlangıcında Afrika ve Asya'nın büyük bölümü, düzenli ordulara sahip yerli rejimlerin hükümranlığı altındaydı ve hükümdarlar doğal olarak o güçleri koruyucu olarak görüyordu. Sahra Altı Afrikası, Avrupalıların bakış açısına göre en az gelişmiş bölgeydi. Oysa yakın zamanda yapılan bir araştırma burada bile "her türlü askeri örgütlenmeye sahip, genelde ayrıntılı biçimde kurulmuş devlet yapılarının bulunduğunu" ortaya koydu. Dolayısıyla, Avrupa'nın şiddetli saldırısına maruz kalan Afrikalılar atalarının kullandığı kabile taktiklerinden, yani gerilla savaşının bir nevi ilkel türünden genel olarak kaçındılar.[2]

Bir örnek vermek gerekirse, Zulular, Martini-Henry tüfekleri yerine *assegai* adı verilen ağaçtan yapılmış mızraklar kullanıyordu. Fakat tıpkı İngilizler gibi onların birlikleri de *impi* denilen disiplinli birlikler şeklinde örgütlenmişti. Bunlar örtülü çatışma yerine savaş alanında manevralar yaparak savaşıyordu. Zulların amacı vurkaç taarruzları yapmak değil düşmanı imha etmekti. En çok kullandıkları taktik düzen "boğanın boynuzları" olarak biliniyordu. İmpi'nin merkezi ya da "göğsü" düşmanı belli bir yere sıkıştırırken, iki taraftaki "boynuzlar" düşmanın kanatlarını hızla sarıyordu. 22 Ocak 1879'da, 20.000 kişiden oluşan bir impi, Isandlwana'da bir İngiliz birliğine saldırıp 1329 İngiliz ve Afrikalı askeri öldürdü. Buna karşılık, Rorke's Drift'teki İngiliz garnizonuna cepheden yapılan taarruz sadece 120 askerle püskürtüldü. 29 Mart'taysa bütün Zulu ordusu Kambula'da yenildi. Bu fazla bilinmeyen belirleyici muharebede İngilizler sadece 18 asker kaybederken Zulular 2000 kayıp verdi. İngiliz birlikleri birkaç ay sonra Zululand'ın başkentini yakıp Kral Cetshwayo'yu esir aldı.[3]

İngilizler genelde Isandlwana'da olduğu kadar çok adam kaybetmiyordu ama diğer taraftan, belirleyici zaferlerin takip ettiği bu küçük yenilgi öyküsü, kraliçenin egemenliğindeki bölgelerin pek çok köşesinde tekrarlandı. Amerikalılar, Fransızlar, Almanlar, Ruslar ve diğer emperyalistler benzer deneyimler yaşadı. Batılıların ilerlemesinde en göz korkutucu engeller yerli ordular değil, tehlikeli arazi koşulları ve ölümcül hastalıklardı. Bu güçlükler sonunda tıptaki ve ulaşım teknolojisindeki iler-

lemeler sayesinde aşıldı (kinin, demiryolu ve buharlı gemiler hayati öneme sahipti). Böylece 19. yüzyıl sonunda "Afrika İçin Mücadele" mümkün hale geldi.

Yerli rejimler gerilla taktiklerine neden başvurmuyordu? Batılı olmayanların büyük kısmı, bir fikir sahibi olmadıkları Batılı orduların muharebe gücünü ancak iş işten geçtikten sonra öğreniyordu. Gelişmekte olan dünyada imparatorluk kuranlar, yerel kabilelere karşı işe yarayan taktiklerin beyaz kabilelere karşı da geçerli olacağını zannediyordu. Sonuçta çok büyük bir yanılgıya düştükleri ortaya çıkıyordu. Fakat radyo, televizyon, uçak, internet gibi araçlar şöyle dursun; telgraf, denizaltı kabloları, buharlı gemiler, demiryolları gelişmeden önce haberlerin ne kadar yavaş yayıldığı düşünüldüğünde, bu anlaşılır bir durumdu. Antik dünyada, Roma'nın düşmanlarının birbirlerinin tecrübelerinden yararlanmak için fazla şansları yoktu. Aynı şekilde Viktorya Dönemi'nde de, Zulular, Siyuların tecrübelerini öğrenme olanağı bulunmuyordu. Buna karşılık, daha gelişmiş ülkelerin askerleri birbirlerinin harekâtlarını inceliyordu. 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başında Batılılara "küçük savaşları" kazanma yollarını anlatan bol miktarda askeri kılavuz basılmıştı.

Yerli hükümdarlar geçmişten ders almaya çalıştığı zaman genelde Avrupalı danışmanlar kullanıp Avrupa silahları satın alarak ordularını daha konvansiyonel hale getiriyordu. Japonya gibi önemli bir istisna haricinde, taklitler çoğu zaman orijinaller kadar iyi olmuyordu ve seviye düşüklüğü çatışmalarda bariz biçimde ortaya çıkıyordu. Gelişmekte olan dünyanın halkları aslında eski gayrinizami harp biçimlerine dönmüş olsaydı başarı kazanmaları mümkündü. Örneğin Hindistan'da yaşayan Marathalar mükemmel at yetiştirme konusunda köklü bir geçmişe sahipti. Ne var ki, 18. yüzyıl sonunda Avrupa tarzı alaylar kurmayı seçince, Arthur Wellesley ve Gerald Lake gibi yetenekli generaller komutasındaki disiplinli İngiliz ordularıyla aşık atmaları olanaksız hale geldi.[4] O zamanlar Avrupa askeri çevrelerinde konvansiyonel savaşın üstünlüğü ve gerilla direnişinin bir işe yaramadığı konusundaki söylenceleri özümsemekle, kelimenin tam anlamıyla kendi kendilerini yenmişlerdi.

Amaca zarar veren bu tarz davranışların izahı, ancak geleneksel hükümdarların saraylarını ve servetlerini çatışmadan bırakmasının zor olduğunu anladığımız takdirde mümkündür. Ya da belki çalılıklarda saklanırken bir yandan inatçı tebaalarına söz geçirmeleri zor olduğu için bu yola başvurmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca tıpkı Batılı denklerinde olduğu gibi pek çok yerli ordusunda, gizlice veya sinsice çatışmaya karşı durma sorumluluğu vardı. Bu tarz çatışma erkekçe kabul edilmiyordu. Cesurca savaşıp onurunu kaybetmeden ölmek çok daha iyi görülüyordu. Her halükârda, Avrupalıların üstünlüğünü kabullenmek çok zor gelmiyordu, zira yeni efendiler, yerel elitlerin konumunu bozmayacak tarzda bir "dolaylı yönetim" uygulamayı benimsiyordu.

Direnişi harekete geçirme konusunda daha fazla arzu olsa bile, genelde ideolojik güdüden yoksun oluyordu. İnsanların çoğu daima evlerine bağlıydı ama modern çağa kadar başlıca bağlılık duydukları kavram devlet değil aile, boy veya kabileydi. Yerli devletlerin hükümdarlarına, özellikle farklı kabile veya mezhepler tarafından en az Avrupalılar kadar öfke duyuluyordu. 18. yüzyılda ortaya çıkan bir Avrupa icadı olan milliyetçilik, 19. yüzyılda Amerika kıtalarındaki Avrupalı yerleşimcilerin kurduğu kolonilerin ötesine yayılmamıştı. Bu durum, o kolonilerin neden bağımsızlık kazandığını açıklamayı kolaylaştırır. Dünyanın geri kalan bölgeleri, modern silahların yanı sıra milliyetçi duygulardan da yoksun olduğu için bağımsızlığını kaybetti. Gelecekte Üçüncü Dünya olarak bilinecek bölgelerdeki kırılgan krallıklar, orduları savaş meydanlarında yenildiği zaman yıkılmaya mahkûmdu. Napolyon'un İspanya'da başlangıçta kazandığı zaferlerin ardından ortaya çıkan uzun direnişin bir benzerine çok nadir rastlanıyordu.

Bu durumun kısmi bir istisnası, insanların kabile bağları yanında dindaşlıkla bir arada bulunduğu İslam ülkelerinde yaşandı. Bazı Müslüman ülkeler Avrupalılarla doğrudan savaşma yanlışlığına düştüler. Bunun en ünlü örneği 1898'de gerçekleşen Omdurman Muharebesi'ydi. Binlerce Sudanlı "derviş" güpegündüz İngiliz hatlarına hücum edince makineli tüfek, top ve tüfek ateşiyle biçilmişti. Fakat bu örneğin dışında mücahitler batılı ateş gücüne doğrudan karşı çıkmayacak kadar akıllıydı. Çeçenler, Peştunlar, Faslılar ve diğerleri 19. yüzyılda Avrupalı işgalcilere karşı uzun süren direniş hareketleri örgütlediler.

Başta Filipinliler ve Boerler olmak üzere, Müslüman olmayan bazı halklar da sömürgeci güçlere ciddi darbeler indirdi. 20. yüzyıla girerken Filipinler ve Güney Afrika'da ortaya çıkan ayaklanmalar Amerikalılar ve İngilizlerin başını çok ağrıtmasına rağmen nispeten kısa sürdü. Oysa Kuzey Amerika Kızılderilileriyle yapılan savaşlar böyle değildi. Beyazların egemenliğine karşı neredeyse üç yüzyıl boyunca süren bu direniş, gerilla taktiklerinin hem potansiyelini hem kısıtlamalarını içeriyordu.

21

SİNSİ SAVAŞMA TARZI

Kuzey Amerika'nın Doğusundaki "Orman Savaşları", 1622-1842

Gerillaların ustalığının zirvesi, hiç şüphelenmeyen bir düşmana karşı pusu kurmaktır. Kuzey Amerika Kızılderilileri bunu sayılamayacak kadar çok olayda, büyük bir başarıyla uygulamıştır. Bu tarz pusunun en ünlü örneğini 9 Temmuz 1755'te, Fransız askerleriyle birlikte çarpışan Kızılderililer, günümüzde Pittsburgh şehrinin bulunduğu Fort Duquesne yakınlarındaki ormanda İngiliz ve koloni askerlerinden oluşan bir birliğe kurmuştu. Toplam 1469 askerden, içlerinde İngiliz komutan General Edward Braddock'un da bulunduğu 600 kadarı öldü. Yaveri olan George Washington isimli genç subay bu bozgundan kıl payı kurtuldu. Monongahela katliamıysa özellikle dikkat çekiciydi. Bunun sebebi, Kızılderililerin düşmanlarının savaşa hazır durumda bulunması gereken, ancak hiç hazır olmayan silahlı askerler olmasıydı.[5] Kalabalık bir asker kitlesinin hazırlıksız yakalandığı göz önüne alındığında, sınır bölgelerinde çiftçilikle geçinen toplulukların düzenli biçimde ani saldırılara maruz kalması o kadar şaşırtıcı değildi. Bu tarz saldırıların ilki ve bilançosu en ağırlarından biri, Kuzey Amerika'daki ilk sabit İngiliz yerleşimi olan ve günümüzdeki Williamsburg şehri yakınında bulunan Jamestown'a yapıldı.

İngiliz koloniciler 22 Mart 1622 Cuma sabahı, aksi giden hiçbir şey hissetmemişti. Jamestown'ın 130 kilometre dışına kadar yayılan çiftliklerde çok sayıda Powhatan Kızılderilisi göze çarpıyordu. Bu plantasyonlarda son yıllarda bereketli bir yeni ürün –tütün– yetiştiriliyordu. Bu tür ziyaretlerde alışılmadık bir durum yoktu. Kızılderililer geyik, hindi, balık, meyve ve kürk getirip karşılığında boncuk ve değer verdikleri diğer ufak tefek eşyayı alıyordu. Ortada bir kültür çatışması vardı; İngilizler hantal yünlü giysiler ve deri ayakkabılar kullanırken, Kızılderili erkekleri bellerini örten kumaş ve makosenden başka bir şey giymiyordu. Yüzlerini

parlak renklerde boyuyor, saçlarının yarısını kazıyor, gösterişli küpeler takıyorlardı. Bununla birlikte, o tarihte artık iki topluluk da birbirine alışmıştı. Kızılderililer silahsız olduğu için şüphe uyandırmıyordu.

On beş yıl önce Virjinya Kumpanyası'na ait ilk gemiler, Kuzey Amerika'nın ilk kalıcı İngiliz kolonisini oluşturacak yüz kadar yerleşimciyi getirdiğinde, Kızılderililerle aralarında gergin bir ilişki başlamıştı. İlk günlerde sık sık çatışmalar çıkarken, İngilizler 1622'dekinin tersine Kızılderililerin koloni etrafında rahatça dolaşmasına izin vermiyordu. Fakat 1614'ten itibaren genel olarak barışçı bir ortam hâkimdi. İngilizler 1613'te Powhatan'ın kızı Pocahontas'ı kaçırmıştı. Babası Jamestown'ın etrafında uçsuz bucaksız bir insan gerdanlığı gibi yayılan on binlerce Kızılderililin yaşadığı bir imparatorluğun kurucusuydu. Pocahontas, Hıristiyan olup bir yerleşimciyle evlenince, babası yeni akrabalarıyla anlaşmak zorunda kaldı.

Powhatan 1618'de öldüğünde halefi ve üvey kardeşi Opechancanough dostane ilişkileri sürdürmeye söz verdi. Kolonicilere "yapılan barışa öylesine bağlıyım ki, gökler yarılsa bozulmayacak," demişti. İngilizler yerlilerle "mutlu bir dostluk ve birlik" ortamında olduğuna, "birbirini öldürme tehlikesinin ortadan kalktığına" inanıyordu. Oysa akıllı kabile şefinin topraklarına tecavüz eden, halkını yabancı bir dine sokmaya çalışan yeni gelenlere karşı duyduğu derin nefreti iyi gizlemeyi başardığını çok geç fark edeceklerdi. Opechancanough, yeni gemiler gelip düşman safları iyice sıklaşmadan istilacıları ortadan kaldırmak için özenli bir plan yapmıştı.

22 Mart 1622 sabahı bütün Kızılderililer dostane görünüyordu, bazıları beyazlarla kahvaltı bile yapmıştı. Yerleşimciler her zaman yaptıkları işlere –mısır ve tütün ekmeye, bahçe bakımına, bina yapmaya, odun biçmeye– koyulmak üzereydi. Koloniyi kuranlar arasında bulunan John Smith sonrasını şöyle yazmıştı: "Vahşi hayvanlar uyarıda bulunmadan; yaş veya cinsiyet, erkek, kadın, çocuk ayrımı yapmadan en barbarca şekilde katliama giriştiler. Öyle ani harekete geçtiler ki, silahlarının darbesinden kurtulabilenlerin sayısı çok azdı... Çoğu kendi silahıyla katledildi." Bu silahlar arasında kılıçlar, baltalar, bıçaklar, çekiçler ve testereler bulunuyordu. Kızılderililer bu ilkel silahları ele geçirerek azgınca bir yağmalama eylemine girişti ve kadın, çocuk demeden buldukları her Avrupalıyı öldürdü. Resmi bir raporda şöyle yazıyordu: "Sadece can almakla yetinmeyerek cesetlerin başına çöküp onları sürüklüyor, tahrif ediyor, ezip parçalıyorlardı."

Hıristiyanlığa geçen bir Kızılderili önceden uyardığı için Jamestown tetikte olduğu halde, saldıranlar çiftlikten çiftliğe son derece hızlı hareket ettiği için, bir İngiliz yerleşimcinin ifadesiyle "zehirli yılanlara", bir başkasının ifadesiyle "cehennem tazılarına" karşı genel bir savunma örgütleyecek vakit yoktu. bu saldırı sonucu yerleşimcilerin dörtte birinden fazlası –1240 kişiden 347'si– can verirken koloninin tamamı yok olmanın eşiğine gelmişti. Buna rağmen, uzun zamandan beri yerlilere

karşı sertlik yanlısı tavır alan Yüzbaşı Smith, bu felaketten iç ferahlatıcı sonuçlar çıkarıyordu: "Bazıları bu katliamın plantasyon için faydası olduğunu çünkü artık onları gereken her yoldan yok etmek için haklı bir sebebimiz olduğunu söylüyor." Jamestown Valisi Sir Francis Wyatt onların "kökünü kazımanın" gerekliliğini kabul etmişti. Fakat doğrudan üstlerine saldırmanın başarısız olacağının farkındaydı. "Yaya olarak çok hızlı hareket etmeleri ve her hücumumuzda ormana saklanacakları için birdenbire yok edilecek türden bir düşman olmadıkları çok açık," diye yazmıştı.

Vali bunun yerine onları, "açlıktan ölmeye mahkûm ederek ve her türlü diğer yoldan" imha etmeyi önerdi. Ertesi kış açlıktan ölmenin eşiğine getirecek şekilde Powhatan kasabaları yakıldı, mısırları çalındı veya imha edildi. İlk saldırıdan iki ay sonra, 22 Mayıs 1623'te, bir grup İngiliz savaş yorgunu Kızılderilileri barış görüşmesine çağırıp onlara zehirli şarap ikram etti. Ardından savunmasız durumdaki Powhatanlar yaylım ateşine tutulup 200'ü öldürüldü. İngilizler koloniye dönerken elli Kızılderili daha öldürüp "kafalarının parçalarıyla eve döndüler."

Jamestown ayaklanmasından sonraki üç yüzyıl, Virjinya Kumpanyası yöneticilerinin ifadesiyle "barış veya ateşkes yapmadan sürekli savaş" ortamı içinde geçti. Her ne kadar sürekli olsa da Avrupa savaş meydanlarında yapılan tarzda bir savaş söz konusu değildi. Her iki tarafın hileye, şaşırtmaya, katliama başvurduğu, sınır tarzı bir çatışma mevcuttu. Bir başka deyimle, 17. ve 18. yüzyılın koloni tarihinde kullanmaya alışkın olmadığımız tarzda gerilla savaşı gerçekleşiyordu.

Jamestown sakinleri birçok Avrupalının yakında öğreneceği bir gerçeği ilk fark eden insanlardı. Kızılderililer "sinsi savaşma tarzında" çok üstündü. Kuzey Amerika Kızılderilileri, İç Asya'daki kabileler veya Büyük Ovalar'da yaşayan kabileler gibi göçebe değildi. Huş ağacından yapılmış çadırlardan oluşan sabit köylerde yaşıyorlardı. Bu çadırlar bazen ahşap çitlerle çevrili oluyordu. Mısır, kabak ve diğer ürünleri yetiştiriyorlardı.[7] Fakat tarım kadınlara mahsus bir iş olarak görülüyordu. Serbest dolaşan erkekler ava, balık tutmaya gidiyor ve savaşıyordu. Diğer devletleşmemiş halklar gibi avcılıktaki becerileri sayesinde, dört veya iki ayaklı hayvanları ustaca öldürüyorlardı. Gençliğinde Virjinya sınırında bazen Kızılderililerle birlikte, bazen onlara karşı savaşan George Washington şöyle yazmıştı: "Ne kadar saçma görünürse görünsün, beş yüz Kızılderili'nin on kat kalabalık nizami askerden daha etkili bir savaş gücü olduğu su götürmez bir gerçektir."[8]

Ancak bu, Kızılderililer hileli tarzda savaştığı zaman geçerliydi. Avrupalılar 1492'de Yeni Dünya'ya ilk kez ayak bastığında, yerli halklar at, tekerlek, çelik

veya ateşli silah nedir bilmiyordu. Yaya olarak savaşıp tahta kılıç, mızrak, sapan, sopa, balta, ucu volkanik camla, kemikle veya çakmaktaşıyla kaplı ok kullanıyorlardı. Bu şekilde, açık alanda Avrupalılara ve onların "gürleyen çubuklarına" karşı durmaları olanaksızdı. Kaşif Samuel de Champlain ve iki Fransız askerinin elinde iki yüz Mohawk yerlisiyle başa çıkmaya yetecek kadar ateş gücü vardı. Champlain 30 Temmuz 1609 günü şafak sökerken, şimdi New York eyaletinde kendi adını taşıyan gölün kıyısında, Mohawklarla savaşan ve kendi müttefiki olan Algonquin ve Huron yerlilerinin başında yürüyordu. Tahta zırhlar ve kalkanlar kuşanmış olan yerliler dar bir sıra halinde ilerliyordu. Champlain ilkel bir misket tüfeği olan ve dört gülle alan arkebüzünü kaldırıp ateş etti. Kulakları sağır ederek patlayan silah tek atışta üç Mohawk yerlisini devirdi. Başlarındaki tüylerden dolayı ikisinin şef olduğu kolayca anlaşılıyordu. "Ben silahımı tekrar doldururken, adamlarımdan biri ormandan ateş edince bir kez daha öyle bir şaşkınlık içinde kaldılar ki, cesaretlerini kaybedip kaçmaya başladılar... Bunun üzerine onların peşine düşüp daha fazla yerli öldürdüm."[9]

Beyazlarla ilk temasta hayatta kalmayı başaramayıp tümüyle yok olan Kızılderili toplulukları da vardı.[10] Batı Hint Adaları'nda yaşayan Caribler ve Arawaklar, Avrupa silahları ve mikroplarının bir araya gelmesi sonucu, tarihçi Edmund S. Morgan'ın doğru bir ifadeyle "dehşet öyküsü" dediği şekilde tarih sahnesinden silindiler. "İspanyollar, Arawakları köle haline getirdikten sonra bile büyük bir öfkeyle saldırmaya devam etti," diyen Morgan bunu şöyle açıklıyordu: "Avrupalılar, üzerine pek titredikleri Hıristiyan uygarlık ve üstünlüğü karşısında bu çıplak, kâfir barbarların masumiyetini ve basit yaşamını –dünya nimetlerine fazla ihtiyaç duymuyorlardı– hakaret olarak görüyordu."[11] İronik olarak Amerika kıtasında en ileri düzeydeki topluluklar olan Aztekler ve İnkalar, en ağır yenilgileri aldı. Tıpkı Zulular ve Güney Asyalılar gibi onlar da son derece hiyerarşik ve kesin çizgilerle örgütlenmiş olduğundan Avrupalıların çok üstün olduğu açık alan savaşında binlerce savaşçıyı bir araya getiriyordu. Üstelik nüfusları çok yoğun olduğu için çiçek ve diğer salgın hastalıklar "mürekkebin pelür kâğıdında yayılması gibi" hızla her tarafa yayılıyordu.[12] Ayrıca son derece merkezi bir yapıya sahip olduklarından birkaç önemli liderin kaybı bütün toplumu hareketsiz kılabiliyordu. Onlar kadar merkezi ve kalabalık olmayan, hiyerarşisi fazla gelişmemiş topluluklar, daha iyi silahlanmış durumdaki yeni gelenlere karşı kurnazlık ve hileye başvurmaktan başka seçenekleri olmadığı için daha iyi dayanıyorlardı. Bunlar, Opechancanough'un Jamestown'a düzenlediği saldırı gibi gerilla taktiklerine başvuruyordu.

Yerli savaşçılar, Avrupalıların kıtaya getirdiği silahları, atları ve çeliği kullanmayı öğrendikçe, kurdukları pusular daha korku verici hale geldi. Koloni yetkilileri Kızılderilileri ateşli silahlardan uzak tutmaya çalışsa da onlar istediklerini ticaret

veya hırsızlık yoluyla elde ediyordu. Ok ve yay kullanmayı tamamen bırakmasalar da yeni silahlardaki ustalıkları yerleşimcilerin çoğunu geçti. Ne de olsa yerleşimciler avcı veya asker değil, çiftçi ve zanaatkârdı.[13] Kuzey Amerika'nın doğu bölgesindeki sık ormanlar, Avrupalıların tören alanına uygun yerleşim düzenini ve yaylım ateşini zorlaştırdığından yerlilere kolaylık sağlıyordu. Bu durum, dışarıdan gelmiş ve uygunsuz taktik öğretilere mahkûm olan yeni gelenlerin hiç esnek olmayan yapısı ile kendi ortamlarına uygun savaş tarzı geliştirmiş yerlilerin uyum sağlama ve zekiliği arasında zıtlık oluşturuyordu. Yerliler, kolonicilere yabancı olan arazide, ağaçların arkasına saklanarak kolayca pusu kurup saldırabiliyordu. Hantal ikmal katarlarına ihtiyaç duymuyor, uzun süreler boyunca sadece meşe palamudu, ceviz, öğütülmüş kemik, hatta ağaç kabuğu yiyerek hayatta kaldıkları için kolonici milislere göre çok daha hızlı hareket edebiliyorlardı.[14]

New England'da yaşayan çiftçiler de antik Mezopotamya'ya kadar uzanan yerleşik öncüleri gibi, son derece becerili kabile gerillalarına karşı kendilerini savunmada sıkıntı yaşıyordu. 19. yüzyıl tarihçisi Francis Parkman 1689'dan 1759'a kadar süren Fransız-Kızılderili savaşları konusunda şunları yazmıştı: "Massachusetts ve New Hampshire sınırlarında, çevik düşmanın ziyaret etmeği köy neredeyse yok gibiydi. Az çok hepsi, genellikle küçük gruplar halinde dolaşıp kafa derisi yüzenlerin saldırısına maruz kalmıştı. Saldırganlar köylerin dışında saklanıyor, yalnız dolaşanlara pusu kuruyor veya tarlada çalışanları vuruyor, darbeyi indirir indirmez de gözden kayboluyordu."[15]

Kızılderililer pusu konusunda onca maharetli olmalarına rağmen, 17. ve 18. yüzyıllar boyunca doğu kıyısında süren "orman savaşlarından" yenik çıktılar. Bugünden geçmişe bakıldığında bu sonuç kaçınılmaz gibi görünse de, o zaman durum öyle değildi. 1622'de Jamestown'da yok olmanın eşiğine kadar gelenler yerliler değil kolonicilerdi. O halde, Kızılderililer sonunda neden kaybetti? Bunda başlıca iki önemli eksiklik rol oynadı; nüfusun az olması ve aralarında birlik bulunmaması.

İlk zamanlarda yerlilerin sayısı Kuzey Amerika'ya yerleşenlerin katbekat üstündeydi. (Fetih öncesi dönemdeki Kızılderililerin gerçek sayısı hakkındaki tartışmalar hiç sona ermeyecek gibidir.)[16] Fakat Kızılderili nüfusu azalmaya devam ederken Avrupa'dan sürekli gelen yerleşimciler yüzünden nüfus dengesi 18. yüzyılda sonucu belirleyecek ölçüde değişti. 1616 ve 1633'te meydana gelen iki büyük salgın (muhtemelen birincisi hıyarcık vebası, ikincisi çiçek) New England Kızılderili nüfusunun yüzde 95'inin ölümüne neden olmuştu.[17] Plymouth Plantasyonu Valisi William Bradford, çiçek salgınının Kızılderili topluluklarını nasıl mahvettiğini, "Çürü-

müş koyunlar gibi ölüyorlar," şeklindeki irkiltici ifadeyle özetliyordu.[18] Orantıya vurulduğu zaman Hiroşima veya Birinci Dünya Savaşı'ndaki siper çarpışmalarından daha ağır kayıplara yol açan bu felaketten sağ çıkanlar, bir tarihçinin belirttiği üzere, "şok ve şaşkınlık içinde, ıstırap dolu" bir haldeydi.[19] Bu zayıf koşullar altında, acımasızca savaşı sürdüren gözü doymak bilmez Avrupalılara kolayca yem oluyorlardı.

İngilizlerin, Kral Philip adını verdiği *sachem* (reis) Metacom önderliğinde savaşan Wampanoag ve diğer kabilelerin kaderi de farklı değildi. Kral Philip Savaşı (1675-1676), 17. yüzyılın en korkunç sınır savaşıydı. New England'daki kasabaların yarısı tahrip olurken 600 ila 800 kadar yerleşimci öldü. Fakat öbür tarafın kaybı daha kötüydü. Bir tahmine göre, isyancı kampındaki 11.600 yerliden 5000'i savaş, hastalık ve açlıktan ölmüştü. Metacom'un dokuz yaşındaki oğlunun da içlerinde bulunduğu 1000 kişi köle olarak satılmış, 2000 kişi sürekli mülteci haline gelmişti. Hayatta kalan Wampanoag sayısı o kadar azdı ki, bir sonraki Kızılderili toplantısı ancak 1929'da, Metacom'un ölümünden 253 yıl sonra gerçekleşti.[20]

18. yüzyıl sonunda kuzeydoğu kabilelerinin çoğu aynı şekilde yok edilmişti. Gerilla taktikleri sayı ve ateş gücü bakımından üstün düşmanlarla başa çıkabilmek için geliştirilmiş olsalar bile, uzun yıllar süresince en çevik gerillalar dahi çok üstün durumdaki kaynakların vicdansız, dur durak bilmez, acımasız davranışları karşısında kıyıma uğrayabilir.

Kızılderililerin demografik dezavantajı, kendi içlerindeki bölünmeyle ikiye katlanmıştı. Yakın tarihli bir araştırmada belirtildiği üzere Avrupalılar kıtaya ilk kez geldiğinde, Kuzey Amerika yerlileri 600 "özerk topluluğa" bölünmüştü. "Birbirinden oldukça farklı ve aralarında ilişki olmadığı bariz olan 12 dil grubu vardı. Bazı diller birbirinden İngilizce ve Çinceye göre bile farklıydı."[21] Ayrıca her topluluk birçok kabileye, boya, gruba ve köye bölünmüştü. Bu yetmiyormuş gibi, bunların içinde de birbiriyle çekişen hizipler vardı. Bazıları beyazlarla uzlaşma, diğerleri çatışma yanlısıydı. Kızılderili kültürü son derece eşitlikçi olduğundan bireyler ve gruplar razı olmadıkları politikalara uymama konusunda serbestti. Amerika'nın yerli kabileleri birleşik bir cephe kursa Amerikan tarihinin seyri ciddi ölçüde değiştirdi. Ancak bu gerçekleşmedi.

Powhatan gibi bazı karizmatik şefler büyük "uluslar" veya "konfederasyonlar" yaratmaya yakındı ama onlar da genellikle insanların isteklerine itaat etmelerini sağlayacak otoriteden yoksundu. Bu bakımdan ortaçağdaki Avrupalı hükümdarlara benziyorlardı; zira onlar da buyruklarını uygulatacak bürokrasiden yoksun olduğundan savaş gibi büyük bir girişimde bulunabilmek için soyluların iyi niyetine bağımlıydı. Ve yine ortaçağ Avrupasında köylüler bırakın Avrupalı olmayı, kendilerini Fransız yerine "Norman" veya "Burgundili" olarak görüyordu. Aynı şekil-

de Kızılderililer de kendilerini daha büyük bir yapının yerine mensubu oldukları kabile veya boyla özdeşleştiriyordu. Farklı kabilelere mensup savaşçıların işbirliği yapmasına yol açacak Kızılderili birliği tarzı bir duygu yoktu. Kuzey Amerika'nın gördüğü en büyük hatiplerden biri ve peygamber olarak bilinen mistik bir vaizin kardeşi olan yetenekli Shawnee reisi Tecumseh, farklı kabileleri Avrupalılara karşı ayaklanmak için birleştirmeye en çok yaklaşan isimdi. Ne var ki, İngilizlerin müttefiki olarak, geleceğin başkanı William Henry Harrison komutasındaki Amerikan askerleri tarafından 1813 yılında öldürüldü. Böylece Kızılderililerin birleşme hayali de onunla birlikte tarihe karıştı.

Böylece beyazlar Kızılderililerle yaptıkları her savaşta, bol miktarda işbirlikçi bulmayı beceriyordu. Bu işbirlikçiler ya ücret karşılığı izci ve asker olarak hizmet etmek isteyen bireyler ya da geleneksel rakiplerine karşı avantaj sağlamaya hevesli bütün bir kabile veya hizip oluyordu. Kral Philip Savaşı'nın sonucu hiç de küçümsenecek türden değildi. Pequot, Mohawk, Mohegan kabilelerinin yanı sıra "dua eden Kızılderililer" olarak bilinen Hıristiyan olmuş yerliler New England sakinleriyle birlikte Wampanoag kabilesi ve müttefiklerine karşı savaşmıştı. İzi takip edilip sonunda kıstırılan Metacom, Plymouth Kolonisi'nden Yüzbaşı Benjamin Church'ün yetiştirdiği 50 beyaz ve 150 Kızılderili'den oluşan karışık bir birlik tarafından öldürüldü. Sonraki yarım yüzyıl boyunca Fransızlar, Algonquin kabileleriyle işbirliği yapıp İngiliz yerleşimlerine saldırırken, İngilizler de Algonquinlerle birlikte onların tarihi düşmanı İrokua Kabilesi'ne saldırıyordu. Avrupa orduları benzer bölünmelerden Afrika ve Asya'da da yararlanıyordu. Aksi takdirde az sayıda Avrupalının gerçekleştirdiği sömürgeciliğin başarılı olması olanaksızdı.

Kızılderililer savaşmak için nasıl bir araya gelemiyorsa, barış yapmak için uzlaşmayı da beceremiyordu. Bu durum beyazları kasıtlı aldatma suçlamasında bulunmaya yöneltti; zira reisler barış anlaşması imzalasa da savaşmaya hevesli cesur ve dik kafalı gençlere bunu zorla uygulatamıyordu. Amerikalılar da benzer bir sorunla uğraşıyordu; eyalet merkezleri ve federal başkenttekiler, Kızılderili topraklarını kendi mülkü olarak kullanmaya niyetli ücra bölgelerdeki yerleşimcileri kontrol etmekten aciz veya isteksizdi. Kanada'da Kızılderililerle çatışmaların daha az olmasının nedeni, siyasi açıdan yerleşimcilere fazla muhtaç olmayan Britanya Hükümeti'nin anlaşmalara uymada daha kararlı olmasıydı. Fakat ABD daha gayrimerkezi olmakla birlikte, Kızılderililere karşı daha tutarlı bir yaklaşım sağlamayı başarmıştı.

19. yüzyıl başında Kızılderili politikasında büyük bir yenilik yapıldı ve Asur stratejisi denebilecek bir tavır izlendi. Asurlular üç yüzyıllık bir süreçte boyundurukları altındaki dört ila beş milyon kişiyi tehcir etmişti. Bunların en ünlüsü MÖ 721'de Mezopotamya'ya gönderilen ve dolayısıyla kimliklerini kaybeden on İsrailli kabileydi.[22] Tennessee'de Kızılderililere karşı savaşmış eski bir asker olan

başkan Andrew Jackson'ın aklında benzer bir uygulama vardı. Beyazların göz diktiği Doğu kıyısındaki topraklarda yaşayan bütün kabileleri oradan uzaklaştırmayı planladı. Hepsini beyazların asla yaşamayı düşünmeyeceğini zannettiği, Mississippi Nehri'nin ötesinde, günümüzde Oklahoma'daki yabanıl topraklara göndermeye karar verdi.

Kızılderili Tehciri Yasası'nın 1830'da Kongre'de kabul edilmesinin ardından yetmiş bin Kızılderili zorla, Çerokilerin Gözyaşı Yolu adını verdiği bir güzergâhta batıya yürümeye zorlandı (1838-39). Birçoğu daha o eziyetli yolculuğa başlamadan, kötü donanımlı enterne kamplarında can verdi. Aynı kötü koşullar altmış yıl sonra Boer Savaşı'nda İngilizlerin kurduğu toplama kamplarında yaşanacaktı. Yolculuk sırasında, çetin kış koşulları ve erzak, elbise, ulaşım vasıtası, tıbbi bakım, konaklama gibi imkânların yetersizliği yüzünden özellikle çok genç ve yaşlı olan çok sayıda kişi hayatını kaybetti. Bir misyoner onlara "tıpkı vahşi hayvanlar gibi" davranıldığından yakınmıştı. "Geceleri açık havada, rüzgâr ve yağmur altında çıplak toprağın üstünde yatmaya zorlanıyorlar." İnsanlığa aykırı bu harekât sırasında yaklaşık on beş bin insan can verdi.[23]

Kendi yazılı dillerine sahip, tarımcı, barışçıl ve dikkat çekici ölçüde Amerikalılaşmış Çerokiler yasal yoldan bu tehcire direnmeye kalktıysa da bir işe yaramadı. Illinois eyaletindeki Sauk ve Foxlar, Florida'daki Seminoleler gibi daha militan kabileler güç kullanarak direndi. Onlar da aynı şekilde başarısız olmakla birlikte Amerikan Hükümeti'ne ağır bedeller ödettiler. Özellikle ikinci Seminole Savaşı oldukça pahalıya mal oldu. Yedi yıl (1835-1842) süren savaş sırasında yaklaşık 1500 asker ölürken, bu rakam Florida'daki bütün kuvvetlerin neredeyse yüzde 15'ine denk düşüyordu. Ayrıca harcanan 30 milyon dolar o zamanın yıllık federal bütçesinden daha fazlaydı. Düşmanlık ancak, başlangıçta yaklaşık 4000 kişiden oluşan bütün Seminole halkı esir alındığı veya öldürüldüğü zaman sona erdi.[24]

Seminoleler gibi doğudaki bütün kabileler sonunda boyun eğmeye zorlanıp batıya gönderildi. Bu olay, Avrupalı ve Amerikalıların yerli halklara karşı kötü muamelesinden oluşan uzun ve utanç verici tarihin en karanlık sayfalarından biriydi. Fakat Kızılderili savaşları bu tehcirle sona ermedi. Mississippi'nin batısındaki topraklarda Amerikalılarla Kızılderililer arasındaki mücadelenin en şiddetli sayfaları yazılacaktı.

22

BATININ ELE GEÇİRİLMESİ

Yiğitler Mavi Ceketlilere Karşı, 1848-1890

Çeyenleri ele veren "buffalo yolu" oldu. Osage Kabilesi'ne mensup izciler 26 Kasım 1868 sabahı Teksas sınırı yakınlarında, kar üstünde ırmağa paralel giden izler buldu. Buffalo sürüleri daima dosdoğru suya inip sonra otlağa dağılırdı. Dolayısıyla bu izler insanlar tarafından yapılmıştı.

7. Süvari Alayı üç günden beri kar yağışı ve yoğun sis altında, düşman Kızılderililerin peşindeydi. Kansas'taki yerleşimlere saldıran yerliler erkekleri öldürüp kadınlara tecavüz etmiş, çiftlikleri yakmıştı. Günümüzde Oklahoma'da bulunan "Kızılderili Toprakları"nın derinlerinde onlara ait ilk somut izler bulunmuştu. Bir subayın yazdığına göre askerler ilerledikçe "bir önceki gün öğleden sonra yüz ila iki yüz Kızılderili'den oluşan savaşçı bir grup tarafından yapıldığı belli olan düz ve taze bir patika" buldular.

Askerler, Springfield karabinalarını doldurup buz tutmadığından emin olmak için denediler. Akşam bir saat dinlenip hem atlarını hem kendilerini doyurdular. Ardından kahve içip ata binerek takibe devam ettiler. Osage izcileri 27 Kasım Cuma sabahı 1.30'da, duman kokusu aldıklarını ve uzaktan cılız tıkırtılar duyduklarını bildirdiler. Osage Şefi Küçük Kunduz, "Orada kalabalık bir vahşi grubu var," diye haber verdi. Alay komutanı Yarbay George Armstrong Custer, eylem şekline karar vermek amacıyla bazı subaylarıyla birlikte küçük bir tepeye tırmandı. Washita Nehri'nin dönemecine kurulmuş köyde ne kadar Kızılderili olduğunu bilmiyordu. Fakat buna aldırış ettiği de yoktu. Robert Rogers ve Banastre Tarleton'un kafa yapısına sahip, atılgan bir süvari olan Custer için kabul edilebilir tek bir eylem tarzı vardı. Şafakta taarruza geçecekti.

Henüz yirmi dokuz yaşında olduğu halde çoktan bir savaş kahramanı haline

gelmişti. Gösterişe verdiği önemle ünlenmişti; giydiği üniformaları kendi tasarlıyordu, altın sarısı uzun saçları, sarkık posbıyığı vardı. Bu özelliklerle birleşen amansız cesareti ve hırsı, kimilerinde ateşli bir hayranlığa kimilerinde yoğun bir nefrete yol açıyordu. West Point Harp Akademisi'nde okurken birkaç kez atılmanın eşiğine gelmiş ve 1861'de dönem sonuncusu olarak mezun olmuştu. Buna karşılık, Birlik Ordusu'nda süvari subayı olarak gösterdiği bariz cesareti sayesinde, sadece iki yıl sonra, henüz yirmi üç yaşındayken, teğmenlikten fahri olarak tuğgeneral rütbesine terfi etmişti. İçsavaş bittiğinde bir tümene komuta eden fahri tümgeneraldi. Bir yandan adamlarına cephenin ön safında komuta ettiği için övülüyor, diğer yandan çok sayıda askerinin ölümüne ve yaralanmasına yol açtığı için eleştiriliyordu.

Barış zamanı, basının verdiği adla "Çocuk General" için tenzili rütbeye ve batı sınırına tayine yol açmıştı. Fakat Custer tartışmalara yol açma konusundaki hünerini hiç kaybetmiyordu. 1867'de askeri mahkeme tarafından, uzak bir kalede çok sevdiği karısı Libbie'yle buluşmak amacıyla görev yerini terk ettiği için ceza verildi. Ertesi yıl Çeyen, Arapaho ve diğer kabilelere karşı yeni bir seferberlik başlayınca, Missouri Departmanı komutanı Tümgeneral Phil Sheridan cezasını bir yıl erteleyip ona tekrar görev verdi. Generalin beklentisi, bu kabadayı tavırlı subayın Kızılderililere karşı, tıpkı Konfederasyon askerlerine karşı olduğu gibi bıkıp yorulmadan savaşmasıydı. Bu beklenti sonraki çatışmalarda olmasa bile Washita Muharebesi'nde fazlasıyla karşılanacaktı.

Custer 700 subay ve askerini dört kola ayırıp, "herhangi bir uyarıda bulunmadan köye mümkün olduğunca yaklaşmalarını" istedi. Konuşmak, sigara içmek, bir şeyler pişirmek yasaktı. Hatta ani taarruzu bozmalarını engellemek için onlara eşlik eden köpeklerin iplerle boğulmasını veya "bıçaklarla etkisiz hale getirilmesini" emretti. Bir subay, "Sessizlik bunaltıcıydı," diye yazmıştı. "Atlar bile hızlı adımlarıyla, bu sessiz heyecana sinirli biçimde katıldıklarını göstermişti." Bir teğmen askerlerin "geceyi sıkıntılı düşünceler içinde geçirdiğini" belirtiyordu. "Arada bir istem dışı titremelerle bu düşüncelerden sıyrılıyorlardı."

Güneşin insanın içini ısıtan ışınları ufukta belirirken, askerler "sık dallarla kaplı kavak ağaçları arasında kümelenmiş çadırları" görebiliyordu. İzcilerden biri, "Ortalık öyle sessizdi ki, insan neredeyse kendi saatinin tiktaklarını duyabilirdi," demişti. Birden bir silah sesi duyuldu. Bando, Custer'ın en sevdiği marş olan "Garry Owen"ı çalmaya başladı. Lâkin birkaç nota çaldıktan sonra enstrümanları donmuştu. Süvariler gök gürlemesini andıran bir uğultuyla karşılarında toplanmış bulunan 500 Kızılderili'ye doğru dörtnala at sürdü. Donmuş karları ezerek girdikleri "Kızılderili köyü savaş naralarıyla, ateşli silahların patlamasıyla, köpeklerin şiddetli havlamalarıyla, çocukların çığlıkları ve kadınların feryatlarıyla çınladı."

Çadırlar, Siyah Çaydanlık adlı reise bağlı bir Çeyen topluluğuna aitti. Bu tra-

jik kişilik barış yanlısı olmakla birlikte genç savaşçılarının yaptığı talanlara engel olamamıştı. Çeyenler zaten beyaz adamların yarattığı acılardan yeterince çekmişti. Siyah Çaydanlık'ın grubu dört yıl önce Colorado'nun Sand Creek adlı bölgesinde beyaz bayrak altında çadır kurmuşken, kana susamış Albay John M. Chivington önderliğindeki 700 gönüllünün ani saldırısına uğramıştı. Beyaz bir tanık daha sonra o olaydan, "Her türlü gaddarlık yapıldı," diye bahsetmişti. "Kızılderililerin kafa derileri yüzüldü, beyinleri dışarı çıkarıldı. Beyaz erkekler bıçaklarıyla kadınların karnını yarıp küçük çocukları sopayla öldürdü. Başlarına silahla ateş edip beyinlerini dağıttı. Vücutlarını kelimenin her anlamında kesti." Toplam 200 kişi hayatını kaybederken bunların üçte ikisi çocuk ve kadınlardan oluşuyordu.[25]

Sand Creek katliamından sağ kurtulan Siyah Çaydanlık, Washita saldırısında canını kurtaramadı. Kaçmaya çalışırken vurulup atından düştü. Karılarından ikisi ve bir kızı da öldürüldü. Birçoğu uykudayken, "daha gözlerini açmaya fırsat bulamadan" öldürüldü. Fakat bazı Kızılderililer başlangıçtaki şaşkınlığı üzerinden atmıştı. Custer'ın yazdığına göre bunlar, "tüfeklerini, ok ve yaylarını kaptığı gibi kendilerini en yakın ağacın ardına atarken, bir kısmı da beline kadar gelen ırmağa atlayıp kıyıyı siper gibi kullanarak şiddetli ve kararlı bir savunmaya başladı." Subaylarından biri şöyle yazmıştı: "Kızılderili çocukları ve kadınları en az erkekler kadar şiddetle savaşıyordu." Beyaz adamın zalimce savaşma tarzı konusunda daha önce yaşadıkları tecrübe göz önüne alındığında buna şaşmamak gerekirdi.

Son direnişi de ortadan kaldırmak ancak saatler sonra gerçekleşti. Tam o sırada civardaki sırtlarda kaygı verici bir manzara ortaya çıkmıştı. "Savaş başlığı kuşanıp boyalar sürmüş yüzlerce yerli, at üstünde bekliyordu. Bazılarında tüfek, bazılarında ok ve göz alıcı renklerde kalkanlar vardı." Bir süvari subayı "bütün tepelerin ata binmiş savaşçılarla dolu olduğunu görmek çok şaşırtıcıydı," diye yazmıştı. Kızılderililerle ilk kez savaşan aceleci Custer saldırıya geçtiği zaman, ırmağın birkaç kilometre aşağısında binlerce Apaçi, Arapaho, Çeyen, Komançi ve Kiowa yerlisinin olduğunu fark ettiğinde fazla şaşırmadı. Kaçan Çeyenlerin peşine düşmek için ana gruptan ayrılan Binbaşı Joel Elliott ve on yedi asker o sırada zaten öldürülmüştü. Bir ay sonra savaş meydanını gezen bir savaş muhabiri onların soğuktan donmuş, sayısız mermi ve okla delik deşik olmuş cesetlerini buldu. Bazılarının başı yoktu, bazılarının gırtlağı kesilmişti. "Dehşet verecek derecede kesilme izleri sergilemeyen tek bir beden yoktu." Alayın tamamı aynı akıbete uğramaktan kıl payı kurtulmuştu.

Custer, "son derece üstün kuvvetlere" karşı çatışmaya girmektense, ilk kez ihtiyatlı davrandı. Çeyen sığınakları ve savaş atlarını tahrip edip geri çekilmeye karar verdi. Dev ateşler yakılarak yetmiş beş buffalo çadırı içindekilerle birlikte ateşe verildi. 650 midilliyi yok etmek daha zordu. Askerler önce hayvanları iple bağla-

yıp boğazlarını kesmeye kalktı; ancak zavallı midilliler son derece ürktüğünden bu plan uygulanamadı. Askerler tam iki saat boyunca inleyen, yaralanmış atlara art arda ateş etti. Güneş karla kaplı zirvelerin ardında kaybolurken süvariler yakındaki yerli köylerine aldatıcı bir taarruz yaptı. Kızılderili savaşçılar bunun üzerine uzaklaşırken, bunu fırsat bilen askerler "Ain't I Glad to Get out of the Wilderness" marşı eşliğinde kamplarına döndüler.

Bir subayın deyimiyle bu "küçük hoş çatışmanın" sonuçları gizliliğe bürünürken Custer'ın yaşamındaki her şey gibi farklı tartışmalara yol açtı. Bazı subaylar onu, Binbaşı Elliott ile adamlarını kurtarma teşebbüsünde bulunmayarak ölüme terk etmekle suçladı. Kızılderililerse onu, kendi savaşçılarına verdiği kayıpları aşırı derecede abartmakla suçladı. Custer 103 savaşçı öldürdüğünü iddia etmişti. Çeyenler ise 20'den az erkek ve aynı sayıda kadın ve çocuk kaybettiklerini belirtti. Bazı kadınların ve sırtlarındaki bebeklerin kargaşa sırasında vurulduğuna şüphe yoktu. Custer diğerlerini kurtarmak için müdahale etmişti ama yine de bazıları tarafından katliam yapmakla suçlanıyordu. Üstelik 53 kadın tutsak içinden birini metres olarak aldığına dair iddialar vardı. Custer'ın yaptığı her şey gerek yaşamı sırasında, gerek öldükten sonra suçlama ve savunmalara yol açmıştı. Bununla birlikte, bu saldırının bir yönü kuşkuya yer bırakmıyordu. Custer yerli köyünü tahrip edip erzakları ve midillileri yok etmekle, onlara ağır bir darbe indirmişti. Savaş henüz sona ermese de bu tür taktiklerin kullanılması sayesinde Çeyenler ve savaş yanlısı diğer kabilelere boyun eğdirildi.[26]

Bir önceki bölümde ele alınan savaşlar –Doğu kıyısındaki ormanlarda, yerleşik çiftçilere karşı yaya olarak yapılan çatışmalar– Kızılderili savaşları konusundaki genel anlayışa uymaz. Halk arasında yaygın olarak bilinen, mavi ceketli askerler ve yerli savaşçıların at sırtında yaptığı Washita Muharebesi gibi çatışmalar, Mississippi'nin batısındaki topraklarda 1848 ile 1890 yılları arasında gerçekleşti. Bu savaşlar, ihtiyatlı bir tahminle 1109 Amerikan askeri, 461 Amerikalı sivil ve 5500'den fazla Kızılderili'nin ölümüne yol açtı.[27]

En büyük çatışmalar Büyük Ovalar'da, Arapaho, Çeyen, Komançi, Kiowa ve Siyu kabilelerine karşı yapıldı. İç Asya'daki göçebeler gibi usta binici olan bu savaşçılar İçsavaş sonrası dönemde, bir denizi andıran büyük otlaklarda buffalo sürülerini kovalıyor ve komşu kabilelerle savaşıyordu. Tarımı küçümseyen bu kabileler, buffalo derisinden yapılma taşınabilir çadırlarda yaşıyordu. Savaşçılık konusunda mükemmel olan bu topluluklar avladıkları buffalo, geyik ve diğer hayvanlarla besleniyor ve başta at olmak üzere düşman kabilelerin varlıklarını yağmalıyordu.

Savaşçılık doğuştan geliyordu; erkek çocuklar ilk savaşlarına daha on bir yaşında çıkıyordu. "Yaşlanacak kadar yaşamaktansa savaş meydanında ölmek daha iyidir." Bu ifade Siyular ve diğer Ova kabilelerinin felsefesini oluşturuyordu. Önde gelen Siyu araştırmacısı Royal Hassrick onların gözünde, "ölümle kur yapmanın savaşma konusunda en az zafer kazanma kadar önemli" olduğunu yazmıştı. Savaş başlığına takılan tüylerin simgelediği onurların en büyüğü "darbe indiren" savaşçılara tahsis edilmişti. Savaş sırasında düşmana indirilen bu darbenin ölüme yol açıp açmaması önemli değildi; zira bu şekilde tehlikeli bir girişimde bulunuluyordu. Stoacılık bir başka büyük meziyetti. Hassrick şöyle yazmıştı: "Savaş veya av seferine çıkan erkekler yaralara yılmadan katlanmasıyla, uzun zaman güneş altında aç kalmaya dayanmasıyla biliniyordu." Ova yerlileri çatışma sırasında ne merhamet ediyor, ne de bekliyordu. Bir erkek için yenilginin bedeli ölüm ve çoğu zaman bedeninin kesilmesiydi. Buna karşılık kadınlar ve çocuklar bağışlanıyordu. Bunlar genel olarak erkeklerini öldüren kabileler içine kabul ediliyordu.[28]

Birebir kıyaslandığında bir Kızılderili'nin ortalama bir Amerikan askerine göre daha iyi bir savaşçı; daha dayanıklı, atılgan ve cesur olduğuna kuşku yoktu. Fakat 19. yüzyıl ortasında batıda artık sadece 270.000 Kızılderili kalmıştı. Üstelik bunların birçoğu beyaz adamla barış yapmıştı. "Düşman" kabilelerde 100.000'den az insan vardı. Bu bölge 1848'de Kaliforniya'da başlayan altına hücum olayını takip eden kırk yıl içinde sekiz milyon Amerikalının hedefi olacaktı. En güçlü kabile olan Siyuların nüfusu 1866'da 30.000'in altına inmişti ki, bu en fazla 7000 savaşçıya sahip oldukları anlamına geliyordu.[29] Aynı şekilde doğudaki kabileler de kayıplarını telafi edemezken beyazlar bitmek bilmez gibi görünen takviyelere güveniyordu.

Yerleşimci milisler, Sand Creek katliamının gösterdiği gibi bazen soykırımcı politikalar güdüyordu. Fakat ABD ordusunun böyle bir politikası yoktu. Her ne kadar mavi ceketliler önemli ölçüde vahşet sergileyecek kapasiteye sahipse de asıl amaçları Kızılderilileri yok etmek değil onları rezervasyon bölgelerine göndermekti. "Temerküz" olarak bilinen bu strateji ileride, Boer Savaşı sırasında İngilizlerin yaptığı gibi pek çok ülke tarafından uygulanacaktı. Batı'nın tarihini inceleyen iki önemli tarihçiye göre, "Temerküz beyazlar için kendi çıkarlarını koruma ve insancıllığı bir araya getiren mutlu bir tesadüf oluşturuyordu."[30] Kızılderililerin, beyazların göz diktiği topraklardan uzaklaştırılması işin kendi çıkarını koruma kısmıydı. Böylece 1873'teki içişleri bakanının ifadesiyle, "kamu barışının sık sık bozulması, öfke dalgaları ve yanlışlar" önleniyordu. Bu girişimin ("insanlığın ve hayırseverliğin büyük eseri") insancıl kısmına gelince, Kızılderililere "tarım zanaatı ve uygarlığa özgü buna benzer faaliyetler" öğretileceği umuluyordu. Oysa uygulamada, yerlilere vaat edilen topraklar genellikle verilmiyor ve ahlaksız Kızılderili ajanları bu işten çıkar sağlıyordu. Bu huzursuz avcıların savaşmaya son verip yerleşik çiftçi

olarak yaşamaktan dolayı mutlu olduğuna rastlamak neredeyse olanaksızdı. Bundan dolayı, onları rezervasyonlara hapsetmek sürekli kaba güç uygulamayı gerektiriyordu ki, içişleri bakanı, "hepsi şiddete ihtiyaç duyuyor" sözleriyle bunu dile getirmişti.[31]

Bunu yapmak artık ayaktakımından oluşan Amerikan ordusu için sıradan bir işti. 1874'te sayısı ancak 27.000'i bulan subay ve askerden oluşan ordu, günümüzdeki New York Polis Teşkilatı'ndan daha küçüktü.[32] Çok içip bildiğini okuyan gönüllüler, bir gazete tarafından yanlış olmasa bile sert ifadelerle, "serseriler, aylaklar, yabancı fakirler" olarak tanımlanmıştı.[33] Bunların görevi, batıya yönelen öncülerin açtığı yollarda kurulan kaleleri beklemekti. 19. yüzyılda yazılan "ucuz romanların" ve 20. yüzyılda çekilen filmlerin oluşturduğu yaygın kanının aksine, Kızılderililerin kaleleri kuşatmasına çok ender rastlanıyordu. Bu kalelerin çoğunda cezaevi veya başka savunma aygıtları yoktu. Bunlar daha çok, askerlerin düşman savaşçıları çıkıp kovalamasını sağlayan birer üs vazifesi görüyordu. Dolayısıyla askerlerin yaptığı iş, o zamanlar Fransız ordusunun Kuzey Afrika'da ve İngiliz ordusunun Hindistan'daki kuzeybatı sınırında yaptığından farksızdı. Tıpkı İngiliz ve Fransız ordusu gibi Amerikan ordusunun en etkili taktikleri, Custer'ın 1868'de yaptığı gibi, özellikle yerlilerin fazla hareketli olmadığı kış aylarında erzak depolarını, at sürülerini ve çadırları tahrip etmekti. Kızılderililerin günlük yaşamını sağlayacak düzeydeki ekonomisi göz önüne alındığında, onları açlığın eşine getirmek ve rezervasyona girmekten başka seçenek bırakmamak için fazla çaba harcamaya gerek yoktu. Aslında taktikler, 17. yüzyılda Jamestown'daki yerleşimciler ile Powhatan Kabilesi arasında meydana gelen çatışmalardan beri fazla değişmemişti.

İçsavaş sonrasında, Kızılderililerle savaşanlar arasında en yenilikçi olan ve beğenilen kişi Tümgeneral George Crook idi. West Point Akademisi'ni bitiren bu geniş omuzlu ve "mızrak gibi dümdüz" subay, Antietam ve Chickamauga'da savaşmıştı.[34] Av meraklısı bu keskin nişancı, savaş sonrasındaki dönemin sefahat düşkünü ordusunda aşırı alkol kullanmaması, sigara içmemesi, küfürlü konuşmaması ve kumar oynamamasıyla öne çıkmıştı. Küçük ve düzenli elyazısıyla doldurduğu günlüğünde bütün bu "ahlaksızlıkları" yeriyordu. Tercih ettiği içecek süt, tercih ettiği hobi asla para kazanmak için değil, sadece "vakit geçirmek" için oynanan iskambil oyunlarıydı.[35]

"Başarılı bir stratejist" olarak Kızılderililerin kullandığı yöntemleri derinlemesine incelemiş ve bir yaverinin belirttiği gibi, "vahşilere karşı vahşiler kullanılmadığı müddetçe beyaz adamın mat olacağını, tükeneceğini, alt edileceğini, muhtemelen

pusuya düşürülüp yok edileceğini" kavramıştı.[37] Bu nedenle çok sayıda yerliyi izci ve destek birliği olarak ("bulabildiği en vahşilerini") kullanıyor, bunların başına "en iyi fiziğe" ve "büyük sabra" sahip subayları getiriyordu.

Crook ayrıca hızla kaçan savaşçıları, ordunun tercih ettiği hantal yük vagonu katarlarıyla yakalamanın zor olduğunu anlamıştı. Bunun yerine daha hareketli katırları koyarak, bu hantal yük hayvanlarının askeri amaçla kullanımında başlıca uzman haline geldi. Katırları yüklemek son derece uzmanlık gerektiren bir iş olduğundan, bunu ancak "serbest ücret ödenen" sivil uzmanların üstlenebileceğini düşünüyordu. Böylece askeri taahhüt sisteminin ilk örneğini oluşturmuştu. Crook'un sloganı "izi bulduktan sonra asla kaybetmemekti."[38]

Kızılderililerin peşine düşen Crook aynı zamanda onlarla ilişkilerinde adil olmaya çalıştı. Astlarına "herkese; beyazlara olduğu kadar yerlilere de adil davranın", "yerine getiremeyeceğiniz vaatlerde bulunmayın" ve "baskı aracı haline gelmeyin" şeklinde emirler veriyordu.[39] Günlüğüne kişisel inancını şöyle yazmıştı: "Bu dünyada en çok mutlu olan insanlar, yanındakilere en çok iyilik yapanlardır."[40] Çağdaşlarının büyük bir kısmından farklı olarak Kızılderili politikasının başarılı olabilmesi için sopanın yanında havuca da gerek duyulduğunu anlamıştı. Ne var ki, üstlerini ikna etmede sıkıntı yaşıyordu; zira onlar daha sert bir yaklaşımdan yanaydı.

Crook 1876'da Büyük Ovalar'ın kuzeyinde Siyulara karşı fazla başarı kazanamadı. Büyük birliklere komuta etmek onun işi değildi. 1866-68 arasında Kuzeybatı Pasifik'te Paiute Kabilesi'ne; 1872-1873, 1882-1884 ve 1885-1886 yıllarında güneybatıda Apaçilere karşı hareketli, küçük birlikleri kullanmada daha başarılı olmuştu. En dikkat çekici seferleri 1883'te gerçekleşti. Bu tarihte 266 katır ve 327 adamdan oluşan en büyük dost Apaçi birliğini kullanarak, ünlü Apaçi Şefi Geronimo'yu Meksika'nın kuzeyindeki çetin Sierra Madre Dağları'ndan indirdi. Geronimo tarihteki en hünerli, azimli ve acımasız Kızılderili akıncılardan biriydi. Meksika'nın kuzeyi ve ABD'nin güneybatısında, onlarca yıl boyunca yerleşimcilere korku saçmıştı. Fakat kendi halkından çok sayıda kişinin düşman tarafına geçmesi moralini bozdu ve en azından geçici olarak teslim olmasına yol açtı. 1885'te tekrar rezervasyondan çıkıp ertesi yıl, Crook denetiminde amansız bir takip sonucu bir kez daha teslim oldu. Fakat meskalinle sarhoş olunca, yanındaki az sayıda kişiyle birlikte (20 erkek, 13 kadın) sözünden döndü. Bu utanç verici başarısızlık Crook'un itibarını zedeleyip kendi isteğiyle görevinden alınmasıyla sonuçlandı.

Geronimo'yu son kez yakalama onuru, Crook'un rakibi ve herkesin nefret ettiği Tuğgeneral Nelson A. Miles'a nasip oldu. General 55 asker, 30 katırcı ve 29 Apaçi izciden oluşan seçilmiş bir birlik belirledi. Birlik Geronimo ve küçük topluluğunu Amerikan ordusunun tarihindeki en zahmetli harekâtlardan biri sonucunda,

Meksika'nın kuzeyindeki dağlarda 4000 kilometrelik bir yürüyüş yaparak yakaladı. Yakın zamanlarda Pakistan ve Yemen'in kendi topraklarında, Amerika'nın teröristleri yakalamaya yönelik operasyonlarına izin vermesi gibi Meksika hükümeti de bu tarz Amerikan baskınlarına izin veriyordu.

Geronimo'yla birlikte Warm Springs ve Chiricahua Apaçilerinin tekrar kaçmasını önlemek için, Crook adına izci olarak çalışanlar bile Florida'ya gönderilip esaret altında tutuldular. 1890'da ölen Crook hayatının son yıllarını, Florida'da kısa bir süre tutulduktan sonra Arizona'ya geri gönderilecekleri sözü verilen Apaçilere adalet kampanyaları düzenleyerek geçirdi. Geronimo doğduğu toprakları bir daha göremedi. En fazla 1894'te nakledildiği Oklahoma'daki Fort Sill'e kadar gelmesine izin verildi ve 1909'da burada öldü. Son yıllarında imkânsız gibi görünmesine rağmen dünyaca ünlü birisi haline geldi. 1904'te St. Louis'de yapılan dünya fuarında ve eski düşmanlarının düzenlediği diğer etkinliklerde, imzalı fotoğraflarını satarak (tanesi 2 dolardan), iyi para kazandı.[41]

19. yüzyıl sonunun en ünlü iki generali olan Crook ve Miles günümüzde çoktan unutulmuş durumdadır. Kızılderililerle yaptığı savaşlar hâlâ yaygın biçimde hatırlanan tek asker, aynı Crook gibi alkol, tütün ve küfürden hoşlanmıyordu ancak diğer bakımlardan onun tam tersiydi.[42] "Cana yakın, alçakgönüllü ve mütevazı" Crook, "en küçük şatafat veya gösterişe" tenezzül etmiyordu.[43] Onun birliğinde görev yapan bir katırcı şöyle yazmıştı: "Sahada kendisini tanıyanların dışında kim olsa onu Montanalı bir madenci zannedebilirdi. Giydiği tek üniforma parçası eski bir paltoydu."[44] Buna karşılık George Armstrong Custer, gösterişli tarzı ve yanında dolaştırdığı "iliştirilmiş" muhabirler sayesinde herkesin kendisini tam olarak tanımasını sağlamıştı. Komutanlığını yok etme noktasına getirdiği halde efsaneleşmişti.

Sıradan tarih öğrencilerinin bile bildiği gibi, Custer 25 Haziran 1876'da, güneşin ortalığı kavurduğu öğleden sonra saatlerinde, 7. Süvari Alayı'na bağlı 597 subay ve askerle yola çıktı. Hedefi Montana'nın güneybatısında, Küçük Büyük Boynuz Nehri kıyısında bulunan büyük Kızılderili kampıydı. Kampta tahminlerden daha fazla yerli vardı; toplam 6000 ila 7000 kişiden 1000 ila 2000'i savaşçıydı. Bunları yöneten mükemmel liderler arasında hepsinin en iyisi olan Çılgın At da vardı. Bir subayın onu tanımlayan şu ifadesi düşmanlarının bile ona karşı nasıl bir huşu duyduğunu gösterir: "Hareketsizken yüzü ve dış görünüşü bir Yunan tanrısının bronzdan yapılmış heykeli gibi klasik ve kesin çizgilere sahipti. Hareket ettiği zaman bir panter gibi kıvrak ve zarifti. Savaş yolundaysa bir aslan gibi gözü pek, bir Bengal kaplanı gibi zalim ve kana susamıştı."

Kızılderililer sadece usta birer savaşçı olmakla kalmayıp silah bakımından da üstündü. Birçoğunda seri atış yapabilen Winchester tüfekler (yanı sıra ok ve yay) vardı. 7. Süvari Alayı askerlerindeyse o kadar üstün olmayan tek atışlı 45'lik Colt tabanca ve Springfield karabinalar bulunuyordu. Kendine fazla güvenen Custer, hızını yavaşlatacağı endişesiyle, bir Gatling (ilk makineli tüfek örneklerinden) bataryası götürmeyi reddetmişti. Ayrıca sonucun yine aynı olacağından emin bir şekilde Washita Muharebesi'nde olduğu gibi, birliğini taarruzdan önce ikiye ayırdı. Washita'da kıl payı kurtulduğunu unuttuğu belliydi. Bir keresinde, "Bütün ülkede 7. Alay'ı yenmeye yetecek kadar Kızılderili yok," diye ilan etmişti. O gün ne kadar yanıldığını anladı. Şiddetli bir çatışmanın ardından, "Uzun Saç" ve 262 kişi daha hayatını kaybetti.[45]

Bu görkemli yenilgi, Kızılderili savaşlarında zaman zaman daha ağır kayıplar verilen diğer felaketleri unutturdu. Bunların arasında 1755'te Monongahela'da İngiliz General Edward Braddock'un komutasında yaklaşık 600 askerin öldüğü, ya da 1791'de Ohio'da Amerikalı General Arthur St. Clair komutasında 600'den fazla askerin hayatını kaybettiği muharebeler yer alır.[46] Bu felaketlerin çoğu, sadece Kızılderili savaşlarında değil, diğer gerilla savaşlarının büyük kısmında komutanların karşılaştığı ikilemin, hıza karşı büyüklüğün sonucudur. Bir birlik ne kadar büyükse güvenliği de o denli artar ama aynı anda hızlı düşmanı yakalama olasılığı da azalır. Custer yanlış tercih yapmış, büyüklüğe karşı hızı tercih etmiş ve bedelini hayatıyla ödemişti. Bununla birlikte, toplu olarak bakıldığında çok mantıksız bir tercih görünmüyordu; sonuçta Custer ve pek çok subay, sekiz yıl önce Washita Nehri'nde olduğu gibi Kızılderili düşmanların daha kalabalık olduğu pek çok muharebeyi kazanmıştı.[47]

Üstelik Custer'ın son savaşı, onca ününe rağmen askeri açıdan önemsizdi. Bu gerçek, pek çok tarihi araştırmada gözden kaçırılmaktadır. Bu savaşın tek sonucu, Washington'daki "Büyük Baba"nın av topraklarına daha fazla asker göndererek Siyu ve Çeyen kabilelerinin bağımsızlığının sonunu hızlandırmasıdır. Kızılderili savaşları konusunda yazılmış kitapların haddinden fazla bir miktarının Küçük Büyük Boynuz üzerinde durması yanlış bir izlenim verebilir. Bu tür çarpışmalar çok seyrek gerçekleşiyordu. Bütün iyi gerillalar gibi Kızılderililer de büyük çaplı çatışmalardan genel olarak kaçınıyordu. Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin sorunu, İskitlerle savaşan Pers Kralı Darius'la aynıydı; iki ordu da akıncıları yenmek için değil yakalamak için uğraşıyordu.

Küçük Büyük Boynuz'dan sonra Kızılderili takibinin yıldızı "Ayı Postu" Albay Nelson A. Miles oldu. 5. Piyade Alayı'nın komutanı olan Albay, aynı zamanda İçsavaş sonrası dönemde George Crook'un en büyük rakibiydi. 1861'de Boston'da bir tezgâhtarken İçsavaş sona erdiğinde geçici olarak tümgeneralliğe terfi etmiş, bir

şeref madalyası (ancak onlarca yıl sonra verilecekti) ve dört yara kazanmıştı. Fredericksburg ve Chancellorsville'deki üstün hizmetlerinden sonra kolordu komutanı onu, "ordudaki en cesur adamlardan biri, doğuştan asker" olarak tanımlamıştı. Açık biçimde hırslı ve aşırı kibirli bu subay, Crook kadar yetenekli olmakla birlikte kendini övmeye daha meraklıydı. Savaştan sonra orduda kalarak General William Tecumseh Sherman'ın yeğeniyle evlendi. Kendisini beğenen bir generalin "yorulmak ve uyumak bilmez bir enerjiye sahip" diye övdüğü Miles, emrindeki 500 piyadeyle (Kızılderililer onlara "yürüyen küme" diyordu), amansız biçimde Ekim 1876'dan Ocak 1877'ye kadar Custer'ı öldürenlerin peşine düştü.

Hava sıcaklığı bazen eksi elli dereceye yaklaşıyordu. Bu dayanılmaz soğuk yüzünden, "askerler savaş meydanının ortasında toplanıp, artık tüfek mekanizmasını çalıştıramayacak hale gelen parmaklarını ısıtmak için ateş yakıyordu." Miles ve adamları iklim koşullarına düşmanlarına göre daha hazırlıklıydı. Kenarları kürklü paltolar, eldivenler, buffalo derisinden mokasenler ve yün kar maskeleri giyiyorlardı. Miles bunları giydikleri zaman "koca bir Eskimo yığını gibi" göründüklerini belirtmişti. Bir üstünün belirttiği üzere "son derece soğukkanlı ve kendine hâkim biçimde, olağandışı bir savaşma yeteneğine" sahipti. Birliği tamamen kuşatıldığı zaman bile topçularını büyük taarruzları savuşturacak biçimde ustaca kullanmıştı. O döneme egemen olan etnosentrik dili kullanan bir gazeteci, "Kelimenin tam anlamıyla vahşilere nefes alma fırsatı vermiyor," diye yazmıştı. 7. Süvari Alayı'nı yok eden Siyu ve Çeyen kabileleri bu "dur durak bilmez saldırılar" yüzünden ya teslim olmuş ya da Kanada'ya kaçmıştı.[48]

Miles giderek yükseldi ve 1895'te ABD Kara Kuvvetleri Komutanı oldu. Tarihteki en büyük Kızılderili liderleri olan düşmanları Çılgın At ve Oturan Boğa'nın hayatlarıysa hüzünlü bir şekilde sona erdi. Bu iki lider rezervasyonda hapsedilmeye karşı direnirken öldürüldü. Oturan Boğa'nın ölümü 1890'da gerçekleşti. Güney Dakota'da Yaralı Diz Deresi'nde gerçekleşen tek taraflı silahlı çatışmada, 25 askere karşılık 153 Siyu çocuk, kadın ve erkek öldürüldü. Bu katliamla birlikte Kızılderili savaşları resmen sona erdi. Üç yüzyıl boyunca acımasız biçimde süren kıyımlar ve kötülükler –bunların yanı sıra iki tarafta da görülen büyük kahramanlık ve fedakârlıklar– bunların yanı sıra bu anlayışa uygun bir çatışmayla son buldu.

Günümüzde Kızılderili savaşları, filmlerdeki çığlık atan Kızılderililer ve hücum eden süvarilerin görüntüleriyle hatırlanmaktadır. Bu basmakalıp görüntüler yanlış olmamakla birlikte eksiktir. Ortaya çıkan sonuçta avcıların buffaloları yok eden silahları, takviye çağıran telgraf telleri, at arabalarıyla ovaları aşan öncüler, 1869'da

tamamlanarak ülkeyi baştan başa aşan demiryolunda dumanlar çıkararak yol alan trenler önemli rol oynamıştır. Av sahalarının beyaz yerleşimciler tarafından işgal edilmesi, Kızılderililerin sonunun gelmesinde herhangi bir savaş kadar belirleyicidir. Zora başvurulması çoğu zaman ters sonuçlar vermiş, daha iyi davranıldığı takdirde belki direnmeyecek olan yerliler daha uzun süre direnmiştir.

Bununla birlikte bu durum; George Armstrong Custer, George Crook, Nelson Miles ve diğer önde gelen subayların –bakış açısına göre– ustalığına duyulan hayranlığı veya sergilediği acımasızlığı eksiltmez. ABD Kara Kuvvetleri, Kızılderililerle yapılan savaşları daima ikincil derecede görüp bu göreve özel bir doktrin geliştirmemiş olmakla birlikte, askerler içlerinden birinin tanımıyla "güneş altındaki en iyi savaşçıları" yenmek amacıyla, yaşadıkları yoğun tecrübeyle şekillenmiş etkili yöntemler geliştirmişti.[49] Başta yerli izcilerin kullanılması, düşmanın yiyecek stoklarını tahrip etme, asileri bir noktada toplama olmak üzere geliştirdikleri yöntemler 20. yüzyılda bile, ayaklanmaların bastırılmasında önemli bir rol oynayacaktı. Buna karşılık, Kızılderili hasımları, daha kalabalık durumdaki saldırganlardan kurtulup sekte vurmanın ve sonu belli olan bir davada büyük bir kararlılıkla savaşmanın en etkili yollarını gösterdiler. Aynı kararlılık, çok farklı bir imparatorluğa karşı Vahşi Batı'da değil ama daha da vahşi Doğu'da çarpışan çok farklı kabileler tarafından sergilenecekti.

23

DOĞUNUN ELE GEÇİRİLMESİ

Rusya'ya Karşı Çeçenistan ve Dağıstan'da Cihat, 1829-1859

İsyancılar genellikle tahkim edilmiş mevziler kurmaz; onların gücü istihkâmcılıkta değil, hareketlilik ve görünmezlikte yatar. Fakat seyrek olmakla birlikte, isyancı kaleleri iyi, yani biçimsiz bir yere kurulduğu takdirde bunlara saldırmak son derece zordur. Bu türün ilk ve en ünlü örneği Masada'da kurulmuştu. Büyük Herod, boz renkli Yehuda Çölü'nde, Ölüdeniz'in 400 metre üstünde dik bir dağın tepesine saraylar inşa etmişti. Yahudilerin sayısı bini bile bulmayan Zealot Tarikatı, Kudüs düştükten sonra burada üç yıl boyunca tutundu. Sonunda Zealotlar, MS 73'te 15.000 askerden oluşan Roma ordusunun eline canlı olarak geçmektense topluca intihar etmeyi yeğlediler. Bin yıl sonra Haşhaşiler diye bilinen bir Müslüman tarikatı, İran'ın kuzeyindeki Elburz Dağları'nda bulunan ele geçirilmesi neredeyse olanaksız Alamut Kalesi'ni mesken tuttu. Bugün onlar kadar iyi bilinmese de kuşatanlar açısından çok zorlu bir yer daha vardı. Burası 19. yüzyılda, Dağıstan'daki dağların zirvesinde, taş ve kerpiçten yapılmış bir kale-köy olan Gimri idi.

Bir gezgin köyü şöyle tarif ediyordu: "Kesintisiz kütleler halindeki kireçtaşından oluşan çıplak kayalar vadiden bir kule gibi yükseliyordu. Ne bir ağaç, ne ayak basacak bir yer vardı." Köye sadece iki yoldan girilebiliyordu ve bunların genişliği ancak bir adamın sığabileceği kadardı. "Bir avuç keskin nişancıyla, koca bir alayı def etmek mümkündü." Yerde kar olduğu zaman Gimri'ye ulaşmak daha da zordu. 1832 güzünde bir Rus ordusu buraya geldiğinde durum böyleydi. Buna rağmen Ruslar caymamıştı. Komutanları General Aleksander Veliaminov şu soruyu sormuştu: "Oradan bir köpek geçebilir mi? O halde bu yeter. Köpeğin geçtiği yerden Rus askeri de geçebilir." Yoğun sis altında adamlarına yukarı tırmanmayı emretti.

17 Ekim 1832'de Gimri'yi kuşatan Rus askerlerinin sayısı on bini bulmuştu

ve bunlar her an taarruza hazırdı. Üç yıl önce kendilerine karşı gaza ilan eden Gazi Muhammed'in içeride olduğunu biliyorlardı. Kendisi Dağıstan'ın ilk imamı olarak kabul ediliyordu. Müritleriyle birlikte sufi geleneğinin etkisinde kalmış olmakla birlikte, iki tarihçiye göre, "bağnazlık düzeyindeki bu sofu hareketi birçok bakımdan, dönemin Arabistan'daki Vahabi hareketiyle kıyaslamak mümkündü." Gazi Muhammed komşu Çeçenistan eyaletine saldırılar düzenleyerek Ruslara hayatı çekilmez kılmayı başarmıştı. Ağustos 1832'de 500 Kazak'ı bir ormanda pusuya düşürüp yüzden fazlasını öldürdü.

Müritleri ortadan kaldırmak üzere gönderilen Rus kuvvetleri, bunun usandırıcı bir tecrübe olduğunu anladı. Durumları tıpkı Kızılderili savaşçıların peşine düşen Amerikan askerlerine, Haitili veya İspanyol isyancıları bulmaya çalışan Fransız askerlerine benziyordu. General Fedor Fedorovich Tornau bu "gaddar ve yorulmak bilmez düşmana" karşı savaşı gayet net ifadelerle anlatmıştı. Yazdığına göre her gün bir diğerine benziyordu, "nadir aralıklarla" gerillalarla yüz yüze yapılan çatışmalar "ölümcül yeknesaklığı" kırıyordu. Rus askerleri bir kamptan diğerine intikal ederken genellikle görünmez bir düşman tarafından takip ediliyordu. "Çatışma, her yürüyüşün başından sonuna kadar sürüyordu. Yaylım ateşinin gürültüsü, mermilerin vızıltısı duyuluyor, ardından askerler yere düşüyordu; fakat ortalıkta düşman görünmüyordu." Çiftler halinde dolaşan keskin nişancılar gibi ana gruptan ayrılan askerleri, Haiti'de Fransız askerlerinin başına gelen feci akıbet bekliyordu. "Çeçenler yerden bitmiş gibi fırlıyor, yalnız dolaşan çiftlere hızla saldırıp daha arkadaşları yetişemeden paramparça ediyordu." Açık alanlarda kurulup tahkim edilmiş ordugâhlarda bile fazla güvenlik yoktu. "Çeçenlerin hemen her gece üstümüze gönderdiği mermiler, her türlü önleme rağmen kampa ulaşıyordu." Rus askerleri, tıpkı Amerikan askerlerinin Kızılderililere davrandığı gibi hareket ediyordu: "Dört bir yana düşmanın tarlalarını, evlerini talan edecek küçük birlikler gönderiliyordu. Ağıllar ateşe veriliyor, ekinler tahrip ediliyor, tüfekler yaylım ateşi açıyor, toplar gürlüyordu; yine yaralılar ve ölüler getiriliyordu."

Müritler köşeye kıstırıldıkları nadir durumlarda, kendi hayatlarına zerre kadar önem vermeyen bir azimle savaşıyordu. Ruslar 1832'de 600'den fazla konutla Çeçenistan'ın en büyük ve zengin köyü Germentçug'a saldırdı. Başlangıçtaki hücumun ardından müritlerin elinde sadece üç ev kalmıştı. Rus gönüllüler yoğun ateş altında evleri ateşe verip bacalardan aşağı el bombası attılar. General Tornau'nun yazdığına göre, "Düşman için teslim olmak ya da yanmaktan başka çare kalmamıştı." Fakat bir temsilci teslim olmalarını istediğinde "dumandan kapkara olmuş yarı çıplak bir Çeçen" cevap vermek üzere evden dışarı çıktı: "Merhamet istemiyoruz; Ruslardan tek isteğimiz, ailelerimize yaşadığımız gibi öldüğümüzü, herhangi bir yabancı boyunduruğu altına girmeyi reddettiğimizi bildirmeleridir." Ansızın, yanan

evlerden birinin kapısı hızla açıldı ve elinde kılıç tutan bir Çeçen dışarı fırlar fırlamaz vurularak öldürüldü. Beş dakika sonra aynı olay bir kez daha gerçekleşti. Yangın sönene kadar yetmiş iki mürit ölmüştü. Tek bir kişi canlı olarak teslim alınamamıştı.

19. yüzyılın emperyalist seferlerinde pek rastlanmayan bu fanatik direniş göz önüne alındığında, Rusların 1832'de Gazi Muhammed'i köşeye kıstırmaktan büyük mutluluk duyması anlaşılır bir durumdu. Onu ortadan kaldırdıkları takdirde hareketin çökeceğini düşünüyorlardı. Müritler her zamanki gibi ölümüne çarpıştı, ancak Ruslar tahkimatı yıkmıştı. Gimri'yi ele geçirme işlemi tamamlanmak üzereyken bir grup asker köyün hemen dışında, bir evin kapısında duran bir adamı fark etti. "Çok uzun boylu ve güçlü yapılı" adam yüksek bir sahanlıkta duruyordu. Cübbesini giyinip kılıcını çekti ve kapıdan üstlerine fırladı. Bundan sonrasını bir subay şöyle anlatıyordu:

> Derken, birdenbire vahşi bir hayvan gibi sıçrayarak ona ateş etmeye hazırlanan askerlerin üzerinden aşıp arkalarında yere indi. Kılıcını sol eliyle savurarak üçünü biçti, ancak dördüncü asker süngüsünü onun göğsüne saplamıştı. Yüzü hareketsizken bile olağanüstü bir ifadeye sahipti. Süngüyü kavrayarak göğsünden çekip çıkardı, askeri kılıcıyla biçti ve bir kez daha insanüstü bir sıçrayışla duvarın üstünden atlayıp karanlığın içinde kayboldu.

Rus askerleri bu gösteri karşısında "şaşkınlıktan serseme dönmüştü" ama artık bunu düşünmüyorlardı. Sonuçta, içlerinde Gazi Muhammed'in de bulunduğu bütün müritler öldürüldükten sonra bir adamın kaçması önemli miydi? Bu cahil dağlılar artık kesinlikle kendilerini çarların aydınlanmacı yönetimine bırakır diye düşünmüş olmalıydılar. Adı Şamil olan o kaçan adamın, sonraki yirmi beş yıl boyunca onlarla durmaksızın savaşıp yüzyılın efsanevi gerilla komutanlarından biri olacağını herhalde hiçbir Rus tahmin etmemişti.[50]

Kuzey Amerika'ya yerleşen İngilizler gibi Ruslar da kendilerine yakın bir kıtanın; Asya'nın bir ucundan başlayıp birkaç yüzyıl içinde Pasifik Okyanusu'na ve yanı sıra kuzey ve güney uçlarına ulaştılar. Sonunda Alaska'da buluşan bu iki ulus, yaptıkları fetihleri kapsayıcı doktrinlerle meşru gösterdiler. Amerikalılar "açık kaderin" peşinden gittiklerini, Ruslar, Ortodoks Hıristiyanlık'ın öncülüğünü yaptıklarını iddia ettiler.

Bizim açımızdan en etkileyici benzerlik karşılaştıkları hasımlarındaydı. İkisi de

nispeten ileri düzeydeki devletlerle çatıştı. ABD; Britanya, Meksika ve İspanya'yla, Rusya ise Polonya, İsveç, İran, Türkiye ve Çin'le savaştı. Fakat hem Amerika hem Asya'da en önemli karşı koyma, devletleşmemiş halklardan geldi. Rusların bozkırdaki sınıra verdiği adla "Vahşi Alan", Vahşi Batı'ya göre daha ıssız ve tehlikeliydi çünkü Asyalı göçebeler Amerikan yerlilerine göre daha kalabalıktı. Rusların Moğol ve Türk kökenli kabilelerle ilişkileri düzenleme girişimleri, tıpkı Amerikalıların Seminole ve Siyularla ilişkileri gibi başarısızlığa uğradı. İki kıtada da kabileler son derece gayrimerkezi bir yapıya sahip olduğundan, bütün savaşçıları emrinde toplayacak veya kabul edilmiş uluslararası sınırlar içinde kontrol uygulayacak bir reis yoktu. Bu durumda Washington ve St. Petersburg, ilkel ancak becerili gerillalara karşı sayısız küçük savaş sürdürmek zorunda kaldı.

Ruslar, Sibirya'yı 1550'lerden 1600'lere kadar, Orta Asya'yı 1860'lardan 1880'lere kadar ele geçirirken fazla zorluk çekmedi. Bu bölgelerde arazi nispeten düz ve ilerlemeye elverişliydi. Bu iki bölgenin fethi arasında, Karadeniz ve Hazar arasına sıkışmış olan Kafkasya ele geçirildi. Avrupa'nın en yüksek dağlarından bazılarını barındıran Kafkaslar, aynı zamanda en ele avuca sığmaz kabilelere de ev sahipliği yapıyordu. Çoğunlukla Müslüman olan bu kabileler, daha yerleşik durumdaki komşularını yüzyıllar boyunca yağmalamıştı. 19. yüzyıl sonlarında bölgede seyahat eden İngiliz yazar John F. Baddeley, "Her erkek bir akıncı, usta bir kılıççı ve iyi bir avcı olarak doğar," diye yazmıştı.[51] 20. yüzyılda bölgeye gelen bir başka İngiliz yazar Lesley Blanch, onların şiddetle birlikte yaşama şeklini şöyle tanımlıyordu: "Üç dört kuşak boyunca süren kan davaları, sonunda kimse kalmayıncaya kadar bütün aileleri kırıp geçirmektedir."[52] Sürekli birbiriyle çatışan bu dağ halkları, sonunda istilacıları püskürtmek amacıyla birleştiler.

Napolyon Savaşları'nın kahramanı olan General Aleksey Yermolov 1816'da yönetici olarak atandığı bu itaatsiz bölgede, tıpkı Amerikalıların Mississippi'nin batısında yaptığı gibi düzeni kurmaya çalıştı. İşe bir kale kurarak başladı. Bu kale gelecekte Grozny ("Korkunç") [Korkunç İvan'a ithaf] şehrine dönüşecekti. İnşaatta çalışanları avlayan Çeçenlerle başa çıkmak için kale duvarlarının pek uzağında olmayan, önceden belirlediği bir noktaya bir top koydurdu. Topu ele geçirmek için saklandıkları yerlerden hızla fırlayan Çeçenler, peşrev mermileriyle avlanıyordu. Bu uygulama, kesinlikle halka yönelik ekolün temsilcisi olmayan Yermolov'un gaddar yöntemlerinden biriydi. Asur, Nazi Almanyası ve çağlar boyunca ortaya çıkan pek çok otokratik devletin direnişleri bastırmak için kullandığı yakıp yıkma ekolüne özgü klasik bir ifadeyle, "Dilerim ki, ismimin yarattığı dehşet, sınırlarımızı zincirler veya kalelerden daha iyi korur..." diye konuşmuştu. "Lütufkâr davranmak, Asyalıların gözünde zayıflık belirtisidir, ben tamamen insancıl nedenlerle amansız biçimde sertim. Bir infaz yüz binlerce Rusu yok olmaktan, binlerce Müslüman'ı da ihanetten kurtarır."[53]

Yermolov bir süre huzurlu görünen bir ortam kurmayı başardı. Fakat sonunda bastırdığından daha fazla isyana yol açtı. Kafkaslarda alt rütbeli bir subay olarak görev yapan Lev Tolstoy, bölge sakinlerinin Ruslara karşı "nefretten daha güçlü" hislerle dolduğunu yazmıştı: "Bu yaratıkların mantıksız zulmüne karşı öyle yoğun bir nefret, tiksinme ve kafa karışıklığı vardı ki, onları yok etme arzusu –tıpkı sıçanları, zehirli örümcekleri veya kurtları yok etme arzusu gibi– kendini korumaya yönelik doğal bir içgüdü halini almıştı."[54] Bu nefret kendini, 1829'da toplam nüfusu 200.000'i geçmeyen Çeçenistan ve Dağıstan'da patlak veren gazayla gösterdi.[55]

Gerek ilk imam Gazi Muhammed, gerek halefi Hamzat Bek, dağ kabilelerini ayaklandırma konusunda fazla şanslı değildi. Kabile büyükleri, onların dans etmeyi, müziği ve tütünü yasaklayan katı bir şeriat uygulamasına dayalı otoritesini kabul etmedi. Hamzat Bek 1834'de rakipleri tarafından öldürüldü.[56] İki yıl önce Gimri'de Rusların elinden kurtulan Şamil, üçüncü ve son imam oldu. "Kâfirlere" karşı daha geniş bir tabana dayanan ve uzun ömürlü bir direniş başlatma konusunda oldukça başarı kazandı. Bu direniş 21. yüzyılda bile, Rus yönetimine karşı koyan Çeçen isyancılara esin kaynağı olmayı sürdürdü.

Aristokrat kökenli olup varlığı elinden alınan Toussaint Louverture gibi Şamil de 1796'da Gimri'de bir soylunun oğlu olarak dünyaya geldi. Kendisinden birkaç yaş büyük çocukluk arkadaşı Gazi Muhammed onu İslam'la tanıştırıp Arapça öğrenmesine yardım etti. Mükemmel ata binip kılıç kullanan, çevik bir sporcu olan Şamil etkileyici bir görünüme sahipti. Bir doksanlık boyu, kuzu postundan yapılma kalpağı yüzünden daha uzun gösteriyordu. Gür sakalını kınayla boyamıştı. Yüzü Tolstoy'un sözleriyle, "taştan oyulmuş gibi hareketsizdi." Kişiliği büyüleyici bir etki yaratıyordu. Yandaşlarından biri bu durumu, "gözlerinden alev fışkırırken ağzından çiçekler açıyor," diye tarif etmişti.[57] Gimri'den kaçması onu insanüstü bir havaya büründürmüştü. 1839'da bir başka köyde yeni bir Rus saldırısından kurtulunca bu hava büsbütün arttı. Bu olayda, samandan yapılma kuklaları bir sala bindirip nehirde düşmana doğru gönderirken kendisi de birkaç yandaşıyla birlikte ters yönde kaçmıştı.[58]

Son derece olumsuz koşullara karşı çaresiz görünen bir direnişi ayakta tutmak için sadece insanlara ümit aşılama değil, aynı zamanda korku salma becerisi gerekiyordu. Şamil iki konuda da ustaydı. Her yere yanından ayırmadığı celladıyla birlikte gidiyordu. Allah'a ve onun naçiz hizmetkârı, Kafkaslardaki müminlerin komutanının buyruklarına karşı gelenlerin başını veya ellerini kesiyordu.[59] Taleplerini yerine getirmeyen bir köy olduğu takdirde, bütün sakinlerini katletmekte hiç tereddüt etmiyordu.

Rusların sıkıştırdığı bir grup Çeçen teslim olmak için onun iznini almanın bir yolunu arıyordu. Ancak onun gazabından öyle korkuyorlardı ki, yumuşayacağını düşünerek isteklerini Şamil'in annesi vasıtasıyla iletmişlerdi. Şamil annesini dinlediği zaman bir cevap bulmak amacıyla ilahi adalete başvuracağını söyledi. Üç gün üç gece boyunca bir camiye kapanıp oruç tutarak namaz kıldı. Gözleri kan çanağı olmuş bir halde dışarıya çıktığında şu açıklamayı yaptı: "Allah'ın emriyle, Çeçen halkının utanç verici niyetlerini bana ilk bildiren kişiye yüz kırbaç vurulacaktır ve o kişi de bizzat annemdir!" Müritleri kalabalığın hayret dolu bakışları altında yaşlı kadını yakalayıp örülü bir kayışla vurmaya başladı. Kadın beşinci darbeden sonra bayıldı. Bunun üzerine Şamil cezanın kalan kısmını kendisinin üstleneceğini ilan etti. Adamlarına kendisini ağır kırbaçlarla dövmelerini buyurup duraklayan olursa öldüreceğine yemin etti. Kalan doksan beş kırbacı vururlarken "en küçük bir acı çekme belirtisi göstermedi." En azından efsane böyleydi.[60]

Bu sokak tiyatrosu –daha doğrusu, konu hakkında anlatılan ve kuşkusuz kulaktan kulağa yayılırken iyice abartılan öyküler– Şamil'in müritlerinin şiddetli bir direniş sürdürmesine yardım etti. Günümüzdeki Çeçen asiler, örneğin 2005'te 350 kişinin ölümüne yol açan Beslan'daki okul saldırısının mimarı olduğu iddia edilen Şamil Basayev, adaşının askeri başarısına asla yaklaşamasa da onun teatral şiddetinden esinlenmiş gibiydi. İlk Şamil 10.000'i aşkın müridiyle Çeçenistan ve Dağıstan'ın büyük bölümüne egemen olmuş, Ruslara binlerce kayıp verdirmişti. Ne var ki aşırı gaddarlık, direnişi bastırmaya çalışanlara olduğu gibi direnişçiler için de geri tepebilir. Acımasızlık Şamil'in tıpkı günümüzdeki Çeçen asiler gibi, halk desteğini zamanla yitirmesine yol açtı. Bu dindar delifişeğe boyun eğmek istemeyen kabile reisleri Rusların safına geçti. Ekinlerinin yüzde 12'sine varan oranda vergi vermek zorunda kalan köylülerin birçoğu da aynısını yaptı.[61] Hatta Şamil'in bazı üst düzey yardımcıları bile saf değiştirdi. Bunların başında 1851'de kâfirlere katılan Hacı Murad geliyordu. Ertesi yıl müritlerin safına dönmeye çalışsa da Rus askerleri tarafından öldürüldü. Bu trajik öykü, Tolstoy'un "Hacı Murad" adlı kısa romanının esin kaynağı oldu.

Kırım Savaşı, Şamil'in davasına adamakıllı zarar verdi; zira Osmanlı işgali tehdidine karşı koymak amacıyla Kafkaslardaki Rus askerlerinin sayısı 30.000'den 200.000'e çıkmıştı.[62] Rusya'nın düşmanı olan İngilizler, Fransızlar ve Türkler müritlere yardımdan bahsetmekle birlikte fazla bir şey yapmadılar. 1855'te bölgeyi ziyaret eden bir İngiliz elçi, Şamil ve yandaşlarının "Muhammedci bağnazlık ve egemenlik ilkelerine dayalı yeni bir Kafkas imparatorluğu" kurmaya çalışmasından dolayı dehşete düşmüştü.[63]

Irak'ta 2007 ve 2008 yıllarında Amerikan "akımının" başarısı, El Kaide'ye verilen desteğin azalması ve yeni bir Amerikan asker dalgasının gelmesiyle mümkün oldu. Fakat bunun tamamlanması için, sendelemekte olan direniş hareketine öldürücü darbeyi vuracak şekilde, yeni bir kontrgerilla kavramına sahip yeni bir generalin

buraya gelmesi gerekmişti. 1850'lerde Çeçenistan ve Dağıstan'da aynı olaya benzer bir durum gerçekleşti. David Petraeus'un Rus öncüsü, Aleksander Bariatinsky adlı bir prensti. Çocukluk arkadaşı II. Aleksander'in çar olarak tahta çıkmasının ardından 1856'da Kafkaslara vali olarak atandı. Yeni çar, gerici olan selefi I. Nikolay'ın tersine modernleşme yanlısı bir liberaldi. Bariatinsky'yi daha uzlaşmacı bir yaklaşım izlemesi için teşvik etti. Şamil celladıyla birlikte dolaşırken, Bariatinsky yanından ayırmadığı haznedarı sayesinde kabile reislerine rüşvet dağıtıyordu. Ayrıca kabile ileri gelenlerine imparatorluk sistemi içinde daha fazla özerklik ve fanatik müritlere karşı koruma sağlanmıştı. Bariatinsky bunu, "Hanların iktidarını, teokretik düzene karşı bir güç olarak eski düzeyine getirdim," diye açıklamıştı.[64] Bunlara ilaveten Müslüman din adamlarını, Şamil'in bir dönek olduğunu ilan edip şiddet içermeyen öğretileri vaaz etmeleri konusunda özendirdi. Yerel halkın çektiği acıları dindirmek için, bir köy kuşatıldığı zaman, geçmişte olduğu gibi herkesin öldürülmesi yerine kadın ve çocukların kaçmasına izin verilmesini emretti. Hatta kadınlara daha fazla eğitim fırsatı verilmesini himaye etti. Bu konuda şöyle yazmıştı: "Bölgenin hükümete bağlılığını mümkün olduğunca çok kazanmanın ve her milleti değer verdikleri âdet ve geleneklerine saygı duyarak, şefkatle yönetmenin önemine inanıyorum."[65]

Bütün büyük kontrgerillacılar gibi en liberal durumdaki Bariatinsky de kendini "akla ve duyguya" hitabetle sınırlamadı. Selefi Mikhail Vorontsov'un yaptıklarının üzerine ekleyerek, müritleri ortaya çıkarmak amacıyla ormanlarda bol miktarda ağaç kestirdi ve dağlardaki yuvalarına ulaşmak için köprüler inşa ettirdi. Ayrıca askerlerine geçmişte kullanılan çakmaklı tüfeklere göre daha etkili seri atışlı tüfekler dağıttı. Sonuç vermeyen infaz seferleri yerine, Dağıstan'daki asi mevzilerini sistemli biçimde azaltma yoluna gitti. Son hamle 1858 yılında gerçekleşti ve üç ordu müritlerin kalelerinin yakınında bir araya toplandı. Şamil'in kartal yuvaları birer birer düştü. Sonunda Gunib adlı köyde sadece 400 yandaşıyla, 40.000 kişilik bir ordu tarafından kıstırıldı. Durumun ümitsizliğini gören Şamil 25 Ağustos 1859'da teslim oldu. Çara bağlılığını bildirip yandaşlarından silah bırakmalarını istedi. Otuz yıl boyunca süren mürit savaşları bu şekilde sona erdi.[66]

Müslüman akıncıları inançsızlarla dolu ülkelerle karşı karşıya getiren uygarlık ihtilafı yeni olmasa da yüzyıllar içinde şekil değiştirmiştir. Şamil'in teslim olmayı istemesi, 19. yüzyılda yaşamış Batı Afrikalı Samory Touré ve Cezayirli Abdülkadir gibi diğer Müslüman direniş liderlerinde de görülüyordu. Bu anlayış 21. yüzyıldaki haleflerinin çoğundan epey farklıydı. 19. yüzyıldaki isyancılar arasında günümüzdeki mücahitler kadar fanatik olanların sayısı azdı. Hizbullah ve El Kaide'yle kıyaslandı-

ğında birçoğu, masum insanların yaşamına Hıristiyan ve Yahudi olsalar bile büyük dikkat gösteriyordu. Abdülkadir sürgünde bulunduğu Şam'da, 1860'da Müslüman ayaklanmacıların saldırdığı Hıristiyanları korumak amacıyla aracılık yaptığı için Şamil'in gönderdiği teşekkür mektubu dahil olmak üzere büyük takdir toplamıştı. El Kaide'nin liderlerinden birinin "haçlılara" aynı saygıyı gösterdiğini düşünmek zordur. Aynı şekilde, tutsak alınan bu örgütün üyelerine, Şamil veya Abdülkadir'e yapıldığı gibi iyi davranıldığını düşünmek de olanaksızdır. Guantanamo gibi tecrit edilmiş bir yerde hapsedilmek bir yana, Şamil'e Rusya'da bir kır evi verilmiş ve çar tarafından maaş bağlanmıştı. Abdülkadir ise Fransız yönetimine karşı Cezayir'de on beş yıl boyunca (1832-1847) direniş hareketine önderlik ettikten sonra, Fransa tarafından dolgun bir aylık bağlanmış ve rahat bir sürgün hayatı yaşamıştı.[67]

Yıllar boyunca değişmeyen tek şey savaşın yarattığı korkunç maliyetti. İngiliz gezgin ve tarihçi John Baddeley, Kafkaslar "sakinleştikten" sonra durumu şu şekilde özetlemişti: "Aileler tümüyle yok edilmiş, köyler tamamen tahrip edilmiş, topluluklar katliama uğramış."[68] Kazananlar için bile bedel çok yüksekti. Modern bir tarihçiye göre, "Gürcistan'ın 1801'deki ilhakından itibaren Çerkez Savaşı'nın sona erdiği 1864'e kadar, Kafkaslarda 20.000 Rus askeri ve 800 subay öldürüldü. Yaralı ve esirlerin sayısı bunun belki üç katıydı."[69]

Bir başka deyişle, Kafkasların kontrol altına alınması Mississippi'nin batısına göre yirmi bir kat pahalıya mal olmuştu. Kafkas cephesinde görev yapan Tolstoy ve Lermontov gibi Rus yazarların, Rusların kazandığı başarının tarihçesini, karşıt duyguları bir arada barındıran destansı yapıtlarla edebiyat dünyasına kazandırmasına şaşırmamak gerekir. Onların ulaştığı sanatsal düzey, Amerikan Batısı hakkında üretilen bol miktardaki roman ve filmi gölgede bırakmaktadır.[70]

Rudyard Kipling haricinde Britanyalı yazarlar da imparatorluk hakkında kıyaslanabilir bir edebiyat üretmediler. Oysa bu konuda kesinlikle yeterince malzeme vardı. Örneğin, Kabil'den 1842'deki ünlü geri çekilme kadar trajik bir olay düşünmek zordur. Kafkaslardaki savaşlar gibi bu olay da, 19. yüzyılın son çeyreğinden önce, yani Avrupalıların henüz Asya halkları karşısında yenilmez bir teknolojik üstünlük kurmadığı çağda gerçekleşmişti. Batılılar her ne kadar üstün savaş gemileri ve toplara sahip olsa da; henüz telsiz, zırhlı araç ve uçak şöyle dursun, daha makineli tüfek ve seri atışlı tüfek bile kullanmıyordu. Düşmanları daha iyi olmasa bile en az kendilerininki kadar iyi tüfekler ve misket tüfekleri kullanıyordu. Üstelik Avrupalıların kitlesel ateş gücüne karşı koymakta zorlandığı bir yerde, kendi yurtlarında savaşıyorlardı. Birinci Afgan Savaşı, bu tür koşullar altında Batılıların küstahlığı ve dikkatsizliğinin kendilerini nasıl felakete sürükleyeceğini Custer'ın son savaşından daha acımasız bir şekilde gösterdi.

24

KARANLIK GEÇİTLER

Birinci İngiliz-Afgan Savaşı, 1838-1842

6 Ocak 1842'de yürüyüşe başladılar. Kar, Kabil dışında bilek yüksekliğine ulaşmıştı. Yenilginin ağır kokusu daha başından itibaren 4500 Hint-İngiliz askerinin ve içlerinde pek çok kadın ve çocuğun da bulunduğu 12.000 sivil takipçinin üzerine sinmişti. Yürüyüş düzen içinde gerçekleşmiyordu. Sivil takipçiler, yük hayvanları (çok sayıda deve vardı) ve eşyalar, çaresizce birbirine karışmış durumdaydı. Teğmen Vincent Eyre durumu, "Bitkin ruhların üstüne çöken kasvetli havanın ortaya çıkardığı o iç karartıcı manzarada isteksizce adım atmak zorundaydık," diye özetlemişti.

İngilizler daha Kabil'deyken kendi kışlaları içine hapsolmuştu. Öfkeli Afgan ordularının dur durak bilmez saldırıları yüzünden erzakları bitmek üzereydi. Yürüyerek Hindistan'a dönmekten başka çareleri olmadığına karar verdiler. Afgan liderler onların gitmesine izin vereceklerine dair söz verdiler. Artçı birlik 6 Ocak şafağında Kabil'i terk ederken Afganlar kışlayı ateşe verdiler. Eyre, "etraftaki onlarca kilometrelik bölgeyi aydınlatan alevler ortaya korkutucu bir yücelik görüntüsü koyuyordu," diye yazmıştı. Afgan keskin nişancıların uzun menzilli çakmaklı tüfeklerle yürüyüş koluna açtığı ateş sonucu "pek çok insan can verdi." Bu saldırılar ve dağınıklıktan ötürü çok ağır ilerleyen kol, yükünün büyük bir kısmını da kaybetti. On kilometre kadar ilerleyen mülteciler öğleden sonra dörtte kamp kurmak üzere durdular. Çadır ve erzak yok denecek kadar azdı. Yorgunluktan karın üstüne çöken asker ve sivillerin birçoğu daha o anda can verdi. Sağ kalanlarsa gece dondu. Donan bacakları "yanıp kararmış odun parçalarına benziyordu."

Ertesi gün durumlarında bir düzelme olmadı. Tugay komutanının eşi olan Lady Florentia Sale günlüğüne şöyle yazmıştı: "Birlik son derece dağınık vaziyetteydi. Ne-

redeyse her asker soğuktan felç olduğundan silahını zor tutuyor ve güçlükle kımıldıyordu. Yerde bir sürü donmuş ceset yatıyordu... Cephane kutuları, tabaklar, çeşitli eşyalar etrafa saçılmıştı... Kısa süre sonra düşman kalabalık bir şekilde birikti. Bize hücum etmeye kalksalar kimse direnemeyeceği için hepimizi katlederlerdi."

Hücum etmek mi? Bu aşiretlerin çatışma şekli değildi. Hâlâ savaşma potansiyeli olan bir kuvvete karşı cepheden taarruz etmenin ne anlamı vardı? Kendi unsurları bildiği işi yapıp ana gruptan ayrılanları birer birer avlardı. Dünyanın her yerindeki akıncılar gibi Afganlar da zayıflığı kilometrelerce öteden fark edebilirdi. Sabırla bekleyip yabancıları haklayacaklarını biliyorlardı. Yabancılarsa kendi açılarından hayatta kalmak için çaresizce çırpınırken bu cehennemin içine nasıl düştüklerini merak ediyorlar olsa gerekti.[71]

İngiltere'nin Afganistan'a duyduğu ilgiyi, Kafkaslar ve Orta Asya'da ilerleyen Rusya'nın buraya endişe verici yakınlığı tetiklemişti. Hindistan Genel Valisi Lort Auckland 1838'de, Afganistan kralı Dost Muhammed Han'ın Ruslarla çok yakın dostluk ilişkisi kurduğundan endişelendi. Bu nedenle Dost'u tahttan indirip yerine Şah Şüca-ül Mülk'ü getirmek amacıyla bir sefer kuvveti gönderdi. Otuz yıl önce tahttan indirilen Şah Şüca, İngilizlerin himayesinde Hindistan'da sürgün hayatı yaşıyordu.

İngiliz subayları, 1838'de basılan *Oliver Twist* gibi romanlarda kendi toplumlarının göz önüne serilen kusurlarına rağmen, kendilerini hükümet etme konusunda özel bir yeteneği olan üstün bir ırkın temsilcileri gibi görüyorlardı. Daha sonraki yıllarda Kipling'in yazdığı gibi "bize yön veren ışıktan yoksun"[72] uzak ülkelerin hükümdarlarını cezalandırma, hatta yerinden etme hakkına sahip olduklarını düşünüyorlardı. İngilizler hemen hemen Afganistan'ı işgal ettikleri sırada Asya'nın öbür ucunda bir başka savaşa daha karışmışlardı. Birinci Afyon Savaşı (1839-1842), Çin pazarını afyon da dahil İngiliz ihraç mallarına açmak için gerçekleştirildi. Onların açısından bu savaş Afganistan'a göre daha mutlu sonla bitti. Fakat başlangıçta bu fark o kadar belirgin değildi. Afganistan'ın işgali, yaklaşık yüz elli yıl sonra Rusların ve onlardan yirmi yıl sonra Amerikalıların tecrübe edeceği gibi sorunsuz başlamıştı.

İndus Ordusu diye görkemli bir ad verilen kuvvet 15.100 Britanyalı ve sepoy diye bilinen Hint askerinden, ayrıca Şah Şüca'nın emrine verilen 6000 paralı askerden oluşuyordu. Onların peşinden 38.000 kişilik sivil topluluk (uşaklar, esnaf, fahişeler vb.) ile 30.000 deve geliyordu. Develer kumaş, şarap, puro ve "uzak ülkelerle uygarlaşmamış halkların temin edemeyeceği" diğer tüketim maddelerinin de bulunduğu, farklı çeşitlerde yükü taşıyordu. 1838 ortalarında yola koyulan bu

hantal sefer kuvveti önce Kandehar'a, ardından Kabil'e yürürken fazla zorlukla karşılaşmadı. Böylece İngilizlerin kendilerinden daha aşağı düzeydeki "Şarklı" hasımlarından korkmaya gerek olmadığı yönündeki beklentileri haklı çıkmıştı. Dost Muhammed 2 Ağustos 1839'da tahttan çekildikten birkaç gün sonra İngilizler başkente girdi. Dost teslim olup Hindistan'a sürgüne gönderilmeden önce, ertesi yıl boyunca işgalci kuvvetleri taciz etti. Tek olumsuz gelişme, halkın ülkenin yeni hükümdarını coşkuyla karşılamamasıydı. Bir İngiliz subay, Afganların Şah Şüca'nın gelişini "son derece utandırıcı bir ilgisizlikle" karşıladığını yazmıştı.

Kısa süre sonra İngiliz askerlerinin büyük bir kısmı Hindistan'a gönderildi. Kalanlar "tahtın etrafını İngiliz süngülerinden oluşan bir setle korumaya almıştı." Ortam öyle tehlikesiz görünüyordu ki, evli subaylar ailelerini getirip kriket oynama, balık tutma, avlanma, buzda paten kayma gibi kendileri için olağan bir yaşam sürmeye koyuldular. Fakat bu arada Afganların, kadınlarına kur yapan, âdetlerini küçümseyen, kendilerine sevilmeyen bir kralı dayatan yabancılara duyduğu öfke giderek artıyordu.[73]

İngilizler cehaletleri yüzünden bu barut fıçısını farkında olmadan ateşe attılar. Kabil'deki hükümdarlar Hindukuş Dağları'ndaki geçitlerde trafiğin akışını sağlamak amacıyla Peştun kabilelerine her yıl bol miktarda "haraç" ödüyordu. Ne var ki, üst düzey İngiliz diplomat William Macnaghten, Ekim 1841'de, tasarruf önlemi olarak, her yıl Ghilzai aşiretine ödenen miktarı yarıya indirmeye karar verdi. Aynı zamanda, yine cimrilikten kaynaklanan bir davranışla bir İngiliz tugayını daha Hindistan'a geri gönderdi. Bunun üzerine Ghilzailer hemen ayaklanıp Hayber Geçidi'ni kapattılar ve Afganistan'ın Hindistan'la bağlantısını kestiler.

Geri dönen ve 2000 askerden oluşan tugayın komutanı Tümgeneral Sir Robert Sale, kendini "Savaşçı Bob" lakabının hakkını verircesine, "pusu kuranlara ve yağmacılara karşı" her santim toprak için çarpıştığı bir mücadelenin içinde buldu.[74] Sale'in tugayı 15 Kasım 1841'de nispeten daha güvenli olan Afganistan'ın doğusundaki Celalabad'a ulaştığında 300'den fazla ölü vermişti.[75] Yaralılar arasında topuğundan tüfekle vurulan Sale de vardı. Birlik Celalabad'a girdiği zaman kendi ifadesiyle, "fanatik ve öfkeli halk" tarafından kuşatıldı. General başkentten sızan "en alçakça ihanete dair üzüntü verici istihbarata" rağmen ne yerinden ayrılabiliyor ne de ülkedeki diğer İngiliz kuvvetlerine yardım edebiliyordu.[76]

Kabil'de, ikinci üst düzey İngiliz diplomatı ve tanınmış kâşif Sir Alexander Burnes'ün konutu önünde 2 Kasım 1841'de toplanan öfkeli kalabalık bir süre sonra içeri girdi. Burnes öfkeli Afganları önce konuşup ikna etmeye çalıştı, ardından rüşvet önerdi. Fakat hiçbiri işe yaramadı. Kardeşi ve konutunda yaşayanlarla birlikte paramparça edildi.[77] Şehrin dışında hâlâ 4500 Hint-İngiliz askeri bulunuyordu. Bunların yapacağı ani bir hareket hemen huzursuzluğu kışkırtabilirdi. Oysa

komutanları hiç faal bir asker değildi. Sir William Elphinstone'un gördüğü son çatışma Waterloo idi. Elli dokuz yaşındaki komutan gut hastalığından mustarip ve son derece dermansızdı. Lady Sale onun "her noktada bocaladığından" yakınmıştı.[78] "Olayın bu şekilde aniden patlak vermesiyle felç olmuş gibiydi."[79] Kısa sürede olaylar her yana yayıldı.

Burnes öldürüldükten sonraki gün İngiliz destek birliklerinin olduğu bina kuşatıldı. Yardıma gelen bir kuvvet "gizli nişancılar" tarafından püskürtüldü.[80] Sonraki günlerde askerler "yöneticilerinin ahmaklığına son derece öfkelenmiş durumdayken"[81] İngiliz kışlası etrafındaki kuşatma gittikçe daraldı. Kasım sonunda hasta ve yaralıların sayısı iyice artıp erzak tükenmeye başlayınca, İngilizler "güvenli biçimde ülke dışına çıkmak" için ne gerekiyorsa ödeyeceklerini ilan ettiler.[82] 23 Aralık'ta, yine böyle bir barış görüşmesi sırasında Dost'un oğlu Muhammed Ekber Han baş diplomat William Macnaghten'i yakalamaya çalıştı. Macnaghten direnince, bir zamanlar ev sahibine hediye ettiği bir tabancayla vuruldu. Kısa zamanda diğer İngilizlerin akıbeti de aynı olacaktı.

Kabil garnizonunun başlangıçta yaşadığı sıkıntılar –dondurucu soğuk, erzak yokluğu, düşman saldırıları, dağınıklık– sonraki günlerde iyice arttı. 9 Ocak 1842'de birliğin yarıdan fazlası "donmuş ya da yaralanmış" durumdaydı. O gün Ekber Han'ın, evli subayları eşleriyle birlikte koruma amaçlı gözaltına almayı teklif etmesi hemen kabul edildi. General Elphinstone ve bazı subaylar da Ekber Han'la görüşmeyi denerken esir alındılar. Aralarında Lady Sale ve evli kız kardeşinin de bulunduğu 100'den fazla Britanyalı rehine olmuştu. Onların esir alınması İngiltere'de büyük bir öfke dalgasına yol açtı zira "uygar" kadınların "vahşilerin" elinde her türlü kötülüğe uğrayabileceği yolundaki kök salmış duygular ayağa kalkmıştı. Tarihçi Linda Colley'in belirttiği gibi "beyaz kölelik" ve harem masalları bu dönemde Avrupalıların zihninden hiç çıkmıyordu. Avrupalıların Avrupa dışındaki halklar (özellikle Kuzey Afrika, Hindistan ve Kuzey Amerika'da) tarafından "esir alınmasını anlatan" öyküler popüler edebiyat türü haline gelmişti.[83] Fakat aslında tutsaklar talihliydi zira çoğu hayatta kalmıştı. Geride bıraktıkları, Teğmen Eyre'nin ifadesiyle, "idare edilmesi imkânsız, karmakarışık, korkunç büyüklükteki kalabalık" için kurtuluş yoktu.

Onların sonu Hindukuş Dağları'nın "karanlık ve sarp geçitlerinde" geldi. Bütün tepelere Afgan keskin nişancılar yerleşmişti. Bir İngiliz subayı, "Yürüyüş koluna durmaksızın yukarıdan ateş ettiler," diye yazmıştı. Sadece Khurd-Kabil Geçidi'nde 3000 kişinin öldüğü söyleniyordu. Jugdulluk Geçidi'nde "dehşet dolu... bir katliam" daha gerçekleşti. Saldırganlar tek çıkışı kapamış ve "acımasız bıçakları ve hedefi şaşırmayan tüfekleriyle herkesin işini bitirmişlerdi."

Yürüyüşe devam edenler arasında hayatta kalabilen tek Britanyalı, bir asistan

cerrahtı. Yaralı vaziyette can çekişen bir ata bindirilen Doktor William Brydon 13 Ocak 1842 günü öğleden sonra Celalabad'a vardı. Bu sahne Viktorya Dönemi'ne ait "*Ordudan Arta Kalanlar*" adlı ünlü tabloda ölümsüzleştirildi. Daha sonra birkaç Hint askeriyle sivil takipçi daha geldi. 105 Britanyalı tutsak da sonunda kurtarıldı. Fakat yedi gün önce Kabil'den ayrılan 16.000 kişi (içlerinde 700'den fazla Avrupalı vardı) katledildi. Bir 19. yüzyıl yazarının ifadesiyle, "bu ahmakça eylem", o dönemde gerillalarla çarpışan bir ordunun uğradığı en büyük bozgundu.[84]

Bu felaket, "imparatorluklar mezarlığı" olarak Afganistan'ın ününe ün kattı. Yine de ülke hiç de fethedilmesi olanaksız bir yer değildi. MÖ 4. yüzyılda Büyük İskender'den başlayarak 13. yüzyılda Cengiz Han ve 16. yüzyılda Babür Şah'a kadar çeşitli hükümdarlar tarafından işgal edilmişti.

Kandehar ve Celalabad'ı hâlâ ellerinde tutan İngilizler 1842'de, eski konumlarına dönmek amacıyla Misilleme Ordusu adı verilen bir kuvvet gönderdiler. 14.000 bin kişiden oluşan birlik, "bütün Asya'da Britanya adının itibarını tam anlamıyla rezil eden" bu olayın izlerini silmek için Hayber Geçidi'nden yürüdü.[85] Birliğin komutanı Tümgeneral Sir George Pollock düşman keskin nişancılarının yürüyüş koluna ateş etmesini engellemek amacıyla tepelere gözcü koymayı akıl etti.[86] İngilizler 13 Eylül 1842'de Ekber Han'ın kuvvetlerini kesin olarak yenip iki gün sonra Kabil'i yeniden işgal etti. Lady Sale ve diğer rehineleri tutan Afganlar, onlara bir zarar vermeden bıraktı. Bu olayın ardından en az bir düzinesi, içlerinden birinin belirttiği üzere "yazma hummasına tutulmuş gibi" tutsaklık günlerini anlatan anılarını yayınladı. Bunların en ünlüsü Lady Sale'in çok satan *Afganistan'daki Felaketlerin Güncesi* adlı eseriydi.[87] Böylece Linda Colley'in ileri sürdüğü üzere, İran'da 1979-1980'de patlak veren rehine krizinin Amerikalıları yerinden kıpırdayamaz hale getirmesi gibi, her dakikası İngilizlerin dikkatini çeken "rehine krizi" sona erdi. İki kriz de büyük güçlerin zayıf noktasını beklenmedik biçimde ortaya koymuş ve bu güçlerin çöküşünün yakın olduğuna dair başlangıç aşamasındaki korkuları su üstüne çıkarmıştı.[88] Ne var ki, arada önemli bir fark vardı: Amerikan halkı, İngilizlerin Afganistan'da gerçekleştirdiği misilleme arınmasından mahrum kalmıştı.

Afganların "zalimce davranışlarının... cezasız kalmayacağını" anlamaları için Pollock, Kabil'deki Büyük Çarşı'nın dinamitle havaya uçurulmasını emretti.[89] "Deli gibi öfkeli"[90] İngiliz askerlerle sivil takipçiler şehir sokaklarında terör estirip evleri yaktılar, dükkânları yağmaladılar ve insanları öldürdüler. "İngiliz silahlarının yenilmezliğini" yeterince gösterdiğini düşünen Pollock gelişinin üzerinden bir ay geçmeden Hindistan'a döndü. Britanya'nın Afganistan'ı yönetme acizliğini

örtmek isteyen Hindistan genel valisi, "kendi suçlarının bir sonucu olarak doğan anarşinin ortasında bir hükümet kurmaları için ülkeyi bizzat Afganlara bırakacağını" ilan etti.[92]

Bu arada Şah Şüca'nın öldürülmesi Dost Muhammed'in tahtı tekrar ele geçirmesine olanak sağlamıştı. Onun 1863'teki ölümü ardından oğlu Şer Ali, Rus elçisini kabul edip İngiliz temsilcisini kabul etmeyi reddedince 1838'dekine benzer bir krizi tetikledi. 1878'de yeni bir İngiliz ordusu Afganistan üzerine yürüdü. Bu kez kuyruktan dolma Martini-Henry tüfekler ve iki adet Gatling makineli tüfek sayesinde, ateş gücü öncekilere göre epey artmıştı. Şer Ali tahttan çekilirken halefi olan oğlu Afganistan'ın dış politikasını Britanya kontrolüne bırakan bir antlaşma imzaladı. Bu anlaşmaları denetlemek üzere 1879'da gelen bir Britanya "vatandaşı", 1841'deki selefi gibi bir güruh tarafından öldürüldü. Bir kez daha, ufak tefek ve kırmızı suratlı general Frederick Roberts (halk arasında bilinen adıyla "Bobs") komutasındaki İngiliz ordusu Kabil'i işgal etti. Ordu aşırı masraflı hale gelen işgale 1880'de son vermeden önce, bir kez daha Afgan hükümdarını tahttan indirdi. Zaferle sonuçlanan bu sefer bile çoğu hastalıktan olmak üzere yaklaşık 10.000 İngiliz'in ölümüne yol açmıştı. İngilizler, Kandehar dışında gerçekleşen Maiwand Muharebesi'nde bir kez daha ağır bir yenilgi aldı. Bu kez 2500 askerden oluşan birlikte yaklaşık 1000 asker, modern toplarla donatılmış daha büyük bir Afgan ordusu tarafından öldürüldü.[93]

Afganistan kâğıt üstünde bağımsızlığını korusa da aslında dış politikasını Raj'ın [Hindistan'daki Britanya yönetimine verilen ad] kontrol etmesi sonucu, Britanya himayesinde bir ülke haline geldi ve bu durum 1919'a kadar sürdü. O yıl içinde bir ay süren ve Üçüncü Afgan Savaşı[94] olarak bilinen çatışma kolayca bastırılmasına rağmen, İngilizleri, Afganları tamamen kendi haline bırakmaya sevk etti. Bununla birlikte, önceki yarım yüzyıl boyunca başlıca hedefleri olan Rus nüfuzunu Afganistan'dan uzak tutmayı başarmışlardı. Beth-Horon'dan sonra Romalıların yaptığı gibi, felaketin yaralarını sarmada etkileyici bir başarı göstermişlerdi. Bu tür bir dayanıklılık, kaçınılmaz biçimde uzun ve eziyetli olan direnişleri bastırmaya yönelik savaş veren ülkeler için hayati önem taşır.

İngilizler bu tarz ihtilaf bakımından önemli bir gelişme sergilemiş ve maksimum kazanç sağlamaya yönelik hedeflerden çok minimuma razı olmuşlardı. Büyüyen milliyetçi direnişle karşılaşan egemen ülkeler –ister Yunanistan'daki Osmanlılar ister Amerikan Devrimi sırasında İngilizler olsun– uzlaşmaya yanaşmadıkları için her şeyi kaybetmişti. Osmanlılar, Yunanistan'da, İngilizler Kuzey Amerika kolonilerinde önceden daha fazla yerel özerkliğe razı olsaydı, hükümranlıklarını belli bir ölçüye kadar koruyabilirlerdi. Daha sonra, kayıplar iyice artıp savaş iki taraf için de duygusal bir hal alınca, bu tür uzlaşmaların gerçekleşmesi iyice zor-

laştı. Buna karşılık İngilizler, Afganistan'da, Rusların müdahil olmasını asgariye indirmeyi sağlayacak kadar kontrole sahip olmuştu. Bunu yaparken yeni bir isyanı tetikleyecek otorite uygulamaktan kaçınmışlardı. Bu gayriresmi yoldan, aynı sıralarda Yeni Zelanda ve Kanada gibi, yerleşimcilerin yaşadığı kolonilerde gerçekleşen yasal düzenlemelere benziyordu. Bu ülkeler Britanya İmparatorluğu ile resmi bağlarını korurken kendi kendini yöneten devletler haline gelmişti. Milliyetçi talepler karşısında böylesi pragmatizm gösteren emperyalistlerin sayısı çok azdı; hatta İngilizler bile her olayda bunu sergilemiyordu. 1842'deki Kabil'den geri çekilişin ortaya koyduğu gibi, emperyalist enkazın bedeli çok ağır olabiliyordu.

25

KUZEYBATI SINIRI

İngilizler ve Peştunlar, 1897-1947

İngilizler için Afganlardan daha çok baş ağrısı yaratan topluluk, Durand Hattı'nın Raj tarafında yaşayan Peştun aşiretiydi. Durand Hattı, Afganistan ile Hindistan arasındaki sınırı belirlemek üzere 1896'da çizilmişti. Britanya 1849'da Pencap'ı ilhak ettikten sonra bu bölgenin sorumluluğunu üstlendi. Ne var ki, sonraki bir yüzyıl boyunca, bağımsızlığına son derece düşkün ve kavgacılığıyla ünlü bu aşiretin üyelerine asla tam anlamıyla boyun eğdiremedi. Talihsiz General Elphinstone'un kuzeni olan İngiliz sömürge yetkilisi Monstuart Elphinstone, onlar hakkında 1815'te yazdığı ve günümüzde de bulunabilen bir açıklamada şöyle diyordu: "Onların kusurları intikam, kıskançlık, açgözlülük, hasislik ve aşırı hırstır. Öte yandan özgürlüklerine düşkün, dostlarına bağlı, kendilerine bağımlı olanlara karşı nazik, konuksever, cesur, güçlü kuvvetli, kanaatkâr, çalışkan ve sağduyulu insanlardır."[95] Kafkas kabileleriyle benzerlikleri tesadüf değildi, Müslüman dağ halkları birbirine benziyordu.

İngilizler kontrol altında tutulabilen ova halkları ile kontrol edilemeyen dağ halkları arasında ayrım yapıyordu. Birinci gruptakiler Kuzeybatı Sınırı Eyaleti içinde yer alırken, ikinci gruptakiler Pakistan'da hâlâ mevcut bulunan "aşiret bölgeleri" içinde kaldı. Amerikan Kızılderililerinin yaşadığı rezervasyonları andıran aşiret "ajanlıkları" *jirga* adı verilen yaşlılar heyeti tarafından yönetiliyordu. Bu heyetler *Peştunvali* adı verilen geleneksel kanunları uyguluyordu. Mevcut olduğu ölçüde olağan kanunların uygulanması *Khassadar* adı verilen aşiret polisi tarafından gerçekleştiriliyordu. Aşiretler yerleşik alanlara saldırdığı takdirde Chitral İzcileri ve Hayber Tüfekleri gibi yerel milislerin düzenlediği misilleme seferlerine maruz kalıyordu. Hindistan ordusundan maaş alan İngiliz subayların komuta ettiği bu milis birlikleri, Roma İmparatorluğu'nun

sınırlarını koruyan ve *auxilia* adı verilen hafif piyade birlikleriyle aşağı yukarı aynı rolü üstlenmişti. İzciler başları derde girdiği zaman haberci güvercinler vasıtasıyla Hindistan ordusundan ve daha sonra Kraliyet Hava Kuvvetleri'nden yardım istiyordu.[96] Nizami İngiliz askerleri ancak çok tehlikeli durumlarda çağrılıyordu. Siyasi yetkililer bu tür beklenmedik olayları önlemek için Romalı öncülleri gibi ikna ve para yardımının bileşiminden oluşan bir yöntem kullanıyordu. Bu yöntem iki tarafta da harekete geçmek için kaşınan savaşçıları büyük şaşkınlığa uğratıyordu.

Siyasi yetkililerin en etkili olanlarından biri "Hayber Kralı" olarak tanınan Albay Sir Robert Warburton'du. Tıpkı George Crook gibi bu subay da yönetmesi ve zaman zaman savaşması için görevlendirildiği halka karşı büyük sempati gösteriyordu. Ancak o, Amerikan Kara Kuvvetleri'nin tümüyle yoksun olduğu bir şekilde doğrudan aile bağlarına sahipti. Amerikalılar, Kızılderililerle yüzyıllar boyunca savaşıp karşılıklı ilişki kurmasına rağmen, 19. yüzyılda yaşayan tek bir subay dahi düşmanlarının soyundan geldiğini iddia edecek durumda değildi. (William Tecumseh Sherman'ın babası, ünlü Kızılderili şefini takdir ettiği için oğluna onun ismini vermekle birlikte aralarında bir aile bağı yoktu.) Öte yandan Warburton, Birinci Afgan Savaşı sırasında Britanyalı bir subay ile Dost Muhammed'in yeğeni olduğu iddia edilen Afgan bir kadının evliliğinden dünyaya gelmişti. Babası Ekber Han'ın elinde rehin olduğu sırada, bir Afgan kalesinde doğmuştu. İngiltere'de eğitim gördükten sonra ilk kez 1870'te Peşaver'e sömürge yöneticisi olarak atanmış ve bütün yerel dilleri mükemmel biçimde öğrenmişti.

Warburton bölgede yaklaşık otuz yıl kaldı. Bunun son on sekiz yılını dışarıdan gelen bütün yabancılardan şüphelenen (ve hâlâ şüphelenmeye devam eden) aşiret üyeleriyle müzakereler yaptığı Hayber'de siyasi yetkili olarak geçirdi. Anılarında, "O kalın güvensizlik kabuğunu kırmam yıllarımı aldı ama ondan sonra sonuç ne oldu?" diye yazmıştı. "Ondan sonraki on beş yıl boyunca o insanlar arasında silahsız dolaştım. Çadırımı nereye kurarsam kurayım hep o insanlar tarafından korundum. Hayber Sıradağları'nda kan davası güden en ölümcül düşmanlar, benim kampımda bulundukları sırada davalarını bir yana bırakıyorlardı."[97]

Warburton, Mayıs 1897'de emekli oldu. Aradan birkaç ay geçmeden sınır bölgesi büyük bir isyanla çalkalandı. Kendisiyle birlikte pek çok kişi, hâlâ işbaşında olsaydı bu isyanın önleneceğine inanıyordu. İngilizlerin "deli molla" dediği Swat bölgesinden Sadullah gibi dini liderler cihat çağrısı yaptı. (İngilizlere göre kendilerine karşı çıkan herkes deli olmalıydı.) Çok sayıda kaleye saldırı olurken Hayber Geçidi de kapandı. Kızılderililer gibi Peştun kabilelerinin de merkeziyetten yoksun bulunması İngilizler için talihli bir olaydı. İsyancılar saldırılarını koordine edemeyince isyanın bastırılması kolaylaştı.

Kabile üyelerini "adamakıllı cezalandırmak" amacıyla gönderilen sefer kuv-

vetlerinden biri, adı Swat Vadisi'ne girişi sağlayan Malakand Geçidi'nden gelen Malakand Sahra Kuvveti idi. Birliğin komutanı ilginç bir isme sahip olan Tümgeneral Sir Bindon Blood'du. Yanında ek iş olarak gazete muhabirliği yapan genç süvari subayı Winston Churchill vardı. Churchill ilk kitabında askerlerin yaşadığı zorlukları, "Yolsuz, gelişmemiş bir ülkede, stratejik noktaların yokluğunda, büyük hareket kabiliyetine sahip, gerilla taktikleri benimsemiş ve modern tüfeklere sahip iyi silahlı bir orduyla savaşıyorlar," diye özetlemişti. "Bu askerler düşmanı yakalamak hariç her yere yürüyüp her şeyi yapabilir; yaptıkları her harekette kayıplar göze alınmalıdır."

İngilizlerin bulduğu çözüm Amerikalıların Kızılderililere, Rusların Çeçenlere karşı kullandığı çözümün aynısıydı. Churchill askerlerin Tirah Vadisi'nde yaptıklarını şöyle anlatıyordu: "Vadinin ortasında bulunan on iki ila on dört köyün hepsini tahrip ettiler. Otuzdan fazla kule ve kaleyi dinamitle havaya uçurdular. Bütün vadiyi kaplayıp yoğun ve sayısız sütunlar halinde kıvrılarak havaya çıkan duman, yıkım manzarasının üstünde bir bulut gibi asılı kalmıştı."

İngiliz askerleri açık alanda yakalamayı başardıkları aşiret savaşçılarına Lee-Metford tüfekleri ve patlayan mermilerle ölüm kustular. Churchill, "Ne merhamet dileyen ne de gösteren vardı," diye yazmıştı. "Yakalanan her aşiret mensubu anında mızrakla veya kılıçla biçiliyordu. Cesetler tarlaları kaplamıştı... Ortada Swat ve Bajaur sakinlerinin asla unutamayacağı korkunç bir ders vardı."[98]

Bu dersi Churchill'in de unutması mümkün değildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında yüz binlerce sivilin ölümüne yol açan Alman ve Japon şehirlerinin bombalanması gibi kararların da yer aldığı topyekûn savaşma arzusunun köklerinde, en azından kısmen de olsa, bu kirli emperyalist savaşta edindiği tecrübe vardı. Ne de olsa bu savaşta, Avrupalıların savaşma tarzını belirlediği kabul edilen şövalyelik kurallarından çok uzaklaşılmıştı. Swat Vadisi'ndeki alevleri ve tahribatı tanımlayan ifadeleri bile, yıllar sonra Hamburg veya Tokyo bombardımanına yönelik anlatımının habercisi gibiydi. Fakat İngiliz ve Amerikan uçaklarının attığı bombalar nasıl Almanların veya Japonların moralini yıkmadıysa, İngiliz askerlerinin Kuzeybatı Sınırı'nda yaptığı misillemeler de beklenen amacına ulaşamadı. İngiliz askerlerinin yol açtığı "zulüm", Mareşal Lort Roberts gibi ünlü bir şahsiyetin tanımıyla, "semeresini öfke ve intikam duygularıyla yüklü olarak verdi" ve yeni isyanlara yol açtı.[99]

Hindistan ordusunda subay olan geleceğin roman yazarı John Masters, Malakand Sahra Kuvveti günlerinden sonra İngilizlerin silahlarda yaşadığı ilerlemeye rağmen 1930'larda bile Peştunların sinir bozucu vur-kaç taktikleriyle başa çıkmanın zorluklarından bahsediyordu. "Elimizde hafif otomatik silahlar, havanlar, zırhlı araçlar, tanklar ve uçaklar vardı. Pathanlarda bunların hiçbiri yoktu..." Masters akıcı bir üslupla kaleme aldığı "*İşaret Boruları ve Bir Kaplan*" adlı anılarında bu

durumu şöyle anlatıyordu: "Ve bir yerde durup bir şeyi savunduğu zaman; ki bu bir silah veya bir köy olabilirdi, onu tuzağa düşürüp eziyorduk. O hızla sokulup ateş ettiği, ardından koşarak kaçtığı zamansa yabanarılarını vurmaya çalışan bir manivela kullanıyor gibiydik."

İki tarafın sergilediği acımasızlık yıllar geçse de azalmadı. Masters, Peştunların "tutsakları genellikle hadım edip kafasını kestiğini" yazıyordu. "İngilizlerse, genellikle esir almıyordu, hele ortalıkta Siyasi Temsilci yoksa hiç esir almıyordu."[100] Kipling bu savaşlardan şu dizelerle bahsediyordu: "Yaralı bir halde Afganistan ovalarında terk edildiğinde / Kadınlar arta kalanları kesmeye geldiğinde / Tüfeğini tutup kendi beynini dağıt / ve bir asker gibi Tanrına kavuş."[101] Emperyalist savaş bölgelerinin birçoğunda olduğu gibi Kuzeybatı Sınırı'nda da yerel savaşçıların Batı'nın icat ettiği "savaş kanunlarından" haberi yoktu ama Batılıların da o kanunları "vahşilere" uygulamaya niyeti yoktu.

Britanya'nın Peştunlara karşı savaşı bir asır sürdü. Sonunda Hindistan 1947'de bağımsızlığını kazandığı zaman Pakistan hükümeti, Masters'ın deyimiyle bu "zorba adamlarla" uğraşmak gibi hiç de hoş olmayan bu sevimsiz görevi üstlendi. Bazen isyancıların kaybetmemekle kazandığı söylenir. Fakat bu tarz bir açmaz hükümetlerin işine yarar. İngiltere, Hindistan üzerindeki egemenliğini sürdürüp Peştunları ufak bir azınlık haline indirdi. Sonunda bu azınlık Hintli askerlerden oluşan bir orduyu denetleyen az sayıda İngiliz gönüllünün başa çıkabileceği düzeye inmişti. Kabile üyelerinin güvenini kazanan Warburton gibi bilgili subaylar sorunun başa çıkılacak hale gelmesine yardımcı oldu.

Son yıllarda teknolojik gelişmelerin bu tecrit olmuş sınır bölgesini, dünya çapında faaliyet gösteren terör ağlarının yuvası haline getirmesiyle birlikte, Peştunların yarattığı tehdit daha ciddi hale geldi. Belli bir bölgeyle sınırlı tutma stratejisi birçok Batılı politikacının gözünde yetersizdi. Bunun üzerine ABD ve Britanya gibi müttefikleri, 11 Eylül 2001'den sonra yoğun bir çaba içine girdi. El Kaide ve Taliban gibi düşmanları yenmek için Pakistan'da insansız hava araçlarıyla özel harekâtlar, Afganistan'daysa konvansiyonel askeri operasyonlar yaptılar. NATO askerleri güney Afganistan'daki Maiwand vilayetinden doğudaki Hindukuş geçitlerine doğru ilerlerken, ikisi de Britanya'nın geçmişteki savaşlarına sahne olan bu bölgelerde, tarihin yankıları el yapımı bir bombanın patlaması kadar gürültülüydü.

26

UYGARLAŞTIRMA MİSYONU

Lyautey'in Fas Yılları, 1912-1925

Batı emperyalizminin yayılması, Batılı silahların gücü sayesinde tartışmasız biçimde artmış ve hızlanmıştı. Fakat az sayıda Avrupalı, çok kalabalık Afrikalı ve Asyalı kitleleri sadece kaba güçle ancak kontrol edebiliyordu. 1899'da 250 milyon nüfusa sahip Hindistan'da sadece 68.000 kişilik bir İngiliz ordusu vardı. sadece Afrika'da 41 milyon insanın yaşadığı imparatorluğun geri kalan topraklarındaysa 51.000 asker görev yapıyordu.[103] 19. yüzyılın Avrupalıları, tıpkı antikçağdaki Romalılar gibi, yerli halkların çıkardığı isyanlara karşı sert tepkiler ve boyun eğdirmeye yönelik yumuşak önlemlerden oluşan birleşik bir idare kullanıyordu. İleride "kalbe ve akla hitap eden" veya "halk merkezli" kontrgerilla ekolü olarak adlandırılacak bu politikaları uygulayan büyük teorisyen, Fransız mareşali Louis Hubert Gonzalve Lyautey idi.

1854'te aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Lyautey, henüz on sekiz aylıkken bütün hayatını değiştirecek bir kaza geçirdi ve Nancy'deki evinin ikinci kat penceresinden düştü. Ölümden kıl payı kurtuldu ama iki yıl boyunca yatağa mahkûm kaldı. On iki yaşına kadar normal şekilde yürüyemediğinden bol bol okuyacak ve hayal kuracak vakti oldu. Hastalıklarla geçen bu çocukluk, çağdaşı Theodore Roosevelt gibi onun için de aynı sonuçları doğurdu. Lyautey erkekliğini kanıtlamaya hevesli bir serüvenci ve entelektüel olarak yetişti. Dinç, yaratıcı, abartılı, bencil, asabi, sabırsız, azimli ve idealistti. Gerici kafa yapısı Dreyfus Olayı sırasında açıkça ortaya çıkan 19. yüzyıl sonundaki katı kuralcı Fransız ordusuna uygun bir insan değildi. Fransız Askeri Akademisi Saint Cyr'de harcadığı zamandan nefret ediyordu. Akademiyi bitirdikten sonra subay arkadaşlarından çok Marcel Proust gibi yazarlarla dostluk kurmayı yeğlemişti. Beklenen ceza 1894'te,

kendisi gibi uygunsuz görülen Yahudi Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un ordu sırlarını Almanya'ya sattığı şeklindeki asılsız suçlamalar yüzünden vatana ihanetten mahkum olduğu yıl geldi. Lyautey çok zor bir görev yeri olarak kabul edilen Fransız Hindiçini'ne gönderildi.

Fransa o zamanlar, başta İngiltere ve Almanya olmak üzere diğer Avrupalı güçlerle yarış içindeydi. Yarışın hedefi; Afrika, Okyanusya ve Asya'da henüz Batılı bir bayrağın dalgalanmadığı az sayıdaki bölgeydi. Bu bölgeleri ele geçirme hırsı zirveye yükselmiş ve sonunda Ağustos 1914'te meydana gelecek trajik olaylara yol açacak tansiyonu iyice artırmıştı. Buna rağmen kontrgerilla savaşı gibi denizaşırı bölgelerde görev yapmak da kıta ordularında hoş karşılanmıyordu. Bu tür bir görev, Avrupalı rakiplere karşı "gerçek" askerlikten uzaklaşma olarak görülüyordu. Almanya'da olduğu gibi Fransa'da da anayurt ve sömürge orduları arasında keskin bir ayrım vardı (aynı ayrım Hindistan ordusunun kendi başına bir kuvvet olarak görüldüğü İngiltere'de de daha az olmakla birlikte mevcuttu). Anayurt ordusu zorunlu olarak askere alınan yurttaşlardan oluşuyordu. Bunlara genellikle aristokrat eğilimli, inançlı birer Katolik olan, hayal gücünden yoksun bulunan kuralcı subaylar komuta ediyordu. Buna karşılık sömürge ordusu, anayurttan ve diğer ülkelerden (özellikle ünlü Yabancılar Lejyonu'ndan) gelen gönüllülerle doluydu. Bu ordudaki subaylar genellikle orta sınıftan geliyordu. Yıllar sonra bir Fransız gazeteci şöyle yazmıştı: "Sömürge subayları dinle ilgisi olmayan ve sıkı içki içen âlemci insanlardı. Fransa'da bulunan aristokrat subay kadrosuyla ortak noktaları yok denecek kadar azdı."[104] Sömürgeci subaylar, anayurttaki meslektaşları tarafından işe yaramaz ahmaklar olarak görülüyordu. Oysa emirlere göz kırpmadan itaat etmenin beklendiği, geçit törenleriyle dolu dünyaya göre daha çok esneklik, girişimcilik ve yaratıcılık sergilemek zorundaydılar. Lyautey gibi bu ordudan diğerine başarıyla geçen başka bir subay hemen hemen yoktu.

Tarihçi Douglas Porch, bu sürgünün nedenleri arasında Lyautey'in eşcinsel olmasının da yer aldığını iddia etmekle birlikte ortaya buna dair bir bulgu koymamıştır. Mareşal Lort Kitchener ve romancı Henry James gibi Lyautey'in bazı ünlü çağdaşları için de aynı şekilde ispatlanamayan iddialar ileri sürülmüştü. Ancak elli beş yaşında (genç bir dulla) evlendiği doğruydu ve belki eşcinsel eğilimleri vardı ama tıpkı Kitchener ve James gibi onun da bu tarz bir yaşam sürdüğüne dair kanıt yoktu.[105] Her halükârda, üstleriyle neden anlaşmazlığa düştüğünü açıklama konusunda cinsel eğilimlerinin bir rolü yoktu. Popüler bir dergide, askere alınan gençlerin eğitilip yaşam düzeylerinin yükseltilmesi konusunda orduyu başarısız olmakla eleştiren başına buyruk bir insandı.[106] Öyle ki, bir ara "sosyalist yüzbaşı" olarak ünlenmişti.[107]

Orta yaşlı bir binbaşıyken Hindiçini'ne atanması Lyautey'in hayatındaki dönüm noktası oldu. Orada daha tecrübeli bir sömürge subayı olan Albay Joseph

Gallieni'yle tanıştı (Lyautey'in saygı dolu tanımlamasına göre, "kusursuz bir insanın muhteşem örneği" idi).[108] Albayla edebiyat sevgisi ve "rutine boğulmuş" anayurt ordusunun "mumyalaşmış varlığına" duyulan hoşnutsuzluk gibi ortak noktaları vardı.[109] Yeni gelen subayı karşılayan Gallieni ona tam anlamıyla yanında getirdiği her türlü kuralı bir yana atmasını ve işini "görev yaparken" öğrenmesini söyledi.[110] "Barışçıl yayılma" ve "dolaylı yönetim"[111] gibi etkili doktrinlerin yürürlüğe konmasında Lyautey, Gallieni'nin "havarisi" oldu. Bu iki doktrin, 1914-1918 arasında yüz binlerce Fransız askerinin kıyımına yol açan ve düşmana doğrudan taarruz edilen siper savaşlarından son derece uzaktı.

George Crook'un Amerika'nın güneybatısında yaptığı gibi Gallieni de "Kara Bayraklar" olarak bilinen ve Hindiçini'nin kuzeyini kasıp kavuran Çinli haydutları tuzağa düşürmek için hafif ve hareketli birlikler kullandı. Bu saldırı operasyonlarıyla birlikte, halkın gönlünü kazanmak amacıyla sivil ve asker güçlerin bir arada kullanıldığı birtakım askeri karakollar kurdu. Hatta köylülerin kendini savunması için on binden fazla tüfek dağıttı.[112] Gallieni askeri operasyonların yanı sıra ekonomik kalkınmaya da önem veriyordu. Lyautey evine gönderdiği bir mektupta akıl hocasının yaptıklarından şöyle bahsediyordu: "Yollar, telgraf hatları, pazarlar yaptırdı... böylece uygarlığın nimetleri huzurlu bir ortamda bir yağ lekesi gibi yayılacak." İşte askeri çevrelerde bugün bile kullanılan bu ünlü deyim böyle doğmuştu.

Lyautey 1900 yılında Gallieni'yle birlikte Madagaskar'daki direnişi bastırmak için mücadele ettiği sırada yazdığı, ses getiren bir makalede, akıl hocasının "yöntemini" kamuoyuna şöyle açıklıyordu: "Askeri işgal, askeri operasyonlardan çok yürümekte olan bir organizasyondan oluşur. Bu organizasyon ancak son çare olarak yıkıma başvuran ve bunun yerine bölge sakinlerinin itaatini sağlamak amacıyla pazar, okul ve diğer projeleri inşa etmeye odaklanan subaylardan oluşmalıdır." Ona göre bu görev, anayurt ordusundaki rakiplerinin çarpıştığı sıradan savaşlara kıyasla çok daha zordu. "Sizce düşman ve heyecanlı bir halkı, bir kez ayaklandıktan sonra silah zoruyla bastırmak yerine tek bir el ateş etmeden boyun eğdirmek için daha otoriter, daha soğukkanlı, daha adil, daha sıkı karakterli olmak gerekmez mi?" diye soruyordu. "Barışçıl işgal" için yazılmış bir kural kitabı yoktu. Bunu başarmak için "doğru yere doğru adamı" göndermek gerekirdi. İngilizce yazdığı bu deyimle hem askeri operasyonları hem sivil idareciliği aynı ölçüde başarabilecek, yerel koşulları iyi kavrayan, yerel dilleri konuşabilen, yerel halka sempati duyan bir insanı tarif ediyordu. Yani Gallieni ya da kendi gibi birini.[113]

Bu tarif ABD ile müttefiklerinin 21. yüzyılda Irak ve Afganistan'da uygulamaya çalıştığı "halk merkezli" kontrgerilla doktrininin özünü oluşturuyordu. Bu doktrin, gerillaları öldürmeye odaklanan "düşman merkezli" stratejiden tamamen farklıydı. Eyalet İmar Ekipleri, Lyautey'in kurduğu askeri "yerli halk işleri servisi" ve "sivil kontrolörler" adlı ekiplerin doğrudan devamı gibidir.[114] Bu devamlılığın

haklı bir nedeni vardır. Lyautey tarzı yatıştırma liberal demokrasiler açısından, eski Fransız generallerinin Haiti veya Vendée'de uyguladığı sertlik politikasından daha uygundur. Douglas Porch, Lyautey'in doktrininin, ülkelerinin uyguladığı "uygarlaştırma misyonunun" daha ucuza çıkacağını düşünen hoşnutsuz Fransız seçmenini rahatlatmak için yürürlüğe konan bir "halkla ilişkiler uygulamasından" biraz daha iyi olduğunu ileri sürer.[115] Bu haksız bir yargıdır. Lyautey'in tutkuyla savunduğu fikirlerini küçümsediğini gösteren bir kanıt yoktur. Bununla birlikte, gerçeğin onun çizdiği güzel dünyadan daha pis olduğu doğrudur. Lyautey'in yaklaşımı en çok yerel elitlerin işbirliği yapmaya arzulu olduğu yerlerde işe yaramıştır. Örneğin Hindiçini'nde durum böyleydi. Burada Fransa'nın otoritesine karşı en büyük tehdit, Vietnamlılar için Fransızlar gibi yabancı ve onlardan daha yıkıcı olan Çinli haydutlardı. "Dolaylı yönetim" ise 5,4 milyon Arap ve Berberi'nin yaşadığı Fas'ta uygulanması daha zor bir doktrindi.[116]

Lyautey, Gallieni'yle birlikte Hindiçini'nden sonra bir başka Fransız sömürgesi Madagaskar'a gitti. 1903'te tuğgeneralliğe yeni terfi etmiş bir subay olarak, Cezayir'in o zamanlar bağımsız bulunan Fas'la sınırını oluşturan sorunlu bir bölgeye idareci olarak atandı. Buradan Fransa'nın hâkimiyetini bir "yağ lekesi" gibi güneyde Sahra Çölü'ne ve batıda Fas'a doğru yaydı. Fas sultanı giderek zayıflayınca Fransa 1912'de bu ülkeyi himaye altına aldığını ilan etti. Genel vali olarak seçilen Lyautey, 1917'de Fransa'nın savaş bakanlığını yaptığı, kendisi için mutsuz geçen kısa bir süre dışında bu görevi on üç yıl boyunca sürdürdü. (Mükemmel bir sömürge subayı olarak Avrupa'da sürdürülen kitlesel endüstriyel savaşa kesinlikle uyum sağlayamamıştı.)

Bir tarihçinin, "Ortalamadan uzun boylu ve zayıf, dar alınlı, soluk mavi gözlerini örten gür kaşlara, zamanın modasına uygun iri bıyığının örttüğü şehvetli görünen bir ağza sahip,"[117] diye tarif ettiği Lyautey, Orta Doğu hükümdarı rolünden keyif alıyordu. Mor ihram giyiyor, kaplan derisinden eyeri bulunan bir ata biniyor, "yerli eşrafla" görüşmek için köylere gittiği zaman ipek astarlı çadırda kalıyordu. "İktidar tutkusunu" gizlemek için çaba harcamıyordu.[118]

Bununla birlikte Lyautey, "himaye altında tutulmanın" halk tarafından benimsenmediğini ve sultanın işbirliğine yanaşmadığını fark etti. 1912'de Sultan Abdülhafız'ı tahttan çekilmeye zorlayarak tacı daha yumuşak kardeşi Mulay Yusuf'a verdi. Yeni sultanın kukladan pek farkı yoktu. Bütün önemli bakanlıklar Fransızların elinde olduğu gibi, Lyautey de fiilen başbakan gibi çalışıyordu. Fas'taki Fransız yönetimi, doğrudan ilhak edilen komşusu Cezayir'e göre ancak biraz daha "dolaylıydı"

Yaptığı işlere gelince, Lyautey limanlar, mahkemeler, hastaneler, su şebekeleri, okullar, demiryolları, karayolları, enerji hatları ve Fas'ta eksik bulunan diğer altyapı tesislerinin inşasında önemli çaba harcadı. Bir İngiliz muhabirin yorumuna göre bu projeler sadece "halkın refahında muazzam bir gelişme" yaratmakla kalmamış, aynı zamanda Fransızları avlamakla vakit harcayacak gençlere iş olanağı sağlamıştı.[119] Nitekim Lyautey, "bir atölye bir tabura bedeldir," diyordu.[120] Bununla birlikte, boyun eğmeyen aşiretleri bastırmak için çok yoğun çaba harcamak zorunda kalmıştı ve kullandığı yöntemler hiç de nazik değildi.

Custer'ı hatırlatan (ancak ondan daha talihli olan) zorba tavırlı Albay Charles Mangin, kendini sultan ilan eden Ahmed el-Hiba'nın başlattığı cihadı son derece gaddar ve etkili bir şekilde bastırdı. Mangin 5000 asker, 1500 katır ve 2000 deveden oluşan birliğiyle el-Hiba'nın ordusunu 6 Eylül 1912'de Marakeş'in dışındaki Sidi Bu Osman Ovası'nda yakaladı. El-Hiba'nın en az 10.000 adamı vardı fakat on dört yıl önce Sudan'da İngiliz askerleriyle savaşan Mehdiciler gibi, açık alanda bir Avrupa ordusuna karşı cepheden taarruz etme yanlışına düştüler. 75 milimetrelik toplara, makineli tüfeklere, şarjörlü tüfeklere sahip olan Mangin, Faslıları katletti. El-Hiba'nın en az 2000 adamı ölürken Mangin sadece iki asker kaybetti. Bir muhabirin sonuç hakkındaki yorumu, Kitchener'ın 1898'de Sudan'daki Mehdici isyana son verdiği Omdurman Muharebesi'ni hatırlatıyordu: "Bu bir muharebe değil infazdı."[121]

Mangin hiçbir diplomatik çabanın el-Hiba ve yandaşlarını Fransız yönetimini destekleme konusunda ikna edemeyeceğini düşünürken belki haklıydı. Himayenin sürebilmesi için onların zor kullanılarak ezilmesi gerekiyordu. Lyautey kalkınma projeleri için çaba harcıyor, yerel duyarlılıklara önem veriyordu (biyografisini yazan bir araştırmacının belirttiğine göre sürekli Fez ve Rabat sokaklarında dolaşıyor, "esnafa ve yoldan geçenlere ihtiyaçlarını ve isteklerini soruyordu").[122] Yenilen isyancılara karşı hoşgörülü davranması ve dini liderler ile kabile büyüklerine karşı yaklaşımı, hep vitrin süslemesinin ötesindeydi. Onun yaklaşma çabaları Faslıların büyük bir kısmının direnişi daha fazla sürdürmemesinde önemli rol oynadı.

Bu politikalar öyle başarılı oldu ki, 1914'te Büyük Savaş patlak verdiği zaman Lyautey 60.000 askerini anayurda gönderme olanağı buldu. Bu askerlerin yerini Batı Cephesi'nde görev yapmaya uygun olmayan yaşlı ihtiyat askerleri aldı.[123] Almanya'nın ortalığı karıştırma çabalarına rağmen Fas'taki sakin ortam bozulmadığı gibi Faslı askerler her iki dünya savaşında Fransa adına kahramanca çarpıştı.

Lyautey'in görev süresinin sonunda, 1921'de Fas'ın kuzeyindeki Rif Dağları'nda Abdülkerim önderliğinde İslamcı bir ayaklanma çıktı. Rif, İspanya egemenliğinde olmakla birlikte isyan Fransız bölgesine de sıçrayınca, yaşlı ve hasta Lyautey'i zor durumda bıraktı. Solcu Paris Hükümeti onun liderliğine güvenini

kaybederek sorunu çözmesi için Büyük Savaş kahramanı Mareşal Philippe Pétain'i gönderdi. Abdülkerim, yarım milyondan fazla asker barındıran dev Fransız-İspanyol ortak ordusuna 1926'da yenildi.[124] Ülkenin son huzursuz bölgesi olan Atlas Dağları 1930'ların başında kontrol altına alındı. Fas 1956'ya kadar nispeten sakin ortamını korudu. Fransa bütün dikkatini Cezayir'de artan muhalefete vermek için bu tarihte himaye yönetimine son verdi.

Aynı yöntem Mısır'da, Nijerya'da ve Avrupalıların "dolaylı yönetime" teşebbüs ettiği diğer ülkelerde de geçerliydi. Adını İngiliz Genel Vali Frederick Lugard'ın koyduğu bu yöntem her zaman dolaylı değildi ama genellikle başarılıydı. İtiraf etmeli ki, bu Avrupalı yöneticilerin başarısından çok yerel direnişin zayıflığının göstergesiydi. Fakat Lyautey ve Gallieni kuşkusuz zamana direnen ve –fazla ileri götürülmediği sürece– büyük değere sahip ilkeler ortaya koymuştu.

Bir kontrgerilla faaliyetinin başarılı olabilmesinde "sivil eylemin" bu faaliyetin bir parçası olması gerekir. Ancak bu, askeri eylemin yerine konacağı anlamına gelmez. Hubert Lyautey ve çok sayıda askerin keşfettiği şey, kontrgerilla savaşının siyasi ve askeri eylemin karmaşık bir bileşimini gerektirdiğiydi. Bu bileşimin kesin sınırlarına, olay yerinde bulunacak "doğru adamın" karar vermesi gerekiyordu. Belki Lyautey'in en değerli katkısı, karmaşık ve çeşitli durumlar için standart resmi bir çözüm dayatmak yerine "esnekliğe, elastikliğe, zaman, yer ve koşullara uyuma" duyulan gereğin altını çizmesiydi. İstediği türde subaylara kavuşabilmek için astlarını yüksek eğitim yapmaya özendiriyordu. Birçok modern orduda aydınlar genellikle hor görüldüğünden bu yeni bir eğilimdi. Lyautey, "Sadece asker olan kişi kötü bir askerdir," diyordu. Ona göre iyi bir asker, "her şeye karşı açık fikirli olan eksiksiz bir insandı."[125]

Lyautey örnek bir asker-idareciydi. Ne var ki, onun büyük başarıyla uyguladığı, kalabalık "yerli" kitlelerini sindiren, az sayıda Avrupalı askere ve elçiye dayalı sömürgeciliğin ömrü fazla uzun olmadı. Bu durum, İngiliz muadillerinin Afrika'nın öbür ucunda yaşadığı güçlüklerden belliydi. Burada patlak veren sömürge isyanı, Britanya İmparatorluğu'nun Amerikan Devrimi'nden beri yaşadığı en büyük tehditti. Amerikalı devrimciler gibi Boerler de Avrupa kökenliydi. Ancak onların yöntemleri ve kazandıkları başarı, tüm dünyada Avrupalı olmayan sömürgelerin yanı sıra Britanya İmparatorluğu'nun burnunun dibindeki İrlandalı devrimcilere de esin kaynağı olacaktı.

27

KOMANDOLAR

Britanya'nın Güney Afrika'da Yenilgiden Kıl Payı Kurtulması, 1899-1902

"Başarısızlığa dair ilk haberleri İngiltere'de soğukkanlılıkla karşıladık... Bu İngiliz usulü bir davranıştı." Dönemin *Times* muhabiri ve geleceğin bakanı Leo Amery böyle yazmıştı. (Britanya'nın ve dünyanın önde gelen gazetesi için başka tanımlayıcı bilgi vermeye gerek duyulmuyordu.) "Fakat yavaş yavaş savaşla ilgili daha ayrıntılı haberler gelmeye başlayınca... bir huzursuzluk duygusu oluşmaya başladı."

Bu ifade, İngilizlere özgü hafife almayı yansıtıyordu. Aslında 1899 sonlarındaki soğuk ve puslu "Kara Hafta" boyunca, kamuoyu Güney Afrika'dan gelen "vahim haberleri" sindirirken, bütün Britanya'ya paniğe benzer bir duygu egemen olmuştu. "Durum Şiddetli Biçimde Terse Döndü" ve "Ağır Kayıplarımız" gibi manşetler atılıyordu. O hafta boyunca İngilizler, Boerlere karşı üç kez taarruza geçmiş ve üçünde de püskürtülmüştü. Bu taarruzlar 10 Aralık Pazar günü Stormberg'de, 11 Aralık Pazartesi Magersfontein'da ve en kötüsü 15 Aralık Cuma Colenso'da gerçekleşti. O "üç ağır darbe" 3000 İngiliz askerinin ölümüne ve yaralanmasına, ayrıca on iki sahra topunun kaybına yol açtı. Kuşatma altındaki Kimberley, Ladysmith ve Mafeking kasabalarını kurtarma girişiminden vazgeçildi.

Kayıplar 1842'de Afganistan'dakine göre daha düşük olmakla birlikte ölenlerin büyük kısmı Britanya kökenliydi. Bir hafta içinde alınan bu üç yenilginin bir arada "bu yüzyıl içinde Britanya orduları için en felaketle dolu" yenilgiler olduğu düşüncesi yaygın olarak kabul gördü. Amery'nin sözleriyle, "ülke Trafalgar öncesinden beri belki en derin biçimde karışmış, en yoğun şekilde endişeye kapılmıştı."

Bir dava vekili bu durumu, "O zamanlar İngiltere'de yaşayanların çok azı, ara-

lık ayındaki o kara haftanın kasvetini unutabilir," diye doğrulamıştı. Tam anlamıyla aynı üslubu kullanan bir üniversite öğrencisi, "Londra'nın üstüne çöken yoğun kasvet yüzünden bütün tiyatrolar, müzikholler, restoranlar ve eğlence düşkünlerinin gittiği diğer yerler boşaldı," diye yazmıştı. Halkının duyguları hakkında genelde yanılmayan Kraliçe Victoria, "Son derece endişeli," olduğunu, "Kraliçe'nin sevgili cesur askerlerinin başına gelen üzücü dolaylardan dolayı son derece acı çektiğini" belirtmişti.

Kibirli ve kendini haklı gören Britanyalılar için durumu daha da gurur kırıcı yapan olay, birçok ülkenin düştükleri duruma sevinmesiydi. Arthur Conan Doyle, "Aptalca bir şekilde zevkten bayram ettiler," diye yazmıştı. Sherlock Holmes'un yazarı sadece Fransızlar mutlu olsa bunu anlayacağını belirtiyordu: "Zira bizim tarihimiz büyük ölçüde "O Güç'le" çekişme içinde geçmiştir. Fakat yüzyıllar boyunca müttefik olduğumuz Almanya'nın mantıksız karalamasına ne demeli?" Aynı şey Avusturya için de geçerliydi. Britanya'nın yardımı olmasa, o ülke de "Napolyon tarafından haritadan silinecekti." Conan Doyle burnundan soluyordu: "İnanıyorum ki bir daha asla bu tür müttefikler için Britanya'nın bir kuruşu harcanmayacak veya tek bir askeri kanını dökmeyecek."

Müthiş derecede hayrete düşmüş bir durumda, "Amerika'daki soydaşlarımız bile anavatana karşı bu tür gelişmelerden dolayı mest olabiliyor," diyordu. Fakat dediği doğruydu. Boerlerin "yiğitliğinden" ve yaptıkları "güzel savaştan" ötürü "sınırsız hayranlığını" dile getiren sürgündeki ressam, James McNeill Whistler'ın duygularını paylaşan Amerikalıların sayısı az değildi. Whistler, "Adalılar" hakkında sürekli "nükteli ve eğlenceli" yorumlar yapıyordu. Örneğin bir öğretim üyesinin dersini dinleyenlere "Britanya ordusunun kreması Güney Afrika'ya gitti" dediğini, kalabalıktan birinin "Çırpılmış krema" diye laf attığını belirtiyordu.[126]

Bu alaycı öyküdeki gerçek payı az değildi. İngiltere bölgeye "Kara Nöbetçiler" gibi tarihte ün yapmış birlikler göndermişti. Şimdi bunlar art arda yenilgiler alıyor; yani gerçekten çırpılıyordu. Üstelik komutanlarının askeri açıdan yetersiz olduğu ortaya çıkmıştı. Britanya Kara Kuvvetleri, Victoria Dönemi'nde "küçük savaşlara" göre tasarlanmıştı. Buna rağmen birkaç Güney Afrikalı çiftçinin başlattığı isyanı bastırmayı başaramamıştı. Şimdiyse yanlış hazırlık yapıldığı açıkça belli olan büyük bir savaşla karşı karşıyaydı. Bu, 11 Ekim 1899'da savaş patlak verdiği zaman, Tanrı'nın kendilerinin yanında olduğundan emin bulunan az sayıdaki Boer hariç, dünyada kimsenin tahmin edemeyeceği bir durumdu.

Kâğıt üstünde güçler dengesi tamamen tek taraflı görünüyordu. Afrikanca ko-

nuşulan iki cumhuriyet –Özgür Orange Devleti ve Transvaal– ile dünyanın dört bir yanına yayılmış, komşu Cape Kolonisi ve Natal'ı elinde bulunduran Britanya İmparatorluğu karşı karşıyaydı. (Bu bölgelerin hepsi günümüzde Güney Afrika'ya aittir.) 38 milyon nüfusa ve dünyanın en sanayileşmiş ekonomisine[127] sahip Britanya, sadece 219.000 kişiden oluşan ve büyük ölçüde tarım ekonomisine dayanan Boerlere ("çiftçiler") karşıydı. İngilizler hızlı bir zafer bekliyordu, aksi takdirde alelacele çatışmaya girmezlerdi. Fakat Boerler gizli güçlere sahipti. Bu güçleri sayesinde "hakiler" adını verdikleri İngiliz askerlerine utanç verici yenilgiler tattırdılar.

Altın ve elmas madenlerinin keşfi Transvaal'i İngilizler açısından cazip bir hedef haline getirirken, Boerlere de 19. yüzyıl sonunun en gelişmiş silahlarını alma olanağı veriyordu. Mauser şarjörlü tüfekleri ile Krupp ve Creusot topları, İngilizlerin envanterindeki benzer silahlardan üstündü. Bu silahları kullanan insanlarsa, çocukluğundan beri ata binip silah kullanan cesur ve sert sınır insanlarıydı. Boerler özellikle Hollanda kökenli olmakla birlikte, eşitlikçi ve amatör askerlik sistemi bazı bakımlardan Siyulara, Çeçenlere, Peştunlara ve 19. yüzyılda Batılı ordulara karşı çarpışan diğer gayrinizami kuvvetlere benziyordu. Bir Boer yurttaşı, "Bizim savaşma sistemimiz. Kızılderililere benzer," diye yazmıştı.[128] Küçük bir topçu birliği dışında profesyonel orduları yoktu. Üniformaları, eğitim çavuşları, kurmay subayları da bulunmuyordu. Savunma gücünü hemen her erkek yetişkinin gevşek biçimde "komando" olarak örgütlendiği bir milis kuvveti oluşturuyordu. Bu komando birlikleri birkaç yüz kişiden birkaç bin kişiye kadar değişiyordu. Yurttaşlar göreve çağırıldığı zaman en iyi pazar ayini elbiselerini giyiyor, kendi atlarına biniyor ve kendi seçtikleri subayın yanına gidiyordu. Boerler istedikleri zaman istedikleri yerde savaşıyor, hoşlarına gitmeyen emre itaat etmiyordu. Genç bir yurttaş, "Her Boer aslında kendi kendinin komutanıdır," diye yazmıştı.[129]

Bütün bu nitelikler Boerleri konvansiyonel askeri eylemlere yöneltmeyi zorlaştırıyordu. Liderleri savaşın başlangıcında bunu yapmaya çalıştı. Nitekim yaklaşık 50.000 kişilik bir ordu seferber edildi ve yukarıda gördüğümüz gibi İngiliz ordusunu bir dizi bozguna uğrattı.[130] Fakat talihleri sonsuza kadar yolunda gitmeyecekti. Kara Hafta'nın ardından Güney Afrika'ya yeni askerlerle birlikte, itibarı kaybolan Sir Redvers Buller'ın yerini alacak bir komutan gönderildi. Yeni komutan, tarihçi Thomas Pakenham'ın sözleriyle, "esnek, kır saçlı bir asker" olan yaşlı Mareşal Lort Roberts'dı.[131] *Times* gazetesi onu, "Afganistan'ın karlı dağlarında gerçekleştirdiği harika seferden başlayarak, bütün dünyaya İngiliz askerinin doğru yönetildiği takdirde ne yapabileceğini gösteren, saygı duyulacak bir isim," diye övmüştü.[132] Tabii İkinci Afgan Savaşı yirmi yıl önce gerçekleşmişti. Hint İsyanı sırasındaki cesaretinden ötürü aldığı Victoria Haçı nişanıysa daha eskiye, otuz beş yıl öncesine aitti. Kırk bir yıl Hindistan'da kaldıktan sonra 1893'te yurda dönen Roberts, İrlan-

da'daki kraliyet kuvvetlerinin başına getirilerek adeta emekli edilmişti. Fakat ilerlemiş yaşına ve son zamanlarda çatışma tecrübesi bulunmamasına rağmen "Bobs" (Kipling'in ifadesiyle, "Bizim Bobs"),[133] kısa zamanda kamuoyunun ona duyduğu güvenin boşa olmadığını gösterdi.

1900 yılı baharında İngiliz ordusundaki asker sayısı 20.000'den 250.000'e yükselirken Boer orduları her yerde geri çekildi. Özgür Orange Devleti'nin başkenti Bloemfontein 13 Mart tarihinde düştü. Onu 31 Mayıs'ta Johannesburg ve 5 Haziran'da Transvaal'in başkenti Pretoria izledi. İngilizler fazla kararlı olmayan bir düşmanla çatışsa savaş çoktan biterdi, fakat Boerler savaşmaya daha yeni başlıyordu. Konvansiyonel askeri harekâtlar sırasında kendilerine zarar veren o karmaşık bağımsız yapı, sonraki yirmi yıl boyunca sürecek gerilla harekâtları sırasında en büyük kozları olacaktı.

1900 yazında ortama uyum sağlayamayan, yeterince zeki olmayan ya da motivasyonu eksik olan Boerler öldürülmüş, esir alınmış ya da firar etmişti. Geriye yaklaşık 30.000 civarında asker kalmıştı. Fakat bunlar olağanüstü derecede savaşçıydı ve Louis Botha, Jacobus Hercules "Koos" de la Rey, Yargıç James Barry Hertzog gibi birinci sınıf liderlere sahipti.[134] Bu topluluğun en çok nam salan lideriyse Christiaan Rudolf de Wet idi. Biyografisini yazan araştırmacının ifadesiyle, "hareketli gerilla savaşında en üst düzeyde becerinin simgesiydi." Kırk beş yaşındaki bu çiftçi, resmi bir askeri eğitim görmemişti. Bununla birlikte genç yaşlarda Basuto Kabilesi'ne ve 1880-1881'de zafer kazandıkları kısa bir çatışma sırasında İngilizlere karşı savaşmıştı. Böylece, Kızılderililerle savaşmayı bırakıp İngilizlerle çatışmaya başlayan Francis Marion, işini Thomas Sumter ve diğer gayrinizami Amerikalı askerler gibi çarpışarak öğrenmişti. 1899'da on altı çocuğundan üçüyle birlikte basit bir milis olarak orduya katıldı. Ertesi yılın başlarında Özgür Devlet Kuvvetleri'nin başkomutanlığına yükseldi.

De Wet batılı anlamda kıdemli bir generale benzemediği gibi öyle de davranmıyordu. Bir İngiliz tutsak onu, "kara top sakallı, sıradan görünen bir insan," olarak tarif etmişti. Kendi adamlarından biriyse onun görüntüsünü "nahoş" olarak tanımlıyordu: "Tavırları hoyratça, kıyafeti bir dereceye kadar özensizdi. Patavatsızca, apansız konuşurdu. Her hecede dilini damağına değdiren bir konuşma tarzı vardı." Bunların yanı sıra sinirli bir yapıya sahipti. Elinde daima taşıdığı deri kırbacını kendisini öfkelendiren kişilere sallamakta tereddüt etmiyordu. Kurbanları, siyahlar için aşağılayıcı bir terim olarak kullanılan "Kaffirler" de (De Wet iflah olmaz bir ırkçıydı), kendi adamları da olabilirdi. Bir keresinde Boerler beklendikleri yere gelmeyince, "Umarım İngilizler hepsini yakalayıp hadım eder de ihtiyar birer kadına dönerler," demişti.

De Wet çabuk öfkelenmesine rağmen (belki de bu sayede) gerilla savaşı konusunda doğuştan gelen bir dehaya sahipti. Adamlarının ağır hareket eden yük arabalarını bırakması konusunda ısrar ediyordu. Boerler yük arabalarına Amerikan Batısının öncüleri kadar bağlı olduğundan bu kararı uygulamak zordu. Fakat De Wit hızlı davranmaya inancını şu sözlerle dile getirmişti: "Bu savaş her şeyden çok eylemlerde hızlı olmayı gerektiriyor. Savaşırken, keşif yaparken ve (gerekirse) kaçarken hızlı olmak zorundayız!" Bütün bunları "hedeflemiş" ve ulaşmıştı.[135]

İlk büyük başarısını 31 Mart 1900 günü şafak sökerken elde etti ve Bloemfontein Barajı yakınındaki Sanna's Post'ta bulunan İngiliz kışlasına saldırdı. 2000 adamı gizlice bir araya getirmeyi başarıp aşağı yukarı aynı sayıdaki İngiliz askerlerine karşı hücuma geçti. İşareti üzerine, kuvvetinin bir kısmı karakolu top ateşine tuttu. Bloemfontein'a çekilmeye karar veren İngiliz komutan böylece De Wet'in tuzağına düştü. Adamları, "Eller yukarı!" diye bağırınca "bir orman dolusu el havaya kalktı." De Wet yedi sahra topu ve on yedi yük arabası sayesinde 350 İngiliz askerini öldürüp yaralamış ve 480 askeri esir almıştı. Daha da iyisi, otuz kilometrelik bir alanda 30.000 "haki" olmasına rağmen eksiksiz biçimde geri çekilmeyi başarmıştı.[136]

Yaptığı yağmalama hareketleriyle aslanın pençesindeki diken olmayı sürdürdü. İletişim hatlarına sürekli saldırması (en tercih ettiği hedef demiryollarıydı) dikkatsiz İngiliz birliklerini hırpalıyordu. Başarısız olduğu tek eylem, 250.000 Afrikanerin yaşadığı Cape Kolonisi'ni isyan çıkartmak amacıyla işgal etme girişimiydi. Jan Christiaan Smuts liderliğindeki bir başka komando birliği, en azından Cape Kolonisi'ne sızma konusunda daha başarılıydı. Ancak ne Smuts ne başkası, Cape'in Afrikaner çoğunluğunu ayaklandırmayı başaramadı. Oysa bu, bölgedeki İngiliz egemenliğini ciddi ölçüde sarsabilecek tek olasılıktı.

Bu işi yapabilecek bir kişi varsa o da İngilizce konuşup şehirde yaşayan Smuts'du. Britanya uyruğu olarak Cape'de doğan Smuts, Cambridge'de göz kamaştırıcı bir kariyerin ardından hukuk alanındaki ilk icraatını doğduğu şehirde yapmıştı. Başlangıçta imparatorluğun kurucusu Cecil Rhodes'un hayranı olmakla birlikte, Boer bağımsızlığını baltalama girişimleri yüzünden ona olan inancını yitirmişti. Bunun üzerine 1898'de, yirmi sekiz yaşındayken devlet avukatı olarak kabineye girmek üzere Transvaal'e taşındı. Pretoria düştükten sonra avukatlara artık ihtiyaç kalmayınca komando lideri olup George Washington ve Valley Forge üzerine yaptığı konuşmalarla adamlarını coşturdu. Kendi ilham kaynağıysa eyerinin heybesinde taşıdığı, antik Yunan'daki hoplitlerin yürüyüşünü destansı tarzda anlatan Ksenofon'un *Anabasis* adlı eserinin Yunanca kopyasıydı.

3 Eylül 1901 gecesi Orange Nehri'ni geçti. Bozkırda batıya doğru akarak Özgür Orange Devleti ile İngilizlerin elindeki Cape Kolonisi arasında sınırı belirleyen nehrin adı Hollanda kraliyet hanedanından geliyordu. Smuts'un yanında kendi eliyle seçtiği 250 adamı vardı. Bunların arasında eski Özgür Devlet başkanlarından birinin oğlu olan Deneys Reitz de bulunuyordu. Komandolar birkaç gün içinde doğu Cape'deki Stormberg Dağları'nda kapana kıstırıldılar. 1500 ile 2500 metre arasındaki bu zirvelerde İngilizler iki yıl önce Kara Hafta sırasındaki bozgunlardan birini yaşamıştı. Reitz, "Şimdi İngiliz askerleri bizim ilerlememizi engellemek üzere... her vadide ve her yolda görülüyor," diye yazmıştı. Kuşatma hattını yarmak amacıyla aralıksız kırk saat boyunca yürüdüler. "Uykusuzluk ve dinlememekten dolayı tamamen tükenmiştik." Bir gece kambur bir sempatizan ortaya çıkıp onlara dik bir yamaçtan aşağı inen kaçış yolunu göstermese hiçbir şansları yoktu. Bütün komandolar karanlıkta buradan aşağı indi. Reitz o inişi şöyle anlatmıştı: "Bazen bir grup insan ve at, olduğu gibi aşağı kayıyor, önüne çıkan herkesi deviriyordu. Neyse ki zemin kayalık olmadığı gibi kalın bir ot tabakasıyla kaplı olduğundan düşmenin şiddeti azalıyordu. Berbat şekilde yuvarlanmanın ardından ciddi bir hasar olmadan hepimiz aşağı indik."

Koşullar ve malzeme yokluğu İngilizlerden daha çok sıkıntı veriyordu. Reitz, "Gündüz ıslanıp üşüyorduk, gecelerse kâbus gibi geçiyordu," diye yazmıştı. Gardırobu dökülüyordu: "Eski püskü bir palto ve deliklerle dolu pantolon vardı. Gömlek veya iç çamaşırı yoktu. Çıplak ayaklarıma giydiğim ham deriden yapılmış köhne sandalete sekiz ay boyunca yama üstüne yama yapılmıştı. Geceleri üstüme örtmek için sadece yıpranmış bir battaniye vardı." Bir tahıl çuvalına delikler açıp başını ve kollarını geçirip giyiyordu ama son derece soğuk bir gecede çuval "kaskatı donmuştu." Yiyecek de giysi kadar zor bulunuyordu. Komandolar mısır lapası ve *biltong* adı verilen kurutulmuş etle besleniyordu. Cape Kolonisi'nde yaptıkları yürüyüş sırasında Reitz, "bir yıldan beri yediği ilk dilim tereyağlı ekmeği ve yudumladığı ilk kahveyi" veren çiftçi kadının iyiliğini ömrü boyunca unutamamıştı. Ancak buldukları her yiyecek aynı ölçüde besleyici değildi. Smuts, 1 Ekim'de adamlarıyla birlikte meyveleri tatlı ve lezzetli görünen bazı yabani ağaçlara rastladıklarını fakat bunların ölümcül derecede zehirli olduğunu belirtiyordu. "Ertesi sabaha kadar ölümle pençeleştik," diye yazmıştı.

Smuts'un adamlarının çektikleri malzeme sıkıntısı, tecrit edilmiş bir İngiliz kampıyla karşılaştıkları zaman bir süreliğine son buldu. Reitz, "O sabah son bir gayretle çatışmaya girdik ve tepeden tırnağa donanmış olarak ayrıldık," diye yazmıştı. "Hepimiz yeni atlara, yeni tüfeklere, koşum takımlarına, botlara ve taşıyamayacağımız kadar çok mühimmata sahip olduk."[137] Bu olay, Smuts'un birliğinin, tecrit halindeki İngiliz müfrezelerine yaptığı sayısız ani baskından biriydi. 3

Ekim'de Stormberg yakınındaki Zuurberg Dağları'nda patlak veren muharebenin düşman tarafında "korkunç kayba yol açtığını" ve "görmesi bile korkunç bir geri çekilmeye" mecbur bıraktığını yazmıştı. Buna rağmen, daha kalabalık olarak gelmeye devam eden İngiliz kuvvetleri Smuts'u kaçmak zorunda bıraktı.

Çapulcular 3200 kilometrelik bir yürüyüşün sonunda 1902 başlarında, ülkenin bir ucunda, Cape'in kuzeybatısındaki ıssız kırsal bölgeye ulaştı. Burada İngiliz kuvvetlerinin asla girmeyi başaramadığı bir kale kurdular. Bu kaleden İngilizlerin yaşadığı kasabalara baskınlar yaptılar. Smuts'un deyimiyle, "haklının güçlüye karşı zafer kazanacağı" günleri görmeyi ümit ediyorlardı.

Siyah Afrikalılara karşı yaptıkları gayriinsanî davranışlarla ünlenmiş Boerlerin gerçekten "haklı" olup olmadıklarını bir tarafa bırakırsak, aslında boş yere ümit besliyorlardı. Smuts ve diğer komando liderlerinin cesur hamleleri Boerleri ümitlendirip İngilizleri endişelendirmiş olabilirdi ama savaşın gidişatı üzerinde fazla etkisi olmadı. İngiliz komutanlar karşılık olarak, özellikle sivil halkı hedef alan, giderek sertleşen ancak başarılı olan önlemler aldı. Boerlerin Avrupa kökenli olması, İngiliz askerlerinin onlara "renkli" düşmanlar kadar insanlık dışı davranmayacağı anlamına geliyordu. Bununla birlikte onlar "İngiliz" değildi, dolayısıyla birkaç yüzyıl önce Amerikalı asilere gösterilen anlayıştan da nasiplerini alamayacaklardı.

Lort Roberts 1900 başlarından itibaren Kuzeybatı Sınırı'nda yaygın olarak kullanılan bir taktiğe başvurdu. İngiliz askerlerine ateş açıldığı veya civarda sabotaj eylemleri yapıldığı takdirde Boer çiftliklerinin yakılmasını, hayvanlarının telef edilmesini emretti. Kasım 1900'de görevi devralan halefi soğuk tavırlı ve sabırsız Lort Kitchener uygulamanın kapsamını genişletti. Mühendislik eğitimi görmüş olan "Hartumlu Kitchener" 1896 ile 1898 arasında Sudan'ı ele geçirmesi sırasında makine gibi çalışmasıyla ün kazanmıştı. "Soğuk mavi gözleri, köşeli çenesi, gergin ağzı ve posbıyığı" efsane haline gelecekti.[138] Genel valilik yapan bir meslektaşı onu, "bitmek bilmez bir enerji ve hırsla yanıp tutuşan erimiş bir kütle," olarak tanımlamıştı.[139] Kitchener bedeli ne olursa olsun sonuca ulaşmakla tanınıyordu. Bu ününe Güney Afrika'da bu Boer direnişinin dayandığı ekonomik temele karşı giriştiği sistematik yıkımla ün katmıştı. Bu davranış Amerikalıların Kızılderililere, diğer İngiliz birliklerinin Peştunlara yaptığına benziyordu. Daha savaş sona ermeden 30.000 çiftlik yakılmış, 3,6 milyon koyun telef edilmişti.[140] Bir İngiliz subayı bu konuda şunları yazmıştı: "Çiftlik yakma işi eğlenceli bir şekilde devam ediyor. Ülke çapındaki gidişatımıza tarih öncesi çağlarda olduğu gibi gündüzleri duman bulutları, geceleri ateşler damgasını vuruyor. Genellikle günde altı ila on iki çiftlik

yakıyoruz... Yakılan çiftlikler için belli bir neden veya kanıt gösterildiğini sanmıyorum... Onları sorup soruşturmadan yakıyoruz."[141]

Boer komandoları da daha küçük çapta olmakla birlikte çiftlik yakıyordu. Onlar *hensoppers* (ellerini yukarı kaldıranlar) adını verdikleri, İngilizlerin safına geçen Boerlerin çiftliğini ateşe veriyordu. Bu durum, Amerikan Devrimi sırasında Kralcıların "yurtseverler" tarafından cezalandırılmasını anımsatıyordu. İngilizler, *hensoppers* ailelerinin barınması için mülteci kampları kuruyordu. Kısa zamanda bu kamplar sadece orada barınmak isteyenler için değil, aynı zamanda istemeyenler için de kullanılmaya başlandı. Erkek akrabaları komando olan Boer kadın ve çocukları "toplama kampı" olarak tanınan bu kamplarda tutsak edildi.

İlk kez 1901'de liberal parlamenter John Ellis tarafından kullanılan[142] bu terim yeni olmakla birlikte kavram yeni değildi. Kuzey Amerika'daki Kızılderili rezervasyonları aslında birer toplama kampıydı. İspanyol General Valeriano Weyler'in 1896-1897'de Küba'da kurduğu *reconcentrado* kampları da öyleydi. Yarım milyon Kübalının hapsedildiği bu kamplarda 100.000'den fazla insan açlık veya hastalıktan can verdi. Buna "savaş bonbonla yapılmaz" diye umursamaz bir bahane bulan Weyler, "kasap" olarak nam salmıştı.[143]

Şayet Kitchener'ın bu sakıncalı örnekten haberi varsa bile aldırdığına dair en küçük belirti yoktu. Askerleri 150.000 Boer kadını ve çocuğunu, siyah uşakları ve çiftlik işçileriyle beraber esir almıştı. O kadar insanı barındırmaya yetecek önlem alınmamıştı. Gıda, süt, içme suyu, yatak, ilaç, banyo, sabun; bunların hiçbiri yoktu. Etraf sinek ve pislikten geçilmiyordu. "8, 10 veya 12 kişi bir araya getirilip konik çadırların içine tıkılıyordu... İçeride kımıldayacak yer yoktu. Havalandırma kanatları açıldığı halde içerideki hava anlatılır gibi değildi." Güney Afrika Kadınlar ve Çocuklar Yardım Fonu adına 1901 başında kampları gezen, azimli barış eylemcisi, İngiliz Emily Hobhouse ortamı böyle anlatıyordu. Kamp subaylarına durumdan yakındığında, "Sabun bir lükstür," cevabını almıştı. Çok geçmeden kamplara musallat olan salgın hastalıklar –kızamık, dizanteri, difteri, tifo– en az 25.000 kişinin ölümüne yol açtı.

Bu durum sadece kasıtlı bir politikanın değil aynı zamanda ihmalin de ürünüydü. Almanlar, Afrika'da Herero ve Maji-Maji isyanlarına karşı soykırım uygularken,[144] İngilizler buna başvurmamıştı. Bir astının, "Askerlerine karşı en küçük bir his duymuyor," dediği Kitchener'ın düşmanın kadınlarına veya çocuklarına karşı şefkat beslemesi düşünülemezdi. Dolayısıyla tek bir kampı bile ziyaret etmemesine şaşırmamak gerekirdi.

Kitchener'ın aldırmazlığına son verme sürecini başlatan olay, onun "o lanet olası kadın" dediği Hobhouse'un gözlemlerini Haziran 1901'de yayımlamaya başlaması oldu. David Lloyd George ve Henry Campbell-Bannerman gibi Liberal Parti liderleri

telaşla bu "barbarca yöntemleri" kınadılar. 1902 başlarında kamplardaki koşullar düzelmiş ve ölüm oranı birçok İngiliz şehrinin bile altına düşmüştü. Ne var ki Britanya bütün dünya kamuoyunun gözünde artık kötü bir üne sahip olmuştu.[146]

Kamuoyundaki bu olumsuz hava utanç verici olmakla birlikte savaşı sekteye uğratmaya yeterli değildi. Muhalefetteki Liberaller toplama kamplarını kınama konusunda sözünü sakınmıyordu ama iş savaş konusunda temel soruna gelince ikiye ayrılmışlardı. İktidardaki Muhafazakârlar ise aşırı derecede şoven davranıyordu. Lort Salisbury Hükümeti 1900'de, İngiliz zaferlerinden yararlanmak amacıyla bir "haki seçimi" çağrısında bulunda ve muhalefeti "Boer yanlısı" olmakla suçlayıp büyük bir çoğunluk kazandı. (Bir afişte, "Liberallere oy vermek Boerlere oy vermek demektir" yazıyordu.)[147] Boerlerin İngiliz kamuoyunda çoğunluğun savaş karşıtı tavır takınacağını ummaları boşa çıktı. Onları kurtaracak bir dış müdahale de yoktu. Başta Almanya ve Hollanda olmak üzere birçok ülke onların davasına sempati duymakla birlikte hiçbiri onların adına savaşmaya istekli değildi. Boerlerin safına sadece 2000 gönüllü katıldı.[148] Bu durumda İngilizler onlara boyun eğdirmek için diledikleri gibi davranmakta serbest kaldı.

Yetenekli diğer gerillalar gibi Boerler de hareketlilik ustasıydı. Onların peşine düşenler genellikle görünmez bir hedefi kovalamak zorunda kalıyordu. Bunun çözümü onların serbestçe dolaşmasını kısıtlamaktan geçiyordu. Bu, kontrgerilla faaliyetiyle uğraşan bütün güvenlik kuvvetlerinin izlemesi gereken yoldu. Kullanılan yöntemler uluslararası pasaport vermekten (gerek Rus çarlarının gerek Sovyet komiserlerinin tercih ettiği yöntem) at sürülerini telef etmeye (Amerikan askerlerinin Kızılderili Savaşlarında yaptığı gibi) kadar çeşitlilik gösteriyordu. Yakın zamanlardaysa, Irak ve Afganistan'daki Amerikan birlikleri biyometrik veritabanı kullanmaya başladılar.

İngilizlerin Güney Afrika'daki yaklaşımına öncelikle bozkırda adeta fidan gibi biten[1] koruganlar damgasını vurdu. Toplam 8000 korugan inşa edildi. Bunlar başlangıçta taş ve betondan yapılırken sonraları daha hızlı olduğu için oluklu demirden yapılmaya devam etti. Her birinde en fazla on tane sıkıntıdan patlayan asker (bir astsubay, "Kesinlikle yapacak hiçbir şey yoktu," diye yakınmıştı) bulunuyordu. Koruganların birbirine uzaklığı bir kilometreyi geçmiyordu. Bazıları taşınabilir olsun diye öküz arabaları üzerine yapılıyordu. Koruganlar arasındaki mesafe nispeten yeni bir icat olan dikenli telle kapatılıyordu.[149] Bu arada, Maxim

1 Korugan: Beton sığınak

makineli tüfekler, toplar ve projektörlerle donatılmış korku saçan zırhlı trenler, bozkırda okyanustaki savaş gemileri gibi yol alıyordu.[150] Ardından binlerce asker keklik avına çıkar gibi kırlara çıkıyor, koruganlarla demiryolları arasında sıkışan Boerleri "avlıyordu".

Gelgelelim Boerlerin en ünlü lideri olan De Wet bu önlemlerden yılmamıştı. Koruganlar için "mankafaların politikası" diyordu. "Kendi bildiğimiz gibi savaşmak zorunda kaldığımızda genellikle bunda başarılı oluyorduk," diye yazmıştı. Bütün iş tel makaslarına ve karanlıktan yararlanıp, sıkıntıdan patlayan dikkati dağılmış gözcüleri atlatmaya kalıyordu. Aynı şekilde çiftliklerin yakılmasından ve toplama kampları kurulmasından dolayı da yılmamıştı. Bütün bunların kararlılıklarını artırdığını iddia ediyordu.

Fakat De Wet diğer İngiliz taktiklerinin daha etkili olduğunu kabul ediyordu: "Gece taarruzları bizi en çok zorlayan düşman taktiğiydi." Aynı şekilde İngilizlerin siyahları ve "ellerini kaldıranları" kullanmasının işe yaradığını da itiraf ediyordu. Bu ikinci grupta, ulusal izcilere katılan De Wet'in kardeşi de vardı. "Başarısızlığımızın nedeni bu firarilerdi... Ulusal izciler ve Kaffirler olmasaydı, olağan koşullarda işler çok farklı olurdu."[151]

Siyahlar ve hain Boerler İngilizler açısından önemliydi çünkü onlar kontrgerilla kuvvetlerinin en çok ihtiyacı olan şeyi, düşmanın yeri hakkında güncel istihbaratı sağlıyordu. Savaş başladığı zaman İngilizlerin askeri istihbarat kapasitesi çok zayıftı. Çatışmalar sırasında Askeri İstihbarat Bölümü 280 kişiden 2400 kişiye çıktı.[152] Üstelik yeni üyeler arasında Albay Aubrey Woolls-Sampson gibi son derece becerili subaylar yer alıyordu.

İngiliz kökenli olup Cape Kolonisi'nde doğan, hiddetli mizaca sahip eski altın madencisi Woolls-Sampson, kardeşine göre Boerlerden "fanatiklik" düzeyinde nefret ediyordu. Bu pek şaşırtıcı değildi; Boerlerin kazandığı birinci Boer Savaşı (1880-1881) sırasındaki, bir çatışmada üç yerinden yaralanmıştı. Özellikle şahdamarından aldığı yara yüzünden ölüm tehlikesi atlatmıştı. 1896'daysa, Transvaal'ı ilhak etmek amacıyla Cecil Rhodes'a katılan *Uitlanders* (yabancılar) üyeleri arasında yer aldığından tutuklanmıştı. Ertesi yıl boyun eğmemiş vaziyette hapisten çıktı. Daha ikinci Boer Savaşı patlak vermeden önce İmparatorluk Hafif Süvari Alayı adıyla yeni bir birlik kurdu. Amacı kendi koşullarına göre hafif süvari taktikleri konusunda usta olan Boerlerle savaşmaktı. Alayın komutanlığını yaparken bir kez daha yaralandı, üstelik bu kez neredeyse bacağını kaybediyordu. Bu durumdayken dört ay süren Ladysmith kuşatmasına dayanmak zorunda kaldı. Bütün bu zaman zarfında, eski bir komutanının yazdığı üzere, "düşmanı yakalamak için deliriyordu."

Alay komutanlığı yapmaya elverişli olmadığından (lojistik veya barınma gibi dünyevi meselelere kafa yoramayacak kadar "yurtseverlikle yanıp tutuşuyordu"),

şimdi istihbarat subaylığı gibi kendine uygun bir meslek bulmuştu. Bazı bakımlardan kendisine benzeyen, daha genç ve ünlü çağdaşı T. E. Lawrence gibi Woolls-Sampson da emsalleri tarafından tuhaf biri olarak değerlendiriliyordu. Meslektaşlarıyla yakınlık kurmaya yanaşmıyordu. Bunun yerine "çocuklarıyla" konuşarak vakit geçiriyordu. Bunlar, geceleri Boer komandolarının peşine düşmeleri için kendi cebinden para ödediği bir grup Afrikalıydı. Onun Boerlere karşı nefretini paylaşan siyahlar (bunlar İngilizlerin aksine yakalandığında öldürülme tehlikesiyle karşı karşıyaydı), çok değerli istihbarat sağlıyordu. İngiliz birlikleri bu sayede sık sık şafak sökerken düşman kamplarına saldırma olanağı buluyordu.

Yirmi yıl önce Sierra Madre'de Geronimo'nun izinin sürülmesi olayında, ikmal kolları getirmediği için gerillaların hızına ayak uydurabilen küçük asker gruplarının işe yaradığı ortaya çıkmıştı. Aynı ders onlarca yıl sonra Güney Vietnam'da uzun menzilli keşif devriyelerinin işine yarayacaktı. Bu yüzden Boer Savaşı'nda da sadece Woolls-Sampson değil, Albay Lort Rawlinson, Albay Harry Scobell, Yarbay George Elliot Benson gibi en başarılı İngiliz komutanlar tıpkı "Boer Kardeş" gibi savaştılar. Bunlar hantal ikmal kollarının engellemesine maruz kalmadan, küçük atlı grupları bozkırda uzun yürüyüşlere sevk edebiliyordu. Bunlar büyük ve ağır birliklere göre daha fazla tutsağı "heybeye" atabiliyordu.

Mayıs 1902'de artık Boerler bezmişti. Bir yandan Kitchener'ın "acımasız yıpratma politikasını" protesto ederken, diğer yandan işe yaradığını kabullenmek zorunda kaldılar. Deneys Reitz şöyle yazmıştı: "Bütün memleket yıkıma uğradı. Bütün evler ve mahsul yakıldı, hayvanlar katledildi. Kaçınılmaz gerçeğe boyun eğmekten başka yapacak bir şey yoktu." Savaş alanında hâlâ 20.000'den fazla Boer savaşçı vardı. "Fakat hepsi aynı felaket öyküsünü anlatıyordu. Açlıktan, cephanelerinin bittiğinden, atlarının ve giysilerinin kalmadığından, korugan sisteminin savaşı sürdürme çabalarını nasıl baltaladığından bahsediyorlardı."[154]

Bütün bunlara rağmen Boerler şartsız teslime yanaşmadı. Bağımsızlıktan vazgeçme karşılığında, İngilizlerin hain olarak gördüğü Cape ve Natal Afrikanerleri dışında kimseye misilleme yapılmayacağı sözünü aldılar. İngilizler Boerleri cezalandırmak bir yana, "koşullar izin verir vermez, özerk yönetime kadar gidecek temsili kurumları" yeniden inşa etmeleri için yardım vaat etti.[155] Bu davranış, İngilizlerin gelecekte Malaya ve Kuzey İrlanda'da yaşanacak direnişi bastırma yöntemlerinin öncülüğünü yaptı. Onlar gibi Romalılar da savaş meydanlarında kazanılan zaferleri pekiştirmek ve gelecekteki isyanları önlemek için siyasi ve toplumsal haklar vermeyi gerekli bulduğunda böyle yapmıştı.

Güney Afrika'da savaşın bitiminden hemen sonraki yıllarda canlı bir yeniden inşa

programı başlatıldı. Savaş yanlısıyken barış kurucusu haline gelen Britanya Yüksek Komiseri Sir Alfred Milner'in denetlediği bu program vasıtasıyla okullar, demiryolları, telefon hatları yapıldı. Boerleri Britanya İmparatorluğu'nun gönülsüz üyeliğine alıştırmak amacıyla tohum ve canlı hayvan ithal edildi.[156] Liberaller 1906'da parlamentoda çoğunluğu kazanır kazanmaz Güney Afrikalı beyazlara iktidarı devretmeye başladılar. İngiliz göçü asla gerçekleşmediğinden Boerler çoğunluk olarak kaldı. Çok geçmeden sadece eski Özgür Orange Devleti ve Transvaal'ı değil, Cape Kolonisi ve Natal'ı da yönetmeye başladılar. Bu devletler 1910'da bir araya gelerek Güney Afrika Birliği'ni oluşturdu. Bir zamanlar Boerleri siyah ve renklilere karşı kötü davranmakla suçlayan İngilizler, beyaz olmayanlar ikinci sınıf statüye indirgenirken durumu görmezlikten geldi. Uzlaşma süreci öyle başarılı oldu ki, 1914'te De Wet ve az sayıda diğer aşırının başkaldırısına rağmen, Güney Afrika Birinci Dünya ve İkinci Dünya Savaşları sırasında Britanya saflarında savaştı. Hatta ilk savaş sırasında Jan Smuts mareşal olarak İngiliz kuvvetlerine komutanlık yapıp İmparatorluk Savaş Kabinesi üyesi oldu.

İki taraftaki suistimallere rağmen, daha sonraları çarpışmalara katılan pek çok kişi Boer Savaşı'nı "centilmenlerin son savaşı"[157] olarak hatırladı. Ondan sonra patlak veren ilk büyük savaş sırasında kullanılan makineli tüfekler ve hardal gazı düşünüldüğünde haksız sayılmazlardı. Güney Afrika'da iki taraf da yaralılara tıbbi yardım konusunda birbirine güveniyordu. İki taraf da bilgi toplamak için işkenceye başvurmadığı gibi, esir alınan askerlere genelde iyi davranılıyordu. 30.000 Boer esir, Bermuda, Seylan, Hindistan gibi yerlerde iyi durumdaki kamplara gönderilirken Boerler de en azından gerilla aşamasında İngiliz esirleri zarar vermeden serbest bırakma eğilimindeydi. Hatta Kitchener döneminde tutsakları öldürdükleri için suçlu bulunan iki Avustralyalı subay, Harry "Ezici" Morant ve Peter Handcock, yargılanıp suçlu bulunarak kurşuna dizildi. Toplama kamplarında can veren 25.000 sivile ilaveten 7000 Boer ve 22.000 İngiliz askeri ölmüştü. Buna rağmen, gençliğinde Güney Afrika'da bir astsubay olarak çarpışan askeri stratejist J. F. C. Fuller'a göre, gelecekteki "kitlesel proletarya çatışmalarına" göre fatura çok düşüktü.[158] İngiliz ve Boer komutanların sivillere davranış biçimleri, tıbbi hizmet sağlanması, "savaş kuralları ve âdetleri" konusundaki diğer hususları görüşmek için düzenli biçimde görüş alışverişinde bulunmak amacıyla sık sık toplandığı sırada gerçekleşen nazik, hatta bazen "son derece dostane konuşmaları", geleceğin ihtilaflarında hayal etmek kesinlikle çok zordu.[159]

28

İMPARATORLUĞUN SONUNUN BAŞLANGICI

Emperyalizm Kendi Sonunu Nasıl Hazırladı?

Boer Savaşı, gerilla çatışmalarında üstünlüğün hâlâ Avrupalı emperyalistlerde olduğunu ancak düşmanlarının açığı hızla kapadığını kanıtlamıştı. Aynı mesaj, tam olarak aynı zamanda ABD'nin yer aldığı ürkütücü biçimde benzer bir savaşta da verildi.

1898'deki İspanyol-Amerikan Savaşı'nın sonucunda ABD Filipinler'i ilhak etti. Filipinlilerin çoğunluğu Washington'dan yönetilmeye razı değildi. 1899'da başlattıkları şiddetli direniş tarihe Filipin Direnişi olarak geçti. Başlangıçta Boerler gibi onlar da konvansiyonel kıtalar halinde çarpışıp ağır kayıplar verince gerilla savaşına geçtiler. Amerikan askerleri, tıpkı İngiliz emsalleri gibi insan hakları ihlaline giriştiler. Bunlar arasında "korumalı bölgeler" adı verilen toplama kampları dışında, İspanyollardan öğrendikleri ve günümüzde su tahtası olarak bilinen "su tedavisi" gibi yöntemler vardı. Bu suistimaller Boer Savaşı sırasında Britanya'da olduğu gibi, anayurtta Mark Twain ve Andrew Carnegie gibi isimlerin protestosuna neden oldu. Fakat ABD'de 1900 yılında yapılan başkanlık seçimi, yine Britanya'da olduğu gibi "savaş yanlısı" aday Theodore Roosevelt'in zafer kazanmasıyla sonuçlandı. Direniş lideri Emilio Aguinaldo'nun 1902 yılında Tuğgeneral Frederick Funston komutanlığında gözü pek bir taarruz sonucu yakalanmasının ardından, Roosevelt ihtilafa son vermeyi başardı. General Arthur MacArthur'un (Douglas MacArthur'un babası) yönettiği gerillaları ve liderlerini ele geçirme kampanyası başarılı olunca, bunun ardından Fas'ta yapıldığı gibi toplum yararına bir yeniden inşa kampanyası başlatıldı. Okulların, hastanelerin, adliyelerin ve diğer kurumların inşa edildiği bu kampan-

ya, sivil vali ve geleceğin başkanı William Howard Taft tarafından yönetildi. Güney Afrika'da olduğu gibi barış ilanının ardından Filipinlileri Amerikan hükümranlığıyla uzlaştırmak amacıyla süratli şekilde özyönetim yapısı geliştirildi.

Filipinlilerin Boerlerden daha başarılı olmaları beklenebilirdi. Nüfusları daha çoktu (yedi milyon), dağlarda ve ormanlarda yaşıyorlardı. Askerlerin bu tür araziye girmesi Güney Afrika'nın ovalarına göre çok daha zordu. Buna karşılık Amerikan kuvvetlerinde daha az zayiata yol açtılar. 4234 Amerikan askerinin büyük bir kısmı hastalıktan ölmüştü. Filipinlilerin kayıplarıysa daha çoktu. Savaşta 16.000 asker ölürken 200.000 sivil çoğunlukla hastalıktan dolayı hayatını kaybetti. Boerler üstün silahları ve bunları kullanmada daha usta oldukları için başarılıydı. Her Boer tüfek sahibiydi, buna karşılık çoğu Filipinli asinin bıçaktan başka silahı yoktu. Fakat Boerlerin asıl üstünlüğü ileri düzeydeki milliyetçi duygularıydı. Kendilerini tek bir halk olarak gören Afrikanerler bağımsızlıklarına çok düşkündü. Oysa Filipinliler tıpkı Amerikan yerlileri gibi çeşitli etnik gruplara bölünmüştü. Üstelik Boerler veya Kızılderililer gibi özgürlük tecrübeleri yoktu. Sonuçta Amerikan işgaline karşı bir araya gelmede sıkıntı yaşadılar.[160]

İsyancılar Boer Savaşı'nda ve Filipin Savaşı'nda yenilmekle birlikte, bu iki çatışma emperyalist hevesleri önemli ölçüde azalttı. Önceki "küçük savaşlara" göre kayıplar daha çoktu. Hem bu kez can verenler bir avuç profesyonel asker değil kayıpları memleket sokaklarında daha yakından hissedilen savaş gönüllüleriydi. Leo Amery, *Times Güney Afrika Savaşı Tarihi*'nde Boerlerin yol açtığı kayıpların, "vahşi savaşların ucuz zaferlerine alışmış bir kuşakta şok yarattığını," yazmıştı.[161]

Geçmişte "yerli" direnişini küçümseyen askerler, gerillaların savaşma becerisine artık saygıyla bakmaya başlamıştı. Bu durum 1896 ile 1906 yılları arasında üç baskı yapan ve ABD Deniz Piyadesi Kuvvetlerinin 1940'ta hazırlayacağı *Küçük Savaşlar Kılavuzu*'na esin kaynağı olan *Küçük Savaşlar: İlkeleri ve Uygulanması* adlı İngiliz elkitabında göze çarpıyordu. Kitabın yazarı Albay (daha sonra Tümgeneral) Charles Edward Callwell, Boerlere karşı hareketli müfrezelere komuta etmiş bir istihbarat subayıydı ve T. E. Lawrence ortaya çıkana kadar konu hakkında en önde gelen otorite olarak tanınıyordu. Callwell şunları yazmıştı: "Gerilla savaşı her şeyden önce kaçınılması gereken bir harekât biçimidir. Küçük savaşlar yürütmenin bütün esprisi belirleyici yöntemlere ulaşmak için çabalamaktır. Düşmanla belirleyici hesaplaşmalardan kaçınma bakımından partizan savaşının temelidir."

Callwell ağırlıklı olarak taktik öğütler veriyordu. "Düşmanı sürekli taciz etmek... düşman müfrezelere dinlenecek fırsat vermemek... harekât alanını, her biri kendi askeri gücüne sahip kısımlara bölmek; bölgeyi düşmanın işine yarayabilecek ikmal maddelerinden temizlemek, güvenlik içinde mümkün olduğunca küçük ve hareketli kollarda görev yapabilecek askerleri kullanmak önemlidir." Ayrıca başka hiç-

bir savaş tarzının "kendi işini görebilen küçük rütbeli subaylara veya iyi örgütlenmiş ve iyi servis yapılan istihbarat birimlerine" bu kadar önem vermediğinin altını çiziyordu. Nizami birliklerin "hasımlarının sahip olduğu varlıklara yönelik hasar verici önlemlere" başvurması gerektiğini yazmakla birlikte, bir yandan da "düşman belli bir noktaya kadar cezalandırılmalı, ancak çaresizliğe sevk edilmemeli," diye uyarıyordu. "Düşmanın varlıklarının topyekûn tahribi bazen yarardan çok zarar verir."[162]

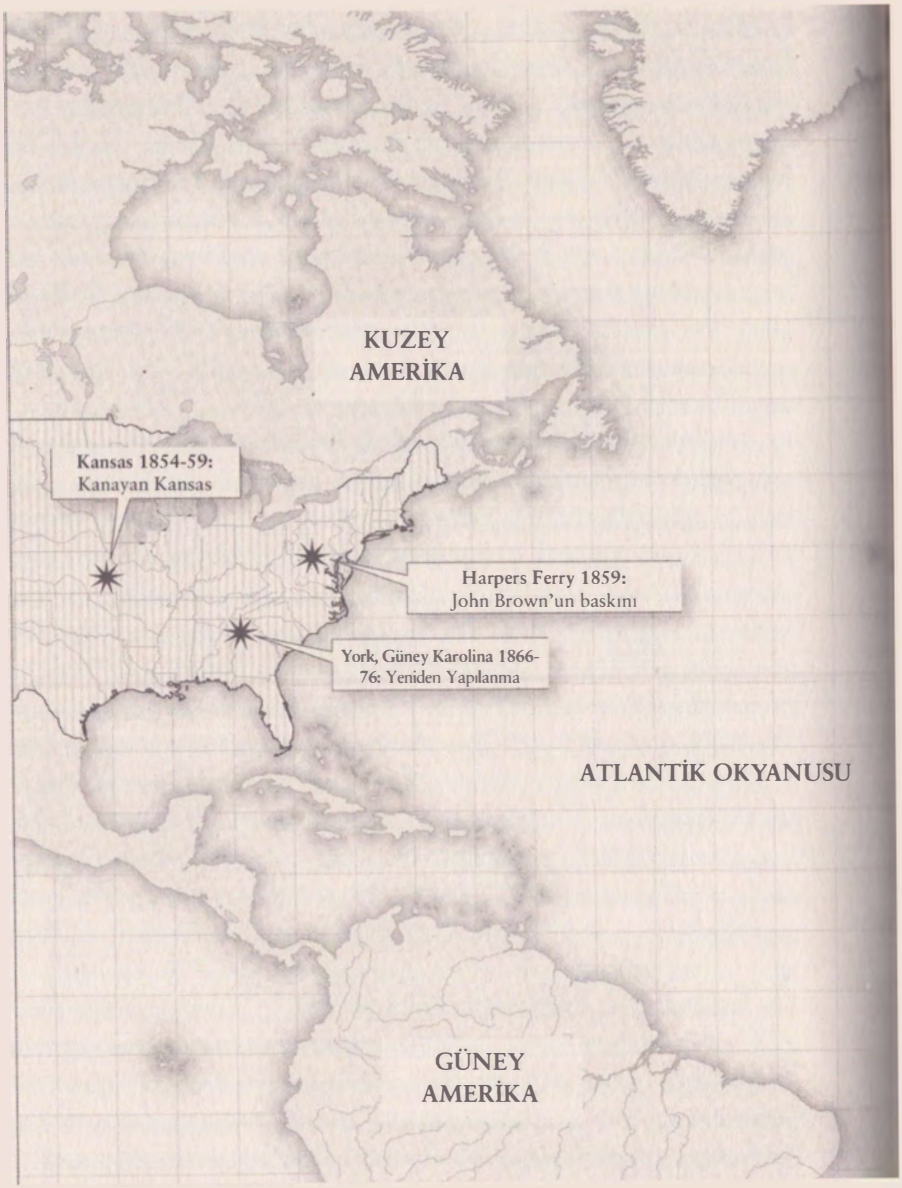
Callwell bunları kontrgerilla faaliyetinin siyasi yanını kabul ettiği oranda yazıyordu ki, İngiliz halefleri bunu zirve olarak görmüştü. Daha sonraki direniş hareketlerinde çok önemli görülen basın haberlerineyse hiç değinmemişti. Siyaset ve günümüzde enformasyon harekâtı olarak denebilecek olaylar 19. yüzyılda bile yok denilemeyecek ölçüde mevcuttu. Bariatinsky'nin Kafkaslardaki çabaları, Lyautey'in Fas'ta nüfuzlu kişilerle kurduğu yakın ilişkiler bunun örnekleri arasındadır. Ancak bu etkenler henüz gelecekte olacağı kadar önem taşımıyordu. Avrupa imparatorluklarının sonunun başlangıcında, Maxim makineli tüfekler ve sürgülü tüfeklerle donatılmış Batılı askerler genellikle "cesur girişimlere" ve "kararlı eylemlere" güvenebiliyordu. Böylece yerli halkların acılarını dindirmeye veya kuşkucu basın ordularıyla iyi geçinmeye gerek duymadan Peştunlardan Kızılderililere kadar çeşitli düşman topluluklarını ezebiliyorlardı.[163]

Bu çatışmaların büyük kısmının imparatorluğun "uygarlaşmamış" olarak görülen uzak köşelerinde ortaya çıkması, harekâtların Avrupa hukuk kuralları bakımından dizginlenmemiş bir gaddarlıkla yürütülmesini kolaylaştırıyordu. Bununla birlikte, imparatorluk ordularının kazandığı başarılar, aynı zamanda gelecekteki çatışmaların kendi sınırları içinde yapılacağı anlamına geliyordu. Bir tarihçinin belirttiğine göre bu durumda bu çatışmalar "savaştan çok sivil karışıklık olarak görülecekti."[164] Buna uygun olarak, gelecekte askerlerin hareket alanı, 19. yüzyılda olmadığı şekilde sivil hukuk ve kamuoyu tarafından kısıtlanacaktı.

Emperyalizm kendi sonunu hazırlayan tohumları başka yollardan da ekti. Milliyetçilik ve Marksizm gibi Batılı doktrinleri yayan okullar ve gazeteler kuran Batılı yöneticiler, 1920'lerden başlayarak kendi yönetimlerine karşı yaygın direnişi kaçınılmaz biçimde tetiklediler. Batılılar sadece fikirlerin değil, silahların da yayılmasına yol açmıştı. TNT'den AK-47'ye kadar sayısız silahı üretip bütün dünyaya dağıtan Avrupalılar, bir yandan da 20. yüzyıl direnişçilerinin öncekilerden daha iyi silahlanmasını sağladılar.

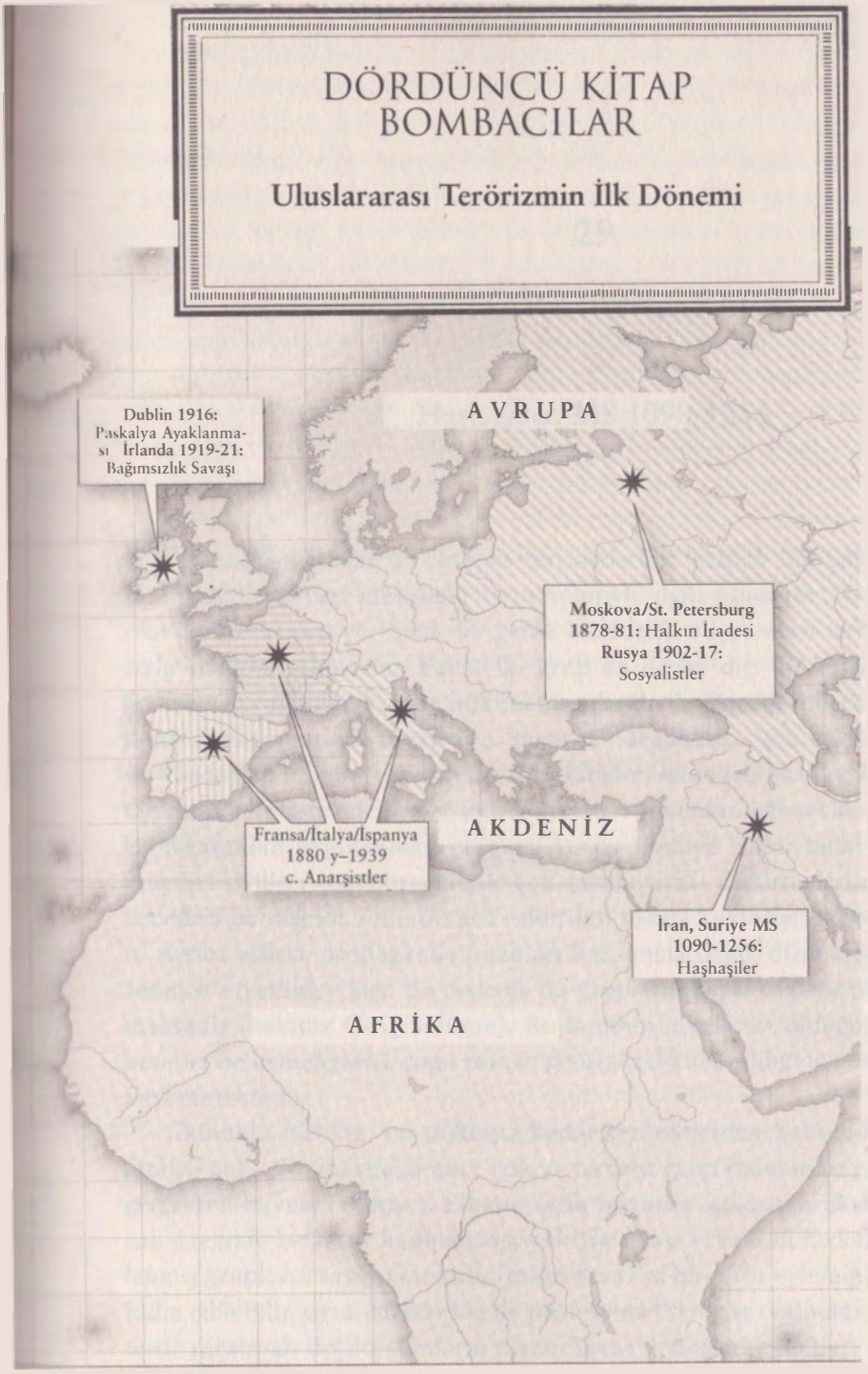
Emperyalizmin doruğu sayılabilecek 20. yüzyıl başlangıcında bile, ileriyi gören gözlemciler Avrupa egemenliğinin sonsuza kadar süremeyeceğini fark etmişti. Olayların gidişatını yarım yüzyıl öncesinden tam olarak tahmin edebilmek olanaksızdı, fakat daha 1897'de ürkütücü kehanetlerde bulunan Rudyard Kipling, kendinden emin İngiliz kamuoyunu ("palmiye ve çam üzerinde egemenlik kurduktan sonra

iktidar sarhoşu olmuştu") uyarıyordu: "Geçmişin bütün azameti çok geçmeden Ninova ve Sur'a benzeyebilir. Sakın unutmayalım, sakın unutmayalım!"[165] Tabii Ninova ve Sur antik Sümer'de göçebe gerillaların yakıp yıktığı şehirlerdi. Kipling'in aklında kuşkusuz gerillaların yarattığı tehdit yoktu; o sadece büyük uygarlıkların kaçınılmaz biçimde gerileyip çökmesine dikkat çekiyordu. Fakat sömürgecilik sonrası dönemden bakıldığında, onun şiir vasıtasıyla yaptığı uyarı farkında olmadan taşı gediğine koymuştu.

KUZEY
AMERİKA
Kansas 1854-59:
Kanayan Kansas
Harpers Ferry 1859:
John Brown'un baskını
York, Güney Karolina 1866-
76: Yeniden Yapılanma
ATLANTİK OKYANUSU
GÜNEY
AMERİKA

DÖRDÜNCÜ KİTAP
BOMBACILAR

Uluslararası Terörizmin İlk Dönemi

29

İNTİHAR HANÇERLERİ

Haşhaşiler, MS 1090-1256

Bu noktaya kadar bu kitapta teröristlerden hemen hiç bahsetmedik. Bunun nedeni kısmen meselenin terminolojiyle ilgili olmasıdır. Gerek Kuzey Amerika'daki Avrupalı yerleşimciler gerek Kızılderili düşmanları terör yaratmak amacıyla sivillere saldırdılar. Fakat iki grup da devlet dışı bir topluluğa ait olmadığından (Avrupalılar koloni hükümetine bağlıydı, Kızılderililerse kendi kabile ve konfederasyonlarının üyesiydi), "terörist" değillerdi. Aynı şekilde Haiti, İspanya ve Vendée'de isyanları bastırmak için kitleleri katleden Fransız liderler de terörist tanımına girmiyordu. Terörizmin daha önce tanımlandığı şekilde devlet dışı gruplar tarafından uygulanması gerekir. Ayrıca şimdiye kadar anlatılan bütün gerilla grupları sivilleri –bazı örneklerde çok sayıda sivili– öldürmelerine rağmen, başlıca hedefleri bu değildi. Onların asıl saldırıları askeri kuvvetler üzerinde yoğunlaşmıştı. Ayrıca sadece propaganda puanları kazanmak değil, düşmanlarını fiziki olarak yenmek niyetindeydiler. Bu nedenle bu grupların hepsi *terörist* tanımı dışında kalmaktadır (bakınız Giriş bölümü). Bu tanımın kısıtlayıcı olduğunu kabul etmekle beraber belirtmeliyiz ki, çoğu zaman gelişigüzel kullanıldığı için anlamını tamamen kaybetmektedir.

Bununla birlikte, bu noktaya kadar teröristlerden bahsedilmemesi anlambilimden çok, 19. yüzyıldan önce çok az terörist grup bulunması gibi kaçınılmaz bir gerçekten kaynaklanmıştır. Elbette tarih boyunca suikastlar eksik olmamıştır, ancak özellikle bir terör kampanyası yoluyla siyasi veya dini hedefler gözeten örgütlenmiş grupların sayısı çok azdır. Julius Sezar'ın bir terör eyleminin kurbanı olduğu iddia edilebilir, oysa katileri hiç de profesyonel terörist olmadığı gibi amaçları asla terör yaratmak değildi. Onların niyeti Roma'yı hoşlanmadıkları bir hükümdardan

kurtarmaktan ibaretti. Kralların katledildiği diğer örnekler (İngiltere'de I. Charles, Fransa'da XVI. Louis, Rusya'da II. Nikolay), terörist eylemler değil, geniş çaplı bir devrimin içinde meydana gelen olaylardı. Bunun gibi başka suikastlar –Lee Harvey Oswald'ın John F. Kennedy'yi, Sirhan Sirhan'ın Robert F. Kennedy'yi öldürmesi– akli dengesi bozuk bireylerin eseriydi. Bunların niyetleri belki siyasi bir mesaj vermek olsa da bildiğimiz kadarıyla geniş çaplı bir hareket adına cinayet işlememişlerdi.

Modern öncesi çağda terörü sistematik olarak kullanan en başarılı grup, günümüzde de terörizmin merkezi olmasına uygun biçimde Ortadoğu'dan çıkmıştı. Bu grup halk arasında Haşhaşiler olarak tanınıyordu. Asıl adları Nizari İsmailileri olup, MS 11. yüzyılda ortaya çıkan ve bütün Müslüman dünyası tarafından dışlanan bir Şii mezhebiydi. İlk büyük lideri Hasan Sabbah, dinini uygulayacak alan bulmak ve yaymak amacıyla düşmanlarını öldürme yolunu seçti.

"Dahi bir devrimci" olarak MS 1090'da, İran'ın kuzeyindeki Elburz Dağları'nda bulunan Alamut Kalesi'ni karargâh yaptı. Tek bir yolun ulaştığı bu ücra noktadan, İsmaili davasına yeni üyeler kazandırmak amacıyla dâiler [davet edenler] gönderdi. Fakat Hasan Sabbah, mezhebini yayma konusunda şiddet dışı yöntemleri yeterli bulmuyordu. Aykırı kabul edilen düşüncelerine karşı çıkan Müslüman ileri gelenlerini –din adamları, kadılar, hocalar, idareciler, askerler– öldürmesi amacıyla hançerli fedailer gönderdi. Cennette bir yer bulacaklarını düşünen fedailer çoğu zaman kaçma girişiminde bulunmadığından, fiilen birer intihar eylemcisine dönüşüyordu. "Assassin" [suikastçı] kelimesi haşhaş kullanan anlamındaki "haşaşin" kelimesinden türemiştir. Düşmanları, bu insanların kendi hayatlarını ancak güçlü uyuşturucular sayesinde feda edebileceğini düşündüğü için (oysa bu varsayım yanlıştı) onları Haşhaşiler diye adlandırmıştı. Aslında fedailer görünüşe bakılırsa tamamen dini coşkuyla harekete geçiyordu. Uyuşturucu kullandıkları takdirde, genellikle gerçek duygularını gizlemeyi ve rol yapmayı gerektiren suikastlarda sabırlı ve akıllı davranmaları çok zor olurdu.

Hasan Sabbah'ın otuz yıllık egemenliği boyunca fedaileri sadece elli kişiyi öldürmüştü. Bu kurbanların hepsi önemli mevkilerde bulunuyordu. Bu rakam Moğollar ya da Fransız Devrimi tarafından uygulanan "Terör Dönemi" ile kıyaslandığında son derece küçük olmakla birlikte, düşmanlarının dehşete kapılmasına yeterliydi. Bir Arap tarihçinin ifadesiyle o andan itibaren "hiçbir komutan veya yönetici evinden korunmasız çıkmaya cesaret edemedi, hepsi giysilerinin altına zırh giydi."

Hasan Sabbah terör kampanyasını yürüttüğü bütün o yıllar boyunca Alamut Kalesi dışına ayak basmadı, hatta odasından bile çok nadir çıktı. Kendisinden sonra gelen pek çok terörist lider gibi o da aydın bir insandı. Göz kamaştırıcı kütüphane-

sine kapanıp saatler boyunca çalışıyordu. Geometri, astronomi ve aritmetiğe büyük merak duyuyordu. Kendisini ziyaret eden Bizanslı bir elçi ondan son derece etkilenmişti: "Doğal bir ağırbaşlılığı, seçkin tavırları, her zaman nazik ve hoş, ancak asla sıradan ve samimi olmayan tebessümü, zarif hareketleri, hareketlerinin çarpıcı kesinliği; bütün bunlar bir araya gelip inkâr edilmez bir üstünlük doğuruyor."

Fakat bu uygar dış görünüşün altında dini açıdan bağnaz birinin kalbi atıyordu. Hasan Sabbah kendisini meşgul etmemeleri için karısı ve kızlarını daha önce uzağa göndermişti. Ömrünün sonuna kadar onlardan ayrı yaşadı. Oğullarından birini şarap içerken yakalayınca öldürülmesini emretti. Bir diğer oğlunu bir adamı izin almadan öldürdüğü için öldürttü. Ancak daha sonra suçlamanın asılsız olduğunu öğrendi. Hasan Sabbah'ın kendi oğullarını feda etme hevesi insanlığı hakkında kuşkular doğursa da müritlerinin ona bağlanmasına yardım etti. Bu bağlılığı kullanarak devlet içinde devlet kurmayı başardı. Böylece İran'ın kırsal bölgelerine yayılan bir dizi İsmaili kalesi, Selçuklular o sırada çok zayıfladığından yıkılamadı.

Hasan Sabbah 1124'te doğal yoldan öldü. Halefleri onun dengi insanlar değildi. İran'daki İsmaili hareketi enerjisini kaybederken suikastlar da hız kesti. Sonunda hareket iç hesaplaşmalar sonucu ortadan kalktı. Suriye'de bulunan batı kolu zamanla daha dinamik bir hale büründü. İsmaililer burada da intihar eylemcilerinin savunduğu bir kale ağı kurmuştu. Suriyeli Haşhaşilere başlangıçta, günümüzdeki Irak topraklarında doğan ve Haçlıların "Dağların Yaşlı Adamı" adını verdiği Reşidüddin Sinan önderlik ediyordu. Sinan, Kudüs'ü 1187'de Haçlıların elinden alan büyük Müslüman kahramanı Selahaddin'i öldürmeyi denese de başarılı olamadı. Buna karşılık, Kudüs'teki Haçlı Krallığı'nın başında bulunan Montferratlı Conrad'ın işini bitirmede daha başarılıydı.

Conrad 1192'de, Sur şehrindeyken, altı ay önce arkadaş olduğu iki genç Hıristiyan keşiş kendisine yaklaştı. Kendi anadili olan Frank dilini kusursuz konuşuyorlardı ve birer âlim oldukları belliydi. Bir dakika kadar nazikçe konuştuktan sonra cüppeleri içinden hançerlerini çekip bir Arap tarihçinin sözleriyle, "İki uyuz kurt gibi kralın üstüne üşüştüler." Yaralanan kral sürünerek yakındaki kiliseye girdi. Burada suikastçılardan biri işini bitirdi. Katil can vermeden önce kendisini Sinan'ın gönderdiğini itiraf etti. Bu suikastın nedeni bugün de bilinmemektedir. Fakat Avrupalıların zihninde yarattığı etki görkemli oldu. Bir Alman rahip yeni bir Haçlı seferi düzenlemeyi düşünen Fransız kralına şöyle yazmıştı: "Haşhaşiler lanetlenip yok olacaktır. İnsan kanına susamış bu insanlar kendilerini satıyorlar. Para karşılığı masumları öldürüyorlar. Ne yaşama, ne ebedi kurtuluşa aldırıyorlar."

Haşhaşiler 13. yüzyılda nihayet suikast tehdidiyle ortadan kaldırılamayacak düşmanlarla karşılaştılar. İran'daki kalelerini ele geçiren Moğollar, herkesi olduğu gibi çok sayıda İsmailiyi de katletti. Suriye'deki kaleler de aşağı yukarı aynı sıralarda, Mısır ve

Suriye'ye egemen bir hanedan kuran köle askerler Memluklar tarafından ele geçirildi. Günümüzde Ağa Han'ın liderlik ettiği milyonlarca İsmaili varlığını sürdürmekle birlikte, bunlar 13. yüzyılın felaket dolu olaylarından sonra asla korkulacak bir siyasi güç olmadılar. Aynı şekilde, o zamandan beri terör eylemlerine de girişmediler.

Haşhaşilerin iki yüzyıl süren terör dönemi, onları tarihin en başarılı terörist gruplarından biri haline getirmeye yetti. Hasan Sabbah'ın kara dehası sayesinde son derece etkin bir örgüt kurdular. Bu örgüt örtülü bir hiyerarşiyi, ilgi uyandıran bir ideolojiyi ve müritlerin dava için kendilerini feda etmelerini sağlayan sıkı beyin yıkama yöntemlerini bir araya getirmişti. Bunlar o günden bu yana terörizmin başarısının temel unsurları olarak varlığını sürdürmüştür. Fakat Haşhaşiler çok önemli bir konuda haleflerinden ayrılıyordu. Bernard Lewis bunu şöyle ifade etmişti: "Modern benzerlerinin tersine, [Haşhaşiler] sadece güçlü büyüklere saldırdılar, geçim derdiyle meşgul olan sıradan insanlara asla zarar vermediler."[1]

Terörizmin öncülerini arayış kapsamının içine, 1. yüzyılda Yehuda'da Roma'yla işbirliği yapanları öldüren Sicarii yani "hançerli adamlar" grubunun yanı sıra 1605'te Britanya Parlamentosu'nu havaya uçurma girişimi başarısız olan Guy Fawkes ve diğer on iki Katolik komplocu sokulabilir.[2] Birinci grup Roma'ya karşı Yahudi İsyanı'nın oluşmasına zemin hazırlarken, ikinci grup başarılı olabilseydi tek bir darbeyle Britanya'nın bütün egemen sınıfını ortadan kaldırabilirdi. Onların faaliyetleri Müslümanların terörü kullanmada tekel olmadığını göstermiştir. Fakat izler kısa zamanda ortadan kalkar. Şiddet kullanmayı alışkanlık haline getiren diğer devlet dışı grupların, örneğin Hindistan'da yol kesen Thuggee mezhebinin esas amacı siyasi veya dini kazanımlar sağlamak değil servet biriktirmekti.[3]

En eski savaş türü olan gerilla savaşının aksine terörizm çarpıcı biçimde moderndir. Dört olgunun yaygınlaşmasıyla olanaklı hale gelmiştir: taşınabilir imha silahları, kitle iletişim araçları, okuryazarlık, laik ideolojiler.

Teröristlerin tercih ettiği silah olan dinamit ancak 1866'da icat edildi. Bir diğer popüler terörist silahı olan arkadan doldurmalı tabancalar aynı sıralarda yaygınlaştı. Elbette başka silahlar da vardı ve bunlar bazen kullanılıyordu. Ancak barut fıçıları düşmanları havaya uçurmak bakımından, yirmi kat daha güçlü olan dinamit lokumları kadar etkili değildi.[4] Aynı şekilde bıçaklar da tabancalar kadar ölümcül değildi.

19. yüzyılın ikinci yarısında kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, teröristle-

re birkaç şiddet eylemi vasıtasıyla orantısız siyasi etki yaratma olanağı sundu. Haberlerin ağızdan ağıza yayıldığı devirlerde aynı etkiyi yaratmak çok zordu. Linotip matbaalarda basılan yüksek tirajlı gazeteler ve dergiler haberleri telgraf vasıtasıyla alıyor ve fotoğraf kullanıyordu. Çalışan sınıflara ucuz fiyata satılan bu yayınlar ilk kez bu dönemde ortaya çıktı. Modern terörizmin de aynı sıralarda doğması tesadüf değildi.

Benzer bir gelişme –okulların ve üniversitelerin yaygınlaşması– teröristlerin safına katılmaya aday olan eğitimli insan sayısının artmasını sağladı. Bu aydın kişileri Rusya gibi hâlâ otokrasiyle yönetilen ülkelerde bile etkilemeye çalışmak söz konusuydu. Üniversiteler bütün dünyada gerek gerici gerek radikal olsun, aşırı ideolojilerin petri kabı[1] haline geldi. Bu ideolojiler arasında anarşizm, milliyetçilik, faşizm, sosyalizm ve komünizm vardı. Bütün bu baştan çıkarıcı ideolojilerin yayılması, inançlarını yaymak için şiddet kullanmaya hevesli yandaşlara cazip geliyordu. Bunların arasında hiç üniversiteye gitmemiş ya da bir kitabın kapağını bile açmamış olanlar yine de radikal doktrinleri yayan nutuklar, tartışmalar, makaleler veya broşürlerin etkisi altında kalıyordu.

Terörizmin nadiren "işe yaradığı", yani hedeflerine çok seyrek ulaştığı genel bir biçimde kabul görmüştür. Modern terörizm hakkındaki bu basite indirgeyen sonuç, geçmişinin Bask bölgesindeki ETA veya Alman Baader-Meinhof Örgütü gibi başarısızlığa uğramış gruplarla dolu olduğu düşünüldüğünde doğrudur. 19. yüzyıl, mevcut devletleri yıkıp yerine ideal komün kurumlarını geçirmeyi başaramayan anarşistlerin sonuç alamadığı birçok terör örneğiyle doludur. Fakat tarihin akışını bazen istediği yönde bile etkilemeyi başaran terörist örnekleri de vardır. 19. yüzyılın ve 20. yüzyıl başının nispeten başarılı grupları arasında Ku Klux Klan, İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) ve iki dünya savaşı arasındaki dönemde etkin olan Alman ve Japon militarist grupları bulunmaktadır. Hatta Rus devrimcileri, suikast ve "kamulaştırma" kampanyalarıyla Romanov rejimini devirmese de, büyük sekte vurup sonunda çökmesine katkıda bulunduğu için bu gruba katılabilir.

O halde neden bazı teröristler başarısız olurken bazıları amacına ulaştı? Bu soruyu cevaplandırmak için Amerikan İçsavaşı'nın hemen öncesinden Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına kadar olan dönemdeki önemli terörist kampanyaları incelemek gerekir. Bu zaman dilimi, uluslararası terörizmin ilk büyük dönemidir.[5] Bu dönemin önde gelen ve yankı uyandıran terör grupları arasında ABD'de köleliğin kaldırılmasını savunanlar ile ırk ayrımcıları, Rusya'da nihilistler ve sosyalistler, bütün Avrupa'da anarşistler ve İrlanda'da milliyetçiler yer alıyordu. Bunların hepsi hedeflerine ulaşmasa da tarihi iyi ya da kötü yönde değiştirme konusunda hepsi

1 Petri kabı: Biyologların kullandığı cam ya da plastik silindir şeklindeki kap.

pay sahibi oldu. Bütün bu toplulukların en etkisizi olan anarşistler bile, İnterpol'ün kurulmasıyla vücut bulan uluslararası polis işbirliğine istemeden yol açarak tarihe damgasını vurdu. Bununla birlikte, onca kötü şöhretlerine rağmen onların yarattığı tesir, Amerikan tarihinin en kanlı çatışmasını tetikleyen fanatik –ya da bakış açısına göre idealist– kişiyle kıyaslandığında küçük kalıyordu. Onun siyaset sahnesine çıkışı, çok büyük acılar yaşamaya alıştığımız 21. yüzyılla kıyaslandığında, içsavaş öncesi Amerika'nın daha sakin standartlarına göre büyük sayılan bir şiddet eylemiyle gerçekleşti.

30

JOHN BROWN'IN NAAŞI

İçsavaşın Çıkmasına Yol Açan Terörist, 1856-1859

24 Mayıs 1856 Cumartesi gecesi, saat 11.00. Ova ürpertici biçimde karanlıktı. Kansas Bölgesi'ndeki Pottawatomie adlı çiftçilerin yaşadığı küçük yerleşimde nemli bir rüzgâr esiyordu. [Bu tarihte Kansas henüz eyalet olarak ABD'ye katılmamıştı.] Gecenin sessizliği birdenbire kapıya vurulmasıyla bozuldu. Kulübede yaşayan James ve Mahala Doyle ile beş çocukları kısa süre önce Tennessee'den buraya göçmüş fakir ve cahil bir çiftçi ailesiydi. Pek çok Güneyli gibi onlar da köle sahibi olmadıkları halde köleci düzenden yanaydı. Bir ses, komşu eve nasıl gidileceğini sordu. Uykudan uyanan James kapıyı açınca, tabanca ve bıçak taşıyan adamlar onu içeri ittiler. Adamlar üniforma giymedikleri halde ona bir ordunun askeri olduklarını söylediler. Doyle'un en küçük oğlunun hatırladığına göre grubun başında karanlık suratlı "ince yüzlü bir yaşlı adam" vardı. Adam kölelik yanlısı Kanun ve Düzen Partisi'ne üye olan James Doyle ve oğullarına teslim olmalarını söyledi. Artık onun tutsaklarıydılar.

Mahala Doyle gözyaşları içinde, hiçbir siyasi faaliyete katılmayan on altı yaşındaki oğlu John'u götürmemeleri için yalvardı. Yaşlı adam insafa gelerek bu isteği kabul etti. Ardından James, yirmi iki yaşındaki Drury ve yirmi yaşındaki William'ı alarak karanlığın içine karıştı. Kısa bir süre sonra Mahala silah sesleri, "bir insanın ölmesini andıran" inlemeler ve "vahşi bir haykırış" işitti. Daha sonra bu olayı, "Kocam ve iki oğlum bir daha dönmedi," diye anlattı.

Ertesi sabah John, babasıyla kardeşlerinin cesetlerini evden birkaç yüz metre uzakta buldu. Gördüklerini şöyle anlatmıştı: "Drury'nin parmakları ve kolları kesilmişti. Başı yarılmış, göğsünde bir delik açılmıştı. William'ın da başı yarılmıştı. Çenesinde bıçakla açılmış gibi duran bir delik vardı. Bir delik de yan tarafında bulunuyordu. Babama alnından ateş edilmiş, göğsünden bıçaklanmıştı."

Aynı gece kölelik yanlısı iki erkek daha evlerinden alınmış ve aynı akıbeti boylamıştı. İki yanı da keskin olan kılıçlarla doğranmış, ayrıca kurşuna dizilmişlerdi. Cinayet haberi Kansas'taki kölelik yanlısı güçler arasında kısa sürede panik yarattı. Kölelik yanlısı *Border Times* gazetesi "SAVAŞ! SAVAŞ!" diye manşet atmış, kurbanların sayısını abartmıştı: "Köleliğin kaldırılmasını savunanlar, Kansas Bölgesi, Franklin ilçesinde kölelik yanlısı sekiz kişiyi katletti. SAVAŞ KÖPEKLERİNİ SERBEST BIRAKIN!"

John Brown –ince yüzlü, yaşlı adam– kampa döndüğü zaman rahat bir nefes almış olsa gerekti. Şeytanın tarafındaki beş kişiyi haklamış, diğerlerinin içine Tanrı'nın öç alacağı korkusunu yerleştirmişti. "Özgürlük davası" adına darbe indirmişti. Birkaç hafta sonra, "Sonuçta Özgür Eyalet yanlıları arasında güven büyük ölçüde tazelenmişti," diye yazmıştı. Kurduğu terör yönetiminin, nefret edilen köle işgücünü ebediyen yok edecek bir savaşın çıkmasına yardım edeceğini bilseydi herhalde daha çok tatmin olurdu.[6]

Amerikan İçsavaşı'nda gayrinizami harp söz konusu olduğunda akla gelen ilk isimler ikisi de Konfederasyon gerillası olduğu halde çok farklı tarzdaki John Singleton Mosby ve William Clarke Quantrill'dir. Örnek bir Güneyli süvarisi olan Mosby, nispeten disiplinli bir partizan birimine komuta etmekle görevlendirilmişti. Mosby'nin Rangerları adı verilen bu kıta, Virjinya'daki Birlik kuvvetlerini taciz ediyordu. Kötü bir şöhrete sahip olan Quantrill ise yasal bir otoriteye sahip değildi. Lideri olduğu "pusu kuranlar" adlı psikopatlardan oluşan çete, Missouri ve civarında faaliyet gösteriyordu. Sadece Birlik askerlerine değil onlardan yana taraf olanlara da saldırıyorlardı. En bilinen saldırılarını 1863'te Kansas'taki Lawrence adlı kölelik karşıtı kaleye gerçekleştirip en az 150 kişiyi öldürdüler. Quantrill'in bugün daha iyi hatırlanmasının sebebi, savaştan sonra ünlü bir kanun kaçağı olacak Jesse James gibi gözü dönmüş haydutları çetesinde barındırmasıydı. Yine de bu haydutların bütün kötü şöhretine rağmen, stratejik bakımdan yarattıkları etki cüziydi. Yaptıkları en fazla bazı Birlik kuvvetlerini oyalayıp görevlerinden bir süre alıkoymak ve Güney'in teslim oluşunu biraz geciktirmekten ibaretti. Konfederasyon bu tür gerilla operasyonlarına daha fazla ağırlık verse daha iyi sonuç alabilirdi. Ne var ki bu yolu hiç tercih etmedi çünkü bu, büyük toprak sahiplerinin savaşla ilgili şövalyevari tutumlarına ve toplumsal düzeni koruma arzusuna aykırıydı. Gayrinizami operasyonların bakış açısından, İçsavaş'ın öncesi ve sonrası daha önemliydi. Bu iki dönem kölelik karşıtlarının (savaştan önce) ve kölelik yanlılarının (savaştan sonra) yaptığı ses getiren terör eylemlerine sahne oldu.

Savaşın ilk tohumları Kansas Bölgesi'nde yaşanan şiddetle atıldı. Bu bölge 1850'lerde kölelik karşıtı Jayhawkers adı verilen çete ile kölelik yanlısı Sınır Zorbaları adlı grubun savaş alanı haline geldi. İlk grup Kansas'ı özgür bir eyalet olarak, ikinci grupsa köleci bir eyalet olarak Birlik içine katmaya kararlıydı. Ortaya çıkacak sonucun Kongre'deki hassas güç dengesini sarsacağını iki taraf da biliyordu. İşte "Kanlı Kansas" denilen olay böyle doğdu. Artık tarihin sözlüğü içinde yer alan bu tanım, abartılmış bir ifade barındırmaktadır. Bir tarihçinin yaptığı tahmine göre 1854 ile 1861 yılları arasında Kansas'ta şiddet eylemleri sonucu sadece 157 kişi ölmüştü ve bunların ancak 56'sı kesin olarak siyasi nitelikliydi.[7] Diğer gayrinizami çatışmalarla kıyaslandığında bu hiç de yüksek bir rakam değildi (2003 sonrası Irak'ta bazen tek bir saldırıda bundan daha fazla insan ölmüştü). Fakat o zamanlar Mason-Dixon Hattı'nın iki tarafında çatışma heveslilerinin iştahı kabardığı için bu sayı büyük görünüyordu. Gerek Güneyliler gerek Kuzeyliler farklılığın ancak silahla çözülebileceğine inanmıştı. Kansas nihayet 1861 Ocak sonunda özgür bir eyalet olarak Birlik'e kabul edildiğinde, topyekûn savaş çıkmasına sadece birkaç ay kalmıştı. Anlaşmazlığı tetikleme konusunda herkes gibi John Brown da elinden geleni yapmıştı.

John Brown 1855'te oğullarından biri ve damadıyla Kansas'a geldi. Kullandıkları yük arabası erzak ve gizlenmiş silahlarla doluydu. Oğullarından üçü oraya daha önceden varmıştı (iki kadından doğan yirmi çocuğa sahipti). Bir baltaya sap olamadan geçirdiği yılların sonucu sıska, saçları kırlaşmış ve hafif kamburu çıkmış biri haline gelmiş olsa da gayretli bir insandı. Arazi ölçümü, çiftçilik, deri tabaklama, at yetiştirme, sığır ve kereste ticareti, yün dağıtımı gibi işlerde şansını deneyip iflas etmişti. Kafası ticarete kesinlikle çalışmıyordu. Elinde sıkı biçimde benimsediği Kongregasyonalist inançları ve siyah Amerikalıların haklarına sıkı bağlılıktan başka elinde bir şey kalmamıştı. Kölelerin içinde bulunduğu zor durumdan ilk kez henüz on iki yaşındayken haberdar olmuştu. O sırada babası ve kendisiyle yaşıt bir köleyle aynı evde yaşıyordu. Brown hatırladığına göre evin sahibi onu "el üstünde" tutuyordu. "Buna karşılık zenci çocuk (en az kendisi gibi eşit olması gerekirken) yırtık pırtık giysiler içindeydi. Doğru dürüst yemek verilmiyor, soğuk bir odada kalıyordu. Üstelik gözlerinin önünde demir kürekle veya adamın eline ne geçerse, onunla dövülüyordu."[8] Brown kölelik sistemini "bütün kötülüklerin bir araya gelmesi"[9] olarak nitelendirecek ve yaşamını bu sistemin kaldırılması için mücadeleye adayacaktı.

Mücadelesi başlangıçta barışçıldı. Kölelerin yeraltı tünelleri vasıtasıyla kaçmasına yardım edip New York taşrasında beyazlar ile siyahların "kardeş ve eşit" olarak yaşadığı deneysel bir komün kurdu.[10] Fakat zamanla siyahları esaretten kurtarmak için zor kullanmak gerektiğine inanmaya başladı. Kölelik yanlısı militanlar, kölelik karşıtı Lawrence kasabasını 21 Mayıs 1856'da yakıp yıktığı zaman

Brown "öfkeden deliye dönmüştü." Ertesi gün Güney Karolina senatörü kölelik yanlısı Preston S. Brooks, ABD Senatosu'nda metal uçlu bir değnekle, karşıt görüşteki Massachusetts Senatörü Charles Sumner'ı acımasızca dövdü. Bunun üzerine Brown, "İbret olsun diye şiddete başvurup o tür şeylere son vermenin, o barbarlara bizim de haklarımızın olduğunu göstermenin zamanı geldi," diye konuştu. 24 Mayıs'ta dört oğlu, bir damadı ve iki yandaşıyla birlikte Pottawatomie Creek'teki kölelik yanlılarının yaşadığı yerleşime gitti. Burada işledikleri beş cinayet ülke çapında kısa sürede büyük yankı yarattı.[11]

Brown bir hafta sonra yoksul ve kir pas içinde yirmi altı gönüllü topladı (adamlarından biri, "Fikirlerle, kuşkularla ve bir zamanlar kullandığımız palto, pantolon ve şapkaların anılarıyla donanmıştık," diye yazmıştı). Gönüllüler kölecilik yanlısı milislerin bulunduğu bir kampa saldırdı. Gösterişli bir ifadeyle Black Jack Muharebesi olarak adlandırılan bu çatışmada dört milis öldürülürken yirmi dört kişi teslim oldu.[12] Sınır Zorbaları misilleme olarak Ağustos 1856'da Özgür Eyalet yanlısı Osawatomie kasabasını yerle bir edip John Brown'ın oğullarından birini ve diğer dört kişiyi öldürdüler. Brown ve yandaşlarının sayısı çok az olduğundan geri çekilmek zorunda kaldılar. Buna rağmen "Osawatomieli ihtiyar Brown" savaşma hevesiyle daha da ünlendi. Adamlarına şu talimatı vermişti: "Uzun yaşamaktan çok, can almaya önem verin."[13]

Köleliği kaldırmak için mücadele edenlerin çoğu barışçıldı. Cinayetleri hoş görmedikleri için Pottawatomie olayının davalarına "son derece zarar verdiğini" düşünüyorlardı. Hatta John Brown'ın çetesinden biri bile, "Yaptığımız eylem korkunçtu," demişti. Fakat cinayetlerin yarattığı anormal etkiyi görünce fikrini değiştirdi: "Kölelik yanlısı olanlar müthiş derecede dehşete kapıldı ve çok sayıda kişi hemen bölgeyi terk etti."[14] Bu ve bunun ardından gelen cinayetler Kansas'taki sonucu belirlememekle birlikte terör dengesini eskisinden daha tek taraflı hale getirdi. Bu eylemlerin yankıları Kansas sınırlarının çok ötesine yayılarak, "meşhur katil"[15] John Brown'ın Kuzey'in hissiyatını temsil ettiğine dair yanlış bir kanının doğmasına yol açtı. Onların bu "sıra dışı teşekkülüne" karşı korunmak için aşırı yöntemler kullanmak gerekiyordu. Brown aslında son derece alışılmışın dışında bir örnek olmasına rağmen Kuzey'de kendisini destekleyenlerin sayısı giderek artıyordu. Bunda eylemlerinin ve bu eylemlerini ikna edici biçimde savunmasının payı vardı ("alışılmadık bir hitabet yeteneği olduğunu" Brown'ın bizzat kendisi belirtmişti).[16]

En büyük destekçisi Gizli Altılı adlı varlıklı ve nüfuz sahibi bir gruptu. Üyeleri arasında daha önce Yunanlı isyancılara katılan idealist Bostonlu hekim Samuel Gridley Howe gibi isimler vardı.[17] Bu grup Brown'ın yirmi yıldan beri kovaladığı gözü pek planı sürdürmesi için gereken parayı sağlıyordu. Brown "direniş savaşı hakkında bulabildiği bütün kitapları" okuyordu. Roma egemenliğine karşı

direnen İspanyol kabile şeflerine, "Çerkez şefi Şamil'e" ve "Hayti"deki Toussaint Louverture'e büyük hayranlık duyuyordu. Onlardan ilham alarak Güney'i 25 ila 50 kadar adamla istila ettiği takdirde bir köle ayaklanması başlatabileceğine inanmıştı. Bu durumda isyancılar Virjinya'daki Blue Ridge Dağları'nda üslenebilir ("övgüye değer bir şekilde gerilla savaşını yürütmeye uygun bir yer") ve buradan düzlüklerdeki plantasyonlara saldırabilirdi. Daha önce Garibaldi'nin saflarında çarpışmış bir İngiliz paralı asker, isyana olumlu tepki vermelerini sağlayacak şekilde kölelere "hazırlık haberi" verilmediğini söyleyerek onu bu fikirden caydırmaya çalıştı. Fakat "demir iradesi ve davadan dönmemesiyle" ünlü Brown, siyah Amerikalılara ve kendisine biçtiği onların Musası rolüne fazla güveniyordu.[18]

Brown isyanını başlatmak için günümüzde Batı Virjinya'da bulunan Harpers Ferry'deki federal silah deposunu basmaya karar verdi. Böylece kısa sürede özgürleşecek kölelere silah dağıtacaktı. Altın arayıcısı kılığına bürünüp deponun yakınında kiraladığı eve adamlarıyla yerleşip silah ve ikmal malzemelerini koydu. İçlerinde beş siyahın da bulunduğu 22 adamı cephaneliği 16 Ekim 1859'da ele geçirdi. Brown ve adamları cephanelik işçileri ve George Washington'un uzak bir akrabasının da bulunduğu civardaki çiftçilerden toplam 35 kişiyi rehin aldı, fakat paralı askerin uyardığı gibi hiçbir köle onların davasına katılmamıştı. Aksine, silah deposu bir gazete muhabirinin ifadesiyle, "her türden silah, kıyafet, teçhizata sahip, her yaş ve koşuldan adamlardan oluşan bir kordonla kuşatıldı." Ayaktakımı milisleri, "Çisentili" bir pazartesi gecesi Washington'dan hemen gelen parlak mavi üniformalı doksan deniz piyadesine boyun eğdi. Birliğin başında Robert E. Lee adlı albay bulunuyordu.

Brown yarma harekâtına girişmedi. Çaresiz olmakla birlikte kahramanca bir son gösteri yapmaya can atıyordu. Rehineleri siper yapıp taştan bir itfaiye binasına sığındılar. 18 Ekim Salı sabahı, Lee'nin yaveri Teğmen J. E. B. Stuart, Brown'a teslim olma çağrısında bulundu. Brown bunu reddetti. Bunun üzerine bir düzine deniz piyadesi bir merdiveni koçbaşı gibi kullanıp giriş kapısını parçaladı. "Kaplanlar gibi" hızla içeri daldılar. Saldırıyı yöneten Üsteğmen Israel Green, "Yıldırım hücumu, vakit geçirmek için yapılan bir spor değildir," diye yazmıştı. "İtfaiye aracının altına gizlenen bir adamı süngülediler. Bir başkasını arka duvara mıhladılar. İkisi de hemen öldü." Green'in kendisi de Brown'a kılıcıyla ve "bütün kuvvetiyle" iki darbe indirdi. Rehine krizi sadece üç dakika içinde sona ermişti.

İçlerinde John Brown'ın oğullarından ikisinin de bulunduğu on saldırgan öldürüldü. Brown ise ağır yaralandı. Ölümden kurtulmasının sebebi Green'in ona her zaman kullandığı keskin bir kılıçla değil, göstermelik tören kılıcıyla vurmasıydı. "Bir yanında derin bir süngü darbesi vardı. Yüzü ve saçları kana bulandığından ürpertici bir manzara arz ediyordu." Brown o koşuldayken bile üç saat boyunca

muhabir ve politikacılardan oluşan bir kalabalığın sorularını sakin ve akıcı biçimde yanıtlamıştı.

Brown iyileştikten sonra 2 Aralık 1859'da kendisinin gurur duyduğu bir şekilde asıldı (bu sonuçtan dolayı "epey keyifli" olduğunu itiraf etmişti). Fakat bu olaydan önce "duruşma maskaralığını" görüşlerini açıkladığı bir ulusal foruma çevirdi. Bu strateji o günden beri, mesajlarını mahkeme salonunun dışına iletmek için kitle iletişim araçlarından yararlanan siyasi tutukluların stratejisi oldu. Bir peygamberi andıran upuzun sakalıyla mahkemede verdiği heyecanlı nutuk ona binlerce Kuzeyli hayran kazandırdı. Sözlerine noktayı dokunaklı bir ifadeyle koydu: "Şimdi, adaletin sonuçlanmasını sağlamanın bedeli olarak benim can vermem şartsa; ayrıca kanımın çocuklarımın kanına ve bu köle ülkede hakları günahkâr, zalim ve adaletsiz kişilerin yaptığı kanunlarla çiğnenen milyonların kanına karışması gerekiyorsa, varsın öyle olsun."[19] *Varsın öyle olsun.* Henüz kölelik karşıtı harekete katılmayanlar bile, bir insanın kendisini ancak iyi bir dava sonucu böyle soğukkanlı bir şekilde feda edebileceğini düşünmeye başlamıştı.

John Brown bir gerilla sayılmazdı. Güney'e karşı en küçük bir tehdit oluşturmaya yetecek kadar adamı yoktu. Fakat eylemleri ve sözleri, hedeflediği gibi gazetelerin ilk sayfalarında yer alan birinci sınıf bir teröristti. Yarattığı efsane ölümünden sonra iyice büyüdü. Filozof Henry David Thoreau onu İsa'yla kıyasladı.[20] Birlik askerlerinin yürüyüşlerde söylediği "John Brown'ın Naaşı" adlı küçük şarkı, Samuel Gridley Howe'un eşi Julia Ward Howe'a "Cumhuriyetin Savaş İlahisi" adlı eseri bestelemesinde esin kaynağı oldu. Siyah Amerikalı lider Frederick Douglass onun yarattığı etkiyi şöyle özetledi: "John Brown köleliğe son veren savaşı sona erdirmese de en azından başlattı."[21] Bu durumda, bu ateşli püriten tarihin en sonuç alıcı teröristlerinden biri –neredeyse Birinci Dünya Savaşı'nın fitilini ateşleyen Bosnalı öğrenciler kadar önemli biri– olmuştu. Fakat siyah Amerikalıların davası açısından talihsiz bir şekilde, köleliği savunanlar terör konusunda hasımlarından daha usta olduklarını kısa sürede göstereceklerdi.

31

YENİDEN YAPILANMANIN YIKILMASI

Ku Klux Klan ve Yurttaşlık Haklarına Karşı Savaş, 1866-1876

Elias Hill 5 Mayıs 1871'de gece yarısından sonra uyandı. Güney Karolina'nın York ilçesindeki köylerden birinde bulunan küçücük kulübesinde, havlayan köpekleri ve koşturan insanları duyuyordu. Önce bitişikteki kardeşinin evine girip onun karısını kırbaçladılar. "Elias nerede?" diye soruyorlardı. Kadın onun yerini söyleyince adamlar hızla içeri daldı. Adamlardan biri zafer kazanmış gibi, "İşte burada! İşte burada!" diye bağırdı. Yorganı yere fırlatıp Hill'i bahçeye sürüklediler.

Elli yaşındaki Elias Hill fazla direnemedi, zira yedi yaşından beri sakattı. Bacakları muhtemelen kas distrofisi yüzünden eğrileşmiş ve ancak bilek kalınlığında gelişmişlerdi. Kolları da aynı şekilde eğrilmiş, çenesi garip biçimde çarpılmıştı. Bedensel kısıtlamalarını aşmayı bilen Hill, "renkliler cemaatinde" örneği bulunmayan bir lider olmayı başarmıştı. Babası otuz yıl önce kendisiyle birlikte karısı ve oğlunun da özgürlüğünü satın almıştı. Elias bazı beyaz çocuklardan okuma yazmayı öğrenmişti. Büyüdüğü zaman öğretmenlik yapmaya başladı. Ayrıca okuma yazma bilmeyen özgürleşmiş köleler için mektup yazıp bir miktar ilave para kazanan saygın bir Baptist vaizdi. Bunun dışında, Cumhuriyetçi Parti'yle yakın bağlantı içindeki kardeşlik cemiyeti Birlik Ligi'nin bölge başkanıydı.

Cumhuriyetçiler yeni değiştirilen ve eski kölelere yurttaşlık hakları veren 13, 14 ve 15. maddelerin uygulanmasını savunuyordu. "Üstün bir ırkın" "aşağı bir ırka"[22] birtakım fırsatlar sunmasını hayal bile edemeyen eski köle sahipleri için bu kabul edilemez bir durumdu. Güney, İçsavaşı kaybetmiş olsa bile, bu beyazların iktidarı siyahlara veya müttefiklere devretmeye hazır olduğu anlamına gelmiyordu. Güneyliler bu müttefikleri Kuzey'den gelmişse "heybeci", kendi içlerinden çıkmışsa "yaramaz" diye aşağılıyordu.

Çoğu beyaz, onca zamandır ezdikleri insanların güç sahibi olması durumunda başlarına gelecek olanlardan korkuyordu. (Haiti Devrimi, içerdiği vahşi şiddetten dolayı sık sık verilen bir örnekti.)[23] Beyazların hissiyatı Güney Karolina'da çıkan ve okuyucularına aşağıdaki histerik satırlarla seslenen bir gazete tarafından dile getirilmişti.

> Büyük kardeşliğimizin en yüce ve soylu eyaletlerini, Afrikalı vahşilerin ve omzu kayışlı haydutların [ABD ordusu subayları] ayakları altına atan cehennem olasıca politikaya karşı savaşalım. O politika ki, milyonlarca özgür doğmuş, yüce ruhlu kardeşimizi ve kız kardeşimizi, Dahomey'in [Batı Afrika] ormanlarından gelen maymunumsu, haşarat yiyen, şeytana tapan barbarlara ve Cape Cod, Memphremagog [Vermont], Cehennem ve Boston'dan gelen aylak korsanlara teslim etmiştir.[24]

Ku Klux Klan, ırkların eşitliğine dayanan "cehennem olasıca politikaya" karşı savaşmaya hazırdı. 1866'da, Tennessee'nin Pulaski kasabasında bir avuç eski Konfederasyon askeri tarafından "oyalanma ve eğlence" amacıyla kurulan örgüt, başlangıçta "anlamsız ve gizemli" üyeliğe kabul ritüelleri ve gizli işaretlerle, bir üniversite öğrenci birliğini andırıyordu. (Örgütün adı Yunancada çevre veya topluluk anlamındaki *kuklos* sözcüğünden geliyordu.) Fakat çok geçmeden, tövbe etmeyen Güney'in dört bir yanına sarmaşık gibi yayılan gerçek bir terör örgütüne dönüştü. Başlarında resmi olarak eski bir komutan, eski Konfederasyon Generali Nathan Bedford Forrest vardı. Fakat "Görünmez İmparatorluk" aslında belli bir merkezden yönetilmiyordu. Tarihçi Steven Hahn'a göre, "Klan, bilinen bir örgüt yapısından ziyade çeşitli gizli yasadışı oluşumlar ve yaşadıkları yerin izlerini taşıyan paramiliter ekipleri bünyesinde barındıran bir çatıydı." KKK "yuvaları" (yani terörist hücreler) kendiliğinden yayılıyordu. Beyaz Kamelya Şövalyeleri, Soluk Yüzler, Beyaz Kardeşliği gibi örgütlerde de aynı durum söz konusuydu. Cumhuriyetçileri devirip beyazların üstünlüğünü koruyan politikaları uygulayacak Demokratları iktidara getirmeyi hedefleyen bütün paramiliter örgütlere "Ku Klux" denmeye başladı. Aslında IRA'nın İrlanda'daki Sinn Fein Partisi'nin askeri kolu olması gibi, KKK da Demokrat Parti'nin askeri koluydu. Birçok kasabada neredeyse bütün beyaz erkekler Klan üyesiydi. Bu durum, İçsavaş'tan önce hepsinin köle ayaklanmalarını önlemek için kurulmuş milis birlikleri ve devriyelerine üye olmasını andırıyordu. Konfederasyona bağlı on bir eyalette Klan ve benzeri gruplara üye olanların toplamının yarım milyona ulaştığı söyleniyordu. Üyelerin büyük kısmı eski Konfederasyon askerlerinden oluştuğu için Hahn, örgütün "mücadeleyi sürdürmeyi veya

resmi teslimin yarattığı sonuçların intikamını almayı amaçlayan bir gerilla hareketi" olarak görülebileceğini ileri sürmüştü.[25] Ancak Klan gerçek gerilla gruplarının aksine, askerleri değil Elias Hill gibi sivilleri hedef alıyordu.

Klan üyeleri gibi beyaz maske takmış altı "hortlağın" amacı ve yaşadıkları nevroz Hill'in sorgulanmasında belliydi. Bu üyelerin sadece beyaz cüppeler giydiği yaygın olarak bilinmekle beraber aslında farklı şekillerde gizleniyorlardı. Hill bu konuda şöyle konuşmuştu: "Bazılarının kafasında kareli bir kumaş vardı. Bir tanesi başına muşamba geçirmiş, ellerini ve bileklerini eldiven benzeri bir şeyle örtmüştü." Seslerini gizlemek amacıyla "acayip ve doğal olmayan bir tonda" konuşuyorlardı. Bir amaçları da hayalet ve cin gibi davranarak "cahil ve batıl inançlı zenciler" olarak gördükleri insanlarda "huşu ve dehşet" yaratmaktı. Aslında bu maskaralık Elias Hill gibi eğitim görmüş bir vaiz şöyle dursun, çocukları bile kandırmaktan uzaktı.

Hill'e önce, "Evlerimizi kim yaktı?" diye sordular. Siyahların beyaz ırkçılarla karşılaşmaktan korktuğu için protesto olarak kundakçılık yaptığından şüpheleniyorlardı.

Hill daha sonra, "Onlara benim yakmadığımı söyledim," diye konuşmuştu. "Ben ev yakacak durumda değildim, bana sormaları mantıksızdı."

Maskeli adamlar bu cevabı beğenmemişti. Yüzüne yumruklarını indirip zorla sahte bir itiraf aldılar. Ardından Hill'in "siyahlara, beyaz kadınların ırzına geçin" deyip demediğini öğrenmek istediler.

Hill, hayır, diye cevap verince tekrar dövdüler. Sonra Birlik Ligi'nin başkanı olup olmadığını sordular. Özgürleşen köleleri örgütlemeyi amaçlayan bu dernek Klan için büyük bir endişe kaynağıydı. Hill bu soruya olumlu cevap verince yeniden vurmaya başladılar.

"Ku Klux aleyhine vaaz verdin mi?" diye sordular. Bunu reddetmesine rağmen Hill'in boynuna bir kayış geçirip bahçede sürüklediler. Ardından kalça kemiğine sekiz kere kırbaçla vurdular. "Vücudumda vurulabilecek tek yer orasıydı. Bacaklarım çok kısaydı."

Soğuk havada bir saatten fazla süren işkenceden sonra nihayet gittiler, fakat giderken birtakım taleplerde bulundular. Hill'in vaaz vermeyi bırakmasını istediler. Charleston'da yayınlanan Cumhuriyetçi bir gazeteye aboneliği bırakmasını istediler. Ayrıca yerel gazetede "cumhuriyetçiliği" kınayan ve asla onlara oy vermeyeceğini vaat eden bir ilan vermesini söylediler. Bütün bunları yaptığı takdirde yaşayacaktı. Yoksa ertesi hafta öldürülecekti.

Klan aynı gece, Güney Karolina'nın o küçük kasabasında başka siyah evlerini de ziyaret etti. Hill daha sonra Kongre'de şöyle ifade verdi: "Benim evime geldikleri gece J. P. Hill'in karısını... Miles Barron'un karısı Julia'yı kırbaçladılar. Söylentiye göre ona tecavüz ettiler... O gece Samuel Simrell'in evini yaktılar."[26]

En azından onlar hayatta kalmıştı ama birçoğu öldürüldü. York ilçesinde köle olarak büyüyen Jim Williams daha sonra kaçıp Birlik ordusuna katılmıştı. Savaştan sonra bir siyah milis bölüğünün komutanı oldu. 7 Mart 1871'de –Elias Hill'in evine saldırılmasından iki ay önce– gece saat ikide kırk-elli kişilik maskeli bir grup evine geldi. Williams yer döşemelerinin altına saklanmıştı ama kasabada hekimlik yapan Doktor J. Rufus Bratton önderliğindeki Klan, saklandığı yeri buldu. Onu sürükleyip dışarı çıkardılar ve bir ağaca ip bağlayıp astılar. Seçilmiş yetkililer bile güvende değildi. Cumhuriyetçi eyalet senatörleri beyaz Solomon Washington Dill ile siyah Benjamin Franklin Randolph vurularak öldürüldü. Beyazların oy kuyruğunda tıpkı zenciler gibi beklemesini söyleme cüretini gösteren beyaz bir seçim görevlisinin akıbeti de aynı oldu.[27]

Güney eyaletlerindeki hükümetler, Cumhuriyetçi kontrolünde olsa bile "Görünmez İmparatorluk" ile savaşmada aciz kalıyordu. Beyaz kanun adamlarının Klan'la savaşmasına ya da beyaz jürilerin onları mahkûm etmesine güvenilmiyordu. Siyah milisler Arkansas ve Teksas gibi bazı yerlerde etkili olsa da genel olarak bakıldığında eğitimleri yetersizdi ve silahları azdı. Tarihçi Eric Foner'in belirttiği gibi, "Askerlik deneyimi olan siyahların sayısı, neredeyse her beyaz erkeğin silah kullanma konusunda eğitildiği bölgelerde son derece azdı."[28] Üstelik çoğu yerde beyaz Cumhuriyetçi yetkililer, ılımlı beyazları kızdırmaktan ve tekrar seçilme şanslarını azaltmaktan korktukları için siyah milislere iş vermiyordu. Foner, "Cumhuriyetçi bölgelerde bile... kanunlar felç olmuştu," diye yazmıştı.[29] Geriye Yeniden Yapılanma sürecini, acınacak derecede yetersiz bulunan işgal ordusunun uygulamasından başka seçenek kalmıyordu. Güney'deki federal birliklerin sayısı 1866'da 87.000 iken, 1867'de 20.000'e, 1876'daysa 6000'e düşmüştü. Savunma Bakanlığı'na bağlı Azat Edilenler Bürosu'nun görevi eski kölelere yardım etmekti. Ne var ki, en faal döneminde bütün Güney'de görev yapan memurlarının sayısı sadece 900'dü.[30] Bu durumda Radikal Yeniden Yapılanma adı verilen sosyal devrimi 9,4 milyon Güneyliye (bunların 5,5 milyonu beyazdı) uygulayacak federal görevlilerin sayısı adamakıllı azdı. Bu süreç, Güneylilerin eski kölelere herhangi bir sosyal veya siyasi hak vermemeye kararlı olduğunu göstermesi üzerine 1867'de başlatılmıştı.[31]

Yeniden Yapılanma'nın ideallerini gerçekleştirme ve Klan'ın yaptığı "kötülükleri" teşhir etme konusunda hiçbir subay Binbaşı Lewis M. Merrill kadar çaba harcamamıştı. Ne var ki, onun yaşadığı tecrübeler bu mücadelenin ne kadar boşuna oldu-

ğunu gösterdi. Merrill, Güney Karolina'ya 7. Süvari Alayı'ndan ayrılan üç bölükle, Mart 1871'de geldi. Bu bölükler Kızılderililerle savaşırken geçici olarak Ku Klux Klan'la mücadele için buraya gönderilmişti. Bu seferberliğe rağmen, 705.606 kişinin yaşadığı bir eyalette (bunların 289.667'si beyazdı) asker sayısı 1000'den azdı.

West Point Akademisi'nden mezun olan Merrill, "başı, yüzü ve gözlüğüyle bir Alman profesörüne, genel görünüşüyle bir atlete," benzetiliyordu. "Alışılmadık derecede yetenekli" bu subay, 1850'lerde "Kanayan Kansas"ta Sınır Zorbaları çetesine karşı, 1860'larda Missouri'de yol kesen haydutlara karşı savaşmıştı; dolayısıyla kontrgerilla faaliyetini nasıl yöneteceğini biliyordu. Kendisi hukukçu olmamakla birlikte, hukukçularla dolu bir aileden geliyordu. Ayrıca daha önce askeri başsavcı olarak görev yapmıştı, dolayısıyla hedeflerine ulaşmak için kanunları nasıl kullanacağını biliyordu. ABD Adalet Bakanı Amos T. Akerman onu şöyle tanımlamıştı: "Kararlı, kendine hâkim, cesur ve sağduyulu bir insan. İyi bir hukukçu kafası var, hakikati ve sahteliği birbirinden çok iyi ayırıyor; haksızlıklara karşı son derece öfkeli, ancak öfkesine hâkim olmayı biliyor." Kısacası, "tam bu işin adamı" idi.

York ilçesinin 1500 nüfuslu merkezi Yorkville'deki Rose Oteli'nde karargâh kurup New Yorklu bir ziyaretçinin "pis bir belirsizlik havası hâkimdi" dediği ortamda istihbarat toplamaya koyuldu. İlk geldiğinde, Güneyli âdetlerine uygun olarak "kasabanın ileri gelenleri tarafından nazik ve saygılı biçimde karşılandı." Öyle ki, "bir güruhun işlediği ufak tefek bazı şiddet olayları" dışında fazla başının ağrımayacağı izlenimi edinmişti, fakat çok geçmeden, "Ku-Klux'un sadece son derece iyi örgütlenmiş çok büyük bir yapı olmakla kalmayıp çok tehlikeli bir örgüt olduğuna karar verdi." Daha sonra Kongre'de şöyle konuşmuştu: "Şu anda bu ilçede olduğu gibi, uygar bir toplulukta böylesi bir toplumsal düzensizlik durumu olabileceğini hiç düşünmemiştim. Bana öyle geliyor ki, adaletin uygulanması konusunda toplumda yaygın bir rahatsızlık duygusu var."

Muhbirler (yerel dilde "kusanlar") kullanan Merrill, sonunda 11 cinayet konusunda kanıt toplamayı başardı. Bunun dışında 600 "kırbaçlama, dayak ve kişisel şiddet vakası" saptamıştı. "Bu vakalara çok sayıda küçük tehdit, göz korkutma, görevi kötüye kullanma vakaları ve tabanca veya tüfek kabzasıyla vurma gibi küçük kişisel şiddet olayları dahil değildi." Fakat soruşturma yapmasına rağmen dava açamıyordu. "Dürüst davranmayan veya tehditler alan jüriler ve yalancı tanıklar yüzünden yerel makamlar Ku-Klux'un kurduğu tezgâhla istese bile başa çıkacak güce sahip değildi. Ben de böyle bir girişimde bulunma arzusunun tamamen eksik olduğuna inanmak zorunda kaldım." "Bu tezgâhın fiilen neredeyse bütün beyaz toplumunu içine aldığı" bir durumda dava açmada gönülsüz davranılması hiç de şaşırtıcı değildi.

Binbaşı Merrill ve diğer soruşturmacıların ortaya koyduğu kanıtlarla telaşa kapılan Kongre, Nisan 1871'de Ku Klux Klan Yasası'nı kabul etti. Artık yeni bir federal suç vardı: "Anayasanın temin ettiği her türlü hak, ayrıcalık ve bağışıklıktan yoksun bırakma." Yasa başkana, mahkemeye getirme emrini erteleme yetkisi veriyordu. Başkan Ulysses S. Grant altı ay sonra Güney Karolina'nın York dahil dokuz ilçesinde ihzar emirlerini engelleyen uygulamaları kaldırdı. Bu tedbire ilk ve son kez başvuruluyordu. Böylece Merrill'in süvarileri iki gün içinde 82 kişiyi "kötülükleri kışkırtma" suçundan tutukladı. Yüzlerce kişi de gönüllü olarak teslim olunca Yorkville hapishanesinde yer kalmadı. Merrill "moralman çökmüş ve şaşkınlık içinde" dediği Klan üyelerinin "oyunun bittiğini kabullendiğini" belirtiyordu.

Oysa oyun daha yeni başlıyordu. KKK yasasında savaş mahkemeleri konusunda bir önlem yoktu, o yüzden zanlılar Güney Karolina'nın Columbia şehrindeki federal mahkemeye havale ediliyordu. Klan liderleri Amerika'nın en iyi avukatlarından ikisini tutmak için 10.000 dolar para topladı. Bu avukatların ikisi de eski Amerikan başsavcılarıydı. 1355 suçlamanın sadece 102'si mahkumiyetle sonuçlanırken verilen en ağır ceza beş yıldı. Hemen salıverilenler arasında, Jim Williams'ı linç eden çetenin başı ve Merrill'in elinden kaçan Doktor Bratton da vardı. Kanada'da gizli servis ajanları tarafından kaçırılıp bayıltılan Bratton, günümüzde suçluların iadesi denen olayın erken ve kesinlikle boşuna gerçekleştirilen bir örneğiyle Amerikan topraklarına geri gönderildi.

ABD adalet bakanı 1873 baharında sürmekte olan bütün davaları erteledi. Başkan Grant şu açıklamayı yaptı: "Bütün kamuoyu Güney'de her yıl sonbaharda başlayan bu kampanyalardan bıktı. Ayrıca büyük çoğunluk hükümet tarafından yapılacak bir müdahaleyi kınamaya hazır." Yeniden Yapılanma'yı uygulamayı zorlayan federal hükümetin kalan bütün enerjisi 1874'teki kongre seçimleriyle ortadan kalktı. Seçim sonunda İçsavaş'tan beri ilk kez Demokratlar çoğunluğu ele geçirmişti. Orduysa kendi adına tatsız bir göreve son verip Kızılderililere karşı "gerçek" askerlik yapmaya can atıyordu. Subayların büyük kısmı gelen raporlardan dolayı endişeliydi. Örneğin Binbaşı Merrill 23 Eylül 1872 tarihli raporunda, "görevin yarattığı koşullardan dolayı" adamlarının süvarilik becerileri konusunda, "Eğitilmesi kabul edilebilir bir standardın çok uzağında kalıyor," diye yazmıştı. 7. Süvari Alayı'nın son askerleri Mart 1873'te Güney Karolina'dan çekildi.

Merrill o tarihte "York ilçesinde Ku Klux örgütü tamamen çökertildi," diyordu.[32] Klan'ın 1873'te faaliyetine son verdiği ve ancak yarım yüzyıl sonra tekrar canlanacağı doğruydu. Fakat o güne dek hedefine ulaşma yani azat edilen kölelerin

haklarından yoksun bırakılması konusunda büyük yol almıştı. Anayasada eşitliği garanti etmek amacıyla yapılan değişiklikler kâğıt üstünde kalmıştı. Kurucuları bile Klan'ın "aşırıya kaçtığını" düşünüyor, varlığını sürdürmesinin federal hükümetin ters tepkisine yol açacağından korkuyordu.[33] Fakat bu, üyelerinin zenci hakları konusunda en küçük taviz vermeye hazır olduğu anlamına gelmiyordu. Bir zamanlar Ku Klux üyesi olanlar artık bütün Güney'e yayılan tüfek ve kılıç kulüplerine katılıyordu. Bunların arasında Garibaldi'ye üstü kapalı bir gönderme yapan "Kırmızı Gömlekliler" vardı. İrredantist kuvvetler artık öyle güçlüydü ki, kendilerini gizlemeye gerek duymuyorlardı. Kimsenin kendilerine engel olmayacağından emin bir şekilde, öfkelerini toplum içinde dile getiriyorlardı.

1877'de artık Güney'de hiç federal asker kalmamıştı. Cumhuriyetçi yetkililerin sayısıysa çok azdı. Askerler kirli bir politik hesaplaşma olarak görülen ve 1876'da başa baş geçen başkanlık seçimi sonunda Demokrat aday Samuel J. Tilden'e karşı, yarışı kazanan Cumhuriyetçi Rutherford B. Hayes'i koltuğuna oturtmak amacıyla bölgeden çekilmişti. Yeni Demokrat eyalet hükümetleri, Jim Crow adı verilen ayrımcı kanunları yürürlüğe koymaya başladılar.[34]

On bir yıl süren terör boyunca Güneyli beyazlar tahminen 3000 özgürleşmiş köleyi öldürdü. Bu şekilde, dört yıl süren ve 650.000 ila 850.000 civarında kişinin öldüğü topyekûn savaşta çarpışan ordularından daha büyük başarı elde ettiler.[35] Terörizm genellikle şehre özgü bir olgu olarak kabul edilmekle birlikte, KKK kırsal kökenli bir gruptu ve tarihteki en büyük ve başarılı terör örgütlerinden biriydi. Cinayet ve yıldırmadan oluşan acımasız kampanyası nedeniyle Yeniden Yapılanma vaadinin gerçekleşmesi bir yüzyıl gecikti.

Irk ayrımcıları Yeniden Yapılanma'yı etkisiz hale getirmede küçümsenmeyecek bir rol oynadılar ve sonraki kuşaklar tarafından "sözlü anlatım savaşı" adı verilecek bir çaba sergilediler. Bunu yaparken İçsavaş sonrası dönemin gerçek kurbanlarının eski köleler değil köle sahipleri olduğu efsanesini yaydılar. Yeniden Yapılanma sürecinin karalanması, *Bir Ulusun Doğuşu* (Thomas Dixon Jr.'un 1905 tarihli romanı *Klan Üyeleri: Ku Klux Klan'ın Tarihi Serüveni* adlı romanından uyarlanan) ve *Rüzgar Gibi Geçti* adlı filmlerle doruğa çıktı. Fakat bu söylem 1870'lerde sadece Güney'de değil Kuzey'de de egemen olmuştu.

Ku Klux Klan veya ardından gelenler, federal hükümeti devirmeyi veya ABD'den ayrılmayı amaçlasaydı asla başaramazdı. Fakat onlar daha küçük hedefler için mücadele etmeyi biliyor ve federal askerlerle çarpışmaktan kaçınmaya dikkat ediyordu. Sonuçta beyazların yönettiği federal hükümetin onların taleplerini kabul etmesi kolaylaştı. Kuzeyliler birlikten ayrılmaya karşı ölümüne savaşmaya hevesli olsa da ırk ayrımına karşı savaşmaya meraklı değillerdi. KKK'ın başarısına ulaşan terör gruplarının sayısı çok azdı. Anarşistler yarattıkları şiddet sonucu başarısızlığın tipik bir örneğiydi.

32

EYLEM YOLUYLA PROPAGANDA

Anarşistler, 1880'ler-1939

Solgun yüzlü, zayıf yapılı genç adam "eski püskü siyah pantolonu, yeleği, botları, beyaz gömleği ve beyaz kravatıyla," yani perişan durumdaki bir entelektüele özgü kıyafetiyle, yüzyıl sonunu yaşayan Paris'in o dondurucu kış gecesinde fazla dikkat çekmiyordu. Oysa, paltosuna yakından bakacak birisi, cebindeki o şişkinliği hemen fark edip nedenini merak ederdi.

Genç adam, yapımı kısa süre önce tamamlanmış Eyfel Kulesi'ne yakın mesafedeki işçi mahallesi Belleville'de kiraladığı küçük odasından çıkıp zarif Opera Caddesi boyunca yürümüştü. O günlerin gözde mekânları Restaurant Bignon ve Café de la Paix'nin önüne gelince durdu. Fakat buralar amacını gerçekleştirmesi bakımından çok tenhaydı. Saat sekizde işlek bir tren istasyonu yanında bulunan Hotel Terminus'a vardı. Otelin içindeki kafede çok sayıda müşteri vardı, üstelik durmadan yenileri geliyordu. Boş bir masa bulup oturdu, garsondan bira isteyip sigarasını yaktı. Saat dokuz olduğunda 350'den fazla insan içkilerini yudumlayıp sigara içiyor ve muhabbet ediyordu. *La Bohème* operasından bir sahneyi andıran bu ortama "kayıtsız orkestranın" fonda çaldığı müzik eşlik ediyordu.

Fakat Puccini'nin ünlü opera eseriyle olan benzerlik birdenbire son buldu. Siyah giyinmiş adam sakin bir tavırla kapıyı açıp cebindeki paketi çıkardı. Fitili purosuyla yaktı ve kaldırıma çıktığı anda paketi içeri fırlattı. El yapımı bomba sadece 1800 gram ağırlığında olup içine dinamit, saçma ve patlayıcı cıva eczalı fitil konulmuş madeni bir yemek kabından ibaretti. Son derece basit ama tahrip gücü olan bir bombaydı. 12 Şubat 1894 akşamı gerçekleşen patlama sonucu mermer masalar ve madeni sandalyeler etrafa savrulurken, "pencereler ve aynalar atomlarına dek parçalanmış", yerde ve tavanda çukurlar açılmıştı. Beşi ağır, yirmi yaralı vardı.

Bunlardan biri daha sonra öldü. Manzaranın, Belle Époque adı verilen çağa özgü debdebeyle en küçük bir ilgisi yoktu.

Kafeden dışarıya dumanlar ve çığlıklar yayılırken bombacı kaçmaya çalışıyordu. Gelgelelim onu fark eden bir garson, "Durdurun şunu!" diye haykırdı. O sırada yoldan geçmekte olanlar akşam karanlığında adamın peşine düştüler. Bombacı kaçarken cebinden bir tabanca çıkarıp kendisini kovalayanlara birkaç el ateş etti. Sonunda bir polis onu yakalamayı başardı. Bombacı ona da ateş etmeye çalıştı ancak kısa bir boğuşmanın ardından polis onu kelepçeledi. Adam nezaretteyken bile, "Domuzlar! Hepinizi öldüreceğim!" diye bağırıyordu.

Adının önce Leon Breton, daha sonra Leon Martin olduğunu söyledi. Birkaç gün içinde gerçek adının Émile Henry olduğu ve daha önce de şiddet eylemlerine karıştığı ortaya çıktı. İki yıl kadar önce, 8 Kasım 1892'de, işçilerin yaptığı grevi kıran bir maden şirketinin Paris bürosu önüne bomba koymuştu. Polisler bombayı fark edip karakola götürmüş, ancak burada patlayan bomba beş polis memurunu öldürmüştü. Henry duruşması sırasında sadece bir konuda pişman olduğunu, daha fazla insan öldürmediğine üzüldüğünü söyledi. Belirttiğine göre, Café Terminus'ta en az on beş kişiyi öldürmeyi ummuştu.

Henry'nin arsızlığı duruşmayı izleyenleri şaşırtmamıştı zira yirmi bir yaşında olmasına rağmen gözü kara bir anarşistti. Devletin yıkılması ve özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla insanların kusursuz bir özgürlük ve uyum içinde yaşayacağı bir tür cennet kurmanın mümkün olduğuna inanıyordu. Tek şaşırtıcı unsur, kendisinin yoksul bir işçi veya bir Londra dergisinin belirttiği gibi, "boşta gezen veya suç işlemeye yatkın sefil bir tip" olmamasıydı. Oysa polis anarşistleri bu basmakalıp yargılarla tanımlıyordu. Savcının belirttiği gibi o "tam bir küçük burjuvaydı." Babası kitapları basılmış bir yazar, amcalarından biri markiydi. Başarılı bir öğrenci olan Henry, inşaat mühendisi olan bir diğer amcasının yanında çalışıyordu. Fakat anarşist inançları uğruna kariyer yapma olanağından vazgeçmişti. Bu inançlarında hiç kuşkusuz, 1871'de yetmiş iki gün boyunca Paris'e egemen olan Paris Komünü'nün önde gelen üyelerinden biri olan babasının etkisi vardı. 1871 Mayısında, kanlı bir hafta boyunca bozguna uğrayan komüncülerin 20.000'i öldürülürken 40.000'i tutuklandı. Henry'nin babası İspanya'ya sürgüne gönderildi.[36] Bu yenilgi, Henry ve büyük kardeşi Fortune gibi Fransız başkentindeki gruplara üye olan anarşistler için katlanması zor bir öfke yaratmıştı.

Ayrıca etrafta gördükleri yoksulluk da hırçınlıklarını artırıyordu. Proletarya son derece sefil varoşlarda yaşarken zengin Parisliler gösterişli restoranlar ve müzikhollerde vur patlasın çal oynasın hayatı yaşıyordu. Émile Henry duruşmada şöyle konuşmuştu: "Fabrikatörler işçilerinin sırtından koca birer servet kazanıyor... Vekiller, bakanlar sürekli rüşvet alıyor... Etrafımda gördüğüm her şey midemi bu-

landırdı ve toplumsal örgütlenmeyi eleştirmemi sağladı... Sonunda toplum düşmanı oldum ve suçlu gözüyle bakıldım."

İşte Henry'yi şehir terörizminin öncüsü olmaya sürükleyen unsurlar bunlardı. Bu olgu, bazı ortak yönleri olmakla birlikte Ku Klux Klan veya John Brown'ın uyguladığı kırsal terörizmden farklıydı. Henry ve diğer anarşistlerin Paris gibi yoğun nüfusun yaşadığı şehirlerin göbeğinde yaptığı eylemler, o sıralarda ortaya çıkan yüksek tirajlı gazete ve dergilerde anında büyük ses getiriyordu. Böylece küçük (hatta Henry örneğinde tek kişilik) bir örgütün bile kamuoyu üzerinde orantısız bir etki bırakması mümkün hale gelmişti.

Henry, "Benim tekrarlamama gerek kalmayacak şekilde sık sık dile getirildi," dediği toplum eleştirisini şekillendirirken her şeyden önce üç filozoftan, anarşistlerin kutsal üçlüsünden etkilenmişti.

Bunların başında, "Mülkiyet hırsızlıktır," ve "Tanrı kötüdür," diyen yetenekli Fransız slogancı Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) geliyordu. Bir diğeri, dağınık gür sakallı iriyarı Rus soylusu Mikhail Bakunin (1814-1876) idi. Çarın zindanlarında on yıl geçirdikten sonra İsviçre'ye sürgün edilmişti. Devrimci ortamlarda komünistlerle anarşistlerin üstünlük mücadelesi verdiği bir çağda, Birinci Enternasyonal'de Karl Marx'ın amansız rakibiydi. Bakunin, Rus nihilist Sergey Neçayev'le birlikte *Devrimin İlkeleri* adlı ünlü bir broşür yazmıştı. Yazarlar şöyle diyordu: "İmhadan başka hiçbir faaliyeti kabul etmiyoruz, fakat faaliyetin kendini ortaya koyma şeklinin son derece çeşitli olduğunu –zehir, bıçak, ip, vs.– kabul ediyoruz. Bu mücadele içinde, devrim her şeyi benzer şekilde kutsamaktadır." Bu ikilinin yine birlikte yazdığı *Devrimcinin Kateşizmi* adlı broşürde şu iddia da bulunuluyordu: "Devrimin zaferine katkıda bulunan her şey ahlakidir; devrimi engelleyen her şeyse gayriahlakidir ve suçtur." Daha sonra Neçayev'in Rusya'da genç bir devrimciyi öldürmesi büyük yankı yaratmıştı (bu olay Dostoyevski'nin *Ecinniler* adlı romanına esin kaynağı olmuştu). Bakunin zamanla onunla yollarını ayırsa bile şiddeti onaylamayı hiçbir zaman reddetmedi.

Anarşizmin üçüncü büyük öncüsü olan Peter Kropotkin (1842-1921) ateşli ve hunharca beyanlara fazla meraklı değildi. Eski rejime muhalif olan bu Rus prensi hapse atılmış, buradan kaçarak Marx gibi İngiltere'ye yerleşmişti. Sonunda "eylem yoluyla propaganda" doktrininden uzaklaşmaya çalıştı. (Terörizm için kullanılan bu hüsnütabiri ilk kez 1877'de Fransız Paul Brousse ortaya atmıştı.)[38] Fakat ileride Mahatma Gandhi'nin veya Martin Luther King Jr.ın yaptığı şekilde şiddete başvurmamayı reddetti. Çağlar boyunca birçok teröristin özür mahiyetinde söyleyeceği şu

sözler de ona aitti: "Kişisel olarak bu patlamalardan nefret ediyorum ama çaresizliğe sürüklenen o insanları kınamaya da dayanamıyorum."[39]

Proudhon, Bakunin ve Kropotkin hayranlarının büyük bir kısmı doğru bulmasa da bir kısmı şiddete başvuruyordu. Polis, Fransa'da 5000'den fazla anarşist saptamıştı ve bunların 1000 tanesi tehlikeli olarak görülüyordu.[40] Anarşistler İtalya, Rusya ve İspanya'da da yoğundu. Bu ülkelerden göç edenler, benimsedikleri doktrinleri Kuzey ve Güney Amerika'ya kadar taşıdılar. Dünya 19. yüzyılın sonunda "küreselleşme" ile dönüşüme uğruyordu. Demiryolları, buharlı gemiler ve telgraf hatları her tarafa yayılıyordu. Teröristler tıpkı yüzyıl sonra internet, uçak, uydu televizyonu ve ceptelefonunu nasıl kullanacaksa, bu olgudan da yararlanmayı bilmişti.

Londra şimdi olduğu gibi o zaman da radikaller için güvenli bir sığınak oluşturuyordu. Bunların arasında bir dönem Émile Henry de vardı. Sürgünler burada basma imkânı buldukları kitap ve broşürleri kendi yurtlarında dağıtıyordu. Tottenham Court Caddesi'nde Autonomie Club adlı kendi kulüpleri bile vardı. Scotland Yard ve özellikle, İrlandalı ayrılıkçıların bombalama olayları sonucu 1883'te kurulan Özel Şubesi, yabancı radikaller üzerinden gözünü ayırmamakla birlikte, İngiliz hedeflerine karşı eylem yapılmadıkça müdahale etmiyordu. Bu, çok seyrek olmakla birlikte hiç rastlanmayan bir durum değildi. 1894'te, Henry'nin Paris'teki saldırısından üç gün sonra, Martial Bourdin isimli bir Fransız terzi Greenwich'teki Kraliyet Rasathanesi'ni havaya uçurmaya çalıştı, ancak "acemice bir beceriksizlik" sonucu kendini parçaladı. Bu olay Joseph Conrad'ın *Gizli Ajan* adlı yapıtına esin kaynağı olmuştu.[41]

Anarşistler, Britanya dışında daha başarılıydı. Fransa Cumhurbaşkanı Sadi Carnot, İspanya Başbakanı Antonio Cánovas del Castillo, Avusturya-Macaristan İmparatoriçesi Elizabeth, ABD Başkanı William McKinley, İtalya Kralı I. Umberto 1894 ile 1901 arasında hep kendini yetiştirmiş anarşistlerin kurbanı olmuştu. Aralarında Almanya Kayzeri I. Wilhelm ile İran şahının olduğu diğer hükümdarlar aynı akıbetten kıl payı kurtuldular. O zamana dek hiçbir terörist grup bu kadar çok devlet başkanı öldürmediği gibi, bu tablo o zamandan bu yana bir daha tekrarlanmadı.[42]

Bu suikastlar, Kral Umberto'nun belirttiği gibi hükümdar için "profesyonel bir tehlike" yaratıyordu.[43] Émile Henry'nin saldırısı gibi, tek suçu "burjuva" olmak olan sıradan insanlara karşı ayrım gözetmeden yapılan eylemler daha şok ediciydi. Henry'nin Café Terminus'taki saldırısından üç ay önce, İspanyol anarşist Santiago Salvador, Barselona'daki bir tiyatroda *Wilhelm Tell* operasını seyreden kalabalığın üzerine locadan iki bomba fırlatmıştı. İronik bir durum olarak, Rossini'nin bu eseri, çağlar önce yerleşik otoriteye başkaldıran bir isyancıyı konu alıyordu. Bom-

balar 22 kişinin ölümüne, 5 kişinin yaralanmasına neden oldu.[44] Bu olaydan yıllar sonra, 1920'de New York'taki Wall Street'te bir at arabasına yüklenen bombalar patladı. 38 kişinin ölümüne, yüzlerce insanın yaralanmasına yol açan bu patlama, 1995'teki Oklahoma City bombalamasına kadar Amerikan topraklarındaki en ölümcül terörist saldırı oldu. Faillerin asla yakalanamadığı bu olayın baş zanlısı Mario Buda adlı İtalyan anarşistti. İtalyan-Amerikalılar ve diğer göçmenler hakkında yarattığı korku havası, 1930'lara doğru iyice yoğunlaştı.[45]

Bu kanlı olaylar, daha önceki saldırılar nedeniyle verilen cezalara karşı misillemenin gerekçesi olarak gösterildi. İntikam alma arzusu, daima teröristlerin en güçlü motivasyon kaynağıydı. 20. yüzyılda binlerce radikal, Nicola Sacco ve Bartolomeo Vanzetti davası nedeniyle hınç duyduklarını iddia edecekti. İtalyan asıllı bu iki Amerikalı anarşist 1927'de, çok eleştirilen ve silahlı soygun sırasında iki adamı öldürdükleri gerekçesiyle onları suçlu bulan mahkemenin kararıyla idam edildiler. Émile Henry, Fransız Meclisi'ni bombalayan ve kimseyi öldürmediği halde birkaç kişiyi yaraladığı için idam edilen August Vaillant'ın intikamını aldığını söylemişti. (Bu olay sırasında meclis başkanının, "oturum devam ediyor" sözleri unutulmayacaktı.)[46] Henry'nin tutuklanmasıysa arkadaşı Belçikalı anarşist Philibert Pauwels'in Paris'teki eski püskü iki otele küçük bombalar koymasına yol açtı. Bu bombalardan biri otel sahibi olan yaşlı bir kadının ölümüne neden oldu. Pauwels ardından zarif Madeleine Kilisesi'ni havaya uçurmaya çalıştı, ancak bomba vaktinden önce patlayınca kendini öldürdü.[47]

Dönemin sarı basınının abarttığı anarşist eylemler, saygın sınıflar arasında paniğe yol açtı. Paris 1892 ile 1894 arasında 9 kişinin ölümüne yol açan 11 bombalama olayına sahne olmuştu. Bunların sonucunda bir muhabir şöyle yazıyordu: "1894'ün Parislileri her gün, her an olabilecek patlamaların korkusuyla yaşıyordu... Bir tramvayın başına önemsiz bir aksilik gelse, örneğin bir elektrik teli arızalansa, insanlar hatta bomba yerleştirildiğini düşünüyordu."[48] (Bu tepki 11 Eylül'den sonra New York'ta yaşayan herkese tanıdık gelecektir.) Anarşist düşünceye sahip olduğu iddia edilen pek çok adi suçlu, kendi adlarına işledikleri suçlara siyasi motifler yüklenmesinden mutluydu. 1887'de kendisini tutuklamaya çalışan bir polis memurunu bıçaklayarak öldüren bir Fransız soyguncu şöyle diyordu: "Polis beni kanun adına tutukladı, ben onu özgürlük adına bıçakladım."[49]

Alçak bir Siyah Enternasyonal'in (siyah, anarşistlerin rengiydi), Batı uygarlığını çökertmeyi planladığına dair yaygın spekülasyonlar vardı. Dünya Devrimci İttifakı gibi adı görkemli ancak kendisi hayali örgütler kuran Bakunin bu izlenimi

pekiştiriyordu. Onun fanatik dostu Sergey Neçayev bu örgütün 2771 numaralı azası olarak "üyeliğe kabul edilmişti." Böylece ondan önce 2770 kişinin daha üye olduğu havası veriliyordu.[50]

Anarşistlerin eylem yapmak amacıyla bazen ülke sınırlarını aştığı doğruydu. O zamanlar bunu yapmak kolaydı. Bir anarşistin dediği gibi, "Avrupa o zamanlar pasaport nedir bilmiyordu, sınırlar da neredeyse hiç yoktu."[51] Örneğin Avusturya İmparatoriçesi Elizabeth, İtalyan bir anarşist tarafından İsviçre'de bıçaklanarak öldürülmüştü. Kral Umberto, New Jersey'de yaşayan İtalyan asıllı bir Amerikalı anarşist tarafından öldürülmüştü. Fakat anarşistler bütün ülkeleri kapsayan bir örgütü bırakın, tek bir ülkede bile asla birleşik bir komuta yapısına sahip değildi. Ortak eğitim kampları bile yoktu. Bunlar 1970'lerde ortaya çıkacak bir sonraki terörizm dalgasını bekleyen yeniliklerdi.

Anarşist örgütlenme kavramının kendisi bile bir oksimorondu. Marksist liderlerin kendi partilerinde kurduğu sistematik tasnife karşı çıkan anarşistler son derece koyu bireycilerdi. Bu durum onların neden başarısız olduğunu da açıklıyordu. Émile Henry bu konuda şöyle demişti: "Anarşizm, Müslümanların Kuran'ı kutsal saydığı şekilde, mensuplarının saygı duyduğu bir dogma, tartışma götürmez, yadsınmaz bir doktrin değildir."[52] Gerçi anarşistler de arada bir toplantılar yapıyordu (örneğin 1881'de Londra'da yapılan kongrede "eylem yoluyla propaganda" benimsenmişti); ancak aralarında var olan uyum –ki pek fazla değildi– gayriresmi toplantılardan ve Henry'nin Paris'te haftalık olarak kısa bir süre yayımladığı *L'Endehors* gibi gazetelerden kaynaklanıyordu. Pek çok anarşist terörist, Alman sürgün Johann Most'un yazdığı gösterişli *Devrimci Savaşın Bilimi* (1885) adlı broşürde verdiği öğütlere uyuyordu. Tarihte üretilmiş ilk terörist kılavuzlarından biri olan broşürde "Eğer devrimci bir eylem yapmak istiyorsanız, bunu kimseye söylemeyin; bir an önce yapın!"[53]

Anarşistler aralarında en ufak bir birlik bulunmamasına rağmen etrafa büyük korku salmıştı. Birçok hükümet onları etkisiz kılacak tedbirler aldı. *New York Times* bunu 1881'de –hem Başkan James Garfield hem Çar II. Aleksandr'ın suikast sonucu öldürüldüğü yıl– "Terörizmle Savaş" manşetiyle duyurdu.[54] En ağır cezalar beklenece̊i üzere Rusya ve Avusturya gibi liberal olmayan ülkelerde verildi. Fakat demokratik Fransa'da bile anarşist propaganda yapan veya doktrinlerini savunan "kötülük yapanlara" diz çöktürmek amacıyla birtakım kanunlar çıkarıldı. ABD Kongresi, "her türlü devlet yapısına karşı koyan veya inanmayan" yabancıları ülke dışına çıkaracak bir kanun kabul etti. 1919-1920'deki Kızıl korkusu sırasında "Palmer Baskını" adı verilen daha sıkı bir tedbir alındı. Adını Woodrow Wilson'un Adalet Bakanı A. Mitchell Palmer'dan alan bu uygulama sonucu, Emma Goldman ve Alexander Berkman gibi çok sayıda radikal ülke dışına çıkarıldı veya hapse atıldı. Theodore Roosevelt

1908'de aşırı baskıcı atmosferi şu sözlerle ifade etmişti: "Anarşinin bastırılmasıyla kıyaslandığında diğer bütün sorunlar önemsiz kalıyor."[55]

Günümüzde dünyanın 11 Eylül'e verdiği tepkinin tamamen yeni olduğuna inananlar, bir yüzyıl önce ortaya çıkan anarşist tehlikenin uluslararası polis işbirliğine yönelik girişimleri hızlandırdığını bilmelidir. Bu işbirliğinin örnekleri arasında Roma (1898) ve St. Petersburg'da (1904) yapılan anti-anarşist konferanslar bulunuyordu. Rus gizli polisi, Fransız Hükümeti'nin onayıyla Paris'te büyük bir operasyon yaptı. İtalya, dünyadaki İtalyan anarşistleri takip etmek amacıyla detektifler görevlendirdi. Bu tür adımlar 1923'te kurulan uluslararası polis örgütü İnterpol'ün temelini attı. Anarşist gruplar, birçok ülkede yapılacak eylemleri polise bildiren muhbirler ve provokatörlerle kaynıyordu. Bunların bazıları daha büyük ödül almak uğruna kendileri eylem yaratıyordu.[56]

Teknoloji her zamanki gibi iki ucu keskin bıçak gibiydi: Terörist saldırılarının kitle iletişim araçlarında yayınlanmasını sağlayan ve faillerin amacına ulaşmasını sağlayan fotoğraf makineleri aynı zamanda polisin zanlıları saptamasına olanak sağlıyordu. Bu çağda ortaya çıkan "sabıka fotoğrafı", parmak izi, adli tıp laboratuvar gibi uygulamalar teröristlerin işini iyice güçleştirdi.[57]

Anarşistler onları bastırmaya yönelik girişimlerin kamuoyunda ters tepki yaratacağına inanıyordu. Émile Henry giyotine gitmeden önceki son duruşmada şöyle konuşmuştu: "Chicago'da asıldık, Almanya'da boynumuz vuruldu, Xerez'de [İspanya] boğazlandık, Barselona'da kurşuna dizildik, Montbrison ve Paris'te giyotine gittik. Pek çok ölü verdik. Fakat siz anarşiyi ortadan kaldıramadınız. Onun kökleri derinde; çökmekte olan zehirlenmiş bir toplumun bağrından fışkırıyor... o her yerde... ve sizi öldürerek, yenerek sona erecek."[58]

Oysa Henry yanılıyordu, anarşistler kimseyi yenemeyecekti. 1930'ların sonunda hareket tamamen ortadan kalktı. Demokratik ülkelerde polisin daha iyi çalışması teröristlerin tutuklanmasına olanak sağlarken, daha liberal iş yasaları işçilerin sorunlarını sendikalar vasıtasıyla barışçıl şekilde dile getirmesini mümkün kıldı. Sovyetler Birliği, faşist İtalya ve Nazi Almanyasında anarşistler zor kullanılarak bastırıldı. En büyük tehlikeyi Rus içsavaşı sırasında Ukrayna'da, Nestor Makhno'nun 15.000 anarşist gerillası yaratmıştı. Fakat onlar da sonunda Kızıl Ordu tarafından 1921'de "tasfiye edildiler."[59] İspanya'da anarşistler 1936-1939 yıllarındaki içsavaş sırasında hem Franko'nun faşistlerinin hem Marksist "yoldaşların" hedefindeydi. Bu durum George Orwell'in *Katalonya'ya Selam* adlı eserinde etkileyici ve hüzünlü bir şekilde anlatılmaktadır. Moskova'nın, komünizmi solun

egemen doktrini haline getiren başarılı hamleleri sayesinde anarşistler dünyanın dört bir yanında ikinci plana itildiler.

Anarşistlerin başarılı olamamasının nedeni şaşırtıcı değildi zira onlar yakın tarihli bir kitabın ifadesiyle "imkânsızı istiyorlardı." Bir bakıma, sınırlı hedeflere ulaşmak amacıyla geniş tabanlı bir kampanya yürüten Ku Klux Klan'ın tersi gibiydiler. Anarşistler onların aksine, ütopik hedeflerine ulaşmak amacıyla uzun yıllara ve birçok ülkeye yayılan şekilde, birbiriyle bağlantısı olmayan şiddet eylemleri yaptılar. Bir Avusturyalı yetkilinin ifadesiyle "uyruğu olmayan bu vahşi hayvanlar" 1880 ile 1914 arasında on altı ülkede yaptıkları eylemler sonucu, tahminen 160 kişiyi öldürüp en az 500 kişiyi yaraladılar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Rusya ve İspanya'daki içsavaşlar haricinde anarşist saldırıları sonucu 93 kişi daha öldü.[60] Fakat hiçbir yerde ivme yakalayamadılar.

Sosyalistler de birçok bakımdan kusurlu olmalarına rağmen en azından çarların ülkesinde, sonunda eski rejimin tamamen çökmesini sağlayacak şekilde, ciddi bir kitlesel şiddet yaratmayı başardılar.

33

ÇARIN AVLANIŞI

II. Aleksandr'ın Peşindeki Nihilistler, 1879-1881

Çar 26 Ağustos 1879'da ölüme mahkûm edildi. Karar, olaya epey aykırı bir şekilde, zenginlerin daça adı verilen yazlıklarının bulunduğu, St. Petersburg'un güzel çam ormanlarıyla kaplı bir banliyösünde verilmişti. Halkın İradesi (*Narodnaya Volya*) örgütünün yürütme kurulu –hayatlarını Rusya'da devrim yapmaya adamış 25 erkek ve kadın– kurumuş çam iğneleriyle kaplı bir bölgede toplanmıştı.

Hepsi otuz yaşın altında ve entelektüel olan bu insanlar, orta sınıfa veya soyluluğun alt katmanlarına mensuptu. Çoğu üniversite bitirmişti ki, okuryazarlığın çok düşük olduğu bir toplumda bu anormal bir durumdu. Maddi durumları ve eğitimleri bakımından Amerikan Devrimi ve Ku Klux Klan liderlerine ve birkaç diğer çağdaş isyancıya benzeyen bu insanlar; Fidel Castro, Che Guevara, Yaser Arafat gibi 20. yüzyılın direniş liderlerinin öncülüğünü yaptılar. İvan Turgenyev'in 1862 tarihli *Babalar ve Oğullar* adlı romanıyla popüler kıldığı bir terimle nihilist olarak tanınıyorlardı. Fakat gündemlerini tam olarak tarif etmek gerekirse "popülist-sosyalist" demek daha uygun olurdu. Devleti yıkmak isteyen anarşistlerin tersine onlar devletin kontrolünü ele geçirmek istiyorlardı. Daha önce Toprak ve Özgürlük adlı bir gruba üyeydiler. Ne var ki, bazı üyeler şiddet kullanımına karşı çıkınca bu grup dağıldı. Yürütme kurulu bu konuda bir pişmanlık duymuyordu.

Grubun üyelerinden biri olan Vera Figner yirmi yedi yaşında, "müreffeh soylulardan" oluşan bir aileye mensup, "hayat dolu, neşeli, şen şakrak bir kızdı." Yeni başladığı tıbbi kariyerini ve kocasını, hakkında fazla bilgi sahibi olmadığı köylüler uğruna terk etmişti. (Bir tarihçi nihilistleri iğneleyici ancak tam olarak açıklayan bir ifadeyle, "bazı insanların hayvansever olması gibi onlar da köylüleri seviyordu," diye tanımlamıştı.) Gerek o, gerekse bütün arkadaşları, "halkın içinde son

derece yoğun şekilde tutuşturucu malzeme biriktiğine ve küçük bir kıvılcımın bunu ateşleyip büyük bir yangına çevireceğine," inanıyordu.

Bütün Rusya'nın imparatoru ve otokratının öldürülmesinden daha iyi bir kıvılcım olabilir miydi? II. Aleksandr bir reformcu olarak tahta çıkmış, 1861'de serfliği kaldırmıştı. Fakat izleyen yıllarda muhafazakâr bir tutum takınmış, anayasa veya seçimle oluşan bir parlamento kurmayı reddetmişti. Böylece ilk yıllarında yarattığı beklentiler söndüğü gibi, şiddetli tepkilerin doğmasına yol açmıştı. Nihilistler 1878'de çarın gizli polisi olan Üçüncü Kısım Şefi General Nikolay Mezentsov'u öldürdüler. Ertesi yıl sıra ünlü anarşist Kropotkin'in kuzeni ve bir eyaletin valisi olan Prens Dimitri Kropotkin'e gelmişti. Bir kadın terörist St. Petersburg valisini yaraladığı halde kendisine sempati duyan jüri tarafından beraat ettirilmişti. Bunlar Julius Sezar veya Abraham Lincoln gibi münferit siyasi cinayetler değil devleti tamamen çökertmeyi amaçlayan birbiriyle bağlantılı bir terör kampanyasının parçalarıydı. Bu kampanyanın zirvesindeki hedefse çarın kendisiydi.

Halkın İradesi, Kasım 1879'da tatil yaptığı Kırım'dan dönen çarın trenini havaya uçurmayı planladı. Vera Figner yanına bir miktar dinamit alarak Odessa'ya gitti. Kendi ifadesiyle, "üst sınıfa mensup bir süs bebeği" gibi giyinerek, oturduğu binanın görevlisi olduğu varsayılan, aslında örgüt arkadaşı olan bir adama demiryolunda iş başvurusu yaptı. Adam işe alındı ancak çar başka bir yoldan dönmeye karar verince çabaları boşa gitti. Tabakhane kurmayı amaçlayan tüccar kılığındaki bir başka terörist, demiryolunun bir kesimine dinamit yerleştirdi. Çar 18 Kasım'da bu yoldan geçse de dinamitler patlamadı; zira kablolar doğru bağlanmamıştı.

Moskova'nın dış mahallelerinden birinde üçüncü bir pusu kuruldu. Evli bir çift görünümündeki iki nihilist demiryoluna 150 metre uzaklıkta bir ev kiralayıp "soğuk ve yaş çamurun" içinde buraya doğru tünel kazdılar. Çarın treninin geçeceği 19 Kasım'da hazırdılar. Aldıkları istihbarata göre çar ve maiyetindekiler üç ayrı tren kullanacak, çar ikinci trenin dördüncü vagonunda bulunacaktı. Bunun üzerine o vagonu paramparça olacak şekilde havaya uçurdular. Fakat Aleksandr son anda ilk trende seyahat etmeye karar vermişti. Hatta bir görevli, "Maiyet treninin dördüncü vagonu marmelada döndü," diye bildirene kadar patlamadan haberi bile olmadı. O vagonda Kırım'dan getirilen meyvelerden başka bir şey yoktu.

Çar sonunda evine dönse bile emniyette değildi. Radikal bir marangoz olan Stepan Khalturin kışlık sarayda bir iş üstlenmişti. 1050 oda, 1886 kapı ve 1945 pencerenin sürekli tamiri, çok yoğun bir çabayı gerektiriyordu. Kendini öyle güvenilir ve çalışkan bir usta olarak kanıtladı ki, bir komiser onu damat adayı olarak görmeye başladı. Oysa Khalturin bütün bu zaman zarfında, yemek salonunun iki kat altındaki kilerde bulunan odasına, Halkın İradesi üyelerinin verdiği küçük dinamit parçalarını birer birer yerleştirmişti. 5 Şubat 1880 günü öğleden sonra

kabloları bağlayıp binayı terk etti. On beş dakika sonra, kulakları sağır eden bir patlama bütün sarayı sarstı. 11 kişi ölüp 56 kişi yaralanmasına rağmen bunların arasında çar yoktu. Yemek salonunda küçük bir hasar oluşmuştu ve çar henüz içeriye girmemişti. Ölenlerin büyük kısmı kilerle yemek salonu arasındaki katta bir odada bulunan muhafızlardı. Ağustos 1880'deki bir başka girişim, Halkın İradesi üyelerinden birinin uyuyup kalması sonucu çarın geçtiği köprüde bomba patlatmaya yetişememesinden ötürü başarısızlığa uğradı. Fakat teröristler pes etmiyordu.

Aralık 1880'de "Bay ve Bayan Kobozev" kılığına bürünmüş iki eylemci St. Petersburg'da bir "peynirci dükkânı" açtılar. Dükkân aslında çarın her pazar askerleri denetlemek için geldiği bir sokağın altına tünel kazmak için perdeleme amacıyla kiralanmıştı. İşi sağlama almak için el bombaları bulunan 4 suikastçı da sokakta bekleyecekti. Tünel kazma işlemi Ocak 1881 sonlarında başlayıp şubat sonunda tamamlandı.

Operasyon ilerledikçe gizli polisin kıskacı da daralıyordu. Halkın İradesi, faaliyetlerini Üçüncü Kısım'da memur olarak çalışan bir köstebeğin yardımıyla sürdürüyordu, fakat 1880'de gerçekleşen yeniden yapılanmayla birlikte Okhrana adlı gizli polis teşkilatı yeni bir polis kısmına taşınınca teröristlerin şansı dönmeye başladı. 1881 Şubat sonlarında yürütme kurulunun pek çok üyesi ve fiili lider Aleksandr Mikhailov ile halefi Andrey Jelyabov tutuklandı. İkisi de çara suikast planıyla yakından ilgiliydi ve şimdi ikisi de girilmesi imkânsız Peter ve Paul Kalesi'nde hapsedilmişti.

28 Şubat 1881 Cumartesi günü, yani Jelyabov'un tutuklanmasından bir gün sonra, aslında polis komiseri olan bir "sağlık müfettişi" peynirci dükkânına girdi. Fıçılardan birinde ne olduğunu sordu. "Bay Kobozev" peynir olduğunu söyledi. Komiser fıçıyı açsa içinde kazılardan çıkan toprak olduğunu görecekti, fakat bunu yapmaması bir tarihçinin iddiasıyla, polisin kendi dünya görüşüne göre fazla liberal olan çarın öldürülmesine göz yumduğunu gösteriyor olabilirdi.

Aynı gece yürütme kurulunun tutuklanmamış üyeleri Vera Figner'in evinde toplanarak planı bırakıp bırakmamayı tartıştı. Sonunda Jelyabov'un aristokrat sevgilisi Sofya Perovskaya'nın liderliğinde devam etmeye karar verdiler. Sofya, "narin küçük burnu" ve "güldüğü zaman inci gibi bembeyaz dişlerini ortaya çıkaran çekici ağzıyla," mavi gözlü, sarışın güzel bir kadındı. "Nazik ve sevecen yaradılışına rağmen" nihilist bir arkadaşının ifadesiyle, "terörist grubun en korkulan üyelerinden biriydi." Onun liderliğinde saldırının ertesi gün, 1 Mart Pazar günü yapılması kararlaştırıldı.

"Kasvetli ve karanlık" pazar günü saat birde, altmış üç yaşındaki çar askerleri denetlemek için sarayından çıktı. "Kırmızı şapkası, kırmızı çizgili kürk yakalı paltosu ve altın apoletleriyle" göz kamaştırıyordu. Arabasına altı Kazak atlısı eşlik

ederken polislerin bindiği iki kızak da karla kaplı parke taşlı sokaklarda peşinden geliyordu. İkiyi çeyrek geçe bir kuzenini ziyaret ettikten sonra kışlık saraya dönmeye hazırdı. Dönüşte peynirci dükkânının bulunduğu sokaktan geçmediği için iş bomba fırlatacak olanlara kalmıştı. Perovskaya ipek mendiline sümkürerek işaret verince üç suikastçı Katerina Kanalı rıhtımındaki yerlerini aldı. (Bir tanesi son anda korkarak vazgeçmişti.)

Çarın hızla geçen arabasına elinde küçük bir paket tutan sarışın genç bir erkek yanaştı. Kolunu havada salladığı anda "kulakları sağır eden bir patlama" oldu. Çok sayıda ölü ve yaralı olmasına rağmen çar zarar görmemişti. Sürücünün devam etmek için yalvarmasına rağmen çar arabayı durdurup hasarı görmek istedi. Kazak muhafızlarıyla birlikte yürürken bir başka genç adam yaklaşıp ayaklarına bir şey fırlattı. Aleksandr ve etrafındakiler bowling kukaları gibi yere savruldular. Aralarında katil İgnat Hryniewicki'nin de bulunduğu 20 kişi vuruldu. Bir subay manzarayı, "kar, kan ve enkaz arasında kumaş ve apolet parçaları, apoletler, kana bulanmış insan parçaları görünüyordu," diye tarif etmişti. Bacakları parçalanan çar olaydan birkaç saat sonra kışlık sarayda öldü. Yedinci suikast girişimi başarıya ulaşmıştı.[61]

34

"ZAPT EDİLEMEYEN PATLAMA"

Rusya'da Sosyalist Devrimciler, 1902-1917

Haberi duyan Vera Figner, tiranın ölümünden dolayı ferahlamış ve sevinç gözyaşları dökmüştü. Fakat çok geçmeden bir başka nedenden dolayı ağlayacaktı. Çarın ölümü çarlık rejiminin ölümüne yol açmamıştı. Olan, gerici oğlu III. Aleksandr'ın tahta çıkmasından ibaretti. Aralarında Sofya Perovskaya'nın da bulunduğu beş terörist 3 Nisan 1881'de asıldı. Üç kişi ömür boyu hapse mahkûm oldu. Figner yirmi yıl hücre hapsiyle cezalandırıldı. Halkın İradesi örgütünün neredeyse kökü kazınmıştı. 1883'te dışarıda kalan az sayıda üyeye Sergey Degaev liderlik ediyordu. Gizli polis için çalışan bu iki taraflı ajan sonunda polisteki bağlantısını öldürüp Amerika'ya kaçtı.[62]

Halkın İradesi, çöktükten sonra bile geleceğin devrimcilerine esin kaynağı olmayı sürdürdü. Bunlardan biri olan Lenin, yoldaşlarına örgütün "parti disiplini ve komplo uygulamalarını" öğrenip daha iyisini yapma talimatını verdi. Büyük kardeşi Aleksandr Ulyanov, Halkın İradesi Terörist Hizbi üyesiydi. 1887'de III. Aleksandr'a suikast planı yapmaktan dolayı asılması, genç Lenin'in radikalleşmesine yol açan olaydı.[63] Bu olaydan sonra kısa bir süre Rus sahnesinden kalkan terörizm, yüzyılın sonunda daha büyümüş olarak geri dönecekti.

Çarlık rejimine muhalefeti doğuran temel koşullar değişmeden kaldığı için terör olaylarının tekrar ortaya çıkması şaşırtıcı değildi. Ekonomi sanayileşme sancıları çekiyordu. Bu durum, berbat koşullarda yaşayan şehir proletaryasını ve artan servetiyle aynı orantıda güce sahip olmayan yeni bir orta sınıf yaratmıştı. Aynı şekilde eğitim de yaygınlaşıyordu. 1860 ile 1914 arasında üniversite öğrencilerinin sayısı on üç kat artmıştı. Süreli yayınların sayısı 1860'tan 1900'e kadar üç katına çıkmıştı. Okuma yazma oranı 1897'de yüzde 21 iken 1914'te yüzde 40'a

yükselmişti.[64] Toplum modernleşip siyasi bilinç artmasına rağmen rejim otokratik geçmişinde donup kalmıştı. Barışçıl bir değişimin gerçekleşmesi mümkün değildi. Bu koşullar sorunların reçetesini oluşturuyordu. Liberal eski Başbakan Kont Sergey Witte 1911'de şöyle yazmıştı: "20. yüzyılın başında sorunsuz biçimde ortaçağa uygun bir politika yürütmek olanaksızdır... Devletin gücünün ve itibarının ilk zayıfladığı anda, devrim zapt edilemez bir patlamayla aniden ortaya çıkıverir."[65]

Patlamanın ön saflarında Sosyalist Devrimci Parti (SR) ve onun şiddet eylemlerine ağırlık veren Çatışma Örgütü vardı. 1902'de varlığını ilan eden partinin ilk eyleminde üyelerden biri içişleri bakanının makamına girip yakından iki el ateş ederek bakanı öldürdü. Ardından göreve gelen bakan 1904'te arabasına bomba atan bir başka SR üyesi terörist tarafından öldürüldü. 1905'te sıra çarın amcası ve Moskova Genel Valisi Grandük Sergey Aleksandroviç'e gelmişti. Grandük elle fırlatılan bombayla hayatını kaybederken, halefi aynı kaderden kıl payı kurtuldu. 1906'da gerçekleşen suikastta, yardımcısı havaya uçarken kendisi küçük yaralarla hayatta kaldı.

Bomba atmayı "kutsal eylem" olarak gören SR üyeleri, 21. yüzyıldaki birçok terör uygulamasının habercisi gibiydi. Hayal güçleri yeni icat edilmiş uçaktan yararlanarak kışlık sarayı bombalamaktan bahsedecek kadar genişti ve intihar bombacıları kullanacak kadar acımasızdılar. 1906'da SR'den ayrılan aşırı radikal Maksimalistler grubunun üç üyesi yeni atanan Başbakan Pyotr Stolypin'i öldürme girişiminde bulundu. Tutucu bir reformcu olan başbakan devrimcileri asmasıyla o kadar ünlenmişti ki, ilmeğe "Stolypin'in kravatı" denmeye başlanmıştı. Başbakanın yazlık konutuna girmesine izin verilmeyen teröristler "Yaşasın özgürlük!" diye bağırarak bekleme odasında çantaların içindeki bombaları patlatıp kendilerini havaya uçurdular. Stolypin yara almadan kurtulmuştu ama eylemcilerin dışında 27 kişi ölürken 72 yaralandı. Yaralananlar arasında başbakanın iki çocuğu da vardı.

Stolypin 1911'de Çar II. Nikolay ile birlikte Kiev'de operaya gittiği sırada, yeni bir SR saldırısı (kendisini öldürmeye yönelik on sekizinci girişim) sonucu can verdi. Suikastçı Dmitri Bogrov aslında polis muhbiriydi. Yoldaşları tarafından kimliği açığa çıkarılmış ve suçunu affettirmesi için başbakanı öldürmeye zorlanmıştı. Oldukça cesur bir tavırla gizli polisi operaya bilet bulması için kandırmıştı (Rimsky-Korsakov'un *Çar Saltan Masalı* adlı eseri oynanıyordu). Bunun için sözüm ona Stolypin'i öldürmeyi planlayan iki SR eylemcisini göstermeye söz vermişti.[66]

SR'nin soldaki büyük rakibi olan Sosyal Demokratlar görünüşte proletarya devrimini destekleme adına terörizmden kaçınıyordu. Leon Troçki görüşlerini şöyle özetlemişti: "Tek başına hareket eden bir kahraman, kitlelerin yerini alamaz."[67] Fakat uygulamada Sosyal Demokratların iki hizbi olan Bolşevikler ve Menşevikler de, SR'ler kadar olmasa bile bazen teröre başvuruyordu. Sürgündeki Bolşevik lideri Lenin çarlık rejiminin yıkılmanın eşiğine geldiği 1905'teki kargaşa ortamında

terörizmi onaylıyordu. İşçi grevleri yayılır ve yeni işçi konseyleri (Sovyetler) kurulurken, yandaşlarından "faal çalışma için her fırsatı değerlendirmelerini, genel ayaklanma vaktine kadar saldırılarını geciktirmemelerini" istemişti.[68]

Bu davet Lenin'e en bağlı müritlerinden biri tarafından memnuniyetle karşılandı. Gürcistanlı Jozef Cugaşvili ya da daha sonra bilinen adıyla Stalin, çiçekbozuğu yüzüyle eski bir ilahiyat öğrencisiyken, Kafkaslar'da şiddet eylemleri uygulayan Bolşevik çatışma mangalarının komutanı olmuştu. 1905 yılı boyunca onun "boğaz kesenleri" Kazaklara ve Siyah Yüzler adlı milislere karşı büyük çatışmalara girişti. Çar 1906'da sert bastırma politikasıyla kontrolü yeniden ele geçirirken Stalin tekrar yeraltına geçmek zorunda kaldı. Gizlendiği sırada, Kafkaslar'da karşıdevrimin lideri olan General Fyodor Griyazanov'un öldürülmesi için Menşeviklerle işbirliği yaptı.

Bunun ardından Stalin dikkatini "kamulaştırma" adı verilen siyasi amaçlı banka soygunlarına yöneltti. Rusya'da bir banka soygunu salgını baş göstermişti. 1905 ile 1906 arasında neredeyse iki bin soygun kaydedilmişti. Bu yüksek rakam nedeniyle bütün banka sistemine duyulan güven sarsılmıştı. Gerçek bir Jesse James haline gelen Stalin, Teknik Grubu veya "Ekibinin" başında posta arabalarını, trenleri, hatta buharlı gemileri soydu. En ses getiren soygun eylemiyse 12 Temmuz 1907'de, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'in büyük meydanlarından birinde gerçekleşti. 60 haydut, kalabalık bir muhafız ordusuyla korunan büyük bir para sevkiyatını kaçırdı. Bombaları fırlatıp tabancalarını ateşleyerek Kazakları, polisleri ve o sırada yoldan geçen pek çok masum insanı öldürüp, ileride Lenin'in operasyonlarını besleyecek en az 250.000 ruble (3,4 milyon dolar) ile kaçtılar. Stalin ayrıca şantaja da başvuruyor, sanayicileri öldürmeme veya fabrikalarını havaya uçurmamama karşılığı zorla paralarını alıyordu. Diğer "sosyal haydutluk" eylemleriyle birlikte, siyasi motiflerin nerede bitip saf açgözlülüğün nerede başladığı belli olmuyordu. Her ne kadar Stalin'in paraları cebine indirmediği belliyse de diğer devrimciler arasında bunu yapanlar kesinlikle vardı.[69]

Suikast ve kamulaştırma konusunda, sosyalistlerin dışında Kara Bayrak gibi Rus anarşistleri de faaldi. "Amaçsız terör" politikasının gereği olarak bazen Émile Henry gibi kafelere bomba atıp "burjuva" müşterileri öldürüyorlardı.[70] Onların dışında Rusya İmparatorluğu içindeki hoşnutsuz azınlıkları temsil ettiğini ileri süren Ermeni Taşnak ve Polonya Sosyalist Partisi gibi devrimci partiler özellikle faaldi.

Saldırılar durmadan artıyordu. Eski rejimin son yirmi yılı (1897-1917) boyunca Rusya İmparatorluğunda 17.000 kişi teröristler tarafından öldürülmüş veya yaralanmıştı. Bu saldırıların büyük kısmı 1905 ile 1910 arasında gerçekleşmişti.[71] Çarın kayınbiraderi, "Devrimciler öyle çok vali öldürmüştü ki, bir yere vali atamak ölüm fermanı vermek anlamına geliyordu," diye yazmıştı.[72]

Avrupa'nın en katı polis devleti olduğu varsayılan bir ülkede bu kadar şiddet nasıl mümkün olabiliyordu? Çarın elinde sadece Okhrana adlı gizli polis değil, başlıca görevi siyasi baskı kurmak olan resmi Jandarma Teşkilatı vardı. Yayınları sansürlemek, mektupları açmak, bireyleri gözaltına almak gibi sınırsız yetkilere sahiptiler. Geniş kapsamlı bir yasaya göre, "Hükümetin emirleri ve eylemleri konusunda izinsiz yargılar içeren yazılı belgeler oluşturmak" en az on altı ay hapisle cezalandırılıyordu.

Bu kurallar kulağa gaddarca gelse de uygulamalar Kont Witte'nin ifadesiyle, "uyuşukluk, beceriksizlik ve idareciler arasında yaygın bulunan korkaklık yüzünden" yumuşuyordu. 1895'te Okhrana bünyesinde tam zamanlı olarak çalışan sadece 161 kişi vardı ve jandarma sayısı 10.000'den azdı. Bunların büyük kısmı, on bir saat dilimine yayılmış 136 milyon kişiye apolitik zabıta görevini yürütüyordu. Bir tarihçinin belirttiğine göre Rusya'da kişi başına düşen polis Fransa'ya göre "yüz kat azdı." Bu durumda Romanov rejimi "ciddi ölçüde polis eksikliği" çekiyordu. 1867 ile 1894 arasında sadece 158 kitap yasaklanmıştı ve Marx'ın "*Kapital*"i bunların arasında yoktu. Aynı yıllarda 44 kişi siyasi suçlar nedeniyle infaz edilmişti ki, bunların hepsi suikastçı veya suikast girişimcisiydi. 1905 devrimi sırasında infazlarda büyük bir sıçrama oldu. 1905-1906 yıllarında 3000 ila 5000 civarında insan öldürüldü. Fakat bu rakam yine de Paris Komünü sırasında katledilenlerin dörtte birinden azdı. Çok sayıda devrimci hapse atıldı. Bununla birlikte, büyük bir kısmına sıradan suçlulara göre daha iyi davranıldı; ne de olsa onlar "centilmendi." Hapishaneler pek çok radikal için "sıkı devrimci eğitim" aldıkları sosyalizm okulları haline geldi.

Bir diğer yaygın ceza Sibirya'ya sürgün edilmekti, fakat 1880'de sadece 1200 siyasi sürgün vardı. Bu rakam 1901'de 4133'e yükseldi. 1905 devriminden sonra daha fazla insan (1906'da yaklaşık 8000 kişi) bölgeye gönderildi. Ne var ki, çarlık döneminde Sibirya'ya gönderilmenin, daha sonra Bolşeviklerin uyguladığı cehennemi andıran [1]gulaglarla hiçbir benzerliği yoktu. Sürgünler Sibirya köylerinde nispeten rahat koşullarda yaşıyordu. Hatta hükümetten belli bir maaş alıyorlar, evlerinden gönderilen ek parayla yaşıyorlardı. Lenin, Sibirya'da sürgündeyken annesiyle kayınvalidesini yanına getirtmiş ve kapsamlı bir ekonomik tez yazmıştı. Polis denetimi son derece gevşek olduğundan kaçmak kolaydı. Amerikalı gezgin George Kennan (uzak akrabası ve adaşı, geleceğin "ket vurma" politikasının mimarı olan kişiyle karıştırılmamalıdır) Sibirya'nın durumunu 1891'de şöyle özetliyordu: "Böl-

1 Gulag: Çalışma Kampları Yönetimi Baş İdaresi

ge tam anlamıyla kaçak sürgünlerle kaynıyor. Binlerce kişi gelişinin ertesi günü buradan ayrılıyor." Örneğin Stalin, Kasım 1903 sonunda Sibirya'nın Novaya Uda köyüne gelmiş ve 1904 Ocak başında ayrılmıştı. Böylece üç yıllık mahkûmiyetin sadece bir ayını burada geçirmişti.[73]

En etkili ve ahlaki açıdan en hileli Okhrana taktiği terörist grupların içine sızmaydı. Bu uygulama Degaev ve Bogrov olaylarında geri tepmiş ve muhbirler şok edici suikastlar gerçekleştirmişti. Fakat son on beş yıl boyunca Okhrana'nın maaşa bağladığı Evno Azef'in 1907'de SR Çatışma Örgütü'nü devralması daha etkili bir yöntemdi. Onun ikili yaşamının 1908'de açığa çıkması SR'lerin moralini bozup gözden düşürmüştü. Örgütün tekrar toparlanması yıllar alacaktı.[74]

Genelde polis önlemleri halkın önemli bir kısmını uzak tutmaya yetecek denli güçlü olsa da devrimcileri bastırmaya yetecek kadar güçlü değildi. Baskıcı önlemlerin yanında önemli bir unsur da Çar II. Nikolay'ın bazı liberal talepleri kabul etmeye arzulu olmasıydı. Bunun sonucunda, Ekim 1905'te anayasa kabul edilmiş ve Duma adı verilen parlamento kurulmuştu. Bir Bolşevik örgütçü, "1905 Devrimi'nden sonra birkaç nefes çekebildiğimiz görünüşteki özgürlüğün aşındırıcı bir etkisi var," diye yakınıyordu.[75] Bu kısıtlı özgürlük toplu tutuklamalar ve infazlarla birleşince Birinci Dünya Savaşı arifesinde terörizmi ciddi bir tehdit olmaktan çıkarmıştı. Fakat o zamana kadar olanlar olmuştu.

Rus teröristlerini araştıranların başında gelen Anna Geifman onların "çarlık rejiminin çöküşünü hızlandırdığı" sonucuna vardı. "Devrimciler, Rus bürokrasisinin omurgasını kırmada büyük ölçüde başarılı oldu. Bu yapıyı fiziki ve ruhi açıdan yaraladılar ve bu şekilde, imparatorluk rejiminin Mart 1917'de yaşadığı nihai kriz aşamasındaki genel felç olma durumuna katkıda bulundular."[76] Fakat Birinci Dünya Savaşı yenilgisinin yarattığı travma olmasa bu yaraların ölümcül olması kuşkuluydu. Terörizm, çarlık rejiminin yıkılmasına katkı yapan birçok etkenden biriydi.

Sonunda çar devrildiği zaman kısa süren bir liberal ara rejimden sonra yerini Bolşevik diktatörlük aldı. Liderleri derin bir devrimci yeraltı kültürü ve taktikleriyle yetişmişti. Stalin, Kafkaslar'da genç bir çeteciyken öğrendiği yöntemleri, bütün Sovyetler Birliği'ni dehşete düşürecek şekilde çok daha büyük ölçekte kullandı. Kişisel tecrübelerinden "çarlık rejiminin kendi 'mezar kazıcılarıyla' mücadelede aciz kaldığını"[77] bildiğinden, birkaç bombayla çökmeyecek şekilde her tarafta kolu bulunan bir polis devleti kurmaya dikkat etti. Böylece çarlık rejimine karşı mücadele eden teröristler, devleti yıkma amaçlarına hemen ulaşamasa da Rusya –ve dünya– tarihinde derin bir iz bıraktılar. Teröristlerin bu kadar etkin olduğu ülke sayısı çok azdı. Bu istisnalardan biri İrlanda'ydı.

35

ŞİNCİLER VE AYNASIZLAR

İrlanda Bağımsızlık Savaşı, 1919-1921

Yemyeşil yoncalarla kaplı çayırların ortasındaki pusu yerinde bitmek bilmez beş gün harcadılar. Bir muhbir onlara İrlanda'nın güneyindeki Soloheadbeg Taşocağı'na 16 Ocak 1919'da yüklü miktarda jelatinli dinamit (dinamitten daha etkili bir patlayıcı) taşınacağını bildirmişti. Patlayıcıyı kendileri için ele geçirmek istiyorlardı ama aynı zamanda bir beyanda bulunmayı daha çok istiyorlardı. Tipperary ilçesinde bekleyen dokuz maskeli pusucudan biri olan Dan Breen, "Sadece jelatinli dinamiti ele geçirmek değil aynı zamanda eskortları vurmak istiyorduk," diye yazmıştı. "Aranıyor" afişlerinde resmi bulunan yirmi dört yaşında bir demiryolu işçisiydi. "Asık suratlı bir buldoğa benzeyen" bu genç adam "taşocağına sadece bir taş atımı mesafede büyümüştü ve toprağın her karışını tanıyordu."

Dan Breen de yurttaşlarının çoğu gibi "yoksulluk sınırının hemen üstünde yaşayan" bir çiftçi ailesine mensuptu. "Patates ve süt sabit besin kaynağımızdı," diye yazmıştı. "Özel günlerde tuzlanmış domuz eti yesek de taze et yemek erişemeyeceğimiz bir lükstü." On dört yaşında okuldan ayrılmak ve demiryolunda bir iş bulmak zorunda kalmıştı. Ayrıca İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği Örgütü'nün iki bin gizli üyesinden biri olmuştu. Daha çok Fenianlar adıyla bilinen bu gizli örgüt 1858'den beri İngiliz egemenliğine karşı savaşıyordu. Fenianlar, Amerika'daki İrlandalıların gönderdiği yardımlarla Dublin'deki Phoenix Parkı'nda İrlanda başsekreteri ve yardımcısına suikast tertipleyip öldürmüştü (1882). Ayrıca 1867'de üyelerinden birini hapisten kaçırmak isterken istemeden 12 Londralının ölümüne sebep olmuşlardı. Bu münferit terör eylemleri dönemin anarşist saldırıları gibi etkisiz olmuştu. Yedi yüz yılı aşkın bir süredir devam eden İngiliz işgali, en ufak bir sarsıntı yaşamamıştı.

20. yüzyıl başında yeni cumhuriyetçi gruplar ortaya çıktı. 1902'de Sinn Féin

("Biz Kendimiz") adlı siyasi bir parti kuruldu. Bunu 1913'te, ileride İrlanda Cumhuriyet Ordusu'na dönüşecek olan İrlanda Gönüllüleri adlı askeri güç izledi. İngilizler bütün cumhuriyetçilere "Şinciler" diyordu (Sinn Féin şin feyn olarak okunur).

Şinciler 1916 yılının Paskalya haftası sırasında, 24 Nisan Pazartesi günü kaba güç kullanarak Dublin'de iktidarı ele geçirmeye çalıştılar. Benzer bir çabayı Kasım 1917'de Rusya'da Bolşevikler harcamış ve "dünyayı sarsan on gün" sırasında fazla muhalefetle karşılaşmadan, zaten zayıf durumdaki geçici hükümeti devirmişlerdi. Fakat İngiliz yönetimi öyle kolay yıkılacak durumda değildi. Şinciler beş gün içinde, topçu desteğindeki Britanya askerleri (birçoğu İrlandalıydı) tarafından bozguna uğratılarak üsleri durumunda bulunan şatafatlı merkez postane binasından çıkarıldılar. Bu olayda 400'den fazla insan öldü. Paskalya ayaklanmasının 16 lideri infaz edilerek bağımsızlık hareketinin yeni şehitleri haline geldiler. Cumhuriyetçilerin yas tutmak için ortaçağdaki eski acıları hatırlamasına gerek yoktu.

Dan Breen daha sonraları, "İngilizlerin sahtekârlığı, ikiyüzlüğü ve dolaplarından ölümcül derecede bıkmış olarak İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği'ne katılmaya karar verdim" diye yazmıştı. Ardından İrlanda Cumhuriyetçilerine de katılarak Güney Tipperary Tugayı levazım subayı oldu. Mahalle arkadaşı ve İngiliz hapishanelerinde 1918'e kadar iki kez yatan Sean Treacy tugayın komutan yardımcısıydı. 1913'ten 1919'a kadar, içlerinde C. E. Callwell'in *Küçük Savaşlar* kitabı da bulunan İngiliz askeri talimnamelerinden en iyi şekilde askerlik öğrenmeye çalışıp ellerinden geldiğince eğitim yaptılar. Silahları ciddiye alınacak düzeyde değildi. Bir cumhuriyetçinin belirttiği üzere, "arada bir 45'lik bir revolver ve birkaç tane eski, arızalı tüfek" vardı. "Sözünü etmeye bile değmezdi." Bütün bu süreçte "birçoğu etkili silahlardan çok siyasi mücadeleyi tercih eden yerel Şinciler" onları kızdırıyordu. Bunun üzerine Breen, Treacy ve birkaç gönüllü daha Ocak 1919'da meseleyi kendi bildikleri şekilde çözmeye karar verdiler. Yukarıdan onay almadan ülkelerinin "uzun özgürlük savaşında yeni bir aşamayı başlatacak" ateşi yakmaya koyuldular.

Beş günlük beklemenin ardından, 21 Ocak'ta gözcüleri saklandıkları deliğe, "Geliyorlar, geliyorlar!" diye bağırarak koştu. İki işçi, elli kilo patlayıcıyla yüklü bir at arabasını çekiyordu. Onlara İrlanda Kraliyet Polis Teşkilatı'na mensup, koyu yeşil üniformalı, tüfeklerini omuzlarına atmış iki polis memuru eşlik ediyordu. İkisi de Breen ve Treacy gibi Katolik İrlandalı olup, bir tanesi dört çocuğuyla dul kalmıştı. Cumhuriyetçiler "aynasızları" siyasi baskı aracı olarak görüyordu. Breen'in küçümseyici ifadesiyle onlar "kaçaklar, casuslar ve satılmışlardı." Fakat işlerinin büyük bir kısmını sıradan suçlarla uğraşmak oluşturuyordu. James McDonnell ve Patrick O'Connell adlı bu iki polis memuru bölge halkı tarafından sevilen ve saldırganların tanıdığı insanlardı.

Breen, "Gittikçe yaklaştılar," diye yazmıştı. "Açık havada atların toynaklarını

ve ağır bir arabanın sesini işitiyorduk. Sinirlerimiz son derece gergindi." Breen, pusu kuranlar "Eller yukarı!" dediği zaman polislerin tüfeklerini doğrultup, "Teslim olmaktansa ölmeyi yeğleriz," diye karşılık verdiğini söylemişti. Bu iki memurun akrabaları daha sonra kendilerine teslim olmak için fırsat tanınmadığını iddia etti. Yıllar sonra Breen bu iddiaya karşı çıkmayarak, "O durumda öldürmek zorundasın, kimseyi canlı bırakamazsın," demişti. İki polis memuru yaylım ateşiyle öldürüldükten sonra katiller patlayıcıyı alıp kaçtılar. Breen daha fazla polisin eşlik etmemesine üzülmüştü. "Sonuçta aynasızlar ölecekse, altı kişi ikisinden daha iyi ses getirirdi."[79]

Aynı gün 150 kilometre kuzeyde, ilk İrlanda Parlamentosu olan Dáil Eireann, çok farklı bir ortamda toplandı. Dublin belediye başkanının görkemli konutu olan Mansion House'daki yuvarlak salon meclisin ilk toplantı yeriydi. "Duvarlardaki oyuklarda heykeller vardı. Kabarık minderli koltuklar ve kanepeler salonun ortasında hoş görünümlü bir öbek oluşturuyordu. Vekiller geniş koltuklara gömülmüştü. Konuşmak için büyük bir zahmetle kalkıyorlardı." Hepsi Sinn Féin üyesi olarak aralık ayında Britanya Parlamentosu'na seçilmiş fakat Westminster'daki oturumlara katılmayı reddetmişlerdi. 76 vekilden sadece 26'sı katılmış olsa bile bu toplantı önemli bir olaydı. Cumhuriyetçi hareketin lideri olan Eamon de Valera İngiltere'de hapisteydi. Bir diğer cumhuriyetçi lider Michael Collins, Valera'yı tutsaklıktan kurtaracak bir tertip peşinde olduğundan toplantıya katılmamıştı (ister inanın ister inanmayın, bir pastanın içine anahtar gizlenmişti). Oturum bazen çok komik bir nedenle duraklıyordu zira İngilizce konuşan parlamenterler, bazılarının çok az anladığı bir dilde –Keltçe– konuşmakta ısrar ediyordu.

Tüm bunlara rağmen 21 Ocak 1919 günü toplanan Dáil bazı tarihi kararlar aldı. Üyeler bir bağımsızlık bildirisi yayınlayarak o sırada Paris Barış Konferansı'nda toplanan "Dünyanın özgür uluslarına" bir çağrıda bulundu. "İrlanda'nın ulusal statüsünün tanınması ve yedi yüzyıldır devam eden yabancı baskısının sona erdirilmesi" istendi. Parlamento ayrıca de Valera'nın başkan, Collins'in içişleri bakanı (bir süre sonra da maliye bakanı) olduğu bir hükümet kurdu. Bu hükümetin uluslararası camiada tanınması on dokuz ay sonra gerçekleşti. Fakat sembolik bile olsa ilanı İrlanda Bağımsızlık Savaşı'na siyasi meşruiyet kazandırmada önemli bir adımdı ve bu savaşın ilk kurşunları kaderin bir cilvesi olarak aynı gün Tipperary'de atılmıştı.[80]

Associated Press, Soloheadbeg olayını "Terörizmin Yeni Çağı Başladı!"[81] diye duyurmuştu. Oysa İrlanda'da terörizm yeni bir şey değildi. Britanya'nın bu kez

olayları geçmişte olduğu kadar kolay bastıramamasında Michael Collins'in dehasının küçümsenmeyecek bir rolü vardı. Unvanı –maliye bakanı– onun gerçek önemi hakkında fikir vermiyordu. Her ne kadar durmadan çalışıp savaş tahvili vasıtasıyla devrim için yüz binlerce pound toplamayı başarsa da onun daha önemli görevleri vardı. İrlanda Cumhuriyet Ordusu istihbaratının şefi ve İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği Örgütü'nün başkanıydı. Bunlar bile onun önemini tam olarak yansıtmıyordu. Bir IRA subayının ifadesiyle o "resmen olmasa bile fiilen başkomutandı."

Collins 1919'da henüz yirmi dokuz yaşında olmasına rağmen, Paskalya Ayaklanması'na katıldığı için Galler'deki esir kampında bir süre yatmış tecrübeli bir devrimciydi. Cork ilinde sekiz çocuklu bir ailenin en küçük çocuğu olarak doğmuştu. Varlıklı bir çiftçi olan yaşlı babası öldüğünde küçük bir çocuktu. Sadece İrlanda bağımsızlık mücadelesinin geleneksel kahramanları olan "Cesur Fenian erkeklerinden" değil, aynı zamanda De Wet ve Britanya'nın itibarını iki paralık eden diğer Boerlerden de etkilenmişti. (Yıllar sonra De Wet'e bir mektup yazarak kendisinin "ilk ilham kaynağı" olduğu için teşekkür edecekti.) Daha sonraları belirttiğine göre, "İrlanda'nın bağımsızlığını asla meşru yollardan kazanamayacağına" inanmıştı. "Bir zorbayla karşılaştığın zaman onun hayalarına tekme atman gerekir." Bunu yapabilmek için 1909'da İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği'ne ve 1914'te İrlanda Gönüllüleri Örgütü'ne katıldı. Bu örgütlere katıldığı sırada Londra'da yaşıyordu. Önce devlet memuru olmuş, ardından iki finans şirketinde çalışmıştı.

Bir IRA subayı onu şöyle tarif etmişti: "Mick uzun boylu, geniş omuzlu, atletik, çenesi köşeli bir insandı. Şimşek kadar hızlı çalışan bir beyni, sınırsız enerjisi ve inkâr edilemez bir karizması vardı. Bazen içten, bazen şamatacı ve zaman zaman da sessizdi." Viski ve sigara içmekten, küfretmekten, kadınlarla bir arada olmaktan hoşlanıyordu. Onu tanıyan bir kadın onun "gerçek bir playboy" olduğunu söylemişti. İrlandalı bir Garibaldi denebilirdi, ancak İtalyan kahramanın dindar görünümlü havası onda yoktu. Collins'in arkadaşları onu "eğlence dolu" olarak niteleyip hazırcevap espriler yaptığını belirtiyordu. Ancak aynı zamanda kötü huyları, dediğim dedik bir kişiliği vardı. Onun olumlu yönlerini bilmeyenler için "kırıcı ve küçümseyici" olabilirdi. Sonraları bir İngiliz istihbarat subayının "IRA'nın çocuk yuvası" dediği enterne kampında doğuştan liderlik yeteneğine sahip olduğunu göstermiş ve böylece arkadaşları ona "Büyük Ahbap" demeye başlamıştı. Altı ay tutuklu kaldıktan sonra Aralık 1916'da serbest kaldığında üç büyük milliyetçi örgütün hepsinde –İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği, İrlanda Gönüllüleri, Sinn Féin– liderlik rolünü üstlendi. Bu alışılmadık durum onu hareketin merkezine yerleştirmişti.

Collins yarı hesap adamı yarı kabadayı kişiliğiyle bir yandan son derece titiz evrak işleriyle uğraşırken diğer yandan muazzam derecede kişisel riskler alabiliyor-

du. Başına büyük ödül konmasına rağmen savaş boyunca Dublin'den çok nadir ayrıldı (o zaman şehrin nüfusu 230.000'di). Çeşitli evler ve mağazalarda çalışıyor, yattığı yeri sık sık değiştiriyordu. Her gün on yedi-on sekiz saat çalışıyor, ardından bir bara veya otele gidip stres atıyordu. Bazen haber vermeden ansızın IRA'nın örgüt evlerinden birine gidiyor, birkaç espri yapıp, "Nasıl gidiyor çocuklar?" diye hatır soruyordu. Onun bu ziyaretleri adamlarının moralini yükseltiyordu. İçlerinden birinin söylediğine göre adamları onu seviyor ve saygı duyuyordu.

Sokaklarda yanına koruma almadan veya kılık değiştirmeden bisikletiyle dolaşıyordu. Adamlarından biri şöyle yazmıştı: "Antika bir bisikleti vardı. Zinciri bir ortaçağ hayaleti gibi takırdıyordu." Defalarca durdurulmasına rağmen düzgün gri takım elbisesiyle bir devrimciden çok borsacıya benzediği için her seferinde yakayı kurtarmasını bilmişti. Yahut bazen polisi öyle inandırıcı biçimde tehdit ediyordu ki, memurlar onu yakalamak için hayatlarını tehlikeye atmayı göze alamıyordu. Birkaç kez İngiliz askerlerinin ön kapısından bastığı binaların çatı penceresinden veya arka kapısından kaçmıştı. Onun önde gelen takipçilerinden biri şöyle yazmıştı: "Robin Hood karakteriyle ele geçirilmesi olanaksız Pimpernel karakterini birleştirmişti."

Collins'in başarısının sırrı kısmen onun gizliliğe eğiliminde yatıyordu. "Aklınızın yarısı asla diğer yarısının ne yaptığını bilmesin," diyordu. En iyi gizlediği sırrı, Britanya idaresinin içine yerleştirdiği ajanlarıydı. Dublin Emniyet Teşkilatı Asayiş Şubesi olan G Kısmı'nın en az dört üyesi "Büyük Ahbap'a" gizlice haber sağlıyordu. Üniformalı memurların en az bir düzinesi de öyleydi. Dublin Kalesi'nde sekreter veya postanede memur olarak çalışan diğer casuslar önemli İngiliz yazışma ve şifrelerini bildiriyordu. Hatta Nisan 1919'da köstebeklerinden biri gece yarısı onun G Kısmı'nın merkezinde dolaşmasını sağlamıştı. Burada beş saat geçiren Collins böylece en gizli dosyaları okuma olanağı bulmuştu. Bunun ardından "G elemanlarına" adamlarını göndererek IRA'yı rahat bırakmalarını, aksi takdirde pişman olacaklarını bildirdi.

Uyarıları dikkate almayanlar Collins'in kişisel vurucu timinin "imha" hedefi haline geliyordu. Tim başlangıçta 12 üyeden oluştuğu için "On İki Havariler" adını almış, sonradan büyüyerek "Ekip" diye anılmaya başlamıştı. IRA üyelerinin çoğu işten artakalan zamanlarda görev yapan gönüllülerden oluşurken, Ekip tam zamanlı çalışan, maaşlı silahşorlardan oluşuyordu. Güçlü .455 kalibrelik Webley revolverler taşıyan Ekip üyelerinin en az altısı daima karargâhta hazır bulunuyordu. Önceleri bir evde bulunan karargâh daha sonra bir marangoz atölyesine taşınmıştı. Adamlar vakit geçirmek için kâğıt oynayıp keresteleri biçiyor ve "acil eylem" için hazır bekliyordu.

1920 baharına kadar bir Ekip üyesinin ifadesiyle "kendilerini ziyadesiyle uy-

gunsuz hale getiren" 12 Dublin polisi vurulmuş, bunlardan 8'i ölmüştü. Ölenler arasında G Kısmı'nın şefi de vardı. İngilizlerin IRA saflarına yerleştirmeye çalıştığı az sayıdaki beceriksiz casusun akıbeti de aynı oldu. Collins, "Bizim hapishanelerimiz olmadığı için casusları, muhbirleri, ikili çalışanları öldürmek zorundayız," diyerek cinayetleri meşru gösteriyordu.[82]

"G elemanlarının kırıldığı"[83] ortaya çıkınca İngiltere kendi istihbarat uzmanlarını getirdi. "Hişt hişt adamlar" olarak bilinen emekli subaylardan oluşan bu grup genellikle gizli olarak çalışıyordu. Collins bunları bir çırpıda ortadan kaldırmaya karar verdi. "Bu adamların birçoğumuzun başına bela olacağını anladığım için önce davranmaya karar verdim." 21 Kasım 1920 Pazar sabahı için planlanan operasyon için Ekip'le birlikte çalışan Dublin Tugayı görevlendirildi. Tugayın komutanı olan Dick McKee bir gece önce İngilizlerin yaptığı baskında yardımcısıyla birlikte yakalanmıştı. Fakat soğukkanlılığını bozmayan Collins ne olursa olsun devam etmeye karar verdi. Bu durum, liderleri yakalanmasına rağmen II. Aleksandr'a kurdukları tertibi sürdüren Nihilistleri andırıyordu.

İçlerinde geleceğin başbakanı Sean Lémass'ın da olduğu bir düzine silahşor, "sakin, güzel, kapalı bir kış günü," 21 Kasım sabah dokuzdan kısa bir süre önce Dublin'deki buluşma noktasında toplandı. Sekiz otel ve pansiyondaki yirmi hedefi vuracaklardı. Adamlardan bir kısmı, sorun yaşandığı takdirde koruma ateşi açacak ihtiyat güç olarak ayrılmıştı.

Saat dokuzda Ekip üyesi Vincent Byrne 10 eylemciden oluşan birliğini iki İngiliz subayının –Teğmen Bennett ve Teğmen Ames– kaldığı Upper Mount Sokağı 28 numaradaki pansiyona götürdü. Kapıyı açan "hizmetçi kız" subayların yatak odalarının yerini ve kaçmak için kullanılacak arka kapıyı gösterdi. Byrne yanına birini alarak hızla yatak odalarından birine dalıp içerideki subaya ellerini kaldırmasını söyledi. Subay kendisine ne yapacaklarını sordu. Byrne,"Ah hiçbir şey," diye cevap verdi. Ardından öbür subayın bulunduğu odaya yürümesini emretti. Daha sonra olayı şöyle anlatmıştı: "Yatakta ayağa kalkmış, yüzü duvara dönük duruyordu. Benimkine de öyle yapmasını söyledim. İkisi bir araya gelince kendi kendime, 'Tanrı size merhamet etsin!' deyip benim Peter'le [C96 Mauser tabanca] ateş ettim. İkisi de can verdi." Byrne evden çıkarken yanından geçtiği hizmetçi kız ağlıyordu.

O sabah toplam 14 kişi ölmüş, 5 kişi yaralanmıştı. Birçoğu Upper Mount Sokağı'ndaki iki teğmen gibi teslim olduktan sonra öldürüldü. Bazıları, "dehşete kapılmış, histeri krizi içindeki" eşlerinin veya kız arkadaşlarının gözleri önünde vuruldu. Bunların hepsi istihbarat subayı değildi. Bir kısmı sıradan subaylardı. Kurbanlar arasında suikast ekibiyle karşılaşan iki polis memuru da vardı. Bir İngiliz subayı o gece günlüğüne, "Karanlık bir cinayet günü oldu," diye yazmıştı.

Tepki çabuk ve şiddetli geldi. O gün öğleden sonra Dublin'deki Croke Park saha-

sında bir Kelt futbolu maçı vardı. "Auxies" [Destek Şubesi] ve "Black and Tans" birimlerine bağlı büyük bir kuvvet "sahayı kuşattı" ve kalabalığı aradı. Destek Şubesi, İrlanda Kraliyet Polis Teşkilatı'nda karşı-terörizm alanında çalışmak üzere işe alınan 1500 eski İngiliz subayından oluşuyorydu. "Black and Tans" [Karalar ve Hakiler] ise İrlandalılardan kimse işe alınmadığı için teşkilatta boşalan yerler için alınan 7000 İngiliz görevliden oluşuyordu. Üniforma sıkıntısı çekildiğinden dolayı polislerin siyaha çalan koyu yeşil elbisesi ve askerlerin haki kıyafetini karışık olarak giyiyorlardı. Bir av köpeği cinsiyle paylaştıkları adları buradan geliyordu. Gerek "Auxies" gerek "Tans" zalimlikleriyle ün salmıştı. O pazar günü Croke Park sahasında kalabalığın üstüne ateş açarak 12 sivili öldürüp 60 kişiyi yaraladıklarında bu kötü şöhretlerini perçinlediler. Polis örgütü önce kalabalıktan üzerlerine ateş açıldığını iddia etti. Oysa Destek Şubesi'ne mensup bir subay, "Ateş etmeye gerek yoktu," diye itiraf etmişti. IRA olayın o sabahki suikastların intikamını almak için yapıldığına inanıyordu.

Dublin Tugayı Komutanı Dick McKee, yardımcısı Peadar Clancy ve onlarla beraber yakalanan bir adamın ölümü de aynı şekilde şüpheliydi. Gözaltındaki bu üç kişi o pazar günü Dublin Kalesi'nde Auxies tarafından öldürüldü. İngiliz yetkililer onların kaçmaya çalıştığını iddia etti. IRA ise tersine inanıyordu. Bir Ekip üyesinin belirttiği üzere, "Tanrının ve insanoğlunun bütün yasalarına aykırı biçimde, gözlerini kırpmadan öldürdüler."[84]

"Kanlı Pazar" hakkındaki gerçeklerin hepsini bilmek asla mümkün olmasa da yarattığı etki apaçık ortadadır. Bu saldırı, 1968'de Vietnam'da gerçekleşen Tet Saldırısı gibi kalkınma konusunda dayanaksız resmi iddialar yarattı (Başbakan David Lloyd George on iki gün önce "gırtlak keserek cinayeti" övmüştü)[85] ve hükümeti müzakere yoluyla çözüm aramaya teşvik etti. Savaş ateşkes ilan edilen Temmuz 1921'e kadar sekiz ay daha devam etse de İngiliz kuvvetleri giderek daha çevikleşen ve ele geçirilmesi zorlaşan düşmana elindeki kılıçla şuursuzca saldıran kör savaşçıları andırmaya başlamıştı.

Pek çok subay ve memur güvenlik bakımından Dublin Kalesi'ne taşınmak zorunda kalmıştı. Ordu Komutanı Sir Nevil Macready'ye göre "sinirleri görmeye dayanılmayacak şekilde" bozulmuştu. Benzer bir durum kırsal alanda da yaşandı. Küçük polis karakolları kapatılıp memurlar büyük ve tahkim edilmiş kışlalarda "toplanıp hareketsiz hale getirildi." Bütün bu önlemler güvenlik güçlerinin halkla bağlantısını kesip, isyanı bastırmak için gereken istihbarat toplama işini zorlaştırdı. Dublin'de görev yapan bir asker bu durumu şöyle açıklıyordu: "Kanlı Pazar'dan önce bazı akşamlar yemek yemek için şehre inerdik, artık bunu yapamıyoruz."

Bir Destek Şubesi üyesi Dublin Kalesi'nden her çıkışında kendini "avlanmış" gibi hissettiğini, bunun "berbat bir his" olduğunu söylüyordu. General Macready bile otomatik tabancasını almadan dışarı çıkmıyordu. Emniyet pimi açık durumdaki silahını daima cebinde veya araba kullanıyorsa kucağında taşıyordu. Otoritelerin yüreğine korku salmak her direnişçi grubun temel hedefi olsa gerekti. Böylece yetkililerin halkla bağlantısı kesiliyor, ters tepen önlemlere başvurmaları sonucu destekleri iyice azalıyordu. IRA bu hedefe daha 1920'de ulaşmıştı.[86]

"İsyancıların yatağı" olan Cork'taki Destek Şubesi'nde görev yapan Bill Munro, IRA'nın Uçan Müfrezelerine karşı yetersiz istihbaratla görev yapmanın zorluğunu iyi biliyordu. Bu kıtalar, gerillalıktan başka bir işle uğraşmayan insanlardan oluşan 35 kişilik birliklerdi. Destekçiler, "filanca yerde pusu kuruluyor" haberini alır almaz Crossley kamyonlara veya Rolls-Royce marka zırhlı araçlara atlayıp olay yerine gittiğinde ya haberin asılsız olduğunu ya da onlar varana kadar IRA üyelerinin "çoktan kayıplara karıştığını" görüyordu. Bazı vakalarda henüz boşaltılmış yerlere girdikleri oluyordu. "Bu durumda hasımlarımız gibi yolların dışındaki kırsal bölgeleri bilmediğimiz için bu toplantılara katılanları takip etmemiz imkânsız hale geliyordu."[88]

Yollar bile tehlikeliydi. IRA, ordunun intikalini önlemek için yollara mayın döşüyor, köprüleri tahrip ediyor ve hendek kazıyordu. Sıradan olay haline gelen pusular çoğunlukla büyük bir beceriyle yerine getiriliyordu. Örneğin 17 Temmuz 1921'de, Cork iline bağlı Banteer kasabasında bir IRA müfrezesi, bir Destek konvoyundaki üç dört aracı mayınlarla havaya uçurmuş, ardından "doğal ve müthiş korunaklı bir mevziden içerideki adamlara" yoğun ateş açmıştı. Aracından dışarıya fırlayan konvoy komutanı, "bu mayınlar zaman ayarlıydı ve son derece dakik biçimde ateşlenmişti," diye yazmıştı.[89]

IRA'nın saldırıları ardından öfkeye kapılan İngiliz askerleri ile polisleri kasabaları basıp evleri ve dükkânları yakıyor, vitrinleri parçalıyor, insanları dövüp öldürüyordu. Bir IRA yetkilisinin yazdığına göre, "Kasabalarda yanan binalar kırık dişleri andırıyordu. Baskıncılar dükkânlara girip malları yağmalıyordu."[90] "Teröristleri saf dışı etme" çabasıyla girişilen bu hoyratça misillemeler, mücadelenin başlangıcında kayıtsız durumda bulunan halkın IRA'ya büyük destek vermesinden başka bir işe yaramadı.[91] İngiliz istihbaratı şöyle bir tahminde bulunmuştu: "1921 başlarından itibaren... halkın büyük kısmı açık bir isyan durumundaydı ya da isyana sempati duyuyordu."[92] Şinciler birçok bölgede gölge hükümet bile kurmuştu. Kendi polis kuvveti ve adliyesi olan bu hükümetler, adalet dağıtmada krallıktan daha etkiliydi. IRA daha İngiliz yönetiminin resmi olarak sona ermesinden önce bile, yedi yüzyıl süren İngiliz egemenliğini fiilen tersine çevirmeyi başarmıştı.[93]

İngilizler 5000 aktif gönüllüyle savaşmak için 50.000 asker ve 14.000 polis kullandığı halde bu yeterli olmadı. Generallerin yaptığı tahmine göre nüfusu üç milyondan az olan bu ülkede asayişi sağlamak için uzun bir süreçte on binlerce, hatta yüz binlerce yeni personel getirmek gerekti.[94] Bu, "ölümüne savaştan yorgun düşen" bir ülkenin kaldırabileceğinden fazlaydı.[95]

Liberal Başbakan David Lloyd George bazı illerde sıkıyönetim uygulayarak zanlıları askeri mahkemelerde yargılamak istiyordu.[96] Hatta Black and Tans grubunun taşkınlıklarına, zor kullanarak yapılan sorgulamalara, zanlıların "kaçmaya çalışırken" öldürülmelerine göz yumma yanlısıydı. IRA'nın polis memurlarına yönelik saldırıları için, "Bu tür bir şey ancak misilleme yoluyla önlenebilir," diyordu.[97] Fakat atmak istediği adımlar karşısında kesin sınırlamalar vardı. Kendisi Kitchener'ın Boer Savaşı sırasındaki politikalarını eleştiren biri olarak, İrlanda köylerini bombalamayı, ele geçirilen teröristleri toplu halde infaz etmeyi veya on binlerce sivili toplama kamplarına tıkmayı arzulamıyordu. Kısacası İrlanda'da İngiltere'nin Irak'ta yaptıklarını tekrarlamak istemiyordu. 1920'de bu ülkede çıkan daha büyük bir isyan 9000 kişinin hayatına mal olacak biçimde acımasızca bastırılmıştı.[98] Aynı şekilde 1919'da Hindistan'da, İngiliz askerleri Amritsar'da 370'ten fazla silahsız göstericiyi öldürmüştü.

Londra'nın dayattığı siyasi kısıtlamalar pek çok askeri kızdırıyordu. Onların yakınmalarını Kraliyet Genelkurmay başkanı ve fanatik derecede Birlik yanlısı Mareşal Sir Henry Wilson şu sözlerle dile getiriyordu: "Sinn Feinler bizim adamlarımızla savaşta, oysa bizim adamlarımız onlarla barış yapmış durumdalar."[99] İrlanda'daki Britanya ordusu komutanı olan General Macready, büyük bir istekle şu satırları yazmıştı: "Şayet bu ülke Mezopotamya veya Mısır olsaydı, en aşırı türden sıkıyönetim uygulamaktan çok büyük bir zevk alır ve meseleyi kökünden hallederdim."[100]

Fakat Lloyd George ve kabinenin diğer üyeleri, Savaş Bakanı Winston Churchill'in "demir yumruk" olarak tanımladığı "cinayet ve karşı-cinayet, terör ve karşı-terör" politikasını İngiliz kamuoyunun onaylamayacağını biliyordu.[101] Belçika'yı bağımsızlığına kavuşturmak için yapılan bir savaştan henüz çıkmış olan İngilizler, kapı komşusu olan küçük ülkeye boyun eğdirmek amacıyla –hele halkı bağımsızlıktan yana tercihini dile getirmişken– sonsuza kadar savaşmak niyetinde değildi. "Britanya İmparatorluğu'nun bütünlüğünü" savunan, IRA'yı "cinayet tertiplemekle" suçlayan, Black and Tans zorbalıklarını kınamayı reddeden Churchill bile "Prusyalıların Belçika'da başvurduğu yöntemlere" –ya da insanın eklemeden geçemeyeceği şekilde, bizzat İngilizlerin Asya ve Afrika'da bazen kullandığı yöntemlere– karşı çıkıyordu.[102]

Britanya Hükümeti'nin İrlanda'nın korumaya kararlı olduğu kısmı, yoğun Protestan nüfusun yaşadığı kuzey illeriydi. Ateşkesin uygulamaya konduğu 11 Temmuz 1921 tarihinden sonra, müzakerelerin en çetrefil noktalarından biri buydu. Michael Collins'in de dahil olduğu İrlanda'nın müzakere heyeti sonunda yapabileceği en iyi anlaşmayı gerçekleştirdi. 6 Aralık 1921'de imzalanan antlaşmaya göre güneydeki yirmi altı il Serbest İrlanda Devleti'ni oluşturdu. Burası Kanada gibi Britanya İmparatorluğu'na bağlı özerk bir dominyon haline geldi. Kuzey İrlanda'daki altı il ise Birleşik Krallık yönetimi içinde kaldı. Çoğu cumhuriyetçi için Kuzey İrlanda'nın dışlanması ne kadar kötüyse, Dáil üyelerinin "Majesteleri Kral V. George'a bağlı kalacağıma..." diye yemin etmesi de o kadar gurur kırıcıydı. Dáil antlaşmayı küçük bir çoğunlukla kabul ederken, IRA'nın yarısı bu sonucu onaylamayıp silahlara sarıldı.

Collins, Serbest Devlet Ordusu komutanı olarak büyük "ıstırap" duymasına rağmen eski yoldaşlarına karşı verilen savaşa önderlik etti.[103] 22 Ağustos 1922'de küçük bir güvenlik birimiyle kendi memleketi olan Cork'ta arabayla giderken, antlaşmaya karşı çıkan IRA'nın kurduğu pusuda öldürüldü. İngilizlerin düzenlediği onca baskından kurtulan Büyük Ahbap, kendi yurttaşları ve eski dostlarının elinde can verdiğinde henüz otuz iki yaşında bile değildi. Daha birkaç hafta önce nişanlısının dikkatli olması konusundaki uyarısına karşı çıkmıştı. Ona yazdığı mektupta, "Elimde değil, başka bir şey yapsam o zaman ben olmazdım ve gerçekten bu duruma dayanamazdım," diyordu.[104] Antlaşmaya karşı çıktığı için hapishanede bulunan binlerce cumhuriyetçi onun ölümünü duyduğu anda kendiliğinden yere diz çöküp, düşmanları haline gelmeden önce liderleri olan insana saygı göstererek dua etti.[105]

Collins'in ölümüne karşın içsavaş, Mayıs 1923'te antlaşmadan yana olan güçler açısından ses getiren bir zaferle sona erdi. Onlar daha çok kaynağa sahip oldukları için kazanmıştı ki, bunların arasında İngilizlerin verdiği silahlar da vardı. Kazanmalarının bir başka sebebi kamuoyunun onlardan yana olmasıydı (1923 seçimlerinde antlaşmaya karşı olan adayların oy oranı sadece yüzde 27,4'tü).[106] Üstelik antlaşmadan yana olanlar İngilizlere göre daha sert davranmaya hevesliydi. Bir tarihçi bu konuda şu notu düşmüştü: "Yeni Serbest Devlet hükümeti sadece altı ay içinde 77 cumhuriyetçiyi kurşuna dizdi. Bu rakam iki buçuk yıl süren 'İngiliz-İrlanda savaşı' sırasında Britanya hükümetinin gerçekleştirdiği infazların üç katından fazladır."[107] Bu durum Vendée'nin verdiği dersi teyit ediyordu: "Halkın desteğini alan yerli bir rejim, isyancıları bastırma konusunda bulunduğu yerde istenmeyen yabancı bir askeri güce göre daha sert davranma ayrıcalığına sahiptir. Hele bu güç, gerek dünya gerek yerel kamuoyunun kaprislerine duyarlı olan seçilmiş bir hükümetin çağrısına uyuyorsa bu ayrıcalık iyice artar."

Fanatik IRA mensuplarının onlarca yıl sürdürdüğü terörizme rağmen Kuzey İrlanda bugün de Birleşik Krallık'ın bir parçasıdır. Yakın tarihlerdeki IRA kampanyala-

rının başarısızlığa uğramasında İngilizlerin 1919-1921 yıllarında kaybettiği istihbarat üstünlüğünü tekrar ele geçirmesinin küçümsenmeyecek bir payı vardır. Çaresizliğin dibe vurduğu o yıllarda bir İngiliz istihbarat subayı durumdan, "Hiçbir İngiliz, İrlandalı isyancı karakterinin psikolojisini tam olarak kavrayamaz," diye yakınıyordu.[108] 1980'lerde durum değişti. IRA o günlerde Muammer Kaddafi'nin verdiği silahlarla Tet tarzı bir saldırı düzenlemek istediğinde, yüksek rütbeli muhbirler Kuzey İrlanda Kraliyet Polisi'nin özel şubesini uyardı. İrlandalı gazeteci Ed Moloney, "İngilizler IRA'nın gelmekte olduğunu biliyordu ve bu duruma karşı hazırlıklıydılar," diye yazmıştı.[109]

1920'lerdeki IRA savaşıyla 1970'ler-1990'larda gerçekleşen savaş arasındaki bu farklılık iyi istihbarat toplamanın gerek isyancılar gerek onları bastırmaya çalışanlar bakımından paha biçilmez değerinin altını çizmektedir. Bu husus konvansiyonel çatışmalara göre bile daha önemlidir zira bu tarz çatışmalarda, düşmanın hareketi ve kapasitesi konusundaki ayrıntılar bilinmese bile büyük düşman oluşumlarını yalın ateş gücüyle yok etmek mümkündür. Oysa "görünmez bir orduya" karşı yürütülen savaşta, düşmanı açık alana çekmek için eksiksiz istihbarat gereklidir. Buna ne İrlanda Bağımsızlık Savaşı sırasında İngilizler, ne de İçsavaş'tan sonra Ku Klux Klan'la mücadele eden federal ordu sahipti. Fakat anarşistlere karşı mücadele eden çeşitli ülkelerin polis güçleri yavaş yavaş bunu elde ettiler.

"Tan Savaşı" bütün adanın bağımsızlığını sağlamasa da kayda değer bir başarıydı, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndan beri bir İngiliz sömürgesindeki ilk başarılı ayaklanmaydı. Bu başarının bedeli 4000 ölü ve yaralı oldu ki, bunların 950'si İngiliz asker ve polisiydi.[110] Bir Black and Tans üyesinin belirttiği gibi "bu kardeş savaşının gerçek mağdurları" her zaman olduğu gibi çatışmalara girmeyen, her iki tarafın hedef aldığı sivillerdi.[111]

Aslında konvansiyonel anlamda tek bir çatışmanın bile olduğunu söylemek güçtü. Genel anlamda kırsal alandaki IRA operasyonları gerilla tarzında olup polis karakolları ve devriyelerini hedef alıyordu. Şehirlerdeyse daha çok terörist gibi davranıp, görev başında olmayan polisleri veya devlet memurlarını öldürüyorlardı. Terörist yönelimi özellikle IRA'nın başa çıkılmaz operasyonlar gerçekleştirdiği Britanya anakarasında güçlüydü. Bunların en görkemlileri arasında Kasım 1920'de Liverpool'da on yedi deponun yakılması ve Haziran 1922'de, barış antlaşmasının imzalanmasından uzun bir süre sonra genelkurmay başkanlığından henüz ayrılmış Sir Henry Wilson'un öldürülmesi vardı. Buna karşılık Aralık 1919'da Britanya Valisi Lort French'e yapılan suikast girişimi başarısız oldu. Michael Collins daha hırslı planlar da yapmıştı. Bunlar arasında Avam Kamarası'nın kamyona yüklenecek patlayıcılarla bombalanması, üyelerinin kaçırılması ve kabine üyelerinin öldürülmesi gibi planlar olsa da Collins

bunları asla uygulamaya kalkışmadı.[112] Sonraki kuşaklara mensup IRA teröristlerinin Britanya anakarasında yaptığı kötü saldırıların ters tepmesi düşünüldüğünde bu akıllıca bir karardı. Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu 1979'da son Hindistan Valisi Lort Mountbatten'i öldürdü. Beş yıl sonra Başbakan Margaret Thatcher ve bütün Britanya kabinesini Brighton'da kaldıkları oteli bombalayarak öldürmeye kalkıştı. Bu eylemler Thatcher'ın IRA'yı alt etme kararlığını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Michael Collins bu tür aşırılıklardan kaçınacak kadar zekiydi. Mantıklı davranıp kendini dizginlemesi onun güçlü yanlarıydı. Birçok terörist veya gerilla liderinin aksine, bütün hedeflerine ulaşmasa bile kavgayı ne zaman durdurması gerektiğini biliyordu.

Onun tecrübesi, en başarılı terör kampanyalarının genellikle milliyetçi davalar için sürdürülen cinsten olduğunu gösterdi. Bunlar halk arasında yaygın kabul gördüğü gibi siyasi partiler ve nizami veya gayrinizami askeri kuvvetler tarafından destekleniyordu. Bu, en başarılı gerillaların konvansiyonel askeri güçler tarafından desteklenmesine benziyordu. Buna karşılık, radikal bir gündemi uygulamaya koymak amacıyla kendi başına davranan küçük terörist gruplarının başarıya ulaşma şansı çok zordu. Bunun örneğini sadece anarşistler değil, Kızıl Ordu Fraksiyonu (RAF) ve Hava Tahmincileri gibi terörist gruplar sergiledi.

Teröristler özgür basına sahip demokratik ülkelerde daha çok ses getirirler zira basın onların saldırılarına geniş yer verirken resmi tepkileri de kısıtlar. Totaliter devletlerdeyse fazla terör eylemleri yoktur çünkü gizli polis onları acımasızca bastırabilir. Öte yandan Britanya Hükümeti, İrlanda'da olmayan bir savaşı açıkça ilan edemediği için basına sansür uygulayamamıştı. Bir polis görevlisi, "Çok kötü bir basınımız var," diye yakınıyordu. Bu konuda suçu meslektaşlarının yanlış davranışlarında değil, "liberal basının yumuşak duygusallık aşırılığında" arıyordu. Londra'da çıkan milliyetçi *Times* gazetesi bile "linç hukukunu" sertçe eleştiriyordu. 1920'de gazetede şöyle bir ifade yer almıştı: "Tehlikeli bir şekilde disiplinsiz davranan bir ordu ve alenen kontrol dışına çıkan bir polis kuvveti, iğrenç eylemleriyle İngiltere'nin itibarını zedelemiştir."

Sonradan görev yapan pek çok kontrgerilla gücü gibi İrlanda'daki İngiliz askerleri de raporların durumu çarpıttığına, kendi kabahatlerinin abartılıp düşmanın kötülüklerinin asgariye indirildiğine inanıyordu. Kendi hükümetlerinin bu duruma karşı çıkma konusundaki "isteksizliği veya beceriksizliği" yüzünden askerler "çok derinden teessür duyuyordu." General Macready "alçak basına" ve Britanya idaresinin karargâhı olan Dublin Kalesi'ndeki "şarlatanların" çabaladığı "tam anlamıyla beyhude basın propagandasına" karşı büyük öfke duyuyordu. Fakat onun protestoları durumu değiştirmedi. İngiliz kuvvetlerinin "anlatım savaşını" kaybetmesi, önemsiz denecek miktardaki savaşçıya karşı üstünlük kurmasını olanaksız hale getirdi.

36

TERÖRİSTLERİN ZİHNİYETİ

Günahkârlar mı Yoksa Azizler mi?

Kronolojik olarak ortaçağdaki Haşhaşilerden 20. yüzyıl başındaki IRA'ya kadar çok çeşitli terör gruplarını inceledik. Bunlar yüz binlerce üyesi olan Ku Klux Klan'dan sadece 21 kişilik John Brown grubuna kadar –bir tesadüf eseri Halkın İradesi Örgütü'nün yürütme komitesiyle aynı sayı– hacim olarak da büyük çeşitlilik gösteriyordu. Bazıları başarılı olurken (Haşhaşiler, KKK, IRA) diğerleri, özellikle anarşistler, o denli başarılı değildi. Rus devrimciler sonunda iktidara gelmekle birlikte, uyguladıkları terör tek başına çarı ancak devirebilmişti. Bu, olsa olsa çöküşü 1917'deki askeri yenilgiyle gerçekleşen rejimin altını oymayı sağlamıştı.

Buna rağmen, Rus teröristlerin yarattığı örnek, Bengal gibi uzak diyarlarda bile etkisini gösterdi. Burada 1906'dan 1917'ye, ardından 1930'dan 1934'e kadar İngilizlere karşı terör hareketleri yükseldi.[114] Rusya'daki aşırı güçlerin aynı zamanda Balkanlar'da da taklitçileri çıktı. Bu bölge Rusya'dan sonra terörist eylemlerin en büyük sahnesi oldu.

Balkan gruplarının en uzun ömürlüsü İç Makedon Devrimci Örgütü idi. Makedonya'nın bağımsızlığı veya özerkliğini sağlamak üzere 1893'te kurulan örgüt yaklaşık yarım yüzyıl boyunca önce Osmanlı İmparatorluğu, ardından Yugoslavya ve Yunanistan'a karşı çarpıştı. Yugoslavya kralı, Bulgaristan başbakanı ve Fransa dışişleri bakanına karşı suikast düzenlemekle birlikte amaçlarına ulaşamadı.[115] Aynı şekilde hüsrana uğrayan bir başka örgüt Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnak) idi. Örgüt bağımsız bir Ermeni devleti yaratma umuduyla hem Rus hem Osmanlı İmparatorluklarını hedef almıştı. Üyeleri 1896'da İstanbul'da Osmanlı Bankası'nı ele geçirmek gibi ses getiren bir eylem gerçekleştirdi. Ne var ki bu eylem,

başkentte binlerce Ermeni'nin öldürülmesine yol açan [1]*pogrom*ları tetiklemekten başka bir işe yaramadı. Bu olay 1915 ile 1923 yılları arasında Ermenilere karşı uygulanacak şiddetin bir belirtisi gibiydi.[116] Ermenistan ancak 1991'de bağımsızlığını kazanırken, bunu sağlayan terörizm değil Sovyetler Birliği'nin dağılmasıydı.

Sırp Kara El grubu göreceğimiz gibi, Güney Slavlarını Yugoslav devleti içinde birleştirmede başarıya ulaşmıştı ama bu son derece dolaylı bir yoldan olmuştu. 1914'te Arşidük Franz Ferdinand'ı öldürerek sonuçta Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasını sağlayan savaşı tetikleyen Genç Boşnaklar grubuyla sahip oldukları zayıf ilişkinin bunda payı büyüktü. Bu arada, İtalyan himayesindeki terör örgütü Ustaşa, bağımsız Hırvatistan kurma hedefine, Almanların 1941'de Yugoslavya'yı işgal etmesi sayesinde ulaşmıştı. Alman orduları ülkeden çıkarılır çıkarılmaz Yugoslavya, Hırvatistan'ı bir kez daha bünyesine kattı ve kırk yıl daha egemenliğini sürdürdü.

Geçmişteki teröristler bombalı araçlardan intihar bombacılarına kadar günümüz eylemcilerinin kullandığı birçok yöntemin öncülüğünü yaptı. Hatta John Brown'ın Harpers Ferry eylemi gibi, toplu rehine alma konusunda da bazı örnekler vardı. Bunlar 1970'lerde görülen uçak kaçırma ve büyükelçilikleri ele geçirme gibi eylemlerin habercisiydi.

Akademik literatürün büyük bir kısmında bir "terörist zihniyeti" ya da "tipik terörist" olmadığına vurgu yapılmaktadır. Walter Laqueur'e göre, "Üyelerinin genç olması bütün terörist hareketlerin tek ortak özelliğidir."[117] Fakat bu durum analizcileri, katılımcıları ve hepsinden öte sanatçıları, teröristin kafa yapısını tanımlamaya çalışmaktan alıkoymamıştır. Terörizmin "altın çağı", hem ondan yana hem ona karşı eylemciler arasında çarpıcı portreler yaratmıştır.

Terörizmden yana en coşkulu örneği yaratan kişi, takma adı Stepniak olan Sergey Kravçinski'ydi. 1878'de çarın gizli polis şefini öldürüp İsviçre'ye ve ardından İngiltere'ye kaçtı. *Yeraltında Rusya* başlıklı anılarında "Terörist"e insanüstü nitelikler yüklemişti ve gelecekteki eylemcilerin aksine kendisi bu etiketi benimsemişti: "O soyludur, korkunçtur, dayanılmaz biçimde etkileyicidir; zira kişiliğinde insan heybetinin iki yüceliğini bir araya getirmiştir: şehit ve kahraman... Bu menfur despotluğu devirmek ve ülkesine bütün uygar ulusların sahip olduğu siyasi özgürlüğü vermekten başka bir hedefi yoktur."[118]

İdealleştirilen bu portre, iki muhafazakâr roman yazarı Fyodor Dostoyevs-

1 Pogrom: Dinsel, etnik veya siyasi nedenlerle bir gruba karşı yapılan şiddet hareketi.

ki ve Joseph Conrad tarafından yapılan aşağılayıcı tanımlamalarla tam bir zıtlık oluşturur. Dostoyevski'nin *Ecinniler* (1872) adlı romanında Sergey Neçayev'den esinlenen Pyotr Stepanoviç Verkhovenski adlı bir nihilist vardır. Bu adam kendi yandaşlarından birini öldürüp bir diğerini intihara kışkırtan bir "canavar", bir "sahtekâr", "aşağılık bir böcek"tir. Devrimci bir arkadaşına amacını şöyle anlatır: "Her şeyin, hem devletin hem ahlakın yıkılmasını amaçlıyorum. Geriye yalnız biz kalacağız, kaderinde iktidarı ele geçirmek olan bizler. Akıllı olanları kendimize bağlı kılacağız ve aptalların sırtına bineceğiz."[119]

Conrad da *Gizli Ajan* (1907) adlı romanında aynı derecede kötüleyici bir "profesör" portresi çizer. Bu karakter cebinde bir bombayla Londra sokaklarını arşınlayan, polis kendisini tutuklamaya kalkıştığı takdirde etrafındaki elli metre içinde her şeyi "parçalara" ayırmaya hazır bir anarşisttir. Profesörün özlemi "zayıfların sonunda yok edilmek üzere yola getirildiği" bir dünyadır. "Yok etmeli, yok etmeli! İlerlemenin tek yolu budur... Önce körleri, ardından sağır ve dilsizleri, sonra da topal ve çolakları ve benzerlerini."[120]

Bu terörist tanımlamalarından hangisi daha doğrudur; günahkâr mı aziz mi? Elbette ikisi de birer karikatürdür; gerçek insanların bu kadar erdemli veya aşağılık olması nadirdir. Yine de Conrad ve Dostoyevski, hedefe Stepniak'tan daha yakındı.

Teröristler otorite tarafından avlanan dışlanmış kimselerdir. Zindanı boylamaları ya da can vermeleri, hedeflerine ulaşma olasılığından daha yüksektir. Çoğunun fanatizmin eşiğindeki ideolojik dürtülerle bu tür bir yaşama sürüklenmiş olması akla yatkındır. Bu durum, farklı bir üyelik yapısı barındıran ve ne olursa olsun geniş bir toplumsal kabul gören KKK veya IRA gibi milliyetçi örgütler için o denli söz konusu değildir. Bunların üyeleri genellikle askerlerle benzer bir kafa yapısına sahiptir. Ku Kluxçuların birçoğu askerdir ve Şincilerin de birçoğu sonradan asker olmuştur. Anarşist hareket veya yeraltındaki Rus devrimci hareketinin aşırı uçları gibi marjinal oluşumların daha az üyeye sahip olduğu, bunların da büyük bir kısmının suçlular veya kaçıklardan meydana geldiği bir gerçektir.

Bu insanların tipik örneği, takma adı Kamo olan ve Stalin'in Kafkaslarda uyguladığı terör yönetimi sırasında sağ kolu olarak görev yapan Simon Ter-Petrosyan'dır. Stalin'in biyografisini yazan Simon Sebag Montefiore, Petrosyan'ın Almanya'da yakalandığı zaman Rusya'ya iade edilmesini önlemek için yaptıklarını şöyle anlatır:

> Kamo, ancak gerçekten aklını kaçıran bir insanın yapacağı şekilde deli gibi davranmaya başladı... Saçlarını yoldu, kendini asmaya çalışırken ip kesilip engellendi, bileklerini kesince kurtarıldı... Bunlara rağmen doktorlar hâlâ kuşkulandığından, bir başkasının dayanamayacağı

> işkenceler uygulamaya karar verdiler. Kıpkırmızı bir demir çubukla dağlamalarına, tırnaklarını çekmelerine rağmen hepsine dayandı.[121]

Bir başka örnek, takma adı Ravachol olan François-Claudius Koenigstein'dı. Bu Fransız anarşist yaşlı bir rahibi öldürüp parasını çalmış, daha fazla ganimet bulmak amacıyla yeni ölmüş bir kontesin mezarını açmış, son olarak 1892'de Paris'te birçok yeri bombalamıştı. Onun adı anlamsız siyasi şiddetin simgesi haline gelmişti.[122]

Bütün insan oluşumlarında adı kötüye çıkmış karakterlerin bulunduğuna kuşku yoktur. Terörle savaşan güvenlik güçleri, tutuklulara işkence yapmaktan ve infaz etmekten zevk alan birtakım sadistler barındırıyordu. İrlanda Bağımsızlık Savaşı sırasında Yüzbaşı Jocelyn Hardy dehşet verici bir ün kazanmıştı. Auxies mensubu bu subay, Batı Cephesi'nde bir bacağını kaybedip topallayarak yürüdüğünden "Oynak" Hardy olarak tanınıyordu. Bir IRA yetkilisi sorgusu sırasında onun kendisini kan revan içinde bırakacak kadar dövdüğünü ve neredeyse boğduğu anlatmıştı. Hardy onun gözleri önünde kor halinde bir demir çubuk tutmuş, ardından başına silah dayayıp öldürmekle tehdit etmişti.

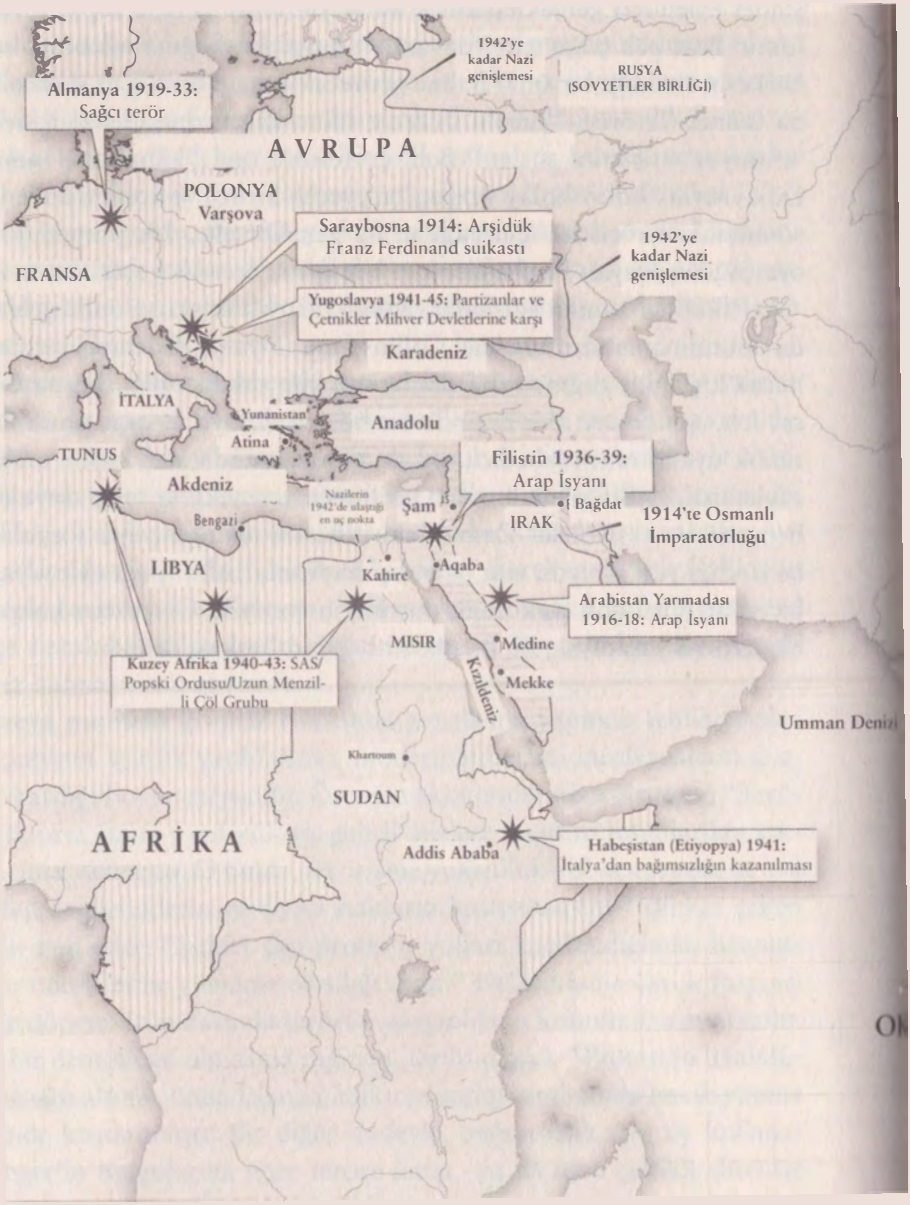
Britanya ordusu gibi nispeten liberal olan silahlı kuvvetler, içinde bir miktar gaddarlık barındırsa da, aşırıya kaçanları askeri mahkemelerde yargılamış veya ihraç etmişti. Nitekim İrlanda'da yüzlerce Auxie ve Tan üyesinin akıbeti böyle oldu. ("Oynak" Hardy cinayetten yargılanmış, ancak bir tarihçinin ifadesine göre "açığa çıkarılan gerçeklerle ciddi biçimde uyuşmazlık içindeki bir kararla" aklanmıştı. Ayrıca onu "ortadan kaldırmak" için "çok özel bir çaba" harcayan Mick Collins'in ekibinin suikast girişiminden kurtulmuştu.)[123] Buna karşılık çoğu terör örgütü asıl mücadele uğruna hatalı eylemleri meşru gösterme adına Ravachol ve Kamo gibi insanlara mazeret bulmaya can atıyordu.

Teröristler veya muhtelif gruplar hakkında genelleme yapmak tehlikeli olsa da, bir yüzyıl öncesinin aşırılık yanlılarının, modern terörizmi inceleyenlerin gözlemlerini haklı çıkardığı boyut çarpıcıdır. Örneğin ekonomist Alan Krueger, "Teröristler iyi eğitimli, orta sınıfa veya yüksek gelirli ailelere mensup insanlardan çıkmaktadır," sonucuna varmıştır. O halde, terörizme yoksulluk yol açmıyorsa ne yol açmaktadır? "Sivil özgürlüklerin ve siyasi hakların bastırılmasına" dikkat çeken yazar bunu şöyle izah eder: "Şiddet dışı protesto yolları kısıtlandığında, hoşnutsuz kişilerin terör taktiklerine yönelme olasılığı artar." Bu açıklama çarlık Rusyası ve hatta sömürge dönemi İrlandasında terörün yaygınlığına kesinlikle uymaktadır. Büyük Britanya bir demokrasi olmasına rağmen, tarihi olarak "Protestan üstünlüğünün" boyunduruğu altına alınan İrlanda halkının seçim sandığında tercih yapma hakkı aşırı biçimde kısıtlanmıştı. Bir diğer ifadeyle, bağımsızlık için oy kullanamıyorlardı. Krueger'in bulgularına göre teröre karşı –ya da aynı şekilde direnişe

karşı– her türlü savaşta, siyasi reform bazen en önemli silah olabilir. Nitekim kalkınmaya yönelik refah ve iş yasaları Fransa ve ABD gibi demokrasilerde terörizmin bastırılmasına yardım ederken, bunların yokluğu Rusya'da yeni isyanların çıkmasını tetikledi.[124]

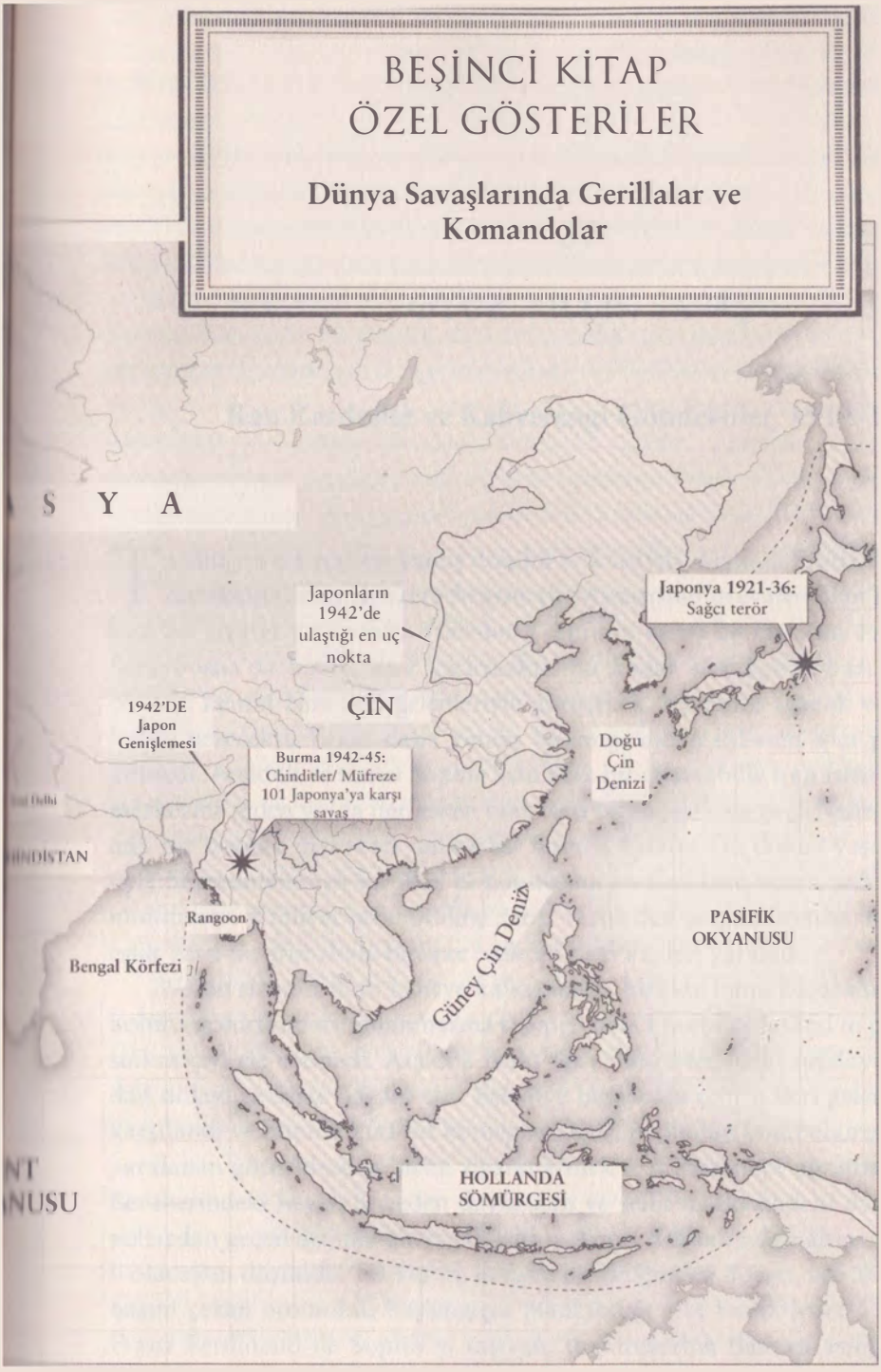
Psikiyatr Jerrold Post'un gözlemleri de doğru görünmektedir. Her ne kadar "teröristler çarpıcı psikopatolojik belirtiler göstermez," diye yazsa da, "Bireyler şiddet eylemleri gerçekleştirmek amacıyla terör yoluna sapar," varsayımında bulunur. Post pek çoğu için "davanın", hayal kırıklığına uğramış, başarısız gençleri herkesin tanıdığı bir ünlü haline getirecek yaşam tarzı için sadece bahane olduğuna inanır. Terörist "kurulu düzenle ölüm-kalım mücadelesi içine girer, fotoğrafı 'aranıyor' afişlerini süsler." Belli çevrelerde ona "kahraman muamelesi" yapılır. Dolayısıyla "kolay kolay vazgeçilemeyecek bir rol ve konum üstlenir."[125] 20. yüzyıl sonundaki teröristler için yapılan bu genellemeler, 19. yüzyıldaki öncüleri, hatta ortaçağda yaşayan Haşhaşiler için bile aynı derecede geçerlidir.

Fakat her zaman istisnalar olduğu, üstelik bunların önde gelen isimler olduğu da unutulmamalıdır. Michael Collins fanatik ya da dışlanmış bir insan değildi. Acımasız kişiliğine rağmen düşmanlarının bile takdir ettiği, kurnaz, halk tarafından sevilen, son derece aklı başında bir liderdi. (Lloyd George onun "son derece hayranlık uyandıran, cezbedici, ancak aynı zamanda ateş kadar tehlikeli" olduğunu söylemişti.)[126] Birçok bakımdan tarihin en yetenekli ve saygı duyulan generalleriyle benzerlikler taşıyordu. Zamanının itibarsız anarşist veya sosyalist teröristleriyle benzerliği yok gibiydi; zira o "vahşi hayvanların" yaptığı eylemler, iyi geliştirilmiş bir stratejiden çok psikolojik dürtülerin eseriydi. Gerçekten kahraman ve sevilen bir terörist yaşadıysa, bu Büyük Ahbap'tan başkası değildi.

Almanya 1919-33:
Sağcı terör
1942'ye kadar Nazi genişlemesi
RUSYA
(SOVYETLER BİRLİĞİ)
AVRUPA
POLONYA
Varşova
Saraybosna 1914: Arşidük Franz Ferdinand suikastı
1942'ye kadar Nazi genişlemesi
FRANSA
Yugoslavya 1941-45: Partizanlar ve Çetnikler Mihver Devletlerine karşı
Karadeniz
İTALYA
Yunanistan
Anadolu
Atina
TUNUS
Akdeniz
Filistin 1936-39: Arap İsyanı
Nazilerin 1942'de ulaştığı en uç nokta
Şam
Bağdat
IRAK
1914'te Osmanlı İmparatorluğu
Bengazi
LİBYA
Kahire
Aqaba
Arabistan Yarımadası 1916-18: Arap İsyanı
MISIR
Medine
Kuzey Afrika 1940-43: SAS/ Popski Ordusu/Uzun Menzilli Çöl Grubu
Kızıldeniz
Mekke
Umman Denizi
Khartoum
SUDAN
AFRİKA
Addis Ababa
Habeşistan (Etiyopya) 1941: İtalya'dan bağımsızlığın kazanılması

BEŞİNCİ KİTAP
ÖZEL GÖSTERİLER

Dünya Savaşlarında Gerillalar ve Komandolar

37

OTUZ YILLIK SAVAŞ

Kan Kardeşler ve Kahverengi Gömlekliler, 1914-1945

Tarihin en ses getiren yanlış dönüm noktasıydı. Arşidük Franz Ferdinand, ordu tatbikatını izlemek üzere Avusturya-Macaristan'ın eyaleti olan Bosna-Hersek'e kısa bir ziyaret yapıyordu. Habsburg tahtının varisi 28 Haziran 1914 Pazar günü Saraybosna'da birkaç saat geçirecekti. Bu kadar süre içinde bazı birlikleri teftiş edecek, kentin bazı ileri gelenleriyle görüşecek, bir müze açacak ve bir halı fabrikasını gezecekti. Fakat daha günün başlangıcından itibaren işler planlandığı gibi gitmedi. Arşidük ve karısı Sophie üstü açık bir otomobille tren istasyonundan şehir merkezine giden yolda ilerlerken saat 10'u birkaç dakika geçe Nedeljko Cabrinoviç adlı bir Boşnak matbaacı onlara bir bomba fırlattı. On dokuz yaşındaki "Nedjo" öyle heyecanlanmıştı ki, ilkel el bombasını ateşledikten sonra ona kadar saymayı unutmuştu. Kraliyet otomobiline zarar vermeden çarpan bomba, başka bir araçta eşlik eden iki görevliyle birlikte halktan bazı kişileri yaraladı.

Nedjo siyanür hapı içmeye kalkışmakla birlikte bunu başaramadı. Polis karakoluna götürülüp sorgulanmasına rağmen hâlâ Franz Ferdinand'ın peşinde olan beş suikastçıyı ele vermedi. Arşidük belki aşırı cesaretten belki sağduyu yoksunluğundan dolayı gezisine devam etti. Belediye binasında şehrin ileri gelenleri tarafından karşılandı ve burada kısa bir konuşma yaptı. Ardından bombalama olayı sırasında yaralanan görevlilerden birini ziyaret etmek için hastaneye uğramaya karar verdi. Beraberindeki heyet, önceden duyurulan ve şehir merkezindeki dar ve dolambaçlı yollardan geçen orijinal güzergâh yerine Appel Rıhtımı'ndan gitmenin daha güvenli olacağını düşündü. Ne var ki, iletişim eksikliğinden dolayı, altı araçlık konvoyun başını çeken otomobil, başlangıçta planlandığı gibi Franz Josef Caddesi'ne girdi. Franz Ferdinand ile Sophie'yi taşıyan, imparatorluk flaması asılı, üstü açık lüks

Graef und Stift marka otomobil onu takip etti. Kraliyet şoförü durumu anlayınca geri dönmek için aracı durdurdu.

Muazzam bir talihsizlik sonucu arşidükün arabası, parlak yaz güneşi altında, Moritz Schiller'in Yahudi mezeleri satan mağazası önünde durmuştu. Arabanın önünde duran kişiyse, üzerinde bomba ve Browning tabanca bulunan ve Nedjo'nun yakın arkadaşı olan bir başka Boşnak radikali Gavrilo Princip'ten başkası değildi. Henüz yirmi yaşına basmamış bu genç terörist, avını birkaç metre önüne getiren talihten dolayı afallamış olsa gerekti. Lacivert renkli görkemli general üniforması giymiş, yeşil tavus tüylü şapka takmış arşidükü veya yanında beyaz ipek elbisesi ve devekuşu tüyleriyle kaplı geniş kenarlıklı şapkasıyla oturan karısını vuramaması adeta olanaksızdı. "Gavro" revolverini çekip iki el ateş etti. Öğle vakti hem arşidük hem karısı ölmüştü.

Franz Ferdinand'ın ölümü birçok bakımdan genç Slav fanatikler tarafından öldürülen Çar II. Aleksandr suikastına benziyordu. Fakat sonuçları çok daha ciddi ve kalıcı oldu. Zira Avusturya Hükümeti saldırıdan Sırp Hükümeti'ni sorumlu tutmuştu. Gerçekte Belgrad'la bağlar kopma noktasına gelmişti. Nedjo ve Gavro, amacı Yugoslavya'yı kurmak olan Genç Bosna adlı küçük bir radikal grubun üyesiydi. Bu devlet bütün Güney Slavlarını yani Boşnakları, Hırvatları, Sırpları ve diğer milliyetleri birleştirecekti. Silahlı grup üyeleri (dört tabanca ve altı bombaları vardı), Apis takma adlı Albay Dragutin Dimitriyeviç'in çevresindeki Sırp subaylar tarafından gizlice Bosna'ya sokulmuştu. Apis, Sırp genelkurmayının istihbarat şefi olmakla kalmayıp aynı zamanda Birlik ya da Ölüm adlı gizli bir derneğin başıydı. Halk arasında Kara El olarak bilinen bu örgüt Büyük Sırbistan'ı yaratmak için Avusturya'yı Bosna-Hersek'ten çıkarmayı hedefliyordu. Apis daha sonra suikastçıların başarılı olacağını sanmadığını, hatta onları son anda geri çağırmayı denediğini itiraf etti. Bu komloyu Sırp Hükümeti'nden üst düzey bir yetkilinin tertiplediğine dair hiçbir kanıt yoktu, fakat bu durum Viyana'yı Belgrad'dan kabul edilemez taleplerde bulunmaktan alıkoymadı. Almanya müttefiki Avusturya'yı desteklerken Rusya, Sırbistan'ın yardımına koştu.

Böylece gözü pek bir terör eylemi, dünyanın o güne dek gördüğü en ölümcül savaşın fitilini ateşlemişti. Savaşın şu ya da bu şekilde bir başka bahaneyle patlak verme olasılığı, bu eylemin büyüklüğünü ortadan kaldırmadığı gibi sonuçlarını da hafifletmez.[1]

Birinci Dünya Savaşı 1914'ten 1918'e kadar sürdü. Bunu kararsız bir ateşkes izledi ve ardından 1931'de Çin'de, 1939'da Polonya'da açık çatışmalar patlak ver-

di. Bu iki çatışmanın bir araya gelmesi İkinci Dünya Savaşı'nı yarattı. O savaşın köklerinde de terörizm vardı. Özellikle Alman ve Japon militaristlerin 1920'ler ve 1930'larda ılımlı rejimlerden iktidarı ele geçirmek için başvurduğu terör kampanyaları belirleyici oldu.

1919'da Almanya'nın yenilgisinden doğan kırılgan Weimar Cumhuriyeti, başlangıçta sağ ve sol kanattan gelen şiddete rağmen ayakta kaldı. Bu şiddetin kurbanları arasında 1922'de fanatik bir sağcı tarafından öldürülen Dışişleri Bakanı Walter Rathenau da vardı. Başlangıçtaki kargaşa, Adolf Hitler'in 1923'te Birahane Darbesi'ni tezgâhlamasıyla duruldu. Bunun ardından Naziler SA (*Sturmabteilung* "Fırtına Bölüğü") adı verilen paramiliter örgütün desteğiyle iktidarı ele geçirmek için uğraştı. Halk arasında bu örgütün üyelerine Kahverengi Gömlekliler deniyordu. Tıpkı Kara Gömlekliler (Mussolini'nin paramiliter güçleri) gibi bu isim de liberal Giuseppe Garibaldi ve onun Kızıl Gömleklilerini mezarında ters döndürecek türdendi. SA siyasi muhalifleri ve Yahudileri sindiriyor, dövüyor ve öldürüyordu. Komünistler de sokakta şiddet uyguluyor, bunun için Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği adlı, kaba kuvvete başvuran ekibi kullanıyorlardı. Fakat Hitler'in şansölye olduğu 30 Ocak 1933'te sayısı yarım milyona ulaşan Kahverengi Gömleklilere ayak uydurmaları olanaksızdı.

Hitler'in kitleleri kendine çekmesi büyük ölçüde "düzeni" tekrar sağlayacak adam olarak görülmesinden kaynaklanıyordu. Tabii kendi partisi düzeni baltalamak için herkes kadar elinden geleni yapıyordu. Kundakçı şimdi yangını söndürecek itfaiyeci kılığına bürünmüştü. Hitler'in iktidarını Reichstag yangını sayesinde pekiştirdiği düşünüldüğünde bu benzetme gayet yerindedir. 27 Şubat 1933'te meydana gelen bu yangını bir zamanlar komünist olan bireysel Hollandalı anarşist Marinus van der Lubbe çıkarmıştı. Hitler bu bireysel terör eylemini bahane ederek muhalefetteki çatlak sesleri susturup anayasal düzenin son kalıntılarını ortadan kaldırdı. O tarihten itibaren Nazi Almanyasında terörizm artık devlet tekelindeydi.[2]

Japonya'da 1920'lerde büyük bir azimle başlayan parlamenter demokrasi deneyimi de aynı yıllarda sona ermek üzereydi. Demokrasinin ölümüyse doğrudan bir terör kampanyasıyla bağlantılıydı. Bu kampanyayı fanatik subaylar ile sloganı "*bir üye, bir ölüm*" olan Kan Kardeşliği gibi gruplarda örgütlenen aşırı milliyetçiler düzenlemişti. Kurbanları arasında 1921'de öldürülen Başbakan Kei Hara, 1930'da öldürülen Başbakan Hamaguşi Osaçi başta geliyordu. 1932 ise son derece yoğun bir yıldı. Bu tarihte Başbakan Tsuyoşi İnukai, eski Maliye Bakanı Junnosuke İnoue ve Mitsui şirketi Genel Müdürü Baron Dan Takuma öldürüldü. 1932 saldırılarını düzenleyen komplocular, Japonya'yı ziyaret eden komedyen Charlie Chaplin'i bile "Amerika'yla savaş çıkmasını sağlar" düşüncesiyle öldürmeyi düşünmüştü.

Japon Hükümeti 1924'ten beri, parlamentoda çoğunluğu kazanan parti tara-

fından kuruluyordu. Kibar bir dille kullanıldığı üzere 1932 "olaylarından" sonra, ortama militarist etki egemen oldu. Buna rağmen radikaller hâlâ tatmin olmamıştı. Ilımlı gördükleri subaylara gözdağı verip öldürüyorlardı. Bunların arasında geç yaşta emekli olan Amiral Makoto Saito, eski bir başbakan ve imparatorluk mühürdarı vardı. Mühürdar, maliye bakanı ve askeri eğitim başkanıyla birlikte 1936'da genç subayların giriştiği başarısız darbe sırasında öldürüldü. Başbakan Amiral Keisuke Okada 1936 darbesinde hayatını zor kurtardı. İsyancı askerler evini bastığı sırada bir dolaba saklandı ve katiller yanlışlıkla kayınbiraderini öldürdü. Mesajı alan başbakan bu olaydan hemen sonra istifa etti. Halefleri de aşırılık yanlısı emperyalistlerin arzularına direnme konusunda başarı gösteremedi.

Terörün Japonya'da işe yaramasının sebebi, teröristlerin silahlı kuvvetlerin büyük bir kesimi de dahil olmak üzere önemli boyutta ve tesirli bir seçmen kitlesini temsil etmesiydi. O halde bile terörizm militaristlerin iktidara yükselmesinden kısmen sorumluydu. Buna karşılık anarşistler gibi başarısız terör gruplarının fazla destekçisi yoktu ve bunlar toplumun uç kesimlerinden geliyordu.[3]

Almanya ve Japonya'daki siyasi çalkantılar, 20. yüzyılın ilk yarısında dünyayı bölen geniş çaplı çatışmanın bir parçasıydı. Bu çatışma özünde totaliterlikle liberalizm arasında geçmekle birlikte sağ ve sol kanattaki totaliterler sık sık birbirinin boğazına sarılıyordu. İdeolojiler arasındaki bu çatışma sadece iki dünya savaşı üretmekle kalmayıp Çin, Meksika, Rusya ve İspanya'da içsavaşlar çıkmasına yol açtı. 1914-1945 arasındaki döneme "ikinci Otuz Yıl Savaşı" demek mümkündür. Bu terimi Almanya'dan kaçarak yurtdışına yerleşen siyaset bilimci Sigmund Neumann 1946'da kullanmıştı.[4] (Günümüzün bakış açısıyla Berlin Duvarı'nın 1989'da çökmesini son kabul edersek Yetmiş Beş Yıl Savaşı'ndan bahsedebiliriz.)

O yıllardaki çarpışmaların çoğu, içsavaşlarda bile konvansiyonel silahlı kuvvetleri karşı karşıya getirdiği için bizim konumuz dışında kalmaktadır. Fakat küçük ölçekli gerilla savaşı ve terörizm devasa filoların, kara ordularının ve hava kuvvetlerinin çatışmaları içinde ortadan kaybolmamıştı. Nitekim bu dönem 20. yüzyılın en önemli düşük yoğunluklu çatışma uygulayıcılarını ve sürdürülmesi bakımından en tesirli doktrinlerini doğurdu. Bu konuda özellikle T. E. Lawrence, Orde Wingate ve Josip Broz Tito'nun yarattığı etki üzerinde duracağız. Onların çabaları, ana gösteri sayılan büyük savaşların nihai sonucunu ancak kıyısından köşesinden etkileyebilen "özel gösteriler" idi. Ne var ki bu özel gösteriler kalıcı izler bıraktı. Bu isimler, bütün modern orduların önde gelen bir kısmını oluşturan "özel harekât kuvvetleri" (yani devletin hizmetinde olan gerillalar) kurdular. Dış destek alan ayaklanmaların

bastırılmasında en acımasız kontrgerilla politikalarının sınırlarını sergilediler. Ve daha önemlisi, çok sayıda "yerliyi" silahlandırıp seferber ederek Avrupa'nın Asya ve Afrika'daki sömürgelerinin bağımsızlığını kaçınılmaz hale getirdiler. Bu modern Otuz Yıl Savaşı sonuçta Avrupa'nın büyük güçlerinin nefesini kesti. Böylece onlarca yıl daha süren bağımsızlık savaşlarının ve gerillaların yeni doruklara yükselen popüler ününün ortamını oluşturdu.

Bu çalkantılı dönemi incelemeye Oxford mezunu ufak tefek ve hassas bir arkeologla başlıyoruz. Kendisi hiç umulmadık bir biçimde, tarihteki gayrinizami savaşçılar arasında hakkında en çok konuşulan kişi olmuştur.

38

BİR ARKEOLOĞUN EVRİMİ

"Arabistanlı Lawrence," 1916-1935

Filistin'den intikal tam sekiz gün sürmüştü. "Zorlu bir yoldu. Kimsenin yaşamadığı, suyun çok kıt ve tuzlu olduğu, çöle mahsus dikenli çalılardan başka bir şeyin yetişmediği çorak bir araziydi." Nihayet 9 Nisan 1918'de, yüz askerden oluşan Mısır Deve Süvari Birliği, kısa süre önce bir Arap saldırısı sonucu Türklerden kurtarılan Kızıldeniz kıyısındaki Akabe kasabasına vardı.

Birliğin komutanı Yarbay Frederick W. Peake karşısında "uyuşuk küçük bir liman" buldu. Bir başka asker kasabayı, "Birkaç kerpiç kulübe ve yıkık bir kaleden oluşuyor," diye tarif etmişti. Kasabanın normalde dört yüz kişiden oluşan nüfusu askeri personel istilası sonucu iyice artmıştı. Limanda yüklerini boşaltan gemiler vardı. Kasabanın batısında yeni temizlenmiş pistte birkaç uçak park etmişti. Bütün kıyı boyunca çadırlar dizilmişti. İngiliz ordusunun tercih ettiği beyaz çadırların yanı sıra Emir Faysal komutasındaki Arap subayların "süslü oryantal çadırları" ve "bölgeden toplanmış bedevilerin keçi kılından yapılmış kara çadırları vardı."

İttifak yapması zor görünen bu güçler –Kuzey Avrupalı Hıristiyanlar ile Arabistan çöllerinde yaşayan Müslümanlar– Ortadoğu'nun askeri efendisi konumundaki Almanya'nın müttefiki Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ortak çıkarları sonucu bir araya gelmişti. Arap İsyanı'nın başarılı olması için sadece düşmanın değil, birbirinden tamamen farklı bu savaşçıların birbirine duyduğu kuşkuların da üstesinden gelmek gerekiyordu. Bir İngiliz askeri bu durumu, "Araplardan nefret ediyoruz," diyerek kabul etmişti ve bu duygu pek çok kimse tarafından paylaşılıyordu.

Resmi görevi olmayan bir subay, bir grup Arap'ın kendisini görmeye geldiğini söylediğinde Peake, "o güne dek sürdürülen en çılgın kampanyayla" tanışıyordu. Heyetin başında boyu sadece 1.65 metre olan, ancak kaslı ve zayıf, mavi gözlü bir adam

vardı. "Son derece iyi ve pahalı bedevi kıyafeti giyinmişti." Arapların çadıra girerken sandalet çıkarma âdetine uygun biçimde ayakları çıplaktı. Kuşağına güzel altın bir hançer yerleştirmişti. Elinde "her bedevi deve sürücüsünün kullandığı badem ağacından yapılmış değnek" vardı. Yüzünün bir kısmını kefiyesiyle örtmüştü. Peake, "bu soylu görünümlü kişi bizzat Emir Faysal olmalı," diye düşünmüştü. Adamı "alışıldık süslü Arapça selamlama sözleriyle" karşılamak üzere hemen yanına gitti. Gördüğü manzaradan şaşırdığı belli olan bu "Arap", sözlerini "kusursuz " bir İngilizceyle kestiği zaman Peake yeni bir şok daha yaşamıştı: "Evet Peake, nihayet gelebildiniz. Çoktandır sizi ve yiğitlerinizi bekliyorduk, buralarda yapacağınız çok iş var."

Peake ancak o zaman irtibat subayı ve Faysal'ın danışmanı olan Yarbay T. E. Lawrence ile konuştuğunu fark etti. Fakat bunun bile onun için fazla bir anlamı yoktu zira Lawrence henüz ünlü biri değildi. Chicagolu bir gazetecinin yarattığı mistik "Arabistanlı Lawrence" tanımı savaş sonrasında ünlenecek bir olguydu. Lawrence 1918'de henüz, Mukaddes Topraklardaki Türk harekâtlarını engellemek üzere düşman hatları ardında büyük gizlilik içinde çalışan subaylardan biriydi. Ancak onu efsane haline getirecek unsurlar ham biçimiyle olsa da orada mevcuttu.[5]

Viktorya ve Edward Dönemi'nde yaşayan çağdaşlarının "gayrimeşru" olarak nitelendireceği doğumu yüzünden Lawrence daha başından uyumsuz bir tipti. İngiliz-İrlandalı varlıklı bir aristokrat olan babası Thomas Chapman huysuz karısı ve dört kızını terk edip çocukların genç dadısı Sarah Lawrence'la kaçmıştı. Genç kadın da evlilik dışı bir ilişkiden dünyaya gelmişti. Chapman karısından resmen boşanmadığından Sarah'la birlikte "Bay ve Bayan Lawrence" adıyla dışarıya kapalı bir hayat yaşadılar. 1888'de dünyaya gelen Thomas Edward dört oğullarından biriydi. Ailesinin kullandığı adla Ned (daha sonra arkadaşları ona sadece "T.E." diyecekti), bu aile sırrından daha küçükken haberdar olup ortaya çıktığı takdirde dışlanmaktan ve yaşayacağı sosyal yıkımdan korktu. Bu yüzden, Oxford Tarih Bölümü'nü birincilikle kazanmasına rağmen İngiliz toplumu içinde kendini hep dışlanmış hissederek büyüdü.

Kriket ve futbol gibi sporlara hiç ilgi duymaması nedeniyle yabancılaşması iyice artmıştı. Aynı şekilde dar bir kitleye hitap eden ve Evelyn Waugh'un 1920'leri canlandırdığı romanı *Brideshead'e Son Gidiş*'te şatafatlı biçimde anlattığı İngiliz üniversite yaşamına da katılmamıştı. Fotoğraf çekme, bisikletle gezme, arkeolojik kalıntı toplama gibi tek başına yapabileceği işleri tercih ediyordu. Genellikle geceleri hiç uyumuyor ve Latince, Yunanca veya Fransızca yazılmış anlaşılması zor kitaplar okuyordu. Kendisini büyük yoksunluklara dayanacak şekilde yetiştirmişti.

Bir keresinde "dayanıklılığını sınamak için" kırk beş saat boyunca bir şey yememiş ve uyumamıştı. Böylesi bir testi geçebilmesi onun sadece olağanüstü iradesinin değil aynı zamanda fiziki bakımdan zindeliğinin de kanıtıydı. Delikanlılık çağında günde yüz mil pedal çevirerek bisikletle Fransa'yı dolaşmıştı.

Lawrence 1909'da, mezuniyet yılından bir önceki yaz aylarında, tez konusu olan Haçlı kalelerini araştırmak üzere ilk kez Ortadoğu'yu gezdi. 1910'da mezun olduktan sonra tekrar bölgeye döndü ve neredeyse aralıksız 1914'e kadar Suriye'de bir arkeolojik alanda çalıştı. Bu sırada Arapçasını ilerletti ve Arap işçilerle nasıl başa çıkacağını öğrendi.[6]

Ağustos 1914'te savaş patlak verdiğinde Londra'daki genelkurmay başkanlığının coğrafya dairesine katıldı. Başlangıçta sivil memurken sonradan teğmen olarak görev yaptı. O yılın sonunda Kahire'de askeri istihbarat görevlisi olarak çalışmaya başladı. Arap İsyanı'nın patlak verdiği 1916'ya kadar karargâh subayı olarak görev yaptı. Bu dönemi küçümseyici bir ifadeyle, "Şişe temizleyen, kalemtıraş kullanan, dolmakalemleri temizleyen bir ofis elemanıydım," diye tanımladı.[7] Lawrence, Basra Körfezi'nden Akdeniz'e uzanan topraklarda kendi devletini kurmak isteyen Araplardan yanaydı. Ofis görevi ona sıkıcı geliyor ve huzursuz ediyordu. Kendisi Kahire'de güvenli bir ortamdayken kardeşlerinden ikisi 1915'te Batı Cephesi'nde ölünce suçluluk hissetmeye başlamıştı. Böylece Ekim 1916'da, isyanın başladığı Arabistan'ın batı kıyısındaki Hicaz'da durumu incelemeye giden İngiliz diplomatik heyetine eşlik etmek üzere on günlük izin aldı.

Oraya gittiğinde Arapların Türkleri kutsal Mekke şehrinden çıkarmayı başardığını ve Kraliyet Donanması'nın desteğiyle, içinde bulunduğu heyetin kıyıya çıktığı Cidde de dahil birçok Kızıldeniz limanını ele geçirdiğini gördü,fakat Medine etrafında hâlâ 15.000'den binden fazla Türk askeri bulunuyordu.[8] Lawrence devrimin "durma noktasında olduğunu" yazmıştı. "Gayrinizami bir harple felaketin eşiğinde olması an meselesiydi." Sorunun doğru bir liderlik tarzı olmamasından kaynaklandığına inanıyordu. "Çölü ateşe verecek" tarzda bir liderliğe ihtiyaç vardı.[9] İsyanın kâğıt üstündeki lideri, "Arapların Kralı" olmaya hevesli Mekke Emiri Şerif Hüseyin'di. Ne var ki emir askeri operasyonlara faal olarak katılamayacak kadar yaşlıydı. Oğulları Abdullah, Ali ve Zeid de Lawrence üzerinde olumlu izlenim bırakmamıştı. Geriye umut edilecek bir diğer oğul Faysal kalmıştı. Onun kuvvetleri Avrupalıların çok seyrek uğradığı denizden uzak bir bölgede bulunuyordu.

Lawrence, Faysal'la buluşmak üzere birkaç rehber eşliğinde deve üzerinde bir yolculuğa çıktı. Bu, iki yıl boyunca sık sık çıkacağı yolculukların ilkiydi. Ayrıca savaş sırasında Arap kıyafetini ilk kez giyiyordu. "Karanlıkta deve üzerinde tam bir siluet oluşturabilirim," diye düşünmüştü.[10] "Devenin attığı adımların uzun monotonluğu alışkın olmayan kaslarımı yormuştu, ayrıca Arabistan güneşinin zarar-

lı ışınları derimde kabarcıklara ve gözlerimin acımasına yol açmıştı."[11] (O tarihte güneş gözlüğü yaygın değildi.)[12] Yolculuk boyunca sadece mayasız ekmek hamuru yiyebilmişti. İsyan boyunca da en çok bunu tüketecekti. "Sıvı tereyağıyla ıslattıkları hamuru parmakları arasında talaş gibi ezip topak haline getiriyorlar."[13]

Lawrence 23 Ekim 1916'da Faysal'ın yanına ulaştığında yorgunluktan bitmişti, fakat "Arabistan'da aradığım adamı, Arap İsyanı'nı görkemli zafere kavuşturacak lideri bulduğum için mutluyum," diye yazmıştı.[14] Yirmi sekiz yaşındaki utangaç, "üstün aydın"[15] İngiliz arkeolog, peygamberin soyundan gelen otuz bir yaşındaki "hiddetli, gururlu ve sabırsız" adamla kalıcı bir arkadaşlık oluşturdu. "Kişisel olarak kardeşlerinden çok daha etkileyici" dediği Faysal'ı "halk tarafından çok sevilen iddialı biri; pek çok hayali var ve bunları gerçekleştirecek kapasiteye sahip," diye tanımlıyordu.[16] Aralarındaki kişisel bağ öyle sıkıydı ki, Lawrence, Kahire'de kısa bir süre kaldıktan sonra Faysal onun kişisel danışmanı olması için İngiliz yetkilileri ikna etmişti. Lawrence artık savaşın sonuna kadar onun yanında kalacaktı.

Lawrence'ın iddiası 50.000 bedeviyi etkin bir şekilde kullanmaktı.[17] Onlar hakkında şunları yazmıştı: "Sert görünümlü bir sürü gibiydiler. Üstlerinde fişekliklerle dolaşıyorlar, fırsat buldukça tüfeklerini ateşliyorlardı. Fiziki durumlarına gelince, daha sağlam görünen bir insan olabileceğinden kuşkuluydum."[18] Fakat Akadların zamanından beri yaşamış bütün göçebe akıncılar gibi onlar da disiplinden ve birbiriyle uyumdan yoksundu. "Açık arazide düzgün biçimde sipere yerleşmiş bir bölük Türk askeri, onlardan oluşan koca bir orduyu yok edebilirdi. Hele bir meydan muharebesinde verecekleri zayiat savaşın korkunç bir dehşet içinde sona ermesine yol açardı."[19]

Diğer İngiliz subayları da benzer gözlemlerde bulunmuş ve savaş gücü olarak Arapların bir işe yaramadığı sonucuna varmıştı. Birçoğu Türkleri Arabistan'dan çıkarmak amacıyla düzenli İngiliz birliklerinin kullanılmasını istiyordu. Lawrence çok sayıda Hıristiyan askerinin varlığı yüzünden Arapların moralinin bozulacağını düşündüğünden bu fikre kesinlikle karşı çıkıyordu. Arapları diğer danışmanlara göre daha iyi anlıyordu ve kendini onların yerine koyuyordu. İngiliz silahları ve danışmanlarının kullanılmasından yanaydı, ancak savaşmanın önemli kısmını bedevilerin asırlardır kullandıkları yöntemlere bırakmaktan yanaydı. "Araplar nişancılıkta çok ustaydı," diye yazmıştı; "onların gerçek faaliyet alanı gerilla savaşıydı."[20] "Toplu olarak göz korkutan bir kütle değillerdi; takım ruhu ve disiplin yoktu, birbirlerine güven duymuyorlardı. Birlik ne kadar küçük olursa performansı o kadar iyiydi. 1000 kişilik bir birlik, bir bölük eğitimli Türk karşısında işe yaramayan bir sürüydü ama üç dört Arap tepelerde bir düzine Türk'ü etkisiz hale getirirdi."[21]

"Temas savaşından" kaçınıp "müfreze savaşı" sürdürmeye karar verdi. Bu konuda Osmanlı Devleti'nin yumuşak karnı olan Hicaz Demiryolu üzerinde duracaktı. Anadolu'dan Arabistan yarımadasına uzanan bu demiryolu bölgedeki Türk kuvvetlerine ikmal yapmak amacıyla kullanılıyordu. Lawrence, Arapların "Elle tutulmaz, gözle görülmez, önü veya sonu olmayan, gaz gibi sürüklenen bir kütle" olacağına ant içmişti. Onları yenmek "bıçakla çorba içmek" kadar zor bir iş olacaktı.[22]

Lawrence resmi olarak askeri eğitim almamasına rağmen demiryoluna düzenlenen saldırılarda faal olarak yer aldı. "Askeri teoriyi aşağı yukarı okudum," diye not düşmüştü. Oxford'da Clausewitz ve Jomini gibi yazarları okumuştu: "Fakat benim bu konuya ilgim soyuttu, savaşmanın teorisi ve felsefesiyle ilgileniyordum."[23] Şimdi Arabistan'da küçük birlik taktiklerini iş üstünde, daha doğrusu deve üstünde öğrenmek zorundaydı.

Aldığı derslerden biri 25 Mart 1917 Pazartesi sabahı 7.50'de başladı. Çölde kurdukları kamptan Medine dışındaki bir tren istasyonuna saldırmak üzere 30 adamıyla birlikte atla yol alıyordu. Kuşluk vakti "çalılar ve otlarla adeta bereketli bir görünüm sunan" bir vahada mola verdiler. Ardından tekrar atlara binip birkaç saat daha gittikten sonra gece kamp kurdular. Ertesi sabah 5.35'te tekrar yola koyuldular. 28 Mart Çarşamba öğleden sonra nihayet hedeflerine, Ebu el Naam'daki istasyona vardılar.

Düşmanla ilgili keşif yapmak için istasyonu saran "kavurucu güneş altında parlayan sarı" tepelerde "uzun otların arasında kertenkele gibi" yattılar. Türk garnizonunun "390 piyade ve 25 keçiden" oluştuğunu gördüler. 29 Mart Perşembe günü Arap takviyeler geldi. "300 adam, iki makineli tüfek, bir dağ topu ve bir dağ havanı" vardı. Arapların sayısı artık Türkler kadar çok olsa da Lawrence onların tahkim edilmiş istasyonu ele geçiremeyeceğine hükmetti. Bunun yerine demiryolu ve telgraf hattını tahrip etmeye karar verdi.

Demiryolu üzerine mayın koymak için gece yarısından hemen önce küçük bir grupla yola koyuldu. Bedevilerin "tırmanmayı beceremediği anlaşıldığından" bir telgraf direğine kendisi çıkmak zorunda kaldı. Kısa süre önce geçirdiği dizanteri ve sıtma yüzünden öyle halsizdi ki, eli kayıp 5 metre yükseklikten aşağı düşerek "yara bere içinde" kaldı. Bir saat uyuyup şafak sökerken kamp yerine vardı. "Kan çanağına dönmüş zonklayan gözlerindeki kumları temizleyerek" tam vaktinde istasyona ateş açan Arap topçularına yetişti. "Neyse ki mermilerden biri yan hatta duran trenin ön vagonuna isabet etti ve vagon alevler içinde kaldı. Telaşa kapılan makinist lokomotifi vagondan ayırıp güneye doğru gitti. Büyük bir iştahla yerleş-

tirdiğimiz mayına doğru yaklaşmasını seyrettik. Mayının üstüne geldiğinde yumuşak bir toz bulutu yükselip patlama oldu ve lokomotif olduğu yerde kaldı."

Tren raydan çıkmasına rağmen aksayarak da olsa yoluna devam etti. "Yürüme hızında gidiyor, korkunç sesler çıkarıyordu." Lawrence lokomotife makineli tüfekle ateş açmayı düşünse de güvenilmez Arap tüfekçiler pusu için bekledikleri görev yerini terk etmiş, kısa süre önce terk edilen bir istasyona yapılacak genel taarruza katılmak için yer değiştirmişti. Lawrence sonucu şöyle özetlemişti: "30 esir aldık, 1 kısrak, 2 deve ve birkaç koyun ele geçirdik; garnizonda bulunanlardan 70 kişiyi öldürdük veya yaraladık. Bizim kaybımızsa hafif yaralanan bir adam oldu."

Bu konvansiyonel anlamda bir çarpışma değildi. Lawrence durumu "bütünüyle başarısız olmadık" diye özetlemişti.[24] Fakat bu tarz eylemlerin bir bütün olarak etkisi, münferit olaylardan daha büyüktü. Yapılan her saldırı Türkleri siperler ardındaki garnizonlara toplanıp kırsal bölgeleri Araplara bırakmaya mecbur ediyordu. Çok geçmeden Lawrence, "Hicaz Savaşı'nı kazandığımız aklıma yatmıştı," diyecekti: "Her 1000 kilometrekare Hicaz toprağının 999'u artık özgürdü."[25] Türklerin hâlâ Medine'yi ellerinde tuttukları doğruydu ama ne önemi vardı? Türk garnizonu kapana kısılmış durumdaydı. Onları orada tutmak Mısır'daki bir esir kampında tutmaktan daha ucuza mal oluyordu. Lawrence, Faysal'a Medine üzerine yeni bir saldırı düzenlemeyip dikkati Levant üzerinde yoğunlaştırmayı önerdi. Burada Mısır'dan Filistin üzerine ilerleyen İngiliz ordusuyla bağlantı kurabilirlerdi.

Kuzeye doğru ilerlemenin anahtarı, Kızıldeniz'de kalan son Türk limanı ve Süveyş Kanalı'na en yakın liman olan Akabe'nin ele geçirilmesiydi. Faysal'ın kuvvetleri buradan Suriye'ye doğru ilerlerken ikmal edilebilirdi. Konvansiyonel bir subay amfibi çıkarma yapmayı planlardı ama Lawrence bu yaklaşımı reddetti. İngiliz askerleri "sahili ele geçirebilirdi ama Gelibolu sahilinde olduğu gibi elverişsiz bir konumda bulunabilirdi. Sahilin ardındaki tepelerden gözlem ve makineli tüfek ateşi altında kalacaklardı. Yüzlerce metre yüksekliğindeki bu granit tepeler ağır teçhizatlı askerlerin tırmanmasına uygun değildi."[26] Bunun üzerine Lawrence, Akabe'yi almanın en iyi yolunun "denizden yardım almadan iç kısımdan aşağı inecek gayrinizami Arap birlikleri" olduğuna karar verdi. Türk garnizonuna arkadan sürpriz baskın yapmak için uzun ve zor bir yürüyüş yapmak gerekiyordu. "Bu bir dönüş hareketinin son derece uç bir örneğiydi zira gemilerimizin atış menzilindeki bir siperi ele geçirmek için yaklaşık 1000 kilometrelik bir çöl yolculuğu yapmak zorunluydu."[27]

Lawrence 9 Mayıs 1917'de Vech Limanı'ndan yola çıkarken üstlerine danışma zahmetine katlanmamıştı. Bir subay arkadaşının belirttiği üzere "kendi kanunları-

nı uygulayan" biriydi.[28] Yanındaki Arapların sayısı elliye ulaşmıyordu. Yanlarında kendilerine özgü ticaretin en önemli araçlarını taşıyorlardı: kabilelerin dostluğunu sağlamak için 180 kilo altın, ayrıca demiryolları ve köprüleri havaya uçurmak için 6 deve yükü patlayıcı. Lawrence iki ay sonra, 6 Temmuz'da 2000 Arapla birlikte "şiddetli bir kum fırtınası" eşliğinde Akabe'ye girdi.[29] Daha sonraları bir İngiliz danışman şu yorumu yapmıştı: "Lawrence'ın yanında altın olmasaydı yaptıklarını kesinlikle yapamazdı fakat başka biri de bunu o altının on katı olsa bile yapamazdı." O denli başarılı olmasının nedeni "doğuştan gelen liderlik yeteneğiyle kişiliğini herkese kabul ettirmesi ve yandaşlarından daha iyi atış yapabilen, daha iyi ata binebilen, daha az yiyip içen gözü pek biri olduğunu kanıtlamasıydı."[30]

Lawrence serüvenleri boyunca sürekli hastalanıyor veya yaralanıyordu. Akabe Seferi sona erdiğinde "kıpkırmızı yanmıştı ve çok bitkindi," üstelik kırk beş kilonun altına düşmüştü.[31] Fakat başına 20.000 sterlin ödül konmasına rağmen "kesinlikle korkmuyordu."[32] Bazen ölüme kur yapıyordu. 1917 Haziranında, "Tek başına Şam'a gitmeye karar verdim, yolda öldürülmeyi umuyorum," diye yazmıştı. Daha sonra, anılarının ilk baskısında, "Vücudumda açılacak bir yara, içimdeki karışıklığı dindirmek için faydalı bir menfez olurdu," diyordu.[33]

Sadece çatışmanın gereklerinden değil, aynı zamanda iki efendinin arasında kalmaktan dolayı büyük gerilim altındaydı ("sinirlerim bozuluyor, ruhum daralıyor").[34] Araplar bağımsızlık istiyordu ama Lawrence, Britanya ve Fransa'nın Ortadoğu'yu aralarında paylaşmak için 1916'da gizlice Sykes-Picot Antlaşması'nı yaptığını biliyordu. Bu durumdan, "Onlara yalan söyleyerek bizim için savaşmalarını istiyoruz ve ben buna dayanamıyorum," diye yakınıyordu.[35]

Yaşadığı keder 20-21 Kasım 1917 gecesi meydana gelen bir olay yüzünden büsbütün arttı. Her zamanki Arap kıyafetiyle Suriye'nin Daraa kasabasında tek başına keşfe çıkan Lawrence, Türk askerleri tarafından yakalandı. Askerler onu yerel Türk Komutanı Haşim Bey'in önüne getirdiler. Oğlancılığa hevesli olan adam, onu beyaz teni nedeniyle çarın orduları tarafından Kafkasya'dan Ortadoğu'ya sürülen bir Çerkez zannetti ve "fantezisini" bu esir üzerinde uygulamak istedi. Lawrence onun hamlelerine karşı direnince bey adamlarını çağırıp onu acımasızca dövmelerini ve "kelimelere sığmaz biçimde oynamalarını" istedi ki muhtemelen bu tecavüz anlamına geliyordu. Bu olaydan sonra Lawrence "üstü başı yırtık ve kanlar içinde" olduğundan beyin yatağına götürülmedi (onun yerini "yılgın" bir onbaşı almıştı). Bu yüzden derme çatma bir hücreye atıldı. Göründüğü kadar yaralı olmadığı için kaçma olanağı vardı ama yaşadığı travmadan asla kaçamayacaktı. Sonradan kabul ettiği gibi özellikle geçirdiği zor anlar sırasında bir yasak heyecan ürpertisi hissetmişti: "Muhtemelen cinsellikle ilgili hoş bir sıcaklık bütün bünyemi kaplamıştı." Yaşamı boyunca "bütünlüğümün duvarları geri gelmez biçimde kayboldu" diyerek

utanç duyacaktı. Bu olayın ardından fiziki temastan tiksinir olmuş ve kimseyle yakın bağlar kuramamıştı.[36]

Lawrence başından geçenler konusunda o an için suskun kaldı ve Türklerle savaşmaya döndü, ancak artık iki düzineden fazla Arap muhafızla gezmeye dikkat ediyordu. Bu muhafızlar bir İngiliz askerinin ifadesiyle "sert görünümlü bir gruptu" ve içlerinden herhangi biri "Lawrence için hayatını feda etmeye hazırdı."[37]

1917'nin son aylarında General Sir Edmund Allenby komutasındaki İngiliz-Mısır ordusu artık Türk savunmasını yarmaya başlamıştı. Kudüs 9 Aralık'ta düştü. Sonraki on bir ay Türklerin bütün Levant'tan çıkarılmasıyla geçti. Araplar ilerleyen Müttefik Kuvvetler'in sağ kanadında çeteci destek güçleri olarak faaliyet gösteriyordu. Harekât 1 Ekim 1918'de, Müttefikler "sevinç ve coşkuyla dalgalanan" Şam sokaklarına girdiğinde nihayete erdi.[38]

Lawrence'ın rehberliğindeki Araplar, Türkler arasındaki iletişimi kesip askerlerin hareketini kısıtlayarak bu zafere katkıda bulundu. Onlar sayesinde Osmanlı komutanları Filistin ve Suriye'de Allenby'nin 69.000 askerine karşı 100.000 askeri tümüyle bir araya toplayamadı.[39] Sonlara doğru gayrinizami bedeviler, İngiliz zırhlı araçları ve uçaklarının yanı sıra çoğu eski Osmanlı askeri olan 8000 nizami Arap askeri tarafından takviye edilse de bu savaş genel olarak konvansiyonel olmayan, çok şiddetli bir çatışmaydı. Türklerin acımasız davranışlarına öfkelenen Araplar birçok yerde Türk tutsakları katlettiler. Lawrence ise onları durdurmaya ya isteksizdi ya da beceremeyişti.[40]

Savaştan sonra Lawrence hem Arap hem Britanya heyetinin danışmanı olarak Paris Barış Konferansı'na katıldı. Albay üniformasının üstüne Arap başlığı takması sansasyon yaratmıştı. Amerikalı delegelerden biri onu şöyle tarif ediyordu: "Yaşayan en ilgi çekici Britanyalı... Shelley benzeri bir kişilik, ancak hal böyleyken bir şair olamayacak kadar erkeksi."[41]

Fransızlar, Suriye ve Lübnan'ı, Britanya da Filistin, Irak ve Mavera-i Ürdün'ü alınca Lawrence konferansı büyük bir hayal kırıklığıyla terk etti. Buna rağmen, Sömürge Bakanlığı'nda Winston Churchill'in danışmanı olarak 1921'de Ortadoğu haritasının yeniden şekillenmesinde önemli rol oynamaya devam etti. Gerek Churchill'le yaptığı görüşmelerde gerek o sıralarda gözden geçirdiği *Bilgeliğin Yedi Sütunu* adlı anılarında, arkadaşı Faysal'ın savaş sırasındaki rolünü abartıp Arapların zayıflığını ve aldıkları İngiliz yardımının boyutunu göz ardı etti. Britanya'nın Araplara ve özellikle Haşimilere tekrar ödenmesi gereken büyük bir borcu olduğu izlenimi yaratmaya çalıştı. Kısmen onun bu oyunlarının sonucu, üç Osmanlı vilaye-

tinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan yeni Irak Devleti'nin ilk kralı olarak Faysal tahta çıktı. Kardeşi Abdullah da bir diğer yeni devlet olan Mavera-i Ürdün'ün başına getirildi. Babaları Hüseyin, kendisine bırakılan Hicaz'ı 1924'e kadar yönetti ancak bu tarihte Suudi Arabistan'ın kurucusu olan İbn Suud'a yenildi. Arap milliyetçileriyle Siyonistlerin gündeminin uyuşmadığına inanmayan Lawrence, nüfuzunu kullanarak Faysal'ı ailesinin Filistin konusundaki iddiasından vazgeçmeye bile ikna etti. Filistin, Milletler Cemiyeti'nin 1922'de aldığı bir kararla Britanya "mandası" haline geldi. İngilizlerin niyeti burayı bir "Yahudi Ulusal Yurdu" haline getirmekti.[43]

Faysal'ın torunu 1958'de tahttan indirildi ve Bağdat'ta öldürüldü. Bununla birlikte Irak Devleti varlığını hâlâ sürdürürken Haşimiler, Ürdün'ü yönetmeye devam ediyor. Filistin'se elbette İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi olarak bölündü. Böylece Lawrence'ın günümüz Ortadoğusunun yaratılmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Nitekim savaş sonrası düzenlemenin gerçekleşmesindeki rolünün "savaş sırasında Arabistan'da yaptıklarından" daha önemli olduğunu, yaşamının sonuna doğru şu sözlerle aktarmıştı: "Anlaşmanın her ayrıntısı hâlâ ayakta; keşke diğer barış anlaşmaları da öyle olsaydı!"[44] Ne var ki, bu anlaşmanın sonuçları Lawrence'ın tahmin ettiğinden çok daha sorunluydu. Nitekim Tarihçi David Fromkin'in konuya son derece hâkim *Barışa Son Veren Barış* adlı yapıtında belirttiği gibi Lawrence 1922'de Sömürge Bakanlığı'ndaki görevini bitirdikten hemen sonra durum şöyleydi: "Ortadoğu bitmek bilmez savaşlara (İsrail ve komşuları, diğer ülkeler, Lübnan'da birbirine rakip milisler arasında) ve sürekli tırmanan terör eylemlerine (uçak kaçırmalar, suikastlar, gelişigüzel katliamlar) sürüklendiği bir yola girmişti. Bunlar 1970'ler ve 1980'lerde uluslararası yaşamın karakteristik bir özelliği olacaktı."[45] 1990'lar, 2000'ler ve 2010'larda da durum aynıydı.

Lawrence Sömürge Bakanlığı'ndaki işi bittikten sonra "gözden ırak"[46] olmayı tercih etti ama Lowell Thomas adlı girişimci bir şovmen yüzünden bunu gerçekleştirmesi gittikçe zorlaştı. Daha önce Chicago'da gazetecilik yapan Thomas, 1918'de Akabe'de Lawrence'la birkaç gün geçirmişti. Fakat bu kıt malzemeden popüler bir kitap ve dia gösterisiyle desteklediği "Arabistanlı Lawrence" adlı bir konferans çıkarmayı başarmıştı. Bunlara konu olan kişi Thomas'ın sunumunu "aptalca ve kusurlu" bulsa da, konferans New York'tan Londra'ya tıklım tıklım dolu salonlarda aylar boyunca sürdü. Söylenenlere göre tüm dünyada bu gösteriyi dört milyon kişi izlemişti. Siperlerdeki kitlesel kıyımların ardından bu romantik cesaret masalı insanlara cazip geliyordu.[47] Thomas'ın kendisine taktığı adla *Arabistan'ın Taçsız*

Kralı[48] kamuoyunun projektör ışıklarından kaçmak için sahte bir adla ve düşük bir rütbeyle Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne girmiş, kendi ifadesiyle "çarkın bir dişlisi" olmuştu.[49] Daha sonra adını mahkeme kararıyla T. E. Shaw olarak değiştirdi. Özel hayatına tecavüz edilmesi yüzünden, "Basının canı cehenneme," diye ateş püskürüyordu.[50]

Aslında T.E.'nin şöhret karşısında takındığı tavır muğlaktı. Bir yandan tanınmazlık konusunda çok arzuluyken diğer yandan George Bernard Shaw ve Thomas Hardy gibi edebiyat devleriyle kamuoyu önünde arkadaşlık ediyor, anılarını bastırıyor ve önde gelen ressamların karşısına geçip portresini yaptırıyordu. Basın 1925'te sessiz görevini keşfedince geçici olarak RAF'tan (Kraliyet Hava Kuvvetleri) ayrılıp Kraliyet Tank Birliği'ne geçmek zorunda kaldı. Fakat RAF kurmay kadrosuyla dostluğu sayesinde tekrar hava kuvvetlerine dönmesine izin verildi. Hava kuvvetlerinin durumunu yakın arkadaşı şair Robert Graves'e, "Ortaçağda bir manastıra kapanmanın günümüzdeki en yakın şekli" diye açıklamıştı.[51] Burada meslektaşı olan teknisyen-"keşişler" ile yoldaşlık ettiği hissine kapılmıştı. 1935'te RAF'tan ayrılıp Dorset'te küçük bir kır evine yerleşmesi üzerinden çok geçmeden, çok sevdiği şekilde bir köy yolunda motosikletle son hızla giderken kaza yapıp öldü. Winston Churchill onun kırk yedi yaşında hayatını kaybetmesini Britanya İmparatorluğu'nun uzun yıllardan beri aldığı en büyük darbe olarak niteledi. Gazetecilere, "Lawrence'ın şahsiyetinde zamanımızın en büyük varlıklarından birini kaybettik," diye açıklama yaptı.[52]

Aradan uzunca bir süre geçtikten sonra yaşamının son yılları hakkında daha kirli ayrıntılar ortaya çıktı. 1923 ile 1935 arasında, ara sıra genç bir askere para karşılığı kendini kırbaçlatmaktan sapkınca bir tatmin almıştı. Besbelli Daraa'da yaşadığı eziyetten ötürü kendini cezalandırıyordu. Psikiyatrlar buna "kırbaçlatma bozukluğu" diyordu. Lawrence'ın arkadaşlarının ve ailesinin bu özel davranış hakkında bir fikri yoktu. Bu olay, kırbaçlamayı gerçekleştiren asker başından geçenlerin öyküsünü 1968'de bir gazeteye sattığı zaman ortaya çıktı. Bununla birlikte, yaygın kanının aksine Lawrence'ın eşcinsel olduğuna dair bir kanıt yoktur. Sürekli biçimde "cinsellikten uzak" kalmış ve büyük bir olasılıkla erkek veya kadın kimseyle cinsel ilişkiye girmemişti.[53]

"Deliliğin çok yakınında" olduğunu kabul eden bu "garip karakter" hakkındaki yargılar yıllar içinde keskin bir şekilde bölünmüştü.[54] Bazıları yeterince bulgu olmadığı halde onunla "sürekli yalan söyleyen talihsiz bir şarlatan"[55] diye alay ederken, ondan yana olanlarsa gayet mantıkdışı bir tavırla onu Napolyon, Marl-

borough ve tarihteki diğer "büyük komutanlarla" kıyaslıyordu.[56] Lawrence "yan gösterinin yan gösterisi" olarak tanımladığı kendi yaptığı işlere asla böyle bir önem yüklememişti. Son derece alçakgönüllü bir tavırla, "Benim rolüm küçüktü," diye yazmıştı.[57]

Franz von Papen daha dengeli bir yargıda bulunmuştu. Geleceğin Alman şansölyesi ve İstanbul büyükelçisi, o tarihlerde Osmanlı ordusunda danışman olarak görev yapan alt rütbeli bir subaydı. Onun hakkında şöyle diyordu: "İngilizler, İslam dünyasına bu denli anlayış ve sevgi duyan birinin hizmetinden yararlandıkları için kendilerini şanslı görebilir. Onun faaliyetleri askeri açıdan muhtemelen büyük öneme sahip değildi, ancak siyasi ve iktisadi açıdan paha biçilmez değerdeydi."[58] (Papen "iktisadi" derken büyük olasılıkla Britanya'nın egemenlik sahasına giren petrolden bahsediyordu.)

Lawrence'ın en kalıcı etkisi gerilla savaşının göz kamaştıran bir uygulayıcısı olarak çok sayıda insana esin kaynağı olmasıydı. Birinci sınıf bir yazar, aynı zamanda "cin gibi bir mizah duygusuna" sahip "zeki ve bilgili"[59] bir konuşmacı olarak geleceğin Lawrence'ları için verimli bir rehberdi. "Benim berbat kitabım"[60] dediği *Bilgeliğin Yedi Sütunu* ölümünden sonra birçok baskı yapmış ve haklı biçimde gerçek bir edebiyat yapıtı olarak beğeni kazanmıştı. Bunun kısaltılmış uyarlaması olan *Çölde İsyan*, henüz o hayattayken bir çoksatar haline geldi. Ayrıca makalelerinden ikisi genel kamuoyuna değil askerlere hitap eden etkileyici yazılardı.

1920'de *Army Quarterly* dergisinde çıkan *Bir İsyanın Evrimi* adlı makalede Lawrence kendi tecrübelerini aktararak gayrinizami savaş konusunda ayrıntılı açıklamalar yapıyordu. Bu makale arkadaşı askeri stratejist Basil Liddell-Hart'ın derlediği ve *Encyclopaedia Britannica*'nın 1929 baskısında "Gerilla Savaşı Bilimi" adlı maddenin temelini oluşturdu. Maddenin yazarı olarak T.E. LA. harfleri kullanıldı. Lawrence'ın bu yazıda kullandığı çok sayıda aforizma günümüzde de yaygın biçimde alıntılanmaktadır: "Yazılı basın modern komutanın cephaneliğindeki en büyük silahtır"; "Gayrinizami savaş süngü hücumundan çok daha akıllıcadır"; "İsyanlar yüzde 2 oranındaki aktif bir vurucu güçle ve yüzde 98 oranındaki pasif sempatiyle başarılabilir." Onun vardığı bu sonuç, konvansiyonel ordu düşünce yapısına karşı açık bir meydan okumaydı: "Elli sözcükle şöyle özetlenebilir: Gereken hareketlilik, güvenlik (düşmanı hedeflerden yoksun bırakarak), zaman ve doktrin (her özneyi dost kuvvet safına çekme düşüncesi) olduğu takdirde zafer isyancıların olacaktır. Zira sonunda belirleyici olan cebirsel faktörlerdir ve bunlara karşı kullanılan vasıtalar ve ruh ne kadar kusursuz olursa olsun boş yere mücadele eder."[61]

Bu sözler o zamandan beri gerillalar ve onlara yardım edenler için yükselen bir çığlık oldu. Ne var ki Lawrence'ın iddiası hızlı bir okumayla edinilen izlenimde olduğu denli geniş kapsamlı değildir. Yazdığı bütün unsurlara dikkat edin: Ba-

şarı ancak gerillalar "hareketliliğe," "güvenliğe," zamana," ve "doktrine" sahip olduğu takdirde kesindir. Bütün bu avantajların lütfedildiği direniş hareketi çok azdır. Sonuçta kaç direnişçi Kraliyet Hava Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri'ni yardıma çağırabilmiştir? Nitekim Lawrence'ın yakın çevresindeki bir danışman Araplara, "Daha fazla hareket serbestliğine veya daha fazla güvenliğe sahip bir kuvvet yok denecek kadar azdır," demiştir.[62] Gerillaların çoğu bu avantajlardan yoksun olduğundan hedeflerine ulaşamaz. Arap İsyanı bile katıksız bir başarı sayılmazdı; direnişçiler Avrupalı müttefiklerinin Osmanlı topraklarının büyük bir kısmını kendilerine ayırmasını engelleyecek kadar güçlü değildi.

Lawrence'ın diğer kalıcı yazısı Akabe'nin ele geçirilmesinden bir ay sonra, 20 Ağustos 1917'de kaleme alınan *Yirmi Yedi Makale*'dir. Bunu okurken de ihtiyat payını elden bırakmamak gerekir. Lawrence burada etkili bir danışman olma konusunda bazı sırlarını paylaşıyordu. Onun kurnazca öğütleri arasında şunlar vardı:

> Etkinlik yaratma açısından astlarla uğraşma dürtüsü ne kadar büyük olursa olsun, kimseye emir vermeyin ve talimat veya öğütlerinizi birlik komutanına saklayın... Öğüt vermek amacıyla yapılan resmi ziyaretler, fikirleri günlük konuşmalar içinde sürekli aşılamak kadar iyi değildir... Müdahaleniz ne kadar göze batmazsa etkinliğiniz o kadar artar... Kendi başınıza iş yapmak için fazla çabalamayın. Sizin mükemmel bir şekilde yapmanızdansa Arapların vasat bir şekilde yapması daha iyidir. Bu onların savaşı, siz onların adına kazanmak için değil onlara yardım etmek için oradasınız.

Tüm bu aforizmaları o günden beri danışmanlık görevi üstlenen bütün Batılı askerler kullandılar. Özellikle "kendi başınıza... fazla çabalamayın" önerisi, 2003'ten 2007'ye kadar Irak'ta bulunan Amerikan ve İngiliz askerleri arasında çok rağbet gördü. Bu fikrin yarattığı yıkıcı karışmama politikası, savaşın kontrolden çıkmasına yol açtı. Ancak General David Petraeus halkı korumak için daha fazlasını yapmaya karar verdikten sonra işler yoluna girmeye başladı. Lawrence'tan yapılan alıntıları dogmatik biçimde uygulama niyetinde olanların –ki böyle bir şey onu dehşete düşürürdü– unutmaması gereken husus, *Yirmi Yedi Makale*'de verdiği öğütlerin "sadece bedeviler için geçerli" olduğudur. "Şehirlerde yaşayanlara veya Suriyelilere tamamen farklı şekilde davranılması gerekir." Bu hususu da ekleyebilirdi ama zaten kendiliğinden belli olduğu için eklememişti. Verdiği öğütler (Irak'ta olduğu gibi), isyancılara karşı mücadele edenler için değil isyancılar içindi.[63]

Lawrence'ın en önemli başarısı her koşula uyarlanacak bir gerilla savaşı veya askeri danışmanlık şablonu oluşturmak değildi. Aksine o kendi örneğiyle, gayri-

nizami savaşta yer alan bir askerin yerel koşulları anlamasının ve kendini bunlara uydurmasının ne kadar zor olduğunu göstermişti. Hem düşmanın hem müttefiklerinin eylemlerini anlamak için çaba sarf ederek empatiyi güçlü bir savaş silahına döndürmüştü. Türklerden, "*Öğrenmek* için kendimi onların arasında yüz kez tehlikeye attım," diye bahsediyordu. Daha sonraları başarısının sırrını, "çok çalışma, çok düşünme ve konsantre olma," diye açıkladı. Kendi örneğinin "çok iri bir gövde ve çok küçük bir kafadan" oluşan pek çok meslektaşının "temel ve zarar verici ilgisizliğiyle" tamamen zıt olduğunu söylüyordu.[64]

Lawrence "faal" bir vücut ve "düşünen" bir kafanın seyrek rastlanan bir bileşimiydi. Bazı bakımlardan, gerillalara karşı çarpışan bir savaşçı olarak konuya öbür taraftan yaklaşan bir diğer uyumsuz kişilik Marshal Lyautey'e benziyordu. Fakat gördüğümüz gibi "uyum" ve "esneklik" gerekliliği konusunda benzer sonuçlara ulaşmıştı.

39

NİZAMİ GAYRİNİZAMİLER

İkinci Dünya Savaşı'nda Özel Kuvvetlerin Doğuşu

Birinci Dünya Savaşı sırasında Lawrence'ın başarılarını ve onun kadar yaygın olmasa da Alman subayı Paul von Lettow-Vorbeck'in Doğu Afrika'da İngilizlere karşı kullandığı vur-kaç taktiklerini herkes duymuştu. Dolayısıyla bir sonraki dünya savaşında gayrinizami operasyonların katlanarak artması şaşırtıcı değildi. Alman ordularının bütün Avrupa'da ilerleyişinin öncülüğünü birkaç dil konuşabilen ve genellikle düşman üniformalarıyla harekât yapan Brandenburg komandoları yaptı. Bu birlik Lettow-Vorbeck'in emrinde çalışan ve kendisi de Lawrence'ın harekâtlarını inceleyen Yüzbaşı Theodore von Hippel'in girişimiyle kurulmuştu.[65] Brandenburglar Mayıs 1940'ta Hollanda askeri kıyafetine bürünerek Meuse Nehri üzerinde önemli bir köprüyü ele geçirip Hollanda'ya girdi. Ardından Belçika'daki Eben Emael Şatosu'na planörlerle akın yaptılar. Daha sonra, SS Binbaşısı Otto Skorzeny 1943'te planörleri kullanarak Mussolini'yi İtalya'da bir dağın tepesindeki hapishaneden kurtarmak için ünlü bir baskın yaptı. (Planörler 1940'larda bugün helikopterlerin oynadığı rolü üstleniyordu.) İtalyanlarsa Decima MAS adı verilen, son derece kabiliyetli bir deniz piyade komando birliği kurmuştu. Bu birlik günümüzdeki SEAL'lerin öncüsüydü.

Fakat İkinci Dünya Savaşı'nda gayrinizami kuvvetleri üstün biçimde kullanan Müttefikler oldu. Mihver Devletleri'ni yenmek için gereken dev orduları hazır hale getirmek için yıllar gerektiğini biliyorlardı. O esnada hiçbir şey yapmamaktansa sinir bozucu baskınlar düzenlemek daha iyiydi. En azından Güney Afrika'da küçük rütbeli bir subayken Boer komandolarının yarattığı tesiri gören Winston Churchill öyle düşünmüştü. Fransa'nın düşman eline düştüğü Mayıs 1940'ta başbakan olduğu zaman derhal iki birlik kurdu. Bunlar "düşman sahillerinde bir terör yönetimi

yaratmak" üzere kurulan Kara Kuvvetleri Komandoları ile tamamen yeni ve sivil bir örgüt olan Özel Harekât Birliği (SOE) idi. Bu birliklerin amacı işgal edilen ülkelerde "yıkıcı faaliyetler ve sabotaj" yapmak ya da Churchill'in tabiriyle, "Avrupa'yı alevler içinde" bırakmaktı. Durumun aciliyetini gösteren olay, komando birliğinin önerilmesinden üç gün sonra onaylanması ve on beş gün sonra Fransız kıyısına ilk baskını gerçekleştirmesiydi.[66] Çok geçmeden düşman hatlarında harekât yapmak üzere başka İngiliz birlikleri de kuruldu. Kuzey Afrika'daki savaş Uzun Menzilli Çöl Grubu, Özel Hava Birliği (SAS) ve Popski'nin Özel Ordusu gibi birliklerin doğmasına yol açtı. Bu birlikler yol bulunmayan kum denizini aşmak için paletli kamyonlar ve cipler kullanıyor, Alman ve İtalyan birliklerini hiç ummadıkları anda vuruyordu. Altta kalmayan Kraliyet Deniz Piyadeleri, Kraliyet Hava Kuvvetleri ve Kraliyet Deniz Kuvvetleri kendilerine ait komando tarzı birlikleri kurdular.

Bu özel kuvvetlerin tümü uçak ve telsiz gibi modern icatları hayati ölçüde kullandı. Fakat aynı zamanda geçmişin eskimeyen derslerinden yararlandılar. SOE'nin ilk liderleri olan J. C. F. Holland ve Colin Gubbins, IRA'ya karşı savaşmış subaylardı. Holland ayrıca Birinci Dünya Savaşı'nda Arap gerillalara yardım etmiş ve Boer taktiklerini incelemişti. Şimdi ikisi de T. E. Lawrence, Michael Collins ve Christiaan de Wet'in ustası olduğu "centilmence olmayan" taktikleri kullanmakta kararlıydı.[67]

Bütün özel harekât birliklerinin ortak adı haline gelen "komando" sözcüğünü ilk kullananlar Boerler oldu. Bununla birlikte, bütün komando harekâtları kendiliğinden gerilla savaşını, ya da bugün bilinen adıyla "konvansiyonel olmayan savaşı" içermiyordu. Harekâtların çoğu modern askeri terimler sözlüğünde "doğrudan eylem" denebilecek şekilde, dost topraklardaki üslerden düşmana yöneltilen kısa süreli baskınlardı. Buna karşılık gerilla harekâtları tipik olarak, sabit üslere sahip bulunmayan ya da üsleri düşman kontrolündeki topraklarda bulunan savaşçılar tarafından yürütülür. Her halükârda, operasyon bölgesinde tipik bir komando veya Brandenburg ekibine göre daha fazla vakit geçirirler. Daha çok bir gerilla kuvvetini andıran SOE, Mihver Devletleri'nin işgalindeki ülkelere sızarak yerli direniş hareketleriyle birlikte çalışıyordu. Bununla birlikte, SOE ve SAS 1944'te Alman iletişim hatlarını kesmek amacıyla Fransa'ya paraşütle indirme yaptığında farklar birbirine karıştı.

Amerika Birleşik Devletleri nihayet Aralık 1941'de savaşa girdiği zaman İngiltere örneğini izledi ve Stratejik Hizmetler Ofisi'ni (OSS) kurdu. "Vahşi Bill" lakaplı General Donovan başkanlığındaki kuruluşun görevi istihbarat toplamaktan propaganda yapmaya kadar değişiyordu. Özellikle sabotaj faaliyetleri yürüten ör-

güt, "Kundakçılık: Talimat Kılavuzu" gibi muzip başlıklar taşıyan resimli eğitim broşürleri dağıtıyordu. OSS ayrıca birtakım gizli silahlar da geliştirmişti. Bunların arasında "düşen bir bomba ve ardından meydana gelen patlama sesini tıpatıp veren panik yaratıcı Hedy" ve "TNT'den daha büyük tahrip gücüne sahip una benzer bir madde olan Jemima Teyze" vardı.[68]

ABD Kara Kuvvetleri komandoların benzeri olan Rangerlar Birliği'ni 1942'de kurdu. Birliğin adı, 1940 tarihli *Kuzeybatı Geçidi* adlı filme konu olan Robert Rogers'ın anısına verilmişti. Komandolar gibi Rangerlar da sık sık konvansiyonel saldırıların öncüsü olarak görev yaptılar. Bunun en ünlü örneği, Normandiya Çıkarması sırasında Pointe du Hoc'daki 40 metrelik dik kayalıkları tırmanmalarıydı. ABD Deniz Piyadeleri de benzer baskın taburları kurdu. İçlerinde Avustralya, Belçika, Kanada ve Fransa'nın bulunduğu müttefik ülkeler, İngiliz ve Amerikalılarla birlikte çalışmak üzere kendi özel savaş örgütlerini kurdular. Sovyetler Birliği de Alman hatları ardına vur-kaç operasyonları yapan çok sayıda partizan ve *Spetsnaz* komandosu kullanarak gayrinizami harekâtları benimsediğini gösterdi.

Küçük bir askeri birlik tarafından gerçekleştirilen, özellikle risk içeren ve konvansiyonel olmayan her türlü taarruza "özel harekât" adı verilebilir. Bu anlamda özel harekâtların tarihi Truva Atı'nın kullanıldığı günlere kadar uzanmaktadır.[69] Bu kavramı kurumsal hale getirmeye yönelik ilk girişimler, askerleri vur-kaç saldırılarına yönelik olarak eğiterek donatma çabaları 18. yüzyılda hafif piyadeler ve Rangerlar vasıtasıyla gerçekleştirildi. Fakat 1940'lardan önce gayrinizami operasyonlarda yer alan askerler çoğunlukla istila gerçekleştikten sonra koşullara göre davranmak zorunda kalıyordu. Amerikan Devrimi sırasında Francis Marion'u veya Yarımada Savaşı sırasında İspanyol askerlerini düşünün. Onların tecrübelerini, İkinci Dünya Savaşı sırasında kendi yurtlarını savunan Rus askerlerinden Filipinler'deki Amerikalılara kadar yenilgiyi kabullenmek yerine gerilla gibi savaşmayı seçen çeşitli kuvvetler tekrarlamıştı. Bununla birlikte savaş sırasında aynı zamanda, özel kuvvetleri bu tür görevler için eğitip donatmaya yönelik en yoğun çabalar görüldü.

Bu yenilik "elit" birliklere gerek görmeyen nizami askerlerin büyük bir kısmı tarafından hoş karşılanmadı. Genellikle gönüllülerin alındığı bu birliklere katılmaya gönüllü olanlar İngiliz komutan W. E. D. Allen'in sözleriyle ya "genç hevesliler" ya da "vadesi dolmuş huzursuzlar" idi. "İşini iyi yapan ehliyetli askerler bu tür duyurulara genellikle kulak asmıyordu."[70] Gönüllülerin çok büyük bir kısmı yüksek sınıflara mensup maceracılardı. Allen'in kendisi de Eton mezunu ve eski bir meclis üyesiydi. İngiliz Özel Kuvvetler saflarında aktör David Niven, bir İskoç soylusu ve

geleceğin kabine üyesi Lort Lovat, roman yazarı Evelyn Waugh ve dönemin başbakanının oğlu Randolph Churchill gibi isimler vardı. Başkan Roosevelt'in oğlu James de özel kuvvetlerde görev yapmış ve ABD Deniz Piyadeleri'ne bağlı Carlson'ın Akıncıları içinde yer almıştı. OSS'ye girenler arasında Wall Street çalışanları ve Sarmaşık Birliği'ne üye üniversitelerin mezunları o kadar çoktu ki, kurumun baş harflerinin açılımının "Aman Ne Sosyal" [Oh So Social] olduğuna dair espriler yapılıyordu. SAS'ın safları da Oxford ve Cambridge mezunlarıyla doluydu.

Bunun sebebi kısmen üst kademedeki kişilerin kendi okullarından mezun olanlara öncelik tanıması gibi bir züppelik olabilir ama normal askerlerin ne kadar yetkin olsalar da iyi gayrinizami asker olmadıkları da yaygın kabul görüyordu. Pervasız aristokratlar bu göreve daha uygun olabilirdi. Toplumsal yelpazenin öbür ucunda bulunan yeraltı suç dünyasının mensuplarıysa, kalpazanlık ve kasa hırsızlığı gibi konularda işe yarıyordu.[71] 1940'ta yarbay olduğu sırada İngiliz Komandoları'nı kuran Tuğgeneral Dudley Clarke şöyle yazmıştı: "Elizabeth Dönemi korsanı, Chicago gangsteri ve Sınır bölgesinin kabile üyesinin bir karışımını arıyorduk. Bunların en iyi nizami askerlerde görülen profesyonel yeterliliğe ve disiplin standardına bağlı olmasını istiyorduk. Komandonun, askerler yan yana durduğunda safları bir arada tutan kitle disiplininin ötesinde bir şeye ihtiyacı vardı. Onun sağında ve solunda bulunanların başına ne gelirse gelsin, hedefe gitmesini sağlayacak türden kişisel ve bağımsız bir disiplin altına alınması gerekiyordu." Clarke şu sonuca varıyordu: "Bu da bir kereye mahsus nizami askeri oluşumların kökleşmiş 'takım ruhu' anlayışından kurtulmayı öğrenmesi anlamına geliyordu."[72]

40

WINGATE'İN SAVAŞLARI

Filistin, Habeşistan ve Burma'da Bir "Dik Başlı Dâhi", 1936-1944

Clarke'ın öğüdünü meslektaşı Orde Charles Wingate kadar hevesle tutan veya haddinden fazla uyan insan yok denecek kadar azdı. Filistin, Habeşistan ve Burma'da girişti̇ği gayrinizami operasyonlarla ün kazanan Wingate, uzaktan akrabası T. E. Lawrence'ın İkinci Dünya Savaşı'ndaki en yakın muadili olmuştu. Onun gerilla taktiklerini konvansiyonel orduların cephaneliğine katma konusundaki öncü çabaları, çoğu zaman kafası konvansiyonel tarza yatkın subayların küçümseme ve inançsızlığıyla karşılaştı. Wingate bunlara aldırmadı. "Popülerlik bir zayıflık belirtisidir," diyordu. Meslektaşları ikiye ayrılmıştı, onu "askeri bir dâhi veya şarlatan"[73] olarak görüyorlardı. İlk günlerinden itibaren üstlerine karşı bitmek bilmeyen bir savaşa tutuştu.

En iyi arkadaşı, onun Woolwich'teki Kraliyet Harp Okulu'nda genç bir öğrenciyken bile "otoriteye karşı aldığı tavrıyla kendisine karşı şiddetli düşmanlıklar yaratacak gücü" olduğunu belirtmişti.[74] Daha sonra, henüz alt rütbeli bir subayken generallerle toplantı yaptığında masaya çalar saatini koymakla ünlenmişti. Saat çaldığı zaman ayağa kalkıyor ve şöyle konuşuyordu: "Evet Beyler, bir saat boyunca konuştunuz ve hiçbir sonuca ulaşamadınız. Sizinle daha fazla zaman harcayamam!"[75]

Wingate'in ilk isyanı içinde yetiştiği boğucu dini atmosfere karşı gerçekleşmişti. Hindistan ordusundan emekli bir albay olan babası Plymouthlu Kardeşler adlı köktenci bir Protestan tarikata mensuptu. Babasıyla annesi, içlerinde "Ordey"in (ailedeki adı böyleydi) de bulunduğu yedi çocuklarını, kardeşlerden birinin deyimiyle bir "kasvet tapınağı" içinde yetiştirmişti. Burada dua etmek zorunlu, havailik yapmak yasaktı ve daima "ebedi cehennem korkusu" vardı.[76] Wingate topçu subayı olarak yetişmek üzere Woolwich'e geldiğinde Plymouthlu Kardeşleri'nden ayrıl-

mış olmakla birlikte dini bakış açısını asla terk etmedi. Yaşamı boyunca İncil'den "beslenip" derin etkisi altında kaldı ve bir arkadaşının ifadesiyle, "yaptığı her işte onu rehber edindi."[77] Çocukluğundan kalan bir diğer miras, düzen altına alınmaya karşı şiddetli nefret duymasıydı. Woolwich'teyken başı bu konuda sürekli dertteydi. Kendisini disiplin altına almaya çalışan "askeri maymunlara" karşı olumsuz düşüncelere sahipti.[78]

Mezun olduktan sonra Arapça öğrendi ve 1928'de İngilizlerin yönetimindeki Sudan Savunma Kuvveti'ne katılarak yerel halktan askere alınanları denetledi. Burada ele geçirilmesi zor köle tacirleri ve kaçak avlananlarla mücadele ettiği sırada, bütün meslek yaşamı boyunca kullanacağı vur-kaç taktiklerini öğrendi.[79] Ayrıca birtakım sıra dışı huylar edindi. Bunlar arasında son derece pis kıyafetler giymek (astlarından biri, "Çorapları çok pis kokuyordu ve delik deşikti," demişti),[80] tehlikeli ve rahatsız ortamlarda yaşamak ve ziyaretçilerini çıplak olarak kabul etmek gibi davranışlar vardı. (Otel odasında muhabirlere brifing verirken bir yandan da "saç fırçasıyla vücudunun alt kısımlarını fırçalamakla" ün kazanmıştı.)[81] Wingate'in başka ayırt edici özellikleri de vardı. 19. yüzyıl kâşifleri gibi kolonyal şapka takıyordu. Yanında bir çalar saat taşıyordu ("kol saati hiçbir işe yaramıyor" diyordu).[82] Sağlığa faydalı olduğuna inandığından soğanı elma gibi ısırarak yiyordu. Sadece bıyık uzatmaya izin veren Kraliyet Yönetmeliği'ne aykırı olarak zaman zaman sakal uzatıyordu.

1933'te Sudan'dan dönerken gemide Ivy Paterson adlı bir İngiliz hanım ve onun on altı yaşındaki kızı Lorna'yla tanıştı. Wingate'in "orta boylu" olduğunu (boyu 1.68'di) belirten Ivy, "çıkık" alnına ve "güzel ellerine" dikkat çekmişti. Fakat en etkileyici yanı gözleriydi: "Oldukça derin bakışlı ve menekşe mavisi bu gözler bir peygamber ve ileriyi gören birinin gözlerini andırıyordu... Yoğun ve ateşli bakan bu gözler onun kişiliğinin alışılmadık gücünün habercisiydi." Onun bu gözlemini bir başka yolcunun, "sesi zımpara kağıdına benziyor" sözleri pekiştirmişti ("bir taşın başka bir taşa değmesi gibiydi").[83] Wingate "gün ışığına çıkmış her konuda" konuşuyordu. Bunların arasında Beethoven'a duyduğu sevgi ve radyoya o zaman verilen adla "telsizden" hoşlanmaması gibi konular da vardı. "Zekice konuşuyordu. Fakat bazen uzun bir süre boyunca hiç konuşmayıp sustuğu da oluyordu."[84]

Ivy'nin kızı Lorna onu görür görmez vurulmuştu. Otuz bir yaşındaki Orde de nişanlanmak üzere olmasına rağmen bu sevimli okul kızına âşık oldu. İki yıl sonra, Lorna liseyi bitirir bitirmez evlendiler. Bu olayla yıkılan eski nişanlı Orde'ye öyle bağlıydı ki asla evlenmedi; zira hiçbir erkeğin onun yerini tutacağını düşünmüyordu. Bu durum Wingate'in sürekli yaydığı antipatiyi, etrafında oluşturduğu sıkı bağlılık duygusuyla dengelediğinin kanıtıydı.[85]

Yüzbaşı Wingate 1936'da İngiliz yönetimi altındaki Filistin'e gönderildi. Burada Arap İsyanı'nı bastırmak için didinen İngiliz ordusunda istihbarat subayı olarak görev yapacaktı. Arap kültürüyle içli dışlı olmasına rağmen Siyonizmin cazibesine kapıldı. Bunun boyutu inançlı Siyonistlerin bile onu "fanatik" diye tanımlayacağı noktaya varmıştı. Wingate, Yahudileri çölü "çiçekler açan bir yer" haline getirdikleri için takdir ediyor, Britanya için Araplardan daha iyi müttefik olacaklarına inanıyordu. "Yahudi karşıtı ve Arap yanlısı" gördüğü sömürge yönetimiyse bu düşünceyi paylaşmıyordu. "Herkes Yahudilere karşı, o yüzden ben onları tutuyorum," diyordu.

O sıralarda Yahudiler Filistin'de 1980'lere kadar yaşanmayacak büyüklükte bir ayaklanmayla karşı karşıyaydı. İkinci İntifada olduğu gibi, bu isyana da şehirlerde görülen terör hareketleri damgasını vurmuştu. Bombalar ve silahlar hem İngiliz yöneticileri hem Yahudi sivilleri hedef alıyordu. Britanya yönetimi bölgeye derhal 20.000 asker gönderip şüphelilerin evlerini havaya uçurmak gibi cezalandırıcı önlemlerle şehirlerin kontrolünü tekrar ele geçirmeye çalıştı. Bunun üzerine isyancılar kırsal bölgede tecrit edilmiş Yahudi yerleşimlerine, polis karakollarına ve aynı zamanda ılımlı Araplara saldırmaya başladı.

Yahudiler başlangıçta *havlaga* adı verilen karşılık vermeme şeklinde tepki gösterse de şiddet devam edince çatışmaya girdiler. Wingate karşı saldırının ön cephesinde yer alıyordu. "Hava kararmaya başlayınca kırlarda hâkimiyetin tamamen çetecilerin eline geçtiğini" saptamıştı. 1938'de gece hâkimiyetini tekrar ele geçirmek için İngiliz ve Siyonist liderleri Özel Gece Timleri kurulması konusunda ikna etti. İngiliz askerleri ile Yahudi "sözleşmelilerden" oluşan bu timler, tahkim edilmiş [1]*kibbutz*lardan gizlice çıkarak "tek vücut halinde süngüler ve bombalarla Filistinli çetelere saldırıyor, böylece terörizme son veriyorlardı."

Sayısı 40 Britanyalı ve 100 Yahudi'ye ulaşan Gece Timleri 10'ar kişilik ekipler halinde çalışıyordu. Geceleri yürüyerek, şafak sökerken taarruz ediyorlardı. Ekip üyeleri haki şort ve lastik tabanlı postal giyiyordu. Emektar askerler tek sıra halinde saatler boyunca yaptıkları yürüyüşün "genellikle dik tepelerle dolu, çok taşlı ve çorak arazide" gerçekleştiğini belirtiyordu. Bunun amacı "sürekli kullanılan patikalardan kaçınmak ve zikzaklı veya yılankavi bir yol çizmekti." Wingate, "Her halükârda değişmeyen kural tamamen sessiz olmaktır," diye talimat vermişti. "Tim üyeleri öksürüğe yol açtığı için sigarayı bırakmaya" çalışmalıydı. Amaçları "tam bir şaşırtma" yaratmaktı ki, genellikle bunda başarılı oluyorlardı. Onların beklen-

1 Kibbutz: İsrail'de ortaklaşa kullanılan yerleşim bölgesi.

medik bir anda ortaya çıkması, Wingate'in "çelimsiz, cahil ve ilkel" diye küçümsediği Filistinli direnişçiler arasında "paniğe" yol açıyordu.

Wingate bu taarruzlar sırasında karanlıkta yön bulma konusundaki doğuştan yeteneğini ve "demirden bünyesini" sergileyip tehlikeye zerre kadar aldırış etmediğini gösterdi. Bir çatışma sırasında yanlışlıkla açılan "dost ateşiyle" beş yerinden vurulup "kâğıt gibi bembeyaz olmasına ve üstü başı kan içinde kalmasına" rağmen "oldukça sakin bir tavırla İngilizce ve İbranice emirler vermeye" devam etmişti. Gece Timleri'ne, Arap sivillere "teröristlerin aksine nazik ve saygılı davranılması" konusunda emir vermişti. Bununla birlikte, bir keresinde Yahudi bir arkadaşının öldürülmesine misilleme olarak bir Arap köyünün yakılıp yıkılmasının bizzat başını çekti. Sonraki yıllarda Wingate kendi ekiplerinin en az 140 isyancıyı öldürüp 300'den fazlasını yaraladığını iddia etti. Aynı büyüklükteki hiçbir Britanya birliği bu rakama ulaşamamıştı.

Wingate 1939'da Filistin'den ayrıldığında Britanya'nın ikinci yüksek askeri nişanı olan Üstün Hizmet Nişanı'nın ilkini kazanmıştı. Toplam üç kez alacağı bu ödülün dışında kendisine *Hayedid* (Arkadaş) diyen Filistinli Yahudilerin kalıcı dostluğunu kazandı. Gece Timleri'nin usta askerleri arasında bulunan Moşe Dayan ve Yigael Yadin sonraki yıllarda İsrail ordusunun önde gelen generalleri arasında yer aldılar. Wingate'in protokole önem vermeyen tavrını, cephedeki subayların yönettiği hızla intikal edebilen taarruz harekâtlarını, terör saldırılarını önceden önlemeye verdiği önemi kendi ordularına aşıladılar. Dayan daha sonraları, "Baskın kişiliği sayesinde fanatikliği ve inancı hepimizi etkisi altına almıştı," diye yazdı.

Wingate kendi ordusunda geçimsiz yabani bir adam olarak görülüyordu. "Adil savaşma konusunda yaygın olarak bilinen itibarı ortadan kaldırmakla" suçlanıyordu. "Yahudilerin çıkarlarını kendi ülkesinin çıkarlarından önde tuttuğu için" potansiyel bir "güvenlik riski" olarak görülüyordu. (Wingate gizli belgeleri Siyonist liderlerle paylaşmıştı.) Filistin'deki İngiliz Komutan General Robert Haining'e göre "ülkesinden yana olmak yerine kendi amaçları ve beğenilerine uygun olarak hareket etmiş," yaptığı hizmeti "abes ve utanç verici" diye küçümsemişti.

Fakat onun aleyhinde olanlar bile konvansiyonel olmayan savaş konusundaki yeteneğini kabul etmek zorunda kalıyordu. Bu durum, onun gibi ufak tefek yapılı uzaktan akrabası T. E. Lawrence'ı hatırlatıyordu. İki adamı da tanıyan Siyonist lider Haim Weizmann, Wingate'in "aşırılığı, tuhaflığı ve orijinalliğinin" kendisine hep T.E.'yi hatırlattığını belirtmişti: "Wingate birkaç kez karşıma oturup hararetle tartıştığında ve gözleriyle beni bunalttığında aklıma Lawrence geldi." Siyonistlerden yana olan Wingate, Arap yanlısı akrabasıyla kıyaslanmasına kızıyordu. Ona göre Lawrence'ın ünü "bol miktarda romantik sosla" abartılmıştı. Ne var ki Wingate Etiyopya'nın, o zamanki adıyla Habeşistan'ın tekrar ele geçirilmesinde rol aldığı zaman bu kıyaslamalar büsbütün arttı.[86]

Benito Mussolini, Batı dünyasının büyük kısmını telaşa düşüren sebepsiz bir saldırganlık eylemiyle 1935'te Habeşistan'ı işgal etti. Britanya, İmparator Haile Selassie'ye sığınma hakkı verse de İtalya Haziran 1940'ta kendisine savaş ilan edene kadar gerçek bir yardımda bulunmadı. Savaşın ilanından sonra imparator derhal Sudan'ın başkenti Hartum'a götürüldü. Onu tekrar iktidara getirme göreviyse Özel Harekât Birliği'ne (SOE) verildi. Bu görevin başına getirilen kişi Orde Wingate'di. Kendisi Kuzey Afrika'da müttefiklerle birlikte savaşmak üzere Yahudi askerlerden oluşan bir birliğin komutanı olmayı tercih ederdi. Bir teselli olarak "amansız enerjisini" Haile Selassie'nin davasına adadı. Kıpti Hıristiyan olan imparator kendine Yehuda Aslanı adını vermişti ve Kral Süleyman ile Saba melikesinin soyundan geldiğini iddia ediyordu. SOE'ye geçici olarak verilen Yarbay Wingate, antik İsrail kavmi savaşçılarına atfen Gideon Kuvveti adını verdiği gayrinizami askerlerden oluşan bir birliğe komuta edecekti.

Wingate 20 Ocak 1941'de yanında imparator, 1600 Sudanlı ve Habeş savaşçı, 70 Britanyalı ve 20.000 deveyle Batı Sudan'dan Habeşistan'a geçti. Çoğunlukla Hintliler ve Afrikalılardan oluşan toplam 60.000 kişilik iki nizami kıta da aşağı yukarı aynı sıralarda, biri kuzeydeki Sudan'dan diğeri güneydeki Kenya'dan yürüyüşe geçti. Gideon Kuvveti ilerledikçe ardında deve cesetlerinden oluşan bir iz bıraktı. Sıcak havaya alışmış tek hörgüçlü hayvanlar Habeşistan'ın serin yaylalarına uyum sağlayamamıştı. Fakat deve sayısı azalırken savaşçıların safı "vatan" davasına katılan yeni kabile üyeleriyle birlikte sıklaşıyordu. Bu gerillalar bir Britanyalı subay ve dört astsubaydan oluşan SOE "harekât merkezleri" tarafından yönetiliyordu. Wingate daha sonra, "Yurtsever desteği olmasaydı bu sefer başarılı olamazdı," diye belirtmişti.

İtalyan işgal ordusu 300.000 askerden oluşuyordu. Bunların 35.000'i Gideon Kuvveti'ne karşı konuşlanmıştı. Ayrıca zırhlı araçları, topları ve hava desteği vardı ki, Wingate bunların hiçbirine sahip değildi. Hatta gerçek anlamda bir lojistik hizmeti bile alamadığından "ele geçirilen İtalyan tayınlarına veya yerel ürünlere" bel bağlamıştı. Kısıtlı sayıdaki adamlarından azami derecede yararlanmak için İtalyan kalelerine genellikle geceleri çok sayıda taarruz yaptı. Adamlarına hızlı hareket etmelerini söylüyor, "herkesi insanüstü bir gayrete teşvik ediyordu." İtalyanlar karşı saldırıya geçmek için toplanana kadar saldıranlar ortadan kayboluyordu.

Wingate blöf yapma konusunda da ustaydı. Bir keresinde yeni ele geçirdikleri bir İtalyan kalesine girdiği sırada telefon çalmıştı. Bir başka kaledeki subay İngilizlerin nerede olduğunu soruyordu. Wingate İtalyanca konuşan bir Amerikalı savaş

muhabirini çağırarak, "Onlara on bin kişilik bir İngiliz tümeninin gelmek üzere olduğunu söyle ve bir an önce kaçmalarını tavsiye et," diye tembihledi. Bunun üzerine panikleyen İtalyanlar tavsiyeyi büyük bir süratle yerine getirdiler.

İtalyan ordusunun terk ettiği Addis Ababa, yoğun bir gayret harcayan Güney Afrikalı askerler tarafından 5 Nisan 1941'de alındı. Dönemin dergilerinden biri bu çabayı "puslu yağmur ve kızıl çamurdan oluşan bataklıktaki yürüyüş" olarak tanımlamıştı. Wingate bir ay sonra Haile Selassie'nin önünde başkente girme ayrıcalığını tattı. İmparator tören için hazırlanan beyaz ata binmekten kaçınıp bir arabanın rahatlığını tercih etmişti. Böylece ata binen Wingate, tören alayının başını çekti. Haile Selassie alaycı bir ifadeyle, "Umarım tebaamla buluşunca hangimizin imparator olduğunu anlarlar," diye konuştu. Gayriresmi "imparator" bu savaşı tek başına kazanmamıştı ama önemli bir rol oynamıştı; küçük birliği 15.000'den fazla düşman askerini esir almış ve 1500 askeri öldürmüştü.

Wingate, Habeşistan seferinin işgal altındaki diğer ülkeler için bir model oluşturacağını düşünüyordu: "Dürüst ve kişilik sahibi insanların bir araya geldiği, yurtsever bir halkın bulunduğu her yerde bu uygulanabilir." Ona göre kendisinin yaptığı gibi yerel güçleri harekete geçirmek için yapılacak uzun menzilli bir "sızma" hareketinde "elit birlikleri" kullanmak, yanlış biçimde karaladığı Lawrence'ın yerel liderlere "savaş malzemesi ve para" temin etme şeklindeki "işe yaramayan verimsiz" yaklaşımından daha etkiliydi. Şöyle bir iddiası vardı: "Sızmaya elverişli bir halk olduktan sonra, kararlı ve iyi silahlamış insanlardan oluşan 1000 kişilik bir kuvvet sonsuz bir süre boyunca 100.000 kişilik bir ordunun harekâtını felce uğratabilir."

Fakat Britanya'nın resmi askeri tarihinde "unutulmaz bir başarı" olarak nitelenmesine rağmen Wingate buyurgan bir tavırla tekrar Kahire'ye gönderildi ve rütbesi binbaşılığa tenzil edildi. Bunun nedeni her zaman olduğu gibi üstlerini "kaba, diktatörce ve ısrarcı tavırlarıyla" kızdırmasıydı. Üst düzey bir generalin şöyle homurdandığı duyulmuştu: "Bu savaşın laneti Lawrence'a kadar gidiyor." Oysa T.E., General Allenby ve kadrosuyla ilişkilerinde Wingate'in kendi üstleriyle ilişkisine göre çok daha ince davranmıştı.[87]

Wingate uzun zamandır depresyonla mücadele ediyordu. Her zamanki tevazusuyla, "Mutlu değilim ama büyük adamların hiçbirinin mutlu olduğunu sanmıyorum," demişti.[88] Ayrıca Habeşistan seferi sırasında beyin sıtmasına yakalanmıştı. Yeni bir görev verilmemesi üzerine morali iyice bozulunca, Kahire'deki otel odasında tek başına kaldığı sırada boğazına paslı bir bıçak sapladı. Yan odada kalan

uyanık bir subay onun yere düştüğünü duyunca hemen hastaneye kaldırıp hayatını kurtardı. Rivayete göre Habeşistan'da Wingate'le birlikte görev yapan ve sürekli kötü davranmasından bıkan bir subay onu hastanede ziyaret ettiği sırada, "Seni sersem herif, neden tabanca kullanmadın?" diye sormuştu.[89]

İntihar girişimi Wingate'in meslek hayatının sonu olabilirdi ama daha önce onu Filistin ve Habeşistan'a gönderen General Sir Archibald Wavell ona hâlâ inanıyordu. Hindistan'a komutan olarak atanan Wavell, Burma'yı kasıp kavuran Japon ordularının hayatını cehenneme çevirmek için neler yapılabileceğini anlamak üzere Wingate'i yanına çağırdı.

Wingate, Hindistan'a, Rangoon'un düşmesinden birkaç hafta sonra, Mart 1942'de geldi. Japonların tamamen kontrol altına aldığı Burma'da kısa vadede konvansiyonel bir karşı taarruz umudu yoktu. Aynı şekilde, Filistin ve Habeşistan'da yaptığı gibi yerli kuvvetleri ciddi olarak kullanma olasılığı da bulunmuyordu. Bazı dağ kabileleri İngilizlere sadık kalmıştı (Wingate bunları kılavuz ve gerilla olarak kullanacaktı) ama Burmalıların çoğunluğu eski sömürgeci efendileri için savaşma yanlısı değildi. Buna rağmen Wingate, Japonların, Gideon Kuvveti gibi "uzun menzilli sızma" yapabilen askerlerin saldırısına karşı savunmasız olduğuna inanıyordu. "Arka bölgede korunmasız böbrekleri, diyaframı, gırtlağı ve diğer zayıf noktaları bulunuyor," diye yazmıştı. "Bu nedenle, askerlerin derin sızma yapabileceği hedefler, düşman anatomisinin daha hayati ve nazik noktaları olarak düşünülebilir." Bu tarz bir eylemin kilit noktası "kuvvetleri havadan indirmek ve onları telsizle yönetmek" olacaktı. Günümüzde yaygın olarak kullanılan her iki eylem tarzı da o zaman için yeni bir fikirdi.

Wingate'in düşüncelerini uygulamaya koyabilmesi için tuğgeneralliğe terfi ettirildi ve 77. Hindistan Piyade Tugayı'nın komutanlığına getirildi. Bu tugay daha sonra Chinditler olarak ünlenecek kuvvetin temelini oluşturdu (bu sözcük Burma'daki tapınakların koruyucusu aslan benzeri yaratık için kullanılan "chinthe" kelimesinden türemişti). Chinditler sıradan bir askeri operasyona göre çok daha güç bir göreve gönderilecek olmasına rağmen zorlukla seçilen bir birlik oldu. Birliğin en büyük unsuru olan İngiliz taburu çoğunlukla kışla görevi yapan ve otuz yaşlarında olan evli insanlardan oluşuyordu. Ayrıca daha bıyığı terlememiş genç askerlerden oluşan bir Gurka taburu vardı. Wingate'in belirttiği gibi, "baskın birlikleri olarak görev yapacaklarını hayallerinde bile görmemişlerdi." Bu "sıradan" askerlere "Tarzanlığı taklit etmeyi" öğretmek amacıyla uygulanan sıkı bir eğitimin ardından Wingate onları yedi kıtaya böldü. Her kıta yaklaşık 400 askerden oluşuyor ve nakliye için 15 at ve 100

katıra sahip oluyordu. Her kıtaya 2 kişilik bir Kraliyet Hava Kuvvetleri ekibi eşlik ediyordu. Uçaklarda hava desteğini koordine etmek amacıyla güçlü telsizler vardı. Böylece sonraki dönemlerin askeri uygulamaları ilk kez burada kullanılıyordu.

Longcloth adı verilen görev, başlangıçta Burma'nın kuzeyindeki büyük taarruzla çakışacak şekilde planlanmıştı. Fakat taarruz iptal edilince Wavell, Chinditlerin kendi başına yoluna devam etmesine karar verdi. Bütün yetkililer Japonların olanca öfkesini bu yalnız tugayın üstüne kusabileceğini biliyordu.

13.000 Chindit'in kendilerine verdiği adla "Wingate Sirki" 13 Şubat 1943'te, şişme botlar ve sallar kullanarak Burma'yı Hindistan'dan ayıran "esrarengiz güzellikteki" Chindwin Nehri'ni geçmeye başladı. Kıtalardan ikisi yoğun direnişle karşılaşınca geri dönmek zorunda kaldı. Diğerleri ilerlemeye devam edip köprüleri ve demiryollarını havaya uçurarak, Japon devriyelerine pusu kurdu. Hava yardımları da bazen işe yarıyordu. Bazı askerler "havadan indirilen malzemelerin yarattığı hasarlara, uçan meyvelerin getirdiği ölüm" diyordu. RAF'ın havadan bazen ihtiyaca göre yedek kiltler, takma dişler ve gözlükler indirdiği bile oluyordu. 2000'den fazla Chindit bir mil genişliğindeki "hızla akan" Irrawaddy Nehri'ni geçti. Artık Burma'nın 200 mil içine girmişlerdi. Onları düşman saldırıları, aşırı sıcak ve çeşitli tropik hastalıklar bekliyordu. Wingate'in yardımcılarından birinin belirttiği üzere, "malarya, çalılık tifüsü, dizanteri, hatta kolera çok yaygındı."

Wingate 26 Mart 1943'te dönmeye karar verdi. Chinditler artık üç ayrı Japon tümeninin kuşatma tehdidi altındaydı. O yüzden adamlarına küçük gruplara ayrılıp herkesin kendi yolunu bulmasını söyledi. (Wingate bu "dağılmanın" esin kaynağının Robert Bruce'un taktikleri olduğunu ileri sürmüştü.) Bu olay, sefer tam anlamıyla "korkunç" bir hal aldığında gerçekleşti. Genellikle 20 ila 40 askerden oluşan küçük Chindit grupları, düşman enselerindeyken yüzlerce mil uzunluğundaki "inanılmaz yoğun" ormanları, "acımasızca dik ve kayalık" tepeleri ve iki büyük nehri aşmak zorundaydı. Tayınlar "son derece yetersizdi" ve aslında paraşütçüleri arazide birkaç gün besleyecek şekilde hazırlanmıştı. Hava yardımları azalırken "yiyecek sorunu had safhaya" varmıştı. Kıtalardan birinin komutanı olan Binbaşı Bernard Fergusson, "Herkes yiyecek yetersizliğinden zayıf düştü," diye yazmıştı. Kendisi de "çikolatalı ekler ve yaş pasta hayalleri" görüyordu. "İnsanın morali her şeyden çok yiyeceğe dayanıyor."

3000 Chindit'ten geriye "bir deri bir kemik" kalmış 2182 kişi döndü. Son askerler 6 Haziran 1943'te geriye dönerken "karınları sırtlarına yapışmış," kaburgaları belirmiş, kasları "sicim gibi liflere" dönüşmüştü. Birçoğunun artık askerlik yapamayacağına karar verildi. Bazıları en azından başlangıçta 30 kilo teçhizat taşıyarak 1500 yüz mil yürümek zorunda kalmıştı.

Daha sonra birinci Chindit harekâtının birkaç "elle tutulur" sonucu olduğunu belirten Fergusson şunları yazmıştı: "Bazı yerlerde tamiri uzun sürmeyen demir-

yollarını havaya uçurduk, bir miktar işe yarar istihbarat topladık, Japonların bazı küçük ve muhtemelen birtakım büyük operasyonlar yapmasını engelledik, sayısı 80 milyonu bulan düşmanın birkaç yüz üyesini öldürdük. Sadece havadan ikmal yaparak bir kuvvetin sürekliliğini sağlamanın mümkün olduğunu kanıtladık."

Longcloth Operasyonu'nun en büyük etkisi Japon generaller savaştan sonra sorgulandığı zaman ortaya çıktı. Bu generaller, Wingate'in saldırısına karşı koymanın güçlüğü nedeniyle, gelecekteki baskınları önlemek amacıyla 1944'te Hindistan'a bir taarruz düzenlemeye karar verdiklerini söylediler. Taarruzun başarısız olması, onları ertesi yıl Burma'yı tekrar ele geçiren İngilizlere karşı çok zayıf bırakmıştı. Harekâtın sarsıcı maliyetini bu dolaylı etki doğrultusunda değerlendirmek gerekiyordu.

Sonunda Burma'yı geri alan 14. Ordu'nun komutanı General William Slim harekâtı, askeri açıdan "pahalı bir başarısızlık", ancak halkla ilişkiler bakımından bir zafer olarak değerlendirdi: "Olayı ustaca işleyen Müttefik dünya basını öyküyü iyi anlatarak herkese Japonları kendi oyununda yendiğimizi duyurdu." Bu psikolojik fiske, Japonların Asya'da hâlâ mutlak egemen olduğu bir zamanda gerek askerler, gerekse siviller bakımından önemliydi.[90]

Chinditlerin başarısından etkilenenler arasında yer alan Winston Churchill, Wingate'in "yeni bir Arabistanlı Lawrence" olup olmayacağını merak etmeye başlamıştı.[91] Artık ulusal bir kahraman haline gelen Wingate'i Ağustos 1943'te Quebec'te Başkan Roosevelt'in de katıldığı Birleşik Genelkurmay Başkanları Toplantısı'na götürdü. Wingate henüz bir tuğgeneral olmasına rağmen yüksek rütbelileri son derece etkilemişti. Generaller onun uzun menzilli sızma kuvvetini büyük ölçüde genişletme ve kendi hava kuvvetini oluşturma önerisini kabul ettiler. Böylece 1 Numaralı Hava Komando Birliği kuruldu. Yaklaşık 400 nakliye uçağı, planör, hafif uçak, avcı ve bombardıman uçaklarının hepsi ABD Hava Kuvvetleri tarafından sağlandı. Birliğin şiarı "herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda" idi. Gerçekten de sadece ikmal maddeleri indirmek ve "uçan cephanelik" gibi ateş desteği sağlamakla yetinmeyip zayiatı da tahliye ederek sözlerinde durdular.

Yüksek yetkilerle donanmış olarak Hindistan'a dönen Wingate, Yeni Delhi'deki İngiliz karargâhında bitmek bilmeyen düşmanlıkla karşılaştı. Bunun sebebi kısmen "savaşa karşı yeni bir yaklaşıma" direnen konvansiyonel subayların doğasında bulunan şüphecilikti. Fakat Wingate bunu gidermek için çabalamıyordu. Bir kurmay subay bu durumu daha sonra şöyle özetlemişti. "Kendisine meydan okunduğu zaman uzun süren bir eleştiri yağmuruyla karşılık vermiş ve hemen hemen herkesi aptallıkla, cehaletle, engelcilikle ve daha birçok şeyle suçlamıştı." Aynı

subay onun "son derece edepsiz biri" olduğu sonucuna varıyordu. Wingate'in pişmanlık duymak gibi bir huyu yoktu. "Çünkü ben neysem oyum, beni eleştirenler bunu uygunsuz görebilir ama savaşları ben kazanıyorum," diye karşılık vermişti.[92]

Wingate başlangıçta doğru dürüst savaşamayacak kadar zayıf düşmüştü. Bunun sebebi Hindistan'a dönerken yakıt ikmali için durulduğu sırada, düşüncesizce bir vazodaki suyu içerek tifüse yakalanmasıydı (çok susamıştı ve o sırada kantin kapalıydı). Fakat iyileşir iyileşmez karargâhtaki "kuş beyinlilere" karşı üstünlüğü ele geçirdi. Tümgeneralliğe terfi edildi ve yaklaşık 20.000 askerlik ya da iki tümene bedel Özel Kuvvet'in komutanlığına getirildi. Birinci harekât tek bir tugayla gerçekleşmişti, oysa şimdi altı tugayı vardı.

İkinci Chindit harekâtının yeni bir özelliği, düşman bölgesi içinde tahkim edilmiş kaleler kurulmasıydı. Wingate bunların işlevini şöyle açıklıyordu: "Tugaya bağlı kolların etrafında döneceği bir yörünge, savunulan bir uçak pisti, ikmal malzemeleri için bir ambar." Daha renkli bir tanımı da "Japon kaplanını çekmek için ağaca bağlanan bir çocuğa tepeden bakan bir barınak," şeklindeydi. Bir başka deyişle, kaleler Japonları masraflı ve nafile saldırıların içine çekmek için birer tuzak olarak tasarlanmıştı. Ne var ki süreç içinde Chinditler gerillanın hız ve hareketlilik gibi avantajlarını feda etmek zorunda kalacaktı.

Perşembe Operasyonu adı verilen ikinci Chindit harekâtı Şubat 1944 sonunda bir tugayın karadan yürüyüşe geçmesiyle başladı. Kuvvetin kalan kısmı 5 Mart Pazar günü uçaklarla hareket etti. O gün saat 16.30'da, yani ilk C-47 kargo uçağının Hindistan'daki bir pistten havalanmasından sadece yarım saat önce bir Amerikan keşif uçağı, kod adı Piccadilly olan orman içindeki iniş yerini tik ağacı kütüklerinin kapadığını belirlemişti. İniş pisti tahrip mi edilmişti yoksa kütükler normal ağaç kesme işi sonucu mu oraya konmuştu? Daha sonra sebebin ikinci şık olduğu ortaya çıktı fakat bu arada, pistte toplanmış üst rütbeli komutanlar endişe dolu anlar geçirmişti. Nihayet harekâtın devam etmesine ve inişlerin Piccadilly yerine Burma'nın 150 mil içindeki Broadway kod adlı iniş yerine yapılmasına karar verildi.

İlk C-47 5 Mart akşamı saat 6.12'de kalkış yaptı. Onu otuz saniyelik aralarla diğer uçaklar izledi. Her uçak içi teçhizatlı askerlerle dolu iki planör çekiyordu. Ne var ki planörlerin hepsi 7000 fit yükseklikteki dağları aşamadı. 10 tanesi Hindistan'da düşerken 6'sı kayboldu ve işgal altındaki Burma'nın yanlış bölgesine indi. Broadway'e ulaşan 37 planör içinse dert henüz başlıyordu.

İniş mahalline yaklaşırken uçaklar çekme halatlarını bıraktı. Planörler karanlık zemine doğru süzülürken "ani ve muazzam bir sessizlik" vardı. Askerlerin emniyet kemeri olmadığı için yere inişte sarsılmamak için birbirlerine sıkıca tutunmuşlardı. Keşif uçakları nehre kereste taşıyan fillerin açtığı iki derin hendeği fark etmemişti. İlk iniş yapan planörlerin bazılarının iniş takımları kopunca derme çatma pist

kapandı. Hemen arkalarından gelen planörler hasar görmemek için keskin manevralar yapmak zorunda kaldı. Fakat birçoğu bunu başaramadı ve daha fazla engel oluşturdu. Enkazı temizleyip yaralılara yardım etme çabaları, karanlığın içinden birden inmek için alçalan bomba yüklü diğer planörlerle iyice zorlaştı. Harekâta katılan 1.Tugay'ın komutanı, "Deli Mike" lakaplı Calvert o anı şöyle hatırlıyordu: "Kanatlar ile gövdelerden çıkan çatırdama, yırtılma ve kopma sesi bir hayli sağır ediciydi. Derken ortalık sessizleşti ama bir süre sonra enkazların içindeki yaralıların haykırışları yükselmeye başladı. Askerlerle birlikte o kargaşayı temizlemeye çalışırken onların acıklı yardım çağrıları şoka girmiş beynimi tırmalıyordu."

Calvert'e göndermesi için iki ayrı parola verilmişti: İniş başarılı olduğu takdirde "Domuz sosisi", olmadığı takdirde "Soya fasulyesi" (domuz eti yerine verilen bu yemekten herkes nefret ediyordu). 6 Mart Pazartesi sabaha karşı 2.30'da "Soya fasulyesi" parolasını göndererek sonraki bütün uçuşların durmasını sağladı. Uzaktaki Hindistan'da bekleyen komutanlar Japonların öncü grupları pusuya düşürdüğünü zannettiler. Oysa ortalıkta hiç Japon görünmüyordu; yüzlerce millik bir alanda çeşitli yerlere inen planörler onların kafasını karıştırmıştı. Broadway'de 30 Chindit ölmüş, 20 kişi yaralanmıştı. Buna rağmen 350 kişi yara almadan inmeyi başardı. Bir planörün enkazından nasıl olduysa hasar görmeden çıkan bir buldozer vasıtasıyla pist temizlenip düzeltildi. Calvert nihayet sabah 6.30'da "Domuz sosisi" parolasını gönderdi. O gece Broadway'e inen C-47'ler takviye kuvvetler getirdi. O pistten biraz ileride, Kalküta'nın anacaddesinin adını taşıyan Chowringhee adlı kale kuruldu.

İlk inişten sekiz gün sonra, 13 Mart 1944'e kadar, 9000'den fazla insan ve 1350 hayvan Burma'ya indirilmişti. Hayvanların büyük kısmını anırmaması için ses telleri kesilen katırlar oluşturuyordu. Ayrıca 250 ton sahra tüfeği, uçaksavar topu ve mühimmatı getirilmişti. "Bütün kollarımız artık düşmanın bağırsakları içinde bulunuyor... Bu tarihe geçecek bir andır."

Ne var ki tarihe geçen anın devamını görmeye ömrü yetmedi. Hindistan'daki üslerle Burma arasında mekik dokurken 24 Mart'ta bindiği B-25 bombardıman uçağı sırrı bugün de aydınlığa kavuşmayan bir nedenle bir tepenin yamacına çakıldı. "Uzun menzilli sızma harekâtı" kavramının öncülüğünü yapan adam öldüğünde henüz kırk bir yaşındaydı, yani T. E. Lawrence'tan daha genç yaşta ölmüştü.

Tugay komutanlarından biri olan Joe Lentaigne, Chinditlerin komutanlığı görevini üstlendi fakat Wingate'in adamlarından birinin onu tanımlamak için söylediği "dik başlı dâhi" değildi; zaten hiç kimse onun gibi olamazdı. Chinditler kısa bir süre sonra lafını esirgemediği için "Sirke Joe" adı takılan Amerikalı General Stilwell'in emrine verildi. General, İngilizlere duyduğu küçümsemeyi gizlemeye gerek görmüyordu. Chinditleri muson mevsimi sırasında uzun süren bir harekâta sürükleyerek sayılarının iyice azalmasına yol açtı. Muson yağmurları yolların diz

boyu çamurla kaplanmasına ve hava desteğinin zorlaşmasına neden olmuştu. Generalse Chinditleri durmadan derin siperler kazmış Japon askerlerinin karşısına çıkarıyordu.

Haziran 1944 sonlarında, gezegenin öbür yanında yeni Müttefik askerleri Fransa'nın kurtuluş harekâtına başlıyordu. Buna karşılık başlangıçta 3000 askeri olan 77. Tugay'ın elinde şimdi 300 sağlam adam kalmıştı ki hepsi içlerinden birinin belirttiği üzere, "sararmış, üstü başı pislik içinde, sakalları uzamış korkuluklara" dönmüştü. 111. Tugay'ın savaş gücü daha da azdı; sadece 119 asker kalmıştı. Tugay komutanları Wingate'in kendilerini düşman hatlarının ardında üç aydan fazla bırakmayı öngörmediğini belirterek geri çekilmeyi talep ettiler. Sonuna kadar inat eden Stilwell direndi. Son Chinditler ancak 27 Ağustos 1944'te yani ilk indirmeden yaklaşık altı ay sonra geri çekildi.

Chinditlerin zayiatı 3628 ölü, yaralı ve kayıptan oluşuyordu ki bu rakam toplam kuvvetin yüzde 18'iydi. Üstelik bu zayiatın yüzde 90'ı Stilwell'in komutası sırasında gerçekleşmişti.[93] Bu harekâttan sonra bir daha savaşmadılar. 1945'te bu birlik lağvedildi. Wingate'in eğittiği Amerikan uzun menzilli sızma tugayı Merrill'in Çapulcuları da aynı kaderi paylaştı. Bu birlik de aynı şekilde Burma'da Stilwell'in zalim emirleri yüzünden ağır kayıplar vermişti.[94] İki birlikten hayatta kalanlar onlarca yıl boyunca Sirke Joe'ya lanet okudu.

Chindit operasyonlarına yönelik tartışmalar günümüzde de sürmektedir. Bazı tarihçilerin ileri sürdüğü gibi Japonların Burma'daki konumunu ciddi ölçüde zayıflattılar mı yoksa resmi tarihin belirttiği gibi nizami Hindistan Ordusu askerlerinin her halükârda kurtaracağı kuzey Burma'da sadece "birkaç ay" vakit mi kazandırdılar?[95] O dönemde yaşayan meslektaşları gibi tarihçiler arasında da fikir birliği yoktur. Kesin olan tek şey Chinditlerin insan tahammülünün son noktasına geldikleri anda bile gösterdikleri cesaret ve dirençtir.

Wingate'in lehinde ve aleyhinde güçlü duygular yaratma becerisi ölümüyle birlikte son bulmadı. Churchill ona duyduğu saygıyı "dâhi bir insandı, aynı zamanda kaderinde çok büyük bir insan olmak da vardı," sözleriyle dile getirdi. Bu görüşü Wingate'in adamlarının büyük bir kısmı da paylaşıyordu. Bir Chindit şöyle yazmıştı: "Onunla ilk tanıştığınızda manyak olduğunu düşünüyordunuz; bir hafta sonraysa onun için canınızı verecek noktaya geliyordunuz."[96] Yine de bütün astları ona "huşu" duymuyordu. Bir Gurka subayı şöyle demişti: "Ondan hoşlanmıyorduk... Ondan korkuyorduk."[97] Bir başka subay meslektaşlarıyla, "O deli mi?" diye tartıştığını belirtiyor.[98] Wingate'in sert davrandığı kurmay subaylar arasın-

daki antipati dalgası çok daha güçlüydü. Bunlardan biri Britanya'nın resmi savaş tarihine katkıda bulunurken çok keskin bir eleştiri kaleme almıştı. Yazıda, "Ölüm anı kendisi için son derece hayırlı oldu," diye bir ifade vardı.[99] Bu herhalde resmi tarihte yüksek rütbeli bir subayın ölümünün ilk ve son kez kutlandığı örnekti.

Sonraki yıllarda tanınmış bir roman yazarı olan Chindit subayı Jack Masters, komutanının ölümünden on altı yıl sonra belki onun hakkındaki en tarafsız yargıya varıyordu:

> Wingate bazen haklı bazen haksızdı. Aslında bunun pek önemi yoktu. Önemli olan şu ki, o yakın tarihin en alışılmadık kişiliklerinden biriydi. Kendisine muazzam derecede güç veren bir azme sahipti. Onun karakteri mistisizm, öfke, sevgi, tutku ve kinin; insanı bunaltan bir güven ve en derinlerde gezen depresyonun bir karışımıydı. Her türden insanın kendisine inanmasını ve her türden insanın kendisine güvenmemesini sağlayabilirdi.[100]

Aynı özellikler başarılı olan diğer gerilla liderlerinin çoğu için söylenebilir; sonuçta bu iş çok cana yakın ve uyumlu insanların becereceği türden bir şey değildir.

41

DİRENİŞ VE İŞBİRLİĞİ

Yugoslavya, 1941-1945 ve Yakıp Yıkmanın Sınırları

Chinditler ve Çapulcuların sonu Burma'da gayrinizami savaşın sonu anlamına gelmiyordu. OSS 1943'te Japonlarla savaşmak üzere Kaçin Kabilesi'ni eğitecek Müfreze 101 kod adlı birliği bölgeye gönderdi. 1945'te OSS'nin silah altına aldığı 10.000'i aşkın gerilla vardı. SOE ise Aung San komutasındaki Burma Ulusal Ordusu'nu Müttefik davasına kazandırdı. Başlangıçta Japon yanlısı olan Aung San, gelecekte Nobel Barış Ödülü'nü kazanacak olan Aung San Suu Kyi'nin babasıydı. Savaşın ilk yıllarında, alelacele başlatılan bir işin bütün yanlışlarının sıkıntısını yaşayan SOE ve OSS, yaşadıkları tecrübeler sonucu eğitim ve işin incelikleri konusunda daha profesyonel bir yaklaşım edindiler. Burma'dan ders çıkardıklarını, bir tarihçinin ifadesiyle, "savaşın en başarılı gayrinizami operasyonlarını" gerçekleştirerek gösterdiler.[101]

Burma'da yaşanan tecrübe, Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı'nın yükseliş ve çöküşünün küçük bir örneğiydi. Daha liberal olan Avrupa imparatorlukları birkaç yüzyıl hüküm sürdükten sonra çökmüştü. Buna karşılık, Avrupalı örnekleri taklit ederek yükselen daha otoriter Japon İmparatorluğu üzerinde güneş daha hızlı yükselip batmıştı. Elbette bunda en büyük pay Müttefiklerin ona karşı güçlü biçimde karşı koymasıydı. Fakat Yükselen Güneş'in askerlerinin kullandığı baskıcı yöntemler de işe yaramadı. Avrupa'daki Nazilerin veya Ortadoğu'nun aksine, Japonlar başlangıçta "Asya Asyalılarındır" sloganıyla milliyetçi duyguları uyandırmada bir miktar başarılı oldu. Aung San, Hollanda Doğu Hint Adalarında (Endonezya) Sukarno ve Hindistan'da Subhas Chandra Bose gibi işbirlikçiler buldular. Fakat Japon askerlerinin "aptal ve kabaca" iş görmesi, Çin'de uygulanan "üç her şey"

stratejisi ("her şeyi öldür, her şeyi yak, her şeyi yık") savaşın sonuna doğru uyrukların büyük kısmını kendinden uzaklaştırdı. CIA'nın Hindiçini hakkında 1947'de hazırladığı rapora göre, "Japon terörizmi... bütün bölge halkında genel bir anti-emperyalist duygu yarattı."[102] Bu durum bütün Asya için geçerliydi. Burma, Çin, Malaya ve Filipinler'de ciddi direniş hareketleri oldu. Sadece Filipinler'de 225.000 civarında gerilla vardı. MacArthur 1944'te buraya ayak bastığı sırada gerillalar ülkedeki 1000 belediyeden 800'ünün kontrolünü ele geçirmişti. Müttefik ordularının yardımı olmasa gerillalar galip gelemezdi ama işgalcilerin işini zorlaştırma konusunda büyük yardımları oldu.[103]

Batı Avrupa'daki gerilla direnişinin sicili o kadar etkileyici değildi. Kıtada Nazilere karşı içten içe yanan bir ateş olmakla birlikte asla bir aleve dönüşmemişti. SOE arada bir darbeler vuruyordu. Bunlardan biri 1942'de gönderilen iki Çek ajanın "sarışın hayvan" lakaplı SS Korgenerali Reinhard Heydrich'e Prag dışında suikast yapmasıydı. Fakat bunun bedeli korkunç oldu. Naziler, Heydrich'in ölümüne misilleme olarak Lidice ve Lezaky adlı iki köyü ortadan kaldırıp 5000'den fazla insanı öldürdüler. Bu tür aşırı tepkiler ileride Nazi avı olarak ortaya çıkacak nefretin tohumlarını ekiyordu. Fakat SOE'nin geçmişini yazan tarihçinin belirttiği gibi, "Kısa vadede terör her zaman olduğu gibi işe yaramıştı."[104]

En azından coğrafyanın gerilla operasyonları için pek elverişli olmadığı Batı ve Orta Avrupa'da işe yaramıştı. Avrupalı direniş hareketlerinin büyük bir kısmı masum komşularının başına bir felaket açmamak amacıyla Norveçli gizli örgüt Milorg'un (Askeri Örgüt kelimelerinin kısaltması) "alçaktan sürün, yavaş ilerle" şeklindeki frenleme politikasını benimsedi.[105] Nazilere batıda ayak uydurmanın daha kolay olmasının altında, onların Belçikalılara veya Fransızlara karşı, *Untermenschen* ("alt insan") diye niteledikleri Yahudiler ve Slavlar kadar patolojik bir antipati beslememesi yatıyordu. Hatta Danimarkalılar, Hollandalılar ve Norveçliler Ari ırka mensup görülüyordu ama bu onları işgalden korumamıştı. Nazilerin partizan saldırılarına karşı misillemeye yönelik olarak verdiği emirlerde, bir Alman askerinin yaşamı "sadece" beş Danimarkalıya bedelken, sıra Polonyalılara geldiğinde rakam yüze çıkıyordu.[106] Batıdaki Alman işgali doğuya kıyasla son derece yumuşak gerçekleştiğinden fazla direnişle karşılaşmamıştı.

Doğu Avrupa'da olay tamamen farklıydı. Özellikle liberal olmayan bir devletin yolladığı kontrgerilla gücü, silahlı sivillerin direniş hareketini ortadan kaldırmak için akla gelebilecek en kanlı yöntemleri kullanmaya can atar. Kısa vadedeki etkileri ne olursa olsun, bu düşüncesizce taktikler sonuçta yok ettiğinden fazla muhalefet doğurduğu için çoğu zaman başarısız olur. Bu dersi antikçağda Akadlar, Mezopotamya'da, 1790'larda Fransızlar, Haiti'de öğrenmişti. Japonlar, İtalyanlar

ve Almanlarsa ezilen halklar savaşmak için dış müttefikler bulduğu takdirde bu yöntemlerin tamamen ters etki yarattığını öğrendi.

Hitler'in liberal Britanya İmparatorluğu'nu takdir ettiğini ileri sürmesine rağmen Naziler bu devletin ortaya koyduğu dersleri görmezden gelerek hüsrana uğradı. Nazilerin ırksal üstünlük dogmasına karşı İngilizler yerel hükümdarlarla iyi geçinip yerel geleneklere uyum sağladı. Ayrıca imparatorluğun uyruklarında, günün birinde kendi yönetimlerini kurmaya izin vereceğine dair cılız da olsa her zaman umut yarattı. Nazilerin boyunduruğu altına giren halklardaysa böyle bir umut yoktu. Tarihçi Mark Mazower bu durumu şöyle özetliyordu: "Yönetim felsefesi bakımından Nazilerin yaklaşımını sadece alışılmadık değil aynı zamanda ters tepecek hale getiren unsur milliyetçiliği son derece dar kalıplar içine sokmalarıydı. Bu dar çerçeve boyunduruk altına aldıkları halkları yurttaş olmaktan ebediyen alıkoyuyordu."[107] Hitler böyle yaparak sadece İngilizlerin değil, egemen oldukları bütün diyarlara yurttaşlık hakkı tanıyan Romalıların verdiği dersi de görmezden gelmişti.

Bugünden geçmişe bakıldığında inanmak ne kadar zor olsa da Nazi yönetiminin doğurduğu aşırı nefrette kaçınılmaz bir durum yoktu. Alman orduları Sovyetler Birliği'ne girdiğinde sadece azınlık halklar değil pek çok insan onları Stalinist baskı yönetiminden kendilerini kurtaracak kişiler olarak karşılamaya hazırdı. En az 650.000 Sovyet vatandaşı taraf değiştirip Wehrmacht üniforması giymişti. Bunlar arasında Andrey Vlasov ve yakalanan diğer Kızıl Ordu generallerinin komutasında gönüllü olarak savaşan esirler de vardı.[108] Ayrıca Baltık devletlerinde, Ukrayna'da, Macaristan'da ve Doğu Avrupa'nın diğer bölgelerinde Waffen SS birliklerinde savaşan çok sayıda gönüllü vardı. Bunların toplamı yarım milyona yaklaşıyordu.[109] Ne var ki Hitler'in gaddarca buyrukları ve ayrım gözetmeden uygulanan şiddet Doğu Avrupalıların soğumasına ve Sovyetler Birliği'nde büyük ve etkili bir partizan hareketinin doğmasına yol açtı. Öyle ki, savaşçıların sayısı 180.000'i aşarken hareket, Sovyet ordu ve istihbarat aygıtından büyük oranda yardım aldı.[110]

Amerikan Devrimi sırasında İngiliz ordusu, Yarımada Savaşı sırasında Napolyon ordusu, içsavaş sonrası Güney'deki federal ordu veya aynı şekilde Çin'deki Japon ordusu gibi Naziler de Doğu'da uzak bölgelerin güvenliğini etkin biçimde sağlamak amacıyla yeterince asker sevk etmeyerek sorunlarını şiddetlendirdiler. Böylece sivillere karşı gerekli oranda kontrgerilla faaliyeti düzenleme zorunluluğunu ihlal ettiler. Gerekli oran, tartışılan bir konudur. Nispeten huzurlu bir ortamda 357 sivil başına bir kontrgerilla unsurundan daha çatışmalı bir ortamda 40 sivil başına bir unsura değişen tahminler vardır, fakat Sovyetler Birliği'nin orta kısmında kontrgerilla kuvvetlerinin son derece yetersiz olduğuna kuşku yoktu. Her sekiz kilometrekareye ortalama olarak sadece 2 Alman askeri düşüyordu.[111] Alman birlikleri bir parti-

zan saldırı olduktan sonra bir köye girip gördükleri herkesi katlediyordu ama onlar uzaklaştıktan sonra partizanlar tekrar dönüyordu. Dolayısıyla Almanlar çok büyük nefret uyandırırken son derece az kontrol uyguladılar; yani yapılabilecek en kötü işi yaptılar. İşgalcilerin gücü zayıflarken gerilla saldırıları bir Polonyalı direnişçinin 1939'da tasarladığı plana uygun olarak artıyordu. Bu direnişçi yeraltı hareketinin ancak Almanya yenilginin eşiğine geldiğinde ya da "en azından bir bacağı aksadığı zaman" ortaya çıkmasını tavsiye etmişti. "O zaman diğer bacaktaki damarlar ile dokuları kendimiz kesme olanağı bulur ve Alman devini yıkarız."[112]

Fransa'da 6 Haziran 1944'te başlayan Müttefik işgalinin ardından Almanların konumu zayıflamaya başladı. O zamana kadar nispeten sessiz kalan makiler adı verilen Fransız direnişçileri işgalden sonra faaliyetlerine hız verdi. Müttefik ordularıyla Rezistans arasındaki işbirliği, Normandiya Çıkarması'ndan önce Fransa'ya paraşütle indirilen Jedburgh timleri sayesinde kolaylaştı. Alman karşıtı çabaları hızlandırmakla görevli bu timlerin her biri bir SOE veya OSS subayı, bir Hür Fransa subayı ve bir telsiz operatöründen oluşuyordu. Eisenhower daha sonra, tarihçi Julian Jackson'un "muhtemelen fazla cömert" bulduğu bir iddiayla, Rezistans'ın yaptığı işin kendisinin on beş tümenine bedel olduğunu söylemişti.[113] Mussolini 1943'te devrildikten sonra İtalyan gerillaları da yarımadada ilerleyen Müttefik orduları için değerli bir destek oluşturdu. İl Duce ve metresini asan bizzat gerillalardı.

Konvansiyonel kuvvetlerle birlikte çalışma olanağı bulamayan gayrinizami unsurlar aynı derecede başarılı olamadı. Naziler 1943'te Varşova Gettosunda patlak veren ayaklanmanın ardından bütün gettoyu yerle bir ettiler. 1944 Varşova Ayaklanması'ndan sonra bütün şehri yakıp yıktılar. 1944 ayaklanmasının başını çeken Polonya Anavatan Ordusu'nun üyeleri, Varşova'ya görüş mesafesinde bulunan Kızıl Ordu'nun yardıma geleceğini düşünmekle yanılmıştı. Kendi çıkarını düşünen Stalin, komünist yönetim geldiği takdirde direnebilecek Polonyalı yurtseverler katledilirken birliklerini bekletmeyi tercih etmişti. Benzer bir kaderi 1943'te Nazilere karşı dört gün süren başkaldırıdan sonra Napoli paylaştı. Bu olay Paris Komünü ve Yahudi İsyanı'nın daha önce gösterdiğini bir kez daha kanıtlamıştı: Şehirler büyük çaplı isyanlar açısından ölüm tuzağıydı.

Gerillaların Sovyetler Birliği dışında en etkili olduğu bölge Balkanlar'dı. Dağlar ve ormanlarla dolu engebeli arazi yapısı nedeniyle bu şaşırtıcı değildi. Bölge bu özelliğiyle yüzyıllar boyunca Osmanlı egemenliğine karşı mücadele eden gayrinizami savaşçıların yuvası olmuştu. Yugoslavya ile güney komşuları Arnavutluk ve

Yunanistan 270 Alman tümeninden tam 24'ünün ve bunlara ilaveten 31 İtalyan tümeniyle birlikte Bulgar, Macar ve yerel Mihver Kuvvetleri'nin buraya saplanıp kalmasına yol açan son derece etkili direniş hareketleri yarattılar. Bölgede toplam olarak bir milyondan fazla asker vardı.[114]

Savaşın bütün cepheleri içindeki tartışmasız en ünlü direniş lideri, Balkanlar'daki bu cadı kazanında ortaya çıkan Josip Broz Tito'ydu. Yeterince eğitim almamış mavi gözlü, yakışıklı çehreye sahip bu kol emekçisi şık elbiselere meraklıydı. Bir sendikacı ve Rusların yönetimindeki Komünist Enternasyonal'in (Komintern) etkin liderlerinden biri olarak, yıkıcı faaliyetleri nedeniyle Yugoslav hapishanelerinde uzun yıllar geçirdi. Asıl adı Josip Broz'du. "Tito" ise İkinci Dünya Savaşı başlarında Müttefiklerin kafasını çok karıştıran bir takma addı. Batı dünyası onun hakkında o kadar az bilgi sahibiydi ki, bazıları bunun bir insan için kullanılmayıp Uluslararası Gizli Terör Örgütü'nün Sırp-Hırvatça kısaltması olduğundan şüpheleniyordu.

Tito, Almanların 1941'de başlayan işgali sırasında Yugoslavya Komünist Partisi genel sekreteriydi. Selefi, Stalincilerin tasfiye edildiği temizlik dalgasında görevinden alınmıştı. Bütün Yugoslavya gibi komünistler de Wehrmacht baskınına hazırlıksız yakalandı. Ne var ki Tito, Birinci Dünya Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan ordusunda görev yapmış ve madalya almış bir başçavuştu. Geceleri Rus hatlarının ardına sürekli sızmalar yapan birtakımın komutanıydı, yani günümüzde "özel harekât" denen türden baskınlar yapıyordu. Bu tecrübesinden yararlanan Tito, son derece kıt dış desteğe sahip olmasına rağmen Partizanlar adı verilen kendi direniş kuvvetini kurdu. Ardından Yugoslavya'daki diğer büyük gerilla ordusu olan kralcı Çetniklere karşı üstünlük sağladı. Bu grubun lideri olan Dragoljub "Draža" Mihailoviç eğitimli, uzun sakallı, "ılımlı tavırları" olan bir albaydı. Piposunu ağzından eksik etmeyen albay, "kalın camlı gözlüğünün ardından hüzünle bakan nazik gözlere" sahipti. Profesyonel bir subay olarak sürgündeki Yugoslav Hükümeti'nin ve Londra'daki hamilerinin tam desteğini almıştı.[115] Fakat Mihailoviç siyasi açıdan toy ve Yugoslavya'daki diğer milliyetlere karşı fazla ilgisi olmayan bir Sırp şoveniydi.

Buna karşılık tam bir politikacı olan yarı Hırvat yarı Sloven Tito, ülkesindeki derin hizip ayrılıklarını birleştirip gerçek anlamda bir ulusal kuvvet örgütlemeyi başardı. Bu kuvvet Almanların 1941 sonbaharıyla 1944 yazı arasında gerçekleştirdiği ve Partizanlar'a danışmanlık yapan bir SOE ajanının "acımasızca imha" adını verdiği yedi büyük saldırıyı atlatmayı bildi. Yine bir SOE ajanı ve Oxford öğretim görevlisi William Deakin'in sözleriyle "cephesi ve merhameti olmayan" bu savaş sırasında karargâhı birçok kez ele geçirilmenin eşiğine gelen Tito, bazen saniye far-

kıyla olmak üzere her seferinde kaçmayı başardı. Tito başlangıçta sadece 12.000 parti üyesine sahipken 1943 sonbaharı sırasında artık 300.000 savaşçıya komuta ediyordu ve bazen Almanlar ile İtalyanlarla işbirliğine sürüklenen Çetniklerin aksine Partizanlar'ın utanç duyacağı bir geçmişi yoktu. Civardaki köylere yapılan sert misillemelere rağmen işgal kuvvetlerine durmak bilmeden saldırıyorlardı. Alman mezaliminin kendi taraflarına daha fazla insan çekmekten başka bir işe yaramayacağını biliyorlardı. Durum aynen bekledikleri gibiydi; Almanların Partizan saldırılarının olduğu bölgedeki köyleri yerle bir etme alışkanlığı, köylüleri gerillalara sığınmaya zorluyordu.

Sıcak çatışmanın yanı sıra siyasi savaş sürdürmek gerektiğinin gayet iyi farkında olan Tito, bir OSS subayının belirttiği üzere "kurtarılmış bölgelerde çocuklar da dahil olmak üzere her gruba siyasi bilinç aşılamaya" dikkat ediyordu. Bu amaçla çocuklara içinde "Tito benim annem ve babamdır" sözleri geçen şarkılar öğretiliyordu. Her büyük Partizan birliğinin aynı zamanda komünist propaganda yapmak üzere kendi matbaası vardı. Bir başka OSS irtibat subayı, "Komünizm öğretisi artık en az savaşmak kadar onların faaliyetinin bir parçası olmuş," sonucuna varıyordu. Tıpkı Mao Zedong gibi Tito da modern direniş hareketinin gereklerine uyum sağlamış, Mihailoviç ya da Çang Kay Şek gibi dar askeri kalıplar içine sıkışıp kalmamıştı.

Savaşın dönüm noktası 1944'te gerçekleşti. İngiliz ve Amerikan Hükümetleri anti-komünist eğilimde olmalarına rağmen, desteklerini etkisiz kalan Çetniklerden çekerek iyi örgütlenmiş Partizanlara yöneltmeye karar verdi. Bunun ardından Tito'nun adamlarına havadan ikmal yağmaya başladı. Bu yardımın miktarı Fransız veya İtalyan direnişçilerine gönderilenden daha fazlaydı. Hatta Tito karargâhını 1944'te Adriyatik'teki Vis Adası'na taşıdı. Savaşın sonuna kadar İngiliz-Amerikan hava ve deniz gücünün koruması altında, *James Bond* filmlerindeki kötü adamların inini andıran bu adada kaldı. Buna karşılık Sovyet katkısı, Kızıl Ordu'nun Eylül 1944'te Yugoslavya'ya girmesine kadar son derece azdı. Askerler Belgrad'ın kurtarılmasında görev yapsa da ordu bu olaydan sonra geri çekilerek son çatışmaların kazanılmasını artık düzenli bir ordu haline gelmiş Tito kuvvetlerine bıraktı.

Mark Mazower'ın belirttiği gibi, "Yugoslavya, partizan hareketinin Avrupa'da kontrolü ele geçirdiği tek yerdi." Tito 1980'de ölene dek o kontrolü asla gevşetmedi. Sadece savaş sırasındaki rakiplerine değil (Mihailoviç 1946'da ele geçirilip idam edildi) değil, iktidarını tehdit eden herkese karşı sert tedbirler aldı. Onun demir iradesi sayesinde ayakta kalan yapay Yugoslavya Devleti, ölümünden on yıl sonra bir kan gölüne yol açan felaketle ortadan kalktı.

Tito'nun kuşkuya yer bırakmayan açıkgözlüğü, acımasızlığı ve dayanıklılığına

rağmen Nazi yüksek komuta kademesi, Yugoslavya'daki kaynaklarını daha uzun bir süreç boyunca toplama serbestliğine sahip olsaydı, Partizanlar her halükârda ezilirdi. (Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı orduları aynı anda General Allenby'nin nizami birlikleriyle savaşmak zorunda kalmasaydı Arap İsyanı da aynı kaderi boylardı.) Bekleneceği gibi kurtuluş mücadelesinin Yugoslavya'ya bilançosu korkunç oldu: savaş öncesinde 16 milyon nüfusa sahip ülkede 1 ila 1,5 milyon arasında insan öldü.[116] İster başarılı ister başarısız olsun, direniş maliyeti bu denli yüksek oluyordu.

Balkanlar'ın dışındaki bölgelerde bulunan direniş hareketlerinin çoğu önemsiz bir değer arz etmekten öteye gitmiyordu. Buralarda çarpışan özgürlük savaşçılarının takdir edilmesi, onların Müttefik ordularına yaptığı katkının hiç de belirleyici veya vazgeçilmez boyutta olmadığı gerçeğini örtmemelidir.

42

"SÜPER ASKERLERİN" DEĞERİ

Komandolar Belirleyici Oldu mu?

Sık sık yerel direnişçilerle işbirliği içinde faaliyet gösteren, hem çağdaşlarının hem sonraki kuşakların dikkatini üstünde toplayan "süper askerler" yani Batılı komandolar için ne söylenebilir? Onların yarattığı etkiler neydi?

Onların yaptığı ciddi boyuttaki katkı inkâr edilemez. İkinci Dünya Savaşı'nın destanlaşan özel harekâtları; kitaplar, filmler ve televizyon programlarından oluşan zengin bir listeye esin kaynağı oldu. bunların arasında Alistair MacLean'in *Navaron'un Topları* (1957) adlı filmi, ABC yapımı *Sıçan Devriyesi* (1966-1968) adlı TV dizisi, Hampton Sides'ın kitabı *Hayalet Askerler* (2001) ve Quentin Tarantino'nun filmi *Soysuzlar Çetesi* (2009) sayılabilir. Alman üniforması giymiş iki genç SOE subayının 1944'te Girit'te bir Alman subayını kendi arabasıyla kaçırıp yirmi iki kontrol noktasını geçtikten sonra gizlendikleri yere gidip, ardından bir tekneyle Kahire'ye götürmesinden oluşan çılgınca serüven karşısında heyecanlanmamak için insanın taş yürekli olması gerekir.[117] Fakat böyle bir görevi yerine getirmeye değer miydi? Bir generalin kaybı Girit'te Alman varlığını sarsacak boyutta değildi. Başarılı Mareşal Erwin Rommel'in kaybı daha önemli olabilirdi ama İngiliz komandolarının 1941'de onu kaçırma ya da öldürme girişimi "tam bir başarısızlık" olmuş ve otuz değerli insanın kaybıyla sonuçlanmıştı.[118]

Yüksek bedel konusundaki benzer sorular diğer pek çok cesur girişim için sorulabilir. Aynı şekilde erdemle ilgili sorular da sorulabilir. İşgal altındaki topraklarda yapılan operasyonlar Almanlar veya Japonların yerel halka uyguladığı vahşi misillemeyle sonuçlanıyordu. Ayrıca Britanya ve Amerika'yı, düşmanları tarafından "terörizm" olarak ilan edilen ve kendilerine önemli ölçüde bahane yaratan eylemlerin içine sokuyordu. Buna değer miydi?

İkinci Dünya Savaşı'nın en saygın komutanlarından biri olan Mareşal Slim

şöyle yazmıştı: "Özel birlikler ve oluşumlar; insan, malzeme ve zaman olarak çektikleri kaynakları askeri açıdan kayda değer bir nitelikte geri vermediler." Mareşal bu birimlerin olumlu anlamda zarar verici olduğunu düşünüyordu, zira sıradan birliklerin en iyi adamlarını bünyelerinde topluyor ve böylece "ordunun geri kalanının niteliğini" düşürüyorlardı. Slim'in vardığı şu sonuç büyük ün kazandı: "Ordular savaşları birkaç süper asker birliği sayesinde değil, standart birliklerinin ortalama niteliği sayesinde kazanır."[119] Bir başka İngiliz generali şöyle yakınıyordu: "Anti-sosyal sorumsuz bireyciler Müttefik zaferine hiçbir katkıda bulunmadılar. Bunlar gerçek askerler gibi daracık bir siperde süngülenme veya bir tankın içinde canlı olarak yanma olasılığını reddedip savaştan daha bireysel bir tatmin elde etmenin yolunu aradılar."[120]

Benzer düşünceler savaşın sonunda bütün Müttefik ordularının komuta kademelerinde yaygındı. Stalin tamamen kendi kontrolü altında olmadığı için rejime tehlike arz eden partizan birliklerini doğal olarak dağıtmıştı. Kızıl Ordu ve NKVD gizli polisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki birkaç yıl boyunca Ukrayna, Baltık Cumhuriyetleri, Polonya ve Sovyet İmparatorluğu'nun diğer kısımlarında milliyetçi gerillaları ezmek için uğraştı. Britanya'da savaş sırasında kurulan bütün özel birliklerden geriye sadece Özel Hava Birliği, Özel Bot Birliği ve Kraliyet Deniz Piyadeleri Komandoları kaldı ki bunlar da bir süre kesintiye uğradı (SAS'ın faaliyetin 1945'te son verildi, 1947'de tekrar faaliyete geçti). ABD Deniz Piyadeleri güçlü eşitlikçi duyguları sayesinde Akıncılar grubunu daha savaş bitmeden lağvettiler ve altmış yıl boyunca yeni bir özel harekât kuvveti kurmadılar. Aynı şekilde ABD Kara Kuvvetleri de Rangerları ortadan kaldırdı. Kore Savaşı sırasında tekrar canlandırılan birlik bir kez daha lağvedildi. 1969'da Vietnam Savaşı'na katılmak üzere yeniden ve bu kez sürekli olarak faal hale getirildi. OSS de savaştan sonra kapatılmakla beraber 1947'de CIA olarak yeniden doğuşu hızlı gerçekleşti. "Konvansiyonel olmayan savaş" yani gerilla savaşı misyonu İkinci Dünya Savaşından önce milisler ve nizami askerlerin bir araya gelmesiyle doğaçlama ve geçiçi olarak icra edilirken savaş sırasında büyük ölçüde OSS tarafından yürütüldü. Savaştan sonraki dönemdeyse bu görevi CIA ve 1952'de kurulan Kara Kuvvetleri Özel Kuvvetleri paylaştı.

1945 sonrasında özel kuvvetlerin kullanımına başlangıçta şüpheyle yaklaşıldı ve ardından küçümseyici bir kabullenme geldi. 11 Eylül olayı sonrasıysa bu kuvvetler coşkuyla kucaklandı. Bu duygu karmaşasını açıklamak zor değildir. Birinci Dünya Savaşı'nda başta T. E. Lawrence tarafından olmak üzere kullanılan bu tür unsurlar son derece kısıtlıydı ve münhasıran olumluydu. İkinci Dünya Savaşı'ndaki sicilse daha kapsamlı ve karışıktı. Düşman hatlarının ardına geçen özel görev kuvvetleri çok değerli istihbarat toplayıp düşman askerlerinin iç güvenlik hizmetleriyle meşgul olmasını sağladılar, fakat baskınlar aynı zamanda ağır kayıplara yol açıp

sivilleri misillemeye maruz bıraktı. Görev başarılı olsa bile bu tür ufak tefek moral bozucu olaylar seyrek de olsa bütün bir harekât üzerinde olumsuz etki yarattı. Savaştan sonra Fransız Direniş Hareketi'nin Alman savaş mekanizması üzerindeki etkisi sorulan Alman Silahlanma Bakanı Alpert Speer, "Hangi Fransız direnişi?" diye alay etmişti.[121]

Almanların işini gerçekten aksatan bazı sabotaj operasyonları yapıldı. 1942'de Yunan partizanları SOE'nin yardımıyla Rommel'in Afrika Kolordusuna ikmal yapılan Atina-Selanik demiryolunun bir bölümünü havaya uçurarak El Alamein Muharebesi'nden sonra geri çekilmesini aksattı. 1943'te kayak tatiline çıkmış bir öğrenci grubu kılığındaki SOE timi Almanya'nın atom bombası programında ihtiyaç duyduğu bir ağır su tesisini havaya uçurdu. 1944'te Fransa'daki SOE ajanları Alman tanklarının nakliyesi için kullanılan bir trene normal dingil yağı yerine kazıyıcı gres yağı koyarak işi engellediler. Bu olay Normandiya'daki Müttefik çıkarmasının başlangıcında bir Waffen SS zırhlı tümeninin gelişini on yedi gün geciktirdi. Bunlar ve benzeri birkaç operasyon gerçekten stratejik öneme sahipti ama böyle örnekler çok azdı.[122]

Bu başarıların karşısına sayısı daha fazla olan başarısız örnekler de konmalıdır. Bunların arasında 1942'de Fransa'daki Dieppe Limanı'na yapılan ünlü komando baskını ve bununla aynı boyutta olmasa da aynı yıl Libya'daki Bingazi Limanı'na yapılan SAS saldırıları bulunmaktadır. Diplomatlıktan askerliğe geçen İngiliz aristokrat Fitzroy Maclean sürükleyici anılarında, içlerinde Randolph Churchill'in de bulunduğu birkaç SAS ajanıyla birlikte katıldığı bir operasyondan bahseder. Grup, Uzun Menzilli Çöl Grubu'nun eşliğinde özel olarak tadil edilmiş bir Ford steyşın vagon araçla çölde 800 millik başarılı bir yolculuk yapıp Bingazi'ye varır. Ancak buraya geldiklerinde önceden uyarıldığı belli olan İtalyan garnizonunun tetikte olduğunu fark ederler. Gizlice şehirden dışarı çıkmaktan başka çareleri yoktur. Geri dönerken araçları devrilir. Maclean morfinin etkisi geçip uyandığında "köprücükkemiğinin parçalandığını, kolunun kırıldığını ve görünüşe bakılırsa kafatasının parçalandığını" keşfeder. İyileştikten sonra Bingazi'ye yapılan daha büyük bir baskına katılır. Bu da aynı şekilde Mihver birliklerine neredeyse hiç zarar vermez ama SAS ve onu destekleyen kuvvetlerin ciddi kayıplar vermesiyle sonuçlanır. Maclean katılanlardan birinin "tam bir fiyasko" olarak nitelediği bu olaydan kaçacak kadar şanslıydı. Bunun ardından çıkılan bir başka görevde SAS'ın kurucusu olan David Stirling, Almanlar tarafından yakalandı ve savaşın sonuna kadar esir kampında kaldı.[123] Neyse ki SAS pistte duran yaklaşık dört yüz Alman ve İtalyan uçağını tahrip etmeyi başararak itibarını kurtardı.[124] Bu Afrika Kolordusu'na indirilen ciddi ancak ölümcül olmayan bir darbeydi, fakat sadece konvansiyonel bir güç kullanılarak yenilmesi de muhtemelen olanaksızdı.

Savaşın ilk zamanlarında sorunun belli bir kısmını özel operasyonlara yönelik

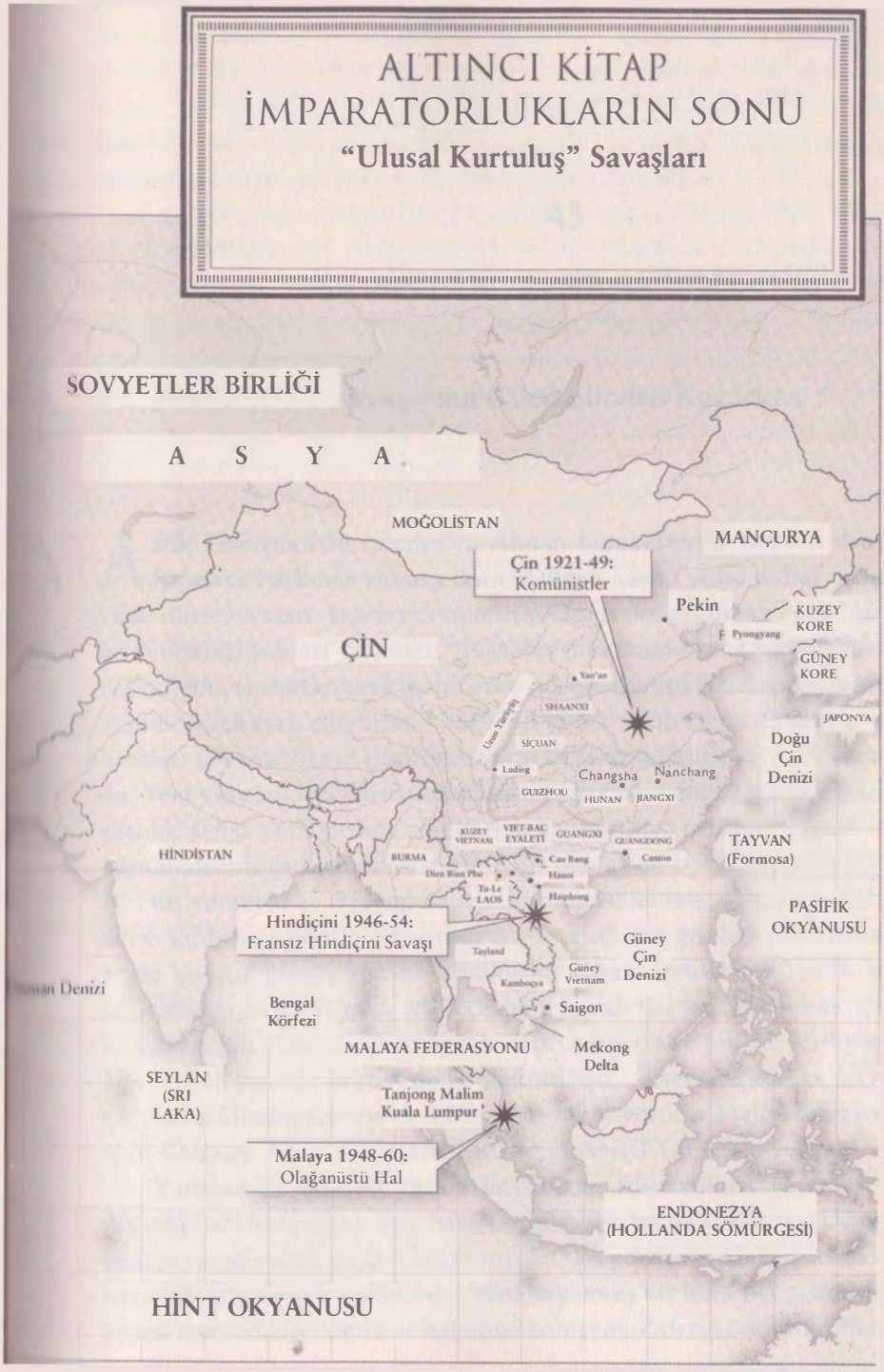
eğitim ve doktrinin, koordinasyon ve planlamanın henüz emekleme aşamasında olması oluşturuyordu. İlk operasyonlar genelde amatörce gerçekleştiriliyordu. Fakat savaşın sonlarında bile daha profesyonel olan gruplar hâlâ yüksek yanlış ateş oranına sahipti. Pasifik'teki Japon hatları ardında keşif görevleri için yetiştirilen küçük bir Amerikan birliği olan Alamo İzcileri, hiç ölümlü zayiat vermeyerek eşsiz bir örnek oluşturdu.[125] Fakat çoğu özel savaş birliği ağır zayiatlar verdi. Örneğin Britanya komandolarının yaklaşık yüzde 10'u eylem sırasında öldü. Bu nizami orduya göre çok yüksek bir orandı.[126] Gayrinizami unsurların operasyon yaptığı bölgelerde özellikle siviller çok ağır bedel ödediler. Filipinler'deki Amerikalı gerilla lideri Ray Hunt, kendi çabalarının "savaşın sonraki aşamalarında Amerikan ordusu için çok değerli" olduğu sonucuna varmıştı. Fakat direniş olmadığı takdirde, "Filipin halkının durumu daha iyi olacaktı," diye yazmaktan geri kalmamıştı. "Zira onların büyük kısmı öldürüldü, sakat bırakıldı, yağmalandı, gaddarca davranışlara maruz kaldı."[127] Tek bir gerilla bile silaha davranmasa Filipin halkının sonunda ABD ordusu tarafından kurtarılacağını Hunt elbette biliyordu.

Düşman hatları ardındaki operasyonların en önemli etkisi belki psikolojikti. Özel operasyonlar, gerçekler ne olursa olsun her görevi yoğun baskılara karşı bir zafer gören propagandacılar için bir madendi. (SAS'ın Bingazi'ye yaptığı baskınların birinden sonra Fitzroy Maclean şöyle yazmıştı: "Popüler basında bizden ve yaptığımız operasyondan öyle parlak sözlerle bahsedilmişti ki, kendimizi tanıyamaz hale gelmiş ve mutlu olmuştuk.")[128] Böylece Batı kamuoyunun savaşçı ruhu o karanlık zamanlarda böyle yükseltilirken kendi kurtuluş mücadelesine katkıda bulunduğuna inandırılan işgal altındaki halkların da gururu okşanıyordu.

Batı açısından ikinci sonucun karışık bir ortam yarattığı ortaya çıktı. Hamileri için vekil orduları kontrol etmek her zaman güç ve çoğu zaman imkânsızdı. Müttefik ajanları yerli direniş hareketlerini silahlandırıp yardım ederek (sadece SOE bütün dünyada bir milyon Sten makineli tabanca dağıtmıştı),[129] çoğu durumda silahları, kısa bir süre sonra kendilerine yöneltecek insanların eline veriyordu. Bunun sonucunda ortaya çıkan "ulusal kurtuluş savaşları" bir sonraki kısmın konusunu oluşturmaktadır.

Kuzey İrlanda
1968-98:
IRA
AVRUPA
Londonderry
HOLLANDA
BÜYÜK
BRİTANYA
FRANSA
Kıbrıs
1955-59:
EOKA
Karadeniz
Ppilippevile
Cezayir
Morice Line
TUNUS
AKDENİZ
KIBRIS
SURİYE
FAS
CEZAYİR
LİBYA
MISIR
Umman 196
Dhofarlı ayrılı
Cezayir 1954-62:
Bağımsızlık savaşı
Filistin 1936-39:
Arap İsyanı 1944-47:
Siyonistler
Kızıldeniz
A F R İ K A
SUDAN
Aden 196
NLF ve FL
Kenya 1952-60:
Mau Mau
KENYA
ATLANTİK
OKYANUSU
TANZANYA
MADAGAS

ALTINCI KİTAP
İMPARATORLUKLARIN SONU
"Ulusal Kurtuluş" Savaşları

43

SAVAŞTAN SONRAKİ DÜNYA

Avrupa'nın Gücü Elinden Kayarken

Artık Liverpool ve Londra'ya Alman bombalarıyla füzeleri düşmüyordu ama Britanya halkının yaşamı İkinci Dünya Savaşı sona erdiği zaman belirgin şekilde düzelmemişti. Japonya'nın teslim olmasının ardından *New Yorker* dergisinin bir muhabiri şunları yazmıştı: "İnsanlar muazzam bir ekonomik kasırganın henüz başladığını, sorunlarının kısa bir süre önce sağ çıktıkları fırtına kadar ciddi olabileceğini birden fark ediyorlar." 750.000 konut yıkılmış ya da tahrip olmuştu, kamu borçları rekor seviyeye çıkmıştı, sterlin devalüe edilmişti, işsizlik sürekli yükseliyordu. Yeni kurulan İşçi Partisi Hükümeti sağlık hizmetleri, eğitim, işsizlik sigortası ve yaşlılık aylığı konularında son derece kapsamlı ve maliyeti yüksek hükümet programını yürürlüğe koyabilmek için ABD'den gelen borca can simidi gibi sarılmıştı.

Et, yumurta ve tereyağından elbiseye, sabundan gazyağına kadar her şey karneyle satılmaya devam ediyordu. Bir ev kadını o günleri şöyle anlatıyordu: "Her yerde kuyruk vardı; yüksek topuklu ayakkabı, etli börek, balık, ekmek ve pasta, domates hatta yiyecek ofisinde olağanüstü hal karnesi almak için bile." Avam Kamarası'nın yemekhanesinde bile sadece balina ve fok eti veriliyordu. Sert geçen 1947-1948 kışında durum daha da kötüleşti. Yeterince kömür, havagazı ve elektrik yoktu. Herkes titreyerek durumdan yakınıyordu. O yıllarda üniversite öğrencisi olan Kingsley Amis, "TANRIM BU NE LANET OLASI SOĞUK," diye yazmıştı.

Yurtdışında yaşayan yazar Christopher Isherwood savaştan sonra Londra'ya döndüğünde karşılaştığı sert hava koşullarının yıkım ve bozgun duygusunu iyice artırdığını saptayarak şunları belirtiyordu: "En gözde meydanlar ve caddelerdeki binaların bile boyaları dökülüyordu. Yeni boyanmış bir bina yok gibiydi. Bir zamanların havalı restoranları donuk ve bakımsız haldeydi. Zaferin ödülleri olmayacak mıydı?"[1]

Fransa'da durum adamakıllı kötüydü. Ülke 1944 sonunda işgalin ve 600.000'den fazla yurttaşını kaybetmenin travmasından henüz çıkmaya çalışıyordu. 10.000'den fazla kadın Alman askerleriyle ilişki kurmakla suçlanarak saçları kazındı. Bazıları dövüldü ve hatta sokak ortasında vücutlarına gamalı haç boyanmış bir halde çıplak koşmaya zorlandı. Yetersiz beslenme ciddi bir sorundu, çocukların boy ortalaması "ciddi" ölçüde düşmüştü. Halk panik halinde fırınlara hücum ediyor, ihtiyacından fazla baget alanlar ekmeksiz kalanların saldırısına uğruyordu. En Fransızlara özgü içecek olan şarap bile zor bulunuyordu. Bunlardan daha küçük düşürücü kıtlıklar da vardı. yakın tarihte çıkan bir kitapta bu durum şöyle belirtiliyordu: "Charles de Gaulle'ün kurduğu yeni hükümet zamanında dosya kâğıdı bulmak öyle zordu ki, memurlar Vichy Dönemi'nden kalma antetli kâğıtları kullanmak zorunda kalmıştı. Kâğıdın tepesindeki 'État Français' yazısının üstünü çizip altına daktiloyla 'République Française' yazıyorlardı."[2]

Savaştan sonraki birkaç yıl içinde sömürgecilikten kurtuluş hareketlerinin neden bütün dünyaya yayıldığını, Batı karşıtı gerillalar ile teröristlerin neden üstün göründüğünü anlayabilmek için iki büyük sömürgeci gücün 1945'te ne kadar zayıf olduğunun altını çizmek önemlidir. Kitabın bu kısmında Mao Zedong'un Çin'de kazandığı zaferi, Ho Şi Minh'in Hindiçini'nde Fransızlara karşı kazandığı zaferi, FLN'nin Cezayir'de Fransızları yenmesini ve (direniş karşıtlarının tek başarısı olarak) İngiltere'nin Malaya'daki komünist ayaklanmayı bastırmasını inceleyeceğiz. Fakat bu savaşlar üzerinde tek tek durulduğu zaman kolayca silahlı asilerin eski sömürgeci efendilerini yendiği hissine kapılma olasılığı vardır. Oysa imparatorlukların içeriden yenildiğini söylemek daha doğru olur. Milliyetçi ayaklanmalar imparatorluk çağının sona ermesine katkıda bulunsa da belirleyici etken olduklarını söylemek zordur.

Britanya ve Fransa 1945'ten sonra bütün denizaşırı topraklarını elde tutmaya kararlı olsa bile bunu yapmakta büyük sıkıntı çekerlerdi. İkisi de kelimenin tam anlamıyla iflas etmişti. İkisi de direnişlere karşı uzun sürecek bir mücadeleyi rahatça sürdüremezdi. Özellikle dünya sahnesindeki konumlarını ellerinden alan yükselen süper güçlerin düşmanlığı karşısında bunu yapmaları olanaksızdı. Sovyetler ve daha sonra Çinliler, Marksist eğilimli "ulusal kurtuluş" hareketlerine silah, eğitim ve para sağlamaya her zaman hazırdı. ABD de her ne kadar Batı Avrupa'nın yeniden inşasına destek verse bile, kendi adına Avrupa'nın denizaşırı ülkelerdeki egemenliğini sürdürme girişimlerine pek sempati duymuyordu. Nitekim *Life* dergisinin editörleri 1942'de "İngiltere halkına dobra dobra biz Britanya

İmparatorluğu'nu ayakta tutmak için savaşmıyoruz," diye bilgi vermişti.[3] Nitekim Amerika, Hindistan ve Filistin'i yönetmeye son vermesi için Britanya'ya baskı yapıyordu. Daha sonra Soğuk Savaş kızışınca Washington duruşunda değişiklik yaptı; örneğin, Fransa'nın Hindiçini'ndeki savaşına para yardımı yapmaya istekli oldu. Fakat Amerikalılar genel olarak sömürgeci yönetimlerin sürmesini komünist yıkıcılara verilmiş bir armağan gibi görüyordu.

Truman yönetimi 1948-1949'da, Endonezya'daki milliyetçi ayaklanmayı bastırma çabalarına son vermediği takdirde Hollanda'yı Marshal Planı çerçevesinde yaptığı para yardımını kesmekle tehdit etti.[4] Yedi yıl sonra Eisenhower yönetimi daha yüksek dozlu bir gerginlikte, Britanya ile müttefikleri Fransa ve İsrail, Süveyş Kanalı'nı ele geçirip Mısır'ın güçlü adamı Cemal Abdül Nasır'ı devirme operasyonuna son vermediği takdirde sterlinin çökmesine göz yumma tehdidinde bulundu. Britanya ve Fransa'nın mali yıkım tehdidi karşısında operasyondan vazgeçmekten ve dolayısıyla savaş sonrasındaki zayıflıklarının acınacak boyutunu sergilemekten başka çaresi yoktu.

İngiltere'deki yönetici elit bu olaydan önce bile imparatorluk hayaletinin peşinden gitmeyi büyük ölçüde terk etmişti. Bir zamanlar Asyalılar ve Afrikalıların beyazlar tarafından yönetilmesinin altyapısını oluşturan ırksal üstünlük teorilerinin itibarı Naziler ve Japonların farklı yöntemleri sayesinde iki paralık olmuştu. Bir İngiliz subayı 1945'te Kalküta'da yürürken, "Bir Nazi subayı Paris bulvarlarında yürürken ne hissettiyse ben de aynısını hissettim," diye yazmıştı.[5]

Avrupa kaynaklı fikirlerin yaygınlaşması sayesinde milliyetçilik Üçüncü Dünya'da onlarca yıldan beri yayılıyordu. Bağımsızlık arzuları, yaratacağı sonuçlardan duyulan korkularla huzursuzca kontrol altında tutuluyordu. Fakat 1942'de Singapur'da 85.000 İngiliz askerinin, kendilerinin üçte biri büyüklüğündeki Japon kuvvetlerine teslim olması, Avrupalıların yenilmezliğine dair bütün yargıları yerle bir etti.[6] Savaşın sona erdiği günlerde sömürgelerdeki elitler artık Avrupa egemenliğini kabul etmeye istekli değildi ve çoğu ülke de Avrupalılar da bunu silah zoruyla dayatmaya hevesli değildi.

1946'da Britanya Hükümeti'nin bir yayınında, "Britanya 'Emperyalizmi' öldü" diye ilan edilmişti.[7] Elbette 1945'ten 1951'e kadar iktidarda kalan Clement Atlee başkanlığındaki İşçi Partisi Hükümeti'nin imparatorluğu bir gecede tasfiye etmeye niyeti yoktu. Atlee başlangıçta yavaş ve gösterişli bir süreçle "sömürge topraklarına Milletler Topluluğu içinde kendi sorumlu hükümetlerini kuracakları şekilde yol göstermeyi" umuyordu.[8] Fakat işi ağırdan almanın mümkün olmadığı kısa sürede ortaya çıktı. Muhalefet lideri Winston Churchill'in "prematüre ve alelacele devir teslimin, utancın izi ve lekesini"[9] taşıdığına dair heyecanlı uyarılarına rağmen Hindistan, Filistin ve diğer sömürgelerde büyük bir hızla gerçekleşen ba-

ğımsızlık, kanlı içsavaşlara yol açtı. Bir bakan 1948'de durumu şöyle kabullenmişti: "İstenmediğiniz bir yerdeyseniz ve sizi istemeyenleri ezecek gücünüz veya belki isteğiniz yoksa, yapılacak tek şey orayı terk etmektir."[10]

Britanya'nın iktidarı devretme süreci 1947'de Hindistan'da başladı. Bunu 1948'de Burma, Seylan (Sri Lanka) ve Filistin izledi. 1956'da Sudan'da tekrar başlayan süreç ertesi yıl Altın Sahili (Gana) ve Malaya'da devam etti. Afrika'daki diğer kolonilere de birkaç yıl içinde bağımsızlık verildi. Başbakan Harold Wilson 1967'de "Süveyş'in Doğusundaki" sorumlulukların terk edildiğini duyurduğu zaman imparatorluğun hemen hemen tümü ortadan kalkmış bulunuyordu. 1982'deki Falkland Savaşı gibi birkaç artçı eyleme rağmen emperyalizm çağı fiilen sona ermişti.

Sürecin büyük bir kısmı nispeten barışçıl biçimde gerçekleşti. Jawaharlal Nehru ve Mahatma Gandhi, Hindistan'da uyguladıkları sivil itaatsizlik, grevler ve protestoların –Orwell'in ifadesiyle "şiddet içermeyen bir tür savaş"– liberal bir imparatorluğu nasıl utandırıp geri çekilmesini sağlayabileceğini gösterdi. (Orwell bu yöntemlerin, "rejim muhaliflerinin gece yarısı ortadan kaybolup bir daha haber alınamadığı bir ülkede" uygulanamayacağını belirtmişti.) Onların verdiği "imparatorlukları tamamen manevi güçle sarsma"[11] örneği (yine Orwell), Gana'da Kwame Nkrumah, Tanzanya'da Julius Nyerere, Kenya'da Jomo Kenyatta ve Afrikalı diğer bağımsızlık önderleri tarafından tekrarlandı. Bunların hepsine, Birleşmiş Milletler'in o sıralarda emperyalizme karşı uluslararası kamuoyunu harekete geçirme becerisi yardımcı olmuştu.

İngilizler şiddetli muhalefetle karşılaştığında onları terk etmeye ikna etmek zor olmuyordu. Britanya Kabinesi, Yahudi teröristlerin üç yıl boyunca süren saldırıları sonucu 1947'de Filistin'den çıkmaya karar verdi. Çoğunluğu sağcı Irgun ve Lehi (diğer adı "Stern Çetesi") örgütleri tarafından düzenlenen bu saldırılarda 338 Britanya vatandaşı ölmüştü ki bu 1842'de Kabil'den çekilirken bir günde ölenlerin sayısından azdı. Tarihte görülen en başarılı terörist kampanyalarından birini Churchill "cehennemi bir felaket" diye nitelendirdi. Bu kampanyanın en önemli olaylarından biri 1946'da İngilizlerin karargâh olarak kullandıkları King David Oteli'nin bombalanmasıydı (Irgun'un bu eyleminde 91 kişi öldü). Fakat bombalar kadar önemli bir husus, *Exodus* meselesinde örneği görülen ahlaki açıdan ikna etmenin gücüydü. 1947'de Kraliyet Donanması, *Exodus from Europe—1947* adlı bir geminin yolunu kesti. Gemi kutsal topraklara ulaşmaya çalışan Yahudi göçmenlerle doluydu. Kraliyet deniz piyadeleri gemiye el koyma sürecinde birkaç yolcuyu öldürüp bazılarını yaraladı. İngilizler bunun ardından gemiyi Almanya'ya götürdü ve yolcuları "imha edildikleri ülkede" karaya çıkardı. İsrailli tarihçi Benny Morris'in belirttiği üzere bu "büyük bir propaganda darbesiydi." "Siyonist davaya bundan daha iyi hizmet edilemezdi."[12]

İngiltere genellikle Kıbrıs ve Aden gibi stratejik öneme sahip olarak görülen birkaç üssü elinde tutmak veya Malaya ve Kenya'da olduğu gibi komünistlerin ya da diğer aşırı güçlerin iktidara gelmesini önlemek için mücadele ediyordu. Savaşmaya karar verdiklerinde bunu çoğu zaman başarılı ve ustaca gerçekleştiriyorlardı. Onların direnişçilere karşı savaşma sicili aynı dönemdeki Fransa'ya göre daha iyiydi. Hatta özellikle Malaya olmak üzere bazı kampanyaları, askeri strateji uzmanları tarafından günümüzde bile incelenmektedir. Fakat İngiltere'nin başarısı büyük ölçüde mücadele edeceği noktaları dikkatle seçmesinde yatıyordu. Böylelikle, ulusal kendi kaderini tayin hakkının doğmakta olduğu bir dönemde halka dayanmayan yönetimleri kalıcı kılacak şekilde ümitsiz mücadeleler batağına saplanmıyordu. Aynı şekilde Belçika tek sömürgesi Kongo'yu 1960'da savaşmadan terk etti.

Fransızlar, belki savaştan önce gereğinden fazla uzlaşmacı davranmaya tepki olarak daha acımasız bir tavır sergilediler. Geçmişin görkemini diriltmeye ve imparatorluğun yenilerek küçük düşmesinin izlerini silmeye ihtiyaç gördüler. Egemenliklerini yeniden sağlamak amacıyla 1945-1946'da binlerce Cezayirli ve Vietnamlıyı, yüzlerce Suriyeliyi katlettiler. 1947-1948'de Madagaskar'da çıkan bir isyanı bastırmak amacıyla en az 11.200 kişiyi öldürdüler.[13] Fakat İngilizler gibi onlar da Afrika'daki sömürgelerinin çoğuna kan dökmeden bağımsızlık tanımayı istiyorlardı. (Madagaskar bile 1960'ta İngiliz Milletler Topluluğu'nun Fransızca konuşulan ülkelerdeki benzeri olan Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu'nun bağımsız bir üyesi oldu.) Ve göreceğimiz gibi Hindiçini ile Cezayir'de savaşı sürdürme arzuları büyük ölçüde kısıtlandı.

Aynı şekilde Hollandalılar 1947-1948'de halktan destek görmeyen bir "polis eyleminin" ardından Endonezya'yı terk ettiler.

Faşist Diktatör Antonio Salazar yönetimindeki Portekiz en uzun süre direnen ülke oldu. Afrika'daki sömürgeleri Gine-Bissau, Angola ve Mozambik'i ancak Lizbon'da yapılan bir askeri darbenin ardından 1974-1975'te bıraktılar. Önemli bir husus olarak Portekiz İmparatorluğu'nun sonu, tıpkı yaklaşık yirmi yıl sonra Rus İmparatorluğu gibi uzak diyarlardaki savaş meydanlarında değil kendi yurdunda geldi.

Burada belirtilenlerin amacı, milliyetçi isyanların kazandığı başarıları önemsizleştirmek değil onları gerçekçi bir bakış açısı içinde ele almaktır. Bu bakış açısı, gerillaların yenilmezliği söylencesinin doğduğu İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki dönemde yoktu. 1970'lerin ortasında, Amerika'nın Vietnam'daki yenilgisi ardından bilgili bir gözlemci için konvansiyonel bir ordunun konvansiyonel

olmayan düşmanı yenmesinin olanaksız olduğuna inanmak kolaydı. Gerçeği hiçbir şey saptıramaz; araştırmamızın şimdiye dek gösterdiği gibi, olasılıklar gerilla veya terör taktiklerini benimseyenlerin karşısında olmaya devam etmektedir. Gerillalar başarı kazanabilmek için genellikle dış desteğin yanı sıra kuşatma altında bulunan hükümetlerin büyük çaplı sezgi veya irade yoksunluğuna ihtiyaç duyarlar. Bütün bu faktörler Çin'de mevcuttu. Buradaki içsavaş, İkinci Dünya Savaşı sonrasında patlak veren isyanlar için bir şablon vazifesi gördü.

Bu savaşın "İmparatorlukların Sonu" adını taşıyan bir kısımda yer alması garip gelebilir zira Çinli komünistler dışarıdan dayatılan değil kendi yurtlarındaki rejime karşı zafer kazanmıştı. Fakat Çin'deki devrimci mücadeleyi uzun zamandan beri önce Batılı, ardından Japon emperyalizmine karşı direniş ateşlemişti. Komünistlerin kazanmasını sağlayan stratejinin bir bölümünü, onların düşmanlarını "emperyalistlerin dalkavukları ve kaçan köpekleri" olarak tanıtmaları ve kendilerini Çin'in bağımsızlığının gerçek savunucusu olarak göstermeleri oluşturuyordu. Ayrıca Mao Zedong'un zaferi bütün Üçüncü Dünya'da Batılıların veya onlara yakın olanların yönettiği rejimleri yıkmaya niyetli çok sayıda taklitçinin esin kaynağı oldu. "Kızılların" dünyanın en kalabalık ülkesinde 1940'larda iktidara nasıl geldiğini anlamadan, daha sonra olanları –1950'ler ve 1960'lardaki büyük komünist ve milliyetçi ayaklanmalar dönemini– anlamak olanaksızdır.

44

KIZIL İMPARATORUN YÜKSELİŞİ

Mao Zedong'un İktidara Uzun Yürüyüşü, 1921-1949

Öykü Şanghay'da başlar. Burası Çin Komünist Partisi'nin doğduğu şehirdi. Partinin doğuşu için daha uygun bir yer olamazdı zira komünizm Batı'dan ithal edilmişti ve Şanghay hâlâ Çin anakarasındaki şehirlerin en batılı olanıydı. 1920'lerde metropolün büyük bir kısmı "yabancı şeytanlar" tarafından yönetiliyordu: Britanyalılar ve Amerikalılar Uluslararası Yerleşim'de bulunuyordu. Fransızlar onun bitişiğindeki İmtiyazlı Bölge'de yaşıyordu. Japonların kendilerine ait gayriresmi imtiyazlı bölgesi vardı. Şanghay'ı Şanghay yapan yabancılardı. Şehir tercihe göre "Doğunun Paris'i" ya da "Şarkın Fahişesi" diye anılıyordu. Bu modern ve kalabalık metropol saray gibi görkemli oteller ve mağazalar, gece kulüpleri, sefil afyon batakhaneleri, karanlık kabareler, kural bulunmayan genelevlerle doluydu. Geniş bulvarlarında otomobiller, atlı arabalar, çekçekler ve elektrikli tramvaylardan geçilmiyordu. Büyük bir ticaret, gazetecilik ve sanat merkezi olan şehir; işportacılar, tacirler, bankerler, fahişeler, gangsterler, entelektüeller, misyonerler ve sadece Çin'in değil dünyanın dört bir yanından gelen göçmenler için cazibe merkeziydi.[14]

Bu Batılılaşmış şehrin bağımlı olduğu sayısız Çinli işçi, hastalıkların yaygın, yükselme fırsatlarının son derece kıt olduğu gecekondularda yaşıyordu. Onların varlığı bile köylülerinkiyle kıyaslandığında lüks kalıyordu. Çin nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan köylülerin hayatı binlerce yıldan beri çok az değişmişti. Yemyeşil toprakta bin bir zahmetle çalışmalarına rağmen daima bir sel veya kuraklık yüzünden açlıktan ölüyorlardı. 460 milyon kişiden oluşan Çin nüfusunun ortalama yıllık geliri sadece 12 dolardı. Nüfusun yüzde 10'u toprakların yüzde 50'sinden fazlasına sahipti. Bugünden bakan tarihçiler bu dönemde olumlu yönde bir evrime dair ciddi bulgular saptayabilir. Yaşam standardının yükselmesi, canlı bir entelek-

tüel ortam, parlamenter demokrasi ve hukuk devleti olmanın ilk kıpırtıları gibi bulgular mevcuttu.[15] Fakat o zaman bu olgular öyle görünmüyordu. Mao Zedong, Çin'in "yarı sömürge ve yarı feodal" bir yapıda olduğunu söyleyerek o zamanki ortamı gayet uygun biçimde özetlemişti.[16]

Ülkenin son derece kötü durumdaki geri kalmışlığı imparatorluk sistemini baltalayan başarısız iki ayaklanma girişimini tetiklemişti. Bunlar 1850'den 1864'e kadar süren Taiping Ayaklanması ve 1900'de meydana gelen Boxer Ayaklanması'ydı. Mançu Hanedanı 1911'de bir askeri isyan sonucu nihayet devrilmişti. Ancak son imparatorun tahttan indirilmesinden sonra hiçbir hükümet uzun ömürlü olamadı. Çin, büyük bir kısmı yozlaşmış ve yağmacı olan bölgesel beylerin arasında bölünmüştü. Yükselen genç kuşak alternatif bir rejime, herkesin yaşamını iyileştirecek ve Göksel İmparatorluk'un uzun zaman önce kaybolmuş görkemini geri getirecek bir rejime açlık duyuyordu.

Bu koşullar altında 13 delege Temmuz 1921'de, Şanghay'ın Fransız İmtiyaz Bölgesi'ndeki Bourgeat Caddesi'nde, yaz ayları boyunca kapalı olan bir kız okulunda toplandı. Kendilerine toplantıyı düzenlemekle sorumlu Komintern'den iki Avrupalı temsilci de katılmıştı. Ne var ki, Çin Komünist Partisi'nin Birinci Kongresi birkaç gün sonra hiç de parlak olmayan bir biçimde son buldu. Delegeler polis baskınından hemen önce kaçmak zorunda kalmıştı. O günlerde partinin toplam üye sayısı 57 kişiden ibaretti.

Yirmi yedi yaşındaki Mao Zedong Birinci Kongre'ye katılmasına rağmen liderlerden biri değildi. İlk genel sekreter Pekinli seçkin bir profesördü. Buna karşılık Mao, kongreye katılanlardan birinin ifadesiyle, "Kaba Hunanlı tavırlarını henüz üzerinden atamamış solgun yüzlü bir gençti. Yerli kumaştan yapılmış uzun cübbesiyle köyün birinden çıkıp gelmiş bir Tao rahibine benziyordu."[17]

Taşralı kökenini gizlemek bir yana, Mao bunu sergilemekten zevk alıyor, "kaba" alışkanlıklarını kullanarak daha kozmopolit yoldaşlarını şaşırtıyordu. Yıllar sonra, iktidarın doruğuna çıktığı bir sırada, bir ziyaretçi onun dalgınlıkla pantolonunun kemerini açıp "birtakım konuklar" –bit– aradığını söylemişti. Köylülerin çoğu gibi dişlerini asla fırçalamaz, ağzını çayla çalkalamayı tercih ederdi ve hiç dişçiye gitmezdi. Çin'in "başkanı" olduğu sıralarda, hayatı boyunca zincirleme içtiği sigaradan dolayı dişleri "koyu yeşilimsi bir tabakayla" kaplanmıştı. Dişleri daha sonra kararmış ve düşmüştü. Ayrıca banyo yapmayı da sevmiyor, sıcak ve ıslak bir havluyla silinmeyi tercih ediyordu. Aynı şekilde Batı tarzı sifonlu tuvalete karşı çıktığından nereye gitse "çömelerek yapılan tuvalet" istiyordu. Doğup büyüdüğü Hunan'ın yağlı ve baharatlı yemeklerinden asla vazgeçmediği için daha orta yaşta şişmanlamıştı. Sık sık gerçek bir devrimcinin "biber sevmesinin" zorunlu olduğuna dair şakalar yapıyordu.[18]

Bununla birlikte Mao'nun sıradan bir köylü olmadığını söylemeye gerek yok-

tur. En basit örnek olarak ailesinin çoğu köylüden daha varlıklı olduğu belirtilebilir. Babası ileride "tasfiye edeceği" "zengin köylülerden" biri olarak nitelenebilir. Mao'nun babasından nefret etmesi belki tesadüf değildir. 1893'te doğan Mao pek çok gerilla lideri gibi çocukluğundan itibaren asi bir ruha sahipti. "Sert ve zalim"[19] babasıyla herkesin ortasında tartışıyor, evden kaçıyor, hatta istediğini yapmazsa intihar etme tehdidinde bulunuyordu. Yaşamını çiftçilik yaparak geçirmesi konusunda babasının sövgülerine şiddetle direniyordu. "Ailenin bilgini" olarak hep okuyor ve hayal kuruyordu. En sevdiği kitaplar Robin Hood'un Çin versiyonu denebilecek, haydutların ve köylü asilerin öykülerini anlatan kitaplardı.[20] Aynı zamanda Çin'in imparatorluk tarihini araştırıyordu. Daha sonraları yazılarında "kendini Çin imparatorlarıyla özdeş gördüğünü ve en büyük hayranlığı en acımasız ve zalim olanlara duyduğunu" itiraf etmişti. Güçlü liderlerin etkisinde kalmasına şaşmamak gerek, zira onun gençliğinde Çin bu tür liderlerden bariz biçimde yoksundu. Mao on sekiz yaşından (1911) otuz beş yaşına (1928) kadar yerel beylerin egemen olduğu ve düzensizliğin hüküm sürdüğü kırsal kesimde yaşadı. Hızlı bir ekonomik gelişme, büyük üniversitelerin kurulması ve parlamenter hükümetin temellerinin atılması gibi entelektüel ilerlemeler yaşansa bile bu gerçek değişmemişti.[21]

Mao babasından nefret etmekle birlikte onun eğitimine para ayırmasının yararını gördü. Yaşıtlarının çoğu tarlalarda çalışırken o pahalı okullarda okudu. Hunan eyaletinin başkenti Çangşa'da okurken siyasi bilinç kazandı. "Liberalizm, demokratik reformculuk ve ütopyacı sosyalizmin" etkisinde kaldığı o yıllarda ülkesinin "cehaletine ve karanlığına" üzülüyordu. Yıkılmaya yüz tutmuş Mançu Hanedanı'na karşı gelmek amacıyla arkadaşlarıyla birlikte saç örgülerini kesti. Henüz on sekiz yaşındaki bu radikal genç, diktatör kişiliğinin ilk belirtilerini o zaman sergileyerek arkadaşlarına "saldırıp zorla saç örgülerini kesmişti."

Mao aynı yıl er olarak devrimci bir orduya katılmasına rağmen savaşta yer almadı. Kendini beğenmişliği daha o zamanlar göze batıyordu. Mao öğrenci olarak kendini diğer askerlerden üstün görüyordu. Askerlik cazip gelmediği için altı ay sonra ordudan ayrıldı. Beş yıl boyunca bir öğretmen okulunda okudu. 1918'de buradan mezun olup kısa bir süreliğine bir öğretmeniyle birlikte Pekin'e gitti. Pekin Üniversitesi kütüphanesinde bulduğu asistanlık işi yüksek öğretime en yakın olduğu dönemdi. Mao burada Çin'in önde gelen aydınlarından çoğuyla tanıştı. Fakat daha sonraları, "Onların çoğuna göre ben bir insan değildim çünkü eğitim düzeyim çok düşüktü," diye yazacaktı. Onlarca yıl sonra bu küçümsemenin hesabını fazlasıyla ödetti ve milyonlarca aydını ölüme, hapse ve angaryaya sürükledi.

1919'da Çangşa'ya döndüğünde siyasete daha aktif olarak katıldı. Radikal bir öğrenci gazetesi kurup radikal kitaplar satan bir mağaza açtı. Bu faaliyetleri onun propaganda ve örgütlenme yeteneklerini sergilemesi bakımından yararlı

oldu. Modern direnişçilik için son derece önemli bu iki becerisi, yeni kurulmuş olan Komünist Parti'nin Hunan şubesi sekreteri olarak çok işine yaradı. Partideki ilk işi sendikaları örgütlemekti.[22]

Komünist Parti o günlerde son derece zayıf olduğundan Rus hamileri örgütü, Sun Yat-sen'in 1912'de kurduğu ve 100.000'den fazla üyeye sahip olduğunu iddia eden Kuomintang adlı Milliyetçi Parti ile bir mantık evliliğine zorladı.[23] Sun'un 1925'teki ölümünün ardından liderliği kayınbiraderi üstlendi. Japonya ve Rusya'da eğitim görmüş bu genç ve idealist subay sosyalist eğilimlere sahip olmakla birlikte Metodist inancına bağlıydı. Adı Çang Kay Şek'ti ve Mao'yla birçok ortak noktası vardı. Hayatını kaleme alan bir yazar onu şöyle tarif ediyordu: "Genellikle içine kapanık olmakla beraber zorba, kendini beğenmiş ve küstah bir kişiliğe bürünebilirdi."[24] Bu özellikler Mao'ya tıpatıp uyuyordu.

Çang'in ilk karargâhı Kanton yakınındaki Whampoa Harp Okulu'ydu. Burada onun siyasi komiseri olan Çu En Lay daha o zamanlar bile sıkı bir komünistti ve gelecekte Mao'nun sağ kolu olacaktı. Mao da 1923 ile 1927 arasında Kuomintang'da görev yaptı ve bir ara Propaganda Bölümü'nün başında bulundu. Çang 1926'da yerel beyleri yenip ülkeyi birleştirmek amacıyla Kuzey Yürüyüşü'ne başladığında komünistler hevesli biçimde onunla işbirliği yaptı. Çang bu görevde kısmen başarılı oldu.

Bununla birlikte komünistler ve milliyetçiler zamanı geldiğinde birbirine ihanet etmeye hazırdı. İlk darbeyi Çang vurdu. Gizli örgütlere mensup serserilerle işbirliği yapan adamları, 12 Nisan 1927'de harekete geçerek Şanghay'daki komünistleri öldürmeye ve tutuklamaya başladı. Bu olay Çin'de çeşitli aralıklarla yirmi iki yıl boyunca sürecek içsavaşın başlangıcını oluşturuyordu. Hazırlıksız yakalanan komünistler ağır kayıplar verdi. Karşı saldırıya geçmelerinde kilit rolü eski bir derebeyi savaşçısı olan Zhu De oynadı. "Yüzü çiçekbozuğu, cesur bir kişiliğe sahip"[25] bu adam Jiangxi eyaletinin başkenti Nançang'da Kuomintang'ın güvenlik şefiydi. Saf değiştiren subaylar arasında bulunan Zhu, 20.000 askeriyle 1 Ağustos 1927'de milliyetçilere karşı ayaklandı. İsyan çabucak bastırılmakla birlikte Halk Kurtuluş Ordusu'nun doğuşunu müjdeliyordu. Zhu komutasında yenilen askerlerden bir kısmı, Mao Zedong'un Jiangxi kırsalında oluşturduğu gerilla kuvvetine katıldı.[26]

Bu esnada Mao, devrimi yürütecek kitle olarak Çin'in kısıtlı proletaryası yerine kalabalık köylü nüfusunu kullanmaya büyük eğilim gösteriyordu. 1927 başlarında ülke halkının "bir kasırga öfkesiyle" ayaklanacağını umarak, "Bütün emperyalistler, yerel beyler, yolsuzluğa bulaşmış memurlar ve kötü seçkinler köylülerin

elinden gelecek akıbetleriyle karşılaşacaklar," diye yazmıştı.[27] Bunun ne kadar süreceğini tam olarak bilmiyordu ("Marksistler kâhin değildir"),[28] fakat köylü devriminin, Rusya'da Bolşevikleri iktidara getiren bir şehir ayaklanması kadar hızlı gerçekleşmeyeceğini biliyordu. Bir köylü ordusu örgütleme görevi bu süreçte hayati önem taşıyordu çünkü Mao'ya göre, "siyasi iktidar namlunun ucunda" idi.[29] Bu düşüncesi şehirli işçiler arasında siyasi örgütlenmeyi öngören ortodoks Marksist düşüncenin karşısındaydı. Nitekim Mao da uzun yıllardan beri Rusların egemenliğindeki parti aygıtıyla uyuşmazlık içindeydi. Öyle ki bir süre sonra "sağ sapma" suçlamasıyla Politbüro'dan çıkarılmıştı.[30]

Mao'dan kuşku duyanlar, onun Kuomintang'dan ayrılanlar, köylüler ve madencilerden oluşturduğu Devrimci İşçi ve Köylü Ordusu'nun Eylül 1927'de Sonbahar Hasadı ayaklanması diye bilinen Çangşa saldırısında ağır bir yenilgi alması üzerine haklı çıktıklarını düşündüler. Bu saldırıda bizzat Mao da yakalanmış ve güçbela kaçmıştı. Tıpkı Usame bin Ladin'in 2001 sonbaharında Amerikalıların insan avını atlatıp Pakistan'daki Hindukuş Dağları'na kaçması gibi, ordusunun sağ kalan askerleriyle Hunan–Jiangxi sınırındaki geçit vermez Jinggang Dağları'na geri çekildi. Burada çam ve bambu ormanlarında "kurtlar, yabandomuzları, hatta leoparlar ve kaplanlar"[31] arasında saklanan yerel haydutları ordusuna kattı. Ocak 1929'da Kuomintang saldırınca Jiangxi–Fujian sınırındaki yeni bir üsse taşındılar. Çin'in muhtelif yerlerinde birkaç Kızıl üssü daha vardı, ancak bu üs en büyüğü olarak Merkezi Sovyet Bölgesi'ni oluşturdu. Liderlik Mao ile onun yoksun olduğu askeri tecrübeye sahip ve yaşça daha büyük Zhu De arasında paylaşılmıştı.

Bu ikili öyle sıkı bir işbirliği içinde çalıştı ki, köylüler onları tek bir insan gibi –"Zhu Mao"[32]– görüyordu. Bu ikilinin yarattığı gerilla savaşı stratejisi, sonunda kült kişiliği nedeniyle sadece Mao'yla birlikte anılır oldu. Yaklaşımlarının özü Sun Tzu'yu andıran bir şekilde on altı karakterle özetleniyordu: "Düşman ilerleyince geri çekiliriz, düşman kamp kurunca taciz ederiz, düşman yorulunca saldırırız, düşman geri çekilince kovalarız." Gerilla savaşının bu klasik kurallarını uygulayan komünistler köylü desteğini kazanma ihtiyacının daima bilincindeydi. Mao'nun ünlü formülü şöyleydi: "İnsanlar su, ordu sudaki balık gibidir." Bu nedenle disiplinsiz ordular gibi suyu kurutmamak için" Kızıl askerlere şu talimatı vermişti: "Bir evden ayrılırken bütün kapıları yerine takın (askerler genellikle kapıları söküp yatak olarak kullanıyordu), nazik ve saygılı olun, aldığınız bütün malzemenin parasını ödeyin, helaları evlerden yeterince uzak mesafeye kurun."[33] "Sıradan insanlarla mümkün olan en yakın şekilde ilişki kurma" gerekliliğini daima vurguluyordu.[34]

Komünistler bu tavrı yaygınlaştırmak amacıyla kapsamlı bir toprak dağıtım kampanyası başlattılar. Amaçları toprakları "hain toprak ağaları, kanunsuz beyler ve zengin köylülerden" alıp yoksullara dağıtmaktı.[35] Onlara sempati duyan bazı saf

yabancılar bu hareketi, "dünyanın her yerinde bilinen şekliyle komünizm" değil, "ılımlı bir toprak reformu programı"[36] olarak gördüler. Oysa Mao kendi sözleriyle "toprak ağalarının, despot seçkinlerin ve onların dalkavuklarının katledilmesi" konusunda "en küçük bir vicdan azabı" duymuyordu.[37] Stalin gibi o da parti içindeki hayali ya da gerçek düşmanlarını acımasızca ezdi. Bu olay 1950'ler ve 60'larda bütün Çin'i kasıp kavuracak temizlik harekâtlarının başlangıcıydı.

Mao'nun stratejisini sorgulayan herkes AB (Anti-Bolşevik) Birliği adı verilen Milliyetçi komplonun üyesi olmakla suçlanıyordu. "Karşıdevrimcileri tasfiye edecek komiteler" kuran Mao, varsayılan AB üyelerini ortaya çıkarmak için "en merhametsiz işkenceleri" yapmalarını söylüyordu. 1790'lardaki Fransız devrimcilerin taşkınlığını hatırlatırcasına, "Düşmana hoşgörülü davranmak devrime karşı suçtur," diye ilan etmişti. Suçlanan bir parti yöneticisi kendisini sorgulayanların "vücudunu kızgın çubuklarla dağladığını ardından başparmaklarını kırdıklarını" anlatmıştı. Bu tür yöntemler kullanarak alınan düzmece itiraflar yeni "hainleri" yakalamak amacıyla kullanılıyordu. Bir güvenlik görevlisi yöntemi şöyle açıklıyordu: "Onu itiraf etmeye zorlarsın; itiraf ettiğinde inanır ve onu öldürürsün veya itiraf etmez, yine öldürürsün."

1930-1931 yıllarında kendi içlerinde yaratılan bu kan gölünde binlerce kadro ve askerin ortadan kaldırılması Kızıl Ordu'da isyan patlak vermesiyle sonuçlandı. Kendileri de büyük katliamlar yapan milliyetçiler daha sonraları, Jiangxi Sovyeti'nde toplam 186.000 kişinin öldürüldüğünü ileri sürdüler. Bu rakam abartılı olsa bile gerçek durum zaten yeterince kötüydü. Oysa Mao'nun kılı bile kıpırdamıyordu. Sırdaşlarından birinin daha sonra yazdığı üzere, "insani duygulardan, sevmekten, dostluk veya sıcaklıktan yoksundu." Yakın çevresinden birinin söylediğine göre "Onun için tek önemli şey halkın onun büyük tasarımlarını yürütecek hareketlere uygun davranmasıydı." O süreçte can verenler için, "Devrim uğruna hayatların feda edilmesi gerekir," demekle yetinmişti.[38]

Çang'ın milliyetçileri Jiangxi Sovyeti'ne karşı yüz binlerce askerin katıldığı dört başarısız "kuşatma" girişiminde bulundu. "Düşmanı derinden yanıltma" şeklindeki Mao-Zhu stratejisi her seferinde işe yaradı. Daha iyi silahlanmış durumdaki Kuomintang kuvvetlerinin çok geniş bir alana yayılmasına izin veren Kızıl Ordu karşı taarruza geçerek düşmanı bozguna uğratıyordu. Yine de Çang pes etmedi. Ağustos 1933'te başlayan beşinci ve son kuşatma seferi için yarım milyondan fazla asker topladı.

Milliyetçiler bu kez Alman danışmanlarının zorlamasıyla yeni bir strateji be-

nimsemişti. Kızılların bölgesinin içlerine kadar yayılmak yerine yavaş yavaş ilerleyip birbirine yeni yollar, telefon ve telgraf hatlarıyla bağlanmış binlerce korugan ("kaplumbağa kabuğu") inşa ettiler. İngilizlerin Boer Savaşı sırasında kullandığı bu taktik Sovyet üssünü kapana kıstırarak bölgeyi savunanları açlığa mahkûm etti. Sağlam siperlerin içinde mevzilenen Kuomintang askerlerine yapılan karşı taarruzlar işe yaramadı. Komünistler ayrıca Jiangxi'de yarattıkları terörün yaygın biçimde ters tepmesiyle darbe aldı. Bu "metodolojik ve teknik hata" nedeniyle Politbüro, Mao'yu geçici olarak partideki görevlerinden azletti.[40]

Gözden düşen ve sıtmayla boğuşan Mao'nun yer almadığı üst düzey komünist liderlik, Ekim 1934'te Jiangxi'den ayrılıp daha iyi savunma ve ikmal olanağına sahip yeni bir üs bulmaya karar verdi. Bunun sonucunda tarihe geçen Uzun Yürüyüş gerçekleşti. Düşman hatları ardında gerilla savaşı sürdürmek üzere 10.000 ila 15.000 artçı bırakan komünist kadrolar, güneydoğudaki Jiangxi'den 86.000 Kızıl Ordu askeriyle yola çıktı. Yolculuk boyunca hazine, belgeler, matbaa, radyolar ve hatta bir röntgen cihazını bile yanlarında taşıdılar. On iki ay sonra Ekim 1935'te, 6500 kilometre mesafeyi aşabilen sefil durumdaki 4000 kişi, yol boyunca kendilerine katılan birkaç bin kişiyle birlikte dolambaçlı ve uzun bir yürüyüş yapıp önce batıya, ardından kuzeye yöneldi ve Sovyet kontrolündeki Moğolistan sınırından geçerek Çin'in kuzeybatısındaki Şensi eyaletine ulaştı. Yürüyüş boyunca ekipmanın büyük bir kısmını terk etmekle kalmayıp, milliyetçiler ve yerel çetelerin takibiyle birlikte dağlar ve bataklıklar gibi çok sayıda doğal engelin yarattığı akla hayale gelmeyen zorluklarla boğuştular.[41]

Uzun Yürüyüş öyle efsanevi bir hal aldı ki, gerçekte neler olup bittiğini belirlemek zordur. Komünist tarih yazımı Marx ve Mao sevgisiyle, mutluluk içinde kendini ölüme atan "kahramanlar ordusundan" bahseder.[42] Öte yandan son zamanlarda bunu çürütenler de vardır. Çok satan Mao biyografisinin yazarları Jung Chang ve Jon Halliday, yürüyüşün en bilinen öyküsü Luding Köprüsü çatışmasının "tamamen uydurma" olduğunu ve yürüyüşün sadece Çang Kay Şek gerçekleşmesini istediği için başarıldığını iddia edecek kadar ileri gitmişlerdir. (Oğlunu Sovyetler Birliği'nden geri almak için komünistlerin gitmesine razı olması, ödemek zorunda olduğu iddia edilen bedeldir.)[43]

Oysa eldeki bulgular bu komplo teorisini pek doğrulamaz. Çang, iktidarını tehdit eden komünistleri kesinlikle ortadan kaldırmak istiyordu. Nitekim oğlu SSCB'de okurken bile pek çoğunu katletmişti. Bununla birlikte, yürüyenlerin hayatta kalmasının kısmen kendilerini takip edenlerin –Kuomintang ile gevşek bir işbirliği yapan

yerel beylerin– öyle istemesinden kaynaklandığı da doğrudur. Bu beyler komünistler yenildiği takdirde Çang'ın onların peşine düşeceğinden korkuyordu. Çu En Lay, komşu Guangdong eyaletinin güçlü beyiyle pazarlık yapmasa yürüyüş hiç başlamayabilirdi. Gazeteci ve Tarihçi Harrison Salisbury, "Kızıl Ordu, Guangdong ve komşu bölgelerden gezintiye çıkmış turistler gibi geçti," diye yazmıştı.[44]

Luding Köprüsü'nü savunanlar da aynı şekilde dayanıklılıktan yoksundu. Burası Sichuan eyaletinde girdaplar yaparak akan yaklaşık yüz metre genişliğindeki Dadu Nehri üzerinde dar bir asma köprüydü. Komünistlerin öncü kolu 29 Mayıs 1935'te buraya ulaştığında, köprüyü savunanlar dokuz tane kalın zincirin üzerinde bulunan tahtaların çoğunu sökmüştü. "Her bir halkası pirinç kasesi büyüklüğünde" olan zincirler, anaforlar çizen suyun on metre (daha sonra Zhu De'nin iddia ettiği gibi yüz elli metre değil) üzerindeki köprünün tabanını oluşturuyordu. Komünist söyleme göre 22 Kızıl asker canlarını tehlikeye atarak "kulakları sağır edercesine uğuldayan suların" üzerinde, zincirlerde sürünüyordu. Bu esnada köprüyü savunanlar diğer tahtaları yakmıştı ve kendilerine ateş ediyordu. Askerlerin on sekizi karşıya geçmeyi başarıp Mavzer ve el bombaları vasıtasıyla köprüyü temizleyip ordunun geçmesini sağladı.

Bu efsanenin göz ardı ettiği husus, savunanların tüfeklerinin çok eski, fişeklerinin de son derece nemli olmasından dolayı mermilerin çoğunlukla karşı kıyıya ulaşamadığı gerçeğidir. Bu durum tesadüf değildi. Sichuan'daki beylerden biri "fazla çatışmaya girmeden Kızıl Ordu'ya yol verme" konusunda anlaşmaya varmıştı. Ayrıca, bir tanığın yıllarca sonraki iddiasına göre bölgedeki köylüler köprüde önden gitmeye zorlanmış ve hepsi ölmüştü. Bunların sayesinde komünistlerin zayiatı fazla yüksek değildi. Chang ve Halliday'in iddiasının aksine çatışma gerçekten meydana gelmişti ancak daha sonra iddia edildiği gibi kahramanlık düzeyinde değildi.[45]

Uzun Yürüyüş'ün bunun dışındaki bölümleri komünist mitolojiye pek uymaz. Zorla askere almanın "feodal" orduların uygulaması olduğu ileri sürülmüştür. Mao kendi kuvvetlerinin "halka baskı uyguladığını" her zaman inkâr etmiştir.[46] Oysa oğullarını Kızıl Ordu'ya vermeyi reddeden aileler "hain ve firari" olarak ilan ediliyordu. Bu da topraklarını, yiyeceklerini ve hatta canlarını kaybetmek anlamına geliyordu. Uzun Yürüyüş'e katılanlardan biri, "Köyümüzdeki parti sekreteri eli silah tutan herkesi katılmaya zorlamıştı," diye belirtiyordu. Gönülsüz katılanların büyük kısmı ilk fırsatta kaçıyordu. 16 Ekim'den 1 Aralık 1934'e kadar ilk kırk altı günde yürüyüşçüler toplam güçlerinin üçte ikisini kaybettiler. O süreçte sadece bir büyük çatışma gerçekleşti. Çang'ın uçakları ve askerleri yürüyüş kolunun bir kısmını Xiang Nehri'ni geçerken yakaladı. Fakat burada yürüyüşçülerin sadece 15.000 kayıp verdiği tahmin ediliyor. Diğer 30.000 kişi firar etmiş olmalıydı.[47]

Firar ve yenilgi dışında yürüyüşçüler temel ikmal maddelerinden de yoksundu.

Uzun Yürüyüş boyunca yirmi dört nehri ve on sekiz dağ sırasını aşmak zorunda kaldılar. Bunların en zorlusu Çin'in batısındaki Büyük Karlı Dağlar'dı. Yürüyüşçüler 4300 metrelik zirveye sahip bu dağlara 12 Haziran 1935'te ulaştı. Oksijen azlığı yaralı ve hastalar üzerinde sıkıntı yaratmış ve çoğu yolculuk sırasında ölmüştü.

Üç ay sonra, 22 Ağustos 1935'te vardıkları Sichuan eyaletinin kuzeyindeki tundra da dağlar kadar kötüydü. 2750 metre yükseklikteki bu muazzam büyüklükteki otlak suyla kaplıydı. Otlaklarda yaşayan az sayıdaki Tibetli, kıt yiyecek kaynaklarına göz diken bu Han Çinlilerine düşmandı. Kendi gerilla taktiklerini uygulayan Tibetliler "leşe üşüşen akbabalar gibi", topluluktan ayrı düşen Kızılları avlıyordu. (Komünistler 1950'ler ve 60'larda Tibetlileri katlederek korkunç bir intikam aldı ki bu husumet günümüzde de devam etmektedir.) Zemin bataklık olduğundan yanlış bir adım atan insan veya hayvanlar çamurun içinde kayboluyordu. Hayatta kalanlar açlıktan hayvan postlarını, deri kemerleri, hatta atların dizginlerini haşlayıp yiyordu. "Kaynatıp arındırmak için odun" bulunmadığı halde "kapkara ve acı" bataklık suyunu içiyorlardı. Askerler arasında dizanteri ve tifüs kol geziyordu. Asap bozucu bir haftadan sonra yürüyüşçüler nihayet otlaklardan çıkıp biçilmemiş mısır tarlalarıyla karşılaşınca ürünü iştahla tükettiler. Birkaç dakika sonra vücutları titreyip midelerini tutarak acı içinde feryat etmeye başladılar. "Uzun bir süre aç kalan mideleri birden yapılan bu yüklenmeyi sindirememişti."[48]

4000 kişi kuzeybatıdaki Şensi eyaletine vardığı için Kızıllar şanslı sayılırdı. Buraya daha önce gelen bir başka komünist grup tabya kurmuştu. Mao felaket gibi bir yenilgiyi halkla ilişkiler zaferine dönüştüren zekâya sahip olduğu için daha da şanslıydılar. Mao ve propaganda ekibi "Uzun Yürüyüş" efsanesini yarattılar. İronik olan, bu terimi ilk kez Çang Kay Şek'in "Japonlara karşı direnmek amacıyla kuzeye ulaşmayı hedefleyen cesur kahramanların askeri yürüyüş alanında gerçekleştirdiği yeni bir dünya rekoru" şeklinde kullanmasıydı.[50] Gerçekte Mao, Japonlarla değil tamamen milliyetçilerle savaşmaya odaklanmıştı ve Kızıl Ordu 1935'te hâlâ zayıftı. Komünistler Uzun Yürüyüş sonunda Çin'i kazanamadı ama Mao için Komünist Parti'yi kazandı.

Mao yürüyüş sırasında Moskova'da eğitim görmüş yönetici komiteye mensup rakiplerini "oportünistler, kaçkınlar ve sapmacılar" olarak niteleyip "hatalı askeri liderlik" yüzünden Jiangxi'yi kaybetmekle suçladı.[52] Mao'nun rakiplerinden birinin komutasındaki büyük bir komünist birlik olan Dördüncü Cephe Ordusu, kendisinin Birinci Cephe Ordusu'yla Haziran 1935'te buluştuğu sırada neredeyse bir çatışma patlak verecekti. Fakat Mao yandaşlarıyla birlikte Eylül 1935'te kaçmayı başardı. Daha önce parti hiyerarşisinde kendisinden üstün olan yakışıklı ve uysal Çu En Lay'ın yardımıyla gücü kendi elinde toplamayı başardı.

Mao, Şensi'de yeni bir terör yönetimi (Tasfiye Kampanyası) sahneye koydu. Ama-

cı "Mao Zedong Düşüncesi" adı verilen "doğru Marksist-Leninist çizgiyi" dayatarak "casusların" ve "sübjektivistlerin" kökünü kazımaktı. Bir başka deyişle olası her türlü muhalefeti ezmek istiyordu. Mao, Kızıl İmparator olma yolunda hızla ilerliyordu.[53]

Amerika ve İrlanda Bağımsızlık Savaşlarından itibaren gerilla savaşında kamuoyu faktörünün önemi sürekli artıyordu. 20. yüzyılın direnişçileri eski çağların göçebeleri gibi apolitik akınlar yapıp başarılı olmayı bekleyemezdi. Akıllı bir gerilla lideri ve dolayısıyla akıllı bir kontrgerilla, basını kendi amaçları doğrultusunda kullanmak durumundaydı. Mao Zedong bu dersi daha yirmi altı yaşındaki bir kışkırtıcı olarak radikal bir gazete ve kitabevi kurduğunda öğrenmişti. Şimdi Çin Komünist Partisi'nin sorgusuz sualsiz kabul edilen lideri olarak milliyetçi rejime karşı propaganda savaşında yeni bir silahı devreye sokuyordu. Bu silah, Amerikan Orta Batısında doğmuş genç ve serüvenci bir gazeteci olan Edgar Snow'du.

1928'den beri Çin'de yaşayan Snow, parti üyesi olmamakla birlikte komünistlerin sempatizanıydı. Komünistlerin öyküsünü onların anlatılmasını istediği şekilde yazabilecek, "burjuva" olmakla birlikte "güvenilir" bir yazardı.[54] Böylece 1936'da partinin yeraltı örgütü tarafından Kuomintang ablukası yarılarak Kızılların elindeki kuzeybatıya kaçırıldı. İnançlı bir komünist olan Lübnan asıllı Amerikalı hekim George Hatem'le birlikte seyahat etti. Hatem karısının sözleriyle, "Batı uygarlığının vazgeçilmez ürünleri olan uyku tulumunu, Camel sigarasını, Gillette marka tıraş bıçaklarını, bir kutu Maxwell House kahvesini" yanından ayırmıyordu.[55] Komünistlerin tam anlamıyla bütün hiyerarşisiyle tanışan Snow, dört ay sonra Pekin'e sansasyon yaratacak bir bombayla döndü. Yazdığı kitap 1937'de basıldığı İngiltere ve Amerika'nın yanı sıra tercüme edildiği Çin'de de büyük yankı yarattı.

Pearl Buck'ın yazdığı *Mübarek Toprak* ile birlikte *Çin Üzerinde Kızıl Yıldız*, Batılıların Çin hakkındaki görüşlerini belirleme konusunda hiçbir kitabın başaramadığı etkiyi yarattı. Çoğu Batılı ve dolayısıyla Çinli, Uzun Yürüyüş ve bunu gerçekleştiren insanları ilk kez bu eserle öğrendi. Snow'un yaşamı boyunca dostu olarak kalan Mao kitapta kahramanca ifadelerle betimlenmişti: "Zayıf, Lincoln'ü oldukça andıran bir kişilik... gür, siyah saçları epey uzun... büyük zekâya... canlı bir mizah duygusuna sahip entelektüel bir yüz." Snow gelecekte tarihin en büyük kitle katliamcılarından biri olacak Mao'nun, "Yaşam ve ölümün an meselesi olduğu komünist harekette ılımlı bir kişilik" olduğunu düşünüyordu.[56] *Kızıl Yıldız*'ın basılması sayesinde Çin şehirlerinden komünistlerin Şensi eyaletindeki Yan'an'da bulunan üssüne çok sayıda insan katıldı.

Yeni katılanlar arasında gerçek adı Çiang Çing olan yirmi dört yaşındaki Şanghaylı aktris Lan Ping (Mavi Elma) da vardı. Bu oyuncu Yan'an'daki bütün kadın-

lardan "daha güzel ve alımlı" görünüyordu. Mao o güne dek üç evlilik yapmıştı. Daha on dört yaşındayken ailesinin ayarladığı ilk evliliği reddetmişti. İkinci evliliğini profesörlerinden birinin kızıyla yapmış, milliyetçi askerler dağlara gittiği zaman Çangşa'da bıraktığı eşini 1930'da kurşuna dizmişti. Üçüncü eşi He Zizhen hamile olduğu halde Uzun Yürüyüş'te Mao'ya eşlik etmiş ve küçük oğullarını yanlarına almamışlardı (çocuktan bir daha haber alınamadı). Eşi yolculuk sırasında yaralanmış ve doğum yapmıştı. Bir köylü ailesine bırakılan bebek fazla yaşamamıştı. Mao yürüyüş tamamlandıktan sonra eşiyle ilgilenmeyerek tedavi edilmesi için Rusya'ya gönderdi. Eşi hastanede yatarken de ondan boşandı ve cazibeli Mavi Elma ile evlendi. Bu kadın daha sonra Madam Mao olarak 1966'da Kültür Devrimi'nin başlatıcıları arasında yer alıp kötü bir ün kazanacak ve Mao'nun 1976'da ölümü ardından iktidarı eline geçirmeye çalışacaktı. Fakat o da eşinin dikkatini fazla toplayamamıştı.

Mao, Çin'in "başkanı" olarak ondan ayrı yaşayıp sürekli değişen genç kızlardan oluşan bir zümreyle cinselliğin tadını çıkardı. Parti aygıtının temin ettiği bu kızların bazen aynı anda birkaçıyla birlikte oluyordu. Onun kuşkulu hijyenik koşullarının caydırmaya yetmediği anlaşılan kızlar Büyük Rehber'e hizmet etmekten gurur duyuyordu. Hatta ondan zührevi hastalık kapmak bir onur olarak görülüyordu. Sovyetler Birliği gibi diğer komünist ülkelerde Stalin ve yakın dostları nasıl bu lüks hayatın tadını çıkarıyorsa Çin'de de durum aynıydı. Komünistlerin kitlelere telkin ettiği püritenlik üst düzey yöneticiler için geçerli değildi.[57] Komünistler uyuşturucu ticareti konusunda da ikiyüzlü davranıyordu. Daha sonraları Taliban'ın yapacağı gibi Yan'an'da esrar imalatını bizzat destekliyorlardı.[58] Fakat Mao'nun ön plana çıktığı asıl alan cinsellikti. Onun maceralarıyla kıyaslandığında, kadınlara düşkün Garibaldi ve Tito gibi diğer gerilla şefleri masum kalıyordu.

Mao, Yan'an'da kaldığı on yıl boyunca (1937–1947) boş zamanlarında sadece kadın peşinde koşmayıp felsefeyle de ilgilendi. Bu süreçte savaş ve sınıf mücadelesi üzerine büyük teorilerini geliştirdi. Bu dönemin en ünlü ürünü 1938'de dokuz gün içinde yazıp bitirdiği *Uzun Süren Savaş Üzerine* adlı makalesiydi. Bunu bir mağarada mum ışığında yazdığı sırada çok az uyumuş ve doğru dürüst beslenememişti. Yaptığı işe kendini öyle kaptırmıştı ki, parmaklarında "acı hissedene kadar" mum ışığının ayakkabısındaki deliği yaktığını fark etmemişti.[59] Çince yazılmış orijinali asla bulunamayan benzer ama aynı olmayan bir diğer belge, Amerikan Deniz Piyadesi subayı Samuel B. Griffith II tarafından *Gerilla Savaşı Üzerine* adıyla İngilizceye çevrildi. Bu subay Mao'nun öğretilerinden yola çıkarak 1942'de Deniz Piyadeleri Teşkilatı içinde bir taarruz taburu kurdu.[60]

Mao'nun adı "halk savaşı" ile birlikte anılmasına karşın o, hafif silahlı savaşçıların vur-kaç tarzı baskınlar yaparak kararlı bir düşmanı yenebileceğini savunan "gerillacılıktaki sağ sapmayı" reddetmişti. *Uzatmalı Savaş Üzerine* adlı kitabında şöyle yazmıştı: "Savaşın sonucu büyük ölçüde nizami savaşa bağlıdır. Gerilla savaşı esas sorumluluğu yüklenemez. Bununla birlikte, bu sözler, gerilla savaşının önemsiz olduğu anlamına gelmez."

Mao üç aşamalı bir direniş modeli öneriyordu: "Birincisi; düşmanın stratejik saldırı bizim stratejik savunma yaptığımız aşamadır. İkincisi; düşmanın stratejik sağlamlaşma, bizimse karşı taarruza hazırlık aşamasıdır. Üçüncüsü; bizim stratejik karşı taarruz, düşmanın stratejik geri çekilme aşamasıdır. Birinci aşamada benimsememiz gereken savaşma biçimi büyük ölçüde, gerilla ve mevzi savaşının desteklediği hareketli savaş tarzı olmalıdır. İkinci aşamada asıl savaşma biçimimiz, hareketli savaşın desteğindeki gerilla savaşı olacaktır. Üçüncü ve nihai aşamada hareketli savaş asıl savaşma biçimi olurken mevzi savaşının önemi de artacaktır." Mao ilk iki aşamada siyasi hesaplamaları en önemli hedef olarak görüyordu. "Yani bunlar üs alanlarını kurma politikası güdülmesi, siyasi iktidarın sistematik olarak oluşturulması, tarım reformunun derinleştirilmesi, halkın silahlı gücünün büyütülmesidir." Gerillaların, "sınıf düşmanlarından" temizlenmemiş güvenli üsler olmadığı takdirde savaşı kazanamayacağına dikkat çekiyordu: "Tarih 'başıboş isyanlar' tarzında pek çok köylü savaşına tanıklık etse de bunların hiçbiri başarılı olamamıştır."

Mao devrimci mücadele sırasında farklı beceri düzeylerine sahip kuvvetlere ihtiyaç duyulduğunu belirtiyordu. En alt kademede "bucak düzeyinde Kızıl Muhafızlar" olarak bilinen milisler vardı. Ardından "ilçe düzeyinde Kızıl Muhafızlar, sonra il düzeyinde Kızıl Muhafızlar" geliyordu. "Bunların ardından yerel Kızıl Ordu birliklerinden başlayarak nizami Kızıl Ordu birliklerine ulaşılacaktır." Manevra savaşını ancak en üst düzeydeki birlikler sürdürebilirdi; alt düzeydeki Kızıl Muhafızlar gerilla taarruzlarıyla veya istihbarat ve lojistik destek sağlamakla yetinecekti. "Kızıl Ordu'nun ilkesi yoğunlaşma, Kızıl Muhafızların ilkesiyse dağılmadır." Üçüncü aşamada savaşın büyük bölümünü "başlangıçta gerilla olan ancak zamanla gerilla savaşından hareketli savaşa geçen kuvvetlerin" sürdüreceğini belirtiyordu.

Mao'nun eserlerinde en çok alıntı yaptığı kaynak antikçağ bilgesi Sun Tzu olmakla birlikte, 19. yüzyılda İtalyan milliyetçiliğinin öncüsü olarak Garibaldi ve pek çok devrimciye esin veren Giuseppe Mazzini de onu etkileyenler arasında önemli bir yer tutuyordu. Mazzini *Gerilla Topluluklarının Yönetimi İçin Kurallar* (1832) adlı kitabında Mao gibi çok aşamalı bir mücadele şekli önermişti. Buna göre mücadele vur-kaç saldırılarıyla başlayıp "ulusal bir ordunun kurulmasıyla" noktalanmalıydı. Mao gibi Mazzini de merkezden idare edilen uzun menzilli bir savaştan bahsediyordu. Bu merkez bir politbüro değil –o tarihte bu terim henüz

kullanılmıyordu– şüpheli bir benzerlik içeren bir "Eylem Merkezi" idi. Ve yine Mao gibi halkın desteğine ihtiyaç duyan gerillaların halkla ilişkilerinde son derece dikkatli olmasını tembihliyordu: "Her grup, partinin ahlak anlayışının canlı bir programı olmalıdır. En katı disiplin onlar tarafından hemen yerine getirilmesi gereken bir görev ve zorunluluktur... Kadınlara, mülkiyete, bireylerin hakkına ve mahsule saygı duymak onların ilkesi olmalıdır." Mazzini'nin taktik talimatları bile proto-Maocuydu. "Grup, düşman onların geri çekildiğini zannettiği anda saldırmaya ve düşman saldırıya karşı direnmeye hazırlandığı sırada geri çekilmeye hazır olmalıdır."[61]

Daha önce çok seyrek olarak aktarılan bu benzerlikler, Mao'nun en önemli teorilerinin kendisine ait olmadığı gerçeğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte bu teorileri, Mazzini veya diğer öncülerinden çok daha ayrıntılı hale getirmiştir. Mao'nun teorilerinin güvenilirliğini sağlayan husus Mazzini'nin aksine ve T. E. Lawrence gibi tarihte yeri olan bir gerilla kuvvetine liderlik etmesidir; yani Mao sadece bir teorisyen değil aynı zamanda pratisyendir. Mao sonraki yıllarda eserlerini yayma konusunda büyük bir avantaja daha sahipti ki bu da dünyanın en kalabalık ülkesinde devleti sorgusuz biçimde kontrolü altında tutmasıydı. Böylece diğer yazarların sahip olmadığı bir kitap tanıtım olanağına sahipti. Diğer yazarlar istese bile potansiyel okuyucularını, kitaplarını satın almadıkları için işkence ve hapisle tehdit edemezdi. Mao bağışlanmaz bir biçimde, mutlak gücünü bencilce kullanıp Küçük Kırmızı Kitap'ta yazdığı "devrimci savaş kanunlarının" okunmasını sağladı. Bu kitap tarihte en çok dağıtılan ve en kapsamlı etkiye yol açan direniş kılavuzu oldu. El Kaide bile Mao'nun ateizmini reddetmekle beraber onun askeri düsturlarını onay verecek biçimde alıntıladı.

"Neredeyse bütün çağdaş direniş teorilerinin" kaynağının *Uzatmalı Savaş Üzerine* olduğu ileri sürülür. Mao'nun yazıları, ilkel isyancıların tarihin başlangıcından beri kullandığı basit vur-kaç taktikleri yerine siyasete ağırlık vermesi bakımından özellikle önemliydi. Fakat Mao'nun reçete gibi sunduğu bu üç aşamanın hepsinden geçen devrim sayısı çok azdı. Diğer direniş kılavuzları gibi *Uzatmalı Savaş Üzerine* de her yerde uygulanabilecek bir formülden çok, belli bir yerde meydana gelen olayların anlatımıydı. Çin'de bile Kızıllar, Rus "yoldaşlarının" başlangıçta verdiği dış destek ve Çinlilerin Japonlar için kullandığı aşağılayıcı tabirle "cüce haydutların" istemeden yaptığı yardım olmasa zafere ulaşamazdı.

Nitekim Çin'de komünistlerin kazandığı nihai zafer, Mao'nun teorilerinin doğruluğunu kanıtlamaktan çok bir direnişin başarılı olmasında dış yardımın ne kadar önemli olduğunu gösteriyordu. Düşük yoğunluklu çatışmaların sonucunun belirlenmesinde başka hiçbir faktör bu kadar önemli olmamıştı. Gerçi Haiti'de Toussaint Louverture, İrlanda'da Michael Collins ve daha sonra Küba'da Fidel Castro

önemli bir dış destek olmadan başarıya ulaştılar ancak onlar birer istisnaydı. Çin komünistleri gibi önemli oranda dış yardım alan Amerikan yurtseverleri, İspanyol *guerrillerolar*, Yunan kleftler, Kübalı ve Filipinli *insurrectolar*, Birinci Dünya Savaşı'ndaki gayrinizami Arap askerleri, Yugoslav partizanları, Fransız makileri daha yaygın rastlanan örneklerdi.[62]

İronik biçimde Japonya, liderleri komünizme hiç sempati duymadığı halde komünistlerin iktidarı ele geçirmesinde büyük yardımda bulundu. (Japonya'da 1922'de kurulan Komünist Parti yasadışı ilan edilmiş ve 1945'e kadar yeraltında faaliyet göstermek zorunda kalmıştı.) Japonya'nın 1931'de Mançurya'nın işgaliyle başlayan Çin istilası, 1937'de kıyı şeridi ve büyük şehirlerin işgaliyle hızlanarak Mao'nun düşmanı olan milliyetçi rejime adeta ölümcül bir darbe indirdi. Bu tehdide karşı koymak amacıyla Başkan Mao ve Başkomutan Çang, birbiriyle tedirgin bir ateşkes yapmak zorunda kaldılar. Mao'yu bu ateşkese zorlayan, faşistlere karşı birleşik bir cephe isteyen Stalin'di. Çang tarafındaysa yurtsever bir toprak ağası onu kaçırmış ve ancak anlaşmaya yanaştıktan sonra serbest bırakmıştı. "Nanking Tecavüzü" adı verilen korkunç katliamın gerçekleştiği 1937 yılında, Kızıl Ordu'nun büyük kısmı 8. Yol Ordusu adını almış ve görünüşte Kuomintang kontrolü altına girmişti.

Ateşkesten sonra Çang, kuvvetlerinin büyük kısmını Japonlarla savaşmaya gönderince komünistler rahat bir nefes aldı. 1931 ile 1945 arasında istilacılarla savaşan en az üç milyon Çin askeri ve on sekiz milyon sivil can verdi. Askeri kayıpların yüzde 90'ından fazlası milliyetçilere aitti.[63] Komünistler birlikte savaşmayı reddetmemekle birlikte, Mao'nun onayı alınmadan girişildiği söylenen ve büyük kayıplara yol açan bir istisna (1940'taki Yüz Alay Taarruzu) dışında, genellikle daha iyi donanımlı, eğitimli ve disiplinli Japon İmparatorluk Ordusu'na karşı büyük çaplı taarruzlardan kaçınıyordu. Bunun yerine, işgalcilerin sayıca az olduğu kırsal alanda Kızıl kurtarılmış bölgeleri yaratmayı tercih edip arada bir Japon hatlarına baskınlar yapıyorlardı. Milliyetçi ordular büyük kıyıma uğrarken komünistlerin gücü artıyordu.

Bu esnada Mao alay eder gibi Çang'ı "Direniş Savaşı"nı ihmal etmekle ve birliklerini içsavaşı yeniden başlatmak için korumakla suçluyordu. Özellikle Batı'da bu iddiaya yaygın biçimde inanılması Çang'ın desteğini büyük ölçüde kaybetmesine yol açtı. Mao'nun suçlamaları ironik biçimde, bir tarihçinin belirttiği üzere "kendini korumayı ve büyümeyi, Japonlarla savaşa tercih etme" stratejisinin tarifi gibiydi.[64]

Komünist Parti savaştan daha güçlenmiş olarak çıktı. 1947'de Halk Kurtuluş Ordusu adını alan Kızıl Ordu 1937'de sadece 40.000 askere sahipken bu sayı şimdi yarım milyona yaklaşmıştı. Buna rağmen 3,5 milyon askerle birlikte Amerikalıların verdiği tank ve uçaklara sahip olan Kuomintang yanında çok zayıf kalıyordu.[65] Çang'ın kuvvetleri, Amerika'nın yardımıyla Japon işgali altında olan bölgelere ilerledi. 1946'da içsavaş tekrar başladığında, Çin topraklarının yüzde 80'ini ve büyük şehirlerin hemen hemen tümünü kontrolü altında tutuyordu.[66] Komünistlerin başkenti olan Yan'an bile 1947'de ele geçirildi. Mao ve diğer üst düzey liderler milliyetçilerin ilerlemesi karşısında kaçmak zorunda kaldı.

Çang'ın ele geçiremediği tek büyük bölge Sovyet ordusunun işgal ettiği Mançurya'ydı. Ruslar 1946'da buradan ayrılırken Çinli yoldaşlarına ele geçirdikleri yüklü miktarda silahı bıraktılar. Ayrıca Çang'ın ABD'den aldığı yardımı dengelemek isteyen Sovyetler Birliği trenle yeni yardım malzemeleri gönderdi. Böylece komünistlerin top ve zırhlı araç eksiğini kapatarak konvansiyonel harekâta geçmesini hızlandırdılar.

Çang, 1946'da Mançurya'yı ele geçirmek amacıyla en iyi askerlerinden oluşan yarım milyonluk bir kuvveti buraya gönderdi. Zırhlı araçlar desteğinde yapılan yıldırım taarruz başlangıçta etkileyici bir ilerleme kaydetse de komünistlerin başkenti Harbin'e kısa bir mesafe kala durdu. Bunda kısmen milliyetçiler ile komünistler arasında bir koalisyon hükümeti kurmayı uman Amerikan elçisi George Marshall'ın Çang'a dayattığı ateşkesin rolü vardı.[67] Milliyetçiler taarruzun başında kendi ikmal hatlarının çok ilerisine gittiğinden komünistlerin 1947'de ortalığı silip süpüren karşı taarruzu için gedik yarattılar. Bu karşı taarruzu gerçekleştiren başarılı komutan Lin Biao, Whampoa Harp Akademisi'nde okumuş ve hem Kuzey Seferi'ne hem de Uzun Yürüyüş'e katılmıştı. Çin'in diğer bölgelerindeyse Mao, kırsal alanlarda "halk savaşı" stratejisi uyguluyordu. Milliyetçilerin elinde bulunan şehirler komünistlerin beşinci kol faaliyetiyle yavaş yavaş zayıf düşürülüyor ve bu arada toplanan kuvvetler şehirleri kuşatıyordu. Bununla birlikte, belirleyici rolü Mao'nun beklentilerinin aksine gerillaların çabası değil, yüksek yoğunluklu konvansiyonel askeri operasyonlar oynadı.

Kuomintang'ın kötü yönetimi ve özellikle Çin-Japon Savaşı'nın yol açtığı yıkım isyancıların işini kolaylaştırdı. Artan işsizlik, yüksek vergiler, kontrolden çıkmış enflasyon Çang'ın halk desteğini silip süpürdü. Maaşlarıyla geçinemeyen pek çok KMT yetkilisinin rüşvet alması desteği iyice eritti. Daha sonra Vietnam, Irak ve Afganistan'da da görülecek olan yaygın yolsuzluk sorunu, başını Amerika'nın çektiği kontrgerilla faaliyetlerine büyük darbe indirecekti. Çang sorunları tespit etmekle birlikte başa çıkacak güce sahip değildi. Kendi kuvvetleri üzerinde asla Mao gibi mutlak hâkimiyet sağlayamıyordu. Çang da rakibi gibi bir otokrat olmakla

birlikte, onun kadar acımasız, kendi ordusu üzerinde mutlak denetim uygulayacak kadar organize biri değildi. Komutanlarının emirlerine uymamasından veya birbiriyle işbirliği yapmamasından bizzat şikâyetçiydi. Rejiminin "köhne ve yozlaşmış" olduğunu kendisi de kabul ediyordu.[68]

Önce anakarada, ardından Tayvan adasında varlığını sürdüren Çin Cumhuriyeti gibi daha açık toplumlar veya 1979 sonrasındaki Çin Halk Cumhuriyeti, ekonomik büyüme gerçekleştirmede daha başarılı oldular. Bununla birlikte, Maocu Çin gibi mutlak diktatörlüklerin savaş zamanında ayakta kalabilmek için gereken seferberliğe ve eşzamanlılığa daha kolay ulaştığına kuşku yoktur. Bunun tek sebebi emirlere uymayanları son derece sert cezaların beklemesidir. Kendi adına Çang, rejiminin geleceğini büyük tehlikelere atmak pahasına böyle bir disiplin uygulayamazdı.

Milliyetçi ordular, 1947-1948'de Mançurya'da yenilgiyi tattıktan sonra bütün Kuomintang yapısı insanı hayrete düşüren bir hızla çöktü; öyle ki bu çöküşün hızı Mao'yu bile şaşırtmıştı.[69] Bazı milliyetçi askerler sonuna kadar gayretle savaşırken çoğu teslim oldu ya da kitle halinde firar etti. Kızılların zaferi artık kaçınılmaz hale gelince, kararsızlık içinde olan büyük kitleler onların safına katıldı. Komünistler 1949'da Pekin'e yürürken Çang, Tayvan'a kaçtı.

Savaş bitmişti ama Çin'in sancıları yeni başlıyordu. Mao'nun dengesiz politikaları yüzünden sonraki yirmi beş yıl içinde en az elli milyon insan can verdi. Bu rakam milliyetçiler ve Japonların bir arada öldürdüğü insan sayısından daha fazlaydı.[70]

Maoculuğun kötü sonuçlarına rağmen kendini Çin'in başdümencisi ilan eden lideri, özellikle Asya'da diğer devrimciler için esin kaynağı ve destek anlamında etkileyici bir hava yarattı. Kuzey Kore'de Mao ve Stalin'in gönülsüz desteğini alan Kim İl-sung'un 1950'de Güney Kore'ye başlattığı konvansiyonel taarruz ters tepti. Kuzey Kore'nin daha önce yürüttüğü gerilla savaşı da aynı akıbete uğramıştı. Çin, Pyongyang rejimini kurtarmak için bir milyon silahlı "gönüllü" göndererek doğrudan müdahale etmek zorunda kaldı.

Vietnamlı yoldaşları daha tedbirli ya da belki daha zayıftı. Fransızları zayıflatmak için gerilla tarzı taktiklere başvurdular, fakat bu arada, Mao'nun öğretilerine uygun olarak günün birinde kendi "halk savaşlarını" kazanmak amacıyla nizami ordular kurmayı büyük bir hevesle arzuluyorlardı. Bekledikleri o gün, herkesin umduğundan daha çabuk gelecekti.

45

DIEN BIEN PHU'YA ELVEDA

Hindiçini Savaşı, 1945-1954

20 Kasım 1953 sabahı, saat 10.30. Sabah sisi henüz dağılmış ve Vietnam'ın kuzeybatısında, Laos sınırı yakınındaki Muong Thanh köyünü ortaya çıkarmıştı. Köy, Nam Yum Nehri'nin ikiye böldüğü, 18 kilometre uzunluğunda ve 8 kilometre genişliğindeki bir vadide yer alıyordu. Dört bir yanda, 1008 metre yüksekliğe erişen "yemyeşil dağlar" vardı. Bu dağların yamaçlarında yaşayan Meo Kabilesi afyon elde etmek amacıyla haşhaş yetiştiriyordu. Vadinin tabanındaysa etnik Taylar bulunuyordu. Bu basit köylüler "direkler üzerine yerleştirilmiş, tepesi kalın bambular ve yapraklarla örülü sivri çatılı kulübelerde" yaşıyordu. Köylüler günlük işlerine koyulmuş, "tavuk gıdaklamaları ve küçük kara domuzların homurtusu eşliğinde" kısa oraklarla pirinç hasadı yapıyordu. Köyde konuşlanan Vietminh askerleri güne arazide eğitimle başlamıştı. Toprak bir iniş pistinin etrafına, havan ve makineli tüfek kuruyorlardı. O sırada tepelerinde iki motorlu bir uçağın gürültüsünü fark ettiler. Daha sonra bir köylü o günü anlatırken uçağın "pamuk tohumlarına benzeyen beyaz beneklerden oluşan bulutlar saçtığını" söylemişti. "Fakat bu benekler bir süre sonra büyüdü ve o zaman bu beneklere asılı askerlerin havada uçtuğunu gördük."

Dokuz yıl önce Burma ormanlarına Chinditleri indiren uçakların aynısı olan Amerikan yapımı C-47'lerin içindeki atlayış sorumluları, "Atla! Atla! Atla!" diye bağırıyordu. İki taburdan oluşan usta Fransız paraşütçüleri hızla kapıdan boşluğa atladı. Taburlardan biri çok güneye inmişti. Bu durumda köyün etrafındaki alanın güvenliğini sağlamak 6. Kolonyal Paraşüt Taburu'na kaldı. Çoğunluğu Fransız olmakla birlikte 200 Vietnamlının da yer aldığı 621 askerin komutanlığını Binbaşı Marcel Bigeard yapıyordu. Daha otuz yedi yaşında olmasına rağmen bir efsane haline gelmişti. Bu modern çağ şövalyesi korku bilmeyen ve savaşmayı seven kişili-

ğiyle Şamil, George Armstrong Custer ve Orde Wingate gibi birbirinden çok farklı savaşçıları hatırlatıyordu. Hindiçini'nde yaşayan herkes onun "yüksek alnını, asker tıraşı yapılmış sarı saçlarını, şahin burunlu profilini, göz kamaştırıcı bağımsızlığını" biliyordu. Saint Cyr'de veya başka bir harp okulunda eğitim görmediği halde günün birinde dört yıldızlı general olmasını sağlayacak olağanüstü savaş sicilinden de herkes haberdardı.

1916'da bir demiryolu işçisinin oğlu olarak dünyaya gelen Marcel Bigeard bir bankada çalışmak üzere on dört yaşında okuldan ayrıldı ve 1936'da gönüllü olarak orduya girdi. 1940'da Maginot Hattı'nda esir düştüğünde henüz gedikli subaydı. İki başarısız girişimin ardından ertesi yıl Stalag 12A adlı Alman esir kampından kaçıp Fransız Batı Afrikasına giderek Hür Fransa ordusuna katıldı. Burada çağrı işareti olarak benimsediği Bruno, ömrünün sonuna kadar kullanacağı takma adı haline geldi. 1944'te Fransız Rezistans hareketine katılmak ve çıkarma yapan Müttefik ordularına yardım etmek amacıyla paraşütle Fransa'ya indi. Buradaki hizmetleri nedeniyle hem Fransız Lejyon Donör nişanını hem İngiliz Üstün Hizmet madalyasını aldı.

Hindiçini'ne ilk kez yüzbaşı olarak 1945'te gelmişti. 1953'te üçüncü kez burada görev yapıyordu ve pek çok kez geri çağrılmaktan son anda kurtulmuştu. Bunların en kötüsü bir önceki yıl gerçekleşti. Paraşütçüleriyle birlikte bir Vietminh taarruzunu durdurmak ve bölgedeki Fransız birliklerinin tahliyesini sağlamak amacıyla kuzeydeki dağlarda yer alan Tu-Lê köyüne indirildi. Taburu kısa sürede bir düşman tümeni tarafından kuşatıldı. Günlerce çarpışa çarpışa hiç durmadan ve yaralılarını taşıyarak orman içinde yürümek zorunda kaldılar. Bu esnada bütün bölükleri ortadan kaldırıldı, fakat Bigeard ve küçük bir grup asker, kendilerinden on kat fazla düşmanı atlatmayı ve hayatta kalmayı başardı.

Bu tür başarısızlıklar Bigeard'ın savaşa olan açlığını ortadan kaldırmıyordu. Paraşütçülere özgü kibri benliğinde yansıtan biri olarak kişisel silahı olmadan çatışmalara giriyor ve Bigeard, taburunu her zaman en başta yönetiyordu. "Bir şey mümkünse yapılmış demektir," diyordu. Ya mümkün değilse? "O da yapılır," karşılığını veriyordu.

İniş bölgesi civarında beklenenden fazla Vietminh askeri olmasa, Muong Thanh yakınına iniş kesinlikle mümkün, hatta sıradan bir işti. Kör bir kurşunla alnından vurulan tabur tabibi cansız yere serildi. Birçok paraşütçü farklı yerlere dağılırken telsiz setleri parçalandı. Fakat Bigeard durumu toparlamakta başarılı oldu. Yoğun yüksek otların arasında mermiler "ıslık çalarak" başının üstünden geçerken paraşütçüleri topladı ve cansiperane çatışarak alay kadrosunun kaçmasına koruma sağlamayı başaran Vietminh askerleri üzerine bir taarruz başlattı. Sonunda tepede daireler çizerek dolaşan B-26 bombardıman uçaklarıyla irtibat kurmayı başardı. Hava saldırıları ve öğleden sonra indirilen bir başka taburun yardımıyla akşamüzeri savaş meydanı-

nın güvenliğini sağladı. Fransızlar 15 asker kaybederken Vietminh birliğinin kaybı 100'den fazlaydı. Bu çatışma, Fransız birliklerinin kısa sürede adını lanetle anacakları bu vadide kazandığı nadir başarılardan biriydi. Bu vadinin adı Dien Bien Phu idi.[71]

1953 yılına gelindiğinde, Fransız Uzakdoğu Seferi Kolordusu, Hindiçini'nin kontrolünü Vietnam'ın Bağımsızlığı İçin Devrimci Birlik (*Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi* ya da kısaca Vietminh)'ten geri almak için yedi yılı aşkın bir süredir savaşıyordu. Görünüşte milliyetçi bir ittifak olan Vietminh aslında komünistler ve karizmatik liderleri Ho Şi Minh'in hâkimiyeti altındaydı. Tıpkı Mao gibi Ho'nun iktidara giden yolunu da Japonlar döşemişti. Japonlar, Hindiçini'ni 1940'ta işgal etti. Fransız Vichy rejimi varlığını 1945'e kadar sürdürdü ancak daha 1941'de zayıflamış olan sömürgeci egemenlik Ho ve bazı yoldaşlarının gizlice Çin'den Vietnam'a girmesini engelleyememişti. Ho vatanına otuz yıldan beri ilk kez geliyordu.

Nguyen Tat Thanh 1890'da yoksul bir Konfüçyüs âliminin oğlu olarak Orta Vietnam'da dünyaya geldi. Ho Şi Minh (Aydınlatan Kişi) onun benimsediği birçok takma isimden biriydi. Fransızlara karşı faaliyetlere katıldığı için okuldan atılınca 1911'de ülkesini terk edip buharlı bir gemide aşçı yamağı olarak çalışmaya başladı. Bütün dünyayı dolaştıktan sonra Fransa'ya yerleşti. Geçinmek için ufak tefek işlerde çalışırken giderek sömürgecilik karşıtı faaliyetler içinde yer aldı. 1920'de Fransız Komünist Partisi'nin kuruluşu sırasında oradaydı. Üç yıl sonra, Komintern'in Uzakdoğu Bürosu'nda çalışmak üzere Moskova'ya gitti. Yirmi yıl boyunca Komintern temsilcisi olarak çalıştı. Bu görevi sırasında, 1930'da Hong Kong'da Hindiçini Komünist Partisi'nin kurulmasına yardım etti ve bu faaliyetinden dolayı bir buçuk yılını bir İngiliz hapishanesinde geçirdi.

Ho, biyografisini yazan bir araştırmacının ifadesiyle "kusursuz bir Stalinist olmakla birlikte, samimiyet ve alçakgönüllülük, iyilik ve basitlik" içeren bir kişilik yansıtıyordu. Bu özelliği sonucu *Bac Ho* (Ho Amca) adıyla tanınıp sevilen bir insan olmuştu. Asla Mao gibi hazlarını tatmin etme peşinde koşan bir megaloman olmadı. Vietnam'ın mutlak lideri olduğu halde, başkanlık sarayını fazla gösterişli bulduğu için bahçesindeki küçük bir konutta yaşıyordu. Lüks bir otelde konaklamaya mecbur olduğunda, yerde yatıyordu. Yine de bu durum, 1941'de ilk kez Vietnam'a döndüğünde Pac Bo'da yaşamak zorunda kaldığı soğuk ve nemli mağaradan bir hayli iyiydi. Son derece zayıf ve çelimsiz, hatta kırılgan görünüyordu. Bir ziyaretçinin ifadesiyle, "ufak tefek bir adamdı." Uzattığı küçük keçi sakalı ona bir bilimadamı görüntüsü verse de o zorluklara katlanmaya alışmış bir insandı.

Ho ve az sayıdaki yandaşı Çin sınırından sadece bir mil uzaktaki Pac Bo'da

gerilla üsleri kurup sonunda Halk Ordusu haline gelecek bir kuvvet oluşturdular. Ho daha fazla destek bulma umuduyla 1942'de Çin'e döndü. Ne var ki burada milliyetçi rejim tarafından tutuklanarak on sekiz ay hapis yattı. Serbest bırakıldığında irtibat kurduğu OSS, Japon karşıtı operasyonları kolaylaştırması amacıyla onun karargâhına küçük bir ekip göndermeye razı oldu. Silah ve eğitim sağlayan Amerikalılar daha da önemlisi, Ho sıtma ve dizanteriye yakalandığı zaman onu tedavi ettiler. Yani muhtemelen gelecekteki düşmanlarının hayatını kurtardılar.

Savaş zamanında yapılan bu işbirliği daha sonra bir efsaneye yol açtı. Buna göre, Soğuk Savaş paranoyasına kapılan ABD onu geri çevirmese, Ho bir Amerikan müttefiki olabilirdi. Özellikle OSS ondan epey etkilenmişti. Hazırlanan bir raporda Ho, "Ülkesinin ekonomik kalkınması için Amerikan yöntemlerini hararetle savunan inançlı bir demokrat" olarak tanımlanıyordu. Aslında Edgar Snow gibi insanların benzer umutlar beslediği Mao gibi, inançlı bir komünist olduğu kadar inançlı bir milliyetçiydi. "Sosyalist blok" ile ittifak kuran tek partili bir devlet yaratırken, "kapitalist kampı" bölmek amacıyla Amerikalılarla ilişkilerini kullanıyordu. Japonların yenilgisi sonucu açık bir şehir haline gelen başkent Hanoi'un "çok katlı binaları ve geniş bulvarlarında" 2 Eylül 1945'te kızıl bayraklar dalgalanıyordu. O gün Ho Şi Minh, Mao tarzı ceketi ve kauçuk sandaletleriyle Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan ederken ABD Bağımsızlık Bildirisi'nden alıntılar yapıyordu.[72]

Cumhuriyetin ilanının ardından yapılan seçimler sonucu bir koalisyon hükümeti kuruldu, fakat komünistler bütün kilit mevkilere sahip olurken Ho da başkanlığı ve dışişleri bakanlığını üstlendi. Çok geçmeden CIA raporunda "her yana korku duygusu hâkimdi" diye tanımlanan bir ortamda, komünist olmayan politikacılar birer birer öldürüldü veya gizli polis tarafından hapse atıldı.[73] Vietminh'in iktidarını sağlamlaştırma girişimleri, Müttefik kuvvetleri Japonları teslim almaya geldiğinde önemli bir başarısızlığa uğradı. Ülkenin kuzeyini Çinliler, güneyini İngilizler girmişti. İmparatorluğu yeniden kurmanın yollarını arayan Fransızlar da çok uzakta değildi. İngilizler ve Fransızlar 1945'te Saygon'u Vietminh'den çıkardılar. 23 Kasım 1946'da bütün Vietminh askerlerinin eski sömürge limanı Haiphong'u tahliye etmesini isteyen Fransız komutanı, savaş gemileri, uçaklar ve toplarla şehre ateş açılmasını emrederek binlerce sivilin ölümüne yol açtı. Vietminh, 19 Aralık'ta Hanoi'da bir ayaklanma başlattı, ancak tetikte olan Fransızlar onları geri püskürtmeyi başardı. Böylece Vietnam'ın büyük şehirlerinde kontrolü sağlamışlardı ama 24 milyonluk nüfusun büyük bölümünün yaşadığı kırsal alanlar onların el uzatamadığı bölgeler olarak kaldı.[74] Vietminh liderleri kuzeyin uç noktalarındaki geçit vermez yerlerde bulunan barınaklarına çekildiler. Viet Bac olarak bilinen ve ormanlık dağlarla kaplı bu bölgede eğitim kampları, kışlalar, okullar ve hatta basit silah fabrikaları kurdular.

Fransızlar Viet Bac'a karşı büyük bir taarruzu ancak 7 Ekim 1947'de başlata-

bildi. Lea Operasyonu 1137 paraşütçünün doğrudan Vietminh karargâhına inmesiyle başladı. Onları asileri kıskaç altına almayı amaçlayan motorize birlikler izledi. Ho Şi Minh bu baskından kıl payı kurtuldu. Fakat Vietminh kuvvetleri ağaçları devirip mayınlar döşedi, köprüleri imha edip siperler kazdı. Böylece zırhlı birlikler dar ve dönemeçli çıkmaza saplandı. Bir ay geçmeden saldırıya son verildi. Fransızlar onca çabaya rağmen ciddi bir sonuç elde edemeden geri çekilmek zorunda kaldı. Bu uygulama sonraki yıllarda birçok kez tekrarlanacaktı.[75]

Ho Şi Minh stratejisinin ana hatlarını 1946'da Amerikalı bir gazeteciye anlatmıştı. Fransızların daha üstün bir ateş gücü olduğunun farkındaydı. "Fakat bizim de en modern top kadar güçlü bir silahımız var ki, bu da milliyetçilik!" demişti. Sürmekte olan çatışmayı "bir kaplanla bir fil arasındaki" savaşa benzetmişti. "Eğer kaplan hareketsiz durursa fil onu güçlü dişleriyle parçalar. Fakat kaplan hareketsiz durmaz. Gündüzleri ormanda gizlenir ve geceleri ortaya çıkar. File arkadan saldırıp iri parçalar koparark tekrar ormanın karanlığına gizlenir. Fil ise yavaş yavaş kanayarak can verir."[76]

Yaptığı son derece kesin bir tahmindi.

Ho'nun fil avcısı, daima birinci sınıf bir askeri stratejist olarak hatırlanacak olan Vo Nguyen Giap'dı. 1911'de doğan Giap, Ho'dan yirmi yaş küçük olmasına rağmen iki adamın pek çok ortak noktası vardı. 1940'ta Çin'de tanıştıktan sonra çok iyi geçinmelerinin açıklaması burada yatıyordu. Mao veya Tito'nun aksine ikisi de köylü değildi; ikisi de yoksul olmakla birlikte saygın mandarin sınıfına mensuptu. Hatta Fransız karşıtı faaliyetleri yüzünden aynı okuldan atılmışlardı. Gelecekteki düşmanları Ngo Dinh Diem de bu okuldan mezundu. Ho 1908'de, Giap 1927'de okuldan uzaklaştırıldılar. Fakat Ho'nun aksine Vietnam'dan ayrılmayan Giap iki yıl hapis yattıktan sonra eğitimini tamamlamayı başardı.

1937'de Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Giap aynı yıl Komünist Parti'ye katıldı. Ardından tarih öğretmeni olarak çalışmaya başladı ve bir yandan da Fransız karşıtı gazeteler yayınladı. Tutuklanmamak amacıyla 1940'ta Çin'e gitti. Komünist yoldaşları olan eşi ve baldızı Fransızlar tarafından yakalanıp işkencede öldürüldü. Giap'ın babası da 1947'de aynı kaderi paylaştı. Ho'nun ilk karısı da Fransız hapishanesinde ölmüştü. Bu yüzden bu iki adam, Fransızca konuşan elite mensup olmalarına karşın sömürgeci yönetimden nefret etme konusunda son derece yoğun kişisel nedenlere sahipti.

Genç yoldaşının zekâsı ve kararlılığından etkilenen Ho, hiç resmi eğitim almamasına rağmen onu askeri işlerin sorumluluğunu üstlenmesi konusunda yönlen-

dirdi. Giap daha sonraları, "Gittiğim tek akademi ormanlardı," demişti. Eserlerini "savaş kılavuzu" olarak gördüğü T. E. Lawrence gibi Giap da kendi kendini yetiştirmiş dâhi bir askerdi. İlk ilham kaynağı, seferlerini ezbere bildiği Napolyon'du. Ayrıca uzak geçmişte Çinli ve Moğol istilacılara karşı çarpışan Vietnamlı kahramanların yürüttüğü gerilla savaşlarını iyi biliyordu, fakat belki en büyük esin kaynağı Mao Zedong'du. Onun yurtiçindeki hasmını yenmek için geliştirdiği stratejisini birebir ve başarılı biçimde kopyalayarak art arda iki yabancı düşmanla savaşmak için kullandı. Mao'nun karşılaştığı milliyetçi rejim, Vietnam'daki Fransızlar veya Amerikalılara göre daha fazla meşruiyete ve dayanma gücüne sahip olmakla birlikte, Giap'ın hasımları daha fazla kaynak ikmali ve ona karşı tam bir askeri rekabet gücü yaratma olanağına sahipti. Bu yüzden Giap, en az Mao ve mareşallerinin Çin içsavaşı sırasında karşılaştığı denli göz korkutucu bir tehditle karşı karşıyaydı.[77]

Mao gibi Giap da üç katmanlı bir kuvvet tarafından sürdürülecek üç aşamalı bir mücadele planlamıştı. Önce "yerel gerilla savaşı", ardından "hareket savaşı" ve nihai olarak "genel ayaklanma" yürütülecekti. Bu aşamaları nizami ordu gerçekleştirirken, tamzamanlı savaşçılardan oluşan bölgesel kuvvetler ile arada bir sabotaj eylemleri düzenlemekle birlikte en önemli katkısı istihbarat ve lojistik destek sağlamak olan daha kalabalık bir köylü milis kadrosu, bu orduyu destekleyecekti. Ho ve Giap bununla yetinmeyip Maocu taktikler kullanıyor, köylüleri seferber etmek üzere gönderdikleri kadrolara, "küstahça davranmamaları" ve hatta pirinç hasadına yardım etmeleri konusunda talimatlar veriyorlardı.[79] Kadrolar köylülerin çoğunluğunu kendi saflarına çektikten sonra "işbirlikçileri" ve "toprak ağalarını" tasfiye edecekti. Ardından toprakları en yoksul köylülere dağıtılacak ve onlar da buna karşılık Vietminh'e asker ve vergi verecekti.

Bu taktikler nüfusun yüzde 10'unu oluşturan Roman Katoliklerin yaşadığı köyler ile yerli Cao Dai ve Hoa Hao dinlerinin mensuplarının yaşadığı bölgeler dışında son derece etkili oldu. Taylar ve Meolar gibi dağlarda yaşayan etnik azınlıklar da Vietminh'in örgütlenmesine karşı direndi. Fransızların Montagnardlar dediği bu dağlı halkların 15.000 kadarı, Binbaşı Roger Trinquier gibi girişimci istihbarat subaylarının kurduğu gayrinizami birliklere katıldı. Vietminh'e karşı gerilla taktikleri kullanan Trinquier daha sonraları önde gelen bir kontrgerilla teorisyeni oldu. Fransızlar ayrıca Saygon'un yeraltı dünyasının hâkimi olan Binh Xuyen gangsterleriyle çıkar ortaklığı yapıyordu.[80]

Ne var ki, sömürgecilik davası Vietnamlıların büyük bir kısmına kesinlikle hitap etmiyordu ve bu durum Fransa'nın savaş çabalarına ölümcül darbeyi indiren

unsurdu. Fransa 1949'da Vietnam, Kamboçya ve Laos'a, Fransız Birliği'ne "üye devletler" olarak kâğıt üstünde bağımsızlık vermekle birlikte iktidar mekanizmalarını Fransız temsilciler tutmaya devam ediyordu. Fransa ciddi oranda Amerikan yardımı aldı. 1954'te ayda 30.000 tondan fazla askeri malzeme geliyordu. Bunların arasında bombardıman uçakları ve bombaların yanı sıra miğfer ve çelik yelek gibi malzemeler dė vardı.[81] Ancak Fransızlar, ülkeye tam bağımsızlık verme konusundaki Amerikan tavsiyesini sürekli reddediyordu. Belki komünist olmayan Vietnamlıların desteğini sadece bu gelişme sağlayabilirdi.

Fransızların kullandığı taktikler zarar veriyordu. Bir İngiliz lejyoner, "Tamamen masum olan köylülere tecavüz edilmesi, dövülmesi, işkence yapılması ve köylerin yakılması sıradan olaylardı," diye yazmıştı. Çoğunluğu İkinci Dünya Savaşı'nda yaşı küçük olduğu için savaşamayan Almanlardan oluşan lejyonerler, "işledikleri cinayetlerin veya tecavüz ettikleri insanların sayısıyla, kullandıkları işkence yöntemleriyle ya da çaldıkları para, mücevher ve eşyalarla" övünüyordu. Genellikle haydutlardan ve "başına büyük para ödülü konmuş" Vietminh firarilerinden oluşan yerli destek birlikleri daha da kötüydü. "Halk hırsızlık, şantaj ve haraç kesme alışkanlıklarından dolayı onlardan korkup nefret ediyordu."[82]

Fransızların saldırılara karşı tepkisi özellikle zalimaneydi. Eski bir Fransız paraşütçüsü 1946'da güneyin başlıca pirinç üreten bölgesi olan Mekong Deltası'nda bir birliğin ateş altında kalmasından sonra olanları şöyle anlatıyordu: "Yürüyüşe tekrar geçmeden önce askerler köyü ateşe verdi. Tek bir kibrit samandan yapılma damların alevler içinde kalmasına yetmişti. Köylülerin kaçarken bıraktığı mandalar vuruldu."[83] Bir Vietnamlı yazarın belirttiği gibi, köylülerin bu "yük ve koşum hayvanlarını kaybetmesi geçim kaynaklarını kaybetmeleri" anlamına geliyordu.[84]

Hindiçini konusunda saygın bir uzman olan Fransız asıllı Amerikalı yazar Bernard B. Fall, *Neşesiz Sokak* adlı kitabında, içinde bulunduğu C-119 Flying Boxcar modeli bir nakliye uçağına 1953'te yerden ateş açılmasından sonra olanları anlatıyordu. Eskort olarak uçan iki avcı uçağının aşağıdaki köye pike yaparken pilotları arasındaki konuşmaları telsizden dinlemişti:

> "Şu pisliklerin bir tanesini göremiyorum. Sen bir şey görüyor musun?"
> "Ben de göremiyorum ama yine de şunlara hadlerini bildirelim."
> İki küçük kuş tekrar dalışa geçti ve birdenbire altlarında büyük siyah bir duman bulutu yükseldi. Bu napalm, yani pelte halinde gazolindi. İkinci Dünya Savaşı'nın dehşetli icatlarından biriydi. Dokunduğu her şeyi daha çok kasıp kavurduğu için konvansiyonel yangın bombalarını aşıyordu.
> "Bak piçler nasıl kaçıyor gördün mü?"

> Köy şimdi cayır cayır yanıyordu. İki avcı uçağı tekrar pike yapıp bölgeyi makineli tüfeklerle taradı. Yönümüzü değiştirdiğimiz sırada siyah bulut hizamıza kadar yükselmişti. Bir Lao köyünü haritadan kazımıştık, ki komünist yanlısı mı değil mi, onu bile bilmiyorduk.[85]

Şayet köy bu sebepsiz saldırıdan önce komünist değilse bile bundan sonra öyle olacaktı.

Vietkong da oyunu sert oynuyordu. Yakalanan Fransız askerleri "hayaları ağızlarına tıkılmış vaziyette bambu kazıklara oturtuluyordu."[86] Fakat onlar, düşmanlarına karşı şiddet uygularken Fransızlar genelde ayrım gözetmeden şiddet uyguluyordu. Üst düzey bir Komünist Parti stratejisti, "Vietnam halkının Vietminh saflarına geçmesine yaptıklarıyla katkı sağlayan Fransızlara müteşekkiriz," diye yazmıştı.[87]

Bunun sonucunda Vietminh, "en küçük bilgi parçasını aktarmaya arzu duyan"[88] muhbirler veya bu istihbarat üzerine çarpışmaya hazır savaşçılar bulmakta sıkıntı çekmiyordu, fakat bu insanları eğitmek ve silahlandırmak Çin'deki komünist zaferine ulaşmak kadar kolay olmamıştı. Vietminh, 1949'dan sonra Çin'deki eğitim kamplarına, silahlara ve içlerinde Mao'nun en yetenekli generallerinin olduğu danışmanlara kolayca ulaştı. Bu durum Vietminh'in başıboş bir gerilla kuvvetinden uçak ve tank olmasa bile kendi toplarına sahip bir orduya dönüşmesini hızlandırdı. Mao'nun kendi kuvvetleri de bu dönüşümü sadece birkaç yıl önce Rusların yardımıyla gerçekleştirmişti.[89]

Giap yeni askerlerini kullanarak 1950 güzünde, Çin sınırı yakınındaki 4 numaralı kolonyal karayolu boyunca tehlikeli şekilde dizilmiş Fransız karakollarına saldırı başlattı. Fransızlar, Caobang'daki kaleyi tahliye etmeye çalıştı, ancak hem geri çekilen askerlerin hem onların yerine gelecek kuvvetin imha edilmesi 4500 askerin hayatına mal olurken koca bir Vietminh tümenini donatacak kadar teçhizat ele geçirildi.

Hanoi'un kuzeyindeki alan tamamen kendi kontrolüne geçince Giap'ın kendine güveni arttı. Büyük bir gücü ve bir süper gücü alt eden general olarak 20. yüzyılın en başarılı direniş komutanlarından biriydi ama aynı zamanda felakete yol açabilecek yanlış hesaplamalar yapmaya yatkındı. Bunların en ünlüsü olan 1968'deki Tet Saldırısı, askeri açıdan başarısız olmasına rağmen siyasi bir başarı haline geldi. Oysa Giap 1951 başında savaşı çabuk bitirmek amacıyla bir saldırı başlattığında böyle bir umut ışığı yoktu. Saldırının hedefi kuzeyin en kalabalık bölgesi ve ekonomik merkezi olan Kızıl Nehir Deltası'ydı.

Giap'ı durdurma işi bölgeye yeni gelen, hırslı ve otoriter Fransız komutan General Jean de Lattre de Tassigny'ye düştü. Amerikan basınının "Fransız MacArthur'u" adını verdiği bu subay Fas'ta Lyautey'in emrinde görev yapmıştı.[90] "Tek bir santim toprağımızı vermeyeceğiz"[91] diye ilan ederek morali çökmüş olan Seferi Kolordu'yu toparlayıp Vietminh saldırısını püskürttü. Saldırıya katılanlar düz delta arazisinde yakalanmış, Amerikalıların yeni gönderdiği napalm bombalarıyla kelimenin tam anlamıyla canlı canlı kavrulmuştu. Böylece Vietnam'da ilk kez kullanılan ve 980 santigrat derecede yanan bu kimyasal cehennem silahı, 1960'larda ABD kuvvetleri tarafından yaygın biçimde kullanılacaktı. Bir Vietminh subayı bu silahı şöyle anlatıyordu: "Cehennem büyük ve yumurta biçimli kılıflar içinde geliyor... Dalga dalga her yöne dağılan ve önüne çıkan her şeyi yakan bu alevlerden kaçmanın yolu yok."[92]

Giap, 1951 yazında saldırıya son verdiğinde 20.000'in üzerinde adamı ölmüş ve yaralanmıştı. Vietminh bunun ardından gerilla ağırlıklı stratejisine geri döndü. Tet Saldırısı'ndan sonra da bunu tekrarlayacaktı. Fransızlar bu durumla başa çıkma konusunda hazırlıksızdı. Bunun tek nedeni asker sayısının yetersiz olmasıydı.

1953'te 228.000 asker ve destek kuvvetine sahip Seferi Kolordu'da bu gücün sadece 52.000'i Fransızdı. En büyük etnik unsur 70.000 kişiyle Vietnamlılardı. Onları 48.000 Kuzey ve Batı Afrikalı, 19.000 yabancı lejyoner takip ediyordu. Lejyonerlerin yüzde 60'ı Alman'dı. (Büyük bir çoğunluğu eski Nazi değildi. Resmi politikaya göre eski SS üyeleri lejyoner yapılmıyordu.) İmparator Bao Dai yönetimine bağlı Vietnam Ulusal Ordusu'nun elinde de 160.000 asker ve destek kuvveti vardı ancak bunlar kötü eğitilmiş olmanın yanı sıra sömürgeci bir güç adına savaşmaya isteksizdi. Yine de Fransız ve Vietnamlı kuvvetler, 250.000 nizami ve bölgesel asker ile 2 milyon yerel milise sahip olan Vietminh'den sayıca üstündü. Ne var ki, Fransız insan gücünün büyük bir kısmı statik mevkilere çakılıp kalmış durumdaydı. Kızıl Nehir Deltası'nı kuşatan 900'den fazla kaleye sahip De Lattre Hattı'nda 82.000 asker görev yapıyordu. Bu yüzden asilerin elindeki müstahkem yerlerinden peşine düşecek veya komünist kadroların kırsal bölgelerde hâkimiyetini genişletmesini önleyecek, işe yarar askerlerin sayısı azalıyordu.[93] Fransız ordusu kendi tahminlerine göre 1953'te Vietnam'ın sadece yüzde 25'ini kontrol ediyordu.[94] Hava kararıktan sonra Saygon'un bile birkaç kilometre dışına çıkmak tehlikeliydi.[95]

Giap, "Gerillalarımız ve hükümetimiz onların müstahkem mevzilerinin atış menzili içinde yönetimi ele geçiriyor," diye övünürken durumu abartmıyordu.[96] Bir *Newsweek* muhabiri 1953 başında Kızıl Nehir Deltası'ndaki Fransız kalelerinin hemen her gece saldırıya uğradığını bildiriyordu. Askerler sabahları yollarda, zayiatın yüzde 60'ının sebebi olan mayınları temizlemek zorunda kalıyordu. Aynı haberde, "Fransızlar gündüzleri, Kızıllar geceleri hüküm sürüyor," diye yazan muhabir, savun-

macıların kendilerine saldıranların yerini belirleyemediğini ekliyordu. "Tünellere sığınan saldırganlar Fransızlar çekildikten yarım saat sonra tekrar ortaya çıkıyorlar."[97]

Sürekli değişen Fransız komutan kadrosu gerillaları köylerden uzak tutmaya güçlerinin yetmediğini gayet iyi bildiğinden, Vietminh kuvvetlerini Fransız ateş gücünün daha üstün olacağı konvansiyonel bir savaşa çekmeye çalıştı. 1953'te felaketle sonuçlanan Castor Harekâtı'nın doğuşuna bu çaba yol açtı. Hanoi'dan 300 kilometre uzakta ve sadece havadan ulaşılabilen Dien Bien Phu'da bir üs kurulmasına karar verildi. Bölgedeki en yüksek Fransız komutanı olan Korgeneral Henri-Eugène Navarre, Chinditlerin yaptığı gibi havadan ulaşılan bu karakolun, komünistlerin Laos'a geçmesini ve iki taraf için de kazançlı bir kaynak olan afyon üretimini ele geçirmesini engelleyeceğini umuyordu.[98]

Navarre'ın tahminine göre Giap'ın bu "kirpiye" saldırmaktan başka çaresi kalmayacak, bu durumda Vietler vadi tabanında kıyıma uğrayacaktı. Navarre'ın öngöremediği olay, Vietminh'in "girilmesi imkânsız" ormanda yüzlerce kilometre boyunca toplarını nakletme olanağı bulacağı için ateş üstünlüğüne sahip olacağıydı.[99]

Kasım 1953 sonlarında Fransızların Dien Bien Phu'yu tahkim ettiği istihbaratını alan Giap derhal kuvvetlerini hazırlamaya başladı. Sonunda Dien Bien Phu yamaçlarında altı nizami tümeninden dördünü bir araya getirmişti ki bu 50.000 muharip asker ve 50.000 destek personeli demekti. Yüz binlerce köylünün sevk edilmesini gerektiren bu birliğin teçhizat ve malzemelerinin nakliye süreci, modern askerlik tarihinde benzerine çok az rastlanan destansı bir girişimdi. Ağır teçhizat taşıyan Rus yapımı Molotova kamyonlarının geçebilmesi için balta girmemiş ormanda yollar açıldı. Fakat ikmal maddelerinin büyük bir kısmı Giap'ın "sonu görünmeyen bir insan zinciri" diye tanımladığı şekilde taşındı. Malzemeler elle itilen "yük bisikletleri" veya omuzlara asılan bambu boyunduruklarla nakledildi.

Geceler boyunca taşınarak Dien Bien Phu'yu kuşatan dağlara taşınan sökülmüş top parçaları, dikkatli biçimde kamuflaj altına alınmış tüfek çukurlarında tekrar bir araya getirildi. Bir Vietminh askeri o günleri şöyle anlatıyordu: "Yamacı çıkarken, topun önüne geçmiş yüzlerce insan uzun halatları santim santim çekiyordu... Meşalelerin ışığında bir topu 500 veya 1000 metre çekebilmek için bütün bir gece harcanıyordu." Topun biri dere yatağına kayar gibi olunca bir asker kendini tekerleğin altına atmıştı. Bu kahramanca çabalar sonucunda Vietminh, Dien Bien Phu'yu 206 sahra topu ve havanla kuşatmayı başardı. Bu silahların arasında 105 milimetrelik obüsler ve 37 milimetrelik uçaksavar topları da vardı.

Vietminh kuşatmayı gerçekleştirirken Fransızların da boş durduğu söylene-

mezdi. Kısa süre sonra karşılaşacakları tehdit hakkında pek fikirleri olmamakla birlikte, Albay Christian de Castries komutasında kendi mevzilerini tahkim etmek için deli gibi çalışıyorlardı. Kısa süre sonra tuğgeneralliğe terfi eden bu subay, başından kırmızı düz şapkasını, elinden binici kamçısını eksik etmiyordu. Dünya yüksek atlama şampiyonluğu da bulunan bu binici bir zamanlar, "binecek bir at, öldürecek düşman ve yatakta bir kadından fazlasını" istemediğini söylemişti. Rivayete göre Dien Bien Phu'yu kuşatan alçak tepelerde bulunan müstahkem mevkilere o zamanki ve daha önceki metreslerinin adını vermişti. Oysa yavan olsa bile büyük olasılıkla alfabetik sıraya göre rasgele kadın isimleri seçmişti.

Uçak pisti ve komuta koruganlarını yakından saran mevkiler Dominique, Eliane, Huguette ve Claudine'di. Daha kuzeyde Beatrice, Anne-Marie ve Gabrielle bulunuyordu. Her "direniş merkezi" daha küçük mevkilerden (Eliane 1, 2, 3, 4) oluşuyordu. Bunların birbiriyle kesişen ateş alanları, dikenli teller ve mayınlarla korunan kuşakları vardı. Yaklaşık beş kilometre güneyde Isabelle tarafından korunan bir pist vardı. Isabelle diğerlerine savunmaya katkı yapamayacak kadar uzaktı. Tutsakları da çalıştıran Fransız askerleri siper kazıp korugan inşa etmek için elinden geleni yapıyordu. Ne var ki yeterince mühendis veya malzeme bulunmadığından siperlerin hepsi yaylım ateşine dayanacak durumda değildi.

Fransızların başlıca ateş gücü 24 adet 105 milimetrelik toptan ve 4 adet 155 milimetrelik obüsten oluşuyordu. Obüsler kırk kiloluk mermileri on beş kilometreden bile uzağa atabilecek kapasitedeydi. Vietminh'in elinde bununla kıyaslanacak düzeyde bir silah olmamakla birlikte toplarının toplam sayısı Fransızların iki veya üç katıydı.

Savunma mevzilerinde 10.813 asker bulunuyordu. Kuşatma başladıktan sonra çoğunluğu gönüllü olan ve paraşütle indirilen takviyelerin gelmesiyle birlikte bu rakam 15.090'a çıktı. Bu kuvvet çatışma sırasında, günde 180 ton malzeme tüketiyordu. Şarap ve peynir de dahil olmak üzere bu malzeme de yine havadan atılıyordu. Fransızlar "son derece önemli bir kurum" olarak havadan iki adet seyyar sahra genelevi bile indirmişti. Bunların elemanları Vietnamlı ve Afrikalı fahişelerden oluşuyordu. Buna karşılık, 20 kilometre kuzeydeki komuta mevzisinde bir Spartalı hayatı yaşayan Giap otla doldurulmuş şilte üzerinde yatıyor, yanına birkaç parça et veya balık konmuş pirinçle besleniyordu.

Bedensel zindeliğe düşkün biri olarak Fransız subayları arasında adeta yalnız kalan Bruno Bigeard, Giap'ın çok az yeme alışkanlığını paylaşıyordu. Onun sofrasını ziyaret edenler, Fransız sofralarının vazgeçilmezi olan birkaç çeşit yemek ve bol miktarda tüketilen şarap ve konyak yerine "ince bir dilim jambon ve tek bir haşlanmış patates ve içecek olarak demlenmiş çay" ile karşılaşıyordu.

Fransız kuvvetlerinin Dien Bien Phu'ya geldiği ilk günden beri çatışmalar aralıklarla sürüyordu. Tellerin dışına çıkmaya cesaret eden birlikler ağır bedel ödüyordu. İçeride kalanlar zaman zaman açılan top ateşi sonucu kayıplar veriyordu. Bu ön çatışmalar sırasında 1000 kişi ya da garnizonun yüzde 10'u ölmüş veya yaralanmıştı. Gerçek anlamdaki kuşatma 13 Mart 1954 öğleden sonra başladı. Bir yabancı lejyon çavuşu, "Top mermileri bir dolu fırtınasını andırırcasına üzerimize yağıyordu," demişti. "Koruganlar ve siperler birer birer çöküyor, insanlar ve silahlar bunların altında gömülüyordu."

Özellikle 437 lejyonerin savunduğu Beatrice etrafında yoğun ateş vardı. Buraya komuta eden ve 1940'tan beri Hindiçini'nde görev yapan Yarbay Jules Gaucher, lejyon içinde bir efsane haline gelmişti. Akşam 7.30 civarında onun bulunduğu koruganа isabet eden bir top mermisi kollarıyla bacaklarını parçalayıp göğsünü delik deşik etti. Yarbay kısa bir süre sonra can verdi. Subaylarının büyük bir kısmının akıbeti de aynı oldu. Gizlice kazdıkları "yaklaşım" siperlerinden çıkan Viet askerleri dalga dalga saldırırken, savunma görevi küçük rütbeli subaylarla çavuşlara kalmıştı. Öncü Viet kolu dikenli teller ve mayınlı alanların içinde delikler açmak için Bangalore torpidoları kullanıyordu. Açılan gediklerden giren Vietler, savunmacıların ateş gücüne aldırmadan çılgın gibi saldırıyordu. Bir manga komutanı makineli tüfek ateşini geçici olarak durdurup yoldaşlarının ilerlemesine imkân sağlamak için vücudunu kahramanca koruganın önündeki tüfek yuvasına siper etti. Lejyonerler cesaretle çarpışmasına rağmen gece yarısından sonra bir subay telsizden şu mesajı geçti: "Artık her şey bitti. Vietler burada. Benim mevzimin üzerine ateş açın. Tamam."

Vietminh topçusu birkaç gün içinde iniş pistini kullanılamaz hale getirdi. O andan itibaren takviye kuvvetler ve ikmal malzemeleri ancak paraşütle indirilebildi ki bu bile son derece tehlikeliydi; 48 uçak düşürülmüştü. Güvenli bir iniş pistinin olmaması yaralıların da tahliye edilememesi anlamına geliyordu. Revirler sakat ve yaralılarla dolup taşıyordu. Bunların sefaleti sıcak, leş kokusu, pislik, yağmur, çamur ve hatta kurtçuklar yüzünden iyice artmıştı. Bir doktor onların "kısık, yavaş inlemelerinin keder dolu bir şarkıya benzediğini" söylemişti. Dışarıda kopuk organlarla dolu bir yığın vardı. "Kopuk bacaklar, kollar ve eller, acayip şekilli ayaklar hepsi bir cadı kazanını andırırcasına birbirine karışmıştı."

Firar eden Vietnamlı, Tay ve Afrikalı askerler Nam Yum Nehri kıyılarına sığınmıştı. Fakat seçkin kuvvetler olan paraşütçüler ve lejyonerlerin morali yüksekti. İkinci kez kuşatma başladıktan sonra Dien Bien Phu'ya inen Bigeard ve taburu Eliane 1'i geri almak için 10 Nisan'da kahramanca bir çaba harcadı. Bacağına kramp giren Bigeard sekiz adet telsizi bir orkestra şefi gibi kullanarak operasyonu Eliane 4'ün içine kazılmış bir siperden yönetti.

Sabah altıda başlayan taarruzda on dakika süren yaylım ateşiyle düşman mevzilerine 1800 mermi atıldı. Atışlar biter bitmez paraşütçüler küçük takımlar halinde tepeye tırmandı. Bu takımlar mümkün olduğunca hızlı hareket edip, bir sonraki dalgada silinip süpürülmek üzere direniş ceplerini geçtiler. Bir alev makinesi son koruganın işini bitirdi. "Bir alev ırmağı ardından havaya yanmış insan eti kokusu yayıldı." Taarruz edenler öğleden sonra ikide tepeye vardığında 160 kişilik ekipten 77'si ölmüş veya yaralanmıştı. Bigeard, "Vietleri son adama varıncaya kadar yok etmek zorunluydu. Hiçbiri geri çekilmiyordu," diye yazmıştı. "Giap'ın eğittiği bu adamlar ne harika muhariplerdi."

Bu "harika muhariplerin" 2000 kişiden oluşan yeni bir kuvveti birkaç saat içinde tekrar saldırıya geçti. Bigeard'ın elindeyse sadece birkaç yüz yabancı lejyoner ve Vietnamlı paraşütçüden oluşan ihtiyat kuvvetleri vardı. İlk grup bir Alman marşı, ikinci grup "Marseillaise"i söyleyerek ilerledi. "Dayanılmaz bir koku yayan çürüyen cesetlerle dolu siperlerde göğüs göğüse saatler boyu süren çatışmalar ve topçu ateşinin kulakları sağır eden gürültüsü ve gözleri kör eden tozu" sonunda Vietminh kuvvetleri öğleden sonra saat ikide, en az dört yüz ölü bırakarak çekilmek zorunda kaldı. Eliane 1, kendisini savunanların bölüklerini birer birer yutan Birinci Dünya Savaşı tarzı amansız ataklara yirmi gün daha dayandı.

Bigeard'ın tırnağıyla kazıyarak kazandığı zafer, garnizonun yavaş yavaş boğulmasını ancak biraz geciktirmişti. Kadın adları taşıyan mevziler, adeta hoyrat bir metresin hamlelerine karşı direnemez gibi birer birer düştüler. Her hamle Vietminh'in toplarını ana kampa biraz daha yaklaştırmasını sağlıyordu. Tarihçi Martin Windrow'un sözleriyle, "Koruganlarda tek bacaklı Fransız askerlerinin makineli tüfek kullandığı, tek kollu ve tek gözlü yoldaşların onlara mühimmat taşıdığı" mayıs başlarında kaçınılmaz son belli olmuştu. Fransızların son ümidi ABD Hava Kuvvetleri'nin yardıma gelmesiydi (hatta atom bombası kullanılacağından bile bahsediliyordu) ama Başkan Eisenhower bunu reddetti. 7 Mayıs 1954'te Giap'ın askerleri komuta sığınağına iyice yaklaştığı sırada Castries çatışmaları durdurma izni aldı. Ana kamptan son mesaj akşam 5.50'de gönderildi: "Her şeyi havaya uçuruyoruz. Elveda."[100]

Bu elli beş günlük kuşatmada, toplam 15.090 savunmacıdan 10.261'i sağ kurtulup teslim oldu. Büyük bir kısmı, haftalardan beri verilen tayınların çok yetersiz olması ve durup dinlenmeden aşırı çaba harcadığı için çok kötü durumdaydı. Yarıdan çoğu 8 kilometre yürüdükleri ve siyasi beyin yıkamaya maruz kaldıkları cehennemi andıran tutsaklık koşullarından sağ çıkamadı. Esirlere Batılı standart-

lara göre yeterli miktarda yiyecek ve tıbbi hizmet verilmiyordu; gerçi dürüst olmak gerekirse Vietminh askerleri de bu olanaklardan yoksundu. Toplam sekiz yıl süren savaş Fransa'nın 92.000 askerinin ölmesine mal olurken, Hindiçini Birleşik Devletleri de 27.000 asker kaybetti. Vietminh'in kayıplarıysa daha ağırdı; Dien Bien Phu'da tahminlere göre 25.000 nizami askeri ölmüş ve yaralanmıştı. Fakat bütün savaş boyunca kaybettiği insan sayısı belki 250.000'di.

Dien Bien Phu'da, Hindiçini'nde görev yapan Fransız Birliği ordularının toplam gücünün sadece yüzde 3'ünü kaybeden Fransa, teorik olarak savaşı sürdürebilirdi. Aynı şekilde Britanya, 1781'deki Yorktown Muharebesi'nden sonra Kuzey Amerika'da veya 1921'de Michael Collins istihbarat aygıtını köreltmeyi başardığı halde Kuzey İrlanda'da savaşmaya devam edebilirdi. Ne var ki, varlığını sürdürmesi seçmenlerin oyuna bağlı olan parlamenter hükümetlerin, bu savaşları halk desteği olmadan sürdürmesi siyasi açıdan olanaksızdı. Fransa'da daha Dien Bien Phu düşmeden önce, Mayıs 1953'te yapılan bir anket, Hindiçini'nde kalınmasını isteyenlerin oranının sadece yüzde 15 olduğunu göstermişti.[101] Savaşın halk tarafından desteklenmemesinde mali bedelinin de rolü vardı. Bu savaş Fransa'nın toplam savunma bütçesinin üçte birini yutuyordu.[102] Savaştan yıpranmış ve yoksullaşmış olarak çıkan bir ülke için Dien Bien Phu'nun kaybı kırılma noktası anlamını taşıyordu. Felç edici psikolojik bir darbe olan bu yenilginin yankıları Güneydoğu Asya'nın çok ötesine ulaşmıştı. Bu savaşı modern Batılı bir imparatorluğun sömürgeci bir savaşta aldığı en ağır yenilgi olarak –Custer'ın son savaşından elli yedi kat ağır bir bedel– bu savaş Singapur'un düşüşünün verdiği dersi teyit ediyordu. Buna göre "siyah", "kahverengi" veya "sarı" muharipler artık, "üstün ırk" oldukları iddiasıyla kendileri üzerinde egemenlik kuran Kafkas ırkı mensupları karşısında altta kalmıyordu. Avrupalı imparatorlukların kendi kamuoyları tarafından uygun karşılanmalarını sağlayan tek yol olarak sömürgelerin bedelinin düşük olduğu konusunda yaptıkları blöf ve çıkardıkları yaygara kesin olarak açığa çıkmıştı. Fransız Hindiçini'nden başlayarak son sömürge toprakları daha fazla ellerinde kalamazdı. 15. yüzyılda başlayan Batılı imparatorluklar çağı artık hemen hemen bitmişti.

Düşmanlarının nihai olarak yenileceğini daha 1946'da gören Ho Şi Minh bir Fransız diplomata şunları söylemişti: "Biz sizin bir adamınızı öldürürken siz on adamımızı öldüreceksiniz, ama sonunda tükenen siz olacaksınız."[103] Kehaneti doğru çıkmıştı. 1781'deki Yorktown Muharebesi'nden sonra parlamentoda iktidarı liberallerin devralmasına benzer bir gelişmeyle yeni Fransız Başbakanı Pierre Mendès-France, Haziran 1954'te, aşağılanmış bir ulusu yeni bir barış dönemine sokmaya kararlı olarak göreve başladı. Ertesi ay Cenevre'de taraflar bir mutabakata vardı. Buna göre Vietnam en azından geçici olarak, on yedinci paralelden

ikiye bölünecekti. Kuzeyin kontrolü Vietminh'te olurken, güneyde Ngo Dinh Diem başkanlığında komünist olmayan yeni bir hükümet kurulacaktı.

Fransızların Vietminh'e göre çok fazla kaynağa sahip olduğu halde kaybetmesi hiç şaşırtıcı değildi. Savaşta harcadıkları çaba, tıpkı on yıl sonra Vietnam'da savaşan Amerikalılar gibi, halk merkezli kontrgerilla faaliyeti olarak bilinen teorinin neredeyse bütün ilkelerine aykırıydı. Fransa'nın benimsediği konvansiyonel, büyük birimli, ateş gücüne yoğunluk veren strateji kendi halkına yabancılaşmasına yol açarken Vietminh'i köşeye sıkıştırmayı da beceremeyişti. Ayrıca direnişçilerin dışarıdan aldığı desteği kesemediler ki bu faktör belki bir isyanın başarısındaki en güvenilir göstergeydi. Bunun ne kadar önemli olduğunu 1948'de Stalin'le fikir ayrılığına düştükten sonra Yugoslavya topraklarını Yunanlı komünistlere kapatan Tito göstermişti. Dış desteği kaybolan komünistler kısa bir süre sonra yenildiler. Buna karşılık Mao, ertesi yıl Vietminh'e destek verince kısa sürede başarıya ulaştılar.

Cenevre Antlaşması uyarınca Vietminh, Dien Bien Phu'da esir aldığı 3900 kişiyi geri verdi. Askerler sadece dört ay tutsak kaldıkları halde toplama kampından sağ çıkanlara benziyorlardı. Fakat çoğu karşı koymaya –Bigeard'ın deyimiyle "mücadeleyi sürdürmeye" ve "bir dahaki sefere" daha iyisini yapmaya kararlı bir şekilde– devam etmişti.[104] O fırsat hayal edemeyecekleri kadar çabuk bir zamanda, 1830'dan beri Fransa'nın parçası olan Cezayir'de karşılarına çıkacaktı.

46

"İKNA ET YA DA ZORLA"

Cezayir Bağımsızlık Savaşı, 1954-1962

İşkencenin kullanımı uygarlığın kendisi kadar eski olmakla birlikte şekli yüzyıllar içinde değişim göstermiştir. Acı vermek için kullanılan aletlerin tasarlanması ortaçağda doruğa çıkmıştır. Bunlardan biri olan germe aleti bacak ve kol kemiklerini yuvalarından sökmek için tasarlanmış, makara ve dişli çarklardan oluşan tahta bir aletti. Demir bakire adı verilen dolap, kurbanın içine koyulduğu ve bedenine çivi veya bıçaklar sokulduğu demirden bir aletti. Bunların dışında kafatasını ezmek için kullanılan metal mengeneler vardı. 19. yüzyıl sonlarında özellikle manyeto adı verilen bir aygıtın geliştirilmesiyle birlikte elektrikle işkence yapılması, gaddar güvenlik servislerine yeni fırsatlar yarattı.

Manyeto yüksek voltajlı akım üretmeye yarayan küçük bir jeneratördü. 20. yüzyıl başlarında elle çalıştırılan bir modeli, arabalarda, sinema projektörlerinde, uçak pervanelerinde ve diğer araçlarda kullanılıyordu. Ayrıca bütün dünya orduları tarafından kullanılan sahra telefonlarını çalıştırmaya da yarıyordu. 1930'larda Fransız istihbarat servisi Sûreté ve Japon gizli polisi Kempeitai, Hindiçini ve Kore'de şüphelileri sorgulamak için sahra telefonlarına tutturulan krokodil pensleri kullanıyordu. Manyetonun kolu her çevrildiğinde kurban üzerinde şok yaratıyordu. Kol ne kadar hızlı çevrilirse daha fazla voltaj üretiyordu. *Gégène* adı takılan bu alet 1950'lerin ortasında Cezayir'e gitti. Alet burada *tuyau* (su borusu) adı verilen ve en az 14. yüzyıldan kalma bir uygulama olan su tahtası gibi yerel işkence yöntemlerine karşı Fransız kuvvetlerinin gözdesi haline geldi. Elbette dayak, aç ve susuz bırakma, sıcak veya soğuk ortamda yatırma gibi fazla incelikler içermeyen baskıcı sorgulama yöntemleri de yaygın olarak kullanılıyordu. *Gégène* denilen aletin avantajı, çabuk kullanılabilmesi, iz bırakmaması ve kurbanı kalp rahatsızlığı olmadığı sürece öldürmemesiydi.[105]

Henri Alleg sorgulayıcıların kullandığı *gégène* ve diğer acımasız aletleri 12

Haziran 1957'de tutuklandığı zaman birinci elden öğrenmişti. "Çok sinirli" bir polis memuru, askerler gelene kadar ona silahını doğrultup beklemişti. Bu askerler, Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FLN) terör kampanyası başlatması üzerine Cezayir şehrinin güvenliğini üstlenen 10. Paraşüt Tümeni'ne mensuptu. Kaburgalarına Sten marka makineli tabancanın namlusu dayanan Alleg, götürüldüğü yerel "temizlik merkezinde" "büyük ikramiye" gibi karşılanmıştı. Fransız Yahudisi ve Komünist Parti üyesi olan Alleg, Fransız egemenliğine karşı mücadeleyi desteklediği için yasaklanan *Alger Républicain* adlı gazetenin yazı işleri müdürüydü.

"Ah! Demek müşteri sensin öyle mi? Benimle gel!"

Alleg paraşütçü bir teğmenin ardından küçük bir odaya girdi. Teğmen ona soyunmasını söyledi. Ardından deri kayışlarla tahta bir panoya bağlandı. Bir başka paraşütçü, "Korkuyor musun? Konuşmak ister misin?" diye sordu. Gizlendiği sırada kendisini kimin sakladığını öğrenmek istiyorlardı. Alleg cevap vermedi. Bunun üzerine paraşütçü, "Kahramanlık taslamak istiyorsun ha?" diye konuştu. "Fazla sürmez. On beş dakikaya kalmadan bülbül gibi konuşursun."

Bir çavuş üzerine elektrik kabloları bağlanmış bir manyeto getirdi. "Parlak çelik mandalları" Alleg'in bir kulağına ve parmağına bağladı. Elektrik verilir verilmez olanları Alleg şöyle hatırlıyordu: "Kulağımın içinde bir şimşek çaktı ve kalbimin yuvasından fırlayacağını sandım. Çığlıklar atarak debelendim. Kendimi öyle kasmışım ki kayışlar tenimi parçalamış." Yine de konuşmayı reddetti. Bunun üzerine mandallar penisine bağlandı. Elektrik verilince bütün vücudu "daha da yoğunlaşan şoklarla" sarsılmıştı.

Ardından bağları çözüldü ve boynuna tasma gibi dolanan kravatından çekilerek bir başka odaya sürüklendi. Burada paraşütçüler onu acımasızca dövdüler. Önce yumruklarıyla, ardından sopalarla vururken bir yandan da, "Dinle pislik! İşin bitti! Konuşacaksın!... Burada herkes konuşur!" diye hakaret ediyorlardı.

Buna rağmen Alleg yine konuşmayınca bu kez daha büyük bir manyeto getirildi. Alleg, "Çektiğim onca acıya rağmen olayın niteliğinin değiştiğini fark etmiştim," diye yazmıştı. "Bedenimi ikiye ayırır gibi acı veren keskin ve ani kasılmaların yerini şimdi bütün kaslarımı ele geçiren ve daha uzun süre kasılmalarına yol açan çok büyük bir acı almıştı."

Bunun ardından sıra *tuyau* denilen alete geldi. Tahta panele bağlı olarak mutfağa götürüldü. Burada başı bir paçavraya sarıldı ve ağzına bir tahta parçası sokularak açık kalması sağlandı. Ardından bir musluğa takılmış hortumla suratına su püskürtüldü. "Bütün yüzüm su içindeydi, ağzımdan ve burnumdan su giriyordu... Boğulacağımı zannettim. Korkunç bir ıstırap, ölüm duygusunun ta kendisi bütün benliğime hâkim olmuştu."

Alleg buna rağmen çözülmemişti. Çileden çıkan askerler onu kendinden geçe-

ne kadar dövdüler. "Tokat ve tekmelerle" onu ayılttıktan sonra "yakmaya" karar verdiler. Kâğıttan yapılmış bir meşale yaktılar. "Alevlerin penisimi ve bacaklarımı yaktığını hissediyordum. Kıllar tutuştukça cızırdıyordu."

Nihayet "sinirleri boşanmış ve soğuktan titrer vaziyette" bir hücreye attılar. Oturmaya çalışınca yerde dikenli telden yapılmış bir şilte olduğunu fark etti. Tuvalete gitmek isteyince "üstüne işe" dediler. Yemek ve su vermediler. Bu şekilde hava karardıktan sonra başlayan işkenceler bazen şafağa kadar günlerce devam etti. Alleg binanın başka yerlerinden yükselen çığlıklar duyuyordu. Bu çığlıklar, "tıkaçlar, küfürler ve darbelerle boğuluyordu." Kısa sürede bunun "olağandışı bir gece değil, binanın rutin uygulaması" olduğunu anlamıştı.

Alleg'in diğer "müşterilerin" çoğundan daha talihli olduğu ortaya çıktı. Yapılan işkencelerin sonunda "kaybolmamış" veya "kaçmaya çalışırken vurulmamıştı." Oysa gözaltındaki binlerce insanın kaderi bu olmuştu. Bir ay sonra çektiği çileleri yazma imkânı bulduğu bir hapishaneye nakledildi. Bu sürecin sonunda ortaya çıkan *Sorgu* adlı kitap Fransa'da yasaklanmadan önce kısa sürede 60.000 adet satıldı.

Alleg'in anlattıkları ve yaygın biçimde yapılan işkenceye karşı çıkan az sayıdaki askerin itirazları, daha kısa bir süre önce Gestapo'dan benzer muameleye maruz kalan Fransız halkının öfkelenmesine yol açtı. "Uygar" askerler bu tür barbarca uygulamalara nasıl başvururdu? Oysa her şey çok kolay olmuştu. Hindiçini Savaşı gibi Cezayir Savaşı'na da başından itibaren iki tarafın vahşeti damgasını vurmuştu.[106]

İsyan 1 Kasım 1954'te Azizler Günü'nde, ülkenin farklı yerlerindeki yetmiş saldırıyla başladı. Az sayıda silaha sahip olan isyancıların kullandığı taktikler de amatörceydi. Bir maden ocağında yaklaşık 700 kilo dinamit ele geçirmeye çalışan asiler, tek bir Müslüman bekçi tarafından püskürtülmüştü.[107] Bu ilk günlerdeki çabalar öyle etkisiz kaldı ki, FLN, Fransız güvenlik kuvvetlerine karşı gerilla tarzı saldırıları bırakıp Fransız yurttaşlara ve Müslüman "işbirlikçilerine" karşı terör saldırılarına başvurmaya karar verdi.

Cezayir büyük oranda Avrupalı bir yerleşimci nüfusuna sahip olması bakımından Hindiçini'nden farklıydı. Yaklaşık bir milyon *pied noir* (kara ayaklılar), 8,5 milyon Müslüman'la birlikte yaşıyordu.[108] FLN liderlerinin en zekisi olan ve 1957'de kendi yoldaşları tarafından öldürülmese Cezayir'in Mao'su veya Ho'su haline gelebilecek durumdaki Ramdane Abane, *pied noir* ve ılımlı Müslümanların hayatını çekilmez hale getirmek gerektiğine inanıyordu. Güvenlik kuvvetlerini misillemelerin içine çekmek ve böylece kayıtsız Müslüman toplumu, FLN yandaşı

yapmak istiyordu. Onun meşum özdeyişleri şöyleydi: "Dünyayı haberdar etmek için manşetlerde kan görmeye ihtiyacımız var," ve "Ceketli bir ceset her zaman üniformalı yirmi cesetten daha önemlidir."[109]

Tam o sırada Kenya'da ayaklanan Mau Maular çok daha küçük sayıya sahip Avrupalı yerleşimcileri hedef almıştı. Toplam 29.000 kişilik nüfusa sahip Avrupalıların sadece 32'si öldürüldü.[110] Fakat bu küçük ölü miktarı bile İngilizlerin sert karşılık vermesine yol açtı. Aslında tarihçi David Anderson'un iddiasına göre Afrika'daki bütün yerleşimci kolonileri –sadece Kenya ve Cezayir değil Angola, Mozambik, Zimbabwe ve Güney Afrika– sömürgelere bağımsızlık verilmeye başlandığı günlerden itibaren amansız şiddete sahne olmuştu.[111] 1950'lerde artık sömürge olmayan Güney Afrika'dan sonra kıtadaki en büyük beyaz nüfusuna sahip bulunan Cezayir'de şiddetin dozu özellikle yüksekti.

20 Ağustos 1955'te Philippeville Limanı civarında yaşayan Avrupalılara karşı çığırından çıkmış saldırılar yapıldı. 2000 Müslüman'la birlikte 130 Avrupalının yaşadığı yakındaki bir maden kasabasında FLN üyesi "fellahlar" öğle tatili sırasında ev ev dolaşıp herkesi katletti. Olaydan kısa bir süre sonra kasabaya gelen Fransız paraşütçüler dehşet manzarasıyla karşılaştı. Binbaşı Paul Aussaresses şöyle yazıyordu: "Çocukların paramparça edildiğini, gırtlaklarının kesilip kafalarının ezildiğini, kadınların karınlarının deşilip kollarının kesildiğini görünce sanırım merhamet etmenin ne demek olduğunu unuttum. İnanması en zor olan şeyse bu insanların o zamana kadar birlikte huzur içinde yaşadıkları Cezayirli Müslüman komşuları tarafından katledilip kesilmeleriydi."

Asilerin sokaklarda sivillerin içine karıştığını gören askerler "üzerlerine ayrım gözetmeksizin ateş açtı." Bir asker durumu, "Makineli tüfekleri kullanan bizim çocuklar iki saat boyunca durmaksızın ateş etti," diye açıklamıştı. "Benim P.M.nin (bir makineli tabanca çeşidi) namlusu o kadar kızgındı ki dokunamıyordum." Sonunda esir alınması için emir geldi. Yüzlerce Arap erkek esir alındı. Bunlar ertesi sabah "alayın otomatik tüfekleri ve makineli tüfekleriyle" kurşuna dizildi. Fransızlar 1273 Müslüman cesedi saymıştı. Bir asker, "O kadar çok ceset vardı ki buldozerle gömmek zorunda kaldık," diyordu. Aussaresses, "Tamamen duyarsızdım. Onları öldürmek zorundaydık, ben de öyle yaptım. Hepsi bu," diye yazmıştı."[112]

Terör ve misilleme döngüsü bu şekilde ortaya çıkmıştı. Kim daha fazla suçluydu – FLN mi Fransızlar mı? Bunu sormanın bir anlamı yoktu. İki taraf da "kısır-döngünün" sürmesine katkı yapıyordu.[113]

Elbette Lyautey'in izinden gitme çabası içindeki Fransızlar halkın desteğini sağlamak üzere sivillere yönelik bazı programlar uygulamaya çalıştı. Müslümanlara daha fazla oy hakkı tanımak, okullarına ve sosyal hizmetlerine daha fazla para harcamak bu programın bir parçasıydı. Yüzyıl başlarında Fas'ta görev yapan Yerli

Halk İşleri Servisi'nin yerini alan Özel İdari Kısım'a bağlı ekipler Müslümanların yaşamını iyileştirmek amacıyla bütün ülkeye dağıldılar, fakat bu çok geç kalmış ve çok yetersiz bir çabaydı. Fransız liderler, hatta içişleri bakanlığı yapan François Mitterrand gibi sosyalistler bile halkın asıl isteği olan bağımsızlığı tanımaya karşı çıkıyordu. Onlara göre Cezayir en az Burgonya veya Provence kadar Fransa'nın bir parçasıydı. Bu görüş, Fransa'nın çok parçalı meclis yapısı içinde aşırı etkiye sahip olan güçlü *pied noir* lobisi tarafından destekleniyordu. Bu grup, Müslüman çoğunluk iktidarı ele geçirdiği takdirde kendi üyelerinin bavulla tabut arasında seçim yapmak zorunda kalmasından korkuyordu.

Geçmişteki sömürgeci çatışmalarda, kendi aileleri genellikle savaş meydanlarından uzakta yaşayan askerlerden oluşan Batılı ordular, yerel yerleşimcilere kıyasla daha ılımlı davranan bir kuvvetti. Örneğin nizami askerlerden oluşan ABD ordusu, 1864'te Sand Creek Katliamı'nı gerçekleştiren Colorado gönüllüleri gibi yerel milislere kıyasla Kızılderililere karşı daha kısıtlı güç kullanmıştı. Oysa Cezayir'de durum böyle değildi. Fransız Silahlı Kuvvetleri, kısa süre önce Hindiçini'nde uğradığı yenilginin acısını çıkarmak için ne gerekirse yapmaya kararlıydı. Hatta eski kurtlar, yeni düşmanlarından "Vietler" diye bahsediyordu. Katolik ve tutucu kurmay subaylar, son derece kıt kanıtlara rağmen FLN'nin tıpkı Vietminh gibi küresel çapta komünist bir komplonun parçası olduğuna, bu nedenle her türlü aşırılığın meşru olduğuna inanmıştı. Nitekim devrimci savaş konusunda Fransız teorisyenlerin çıkardığı başlıca dersi Albay Roger Trinquier 1961 tarihli, bolca alıntı yapılan *Modern Savaş* adlı kitabında şöyle özetlemişti: "Modern savaş halkın koşulsuz desteğini gerektirir. Bu destek ne pahasına olursa olsun sağlanmalıdır."

Bu desteği sağlamak üzere Fransız yanlısı telkin seansları uygulama konusunda birkaç nafile çaba görüldü. Örneğin sloganlar atılıp "á la Viet" gibi şarkılar söyleniyordu. Ne var ki bu tür yapmacık gösteriler Cezayir'de görev yapan bir başka önemli kontrgerilla teorisyeni David Galula'nın yazdığına göre, Fransız askerlerinin "kıs kıs gülüp alay etmesine," Müslüman köylülerinse "tamamen kayıtsız kalmasına" neden olmuştu.[114] Subayların çoğunluğu halkın aklını etkili biçimde çelebilmek için FLN'yi terörle sindirmenin daha doğru olacağına karar verdi. Bunlar "İkna Et veya Zorla" sloganını kullanmaya başladı.[115]

Bu tavrın kaçınılmaz sonucu olarak savaş başkent Cezayir'e sıçradı. Kirece boyanmış evleri, Fransız tarzı geniş bulvarları, şık mağazaları ve kalabalık plajlarıyla bu güneşli şehrin 900.000 sakininden üçte ikisini Avrupalılar oluşturuyordu. 30 Eylül 1956'da iki gözde *pied noir* mekânı olan Milk Bar ve Cafeteria'da bombalar

patladı. Air France terminaline yerleştirilen üçüncü bombaysa patlamadı. 3 kişi ölürken aralarında kadın ve çocukların da olduğu 50 kişi yaralandı.

Bombaları Avrupalı gibi görünen 3 çekici ve genç Müslüman kadın yerleştirmişti. Onlara bu görevi veren Yacef Saadi, emrindeki 1200 savaşçı ve 4500 destek elemanıyla FLN'nin Cezayir şehrindeki operasyon şefiydi. Yardımcısı Ali Amara veya daha yaygın bilinen adıyla Ali la Pointe, cezaevinde radikalleşen eski bir pezevenkti. Cezayir Belediye Başkanları Federasyonu başkanını öldürerek bu kargaşaya katkıda bulunmuştu. Cezayir sakinlerinden birinin yazdığına göre, "1956 sonlarında şehir terörü benzeri görülmemiş bir düzeye çıkmıştı." Sadece Noel haftasında otuz saldırı olmuştu.

FLN saldırılarını engelleyemeyen sivil yetkililer Tuğgeneral Jacques Massu komutasındaki 10. Paraşüt Tümeni'ni yardıma çağırdı. "Atılganlık ve dirilik" timsali bu subayın yüzü "çok kullanılmış bir kesme tahtasını" andırıyordu. Başkent Cezayir'de yaşayan Amerikalı bir diplomatın ifadesiyle, "sert bir görev için seçilmiş sert bir adamdı." Kısa bir süre önce Süveyş Kanalı'nda askeri açıdan başarılı ancak siyasi açıdan hayal kırıklığı yaratan taarruzda adamlarını yönetmiş, ne var ki bu operasyon hedefine ulaşamadan Amerika'nın baskısı sonucu durdurulmuştu. Şimdi asker sayısı bakımından eksik, dört paraşütçü alayını yönetiyordu. Toplam 4600 asker ayırt edici "leopar" kamuflajlı kıyafet giyiyor, miğfer yerine parlak kırmızı veya yeşil bere takıyordu. Bunun istisnası 3. Kolonyal Paraşüt Alayı idi. Bu alayın askerleri, reklamı seven komutanları Yarbay Marcel Bigeard'ın tasarımı olan "kertenkele" kepler takıyordu.

Bigeard bir önceki yıl, iç kısımdaki bir görev sırasında, 16 Haziran 1956'da kalbinin biraz üzerinden vurulmuştu. Helikopter ve uçakla hastaneye kaldırılması sayesinde kurtuldu. Birkaç ay sonra, 5 Eylül 1956'da deniz kenarındaki bir kasabada tek başına ve silahsız olarak koşarken, üç Arap genç tarafından yakın mesafeden iki kez vuruldu. Arabasıyla yoldan geçen bir *pied noir* koltukları kanlanmasın diye onu hastaneye götürmeyi reddetti. Bigeard kıl payı ölümden döndü. Tekrar eski formuna kavuşmuş olarak, nankör *pied noirları* Arap düşmanlarından korumak için ön saflarda çarpışmaya hazırdı.

"Muazzam vurucu güce sahip bir savaş makinesi" olarak nitelenen Bigeard'ın alayına en önemli görev yeri verilmişti: Casbah. "Kale" anlamı taşıyan bu kelime, şehirde Avrupalılar için girilmesi yasak ve tehlikelerle dolu yerli halkın yaşadığı mahalleler için kullanılıyordu. Dar, karanlık ve kıvrımlı sokaklara sahip bu kesimde 100.000 Müslüman yaşıyordu. Yacef Saadi, Ali la Pointe ve yandaşları bu kalabalığın ortasında saklanıyordu. Bunlar oradan nasıl çıkarılacaktı?

Paraşütçülerin yöntemleri, Yacef Saadi'nin yapımcısı olduğu 1966 tarihli *Cezayir Savaşı* adlı filmde aslına sadık kalınarak anlatılmıştı. Zorlu görevlerden biri

FLN'nin 28 Ocak 1957'de ilan ettiği genel grevi kırmaktı. Askerler basit bir çareye başvurup Müslümanları silah zoruyla toplayarak çalışmaya götürdü. Dükkânlarını kapatan esnafın kepenkleri zırhlı araçlarla sökülerek açıldı. Koca şehir "silahlı kamp yerini" andıran bir "kuşatma hali" altındaydı. "Esmer tenli olan herkesi" aramak amacıyla seyyar kontrol noktaları kuruldu. Bu arada "leoparlar" Casbah'ı dikenli tellerle kordon altına aldı. Sokağa çıkma yasağı ilan edilip dışarıda görülen herkesin vurulması için emir verildi. Cesetler ertesi sabaha kadar sokakta bırakılıp halka "FLN'den daha sert" bir kuvvetle karşı karşıya olduğu izlenimi verilmek istendi.

"Örümcek ağını andıran kum renkli binaların" oluşturduğu Casbah'ın demografik yapısını ortaya çıkarmak üzere askerler bir nüfus sayımı yaptı ve hangi evde kimin yaşadığını gösteren bir harita çizdi. Bunun sorumluluğu, Hindiçini'nde savaşmış tecrübeli kurt Albay Roger Trinquier'e aitti. Ardından polis dosyalarının yardımıyla bulunması istenen hedeflerin listesi çıkarıldı. Massu, astlarına, "Beyler, göreviniz Cezayir şehrinde geceleri FLN'nin elinden geri almaktır," emrini verdi. İlk baskın ekipleri 8 Ocak 1957 sabahı erken saatlerde Casbah'a dağılıp kapıları kırarak evlere girdi ve yüzlerce şüpheliyi sorgulamak üzere götürdü. Her alayın kendi sorgulama merkezi vardı ama en şüpheli zanlılar Binbaşı Paul Aussaresses'in biriminde toplanmıştı. Bu tecrübeli subay, Hindiçini Savaşı'nda ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Jedburgh operasyonunda gizli servis işinde yer almıştı. Raporlarını doğrudan işkenceyi "acımasız bir gereklilik" olarak gören Massu'ya veriyordu.

Aussaresses operasyonları şehrin kenarında, iki katlı bir bina olan Villa des Tourelles'de yönetiyordu. Her gece adamlarıyla birlikte "konuklarına", Henri Alleg'in başka bir merkezde yaşamış olduğu muamelenin aynısını sunuyordu. Buradakilerin farkını Aussaresses şöyle belirtmişti: "Onların Villa de Tourelles'de bulunması, son derece tehlikeli görüldükleri için oradan sağ çıkamayacakları anlamına geliyordu." Sorgulananların "çözüldükten" sonraki akıbetini şöyle anlatıyordu: "Çoğu zaman adamlarım şehrin yirmi kilometre kadar dışında 'ücra bir noktaya' gidip zanlıları makineli tabancalarla vurduktan sonra gömüyordu." Her birimin gözaltındakileri ortadan kaldırmak için kendine ait yöntemi vardı. Söylenenlere göre 3. Kolonyal Paraşüt Alayı, zanlıları Akdeniz'de uçaktan atıyordu. Bu kurbanlara "Bigeard'ın karidesleri" adı takılmıştı. Cezayir Savaşı sırasında toplam 24.000 Müslüman tutuklanmış ve 4000'i "iz bırakmadan" kaybolmuştu. Bütün bu rakamlar bir araya geldiğinde Casbah nüfusunun üçte birini oluşturuyordu.

Son yıllarda işkencenin işe yaramadığına, zanlıların sorgucular ne duymak isterse onu söylediğine dair bir hava oluştu. Durum böyle olsaydı, tarih boyunca hem direnişçiler hem onlara karşı çarpışanlar tarafından kullanılan gaddarca sorgulama yöntemlerinin yaygınlığı anlamsız olurdu. Gerçekte Henri Alleg gibi işkenceye direnebilenlerin sayısı azdı. Ahlaki açıdan ayıplanması gereken işkencenin, en

azından Cezayir'de taktik açıdan işe yaradığına kuşku yoktur. Ele geçirilen teröristlerin yandaşlarını ifşa etmeye zorlanması ve gözaltındaki diğer kişilerin manyetodan kurtulmak için muhbir olmaya teşvik edilmesiyle birlikte, paraşütçüler Cezayir şehrindeki FLN yapılanmasını birkaç ay içinde çökertmeyi başardı. Ekim 1957'de Yacef Saadi'nin yakalanması ve Ali la Pointe'ın ölümüyle birlikte Cezayir Savaşı sona erdi.[116]

Fransızlar sadece başkentte değil bütün ülkede savaşı kazanıyordu. Çatışmaların başında 50.000 askerleri vardı. 1956'daysa asker sayısı 400.000'e çıktı; yani 21 Müslüman'a bir asker düşüyordu. *Harki* adı verilen ve milis birliklerinde görev yapan 120.000 Müslüman destek elemanı hesaba katılmadığı halde bile bu rakam, bir direnişi bastırmak için gerektiği söylenen 50 sivil başına 1 asker oranından fazlaydı. Kısıtlanmamış "olağanüstü hal" yetkileriyle görev yapan güvenlik kuvvetleri 50.000 fazla Müslümanı gözaltına alıp binlercesini öldürdü.[117]

Cezayir içindeki savaş örgütlenmesi çöken FLN, komşu Tunus'tan ülkeye savaşçılarını sokmaya çalıştı. Fransızlar, bunu önlemek isteyen 80.000 askerin görev yaptığı, 300 kilometre uzunluğunda bir sınır hattı kurdular. Savunma bakanının adı verilen Morice Hattı, elektrikli teller, mayın tarlaları, projektörler ve elektronik uyarı sistemlerinden oluşuyordu. Eski savunma bakanlarından André Maginot'nun adını taşıyan ünlü tahkimat sistemine göre bu hat daha etkili olmuştu. FLN üyelerinin sınırı geçmeye çalıştığı saptandığı anda *fellahlar* 105 milimetrelik obüslerle ateş altına alınıyor, cip veya helikopterlerde bulunan askerler tarafından avlanıyordu. Helikopterler bir savaşta ilk kez bu denli yoğun kullanılıyordu. İki yüzden fazla helikopter paraşütçülere düşman unsurlarını kıstırıp imha etme olanağı veriyordu. Bir Fransız gazeteci, "Sınırı geçme girişimleri kelimenin tam anlamıyla başarısızlığa mahkûm" diye yazmıştı.[118]

Bu arada FLN içine ajanlar sokulmuştu. Yacef Saadi'nin başkentte kendi yerine aday gösterdiği kişi Fransız istihbaratına çalışıyordu. Bu tür darbeler FLN saflarında şüphelere ve başarısız hamlelere yol açtı. Fransızlar, Cezayir dışında FLN'nin silah ikmal hattını kesti. Akdeniz'de gemilerin yolu kesiliyor, silah tüccarları Avrupa'da suikastla ortadan kaldırılıyordu. Sürgündeki üst düzey FLN liderleri de hedefteydi. 1956'da, Ahmet Ben Bella başkanlığındaki bir FLN heyeti, Fas'a ait bir DC-3 ile Tunus'a giderken, Fransız yüksek komuta kademesi, Fransız ihtiyat subayı olan pilota telsizle uçağı Cezayir'e indirmesini emretti. Açıkgöz hostesin Tunus'a iniş yaptıklarını söylediği heyet üyeleri tutuklanınca çok şaşırdılar.[119]

Bu amansız baskı FLN'nin, Vietnamlı ve Çinli komünistlerin Maocu öğretiye

uygun olarak geçtiği konvansiyonel savaşa geçmesini engelledi. Giap ağır toplarla silahlanmış koca tümenleri seferber edebilirken, FLN hafif silahlarla donanmış bölüklerin ötesine neredeyse hiç geçemedi. Cezayir'de Dien Bien Phu gibi bir yer yoktu. İsyancılar, Fransız "himayesinin" 1956'da sona erdiği Tunus ve Fas'ta güvenli biçimde yaşamaya devam ettiği halde Cezayir içinde bir "kurtarılmış bölge" bulunmuyordu. FLN saldırılarının hızla azaldığı 1959'da Fransız Silahlı Kuvvetleri savaşı askeri açıdan kazanmıştı.[120] Bununla birlikte siyasi açıdan onları ezici bir yenilgi bekliyordu.

Fransız ordusunun bozgununun aracı, kendi kahramanı olan Charles de Gaulle idi. Hem *pied noirlar,* hem ordu, ülkeyi düşmana satmasından korktukları, sürekli değişen politikacılar tarafından yönetilen zayıf Dördüncü Cumhuriyet rejiminden memnun değildi. Mayıs 1958'de başkent Cezayir'de sivil bir ayaklanma patlak verdi. General Massu liderliğinde *pied noirlar* ve subaylardan oluşan bir kamu güvenliği komitesi kuruldu. Massu'nun paraşütçüleri Korsika'da yönetimi fiilen ele geçirdi ve de Gaulle iktidara dönmediği takdirde Paris'e indirme yapma tehdidinde bulundu.

Ordunun isteği kabul edildi. Ne var ki de Gaulle, bekledikleri gibi "Cezayir Fransa'nındır" davasının yılmaz savunucusu çıkmadı. Pragmatik başkan, halkın çoğunluğunun isteğine karşı gelerek Cezayir'i kalıcı biçimde huzura kavuşturmanın altından kalkılamayacak bir bedeli olduğunu fark etmişti. Fransa zaten dünya savaşının yarattığı yıkımdan çıkma mücadelesi veriyor ve uluslararası sahnede tekrar önemli ve bağımsız bir oyuncu olmak istiyordu. Cezayir Savaşı ülkeye böyle bir dönemde paha biçilmez diplomatik sermayeye mal oluyordu. Cezayir'in bağımsızlığı BM'de ve hatta ABD'de gittikçe destek buluyordu. Senatör John F. Kennedy 1957'de Fransa egemenliğinin sona ermesi çağrısı yapmıştı. Fransız Hükümeti Madison Bulvarı'ndaki halkla ilişkiler firmaları vasıtasıyla savaşı kendi lehine çevirmeye çalıştığı halde FLN propaganda savaşında daha becerikli davranmıştı. Savaşçılarının başarısız olmasına rağmen dünyaya yayılan elçileri uluslararası düzeyde kabul gördü. Bu özellik, Afrika Ulusal Kongresi, Filistin Kurtuluş Örgütü ve diğer "ulusal kurtuluş" hareketlerinin geleneksel askeri önlemler yerine, halkla ilişkiler yöntemini maharetle koymasında esin kaynağı oldu.[121] Savaş, Fransa'da da desteğini kaybediyordu. Kamuoyu kendi adına yapılan eylemlerden dolayı dehşete düşmüştü. Buna karşılık silahlı kuvvetler, *pied noir* davasıyla özdeşleşme nedeniyle tehlikeli biçimde siyasallaşıyordu.

Bu koşullar altında De Gaulle, Cezayir'den çıkmanın, kendi yaşamının kıla-

vuzu olan Fransa'nın ihtişamını artıracağını hesapladı. Benzersiz üslubuyla daha sonra şunları yazmıştı: "1959'da Fransa, benim vasıtamla Cezayir'in kaderini Cezayirlilerin eline bırakma niyetini ilan etti."[122]

Ordu ve *pied noir* kitlesi içindeki "aşırılar", kaçınılmaz olanı önlemek için umutsuzca savaştı. Gözü dönmüş Avrupalılar 1960'ta başkent Cezayir'de barikatlar kurup engel olmaya çalışan jandarmaları katletti. Ordunun fiilen desteklemediği bu ayaklanma sadece bir hafta sürdü. Ertesi yıl generallerden oluşan seçkin bir topluluk bir darbe girişiminde bulundu. Aralarında Cezayir'de önceden görev yapmış Raoul Salan ve Maurice Challe gibi generallerin de bulunduğu grup başkentin kontrolünü kısa süreliğine ele geçirdi, ancak de Gaulle askerlere hitaben yaptığı radyo konuşmasında hükümete sadık kalmalarını isteyince ayaklanma sona erdi.

"Transistor savaşını" kaybetmelerine rağmen darbecilerin bazıları mücadeleyi sürdürmeye kararlıydı. Gizli Ordu Örgütü'nü (OAS) kuran bu grup tehlikeli bir terör seferberliği başlattı. De Gaulle'e karşı başarısız suikast girişimleri *Çakal* adlı romana ve filme esin kaynağı oldu. Anavatanda sonu fiyaskoyla biten diğer girişimler arasında Eyfel Kulesi'nin ve Jean-Paul Sartre'ın evinin havaya uçurulması vardı, fakat OAS'ın ağırlık verdiği esas bölge Cezayir'di. Örgüt burada ironik biçimde FLN'ye özgü eylemleri kopya etti.

OAS'ın kalesi, başkent Cezayir'de Casbah'ın bitişiğinde yoksul Avrupalıların yaşadığı Bab-el-Oued Mahallesi'ydi. OAS'ın vurucu gücü, yüzlerce acımasız silahlı adamdan oluşan Delta Komandolarıydı. Bunların lideri olan Roger Degueldre, Dien Bien Phu'da yaralanmış "çetin ve sert" eski bir yabancı lejyon subayıydı. Bir Fransız gazetecinin yazdığına göre "Deltaların, 'Cezayir Fransa'nındır' propagandası ve *anisette* adı verilen anasonlu likörle sarhoş olduğu söyleniyordu." Ayrıca cinayet işlerken en küçük bir vicdan azabı duymuyorlardı. 1962 senesinde başkent Cezayir'de her gün ortalama 30 ila 40 civarında insan öldürülüyordu. Bu rakam başlangıçta FLN'ye karşı yürütülen savaşta meydana gelen ölümlerden çok daha fazla ve Irak Savaşı'nın ilk yıllarında Bağdat'ta ortaya çıkan rakamla kıyaslanacak düzeydeydi. Önde gelen bir Müslüman yazar, "Arabalarda, motosikletlerde, el bombaları, otomatik silahlar ve bıçaklar kullanarak öldürüyorlar," diye yazmıştı. "Cezayir şehrinde terör hüküm sürüyor," diyen bu yazar da çok geçmeden OAS tarafından katledildi.

Fransız ordusu sonunda kendini tam kapsamlı bir taarruzun içinde buldu ve tank, top ve hava desteğindeki 20.000 askerle Bab-el-Oued'e saldırdı. Aynı esnada muhbirleri kullanıp gözaltına alınanlara karşı gaddarca sorgulama yöntemlerine başvuran yetkililer, OAS liderlerinin izini sistematik bir şekilde sürdü. 7 Nisan 1962'de tutuklanan Degueldre iki ay sonra infaz edildi. Aynı ay içinde tutuklanan General Salan hapse atıldı. 1962 sonunda OAS'ın işi bitirilmişti. Bu örgüt bir ba-

kıma beyazların üstünlüğünü savunan bir başka terörist grup olan ve Amerikan İçsavaşı sonrası ortaya çıkan Ku Klux Klan'a benziyordu. Fakat arada belirleyici bir fark vardı: KKK, Güneyli nüfusun çoğunluğunun (yüzde 59 beyaz) üstü örtülü desteğini almışken OAS bire karşı dokuz gibi ezici bir oranla azınlıkta kalan Avrupalılar adına eylem yapıyordu.[123]

Cezayir'in resmen bağımsızlığını ilan ettiği 3 Temmuz 1962 tarihine kadar Avrupalıların çoğu ülkeyi ya terk etmişti ya da terk etmek üzereydi. FLN, sömürgecilerin safında çarpışan Müslümanlara karşı acımasız bir intikam hareketi başlattı. Genellikle aileleriyle birlikte işkenceden geçirilen en az 30.000 *harki* öldürüldü. Bu durum Mau Mauların Avrupalıdan daha fazla Afrikalı öldürdüğü (1800'e 32)[124] Kenya'yı hatırlatıyordu. Cezayir'deki savaş aynı zamanda Fransız yanlısı ve karşıtı Müslümanların hesaplaştığı bir içsavaştı. Savaş toplam olarak Fransız silahlı kuvvetlerine 17.456 ölü, 64.985 yaralı ve 1000 kayba mal olurken Avrupalı sivillerin zayiatı 10.000 kişiydi. Müslümanların kaybı konusunda kesin rakamlar olmamakla birlikte tahminler 300.000 ile bir milyon arasında değişiyordu.[125] Bağımsızlığın bu korkunç bedeline rağmen FLN'nin kazandığı başarı, bütün Afrika kıtasında çok sayıda kurtuluş hareketine esin kaynağı oldu. Bu hareketler birkaç yıl içinde Avrupalı sömürgecilerin son kalan kalelerini de ortadan kaldırdı.

Fransız ordusunun bu yenilgiden sonra yaşadığı gücenme duygusunu abartmak zordur. Askerlerin tavrı, eski paraşütçü Jean Lartéguy'ın yazdığı *Centurions* (1962) ve *Praetorians* (1963) adlı iki romanda sergileniyordu. Hindiçini yenilgisi yeterince kötüydü. Lartéguy'ın kahramanlarından biri şöyle söylüyordu: "Fransız ordusu, liderlerinin aptallığı ve tembelliği yüzünden bir avuç sarı cüceye yenildi. Şimdi de Cezayir'de... Yeter artık. Daha fazla yenilgiye tahammül edemeyiz." Oysa gerçekleşen tam olarak buydu. Bigeard'dan esinlenen Albay Raspeguy acı içinde düşünüyordu: "Zafer kazanan kişi üstü başı kan ter içinde kalsa bile güzel kokar. Yenilense kendini Dior imalatı kolonyayla yıkasa bile ardında yine de bok kokusu bırakır."

Askerler doğal olarak bu kokuşmuş teslimden dolayı uzaktaki yüksek rütbelileri suçladılar. "Paris'te yaşayan o insanlara... yüksek mevkilerdeki görevlilere, güvenilmez generallere, şaibeli politikacılara karşı büyük bir nefret ve tiksinti duyuyorlardı."[126] Kendi kullandıkları taktiklerin bu felaket gibi sonuca katkıda bulunduğunu kabul edenlerin sayısıysa çok azdı. İşkenceye başvurulması yeni değildi, Hindiçini'nde yaygın olarak kullanılmıştı. Yeni olan, bu yöntemler Cezayir şehirlerinin en Avrupalısı olan ve ciddi oranda yabancı basın mensubunu barındıran başkent Cezayir'de kullanıldığı zaman kamuoyunun tepkisinin düzeyiydi. Silahlı

kuvvetler, ortaya çıkan ters tepkilerle başa çıkmaya hazır değildi. Roger Trinquier, Cezayir Savaşı başlamadan önce subaylar arasındaki ortak bir kanıyı, "Amerikalıların veya basının görüşlerini fazla önemsemiyorum," diye dile getirmişti.[127] Oysa önemsemesi gerekiyordu.

Savaş meydanında yenilen bir gerilla örgütünün "anlatım savaşını" kazanarak nasıl galip gelebileceği konusunda Cezayir Savaşı, 1820'lerdeki Yunan Devrimi'nden beri görülen en ciddi örnekti. (IRA ve Amerikalı devrimciler de kamuoyunu etkili biçimde kullanmakla beraber Cezayirliler ve Yunanlılar gibi askeri alanda yenilmemişlerdi.) Benzer bir sonucun ortaya çıkması Boer Savaşı'nda ve Filipin Savaşı'nda kıl payı önlenmişti. Batılı askerler bu andan itibaren savaşın yeni bir yönüne –enformasyon harekâtlarına– daha fazla dikkat harcamak zorundaydı. Geçmiş yüzyıllarda sömürge savaşlarında yer alan selefleri bu meseleyle aşırı derecede uğraşmamıştı. Araştırmacı medyanın gittikçe keskinleşen gözleri daha yumuşak, daha nazik bir kontrgerilla tarzını zorunlu kılıyordu ki bunun örneğini İngilizler, Malaya'da kullandıkları stratejiyle verecekti.

47

BİR ADAM VE PLANI

Briggs, Templer ve Malaya'daki Olağanüstü Hal, 1948-1960

7 Şubat 1952 günü, tropik iklime özgü kavurucu öğleden sonra saatlerinde, "soluk benizli, sırım gibi ve ciddi görünüşlü" bir adam, Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne ait uçaktan Kuala Lumpur'un ilkel havaalanının pistine ayak bastı.[128] General Sir Gerald Templer hoş bir tropik kıyafet giymişti, yaka cebinden kocaman bir mendil sarkıyordu. İnce bıyığı ve arkaya doğru taranmış saçlarıyla, kendisi gibi Sandhurst mezunu ve İkinci Dünya Savaşı'nda çarpışmış aktör David Niven'a olağanüstü derecede benziyordu. Hollywood'u bırakıp çok saygın bir savaş siciline ulaştığı halde Niven'ın askeri başarıları, Birinci Dünya Savaşı'nı da görmüş bu yaşlı adamın yanında sönük kalıyordu. Templer, Somme'dan Dunkirk'e, oradan Anzio'ya kadar savaşın çeşitli cephelerini görmüştü. İki savaş arasındaki yıllarda engelli koşucusu olarak olimpiyat oyunlarında yarışmış, Britanya ordusunun en iyi süngü savaşçısı olarak, birincilik kazanmıştı.

1944'te İtalya'da bir tümenin komutanlığını yaparken kariyeri hayatıyla birlikte neredeyse sona erecekti. Templer bir cipte giderken orduya ait bir kamyonu sollamış, tam o anda yola yerleştirilen mayın patlamıştı. Daha sonra kamyonun arkasında bulunan bir piyanonun havada uçarak onu ağır yaraladığı söylentisi yayıldı. Templer hayatta kalmasına rağmen omurgası kırıldı. Durum hakkında, "Piyanoyla yaralanan tek generalim," diye espri yapmakla birlikte görünüşe bakılırsa gerçek suçlu kamyonun tekerleğiydi.

Bu korkunç kaza aslında talihin bir cilvesi sayılabilirdi zira Templer artık savaş meydanlarında komutanlık yapamayacaktı. Önce Londra'da SOE'de, ardından Almanya'nın İngiltere'ye ait işgal bölgesinde sivil işler ve askeri hükümet direktörü

olarak çalışmaya başladı. Burada geleceğin Batı Almanya şansölyesi ve o dönemin Köln belediye başkanı olan Konrad Adenauer'in görevine son vererek ün kazandı veya daha doğrusu kötü bir şöhrete sahip oldu. (Adenauer'in çok yaşlı ve ağırkanlı olduğunu düşünüyordu.) Ardından Londra'da askeri istihbarat direktörlüğüne getirildi.

Templer iki dünya savaşı arasında Filistin'de Arap İsyanı'nı bastırma görevi sırasında "gerillanın kafa yapısı ve yöntemlerini" öğrenmişti.[129] Burada öğrendiklerini hükümet devirme, istihbarat ve sivil yönetim konusundaki tecrübeleriyle birleştirmesi, şimdi üstlendiği görevde sıradan bir ordu kariyerine göre daha iyi bir hazırlık anlamına geliyordu. Malaya'ya yüksek komiser ve harekât direktörü olarak atanan Templer, tıpkı Lyautey'in Fas'ta yaptığı gibi en yüksek sivil ve askeri makamların birleşimini temsil ediyordu. Kendisine bu olağanüstü yetkileri, Malaya'daki tehlikeli durumdan ötürü Başbakan Winston Churchill vermişti.[130]

Japonya'nın işgal ettiği diğer ülkelerde olduğu gibi Malaya da örtülü Müttefik desteğine sahip bir gerilla ordusu barındırıyordu ki, bunu SOE'ye bağlı Kuvvet 136 oluşturuyordu. Komünistlerin ağırlıkta olduğu Malaya Anti-Japon Halk Ordusu savaştan sonra, Malaya Halkları Kurtuluş Ordusu olarak yeniden kuruldu. Ordu savaştan sonra ülkeye geri dönen İngilizlere karşı çarpışırken, Japonlara karşı kullandığı orman kamplarını ve silahları kullandı. 1948'de üç İngiliz çiftçinin öldürülmesi üzerine hükümet olağanüstü hal ilan edip sivil yasaları askıya aldı. Polis ve orduya arama, gözaltına alma ve tutuklama konusunda geniş yetkiler verildi. (Şüpheliler mahkemeye çıkarılmadan iki yıl gözaltında tutulabiliyordu.)[131]

Artan baskılara rağmen gerillaların Chin Peng liderliğinde güç kazandığı görülüyordu. Çinli bir bisiklet tamircisinin oğlu olan bu adam, Japonlara ve İngilizlere muhbirlik yapan ve 1947'de partinin hazinesiyle kayıplara karışan bir önceki genel sekreterin yerine Kurtuluş Ordusu'nun liderliğini üstlenmişti. Chin Peng kendisiyle çalışmış olan bir SOE yetkilisinin ifadesiyle, "zeki bir beyne, olağandışı beceriye sahip sessiz bir karakterdi." Michael Collins veya Giuseppe Garibaldi gibi dışadönük, efsanevi gerilla liderlerinin içine kapanık antitezi gibiydi.[132] Gerilla savaşını bizzat İngilizlerden öğrenmiş, savaştaki hizmetlerinden dolayı Britanya İmparatorluğu nişanı almıştı. Asyalı komünistlerin çoğu gibi o da Mao Zedong'un eserlerini dikkatli biçimde okumuştu. Bununla birlikte uygulamada, bir stratejist olarak Mao'nun dengi olmadığı ortaya çıktı.

İngilizlerin verdiği adla komünist teröristlerin sayısı kısa sürede 5000 savaşçıyı aştı. *Min Yuen* ("Halk Örgütü") içinde rutin işleri dışında bunlara yardım edenlerin sayısı daha fazlaydı. Direnişçiler gücünü esasen Malaya'nın 2 milyon Çinli sakininden alıyordu. Toplam 5,1 milyonluk nüfusun 2,5 milyonu Malay, 500 bini Hintli ve 10.000'i Avrupalı olup, bu kesimde direnişçileri destekleyenler faz-

la değildi.[133] Vietnam'daki komünist direnişçilerin Fransız güvenlik kuvvetlerinin yanı sıra Fransız plantasyonlarını hedef alması gibi, Malaya'daki direnişçiler de saklandıkları ormanlardan çıkıp İngiliz güvenlik kuvvetlerinin yanı sıra ülkenin ekonomik altyapısına karşı da terör uyguluyordu. Bu ekonomik altyapıyı kauçuk çiftlikleriyle birlikte Avrupalıların yönettiği, Çinliler ve Hintlilerin çalıştığı kalay madenleri oluşturuyordu. İngiliz çiftçiler her gece bungalovlarının yakılmasına alışmıştı. Trenler raydan çıkarılıyor, kauçuk ağaçları kesiliyor, fabrikalar ateşe veriliyordu. Bu terör yönetiminin amacı Avrupalıları ülke dışına kaçırıp direnişçilere hareket özgürlüğü sağlamaktı. Komünistler 1952'ye kadar 3000 kişiyi öldürmüş, 30.000 Milletler Topluluğu askeriyle 60.000 polisi bulunduğu yere mıhlamıştı.[134]

Kazandıkları en büyük zafer 5 Ekim 1951'de gerçekleşti. 36 gerilla, Kuala Lumpur'un 100 kilometre kadar kuzeyinde, dar bir yolun kenarında pusu kurdu. Öğleyin 1.15'te, yarım düzine polis memuru taşıyan bir Land Rover ve arkasından gelen, üzerinde İngiliz bayrağı asılı bir Rolls-Royce limuzini hedef aldılar. Komünistler tüfekler ve makineli tüfekle yaylım ateşi açarak Land Rover'daki bütün polisleri vurup limuzinin şoförünü yaraladılar. Limuzinin arka kapısı açıldı ve dışarı çıkan İngiliz, birkaç metre sonra yaylım ateşiyle vuruldu. Gerillalar farkında olmadan Sir Henry Gurney'i, yani Majestelerinin Hükümeti'nin Malaya'daki en yüksek temsilcisini öldürmüştü.[135]

Daha sonraları bu eylemin direnişin en yüksek noktası olduğu ve daha o zaman inişe geçmeye başladığı ortaya çıktı. Fakat Gerald Templer dört ay sonra havaalanına ayak bastığında bunu bilmiyordu. Kendisini yüksek komiserlerin resmi ikametgâhı olan kral sarayına götüren araba, selefinin öldürüldüğü pusunun mermi delikleriyle doluydu. Kuala Lumpur'daki hava ağırdı. Britanya koloni sekreteri Oliver Lyttelton, "Ülkenin egemenliğini hem de kısa zamanda kaybetmek üzereydik," diye yazarken bir İngiliz danışman, "genel bir umutsuzluk ortamı" olduğunu söylüyordu.[136] Malaya'nın kaybının Britanya için sadece ekonomik bir darbe değil (ülke dünyanın en büyük doğal kauçuk ihracatçısıydı) aynı zamanda psikolojik bir darbe olacağını biliyorlardı. Böyle bir gelişme uluslararası komünizmin zaferi ve hür dünyanın yenilgisi olarak görülecekti.

Templer'ın akıl hocası ve onun gibi Kuzey İrlandalı olan Mareşal Bernard Law Montgomery, Lyttelton'a gönderdiği kısa notta Malaya'da zafer için iki şeye gereksinim olduğunu belirtiyordu: "Bir planımız olması lazım. İkincisi bir adamımız olmalı. Bir planımız ve adamımız olduğu takdirde başarırız, başka türlü olmaz." (Lyttelton yalın bir ifadeyle, "Belki yersiz kibre kapılmadan bunun benim aklıma

geldiğini söyleyebilirim," demişti.) Monty birinci tercihi kabul etmeyince, "malları teslim edecek"[137] adam olarak Templer'ı sahneye sürdü. Farkında olmadığı şey Malaya'nın ihtiyaç duyduğu planın zaten mevcut olmasıydı.

Bu planı tasarlayan kişi Korgeneral Sir Harold Briggs'di. Kariyerini Hindistan Ordusu'nda subay olarak geçiren general, İkinci Dünya Savaşı sırasında Burma cephesinde kendini kanıtlamıştı. Buranın balta girmemiş ormanlarında kazandığı tecrübe, topraklarının beşte dördü ormanlarla kaplı Malaya bakımından paha biçilmez değerdeydi.[138] Emekli olduğu halde 1950'de göreve çağırılan Briggs, Malaya'da asker ve polis faaliyetlerini koordine edecek harekât direktörlüğüne getirildi. Bu yetkiyle donanmış olarak, Briggs Planı adıyla bilinen planı yarattı. Bu plan zaferin ayrıntılı taslağıydı ve birkaç aşaması vardı. Bunlar daha fazla Özel Şube müfettişini görevlendirmekten asker-polis operasyonlarını daha iyi koordine etmeye, ücra bölgelerde yolların temizlenmesinden yakalanan direnişçilerin Çin'e gönderilmesine kadar uzanıyordu. En önemli unsuru, Çinli işgalcilerin yeniden yerleşimiydi. Bu uygulama Amerikan Kızılderili Savaşlarında, Küba ve Filipin isyanlarında, Boer Savaşı'nda uygulanan "rekonsantrasyon" politikalarının güncel bir versiyonu gibiydi. Sonraki on yıl içinde Kenya, Cezayir ve Güney Vietnam'da da uygulanacaktı.

Ormanların kenarındaki gecekondu kasabalarında yaşayan 400.000 ila 600.000 kadar işgalci (kesin sayı bilinmiyordu)[139] çiftlikler ve diğer işlerde çalışarak kıt kanaat geçinmeye çalışıyordu. Toprakların mülkiyeti ellerinde olmadığı gibi Malaya toplumunun geri kalanından dışlanmışlardı. Bu durum onları direniş için başlıca kaynak haline getiriyordu. Briggs Planı işe beş yüz yeni köy yaparak başladı. Silahlı muhafızlar, çevre aydınlatması ve dikenli tellerle korunan bu köylerde işgalciler gerillalardan ayrıştırıldı.[140] Güvenlik, ilk etapta 50.000 Çinli muhafız tarafından sağlandı.[141] Kimliği olmayan kimse yeni köylere giremiyor veya buradan ayrılamıyordu; sokağa çıkma yasağı sert biçimde uygulanıyordu. Sabah çalışmak üzere çıkan köylülerin üstü komünistlere gizlice pirinç götürmesinler diye aranıyordu. Plan gerillalara yardım edenlere acımasız cezalar getiriyordu. "Yiyecek yardımı yapmaktan ve para toplamaktan mahkûm olanlar için idam cezası zorunlu kılındı."[142]

Yeniden yerleştirme planı sonunda halk desteği kazandı çünkü Çinlilere sahip oldukları toprakların tapusu verildiği gibi elektrik, temiz içme suyu, okul ve klinik imkânları sağlandı. Bu durum, Cezayir'de benzer bir politika uygulamaya çalışan başarısız Fransız girişimleriyle tam bir zıtlık oluşturuyordu. Burada 1959'a kadar bir milyonun üstünde Müslüman köylü, tahkim edilmiş "yeniden gruplama kamplarına" gönderilmişti. Altmış yıl önce Güney Afrika'daki İngiliz toplama kampları gibi bunlar da temel olanaklardan yoksundu. Yiyecek, temizlik koşulları ve tıbbi

malzeme yetersiz olduğundan hastalık ve huzursuzluk kaynağı olmuşlardı.[143] Malaya'daki yeni köyler daha iyi yönetilmesine rağmen sakinlerinin kendi isteğiyle orada yaşadıklarını söylemek zordu; silah zoruyla o köylerde yaşıyorlardı.

Dikkatini yeniden yerleştirmeye veren Briggs, savaşın ilk yıllarında ordunun değerli kaynaklarını ziyan ettiği "orman hırpalama" gibi sonuçsuz çabaları bıraktı. Bir subayın sözleriyle Avrupa'dan gelen ve "İkinci Dünya Savaşı nostaljisi yaşayan"[144] tugay komutanları birliklerini balta girmemiş ormanlara yolluyor, fakat bunlar boş gerilla kamplarından başka bir şey bulamıyordu. Brigss, "sivrisinekleri tek tek öldürerek sıtmayı ortadan kaldıramazsınız, onun yerine üreme alanlarını bulup dezenfekte etmeniz gerekir, işte o zaman sivrisinekler ortadan kalkar," diyordu.[145]

Yine de ormandaki barınaklarda yaşayan gerillaları bozguna uğratmak amacıyla operasyonlar yapılıyordu. Komutanlığını eski Chindit askeri "Deli Mike" Calvert'in yaptığı, Özel Hava Birliği askerleri uzun menzilli sızma konusunda özel eğitim almıştı. Kendilerine izci olarak Borneo'dan getirilen kafatası avcısı Dyak Kabilesi üyeleri yardım ediyordu. bununla birlikte Briggs kaynaklarının büyük kısmını, başarılı bir kontrgerilla stratejisinin temeli olan "isyana yönelik halk desteğinin kırılmasına" ayırmıştı.[146] Malayalı bir devlet memuru ve eski Chindit askeri Robert Thompson bunu şöyle belirtiyordu: "Asıl ağırlık verilmesi gereken 'bul ve temizle' harekâtı yerine 'temizle ve elinde tut' harekâtıdır."[147]

Bunun son derece etkili bir strateji olduğu ortaya çıkacaktı; ne var ki Briggs 1951 sonunda, sekiz ay görev yaptıktan sonra hasta, üzgün ve hayal kırıklığına uğramış halde Malaya'dan ayrıldı. Malaya Federasyonu'nu meydana getiren dokuz eyaletin yerli yöneticileriyle çalışan sivil memurlar ve güvenlik kuvvetleri üzerinde sınırlı bir otoriteye sahip koordinatör rolüyle kısıtlanmaktan dolayı öfkeliydi.

Templer, Briggs'in yoksun kaldığı yetkileri alacak ve sonuna kadar kullanacaktı. Aslında mızıp, eğlenmeyi seven bir kişiliği olduğu halde bunu gayet iyi gizliyordu. Çoğu zaman otoriter, talepkâr, ısrarcı olarak görünüyordu, yani beceriksizliğe hoşgörüyle bakan biri değildi. 1944'teki ümitsiz Anzio Savaşı'nda tümen komutanlığı yaptığı sırada kendisine "Haşlanmış Kedi" lakabı takılmıştı. Aynı "heyecan verici" etkiyi Malaya'ya da taşıdı. Bürokratların ve çiftçilerin ağırkanlı tavırlarından dolayı dehşete düşmüştü. Bir gazeteci bu insanları "iskemleye yapışmış mankafalar" olarak tanımlarken, koloni sekreteri acımasız biçimde, "şarapla kafayı parlatıp cinle sarhoş olduklarını," belirtiyordu.[148]

Özel bir Kuala Lumpur kulübünde bir konuşma yapması istenen Templer, ay-

rıcalıklı dinleyicilerini şöyle azarladı: "Komünistler yarışlara pek gitmezler. Yemeklere veya kokteyl partilere çok seyrek katılırlar. Ve golf oynamazlar!" Bir başka kulübü, "yerlileri" kabul etmediği takdirde kapatmakla tehdit etti.[149]

Templer'ın "cızırtılı bir sesle" verdiği "haşin" talimatlar, yaptığı eleştiriler, sorduğu sorular bazılarını rahatsız ediyordu. Tepesini attıran bir yetkiliye "iğrenç" olduğunu, "bir işe yaramadığını" söylemeye çekinmiyordu, fakat çoğunluk onun "dinamik ve bazen yıpratıcı kişiliğinden" etkileniyordu. Bir il yöneticisi katıldığı toplantıdan çıktığında kendisini "yeni piller takılmış bir el feneri gibi" hissettiğini söylemişti.[150]

Templer daha sonra koloni sekreterine yazdığı mektupta bahsettiği gibi bürokratları "ofislerinden çıkarıp olağanüstü hal hakkında sahadaki insanlarla, yani kafasında nihai çözümün yattığı kişilerle konuşturmak için" elinden geleni yapıyordu.[151] Kendi öğüdüne uyarak ülkede zırhlı bir araçla gezilere çıkmayı alışkanlık haline getirdi. Askeri birimlere veya köylere geleceğini önceden haber vermiyor, böylece onların ortamı toparlamasına fırsat bırakmıyordu. Çoğu zaman olduğu gibi düzeltilmesi gereken meseleler görünce kırmızı kalemle bitim tarihi belirtilen muhtıralar gönderiyordu. Özel ulakların taşıdığı bu "kırmızı dakikalar" Winston Churchill'in savaş zamanında yayınladığı "Bugün eylem zamanı" yazılı muhtıraları anımsatıyordu ve en az onlar kadar sabit fikirli bürokratları harekete geçirmeye yetiyordu.

Templer kinetik savaştan çok siyasi savaşa önem vererek kontrgerilla tarihindeki yerini perçinledi. Şu düşüncesini sık sık dile getiriyordu: "İşin ateş etme kısmı meselenin sadece yüzde 25'ini oluşturuyor, geri kalan yüzde 75'i bu ülkenin halkını kendi safımıza çekmekte yatıyor."[152] Şu sözleri daha da ünlüydü: "Sorunun cevabı ormana daha fazla asker yığmakta değil halkın gönlü ve zihninde yatıyor."[153] Bu ifade hiç kuşkusuz farkında olmadan İngiliz Generali Sir Henry Clinton'un 1776'da ("gönülleri kazanın ve Amerika'nın zihnini zapt edin") ve John Adams'ın 1818'de ("Devrim halkın zihninde ve gönlündeydi") yazdığı satırları yansıtıyordu.[154] Bununla birlikte "gönüller ve zihinler", Templer kullanana kadar bir özdeyişe ve ardından klişeye dönüşmemişti. (Templer'ın 1968'deki ifadesiyle bu "mide bulandırıcı deyim" Lyndon Johnson'un en sevdiği deyim haline gelecekti.)[155]

Halkı kazanmak amacıyla tamamen toplumsal, siyasi ve ekonomik çabalar üzerinde yoğunlaşma genellikle yanlış anlaşılan bir karardır. Hubert Lyautey, William Howard Taft, David Petraeus ve "halk merkezli" kontrgerilla ekolünün diğer temsilcileri gibi Templer da sivil eyleme inanıyordu. Ordunun okulları yenilemesini, hastanelerini sivillere açmasını ve genel olarak halka yardım etmesini özendirdi. Daha önemlisi, komünistlerin söylemlerine karşı koymak amacıyla Malayalılara sık sık "zamanı gelince" bağımsızlık verileceğini tekrarladı.[156] Ayrıca antikçağda

Romalıların yaptığı gibi Malaya yurttaşlığını bir milyondan fazla Hintli ve Çinliyi içine alacak şekilde genişletip o toprakları kendi ülkesi gibi benimseyen insanlara söz hakkı tanıdı.

Fakat "gönülleri ve zihinleri" kazanmak aynı zamanda işgalcileri yeniden yerleştirmek gibi zorlayıcı önlemleri içeriyordu. Briggs'in başlatıp Templer'ın tamamladığı bu süreç, 21. yüzyılda İngiliz veya Amerikalı kontrgerilla uzmanlarının hayal bile edemeyeceği bir uygulamaydı. Briggs ve Templer'la yakından çalışmış eski bir Chindit olan Robert Thompson savaşın bir popülerlik yarışması olmadığını şu sözlerle belirtiyordu: "Köylü şunu bilmek ister: Hükümet savaşı kazanmaya niyetli mi? Çünkü böyle bir niyeti yoksa o zaman direnişçiyi destekleyecektir. Hükümet acımasız davranmaya sadece kararlı değil aynı zamanda hazır olduğunu da göstermelidir."[157]

Templer gerektiği kadar acımasızlık sergiledi. Nisan 1952'de bir İngiliz birliği pusuya düşürülüp on iki asker öldürülünce "vahşi bir öfke" içinde geldiği bölgede, olay yeri yakınındaki Tanjong Malim köyünde yaşayanlardan saldırıyı yapanların ismini vermelerini istedi. Köylüler bunu reddedince yirmi iki saatlik sokağa çıkma yasağı koydu ve pirinç tayınını yarıya indirdi. Ardından gerillaları kimin ihbar ettiği belli olmasın diye bütün hanelere formlar dağıtıldı. Bu olay, otuz sekiz kişinin tutuklanmasını ve kısıtlamaların on üç gün sonra kaldırılmasını sağladı. Bununla birlikte Templer "kolektif ceza" gerektiren ve parlamentonun öfkesine yol açan bu tür sert önlemler almaktan hoşlanmıyordu. Sonunda bunları ortadan kaldırdı.[158]

Ayrıca olağanüstü halin ilk günlerinde sıradan hale gelen suiistimallere göz açtırmıyordu. İlk zamanlarda çoğu zorunlu askerlik yapan acemi ve korkmuş İngiliz askerleri saldırılara misilleme olarak köyleri olduğu gibi yakıyor, ayrım gözetmeksizin herkesi gözaltına alıp kötü davranıyordu. 200.000 kişi bir aydan az, 25.000 kişi bir aydan fazla gözaltında tutulmuştu. Hatta 1948'de meydana gelen bir olayda, Tommiler 24 Çinli sivili katletmişti.[159]

Templer bu tür aptalca taktiklerin komünist kampa daha fazla asker kazandırdığını fark etmişti. Daha ölçülü bir yaklaşım benimseyerek doğru istihbarata dayalı olarak hareket edecek küçük birimler kurdu. Ülkeye varışından kısa bir süre sonra, "Benim mutlak önceliğim istihbarat mekanizmasının doğru çalışmasını sağlamaktır," diye açıklama yaptı.[160] Bu görevde federal polisin Özel Şube adlı birimine baş sorumluluk verilirken 2 memurdan oluşan kadrosu 200'ün üstüne çıkarıldı.[161] Şubenin memurları teslim olmuş düşman personelini sorgulama ve Chin Peng'in kuvvetleriyle iletişimde ana yöntemi olan komünist kuryeleri yakalama konusunda bü-

yük başarı kazandı. Templer, "Onlardan alacağımız istihbarat önemlidir," diyerek askerlere direnişçileri öldürmeyip ele geçirme konusunda baskı yapıyordu.[162] Hindiçini ve Cezayir'de işkence sıradan bir uygulama haline gelmişken burada yüksek derecedeki şüphelilere bile işkence yapılmıyordu. Askerlere, "İtiraflar; kandırma, tehdit veya vaat yoluyla alınmamalıdır," şeklinde uyarı yapılıyordu.[163]

Templer saldırı eylemlerinin gerekliliğini göz ardı etmiyordu. Güvenlik personeline sık sık, "Gidip o alçakları, komünist teröristleri öldürün," emri veriyordu.[164] Bu görevin gereği gibi yerine getirilmesini sağlamak için askerleri Orman Savaş Okulu'na gönderiyordu. Ayrıca *Malaya'daki Anti-Terör Operasyonlarının Yönetimi* adıyla yazdığı taktik elkitabı, ilk kez genel bir harekât yaklaşımını ortaya koyuyordu.

Templer'ın cephaneliğindeki en önemli silahlardan biri, komünist saflarda "genel moral bozukluğu yaratmak" amacıyla kullandığı psikolojik savaştı. İngiliz uçakları havadan gerillalara teslim oldukları takdirde can güvenliğini temin edeceklerini ifade eden milyonlarca broşür atmıştı. Bazı uçaklar da ormanın üstünde alçaktan uçarak teslim olma çağrısı yapıyordu. Bu "sesli uçaklar" ormandaki bazı gerillaları ismen açıkladığı zaman etkileyici (ve ürkütücü) oluyordu. Direnişçileri "ölü ya da diri" teslim edenlere ödül vaat ediliyordu, ancak diri getirildiği takdirde meblağ daha yüksekti.[165]

Gerillaları teslim olmaya sevk eden en büyük unsur ormanda fazla uzun süre yaşayamamalarıydı. Yeni köylerin bazılarında pirinç, nöbetçiler tarafından iyi korunan ortak mutfaklarda pişiriliyordu. Değerli tahıl ürününün bireysel mülkiyeti yasaklanmıştı. Komünistler kendilerini besleyebilmek için ormanda sebze bahçeleri kurdular. Bunlar keşfedildiği zaman havadan böcek ilacı sıkan uçaklar veya sebzeleri söküp yakan askerler tarafından imha ediliyordu.[166] Ching Peng bu konuda şunları yazmıştı: "Durumumuz bir ara öyle kötüleşti ki, kauçuk tohumunun yenme imkânını bile düşündüm." Fakat bu gerçekleşmedi; kauçuk tohumları yok edilemeyen bir zehir içeriyordu.[167] Böylece gerektiği zaman acımasız davranabileceğini gösteren Templer, komünistleri tıpkı bir zamanlar ABD ordusunun Kızılderililere yaptığı gibi kelimenin tam anlamıyla açlıktan teslim olmaya mahkûm etti. Direnişçilerin büyük kısmı teslim olduğunda acınacak haldeydi. Bir İngiliz tugay komutanının ifadesiyle, "saçları darmadağınık, bir deri bir kemik kalmış, haki üniformaları yırtık pırtık, gözleri avlanmış bir sıçanınkiler gibiydi."[168]

Gelen komünistlerin sayısı arttıkça (toplamda 3982 kişi teslim olmuş ya da yakalanmıştı)[169], Templer birtakım bölgeleri "beyaz" olarak nitelendirmeye karar verdi. Bunun anlamı, bu bölgelerin barışa kavuştuğuydu. Böyle bölgelerde sokağa çıkma yasağı ve yiyecek kontrolü gibi olağanüstü hal uygulamaları kaldırılıyor, bu da henüz "siyah" olan bölgeleri hükümet safına geçmeye teşvik ediyordu. Templer

31 Mayıs 1954'te Malaya'dan ayrılırken ülkenin yaklaşık üçte biri "beyaz" olmuştu ve direnişin belkemiği kırılmıştı. Templer ve karısının havaalanına üstü açık bir gezinti arabasıyla gitmesi önemli bir göstergeydi.

Templer'ın başarısı mareşalliğe terfiinin ve imparatorluk genelkurmay başkanı olacağı yeni işinin yolunu açtı. Ardında bıraktığı ülke ileride Malezya adını alacak ve 1957'de Tunku Abdül Rahman liderliğinde Batı yanlısı bir hükümetle bağımsızlığını kazanacaktı. Bir İngiliz subayı, Templer'ın iki yıllık başarılı bilançosunu şu şekilde özetlemişti: "Gerillaların üçte ikisi yok edildi. Terör olaylarının sayısı ayda 500'den 100'ün altına indi. Aylık zayiat sayısı 200'den 40'ın altına düştü."[170] Savaştan sonraki dönemde hiçbir Batılı gücün yürüttüğü kontrgerilla kampanyası bu denli başarılı olmamıştı.

Bir direnişin bastırılmasındaki başarının ölçülmesinin zorluğunu bilen ve aşırı güvene karşı uyarıda bulunmak isteyen Templer, 1953'te, "Olağanüstü halin bittiğini hangi alçak söylerse onu vururum," demişti.[171] En azından resmi olarak, direnişçilerin yol açtığı zayiatın sona erdiği 1960 yılına kadar bunu kimse söylemedi. O yıl olağanüstü hal kaldırıldı. Chin Peng'in sayısı birkaç yüzü geçmeyen kemikleşmiş yandaşı 1989'da imzalanan barış antlaşmasına kadar komşu Tayland'ın ormanlarında saklanmaya devam etti. O tarihten sonra da Malezya'nın istikrarına ciddi bir tehdit oluşturmadılar.

İngilizler, Malaya'da başarılı olurken Fransızların bu ülkenin yanı başındaki Hindiçini'nde neden başarısız olduğunu incelerken, birincisinin dost Tayland'la sınırı bulunan bir yarımada olduğunu, ikincisinin dost olmadığı kesin olan Çin Halk Cumhuriyeti ile uzun bir kara sınırı bulunduğunu belirtmek gerekir. Direnişçileri dış destekten mahrum bırakmak her türlü kontrgerilla hareketinin hayati kısmı olup, bunu Malaya'da başarmak Hindiçini'ne göre daha kolaydı. Chin Peng, Çin veya Rusya'dan ciddi bir yardım almadığı gibi savaşçıları asla ağır silahlara sahip olmadı. Hafif silah mühimmatı bile yetersizdi.[172]

İsyanın nüfusun yüzde 40'ını oluşturan Çinlilerle sınırlı olması, Britanya'ya yardım eden bir diğer etkendi. Komünistler, Malay çoğunluğa hitap etmeyi başarsaydı yenilmeleri daha zor olurdu, ancak çoğunluğu tutucu Müslüman köylülerden oluşan Malaylar, İngiliz müttefiki olan sultanlarına sadık kaldılar. İngilizlerin mücadelesi buna ilaveten birtakım beklenmedik gelişmelerden de yararlandı. 1950'de patlak ve-

ren Kore Savaşı dünyada meta fiyatlarının yükselmesine yol açtı. Bunlar arasında Malaya'da üretilen kalay ve kauçuk da vardı. Bunun sonucunda yaşanan ekonomik büyüme sosyal hizmetlere bol para harcanmasını ve yüksek maaşlı iş olanaklarının artmasını sağladı. Tüm bunlar gerillaların cazibesini dağıtmaya yaradı.

Son olarak İngilizler, Harold Briggs ve Gerald Templer'ın aydınlık komutanlığının faydasını gördü. Onlar kaba gücü gerektiği kadar kullanırken, Fransız komutanların Hindiçini ve Cezayir'de yenilmelerine yol açan sert taktikleri kullanmayı reddettiler. Tüm bu nedenlerle, Britanya'nın Malaya'da verdiği savaş, Fransa ve Amerika'nın Vietnam'daki mücadelesiyle kıyaslandığında o kadar yüksek bir bedele mal olmadığı gibi çok daha başarılı oldu. On iki yıllık olağanüstü hal uygulaması 3283 sivil, 1865 güvenlik personeli ve 6698 komünistin yaşamına mal oldu.[173]

48

"AYIRT EDİCİ BİR İNGİLİZ YAKLAŞIMI" MI?

İngilizler Neden –En Azından Bazen– Başarılı Oldular?

Malaya'da olağanüstü halin sona ermesinden itibaren, buradan çıkarılan derslerin diğer "kontrgerilla" hareketlerinde (bu terim ilk kez 1960'da kullanılmıştı)[174] kullanılıp kullanılamayacağı hararetli bir tartışma konusu oldu. Malaya'da görev yapan Robert Thompson, Richard Clutterbuck ve Frank Kitson gibi tecrübeli İngiliz askerleri, kendi uyguladıkları sivil eylemler ve cezalandırıcı önlemlerden oluşan bileşimin diğer isyanları bastırmak için de kullanılabileceğini öne sürdüler. Buna kuşkuyla yaklaşanlar, Malaya'daki elverişli demografik ve coğrafi koşulların başka yerlerde bulunmadığına dikkat çektiler.

Ne var ki, bu doğal avantajlar aptalca politika tercihleriyle ziyan edilebilir. İrlanda'nın dış dünyayla bağları bir ada olarak Malaya'dan daha fazla kopuktur. Ayrıca Britanya'ya çok yakın olduğu halde İngilizler 1921'de burada yenildiler. Küba da bir ada olduğu halde, Malaya'da olağanüstü halin sona ermek üzere olduğu sıralarda başarılı bir isyan hareketine sahne oldu. Malaya'da bile hükümetin 1950'lerin başında başarılı olması zor görünüyordu. İngilizleri yenilgiden kurtaran, Briggs ve Templer'ın uyguladığı başarılı kontrgerilla politikaları oldu. Aynı politikalar Malaya'ya askeri çevrelerde bugün bile koruduğu ikon statüsünü kazandırdı.

Malaya'da işe yarayan strateji yakın asker-sivil işbirliğine, siyasi bir uzlaşma arayışına ve büyük ölçekli "bul ve yok et" görevlerinden kaçınıp "temizle ve elinde tut" operasyonlarına dayanıyordu. Bu operasyonlar bir yandan nüfusu kontrol altında tutarken diğer yandan doğru istihbarat ve asgari düzeyde ateş gücü kullanarak direnişçilerin barındığı yerlere yönelik nokta baskınları amaçlıyordu. Bütün bunlar, tarihçi Thomas R. Mockaitis'in "kontrgerilla konusunda ayırt edici bir İn-

giliz yaklaşımı"[175] diye ifade ettiği tanımın belirleyici özellikleri oldular. İngilizler iki dünya savaşı arasındaki dönemde, İrlanda'da Black and Tans örneğinde olduğu gibi aşırı baskıların ters teptiğini gördükleri bir deneme yanılma sürecinden sonra bu stratejiye ulaştılar. 19. yüzyılda kabul edilebilecek bir uygulama, 20. yüzyılın gelişen standartlarını yaşayan liberal bir demokraside yasak hale gelmişti.

İngilizlerin yaklaşımının şiddetten veya insan hakları ihlallerinden yoksun olmadığını söylemek doğru olacaktır. Nitekim Mockaitis'in çalışmasını eleştiren tarihçi David French de bu görüştedir. İngiliz askerleri girdikleri bütün savaşlarda belli suistimaller yaptılar ve her zaman zor kullanmaya bel bağladılar. French bunu şöyle açıklıyor: "Bunun anlamı, şiddet yelpazesinin bir ucunda sokağa çıkma yasakları ve bir bölgeyi kordon altına alıp arama operasyonları, toplu cezalar, mahkemeye çıkarmadan toplu gözaltına almalar ve diğer ucunda halkı zorla yeniden yerleşime tabi tutma ve serbest ateş bölgelerinin kurulması bulunmasıdır." French'e göre İngilizlerin kendi tarihleri konusundaki anılarını çarpıtması, İngiliz askerlerinin halka nasıl iyi davrandığının abartılması 21. yüzyılda çatışmaları önlemek üzere büyük bir hevesle Afganistan ve Irak'a giden kuvvetlerin, kendi harekât bölgelerinde huzuru sağlayamamasına yol açtı. French'in tespitleri gayet yerindeydi. Buna rağmen, İngiliz ve Fransız yaklaşımları arasında nitelik farkı vardı. İngiliz yaklaşımıyla Nazi Almanyası ve Milliyetçi Çin gibi rejimler arasındaki farkın ise hiç sözünü bile etmeye gerek yoktur. French şu gerçeği de kabul etmektedir: "İngilizler, Fransızların Cezayir'de yaptığı boyutta ve aynı sistematik tarzda 'kirli' savaşlar yürütmedi. [İngiliz] Güvenlik kuvvetlerinin çoğunluğu, çoğu zaman kanunlara bağlı kalarak görev yaptı." Gerçi bu kanunların güvenliği sağlamak amacıyla onlara büyük serbestlik tanıdığını da unutmamak gerekir.[176]

İngiliz yaklaşımı pek benzersiz sayılmasa da (benzer yöntemler örneğin Fas ve Filipinler'de kullanılmıştı) etkiliydi. İngilizler sadece Malaya'da hâkim değildi. Kenya'da 1952 ile 1960 arasında Mau Mau hareketini,[177] Kıbrıs'ta 1955 ile 1959 arasında Yunanistan ile *Enosis* (birleşme) peşindeki EOKA örgütünü,[178] Umman'da 1962 ile 1975 arasında Dofar eyaletinin bağımsızlığı için savaşan ayrılıkçıları,[179] Kuzey İrlanda'da 1969 ile 1998 arasında kendi *Enosis* hedefi, İrlanda Cumhuriyeti ile birleşme peşinde olan IRA'yı bastırdılar. Asgari kaba güç kullanma stratejisinden saptıkları zaman bundan genellikle zararlı çıktılar. Bunun en bilinen örneği ikinci Kanlı Pazar vakasıydı. Paraşütçü Alayı 30 Ocak 1972'de Londonderry'de silahsız 13 Katolik protestocuyu öldürünce Kuzey İrlanda'nın meseleleri çok daha kötü hale geldi.[180] Bunun tek istisnası Kenya'ydı. İngilizler burada her zamankinden daha gaddar davranmalarına rağmen (70.000 zanlıyı gözaltına alıp en az 12.000 kişiyi öldürdüler) bunun zararını çekmediler; zira Mau Mau asileri Kikuyu adlı bir azınlık kabilesindendi. Bunlar Afrikalı çoğunluğa hitap edecek "belli bir milliyetçi ideolojiden kesinlikle" yoksundu. En

tanınmış Kikuyu politikacısı olan Jomo Kenyatta bile isyana karşı çıkmıştı. Fakat bu, İngilizlerin onu sekiz yıl boyunca hapiste tutmasını engelleyemedi.

İngilizlerin her yerde kazanmadığını söylemeye herhalde gerek yoktur. Sonuçta imparatorluk artık çökme sürecindeydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin'de Yahudi terörünü bastırma konusunda başarısız olduklarını daha önce belirtmiştik. Aynı şekilde Aden'de ve onunla bağlantılı topraklarda başarısız olup 1967'de bölgeyi terk ettiler. Bunun üzerine Marksist Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin ele geçirdiği bu bölge Güney Yemen haline geldi. Fakat Arap terörünün İngilizleri kovduğunu söylemek de zordur. Aden'deki şiddet olaylarının neredeyse tamamı İngilizlerin 1966'da "Süveyş'in doğusunda" personel sayısını azaltma kararı almasından sonra gerçekleşti. Direnişin en iyi ihtimalle, geri çekilme takvimini biraz hızlandırdığı söylenebilir.[181]

İngilizler aynı yıllarda Kıbrıs'ta pek de mutlak bir zafer kazanmadı. Gelgelelim EOKA da *Enosis* hedefine ulaşamadı. Pek çok örnekte olduğu gibi buradaki direniş de kimseyi tatmin etmeyen bir uzlaşmayla sona erdi. Kıbrıs, Yunanistan'la birleşmeyip bağımsızlığını kazanırken, Britanya'nın elinde iki askeri üs kaldı.

İrlanda sorunu da müzakereler sonucu gerçekleşen bir uzlaşmayla sona erdi. 1998'de imzalanan Hayırlı Cuma Antlaşması, birlik yanlılarıyla IRA'nın siyasi kanadı Sinn Féin arasında güç paylaşımı sağlayan bir düzenleme getirmekle birlikte Kuzey İrlanda yine Birleşik Krallık içinde kaldı. IRA'nın nihai hedefine ulaşamamasının temel nedeni, Malaya Halkları Kurtuluş Ordusu, Mau Mau hareketi ve Dofarlı ayrılıkçıların başarısızlığıyla aynıydı. Hepsi mağdur olan bir azınlık adına savaşırken, çoğunluk hükümetin yanındaydı. (Kuzey İrlanda'da nüfusun yüzde 53'ünü Protestanlar, yüzde 44'ünü Katolikler oluşturmaktadır.)[182] Halkın çoğunluğu direnişçilerin davasına Cezayir ve Hindiçini'nde olduğu gibi sempati duyduğu zaman kontrgerilla faaliyeti yapan birinin işi daha zordur.

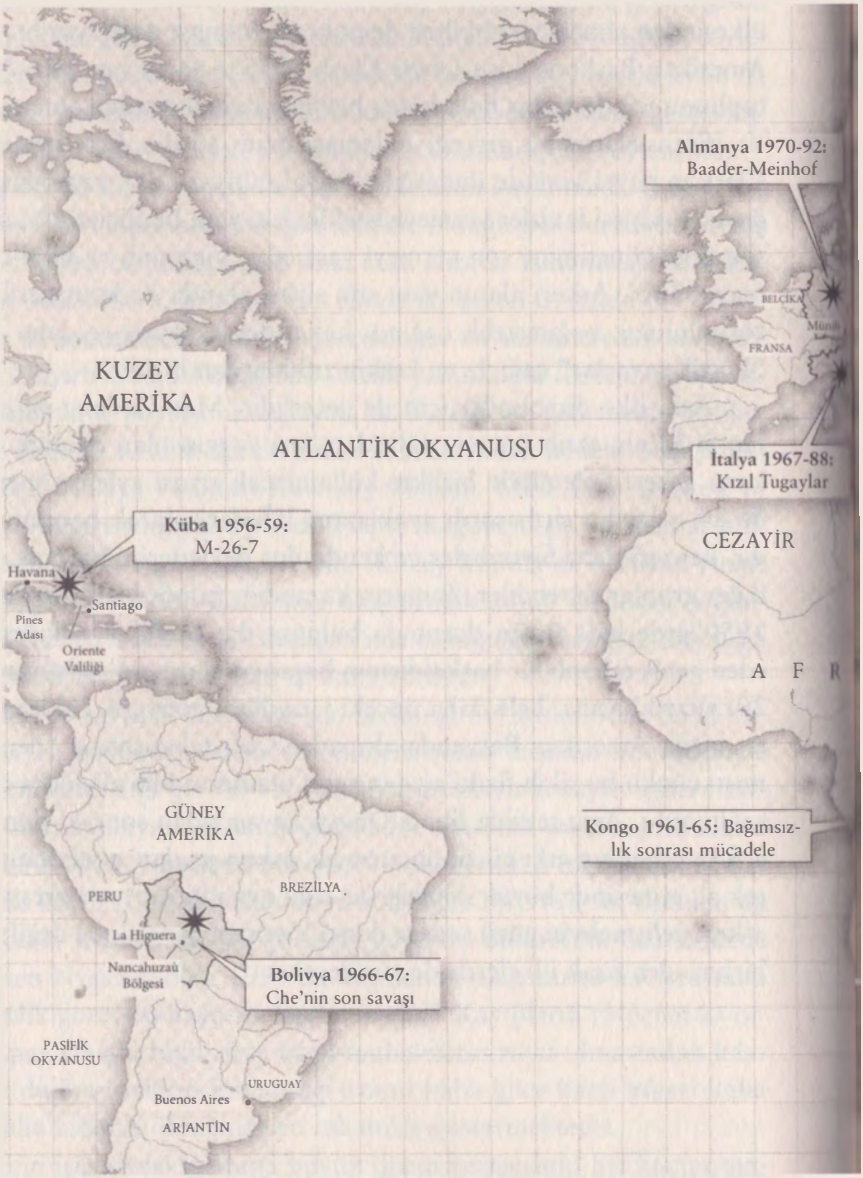
Cezayir ve Hindiçini savaşları Britanya'nın herhangi bir ihtilafından daha büyüktü. Fransızlar sayısı on binler, hatta yüz binleri bulan düşman kuvvetleriyle savaşırken İngilizlerin çarpıştığı gerilla veya terörist gruplarının sayısı sadece birkaç yüz kişiydi. Bu durum, kayıp sayısında çarpıcı bir eşitsizlik yaratmıştı. Fransız kuvvetleri Cezayir'de 17.000, Hindiçini'nde 92.000 ölü verirken İngilizlerin Malaya'daki asker ve polis kaybı 2000'den azdı. Kenya'da 62, Kıbrıs'ta 156, Umman'da 35, Aden'de 200, Kuzey İrlanda'da 729 güvenlik görevlisi öldürüldü. Günümüzde Malawi adıyla bilinen Nyasaland'da 1959'da uygulanan olağanüstü hal sırasında tek bir İngiliz güvenlik görevlisi hayatını kaybetmedi.[183] Kayıpların nispeten az olmasında en büyük pay elbette İngilizlere karşı muhalefetin zayıf olmasından kaynaklanıyordu. Yine de Fransızların kullandığı azami kaba güce karşı asgari kaba güç yaklaşımının daha başarılı olduğunu bu rakamlar göstermektedir.

Bunda İngilizlerin işin siyasi kısmına büyük önem vermesinin hiç küçümsen-

meyecek payı vardır. 20. yüzyıldan önce ve Mezopotamya'nın antikçağdaki günlerine kadar giden uzak geçmişte, sömürgeci güçler isyanları bastırırken kendilerince yeterli meşruiyete sahipti. Cömert mali teşviklerle kendi saflarına çektikleri az sayıdaki elit dışında "yerlilerin" duyarlılıklarına aldırış etmiyorlardı. İngilizler yeni ideolojilerin (liberalizm, milliyetçilik, sosyalizm) ve yeni iletişim biçimlerinin (gazete, radyo, televizyon) yaygınlaşmasıyla birlikte bunun artık mümkün olmadığını kabul etti. Modern dünyada bir rejimin meşru sayılması için gücünü kendi ülkesinden alması ve tercihen demokratik olması gerekiyordu. Cezayir şehrindeki Amerikan Başkonsolosu Lewis Clark 1955'te şöyle yazmıştı: "Günümüzün siyasi toplumu içinde hiçbir halk kalıcı biçimde ikincil statüde olmayı kabul etmez."

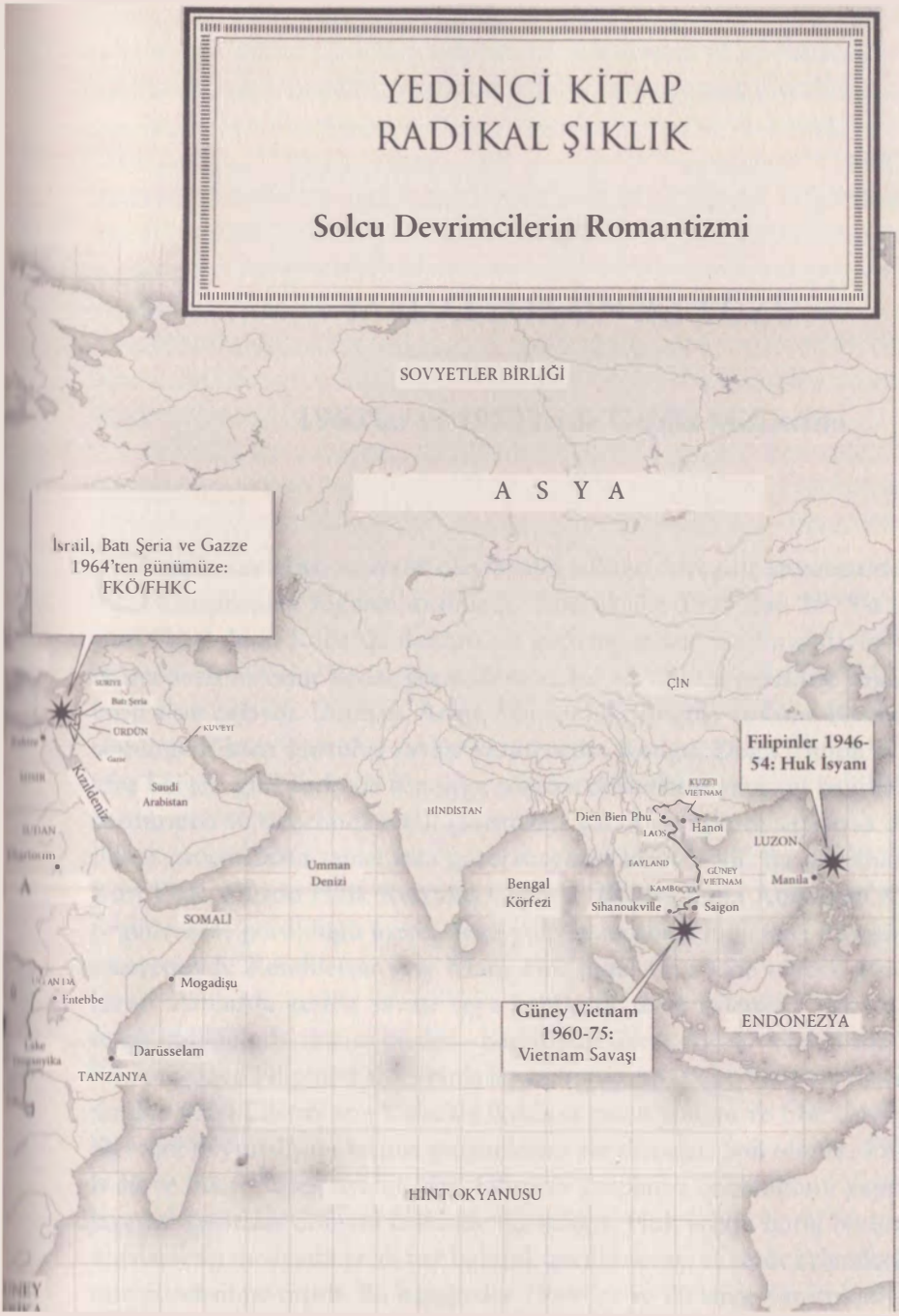
Fransızların bu gerçeği anlaması uzun sürdü. Çok uzun bir süre boyunca Clark'ın gayet yerinde ifadesiyle "hayal dünyasında" yaşadılar.[184] Fransızlar daha önceden siyasi tavizler vermeye istekli olsa, yani İngilizlerin Malaya'da yaptığı gibi sömürge yönetimine son vermeyi vaat etse, Vietminh ve FLN o kadar güç kazanmayabilirdi. Askeri alanın yanı sıra siyasi alanda da kontrgerilla savaşı sürdürme zorunluluğu, bağımsızlık çağının kalıcı derslerinden ve daha önceki emperyalist "küçük savaşlar" çağıyla en keskin zıtlıklardan biridir.

Aynı ilke direnişçiler için de geçerlidir. Mao Zedong ve onun izinden giden Ho Şi Minh, tarih öncesi çağlardan beri yaygın olan apolitik baskın taktiklerine karşı askeri önlemlerle birlikte kullanılacak siyasi eyleme önem verdiler. İkisinin de 20. yüzyılın en başarılı ayaklanma liderleri olarak hatırlanması tesadüf değildir. Benzeri dersi Siyonistler ve kendi ulus devletlerini kurmak için mücadele eden diğer gruplar öğrendiler. Bunların kazandığı zaferler, direnişçilere karşı savaşanlar 1950'lerde hâlâ üstün durumda bulunsa da, özellikle milliyetçi duygulara hitap eden geniş tabanlı bir başkaldırının başarıya ulaşma olasılığının 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başına, hele daha önceki yüzyıllara göre çok ciddi oranda arttığını göstermiştir. Amerikan Batısında altıpatlar Colt tabancasına "dengeleyici" adı takılmıştı çünkü bu silah fiziki açıdan zayıf olanların bile güçlüleri öldürmesine olanak sağlıyordu. Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde hem dış hem iç kamuoyunun etki gücünün artması, askeri açıdan zayıf olanın güçlü olanı giderek alt etmesinde büyük dengeleyici rolü oynadı. Art arda ortaya çıkan bu siyasi ve askeri gelişmelerin gücü sadece ikinci Vietnam Savaşı'nda değil, Küba ve İsrail gibi birbirinden uzak ülkelerde de görülecekti.

Almanya 1970-92:
Baader-Meinhof
BELÇİKA
Münih
FRANSA
KUZEY
AMERİKA
ATLANTİK OKYANUSU
İtalya 1967-88:
Kızıl Tugaylar
Küba 1956-59:
M-26-7
CEZAYİR
Havana
Santiago
Pines
Adası
Oriente
Valiliği
A F R
GÜNEY
AMERİKA
Kongo 1961-65: Bağımsız-
lık sonrası mücadele
PERU
BREZİLYA
La Higuera
Nancahuazú
Bölgesi
Bolivya 1966-67:
Che'nin son savaşı
PASİFİK
OKYANUSU
URUGUAY
Buenos Aires
ARJANTİN

YEDİNCİ KİTAP
RADİKAL ŞIKLIK

Solcu Devrimcilerin Romantizmi

49

MADALYONUN İKİ YÜZÜ

1960'lar ve 1970'lerde Gerilla Mistisizmi

Gerilla savaşları ve terör olaylarının sıklığı, Avrupalı imparatorlukların tarihe karışmasına rağmen azalmadı. Tam aksine 1959'dan 1979'a uzanan yıllar, yani Castro'nun Küba'da iktidarı ele geçirmesinden Sandinistaların Nikaragua'da rejimi devirmelerine kadar geçen dönem, bir ad vermek gerekirse solcu ayaklanmaların altın çağıydı. Umman, Aden, Mozambik, Angola ve Gine-Bissau'da az sayıda sömürgecilikten kurtuluş savaşı veriliyordu. Kongo, Doğu Timor, Nijerya'nın Biafra bölgesi gibi yerlerde sömürge sonrası devletlerin yapısını belirlemek amacıyla sürdürülen ve temelinde etnik çatışmalar yatan savaşların sayısıysa daha fazlaydı. Fakat çatışmaların temel itici gücü sosyalist ideolojiydi. Bu genellikle Bask ETA, Kürt PKK, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, IRA ve hatta Amerikan Kara Panterler örgütlerinde görüldüğü üzere, dozu yüksek ayrılıkçı milliyetçi duygularla karışmış vaziyetteydi. Kendilerini yeni Mao, Ho, Fidel veya Che olarak gören radikaller, kırsal alanlarda gerilla savaşı veya kentlerde terör eylemleri –ya da çoğu örnekte görüldüğü gibi ikisini birden– başlatmak üzere AK-47 silahlarına sarıldılar. Bu kısımda önce Filipinler'deki Huk İsyanı'nı ve ABD'nin Vietnam'daki savaşını, ardından Fidel Castro'nun Küba'da iktidara giden yolunu ve Che Guevara'nın Küba Devrimi'ni yurtdışına taşıma girişimlerini ele alacağız. Son olarak, 1970'lerde sembolü ve lideri Yaser Arafat olan Filistinli grupların öncülüğünü yaptığı yeni uluslararası terörizm dönemi üzerinde duracağız. Huk isyanı hariç bütün bu ihtilaflar uluslararası medyada geniş yer bularak gerilla savaşı ve terör eylemlerini kamuoyunun gündemine taşıdı. Bu hareketler 1960'lar ve 70'lerde yarattıkları kahramanca hava dağılmasına rağmen bugün de kamuoyunun gündeminde kalmayı sürdürüyor.

Gayrinizami savaşçıların cazibe ve itibarı daha önce hiç bu denli yüksek olma-

mıştı. Tom Wolfe bu dönemin havasını *Radikal Şık* (1970) adlı ünlü makalesinde veriyordu. Yazı eğlendirici ve eziyetli bir detaycılıkla besteci Leonard Bernstein'ın New York'taki gösterişli dairesinde bir grup Kara Panter üyesi için verdiği partiyi anlatıyordu. O dönemin bol miktardaki terör grubu arasında bulunan Kara Panterlerin ünü, bulanık hedeflerine varma becerisini katbekat aşmıştı.[1]

Amerikalı gazeteci Robert Taber, Wolfe'un dalga geçtiği, gerillaların yanından ayrılmayan tiplerin iyi bir örneğiydi. Küba Devrimi sırasında Fidel Castro'yla röportaj yapmış, daha sonra Castro yanlısı Küba İçin Adalet Komitesi'nin kurulmasına yardım etmişti. 1965'te *Pirenin Savaşı* adıyla gerillalar ile teröristlere övgü dolu, geniş okuyucu kitlesi bulan bir kitap yazdı. Taber burada gerillaları, "sokan, zıplayan, tekrar sokan ve kendisini ezmek isteyen ayaklardan çabucak kurtulan" bir böceğe benzetiyordu. 60'ların pirelerinin "dünyanın yoksulları, her yerde ezilen ve sömürülen halklar" adına savaş açan özverili idealistler olduğuna inanıyordu. Ona göre "halk direniş hareketlerini, kaba güç kullanarak bastırmaya çalışmak boşuna" idi.[2]

Bununla birlikte bazı hükümetler "direniş hareketlerini" bastırmada ciddi başarı kazanmıştı. En başarılı kontrgerilla kampanyalarının mimarları kısa sürede kendi çaplarında ün kazandılar, devlet başkanları ile başbakanlara danışman seçilip popüler dergilere konu oldular. Kennedy'nin danışmanı Arthur M. Schlesinger Jr. 1965'te kontrgerillacılığın "geçici heves" olduğunu yazmıştı.[3] 1960'larda ses getiren kılavuzlar yayınlandı. Bunlardan biri Cezayir Bağımsızlık Savaşı'na katılan, askeri ataşe olarak Yunanistan ve Çin'deki içsavaşlara tanıklık eden Fransız subay David Galula'nın yazdığı *Kontrgerilla Savaşı: Teori ve Pratik* (1964) adlı kitaptı. Zamanında daha yaygın okunan bir diğer çalışma, eski bir Chindit askeri olan ve Malaya'da olağanüstü hal uygulamasında görev yapan İngiliz subay Sir Robert Thompson'un yazdığı *Komünist Ayaklanmayı Bastırma: Malaya ve Vietnam Dersleri* (1966) idi.

Farklı kökenlerine rağmen Galula ve Thompson gibi uzmanlar, ayaklanmalara karşı konvansiyonel savaşlarda olduğu gibi mücadele verilemeyeceği konusunda hemfikirdi. Kontrgerilla faaliyetini ayrı bir yere koyan temel ilkeler, "asgari düzeyde ateş gücü" kullanılması (Galula) ve "önceliğin gerillaları değil siyasi yıkıcılığı yenmeye" verilmesiydi (Thompson). İkisi de büyük ölçekli piyade veya zırhlı birlik taarruzunun, ele geçirilmesi zor bir düşmana karşı işe yaramayacağını ileri sürdüler. Bir ayaklanmayı gerçek anlamda bastırmak Templer'ın Malaya'da yaptığı gibi meşru ve esnek bir hükümet kurup zamanında ve doğru istihbarat sağlamayı gerektiriyordu. Galula'nın şu satırları halk merkezli kontrgerilla teorisinin yaratıcısı Mareşal Hubert Lyautey'i hatırlatıyordu: "Bir asker propagandacı, sosyal faaliyetçi, toplum mühendisi, öğretmen, hemşire ve izci olmaya hazırlıklı olmalıdır."[4]

Yılların tecrübesiyle oluşan dersleri sunmak meselenin bir yönüydü. Bunları

zırhlı birliklerle baskın yapmayı ideal savaş tarzı olarak gören ve doğru dürüst harp okulu eğitimi almamış, hafif silahlı ayaktakımı askerlerini küçümseyen askeri kadrolara kabul ettirmek işin zor kısmıydı. İmparatorluk çapında zabıta faaliyeti konusunda köklü bir geleneğe sahip olan İngiliz ordusu bile Malaya'da başlangıçta konvansiyonel taktikleri kullandıktan sonra işe yaramadığını anlamıştı. Bu sorun ABD Silahlı Kuvvetleri'nde daha ciddiydi. Kızılderililerden Filipinler'deki *insurrectolara* ve Haiti'deki *cacolara* kadar değişik gerilla gruplarıyla savaşma gelenekleri vardı. ABD Deniz Piyadeleri 1940'ta *Küçük Savaşlar Talimnamesi* bile basmıştı.[5] Fakat profesyonel askerler arasında asla rağbet görmeyen bu yüz kızartıcı savaşlar, İkinci Dünya Savaşı'nın cadı kazanında kolektif askeri zihinden silinmişti. ABD Silahlı Kuvvetleri bütün dikkatini, kendine benzeyen yapıdaki düşmanla –Kızıl Ordu ile veya onun küçük modeli Kuzey Kore ordusuyla– savaşmaya vermişti.

Bir grup kontrgerilla, uzmanı Amerikan ordusunu çok farklı bir düşmanla savaşmak için çok farklı taktikler kullanmaya yöneltmek için çabaladı. Bunların hiçbiri "Sessiz Amerikalı" Edward Geary Lansdale kadar yaratıcı, ünlü veya onun kadar hüsran dolu değildi.

50

SESSİZ AMERİKALI

Edward Lansdale ve Huk İsyanı, 1945-1954

Bu takma isim 1950'lerin başında Saygon'u ziyaret eden ve 1955'te *Sessiz Amerikalı* adlı romanı basılan İngiliz yazar Graham Greene tarafından yaratılmıştı. Romanın kahramanları Greene'in benzeri sefahat düşkünü ve hayatından bezmiş İngiliz gazeteci Thomas Fowler ile belki yanlış olarak[6] Lansdale'den esinlendiğine yaygın biçimde inanılan saf ve genç bir Amerikalı olan Alden Pyle idi. Pyle sürekli Vietnam'ı hem komünistlerden hem Fransız sömürgecilerden kurtarmak için bir Üçüncü Kuvvet kurmaktan bahsediyordu. Fowler ise onun "masum olduğundan fazla yaşamayacağını" düşünüyordu, ama onun "cahilce ve aptalca"[7] bakış açısını tarih haklı çıkarmıştı. 21. yüzyıldan bakıldığında Üçüncü Kuvvet'in, yani liberal demokrasinin komünizm veya sömürgecilikten daha uzun ömürlü olduğu görüldü. Graham Greene bir edebiyat dâhisi olmasına rağmen bu dersi asla kavramamıştı.

Lansdale'in daha gerçeğe uygun edebi portresini fazla tanınmayan iki yazar çizdi. Bunlar onu gerçekten tanıyan ve ABD Deniz Kuvvetleri'nde yüzbaşı olarak görev yapan William Lederer ile siyaset bilimi profesörü olan Eugene Burdick'ti. Çok satan *Çirkin Amerikalı* (1958) adlı romanın kahramanı, Lansdale'den esinlenmiş, motosiklet süren, mızıka çalan Albay Edwin B. Hillandale'di. Elçilikteki ağırbaşlı mesai arkadaşları ona "şu çılgın puşt" diyordu. Hillandale "yemeklerini küçük Filipin restoranlarında yiyor, pirinçle birlikte *adobo* ve *pancit* adlı yöresel yemekleri midesine indirirken yanında bardağı iki pesoya mal olan Filipin romu içiyordu." Hafta sonlarını taşrada sıradan halkın arasına karışarak geçiriyor ve genellikle "Filipinli olan her şeyi benimsiyordu."[8] Yazarlara göre o, Güneydoğu Asya'da yerel halkla pek temas kurmayan Amerikalı temsilcilerin nasıl davranması gerektiğinin örneğiydi. Bu iddiasız, ağırbaşlı tarz gerçek yaşamdaki Lansdale'i po-

püler hale getirmiş ve daha Filipinler'e ayak bastığı andan itibaren etki sahibi bir isim kılmıştı.

Her zaman bildik yolları kullanmayan biri olarak Filipinler'e ilk kez 1945'te geldi. UCLA'da ihtiyat subayı eğitim birliği adına askeri öğrenci olarak okumuş, 1931'de mezun olmadan buradan ayrılıp kısa bir süre ihtiyat teşkilatında görev yapmıştı. Buradan da ayrılıp San Francisco reklam piyasasının tanınmış bir ismi oldu. Bölgesel kot üreticisi Levi Strauss'un, ürünlerini bütün Doğu yakasına tanıtmasını sağlamak onun başarıları arasındaydı. Pearl Harbor baskınından sonra orduya dönüp hem askeri istihbarat hem OSS için çalıştı. Bir yandan yeni katılan askerleri eğitirken diğer yandan istihbarat topladı. Savaş sonunda otuz yedi yaşında, askeri istihbarat uzmanı bir binbaşı olarak Manila'ya atandı. Buraya gelir gelmez kendini Filipin kültürünü öğrenmeye verdi.[9]

Özellikle Ḥukbalahap hareketiyle ilgileniyordu (*Hukbong Bayan Laban sa Hapon* yani Anti-Japon Halk Ordusu kelimelerinin kısaltması olup daha sonra *Hukbong Mapagpalaya ng Bayan* yani Halk Kurtuluş Ordusu adını aldı). Bu komünist grup 1946'da bağımsızlığını ilan eden Filipinler hükümetine karşı savaş açtı. Manila'daki "gösterişli" kokteyl partiler girdabını bırakan Landsdale, cipine atladığı gibi kırsal bölgedeki yoksul yerleşimlere gitti. Günlüğünde belirttiği üzere burada "her gün güneş battığı anda korku başlıyordu." Palmiye yapraklarından yapılmış kulübeler, manda arabaları, karınca ve sivrisinek sürüleri yanında bazen "sıcaktan kavrulup" bazen sağanak yağmurlarla "sırılsıklam ıslanarak" saatler boyunca "bu didişmenin iki tarafındaki adamlarla" konuştu.[10]

Bu süreçte sıradan Huklara karşı sempati beslemeye başladı. Bunların çoğu "yaptıkları işin doğruluğuna inanan yirmi yaş altındaki gençlerdi." "Reform gerektiren kötü bir duruma karşı silahlı şikâyet" yoluna başvurmuşlardı. Hatta Huk lideri Luis Taruc'la görüşmeye çalıştı ancak başaramadı. Amerikan Clark hava üssü yakınında bulunan gizli karargâha gitmeye çalışırken az kalsın vuruluyordu.

Bu gezilerine genellikle yalnız çıkıyordu. Bazen yanına Filipinli bir arkadaş alıyordu. En çok tercih ettiği, "sevimli, nükteli" genç bir kadın olan Patrocinio (Pat) Kelly, ileride Lansdale'in ikinci karısı olacaktı.[11] İlk karısı Helen Filipinler'in cazibesine onun kadar kapılmamıştı. Giderek birbirlerinden koptular. Yine de Lansdale tekrar evlenmek için onun yıllar sonra ölmesini bekledi.

Kurgu kahramanı Hillandale, Tagalog dilini akıcı konuştuğu halde gerçek Lansdale hiç yabancı dil bilmiyordu. Öyle olduğu halde bu durum onu Filipinliler, Vietnamlılar ve diğer yabancılarla etkileyici bir uyum kurmasını engellemiyordu.[12] Astlarından biri daha sonra şunu belirtmişti: "Tercüman vasıtasıyla iletişim kurma konusunda şaşırtıcı bir kabiliyeti var."[13] Tabii birçok Filipinlinin İngilizce konuşması işe yarıyordu ama Lansdale, sadece kendi dilini konuşan ilkel Negrito Kabile-

si üyeleriyle bile işaret dili ve birkaç deyim vasıtasıyla anlaşabiliyordu. Manila'daki bir meslektaşı onun için, "Şeytandan başka herkesle dost olabilir," demişti. Bunun sırrı sorulduğunda, "Çok iyi bir dinleyiciydi," cevabını vermişti. Filipinli bir arkadaşıysa onu şöyle tarif ediyordu: "Sözlerini her zaman hoş, yatıştırıcı ve çekici bir şekilde söylerdi. Asla emir vermez, hep sorardı. 'Bu şekilde yapmaya ne dersin?' ya da 'Sence sorunu bu şekilde çözmemiz gerekmez mi?' gibi."[14]

Lansdale'in yumuşak ve ılımlı tavrı, Üçüncü Dünya'da yaşayan pek çok Batılının tumturaklı, göz korkutucu yaklaşımına karşı davetkâr bir zıtlık oluşturuyordu. Karşısındaki bu tavır karşısında hemen açılmazsa gizli silahını, yani mızıkasını çıkarıyordu. Müzik, bu üniformalı, asker tıraşlı ve kısa bıyıklı Amerikalıya karşı başlangıçta şüpheli yaklaşan kişilerle arasındaki toplumsal engelleri bile ortadan kaldırıyordu. Lansdale bir ülke hakkında halk şarkıları vasıtasıyla çok şey öğrenileceğini söylüyordu.

Lansdale'in Filipinler'deki en yakın arkadaşı, 1950'de tanıştıklarında milletvekili olan Ramón Magsaysay'dı. O tarihte Lansdale kara kuvvetlerinden hava kuvvetlerine geçmişti (bu yeni görevinde "yeni fikirler için daha fazla hareket alanı" bulacağını düşünmüştü).[15] Ayrıca yeni kurulmuş olan CIA için çalışmaya başlamıştı. Bu örtülü ilişki 1950'den 1956'ya kadar sürdü.[16] Lansdale siyasete atılmadan önce gerilla olarak Japonlara karşı savaşmış olan, kendisiyle aynı yaştaki irikıyım Magsaysay ile hemen yakınlık kurdu. Onun en yakın sırdaşı ve hatta bir ara oda arkadaşı oldu. İki adam, Huklara karşı nasıl savaşılacağı konusunda aynı fikre sahipti ve Filipin güvenlik kuvvetlerinin tarzını hiç doğru bulmuyorlardı.

Ordu onların yaşadığı mahallelere ağır silahlar ve bombalarla saldırıyor, ayrım gözetmeden herkesi gözaltına alıp işkence yapıyordu. Bir gerilla lideri, "Demokratik özgürlükler tamamen ezildi; çiftçiler ve diğer yurttaşlar tutuklanıyor, vuruluyor, hapse atılıyor, hatta orada öldürülüyor," diye yazmıştı.[17] Bu savaş, İkinci Dünya Savaşı'nda Japonlara veya Nazilere karşı direniş mücadeleleri kadar vahşi olmamakla birlikte onlar kadar amaca zarar verici, hatta etki bakımından daha kötüydü, çünkü Lansdale'in ifadesiyle "yolsuzluğa bulaşmış"[18] bir hükümet tarafından yürütülüyordu. Bu hataya onca kötülüklerine rağmen Japon ve Nazi hükümetleri düşmemişti. 10.000 ila 15.000 civarında aktif savaşçıdan oluşan ve 20 milyonluk nüfusta en az 100.000 sempatizanı bulunan Huklar, bu beceriksizce saldırı yüzünden gücünü artırmıştı.[19]

Magsaysay aynı Lansdale gibi hükümetin halkın güvenini kazanması gerektiğine inanıyordu. Lansdale, Washington'da kulis faaliyeti yapıp, onun programı-

nı uygulayabilmesi amacıyla 1950'de savunma bakanı olarak atanmasını sağladı. Yeni bakanın sloganı "Var Gücüyle Dostluk ya da Var Gücüyle Kaba Kuvvet" idi.[20] Bu program özünde halk merkezli kontrgerilla teorilerinin en yeni tekrarıydı. Halk merkezli politikaların geçmişi Roma İmparatorluğu'na kadar uzanıyordu. İtaatkâr halklara "ekmek ve sirk" sunulurken yakalanan asiler çarmıha geriliyordu. "Cazibe" ve "cezalandırmayı" bir araya getiren bu yaklaşıma dayalı modern teori yarım yüzyıl önce Mareşal Lyautey tarafından uygulanmış, ondan on yıl sonra Robert Thompson ve David Galula tarafından geliştirilmişti. Bu stratejinin başarısı Filipinler'de Amerikan yönetimine direnen bir kuşak önceki isyancılar karşısında kanıtlanmış olup o esnada Malaya'da uygulanmaktaydı. Aradaki fark, Huk İsyanı'na karşı savaşın Filipin ayaklanması veya Malaya'daki olağanüstü halde olduğu gibi yabancı bir güç tarafından yürütülmemesiydi. Güvenlik kuvvetlerinin tamamı Filipinlilerden oluşuyordu. Bu durum kendiliğinden belli bir meşruiyet sağlıyordu ki, gerillalara veya teröristlere karşı savaşın en önemli unsurlarından biri buydu, fakat aynı zamanda yerli ordunun berbat performansını düzeltmeye büyük önem veriyordu. Filipinler'deki yerel kuvvetlerin hatalarını yabancı muharip güçlerle örtmek olanaksızdı.

Filipinli bir yazarın belirttiğine göre Magsaysay, Lansdale'in öğüdüne uyarak "silahlı kuvvetleri fiilen yeniden yaratmıştı."[21] Bir yerleşim yerine giden askerlere "dostlar arasına gidiyorlarmış gibi davranmaları" söyleniyor, yanlarına çocuklara dağıtmak için şeker ve sakız veriliyordu. Aynı zamanda, "Bir çiftçinin tavuğunu çalan asker, o çiftçinin koruyucusu olduğunu iddia edemez," şeklinde uyarılar yapılıyordu.[22] Magsaysay ayrıca bölge dışındaki toprak ağalarıyla mahkemelik olan yoksul köylüleri temsil etmesi için askeri avukatları görevlendirerek ordunun imajını iyice parlatmıştı.

Lansdale ve Magsaysay askerlerin söylenen şekilde davranmalarından emin olmak için tıpkı Templer'ın Malaya'da yaptığı gibi ani arazi baskınları yapıyorlardı. Magsaysay adına çalışan bir Filipinli subay ve Lansdale için çalışan bir Amerikalı subay şöyle yazmıştı: "En ücra bölgedeki komutanlar bile gece yatarken, sabaha karşı öfkeli savunma bakanı tarafından uykudan kaldırılmayacağından emin değildi."[23] Magsaysay ayrıca halkı kendisine ucuz telgraflar göndermesi için teşvik ediyor, "hükümet birliklerinin yaptığı iyi ve kötü işleri" bildirmelerini istiyordu.[24]

Askerler bir yandan "iyi niyet elçisi" haline getirilirken diğer yandan daha iyi taarruz edebilmeleri için eğitiliyorlardı. Silahlı kuvvetlerin hacmini iki katına çıkaran bakan, asker sayısını 51.000'e yükseltmişti.[25] Tam teçhizatlı muharebe ekipleri önce Manila'ya, ardından çetin birer savaşçı olan asilerin "Huklandia" adı verilen Luzon'daki kalelerine sevk edildi. 1950'deki eşzamanlı baskınlarda Huk Politbürosunun büyük kısmı başkentte ele geçirilince Luis Taruc durumdan "felaket üstüne felaket" diye yakınmıştı.[26]

En etkili birimler X Kuvveti adlı birliğe aitti. Bu birliğin adamları Huk askerleri kılığına girmişti. Bu yöntem Kenya'da Mau Mauları pusuya düşürmek isteyen "sahte çeteler" ve daha sonra Rodezya'da Afrikalı direnişçilere karşı çarpışan Selous İzcileri tarafından kullanılmıştı.[27] Lansdale'in yol göstermesiyle Magsaysay'ın kullandığı diğer "kirli hileler" arasında Hukları bubi tuzağına düşürmek vardı.

Malaya'da olduğu gibi topçu veya hava kuvveti az kullanılıyor, psikolojik savaşa yoğun ağırlık veriliyordu. Lansdale ve Magsaysay, Templer'ın Malaya'da yaptığı gibi asi bölgelerine sesli uçaklar gönderip isim açıklayarak teslim olmayı özendirirken bir yandan da Hukları ölü veya diri teslim edene cömert ödüller vaat ettiler. Hukların lideri olan Luis Taruc'un annesi bile oğlunun teslim olması için radyodan konuşmaya ikna edildi. Taruc annesinin sesini devlet radyosundan "neredeyse saatte bir" duyuyordu.[28] Teslim olanlara iyi davranılacağı söyleniyordu. Bu önlemlerin arasında çiftçilik yapmaları için bedava toprak vermek de vardı.

"Sivil eylem" programının can alıcı noktası serbest ve adil seçimlerdi. Magsaysay ve Lansdale 1949'daki başkanlık seçiminde yaygın biçimde hileli oy kullanılmasından dolayı Hukların halkın öfkesinden yararlandığının farkındaydı. Bunun tekrarını önlemek amacıyla Filipin ordusunun 1951 meclis seçimleri ve 1953 başkanlık seçimlerinde güvenlik tedbiri almasını sağladılar. Başkanlık seçimini bir kez daha Lansdale'in becerikli desteğini alan Ramon Magsaysay kazandı. Dostunun yolsuzluk yapan mevcut başkanı yenmesinin ardından Lansdale'e yeni bir lakap takılmıştı: Albay Landslide [oyların yarıdan fazlasını alan].

Amerikalı, reklamcılık tecrübesini ve CIA'nın örtülü ödeneğini kullanarak Magsaysay'ın kamuoyu itibarını yükseltmişti. Hatta seçim kampanyası sırasında "Magsaysay benim dostumdur" sloganını kullanmıştı.[29] Fakat dürüst, alçakgönüllü ve çalışkan bakanın seçimi kazanmasının asıl nedeni halkla ilişkiler uzmanlığı değil, Huklara karşı çarpışan iki subayın belirttiği üzere "kendini bu işe adamış, agresif liderliğin canlı örneği" olmasıydı.[30] "Barışçıl ve temiz" seçim Huklara öldürücü darbeyi indirmiş, onlar da halkın artık "acil silahlı mücadeleye ihtiyaç kalmadığını" gördüğü sonucuna varmıştı.[31]

Lansdale'in ifadesiyle, "Huklar sudan çıkmış balığa dönmüştü."[32] Zaten coğrafi olarak dış dünyadan kopuktular (Filipinler etrafındaki denizlerde ABD ve Filipin donanmaları devriye geziyordu). Şimdi Luzon'daki merkezlerinde bile iç destekten de yoksun kalmışlardı. Luis Taruc dağlarda ve bataklıklarda saklanmak zorunda kaldı. 1954'te köşeye kıstırılıp açlığa mahkûm olunca, binlerce yandaşı gibi teslim olmaya karar verdi.

Magsaysay ve Lansdale'in uygulamaya koyduğu demokratik reformlar ne yazık ki uzun ömürlü olmadı. Bunda kısmen Magsaysay'ın bunları tam anlamıyla sürdüremeden 1957'de bir uçak kazasında ölmesinin payı vardı. Onun ardından

iktidarı gasp eden Ferdinand Marcos ülkeyi 1966'dan 1986'ya kadar diktatörce yönetti. Marcos'un devrilmesi ardından Filipinler'e bir kez daha demokrasi gelmekle birlikte hükümet yaygın yolsuzluk ve verimsizlikle uğraşmak zorunda kaldı. Lansdale ve Magsaysay, Filipinler'i cennete çevirmese de büyük çaplı bir isyanı bastırmışlardı. Aynı dönemde Yunanistan ve Malaya'daki direnişçilerin yenilmesiyle birlikte Filipinler tecrübesi, komünist isyancıların veya benzerlerinin, savaş sonrası güçlerinin doruğunda olmasına rağmen nasıl alt edilebileceğinin örneğini oluşturdu. Onların dış yardım almasının önlenmesi, hükümetin meşruiyetinin sağlanıp destek sunulması, güvenlik kuvvetlerinin veriminin ve insancıllığının arttırılması bu örneklerin sunduğu en önemli derslerdi.

51

GÜNEY VİETNAM'IN KURULMASI

Lansdale ve Diem, 1954-1956

Hukların yenilgisini sağlayan Lansdale, kontrgerilla sorunlarını çözen biri olarak Washington'da aranan adam olmuştu. Bir sonraki görevi onu Graham Greene'le yollarının kesişeceği Saygon'a sürükledi. 1 Haziran 1954'te şehre geldiğinde, Fransız egemenliğinin sonunu simgeleyen Dien Bien Phu'nun düşüşü üzerinden henüz bir ay geçmemişti. Cenevre Antlaşması uyarınca, kuzey komünistlere kalırken, Güney Vietnam'da eğlence düşkünü İmparator Bao Dai yönetiminde yeni bir hükümet kuruldu. Bao Dai başbakan olarak tecrübeli milliyetçi politikacı Ngo Dinh Diem'i seçti. Ateşli bir Katolik olan başbakan, hem komünistlere hem Fransızlara karşıydı. Onun yönetiminin uzun ömürlü olacağını düşünenlerin sayısı azdı. Sadece komünistlerin değil kendi ordularına sahip çeşitli hiziplerin de sert muhalefeti onu bekliyordu. Bu hizipler, Budist türevi olan Hoa Hao ve Cao Dai mezheplerinden (Cao Dai üyeleri İsa, Buda ve Victor Hugo'ya tapıyordu) Saygon yeraltı dünyasını yöneten Binh Xuyen gangsterlerine kadar çeşitlilik gösteriyordu. Diem'i bekleyen en zor görev her taraftan baskının geldiği bir ortamda yeni bir ulus inşa etmekti. Üstelik bunu yaparken Fransızların eğittiği silahlı kuvvetlerin sadakatine güvenemeyecek durumdaydı zira genelkurmay başkanı kendisine karşı bir darbe girişiminde bulunmuştu.

Albay Lansdale'in CIA'nin Saygon Askeri Heyet şefi olarak işi "Hür Vietnam'ın" yaşamasına yardım etmekti.[33] Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, "Filipinler'de ne yaptıysan onu yap," demişti.[34] Kendisine yardım eden bir düzine ajan, Amerikalı bir diplomatın deyimiyle, "Lansdale'e bağlılık duyan, zor ve bazen tehlikeli işleri seven" kişilerdi.[35] Nizami CIA istasyonundan farklı bir yerde, Miche Caddesi'nde Lansdale'in yaşam mahalli işlevini de gören dört odalı bir bungalovda

çalışıyorlardı. Lansdale saldırı olasılığına karşı el altında her zaman yeterli miktarda el bombası bulunduruyordu.

Lansdale, Filipinler'de olduğu gibi ülkeyi dolaşıp liderleriyle dostluk kurmak amacıyla uzun ve yorucu saatler geçiriyordu. Fransızca veya Vietnamca bilmemesine rağmen bu konuda dikkat çekecek ölçüde başarılıydı. Diem'le tercüman vasıtasıyla iletişim kurmalarına karşın "hemen her gün görüşme alışkanlığı edinmişlerdi." Başkanlık sarayında saatlerce konuşup durmaksızın çay ve sigara içiyorlardı. Lansdale, "Birlikteliğimiz yavaş yavaş gelişip önemli boyutta derinliğe, güvene ve açıksözlülüğe dayalı bir arkadaşlığa dönüştü," diye yazmıştı. Gerçi daha sonra "bu körü körüne bir arkadaşlık" değil diye eklemişti, zira Diem onun Vietnamlı bazı arkadaşlarını hapse atmış ya da sürmüştü.[36] Amerikan ajanı, Güney Vietnamlı politikacıya Amerikan Devrimi'nin ilkelerini öğretmeye çalışmış, "beyaz parlak kumaştan yapılmış kruvaze takım elbise giyen bu tıknaz tipe"[37] George Washington örneğine uyup ülkesinin "babası" olmasını öğütlemişti.

Lansdale mütevazı tarzı içinde bu yeni dostuyla bazılarının daha sonra "Lansdalizm"[38] adını verdiği kontrgerilla felsefesini paylaştı. İngiliz Robert Thompson ve Fransız David Galula'nın yanı sıra çağdaşı olan diğer stratejistlerin benimsediği benzer felsefeler üzerine kendine özgü Amerikan yorumunu eklemiş, fakat onların aksine kendi öğretilerini bir araya getiren teorik bir çalışma yayınlamamıştı. (Yazdığı tek kitap 1972'de basılan anılarıydı.) "Lansdalizm"in özünde Bağımsızlık Bildirisi veya İnsan Hakları Beyannamesi'nde yer alan "temel siyasi fikirler" yatıyordu. "Dinamik evrenselliğe sahip bir ideoloji" oluşturduğuna inandığı bu fikirlerin "ortaya çıktığı günkü kadar canlı olduğunu, tüm dünyada iyi niyetli insanların kalplerine yakın bulunduğunu" düşünüyordu. "Bizim ideolojimiz Asya'ya, komünistlerin ileri sürebileceği her şeyden daha çok hitap ediyor" diyordu. Bu düşünceler Graham Greene gibi şüpheci insanlara çok safça gelse de, Lansdale asla "bulanık bir 'iyilikçiliğin' taraftarı" değildi. Ayrıca sert askeri eylemlere de soğuk bakmıyordu. "Çarpışan bir insan savaşa her zaman hazır olmalıdır," diyordu. Bununla birlikte, Galula ve Thompson gibi o da gerillaları öldürmenin yeterli olmadığını kavramıştı. Yeşil Berelilere hitap ettiği bir konuşmada şunları söylemişti: "Komünistlere unutamayacakları bir yenilgi tattırmak için askerlerle siviller arasında bir kardeşlik bağı oluşturacak 'sivil eylem' uygulamak gereklidir. Halkı kendi safınıza çekerseniz komünist gerillalar saklanacak yer bulamaz. Saklanamadıkları zaman siz onları bulursunuz. Sonra birer asker olarak onları tespit edip işlerini bitirirsiniz!"[39]

Cenevre Antlaşması uyarınca komünist sempatizanlarının kuzeye, anti-komünistlerinse güneye gitmesine izin verilmişti. Elçilikteki üstlerinin direnişini alt eden Lansdale, mültecileri güneye taşımak amacıyla Amerikan askeri gemi ve uçaklarını kullanmak için muazzam bir organizasyon çabası harcadı. Vietnamlıların kâhinlere duyduğu saygıyı bildiğinden, popüler bir takvim basılmasını sağladı. Buna göre önde gelen astrologlar güneyin talihinin iyi olduğunu, kuzeyi ise "karanlık bir geleceğin" beklediğini bildirdi.[40] Kuzeye çok fazla güneylinin gitmesini önlemek amacıyla Vietminh imzasıyla broşürler bastırdı. Bu ilanlarda gideceklerin soğuğa uygun giysiler alması uyarısı yapılıyordu. Çin'deki demiryolu inşaatlarında çalışan diğer "gönüllülerin" yanına gideceklerinden bu kıyafetler işe yarayacaktı.[41] Hepsini Lansdale'in çabaları sağlaması imkânsız olsa da yaklaşık bir milyon insan güneye göçerken kuzeye taşınanların sayısı yüz binin altındaydı.

Lansdale'in İkinci Dünya Savaşı'ndaki SOE ve OSS harekâtlarını anımsatırcasına anti-komünist gerillaları kuzeye sızdırma girişimleriyse o kadar başarılı olmadı. Adamları Hanoi'daki otobüslere yakıt sağlayan depoya sabotaj yapsa da bu son derece kısıtlı bir başarıydı. Yerli bir diktatörlükte gizli eylem gerçekleştirmek zordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Almanlar ile Japonların istihbarat konusunda dezavantajlı oldukları işgal altındaki topraklarda, Müttefikler kısıtlı bir başarı sağlamıştı. Aynı başarıyı Almanya ve Japonya'da sağlayamadıkları gibi Lansdale de Kuzey Vietnam'da yakalayamadı.[42]

Buna karşılık Lansdale, Saygon Hükümeti'nin erişim alanını "ulus inşası" denebilecek bir sürecin örneği olarak bütün Güney Vietnam'a yaymada daha talihliydi. Bu süreç her türlü kontrgerilla çabasının başarısında önemli pay sahibiydi çünkü isyancı bir gücün halkla iletişimini kesmek için halkı himayesine alacak ve onun kaygılarına tepki verecek devlet kurumları oluşturmak şarttı. Lansdale'in sivil eylem araçları arasında Filipinler'den getirttiği gönüllü doktorlar ve hemşireler vardı. Vietnamlı köylülere ücretsiz tıbbi bakım sunmayı amaçlayan bu hareket hem CIA hem Kardeşlik Operasyonu adlı bir sivil toplum kuruluşunun denetimindeki özel bağışlar vasıtasıyla desteklendi. Lansdale ayrıca Vietnamlı bürokratları başkentten çıkmaya, Fransız yapımı takım elbiselerini çıkarıp köylü tarzı siyah pijamalar giyerek kırsal alanda "özyönetimi, öz kalkınmayı ve öz savunmayı teşvik etmek için" çaba harcamaya özendirdi.[44]

Güneyin birçok yerinde yeni rejimin yegâne temsilcileri askerlerdi. Komünistler, "yolsuzluğa bulaşmış Fransız kuklalarının" halka tecavüz edeceği uyarısında bulunmuştu.[45] Lansdale'in ajanları korkuların önüne geçmek için Mao Zedong'un uygulamaya koyduğu tarzı örnek alan bir ahlak kuralları kitabı yayınladılar. Bunun teması, "Her asker bir sivil eylem temsilcisidir" şeklindeydi.[46] Lansdale sivillerin işbirliği yapma arzusunun, "askeri araçlar son süratle köy yollarına dalıp

önlerine çıkan insanları, tavukları ve domuzları ürküttüğü zaman çöktüğünü" biliyordu. Bu yüzden askerlere "yolda nezaket dersleri veriliyor, iyi sürücü yarışması düzenleniyor, her birlikteki en nazik şoföre ödül ve madalya veriliyordu."[47]

Bir eyalet huzura kavuştuğu zaman Lansdale, Diem'i oraya gidip halkla kişisel bağ kurmaya teşvik ediyordu. Başbakan bunu yaptığı zaman genellikle etrafını "son derece coşkulu" kalabalıklar sarıyordu.[48] Diem gibi yerli bir lider, Gerald Templer gibi nispeten popüler olan yabancı bir kontrgerillacıya göre daha çok halk desteği bulabiliyordu. Onun bu popülaritesi kısa ömürlü olsa bile hükümeti için paha biçilmez değerdeydi.

Dünyada yeni devletlerin ortaya çıktığı bir dönem yaşanıyordu. Birleşmiş Milletler 1945'te sadece 51 ülke tarafından kurulmuştu. Sömürgelerin bağımsızlığa kavuştuğu bir dalganın ardından 1970'te bu sayı 127'ye ulaşmış olup artmaya devam ediyordu.[49] Bir devletin oluşum sürecinin kolay ve zahmetsiz geçmesine çok nadir rastlanıyordu. En azından Güney Vietnam'da böyle değildi. Diem sadece kırsal alanda değil başkentte bile kontrolü sağlamakta zorluk çekiyordu. Kendisini devirmek isteyen İmparator Bao Dai'nin desteğini alan Hoa Hao, Cao Dai ve Binh Xuyen hizipleri "birleşik cephe" kurmuştu. Bu cephenin toplamı 40.000'i bulan savaşçısı, Saygon etrafında yoğunlaşmıştı. Oysa Diem'in 150.000 askerden oluşan ordusunun güvenilirliği kuşkuluydu ve bütün ülkeye dağılmış durumdaydı.[50] Binh Xuyen önce 29 Mart 1955'te, ardından 28 Nisan'da başkanlık sarayını kısa bir süre havan ateşine tuttu. Güneyde hâlâ 94.000 askeri bulunan ve kendi egemenliğine son vermek istediği için Diem'e karşı çıkan Fransızlar asilere gizlice yardım ediyordu. Hatta Lansdale'i ve Diem'e yardım eden diğer önde gelen Amerikalıları öldürmeye çalışan alt rütbeli Fransız subayları yakalanmıştı.[51] Lansdale, "Fransızlar kararlılığımızdan nefret ediyor, kendileri başarısız olduğu için bizim de başarısız olduğumuzu görmek istiyor," diye yazmıştı.[52]

Lansdale, Diem'i yönetimini pekiştirmesi amacıyla "birleşik cepheye" karşı koymaya ikna etti. Bazı hizip liderlerini satın almak amacıyla CIA fonlarını kullanarak başbakana yardım etti.[53] ABD büyükelçisi, "Şimşek Joe" lakaplı emekli General J. Lawton farklı görüşteydi. Diem konusunda "ciddi kuşkuları" olduğundan eski arkadaşı başkan Eisenhower'ı başbakanı gözden çıkarmaya ikna etmek için Washington'a gitti.[54] Lansdale bu konuda –veya başka bir konuda– patronuna itaat etmemekten korkmuyordu. Daha ilk "elçilik ekibi" toplantısında, büyükelçi önceliklerini sorguladığı gerekçesiyle Lansdale'i görevden aldı. Lansdale onun başkanın kişisel temsilcisi olduğunu bilmiyor muydu? Lansdale şöyle cevap verdi: "Sanırım

buradaki kimse Birleşik Devletler halkının kişisel temsilcisi değil. Amerikan halkı bu öncelikleri tartışmamızı isterdi. Dolayısıyla ben kendimi onların temsilcisi olarak atıyorum ve sizi terk ediyorum." Ve çıkıp gitti.[55]

Şimşek Joe'nun Diem'i etkisiz hale getirmek istediğini duyan Lansdale, "büyük bir yurtsever ve muhtemelen en iyi milliyetçi olarak" gördüğü başbakanı korumak amacıyla Allen Dulles'a öfke dolu uzun bir telgraf göndererek şu uyarıda bulundu: "Diem'in yerine Fransızlarca kabul görecek hangi hükümet gelirse gelsin Vietnam'ı komünistlere terk etmemek bakımından hayati önemdeki reformları uygulayamaz."[56] Birkaç yıl sonra Diem'in halefleri konusunda şu tahminde bulundu: "Bunlar son derece bencil ve sıradan insanlar olup komünistler iktidara yürüdüğü sırada birbiriyle iktidar kavgası yaparlar." Diem koltuğundan edilip 1963'te Amerika'nın göz yummasıyla öldürüldükten sonra Güney Vietnam'ı saran "siyaset ve güvenlik boşluğunda" bu son derece isabetli bir tahmindi.[57] Yıllar sonra birçok insan gibi CIA Direktörü William Colby de Diem'in devrilmesini, "Amerika'nın Vietnam'daki ilk (ve belki en kötü) hatası" olarak görecekti.[58]

Diem'in 1955'te görevde kalmasında Lansdale'in Eisenhower yönetimini onu desteklemeye ikna etmesinin büyük payı vardı. Diem'in ordusu çok geçmeden hiziplerin üstesinden geldi. Saygon sokaklarını dolaşıp "sokak çatışmalarının vahşetini"[59] kendi gözleriyle gören Lansdale bu sonucu tahmin etmişti, fakat masa başından kalkmayan ve "Diem'in kaba kuvvetle kazanmasının olanaksız olduğunu" düşünen Fransız ve Amerikalı yetkililer onu şüpheyle karşılamıştı.[60]

Lansdale bu askeri başarının sürmesi için ülke çapında bir referandum yapılması konusunda Diem'i ikna etti. Buna göre devlet başkanının Diem veya Bao Dai olacağına karar verilecekti. Lansdale'in dürüst davranılması konusundaki uyarılarına rağmen Diem'in kardeşi Ngo Dinh Nhu kendini sahtekârlık yapmaktan alamadı. Bunun sonucunda kardeşi oyların yüzde 98,2'sini aldı. bu oranın "hiçbir inandırıcılığı olmamasına" rağmen Diem'in gerçekten halk desteğine sahip olduğuna kuşku yoktu. Lansdale'in ekibinden biri adil bir seçimde onun oyların yüzde 80'ini alacağına inanıyordu.[61]

Lansdale, Saygon'dan 1956'da ayrıldığı sırada Güney Vietnam Kasandralara karşı koyarak faal bir devlet haline gelmişti. Neil Sheehan daha sonraları abartılı bir övgüyle "Güney Vietnam'ın gerçekten Edward Lansdale'in eseri olduğu söylenebilir," diye yazmıştı.[62]

Sorun, onun eserinin büyüyen komünist direniş karşısında ayakta kalıp kalmayacağıydı. 1957'den itibaren terör kampanyasına başlayan kadrolar yerel yetkililerin en dürüst ve etkililerini hedef aldılar ve onları "Amerikan emperyalistlerinin casusları, haydutları, kiralık adamları" olarak ilan ettiler.[63] Direnişçilere artık Vietminh denmiyordu. Onlar artık Vietkong (Vietnamlı komünistler) adıyla tanınıyordu.[64]

52

ÖTEKİ SAVAŞ

Vietnam'da Ateş Gücünün Kısıtlamaları, 1960-1973

Lansdale ikinci Vietnam Savaşı'nın sonucunu yeni atandığı Pentagon'daki Özel Harekâtlar Ofisi'nden ancak dolaylı olarak etkileyebilecekti. Buradaki işi Savunma Bakanlığı'nın istihbarat programlarının gözetimine yardım etmekti. Diem'in onu tam zamanlı olarak yanında görmek istemesine rağmen Saygon'a arada bir yolculuk yapmasına izin veriliyordu.[65] Lansdale, Vietnam konusunda anılarında, "Sesim fiilen kısılmıştı," diye yazmıştı.[66]

1960'ta tuğgeneralliğe terfi eden Lansdale kendi başarısının kurbanı olmuştu. *Sessiz Amerikalı* ve *Çirkin Amerikalı* adlı kitapların basılmasıyla birlikte T. E. Lawrence'dan beri en ünlü askeri danışman haline gelmiş ve tıpkı onun gibi hem öfkeli bürokratların hışmına hem üst düzey yetkililerin eleştirisine uğramıştı.

Mao Zedong ve Che Guevara'nın eserlerini okuyan yeni başkan John F. Kennedy, "yeraltı savaşı"[67] adını verdiği mücadelede Amerika'nın savaşma kapasitesini artırmaya niyetliydi. Yemin ettikten birkaç gün sonra Lansdale'i Oval Ofis'e çağırıp onu Saygon'a elçi olarak atamaktan bahsetti. Ancak Dışişleri Bakanı Dean Rusk bu teklife engel oldu zira Lansdale bir "ekip oyuncusu" değil "yalnız kurt" olmakla ün kazanmıştı.[68] CIA Başkanı William Colby'nin belirttiğine göre, "Bir emir ona yanlış geldiği zaman buna kulak asmıyor, doğru olduğunu düşündüğü şeyi yapmaya devam ediyordu (ve sık sık bu şekilde düşünüyordu)." Lansdale'in başına buyruk yöntemlerinin sonucunu Colby şöyle yazmıştı: "Gelenekçi bürokratlar arasında çok az arkadaşı vardı. Daha önemlisi, Amerikan dış politikasında büyük değişiklikler yapma olanağına kavuşacağı liderlik pozisyonlarına atanmasını engelliyordu."[69]

Böylece Domuzlar Körfezi operasyonu planlanırken devre dışı kaldı. Sayısı

1500'ün altındaki sürgünle Normandiya Çıkarması tarzı bir çıkarma yapmanın, "intihar" olacağını düşünüyordu. O "küçük bir gerilla kuvvetiyle işe başlamayı... yavaş yavaş iyi niyet taşlarını döşemeyi" tercih ediyordu. Daha sonra Firavun Faresi adlı birkaç kısmın katıldığı bir operasyonun şefi olarak Castro'yu devirmeye yönelik çabalar içinde yer aldı. Fakat o Küba'da "halkın sıcak, anlayışlı ve sempatik onayını kazanacak" bir darbeyi örgütlemeye çalışırken başta Adalet Bakanı Robert F. Kennedy olmak üzere bütün üstleri sabırsız davranıyordu. Yönetim "hızlı eylem istiyordu." Bunun anlamı Castro'ya suikast yapacak komando baskınları düzenlemekti. Bir yazarın yerinde ifadesiyle, düşünülen "uçuk planlar" arasında, komünist liderleri küçük düşürecek şekilde havadan üzerinde Fidel Castro ve Nikita Kruşçev'in resimleri bulunan tuvalet kâğıtları atmak gibi eylemler vardı. Bu tür önerilerin çok azı uygulamaya dönüşmekle birlikte, bunların sonradan açığa çıkması işin içinde yer alanlar için büyük utanç kaynağı oldu. Lansdale de emekli olduktan sonra 1975'te Senato'daki Church Komitesi'ne ifade vermek üzere çağrıldı. Kuzey Vietnam'da olduğu gibi Küba'da da onun komünist diktatörlükleri ortadan kaldırma girişimleri fiyaskoyla sonuçlanmıştı.[70]

Kennedy'nin verdiği desteğe rağmen Lansdale, ABD Silahlı Kuvvetleri'nin kontrgerilla savaşını içtenlikle benimseme çabalarında da engellendi. Başkan 1962'de silahlı kuvvetlerin "yoğunluk bakımından yeni, köken bakımından eski bir savaş tarzına" hazırlanmasını istedi. Bu "gerillaların, yıkıcıların, asilerin, suikastçıların yürüttüğü, muharebe yerine pusuyla yapılan" bir savaştı.[71] Bu zorluğun üstesinden gelmek amacıyla kurduğu Özel Kontrgerilla Grubu üyeleri arasında kendi kardeşi de vardı, fakat gelecekte Birleşik Kuvvet Komutanları Kurulu'nun başkanlığı ve Vietnam büyükelçiliği yapacak olan grubun başkanı General Maxwell Taylor'un bakış açısı son derece konvansiyoneldi. O, nizami ordular arasında kısıtlı bir savaşa hazırlanmaktan yanaydı.[72] Böylece silahlı kuvvetler, başkana sözde bağlılık göstermekten öteye gitmedi. JFK, 1961'de Kuzey Carolina'daki Fort Bragg'ı ziyaret ettiği zaman Özel Kuvvetler askerleri yeni yeşil berelerini gururla takarak önünde resmi geçit yaptı. Bu berelerin kullanılmasını, kurallardan en küçük sapmayı hor gören nizamı ordunun muhalefetine rağmen başkan emretmişti. (ABD Kara Kuvvetleri Ranger Birliği'nin 1942'de birlikte eğitim yaptığı İngiliz komandoları da aynı renkte bere giyiyordu.) Başlıklarıyla göz kamaştıran birlikler, başkan için bir askerin ifadesiyle "gerçek bir Cecil B. De Mille seyirliği" sahnelemişti. Bu gösteriye bir paraşütçünün "rokete benzeyen bir tertibatla" gölün üstünden uçup başkanın önünde yere inmesi de dahildi.[73] Müfredatına gerilla savaşı konması istenen ordu, yazıcılarına "daktiloları patlatmayı" ve fırıncılarına "içinde el bombası gizlenmiş elmalı kek" yapmayı bile öğretmişti.[74]

Bu tür numaralar pek sağlıklı olmamakla birlikte gerilla savaşı yürütmeyle

ilişkili olsa da ordunun 1960'lardaki başlıca görevi haline gelen gerillalara karşı savaşmayla alakası yoktu. Lansdale'in belirttiği gibi Kennedy'nin harekete geçirmesiyle birlikte "pek çok faaliyet" yapıldı ama bunların çoğu "istenen nitelikten" yoksundu.[75] Yüksek rütbeli subaylar konvansiyonel eğitim, doktrin ve organizasyonun bu görev için yeterli olduğunu düşünüyordu. Onların bakış açısını 1960-1962 arası genelkurmay başkanlığı yapan George Decker, "İyi bir asker gerillalar ile başa çıkabilir," diyerek özetlemişti.[76]

Yüzyıllar boyunca aynı duyguları yaşayan pek çok askerin düşleri antikçağdaki Makabiler, 19. yüzyıldaki İspanyol *guerrillerolar* ve 20. üzyıldaki İrlandalı cumhuriyetçiler gibi isyancılar tarafından yıkılmıştı. Aslında gerilla savaşı taktik düzeyde hafif piyade operasyonuyla aynı unsurları kullanmasına rağmen strateji bakımından, bir örnek iki kuvvet arasında açık bir meydanda, kumsalda, denizde ya da havada yapılan çatışmadan tamamen farklıydı. Düşük yoğunluklu çatışma halkı zapt edip kontrol altında tutmaya ağırlık vermeyi gerektirir. Ateş gücünün ayrım gözetmeksizin kullanılması, gereksiz sivil kayıplara yol açarsa ters tepebilir ve dolayısıyla daha çok sivilin asilerin safına geçmesine neden olur. Dolayısıyla gerillalara karşı savaş, konvansiyonel çatışma kurallarından farklı derecede bir baskıyı gerektirir.

ABD Silahlı Kuvvetleri'nin Vietnam'da bu dersi öğrenmesinin bedeli yüksek oldu; üstelik bu ne ilk ne son kez gerçekleşiyordu. Lansdale ayrıldıktan sonra özellikle Kuzey Vietnam'ın 1960'ta savaşı güneyde sürdürmek üzere Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni kurma kararıyla birlikte durum ciddi biçimde kötüleşmişti. Lansdale, 1961'deki kısa ziyaretinde, komünistlerin "Güney Vietnam'ın en verimli bölgesine sızabilmesinden ve neredeyse tamamını kontrol altına almasından dolayı" şoka girmişti.[77] "Vietnam topçusunun köylere ateş açmasından" dolayıysa daha büyük bir dehşete kapılmıştı. "Bu gerilla savaşında yapılmayacak bir şey... İnsan kendi halkına karşı asla savaşmaz."[78]

Diem ise başkanlık sarayında giderek tecrit oluyordu; Lansdale'in sözleriyle, "Saray muhafızları tarafından perdelenmişti." Kendisinin ayrılmasından sonra Diem'in etrafında onu demokratik reformlar yapmaya sevk edecek güvenilir bir muhatabı kalmamıştı. Bunun yerine, Güney Vietnamlı bir yetkilinin "tam anlamıyla Makyavelist bir karakter" dediği kardeşi Ngo Dinh Nhu'nun avucuna düşmüştü. Kardeşinin ortaya attığı sözde Marksist "kişiselcilik" adlı kaçık doktrin ve muhalifleri bastırmak için kullandığı sert taktikler Budist keşişleri ciddi biçimde karşısına almasına yol açmıştı.[79]

Lansdale, 1961'de şöyle yazmıştı: "Başkan Diem'le görüşecek ilk Amerikalı

yetkili, onu evire çevire yenilecek bir rakip değil de yıllar boyunca büyük sıkıntılar çekmiş bir insan olarak görme duyarlılığına sahip olursa, o zaman onun üzerinde eski nüfuzumuzu sağlıklı bir şekilde kazanmaya başlarız... Şayet kardeşi Nhu'nun onu etkilemesinden hoşnut değilsek o zaman başkanın yakınına bizden birini yerleştirelim."[80] Fakat onun ayrılmasından sonra hiçbir Amerikalı temsilci huysuz başkanla o tür bir yakınlık sağlayamamıştı. Benzer sıkıntıları gelecek kuşaklara mensup yetkililer El Salvador'da José Napoleón Duarte'yle, Afganistan'da Hamid Karzai'yle, Irak'ta Nuri el-Maliki'yle yaşayacaktı. Bu durum aslında, görünüşte hükümran olan bir müttefiki dışarıdan kontrol etmeyip destekleyen her kontrgerilla hareketinin ortak sorunuydu. Malaya'da İngilizler, Cezayir'de Fransızlar ve kendi sömürgelerinde çatışan diğer emperyalistler bu tür bir sorunla karşılamamıştı ama buralarda bağımsız yerli hükümetlerin bulunmayışı halk desteğini kazanma bakımından ayrı sorunlar yaratmıştı.

Güney Vietnam'da Lansdale sonrası dönemdeki en umut verici kontrgerilla girişimi Sir Robert Thompson'un ısrarıyla uygulamaya konan Stratejik Küçük Köyler programıydı. Britanya Danışma Heyeti'nin başkanlığını yapan "tatlı dilli" Thompson, Lansdale gibi hava kuvvetleri geçmişine sahip az sayıdaki seçkin kontrgerilla uzmanlarından biriydi.[81] (Chinditler için RAF irtibat subayı olarak görev yapmıştı.) Halkı yeniden yerleştirmeye ve köylerin güvenliğini sağlamaya yönelik bu model Malaya'daki yeni köyler ve İsrail'deki kibutzlar örnek alınarak yapılmıştı,[82] fakat Ngo Dinh Nhu'nun yanlış yönlendirmesiyle program çok hızlı büyüdü. Thompson bu konuyu şöyle belirtiyordu: "Malaya'da korunaklı 500 Çinli köyünü kurmak üç yıl sürmüştü. Vietnam'daysa iki yıldan az sürede 8000'den fazla stratejik küçük köy kuruldu ki, bunların çoğunluğu 1963'ün ilk dokuz ayında gerçekleşti."[83] Bu sayı acemi Güney Vietnam ordusunun koruyabileceğinden çok fazla olduğundan düşman yeni köylere sızma olanağı bulmuştu. Kennedy suikastının üzerinden bir ay geçmeden Diem'in Amerikan destekli bir darbe sonucu öldürülmesiyle birlikte program yetkililerin gözünden düştü. Bununla birlikte küçük köylerin korunmasına yönelik çabalar devam etti.

Saygon Hükümeti bir belirsizlik dönemine girip Vietkong'un gücü arttığı sırada yeni Başkan Lyndon Johnson zor bir seçimle karşı karşıya kaldı. Ya daha fazla askeri güç kullanacak ya da müttefikinin çöküşüne göz yumacaktı. 1965'te Tonkin Körfezi'nde istihbarat toplama görevi yapan iki Amerikan destroyerine sözde Kuzey Vietnam saldırısına karşılık vermek üzere Gök Gürültüsü Operasyonu'nu başlattı. Kuzeyin sayısı giderek yükselen şekilde bombalanmasına, müzakerelerin hızlanması amacıyla zaman zaman ara veriliyordu. İlk Amerikan kara birlikleri, hava üslerini korumak amacıyla gönderilse de bunlar kısa süre sonra faal muharip rolü üstlendiler. 1965 sonunda güneyde 184.000 Amerikan askeri vardı. Bu rakam

istikrarlı biçimde artarak 1969'da 540.000'e çıktı.[84] Kuzey Vietnam bu gelişmeye, nizami askerlerini Vietkong'la birlikte savaşması için güneye göndererek karşılık verdi. Bu durum güvenlik ortamının iyice bozulmasına yol açtı. ABD içindeki durumsa daha kötüydü. Savaş ülkede halk desteği bulmadığı gibi, gençlerin askere alınması üniversite kampüslerinde protesto gösterilerini tetikledi. Johnson yönetimi ağırlıklı olarak zorunlu askere alınanlara bel bağlamakla geçmişteki imparatorlukların verdiği dersleri görmezlikten gelmişti. Roma, Çin, Britanya ve Fransa başta olmak üzere geçmişteki imparatorluklar, uzak topraklarda hemen hiç halk desteği almayan, değişmez biçimde masraflı ve uzun süreli kontrol altına alma operasyonlarını profesyonel askerlerle sürdürmüştü. Bu tatsız görev için gönüllü olan askerler, anayurtta birtakım sosyal huzursuzlukları tetiklemesi kesin olan zorunlu silah altına alınmış coşkusuz askerlerden daha iyi sonuç alıyordu.

Amerikan kuvvetlerinin geçmişteki gerilla savaşlarından çıkaramadığı tek ders bu değildi. Vietnam'daki ABD Askeri Yardım Gücü'nün komutanı olan General William Childs Westmoreland nazik bir Güneyliydi. Başka özellikleri uymasa bile kırlaşmış gür saçı, fırça gibi kaşları ve sert yüz hatlarıyla tam bir general gibi görünüyordu. İkinci Dünya Savaşı ve Kore Savaşı'nda çarpışmış bu tecrübeli asker konvansiyonel harekâtlar konusunda çok iyi eğitim almıştı. Bununla birlikte, tecrübesi veya eğitimi, Wehrmacht ya da Kore Halk Ordusu gibi birliklerin tersine açık alanda savaşmayan bir düşmanla karşılaşmasına yeterli değildi. 1964'te Westmoreland'in Vietnam Komutanlığı'na atanması ilk kez gündeme geldiğinde bir tuğgeneral şu uyarıda bulunmuştu: "Onu atamak büyük bir hata olur. O intizama çok önem verir... Oysa bu kontrgerilla savaşı. Bu savaşın nasıl yapılacağı konusunda onun hiç fikri yok."[85] Bu tahmin trajik bir şekilde gerçekleşecekti.

Westmoreland'ın direnişi bastırma konusunda kısıtlı tecrübesine dayanarak tek kelimelik bir çözümü vardı: "Ateş gücü."[86] ABD uçakları Vietnam Savaşı'nda, İkinci Dünya Savaşı'ndan daha çok bomba attı ve bunların büyük kısmı Güney Vietnam topraklarına isabet etti.[87] Fakat tahmin edileceği gibi ateş gücünün serbestçe kullanılması büyük gürültü çıkaran uçak, helikopter, kamyon ve tanklarla bir araya gelince, her Amerikan taarruzunu önceden haber veriyor ve düşmanın genellikle saklanmasına yol açıyordu. Komünist askerler zaman zaman Amerikan birliklerine darbe vuruyordu. *Bir Zamanlar Askerdik* adlı kitaba ve filme konu olan 1965'teki ünlü Ia Drang Vadisi'ndeki muharebede de aynı durum söz konusuydu. Buna karşılık Kuzey Vietnam ve Vietkong birlikleri düşmana fazla pusu veya imha fırsatı yaratmıyordu. Ateş gücünün bu denli yoğun kullanılmasının tek sonucu çok büyük miktarda zayiat ve göçmen yaratması, dolayısıyla güneyin halkını soğutmasıydı. Bir Amerikan subayı yıllar sonra, "Gerçekten pek çok sivili katlettik," itirafında bulunmuştu.[88]

Boer Savaşı sırasındaki Kitchener gibi Westmoreland de sivillerin çektiği sı-

kıntılara aldırış etmiyordu. Onun için savaşın başarısı son derece kuşkulu "ölü sayılarından" ibaretti ki, ölü köylüleri Vietkong savaşçısı gibi göstermek çok kolaydı. Buna rağmen, Amerikan veya Güney Vietnam askerleri bir bölgeden ayrılır ayrılmaz Vietkong askerleri dönüp kontrolü tekrar ele geçiriyordu. Amerikan askerleri komünist birlikleri nüfusun kıt olduğu dağlık bölgelerde kovalamakla o denli meşguldü ki, yüzde 90'ı Mekong Deltası'nda ve dar kıyı şeridinde yaşayan on altı milyonluk halkın güvenliğini sağlamayı ihmal ediyordu.[89]

Westmoreland, direnişçilerin dolaşımını Ho Şi Minh Yolu adı verilen ve Kuzey Vietnam, Laos ve Kamboçya'dan gelen yolların Güney Vietnam'a devam ettiği karayolu ağını keserek engellemeyi umdu, fakat bunda asla başarılı olamadı zira çetin koşullara alışkın gerillalar yaşamlarını sürdürmek için kamyonlar dolusu malzemeye ihtiyaç duymuyordu. Üstelik doğrudan Kamboçya'nın Sihanoukville limanından gelen başka bir ikmal hattı vardı. Ho Şi Minh Yolu, takviye kuvvetlerin sızma güzergâhı olması bakımından daha önemliydi (1966'ya kadar yılda 50.000'den fazla savaşçı güneye geçiyordu). Bununla birlikte ormanda saklanan savaşçıları havadan vurmak son derece güçtü.[90]

Dürüst olmak gerekirse Amerikan savaş çabaları konvansiyonel operasyonlara göre daha fazlaydı. Ayrıca Güney Vietnamlılarla işbirliği içinde yürütülen bazı umut verici kontrgerilla programları da başlatılmıştı. Bunların arasında yer alan Kombine Eylem Programı deniz piyadesi birliklerini yaşamak üzere Vietnam köylerine gönderiyordu. Piyadeler bu köylerde Halk Kuvvetleri milisleriyle birlikte halkı koruyordu. Sivil Gayrinizami Savunma Grupları, CIA ve Özel Kuvvetler personelinin etnik azınlık Montagnardları seferber etmesine yönelikti. Uzun Menzilli Keşif Devriyeleri, Amerikalı ve Güney Vietnamlı özel kuvvet mensuplarından kurulmuş küçük avcı-öldürücü ekiplerin istihbarat toplamasını ve düşman kuvvetlerini pusuya düşürmesini içeriyordu. Ayrıca Vietkong kadrolarının kökünü kazımak üzere Amerikalı ve Güney Vietnamlı istihbarat ajanlarını alana gönderen Phoenix Programı vardı. bu programlar konvansiyonel operasyonlara göre daha fazla düşmanın öldürülmesini, ayrıca Amerikan kuvvetleri ve Vietnamlı siviller arasında daha az zayiat olmasını sağladı. Bir Vietkong lideri yıllar sonra şöyle söylemişti: "Bir tümen askerden hiç korkmuyorduk ama birkaç adamın saflarımıza sızması (Phoenix'in özelliğiydi) bizim için muazzam güçlük yaratıyordu."[91]

Fakat bu programlar ABD askeri hiyerarşisi için yeterince çabuk veya belirleyici değildi. Ordu, Lansdale'in "kestirme" veya "sihirli formül" diye alay ettiği bir çözümün peşindeydi.[92] "Diğer savaş" olarak bahsedilen kontrgerilla faaliyeti, Amerikan kaynaklarının yüzde 95'ini tüketen hantal, bul ve yok et görevlerinin küçük bir tamamlayıcısı olarak görülüyordu. Bu bakış, ABD'nin Vietnam'daki başarısız çabasıyla İngilizlerin Malaya'da ve Filipinlilerin Huk İsyanı'ndaki başarılı çabalarına göre epey farklıydı. Bu ihtilaflarda yüzeysel olarak Güney Vietnam'da

kullanılan programlara benzer birçok kontrgerilla programı uygulanmıştı; ne var ki bunlar tamamlayıcı değil işin esas kısmıydı. Güney Vietnam'da düşüncesizce yapılan yıkıcı "bul ve yok et" görevleri, daha dikkatli yürütülen kontrgerilla kampanyalarının birçok kazancını ortadan kaldırmıştı.

Emrine verilen kuvvetlerin istikrarlı biçimde artmasına karşın Westmoreland, üzerine titrediği hedefine –Hanoi'un takviye ettiğinden daha fazla komünist öldüreceği "kavşak noktasına"– asla ulaşamadı. Amerikalı komutanlar genellikle abarttıkları "ölü sayısı" için büyük bir hevesle övgü beklerken, güneydeki düşman savaşçılarının sayısı düzenli biçimde arttı. Resmi Amerikan ordu tahminlerine göre güneyde 1965 sonunda 134.000, 1967 sonunda 280.000 komünist gerilla ve nizami asker vardı. CIA ise gerçek rakamların çok daha fazla –1968'de 500.000'in üzerinde– olduğuna inanıyordu.[94]

Komünist kuvvetler sarsıcı zayiatlar verdiği halde –Hanoi savaştan sonra 1,1 milyon asker kaybettiğini kabul etti[95]– bu fazla bir değişiklik yaratmadı. Kuzey Vietnam kamuoyu baskısından etkilenmeyen bir diktatörlüktü. Amerikan kamuoyu, zayiatlar karşısında daha duyarlıydı. Onca Amerikalının yaşamını feda etmesine karşılık çok az gelişme kaydedilmesinin belli olması üzerine halkta savaş aleyhtarlığı arttı. Toplam ölü sayısı 58.000'e ulaşmadan çok önce sokaklara dökülen milyonlarca Amerikalının savaşın sürmesini protesto etmesi, İçsavaş'tan beri görülen en keskin bölünmeydi. Hanoi, Amerikan kamuoyu üzerinde bilinçli bir kampanyaya başlayıp savaş karşıtı aktivistleri teşvik edici propaganda yaptı. En bilinen örneği 1972'de Jane Fonda'nın ziyareti olmak üzere bazı aktivistler kuzeyi ziyaret etti. Hanoi tarafı Vietkong'un kuzeyden bağımsız olduğunu, Ho Şi Minh ve diğer kuzeyli liderlerin aslında komünist olmadığını ileri sürüyordu. Bu mitlere Batı'da pek çok kişi inandı. Buna karşılık Kuzey Vietnam halkı, hükümetin sansürü yüzünden anti-komünist yayınlardan mahrum kalmıştı.[96]

Westmoreland ve ordudaki pek çok meslektaşı aşağılayıcı bir yenilgi sonucu Vietnam'ı terk ettikten yıllar sonra hatalı taktiklerinin suçunu siyasi üstlerine, özellikle Başkan Lyndon Johnson ve Savunma Bakanı Robert McNamara'nın üzerine yıkmak istediler. Fakat Johnson, Hanoi'un müttefikleri Çin ve Sovyetler Birliği'nin savaşa karışması korkusuyla Kuzey Vietnam'ın bombalanmasına müdahale etmekle birlikte, güneydeki savaşa hiç müdahale etmemişti. Tarihçi Lewis Sorley, "ABD komutanı savaşı nasıl sürdüreceği konusunda çok büyük serbestliğe sahipti," diye yazmıştı. "Bu hem Westmoreland için hem de halefi için geçerliydi." Kısaca denildiği üzere "Westy" verdiği karar konusunda kendisinden başka suçlu aramamalıydı. Bu karar ürkütücü biçimde, Hindiçini'nde doğrudan komünistlerin gücünü sınamak üzere "yıpratma savaşı" sürdürmeye karar veren Fransız komutanların kararına benziyordu.[97]

Savaş seferberliğinin konvansiyonel –ve nafile– çerçevesi, Lansdale'in Güney Vietnam'da Ağustos 1965'te başlayan ikinci görev turu sırasında çoktan çizilmişti. Bürokrasideki düşmanları onun 1963 sonunda, yani tümgeneralliğe terfi etmesinden sadece birkaç ay sonra hava kuvvetlerinden emekli olmasını sağlamıştı ama Lansdale'e hâlâ hayranlık duyan Başkan Yardımcısı Hubert Humphrey onun yine yararlı olacağını düşünüyordu. Saygon'daki CIA istasyon şefi, işlerine burnunu sokan bu "açıksözlü ve tutucu olmayan" adamın yeni kurulan Saygon İrtibat Ofisi'nin sivil şefi olarak atanıp doğrudan Büyükelçi Henry Cabot Lodge'a rapor vereceğini duyduğunda "şaşkınlıktan neredeyse elindeki martini kadehini düşürecekti."[98]

Lansdale, 1950'lerdeki eski grubunun birçok üyesini tekrar bir araya getirip yanlarına bazı yeni üyeler ekledi. Yeniler arasında bulunan eski Pentagon danışmanı Daniel Ellsberg 1971'de savaşın gizli tarihini anlatan Pentagon Belgelerini basına sızdırdığı için yüz kızartıcı suçtan hüküm giydi. Lansdale ve yardımcıları Cong Ly Sokağı'ndaki iki katlı villada durmadan Vietnamlı ziyaretçiler ağırlıyor, ginseng şarabı eşliğinde sabahın erken saatlerine kadar sohbet edip halk şarkıları söylüyorlardı.

Basın daha o tarihte Lansdale'i "yaşayan efsane" haline getirmiş, ondan "mucizeler" yaratmasını bekliyordu. Fakat beraber çalışacağı Magsaysay veya Diem ayarında yerli bir lider yoktu. Kendi ortaklarından CIA görevlisi Lucien Conein'in tezgâhladığı Diem'in düşürülmesi, beklediği gibi her biri meşruiyetten yoksun üniformalı diktatörlerin birbiri peşi sıra göreve gelmesini doğurmuştu.

Bununla birlikte Lansdale'in karşısına çıkan en büyük engel Amerikan tarafında, "Doğu'daki Pentagon" denilen Saygon'daki aşırı büyük ve hantal Amerikan bürokrasisiydi. 1954'te Güney Vietnam'a ilk kez geldiğinde bütün ülkede sadece 348 Amerikalı memur vardı. Oysa ikinci döneminin son yılı olan 1968'de bu rakam yarım milyonun üstüne çıkmıştı.[99] Lansdale'in ekibindeyse sadece 11 kişi vardı.[100] Kendi başına otoritesi yoktu; büro siyasetini iyi beceremediği, Washington'dan üst düzeyde destek görmediği ve bürokrasinin ondan kronik olarak kuşku duyması yüzünden nüfuz uygulama becerisi de kısıtlıydı. Bir yetkili ona karşı tavırlarını şöyle özetlemişti: "Asyalı Lawrence'lar istemiyoruz."[101]

Bu denli antipatinin nedenini anlamak zor değildi. Sessiz Amerikalı, 1960'ların başından beri geliştirilen Amerikan politikasına karşı çıkıyordu. Güney Amerika'da hele büyük miktarda Amerikan askeri istemiyordu. Binlerce yıllık gerilla çatışmalarından ortaya çıkan dersleri büyükelçi Lodge'a anlatırken, durumu "Ordu komünist güçleri baskı altına alabilir ama soykırım uygulamadığı takdirde onları yenemez," diye kesin bir şekilde özetlemişti. Ona göre "sömürgeciliğin ha-

talarını" sürdüren pek çok Amerikalı, Vietnam'da bir tür "ağır babacıl" yaklaşım sergilerken, o, kültürel açıdan bilgili danışmanların rehberliğinde "yaşayabilir bir demokrasi" kurmak için "pirinç tarlaları" düzeyinde siyasi eylemden yanaydı.[102] Askeri eylemin gerekliliğinin farkındaydı ama Amerikalı ve Güney Vietnamlı kuvvetlerin büyük birimler ve yoğun ateş gücü içeren taktiklerini acımasızca eleştiriyordu. 1964'te *Foreign Affairs* dergisine yazdığı bir makalede şu uyarıda bulunuyordu: "Ordu ister piyade silahlarıyla, ister toplarla veya hava akınlarıyla Vietkong görüldüğü bildirilen, içi sivil dolu bir mezra veya köye uzun menzilli ateş açtığında, o emirleri veren Vietnamlı subaylar ve buna göz yuman Amerikalı danışmanlar aslında özgürlük davasının yenilmesine yardım ediyorlar."[103]

Lansdale barışı sağlama konusunda alternatif bir yaklaşım oluşturmaya çalıştıkça, daha sonradan üzüntüyle hatırladığı gibi, "fikirleri her seferinde Amerikalı yetkililerin acımasız eleştirisine" uğradı.[104] Gerek onun gerek Robert Thompson, John Paul Vann ve Roger Hilsman gibi tecrübeli kontrgerilla uzmanlarının öngörüleri ancak Lansdale'in Vietnam'ı temelli olarak terk etmesinden birkaç ay önce gerçekleşen Tet Saldırısı'ndan sonra yaygın olarak kabul edildi.

General Vo Nguyen Giap, 30 Ocak 1968'de 84.000 savaşçıyla Saygon ve güneyin diğer büyük şehirlerine sürpriz bir taarruz başlattı. Başkentin sakinleri gibi Lansdale de 31 Ocak sabahı saat üçte "yakından gelen şiddetli patlama sesleri ve ardından gelen otomatik silah ateşiyle" uyandı. Çok geçmeden her yerden ateş sesleri gelmeye başlamıştı. Yoğun biçimde korunan ABD elçiliğine girmeyi başaran bir Vietkong intihar timi etkisiz hale getirildi. Giap'ın 1951'de Kızıl Nehir Deltası'na yaptığı başarısız taarruz gibi "öldürücü darbe" indirmeye yönelik bu girişiminin bedeli de ağır olmuştu. Tahminlere göre 37.000 komünist öldürülüp 5800'ü esir alınırken sadece 1001 Amerikalı ve 2082 Güney Vietnamlı asker hayatını kaybetti. Hanoi'un başlatmayı umduğu genel ayaklanma asla gerçekleşmedi. Aksine, Vietkong askerlerinin Hue'da zalimce davranıp şehri kontrol altında tuttukları üç hafta boyunca 2800 sivili infaz etmesi, güneyde halkın tepkisine yol açtı.[105]

Fakat Hanoi askeri açıdan başarılı olamadığı halde Tet Saldırısı paha biçilmez bir propaganda fırsatı yarattı. Westmoreland'ın Kasım 1967'de savaşın sonunun yaklaştığına yönelik iddiası gibi resmi açıklamaların itibarı kalmadı.[106] Hava saldırılarına bel bağlayan Başkan Johnson 1968 Martının son günü, akşam 9'da Oval Ofis'te bir açıklama yaptı. Ağırbaşlı görünen lacivert birtakım elbise giymiş, dar kırmızı kravat takmıştı. Kırışıklar içindeki yüzü berbat görünüyordu. "Çatışmaların şiddetini azaltmak" amacıyla kısmi bir bombardıman yapılacağını duyurdu. Kırk dakikalık konuş-

masının sonunda şaşırtıcı bir açıklama yaptı. "Bütün enerjimi bizim ve dünyanın barışa yönelik umutlarını gerçekleştirmek için harcayacağımdan, sizin başkanınız olarak bir daha partimden aday olmayacağım ve böyle bir teklifi kabul etmeyeceğim." Böylece Vietnam Savaşı en üst düzeydeki kurbanını, Johnson'un başkanlığını almıştı.[107] Başkan bundan dokuz gün önce Westmoreland'i rahatlatmış, onu genelkurmay başkanlığına getirmişti. Generalin daha fazla asker talebiyse reddedildi. Bu savaşın yolunda gitmediğinin, yani kamuoyunun zaten bildiği bir şeyin üstü kapalı biçimde kabul edilmesiydi. Halka hitap etmesinden kısa süre önce Gallup anketine katılanların sadece yüzde 26'sı Johnson'un Vietnam'a yönelik politikasını onaylamıştı.[108]

Yeni Başkan Richard M. Nixon ve ulusal güvenlik danışmanı Henry Kissinger'ın "Vietnamlılaştırma" politikasından başka seçeneği kalmamıştı. Bu politika ihtilafa "onurlu" bir son arayışı içinde Amerikalı muharip birliklerin aşamalı olarak geri çekilmesini içeriyordu. Tet Saldırısı'nda aldığı ağır darbe sayesinde Vietkong'un geri çekilmeyi hemen kendi lehine çevirecek durumu yoktu. Westmoreland'in vekili ve halefi General Creighton "Abe" Abrams, konvansiyonel operasyonların sayısını yavaş yavaş düşürürken "Güney Vietnam köy ve mezralarında yaşayan halkın güvenliğini" sağlamaya daha fazla önem vererek baskıyı sürdürdü. Abrams "öteki savaş" söyleminden kurtuldu ve bunu "tek savaş" ile değiştirdi.[109] OSS ve CIA tecrübesine sahip William Colby'nin büyük yardımını gördü. Colby barışı sağlamaya yönelik bir ast komuta kuruluşu olan CORDS'u (Sivil Operasyonlar ve Devrimci Kalkınma Desteği) etkili bir kontrgerilla aygıtına dönüştürdü. Amerikan askerlerinin sayısı azaldığı halde güneydeki güvenlik koşulları daha iyi hale geldi. 1971 yılında Colby ve gözü pek yardımcısı John Paul Vann, Mekong Deltası'nda hiç koruma olmadan ve başları derde girmeden motosikletle dolaşabiliyordu.[110]

Giap ertesi yıl güneye karşı konvansiyonel bir taarruz başlattı. Bu 1951 ve 1968'deki büyük hatalarının bir tekrarı gibiydi. Gayrinizami bir çatışmayı vaktinden önce bitirmeye çalışmak gerilla veya kontrgerilla kuvvetlerine çok pahalıya mal olacak bir fiyaskoyla sonuçlanabilir; bu tür savaşta, zafere giden kestirme bir yol yoktur. Giap aslında sabır konusunda iyi bir örnekti; savaştığı Fransız generallere veya onların yerini alan Amerikalılara göre daha uzun vadeli bir görüşe sahip olduğu kesindi, fakat sonu hüsranla biten vakitsiz saldırılar gerçekleştirmeye meyilli olması, tüm zamanların en başarılı gerilla stratejistlerinden biri olarak ününü zedeliyordu. Amerikan kara birliklerinin sayısı azalmasına rağmen 1972 Paskalya Saldırısı, Güney Vietnam Silahlı Kuvvetleri ve Amerikan Hava Kuvvetleri tarafından ezildi. Hanoi'un ve Haiphong Limanı'nın bombalanması ardından, Hanoi Hükümeti Ocak 1973'te savaşa en azından geçici bir son vermek amacıyla Paris Barış Antlaşması'nı imzalamaya hazırdı.

Nixon'un "onurlu bir barış" yapıldığı iddiasına rağmen güneyde kalmayı sür-

düren 150.000 komünist asker, antlaşmayı derhal ihlal etmeye başladı.[111] Buna rağmen, ABD Kore Savaşı'nda olduğu gibi asker bulundurmaya devam etseydi Güney Vietnam varlığını sürdürebilirdi. Ancak kamuoyunun savaşa karşı çıkması ve Nixon'un oyların yarıdan fazlasını alarak tekrar seçildiği halde halk desteğini yerle bir eden Watergate Skandalı bunu olanaksız kıldı. Çin ve Sovyetler Birliği'nin kuzeye desteği devam ederken güneye yapılan Amerikan yardımı 1974'te tamamen kesildi. 1975'te gerçekleşen Kuzey Vietnam işgali güneyin hızla çökmesine yol açtı. Yirmi yıllık savaş pijama giyen gerillalar değil T-54 tankları kullanan nizami askerler tarafından sona erdirildi. Ne var ki, Amerikan halkının savaşı devam ettirme isteğini yıpratarak nihai komünist zaferini sağlayan bu gerillalar oldu.

1969'da ölen Ho Şi Minh "emperyalist ve feodal güçlere" karşı verilen uzun mücadelenin sonunu görecek kadar yaşamadı. Ölümünden uzun zaman önce yaşlanmış, rahatsız ve babacan bir simgesel başkan haline gelirken, gerçek iktidar, ülkeyi perde arkasından yöneten sertlik yanlısı parti lideri Le Duan'ın elindeydi. Öyle ki, 1965'te ABD'yle doğrudan karşılaşmayı göze alamadığı için Vo Nguyen Giap'ı "korkak tavşan" olmakla suçlamıştı. Le Duan bir süper gücün karşılaştığı en ağır hezimetlerden birinin asıl mimarıydı.[113] Onun zafere kararlı biçimde kenetlenmesinin bedeli dudak uçuklatıcı boyutta ve hiçbir demokrat politikacının göze alamayacağı kadar yüksekti. Hanoi'un tahminlerine göre yirmi yıllık savaş iki tarafta 3 milyon 600 bin Vietnamlının hayatına mal olmuştu.[114]

Albay Harry Summers gibi konvansiyonel düşünmeye alışmış Amerikalı askerler daha sonraları savaşın kaybedilmesinin sebebinin "güneydeki gerilla savaşına" çok fazla ağırlık vermeye zorlanmaları ve dar görüşlü politikacıların onların "sorunun köküne... kaynağına" inmelerini engellemesi olduğunu iddia ettiler.[115] Onların iddiasına göre savaş ya Ho Şi Minh Yolu'nu kesmek amacıyla Laos'un ya da daha kökten çözümle, komünist rejimi yıkmak amacıyla doğrudan Kuzey Vietnam'ın konvansiyonel tarzda işgaliyle kazanılabilirdi. Bu bakış tarzı Çin'in müdahale olasılığını göz ardı ediyordu. Oysa 1967'de kuzeyde 170.000 askeri bulunan Çin, Amerikan askerleri 17. paraleli geçtiği takdirde müdahale edebilirdi.[116] Aynı bakış tarzı Fransızların Hindiçini Savaşı'ndan çıkan dersleri de görmezden geliyordu. Fransızlar bütün ülkeyi işgal ettiği halde ikmal yolları Çin içlerine kadar giden kararlı gerillalar tarafından yenilmişti.

Amerikan tarihinin en ağır askeri yenilgisinde kaypak siyasi liderliğin payı hiç kuşkusuz büyüktü ama konvansiyonel olmayan bir ihtilafta konvansiyonel strateji uygulamaya kalkan kalın kafalı bir askeri kurumun payı da az değildi. Edward

Lansdale gibi kontrgerilla uzmanlarının tavsiyelerine daha fazla önem verilseydi sonuç farklı olabilirdi. Lansdale daha 1964'te, "Komünistler Vietnam'da ortaya devrimci bir fikir koydular ve bu bizim onu boğmamızla, bombalamamızla, görmezden gelmemizle ölmeyecek," uyarısında bulunmuştu.[117] O, doğru yöntemler uygulandığı takdirde savaşın kazanılamayacağına inanmıyordu, fakat doğru yöntemler, ABD'de savaş seferberliğine yönelik kamuoyu desteği çökene kadar uygulanmadı.

"Radikal Şıklık" çağında, gerillaların Amerika'nın müttefiklerine karşı zafer kazandığı tek ülke Vietnam değildi. "Halk savaşında" bir başka dikkat çekici başarı daha da gurur kırıcıydı zira bu "Yankilerin" arka bahçesinde, ABD'nin İspanyol egemenlere karşı Kübalı direnişçilere yardım etmek amacıyla 1898'de asker gönderdiğinden beri hâkim olduğu bir ülkede gerçekleşmişti.

53

M-26-7

Castro'nun Umulmadık Geri Dönüşü, 1952-1959

"Olağan bir yanaşma değil, karaya oturmaydı." *Granma*, 2 Aralık 1956'da gün doğmadan önce nihayet Küba topraklarına ulaştığında, teknede bulunan 82 devrimciden biri durumu böyle ifade etmişti. Sürgünlerin eğitimlerini tamamladıkları Meksika'dan buraya yaptıkları yolculuk kâbus gibi geçmişti. Meksika'ya yerleşmiş bir Amerikalıdan aldıkları 12 metrelik yat en fazla 25 yolcu alacak şekilde tasarlanmıştı. *Granma* son derece yüklü olduğu için fırtınalı hava ve dalgalı denizde çok yavaş yol almış, beceriksizce sevk edilmişti. Geleceğin Komünist Parti Merkez Komitesi üyelerinden Faustino Pérez "dağ gibi dev dalgaların küçük ama dayanıklı tekneyi oyuncak gibi oynattığını" hatırlıyordu. Bir başka yolcu, yirmi sekiz yaşındaki doktor Ernesto "Che" Guevara, "deniz tutmasına karşı deli gibi antihistamin arayıp bulamadıklarını" anlatmıştı. Çok geçmeden şöyle yazacaktı: "Teknedeki herkes gülünç ve trajik bir görünüm oluşturuyordu: Herkes midesini tutmuştu, herkesin yüzü acıdan buruşmuştu, bazıları kafalarını kovalara sokmuş, bazıları güvertede tuhaf pozisyonlarda kıpırdamadan yatıyordu. Üstleri başları kusmuk içindeydi. İki üç denizcinin ve dört beş kişinin haricinde 82 yolcunun geri kalanını deniz tutmuştu."

Granma nihayet 2 Aralık'ta alacakaranlıkta Küba'nın doğu kıyısındaki Oriente eyaletine ulaştığında, kıyıdan yüz metre açıkta karaya oturdu. Malzeme ve teçhizatın çoğunu teknede bırakmak zorunda kalan yolcular suya atlayıp bin bir zahmetle kıyıya doğru yürüdü. Faustino Pérez o anları şöyle anlatıyordu: "Çok zor yürüyorduk... Devasa bataklıkta saatler boyunca çamur, çalılıklar ve suyla boğuştuktan sonra nihayet karaya çıktık. Açlık ve yorgunluktan bitap vaziyette, üstümüz başımız çamur içinde otlara uzandığımızda nihayet Küba toprağında olduğumuzu biliyorduk."

İsyan Ordusu gibi iddialı bir isim taşıyan bu grubun lideri olan otuz yaşında-

ki avukat Fidel Castro bu çıkarmayı, 1895'te İspanya'ya karşı kurtuluş savaşına başlamak üzere karaya çıkan José Martí ve diğer Kübalı devrimcilere öykünerek planlamıştı. Çıkarmanın Santiago şehri civarındaki devrimcilerin çıkaracağı bir ayaklanmayla aynı ana denk gelmesi tasarlanmıştı. Fakat beklenenden uzun süren deniz yolculuğu planı altüst etti. *Granma* kıyıya vardığında onları diktatör Fulgencio Batista'nın silahlı güçlerinden başka karşılayan kimse yoktu. Birkaç saat içinde teknenin karaya oturduğu bataklığı bombalamak üzere bir sahil güvenlik botu ve bir uçak oraya geldi. Asiler bu baskından kıl payı kurtuldu. Batista'nın çürümüş rejimine karşı en küçük bir sevgi beslemeyen köylüler Castro ve adamlarının karnını doyurup yol gösterdiler. İsyancılar hava saldırılarından korunmak için geceleri şekerkamışı tarlaları içinden doğuya doğru yürüdüler. Hedefleri güvende olacaklarını tahmin ettikleri 1400 metre yükseklikteki Sierra Maestra idi.

5 Aralık sabahı, bütün gece boyunca süren çok yorucu bir yürüyüşün ardından, Che Guevara'nın sözleriyle "çökmenin eşiğine gelmiş" bir halde, Alegria de Pio'daki alçak bir tepenin yamacında kamp kurdular. Köylü rehberlerden biri onların haberi olmadan Kır Muhafızlarına bulundukları yeri ihbar etmişti. Aslında yerlerini bulmak zor değildi zira yol boyunca yedikleri şekerkamışı kabuklarını yere atarak bıraktıkları izi bulmak için tazı gerekmiyordu. Öğleden sonra dörtte, asiler gökyüzünde bir uçak gördüler. Ardından Che'nin ifadesiyle, "birkaç saniye içinde bir mermi yağmuru başladı, en azından ateşle bu ilk çetin sınavımız bize öyle görünüyordu."

İlk şaşkınlık sırasında Guevara'yla birlikte birçok arkadaşı vurulmuştu. "Göğsümde keskin bir sancı hissettim. Boynumda da bir yara vardı. Kesinlikle ölüyorum sanmıştım. Hemen en iyi ölüm şeklini düşünmeye başladım zira o dakikada bana her şey bitti gibi gelmişti." Tecrübesiz savaşçılar paniğe kapılıp "tavşan gibi kaçışarak" tek başına ya da küçük gruplar halinde etrafa dağılırken teçhizatı da olduğu yerde bıraktılar. Birçoğu yakalanıp kurşuna dizildi. Diğerleri kaçtı. Alegría de Pío çatışmasından kurtulan savaşçıların sayısı iki düzineden azdı.

Boynuz çerçeveli gözlük takan zeytin yeşili üniformalı Fidel Castro, beş gün boyunca iki yoldaşıyla birlikte şekerkamışı tarlalarında saklanıp askerlerin yaklaşıp yaklaşmadığına kulak kesildi. Uyuyacağı zaman tüfeğinin namlusunu boğazına dayıyordu. "Beni buldukları takdirde tetiği çekip öleceğim," diye yemin etmişti.

Durumu, 1802'de Victor Emmanuel Leclerc'in sefer kuvveti Haiti'ye geldiği zaman Toussaint Louverture'ün içine düştüğü durum kadar ümitsizdi. 1927'deki Sonbahar Hasadı ayaklanmasının başarısız olmasından sonra Mao Zedong'un veya Japon İmparatorluk Ordusu'nun Hindiçini'ni işgal etmesinden sonra Pac Bo'da sıkışıp kalan Ho Şi Minh'in durumu da aynıydı. Yine de bu bariz umutsuz durumuna rağmen Castro, tıpkı diğer devrimci ikonlar gibi inancını asla kaybetmedi. Bu

genç ve konuşkan asi, köşeye kıstırıldığı halde konuşmaktan ve hayal kurmaktan kendini alamıyordu. "Kontrollü bir fısıltıyla" gece ve gündüz boyu gelecekle ilgili planlarını anlatarak iki yoldaşını oyaladı. Köylüleri nasıl seferber edeceğini, yapacağı toplumsal devrimi, Yankileri nasıl alt edeceğini ve daha pek çok şeyi anlattı.

Yoldaşları onun halüsinasyon gördüğünü düşünmüştü. Her an yakalanıp öldürülebilirlerdi. Sağ kurtulsalar bile, yeterince silahı olmayan bir avuç asi, 40.000 iyi silahlanmış askerin koruduğu köklü bir rejimi nasıl devirebilirdi? Fidel'in yoldaşlarından biri kendi kendine, "Hay aksi, delirdi," demişti. "Bu kadar az adamla Batista'yı nasıl yenebiliriz?"

Bu sorunun cevabı yirmi beş ay sonra verilecekti.[118]

Tito yoksul, Mao hali vakti yerinde bir köylüydü. Ho Şi Minh ve Vo Nguyen Giap yoksul mandarinlerdi. Fidel Castro ise düpedüz zengindi. 1926'da Oriente eyaletinde 100 kilometrekareden fazla toprağa sahip, gümüş saplı kırbacıyla ırgatları denetleyen bir toprak sahibinin oğlu olarak dünyaya geldi. Babası Angel kendi kendini yetiştirmiş biriydi. İspanya'dan göçmen olarak geldiğinde çalışmaya sıradan bir işçi olarak başlamış ve okuma yazmayı ancak yetişkin yaşlarda öğrenmişti. Aristokrat bağları bulunmaması Fidel'in Havana'da Cizvitlere ait, elitlerin gittiği lisede sosyal açıdan önünü tıkamıştı. Basketbol takımının kaptanı olmasına rağmen diğer öğrenciler onu "ilkel" ve "kültürsüz" diye aşağılıyordu. Sık yıkanmaması ve "kötü sofra alışkanlıkları" olması da işini zorlaştırıyordu. Asabi mizaca sahip, alıngan ve yalnız Fidel, bir öğrenci arkadaşının belirttiğine göre, "zengin ve sosyetik insanlara karşı nefretle doluydu." Ayrıca ailesi ve öğretmenleriyle çatışıyordu. Daha sonraları, "Hayata altı, yedi yaşlarında asi olarak başladım," demişti.

Bu bakımdan Mao, Tito ve Stalin'in gençliğine benziyordu; geleceğin bu komünist direnişçileri ve sonrasının diktatörleri, daha genç yaşta aileleri ve toplumla çatışma içine girmişti. Hepsi "üstleri" olduğu varsayılanlara ve kendilerinin hakkı olduğunu düşündükleri iktidarı onlara vermeyi reddeden siyasi sisteme karşı kin beslemişti. İstedikleri şeyi ele geçirmek için şiddet kullanmaya hazırdılar. Castro üniversite eğitimi görme ayrıcalığı bakımından Giap'dan değilse de Mao, Tito ve Stalin'den farklıydı. 20. yüzyılda sayıları hızla artan radikaller ve aynı şekilde 19. yüzyıldaki Rus nihilistleri gibi üniversiteye gittiği sırada, yani 1945'te girdiği Havana Üniversitesi hukuk fakültesinde faal olarak politikayla ilgilenmeye başlamıştı. Küba'da siyasetle uğraşmak çekingen tiplerin işi değildi; Castro çoğu zaman silah taşıyor, diğer öğrencilerle ve polisle sık sık şiddetli tartışmalara giriyordu. Derslerini ihmal ediyordu ve iki kez cinayetle suçlanmıştı. Kasıntı ve "genç bir siyasetçi

serseri" olarak ün kazandı. Okul arkadaşlarının taktığı isimle "El Loco Fidel"in aklında o yıllarda tek bir şey vardı. Bir arkadaşının sonraları anlattığına göre, "Yanında bir kız olsa bile sürekli politikadan bahsederdi." Yıllar sonra iktidara geldiğinde Mao ve Tito gibi hararetli bir kadın düşkünü olacaktı ama yine onlar gibi siyasi entrikalara yönelik ilgisi hiç kaybolmayacaktı.

1950'de mezun olan Castro avukatlık bürosu açmasına rağmen davalarla fazla uğraşmadı. Fazla para kazanamamakla birlikte babasından iktidara yükselene kadar harçlık almaya devam etti. Okuldayken evlendiği güzel sarışın karısı Mirta Díaz-Balart Batista yanlısı bir ailenin kızıydı. Sütü olmadığı için yeni doğan oğulları "Fidelito"yu emziremiyordu. Baba ise bütün vaktini siyasi ahbaplarıyla geçiriyordu. 1952'de millet meclisine aday olduğu sırada seçimler askıya alındı. Bir zamanlar orduda çavuş olan ve 1933-1944 arasında başkanlık yapan Fulgencio Batista ikinci kez iktidara geldi. İlk görev döneminde ilerici ve halk tarafından sevilen bir lider olarak sendikalar ile Komünist Parti'nin desteğini almıştı. Ne var ki, üst sınıflara mensup Kübalılar, bir zamanlar sıradan bir işçi olan ve alt sınıflardan gelen bu melez politikacıyı hiç sevmemişti. Batista'nın ikinci başkanlık döneminde sergilediği gaddarlık ve yolsuzluk, bütün sınıflar tarafından giderek nefret edilmesine yol açtı. Pek çok radikal gibi Castro da hemen bir devrim tasarlamaya başladı. İktidarı oy sandığı vasıtasıyla ele geçiremedikleri takdirde bunu zor kullanarak yapacaklardı.

Castro o yıllarda, daha sonra değişmez simgeleri haline gelecek gür sakal ve zeytin yeşili üniformaya sahip olmasa da 1.80'i aşkın boyu ve kilolu yapısıyla heybetli bir görünüm sunuyordu. O günlerde ince bir bıyığı vardı ve koyu takım elbiseler giymeyi, saçına briyantin sürmeyi tercih ediyordu. Bununla birlikte, acemi bir politikacı olduğu halde bir "monologcu" olarak yeteneğini sergiliyor, yaşam boyu vazgeçmeyeceği üzere saatler süren nutuklar çekiyordu. Davranışlarının tıpkı Tito ve Garibaldi gibi "kaba ve çekici" olduğu söyleniyordu.

Solcu olduğu halde henüz Komünist Parti üyesi değildi. Küba'nın başkanı olarak emirler vereceği bir konuma gelene kadar da partiye katılmamıştı. Başkalarından emir almaktan asla hoşlanmıyordu. Başlangıçta *Ortodoxos* adlı, ılımlı muhalefet partisine yakındı. Bu parti Castro'nun yaşam boyu kahramanı olan José Martí'nin ideallerini temsil ettiğini ileri sürüyordu. Bununla birlikte Castro'nun asıl hedefi her zaman kendi tutkularını gerçekleştirmekti. Bir kadın arkadaşının yazdığı üzere "beğenilmeye, alkışlara, hayranlığa" sınırsız bir ihtiyaç duyuyor ve "Tanrı olmak istiyordu."

"Siyasi cahil" olduğunu itiraf eden Fidel, henüz bihaber olduğu Marksizmi ancak yıllar sonra benimseyecekti. Kendi ayaklanmasını başlatana kadar Lenin, Mao Zedong veya diğer önde gelen devrimcilerin eserlerini okumamıştı. Küba'nın kendi bağımsızlık mücadelesi ve sevdiği romanlardan bir tanesi onu daha çok etkilemişti.

Ernest Hemingway'in *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* adlı yapıtı İspanya İçsavaşı'nda cumhuriyetçi bir gerillanın maceralarını anlatıyordu. Castro daha sonraları, "O kitap kendi gayrinizami savaşımızı geliştirmemiz konusunda bana yardımcı oldu," demişti. Mao'nun tersine, askeri eyleme hazırlık olarak siyasi örgütlenmeye fazla önem vermiyordu. İdealist ve cesur bir *guerrillero* grubunun birkaç gözü pek saldırıyla kendi ayaklanmasını başlatabileceğine inanıyordu. Daha sonra *foco* teorisi olarak bilinecek bu görüş Küba'da bile pek işe yaramayacaktı.

Castro'nun yurduna dönüp gerilla savaşını başlatmadan önce onu hapse ve sürgüne sürükleyen uzun ve dolambaçlı yolculuğu 1952'de başladı. O yılın büyük bölümünde bej renkli Chevrolet arabasıyla ülkeyi dolaşıp, demokrasiyi geri getirme vaadiyle kendine yandaşlar topladı. Çok geçmeden 1200 takipçisi olmuştu. İlk hedef olarak kalın duvarlarla ve dört yüzden fazla askerle korunan Santiago'daki Moncada kışlasını seçtiler. Castro isyan ordusunu donatmak amacıyla buradaki silahları ele geçirmeyi umuyordu ama 26 Temmuz 1953'te gerçekleştirilen saldırı tam bir fiyaskoydu. Adamlarının büyük bir kısmı yakalandı veya öldürüldü. Az sayıdaki adamıyla dağlara kaçmaya çalışan Castro paramiliter Kır Muhafızları tarafından yakalandı. Büyük bir talih eseri, birliğin komutanı olan teğmen üstlerinin esir alınmaması talimatını göz ardı edecek kadar insancıl biriydi.

Castro, yaygın devrimci geleneğe uygun davranıp duruşmasını, görüşlerini kamuoyuna ilan ettiği bir foruma dönüştürdü. Yargıçlar onun kendi savunmasını yapmasına ve hükümete karşı "cinayet ve işkence" suçlamalarında bulunmasına izin verdiler. Sonuçta Castro, kardeşi Raúl'un da aralarında bulunduğu 25 yandaşıyla beraber on beş yıl hapse mahkûm oldu, fakat son söz olarak savunma yaparken verdiği iki saatlik söylev John Brown'un unutulmaz Harpers Ferry hitabesini andırıyordu. Söyledikleri kayıt altına alınmamıştı ama hapisteyken bu konuşmayı kaleme aldı. *Tarih Beni Aklayacak* adıyla gizlice basılan broşürde sözlerini hiç kuşkusuz daha süslü hale getirmişti. Broşür şu ateşli cümlelerle sona eriyordu: "Yetmiş kardeşimin hayatını söndüren sefil tiranın zulmünden korkmuyorum. Beni suçlamanızın hiçbir önemi yok. *Tarih beni aklayacak!*"

Castro'nun Moncada kışlası saldırısıyla kazandığı ün, savunmasının asaletiyle birleşince onu Batista karşıtı güçlerin liderliği konumuna yükseltti. Tropikal bir çalışma kampı olan Pines Adası'nda, parmaklıkların ardında geçirdiği günler onun devrimci itibarını iyice artırdı. Hapiste olmakla beraber paketler dolusu kitap, yiyecek ve puro almasına izin verilen ayrıcalıklı bir mahkûmdu. O günlerde okuduğu kitaplar komünizme yönelmesiyle sonuçlanacak ideolojik yolculuğunu başlattı. O

sırada karısından da boşandı. Rivayete göre sevgilisine yazdığı mektup yanlışlıkla ona gitmişti. İleriki yıllarda pek çok ilişkisi olacaktı (yatak arkadaşlarını korumaları sağlıyordu) ama kadın arkadaşlarından birinin belirttiğine göre, "Onun gerçek sevgilisi devrimdi."

1955'te mahkûmların annelerinin yarattığı baskı sonucu Batista, Castro ve arkadaşları için af ilan etti. Bu gelişme Batista'ya özgü bir davranıştı zira yaygın muhalefet doğuracak denli katı olmakla birlikte bu muhalefeti ezecek kadar diktatör değildi. En büyük düşmanını öldürmek ya da ömür boyu mahkûm etmek için eline mükemmel bir fırsat geçmiş ancak bunu kullanamamıştı. Castro iktidar sırası ona geldiğinde aynı yanlışı yapmayacaktı.[119]

Castro, Pines Adası'ndan ayrılınca gönüllü sürgün olarak Meksika'ya gitti. Burada 26 Temmuz Hareketi veya İspanyolca baş harfleriyle M-26-7 olarak bilinen kuvvetlerini eğitti. Yine burada saflarına yeni katılan ve o zamanlar El Argentino diye hitap edilen bir hekimle tanıştı. Bu adam ileride Garibaldi'den beri görülen en romantik ve ünlü gerilla savaşçısı olacaktı.

Garibaldi'nin aksine ve Castro gibi Che Guevara da işçi sınıfına mensup biri değildi. Ailesi Castro kadar zengin olmamakla birlikte aristokrat kökenliydi ve Arjantin'in en zengin insanlarının soyundan geliyordu. Ernesto 1928'de doğduğu zaman ailenin serveti büyük ölçüde tükenmiş olsa da anne babası hâlâ iyi koşullarda yaşıyordu. Bohem yaşam tarzına ve liberal düşüncelere sahiptiler. Annesinin pantolon giymesi ve sigara içmesi o günlerde çok cüretli görülen davranışlardı. Babası kadınlara çok düşkündü; sonunda annesinden boşanmasına sebep olmuştu. Ernesto annesine daha yakındı. Çocukluğunda tutulduğu astım illeti sırasında ona hep annesi bakmıştı. Bu hastalık onun hep zahmetli bir yaşam sürmesine neden oldu. Hubert Lyautey ve Theodore Roosevelt gibi o da gerek kendisine gerek başkalarına artık o eski hastalıklı çocuk olmadığını kanıtlamak amacıyla kendini cezalandırırcasına kahramanca eylemlerin peşine düştü. Ve yine Lyautey ile Roosevelt gibi eylem adamı olmanın yanı sıra kendini entelektüel olarak yetiştirdi. Ailesi ona hem spor hem okuma sevgisi aşılamıştı. Bir yandan rugby ve golf oynarken, diğer yandan durmadan Sartre, Freud, Marx ve Lenin'in eserlerini okuyordu. Ailesinden aynı zamanda toplumsal geleneklere karşı çıkma alışkanlığını devralmıştı.

Guevara asi ve boyun eğmez, korkusuz ve inatçı biri olarak büyüdü. Dağınık görünümüyle burjuvaları şoka sokmaktan, örneğin gömleğini altı aydır yıkamadığını ilan etmekten hoşlanıyordu. Kızlar bu "rahat", ilk karısının sözleriyle "kırılgan görünümlü ama buyurgan sesli" adamın cazibesine kapılıyordu. "Soluk

yüzünü çevreleyen koyu kahverengi saçı, çarpıcı kara gözlerini ön plana çıkaran bir şekle sahipti." Guevara, Garibaldi'den çok eskilere kadar uzanan, kadınların karşı konulamayacak kadar çekici bulduğu –ki kendisi de kadınları öyle görüyordu– gerilla şefleri zincirinin son halkasıydı.

Guevara, Buenos Aires Üniversitesi'nde tıp eğitimi görmekle beraber hekim olmaya niyeti yoktu. Başlıca tutkusu seyahat etmek ve yazmaktı. Çocukken ailesi sık sık taşınıyordu. Büyüdüğü zaman o da sürekli taşındı ve bir ara deyim yerindeyse Latin Jack Kerouac'ı haline geldi. 1950'de tek başına motosikletle Arjantin'in dört bir yanını dolaştı. İki yıl sonra bir arkadaşıyla birlikte, *La Poderosa* (Güçlü) adını verdiği motosikletle bütün Güney Amerika'yı gezdi. Yedi ay süren bu yolculuğu *Motosiklet Günlükleri*'nde anlattı. 1953'te tıp fakültesinden mezun olunca, bir başka arkadaşıyla yeni bir kıta yolculuğu yaptı.

Mao 1917 yılındaki yaz tatilinde bir öğrenci arkadaşıyla beraber, dilencilik yapıp yürüyerek Hunan eyaletini dolaştığı zaman ülkenin koşullarından dolayı dehşete kapılmıştı. Guevara da onun gibi seyahatlerinde, müthiş bir zenginlik ve ayrıcalığın yanında korkunç yoksulluk, cahillik ve tedavi edilmeyen hastalıklara tanık oldu. Örneğin 1952'de grev yaptığı için hapse atılan bir Şilili bakır madencisiyle karşılaştığında dehşete kapılmıştı. Adam karısıyla birlikte "çölde gecenin soğuğunda donmuştu. Üstlerine örtecek bir battaniye parçası bile yoktu." Mao tarım toplumundan endüstriyel ekonomiye geçişin doğasında yatan eşitsizliklerden dolayı kapitalizmi suçlu görmüştü (genç yaşlarda, "Para bütün kötülüklerin babası ve büyükbabasıdır," dediği rivayet ediliyordu.)[120] Che'nin öfkesi de aynı şekilde kapitalistler, onun örneğinde Latin Amerikan oligarşileri ve Yanki destekçileri üzerinde yoğunlaşmıştı. Özellikle United Fruit Company adlı şirketin Kosta Rika'daki plantasyonlarını gördüğünde dehşete kapılmıştı. Evine yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Kaybettiğimiz yoldaş Stalin'in yaşlı resmi önünde, bu kapitalist ahtapotların yok edildiğini görene kadar mücadeleye devam edeceğime dair yemin ettim."

1954'te Guatemala'da solcu başkan Jacobo Arbenz'in CIA'nın tezgâhladığı bir darbeyle devrildiğine tanık olunca kaçınılmaz biçimde siyasetin içine biraz daha girdi. Guevara kendini "adamakıllı bu işe vermişti" ve çatışmalara girmek için "can atıyordu" "Burada büyük şamata var. Silah ve bomba sesleri, nutuklar, diğer olaylar monotonluğu ortadan kaldırıyor," diye yazmıştı. 1954 sonbaharında Guatemala'dan ayrıldığında inançlı bir Marksist ve yetişmekte olan bir savaş âşığıydı.

Bir sonraki durağı Mexico City, Meksika'nın kendi devrimine (1910–20) sahne olduğu günlerden uzaklaşalı çok olmuştu. Yazar Carlos Fuentes'in "azgelişmişliğin başkenti" dediği şehir, hızla büyüyerek çirkin ve kalabalık, ancak canlı bir megapol haline gelmişti. Meksika, solcu Kurumsal Devrimci Parti (PRI) tarafından yönetil-

diğinden başkenti, 1940'ta burada öldürülen Leon Troçki gibi sürgünler, 1940'lar ve 50'lerde düzenli olarak gelen Jack Kerouac ve 1949'dan 1952'ye kadar burada yaşayan William S. Burroughs gibi edebiyatçı asiler için bir çekim merkeziydi.

Che, Mexico City'deyken Temmuz 1955'te günlüğüne "Kübalı devrimci Fidel Castro ile tanıştım" notunu kaydetmişti. Guevara ondan etkilenmişti: "Genç ve zeki bir adam. Kendinden çok emin ve olağanüstü cüretli. Sanırım iyi anlaşacağız." Gerçekten öyle iyi anlaşmışlardı ki, Guevara derhal M-26-7 hareketine katıldı.

Hareketin çekiciliğinde kısmen Guevara'nın "felaket gibi bir evlilik ilişkisi" dediği durumdan kaçmasını sağlamasının da payı vardı. Che kendisinden birkaç yaş büyük, dolgun ve pek çekici görünümü olmayan Kızılderili kökenli Hilda Gadea ile Guatemala'da tanışmış, kadın hamile kalınca evlenmişlerdi. Yeni doğan kızını çok sevmesine rağmen "sıkıcı bir aile babası" olarak yerleşik bir hayat sürmesi imkânsızdı. Artık bunu yapmasına da gerek kalmamıştı. Ayaklanma sırasında daha genç ve güzel bir kızla tanıştı. Aleida March adlı bu devrimci aktivist onun ikinci karısı oldu. (Sonuna kadar iyi bir sosyalist olan Hilda, Che'nin tüm enerjisini "Amerika'nın özgürlük mücadelesine" harcaması için ondan dostça boşanmayı kabul ettiğini söylemişti.)

Guevara başlangıçta sıhhiye subayı olarak hizmet veriyordu, fakat askeri eğitimde ve daha sonra askeri harekâtlarda üstün başarı gösterdi. Astım rahatsızlığına rağmen tıpkı Garibaldi ve Wingate gibi kendini amansızca zorlayarak, bazı Kübalıların yabancı olduğu için ondan hoşlanmamasına rağmen sonunda bir *commandante* oldu. (Titiz yoldaşları özellikle onun banyo yapmaya tenezzül etmemesine hayret ediyordu.) Guevara'nın yükselişinin püf noktası, Castro'dan daha entelektüel ve disiplinli olmasına rağmen onun önceliğine asla meydan okumamasıydı; sadece bir üst düzey lidere yer vardı.[121]

Alegría de Pío'daki tek taraflı pusuda Castro'nun adamlarının çoğu öldürüldüğü veya yakalandığı için Batista, M-26-7'nin işinin bittiğine inanarak kuvvetlerinin büyük bölümünü Sierra Maestra'dan geri çekmişti. Böylece hayatta kalan az sayıdaki direnişçi toparlanıp dost köylülerin yardımıyla tekrar bir araya gelme olanağı buldu. Mao gibi Castro da adamlarına köylülere saygılı davranma talimatı vermişti. Aldıkları yiyeceğin, kaldıkları yerin parasını daima ödediler ve halka kötü davranan isyancıları cezalandırdılar. Bu durum, halktan devamlı çalan ve kötü davranan Batista ordusuna göre takdirle karşılanan bir zıtlıktı. Castro aynı zamanda "muhbirleri ve sömürücüleri" cezalandırmak üzere "halk mahkemeleri" kuruyordu. Bu kategoriler karşısına çıkan herkesi içine katabilecek kadar esnekti. Bütün

başarılı direnişçiler gibi o da halkı seferber etmek için korku ve sevgiyi, çekicilik ve cezayı birlikte nasıl kullanacağını iyi biliyordu.

Muhbirler sorun yaratmaya devam ediyordu. Köylünün biri 30 Ocak 1957'de Kır Muhafızlarını gerilla kampına sevk ederek Batista'nın uçaklarının bombalamasına yol açtı. Haini bizzat Guevara öldürdü; kimse bu işi yapmaya cesaret edememişti.[122] Alegría de Pio'da olduğu gibi isyancılar bir kez daha küçük gruplar halinde dağılmak zorunda kaldı. Yine kıl payı kurtuldular. Ve yine geri döndüler.

Onların yeniden güçlenmesinde 17 Şubat 1957'de saklandıkları uzak bölgeye gelen bir *New York Times* muhabirinin hiç küçümsenmeyecek payı vardı. José Martí 1895'de Oriente'ye çıktıktan kısa bir süre sonra *New York Herald* muhabiriyle bir röportaj ayarlamıştı. Castro da bilinçli olarak onu taklit ediyordu. Aynı zamanda Edgar Snow'u akıllıca kullanan Mao'yu farkında olmadan taklit ediyordu. Castro'nun yazmanı Herbert L. Matthews adlı bir köşe yazarıydı. Bu adamın ister Habeşistan'ı istila eden faşistler ister İspanya İçsavaşı'nda çarpışan cumhuriyetçiler olsun, kendini konu ettiği kişilerle özdeşleştirmeye eğilimi vardı. Rivayete göre Castro bu saf muhabirin İsyan Ordusu'nun ne kadar küçük ve zor durumda olduğunu anlamaması için adamlarını daire çizecek şekilde yürütmüştü. Bu hikâye muhtemelen uydurmaydı, fakat bir yardımcısının, gerçekte mevcut olmayan bir "ikinci kol"dan hayali bir mesaj getirdiği doğruydu. Gelen adam kendi kuvvetlerinin "on ila kırk kişilik gruplar halinde" operasyon yaptığıyla övünüyordu. Oysa ordunun toplamı kırk adamı bulmuyordu.

Saf Matthews, Castro'nun abartılı masallarını yutmuş ve bunları *New York Times*'ın baş sayfasında haber yapmıştı. "Küba gençliğinin kahramanı canlı olup Küba'da radikal, demokratik ve dolayısıyla anti-komünist yeni bir düzen yaratmak için çetin bir şekilde ve başarıyla savaşıyor," diye yazmıştı. Batista o sırada sansürü geçici olarak kaldırdığından haberler Küba'da yeniden basıldığında sansasyon yarattı. Kübalılar defalarca Castro'nun öldürüldüğünü duymuştu. Şimdi "ideallerin adamı, dikkat çekici liderlik vasıflarına sahip cesur insan 'Senor Castro'nun Sierra Maestra'ya hâkim olduğunu, General Batista'nın Castro isyanını artık bastıramayacağını" öğrenmişlerdi. Matthews'un iddiaları abartılıydı ama artık olması beklendiği için gerçekleşen birer kehanet haline gelmişti. Bu olay, modern gerilla savaşında "enformasyon harekâtının" giderek artan ve bazen belirleyici olan etkisinin en yeni örneğiydi.[123]

Matthews destanının fazla dikkat çekmeyen bir yönü, Küba şehirlerinde yeraltı devrimci hareketinin oynadığı roldü. Matthews, Castro'nun Havana'da irtibatta olduğu kişiler vasıtasıyla New York'tan getirilmişti. Diğer şehirli radikaller Çinli

komünistlerin 1936'da Edgar Snow'u götürdüğü gibi Batista'nın kontrol noktalarını atlatarak onu randevuya götürdüler ve geri getirdiler. Kübalı devrimciler aynı hizmeti CBS'ten Bob Taber gibi muhabirler için de yapacaktı. Bu muhabir Mayıs 1957'de Castro'yla şaşaalı bir röportaj yaptı: *Sierra Maestra'nın İsyancıları: Küba'nın Orman Savaşçılarının Öyküsü*.

Şehirli destek örgütünün verdiği pek çok hizmetten biri, Castro adına propaganda yapmak ve ona asker, para, ilaç, silah, cephane, erzak ve giysi sağlamaktı. Ovalarda 10.000 kadar devrimci olduğu tahmin ediliyordu. Dağlardan daha fazla olan bu rakam 1958 öncesine göre çok daha önemliydi.[124] Bunların pek azı Marksist idi ve geri kalan çoğunluk içinde Castro'nun rakibi çoktu. Bunların arasında karizmatik öğrenci lideri José Antonio Echevarría da vardı. Matthews'un makalelerinin yayınlanmasının ardından Echevarría, Castro'yu gölgede bırakmak amacıyla başkanlık sarayına sonu hüsranla biten bir baskın düzenledi. Onun ölümü, önemli rakiplerinden birinin ortadan kalkması bakımından Castro için beklenmedik bir şanstı.

Bununla birlikte, diğer şehirli radikaller savaşmayı sürdürdü. Grevler ve isyanlar düzenleyip sayısız sabotaj ve terör eylemi gerçekleştirdiler. Bunların arasında Havana dışında bir depodaki 400.000 galon jet yakıtını ateşe vermek, ulusal bankayı kısa süreliğine işgal etmek ve Küba'yı ziyaret eden Arjantinli araba yarışçısını kaçırmak gibi eylemler vardı. Bu tür etkinlikler başarısız olduğu zaman bile hükümetin dikkatini Sierra Maestra'daki gerillalardan alıp diktatör üzerinde baskı oluşmasına yol açıyordu.

Küba halkının Batista'ya karşı geniş çaplı tavrı olmasa Castro'nun başarıya ulaşması olanaksızdı. En varlıklı işadamları bile onun davasına katkıda bulundu. Bazıları kuşkusuz siyasi kargaşaya karşı direnişten yana tavır almıştı, diğerleri Batista'dan gerçekten nefret ediyordu ve Castro'nun ılımlı reform vaatlerine kanmıştı. Mart 1958'de, 200.000 kişiyi temsil eden 46 sivil toplum örgütü Batista'ya istifa çağrısında bulundu.[125] Fakat diğer rejim karşıtlarının yoğun çabalarına rağmen öldürücüyü darbeyi indiren *barbudos* (sakallılar) oldu ve ödülleri liderleri topladı.

1958 yazında gerillaların dağlardaki "kurtarılmış bölgelerinde" büyük çaplı bir işgal girişimini püskürtmesi dönüm noktası oldu. Batista uçaklar ve toplarla desteklenen 10.000 askeri bölgeye yığmıştı. Castro'nun sadece 300 civarında savaşçısı vardı ama coğrafi koşullar ondan yanaydı. Ordu bırakın cipleri, atların bile geçemeyeceği "dik ve tehlikeli" yollarda ilerlemek zorunda kaldı. Castro'nun "ustaca kamufle edilmiş kulübesine" ancak "bitmek bilmez bir yamaçta, diken-

li ağaçların arasından tehlikeli bir tırmanışla" ulaşılabiliyordu. Böylece savunma konumundaki az sayıda gerilla, çok daha büyük bir taarruz kuvvetini durdurma olanağı buldu. Yetmiş altı gün sonra, muazzam miktarda silahın yanı sıra 1500 ölü, yaralı ve esir veren Batista saldırıya son vermek zorunda kaldı.[126]

Castro, Ağustos 1958 sonunda kendi taarruzunu başlattı. Mao gibi şehirleri kırlardan kuşatmayı planlamıştı ama Küba'nın Çin'den çok daha küçük bir ülke olduğu hesaba katılsa bile, kuvvetleri Mao'nun kuvvetlerine göre gülünç derecede küçük kalıyordu. Camilo Cienfuegos 82 kişilik bir birliği dağlardan indirdi. Che Guevara 150 kişilik başka bir birliğin başına geçti. 800 kilometre uzaktaki Havana'ya doğru yürümeye başladılar. Castro da Eylül'de 230 kişilik üçüncü birliğin başında Santiago'yu almak üzere yürüyüşe geçti. Konvansiyonel bir savaş olsa bu küçük birliklerin en ufak bir kazanma şansı yoktu. Ne var ki, Küba ordusunun morali bozulmuştu ve Batista'ya inancı kaybolmuştu. Batista, "ordunun işleri kötüden daha kötüye giderken panik artıyordu" diye durumu kabullenmişti.[127]

Sayısı artık 340 adama ulaşmış Guevara'nın birliği 29 Aralık 1958'de Küba'nın orta bölgesindeki Santa Clara şehrine saldırdı. Ulaşım ağlarının buluştuğu bu 150.000 nüfuslu şehir 3500 askerin barındığı bir kışlaya sahipti. Üç gün süren kanlı sokak çatışmaları, Kızıl Gömleklilerin 1860'da Palermo'ya saldırmasını hatırlatıyordu. Garibaldi gibi Guevara da sokaklara barikatlar kurup askerlerin üstüne molotofkokteyli atan sivillerin yardımıyla başarıya ulaştı. Santa Clara'nın düşmesinden sonra İsyan Ordusu ile Havana arasında hiçbir engel kalmamıştı.[128]

ABD de Batista'yı artık tamamen terk etmişti. Onun yanında, halkın sempatisini kazanmasını sağlayacak türden reformlar yapmaya sevk edecek Edward Lansdale tarzı etkili bir danışman yoktu. Bu dik başlı müttefikten bıkmış olan Eisenhower yönetimi Mart 1958'de silah sevkiyatını durdurdu. Onun altını oymak isteyen CIA yönetimi de M-26-7 hareketine gizlice para yardımı yaptı.[129]

Batista'nın yılın son günü ülkeden kaçmaktan başka çaresi kalmamıştı. Geride bıraktıklarının dökümünü büyük bir üzüntüyle şöyle yazmıştı: "Takım elbiseler, kıyafetler, çocukların oyuncakları, aile büyüklerinin at yarışlarında kazandığı kupalar, doğum günlerinde çocuklara verilen pahalı hediyeler, tablolar ve sanat eserleri, First Lady'nin mücevher ve takıları, 1930'lardan beri benim aldığım veya hediye edilen kişisel eşyalarım."[130] Dominik Cumhuriyeti'ne vardığı zaman kendisine küçük bir kuvvete karşı nasıl kaybettiğini soran gazetecilere, "Ordu isyancıların gerilla taktiklerine karşı koymaya hazırlıklı değildi," cevabını verdi.[131]

İsyancı askerler 1959 yılında 1 Ocak'ı 2 Ocak'a bağlayan gece, halkın büyük coşkusu eşliğinde başkente girdi. Bir zamanlar yasak olan M-26-7'nin kırmızı-siyah bayrağı, bir sağanaktan sonra açan çiçekler gibi birdenbire her yerde bitiverdi. Sokaklarda arabalar korna çalarak dolaşıyor, yollara biriken halk bu talihsiz ada-

nın yeni yılla birlikte yeni bir dünyaya kapılarını açtığını düşünerek seviniyordu. Aynı gün Castro, 1953'te hareketini başlattığı Santiago'ya yürüdü. Bu kez Moncada kışlasını tek bir silah atmadan ele geçirmişti. Geriye sadece iktidarını pekiştirmesi kalmıştı.[132]

54

FOCO MU LOCO MU?

Che'nin Don Kişotvari Serüveni, 1965-1967

30'den fazla savaşçıyı asla bir arada göremeyen 26 Temmuz Hareketi, mücadelenin ancak sonunda[133] 40.000 kişilik bir orduyu yenip 6 milyonluk bir ülkeyi ele geçirerek imkânsız gibi görünen bir gerilla zaferi kazanmıştı. Çin'de veya Vietnam'da olsun, zafere ulaşan diğer komünist hareketler iktidara geldikleri sırada büyük bir güce ulaşmıştı. Yunanistan'dan Filipinler'e kadar başarısız olan direniş hareketlerinin bile daha fazla savaşçısı vardı. Maocu doktrini çiğneyen Castro, asla düzenli bir ordu kurmayı düşünmedi ve Mao veya Ho'nun tersine, onun devrimi Küba diasporasının bağışları dışında fazla yardım görmeden zafere ulaştı. (Sovyet yardımının başlamasına daha çok vardı.)

Küçük ölçekli saldırılarla kamuoyu yaratmaya yönelik büyük ölçekli çabaları ustaca bir araya getiren Castro, iktidara gelişinin kaçınılmazlığı konusunda dâhice bir hava yaratmıştı. Moncada kışlası saldırısından sonra hapse atıldığı zaman bile, askeri yenilgiyi propaganda zaferine dönüştürmede olağanüstü bir yetenek sergilemişti. Bununla birlikte Batista'nın kıyaslandığı zaman Çang Kay Şek'i bile güçlü gösteren zayıflığı olmasaydı başarıya ulaşması olanaksızdı. Batista, gırtlağına kadar yolsuzluğa bulaşmış, halk desteği olmayan bir rejimin başındaydı. Kâğıt üstünde heybetli görünen ordusunun komutanları meziyete göre değil kişisel sadakate göre seçilmişti. Askerlerinin çoğu savaşma niyeti olmayan, zorunlu olarak askere alınmış insanlardı. Bu durum, iki yıl süren savaş boyunca ölen asker sayısının neden 300'den az olduğunu açıklamaya yardımcı olur.[134] Batista'nın adamları nasıl Castro'nun adamlarının dengi olamazsa, kendisi de taktik manevralar konusunda bu "kurnaz" asi komutan karşısında saf dışı olmuştu.[135] Castro ideolojik görüşlerini gizleyip Marksist olmayan muhalefet güçleriyle ittifak yapma konusunda özel-

likle mahirane davranmıştı. M-26-7 hareketine "komünistlerin sızmasını", hatta "Amerikan karşıtı olduğu" söylentilerini kesinlikle reddetmişti.[136]

Yarattığı denge görüntüsünün ortadan kalkması uzun sürmedi. Yüzlerce düşmanını infaz edip seçim yapmayı reddetti. Büyük topraklara el koydu ve fiyat denetimleri uyguladı. Sovyetler Birliği'yle ittifak yapması, bağımsız basını ve siyasi partileri yasaklaması, Batista'dan daha baskıcı bir polis devleti kurmasıyla birlikte Castro, Küba'yı 1960'ların başında komünist bir devlet haline getirdi. Bunun üzerine eski yoldaşlarının birçoğu ondan uzaklaşırken telaşa düşen ABD Hükümeti onu devirmek için bazılarını Edward Lansdale'in denetlediği yoğun çabalar içine girdi. Castro kendisine yönelik tehditlere karşı, onu daha başından komünizme yönelten Che Guevara ve kardeşi Raul'un sarsılmaz sadakatine güveniyordu.

Sıkı bir Marksist olan Guevara, zamanla fazla yumuşak olduğu gerekçesiyle Sovyetler Birliği'ne sırt çevirip model olarak Maocu Çin'i benimsedi. Mao gibi kitlesel katliamlar düzenleyen biri olmamakla birlikte kan dökme konusunda vicdan azabı duymuyordu. Bir zamanlar şöyle yazmıştı: "Burun deliklerimin keskin barut ve kan kokusuyla, düşmanın ölümü düşüncesiyle büyüdüğünü hissediyorum."[137] Castro onun bu kana düşkünlüğünden yararlandı ve 1959 başında La Cabana Hapishanesi'nin komutanı olarak atadı. Guevara, Havana Limanı'nın girişini koruyan bu eski taş kalede, baştan savma duruşmalar sonunda yüzlerce "karşıdevrimcinin" infazını yönetti. Bu kirli iş tamamlandıktan sonra rejimin gezici elçisi, sanayi bakanı ve ulusal bankanın başkanı oldu.

Guevara banka yöneticiliğini nasıl aldığı konusunda esprili bir cevap veriyordu. Buna göre Castro bir toplantıda, odada "komünist" kimse olup olmadığını sormuştu. Elini kaldıran Guevara sonradan aslında Castro'nun komünist değil, ekonomist sorduğunu fark etmişti.[138] Ekonomi konusunda bilgisiz olduğunu kendisi de kabul eden birini büyük sektörlerin sorumluluğuna getirmek akıllıca bir seçim değildi. Guevara zoraki sanayileşmeye ve toprakları kamulaştırmaya meraklı olması ve işçilere fazla ücret ödemeye karşı çıkması ("Sosyalist insan" toplumun yararı için çalışmalıdır, diye düşünüyordu) nedeniyle şeker üretiminde felaket gibi bir düşüşe neden oldu. Bu da bir zamanlar Latin Amerika'nın en zenginlerinden biri olan ülkenin yoksullaşmasına yol açtı. Küba sonraki yıllarda Sovyet yardımına bağımlı hale geldi.

Che çok geçmeden yaptığı işten sıkıldı ve yeni heyecanlar aramaya başladı. Kendisini bir "serüvenci" ve "20. yüzyılda yaşayan bir *condottiere*" olarak tanımlıyordu.[140] Güzel yemekleri ve içkiyi, liderlik yapmayı seven Castro'nun aksine, güce veya ayrıcalığa metelik vermeyecek kadar azla yetinmesini bilen bir insandı. Çocuklarından biri hastalandığında karısı onu hastaneye götürmek için makam arabasını isteyince, herkes gibi otobüse binmesini, benzinin "halka" ait olduğunu

ve kişisel maksatlarla kullanamayacağını söyledi.[141] Guevara bir idealist ya da deyim yerindeyse "Aziz Karl"a tapan bir fanatikti. Kendini "Kuzey Amerika şeklini almış Roma İmparatorluğu ile boğuşan" ilk Hıristiyanlara benzetiyordu. Garibaldi gibi o da hükmetmeye hiç heves etmiyordu; ebedi bir devrimciydi. "Emperyalizme, sömürgeciliğe ve yeni sömürgeciliğe" yeni darbeler indirmeye, sık sık alıntı yapılan ifadesiyle, "iki, üç, daha fazla Vietnam" yaratmaya hevesliydi.[142]

1960'ta solcu haçlılar için bir el kılavuzu olarak nitelenebilecek *La guerra de guerrillas'ı* (Gerilla Savaşı) bastı. Broşürün büyük kısmı bir izci elkitabına uygun düşecek pratik tavsiyelerle doluydu. Örneğin, "Fazladan bir pantolon dışında, yanınızda iç çamaşırı veya başka kıyafetler taşımayın," deniyordu. Guevara'nın yeni ufuklar açan katkısı, gerilla savaşçılarının dönüştürücü yetenekleri –*foco* yani devrimin odak noktası– üzerinde durmasıydı. "Devrim yapmak için bütün koşulların oluşmasını beklemek gerekmez, ayaklanma bu koşulları yaratabilir." Yardımcısı olan Fransız aydın Régis Debray, onun bu görüşünü *Devrimde Devrim* adlı kendi manifestosunda daha yaygın hale getirdi. "Geleceği belirleyecek olan, siyasi değil askeri odak noktasının oluşturulmasıdır," diye yazmıştı.[143]

Foco teorisi romantik ve ilham vericiydi ama bir uzmanın belirttiği üzere, "Küba tecrübesinin ciddi ölçüde çarpıtılmasına" dayanıyordu. Buna göre teori, şehirlerdeki yeraltı hareketinin oynadığı hayati rolü görmezden geliyordu.[144] *Foco* teorisi doğduğu yer olan Küba'da işe yaramazsa başka bir yerde şansı olabilir miydi? Bu teori, sonunda en önemli savunucusunu yeri belli olmayan bir mezara sokacak bir seraptan ibaretti.

Che fikirlerini sınamaya, bağımsızlığını yeni kazanmış, Soğuk Savaş'ın cephesi olarak görülen çalkantılar içindeki Kongo'da uygulamaya karar verdi. Ülkenin bağımsızlıktan sonraki ilk lideri Patrice Lumumba'nın 1961'de devrilip öldürülmesinin ardından, Sovyet ve Çin desteği almış muhtelif isyancı gruplar Batı'nın desteklediği zayıf rejimi yıkmaya çalışıyordu. General Joseph Mobutu komutasındaki Kongo Silahlı Kuvvetleri, "Deli Mike" lakaplı Albay Hoare komutasındaki 1000 Güney Afrikalı paralı askerin desteğiyle, isyancılara karşı savaşıyordu. Guevara komünist destekli isyancılara yardım etmek amacıyla 130 Kübalı askerle yola çıktı.

Kongolu isyancılar sadece Tanganyika Gölü'nün batı kıyısında ince bir "kurtarılmış" toprak parçasını ellerinde tutuyordu. Etrafı palmiye ormanlarıyla kaplı, geniş bir içdeniz sayılabilecek bu göl, Avrupalı bakış açısıyla 1858'de Sir Richard Francis Burton ve John Speke tarafından "keşfedilmişti". Göl sömürgecilik çağında Belçika Kongosunu Alman Doğu Afrikasından ayırırken, şimdi Kongo'yu Burundi

ve Tanzanya'dan ayırıyordu. Che, 1965'te orada gördüklerinden dehşete kapılmıştı. Günlüğüne şunları yazmıştı: "Halk Kurtuluş Ordusu'nun temel özelliği asalak bir ordu olmasından ibaret. Askerleri ne çalışıyor, ne eğitim yapıyor, ne de savaşıyor; halktan erzak isteyip çalışmasını talep ediyorlar ve bunu bazen aşırı sertlikle yapıyorlar."

Che eğitim ve disiplini geliştirmek için çok çalışmasına rağmen yeni yoldaşları Castro'nun grubunda bulunan mevcut hedeflere bağlılıktan yoksun olduğu için başarılı olamadı. Subaylar çoğu zaman Darüsselam'da lüks içinde yaşadığından cephede bulunmuyordu. Bulunsalar bile "bütün gün içerek sonunda inanılmaz bir hale geliyorlardı." Subaylar arada bir askerlerinin başında çatışmaya girse bile, "kaçma konusunda başı çekiyorlardı." Sıradan savaşçılar "bir tüfek ve üniforma, hatta bazen sadece postal sahibi olmaktan ve bölgede belli bir otorite uygulamaktan" dolayı mutluydu. "Devrimci bilinçten" kesinlikle yoksunlardı. Aslında "kabile topraklarının geleneksel ufku dışında ileriye dönük her türlü bakış açısından" yoksundular. Marksizm-Leninizmden çok büyücülüğe inanıyorlardı; hekimlerin onları düşman kurşunlarından koruyacak büyüler yapabileceğini sanıyorlardı. Bu adamlar kendi malzemelerini bile taşımayı reddediyordu; içerlemiş bir halde, önceleri "ben kamyon değilim," daha sonra da "ben Kübalı değilim," diyorlardı. Guevara onların "tembel ve disiplinsiz" olduğu sonucuna varmıştı. "Bunlarda kavga veya fedakârlık ruhu yok. Şimdiye kadar gördüğüm savaşçıların en kötü örneğiler."

Umut vaat etmeyen bu tür bir malzemeyle çalışmak cesaret kırıcıydı. Kübalıların sürekli malarya ve diğer tropikal hastalıklara yakalanması da işleri zorlaştırıyordu. Che bir keresinde, "24 saatte 30'dan fazla nöbet geldi," diye not almıştı. Sonunda bu iflah olmaz optimist bile durumun umutsuz olduğunu kabul etmek zorunda kaldı.

Che ve adamları Kasım 1965'te, geldikten yedi ay sonra Kongo'yu temelli olarak terk etti. Acımasız ve hırslı Mobutu birkaç gün içinde iktidarı ele geçirdi ve çalıp çırpmaya dayalı bir diktatörlük kurduğu ülkeye Zaire adını vererek otuz iki yıl boyunca yönetti. Sonunda Che'nin yardım etmeye çalıştığı isyancı liderlerden Laurent Kabila 1997'de onu devirdi. Gelgelelim o da selefi kadar yozlaşmış ve ve yolsuzluğa bulaşmış biri çıktı.[145]

Guevara, Afrika'da yaşadığı tecrübeyi olumlu gösterecek bir cila çekmeye kalkışmadı. Ölümünden uzun süre sonra basılan günlüğünün ilk cümlesi, "Bu bir başarısızlığın tarihçesidir," diye başlıyordu. Yine de bu felaket, onun devrimci ateşini söndürmeye yetmedi. 1966'da kısa bir süre için –sadece yeni bir sefere hazırlık yapmaya yetecek kadar– Küba'ya döndü. Yeni hedef olarak Güney Amerika'daki

merkezi konumu nedeniyle Bolivya'yı seçti. Kendi ülkesi Arjantin de dahil, komşu ülkelere devrimi yaymak amacıyla bu ülkeyi üs olarak kullanmayı umuyordu.

Bolivya'nın yoksul, çoğunluğu Kızılderili, kırsal nüfusu çok ve dağlık bir ülke olması ilk bakışta burayı ideal bir *foco* yeri haline getiriyordu. Ancak diğer bakımlardan umut vermekten çok uzaktı. Bolivya'da aslında 1952'de bir devrim yapılmış ve bunun sonucunda büyük maden şirketleri millileştirilirken topraklar köylüye dağıtılarak, bu kesim tutucu bir güç haline getirilmişti. 1964'te darbeyle iktidara gelen General René Barrientos iki yıl sonra düzenlenen seçimlerde oyların yüzde 60'tan fazlasını almıştı. Kızılderili dili Quechua konuşan bu popülist lider, köylülerle iyi geçinmeye dikkat ediyordu. Ayrıca Castroculuğun bütün Latin Amerika'ya yayılmasından korkan ABD'den önemli miktarda yardım alıyordu.

Che, Bolivya'ya Kasım 1966'da, saçları dökülmüş bir Uruguaylı ziraat uzmanı kılığında geldi. Ülkenin güneydoğusundaki ücra Nancahuazú bölgesinde kamp kurar kurmaz kendi gerilla talimnamesinde yer alan bütün ilkeleri çiğnemeye başladı. "Gerilla savaşçısı toplumsal reformcudur," diye yazmıştı ama burada dişe dokunur bir toplumsal reform ortaya koymadı. Ayrıca "Hükümetin bir tür halk oyuyla iktidara gelmesi durumunda... gerilla çıkışı destek bulamaz çünkü barışçı mücadele yöntemleri henüz tükenmemiştir," diye yazmıştı. Bolivya'da başkanın yönetimi seçimlerde onaylanmıştı.

Che kılavuzda "Gerilla savaşçısı etrafındaki kırsal alanı iyi bilmek zorundadır," diye devam etmişti ama Bolivya kırsalı onun ve adamları için tamamen yabancı bir yerdi. Başlangıçta 24 adamından sadece 9'u Bolivyalıydı ve bunların çoğu şehirliydi. "Gerilla savaşçısı bölge halkından tam destek almak zorundadır," diye yazmıştı ama grubuna tek bir köylü katılmamıştı. Nisan 1967'de günlüğüne, "Köylülerin muhbir olmaları dışında seferberliği söz konusu değil," diye yazarak durumu kabullenmişti. Ayrıca şehirlerdeki yeraltı direnişçilerinden de yardım almıyordu. Bolivya Komünist Partisi ondan gelmesini istememişti ve silahlı mücadele başlatmak için uygun bir zaman olmadığını düşünüyordu. Che kendi başına kalmıştı.

Guevara'nın ihlal ettiği bir diğer ilke "mutlak gizlilik, düşmanın ellerine hiçbir surette bilgi ulaştırmama" ilkesiydi. İki kişinin Mart 1967'de kaçmasıyla birlikte birliğin gizliliği ortadan kalktı. Küba parmağının ortaya çıkması, Başkan Barrientos'a yabancı işgalcilere karşı milliyetçi duyguları ayaklandırma fırsatı sağladı. Che'nin harekâtlarıyla ilgili yeni ayrıntılar, asilerle birkaç hafta geçirdikten sonra Nisan 1967'de yakalanan Régis Debray'ın sorgulanmasıyla öğrenildi. Kısa sürede İspanyolca konuşan 17 yeşil bereli, Che'yi durdurmakla görevli bir Bolivya muhafız taburunu eğitmek amacıyla bölgeye gönderildi. Komutanları Binbaşı Ralph "Pappy" Shelton, Kore Savaşı'nda ve Laos'taki gizli operasyonlarda yer almıştı. CIA ajanları onların operasyonlarına istihbarat sağlayacaktı.

En kalabalık olduğu dönemde 50 olan isyancı grup iki kola ayrılıp bazı güvenlik görevlilerini pusuya düşürse de yakın takip altında köşeye sıkışmaya başladı. Hava çok sıcak, orman çok yoğundu ve "sel gibi" yağmur durmak bilmiyordu. Durum kötüleştikçe Che'nin mizacı da sertleşmişti; en tecrübeli devrimcileri bile gözyaşlarına boğacak şekilde herkesi "çok ağır biçimde azarlıyordu." Sık sık hastalanıyordu ve astım ilacını kaybettiği için kuvvetten düşmüştü. İsyancıların ayrıca yiyeceği kalmamıştı. Karınlarını doyurmanın tek yolu köylüleri rehin almaktı. Doğal olarak bu davranış onlara dost kazandırmadığı gibi askerlerin izlerini bulmasını kolaylaştırdı.

Che ordunun "eylem sırasında daha fazla etkinlik sergilediğini" kabul ederken, kendi küçük kuvveti birbiri ardına yenilgiler alıyordu. 31 Ağustos 1967'de bir pusuda 10 savaşçısını kaybetti. Bir ay sonra, bir başka gerilla devriyesi tamamen yok edildi. 3 adam ölürken 2'si kaçtı. Sonunda yalnızca 17 savaşçı kalmıştı. 8 Ekim 1967 sabahı, dar bir kanyonun tabanında, bir köylünün ihbarıyla harekete geçen 100 Bolivyalı muhafız tarafından kıstırıldılar. Öğleyin başlayan silahlı çatışmada Guevara bacağından yaralanırken M2 tüfeğine makineli tüfek mermisi isabet ettiğinden kullanılamaz hale geldi. Kaçmaya çalışsa da topalladığı ve silahı olmadığı için fazla uzağa gidemedi.

Akşam karanlığı inerken Che kendisini yakalayanlar tarafından aksayarak yakındaki La Higuera adlı köye götürüldü ve kerpiçten yapılmış okul binasına hapsedildi. Ertesi sabah, Bolivya ordusuna danışmanlık yapan Küba doğumlu CIA yetkilisi Felix Rodriguez helikopterle köye gelip onu buldu. O karşılaşmayı daha sonra şöyle yazmıştı: "Elbiseleri paramparça olmuştu. Ayağındaki postallar çürümüştü. Saçı kirlenmiş ve kayış gibi olmuştu. Köylü ayaklanması hayali tam bir fiyaskoydu." Rodriguez onun hayatını boş yere kurtarmaya çalıştığını iddia etti. Bolivya üst komuta kademesinden "Senyor Guevara'nın ortadan kaldırılmasının gerçekleştirilmesine" yönelik emir gelmişti. Çatışmada 3 yakın arkadaşını kaybettiği için öfkeli olan bir çavuş bu pis işi yapmaya gönüllü oldu. Rodriguez, Che'nin "büyük bir cesaretle" öldüğünü kabul etmişti. Efsaneye göre son sözleri şöyleydi: "Beni öldürmeye geldiğini biliyorum. Ateş et korkak, sadece bir insan öldüreceksin."[146]

Che'nin cesedi bir şehit anıtı yaratmamak amacıyla toplu bir mezara gömüldü ve üzeri örtülerek uçak pisti yapıldı (pozitif teşhis amacıyla gömülmeden önce elleri kesilmişti). Cesedin gizemi 1997'ye kadar sürdü ve bu tarihte mezardan çıkarılarak Küba'ya götürülüp kahramanlara layık bir cenaze töreni yapıldı.

Che daha o tarihten çok önce, fotoğrafçı Alberto Korda'nın 1960'ta çektiği

ve gezegenin en çok bilinen imgelerinden biri haline gelen bereli fotoğrafıyla efsane mertebesine yükselmişti.[147] Onun bu ölçü dışı ünü, bir başka fanatik ancak kahramanca başarısızlığa benziyordu. Che gibi John Brown da zamanının ilerici düşüncelerinin öncüsüydü ve daha icat edilmeden önce "focoizm" uyguluyordu. Virjinya'da bir köle isyanı başlatma girişimi tıpkı Che'nin Bolivya'da komünist bir isyan başlatma girişimi gibi başarısız olmuştu. Hatta Brown da Harpers Ferry'de aşağı yukarı aynı sayıda adama; 22 kişiye sahipti. Tek fark, Brown'ın uğruna hayatını verdiği kölelik belası onun asılmasından sadece birkaç yıl sonra kaldırılırken, Che'nin öncülüğünü yaptığı devrimci güçlerin yenilgi üstüne yenilgi almasıydı.

Latin Amerika 1960'lar ve 1970'lerde Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC), El Salvador'daki Farabundo Martí Ulusal Kurtuluş Cephesi (FMLN), Uruguay'daki Tupamarolar ve Arjantin'deki Montonerolar gibi hayret verici çoklukta gerilla ve terör gruplarının beşiği oldu. Benzer isimlere, şiddete duydukları benzer yatkınlığa ve eylemlerini meşru göstermek üzere benzer ideolojilere sahip olan bu gruplar kendi güçlerini baltalayacak şekilde aralarında Troçkistler, Maocular ve Moskova yanlısı komünistler olarak bölünmüşlerdi.[148] Bu hareketlerin çoğuna "şanlı Küba Devrimi" esin kaynağı olmuştu. Bazıları Guevara'nın, "Gelişmemiş Amerika'da silahlı çatışmanın temel alanı kırsal bölgelerdir,"[149] tezine uygun olarak buralarda üs kurmuşlardı. Diğerleri; özellikle Arjantin, Brezilya, Şili ve Uruguay gibi daha şehirleşmiş ülkelerdeki hareketler Brezilyalı Marksist, Carlos Marighella'nın *Şehir Gerillasının Elkitabı*'nın (1970) etkisi altındaydı. Bu kılavuz, kırsal alan yerine şehirler için *foco* teorisi geliştirmişti.

Marighella, 1967'de kurulan terör örgütü Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin lideriydi. Örgüt ABD büyükelçisi dahil olmak üzere pek çok diplomatı ve bir Brezilya uçağını kaçırmış, sayısız banka soygunu yapmıştı. Marighella, Guevara'dan farklı hedefler üzerine odaklanmakla birlikte, şiddetin kurtuluşu sağlama gücü ve devrimcinin kahramanca nitelikleri hakkındaki görüşleri onunla aynıydı. Bu konuda şunları yazmıştı: "Günümüzde 'şiddeti' savunmak veya 'terörist' olmak onurlu insanları yüceltecek bir niteliktir çünkü utanç verici askeri diktatörlük ve onun vahşetine karşı silahlı mücadeleye giren bir devrimcinin eylemine eşdeğerdir."[150]

Bir başka benzerlik daha vardı: Marighella da Guevara gibi başarısız olmuştu. 1969'da Brezilya polisinin yaptığı baskında öldürüldü. Onun şehirde *foco* teorisi, tıpkı Che'nin Bolivya'da sona eren kırda *foco* teorisi gibi hızla ortadan kalktı.

Latin Amerika'da ister kırsal ister kentsel olsun hemen her isyancı grup aynı kaderi paylaştı. Bunun tek istisnası 1979'da Nikaragua'da iktidarı en az Batista kadar yolsuz, zayıf ve yetersiz Anastasio Somoza'nın elinden alan Sandinista hareketiydi. Fakat Sandinistalar asla tecrit olmuş bir *foco* hareketi değildi. 1961'den beri örgütlenen bu grup, rejim karşıtı geniş tabanlı bir hareketin parçasıydı. Bu hare-

kette Katolik kilisesi, ticaret odaları ve üst sınıfların büyük kesimi de yer alıyordu. Böyle bir gelişme Küba dışında Latin Amerika'nın hiçbir yerinde gerçekleşmemişti. Ve yine Küba'da olduğu gibi, Nikaragua'daki devrimcilerin işi ABD'nin eski rejime yardımı son anda kesmesiyle kolaylaşmıştı.[151]

Latin Amerikalı devrimci grupların büyük kısmı sonunda başarısız oldukları zaman bile, uzun zaman dilimleri boyunca ciddi ölçüde kan dökme olanağı buldular. Özellikle kırsal gerilla hareketleri onlarca yıl boyunca ayakta kalma becerisini gösterdi, fakat kaçınılmaz biçimde askeri darbelere yol açtıkları için yarattıkları toplumsal değişim genellikle olumsuzdu. Latin cuntaları güvenlik kuvvetlerini ve genellikle onlara eşlik eden paramiliter "ölüm timlerini" isyancıların ve şüpheli sempatizanlarının üstüne salıp katliamlar yaptılar. Bu sempatizanlar kategorisi her solcuyu içine alacak kadar genişti. Sadece Arjantin'deki "Kirli Savaş" sırasında 30.000 insanın öldüğü söyleniyordu (bu ismi, 1976'dan 1983'e kadar şüpheli solculara karşı savaş açan Buenos Aires cuntası bulmuştu).[152] Guatemala'daki toplam ölü sayısı daha yüksekti: 1960 ile 1996 arasında süren içsavaş tahminen 200.000 insanın canına mal olmuştu.[153]

Cezayir ve Hindiçini'nde sert önlemler içeren baskılar ters tepmişti. Burada direnişi bastırmaya çalışan güçler, halk desteği olmayan yabancılardı. Batista ve Somoza ise yerli rejimler tarafından uygulandığı zaman bile baskıların nasıl ters teptiğinin örneğiydi. Fakat 1970'lerin başında Latin Amerikalıların çoğu artan şiddet ve kaos ile komünist darbe olasılığı karşısında gerçekten kaygılanmaya başlamıştı. Bu durum, askeri rejimlerin düzeni sağlamak amacıyla aldığı sert önlemlere üstü örtülü olsa bile yaygın destek verilmesine yol açtı. Kriz geçtikten sonra kamuoyu generallerin aleyhine dönüyor ve sivil yönetimin geri gelmesini talep ediyordu. Yeni milenyum başlarken Latin Amerika'daki direnişlerin çoğunluğu bastırılmıştı. Kıtadaki ülkelerin çoğunda demokrasinin geri gelmesiyse tesadüf değildi.

Tüm bu komünist hareketlerin yenilgisinde Dominik Cumhuriyeti ve Grenada haricinde doğrudan Amerikan müdahalesi yoktu; ancak, özellikle 1980'lerde El Salvador'da ve 2000'lerde Kolombiya'da, Amerika'nın askeri desteğinin ciddi rolü vardı. Bu iki ülkedeki demokratik hükümetler, Batista veya Somoza'dan daha fazla miktarda Amerikan yardımı almaları sayesinde kendi ordularının aşırılıklarını frenlediler ve Templer'ın Malaya'da, Magsaysay'ın Filipinler'de yaptığı gibi "halk merkezli" kontrgerilla yöntemlerini benimsediler. El Salvador'da FMLN silahlı mücadeleyi bırakıp 1992'de siyasi parti haline geldi. Kolombiya'da FARC, Başkan Alvaro Uribe'nin 2002-2010 yılları arasındaki baskısına direnmekle kalmak-

la birlikte çapı çok küçülen bir örgüt haline geldi ve devrimden çok kaçakçılıkla ilgilenmeye başladı. İktidara gelmenin eşiğindeki bir direniş hareketini yenmedeki başarısı bakımından Uribe'nin adı, Gerald Templer ve Ramon Magsaysay ile birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan beri görülen en etkin kontrgerillacılar arasında yer almalıdır.[154] Bu ihtilaflardan Edward Lansdale çapında bir Amerikalı danışman çıkmamakla birlikte, Yeşil Berelilerin kendilerine verdiği adla pek çok "Sessiz Profesyonel" vardı. Bunlar yerli kontrgerilla kapasitesini güçlendirme konusunda önemli perde arkası roller oynadılar.

Elbette 1960'lar ve 1970'lerde devrimci şiddet salgınına tutulan tek yer Latin Amerika değildi. Bu salgın, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki ileri liberal demokrasileri bile etkisi altına alan bir olguydu. Mao, Ho ve Che'den –gerillacılığın tek isimli gurularından– esinlenen radikaller, her yerde "yerleşik düzene" karşı şiddetli saldırılar yaptılar. Pek çoğu Küba, Sovyetler Birliği, Doğu Almanya ve diğer komünist veya radikal devletlerin doğrudan desteğini aldılar. Bu süreçte yol gösterdikleri uluslararası terörizmin ikinci çağı, dökülen kan bakımından öncüsü olan anarşist çağı gölgede bıraktı.

55

68 VE 48 KUŞAĞI ÇOCUKLARI

Entebbe Baskını ve 1970'lerde Terörizm

Air France'ın 139 uçuş numaralı uçağı 27 Haziran 1976 Pazar günü Tel Aviv'den Paris'e giderken aktarma için indiği Atina havaalanından saat 12.20'de rahat bir kalkış yaptı. Kabin mürettebatı 246 yolcunun yemeğini hazırladığı sırada birinci sınıfın olduğu bölümden bir çığlık yükseldi. Uçuş mühendisi ne olduğuna bakmak için kokpitin kapısını açtığı anda elinde bir tabanca ile el bombası tutan sarışın bir gençle yüz yüze geldi. Genç adam Senor Garcia adına düzenlenmiş bir Peru pasaportu taşımakla birlikte asıl adı Wilfried Böse idi ve Kızıl Ordu Fraksiyonu'nun bir koluna bağlıydı. Bu örgüt halk arasında kurucularının adıyla Baader-Meinhof Çetesi olarak biliniyordu. Uçakta Böse'nin kız arkadaşı, Devrimci Hücreler üyesi Brigitte Kuhlmann da vardı. Saçını atkuyruğu yapıp gözlük takmış olan Kuhlmann elindeki tabanca ve el bombasını sallayarak birinci sınıf kabinini kontrol altına aldı. Aynı esnada ekonomi bölümünde bulunan iki Arap, umursamazlığıyla ünlü Yunan havaalanı polisine fark ettirmeden teneke şeker kutuları içinde uçağa soktukları el bombalarını tutuyordu. Kuhlmann bunlara "Yoldaş 39" ve "Yoldaş 55" diye hitap ediyordu. Feyiz Abdürrahim Cabir ve Ceyl Naci el-Arcam, İsrail çıkarlarını hedef alan onlarca irili ufaklı Filistinli gruptan biri olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) Özel Harekâtlar Komutanlığı'nın üyesiydi.

Bu ittifakın aykırı yapısı –yurdundan olmuş Filistinliler ile Batı'nın "suçlu beyaz çocukları"[155]– biraz sonra ortaya çıktı. Böse, Airbus A300'ün dahili anons sistemini açıp korku içindeki yolculara, "Che Guevara Kuvveti ile Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Gazze Komandolarının" kontrolü altında olduklarını duyurdu. Bu birbirinden çok uzaktaki iki terör örgütü arasındaki bağ da az sonra açıklığa kavuştu. Korsanlar İsrail, Fransa, Batı Almanya, İsviçre ve Kenya gibi birbirinden çok farklı ülkelerde

tutuklu bulunan 53 teröristin serbest bırakılmasını talep ediyordu. bunların arasında bulunan bir Japon Kızıl Ordu üyesi 1972'de FHKC adına günümüzde Ben Gurion adını taşıyan İsrail'deki Lod Havaalanı'nda 26 yolcuyu vurmuştu. Korsanlar bu talebi Libya'da yakıt ikmali yaptıktan sonra indikleri Uganda'nın Entebbe Havaalanı'nda, 28 Haziran Pazartesi sabahı, saat 3.15'te açıkladılar. Uçağın kaçırılması tüm dünya televizyonlarında anında en önemli haber oldu.

Doğruluğu kesin olmasa da Lenin tarafından söylendiği öne sürülen ünlü bir söz vardır: "Terörizmin amacı korku yaratmaktır." Belle Époque çağının anarşistleri gazete ve dergilerin bu maksatla nasıl kullanılacağını göstermişti ama televizyonun yaygınlaşması, haleflerinin 20. yüzyıl sonlarında mesajlarını çok geniş kitlelere iletmesini sağladı. 1970 ve 80'lerdeki pek çok örneği gibi bu "rehine krizi" de medya tarafından en azından sürpriz biçimde sonuçlanana kadar sürdü ve korsanların maksadına ulaşmasına, yani İsrail ve destekçilerinde korku yaratmaya büyük katkıda bulundu.

Dehşete kapılan rehineler, Ugandalı askerler uçağın etrafını sardığında neyle karşılaşacaklarını bilmiyordu. Kurtarılmak üzere miydiler? Ancak kısa sürede, Uganda'nın çılgın diktatörü İdi Amin Dada'nın teröristlerle işbirliği yaptığı ortaya çıktı. Uganda önceden İsrail'le iyi ilişkiler içinde olmasına karşın, Müslüman olan İdi Amin 1971'de askeri darbeyle iktidara geldikten sonra Filistin davasını benimsemişti. Libya ve Suudi Arabistan'la yakın ilişki kurması sayesinde sağladığı mali yardım, berbat durumdaki ekonomiyi sübvanse etmesine yaradı. Ülke ekonomisi onun en başarılı işletmelerin sahibi olan Güney Asyalıları sınır dışı etme kararıyla ağır yara almıştı. İdi Amin, 1972'de Hitler'in "altı milyondan fazla Yahudiyi yakmakla doğru bir iş yaptığını" ilan etti. Dolayısıyla yolcular Uganda askerlerinin silahları altında havaalanının eski terminaline götürüldüğünde büyük korku içindeydi. Burada uçağı kaçıran 4 teröriste 6 arkadaşı katıldı. Bunlar Somali'nin başkenti Mogadişu'daki geçici karargâhından operasyonu yöneten Doktor Wadia Haddad'ın emri altındaydı. Diş hekimliği eğitimi almış, kültürlü bir insan olan Haddad, Marksist eğilimli FHKC'yi Beyrut'ta tanıştığı tıp öğrencisi Filistinli arkadaşı Corc Habaş'la birlikte 1967'de kurmuştu. Uzmanlıkları ses getirecek terör eylemleri yapmaktı; gözde hedefleriyse büyük yolcu uçaklarıydı.

Hava korsanlığı ticari hava taşımacılığı kadar eskiydi. Kayıtlara geçen ilk olay 1931'de meydana gelmiş, havadan propaganda broşürü atmak isteyen Perulu devrimciler bir Pan Am uçağını kaçırmıştı. İlk uçak bombalama olayıysa bundan sadece iki yıl sonra gerçekleşmişti. Cleveland'dan Chicago'ya giden United şirketine ait uçak havaya uçurulmuş ve uçakta bulunan 7 kişinin hepsi ölmüştü.[156] Fakat Habaş ve Haddad uçak korsanlığını yeni boyutlara taşıyarak bu eylemi 1970'lerin simge terör taktiği haline getirmişti. Bu tıpkı el yapımı bombaların anarşizm çağının, ara-

ba bombalarının da 2000'lerin simgesi olması gibi bir durumdu. FHKC eylemcileri önce 1968'de bir El Al uçağını kaçırdılar. Ardından Şubat 1970'te bir Swissair uçağını havada patlattılar ve bir saldırı cinneti içinde Eylül 1970'te aynı anda dört Batılı uçağı kaçırdılar. İsrail bunlara tepki olarak 1968'de Beyrut'a komandolarını göndererek 14 boş uçağı yerdeyken hava uçurdu. Ayrıca El Al uçaklarında silahlı güvenlik görevlilerinin yanı sıra diğer katı ve pahalı önlemleri yürürlüğe koydu. Bunun üzerine FHKC o kadar iyi korunmayan diğer ülke uçaklarına yöneldi. Habaş bile 1976'da İsrail'e ait olmayan ve askeri olmayan hedeflere yönelik eylemlerin çok ileriye gittiğini kabul etti. Haddad örgütten ayrılıp kendi aşırı radikal hizbi olan FHKC-Özel Harekâtlar Grubu'nu kurdu. Bu örgütün KGB'den önemli miktarda gizli destek alması, direnişçilere dışarıdan verilen desteğin öneminin ne ilk ne de son örneğiydi.[157]

139 uçuş numaralı uçağı ele geçiren FHKC-ÖHG üyeleri, Fransa ve diğer ülkelerin "Siyonist suçlara" ortaklık ettiğini ileri sürüyordu, fakat onların düşmanlığı doğrudan İsraillilere ve Yahudilere yönelikti. Böse, 29 Haziran Salı akşamı birtakım yolcuların eski terminalde ayrı bir odaya alınacağını duyurdu. Pasaportlardan isimleri okuduğu zaman, bunların hepsinin Yahudi olduğu anlaşıldı. Aralarında Holokost'tan sağ çıkanların da bulunduğu Yahudi yolcular için isimlerinin Alman aksanıyla okunması, ürpertici biçimde Auschwitz'i hatırlatıyordu. Doktor Mengele burada hemen ölecek olanları ve biraz daha yaşayacak olanları seçmişti. İki gün içinde Yahudi olmayan 148 kişi serbest bırakılarak Fransa'ya gönderildi. 94 Yahudi ile birlikte Air France'ın 12 mürettebatı cesur bir davranış sergileyerek kalmaya gönüllü olmuştu.

Yahudi olmayanların serbest bırakılması korsanlar açısından ölümcül bir hataydı. Bu kafile Paris'e varır varmaz İsrailli görevliler, onlardan Entebbe'nin genel planı hakkında hayati ayrıntılar öğrendi. Onların dışında askeri bir heyetle Uganda'ya giden İsrailli subaylar ile küçük bir uçak kiralayıp havaalanı üzerinde uçarak fotoğraf çeken iki Mossad ajanı da ek bilgiler sağladı. Onların verdiği bilgiler kurtarma operasyonunun planlanmasını sağladı.

Uçak kaçırıldığı andan itibaren Başbakan İzak Rabin, Savunma Bakanı Şimon Peres ve diğer bakanlar operasyon yapmayı veya İsrail'in daha önce birçok kez yaptığı gibi teröristlerin taleplerini kabul etmeyi tartıştılar. Geçmişteki kurtarma operasyonları fazla güven vermiyordu. En bilinen fiyasko 1972'de Münih Havaalanı'nda meydana gelmiş ve olimpiyat oyunları sırasında rehin alınan İsrailli sporcuları kurtarmak isteyen Almanların beceriksiz girişimi 9 rehinenin tümü ile 1 polisin ve 8 teröristten 8'inin ölümüyle sonuçlanmıştı. İsrail güvenlik kuvvetleri bu tür zor operasyonlara daha hazırlıklı olmakla birlikte genellikle daha başarılı olmuyorlardı. 1974'te Lübnan'dan sızan 3 Filistinli, Kuzey İsrail'deki Ma'alot'ta bir okulu ele geçirmişti. Ordu komandoları hızla harekete geçti ancak teröristleri

yeterince hızlı yakalayamadığı için 21 çocuğun öldürülmesine, onlarcasının yaralanmasına fırsat verdiler. Ertesi yıl bir Zodyak botla kıyıya çıkan 8 FKÖ üyesi, Tel Aviv'deki Savoy Oteli'ni ele geçirdi. Komandolar yine baskın yaptı. Bu kez 5 rehine salındı ama 3 askerle birlikte 8 rehine öldürüldü.

Bu iki operasyon kısaca "Birim" adıyla bilinen ve SAS örnek alınarak kurulan ordunun elit birliği Sayeret Matkal tarafından yapılmıştı. 1972'de 4 Filistinli, kaçırdıkları Sabena uçağını Lod Havaalanı'na indirdiğinde birlik daha şanslıydı. Havaalanı teknisyeni gibi beyaz tulumlar giymiş 16 komando, geleceğin başbakanları olan Yarbay Ehud Barak ve Teğmen Benjamin Netanyahu komutasında sadece 1 yolcunun kaybıyla uçağı kurtarmayı başardı, fakat rehine kurtarma birliğin uzmanlık alanı değildi ve daha önce yurttan bu kadar uzakta bir operasyon yapılmamıştı. Birim içinde Entebbe'ye uçma emri verileceğini düşünenlerin sayısı çok azdı. Buna rağmen başarılı bir operasyon planlamak için ellerinden geleni yaptılar.

Bütün dünyanın dikkati bir daha evlerini göremeyeceklerini düşünen rehineler üzerinde toplanmışken, İsrail'in üst düzey sivil ve askeri liderlerinin Gök Gürültüsü kod adı verilen operasyonunun kabul edilebilir kayıplarla başarılacağına güveni giderek artıyordu. Rabin 15 ila 20 rehine ve kurtarıcı ölse bile bunu yapmaya değeceğine karar verdi. Şantaja boyun eğmektense yapmak daha iyiydi.

3 Temmuz 1976 Cumartesi günü saat ikide adamakıllı yüklenmiş dört C-130 kargo uçağı Sina Yarımadası'ndan yaklaşık 4000 kilometre ötedeki Entebbe'ye gitmek üzere havalandı. Uçaklarda rehineleri kurtarmak üzere Birim'den 34 kişilik bir baskın timi vardı. Onların dışında operasyon sürerken Uganda ordusunu olay mahallinden uzak tutmak üzere 130'dan fazla asker ile 4 tane de hafif zırhlı araç vardı.

3-4 Temmuz 1976 gece yarısını bir dakika geçe ilk C-130 Entebbe'ye indi. Uganda ordu kıyafetleri giymiş olan Birim'in adamları birkaç saniye içinde sahte Uganda plakaları takılmış bir siyah Mercedes ve iki Land Rover'la karanlık pistte yol almaya başladı. Uçaktan eski terminale kadar 1,5 kilometrelik yolculuk sırasında nöbetçilerin bu kurnazlığı fark etmeyip limuzinde İdi Amin veya büyük yetkililerden biri olduğunu sanmaları için dua ettiler, fakat hedeflerine neredeyse 300 metre kala 2 nöbetçi onları durdurdu. Bir tanesi tüfeğini onlara doğrulttu. Sayeret Matkal komutanı Yarbay Jonathan "Yoni" Netanyahu ve Mercedes'te bulunan diğer asker, susturucu takılmış 22 kalibrelik Beretta tabancalarıyla ateş ettiler. Küçük kalibreli mermiler nöbetçiyi durduramayınca Land Rover'da bulunan bir komando, susturucusuz AK-47 silahıyla ateş açmak zorunda kaldı. Silah sesi teröristlere rehineleri öldürmek için yeterli vakit vererek bir felakete yol açabilirdi. Birim subaylarından biri, "Şaşırtma unsurunun tamamen buharlaştığını görüyordum," diye yazmıştı. Neyse ki Uganda üniformaları korsanları yanıltmıştı; bir kurtarma operasyonu değil İdi Amin'e karşı bir darbe girişimine tanık olduklarını zannettiler.

Mercedes ve Land Roverlar sert fren yapıp durduklarında terminalin ilerisine gitmişlerdi. O sırada "uzun süren ateş sesleri gecenin karanlığını yırtıyordu." Hedeflerine doğru koşan İsrailliler girmeyi planladıkları bir kapının bloke edilmiş olduğunu hayretler içinde fark ettiler. Yanlış istihbaratta bulunmuşlardı. Baskın bozguna uğramak üzereydi ki, Netanyahu öne doğru koştu ve adamlarının da peşinden gelmesini istedi. O anda terminalin içindeki teröristlerden biri ateş ederek onu vurdu. Ölümcül bir isabet alan Netanyahu yere düşmesine rağmen, kayıplar olduğu takdirde durulmaması için emir verdiğinden adamları koşmaya devam etti. Rehinelerin tutulduğu salona hızla dalan askerler binada bulunan Alman Wilfried Böse ve Brigitte Kuhlmann dahil 7 teröristin işini çabucak bitirdiler. O kargaşa içinde 3 rehine de ölmüştü ama diğerleri kurtulmuştu. İlk C-130'un inişinden itibaren sadece dört dakika geçmişti.

Bu esnada İsrail destek kuvveti kontrol kulesinden kararlı bir savunmacının isabetsiz ancak ısrarlı ateşine rağmen havaalanının güvenliğini sağlıyordu. Yaklaşık 50 Ugandalı askeri öldürüp takibi olanaksız kılmak için pistte bulunan yedi MİG avcı uçağını havaya uçurdular. Gece 1.40'ta son C-130 havalanmış ve uçaklar İsrail'e dönmeden önce yakıt ikmali için Kenya'ya uğramıştı. Geride sadece 1 rehine; yetmiş beş yaşındaki Dora Bloch bırakılmıştı. Kampala'da bir hastaneye götürülen kadın, birkaç gün sonra İdi Amin yandaşları tarafından öldürüldü.

Rehineler ve kurtarıcıları İsrail'de coşkulu bir halk topluluğu tarafından karşılandı. İnsanlar bu şekilde ordunun hazırlıksız yakalandığı 1973 Yom Kippur Savaşı'nda neredeyse felaketin eşiğinden dönülmesinin kötü anılarını silmek istiyorlardı. Kutlamalara sadece Birim'in üyeleri katılmıyordu; onlar Gök Gürültüsü Operasyonu'nda hayatını kaybeden tek asker olan komutanları Yoni Netanyahu için yas tutuyordu. (Bir başka asker hayatı boyunca sakat kalmıştı.) Yoni'nin anısı ailesi ve geleceğin başbakanı olan kardeşi Benjamin tarafından üstün kahramanlık mertebesine yükseltildi. Operasyon sadece o günün haberlerine değil kitaplara ve *Entebbe Baskını* (1977) gibi filmlere konu oldu. Bu filmde Charles Bronson, Peter Finch ve diğer Amerikalı oyuncular İsrailli yetkilileri oynadılar.

Entebbe operasyonu onca ününe rağmen sonrasıyla tam bir gizeme büründü. Wadi Haddad iki yıl sonra 1978'de, bağışıklık sistemini çökerten gizemli bir hastalık yüzünden yatırıldığı bir Doğu Alman hastanesinde öldü. Ancak otuz yıl sonra İsrail gizli servisi Mossad tarafından zehirlendiği açıklandı. Onun tatlıya düşkünlüğünü bilen servis, Filistinli bir ajan vasıtasıyla ona zehirli Belçika çikolataları göndermişti.[158]

Entebbe Baskını 1970'lerde Filistinlilerin yanı sıra Batılı terör gruplarına men-

sup sempatizanları ve işbirlikçilerinin gerçekleştirdiği, tarihe geçmiş pek çok terör eyleminden sadece biriydi. Daha önce de terörist gruplar vardı ve çokuluslu terörizm yeni bir şey değildi. Yaklaşık bir yüzyıl önce anarşistler öncülüğünü yapmıştı, fakat 1970'lerde, yani uluslararası terörizmin ikinci büyük döneminde bu eğilim yeni noktalara ulaştı. Teröristler Doğu Almanya'dan Libya'ya kadar değişen ülkelerde birbirlerinin eğitim kamplarına katıldılar, hatta saldırılarda işbirliği yaptılar.

Filistinlerin motivasyonu belliydi; onlar ellerinden alındığını düşündükleri yaşam hakkını ve İsrail tarafından işgal edilen toprakları geri istiyordu. Ya Batılı yandaşları ne istiyordu? 1970'lerde Batı'nın belli başlı terörist örgütleri şunlardı: Doğrudan Eylem (Fransa), Baader-Meinhof Çetesi, Kızıl Tugaylar (İtalya), Savaşan Komünist Hücreler (Belçika), Japon Kızıl Ordusu, IRA, Bask ETA, Yunan Devrimci 17 Kasım Örgütü, Quebec Özgürlük Cephesi, Kara Panterler, Hava Tahmincileri, Simbiyonez Kurtuluş Ordusu. Bunlar Latin Amerikalı çağdaşları ve Rus Nihilist öncüleri gibi çoğunlukla halihazırda okuyan veya mezun olmuş üniversite öğrencilerinden oluşuyordu. Altmışlar kuşağının en radikal üyeleri için, barışçıl gösteriler, işgal eylemleri, askerlik celp kâğıtlarının yakılması yeterli değildi. Onların "sisteme" karşı duyduğu öfke –ve doğruyu söylemek gerekirse amaçsız macera ve isyan aşkı– toplum polisine saldırmalarına, camları kırmalarına ve bazı örneklerde olduğu gibi banka soygunları, cinayetler ve rehin almalara yol açmıştı. Avrupalı birçok terörist grubunu destekleyen Doğu Alman gizli servisinin şefi Markus Wolf onların durumunu şöyle özetlemişti: "Onlar çoğunlukla üst orta sınıflara mensup şımarık ve histerik çocuklardı."[159]

Herbert Marcuse, Régis Debray ve Frantz Fanon gibi, eylemlerine meşruiyet sağlayan radikal filozoflardan etkilenen ve cesaret bulan altmışların radikalleri; Vietkong, M-26-7 veya Çin Kızıl Ordusu'nu taklit edebileceklerini düşündüler. Ancak bunu yaparken kendi toplumlarıyla Diem'in Güney Vietnamı, Batista'nın Kübası veya Çang Kay Şek'in Çini arasındaki ciddi farkları göz önüne almadılar. Veya o otoriter rejimlerle kendi yaşadıkları liberal demokrasiler arasında gerçek bir fark olmadığı yanılgısına kapıldılar. Aksine bütün kanıtların varlığına rağmen (altmışlar aynı zamanda sivil haklar hareketinin yükseldiği yıllardı), "Amerikkka" gibi çürüyen toplumlarda değişimin sadece şiddet uygulanan devrim yoluyla sağlanabileceğine karar verdiler.[160]

Demokratik Toplum İçin Öğrenciler adlı örgütten türeyen Hava Tahmincileri, bu örgütler içinde en ılımlısıydı. "Domuzlar şehrini paramparça etmek" ve "savaşı eve taşımak" gibi kan dondurucu sözlerine rağmen 1970'te 3 üyenin Greenwich Village'deki evlerinde imal ettikleri boru bombasının kaza sonucu patlamasıyla ölmesi üzerine, ölümcül saldırılardan vazgeçtiler. Bomba yerleştirmeye devam etseler de yaralanmaları önlemek için önceden uyarı yapıyorlardı. Geçmişlerindeki en le-

keli ve aynı zamanda hızla kapanmakta olan bir dönemin son perdesi sayılabilecek olay 1981'de bir zırhlı araç soygunu sırasında 2 polis memuru ve 1 güvenlik görevlisinin ölümüydü.[161]

Simbiyonez Kurtuluş Ordusu daha kısa ömürlü olmakla birlikte şiddete daha çok başvurmuştu. Maocu ideolojiye sahip örgütün sloganı, "Halkın yaşamı üzerine çöreklenen faşist böceğe ölüm" idi. Üyeler orta sınıfa mensup 10 beyaz Berkeley öğrencisi radikalden ibaretti. Liderleri hapisten kaçmış siyah Amerikalı Donald DeFreeze kendine "general feldmareşal" adını vermişti. Örgüt 1974'te Hearst İmparatorluğu'nun varisi Patty Hearst'ü kaçırarak adını bütün dünyaya duyurdu. Birkaç hafta boyunca süren tehdit ve beyin yıkamadan sonra Patty, Che Guevara yandaşlarından bir kadının takma adını alıp "Tania" adıyla bir banka soygununa katıldı. Örgüt ilk saldırısını 1973'te Oakland'da bir siyah okul müdürünü öldürerek gerçekleştirmişti. Hearst ile 3 arkadaşının 1975'te tutuklanması ardından dağıldılar. 1974'te DeFreeze ve 5 arkadaşı Orta Güney Los Angeles'ta 6000 adet mermi ve 17 silah yığdıkları evi polisin sarması üzerine televizyonlardan canlı gösterilen ve iki saat süren çatışma sonucu öldürüldüler. Bu radikaller John Brown gibi görkemli bir şiddet eylemi vasıtasıyla toplu bir siyah Amerikalı isyanı yaratabileceklerini düşünmüşler ve yine onun gibi korkunç bir hayal kırıklığına uğramışlardı.[162]

Batı Alman Kızıl Ordu Fraksiyonu ve ondan türeyen örgütler daha büyük, uzun ömürlü ve yıkıcı olmakla birlikte daha başarılı değildi. Üyeleri 30'dan fazla insan öldürüp 90'dan fazlasını yaraladı. Kurbanları arasında polis memurları, yargıçlar, savcılar, işadamları ve Amerikan askerleri vardı. 1977'de bir düzine örgüt üyesi nükleer silah çalmak amacıyla Almanya'daki bir Amerikan askeri üssüne girmeyi başarsa da amacına ulaşamadı. Entebbe operasyonu onların uçak kaçırma konusundaki tek vukuatı değildi. Alman radikalleri 1977'de FHKC ile bir kez daha işbirliği yapıp Lufthansa'ya ait bir Boeing 737'yi Mogadişu'ya kaçırdı. Yeni kurulmuş olan GSG-9 adlı Alman kontrterör birimi uçağa baskın yapıp hiçbir rehineye zarar vermeden Sayeret Matkal'ı etkisiz hale getirdi. (Üç hava korsanı öldürülüp biri yaralandı.) Aynı esnada Batı Almanya'da polisin düzenlediği geniş çaplı insan avı sonunda Kızıl Ordu Fraksiyonu üyesi 30'dan fazla eylemci ve birkaç yüz faal sempatizan yakalanıp hapse atıldı. Örgütün ilk liderleri Ulrike Meinhof ve Andreas Baader 1976-1977'de hapiste intihar ettiler. Bu darbenin ardından ikinci ve üçüncü kuşak militanlar, gerek Doğu Alman gizli polisinin yardımı gerek muhtelif Filistinli gruplar ile Arap devletlerinin sağladığı eğitim kampları, finansman ve silahlar sayesinde tekrar ayağa kalkma konusunda dikkat çekici bir beceri sergiledi.

Nobel Ödüllü yazar Heinrich Böll'ün ifadesiyle "6 kişiyle 60 milyona karşı savaş açan" bu küçük militan grubunun Batı Almanya gibi düzen ve istikrar abidesi bir toplumda serbestçe dışarıda dolaşma becerisi, ne kadar küçük olursa olsun

kararlı bir isyan hareketini ortadan kaldırmanın güçlüğünü göstermektedir. Öte yandan Kızıl Ordu Fraksiyonu'nun herhangi bir sonuca ulaşamaması demokratik bir devleti zor kullanarak yıkmanın güçlüğünü ortaya koymaktadır. Baader-Meinhof Çetesi resmi olarak 1992'ye kadar operasyonlarına son vermese de ondan uzun zaman önce artık anakronizm haline gelmiş, günü geçmiş köhnemiş akımlar arasına katılmıştı.[163]

İtalyan Kızıl Tugaylar (eski Başbakan Aldo Moro'nun 1978'de kaçırılıp öldürülmesiyle adını duyurmuştu), Japon Kızıl Ordusu ve benzer gruplar aynı kaderi paylaştılar. Berlin Duvarı'nın çöktüğü günlerde hepsi tarihe karışırken, bunda komünist rejimlerin desteğinin kesilmesinin büyük payı vardı. Halktan gördükleri destek neredeyse sıfırdı, yani en azından işçi hareketi içinde yer alan anarşistlerden bile azdı. Tıpkı anarşistler gibi Yeni Sol'a mensup teröristler de nedensiz şiddet uygulayarak, halktan az da olsa bulabilecekleri sempatiyi tamamen kaybettiler.

ETA, IRA ve PKK gibi milliyetçi söyleme sahip terörist gruplar daha uzun ömürlü oldular. Ayrı bir devlet kurma konusundaki nihai hedeflerine ulaşamasalar da birtakım siyasi reformlar elde etmeyi başardılar. Bu grupların en ünlüsü terörizmi zekice yürütülen diplomasi ve akıllı basın operasyonlarıyla birleştiren Filistin Kurtuluş Örgütü idi. FKÖ, uzun süre başkanlığını yapan Yaser Arafat'la birlikte devlet adamlığı açısından olmasa bile dayanıklılık açısından incelenmeyi hak ediyordu.

56

ARAFAT'IN UZUN YOLCULUĞU

Terörizm Filistinlilere Ne Kazandırdı, Ne Kaybettirdi?

Arafat da Castro ve Rus nihilistlerine kadar uzanan diğer modern devrimciler gibi siyasetle üniversitede okurken ilgilenmeye başladı. Tam adı Muhammed Abdurrauf Arafat el-Kudva el-Hüseyni idi. "Yaser" takma bir ad olup "tasasız" veya "kaygısız" anlamına geliyordu. Oysa bu sözcükler bu değişken, kibirli ve talepkâr karakteri, Filistin mücadelesinden başka hiçbir şeye ilgi duyduğunu göstermeyen bu kişiyi asla temsil etmiyordu. Devrim davasına kendini öyle adamıştı ki, kendi ifadesiyle tıraş olacak vakti yoktu. "Gerilla savaşının ortasında" günde 15, ayda 450 dakika kaybedemezdi. En sevdiği rahatlama yöntemlerinden biri çizgi film seyretmekti. "Fare kediyi zekice yendiği için" en sevdiği çizgi filmin "Tom ve Jerry" olduğunu söylemişti. Saplantısı onu sevilecek bir insan yapmıyordu ama bu özelliği onu Che, Mao ve diğer başarılı devrimcilerden, aynı şekilde iş dünyasından spora kadar değişik mesleklerde başarılı olan birçok kişiden farklı kılmıyordu.

Bir Filistinli yurtsever olarak Arafat'ın doğum yeri, tüccar olan babasının 1927'de, yani onun doğumundan iki yıl önce yeni iş olanakları yaratmak için yerleştiği Kahire'ydi. Babasının, annesinin ölümünün ardından evlendiği kadını hiç sevmiyordu. Küçük Arafat, 1930'larda birkaç yıl için akrabalarının yaşadığı Kudüs'e gönderildi, ancak kısa süre sonra Kahire'ye döndü. Daha sonraları savaşta yaptığı kahramanlıkları anlatsa da (1988'de yapılan bir röportajda, "Kudüs'te, şehrin güneyinde ve Gazze'de çarpıştım," demişti), 700.000 Filistinlinin sürgün edildiği 1947-1948 Savaşı'na katıldığına dair bir kanıt yoktu. Savaşın ertesi yılı önce Kral Fuad Üniversitesi'ne, ardından Kahire Üniversitesi'ne girip inşaat mühendisliği okudu. Fakat bir arkadaşının şu sözleri, 1945'te Havana Üniversitesi'ne giren Castro için kullanılan sözlerin tıpatıp aynıydı: "Tek ilgilendiği siyasetti. Mühendislik fakültesine çok seyrek gelirdi."

Başlıca hedefi Filistin Öğrenci Birliği'nin başkanı olmaktı ki bunu Müslüman Kardeşler desteğiyle gerçekleştirmişti. Arafat, Hamas'ın kurucuları gibi İslamcı olmamakla birlikte Corc Habaş, Wadi Haddad ve 1960'lar ve 70'lerdeki diğer Filistinli aktivistler gibi radikal solcu da değildi. Başından itibaren Filistin'in devlet olması dışında ideolojik bir programı olmayan geleneksel bir Müslüman'dı. 1956'da mezun olduktan sonra Kuveyt'e gitti. Diğer Filistinli çalışanlar gibi onu da petrol sayesinde yaşanan ekonomik canlanma buraya çekmişti. Bayındırlık Bakanlığı adına kıdemsiz bir yol mühendisi olarak çalışırken 1959'da 20'ye yakın Filistinli sürgünle "ihtiyatlı bir evde" bir araya gelerek İsrail karşıtı el-Fetih grubunu kurdu. Suriye ve Cezayir 1964'te, bu yeni örgütün birkaç yüz savaşçıyı bir araya getiren ilk eğitim kamplarını kendi topraklarında kurmasına izin verdi.

İsrailli yerleşimcilere karşı uygulanan terör yeni bir olgu değildi; 1936-1939 yılları arasındaki Arap İsyanı günlerinden beri yaşamın bir gerçeğiydi. Siyonist grupların İngiliz yetkililere karşı yürüttüğü terör kampanyasının sonucu 1948'de İsrail'in kurulması ardından, Yahudi Devleti, Arap fedailerin ara vermeksizin sızmasına sahne oldu. Bu saldırılarda 1948-1956 arasında iki yüzden fazla İsrailli sivil ve pek çok asker öldürülmesi Mısır'a karşı 1956'a açılan savaşa ve sayısız küçük misilleme saldırısına zemin hazırladı. Fakat bu terör harekâtları bağımsız Filistinli gruplar tarafından değil Mısır ve Suriye gibi komşu devletler tarafından üstleniliyordu. Filistinliler kendi içlerinde aşiret bağlarıyla ve ekonomik çıkarlarla fazlasıyla bölünmüştü. Kendi başlarına güçlü olacak denli milliyetçi değillerdi. Arap liderler durumu bu şekilde sürdürme kaygısı taşıyordu; Filistin davasını kullanmayı, ancak Filistinlilerin kendi adlarına söz sahibi olmamalarını istiyorlardı. Arap devlet başkanları, herhangi bir Filistinli liderin kendi otoritelerine meydan okumasını istemiyordu. Filistin Kurtuluş Örgütü 1964'te Gazze Şeridi'ni de elinde bulunduran Mısır'ın başkanı Cemal Abdül Nasır'ın himayesinde kuruldu. (Batı Şeria ise Ürdün tarafından yönetiliyordu.) Örgütün ilk başkanı tamamen Nasır'ın desteğine muhtaç olan önemsiz bir isimdi. Arafat, FKÖ ve Mısırlı patronlarından erken davranıp çoğu kimsenin el-Fetih'in henüz hazır olmadığını düşündüğü 1964'te kendi terör kampanyasını başlatmaya karar verdi.

Daha o tarihte kendi simgelerini belirlemişti: siyah-beyaz desenli bir kefiye, kirli sakalla kaplı surat, gece gündüz taktığı koyu renkli gözlük, fiili askerlik hizmeti yapmasa da giydiği zeytin yeşili üniforma ve bunları tamamlayan beline taktığı Smith & Wesson revolver. Bu simgelere en az Montgomery'nin beresi veya MacArthur'un mısır koçanından piposu kadar önem veriyordu ve kendi simgeleri de diğerlerininki gibi aynı amaca hizmet ediyordu. Bu simgeler aynı zamanda onun pek alımlı olmayan görüntüsünü gizliyordu. Gazeteci Thomas Friedman bu konuda şunu söylüyordu: "Sadece 1.63 olan boyu, pırtlak gözleri, her zaman üç günlük olan sakalı ve koca göbeğiyle Arafat insanın havalı diyemeyeceği bir kişilikti."

Arafat fiziki görünüşünün eksikliğini siyasi zekâsıyla fazlasıyla gideriyordu. Başından itibaren saldırıları makul biçimde inkâr etmesini sağlayacak kisve örgütler kurdu. Bunların ilki el-Asifa (Fırtına) adlı örgüttü. Onun bayrağı altında el-Fetih üyeleri 1965'in ilk günlerinde Suriye'deki üslerinden çıkıp İsrail'e karşı ilk saldırıyı gerçekleştirdi. Bu, barajlara karşı başarısız bir sabotaj girişimiydi. İlk operasyonların çoğu, aynı derecede başarısız olmasına rağmen tarihi başarılar kazanılmış gibi bir basın açıklaması yağmuruyla duyuruldu. Arafat ilk günlerde kaplumbağa Volkswagen arabasına atlayıp Beyrut sokaklarında "övünme dolu duyurularını" bizzat yapıyordu. Daha sonra mesajlarını iletecek dünya çapında bir propaganda aygıtı kurdu. Diğer modern devrimciler gibi o da T. E. Lawrence'ın "Matbaa modern komutanın cephaneliğindeki en büyük silahtır," özdeyişini benimsemişti. Arafat sigara ve içki kullanmıyordu ama tanıtım konusunda tam bir tiryakiydi.

İlk zamanlarda Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Mao tarzı bir direniş örgütleme konusundaki amatörce girişimleri fazla işe yaramadı. İsrail iç güvenlik servisi Shin Bet "amansız, hızlı ve acımasız" idi. Çeşitli teşvikler (para, çalışma veya seyahat izni) ve tehditler (hapis, sınır dışı etme) vasıtasıyla Filistinli muhbirler bulma konusunda çok mahirdi. Arafat 1967 sonunda Ramallah'ta kaldığı gizli eve yapılan baskından son anda kurtuldu; güvenlik görevlileri eve girdiğinde yatağı hâlâ sıcaktı.

Bir İsrailli subay el-Fetih'i hor görüyordu: "Onlara gerilla veya komando diyerek itibar veremeyiz... Vietkong standartlarının yanına yaklaşamıyorlar." Gerçekten de Arafat ne kadar inkâr ederse etsin el-Fetih gerilla değil terör örgütüydü (Arafat terörist etiketinin "İsrail askeri cuntasının büyük bir yalanı" olduğunda ısrar ediyordu). Örgütün operasyonları İsrail'i askeri açıdan yenmeyi, hatta ciddi zarar vermeyi değil kamuoyu ilgisi ve siyasi destek yaratmayı amaçlıyordu. Bu standarda göre Arafat başarılıydı. Saldırılara başlamasıyla birlikte zengin Körfez Arapları ciddi para yardımı yapmaya başladılar. FKÖ "dünyanın gelmiş geçmiş en zengin irredantist hareketi" olma yolunda hızla ilerliyordu.

Arafat, FKÖ'nün sonunda milyonlarca dolara ulaşan fonlarının nereye saklandığını bilen tek insandı. Bu durum onun uzun süre ayakta kalmasını açıklayan güçlü bir kişisel iktidar aracı haline gelmişti, fakat silah arkadaşları geniş biçimde yolsuzluk yapmakla suçlanırken ondan kuşku duyulmuyordu. Che Guevara gibi o da maddi konulara ilgisiz kalmıştı. Yaşamının büyük bir bölümünde Rolex saati ile Smith & Wesson tabancası dışında kişisel bir eşyası olmadan göçebe bir varlık sürdürdü. Bir gazetecinin 1989'da yazdığı gibi, "Arafat'ın yaşamında ıvır zıvır eşyalara yer yoktu."

Arafat, Karameh çatışmasıyla erken bir ün kazandı. Burası Ürdün'de el-Fetih'in üs olarak kullandığı bir Filistin mülteci kampıydı. İsrail'de yola yerleştirilen mayının bir okul servisini havaya uçurmasına misilleme olarak İsrail askerleri

21 Mart 1968'de kampa saldırdı. Beklediklerinden şiddetli bir direnişle karşılaşınca 33 asker kayıp verdiler. FKÖ ise 156 ölü verirken 141 kişi esir düştü. Konvansiyonel anlamda bu çatışma zafer sayılmazdı, üstelik çatışanların çoğu Ürdün askerleriydi, fakat Arafat bu kaybı dahiyane bir şekilde halkla ilişkiler zaferine dönüştürdü. Karameh'i İsraillilerin kaybettiği ilk savaş olarak ilan etti. 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan sonra iyi bir haber duymak isteyen Araplar ona inandı. Binlerce gönüllü el-Fetih'e akın ederken Arap devletleri desteklerini ciddi ölçüde artırdı.

Arafat 1968'de *Time*'a ilk kez kapak olduğunda dergi, "Arap dünyasında herkes onun kim olduğunu biliyor," diye ilan etmişti. 1969'da seçildiği FKÖ başkanlığını ömrünün sonuna kadar sürdürdü. Yeni kavuştuğu zenginlik ve güç sayesinde Ürdün'deki üsleri devlet içinde devlet haline getirdi. Filistinli silahlı kişiler dolaşıp silah zoruyla "bağış" toplarken açıkça, "Ürdün'deki faşist rejimi yıkacağız," diyorlardı. Bunun bedeli uzakta değildi.

El-Fetih'ten sonra FKÖ içindeki ikinci büyük grup olan ve Arafat'ın fazla hâkim olamadığı Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Eylül 1970'te kaçırdığı Western Havayolları'na ait bir uçağı Ürdün'de havaya uçurarak bir krize yol açtı. Arafat, FHKC'nin hava korsanlığını onaylamadığını açıklamakla birlikte durdurmak için girişimde bulunmadı. Onun iki taraflı oynamasına saygı duymayan ve ülkenin kontrolünü kaybetmekten korkan Kral Hüseyin için bu kadarı fazlaydı. Zırhlı araç, topçu ve hava desteğine sahip profesyonel bir kuvvet olan Ürdün ordusu, kendini beğenmiş ama "tamamen hazırlıksız" ve sayısı son derece az FKÖ'lü savaşçıların işini kısa sürede bitirdi. En az 2000 örgüt üyesi öldürüldü. Arafat'ın adamlarından bazıları Ürdünlülerin acımasızlığından yılarak İsrail'e sığındı. Arafat operasyon merkezini Lübnan'a taşıdı. Kral Hüseyin'e açıkça meydan okuması onun ilk büyük hesap hatası olmakla birlikte sonuncusu olmaktan çok uzaktı.[164]

Arafat bir geri dönüş sahneye koymak için 1971'de Kara Eylül adlı yeni bir cephe grubu kurdu. Grubun ilk kurbanı Ürdün Başbakanı Vasfi Tal, FKÖ propagandasına göre "Filistin halkının kasaplarından biri" idi. Başbakan 1971'de Kahire'de vurularak öldürüldü. Katillerden biri, dehşet verici bir görüntü içinde ölen adamın yere dökülen kanını içti. Kara Eylül üyeleri 1973'te, Hartum'daki Suudi Arabistan Büyükelçiliği'nde verilen bir daveti basıp ABD büyükelçisi ve yardımcısı ile Belçikalı bir diplomatı öldürdüler. Bu baskın FKÖ'nün ABD'yi hedef aldığı nadir olaylardan biriydi. Yıllar geçtikçe Arafat'ın pek çok düşmanı oldu ama Sovyet bloğuyla yakın ilişkisine rağmen bu süper güce karşı doğrudan saldırmamaya dikkat etti. Kara Eylül'ün en dikkat çeken eylemi 1972 Olimpiyat Oyunları

sırasında İsrailli sporcuların rehin alınmasıydı. Bu eylem 11 Eylül 2001'den önceki dönemin en bilinen terör saldırısıydı. İsrail ekibinin kaldığı odanın balkonunda yüzünde kar maskesi bulunan, elinde silah tutan eylemcinin fotoğrafı, başka bir gezegenden gelmiş acımasız bir ziyaretçiyi andırıyordu ve o dönemin en bilinen imgesi haline gelmişti.

İsrail bu eyleme hemen Lübnan ve Suriye'deki FKÖ üslerini bombalayarak karşılık verdi. Aynı zamanda Başbakan Golda Meir, Tanrı'nın Gazabı Operasyonu'nun bir parçası olarak gizlice istihbarat ajanlarına Kara Eylül ve FHKC üyelerini bulduklarını yerde öldürme talimatı verdi. İsrail'in hedefli suikastları yeni değildi. Mossad ajanları daha 1956'da Gazze Şeridi'nden gelen fedailerin saldırılarını yöneten Mısırlı istihbarat subayı Yarbay Mustafa Hafız'ı bombalı mektupla öldürmüşlerdi.[165] Fakat Münih'in misillemesi özellikle aşırı ve tartışmalı oldu.

1973'te düzenlenen Gençliğin Baharı Operasyonu, deniz komandolarının Beyrut'un merkezine riskli baskınını içeriyordu. Komutanları Ehud Barak dahil olmak üzere Sayeret Matkal üyeleri kadın kılığına girip nöbetçileri atlatarak üç üst düzey FKÖ yöneticisini evlerinde vurdu. Aynı esnada paraşütçüler küçük bir FHKC grubunun karargâhıyla diğer hedefleri bombaladı. Bir başka başarılı eylem altı yıl sonra, 1979'da gerçekleştirildi. Kara Eylül'ün operasyon şefi ve Arafat'ın beğendiği yöneticilerden biri olan Ali Hasan Salameh ("Kızıl Prens"), Beyrut'ta araba kullanırken yanından geçtiği park etmiş Volkswagen'in patlatılmasıyla öldürüldü.

Bu hedeflere ulaşılmasına rağmen Tanrı'nın Gazabı Operasyonu'nun saf bir başarı olduğunu söylemek zordu. Kara Eylül'ün komutanı Ebu Davud 1981'de Varşova'da bir kafede on üç yerinden vurulmasına rağmen hayatta kaldı. Daha utanç verici bir olay 1973'te Norveç'te yaşandı ve Salameh zannettikleri Faslı bir garsonu öldüren Mossad ekibi yakalandı. Kayıtlara geçen tek yanlışlıkla öldürme olayı buydu ama öldürülenlerin çoğunun Münih katliamıyla bağlantısı çok zayıftı. Onların seçilmesinin nedeni üst düzey FKÖ liderlerine göre ulaşılmalarının daha kolay olmasıydı. (Arafat'ın her gece başka bir yerde uyuduğu söyleniyordu ve büyük bir muhafız ordusu tarafından korunuyordu.) Ayrıca İsrail'in suikastları karşılıksız kalmıyordu. FKÖ yurtdışındaki İsraillileri kaçırıp öldürerek misilleme yapıyordu. Bunların arasında Golda Meir'e karşı 1973'te düzenlenen başarısız suikast girişimi ve 1972'de Bangkok'taki İsrail Büyükelçiliği'nin ele geçirilmesi vardı.

Arafat, Kara Eylül Örgütü'nü 1973'te dağıttıktan sonra uluslararası terörizmden genel olarak elini çekti; ancak İsrail'de ve işgal altındaki topraklarda terör eylemlerini sürdürdü. İsrail'in hedefli suikastlarının bu kararda rol oynayıp oynamadığını söylemek zordur. İsrail'in misilleme alışkanlığının Avrupalı ve Arap hükümetlerin yakalanan teröristleri serbest bırakma eğiliminden daha caydırıcı bir

güç olduğu kesindi. Örneğin Mısır'daki mahkeme Vasfi Tal'ın katillerini serbest bırakmıştı. Münih eylemcilerinden hayatta kalan üçü daha iki ay geçmeden, Kara Eylül bir Lufthansa uçağını kaçırınca Alman Hükümeti tarafından serbest bırakıldı. (Bonn'un istenmeyen mahkûmlardan kurtulmak için bu kaçırma eylemine göz yumduğu rivayet ediliyordu.) Fakat İsrail'in Tanrı'nın Gazabı kampanyasının tek başına Arafat'ın yumuşamasına yol açması kuşkuluydu. Suudi Arabistan ve ABD'nin, FKÖ'yü binalarına veya personeline tekrar saldırdığı takdirde doğacak ciddi sonuçlar konusunda uyarması kuşkusuz önemli bir etkendi.

Arafat muhtemelen Münih katliamı gibi ses getiren saldırıların her türlü faydasını gördüğünü ve bunları sürdürmenin siyasi stratejisini baltalayacağını hesaplamıştı. Bu bakımdan 1974 yılı bir dönüm noktası oldu. FKÖ o tarihte Arap Birliği tarafından Filistin halkının "tek meşru temsilcisi" olarak tanınırken Arafat'ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda konuşma yapması sağlandı. Filistin davası için uğraşan bazı şiddet yanlısı kişilerin tersine Arafat uluslararası meşruiyet kazanmaya can atıyordu. Bu bakımdan 1975'te OPEC'in Viyana'daki genel merkezini basıp petrol bakanlarını rehin alan Venezuellalı iflah olmaz maceraperest Ilich Ramírez Sánchez ("Çakal Carlos") veya adamları 1985'te Roma ve Viyana havaalanlarındaki El Al gişelerine ateş açan Filistinli ayrılıkçı Ebu Nidal'den ayrılıyordu. Terörü kullanma konusunda pragmatik olabilirdi ama sık sık yanlış hesaplar yapıyordu; nitekim Lübnan'a yerleştikten sonra bir kez daha hata yaptı.[166]

Arafat, Fetih ülkesi haline gelen Lübnan'da muazzam bir iş ağının, yarı hükümet gibi bakanlıklar, mahkemeler ve okulların yanı sıra Baader-Meinhof gibi yabancı teröristlere ev sahipliği yapan eğitim tesislerinin tepesinde bulunuyordu. Bunlara ilaveten 15.000 askerden oluşan yarı nizami Filistin Kurtuluş Ordusu'nu kurmuştu. Bu silahlı Filistinlilerin varlığı, Lübnan'da siyasetin hassas dengesini bozarak 1975'te başlayıp çeşitli aralıklarla 1990'a kadar süren yıkıcı içsavaşı tetikledi. Çatışmalar 100.000'den fazla insanın ölümüne ve bir zamanlar doğunun Paris'i olarak bilinen Beyrut'un büyük kesiminin tamamen harap olmasına yol açtı. FKÖ kendini Müslüman ve Dürzi milislerle birlikte İsrail'den destek alan Hıristiyan milislere karşı çatışmaların içinde buldu. FKÖ ayrıca Lübnan'daki barınaklarından İsrail'e karşı baskınlar ve misilleme saldırıları yapıyordu. Bunların en bilineni 1978'de "sahil yolu katliamı" idi. 11 el-Fetih üyesi lastik botlarla İsrail'e çıkıp bir otobüsü kaçırdı. İsrail güvenlik kuvvetleriyle girilen çatışma sonucu 35 yolcu ölürken 71'i yaralandı. İsrail Savunma Kuvvetleri üç gün sonra güney Lübnan'ı işgal edip sınır boyunda Hıristiyan milislerin gözetim yaptığı bir "güvenlik kuşağı" oluşturdu.

Buna rağmen FKÖ baskınları sürünce İsrail, Haziran 1982'de Lübnan'ı kapsamlı bir şekilde istila edip Beyrut'u on hafta boyunca kuşattı. Bu eylem Yahudi Devleti'nin bütün dünyada kınanmasına yol açtı. O andan itibaren dünyada İsrail'e yönelik algı değişmeye başladı. Entebbe baskını sırasında eylemi takdir edilen bir mazlumken artık zulüm yapan bir emperyaliste dönüşmüştü. Hıristiyan Falanjist milisler Eylül 1982'de, İsrail askerlerinin gözetiminde Sabra ve Şatila kamplarında Filistinli mültecileri katledince bu dönüşüm hız kazandı ve Yahudi Devleti'nin dünyadaki konumu üzerinde ciddi yansımaları oldu. İsrail çok geçmeden Lübnan'da kapana kısıldığını hissetti; yeni kurulan Hizbullah ("Allah'ın Partisi") tarafından askerlerine durmadan gerilla saldırıları yapılıyordu. Yine de bu durum FKÖ'yü rahatlatmadı ve askeri açıdan yetersizliğini bütün dünya bir kez daha gördü. Arafat başka seçeneği kalmayınca Ağustos 1982'de Amerikan planı uyarınca FKÖ karargâhını tahliye edip 2400 kilometre ötedeki Tunus'a taşıdı.

Bununla birlikte, Muammer Kaddafi'nin protesto amacıyla intihar etmesi yönündeki tavsiyesini reddetti. Arafat her şeyden önce, başkalarının şehit olmasını savunsa da bunu kendisine asla uygulamayacak bir insandı. İsrail'in suikast girişimlerine maruz kalmakla beraber, Christiaan De Wet, Michael Collins veya Che Guevara gibi gerçek bir cephe savaşçısı değildi. Onun rolü eylemden uzaktı; özel uçağıyla yüksek düzeyli diplomatik görüşmelerin birinden çıkıp diğerine gitmek mücadeleyi adamlarının karşılaştığı tehlikeler ve mahrumiyetleri yaşamadan sürdürmesini kolaylaştırıyordu. Yenilgiyi kabullenmeyi bile reddediyordu; Lübnan'ın tahliyesi yeni bir parlak zafer olarak sunulmuştu. FKÖ'nün ılımlı yöneticilerinden biri, "Bunun gibi bir zafer daha olursa FKÖ kendini Fiji Adaları'nda bulacak," diye dalga geçmişti.[167]

Gençliğinden beri "yaşlı adam" diye bilinen Arafat şans eseri bir kez daha canlanma fırsatı buldu. Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan Filistinli gençler Aralık 1987'de İsrail işgal kuvvetleriyle çatışmaya başladı. İntifada (ayaklanma veya tam anlamıyla "silkinme") FKÖ tarafından planlanmamıştı. Bu hareket gücünü terörizmden değil boykotlar, grevler ve gösterilerden alıyordu. Eylemciler silahtan vazgeçip yerine taş, bıçak ve molotofkokteyli kullanıyordu. Bu tam anlamıyla Gandi tarzı şiddete başvurmayan bir direniş olmamakla birlikte FKÖ'nün eski tarzı gibi İsrailli sivillerin kasıtlı biçimde katledilmesi de yoktu.

İsrail güvenlik kuvvetleri nasıl tepki vereceklerini şaşırmıştı. Savunma Bakanlığı'nın resmi tarihçilerinden biri, "Hazırlıksız yakalanmıştık," diye yazıyordu. Uluslararası camianın gözleri amansız biçimde üzerlerinde bulunan, liberal bir

demokrasinin askerleri olarak Çin Hükümeti'nin 1989'da yaptığı gibi göstericileri ezmek için tankları üstlerine süremezlerdi. Bazen özellikle başlangıçta, büyük gruplarla karşı karşıya gelen küçük İsrailli birimler gerçek mermi kullanıyordu. Zaman geçtikçe cop, göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi gibi çeşitli alternatifler kullanılmaya başlandı. Güvenlik güçleri ayrıca sorun çıkaranları dövüyor, sınır dışı ediyor ve hepsinden önemlisi hapse atıyordu. Bunların bir kısmına sorgu sırasında işkence yapılıyordu. İntifadanın ilk yılında tutuklanan Filistinlilerin sayısı 18.000'i bulmuştu. Ayrıca 1987'den 1990'a kadar İsrail güvenlik kuvvetleri yaklaşık 600 Filistinliyi öldürürken, 100 İsrailli de Filistinliler tarafından öldürüldü. Bu dengesizlik, İsraillilerin uyguladığı gücün nispeten kısıtlanmasına rağmen Filistinli Davud'u hırpalayan İsrailli Goliath izlenimi doğmasına yol açtı. Hiçbir kısıtlama yapmayan Çin ordusu, Tienanmen Meydanı ve civarında yaklaşık 2000 göstericiyi öldürmüştü, fakat modern çağda İsrail ve ABD gibi demokratik Batılı güçler, komünist Çin gibi liberal olmayan devletlere göre daha yüksek standart uygulamak zorundaydı. Britanya bunu İrlanda Bağımsızlık Savaşı sırasında, Fransa ise Cezayir Savaşı sırasında keşfetmişti.

İsrailli liderler tıpkı İngiliz ve Fransız meslektaşları gibi görünüşün önemini kavrayamadı. Medyadaki haberlerde hep yüzleri maskeyle örtülü taş atan Filistinli çocuklar ve karşılarında ağır silahlar kuşanmış, tehlikeli görünen İsrailli asker ve polisler vardı. FKÖ liderliği, gösterileri başlatmadığı halde dünya kamuoyuna yayma konusunda kurnazca bir halkla ilişkiler politikası izledi. Uluslararası basın mensupları her zaman mazlumlarla ilgili haber yapmayı sevdiği için bu konuda işbirliği yapmaya hazırdı. 20. yüzyılın başlarında gerilla savaşının nispeten küçük bir kısmını oluşturan "anlatım savaşı" artık olayların gidişini belirlemede gerçek çatışmadan daha önemli hale gelmişti. İsrail Savunma Kuvvetleri konvansiyonel çatışmada üstün başarı gösterirken bu yeni savaş arenasında o kadar becerikli değildi.

İntifadanın sonucunda İsrail halkının büyük bir kısmı işgalin aleyhine döndü ve ilk kez Filistin Devleti'nin tanınmasını istemeye başladı. Filistinlilere dünyada duyulan sempati de artmıştı. İntifada bir halkla ilişkiler zaferi olarak 19. yüzyılda Yunanlı asilerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı, Kübalı asilerin İspanya'ya karşı ve daha yakın tarihte Cezayirli direnişçilerin Fransa'ya karşı kazandığı başarılara yaklaşsa da onlarla asla aynı düzeyde değildi.

Kendi açısından daha eyyamcı bir zihniyete sahip olan Arafat, 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgalini desteklemekle vahim bir hata yaptı. Bu karar FKÖ'nün Körfez'den gelen parasının büyük bir kısmını kaybetmesine yol açarak mali bir krize neden oldu. Böylece Oslo barış sürecinin yolu açılmıştı. Arafat ve İsrail başbakanı İzak Rabin'in 1993'te imzaladığı antlaşmaya göre İsrail'in tanınması karşılığında Filistin Ulusal Yönetimi'nin kurulması kabul edildi. Antlaşma

bu yönetime, Batı Şeria ve Gazze Şeridi üzerinde kısıtlı ancak giderek artan yetki veriyordu.[168]

Yaser Arafat 1992'de Libya çöllerinde meydana gelen bir uçak kazasında az kalsın ölüyordu. Sadece fiziki değil siyasi açıdan da varlığını sürdürmesi bir mucizeydi. Filistin topraklarına neredeyse otuz yıldan beri ayak basmayan bir yaşam boyu sürgün, 1994'te Nobel Barış Ödülü'nü İsrail başbakanıyla birlikte kazanan biri ve yarı devletin dünyada tanınmış lideri olarak yurduna döndü. Uzun ömrünün en unutulmaz anlarından biri, Gazze şehrinde kırmızı, yeşil, siyah ve beyaz renkli Filistin bayrakları sallayan on binlerce Filistinli tarafından coşkuyla karşılanmasıydı. Kendine karargâh olarak Batı Şeria'nın Ramallah kentinde eski bir İsrail yerleşkesini seçti. Arafat burada ziyaretçi akınına uğradı; devlet başkanlarından bu satırların yazarına kadar değişen yüzlerce ziyaretçisini genellikle sabahın erken saatlerinde ağırladı (iflah olmaz bir gece kuşuydu).[169]

Bir yere kök salamamış bu devrimci 1990'da, yani altmış iki yaşındayken yerleşik bir hayat kurma yolunda adım atarak yirmi sekiz yaşındaki Filistinli Hıristiyan Süha Tavil ile evlendi. Beş yıl sonra bir kızları oldu. Doğum eşinin vaktinin büyük kısmını geçirdiği Paris'te gerçekleşti. Eşinin yüksek sosyeteye özgü hayatı, yoksullukla boğuşan sıradan Filistinlilerin öfkesini çekti. Filistin topraklarına dönen FKÖ kadroları arasında yolsuzluğun yaygın hale geldiğini gören halkın öfkesi daha da arttı.

Arafat sadece kendi halkını hayal kırıklığına uğratmakla kalmamıştı. Rabin onun Filistinli militanları bastırmada İsrail kuvvetlerinden daha faydalı olacağını düşünmüştü; ne de olsa elini bağlayan mahkemeler, insan hakları lobileri veya diğer "kanayan yürekler"[170] yoktu. Buna karşın, beklediği gibi olmadı. Arafat teröristleri bazen yakaladı bazen işbirliği yaptı, yani o anda işine nasıl gelirse öyle davrandı. 1990'da İsrail'de ilk kez intihar bombacıları görüldü. 1993 ile 2000 arasında otuzdan fazla vaka yaşandı.[171] Bu saldırılar Hamas ve İslami Cihad örgütleri tarafından düzenlenmekle birlikte, Arafat onları durdurmak için fazla çaba harcamadı.

2000 yılında Camp David'de yapılan görüşmelerde Başbakan Ehud Barak, Arafat'a nihai bir statü önerdi. Buna göre Doğu Kudüs, Batı Şeria'nın yüzde 90'ı ve Gazze Şeridi'nin tamamı Filistin'e devredilecekti. Fakat Arafat kendisini saygın "özgürlük savaşçısı" konumundan küçük ve yoksul bir ülkenin lideri konumuna indirgeyecek –ve militanların suikast yapmasına maruz bırakabilecek– bu antlaşmayı imzalamayıp İkinci İntifada'yı başlattı ya da en azından engel olmaya çalışmadı. İkinci İntifada, 1982'deki Lübnan işgalinin mimarı olan ve Batı Şeria ile Gazze'de Yahudi yerleşimlerini savunduğu için Filistinlilerin nefret ettiği muhalefet

lideri Ariel Şaron'un Eylül 2000'de hem Yahudiler hem Müslümanlar için kutsal bir yer olan Haremüşşerif'i ziyaret etmesi ardından kendiliğinden ortaya çıkan gösterilerle başladı. Bu yeni ayaklanma kısa sürede, bir protesto kampanyası olan Birinci İntifada aksine bir terör kampanyasına dönüştü. Büyük şehirlerde yapılan intihar bombalamaları sonucu İsrail o zamana kadar terörizme verdiği kurbanların toplam sayısından daha çok insan kaybetti. 2000 ile 2005 arasında 649 İsrailli sivil öldü. Arafat her zamanki gibi cephe örgütlerinin işe karıştığını gizlemeye çalıştı. Silahlı saldırı ve intihar eylemlerini Hamas ve İslami Cihad ile işbirliği yapan el-Aksa Şehitleri Tugayı ve Tanzim örgütleri üstlendi.

İsrail'in başlangıçtaki tepkisi Birinci İntifada'da olduğu gibi kısıtlı ve şaşkınlık doluydu. Üst düzey bir istihbarat yetkilisi, "Bir tür ümitsiz durumdaydık," diye itiraf etmişti. 1990'larda Batı Şeria'nın şehirleri Filistin Ulusal Yönetimi'ne verildiğinden İsrailliler genelkurmay başkanının ifadesiyle "teröristler için güvenli sığınaklar" haline gelen bu yerlere gitmeye fazla istekli değildi, fakat İsrail'in sabrı Mart 2002'de taştı. O ay içinde 17 saldırıda 135 İsrailli öldü. Buna Hamursuz Bayramı sırasında 30'dan fazla kişinin öldürülmesi dahildi. Bir general, "Durumun eskisi gibi devam edemeyeceği açıktı," diye yazmıştı.

Artık başbakan olan Ariel Şaron tartışmaya açık iki tepki gösterdi. Bunların biri savunma diğeri saldırı amaçlıydı. Savunmaya yönelik tepki İsrail'le Batı Şeria'daki Filistinli toplulukları ayırmak amacıyla pahalı bir engel örülmesiydi. Bu bazı yerlerde duvar, bazı yerlerde dikenli tel şeklindeydi. Bu önlemi Batı Şeria'nın kontrolünü tekrar ele geçirmeyi amaçlayan bir ordu saldırısı tamamladı. 29 Mart 2002'de başlayan Savunma Kalkanı Operasyonu şaşırtıcı biçimde sorunsuz yürüdü. Şiddetli çatışmaların yaşandığı tek şehir Cenin oldu, fakat burada bile Filistinlilerin iddia ettiği gibi katliam yapılmadı. BM'nin daha sonra açıkladığına göre 23 İsrail askeri ve yarısından azı sivil olan 52 Filistinli ölmüştü. Başlangıçtaki operasyonlarda çoğu militan olan toplam 500 Filistinli öldürülmüş ve 7000 kişi tutuklanmıştı. Filistinli savaşçılar, Lübnan'da olduğu gibi burada da profesyonel bir orduya karşı dişe diş mücadele edemedi. Arafat da 2002'de Ramallah'taki karargâhında İsrail'in D-9 zırhlı buldozerleri tarafından sıkıştırıldı ve binanın duvarları yıkıldı. 2004'te 75 yaşında öldüğünde artık itibarı bitmiş ve bir ayağı çukurda biri olarak görülüyordu. Bir direniş liderinin uzun mücadelesi felaket benzeri bir sonla noktalanmıştı.

Arafat'ın planlamadığı Birinci İntifada, İsrail toplumunu ikiye bölmüştü. Arafat'ın eseri olan ikincisiyse toplumu birleştirdi. Böylece İsrail Savunma Kuvvetleri (İSK) etkileyici bir zafer kazanmak için gereken desteği buldu. Bu bir bakıma FARC ile savaşan Kolombiya kuvvetlerini, Tamil Kaplanları ile mücadele eden Sri Lanka kuvvetlerini ve Irak'ta 2007-20008'de çeşitli direniş hareketleriyle mücadele eden ABD kuvvetlerini anımsatıyordu. İsrail'de 2002'de 53 intihar saldırısı olurken 2007'de sadece bir tane

gerçekleşti ve 2009'da hiç saldırı olmadı. Kendi yaşamına son vermeye arzu duyan ve İsrailli güvenlik kuvvetleri tarafından bile durdurulamayan kararlı teröristlerin konvansiyonel akla aykırı olan bu gidişatını tersine çeviren neydi?

Bunda özellikle üç faktör önemliydi. Birincisi İSK'nin 2 milyon Arap yaşayan ve Delaware eyaletinden küçük bir alan kaplayan Batı Şeria'yı dış dünyaya kapatmasıydı. Bu, Filistinli kuvvetlere ikmal yapılmasını önledi. Örneğin İsrail donanması 2002'de durdurduğu *Karine A* adlı yük gemisinde Filistinlilere gönderilen 50 ton silah yakalamıştı. Arafat başlangıçta inandırıcı olmayan bir şekilde silahların kendi güçlerine gönderildiğini reddetti. Batı Şeria içinde yol bloklarının dikilmesi militanların ve sivillerin hareketini kısıtladı. İkinci faktör İSK'nin hem elektronik araçlarla hem casuslar vasıtasıyla doğru istihbarat sağlamasıydı. Bu 1990'da Batı Şeria nüfusunun büyük bölümü Filistin kontrolü altına girdiğinde kaybolan kapasitenin yeniden oluşturulmasını gerektirdi. İsrail istihbarat subayları bölgede faaliyet yapma fırsatı bulunca tekrar muhbir çalıştırma olanağına kavuştular. Üçüncüsü ve en önemlisi İSK'nin kalıcı gücüydü. Daha önce komşu Arap devletlerine çabucak girilip çıkılan harekâtlar yapılmıştı. Aynı şekilde 2008-2009'da Hizbullah'a karşı yapılan operasyonlar da kısa sürmüştü. Savunma Kalkanı Operasyonu da bu şekilde yapılsaydı kalıcı başarı kazanması şüpheli olurdu. Üst düzey bir İsrailli stratejist 2011'de, "Batı Şeria'dan çıksaydık orası da Gazze gibi olurdu" demişti. "Çimleri her zaman biçmek gerekir."

İSK, İngilizlerin Kuzey İrlanda'da yaptığı gibi bölgede kaldığı için istihbarat toplamaya devam edebildi ve saatler, hatta bazen dakikalar içinde harekete geçebildi. Bu Hamas, el-Aksa Şehitleri Tugayı ve diğer terörist grupların altyapılarını yeniden kurmasını önledi. Hâlâ teşebbüste bulunan intihar bombacıları vardı (sadece 2009'da 36 kişi) fakat çok azı hedefine ulaşabildi. Terör tehdidi azalınca İSK bazı kontrol noktalarını kaldırdı ve dolayısıyla Filistinlilerin yaşamını kolaylaştırdı. Bu daha ileri giderek, İSK'nin kökünden –ve anlaşılır şekilde– düşman bir toplumun "kalplerini ve zihinlerini" kazanmayı denemesine kadar ulaştı. Fakat İkinci İntifada'nın başlamasından on yıl sonra, 2011'de bile İSK terör zanlılarını yakalamak amacıyla Batı Şeria'da yine gece operasyonları yapıyordu. Arafat'ın hayatını adadığı, gerçek anlamda hükümran bir Filistin Devleti'nin kurulması her zamanki gibi uzak bir olasılık olarak görülüyordu.[172]

1965'ten 2004'e kadar süren Arafat'ın silahlı mücadelesinin uzun geçmişine bakıldığında terörizmin "işe yarayıp yaramadığını" söylemek zordur. Terör saldırıları elbette Arafat ve FKÖ'yü haritaya yerleştirmiştir; bu saldırılar olmasa ne hareket ne de lideri dünya çapında tanınırdı. Bu saldırılar ayrıca İsrail'in tepki vermesine

neden olarak o zamana dek kayıtsız olan Filistin halkının radikal hale gelmesini ve daha önce yoksun olduğu ulusal kimliğin yükselmesini sağlamıştır. Fakat en azından üç olayda –1970'te Ürdün'de, 1982'de Lübnan'da, 2000'de Batı Şeria ve Gazze'de– Arafat'ın terörizme başvurması büyük ölçüde ters tepmiş ve devlet olma hedefine ulaşmayı geciktirmiştir. Bu durum iki yanı keskin bir bıçağa benzemektedir: Filistinlilerin terörizme başvurması, halkın yaşadığı acılara dünya kamuoyunun dikkatini çekmiş ancak aynı zamanda itibarlarını zedelemiş ve İsrail'i daha uzlaşmaz kılmıştır.

Arafat en azından siyasi yaşamının başlangıcında sürekli saldırılar yaparak, Fransızların Cezayir'den, Amerikalıların Güney Vietnam'dan püskürtülmesi gibi Yahudilerin hükümranlığı tanımaya zorlanacağına inanıyordu. Hem Cezayir'i hem Vietnam'ı ziyaret etmiş, FLN ve Vietkong onu derinden etkilemişti. Bir zamanlar yardımcısı olan Ebu İyad şöyle yazmıştı: "El-Fetih'in kurulmasından beş yıl önce başlayan Cezayir'deki gerilla savaşının bizim üzerimizde büyük etkisi oldu... Bu savaş, hayalini kurduğumuz başarıyı simgeliyordu."[173] Bu bakış açısı hayati bir farkı gözden kaçırıyordu. Fransızlar ve Amerikalılar ulusal çapta intihar etmeden, uzak bölgelerdeki o savaşları bırakabilirdi. Oysa İsrail açısından teslim olmak yeni bir Holokost demekti. İsrailli Yahudiler, silahlı kuvvetleri imha edilmedikçe evlerini terk etmeyecekti ve ordunun yenilmesi FKÖ'nün yetersiz askeri olanaklarına göre olanaksızdı. 1968 ile 1985 arasında tahminlere göre saldırılar 650 İsraillinin, yani yılda ortalama 40 kişinin ölümüne yol açmıştı. Bu, böyle küçük bir ülke için bile ölümcül bir darbe değildi.[174]

Liberal İsrailli yazar Gershom Gorenberg'in iddiasına göre Filistinlilerin liderliğini Arafat yerine Mahatma Gandi veya Martin Luther King Jr. yapsaydı, devlet olma yolunda daha büyük kazançlar elde ederlerdi. Bu görüşe inanmak için yeterli nedenler vardır. İsrail gibi liberal demokrasiler kamuoyunun öfkesine yol açan zalim saldırılar yerine vicdanlarına hitap edilmesine daha duyarlıdırlar. Filistinliler en önemli kazanımlarını Birinci İntifada sırasında elde etmesi dikkat çekicidir. Bu hareket, öncesinde yirmi yıl süren terör saldırıları veya ardından gelen İkinci İntifada düzeyinde şiddet içermiyordu, fakat Arafat silah sayesinde ön plana çıkmıştı ve bundan kolayca vazgeçemedi. Bir zamanlar Irgun Örgütü'nün şefi olan İsrail Başbakanı Menahem Begin ve Stern Çetesi'nin şefi olan Başbakan İzak Şamir gibi bazı terörist liderlerin normal politikacıya dönüşmesi gibi bir geçiş yapamadı. Onun ve diğer aşırıların gücü, şiddet içermeyen direnişi veya İsrail'le uzlaşmayı savunan Filistinlilerin ön plana geçmesini olanaksız kıldı.[175]

Son tahlilde Filistin terörünün en büyük kurbanları bizzat Filistinliler oldu. Sadece İkinci İntifada sırasında 3200'den fazla insan öldü ve devlet kurma hakkı kazanılamadı.[176]

57

DIŞLANANLAR VEYA AMAÇSIZ İSYANCILAR

1980'lerde (Marksist) Meselenin Sonu

Herkes gibi gerillalar ve teröristler de yaygın ruh haline ve entelektüel heveslere tabidir. 18. yüzyıl sonundan 19. yüzyıl sonuna uzanan devrimciler, örneğin Yeni Dünya'dan George Washington, Símon Bolívar ve Toussaint Louverture; Avrupa'dan Wolfe Tone, Francisco Espoz y Mina ve iki Guiseppe, Garibaldi ve Mazzini o zamanlar ilerici düşünürler arasında yaygın olan liberal ideallerden esinlenmişti. 20. yüzyıla girilirken, Aydınlanma düşüncesine özgü kavramlar en azından belli entelektüel çevrelerde, toplumu yeniden örgütlemeye yönelik daha aşırı planların gölgesinde kalmıştı. O zamana dek solun saygın bir ideolojisi olan anarşizm, bu çağda şiddete başvurdu. Anarşist teröristler 1920'lerden sonra fazla duyulmaz oldu çünkü devrimci alanda öncülüğü artık sosyalizm almıştı.

Sonraki kuşağa mensup solcu terörist ve gerillalar 1940'lar ve 50'lerin sömürgecilik atmosferi içinde ortaya çıktı. İlerici düşüncenin Üçüncü Dünya'daki "ulusal kurtuluş" hareketlerini emperyalizm ve "neo-emperyalizm" canavarlarına karşı idealist savaşçılar olarak yüceltti̇ği 1960'lar ve 70'ler bu kuşağın zirvesiydi. Ho Şi Minh, Che Guevara, Fidel Castro ve Yaser Arafat isimleri bu dönemde herkesin ağzında dolaşıyor, posterleri her üniversite yatakhanesinin duvarlarını süslüyordu. Onların hasımları olan Edward Lansdale, Robert Thompson ve John Paul Vann, gençliğin idolü olmasa bile tanınan şahsiyetler haline gelmişti. 1980'lerde sömürgeciliğin izleri yok olup sömürgecilik sonrası dönemin yöneticilerinin aşırılıkları ortaya çıktıkça ve kapitalizm Ronald Reagan ile Margaret Thatcher'ın itici gücüyle canlandıkça solcu hareketler zayıfladı. Gerilla mistisizmi de güneşin altında uzun yıllardan beri unutulmuş eski bir Volkswagen minibüs gibi solup gitti.

Savaş sonrası dönemin özgürlük ideolojisinin itibarı, 1970'lerde belirgin hale

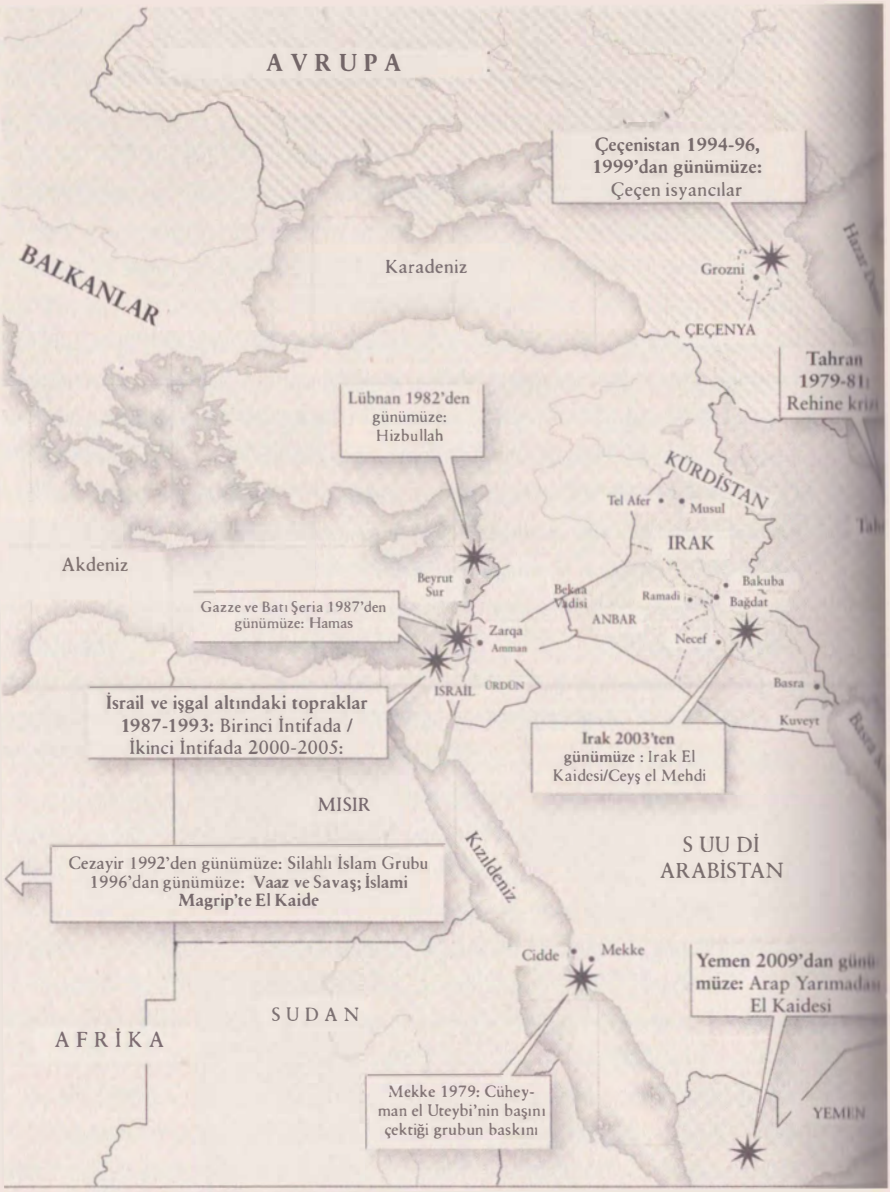
geldiği üzere bu ideolojinin hamileri olan Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki ekonomik çöküşün yanı sıra bir zamanlar iktidarda olan uygulayıcılarının gayriinsani davranışları tarafından da zedelendi. Bunun en uç örnekleri Stalin ve Mao'nun on milyonlarca insanı katletmesiydi. İdi Amin'in Ugandasından Kızıl Khmerlerin Kamboçyasına, daha küçük ölçekte olmakla birlikte yine de insanı şok edici vahşet olayları, bir zamanlar isyancıların uğruna çarpıştığı ideallerin itibarını zedeleyen diğer sayısız örneklerdendi. Tupamarolar, Baader-Meinhof Çetesi ve FHKC gibi iktidarı ele geçiremeyen gruplar bile, ayrım gözetmeksizin sivilleri hedef aldıkları için, bulabilecekleri sınırlı desteği bile kaybettiler. Geçmişin daha başarılı terör gruplarının ortaya koyduğu dersleri göz ardı etmeleri kendi aleyhlerine oldu. Örneğin 1919'dan 1921'e kadar IRA, 1944'ten 1947'ye kadar Irgun ve Stern Çetesi, her zaman olmasa da genellikle saldırılarını işgalci yetkililer üzerinde yoğunlaştırmıştı. Buna karşılık 1970'lerin terörist grupları, Münih Olimpiyatları'nda rehin alma ve Entebbe'de uçak kaçırma gibi ses getiren eylemler yaparken dünya televizyonlarında sivilleri hedef alan görüntüleri vardı. Bu yeni ve güçlü iletişim aracı vasıtasıyla yaşadıkları sıkıntıları kamuoyuna duyurmada başarılı olurlarken, tüm dünyada onları izleyenler arasında destekten çok nefret yarattılar.

1980'lerde Marksizmin iflası Marksist yöneticiler arasında bile belirgindi. Mihail Gorbaçov Sovyetler Birliği'nde perestroyka ve glasnostu yürürlüğe koymasına rağmen bu reformlar çürümeyi durduramadığı için koca devlet 1991'de yıkıldı. Doğu Avrupa'daki komünist rejimler de o tarihe dek yıkılmıştı. Çin, Mao'nun 1976'daki ölümü ardından, Uzun Yürüyüş tecrübesini yaşamış Deng Xiaoping önderliğinde kapitalizme (demokrasiye değil) daha kademeli bir geçiş yaptı. Le Duan'ın 1986'daki ölümü ardından Vietnam da aynı yolu izledi. İflah olmaz biçimde komünist olmayı sürdüren Küba ve Kuzey Kore, ekonomik açıdan umutsuz birer vakaydı. Geleceğin bu yoksul ve baskı altındaki ülkelerde yattığına inanan veya onların berbat örneğini taklit eden silahlı bir hareket başlatmayı hayal edenler, sayısı çok az ancak en dar kafalı ideologlardı.

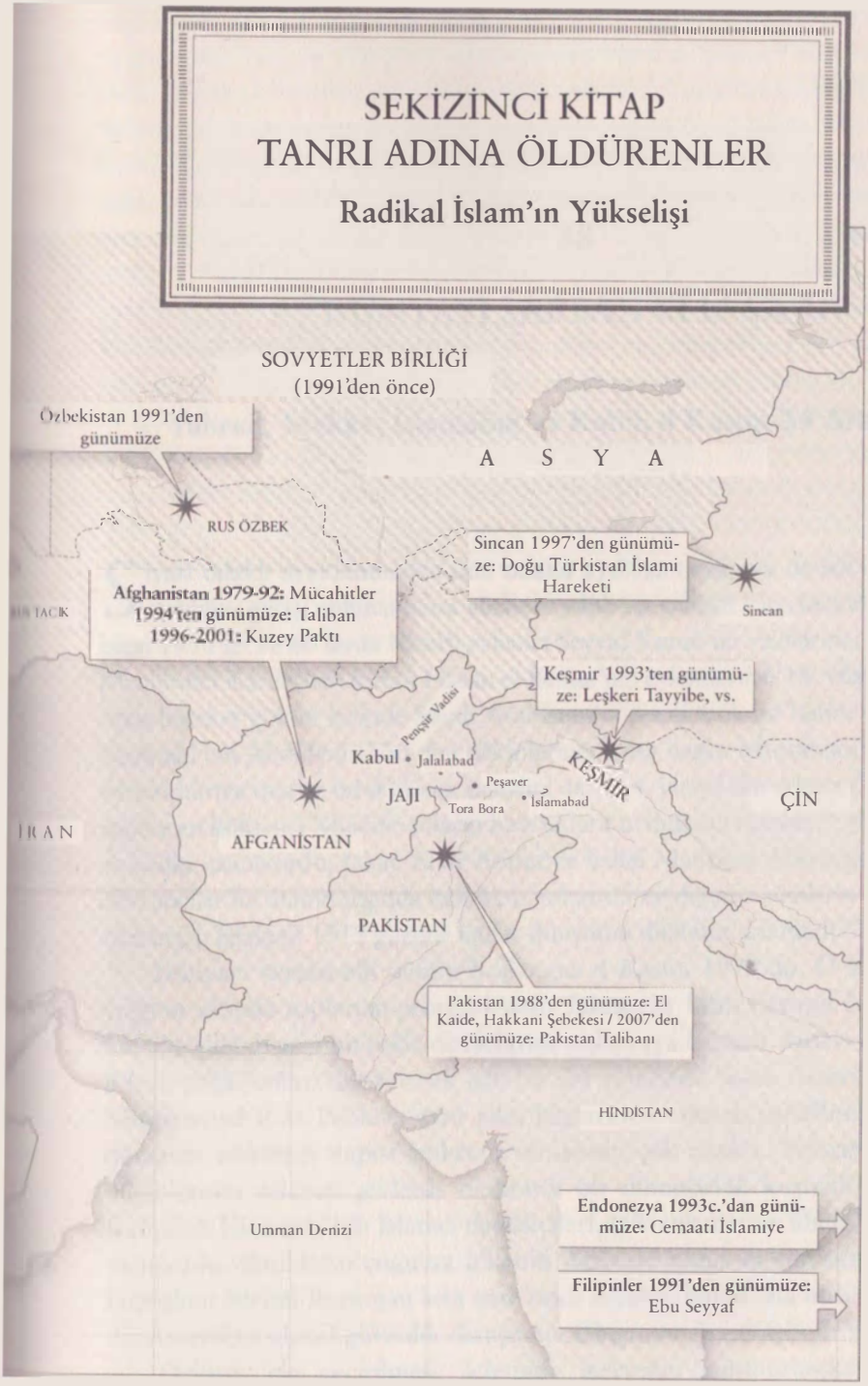
Moskova ve Pekin'deki eski rejimlerin çöküşü aynı zamanda direnişçi gruplar üzerinde değerli sübvansiyon, silah ve eğitim kaynağının kesilmesi bakımından doğrudan bir etki yarattı. 1970'lerin Marksist terör grupları kendi başlarına destek tabanı yaratamadığından dış destekçilerin sonuyla birlikte kendi varlıkları da sona erdi. FKÖ ve IRA gibi milliyetçi hareketler daha sağlam durmakla beraber dış desteğin azalmasıyla birlikte onlar da sendeledi. Bu da direniş hareketlerinde dış yardımın önemini bir kez daha ortaya koydu. Kolombiya'daki FARC ve Hindistan'daki Naxalitler gibi bazı sol gerilla hareketleri varlığını sürdürse de giderek marjinal hale geldiler. Nepal'deki Maocular bile 2006'da "halk savaşına" son vererek diğer siyasi partilerle seçimlerde yarışacakları bir barış anlaşması imzaladılar. Filistin'de

mücadelenin devam ettiğini söylemeye gerek olmasa da Marksist FHKC artık ön saflarda değildi; daha Corc Habaş'ın 2008'deki ölümünden uzun süre önce önemli bir aktör olmaktan çıkmıştı.

Her ne kadar sol direniş hareketleri zayıflamış olsa da gerilla savaşı ve terörizmin ortadan kalktığını söylemek zordu. Bunlar sadece yeni şekillere bürünüyordu ve yeni militanlar manşetlere çıkmak için bütün ihtilafların en eskisini –ırk ve dini– kullanıyordu.

AVRUPA
Çeçenistan 1994-96, 1999'dan günümüze: Çeçen isyancılar
Karadeniz
BALKANLAR
Grozni
ÇEÇENYA
Tahran 1979-81: Rehine krizi
Lübnan 1982'den günümüze: Hizbullah
KÜRDİSTAN
Tel Afer
Musul
IRAK
Akdeniz
Beyrut
Sur
Bekaa Vadisi
Ramadi
Bakuba
Bağdat
Gazze ve Batı Şeria 1987'den günümüze: Hamas
ANBAR
Zarqa
Amman
Necef
ISRAİL
ÜRDÜN
Basra
İsrail ve işgal altındaki topraklar 1987-1993: Birinci İntifada / İkinci İntifada 2000-2005:
Kuveyt
Irak 2003'ten günümüze : Irak El Kaidesi/Ceyş el Mehdi
MISIR
Kızıldeniz
S UU Dİ ARABİSTAN
Cezayir 1992'den günümüze: Silahlı İslam Grubu 1996'dan günümüze: Vaaz ve Savaş; İslami Magrip'te El Kaide
Cidde
Mekke
Yemen 2009'dan günümüze: Arap Yarımadası El Kaidesi
SUDAN
AFRİKA
Mekke 1979: Cüheyman el Uteybi'nin başını çektiği grubun baskını
YEMEN

SEKİZİNCİ KİTAP
TANRI ADINA ÖLDÜRENLER
Radikal İslam'ın Yükselişi

58

DÜNYAYI SARSAN ELLİ GÜN

Tahran, Mekke, İslamabat ve Kabil, 4 Kasım-24 Aralık 1979

Siyasi odaklı ayaklanmadan dini odaklı ayaklanmaya –ya da sol aşırılıktan İslamcı aşırılığa– geçiş, onlarca hatta yüzlerce yıllık bir gelişim sürecinin eseriydi. Bu sürecin izleri 1950'ler ve 60'larda Mısırlı eylemci Seyyid Kutub'un yazılarına; 1928'de Mısır'da Müslüman Kardeşler'i kuran Hasan el-Benna'nın eylemlerine; 18. yüzyılda yarattığı püriten hareket günün birinde Suudi Arabistan'ın resmi teolojisi haline gelecek olan Muhammed bin Abdülvahab'ın dini telkinlerine; hatta başka Müslüman grupları kâfir ilan edip saldırıya maruz bırakmanın temelini atan 14. yüzyıl din adamı İbn Teymiyye'ye ve sadece en köktenci Müslümanların buyruklara uyduğuna inanan 7. yüzyıldaki Haricilere kadar uzanıyordu, fakat Yaser Arafat ve halefi Mahmud Abbas gibi laik Müslüman devrimciler bu alanın dışında kalırken, yukarıda saydığımız isimlerin yeni bir çığır açan fikirleri, o felaketli 1979 güzüne kadar dünyanın dikkatini çekmedi.[1]

Dünyayı sarsan elli günün başlangıcı 4 Kasım 1979'du. O sabah, yağan hafif yağmur altında toplanan protestocular, Tahran'ın Tahtı Cemşid Bulvarı'ndaki ABD büyükelçiliği binasının tuğla duvarlarını taşlamaya başladı. Binayı korumakla görevli İran polisi onları durdurmak için bir şey yapmadı. Sadık Amerikan müttefiki Şah Muhammed Rıza Pehlevi, aynı yılın başlarında tahttan indirilmişti. Şahlık sonrası dönemin hükümet yapısı istikrarlı olmaktan çok uzaktı. Velayeti fakih yani fıkıh bilginlerinin velayeti şeklinde teokratik bir diktatörlük kurmak isteyen Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin İslamcı destekçileri, laik solcular ve liberaller ile güç kavgası yapıyordu. Ilımlıların çoğuysa ülkenin ABD ile ittifakını sürdürmesinden yanaydı. Başbakan Mehdi Bazargan kısa süre önce dışişleri bakanıyla birlikte Cezayir şehrinde, Amerikan ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski ile görüşmüştü.

Elçiliğin ele geçirilmesi, içlerinde geleceğin cumhurbaşkanı Mahmud Ah-

medinejad'ın da bulunduğu radikal üniversite öğrencileri tarafından gerçekleştirildi. Amaçları sadece "Büyük Şeytan"a değil, aynı zamanda Mehdi Bazargan ve diğer ılımlılara darbe vurmaktı. Elçilik binasına girmek için seferber edilen binlerce öğrenciye pankartlar, yaka kartları, tel makasları ve hatta rehinelerin gözünü bağlamak için kumaş parçaları verilmişti. Muhafız görevi yapan deniz piyadelerine ateş etmeme emri verildiğinden öğrencilerin elçilik personelini ele geçirmesi uzun sürmedi. Rehineler gözleri bağlı halde idari binadan çıkarılırken dışarıda toplanan büyük kalabalık coşku içinde, "*Allahu Ekber!*" ve "*Amerika'ya Ölüm!*" diye bağırıyordu. İşgalden önceden haberi olmayan Humeyni, halkın öğrencilerden yana olduğunu görünce gücünü sağlamlaştırmak için onların davasına sahip çıktı. Durumu protesto için istifa eden Bazargan, dini liderin mutlak iktidarı kendi bünyesinde toplaması önündeki büyük bir engeli ortadan kaldırmıştı.

Aşırı derecede iyi huylu olan başkan Jimmy Carter önce uzlaşmaya çalıştı, ardından bir rehine kurtarma operasyonu yapılması talimatını verdi. Bu operasyon, kod adı Desert One adı verilen İran'daki gizli buluşma noktasında, 25 Nisan 1980'de meydana gelen patlamada 8 Amerikalı görevlinin ölmesiyle sona erdi. 52 rehine ancak 20 Ocak 1981'de, yani Carter'ın başkanlığının sona erip Ronald Reagan'ın yemin ederek göreve başladığı gün salıverildi. Rehinelerin 444 gün süren ve medyada iyice abartılan sıkıntı dolu esareti, Amerika'yı kendi diplomatlarını korumaktan aciz, kötürüm bir dev gibi gösterdi. Humeyni, "Amerikalılar hiçbir şey yapamaz," diye böbürleniyordu. Böylece Amerikan aleyhtarlığını Siyonizm aleyhtarlığıyla birlikte girişimlerinin merkezine yerleştirip İran halkını kendi liderliği altında seferber edecek ve İran Devrimi'ni ülke dışına ihraç edecek gücü buldu.[2]

İslamcıların gazabını üzerinde toplayan tek Amerikan müttefiki İran değildi. Suudi Arabistan da onların hedefindeydi. Batı yanlısı bir laik olan şahın tersine Suudi kraliyet ailesi köktenci Müslüman'dı. Ne var ki onlar da "takva ehli selefler in" İslamiyet'in ilk zamanlarında uyduğu kurallara dönülmesini savunan en aşırı grup olan Selefiler kadar köktenci değildi. Yüzlerce militan, monarşiyi devirecek bir ayaklanma başlatma umuduyla 20 Kasım 1979'da gün doğarken, İslamiyet'in en kutsal mekânı olan Mekke'deki Mescidi Haram'ı ele geçirdi. Tüfekleri ve otomatik silahları tabutların içinde camiye sokmuşlardı. Grubun lideri olan sakallı ve uçarı Cüheyman el-Uteybi daha önce Suudi Ulusal Muhafızları'nda görevli olup Suudi prensleri, "sefahat düşkünü ayyaşlar" olarak suçluyor, krallığa "sinemaları, kulüpleri ve sanat gösterilerini" soktukları için lanetliyordu. Ayrıca işgalde yer alan kayınbiraderinin mahşer gününde ortaya çıkacak Mehdi olduğunu ileri sürüyordu. Cüheyman ve ağır silahlarla donanmış yandaşları, başlangıçta camiyi geri almaya yönelik girişimleri kanlı şekilde püskürttüler. Suudi güvenlik güçleri işgali ancak Fransız danışmanların yardımı ve en az 1000 kişinin ölümüyle sonuçlanan iki haf-

talık bir mücadelenin ardından sona erdirebildi. Çatışma sırasında sağ yakalanan asiler işkence edildikten sonra kurşuna dizildi.

Kraliyet ailesi, kutsal mekânların en kutsalında çatışırken dini oluşumun desteğini alabilmek için 1960'lar ve 70'lerde verilen özgürlükleri geri almak zorunda kaldılar. Gazetelerde kadın resimleri yasaklandı, sinema salonları kapatıldı. Kamuoyunda cinsellikle ilgili en küçük bir belirtiyi ortadan kaldırmak üzere Fazileti Yayma ve Ahlaksızlığı Önleme Komitesi'ne bağlı baskın ekipleri kuruldu. Koyu Müslümanlar köpekleri mekruh saydığı için süpermarketlerdeki köpek mamaları bile kaldırıldı. Daha tehlikelisi, Suudiler konumlarını korumak için "riyalpolitik" adı verilen uygulamaya daha çok bel bağlamaya başladı. Bu, katı Vahabi doktrinini bütün dünyaya yaymak için daha fazla para harcamaları anlamına geliyordu. Günün birinde Usame bin Ladin ve yandaşlarının Suudi monarşisi ve Batı'daki destekçilerine karşı çıkmasının esin kaynağı da aynı doktrindi.[3]

Suudiler, Mescidi Haram'ın işgal edilmesinden dolayı yaşadıkları utanç nedeniyle internetten önceki son on yılda olayla ilgili bütün haberleri yasaklamaya çalıştılar ve bunu belli bir ölçüde başardılar. Bu durum saldırganların İran ajanları veya Yahudi veya Amerikalı olduğuna dair yaygın spekülasyonlara yol açtı. Hele son teori Pakistan'da kontrolden çıkmış bir yangın gibi kulaktan kulağa yayıldı. Cüheyman'ın Mescidi Haram'ı ele geçirmesinden sadece bir gün sonra, 21 Kasım 1979'da "Amerikan köpeklerine ölüm!" diye bağıran kalabalıklar İslamabat'taki Amerikan elçiliğine saldırdı. Birkaç hafta önce Tahran'da olduğu gibi göstericiler fazla bir direnişle karşılaşmadan binaya girdi. Pakistan ordusu ve polisi tıpkı İranlı meslektaşları gibi müdahale etmeye niyetli değildi. Başkan Ziya ül Hak ülkesini daha koyu bir İslamcı yöne çektiğinden radikallerle arasını bozmaya niyetli değildi. Elçilik personelinin felakete uğramamasının tek nedeni Pakistanlı göstericilerin İranlı öğrenciler kadar kararlı veya organize olmamasıydı. Molotofkokteylleriyle elçilikteki altı binayı yaktılar ama 100 kişiden oluşan personel, kançılaryanın üçüncü katındaki güvenli iletişim odasına sığındı. Odanın yer karoları aşağıdan gelen yangının etkisiyle çatlayıp kıvrılmasına rağmen Amerikalılar sağ salim kurtulmayı başardı. Gece yarısı odadan çıktıklarında kalabalık dağılmıştı. Sadece 4 görevli –ikisi Amerikalı, ikisi Pakistanlı– ve 2 protestocu ölmüştü. Sonuç daha kötü olabilirdi ama bu olay zaten yeterince kötüydü ve dünyanın ikinci en kalabalık Müslüman devletinde artan radikalleşmenin kaygı verici göstergesiydi.[4]

Yeni bir milenyumun başlangıcında İslamcılar hiçbir şekilde başarılı olan tek direnişçi kesim değildi. Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle Afrika ve Balkanlar'da olmak üzere etnik ve kabile düzeyinde çatışmalar tekrar ortaya çıktı. Irk savaşlarına da en az din savaşlarında olduğu gibi vahşet damgasını vurdu ve bu savaşlarda yaşanan ölü sayısı daha fazlaydı. Ne var ki bu savaşlar Batı'nın

ilgisini sınırlı biçimde ve ancak insani koşullar yüzünden çekti. Buna karşılık mücahitler ister stratejik müttefik (Afgan mücahitleri) ister tehdit (Hizbullah, El Kaide, Irak'taki El Kaide) olarak görülsün, Batı açısından büyük önem taşıyordu. Bir sonraki bölümde yörüngesi tam anlamıyla belli olmayan ancak süper güçleri alt etme becerisini Afganistan dağları ile çöllerinde, Beyrut'ta Amerikan deniz piyadesi kışlalarının enkazında ve New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nde çoktan göstermiş bu grupları inceleyeceğiz.

59

RUSYA'NIN VİETNAMI

Kızıl Ordu, Mücahitlere Karşı, 1980-1989

Sovyetler Birliği ders kitaplarına konu olacak şekilde Afganistan'ı ele geçirdiğinde, mücahit direnişçilerin o denli başarılı olacağını hayal edebilenlerin sayısı çok azdı. Sovyet saldırısı 1979 Noel arifesinde, yani Tahran'daki Amerikan elçiliğinin işgalinden tam elli gün sonra başladı. Bir tümenden büyük bir paraşütçü birliği Kabil Havaalanı'na ve 55 kilometre ilerideki Bagram hava üssüne indi. Bir gün sonra, 25 Aralık'ta Sovyet Türkistanından sınırı geçen bir mekanize piyade tümeni hızla güneydeki Kabil'e indi. Bu birlikler görünüşte, bir önceki yıl darbeyle iktidarı ele geçiren komünist rejimin yardım talebine uymuştu. Komünistlerin siyasi oluşumu Afganistan Demokratik Halk Partisi, asırlık toplumsal geleneklere ve toprak mülkiyeti eğilimlerine karşı çıkarak halkla anında yabancılaşmıştı. Toprak ağaları ile mollalar tutuklanıyor, kadınlar peçelerini çıkarmaya zorlanıyordu. Afgan bayrağının rengi bile İslam'ın rengi olan yeşilden komünizmin rengi olan kırmızıya çevrilmişti. Hükümet ortaya çıkan huzursuzluğu bastırmak amacıyla sivillerin yaşadığı mahalleleri uçaklarla bombaladı ve köyleri basan askerler herkesi katletti. Bu tür aşırılıklar, filizlenmekte olan cihada daha çok savaşçı kazandırdı. 1979 sonunda Afgan ordusunun yarısından fazlası firar etmiş ve ülkenin yüzde 80'i merkezi hükümetin kontrolü dışına çıkmıştı.

Moskova'da seksen yaşındaki hasta genel sekreter Leonid Brejnev yönetimindeki Politbüro çekirdek kadrosu, müdahale edilmediği takdirde bu "kardeş" rejimin çökeceği sonucuna vardı. Onlara göre rejimi özellikle Cumhurbaşkanı Hafızullah Amin tehlikeye atıyordu. Bu amansız komünist daha üç ay önce selefini yerinden edip öldürtmüştü. Columbia Üniversitesi'nden mezun olup İngilizce bilen Amin, Washington'la daha yakın ilişki kurma arzusunu dile getirmişti. Bunun üzerine KGB onun CIA ajanı olmasından kuşkulanmaya başladı.

Afgan ordusu kıyafeti giymiş ve Kızıl Ordu desteğindeki KGB komandoları 27 Aralık 1979'da Tajbeg Sarayı'na saldırma emri aldı. Amin 2500 muhafızıyla birlikte Kabil'in hemen dışındaki bu saraya kapanmıştı. İronik bir durum olarak baskının başlayacağı sabah 7.30'da, Amin içerde Sovyet elçiliğinden gelen doktorlar tarafından gıda zehirlenmesi yüzünden tedavi ediliyordu. Aslında bu bir KGB komplosuydu ve doktorlara plan hakkında bilgi verilmemişti. Sarayın saldırıya uğradığı haberi gelince Amin bir yardımcısına kendisini kurtarmaları için Sovyetler'le temas kurmasını isteği zaman saldıranların zaten Sovyetler *olduğu* cevabını aldı.

Baskından önce birkaç kadeh votka verilen KGB ajanlarına sarayda kimseyi sağ bırakmamaları emredilmişti. Baskın ekibi Amin'in muhafızlarından beklemedikleri bir direnişle karşılaştı. Ağır makineli tüfeklerle donanmış adamlar oda oda çarpıştı. Onlarca KGB ajanı öldürülürken kalanların hemen hepsi yaralandı. Fakat otomatik silahlarla ateş açıp el bombası kullanan komandolar nihayet sarayın kontrolünü ele geçirip Amin'i öldürdüler. Ruslardan biri, "İş bittiğinde yerdeki halılar kandan sırılsıklam olmuştu," diyordu.

Kabil'e giren diğer Rus askerleri bakanlıkları, radyo ve televizyon binalarını ve diğer stratejik noktaları işgal etti. Önceden ülkeye gönderilmiş Rus danışmanlar, Afgan askerlerini tanklardaki mühimmatı ve kamyonlardaki aküleri sökmesi konusunda kandırmıştı. Sadece başkentin değil bütün ülkenin ele geçirilmesi örnek oluşturacak bir olaydı; Amerika'nın Irak'ı 2003'teki işgalinden daha hızlı ve daha zahmetsiz gerçekleşmişti. Birkaç hafta içinde bütün ülkede 80.000 Rus askeri görev yaparken, Amin'in rakibi olan Babrak Karmal adlı bir komünist yeni başkan ilan edildi.[5]

Batılı liderler işgalin, Basra Körfezi'ndeki petrol yataklarına yönelik komünist saldırının başlangıcı olmasından korkuyordu. Aslında Sovyet liderlerinin o tür bir planı yoktu. Onlar sadece çalkantılı bir müttefike destek olmaya çalışıyordu. 1956'da Macaristan'da, 1968'de Çekoslovakya'da olduğu gibi çabuk bir girip çıkma operasyonu yapmayı umuyorlardı. Fakat dokuz yıl sürüp 26.000 Sovyet askerinin ölümüyle sonuçlanacak, Sovyet İmparatorluğu'nun çökmesine katkıda bulunacak ve dünyadaki cihat güçlerine ciddi bir ivme sağlayacak türde bir savaş başlattıklarını hiç bilmiyorlardı.[6]

Sovyet liderleri gerilla savaşı yıllıklarını daha yakından inceleseydi "burjuva" İngiliz kuvvetlerinin Afganistan'da 1839-1842 ve 1878-1880 yıllarında yaşadığı sıkıntıları fark eder ve sonuçtan bu kadar emin olmayabilirlerdi. Yine de tarihin en kapsamlı şekilde araştırılması bile onları, İngilizlerin çarpıştığı güçlerden çok daha tehlikeli bir Afgan düşmanla karşılaşmaya tam hazırlamazdı. Sovyet işgalcilerle çatışan isyancılar, 19. yüzyıldaki öncülleri gibi milliyetçi ve dini duygularla ateşlenmişti, fakat onlar Ekber Han veya Şer Ali'nin hayal bile edemediği avantaj-

lardan yararlandılar. Komşu Pakistan'da silahlanıp eğitim gördükleri güvenli üslere kavuştular. Kızıl Ordu, Afganistan'ın uçsuz bucaksız ve çetin koşullara sahip topraklarında o avantajların, kendi elindeki bütün modern silahlardan daha çok işe yaradığını anlamakta gecikmedi. Aslında aynı dersi Amerikan silahlı kuvvetleri Vietnam'da öğrenmişti ve bu yeni vakanın da en az onun kadar sancılı olduğu ortaya çıkacaktı.

Kızıl Ordu'nun eğitimi Hindukuş Dağları'nda dar bir yarık şeklindeki Pençşir Vadisi'nde başladı. Kabil'in 65 kilometre kuzeyinde bulunan 110 kilometre uzunluğundaki vadi, kuzeydoğu yönüne uzanıyordu. Vadinin duvarları sarp gri kayalardan oluşuyordu. Daracık tabanının en geniş yeri ancak 1,5 kilometreydi. 1980'lerde buraya ancak toprak bir yoldan gidilebiliyordu. Hızla akan "mavi-yeşil karışımı" Pençşir Nehri boyunca uzayıp giden bu yol "taşlı bir patika gibiydi." Sovyetler gelmeden önce burada yaşayan 80.000 etnik Tacik, tavuk ve keçi, kayısı ve buğday yetiştirerek geçimini kıt kanaat sağlıyordu. 1980'de tüm vadinin hâkimiyeti Ahmed Şah Mesud'un elindeydi. Sayısız mücahit komutanlarından biri olan Mesud, Sovyet işgaline karşı koymak için silaha sarılmıştı.

Aslında Mesud birçok "kutsal savaşçı" gibi daha Ruslar gelmeden önce savaşmaya başlamıştı. 1952'de Afgan bir subayın oğlu olarak dünyaya gelmiş, Kabil'deki Fransız lisesinde okuduktan sonra Rusların inşa ettiği Kabil Politeknik Enstitüsü'ne girmiş ve burada matematikteki yeteneğini sergilemişti. 1970'lerdeki çok sayıda üniversite öğrencisi gibi o da siyasetle faal olarak ilgilenmeye başladı; ancak onun siyaset anlayışı laik solcu tarzda değildi. Müslüman Kardeşler Örgütü'nden esinlenen militan bir hareket olan Müslüman Gençlik üyesi oldu. Grubun faaliyetleri 1973'te iktidarı kuzeni Kral Zahir Şah'tan alan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud'la ters düşüyordu. (Kendisi de beş yıl sonra komünist müttefikleri tarafından devrilecekti.) Mesud, Pakistan'a kaçmak zorunda kaldı. Burada hükümet ona ve binlerce köktenci Afganlıya askeri eğitim verdi. 1975'te Afganistan'a başarısız bir baskın girişimi ardından geri dönüp daha sonra komünist rejimle savaşmak üzere tam üç yıl burada kaldı. Bir gazetecinin belirttiğine göre başlangıçta "30'dan az yandaşı, çeşitli markalarda 17 tüfeği ve 130 dolar nakit parası" vardı. Birkaç yıl içinde 3000 mücahitten oluşan bir kuvvet yarattı ve Sovyetlerin karşılaştığı en zorlu gerilla hareketi haline getirdi.

Mesud'un Pakistan'da üslenmiş ve Servisler Arası İstihbarat ajanlığıyla yakın bağları bulunan diğer mücahit komutanlara göre daha az yardım aldığı düşünüldüğünde bu başarı daha da dikkat çekiciydi. Üstelik yaşa itibar edilen bir ülkede,

o Sovyet işgali gerçekleştiği sırada henüz otuz yaşında bile değildi. Kendi başına atılım yapma becerisi, onun akıllı ve karizmatik kişiliğinin eseriydi. Gazeteci Sebastian Junger bu konuda şunları söylüyordu: "Çok sıcak ve güçlü bir enerjisi, yoğunluğu ve ağırbaşlılığı vardı. Etrafındaki herkesi etkisi altına alıyordu. Konuştuğu zaman gözlerimi ondan alamıyordum. İnsanı tutsak alan bir yanı vardı."

Mesud günde beş vakit namaz kılan inançlı bir Müslüman'dı ama daha fazla sertlik yanlısı mücahit komutanları gibi bağnaz ve aşırı değildi. "Narin bir kişiliği ve insana güven veren bir mizah duygusu" vardı. Başkalarına karşı hoşgörülü davranıyor, şiir ve tasavvufla ilgileniyordu. Kadınları okumaya teşvik ediyordu. Sovyet esirlere öyle şefkatli davranıyordu ki, "Askerler başkaları yerine ona teslim olmayı tercih ediyordu." Hatta bir tanesi onun yakın koruması bile olmuştu. (Buna karşılık diğer mücahit komutanların tutsaklara işkence yaptığı biliniyordu.) Gösterişten tamamen uzak tavırları ve geçimlerine hakiki bir ilgi duyması sayesinde adamlarının bağlılığını kazanmıştı. Mücahit arkadaşları onun elbiselerini, hatta çoraplarını kendisinin yıkadığını, yemeğini kendisinin hazırladığını ve geceleri sırası gelince nöbet tuttuğunu söylüyordu. Yabancı bir ziyaretçi ona yeni ayakkabı verdiğinde, "parmağı ayakkabıdan dışarı çıktığı halde" kendisi kullanmayıp adamlarından birine vermişti.

Mücahitler, Şamil'in Çeçenleri veya Yunan kleftleri gibi doğuştan gerillaydı. Yüzyıllardan beri yabancı işgalcilerle (ve birbirleriyle) savaşmakta olan, dini inançları kuvvetli, "inatçı, geri kalmış yöre insanları" idiler. Mesud okulda öğrendiği Fransızcayı unutmuş olmasına rağmen hepsinden eğitimliydi. Mao, Che ve Giap'ın yazdığı gerilla savaşı klasiklerini, hatta Amerikan Devrimi hakkındaki kitapları okumuştu. Kitaplardan öğrendiklerini kendisi uygulamak üzere yola koyuldu. Şahin burnu, bir tutam sakalı, *pakol* adı verilen yün başlığı ve safari ceketiyle oluşturduğu görüntü kısa zamanda eserlerini incelediği adamlar kadar ünlü hale geldi. Birkaç yıl içinde gezi yazarı Robert Kaplan'ın, "20. yüzyılın en büyük gerilla savaşçılarından biri," diye yargıda bulunacağı kadar tanınmıştı.

Pençşir Vadisi'ni sadece üs olarak kullanmıyor, diğer mücahitlerin tersine "kurtarılmış bölge" gibi yönetiyordu. Bu vadinin kendi okulları, mahkemeleri, camileri, hapishaneleri, Fransızların işlettiği bir hastanesi ve askeri eğitim merkezi vardı. Kuvvetlerini tam zamanlı muhariplerden oluşan seyyar gruplar (*mutarik*) ve köylerini savunan yarızamanlı yerel milisler (*sabit*) olarak ikiye bölmüştü. 120 kişilik bölükler halinde örgütlenen *mutarik* kuvvetler, zeytin yeşili üniforma ve postal giyiyordu. Kızıl Ordu'dan ele geçirilen veya Pakistan'dan satın alınan karışık silahlar kullanıyorlardı. Bunların arasında AK-47 taarruz tüfeği, RPG-7 tüfek bombaları, DShK 12,7 milimetrelik makineli tüfek ve hatta ZPU-2 tanksavar vardı. Pençşir Vadisi, Kabil'den Sovyet sınırına kadar uzanan Salang karayolundan sadece birkaç kilometre ötede son bulduğu için bu birlikler özel bir tehdit oluşturuyordu. Bir

keresinde Afganistan savunma bakanı için gönderilen siyah Volga makam aracını bile kaçırmışlardı. Mesud'un savaşçıları bunu söküp kendi vadilerine götürdüler ve burada kendi komutanlarının kullanması için tekrar bir araya getirdiler.

Sovyetler vadiye karşı ilk saldırıyı daha 1980 baharında yapmasına rağmen fazla bir etkisi olmadı. Mayıs 1982'de 8000 Rus askeri ve 4000 Afgan askerine ilaveten güçlü bir hava desteğiyle beşinci taarruza hazırlanıyorlardı. Mesud mükemmel istihbarat ağı sayesinde durumu öğrenince Bagram'daki hava üssüne 25 Nisan 1982'de ani bir baskın yapıp pistteki en az bir düzine uçağı tahrip etti. Bu, Sovyet kara saldırısından önce bir hafta sürecek bombardımanı geciktirdi. Nihayet 17 Mayıs'ta gerçekleşen istilada Sovyetler, Afgan müttefiklerini öne sürdüler. Mesud Afgan askerlerin zarar görmeden ilerlemesine izin verdi ve pek çoğu yaralanarak çatışamayacak duruma geldi, fakat Sovyet zırhlı birliği vadiye girmeye başladığı anda adamları yamaçları dinamitle patlatarak kopan kaya parçalarının yolu tıkamasını sağladı. Buna rağmen, istilacıların engellenmesi fazla uzun sürmedi. Yoldaki engeli açmakla kalmayıp Mesud'u kıskaca almak için vadinin kuzey ucuna da kuvvet gönderdiler. Aynı esnada yaklaşık 1200 kişiden oluşan altı tabur asker Mi-6 ve Mi-8 helikopterleriyle vadinin ortasına inerken, MiG-21 avcı uçakları ve Su-25 havadan karaya taarruz uçakları, kıpırdayan her şeyi un ufak ediyordu.

Mesud'un askerleri arasında taarruza tanıklık eden *Christian Science Monitor* muhabiri Edward Girardet, "Şafaktan akşam karanlığına kadar inatla geldiler," dediği savaşı şöyle anlatıyordu:

> Önce, uzaktan insansız hava aracının uğursuz sesi duyuldu. Ardından, uğultu giderek artarken ufukta beliren küçük lekeler Hindukuş Dağları'nın karla kaplı sivri zirvelerini aştı. Donuk gri renkte savaş helikopterleri yabanarısı sürüleri gibi kükreyerek bu bereketli vadiyi kuşatan yüksek sırtların üstünden uçtular. Kısa zamanda gerilla mevzilerini dövmeye başlayan roket ve bomba gürültüleri vadide çınladı... Pençşir'in ortalarında bir yerde, geniş görüş açısına sahip bir mevziden daracık toprak yolda toz bulutu çıkararak ilerleyen tanklar, zırhlı personel taşıyıcılar ve kamyonların içindeki Sovyet ve Afgan hükümet kuvvetlerini belirgin biçimde görebiliyorduk... Dürbünle baktığımızda, her biri toplam dört buçuk ton patlayıcı taşıyan 40 roket ateşleme kapasitesine sahip BM-21 "Stalin orglarının" ve kendinden tahrikli dev havanların tehditkâr biçimde bize yöneldiğini seçebiliyorduk.

Mesud bu çok yönlü taarruza hazırlıksız yakalansa da bu durum kısa sürdü. "Mükemmel bir satranç oyuncusuydu" ve tüm büyük oyuncular gibi durumu soğukkanlılıkla analiz etmeyi öğrenmişti. Onunla birkaç gün geçiren bir İngiliz gazeteci, "Hiç paniğe kapılmıyor... hiç serinkanlılığını kaybetmiyor," diye yazmıştı. Bir mücahit, "Hep gülüyordu ve onun güldüğünü gördüğümüz zaman kazanacağımızı hissediyorduk," demişti. Bu iyimser tavır, 1982'de olduğu gibi bütün koşullar aleyhine olduğu zaman çok işe yarıyordu.

Mesud vadinin diğer sakinleri gibi adamlarıyla birlikte Pençşir'e açılan küçük yan vadilere sığındı. "Göğe yükselen kulelerin arasındaki kuytular ve yarıklar" şeklinde oluşan mağaralar ve taştan sığınıklarda güvenliği sağladıktan sonra, aşağıda hareketsiz halde bulunan orduya istedikleri zaman çıkıp darbe vurabilirlerdi. Sovyetler kendilerine eziyet çektiren bu insanlara ulaşamıyordu. Bir gün bütün öğleden sonra gerillalara ait bir makineli tüfek mevzisisini sonunda tek bir küçük ağaç ayakta kalana dek bomba ve roket yağmuruna tuttular. Ne var ki ertesi gün makineli tüfek yine ateş açtı. Edward Girardet şöyle yazmıştı: "Başlangıçta Ruslar vadi tabanında sadece çadır kurdular. Daha sonra, mücahit ateşi ölümlere yol açınca siper kazmak zorunda kaldılar." Temmuz geldiğinde siperler terk edilmişti. Taarruz işe yaramamış ve Sovyetler kuvvetlerinin çoğunu geri çekmek zorunda kalmıştı.

Kızıl Ordu savaşın sonuna kadar dokuz büyük taarruz yaptı. Bunların her biri binlerce cana mal olmasına rağmen Mesud, Pençşir'in hâkimi olmaya devam etti. Kabiliyeti ve vahşeti kuşku götürmeyen üstün güçlerin sürekli tekrarlanan saldırılarına direnmesi, en az Haiti'deki Toussaint Louverture, İspanya'daki Francisco Espoz y Mina ve Yugoslavya'daki Josip Broz Tito kadar etkileyiciydi.[7]

Pençşir Muharebeleri savaşın genel gidişatının birer yansımasıydı. Kızıl Ordu pek çok büyük ve hatalı saldırı yaptı ki kendi genelkurmayı daha sonra bunları "boşa harcanmış çaba" olarak yorumladı. "Bu taarruzlar Afganistan'ın sarp dağlarından çok Kuzey Avrupa düzlüklerine uygundu."[8] Ülkenin büyük bir kısmı üzerinde, doğudaki yüksek zirvelerden güneydeki çorak çöllere kadar asla hâkimiyet sağlanamadı. Bunun istisnası büyük şehirler ve onları birbirine bağlayan karayollarıydı.

Dukhi (hayalet) veya düşman dedikleri direnişçileri ele geçirme konusundaki acizliklerinden dolayı öfkelenen Sovyet askerleri bunun acısını çaresiz sivillerden çıkardı. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün öncüsü olan Helsinki İzleme Örgütü heyeti 1984'te Pakistan'a gidip Afgan mülteciler, Sovyet firariler ve Afganistan'ı ziyaret etmiş Batılılarla görüştü. Yazdıkları raporda şöyle belirtiyorlardı: "Yaptı-

ğımız görüşmelerde Afganistan'da akla gelebilecek her türlü insan hakları ihlalinin muazzam boyutlarda meydana geldiği kısa sürede ortaya çıktı." Eski tutsaklar Sovyetlerin ve KGB'nin eğittiği Afgan gizli polisi KhAD'ın sorgulama metotları hakkında tanıklık yaparken kurbanlara "elektrik şoku verildiğini, tırnaklarının söküldüğünü, uzun süre uykusuz bırakıldıklarını, ayakta soğuk su sıkıldığını ve başka cezalar verildiğini," belirttiler. Kendilerine yapılan saldırılara karşı korkunç misillemede bulunmak da kural haline gelmişti. Bir Rus askerinin anlattığına göre 1982'de bir yüzbaşı ve üç asker votka içip sarhoş olduktan sonra gittikleri bir köyde öldürülmüşlerdi. Yüzbaşının kardeşi olan bir tugay komutanı adamlarıyla köye gidip önüne çıkan herkesi, yani yaklaşık 200 kişiyi katletmişti.

Askerlerin yaptığı zulmün çoğu zaman askeri maksatlarla ilişkisi yoktu. Rus askerlerinin değerli her şeyi çaldığı ve direnen herkesi öldürdüğü biliniyordu. Savaş helikopterleri havadan hareket eden araçları vuruyor, böylece askerlerin bu araçları yağma etmesini sağlıyordu. Sivil halka yapılan bu acımasız saldırılar yüzünden Afganlar yurtlarını terk edip Pakistan'a göç etmeye başladılar. Battaniyelere sarınmış, kucağına tavuklarını almış bu acınacak durumdaki mülteci kafileleri bile güvende değildi. Sovyet uçakları açık alanda onlara rastladığı zaman üzerlerine ateş açıp bombalıyordu. Sivil ölümlerin en büyük nedeni, bütün ülkeye ayrım gözetmeden milyonlarcası yerleştirilen mayınlardı. Bunların büyük kısmı toprağa karışacak şekilde tasarlanmış, uçaklardan atılan "kelebek" mayınlardı. Yaralı bir insanın ölülere göre direniş hareketine daha fazla yük olacağı teorisine uygun olarak bu mayınlar kurbanları öldürmekten çok sakat bırakıyordu. Ayrıca kanıtlanmamış olsa da oyuncakların içine yerleştirilen mayınların çocukların kollarını ve bacaklarını kopardığına dair ısrarlı söylentiler vardı. Bu durum tüm dünya kamuoyunun Sovyet işgaline karşı seferber olmasında büyük pay sahibiydi. Hatta Sovyet askerleri Kuran nüshalarını yırtıyor, camileri bombalıyor veya banyo olarak kullanıyordu. Kısacası, dindar bir toplumda yapılabilecek en kötü saygısızlıkları yapıyorlardı.[9]

İşgalciler, Lyautey'den Lansdale'e kadar çeşitli kuşaklara mensup kontrgerilla uzmanlarının öğrettiği şekilde halkı kazanmak için sivil eylemler yapmaya tamamen gözlerini kapamamışlardı. Moskova 1980 ile 1989 arasında Afganistan'a askeri olmayan yardım şeklinde 3 milyar dolar gönderdi ve binlerce danışmanı Afgan Hükümeti'nin emrine verdi.[10] Fakat paranın büyük kısmı Afgan toplumunun Sovyetleştirilmesine, yani okullarda Marksizm-Leninizm ve Rusça öğretimine harcandı. Bu durum "kalplerin ve zihinlerin" kazanılmasına hiçbir fayda sağlamadığı gibi dindar Müslüman nüfusu onlardan daha da soğuttu. Sovyetlerin arada bir yaptığı faydalı işler, örneğin hastaneler ve santraller inşa edilmesi kan denizindeki birer damla gibiydi.

İşgalciler 1 milyondan fazla Afganı öldürüp 5 milyondan fazlasını ülkeden kaçmaya zorladılar. Ayrıca 2 milyon kişi de ülke içinde yer değiştirdi. Afganistan'ın nüfusu

savaştan önce 15 ila 17 milyon arasındaydı. Bu nüfusun yüzde 6'dan fazlasının yok edilmesi Yugoslavya'nın İkinci Dünya Savaşı sırasındaki kayıplarıyla kıyaslanacak düzeydeydi. Sovyet liderleri belki yarattıkları onca eziyeti insani açıdan önemsememişti ama Yugoslavya'daki Almanlar gibi çok sayıda insanı silahlı direnişe sevk ettikleri için politikalarının sonucundan pişmanlık duyacaklardı. En az 150.000 savaşçı mücahitlerin safına katılmıştı. Böylece gerillalar Afganistan'da asla 115.000'den fazla askeri olmayan Kızıl Ordu'yu sayıca geride bıraktılar. Sovyetlere çoğunluğu zorla askere alınan ve güvenirliği şüpheli olan 30.000 Afgan askeri yardım ediyordu. Ayrıca KGB ile sıkı işbirliği yapan 15.000 Afgan gizli polisi vardı. Bunlar rejime daha bağlı olmakla birlikte direniş karşıtı kuvvetlerin sayısal dezavantajını ortadan kaldıramayacak kadar sayıları azdı. (Buna karşılık, düşmana daha yumuşak yöntemlerle karşı konulan bir ortamda, 2001 sonrası dönemde Taliban asla 30.000'den fazla insanı seferber edememişti. NATO kuvvetleri ise en kalabalık döneminde 140.000 askere sahipti ve müttefiki olan Afgan güvenlik kuvvetleri 350.000 kişiden oluşuyordu.) Kabil'deki Sovyet destekli rejim açısından kontrgerilla matematiği, yani güvenlik kuvvetlerinin nüfusa oranı –burada oran 1'e 100 idi– kesinlikle kendi lehine değildi.[11]

İşgal kuvvetlerinin kompozisyonu da muazzam bir avantaj sağlamıyordu. Vietnam Savaşı sırasında ABD utanç verici, tehlikeli ve uzun süren bir göreve büyük çapta zorunlu askerlik yapan kişileri göndermenin ne demek olduğunu öğrenmişti. Halk desteği sağlama amacıyla çabuk kazanımlar sağlama olasılığı çok düşük böyle bir yöntem belaya davetiye çıkarmak gibiydi. Komutanlar kendi askerlerinin düşük moraliyle ve yurtta muhalefetle uğraşmak zorunda kalmıştı. Sovyet Hükümeti kamuoyu görüşüne Amerikan muadili kadar duyarlı olmasa da acımasız bir kontrgerilla savaşını motivasyonu olmayan zorunlu askerlerle sürdürmenin çılgınlık olduğunu görecekti.

Sovyet askerlerine, "ABD emperyalizmi ve Pekin'in hegemonyacılığına" karşı direnen "kardeş bir müttefike" yardım için gönderildikleri söylenmişti. Bu propagandanın yalan olduğunu görmeleri uzun sürmedi. Bir asker durumu şöyle özetliyordu: "Etrafımızdaki herkes düşmandı... Hiçbir yerde dost Afgan görmedik, sadece düşmanlar vardı. Afgan ordusu bile dost değildi." Askerler iyi korunan üslerinden dışarıya her çıktıklarında evlerine "Kara Lale" ile yani siyah çinkodan yapılma tabutları taşıyan nakliye uçağıyla dönme riskinin yüksek olduğunu biliyorlardı. Üsler bile tamamen güvenli değildi. Bagram'da kışla dışında bulunan helaya giden iki asker kafaları kazığa geçirilmiş vaziyette bulunmuştu. Arkadaşının öldürüldüğünü gören bir asker, "Her şeyi ve herkesi yok etmeye hazırdım," demişti. Bir başka asker kendi bölüğünden iki askerin "7 Afgan esiri vurabilmek için kavga

ettiğini" anlatmıştı. Bir tanesi 6 esiri "enselerine birer kurşun sıkarak" öldürünce diğer asker koşarak, "Ben de vuracağım!" diye bağırmıştı.

Profesyonel bir orduda görev yapan subay ve astsubaylar askerlere moral ve disiplin vermekle, onların saldırganlığını yapıcı bir yöne doğrultmakla sorumludur. Oysa Kızıl Ordu'daki subaylar "çakal" olarak tanınmıştı. Bunların önceliği kendi rahatlarının bozulmaması olduğundan, kıdemli askerlerin ("dedeler") yeni gelenleri ezmesine ve dövmesine göz yumuyorlardı. Bir askerin "tam teşekküllü ahlaki çöküntü" dediği tarzda, korkmuş, motivasyonu bozulmuş, ateş manyağı olmuş adamlarını dizginlemek için hemen hemen hiçbir şey yapmıyorlardı. Böylece gerek direniş gerek karşı direniş saflarında olan Mao, Castro, Magsaysay ve diğer liderlerin, halkın dostluğunu kazanmak için onlara saygılı davranmak gerektiği şeklindeki öğretilerini çiğniyorlardı. Bütün direniş karşıtı güçler görevlerini belli ölçülerde kötüye kullanırlar. Diğer orduların standartlarına göre bu konuda kendini en çok dizginleyen ABD Silahlı Kuvvetleri bile Yaralı Diz'den My Lai ve Ebu Gureyb'e kadar pek çok yerde zulüm yapmıştır, fakat bu tarz insan hakları ihlallerinin Afganistan'daki yaygınlığı ve boyutu çok daha sıkıntı vericiydi. Ayrıca Kızıl Ordu subayları kendi saflarına göz kulak olma konusunda Amerikalı meslektaşları kadar çaba harcamıyordu. Sovyet askerlerine, "Ne yaparsanız yapın ama yakalanmayın," deniyordu. Bu söz insan hakkı ihlallerinin iyice azması için verilmiş bir izindi. Bu durum sadece Afganlar üzerinde büyük bir eziyet yaratmakla kalmadı, aynı zamanda suç işleyenler üzerinde ciddi psikolojik travmaya yol açarak savaş hedeflerinin baltalanmasıyla sonuçlandı.

Kızıl Ordu'nun kendi toprakları dibinde savaş sürüp giderken askerlerine yeterince gıda, kışlık kıyafet ve ısınmak için petrol sağlayamaması ordunun maneviyatını bozan bir diğer faktördü. Bazı askerler çürümüş patates ve lahana yemek zorunda kalıyordu. Neredeyse yüzde 70'i çoğunlukla kirli su içmekten kaynaklanan tifüs, malarya, hepatit, dizanteri gibi ciddi hastalıklar yüzünden hastaneye kaldırılmıştı. Disiplin öyle gevşekti ki, bazı askerler mücahitlere silah ve mühimmat satıyor, parasıyla evine dönerken blucin ve teyp alıyordu.

Koşullar öyle kasvetliydi ki, bazı askerler eve çabuk dönmek için kendini vuruyordu. Bazıları firar ediyordu. Büyük bir kısmı, bir askerin ifadesiyle "midesini bulandıran kan kokusundan" kaçmak için alkol ve uyuşturucuya sığınıyordu. Askerler votka, kaçak içki, hatta tıraş losyonu içerek sarhoş oluyordu. Veyahut Afgan üreticilerin düşmanı zayıflatmak için bazen bedava verdiği marihuana, haşhaş ve eroini kullanıyorlardı. Bir asker, "Operasyona gitmenin en iyi yolu uyuşturucuyla kafayı bulmak, o zaman hayvana dönüyorsun," demişti.[12]

Rağbet görmeyen, en azından sonraki aşamalarında silah altına alınmaktan hoşnut olmayan askerler tarafından nefret edilen bir başka ihtilaf olan Vietnam Savaşı'nda Amerikalıların yaşadığı tecrübeler tamamen tesadüf değildi. Sovyetler Birliği'nin Vietkong'a yardım etmesi gibi ABD de mücahitlere rakibi olan süper gücü yenmesi için yardım yapmıştı.

Washington ölümcül olmayan yardımları –telsiz ekipmanı, tıbbi malzeme, nakit para– daha Kızıl Ordu gelmeden önce göndermeye başlamıştı. Jimmy Carter işgalden hemen sonra direnişe silah temin edilmesine yönelik gizli bir programa yetki veren kararı imzaladı. CIA, ABD'nin rolünü gizlemek için Mısır, Polonya, Çin ve diğer kaynaklardan Doğu Blok'u silahları satın alıp Pakistan'a gönderdi. Suudi Arabistan, Amerika'nın yardımlarına dolar dolar katkıda bulundu. Dağıtımı Pakistan'ın Servisler Arası İstihbarat (ISI) Teşkilatı üstlendi. Teşkilat sınırdaki Peşaver şehrinde karargâh kurmuş olan yedi büyük direniş grubuna silah dağıtıp eğitim verdi. Pakistan'ın sınır bölgeleri bir ISI komutanının ifadesiyle, "cihat için geniş ve her tarafa yayılan idari bir üs haline gelmişti."[13] Silahlar gazetecilerin "cihat yolu" adını verdiği güzergâhtan kamyonlarla, atlarla, katırlarla veya mücahitlerin sırtında gizlice Afganistan'a sokuluyordu. Sovyetler bu hattı engellemek için her yola başvursa da Ho Şi Minh yolunu engellemek isteyen Amerikalılardan daha başarılı olamadılar. Savaşçı kolların kolayca geçebileceği bir sürü dağ geçidi vardı. Bir gazetecinin sözleriyle, "Mücahitler uzun zaman yemek yiyip su içmeden yürüyebiliyor ve keçi gibi dağları tırmanıp inebiliyordu."[14]

11 Eylül 2001'den sonra bazıları ABD'nin bu adamları silahlandırmakla saldırıları bizzat kendi üstüne yönelttiğini ileri sürdü. Bu tam anlamıyla doğru değildi. CIA veya başka devlet kuruluşlarının Usame bin Ladin'e yardım yaptığını gösteren kanıtlar yoktu, fakat 1980'lerde Amerikan yardımının, günün birinde düşmanı olacak aşırı İslamcılara gittiği doğruydu. Bu sonuç Washington'un gittikçe İslamcı yöne dönen Pakistan Cumhurbaşkanı Ziya ül Hak'a silah ve para yardımı kararı almasının bir yan ürünüydü.

Ziya ül Hak'ın ajanları Amerika'nın verdiği silahların çoğunu, Gülbeddin Hikmetyar'ın Hizbi İslami grubu gibi en aşırı gruplara dağıttı. İktidara susamış eski mühendislik öğrencisi Hikmetyar, rakip mücahit grupları tarafından hiç sevilmiyordu. Robert Kaplan'ın sözleriyle bu gruplar, "Onun örgütünün savaşma kabiliyetinden yoksun olduğunu ve kaynaklarının büyük kısmını diğer gerilla hiziplerine saldırarak elde ettiğini," düşünüyordu.[15] Ahmed Şah Mesud'un tersine Afganistan'da fazla vakit geçirmeyen Hikmetyar, Peşaver'de siyasetle uğraşmayı tercih ediyordu. Buna rağmen ISI'nin şımarık çocuğu ve Suudi istihbaratının gözdesiydi. CIA bile ondan yanaydı. Ayrıca Sovyet işgalinden sonra Pakistan'ı ziyaret

etmeye başlayan Usame bin Ladin'le arası da yakındı.[17] CIA'nın yanı sıra İngiliz ve Fransız istihbaratı Mesud'a tek taraflı yardım gönderiyordu ama Hikmetyar gibi günün birinde Afganistan'da Amerikan kuvvetlerine karşı savaşacak aşırılara gönderilen cömert yardımlarla kıyaslandığında bunun miktarı son derece kıttı.

Bu, dost kuvvetlere dağıtılan yardımın "ters tepmesi" konusunda özellikle dikkat çeken ancak pek eşsiz sayılamayacak bir örnekti. Avrupalı güçler aynı tecrübeyi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşamıştı. Japonlarla savaşması için donattıkları bazı direnişçiler silahlarını Avrupalı emperyalistler üzerine çevirmişti.

Başlangıçta Amerika'nın hedefi Sovyetlerde kan kaybına yol açmaktan ibaretti, fakat Reagan yönetimi bu hedefi onları taciz etmekten yenmeye çevirdi. Yardım 1980'de 30 milyon dolar iken 1987'de 630 milyon dolara çıkarıldı. Aslında Suudi katkısıyla bunun gerçek miktarı 1,2 milyar dolardı (2012 rakamlarıyla yaklaşık 3 milyar dolar). Amerikalı yetkililer 1986'da mücahitlere uçaksavar Stinger füzeleri göndererek baskıyı iyice arttırdı. Bu kararın kaynağı ve etkisi yaygın biçimde yanlış anlaşılmıştı.

Charlie Wilson'un Savaşı adlı kitap ve film, aşırı içki içen, kadın avcısı bir Teksaslı kongre üyesinin mücahitlere Stinger ve diğer yardımları gönderme fikrinin arkasındaki asıl adam olduğu izlenimini yaymıştı. Kuşkusuz Wilson mücahitleri destekleyen söz sahibi biri olmakla beraber bu konudaki tek kişi değildi. Üstelik kitabın yazarı George Crile'ın da kabul ettiği gibi, Stinger gönderme kararında "doğrudan yer almamıştı." Başlıca katkısı İsviçre firması Oerlikon'un ürettiği uçaksavar toplarının gönderilmesi için 1984'te lobicilik yapmasıydı, fakat topların her biri yaklaşık 550 kilogram geldiğinden taşınması için yirmi katır gerekiyordu. Dolayısıyla Oerlikon, Afganistan'a sokmak için pratik bir silah değildi. Buna karşılık Stinger sadece 15 kilogram ağırlığında olup bir uçağın çıkardığı kızılötesi salınıma kilitlenip hedefi vuran bir füzeydi.

Stinger gönderme konusundaki itici güç aslında Charlie Wilson değil Savunma Bakanlığı'nın iki görevlisiydi. Bunlar bakanlık müsteşarı Fred Iklé ve eski bir muhafazakâr Kongre çalışanı olan yardımcısı Michael Pillsbury idi. Bu ikiliye Amerikan yapımı ileri teknoloji ürünü silah göndermenin savaşı şiddetlendireceğinden kaygılanan Birleşik Kuvvet Komutanları Kurulu, Dışişleri Bakanlığı ve CIA karşı çıkmıştı. Ne var ki bu ikili Dışişleri Bakanlığı görevlisi Morton Abramowitz'in aklını çelmiş, o da bakan George Shultz'u ikna etmişti. Karşı çıkanlardan Savunma Bakanı Caspar Weinberger ve CIA direktörü Bill Casey de zamanla ikna edildi. Başkan Reagan füzelerin gönderilmesini Mart 1986'da resmen onayladı.

Altı ay sonra, 29 Eylül 1986 saat üçte, 8 adet Mi-24 savaş helikopteri Celalabat Havaalanı'na iniş için yaklaşmıştı. Mücahitlerin en çok korktuğu Sovyet silahı, "Şeytan Arabası" dedikleri bu helikopterdi. Otomatik Gatling makineli tüfek, 80 milimetrelik roketler, bombalar ve mayınlarla donanmıştı. Çoğu makineli tüfek mermisi kalın zırhını delemiyordu, fakat o gün bir grup mücahit üç Stinger füzesi sayesinde üç tane helikopteri vurup düşürmeyi başardı. Rus genelkurmayı daha sonra, "Stinger kullanılmaya başlamasından sonra düşürülen hava silahlarının sayısında kayda değer bir artış" olmadığını iddia etti. Bu iddia doğru olsa bile Rus pilotlar o günden sonra mümkün oldukça füzelerin menzili olan 3800 metrenin üstünde uçmaya mecbur kaldı. Bu da onların muharebe etkinliğini düşürdü. Rusların en iyi silahı etkisiz hale getirilmişti.[18]

Bu gelişme işgalcilere bir darbe vurmakla beraber çoğu kişinin inandığı gibi savaşın dönüm noktası değildi. Daha Stinger füzelerinin gönderilmesinden önce yeni Sovyet lideri Mihail Gorbaçov savaşın kazanılamayacağına karar vermişti. İlk Stingerin ateşlenmesinden neredeyse bir yıl önce, 17 Ekim 1985'te toplanan Politbüro'ya "Mümkün olan en kısa zamanda Afganistan'dan geri çekilmenin yollarını" arayacağını açıklamıştı.[19] Geri çekilme fiilen ancak 1989'da tamamlanabildi ve o tarihe kadar daha sert çatışmalar oldu (bunların arasında bütün savaşın en büyük Sovyet taarruzu olan 1987'deki Magistra Operasyonu da vardı). Yine de 1986'ya gelindiğinde savaşın sona ereceği belli olmuştu.

Ruslar açısından dokuz yıllık sıkıntı nihayet "soğuk bir kış sabahı", 15 Şubat 1989'da sona erdi.[20] 40. Ordu komutanı Korgeneral Boris Gromov saat 11.55'te Dostluk Köprüsü üzerinden Afganistan'dan Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne geçerek savaşın kendisinin olmasa da Sovyet muharip rolünün sona erdiğini gösterdi. Rusya'nın geri çekilmesi, yüzyıllardan beri devam eden sömürgeci yayılmadan sonraki ilk başarısızlığını simgeliyordu. Bu aynı zamanda, işgalciler meşruiyetten yoksun olduğu ve hasımları elverişli arazi koşullarında faaliyet gösterip dış yardım aldığı takdirde, en vahşi kontrgerilla yöntemlerinin bile başarı kazanmasının garanti olmadığını gösteriyordu.

KGB yurtiçinde savaşla ilgili hoşnutsuzluk içeren yayınları engellerken 1960'larda ABD'de olduğu gibi savaş karşıtı yürüyüşler yapılmıyordu. Bununla birlikte 1980'lerin sonunda artık, komünist rejimin zayıf meşruiyetini sarsan ve muhalifler üstünde yarattığı korku havasını dağıtan bu felaket gibi başarısızlığı kamufle etmenin yolu kalmamıştı. Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa üzerindeki kontrolünü tam da Afganistan'dan çıktığı yıl kaybetmesi tamamen tesadüf değildi. İki yıl sonra bütün devlet çöktü.

Afganistan'ın "imparatorluklar mezarlığı" olduğu söyleniyordu ama aslında burada sonu ilk gelen Sovyet imparatorluğu oldu. Hatta çöküşü en çok savaşla ilgisi olmayan faktörlerin sonucuydu. Buna karşılık Britanya İmparatorluğu 1842'de Afganistan'daki yenilgisi ardından Victoria dönemindeki ihtişamının doruğuna ulaştı.

İronik bir şekilde 1986'dan itibaren eski gizli polis şefi Necibullah tarafından yönetilen Afgan rejimi, Sovyet hamisinden daha uzun yaşadı. Bu durumda düşmanlarının kronik bölünmüşlüğünün büyük payı vardı. Necibullah nihayet 1992'de Rus yardımının sona ermesinin ardından, Ahmed Şah Mesud'un Tacik gerillaları ile Abdül Raşid Dostum'un Özbek milisleri arasındaki ittifak tarafından devrildi. Ordu komutanı olan Mesud yeni hükümette hâkim olmakla birlikte, siyasette gerilla savaşında olduğu kadar –Tito gibi– usta değildi. Görüş ayrılığı bulunan mücahit hiziplerini bir araya getirememiş, hatta iktidarı tek başına ele geçirmek amacıyla Kabil'i top ateşine tutan Hikmetyar'ı durduramamıştı. Savaş liderleri nüfuz yarışına girerken suçlular iyice çığırından çıkmış ve ülkeye kaos hâkim olmuştu.

Bu dayanılmaz koşullar sonucunda, Toyota pikap kullanan aşırı köktenci Peştun öğrencilerin grubu olan Taliban, düzeni sağlama vaadiyle 1994'te iktidara yükseldi. Bunların büyük kısmı savaş yetimi olarak hiç barış görmemişti. Pakistan'daki mülteci kamplarında cihattan başka bir şeyin öğretilmediği ve parasını Suudilerin verdiği medreselerde eğitim görmüşlerdi. Pakistan, desteğini Hikmetyar'dan çekip Taliban'a yöneltince, grup 1996'da on aylık bir kuşatmanın ardından Afganistan'ın yeni egemeni olarak Kabil'e girdi.

Taliban'ın ilk eylemi Necibullah'ı hadım edip vurmak ve halkın gözü önünde asmak oldu. Mesud, Pençşir'e çekilip takip edilmesini önlemek için geçitleri havaya uçurdu. Kuzey İttifakı içindeki müttefikleriyle birlikte beş yıl boyunca, onca gücüne rağmen Taliban'a ve yeni Arap müttefiki El Kaide'ye karşı direndi. Sonunda TV muhabiri kılığına girmiş Kaide üyesi iki intihar bombacısı tarafından 9 Eylül 2001'de öldürüldü. İki gün sonra Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılar bütün dünyayı Mesud'un düşmanlarının yarattığı tehlikeler konusunda ayağa kaldırdı.[21]

Aslında bu durumun uyarı işaretleri, öteden beri –sadece 1979'da değil sonraki yıllarda da– gelmişti. Özellikle Lübnan, bu işaretleri okuyabilenler için korkunç belirtilerle doluydu. Bunlar 1980'lerde ortaya çıkan ve kitlesel ölümlere sebep olan intihar bombacıları tarafından geliştirilen yeni bir savaş tarzının petri kabı gibiydi. Bu taktiği Usame bin Ladin daha sonra dehşet verici bir gaddarlıkla kullanacaktı.

60

A TAKIMI

Lübnan'da "Allah'ın Partisi", 1982-2006

Meydana gelecek belaların habercisi 23 Ekim 1983 Pazar günü bomba gibi patladı. O sabah Albay Tim Geraghty, Beyrut'ta her zaman olduğu gibi şafakta uyandı, kamuflaj üniformasını ve postallarını giydi, yüzünü soğuk suyla yıkayıp alt kattaki operasyon merkezine indi. Vietnam Savaşı'nda çarpışmış, CIA'da çalışmış genç görünümlü, yakışıklı ve köşeli çeneye sahip bu tecrübeli subay 24. Deniz Piyadeleri Amfibi Birliği'nin komutanıydı. Birliğin 1800 askeri bir önceki yıl Lübnan'ın başkentine gönderilen çok uluslu barış gücünün bir parçasıydı.

Deniz piyadeleri ülkeye ilk kez Ağustos 1982'de, İsrail işgali ardından FKÖ savaşçılarının tahliyesini izlemek üzere gelmişti. Hıristiyan Cumhurbaşkanı Beşir Cemayel'in öldürülmesi ve ardından Hıristiyan Falanjist milislerin Sabra ve Şatila adlı Filistin mülteci kamplarında katliam yapması üzerine eylül ayında bir kez daha geldiler. Deniz piyadelerinin muğlak görevi "varlığını belli etmek" ve o zaman on yedinci yılına girmiş olan Lübnan içsavaşının acılarını bir şekilde iyileştirmekti. Kesin bir şekilde tarafsız olmaları bekleniyordu ama ABD, Hıristiyan ağırlıklı Lübnan Silahlı Kuvvetleri'ni eğitip silah verdiği için, piyadeler gittikçe onların tarafında içsavaşın içine çekildiler. Lübnan ordusuyla savaşan Şii ve Dürzi milisler onları da hedef almaya başladı.

Deniz piyadeleri Eylül 1983 boyunca Beyrut Havaalanı'ndaki karargâhlarında, keskin nişancı ve topçu atışı yüzünden kayıplar verdiler. Buna rağmen 26 Eylül'de cılız bir ateşkes yürürlüğe girdi. Geraghty, 23 Ekim'de uyandığında durumu "nispeten sessiz" bulmuştu. Sadece birkaç aşçı, nöbetçi ve birkaç deniz piyadesi ayaktaydı. Saat 6.22'yi Geraghty şöyle hatırlıyordu: "Patlayan pencerelerden savrulan cam kırıkları, araç gereç, kılavuzlar, kâğıtlar ofisimin içinde uçuştu." Kulakları

hâlâ çınlar vaziyette, miğferini ve 45'lik tabancasını alıp neler olup bittiğini anlamak için dışarı çıktı. Dışarıya adımını attığı anda kendisini yirmi yıl sonra 11 Eylül saldırısından sağ kurtulanların çok iyi bildiği "yoğun ve gri bir kül bulutu içinde" buldu. Kuzeye baktı ama "keskin sis" yüzünden fazla bir şey göremedi. Yanında duran binbaşı güneye bakınca nefesini tutarak, "Tanrım, tabur çıkarma timinin binası gitmiş," dedi. Bu binada Geraghty'nin kuvvetindeki yer muharebe unsuruna bağlı 300'den fazla deniz piyadesi ve donanma eri kalıyordu. Koca bina şimdi bir enkaz yığınına dönmüştü.

Önceki iki yıl içinde Lübnan'da bomba yüklü araçlarla birkaç intihar eylemi yapılmıştı. Bahar aylarında Beyrut'taki Amerikan elçiliğine yapılan ve büyük yıkıma yol açan saldırı da bunlardan biriydi ama hiçbiri bu çapta değildi. Sarı bir Mercedes Benz kamyon saatte 50 kilometreden fazla hızla dikenli tel ve tel üstüvaneden oluşan engelin üstüne ilerleyip yararak tabur karargâhının ana girişine dalmıştı. Sıkıştırılmış bütan ile takviye edilmiş PETN (pentaerythritol tetranitrate) adlı patlayıcıyla yüklü kamyon "parlak turuncu-sarı bir şimşek çakarak" yaklaşık 5,5 ton TNT'ye eşdeğer bir şiddetle patladı. Bu, tarihte kaydedilmiş nükleer olmayan en büyük patlamalardan biriydi. Beyrut halkı "dehşet verici ve boğuk" patlama sesini şehrin her yerinden duyarken, havaalanının üstünde yükselen mantar şeklinde bir bulut görüldü. Çelikle takviye edilmiş betondan yapılma dört katlı bina temellerinden kurtulup havaya savrulduktan sonra yere çakılıp darmadağın olmuştu.

Geraghty'nin karşılaştığı "tiksinti verici sahne, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Avrupa'yı gösteren siyah-beyaz haber filmlerini" hatırlatıyordu: "Uzuvları parçalanmış, ezilmiş cesetler tanınmayacak bir halde bütün alana yayılmıştı. Uyku tulumu içindeki bir deniz piyadesinin cesedi, bir ağacın dalına asılı kalmıştı." Olay yerine gelen kurtarma ekipleri "enkazın altından acıklı iniltiler" duyuyordu. Ölülerin çokluğu yüzünden ceset torbası yetmemiş ve acilen yeni torba gönderilmesi istenmişti.

Toplam olarak 241 denizci ve deniz piyadesi öldürüldü. Bu rakam, deniz piyadelerinin Iwo Jima'dan beri bir günde verdiği en büyük kayıptı. Hemen hemen aynı esnada bir başka bomba yüklü kamyon 3 kilometre ötede Fransız paraşütçülerin kaldığı binaya girerek 58 askeri öldürdü. Her iki saldırıyı o güne dek duyulmamış ve kendine İslami Cihat adını veren grup üstlendi. Bu grup, Şii Emel hareketinden ayrılan ve kısa sürede Hizbullah adıyla tanınacak olan aşırı radikal bir örgüttü. Bu yeni hareket ilk eylemleriyle daha hırslı bir ölçekte faaliyet göstermeye arzulu ve yeterli olduğunu sergilemişti. Bu yönüyle daha önceki terörist gruplardan; Ku Klux Klan, Sosyalist Devrimci Çatışma Örgütü, FKÖ ve Baader-Meinhof gibi kaynak yetersizliğiyle kısıtlanan veya çok fazla insan öldürmeye arzu duymayan gruplardan ayrılıyordu. Geçmişteki bu gruplar belli bir noktanın ilerisine geçtikleri tak-

dirde yenilgilerine yol açacak bir ters tepmeyle karşılaşacaklarını hesaplamışlardı. Hizbullah daha başından itibaren bu tür bir vicdan muhasebesine fazla girişmedi ama yine de ondan sonra faaliyete başlayan El Kaide ve türevlerinden biraz daha insaflıydı.[22]

Bu etkili ve merhametsiz yeni örgütün doğum yeri Lübnan'ın Bekaa Vadisi'ydi. İran Devrim Muhafızları'nın 1500 üyesi Suriye'nin işbirliğiyle, İsrailli işgalcilere karşı savaşacak militanları eğitmek amacıyla buraya gönderilmişti. İranlılar, haklarından mahrum bırakılmış olan ve 1970'lerin başından itibaren gittikçe örgütlenip radikalleşen Lübnanlı Şia arasında "Siyonistler" ve "kâfirlerle" savaşmaya hevesli pek çok gönüllü buldu. En çok öne çıkan gönüllüler arasında iki genç Şii din adamı vardı. Otuz dört yaşındaki Subhi Tufeyli ve otuz yaşındaki Abbas Musavi, Ayetullah Humeyni'nin 1978'e kadar sürgün yaşadığı Irak'ın Necef şehrindeki din okulunda eğitim görmüştü. Bu ikili Hizbullah'ın ilk iki genel sekreteri olacaktı.[23]

Örgütün ilk gelişim sürecinde bunlardan daha önemli olan kişi askeri operasyonları fiilen yöneten İmad Mugniye idi. Bu terör dehası güney Lübnan'da doğmuş ve Beyrut'un kenar mahallelerinde büyümüştü. 1982'de henüz yirmi yedi yaşında olmakla birlikte FKÖ'nün elit Kuvvet 17 birliğinde görev yapmıştı. İsrail Savunma Kuvvetleri, FKÖ'yü Lübnan'dan çıkardıktan sonra Hizbullah'a katıldı. Yirmi yıl boyunca İranlı görevlilerle yakından çalışıp intihar bombalarından rehin almaya Hizbullah'ın ses getiren tüm eylemlerini yönetecek hale geldi. İsrailli hasımlarından biri onun için, "Şimdiye kadar karşılaştığım en yaratıcı ve en zeki beyinlerden biri," demişti. Usame bin Ladin ortaya çıkmadan önce Mugniye dünyanın en çok aranan teröristiydi, fakat bin Ladin'in aksine medya ilgisinden kaçıyordu. Hatta dış görünüşünü değiştirmek için estetik ameliyat bile yaptırmıştı. Deniz piyadeleri onu 1982-1983'teki saldırıları yönetirken görmüştü, ancak ismini bilmiyorlardı; gür sakalından dolayı ona "Castro" diyorlardı. Hizbullah onun varlığını 2008'de öldürülene dek yalanladı. Bu tarihten sonraysa en saygın şehitlerinden biri olarak andı ve adına bir müze kurarak onurlandırdı.[24]

Bu davranış bütün örgütü kuşatan sır perdesine uygundu. Örgüt 1985'e kadar kendi varlığını reddetmiş, bu tarihte yayınladığı manifestoyla "Amerika, müttefikleri ve Siyonist oluşum tarafından yürütülen saldırganlık ve aşağılamayı" lanetlemişti.[25] Hizbullah tumturaklı açıklamalar yapmak yerine ses getirecek eylemlerle, özellikle intihar bombacılarıyla damga vurmayı tercih ediyordu. İntihar bombacılarının Lübnan'daki ilk hedefi Irak elçiliğiydi; 1981'de yapılan saldırıda 27 kişi ölmüştü. (Irak o tarihte İran'la savaştığından patlamada İran'ın yakın ilişkide ol-

duğu kişilerin parmağı vardı.) Ertesi yıl sıra İsrail'e gelmişti. Kasım 1982'de 600 kilogram patlayıcı yüklü bir Peugeot, Lübnan'ın en güneydeki şehri Sur'da bulunan İsrail karargâhını yerle bir ederek 75 İsrailli ve muhtemelen 27 Lübnanlı tutsağı öldürdü. İsrail'e yönelik bu ilk intihar eyleminin devamı gelecekti. Neredeyse tam bir yıl sonra Sur'daki bir başka İsrail kışlası patlayıcı yüklü Chevrolet bir pikapla havaya uçurulup 28 İsrailli ve 35 tutsak öldürüldü. Beyrut'taki Amerikan Büyükelçiliği tekrar saldırılan bir diğer hedefti. İlk kez Nisan 1983'te bir GMC kamyonla saldırılıp 63 kişi öldürülmüştü. Ertesi yıl, Eylül 1984'te, Beyrut'un banliyösündeki elçilik ek binasına bir Chevrolet minibüs saldırarak 24 kişiyi öldürdü.

Bu tarz saldırılar Hizbullah adını intihar bombalamalarıyla eşanlamlı hale getirmişti. 1970'lerin Filistinli teröristleri, hatta Afgan mücahitler bile bu taktiğe başvurmamıştı. Geçmişte münferit olarak bazı teröristler, örneğin yüzyılın başında Rus sosyalistleri ve ortaçağda Haşhaşiler bu yola başvursa da intihar eylemleri en çok Japon kamikazeleri ile özdeşti. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru ortaya çıkmaları, bu silahın zayıflara ve fanatiklere özgü olduğu gerçeğinin altını çiziyordu. Şiiler, Müslüman dünyasının yüzde 90'ını oluşturan Sünnilere kıyasla daima zayıf kaldığından, intihar eylemleri Hizbullah için doğal bir taktik haline gelmişti. Zaten Şiilik'in temeli şahadetin yüceltilmesine dayanıyordu. Muhammed'in torunu Hüseyin 680 yılında, onun peygamberin meşru varisi olmasını reddeden bir halife tarafından katledilmişti. İran, 1980'lerde daha iyi donanımlı Irak ordusuyla başa çıkmak için Besic adı verilen bu gönüllü intihar eylemcilerini sık sık kullandı. Bazılarının on yaşında olduğu on binlerce delikanlı, ellerine tutuşturulan cennetin plastik anahtarıyla insan dalgalarından oluşan taarruzlarda, mayın tarlaları üzerine gönderildi.[26]

Hizbullah aynı şehitlik anlayışını, Kuran intiharları ve masumların öldürülmesini açık bir ifadeyle yasakladığı halde operasyonlarına da uyguladı. Örgütün lideri Hasan Nasrallah 1998'de, "Genç veya yaşlı her erkek, işgalci Yahudilerin bedenini parçalamak amacıyla kendini havaya uçurmaya can atıyor," demişti. Hizbullah üyelerinin kendi yaşamlarını feda etmeye arzu duymasını, "korkak ve cesaretsiz" İsrailliler gibi daha iyi silahlanmış ama daha yumuşak düşmanların hakkından gelme olanağı vereceğini ilan etmişti. Bu zihniyet sonraki yıllarda diğer birçok İslamcı grup arasında yankı bulacaktı. Ne var ki Hizbullah, sonraki grupların aksine intihar eylemlerini askeri hedeflerle sınırlamıştı.[27]

İntihar saldırıları Hizbullah'ın cephaneliğindeki birçok silahtan sadece biriydi ve grup diğer becerilerini geliştirdikçe bu giderek önemini kaybetti. Nitekim 2011 yılı itibarıyla, örgüt 1999'dan beri tek bir intihar eylemi gerçekleştirmemişti. Ayrıca ilk zamanlarda uçak kaçırmaya meyilli olduğu halde bu taktikten de vazgeçti. En ünlü hava korsanlığı eylemi Haziran 1985'te Beyrut'ta 847 uçuş numaralı TWA

uçağının ele geçirilmesiydi. Bu eylem sırasında bir Amerikalı deniz eri öldürülmüş ve cesedi piste atılmıştı.

Hizbullah'ın ilk zamanlarında popüler olup sonradan vazgeçilen üçüncü bir taktik rehin almaydı. Bu eylem tarzı 1982'de Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi başkan vekili David Dodge'un kaçırılmasıyla başladı. Dodge bir sandığın içinde Tahran'a kaçırıldıktan 366 gün sonra serbest bırakıldı. Sonraki on yıl içinde Lübnan'da yaklaşık 100 Batılı rehin alındı. En uzun rehin tutulan kişi yaklaşık yedi yılını (1985-1991) esaret altında geçiren gazeteci Terry Anderson'du. Yine de BM barış gücünde görev yapan CIA istasyon şefi William Buckley ve deniz piyadesi yarbayı William "Rich" Higgins'e göre şanslıydı. Bu iki rehine işkence yapıldıktan sonra öldürülmüştü.

Bu saldırılar basit bir zalimliğin veya kana susamışlığın eseri değildi. Hepsi İsrail, ABD ve diğer nüfuz sahibi Batılı güçleri Lübnan'dan çıkarıp İran ve müttefiklerini hâkim güç kılmaya yönelik hesaplı bir stratejinin parçasıydı. Bu strateji işe yaradı. Ronald Reagan, Beyrut'taki karargâha yapılan saldırı üzerinden dört ay geçmeden, deniz piyadelerini Lübnan dışına "yeniden konuşlandırdı" Albay Geraghty'nin tepkisine rağmen ABD, Bekaa Vadisi'ndeki İran ve Hizbullah mevzilerine hava saldırıları yapan Fransa ve İsrail'e katılmayı reddetti ve hiçbir misilleme hareketine girişmedi. Bunun ardından gelen rehin alma vakaları üzerine Reagan'ın danışmanlarının onların serbest bırakılması karşılığında İran'a gizlice silah satmayı akıl etmesi, "en büyük şeytanı"[28] yani ABD'yi iyice küçük duruma düşürdü. 3 rehine serbest bırakılırken daha fazlası kaçırıldı. O esnada İran-kontra skandalının patlak vermesi yönetimi adeta çökmenin eşiğine getirdi. 1992'de Ayetullah Humeyni'nin ölümü ve Tahran'da biraz daha ılımlı bir rejimin işbaşına gelmesi üzerine İran ve müttefikleri nihayet rehin alma eylemlerine son verdi.[29]

Hizbullah'ın "yok edilmesi gereken kanserli bir hücre"[30] diye tanımladığı İsrail'e karşı saldırıları daha yaygın ve tesirliydi. Şia, İsrail'in Lübnan'ı işgalini başlangıçta FKÖ'nün baskıcı yönetiminden kurtulma anlamında hoş karşılamıştı. Ne var ki İsrail burada haddinden fazla kalıp başarısız bir hamleyle Beyrut'ta kendisine dost, Hıristiyan bir hükümet kurmaya kalkıştı. İşgal olmasa bile Hizbullah kuşkusuz kurulacaktı ama İsrail'in varlığı Şiilerin militaristleşmesini hızlandırdı. Örgütün 1982'de Sur'daki İsrail karargâhına intihar bombacısı göndermesi, işgalcileri püskürtmeye yönelik gerilla savaşının henüz başlangıcıydı.

İsrail güvenlik kuvvetleri buna yollara barikat kurmakla, zanlıları gözaltına alıp işkenceyle sorgulamakla, köyleri yıkmakla, Hizbullah barınaklarını bomba-

lamakla karşılık verdi, fakat İsrailli komutanların sonradan kabul ettiği gibi sert yaklaşımları tıpkı Fransızların Cezayir ve Hindiçini'nde yaptığı gibi halkı iyice düşman kılmaktan başka bir işe yaramadı.[31] İsrail'in kin güden istihbarat ajanları onca çabalarına rağmen askerlerine keskin nişancılarla ateş açan ve bombalarla saldıran direniş hücrelerini çökertemedi. İntihar bombacıları bazen İsrail konvoylarının üzerine dalmakla birlikte "İslami direniş" aynı zamanda, İran'ın verdiği ve İsrail'in frekans bozucularını atlatan akıllı bombaları yol kenarına yerleştiriyordu. İsrail Savunma Kuvvetleri 1985'te yurtiçindeki hoşnutsuzluk ve yükselen zayiat (650 ölü, 3000 yaralı) sonucu Lübnan'ın güneyindeki bir güvenlik bölgesine geri çekildi.[32] Bu İsrail'in tarihindeki ilk askeri yenilgi olmakla birlikte Hizbullah karşısında alacağı son yenilgi olmayacaktı.

İsrail'in geri çekilmesi Hizbullah'ın daha ileri hedefler için çalışma konusundaki cesaretini artırdı. Bu hedefler "Siyonist oluşumun nihai biçimde ortadan kaldırılması" ve Lübnan'da İran'ı örnek alan bir İslam Cumhuriyeti kurulmasıydı.[33] Hizbullah bu görkemli hedeflerine ulaşmak amacıyla İran Devrim Muhafızları ve istihbarat kurumlarının yardımıyla Lübnan'ın çok uzağındaki bölgelere ulaşma olanağı buldu. 1992'de eylemciler Buenos Aires'teki İsrail Büyükelçiliği'ni bombalayıp 29 kişiyi öldürdü. 1994'te yine Buenos Aires'te Yahudi cemaat merkezine yerleştirilen bomba 85 kişiyi öldürdü. Hizbullah ve Devrim Muhafızları 1996'da Suudi Arabistan'daki Hobar Kuleleri'ne yerleştirilen ve 19 Amerikalı havacıyı öldüren bombaların bir numaralı zanlısıydı.[34] Hizbullah bunlara ilaveten, 1990'larda El Kaide'den 2003'ten sonra Irak'ta Ceyş el-Mehdi'ye kadar sayısız terörist gruba eğitim ve destek sağladı. Bundan sonra yapılan birçok terör saldırısı, örneğin El Kaide'nin 1998'de Afrika'daki iki ABD elçiliğine bomba yüklü kamyonlarla saldırması, ayrıca Irak'ta 2003'ten sonra çok sayıda Amerikan askerinin yol kenarına yerleştirilen bombalarla öldürülmesi Hizbullah'ın Lübnan'da öncülüğünü yaptığı yöntemlerin benzeriydi.[35]

İsrail bu saldırılara karşılık vermek için mücadele ederken 1992'de önemli bir başarı elde etti ve bir Apache savaş helikopteri Hizbullah genel sekreteri Abbas Musavi'yi ailesiyle birlikte arabasında havaya uçurdu. On altı yıl sonra 2008'de, bir zamanların dâhi teröristi İmad, Mugniye Mossad'ın yaptığı düşünülen bir eylem sonucu, Şam'da kendisinin gözde silahı olan bomba yüklü bir araçla öldürüldü. Terör örgütleri bazen liderlerinin ortadan kaldırılmasıyla etkisiz hale geliyordu. Peru'nun Aydınlık Yol gerillalarının kaderi 1992'de Abimael Guzmán'ın yakalanması sonucu böyle olmuştu. Daha uzak geçmişte, İspanya'da Roma yönetimine karşı mücadele eden Lusitanyalı asiler Viriathus'un MÖ 139'da öldürülmesiyle aynı kaderi paylaşmıştı. Ne var ki Hizbullah artık iyice kök salmıştı; Musavi ve Mugniye'nin öldürülmesiyle hız kesecek gibi değildi.

Musavi'den hemen sonra yerine, himayesine aldığı iriyarı Hasan Nasrallah

geldi. Otuz iki yaşındaki bu din adamı, meyve sebze satan bir adamın oğlu olarak Doğu Beyrut'un yoksul mahallelerinde büyümüş olmakla birlikte Hazreti Muhammed'in soyundan geldiğini gösteren siyah bir sarık takıyordu. Musavi gibi o da Necef'te eğitim görmüş, Humeyni'nin öğretilerini özümsemişti. Selefi kadar kurnaz, acımasız ve karizmatik biri olduğunu kanıtladı. Hatta belli bir mizah duygusu bile vardı; peltek konuşmasına ve diğer kusurlarına gülebiliyordu ki, Usame bin Ladin'in böyle bir şey yapacağını düşünmek olanaksızdı.

Nasrallah'ın en büyük oğlu 1997'de İsrail komandolarıyla girilen bir çatışmada ölünce, yandaşları arasındaki saygınlığı arttı. Ortadoğu liderlerinin çoğunun oğlu sefahat düşkünü çapkınlardı. Hizbullah liderlerinin daha eski ancak bir nevi sapkın Şii terörist, Haşhaşilerin kurucusu Hasan Sabbah gibi kendi evlatlarını feda etmeye istekli olması, itibarlarını ciddi ölçüde artırdı.[36]

Nasrallah, Hizbullah'ı tamamen bir terör örgütü olmaktan çıkardı. Mao, Ho ve Castro gibi siyasi eylemin önemini kabul etti. Hatta onların tersine, az çok hür seçimlerde yarışmayı bile arzuluyordu. Gerçi oyları etkileme ve eleştirenleri susturma konusunda hatırı sayılır ölçüde baskı uyguladı. Bazı üyelerin itirazlarına rağmen Hizbullah siyasi bir parti haline geldi ve 1992'den itibaren Lübnan'daki seçimlere katılarak kabineye bazı bakanlar soktu. Ayrıca rolünü genişleterek Lübnan'ın yoksul Şii halkına toplumsal hizmetler götürmeye başladı. Büyük çapta İran tarafından fonlanan ve hastaneler, okullar, inşaat şirketleri, borç para veren şirketler ve diğer iş alanlarından oluşan geniş bir ağ kurdu. Tüm bunlar Hizbullah'a tahminlere göre yılda 100 milyon dolar sağladı.[37] İntihar eylemcilerinin dul ve yetimlerine yardım etmek amacıyla kendi izci teşkilatı olan Mehdi İzcileri ve Şehitler Birliği adlı örgütleri kurdu. Hatta turistlere üzerinde Nasrallah'ın resmi olan çakmak ve bilezik gibi hatıra eşyası bile satıldı. Bu satırların yazarı da 2009'da Bekaa Vadisi'nde bunlardan bir tane almıştı. Daha önemlisi örgüt mesajlarını yaymak amacıyla kendine ait bir web sitesi, dört gazete, beş radyo istasyonu ve El Manar (Fener) adlı bir uydu televizyonu kanalı kurdu. Bu devlet dışı grup şaşırtıcı biçimde, İsrail devletinin tüm kaynaklarını arkasına alan Siyonist hasımlarına kıyasla mesajını yaymada daha tesirli bir faaliyet sergiledi.[38]

Hizbullah'ın siyasete atılması hiç de askeri kuvvetten vazgeçtiği anlamına gelmiyordu. Kendi karşısına veya Şam ile Tahran'daki hamilerinin karşısına çıkan Lübnanlı politikacılar, generaller ve gazetecileri hayırlı bir son beklemiyordu. Örgütün şüphe altında olduğu en ünlü eylem 2005'te Suriye askerlerini Lübnan'dan çıkarmaya kararlı olan Başbakan Refik Hariri'nin ölümüne yol açan bombalı araç eylemiydi, fakat Hizbullah askeri enerjisinin büyük bölümünü İsrail'le mücadeleye harcadı. Örgüt Lübnan'da içsavaşın 1989'da sona ermesi ardından diğer milislerle birlikte silah bırakmama gerekçesini bu mücadeleye dayandırdı.

1990'lar tüm dünyada birçok kanlı gerilla çatışmalarına sahne oldu. Bu karanlık günlerin başında eski Yugoslavya'da Müslüman Boşnaklar, Katolik Slovenler ve diğer etnik gruplarla çatışan Ortodoks Sırplar geliyordu. Hindistan'da Hindu çoğunluğun yönetimine karşı Pakistan'ın desteklediği Müslümanların direndiği Keşmir, Rus Ortodoks askerlerin Müslüman Çeçenlerin direnişini ezmeye çalıştığı Çeçenistan, Hıristiyan Ermenilerin Müslüman Azerbaycan'dan özerklik almaya çalıştığı Dağlık Karabağ, çeşitli kabile ve partilerin merkezi otoritenin dağılmasından sonra hâkimiyet için savaştığı Somali, sertlik yanlısı Hutuların Tutsi azınlık ile ılımlı Hutuları katlettiği Ruanda diğer ihtilaflı bölgelerdi. Farklı görünmelerine rağmen tüm bu ihtilafların kökeninde milliyetçi ideologların sarıldığı etnik farklılıklar yatıyordu. Ruanda ve Somali haricinde bu ihtilafları dini farklılıklar iyice alevlendirmişti. Bu ihtilaflar siyaset bilimci Samuel Huntington'un 1993'te dünyada bir "medeniyetler çatışması" yaşandığı sonucuna varmasına yol açmıştı. Onun tezi abartılı olmasına rağmen –medeniyetlerin kendi içinde de birçok çatışma vardı– yaygın bir kabul gördü. Bunda Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki ilk on yılda çatışmaların yaygınlaşmasının rolü vardı. Lübnan kesinlikle bu teze uyuyordu. Bu küçük Akdeniz ülkesi 1990'larda hâlâ içsavaşın yaralarını sarmaya çalışıyordu. 800.000 insanın öldüğü Ruanda'ya göre barışçıl sayılmakla birlikte burada da etnik köken ve din yüzünden çıkan çatışmalar yaşanmıştı.

O on yıl boyunca Hizbullah, Güney Lübnan'da İSK ve onun Güney Lübnan Ordusu içindeki özellikle Hıristiyan 2500 destekçisine karşı gerilla savaşı sürdürdü. Hizbullah'ın elinde tamzamanlı görev yapan birkaç bin savaşçı olmakla birlikte bu sayı, daha kalabalık ve daha iyi donanımlı İSK'yı taciz etmeye yetiyordu. Güneydeki "güvenlik kuşağında" düşük düzeyli saldırılarda genellikle yol kenarlarına yerleştirilen bombalar kullanan örgüt, yılda ortalama 17 İsrail askeri ve 30 Güney Lübnan Ordusu askeri öldürerek, İsrail'de kayıp asker annelerinin başını çektiği savaş karşıtı bir hareket doğmasına yol açtı.[39] Hizbullah fazla insan öldürmesi gerekmediğini, güçlü propaganda kolu sayesinde bu saldırıların etkisini büyüteceğini biliyordu. Ölü veya yaralı askerlerin görüntülerini yayınlayıp üzerine İbranice "Sıra Kimde?" sloganını yazarak savaş karşıtı duyguları akıllıca besledi.[40]

Başbakan Ehud Barak sonunda Mayıs 2000'de, yani on sekiz yıl sonra İsrail askerlerini Lübnan'dan çekti. Nasrallah derhal, "Şehitlerimizin kanıyla kazanılmış büyük bir tarihi zafer," iddiasında bulundu. Hizbullah'ın ve bundan hemen sonra İkinci İntifada'yı başlatan Filistinlilerin çıkardığı dersi Nasrallah, "Onca atomik silahlarına rağmen İsrail bir örümcek ağından bile zayıftır," sözleriyle özetliyordu.[41] Hizbullah varlık nedeni olan İsrail işgalinin ortadan kalkmasına rağmen, yine

İsrail'in daha önce işgal ettiği ve Lübnan'a değil Suriye'ye ait olan Golan Tepeleri'ndeki Şebaa Çiftlikleri için yeni taleplerde bulundu.

Uzun süre alt seviyede devam eden gerginlik, İsrail'in 1982 Lübnan işgalinden beri en büyük savaşa girdiği 2006'da tekrar doruğa çıktı. Hizbullah eylemcileri 12 Temmuz'da kuzey İsrail'e sızıp iki zırhlı aracı pusuya düşürerek 3 askeri öldürdü ve 2'sini kaçırdı. İki saat sonra İsrail askerleri takibe başladı ama Hizbullah bir Merkava tankını mayınla havaya uçurup 5 asker daha öldürdü. İsrail Başbakanı Ehud Olmert Güney Lübnan ve Beyrut'un kenar mahallelerindeki Hizbullah tesislerine hava ve topçu ateşiyle karşılık verdi. Başkentin banliyölerinde bulunan yüzden fazla gökdelen yıkıldı fakat İsrail önceden uyardığı için bunların büyük kısmı boşaltılmıştı. Hizbullah'ı hizaya getirmesi için Lübnan üzerinde baskıyı artırmak amacıyla (Lübnan Hükümeti bu konuda çok zayıftı) İsrail donanması sahil şeridini ablukaya alırken hava kuvvetleri Beyrut Havaalanı'nı bombaladı. Ertesi ay boyunca İsrail uçakları 12.000'den fazla bomba ve füze fırlatırken, kara ve deniz kuvvetleri 150.000'den fazla roket ve top mermisi ateşledi. Yine de bütün bu ateş gücü Hizbullah'ın kuzey İsrail'e 122 milimetrelik Katyuşa roketleriyle yaylım ateşi açmasını engelleyemedi. Kısa menzilli bu güdümsüz füzeler hemen her yerde birkaç dakika içinde hazırlanabildiğinden havadan vurulması imkânsız hale geliyordu.

İsrail kabinesi öfke içinde 15.000 askerin katılacağı sınırlı bir kara istilasına yetki verdi, fakat Hizbullah, İSK'nın umduğundan daha çetin bir düşmandı; taş fırlatan Filistinlilerden ve daha önce savaşmaya alıştığı etkisiz Arap askerlerinden çok farklıydı. Hizbullah çatışmadan önce karmaşık bir barikat, tünel ve sığınak sistemi kurup bunları özel bir iletişim sistemiyle birbirine bağlamış, içlerine bol miktarda erzak, su ve mühimmat yerleştirmişti. Çatışmalar başladıktan sonra savaşçılar ateş altında ikmal ve etkili manevra yapma olanağı buluyordu. Bu, her savaşan kuvvet için hayati bir testti. Bir cepheyi savunmadıkları için İsrail askerlerine beklenmedik yönlerden saldırma olanağı buluyor, eski Sagger füzelerinden daha modern Kornet füzelerine kadar değişen silahlarla tankları ve asker topluluklarını devre dışı bırakıyorlardı. Hizbullah, Çin yapımı ve İran tarafından verilen bir C-802 gemisavar füze bile ateşledi ve kıyıdan 10 mil açıkta bulunan bir İsrail hücumbotuna ciddi hasar verdi.

Hizbullah'ın bu tür sofistike bir savaşı sürdürme yeteneği bazı analizcilerin yeni bir eğilimin ön saflarında olduğunu öne sürmelerine yol açtı. Bu yeni eğilim konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan taktikleri bir araya getiren "hibrit savaş" idi.[42] Gerçi "hibrit savaş" kavramının ne kadar yeni olduğu sorgulanabilirdi. Geçmişin en başarılı direnişçileri, ister Amerikalı koloniciler ister Çinli komünistler olsun, gerilla ve konvansiyonel taktikleri bir arada kullanmıştı. FLN, IRA ve Vietminh/Vietkong gibi diğerleri tıpkı Hizbullah gibi terörizm ile gerilla savaşını

birleştirmişti.[43] Bununla birlikte, Hizbullah'ın sivrildiği alan kara çatışmaları değil medyanın kullanılmasıydı.

Savaşın dönüm noktası 30 Temmuz'da Hizbullah mevzilerinin olduğu şüphelenilen Kana kasabasına yapılan İsrail hava saldırısıydı. Yerle bir olan bir apartmanda 17 çocuk ve 11 yetişkin can verdi (kaybın başlangıçta daha çok olduğu tahmin edilmişti). Olayın ardından parçalanmış cesetlerin enkazdan çıkarılma görüntüleri Hizbullah'ın katkısıyla bütün dünya kamuoyuna yayınlanınca, İsrail'in "orantısız güç" kullandığı saldırıya son vermesine yönelik baskılar arttı. İsrailliler demokratik olmayan toplumlarda, örneğin Rusların Çeçen ayrılıkçılara, Peru'nun Aydınlık Yol gerillalarına veya Cezayir'in Müslüman köktendincilere karşı yürüttüğü kampanyaları medyanın aynı düzeyde teşhir etmediğinden yakındılar, fakat bu çifte standart konusunda veya Amerikan desteğine bağımlı, tecrit olmuş küçük bir ülke olarak uluslararası baskıya fazlasıyla açık olma konusunda İsrail'in yapabileceği fazla bir şey yoktu. Bu, İsrail'in Merkava tankları veya F-16 savaş uçaklarının gücünün yetmediği bir silahtı. 1820'lerde Yunanlıların, 1890'larda Kübalıların, 1950'lerde Cezayirlilerin, 1980'lerde Filistinlilerin yaptığı gibi Hizbullah kaba güç gerektirmeyen enformasyon harekâtını ustaca yönetmiş, düşmanın gücünü küresel sempati savaşında dezavantaja çevirmişti. Bu çabaların tesir gücü internet ve uydu kanallarının yaygınlaşmasıyla adamakıllı artmıştı.

14 Ağustos'ta ateşkes yürürlüğe girdi. İsrail askerleri kendi sınırlarına, Hizbullah, Güney Lübnan'a geri çekildi. Otuz dört gün süren savaşta 119 İsrail askeri ve 42 İsrailli sivil öldü. Toplam 1100 Lübnanlı sivil hayatını kaybetti. Hizbullah'ın kayıp rakamı 250 (kendi verdiği rakam) ile 650 (İsrail'in verdiği rakam) arasında değişiyordu. Her halükârda, Hizbullah'ın toplamı en az 15.000'i bulan kuvvetiyle kıyaslandığında bu küçük bir orandı.[44]

Hizbullah bu çatışmadan bir şekilde yumuşamış olarak çıktı. Ondan örnek alan Sünni hareket Hamas, Aralık 2008-Ocak 2009 arasında Gazze Şeridi'nde İsrail'le çatıştığı zaman Hizbullah ihtiyatlı bir davranışla kuzeyde ikinci bir cephe açmaktan kaçındı ve 2006'yı tekrarlamaya arzu duymadığını gösterdi. Buna rağmen Hizbullah birçok bakımdan İkinci Lübnan Savaşı'ndan daha güçlü olarak çıkmıştı. 2010 yılında Suriye ve İran yardımıyla tekrar silahlanmış olan Nasrallah 40.000 füzeye sahip olduklarını iddia etti; oysa 2006 savaşının başında sadece 13.000 füzeleri vardı.[45] Hizbullah ayrıca savaştan hasar gören bölgeleri yeniden inşa etmek için yüz milyonlarca dolar harcayarak Şii nüfus üzerindeki hâkimiyetini güçlendirdi. 2011'de müttefikleriyle birlikte Lübnan'ın Sünni ve Batı yanlısı baş-

bakanı Saad Hariri'yi iktidardan indirip yerine kendine daha yakın gördüğü bir politikacıyı getirdi.

Hizbullah'ın yükselişi İsrail'in 1960'lardan beri yürüttüğü sayısız savaşa rağmen gerilla düşmanlarını kesin biçimde yenmedeki acizliğini gösteriyordu. Gerillaları, düzenli Arap ordularını olduğu gibi çabucak veya tamamen alt etmek olanaksızdı. İsrail'in karşılaştığı sorunlar birçok bakımdan ABD'nin Vietnam, Irak ve Afganistan'da, Fransa'nın Cezayir ve Hindiçini'nde, Britanya'nın Kıbrıs ve Aden'de karşılaştığı sorunlara benziyordu. Tabii burada fark, İsrail'in kendi halkının yaşadığı merkezlerden sadece birkaç kilometre uzakta bulunan iflah olmaz düşmanları varken kuvvetlerini hiç kaygı duymadan yurda geri getirememesiydi.

İsrail kendini savunmak amacıyla düzenli aralıklarla caydırıcı saldırılar yaptı. Ne var ki bunlar genellikle terör örgütleriyle içlerinde faaliyet gösterdikleri siviller arasındaki ilişkinin güçlenmesine yaradı. Hava saldırıları Hizbullah veya Hamas gibi hareketlere darbe indirse de tekrar toparlanmasını önleyemedi. Bunun için tekrar işgal gerekiyordu ki, İsrail bunu yapmaya çekiniyordu. Arap topraklarını bir kez daha uzun ve maliyetli bir operasyonla işgal etmeye arzu duymuyordu. İsrail'in kendini bir parçası olarak gördüğü modern Batı'da emperyalizm artık kabul gören bir tercih değildi. İkinci İntifada sırasında kısmi bir şekilde yeniden işgal edilmesi sonrası Batı Şeria'dan gelen terör tehdidini sona erdirmede belli bir başarıya ulaşılmıştı. Bunda Arafat'ın 2004'teki ölümünden sonra Mahmud Abbas ve Selam Feyyad önderliğinden, Filistin Ulusal Yönetimi'nin daha ılımlı hale gelmesinin de payı vardı, fakat radikal Şii toplumunun gittikçe egemen olduğu Lübnan'da böyle bir rejim ortaya çıkmadı. Dolayısıyla İsrail'in her an kırılabilecek huzursuz bir ateşkese bel bağlamaktan başka umudu kalmadı.

2003'te eski bir Amerikan yetkilisi şöyle bir tanımlama yapmıştı: "Hizbullah için belki 'Teröristlerin A takımı' ve El Kaide için 'B takımı' denebilir."[46] Hizbullah varlığının ilk çeyrek asrı boyunca bu tanıma son derece uygun biçimde davrandı. El Kaide kesinlikle onun yarı konvansiyonel askeri kapasitesine, tamamına sahip olduğu radyo ve televizyon şebekesine, önemli bir coğrafi bölgeye egemen olup yönetme becerisine ayak uyduramadı. Diğer İslami grupların büyük bir kısmı için de durum buydu. İslami direnişçilerin büyük bir çoğunluğu, tıpkı İslami olmayan direnişçilerin büyük bir çoğunluğu gibi son derece başarısız olmuştu. Cezayir'de, Mısır'da, Fas'ta, Suriye'de, Suudi Arabistan'da ve diğer Ortadoğu ülkelerinde direnişçiler İsrailli veya Amerikan meslektaşlarının tersine kamuoyu baskısına kayıtsız olan seçilmemiş yöneticiler tarafından çok kan dökülerek bastırıldılar. Özellikle

Cezayir'de süren kirli savaş 1990'larda en az 100.000 kişinin ölümüne yol açtı.[47] Elbette daha önce gördüğümüz gibi, direnişe karşı savaşanlar cephesinde en liberal olmayan güçler bile, Yugoslavya'da Nazilerin veya Afganistan'da Sovyetlerin başına geldiği gibi tüm halkın hiddetini çektiği takdirde mücadeleyi kaybedebiliyordu, fakat en aşırı İslamcı gruplar çoğunluk desteğine asla sahip olmadığı ve çoğu Müslüman olan sivilleri hedef almaya yatkın oldukları için bu davranış onların kamuoyu nezdinde kaybetmesine mal oldu. Böylece Arap diktatörler 2011'de patlak veren "Arap Baharı" gibi daha geniş tabanlı halk ayaklanmalarını olmasa bile silahlı İslamcı ayaklanmaları ezerken yeterince meşruiyet sağladılar.

İslamcılar tahmin edileceği gibi, Müslümanların azınlıkta olduğu bölgelerde de amaçlarına ulaşamadı. Doğu Asya'dan Batı Avrupa'ya, Kuzey Amerika'dan Güney Asya'ya kadar devlete karşı ayaklanan radikaller hemen hiç başarı kazanamadı. Rusya bile Çeçenistan'da 1991'de bağımsızlık ilan eden direniş hareketini bastırdı. Bölgeyi 1994'te işgal eden Ruslar, 19. yüzyıldaki öncüleri gibi ölümüne direnen Çeçen gerillalar yüzünden 1996'da çekildi, ancak Rus ordusu 1999'da geri döndü ve ayrılmak isteyen eyalete yakıp yıkma taktikleriyle boyun eğdirmeye çalıştı. Savaştan önce sadece bir milyon nüfusa sahip Çeçenlerin tahminen 100.000'i öldürüldü. Bu rakam Haiti'nin Bağımsızlık Savaşı'na göre daha az olmakla birlikte Yugoslavya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda verdiği kayıptan ciddi ölçüde yüksek bir orandı. Tahminlere göre 20.000 Rus askeri de hayatını kaybetti.

Rusya'nın Çeçenistan'da ve Sri Lanka'nın birkaç yıl sonra Tamil Kaplanları karşısında kazandığı başarılar 21. Yüzyılda bile gaddarca yaklaşımın işe yarayabileceğini gösterdi. Tabii bunun için direnişi bastıranların dünya kamuoyuna aldırış etmemesi, ayrıca İsrail'in Lübnan'da veya Fransa'nın Cezayir'de asla elde edemediği fiili meşruiyet seviyesini sağlayacak şekilde kendi topraklarında operasyon yapması gereklidir. Bu tarz strateji ancak dışarıdan isyancılara yardım geldiği takdirde aksayabilir. Bu durum sadece 1980'lerde Afganistan'da değil, 1995'te Bosna'da, 1999'da Kosova'da 1991'de Irak Kürdistanında ve 2011'de Libya'da yaşanırken, Çeçenistan veya Sri Lanka'da gerçekleşmemiştir.[48]

Kendi rejimlerini yıkmayı başaramayan tüm dünyadaki İslamcı devrimciler, 1990'larda kendilerine sempati duyan ve tam anlamıyla yönetim boşluğu yaşanan yerlere sığınmışlardı. Bunların başında Somali, Sudan, Yemen, Pakistan'ın aşiret bölgeleri ve Afganistan geliyordu. Umut vermeyen bu koşullardan kısa sürede etkinlik açısından olmasa bile kötü şöhret konusunda Hizbullah'ı gölgede bırakacak bir terörist grup yükselecekti.

61

ULUSLARARASI TERÖRİST

Usame bin Ladin ve El Kaide, 1988-2011

Londra'da Arapça basılan *Al Quds Al Arabi* adlı gazete 23 Şubat 1998 tarihli nüshasında faksla gönderilen bir açıklamayı yayınladı. "Yahudilere ve Haçlılara Karşı Dünya İslami Cephesi'nin Bildirisi" başlıklı yazıyı beş kişi imzalamıştı. Bunların ikisi Mısırlı olup bir tanesi Eymen ez-Zevahiri isimli bir hekimdi. Onların dışında bir Pakistanlı, bir Bangladeşli ve hepsinin üstünde "Şeyh Usame Bin-Muhammed Bin-Ladin" adını taşıyan bir Suudi vardı. Kuran'dan ve Müslüman âlimlerden yapılan alıntılarla zenginleşen ve adeta şiirsel bir dile sahip bu Arapça metni yazanlar "Haçlı-Siyonist ittifakına" karşı çekilen acılar konusunda bilinen duaları dile getiriyordu. Yazarlar bu ittifakı 1991 Körfez Savaşı ardından "İslam'ın en kutsal toprakları olan Arabistan Yarımadası'nı işgal etmekle, zenginliklerini talan etmekle, yöneticilerine emirler dikte ettirmekle, halklarını aşağılamakla, komşularına terör uygulamakla, Yarımada'daki üslerini komşu Müslüman halklarla savaşmak için birer ileri mevzi durumuna getirmekle" suçluyorlardı. Yazarlar, Amerikalılar, "Allah'a, elçisine ve Müslümanlara karşı savaş ilan ettiğinden" yazarlar bir fetva ilan ettiklerini, buna göre, "Amerikalıları ve sivil ya da asker her müttefikini öldürmenin her Müslüman'ın bireysel görevi olduğunu," duyurdular.[49]

Usame bin Ladin, Batı'da o tarihlerde bile tanınan biriydi. CIA onun için Alec İstasyonu adlı bir takip birimi oluşturmuştu. 1994'ten itibaren *New York Times* gazetesinde adı on altı kez geçmişti. Amerikan televizyonlarının da yabancısı değildi; CNN bir önceki yıl onunla röportaj yapmıştı. Aynı yıl içinde ABC'ye de bir röportaj verecekti, fakat kendisinden sürekli olarak terör uygulayıcısı değil zengin biri olarak bahsediliyordu.[50] 1988'de kurduğu örgütü El Kaide hâlâ karanlıktaydı. Bin Ladin 1998'de Taliban kontrolündeki Afganistan'da yaşıyordu. Suudi

Arabistan'dan sınır dışı edilmesinden sorumlu tuttuğu için ABD'ye kin güttüğü biliniyordu ama bu konuda fazla bir şey yapamayacak konumda görülüyordu. Dünyanın en güçlü ülkesine karşı savaş ilan etmesi öyle önemsiz karşılandı ki, tek bir Amerikan gazetesi veya dergisinde bile bundan bahsedilmedi. Sanki bir köşe başında nutuk çeken gözü dönmüş biri, belediye binasına karşı savaş niyetini ilan etmiş gibiydi.

Dünya sadece altı ay sonra bin Ladin hakkındaki görüşlerini yeniden değerlendirmek zorunda kaldı. El Kaide mensubu intihar eylemcileri 7 Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD elçilikleri önünde patlayıcı yüklü kamyonları patlatarak 12 Amerikalının da içlerinde bulunduğu 213 kişiyi öldürdüler. Artık bin Ladin'i ciddiye alan Clinton yönetimi 20 Ağustos'ta karşılık verdi. Amerikan savaş gemileri doğu Afganistan'daki El Kaide kamplarına yüzlerce Tomahawk füzesi fırlattı. Örgüt için kimyasal silah ürettiği konusunda yanlış istihbarat alınan Sudan'daki bir ilaç fabrikası da füzelerden nasibini aldı, fakat füzeler çok az savaşçıyı öldürdü. Yara almadan kurtulan Bin Ladin'in itibarı iyice arttı. Olay ABD'ye duyduğu nefretin artmasına yol açtı ("Genç Müslümanlarla yüz yüze gelmekten çok korkuyorlar," demişti). Ayrıca yaptığı stratejik seçimin akıllıca bir yol olduğu teyit edildi. İki yıl önce 1996'da yayınladığı bir fetvada şöyle yazmıştı: "Bizim silahlı güçlerimiz ile düşman kuvvetleri arasındaki dengesizlik yüzünden en elverişli savaşma şekli, son derece gizli çalışacak hızlı hareket edebilen hafif kuvvetler kullanmak, bir diğer deyişle gerilla savaşı başlatmaktır."[51]

Bin Ladin'in daha güçlü bir düşmanla savaşmak amacıyla asimetrik güç kullanma kararı vermesi bir yenilik değildi; bu durum daha önce gördüğümüz gibi, devletin kendisi kadar eski bir dürtüydü. Aynı şekilde, dini fanatikliği de gayrinizami savaşçılar arasında seyrek rastlanan bir durum değildi. Sonuçta ilk terör grupları Yahudi Zealotlar ve Müslüman Haşhaşilerdi. Bununla birlikte, geçmişteki gerilla ve terör grupları saldırılarını tek bir ülke veya sınırdaş birkaç ülkeyle kısıtlı tutmuş ve genellikle şiddetin ölçüsünü yıkıcı bir ters tepmeyi önleyecek şekilde ayarlamışlardı. Oysa bin Ladin'in gözü daha yükseklerdeydi. ABD'yi "yıkma" arzusu sadece bir başlangıçtı; ondan sonra Ortadoğu'daki bütün müttefiklerini devirip sonunda "Allah'ın buyruğunu bütün dünyada mutlak" kılmayı hedefliyordu.[52] Örgütünün o güne dek Cezayir, Bosna, Etiyopya, Kenya, Somali ve Tanzanya'daki saldırılarda parmağı olup işe daha yeni başlıyordu. Sonraki yıllarda El Kaide tarafından esinlenen, eğitilen, fonlanan, yönetilen, silahlanan ve bazen bunların hepsine birden kavuşan cihatçıların yırtıcılığından dünyanın hemen her köşesi nasibini alacaktı.

Çokuluslu terörizme eğilim daha 19. yüzyıl sonundaki anarşist gruplar ve 1970'lerdeki solcu gruplar arasında belirgindi, fakat El Kaide yaygın ama sofistike teknolojiler kullanma becerisi sayesinde bu eğilimi yeni yüksekliklere taşıdı. Yolcu

uçakları dünyada dolaşmayı kolaylaştırdı. Telefon, faks, uydu televizyonu ve nihayet ceptelefonuyla internet para toplamayı, propaganda yapmayı, yandaş toplayıp görev dağılımı yapmayı kolaylaştırdı. Bilgisayar karmaşık bir örgütü yönetmeyi kolaylaştırdı. Ve ucuz, sağlam, seri üretilen silahlar; örneğin AK-47, roket güdümlü el bombası ve hepsinden öte patlayıcı maddeler öldürmeyi kolaylaştırdı. Bin Ladin, İslam'ın ortaçağda uygulanan şekline dönmeyi savunsa da ilk küresel direnişçiliği idare ederken sofistike teknoloji ve iş yönetimi yöntemleri kullanmada dehasını gösterdi. Yanına kendisi gibi fazla dini eğitim almamış ancak teknik konularda usta ve modern dünyanın koşullarına aşina birçok adam aldı. Uyuşturucu kaçakçıları, bilgisayar hackerleri ve diğer uluslararası suçlular gibi onlar da 21. Yüzyıldaki küreselleşmenin karanlık yanını temsil ediyorlardı.

Usame bin Ladin'in terörün küresel yüzü olacak kadar yükselmesi –bu konuda daha önceki Çakal Carlos, Ebu Nidal ve hatta Yaser Arafat gibi ünlü isimleri geride bırakması– kısaca söylemek gerekirse olasılık dışıydı. Utangaç, yumuşak ses tonuyla konuşan nazik biriydi; daima daha dinamik ve dışadönük büyük kardeşlerinin gölgesindeydi ki, onlardan çok vardı. Babası Muhammed tek gözlü Yemenli bir göçmen olarak beş parasız Suudi Arabistan'a gelmiş ve kraliyet ailesinin himayesiyle ülkenin en büyük inşaat şirketini kurmuştu. 22 karısından tam 54 çocuğu olmuştu. Suriyeli basit bir kızdan 1957'de dünyaya gelen Usame, on sekizinci oğluydu. Muhammed kadını iki yıl sonra boşayıp alışkanlık haline getirdiği üzere yöneticilerinden biriyle evlendirdi. Usame nadiren gördüğü babasına karşı korkuyla karışık bir saygı besleyerek büyüdü. Aile reisinin 1967'de bir uçak kazasında ölmesi üzerine liderlik Usame'nin en büyük ağabeyi Salim'e kaldı. Onun tam zıddı olan Salim dindar değildi, gitar çalmayı ve sürekli şakalar yapmayı seviyor, vaktini Avrupa ve Amerika'da geçirmeyi tercih ediyordu.

Usame bu jet sosyete yaşam tarzından uzak büyüdü. Kızıldeniz kıyısındaki Cidde Limanı'nda, annesi ve üvey babasıyla birlikte ağırbaşlı bir orta sınıf evinde yaşadı. Genç yaşlarındayken dindar olmakla birlikte Suudi standartlarına göre aşırı bir boyutta değildi. Günde beş vakit namaz kılıyordu ama bir yandan televizyon seyrediyor, ata biniyor ve futbol oynuyordu. Büyüdükçe püritenleşti ve film seyretmeyi, müzik dinlemeyi veya fotoğraf çekmeyi bıraktı; bunların hepsini "İslam dışı" buluyordu. Yurtdışında okuyan kardeşlerinin tersine Cidde'deki özel Al Thagr Lisesi'ne gitti. Ortalama bir öğrenci olarak burayı bitirdikten sonra Cidde'deki Kral Abdülaziz Üniversitesi'nin iktisat bölümüne girdi ama mezun olmadı. Üniversitedeyken İslamcılık'ın Mısırlı öncüsü Seyyid Kutub'un yazılarından etki-

lendi. Laik Cemal Abdül Nasır rejimi tarafından 1966'da idam edilen Kutub'un kardeşi de fakültedeydi.

Bin Ladin 1974'te, on yedi yaşındayken on beş yaşındaki Suriyeli kuzeniyle evlendi. Sonraki yıllarda babasının izinden gidip Kuran'ın öğretilerine uyarak içlerinde doktora yapmış iki öğretmen de bulunan yeni evlilikler yapacaktı. (Birinci karısına "İslamiyet'e daha fazla çocuk verme" uğruna fedakârlık yaptığını söylemişti.) Toplamda en az yirmi çocuk sahibi oldu. Ailesi buzdolabı ve klimanın yasak olduğu tuhaf bir evde yaşıyordu. Kanaatkâr bir insan olan Bin Ladin, son derece az yemek yiyip gösterişsiz giysiler giyiyor ve ailesinin de aynı şekilde davranmasını istiyordu. Çocuklarına Amerikan meşrubatlarını ve aslında bütün meşrubatları, oyuncakları, tatlıları, hatta reçeteyle satılan ilaçları yasaklamıştı. Bu yüzden astımlı çocuklarını solunum ilaçlarını gizlice kullanmaya mecbur bırakmıştı. Erkek çocuklarını cihada hazırlansınlar diye çölde susuz veya çok az suyla uzun yürüyüşlere çıkarıyordu. Anneleriyle birlikte eve kapatılan kızlar başlarında erkek bir bekçi olmadan dışarı çıkarılmıyordu. Bu neşesiz evde şaka yapmak ve gülmek bile yasaktı; gülerken yakalanan çocuklar sert aile reisinin sopasına maruz kalabilirdi.

Bin Ladin'in yaşamındaki büyük dönüm noktası Afganistan'ın 1979'da Sovyetler tarafından işgal edilmesiydi. Birinci karısı, Kızıl Ordu'nun onda yarattığı üzüntüyü anlatmak için, "kocasının yüreğinin cız ettiğini" söylemişti. Mücahitlere para verip destek sağlamak için Pakistan'a gitmeye başladı. Ailesinin inşaat işiyle fiilen uğraştığı sırada babası gibi işçilerle birlikte ağır işlerde çalıştığı biliniyordu, fakat 1980'lerde Sovyet karşıtı cihat için farklı bir kimlik oluşturmaya başladı.

Pakistan'da yaşlı bir Filistinli din adamı olan Abdullah Azzam'la tanıştı. Bu adam Müslüman Kardeşler örgütünün Filistin kolu olan Hamas'ın kurucularından biriydi. Suudi parasına kavuşmak istediğine kuşku olmayan Azzam, onun akıl hocası oldu. Bu ikisi birlikte 1985'te Sovyetler'e karşı çarpışan Arap gönüllülere yardım etmek amacıyla El Kaide'nin öncüsü olan Hizmetler Ofisi'ni kurdu. Hizmetler Ofisi *Cihat* adlı kaliteli bir dergi yayımladı ve ABD dahil tüm dünyada para toplayarak El Kaide'nin ileride kullanacağı ağı meydana getirdi. Bin Ladin'in ABD Hükümeti'nden herhangi bir destek aldığına dair kanıt yoktu. Buna karşılık mücahitlere para aktarmak için onu kullandığı belli olan Suudi istihbaratıyla bağlantısı vardı.

Basit bir para kaynağı veya anarşist bilge Prens Kropotkin gibi koltuğunda oturan bir filozof olmakla yetinmek istemeyen bin Ladin, Afganistan'da serüven aramaya başladı. 1986'da ülkenin doğusundaki Jaji adlı bir köyde 50-60 kadar Arap savaşçı için bir üs kurdu. Burası El Masada (Aslan İni) adıyla tanındı. Ertesi yıl bir hafta süren bir çatışmaya katıldı. Arapların geri çekilmeden önce cesurca çarpıştığı bu muharebeyi Arap basını coşkulu bir havayla ele aldı. 1989'da tekrar savaş meydanına indi ve Celalabat'ı Necibullah'ın kuvvetlerinden ele geçirmek

amacıyla Arap gönüllülerin başına geçti. Fiyaskoyla sonuçlanan bu saldırı onun savaş meydanında komutan olarak yetersiz kaldığını gösteriyordu, fakat din uğruna varlıklı ve rahat yaşamını gönüllü olarak terk eden korkusuz savaşçı olarak itinayla yarattığı ünü bundan hiçbir zarar görmedi. Bin Ladin de Arafat gibi savaş meydanındaki yenilgileri propaganda zaferine dönüştürmeyi biliyordu.

80'lerin sonuna doğru Azzam ve Bin Ladin'in yolları ayrıldı. Azzam ayrı bir Arap savaş kuvveti fikrine karşı çıkıyor ve Ahmed Şah Mesud'u beğeniyordu. Bin Ladin ise Mesud'dan nefret ediyor, onun köktendinci düşmanlarıyla yakınlaşıyordu. Azzam, Bin Ladin'in Peşaver'deki evinde 1988'de El Kaide el-Askeriye'nin kurulmasında aktif olarak çalışmıştı. Bu üssün hedefi Afganistan'da Sovyet savaşının sona ermesinden sonra "cihat ateşini" canlı tutmaktı, ancak Azzam 1989 yılında kimliği bilinmeyen saldırganlar tarafından Peşaver'de havaya uçuruldu.

Bin Ladin ise o tarihte artık yeni bir baba figürünün etkisi altındaydı. Eymen ez-Zevahiri adındaki bu başarılı cerrah, Mısır'ın ileri gelen ailelerinden birine mensup olup 1973'te İslami Cihat adlı bir grup kurmuştu. Grubunun 1981'de Enver Sedat suikastına karışmasından dolayı üç yıl hapis yatmıştı. O sırada yaşadığı işkenceler iyice sertleşmesine ve radikalleşmesine yol açtı. Azzam, sivillerin öldürülmesine karşı çıkıp yabancı işgalcileri Müslüman topraklarından çıkarmaya yoğunlaşmak isterken, Zevahiri ılımlı Müslüman rejimleri devirmeyi ve "dönekleri" öldürmeyi amaçlıyordu. Zevahiri'nin parmağı olduğundan kuşkulanılan Azzam'ın ölümüyle birlikte bin Ladin'in hayatından önemli bir ılımlı unsur çıkmış oldu. Usame'nin ağabeyi ve ailenin reisi Salim'in ölümü de aynı etkiyi yaptı. Salim, 1988'de Teksas'ta kendi kullandığı mikrolight uçağının düşmesiyle hayatını kaybetti.

Azzam ve Salim'in devre dışı kalmasıyla Bin Ladin ilk kez kendi başına bir lider haline geldi. Artık El Kaide'nin sadece finansörü değil mutlak patronuydu. 1.95'e yakın boyuyla artan maiyetinin üstünde gerçek ve simgesel anlamda kule gibi yükseliyordu. Bütün El Kaide üyeleri ona kişisel bağlılık yemini etmek zorundaydı. Operasyonların gerçek beyni olarak bilinen Zevahiri bile ona saygı gösteriyordu. Belki bunun tek nedeni Bin Ladin'in mali cömertliğine bağımlı olmasıydı.

Bin Ladin, 1989'da Suudi Arabistan'a döndüğünde hükümet tarafından askeri bir kahraman gibi karşılandı. Ancak ertesi yıl idol olmaktan çıkıp toplum dışına itildi. Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal ettiği zaman kral, Ladin'in ülkeyi savunmak için kendi "Afgan Araplarını" kullanma teklifini reddetti. Suudiler bunun yerine Amerikan askerlerini tercih ettiler. O kadar çok "kâfirin" kutsal topraklarda bulunması, aile şirketi ABD askeri tesislerinden kazançlı kontratlar elde ettiği halde

Bin Ladin'e göre lanetli bir durumdu. Kraliyet ailesini kamuoyu önünde giderek artan şekilde eleştirmesi üzerine 1992'de İslami rejimle yönetilen Sudan'a yerleşmek zorunda kaldı. Burada cihatçılığı işiyle birleştirdi. Paramiliter eğitim kampları kurma yanında çok sayıda şirketi arasında ayçiçeği yetiştiren, karayolları inşa eden, deri ceket imalatı yapan şirketler vardı.

El Kaide'nin yaptığı bilinen ilk terör saldırısı 1991'de İtalya'da gerçekleşti. Bin Ladin'in müritlerinden biri sürgünde bulunan yetmiş yedi yaşındaki Afgan kralını bıçakladı ama öldüremedi. Ertesi yıl bir başka plan aynı şekilde başarısızlıkla sonuçlandı. Aden'de Amerikan askerlerinin sık sık gittiği iki otele bomba yerleştirildi; ne var ki, bu olayın kurbanları bir turist ve bir otel çalışanından ibaretti. Sonraki planlar daha iyi çalıştı. Bin Ladin daha sonra Somalili kabile üyelerine eğitim verip destek olmak için adamlarını göndermekle övünmüştü. Somalililer, 1993'te Mogadişu'da görev yapan ABD Özel Harekât güçlerine pusu kurup iki Black Hawk helikopterini düşürdü ve 19 Amerikalı askeri öldürdü. Bin Ladin yandaşları 1995'te Riyad'da Ulusal Muhafız ofisinin önünde duran arabaya yerleştirilen bombanın patlaması sonucu 5'i Amerikalı 7 kişinin öldürülmesinden sorumlu tutuldu. Ayrıca 1996'da 19 Amerikalının öldüğü Hobar Kuleleri'nin bombalanmasında El Kaide'den şüphelenildi. (Bin Ladin kendi ülkesinde yapılan bu iki saldırıyı övmekle beraber sorumluluk kabul etmedi.) Bir diğer büyük hedef Mısır'dı. İslamcılar 1995'te Pakistan'daki büyükelçiliği bombalayıp Etiyopya'yı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'i öldürmeye çalıştılar.

Büyük yankı yaratan bu saldırılar sonucu Bin Ladin'in kötü ünü adamakıllı artınca Suudi Arabistan onu vatandaşlıktan çıkarırken Sudan 1996'da sınır dışı etti. Onu kabul eden tek ülke Taliban'ın eline geçmiş bulunan Afganistan oldu. El Kaide, FKÖ ve Hizbullah gibi diğer terör örgütlerinin aldığı tarzda bir devlet desteğine ihtiyaç duymuyordu. Örgüt kendisini destekleyecek güçlü devletler yerine, tecavüzlerine ses çıkaramayacak zayıf devletler arıyordu. 1978'den beri durmadan süren savaşın yarattığı yıkım sonucu, 1990'ların sonunda dünyada Afganistan'dan daha zayıf bir ülke yoktu.

Bin Ladin dünyanın en ilkel yerlerinden biri olan bu ülkede örgütünü yeniden inşa etmek zorunda kaldı. Sudan'da milyonlarca dolar kaybetmesi ve ailesinin onunla ilişkisini kesmesi yüzünden bu iş iyice zorlaşmıştı. Asla söylendiği kadar zengin biri olmamıştı; 1970'ten beri ailesinden yılda yaklaşık bir milyon dolar alıyordu ama 1993 veya 1994'ten itibaren kendi başına kalmıştı. O tarihten itibaren Körfez'deki zengin iş adamlarından ve Müslüman hayır kurumlarından para top-

lamaya başladı. Bazen ailesinin yiyecek yeterince gıdası yoktu ("kumla pişirilmiş" ekmek, yumurta ve narla beslenmek zorunda kalmışlardı) ama cihat için para toplanmasını sağlıyordu.

FBI daha sonraları, El Kaide'nin 11 Eylül saldırısından önce yılda 30 milyon dolar topladığını tahmin etmişti. Terörizme karşı korunmak masraflı olduğu halde terör uygulamak masraflı değildi. 11 Eylül operasyonunun tümünün maliyetinin yarım milyon dolardan az olduğu söyleniyordu. Diğer operasyonlar daha da ucuzdu. 2000 yılında ABD'nin *Cole* adlı savaş gemisine yapılan saldırının tahmini maliyeti 50 bin dolardı; 2004'teki Madrid eylemi sadece 10 bin dolara mal olmuştu.

El Kaide'nin topladığı paraların büyük kısmı binlerce mücahidin ders görmeye geldiği Afganistan'daki eğitim kamplarına gidiyordu. Bin Ladin askerlerine barınacak yer, yemek, harçlık, silah, araç, eğitim kılavuzları veriyordu. Hatta saldırıları etkin biçimde gerçekleştirmek için binlerce sayfa öğüt içeren *Cihat Ansiklopedisi* bile hazırlamıştı. Gittikçe büyüyen bu şirketi –Cihat A.Ş.– çekip çevirebilmek amacıyla, yeni işe başlayan herhangi bir şirkette olduğu gibi müdürler ve bilgisayarla çalışan personel görevlendirmiş, bunları maaşa bağlamıştı. Gazeteci Peter Bergen, El Kaide'yi "tarihin en bürokratik terör örgütü" olarak tanımlıyordu.

El Kaide kamplarına katılmaya hevesli mücahitler üniversiteye girer gibi uzun anket formları dolduruyordu. Bu formlarda sadece standart ("Daha önce askerlik yaptınız mı?" veya "Hobileriniz nedir?") sorular değil aynı zamanda "Kuran'ın ne kadar kısmını ezberlediniz?" gibi sorular da vardı. Mısır doğumlu olup daha önce ABD ordusunda görev yapmış bir çavuşun hazırladığı eğitim müfredatında geniş bir silah yelpazesi vardı. Bunlar Sovyet yapımı DShK makineli tüfekten İsrail yapımı Uzi makineli tabancaya kadar değişiyordu. Adaylar tank kullanmayı bile öğreniyordu, fakat bazı savaşçılar Afganistan'da Kuzey İttifakı'na karşı yarı konvansiyonel operasyonlara katılmakla birlikte, çoğu konvansiyonel tank muharebesiyle hiç ilgisi olmayan usullerde savaşacaktı.

El Kaide 2000 yılında Aden Limanı'nda demirli *Cole* savaş gemisine küçük bir botla yapılan ve 17 denizciyi öldüren tarzda gösterişli "şehitlik" operasyonlarında uzmanlaştı. Bu eylem, 1998'de Afrika'daki elçilik bombalamaları ve 2001'de Dünya Ticaret Merkezi ile Pentagon'a yapılan saldırılar gibi "El Kaide merkezi" tarafından planlanıp uygulanmıştı. Bunun dışında, Bin Ladin tarafından yönetilmeyip ondan esinlenen veya eğitim alan az çok bağımsız eylemcilerin gerçekleştirdiği bir sürü saldırı yapıldı. Bu eğilim 11 Eylül'den sonra El Kaide liderlerinin kaçmak zorunda olduğu günlerde, ancak bundan önce de kamplardan mezun olanların çoğunun El Kaide'ye katılmasından önce yaygınlaştı. Bu itinayla gizlenen birkaç yüz "kardeş" için uygulanan bir ayrıcalıktı. Kamplarda eğitilen mücahitlerin çoğu gevşek bağları bulunan örgütlere katılıyordu. Bunların arasında Endonezya'daki Cemaati İslamiye, Keşmir'deki Hareketül Mücahidin ve Cezayir'deki Silahlı İslami Grup vardı.

Bin Ladin dünya çapındaki kampanyayı sürdürebilmek için yoğun bir propaganda çabasına girişti ve bu uğurda ABC, CNN ve El Cezire gibi kanallara röportaj verdi. Örgütün prodüksiyon kolu olan Es Sahab (Bulutlar) onun görüntülü ve sesli mesajlarını yayınlarken, yandaşları binlerce web sitesi kurdu. En ücra sığınaklarda bile BBC'yi izlemeyi saplantı haline getiren Bin Ladin "medya savaşının" cihadı yayma konusunda "en güçlü yöntemlerden" biri olduğuna inanmıştı. "Bunun oranı muharebelerden önceki toplam hazırlığın yüzde 90'ına ulaşabilir," diyordu. Belki Yaser Arafat dışında önceki eylemcilerin çoğu propaganda savaşına bu kadar önem vermemişti. Onun buna önem vermesi internet, ceptelefonu ve uydu televizyonunun dünyanın her yanına yayılmasıyla açıklanabilir ki, Bin Ladin bunların potansiyelini sezgisel olarak kavramıştı. Ayrıca El Kaide'nin konvansiyonel askeri kapasiteden nispeten yoksun olmasının da bunda payı vardı. Bu durumda nispeten seyrek sayılabilecek saldırıları arasındaki boşluğu doldurmak için "enformasyon savaşına" ağırlık vermekten başka seçeneği yoktu.

El Kaide'nin sıradan askerleri genellikle orta sınıfa mensup olmakla birlikte kendilerini toplumdan dışlanmış hissediyorlardı. Bazıları Avrupa'da yaşayan Müslüman göçmenler veya göçmen çocuklarıydı. Diğerleri Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye gibi çürümüş diktatörlüklerde yaşıyordu. Birçok terörist gibi onlar da araştırmacı Louise Richardson'un "Üç R" –intikam [revenge], ün [renown], tepki [reaction]– dediği kavramla motive olmuştu. Batı'nın Müslümanlara karşı Haçlılardan beri işlediği iddia edilen kusurların *intikamını* almak istiyorlardı; başka türlü hiçbir önem oluşturmayan varoluşlarına anlam katma çabasıyla *ün* peşindeydiler ve hasımlarını kışkırtarak *tepki* çekmek istiyorlardı.

Büyük bir kısmı bu üç hedefin hepsine ulaşmanın en iyi yolunun bir "şehitlik operasyonu" yürütmek olduğuna inanmıştı. Saflar arasında şehitlik onuruna ulaşmak için yoğun bir rekabet vardı. Bununla birlikte El Kaide liderleri kendilerini veya çocuklarını feda etmeye gönüllü değildi. Allah'ın düşmanlarına karşı zafer kazanmayı sağlamak için sağ kalmaları gerektiğine inanıyorlardı. Bu hedefe ulaşmak için Batı'da fazla tanınmayan Ebu Ubeyd el-Kureşi, Yusuf el-Ayiri ve Ebu Musab es-Suri gibi nüfuzlu düşünürler askeri stratejiyi ve tarihi sıkı biçimde incelediler. Bu isimlerin yazıları sadece Clausewitz ve Sun Tzu değil aynı zamanda Mao, Giap, Guevara, Marighella, Taber ve gayrinizami savaşın diğer solcu öncülerinden alıntılarla doluydu. Vietnam'dan Afganistan, Lübnan ve Somali'ye kadar süper güçleri alt eden direnişçilerin başarılarına hayran olmuşlardı. Bu durum onların gerilla ve terörizm taktiklerine abartılı bir biçimde bakmasına yol açtı; ancak yıllar içinde kullandıkları bu taktikler çoğu zaman başarısız oldu.

Bin Ladin, ABD'nin efemine ve korkak bir "kâğıttan kaplan" olduğunu düşünüyordu ve bu düşmanın birkaç sert darbeyle dize getirileceğine aklı yatmıştı. Bu

"uzaktaki düşmanı" El Kaide saldırılarının merkezine yerleştirmeye karar verdi. Onun gücü kırıldıktan sonra "mevcut Arap ve İslam rejimlerinin tüm unsurları da yıkılacaktı" ve o zaman tüm Ortadoğu'da köktendinci bir halifelik kurma olanağına kavuşacaktı. Bu büyük bir stratejik hesap hatası oldu. ABD'nin Ortadoğu'daki "dönek" rejimlere verdiği desteğin boyutunu abartmıştı. Bu rejimler ABD'yle ittifaklarından çok, gizli polisleri sayesinde iktidar sürdürüyordu. Daha önceki İslamcı ayaklanmaların başarısızlığına rağmen ABD'yi doğrudan hedef almadan Arap rejimleriyle savaşması onun için aslında daha iyi olurdu. Bu yaklaşım İran, Afganistan ve Sudan'da şiddete başvurarak iktidara gelenler ile Türkiye, Tunus ve Mısır'da seçimle işbaşına gelen İslamcılar açısından işe yaramıştı, fakat Bin Ladin daha geniş bir ufka sahip olup kendi sınırlarının fazla farkında değildi. Uyanıklık ve kibrin bir araya gelmesi onu tarihin en kanlı terör saldırısını sahnelemeye yöneltti.[53]

"Uçak operasyonu" fikrinin sahibi, Bin Ladin'in karizması ve kaynaklarının etkisi altında kalan çok sayıda terörist girişimcilerden biri olan Halid Şeyh Muhammed'di. Pakistan kökenli bu mühendis, Kuveyt'te büyümüş ve ABD'de okumuştu. On altı yaşında Müslüman Kardeşler'e katılmış ve Afganistan'da Sovyetler'e karşı mücadelede aktif olarak yer almıştı. 1992'de de Bosna Savaşı'nda çarpıştı. 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'nin kamyonla bombalanmasında uzaktan ilişkisi vardı. Bu eylemin arkasındaki isim Afganistan'daki El Kaide kampında eğitilmiş olan yeğeni Remzi Yusuf'tu. Bu saldırı 6 kişinin hayatına mal olmakla birlikte İkiz Kuleler'i yıkmayı becerememişti. 1994'te Manila'da birlikte kalırlarken Yusuf'la 12 Amerikan yolcu uçağını Pasifik üzerinde havaya uçurmayı konuştular. İki yıl sonra Afganistan'da ortaya çıktığında Bin Ladin'e on Amerikan yolcu uçağının kaçırılmasıyla ilgili planını sundu. Plana göre uçaklardan dokuzu çok bilinen binalara çarpacak, onuncu uçak bir havaalanına inecekti. Burada bütün yetişkin erkek yolcular öldürüldükten sonra Muhammed çıkıp televizyon kameraları karşısında Amerikan karşıtı bir nutuk çekecekti.

Bin Ladin iyi bir CEO gibi davranıp yardımcısının bu aşırı hırslı teklifini uygulanabilecek bir hale getirdi. Böylece Muhammed tesadüfen de olsa Bin Ladin'in kendine biçtiği küresel cihadın yüzü rolünü eline geçiremeyecekti. Ardından planı uygulamak için para ve adam ayarlandı. Böylece 11 Eylül 2001'de 19 adam maket bıçağı kullanarak dört uçağı kaçırdı. Özellikle bu yaratıcı hamle, operasyonun ardında yatan titiz gözlem ve planlamayı sergiliyordu. O tarihte artık uçak kaçırma olayları şok edici değerini kaybetmişti. Ancak uçakları Entebbe'de olduğu gibi müzakereye açık şekilde havaalanına indirmek yerine hedeflerin üstüne çarpmak vahşiyane bir hamleydi. Bütün dünyanın dikkatleri 1972 Münih Olimpiyatları'ndan beri görülmemiş çaptaki bu terör eylemi üzerine toplanmıştı.[54]

Operasyonun hemen ortaya çıkan sonuçları Bin Ladin'in beklentilerini bile aşmıştı. O bütün İkiz Kuleler'in değil en fazla üç veya dört katın yıkılacağını tahmin etmişti. 3000'e yakın ölü sayısı Amerikan topraklarına yapılan son büyük düşman saldırısı olan 7 Aralık 1941 tarihindeki Pearl Harbor baskınından fazlaydı; üstelik o baskını devlet dışı küçük bir örgüt değil, büyük bir ulus devlet gerçekleştirmişti. Bin Ladin özellikle 500 milyar dolar olarak tahmin edilen mali kayıplardan dolayı keyiflenmişti. Böylece bu eski iktisat uzmanı dünyanın en zengin ülkesini iflasa sürükleyebileceğini hayal etmişti.[55]

Bin Ladin, ABD'nin tahmin ettiği kadar zayıf olmadığını kısa sürede öğrenecekti. Gerçi zaman zaman, "ABD'yi Sovyetler'e yaptığımız gibi uzun bir gerilla savaşı içine çekmeliyiz," diyerek Afganistan'ın işgal edilmesini beklediğini söylemişti.[56] Ne var ki, gerçekleşen olaya karşı fazla bir hazırlık yapmamıştı. 11 Eylül'den birkaç hafta sonra CIA ajanları ve Özel Kuvvetler'den oluşan küçük bir grup, Kuzey İttifakı'nı harekete geçirmek üzere nakit para ve ileri teknoloji ürünü iletişim cihazlarıyla dolu bavullarla Afganistan'a geldiler. Aralık ayı başında Taliban iktidardan devrilmiş, El Kaide de Amerikan Hava Kuvvetleri desteğindeki Kuzey İttifakı'nı saldırılarıyla bozguna uğramıştı. Bin Ladin ve Zevahiri, Amerikalı komutanların ve Washington'daki patronlarının acemice hataları yüzünden Pakistan'a kaçma fırsatı buldular. Kasım-Aralık 2001'de Celalabat'ı kuşatan Tora Bora Dağları'nda onları kıstırmaya yetecek kadar asker gönderilmemişti. Yine de pek çok adamları yakalandı veya öldürüldü. Sonraki yıllarda birçoğu avlanmaya devam edecekti ki, bunların arasında bizzat Bin Ladin de vardı.

Bush yönetiminin 11 Eylül saldırılarına hazırlıksız yakalandığını söylemek durumu olduğundan hafif gösteren bir ifadedir. Başkan ve yardımcıları dikkatlerini hâlâ büyük güçlerin rekabetine ve İran ile Irak gibi düşman devletlere verdiğinden, Amerika'ya yönelik en büyük tehdidin devlet dışı bir terör ağından geldiğine dair istihbaratı hesaba katmadılar. Bir bakıma Bush ve danışmanları konvansiyonel tarih yazımının kurbanı oldular. Bu bakış açısı, tarihin çeşitli aşamalarında sürekli insanın karşısına çıkan gerilla savaşının önemli rolünü önemsemeyip devletler arasındaki konvansiyonel ihtilaflara ağırlık veriyordu.

11 Eylül'den sonra Bush çaresizce bu açığı kapamaya çalıştı. Başkan ve Kongre "terörle küresel savaşın" bir parçası olarak yurtiçinde yeni güvenlik birimleri kurdular. Kanuni yaptırımlarla istihbarat arasındaki işbirliğini önleyen bürokratik engellerin birçoğunu ortadan kaldırdılar. Bush geleneksel kanuni yaptırımların çok ötesine giden, tartışmaya açık başka adımlar da attı. Bunların arasında Halid Şeyh Muhammed gibi önde gelen tutuklulara uygulanan "geliştirilmiş sorgulama yöntemleri" vardı. 2003'te Pakistan'da yakalanan Muhammed'e 183 kez su tahtası işkencesi yapılmıştı. ABD'de terörist bağlantıları olduğundan kuşkulanılan kişilerin

telefonları mahkeme izni olmadan dinleniyordu. Başka ülkelerin vatandaşı olan bazı tutuklular işkence konusunda kötü şöhret sahibi olan bu ülkelere (örneğin Mısır, Cezayir ve Ürdün) "teslim" ediliyordu. 800 terör zanlısı yargılanmadan, sonu belirsiz bir süre boyunca Guantanamo Körfezi ve CIA yönetimindeki "kara site"lerde tutuluyordu. Terör zanlılarını yargılamak için askeri mahkemeler kuruldu. Pakistan ve Yemen gibi ülkelerde Predator adlı insansız hava araçlarıyla, El Kaide liderlerine nokta hedefli suikastlar yapıldı.[57]

Bu tür önlemler sivil özgürlükleri savunanlar tarafından kınandı. Ayrıca, 11 Eylül'ün hemen sonrasında ortaya çıkan dehşet azalınca birçoğu kongre ve mahkemelerin ortak kararlarıyla kısıtlandı. Yine de Bush'un politikaları onca eleştiriye uğramasına rağmen, eylemleri Britanya, Fransa, İsrail gibi demokrasiler de dahil diğer ülkelerin kendi terör tehditlerine karşı aldığı önlemlere kıyasla aslında epey kısıtlıydı. Hatta İçsavaş sırasında Abraham Lincoln'ün, Birinci Dünya Savaşı sırasında Woodrow Wilson'un ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Franklin D. Roosevelt'in sivil özgürlüklere uyguladığı kısıtlamaların yanında bile hafif kalıyordu. Bütün "stres yöntemlerinin" işkence olduğu varsayılsa bile, ki kuşkusuz çoğu öyleydi; bunlar sadece 28 tutukluya uygulanmış ve kalıcı fiziki zarar vermemesi amacıyla dikkatle gözlemlenen koşullarda yapılmıştı. Bunu Cezayir'de Fransızların çok daha vahşice işkence yapması ve sonra zanlıları genellikle öldürmesiyle kıyaslayın. Doğru ya da yanlış ABD, dünya kamuoyunun nezdinde terörle büyük çapta savaşan diğer ülkelerin çok azının ulaştığı bir standarda yerleşmişti. Ne yazık ki konuşma özürlü Bush, Amerika'nın eylemlerini açıklayıp savunma konusunda zayıf kaldı. Yine de Bush yönetimi her türlü kusuruna rağmen mücahitlere ciddi ölçüde zarar verdi. El Kaide stratejisti Ebu Musab es-Suri 2004'te, "Amerikalılar silahlı cihat hareketinin liderlerini, altyapısını, destekçilerini ve dostlarını büyük ölçüde ortadan kaldırdılar," diye hayıflanıyordu.[58]

Cihatçılar 11 Eylül'den sonra daha küçük ölçekte ama yine dehşet verici saldırılar yapmaya devam ettiler. Bunların başta gelenleri arasında 2002'de Bali'de bir gece kulübünün bombalanması (202 ölü), 2004'te Madrid'de trenlerin bombalanması (191 ölü), 2005'te Londra metrosunun bombalanması (52 ölü) ve 2008'de Bombay'daki otel baskını (163 ölü) vardı. Fakat bazı küçük istisnalar dışında (Madrid saldırısı İspanya'nın Irak'tan çekilmesine yol açtı), bu saldırılar El Kaide'nin ve bağlantılı grupların gündemini ilerletme konusunda hiç işe yaramadı. Hatta tam tersine, içlerinde Müslümanların da olduğu binlerce masum insanın katledilmesi, Müslüman kamuoyunun aleyhlerine dönmesine yol açtı ve küresel çapta sert tedbirlerin alınmasını tetikledi. İslamcılara karşı mücadelede kayıtsız kalan Suudi Arabistan bile 2003'te Riyad'daki bombalama olayında 35 kişinin ölmesi üzerine sertleşti. El Kaide artık sayısı giderek artan ülke tarafından tehdit olarak

görüldüğünden ABD etkin bir küresel koalisyonu bir araya getirme olanağı buldu. Uluslararası işbirliği sayesinde çok sayıda eylem planı açığa çıkarıldı. Bunların arasında 2006 yazında sıvı patlayıcılar kullanarak Atlantik üzerinde yedi yolcu uçağını havaya uçurma gibi gaddarca bir girişim de vardı. Bunun dışında pek çok plan tamamen beceriksizlik veya talih eseri gerçekleşmedi. Bunların arasında 2001'de Paris'ten Miami'ye giden uçağa ayakkabı içinde bomba sokulması ve 2010'da Times Meydanı'nda araç içinde bomba patlatılması girişimleri vardı.

11 Eylül'den önce teröristler genellikle kitlesel sivil ölümlere yol açmaktan kaçınıyordu çünkü bu tarz eylemlerin ters tepeceğini kavramışlardı. Terör analizcisi Brian Jenkins 1970'lerde şöyle yazmıştı: "Terörizm bir tiyatrodur; teröristler bir sürü insanın ölmesini değil seyretmesini isterler."[59] El Kaide ve diğer İslamcı örgütler bu özdeyişi ihlal etmenin bedelini destek kaybıyla ödediler. Çeçen isyancılar bu konuda ibret verici bir örnek sergilediler. 2002'de Moskova'da bir tiyatroda bulunanları rehin aldıklarında 169 kişi öldü. 2004'te Kuzey Osetya'daki Beslan kasabasında bir okulda bulunanları rehin aldıklarında çoğunluğu çocuk olmak üzere 331 kişi öldü. Bu olayların ardından direnişçiler sahip oldukları bütün sempatiyi kaybettiler.

Aynı olgu, yani ters tepen nihilistçe şiddet 1990'larda Cezayir ve Mısır'da, 2000'lerde Irak'ta gündemdeydi. Cezayir ve Mısır'da İslamcı ayaklanmalar yerli askeri rejimler tarafından bastırıldı. Buna karşılık Irak'ta Saddam sonrası devlet etkin karşılık veremeyecek kadar zayıftı. Direnişçilerle savaşma işi yabancı bir gücün "kâfir" ordusuna kalmıştı ve bu ordu Vietnam'daki bozgunundan beri gerilla savaşına hazırlık konusunda fazla bir şey yapmamıştı.

62

MEZOPOTAMYA'DA KIYIM

Irak'ta 2003'ten Sonraki El Kaide

Irak'ın cehennem çukuruna yuvarlanması Ağustos 2003'te başladı. 7 Ağustos'ta Bağdat'taki Ürdün Büyükelçiliği önünde bomba yüklü bir kamyon 19 kişinin hayatına son verdi. 12 Ağustos'ta bir intihar bombacısı patlayıcı yüklü hazır beton kamyonunu Bağdat'taki Birleşmiş Milletler karargâhına sürdü. Ölen 22 kişi arasında BM'in Irak'taki en yüksek temsilcisi olan herkesin sevdiği Brezilyalı diplomat Sergio Vieira de Mello da vardı. En kötü olay 29 Ağustos'ta Necef'te meydana geldi. Her yerde rastlanan bir Toyota Land Cruiser, öğleden sonra ikide park ettiği Şiilerin en kutsal mekânı İmam Ali Camisi'nin önünde patladı. O sırada öğle namazı bitmek üzereydi. Ülkenin önde gelen Şii liderlerinden Ayetullah Muhammed Bekir el-Hâkim haftalık vaazından sonra camiden çıkıyordu. Binlerce dindar onun etrafını sarmıştı. Sokakta bir metre çapında bir kratere yol açan patlama el-Hâkim dahil 80'den fazla kişiyi öldürdü. Bir tanık durumu, "Caminin karşısındaki binanın çatısında et parçaları bulundu, bütün pencerelere yapışmıştı," diye anlatmıştı. Olaydan sonra bir gazeteci, "Havaya yanık lastik kokusu sinmişti; sokaklar yağla, yamulmuş maden, kırık cam ve enkaz parçalarıyla kaplıydı," diye ortamı özetliyordu.[60]

Bu dehşet manzaraları sonraki yıllarda sık sık tekrarlanacaktı. Amerikan askerleri konvansiyonel muharebe operasyonlarındaki ustalıklarını göz önüne seren 2003 baharında, Saddam Hüseyin'in çürümüş rejimini birkaç hafta içinde yıkarken fazla sorunla karşılaşmamıştı. Ne yazık ki ilk saldırı sırasında fazlasıyla göze batmışlardı; düzeni tekrar sağlama ve devlet yönetimini yeniden kurma konusunda hazırlıksızdılar. Sonuçta ortaya çıkan iktidar boşluğu çeşitli aşırı Sünni ve Şii grupların yıkım yaratmasına, tarihte görülen en yıkıcı terör kampanyaları sonucu on binlerce Iraklıyı ve binlerce yabancı askeri katletmesine yol açtı. Tüm bunların ön

safında ağustos bombaları ve sonraki birçok olayın sorumlusu olan grup; Vahdet ve Cihad ya da yeni adıyla Irak El Kaidesi idi.

Örgütün kurucusu Ebu Musab ez-Zerkavi, kayınpederi Necef'teki intihar bombacısı olduğu söylenen biriydi. Usame bin Ladin ve Eymen ez-Zevahiri'den sonra kısa bir süre dünyanın en ünlü cihatçısı haline geldi; ancak iyi eğitim görmüş ve ileri gelen ailelere mensup olan diğerlerinden bu konuda büyük ölçüde farklıydı. Ahmed Fadıl el-Halaylah adıyla, sonradan isim olarak benimseyeceği Ürdün'ün pis sanayi şehri Zerka'da doğmuştu. Lise öğrenimini yarıda bırakmış bu dövmeli genç bir müddet bir video dükkânında çalışmıştı. Küçük suçlardan hüküm giymiş, zar zor okuryazar olmuş biri olarak çok içki içiyor, sokaklarda kavga çıkarıyordu. Sonunda Allah'ı keşfetti ve 1989'da, yirmi üç yaşındayken Afganistan'a gidip bir El Kaide kampında eğitim gördü. Ürdün'e döndükten sonra yıkıcı faaliyetlerinden ötürü beş yıl hapis yatıp 1999'da tekrar Afganistan'a gitti. Kısa süre sonra kendi mücahit grubunu yönetmeye başladı.

2001'deki ABD saldırıları yüzünden yandaşlarıyla birlikte İran'a kaçmak zorunda kaldı. Şii karşıtı fikirlerine rağmen tuhaf bir şekilde İran ona yardım edip sığınma sağladı. Zerkavi ve adamları buradan Irak'a sızdı. İlk girdikleri yer ironik bir şekilde Amerikan hava gücü tarafından korunan Kürt bölgeleriydi. ABD silahlı kuvvetleri Saddam Hüseyin'in artık sahip olmadığı kitlesel imha silahlarını arama maksadıyla 2003 baharında Irak'a girdiğinde, Zerkavi "istilacıların ayağının altındaki toprağı yakmaya" hazırdı.[61]

Eski Baasçıların başını çektiği daha laik Sünni gruplar, askerleri keskin nişancılarla vurmayı tercih ediyor, onların araçlarını fazla hazırlık yapmadıkları patlayıcılarla havaya uçuruyordu. Eskiden beri geçerli olan bu gerilla yöntemlerine yarım yüzyıl önce Hindiçini'ndeki Fransız kuvvetleri ile Malaya'daki İngiliz kuvvetleri çok alışkındı. Buna karşılık Zerkavi yeni iletişim teknolojilerinin avantajlarından yararlanarak, kameralar karşısında rehinelerin kafasını kesme gibi iğrenç ve şatafatlı hareketleri tercih etti. Cihatçı bir internet sitesi 11 Mayıs 2004'te bir video yayınladı. Maskeli 5 kişi Guantanamo'daki tutsaklar gibi turuncu tulum giydirilmiş Yahudi Amerikalı işadamı Nicholas Berg'in kafasını kesiyordu. CIA kurbanın kafasını kesen bıçağı bizzat Zerkavi'nin kullandığını düşünüyordu. Bu videonun çevrimiçi dağıtım şekli, yeni uygulamaya başlanan geniş bantlı internet erişiminden yararlanması, Irak El Kaidesinin propagandasını yaymada ulaştığı bilgiişlem düzeyini gösteriyordu. 19. yüzyılda anarşistler gazete ve dergilerin yaygınlaşmasından, 20. yüzyılda Vietkong ve FKÖ televizyon yayınlarından yararlanmıştı. 21. yüzyılda da bu eylemciler terörü yaymak için en son teknolojinin nasıl kullanıldığını gösterdiler.

Zerkavi asıl dikkatini Irak üzerine vermekle birlikte kendi yurdunu da unut-

mamıştı. Emrindeki intihar eylemcileri 2005'te Amman'da üç Amerikan oteline saldırıp çoğunluğu Müslüman 60 sivili öldürünce Ürdün'de kitlesel nefreti ayağa kaldırdılar. Fakat onun en yıkıcı eylemleri Irak'ta bomba yüklü arabalarla intihar saldırılarıydı. Irak'ta 2003 ile 2008 arasında tarihte bütün ülkelerde görülen eylemlerden daha fazla intihar saldırısı yapıldı. Peter Bergen'in yazdığına göre, "Nisan 2008'e kadar intihar saldırılarında 10.000'den fazla Iraklı can verdi."[62]

Siyaset bilimci Robert Pape'in iddiasına göre "intihar terörizmi özellikle yabancı işgale karşı" bir tepkiydi.[63] Ne var ki Irak'taki eylemcilerin çoğu Iraklı olmadığı gibi hedefleri de yabancı işgalciler değildi.[64] Bunlar çoğunlukla diğer Arap ülkelerinden (en büyük grup Suudiler idi) gelip Suriye üzerinden giriş yapıyor, çoğunlukla Şii sivilleri ve Iraklı güvenlik personelini hedef alıyordu. Milliyetçilikle değil dini ideolojiyle harekete geçtikleri belliydi; zira çoğu kendilerini Irak topraklarında kurban etmeden önce bu ülkeyi ziyaret etmemişti.

Zerkavi'nin Şiilerden nasıl azgınca nefret ettiği düşünüldüğünde bu haince eylemlerin ardında rasyonel sebepler aramak belki anlamsızdır. Zerkavi, Amerikan yetkililerin ele geçirdiği bir mektubunda Şiilerden akrepler, yılanlar, fareler, kâfirler ve "insan kılığına bürünmüş şeytanlar" olarak bahsediyordu. Onlara yönelik su katılmadık bir nefret içeren saldırılarıyla, görünüşe bakılırsa "Kayıtsız Sünnileri her an patlak verecek tehlikeye karşı uyandırmak" amacıyla Şiilerde bir tepki yaratmaya kararlıydı.[65] Bu durumda Irak El Kaidesi Sünnilerin savunucusu olarak ortaya çıkacaktı. Buraya kadar her şey tamamdı ama sonraki adım açık değildi. Irak nüfusunun en fazla yüzde 25'ini oluşturan Sünniler, Şii çoğunluğa karşı nasıl üstünlük sağlayacaktı? Sünnilerin imha edilme olasılığı daha fazlaydı.

Zerkavi'nin ters tepmesi muhtemel saldırılarının El Kaide'de ismen üstleri durumunda bulunan kişiler de farkındaydı. Zevahiri, Temmuz 2005'te ona öğütler içeren bir mektup göndermişti: "Sıradan insanlardan oluşan pek çok Müslüman hayranın Şiilere karşı saldırılarına hayret ediyor. Benim fikrime göre, sen ne kadar açıklamaya çalışsan da bu mesele Müslüman halk tarafından kabul edilebilir değil ve buna karşı hoşnutsuzluk devam edecektir."[66]

Zerkavi bu faydalı öğüdü göz ardı etmekte serbestti zira kendi örgütü, El Kaide merkezinden bağımsız hareket ediyordu. Irak El Kaidesi zirveye çıktığı 2005-2006 yıllarında yılda yaklaşık 4,5 milyon dolar para topluyordu. Bunun başlıca yöntemi benzin kaçakçılığı, araba hırsızlığı ve haraç toplamaydı.[67] Kurduğu örgüt onun ölümünden sonra da ayakta kalacak kadar sağlamdı. Zerkavi'nin Bakuba'da saklandığı ev ABD Birleşik Özel Harekât Komutanlığı tarafından tespit edildikten sonra 7 Temmuz 2006'da bir F-16 uçağının attığı iki bombayla öldürüldü.[68]

O tarihte Irak'ın parçalanması epey bir mesafe almıştı. El Kaide'nin 22 Şubat 2006'da Şiiler için kutsal olan Samarra'daki Altın Cami'yi bombalaması şiddetli

bir geri tepmeye neden oldu. Şii ölüm timleri Sünnileri Bağdat'tan çıkarmak için etnik temizlik kampanyasıyla karşılık verdi. Her gün başkentin sokaklarında onlarca Sünni cesedi bulunuyordu. Bunların bazılarına matkapla işkence yapıldığı belliydi, bazılarıysa basit bir şekilde şakağından vurulmuştu. Öldürülen Iraklı sivillerin sayısı 2005'te 5746 iken 2006'da 25.178'e fırladı.[69]

İçsavaş var gücüyle patlak vermek üzereyken Amerikan askerleri çaresiz seyirci rolündeydi. Amerikalı komutanlar şiddeti bastırmaya değil kontrolü Irak güvenlik kuvvetlerine devretmeye yoğunlaşmıştı. Ne yazık ki Irak kuvvetleri kötü eğitilmişti ve içlerine Şii militanlar sızmıştı. Onlar da hizipler arası yangının alevlerini bastırmak yerine körüklediler. Yaygın güvensizlik ortamında, sıradan Iraklılar korunmak amacıyla mecburiyetten hizipçi milislere sığındılar. 2006'da Irak El Kaidesi Irak'ın batısı ve kuzeyinde New England'dan daha büyük bir alana hâkimdi.[70] Önde gelen Şii milis grubu, Mukteda es-Sadr komutasındaki Ceyş el Mehdi (Mehdi Ordusu) ülkenin ortası ve güneyinde kontrol sağlamıştı.

Bariz biçimde umutsuz olan durum Eylül 2006'da tersine dönmeye başladı. Ramadi civarındaki aşiret şeyhleri ABD Kara Kuvvetleri ve Deniz Piyadeleri'yle işbirliği yaparak Irak El Kaidesine karşı saldırı başlattı. Örgütün otoritesini ve özellikle kaçakçılıktan sağlanan gelir kaynaklarını gasp ettiği aşiretler zor durumdaydı. El Kaide, Selefi inançlara sahip olduğundan, Irak'ta çok yaygın olan sigara içmeyi bile yasaklamıştı. Buyruklara karşı gelenlerin öldürülmesi aşiretlerin kan davası gütmesine yol açıyordu. Bir şeyh, "Durum dayanılmaz hale geldi," demişti.[71] Aynı duyguları 19. yüzyılda Çeçenistan'da Şamil'in buyruklarından rahatsız olan aşiret büyükleri yaşamıştı. Bunun üzerine onun cihat hareketini ezmek isteyen Rus işgalcilerle işbirliği yapmışlardı. Yine de Şamil'e karşı çıkan aşiret üyeleri bile ona karşı toplu olarak silahlanmazken, şimdi Anbar eyaletindeki Sünni aşiretlerde herkes silahlanıyordu. Sonunda 100.000'den fazla Sünni, El Kaide karşıtı milislere verilen adla Irak'ın Evlatları hareketine katıldı.

Bu kitlesel ittifak değişimi konusunda kaçınılmaz olan bir şey yoktu. Daha önce aşiretle arasında ihtilaflar olmuş, El Kaide bunları acımasızca bastırmıştı. 2007'de Amerikan askerleri Amerikan kamuoyunun çoğunluğunun arzu ettiği şekilde ülkeden çekilseydi bu ayaklanma da başarısız olacaktı, fakat üç yıl süren bocalamadan sonra başkan Bush 2006 sonunda halka rağmen kötü giden savaş seferberliğini tersine çevirme kararı aldı. Birleşik Kuvvet Komutanları Kurulu'nun ve senatörlerin çoğunluğunun muhalefetine rağmen Irak'a 20.000 asker daha gönderme kararı aldı. Bu rakam sonunda 30.000'e çıktı. Aynı esnada Irak ekibini tamamen değiştirdi. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, merkezi komuta başı General John Abizaid ve Irak'taki en yüksek rütbeli subay General George Casey görevden alındı. Bunlar Vietnam'dan beri Amerikan askerlik tarihinin en büyük felaketinin mimarlarıydı. Westmoreland'in kaderini andırırcasına Casey genelkurmay başkanlığına getirildi.

Bush o zamana dek hepsini kendi seçtiği Rumsfeld, Abizaid ve Casey'in inatçı arzularına katılarak Irak'taki Amerikan izlerini asgari seviyede tutmuştu. Vietnam Savaşı sırasında Lyndon Johnson'un sözde hatasını tekrarlayıp başkasının işine karışmak istememesi bunda rol oynamıştı.[72] Bu olay, askeri tarihi incelemenin ne kadar önemli olduğunun ve tarihi efsanelere inanmamak gerektiğinin çarpıcı bir örneğiydi. Aslında daha önce gördüğümüz gibi, Johnson sadece Kuzey Vietnam'daki hava saldırılarına karışmıştı; güneydeki kara savaşının idaresini Westmoreland'e bırakmıştı. Westmoreland ise Irak'taki birçok halefi gibi konvansiyonel olmayan bir ihtilafa, her türlü başarısızlık kanıtına kapalı görünen tamamen konvansiyonel ve Pollyannacı bir kafa yapısıyla yaklaşmıştı.

Irak'ta durum giderek vahimleşir ve Amerikan kamuoyu savaş seferberliğine karşı çıkarken Rumsfeld ve generalleri durumu iyi gösteren açıklamalar yapıyordu. Bir zamanlar McNamara ve Westmoreland de kimse öyle görmese de aslında ilerleme sağlandığını açıklamaktaydı. Göreve başladığı zaman milli güvenlik konusunda tecrübesi olmayan Bush bile artık saf biçimde büyük bel bağladığı komuta zincirine güvenemeyeceğini anlamıştı. Kendi başkanlığının tehlikeye girmesi üzerine dışarıdan danışmanlar alarak yeni bir harekât kavramına yöneldi. İçlerinde askeri tarihçi Frederick Kagan ve emekli General Jack Keane'in de bulunduğu bu danışmanlar Rumsfeld, Abizaid ve Casey'in önerdiği aşamalı geri çekilmeden vazgeçip kullanılabilir bütün takviye kuvvetlerini Irak'a göndermesi için başkanı ikna ettiler.

Başkan bu "hamleyi" uygulayabilmek için, şiddetli kazanma arzusunu ancak kısmen örten ılımlı bir tavra ve profesyonel havaya sahip bir generali görevlendirdi. Usame bin Ladin 21. yüzyıl başlangıcının önde gelen gerillasıysa, David Howell Petraeus da önde gelen kontrgerillası olmak üzereydi.

63

KONTRGERİLLANIN YENİDEN KEŞFEDİLMESİ

David Petraeus ve Yeni Hamle, 2007-2008

Petraeus, Irak'ı fethetmeden önce ABD Kara Kuvvetleri'ni fethetmek zorundaydı zira bu kurum, Princeton'da doktora yapmış kendisi gibi entelektüellere direnmesiyle ünlüydü. Onun en güçlü silahları zindeliği ve sertliğiydi. Ellili yaşlarda bile çocuğu yaşındaki askerlerle şınav yarışması yapıp kazanmakla tanınmıştı. Tamamen rekabetçi bir kişiliği olduğundan asker adaylarına mülakat yaparken onları koşuya çıkarıyor ve dayanıp dayanmadıklarını görmek için tempoyu giderek artırıyordu.

1991'de henüz yarbayken bir tatbikatta kendi askerlerinden biri onu kazayla elindeki M-16'yla göğsünden vurdu. Geleceğin senato çoğunluk lideri Doktor Bill Frist'in yaptığı acil ameliyat sayesinde kıl payı ölümden döndü. Buna rağmen aradan bir hafta geçmeden taburuna geri dönmek amacıyla hastaneden taburcu edilmesini istedi. Doktorlara sağlam olduğunu kanıtlamak için kolundaki hortumları çıkarıp yere atlayarak 50 tane şınav çekti. Dokuz yıl sonra 2000'de tuğgeneral olarak paraşütle atlayış yaptığı sırada paraşütü yerden 25 metre yukarıda parçalanınca yere çok sert inip leğen kemiğini parçaladı. Kırık bölgeye metal plaka ve çiviler takıldı, fakat bu durum onu aşırı bir iş ve idman temposuna dönmekten alıkoyamadı. Aynı şekilde 2009'da yakalandığı ve gizlediği prostat kanseri de onun hızını kesemedi ve hastalık radyasyonla tedavi edildi.

Petraeus'un ince vücut yapısı –1,75 boy ve 68 kg. ağırlık– etkileyici bir dayanıklılık potansiyelini gizliyordu. Böylece adamlarını çatışmaya sokma konusunda fazla içine kapanık ve beyniyle çalışan bir insan olduğuna dair kuşkuları dağıtma olanağı buluyordu. Ne var ki muharebe fırsatını ancak 2003'te, tümgeneralliğe terfi ettiği sırada buldu.

Petraeus kuşaklar boyu askerler çıkaran ailelerden gelen kendi kuşağındaki subayların aksine, ailesinde üniforma giyen ilk insandı. Bir göçmenin oğlu olarak

1952'de dünyaya geldi. Hollandalı bir ticaret gemisi kaptanı olan babası, ülkesini Naziler işgal edince ABD'ye yerleşmişti. İkinci Dünya Savaşı sırasında en zorlu konvoylarda Amerikan ticaret gemilerinde kaptanlık yaptı. Yarızamanlı olarak kütüphanede çalışan annesi ona okuma sevgisini kazandırdı. West Point'ten birkaç kilometre ötedeki Cornwall-on-Hudson'da büyüdü. Üniversite çağı geldiğinde bu sıra dışı kuruma kabul edilme arzusuna karşı koyamadı. Bütün meslek hayatına damgasını vuracak şiddetli yarışmacı kişiliği West Point'te ortaya çıktı ve "yıldız adam" seçildi. Bunun anlamı akademik açıdan en üstteki yüzde 5'lik dilimin içinde yer alması, yüzbaşı adayı olması, kayak ve futbol takımlarına seçilmesiydi. Kampüsteki en zorlu müfredata sahip olduğu için tıbba hazırlık programına bile katıldı. 1974'te mezun olduktan kısa süre sonra bir başka zor işi başardı ve akademi dekanının zeki kızı Holly Knowlton'la evlendi. Daha sonra cehennem gibi geçen ve dokuz hafta süren dayanıklılık sınavını verip Ranger Okulu'nu ve binbaşılar için bir yıl boyunca akademik eğitim veren Kara Kuvvetleri Harp Akademisi'ni birinci bitiren tek subay oldu.

Başarıya karşı doymak bilmez açlığı, katıldığı her yarışmayı ve ödülü kazanma, her rakibi yenme arzusu saklamaya gerek görmediği belirgin zekâsıyla birleşince, onun kadar hırslı olmayan ve daha düşük düzeydeki subayları kızdırıyordu. Fakat kendini insanlara sevdiren mizah anlayışı, bariz biçimde kolay geçinen kişiliği ve asker arkadaşlarının sağlığını düşünmesi bu iticiliğini dengeliyordu. Örneğin Ranger Okulu'nda bir arkadaşını arkadan iterek koşuyu bitirmesini sağlaması takdir görmüştü. Daha sonraları alt rütbedeki subayları yetiştirme konusunda ün yaptı. 1968'de basıldığından itibaren askerlerin gözdesi haline gelen, Anton Myrer'ın yazdığı *Bir Zamanlar Kartaldı* adlı çok satan romanın başkahramanı olan benmerkezci siyasi General Courtney Massengale'in tam zıddıydı. Fakat aynı zamanda sırt sıvazlayan, tütün çiğneyen ve sık sık ABD Kara Kuvvetleri'nin tepesine kadar yükselen basmakalıp zararsız tiplerden de (bkz: Tommy Franks) değildi.

Onun için farklı bir yolu ilk akıl hocalarından General John Galvin açtı. Kendisi de hem akademisyen hem asker olan Galvin, NATO'da komutanlık yapmış, emekli olduktan sonra Fletcher Hukuk ve Diplomasi Fakültesi'nin dekanlığına getirilmişti. O sırada yardımcısı olan genç Yüzbaşı Petraeus'u sivil bir kurumda okumaya teşvik etti. Bunun üzerine Petraeus, Princeton Üniversitesi'nde Woodrow Wilson Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler Fakültesi'nde okumayı seçti. 1983'ten 1985'e kadar burada, normal olarak ordu saflarının çok dışında kalan görüşlerle beslendi. Bu tecrübe sayesinde çoğu askere fazlasıyla yabancı gelen akademi ve medya dünyasında kendini rahat hissetti.

West Point'te Toplumsal Bilimler Bölümü'nde öğretim üyeliği yapan Petraeus, doktora tezi olarak Vietnam Savaşı'nın ABD ordusu üzerindeki etkisini seçti. Bu travmatik çatışmadan sonra ordu saflarına katıldığından beri bu konu ilgisini çekiyordu. 1976'da

Fransa'da eğitim tatbikatı sırasında İkinci Dünya Savaşı, Hindiçini ve Cezayir'de savaşmış efsanevi Fransız paraşütçü Marcel "Bruno" Bigeard ile tanışıp hayranı oldu. Daha sonra imzalı bir fotoğrafını aldığı Bigeard ile 2010'daki ölümüne kadar yazıştı. Ayrıca Bernard Fall, Jean Larteguy, David Halberstam, David Galula ve Fransa ile Amerika'nın Hindiçini'nde yaşadığı tecrübeler konusunda diğer yazarların kitaplarını okudu. 1980'lerde subayların çoğu Vietnam'ı düşünmemeye dikkat ediyordu. Ayrıca kontrgerilla faaliyetini kayda değer bir savaş türü olarak görmedikleri için bu konuda mümkün olduğunca az hazırlık yapıyorlardı. Ne var ki, Petraeus öyle düşünmüyordu. Doktora tezinde, "Amerika'nın düşük yoğunluklu çatışmalara girmesi kaçınılmazdır, bu nedenle ordu buna hazırlıklı olmalıdır," savını ileri sürmüştü.

Petraeus'un Irak öncesinde bu tarz çatışmalarla ilgili kişisel tecrübesi son derece kısıtlıydı. 1986 yılının yaz aylarını, o tarihte ABD Güney Komutanlığı'nın başında bulunan General Galvin ile birlikte çalışarak geçirdi. Bu görev sırasında El Salvador ve diğer Latin Amerika ülkelerini ziyaret edip onların kontrgerilla faaliyetlerini öğrendi. 1995'te üç ay boyunca Birleşmiş Milletler adına Haiti'de ulus inşa etme sürecinde çalıştı. 2001-2002'de on ay boyunca Bosna'daki barış gücünde görev yaptı. Bütün bunlar Petraeus'un sadece düşük yoğunluklu çatışma değil herhangi bir türdeki çatışma konusundaki tecrübelerinin tamamını oluşturuyordu. Devre arkadaşlarının birçoğunun ateşle ilk sınavı olan 1991'deki Körfez Savaşı'na katılamamıştı. Savaş tüm hızıyla sürerken Petraeus büyük bir hayal kırıklığı içinde Washington'da kara kuvvetleri kurmay başkanı General Carl Vuono'nun yaverliğini yapıyordu. Meslektaşlarının çoğu kıtadan uzak bu tür görevleri küçümsüyor ve Petraeus ile tıpkı Colin Powell gibi postalları çamurlu bir asker değil, "siyasi general" olduğu için alay ediyordu. Bu alayda en azından 2003'ten önce bir miktar doğruluk payı olsa da, bu tür görevler onun politika belirleme sürecini ve sivil-asker ilişkilerini en üst düzeyde öğrenmesi konusunda son derece değerli dersler sunuyordu. 2003 baharında 101. Hava İndirme Tümeni'nin komutanı olarak Irak'a girdiğinde meslektaşlarının sahip olmadığı bu tecrübelerden yararlanacaktı. Sıcak çatışmaların o cadı kazanında, tıpkı Hubert Lyautey ve T. E. Lawrence gibi sadece özgün düşünceler üretmekle kalmayıp aynı zamanda bunları etkin biçimde uyguladığını gösterecekti.[73]

Irak'ın Özgürlüğü Operasyonu'nda, işgalden sonraki aşamanın kaotik ortamına gerektiği gibi hazırlanmış Amerikalı komutanların sayısı çok azdı. Subayların çoğunluğu ulus inşasını göz ardı edip Lübnan'daki İsrailliler veya iki yüzyıl önce İspanya'daki Fransızlar gibi direnişçileri avlamanın peşine düşmüşlerdi. Zorbaca yürütülen çatışmalarda çok sayıda Iraklı öldürülmüş veya hapse atılmış, böylece halk düşman edilmişti. Onları bu yanlış yaklaşıma Donald Rumsfeld gibi üst düzey

siviller sürüklemişti. Oysa Rumsfeld 1975-1977 arasında, Soğuk Savaş'ın zirvede olduğu sırada Savunma Bakanlığı görevini beceriyle yürütmüştü, ancak bu çok farklı ihtilafta derinliğini kaybetmiş görünüyordu. 2003'te Irak'ta "gerilla savaşı" olduğunu reddedecek kadar ileri gitmişti. İsyancıları hor gören Rumsfeld onlardan "eziklerin oluşturduğu hücreler" diye bahsediyordu. Ona göre Irak'ı bekleyen en büyük tehdit Amerikan yardımına "güvenmek veya bağımlılık yaratmak" idi.[74]

Buna karşılık Petraeus güçlü bir direnişin büyümekte olduğunun ve bunu tek başına ateş gücüyle durdurmanın olanaksız olduğunun son derece farkındaydı. Musul'daki karargâhında David Galula ve Robert Thompson'un savunduğu "halk merkezli" kontrgerilla faaliyetinin temel öğretilerine duyduğu hayranlığı sergileyen işler yaptı: "Halkı kazanma konusunda bir yarış içindeyiz. Siz ve sizin biriminiz bu hedefe katkıda bulunmak için bugün ne yaptı?"[75] Bağdat'ta en yüksek mevkideki asker ve sivil görevliler olan Korgeneral Ricardo Sanchez ile Büyükelçi L. Paul Bremer III, bu konuda umutsuz biçimde derinlikten yoksundu. Petraeus, Bağdat'ın kılavuzluğunu beklemeden Irak'ın kuzeyinde ulus inşasına başladı. Bu arada saldırı görevini de ihmal etmiyordu. Tümeni Saddam Hüseyin'in oğulları Uday ve Kusay'ın yerini belirleyip 22 Temmuz 2003'te öldürerek dikkat çekici bir hamle yaptı, fakat Petraeus "kinetik olmayan eylem biçimlerine" de önem veriyordu. Kuzey Irak'ta temsili bir hükümet kurdu, telefon hizmetini yeniden başlattı, yolları asfaltladı, polis kuvveti kurdu; hatta petrol karşılığında aşırı düzeydeki elektrik açığını gidermek üzere Türkiye ve Suriye ile anlaşmalar yaptı.

Petraeus bir gazeteciye kendi rolünün "cumhurbaşkanı ve Papalığın bir karışımı" olduğuna dair şaka yapmıştı. Bazı Iraklılar ona "Kral Davud" adını takmıştı.[76] Çizdiği yüksek profil, gelenekçi subayların öfkesini çekiyor, onu "çizginin" dışına taşmakla suçluyorlardı, fakat Petraeus onların anlayamadığı şeyi kavramıştı; işleyen bir devleti çabucak kurmak hayati öneme sahipti ve bu iş Irak'ın sayısız sorununu üstelenecek birinin ortaya çıkmasını gerektiriyordu. Ayrıca modern savaşın bir başka gerçeğini daha anlamıştı; "anlatım savaşı" vermek de hayati öneme sahipti. Bunun sonucu olarak meslektaşlarına göre basına daha açık davrandı ama yine de daha sonra General Stanley McChrystal'in Afganistan'daki görevini vaktinden önce sona erdiren türden boşboğazlıklardan kaçındı. Petraeus verdiği röportajlarda daima "resmi görüşü" savunmakla birlikte samimi olmayı başardı. Haber medyasını uzmanca kullanması sadece kendi kariyerinin değil sürdürmekle sorumlu olduğu görevlerin de başarısını artırdı.

Nisan 2004 ortasında, yani 101. Tümen'in eve dönmesinin üzerinden daha iki ay bile geçmeden, Petraues, Iraklı güvenlik kuvvetlerinin son durumunu görmek üzere

tekrar buraya geldi ve onların performansını zayıf buldu. Haziranda artık korgeneral olarak yeni bir kurumun, Irak Çokuluslu Güvenlik Geçiş Komutanlığı'nın başına getirildi. Bu kurumun görevi Iraklı kuvvetlerin donatılması ve eğitilmesiydi. Petraeus bu çabayı daha sonra şöyle açıklamıştı: "Dünyanın en büyük uçağını uçmakta iken inşa eder gibiydik, o sırada uçak hem tasarlanıyor hem de üzerine ateş açılıyordu."[77] Petraeus asker ve polis sayısını 95.000'den 192.000'e çıkarmıştı.[78] Buna rağmen çabaları hızla bozulan güvenliği korumaya yetmedi. Firarlar, yolsuzluklar ve milislerin saflara sızması ayyuka çıkmıştı. Şiddetin düzeyi sürekli yükselirken Iraklıların güvenlik sorumluğunu koalisyon güçlerinden devralamayacağı anlaşıldı. Kendisini yakından takip eden iki muhabire göre Petraeus etrafa bir güven ve kararlılık havası yaymak için çok çaba harcamasına rağmen "yorgun ve moralsiz" görünüyordu.[79]

Eylül 2005'te Irak'tan ayrılarak Kansas Fort Leavenworth'taki kara kuvvetlerinin doktrin ve eğitim merkezi, aynı zamandan harp akademisi olan Birleşik Muharebe Merkezi komutanlığına getirildi. Daha sonraları, "Bazıları benim çayıra gönderildiğimi iddia etti," diyerek kızağa çekildiğini kabullenmişti. Fakat bu sürgünü, hiç beklenmedik şekilde savaş seferberliğini yeniden şekillendireceği bir foruma çevirdi.

Kara kuvvetlerinin kontrgerilla doktrini ya da kısaltmalara bayılan ordudaki kullanımıyla COIN, onlarca yıldan beri gözden geçirilmemişti. Petraeus yeni bir talimname oluşturmak için işe koyuldu. Bu konuda sadece Cezayir ve Malaya gibi tarihi tecrübelerden değil, kendisinin de yaşadığı Irak ve Afganistan gibi yeni tecrübelerden de yararlandı. Gayrinizami savaş konusundaki bu talimnameyi yazarken konvansiyonel olmayan bir yol seçti. Sadece zeki subayları değil, daha önce ordunun pek fazla danışmadığı akademisyenleri, gazetecileri, yardım personelini ve diğerlerini de işin içine kattı. Bunların katacağı girdinin şart olduğunu, zira Princeton'da kendi "entelektüel konfor bölgesinin dışında kalanların tecrübesinden" yararlandığını belirtti. İsim sahibi sivilleri işin içine katmanın ses getireceği, medyanın önemini bilen bu generalin dikkatinden kaçmamıştı. "COINdinistalar" adı takılan bu grubun başına West Point'ten sınıf arkadaşı Conrad Crane'i getirdi. Bunun sonucunda ortaya çıkan ABD Kara Kuvvetleri-Deniz Piyadeleri Kuvvetleri *Kontrgerilla Sahra Talimnamesi* Aralık 2006'da basıldı anında internetten 1,5 milyon kez indirildi. Bununla kalmayıp *New York Times* gazetesinde hakkında bir değerlendirme çıkması, daha önce hiçbir askeri talimnameye nasip olmayan bir onurdu.[80]

Talimname özünde halk merkezli kontrgerilla faaliyetinin en iyi uygulamalarını kapsıyordu. Bunun için Charles Callwell, T. E. Lawrence, Robert Thompson ve hepsinden önemlisi David Galula gibi isimlerin yazdığı klasiklerden yararlanmıştı. Kitap şu temel öğretiyle başlıyordu: "Herhangi bir COIN operasyonunun ana hedefi, askeri ve askeri olmayan yolların dengeli bir şekilde uygulanması vasıtasıyla etkin devlet yönetiminin gelişmesini sağlamaktır." Talimnamede sivil ve asker ak-

törler arasındaki "çaba birliğinin" önemi, "siyasi faktörlerin" önceliği, "çevreyi anlama" gerekliliği, "sivil halkın güvenliğinin" sağlanması gibi unsurların altı çiziliyordu. Kitapta verilen en önemli tavsiyelerden biri "şiddetin uygun düzeyde kullanılması" gerektiğiydi: "5 isyancının öldürüldüğü bir operasyon, şayet bunun ardından gelen yıkım 50 kişinin direnişçi saflarına katılmasına yol açıyorsa, o operasyon ters tepmiş demektir."

Talimname benzer şekilde "kontrgerillalar için en iyi silahların bir kısmı ateşli değildir" tavsiyesinde bulunarak enformasyon operasyonları, siyasi eylem ve ekonomik kalkınmanın önemini vurguluyordu. Ayrıca, "bazen kendi kuvvetinizi ne kadar korursanız güvenliğiniz o kadar azalabilir" uyarısında bulunuyordu. Bu, Irak'taki Amerikan birimlerinin dev koruyucu duvarlar ardına sığınıp halka teması kesmelerine ve dışarıya her çıkışlarında kendilerini anlık geliştirilmiş patlayıcılara yem yapmalarına karşı doğrudan bir eleştiriydi. Ayrıca Ebu Gureyb Hapishanesi'ndeki kötü davranışlara yönelik üstü örtülü eleştiri de vardı. Askerler, "muharip olmayan unsurlara ve gözaltındakilere insani muamele yapın," diyerek uyarılıyordu.[81]

Askeri çevrelerde bilinen adıyla Sahra Talimnamesi 3-24, en azından İngilizce konuşulan dünyada C. E. Callwell'in *Küçük Savaşlar* (1896) ve Deniz Piyadeleri Kuvvetleri'nin *Küçük Savaşlar Talimnamesi* (1940) adlı kitaplarından beri gerilla savaşı üzerine basılan en tesirli resmi yayın oldu. Buna rağmen ordu içinde tartışma yaratmaktan uzak kalmadı. Gerek görevini sürdüren gerekse emekli subaylar kitabı yaygın biçimde eleştirdiler. Bunlara göre yazarlar 20. yüzyıl ortasında solcu-milliyetçi gerillalara karşı verilen savaşları yanlış biçimde bir şablon gibi 21. yüzyıldaki din ve ırk savaşlarına uyarlamaya kalkmıştı. Oysa bu savaşlar "kalplere ve zihinlere" hitap eden türden değildi. Buna karşılık kitabı eleştirenler, Batılı liberal bir demokrasiye ait güçlerin kendilerini bu tarz bir savaşta nasıl sevk ve idare edeceğine yönelik ikna edici bir alternatif sunmuyordu. Görünüşe bakılırsa birçoğu, yakıp yıkma taktiklerinin daha etkili olacağı şeklindeki yanlış izlenime kapılmıştı. Antikçağda Mezopotamya'daki Akadlardan başlayıp Balkanlar'daki Nazi Almanyası ve Afganistan'daki Sovyetler Birliği'ne uzanan kontrgerilla örnekleri incelendiği takdirde bu efsane kolayca ortadan kalkardı.

Petraeus talimnameyi yazarken, bunun ilkelerini Irak'ta uygulama fırsatı olacağını kesinlikle bilmiyordu; gelecekte böyle bir atama olacağına dair ipuçları olmakla birlikte kesin bir şey yoktu.[82] Söylenti şeklindeki bu fırsat, General Casey genelkurmay başkanlığına terfi edince beklenenden çabuk geldi. Petraeus dördüncü yıldızı yeni takmış bir general olarak Şubat 2007'de Bağdat'a geldiğinde durum

beklediğinden kötüydü. Bütün mahalleler hayalet şehre dönmüştü. Başkan Bush'un "hamlesi" sonucu beş yeni Amerikan tugayı gönderildi, fakat Casey dahil pek çok uzman bu takviyelerin aşağı giden sarmalı tersine çevirmeye yeteceğini sanmıyordu. 25 milyonluk bir ülkede sadece 170.000 asker olacaktı. Ayrıca 325.000'den fazla Iraklı güvenlik personeli olmakla birlikte onların bağlılığı ve yeterliliği kuşkuluydu.

Petraeus daha sonra, "Daha önce olduğu gibi bu kuvvetleri kullansaydık sonuç aynı olacaktı," diye yazmıştı.[83] Fakat irikıyım ve kel kafalı Tümgeneral Ray Odierno ile yakın işbirliğine girdi. Günlük operasyonlardan sorumlu bu topçu subayıyla birlikte yeni sahra talimnamesinden ve Boer Savaşı'ndan Huk İsyanı'na kadar geçmişin başarılı harekâtlardan yararlanarak yeni bir strateji uyguladı. Petraeus ve Odierno, askerleri dev İleri Harekât Üslerinde tecrit etmektense, halkın yoğun yaşadığı merkezlerde bulunan daha küçük Birleşik Güvenlik İstasyonları ve Muharebe Karakollarına sevk etti. Askerler artık "işe gidip gelmeyecekti." Artık devriye gezdikleri yerlerde yaşayacaklar, böylece mahalleye aşina olup sakinlerinin güvenini kazanacaklardı. Bu kitabın girişinde bahsedilen yaya devriyeler, ağır zırhlı araçlara dolaşmaya karşı bir seçenek olarak teşvik ediliyordu. Askerlere "operasyon alanlarını" korumak için bomba yüklü araçları engelleyecek ve kontrollü giriş sağlayacak beton barikatlar dikmeleri emri verildi. Artık görevleri yetkiyi Irak kontrolüne devretmek değil savaşı kazanmaktı. Petraeus komutası altındakilere dağıttığı *Kontrgerilla Kılavuzu*'nda yer alan "büyük fikirlerini" şu şekilde özetledi: "Halkın güvenliğini sağlayın ve ona hizmet edin"; "Halkın arasında yaşayın"; "Güvenliği sağlanan bölgeleri elinizde tutun", "Düşmanı aman vermeden takip edin."[84]

Bir seferberlik planını hazırlamak önemli bir iş olsa da 170.000 kişinin görev yaptığı bir organizasyonda uygulamak daha zordur. Aslında Irak'ta daha önce birtakım küçük kontrgerilla başarıları olmuştu. Örneğin Albay H. R. McMaster komutasındaki Üçüncü Zırhlı Süvari Alayı 2005-2006'da Irak'ın kuzeyindeki Telafer'de şiddetin düzeyini önemli ölçüde düşürürken Sahra Talimnamesi 3-24'tekini andıran taktikler kullanmıştı. Buna karşılık aynı esnada bazı komutanlar çok farklı ve daha konvansiyonel yaklaşımlar kullandı. General Casey kontrgerilla kavramına sözde yakın görünmesine rağmen ülke genelinde uygulanmadı.

Petraeus eksiklerin farkındaydı ve bunları tıpkı enerjik ve arzulu Templer'ın Malaya'da yaptığı gibi kapamaya çalıştı; ancak modern teknolojinin nimetlerinden yararlandı. Sabahları kadrosu ve astlarıyla yaptığı Muharebe Güncelleme ve Değerlendirme toplantılarında fikirlerini PowerPoint vasıtasıyla açıklığa kavuşturuyordu. Bir yardımcısının daima yanında taşıdığı iki dizüstü bilgisayarı vasıtasıyla astlarına durmadan e-mail gönderiyordu. Haftada iki kez "savaş alanı gezilerine" çıkıyor ve askerlerle konuşuyordu. E-mail adresini herkese yaymaya ve komutası altındaki en düşük rütbeli askerlerle sohbet etmeye özen gösteriyordu. Geleneksel

hiyerarşileri ortadan kaldırmaya ve astlarına doğaçlama yetki vermeye sıkı biçimde inanıyordu. Ayrıca son derece etkileyici biçimde sıkı çalışıyordu; Irak'taki subayların büyük bir kısmı gibi günde on yedi saat, haftada yedi gün çalışıyordu.

Geleneksel kafalı askerler, Petraues'un askerleri sosyal hizmet görevlisine döndürdüğü gerekçesiyle burnundan soluyordu ama bu eleştirin doğrulukla en küçük ilgisi yoktu. Öldürülen veya hapse atılan direnişçilerin sayısı 2007'de hızla artmıştı (Amerikan kuvvetleri 27.000 Iraklıyı hapse atmıştı).[85] Fakat savaşın ilk zamanlarında saldırılardan sonra yaşanan geri tepme artık görülmüyordu. Buradaki fark, artık mahallelerde yaşayan askerlerin halktan bilgi toplama imkânı bulması ve bu sayede direnişçilerin tam yerini belirlemesiydi. Ayrıca geçmiş yıllarda ters tepen genç erkeklerin toplu olarak gözaltına alınmasından artık kaçınıyorlardı.

Yüksek rütbeli komutanlar askerlerin halkın yaşadığı yerlerde konaklamasını tereddütle karşılamıştı. Bunun ölü sayısını çok fazla artıracağından ve bu durumda Amerika'da savaşa yönelik halk desteğinin ortadan kalkacağından korkuyorlardı. Bu korku tamamen yersiz değildi. Nitekim 2007 yazında tüm savaşın en şiddetli ayları yaşanmıştı. Nisan, Mayıs ve Haziran boyunca ayda 100 Amerikan askeri öldürülmüştü, fakat sonra ateşin düşmesi gibi kayıp rakamları düşmeye başladı ve Aralık'ta 25'e kadar indi. Bir yıl sonra, Aralık 2008'de sadece 16 Amerikan askeri ölmüştü.[86] Irak'ta 2011 sonuna kadar toplam olarak 4484 Amerikan askeri hayatını kaybetti ama 2007'den sonra gerçekleşen rakam sadece 577 idi. Sivil kayıplarındaki hızlı düşüş de bunun kadar önemliydi. 2007'de 23.333 kişi katledilirken 2008'de 6362, 2009'da 2681, 2010'da 2500 ve 2011'de 1600 kişi hayatını kaybetti. 2011 sonu itibarıyla savaş toplam olarak en az 70.000 Iraklı sivilin, 15.000 Iraklı güvenlik görevlisinin hayatına mal olmuştu ve belki daha fazlası gelecekti.[87]

Petraeus 2007'de dikkatini en çok Irak El Kaidesinin Anbar eyaletinde ve Bağdat "kuşakları"ndaki varlığını kırmaya vermişti. Örgütün tehdidi azaldığı takdirde Şiilerin artık güvenlik için Mukteda es-Sadr'ın Mehdi Ordusu'na sığınmayacağını hesaplıyordu. Bu kumar 2008'de işe yaradı. Başbakan Nuri el-Maliki önemli oranda Amerikan desteğine sahip Irak ordusunu Mehdicilerin kalesi durumundaki Basra ve Sadr şehrine gönderdi. Irak derin mezhep ve siyasi görüş ayrılıklarıyla bölünmeye devam etmekle birlikte artık çukurun dibine yuvarlanmaktan kurtulmuştu. Amerikan askerlerinin sayısı düşmekle birlikte güvenlik durumu 2009, 2010 ve 2011'de iyileşmeye devam etti. Ne var ki, son Amerikan askeri personeli Aralık 2011'de ülkeyi terk ettikten sonra durumun istikrarını koruyacağının garantisi yoktu.

Bazı kuşkucular şiddetin yüzde 90 oranında düşmesini sağlayanın "hamle" değil, Irak'ın Evlatları programına katılmaları için kendilerine para verilen 100.000'den fazla Sünni'nin taraf değiştirmesi olduğunu ileri sürdü. Hiç şüphesiz onların saf değiştirmesi sonuç bakımından hayati rol oynamıştı ama para teşvikleri onların ittifak değiştirmesi-

ni açıklamaya yetmiyordu. Bu ancak T. E. Lawrence'ın dağıttığı altınların Arap İsyanı sırasında Bedevi kabileleri seferber etmedeki başarısı kadar rol oynayabilirdi. Aşiret üyeleri de çoğu insan gibi her şeyden önce kendi çıkarlarını koruma peşindedir. Ellerine geçecek parayı harcayabilmek için sağ kalacaklarından emin olmadıkları sürece kendilerine verilen parayı kabul etmezler. Şeyhlerden birinin yazar Bing West'e söylediğine göre, deniz piyadelerinin "en kuvvetli aşiret" olduğuna ve uzun bir süre Irak'ta kalacaklarına ikna olduktan sonra (onlar öyle düşünmüş olmalılar) Amerikan tarafına katılmayı kabul etmişlerdi. 2007'de ABD kuvvetlerinin sayısında artma yerine azalma olsaydı Sünni uyanışının meydana gelmesi kuşku götürürdü.

Sünni uyanışının ortaya çıkması Petraeus'un kontrgerilla doktrininin inkârı değil teyidi oldu. Güvenlik durumundaki düzelmenin kartopu etkisiyle kararsızları ve kazanan taraf olduğuna ikna olduktan sonra düşmanları bile hükümet safına nasıl çektiğini gösterdi. Yine de hamle taktik açıdan başarılı olsa da tek başına uzun vadeli istikrarı garanti etmiyordu. Başarılı güvenlik operasyonları, azınlıkların sıkıntılarına hitap eden ve ülkeyi bir araya getiren kapsayıcı ve etkin devlet yönetimi için sadece potansiyel oluşturur. Bu fırsat 1900'lerde Güney Afrika'da, 1950'lerde Malaya ve Filipinler'de, 1980'lerde El Salvador'da, 1990'larda Kuzey İrlanda'da ve 2000'lerde Kolombiya'da yaratıldı. Ne var ki, militan bir Şii lider olan Başbakan Maliki'nin, Magsaysay veya Uribe gibi idrak sahibi olduğu kuşkuluydu. Nitekim 2011'den sonra ABD askeri varlığı tarafından kontrol edilmeyen hizipçi ve bölücü gündemi, Amerikan askerleri ile Iraklı müttefiklerinin sağlamak için onca mücadele verdiği kazanımları tehdit eder hale geldi. Bunun sonucunda hamlenin mutlak başarısı konusundaki tarihi değerlendirmeyi başarısızlığa çevirme olasılığı doğdu.[88]

Halk merkezli kontrgerilla faaliyetinin Irak'ta en azından geçici ve taktiksel olarak işe yaraması, bir bakıma diğer ülkelerdeki ve farklı yıllardaki başarısı göz önüne alındığında o kadar şaşırtıcı değildi. Fakat Irak deneyimi birçok bakımdan alışılmadık düzeydeydi. Her şeyden önce, muhtemelen Kolombiya istisna tutulursa, çökmenin eşiğine gelmişken toparlanan ülke sayısı yok denecek kadar azdı. Malaya'da Templer başlangıçtaki bozgunlardan sonra hâkimiyet sağlamıştı. Ne var ki burada şiddetin düzeyi Irak'tan çok daha düşüktü ve Malaya çok küçük bir ülkeydi. Üstelik Templer'ı dış müdahale konusunda endişeye sokacak bir durum yoktu. Oysa Suriye Sünnilere, İran Şiilere ciddi miktarda destek sağlıyordu. Nihayet Malaya'da ve çoğu gerilla ihtilaflarında asiler başkentten uzaktaki iç bölgelerde tecrit olmuş durumdaydı. Oysa büyük Irak şehirleri –Felluce, Ramadi, Musul, Bakuba, Bağdat– birer savaş alanıydı. Bu iki yanı keskin bir bıçak gibiydi. Bağdat'ta ve diğer şehirlerdeki saldı-

rıların yoğunluğu krizi büyütüyordu ama bir yandan da Amerikan askerlerinin bu şehirlere dolması durumu çabucak düzeltme olanağı veriyordu.

Yarattığı etki aynı şekilde muğlak olan bir başka etken Irak direnişinin gayrimerkezi yapısıydı. Irak El Kaidesi Sünnilerin, Ceyş el Mehdi Şiilerin baskın grubu olurken, bunların yanında pek çok başka "direniş" örgütü –bir hesaba göre toplam 56 tane– vardı.[89] Komünist ayaklanmaların tersine burada merkezi bir isyancı bürokrasisi veya Ho Şi Minh veya Fidel Castro gibi yaygın kabul gören bir lider yoktu. Birliğin bulunmaması isyancıların üstünlük sağlamasını zorlaştırırken aynı zamanda onları ezmeyi de zorlaştırıyordu. Zerkavi'nin ortadan kaldırılması gibi "başsız bırakan" darbeler her tarafa dağılmış bir isyanı bastıramıyordu.

Şehir direnişleri geleneksel olarak yenilse de İkinci Dünya Savaşı'ndan beri özellikle bir dış gücün müdahalesiyle yenilen direniş sayısı çok azdı. Son elli yılda direnişleri bastırmada başarılı olan ülkelerde, yerli hükümet dışarıdan yardım alsa bile savaşın büyük bir kısmını kendi askerleri gerçekleştiriyordu. Oysa Irak'ta durum böyle değildi. ABD'de artan muhalefete rağmen Amerikan askerleri 2007'de duruma el koymuştu. Başarılı olmalarında kısmen Rusların Afganistan'da yaptığı gibi bir diktatörlük rejimini değil, onca kusuruna rağmen seçimle işbaşına gelen ve nüfusun büyük kesimini temsil eden bir hükümeti desteklemeleri rol oynadı. Amerikalılar 2008 yılında bir anlaşma imzalayıp tüm ABD askerlerinin 2011 sonuna kadar geri çekileceğini kabul ettiler. Böylece Malaya'daki İngilizler gibi davranarak ve Fransızların Cezayir ve Hindiçini'nde yaptığının tersini yapıp, ülkede sonu belirsiz bir işgale niyetli olmadıklarını gösterdiler. Ayrıca Irak'ın hiziplerce bölünmüş coğrafyasında Amerikan askerlerinin tarafsız hakemler olarak görülmesi de işe yaradı. Iraklıların büyük bir kısmı onlara kendi güvenlik kuvvetlerinden daha çok güveniyordu.

Irak'ta kazandığı başarıdan dolayı Petraeus'a bir başka zor görev verildi ve bu kez Afganistan'daki direnişi bastırması istendi. Bush yönetimi Amerika'nın bütün kaynaklarını Irak'a yoğunlaştırdığından burası ihmal edilmiş bir ülkeydi. Afganistan'daki hükümetin ayyuka çıkmış yolsuzluğu, Pakistan'daki Taliban sığınaklarının varlığı ve kendi yurdunda savaş bezginliğinin artması Petraeus'un işini daha da zorlaştırıyordu. Başkan Barack Obama'nın isteğiyle Temmuz 2010'da ülkeye gelen Petraeus bir yıl sonra CIA başkanı olarak ayrılırken bir miktar ilerleme sağlasa da Irak'ta olduğu gibi ciddi bir dönüşüm başaramadı. Taliban, Hakkani Şebekesi ve diğer isyancılara karşı başlatılan savaş Irak'tan önce başlamakla beraber daha uzun süre devam edecek. *Kontrgerilla Sahra Talimnamesi* tarihin sunduğu dersleri damıtmada ne kadar başarılı olsa da, Afganistan'daki savaş onun kararlı gerillaları bir anda yenme konusunda sihirli bir formül içermediğini gösterdi. Kök salmış bir direnişe karşı en iyi koşullarda verilen mücadele bile zor ve uzun olacaktır. Üstelik Büyük İskender'den İngilizlere ve Ruslara kadar birçok istilacının daha önce keşfettiği gibi Afganistan kontrgerillacılığın kurallarının uygulanması bakımından hiç de iyi bir yer değildir.

64

YIKILDI MI?

Küresel İslami Direnişin Başarıları ve Başarısızlıkları

Irak El Kaidesinin ortadan kaldırılamasa bile içinin boşaltılması, cihatçıların 11 Eylül'den sonra uğradığı bozgunlardan sadece biriydi. Bunların en ciddisi Usame bin Ladin'in 2 Mayıs 2011'de Pakistan'da kaldığı evde öldürülmesiydi. ABD Özel Harekât Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği bu gözü pek operasyonun emrini bazı danışmanlarının itirazına rağmen Başkan Obama vermişti. Halk protestoları, Ladin'in terörist operasyonlarına göre çok daha güçlü bir değişim aracı olduğunu ortaya koydu. 2011'de meydana gelen ayaklanmalar El Kaide'nin asla başaramadığı bir şekilde Libya'dan Suriye'ye birçok ülkede rejimleri sarstı. Müslüman hükümetleri devirmekten uzak kalsa da İslamcılar ümmeti onların aleyhine çevirmeyi başardı. Pew Küresel Tavırlar Projesi Bin Ladin'e "güvendiğini" ifade edenlerin sayısında 2003 ile 2010 arasında sert bir düşüş saptadı. Oranlar Pakistan'da yüzde 46'dan yüzde 18'e, Endonezya'da yüzde 59'dan yüzde 25'e, Ürdün'de yüzde 56'dan yüzde 14'e düşmüştü.[90]

Yine de küçük bir azınlık bir terör grubunu beslemeye yeterliydi ve El Kaide yeniden toparlanma konusunda etkileyici bir kapasite sergiledi. Üyeleri Ortadoğu'dan Güneydoğu Asya'ya kadar faaliyete devam ettiler. Özellikle El Kaide merkezi ile onun "markasını" taşıyan türevleri, Arabistan Yarımadası El Kaidesi (Suudi Arabistan ve Yemen) ile İslami Mağrip El Kaidesi (Kuzey Afrika) arasında yakın ilişki vardı. Bu arada Leşkeri Tayyibe, Tehriki Taliban (Pakistan Talibanı), Afgan Talibanı, Hakkani Şebekesi gibi El Kaide'ye sempati duyan ancak resmi olarak onunla bağı bulunmayan diğer gruplar Afganistan ve Pakistan'da dikkat çekici bir güç oluşturmaya devam ettiler. Bu arada Hamas, Gazze'yi kontrol ederken, Hizbullah Lübnan'da, Şebab Somali'de iktidarı zorluyordu. 2011 Arap Baharı sı-

rasında Ortadoğu'ya egemen olan kargaşa, bazıları El Kaide'ye sempati duyan aşırı İslamcıların iktidarı ele geçirmesi için yeni fırsatlar sundu. 2012 itibarıyla İslamcı gruplar iktidarı ele geçirme konusunda anarşistlere göre ciddi ölçüde başarılı olmakla birlikte, 19. yüzyıldaki liberal milliyetçiler veya 20. yüzyıldaki komünistler kadar başarılı değildi.

El Kaide veya diğer terörist gruplar açısından büyük etki yaratma konusundaki en iyi eylem, Usame bin Ladin'in bütün Müslümanlar için "dini görev" dediği nükleer, kimyasal veya biyolojik silahları ele geçirmekti.[91] Terör grupları böyle kıyamet silahlarına sahip olmasa bile El Kaide'nin 11 Eylül saldırısının Amerika'yı Afganistan işgaline sevk etmesi gibi, ulus devletleri yeni savaşlara sürükleme kapasitesine sahiptir. Hizbullah ve FKÖ, İsrail'in Lübnan'ı işgaline sevk ederek devletler arasında ihtilafa sebep oldular. Pakistan'da üslenen cihatçı şebekeler Hint topraklarına çeşitli saldırılar yaparak Hindistan ile Pakistan'ı savaşın eşiğine getirdiler. Birinci Dünya Savaşı'na bir terör eyleminin yol açtığı göz önüne alındığında, teröristlerin nükleer silahlara sahip devletler arasında savaş başlatması hiç de uzak bir ihtimal değildir.

Amerika ve müttefikleri kendilerini böyle tehlikeli olasılıklara karşı korumak amacıyla çeşitli savunma biçimleri kurmanın yollarını aradılar. Bu konuda en büyük pay güvenlik, polis faaliyeti ve istihbarat toplamanın geliştirilmesinde yatıyordu. Ordu da önemli bir rol oynadı, ama hükümetleri Amerikan işgali tarafından devrilen Irak ve Afganistan gibi ülkelerde oynadığı merkezi rol kadar yoğun değildi. Hükümetleri tam veya yarım işleve sahip ülkelerde Amerika'nın rolü eğitim, silah, istihbarat ve diğer yardımları sağlamakla sınırlıydı. Bu tarz "silik ayak izi" yaklaşımının örneği 2002'de cihatçı Ebu Seyyaf grubunu etkisiz hale getirmek için Filipinler'e gönderilen ABD Birleşik Özel Harekât Görev Kuvveti idi. 600'den az Amerikalı personel içeren bu kuvvet doğrudan çatışmalara girmedi. Bir yandan Filipin silahlı kuvvetlerine eğitim ve destek verirken bir yandan da tıbbi klinikler ve okullar inşa etmek gibi sivil yardım projeleri yürüttü.[92]

Barack Obama göreve başlarken Bush döneminin terörle savaş konusundaki birçok uygulamasını eleştirdi. Ne var ki en çok eleştirdiği konular, örneğin sorgulamada "stres yöntemleri" kullanılması, Bush'un ikinci görev süresinde zaten durdurulmuştu. Tutukluları belirsiz bir süre Guantanamo'da tutma ve askeri mahkemelerde yargılama gibi diğer politikaları Obama kongre muhalefeti yüzünden kabullenmek zorunda kaldı. Diğer alanlardaysa –örneğin Pakistan'da insansız hava araçlarıyla saldırılar– aslında Obama selefine göre daha çok saldırı yapılmasına izin verdi. Ayrıca Usame bin Ladin'in öldürülmesinde olduğu gibi, risk potansiyeli taşıyan komando görevlerini emretmede selefine göre daha istekli davrandı. Birçok liberal onun Bush politikalarını tersine çevirmemesinden dolayı hayal kırık-

lığı yaşadı. Birçok muhafazakâr da onun çok ileri gittiğini düşündüğünden dolayı aynı şekilde hüsrana uğradı, fakat Amerikalıların çoğu, kongrede iki partinin de desteğini alan ve kendilerini 11 Eylül'den sonra güvenli kılan atılgan kontrterörizm yaklaşımından dolayı memnundu.

Bununla birlikte, bu kontrterörist başarı dalgasının devam edeceğinin garantisi yoktu. "Uçak operasyonunun" gösterdiği gibi, "görünmez bir orduya" karşı alınan yenilgi şok edici bir anilikte ve uzak bir cephede değil bizzat kendi evinde ortaya çıkabilirdi. Bu önceki yüzyıllarda İslamcı direnişçilerle savaşan Britanya, Fransa, Rusya ve diğer Batılı güçlerin boğuşmak zorunda kaldığı bir tehdit değildi. 19. yüzyılda Çeçenler Moskova'ya, Peştunlar Londra'ya veya Faslılar Paris'e saldırmamıştı. Fakat 21. yüzyılın küreselleşen dünyasında savaşın kaçınılmaz bir gerçeği haline gelmişti.

SON SÖZ

Marcah'ta Buluşma, 23 Ekim 2011

Silahlı diplomatları andıran deniz piyadeleri, *Yıldız Savaşları* filminin setinden çıkıp gelmiş gibi duran iri cüsseli ve zırhlı MRAP (mayına dayanıklı ve pusuya karşı korumalı) araçlarının etrafında toplanmıştı. Kahverengi postalları çöldeki üslerinde kurumuş çamur ve çakıllı zemini hafifçe eziyordu. Bu üs kum renkli, kamuflaj ağlı ve alelacele bir araya getirilmiş kontrplak mobilyayla donatılmış gösterişsiz bir çadırlar topluluğuydu. Bunların hepsini intihar eylemcileri ve düşman roketlerini engellemek amacıyla ve bir ortaçağ kalesini andırırcasına içi toprak doldurulan Hesco bariyerleri ile beton Jersey bariyerleri sarmalamıştı. Bu manzaranın tek eksiği bir hendekti. Koşullar öyle ilkeldi ki, içinde akarsu bulunan helaları bırakın portatif tuvaletler bile yoktu. Askerler toprağa sokulmuş plastik "işeme boruları" içine ihtiyaç gideriyordu. Tepelerindeki ince ve yüksek antenler, bu ücra karakolu daha yüksek karargâhlar ve sahradaki daha küçük unsurlarla irtibata geçiren metal bir el gibi göğe uzanmıştı. Kamuflajlı kışla kıyafeti giymiş deniz piyadeleri zırhlı araçlarının yanında durup kendilerine verilen kısa brifingi dinlediler. Hepsinin kıyafeti M-4 tüfekler, yedek şarjörler, çelik yelekler, telsizler, Camel-Bak adı verilen ve sırtta taşınan su kapları, ilk yardım çantaları ve diğer araç gereçle adamakıllı ağırdı.

Birdenbire berrak mavi gökyüzünde, dev kanatları olan ve çıkardığı patırtılar adeta kulakları sağır eden tuhaf bir görüntü belirdi. Ne uçağa ne helikoptere benzeyen ama bunların birleşimi olan V-22 Osprey yukarıya bakan kanat pervaneleriyle Camp Hanson'a indi. Araçta Kabil'den bu operasyon bölgesine gelen bir avuç güvenlik uzmanı vardı. 3-6'nın (Üçüncü Tabur, Altıncı Deniz Piyadesi Alayı) ince ve enerjik komutanı Yarbay Daniel A. Schmitt elinde miğferiyle o sıcak güz gününde öne çıkıp ziyaretçilerini karşıladı ve onları MRAP'lara bindirdi. Otuz dakika sürecek ve kemiklerini sarsacak bir yolculuk onları bekliyordu. Meyve bahçeleri ve

tarlalar arasından geçen toprak yol yerleşimin kuzey ucundan başlayarak onları bölgenin en kalabalık merkezine götürecekti.

23 Ekim 2011 Pazar. Afganistan'ın güneyindeki Helmand vilayetinin Marcah ilçesi. Dört buçuk yıl önce 82. Hava İndirme Tümeni'ne mensup birtakıma Bağdat sokaklarında komuta eden Yüzbaşı David Brunais gibi, bir başka Amerikalı subay bir başka ülkedeki Amerikan üssünden kontrgerillanın zamana direnen ritüellerinden birini uygulamak üzere çıkıyordu. Brunais'in çıktığı devriye, askerlerin yönetim boşluğu olan bir bölgeye yaptığı taarruz sonucu elde edilen kazanımları pekiştirmeye yönelikti. Schmitt'in çıktığı ve Amerikan ordusunun "Kilit Lider Angajmanı" diye süslü bir ad taktığı, bölge ileri gelenleriyle yapılan toplantılar da aynı amacı güdüyordu.

Aralarında 3-6'nın da bulunduğu Amerikan deniz piyadeleri Taliban'ın kurtarılmış bölgesi ve büyüyen uyuşturucu ticaretinin merkezi olarak uzun zamandan beri adı çıkmış bu bölgeye ilk kez Şubat 2010'da gelmişti. Başlangıçta "kutu içinde hükümet getirmekten" bahseden komutanların aşırı iyimserliği gerek Kabil'deki temsilcilerin vasıfsızlığı gerek yerel direnişçilerin savaşma kabiliyeti ve kararlılığıyla azalmıştı. Bir çırpıda zafer kazanma diye bir şey olmadığı gibi Marcah'ta da gidişatta ani bir dönüş olması imkânsızdı. Zaten kök salmış bir gerilla grubuyla savaşırken asla böyle bir şey olmazdı. Bununla birlikte, iki tarafta da ciddi kayıplara yol açan sert çatışmaların ardından deniz piyadeleri Taliban'ı yavaş yavaş kasabadan çıkarmayı başardı. Bir ara Marcah'ta iki deniz piyadesi taburu vardı. Şimdiyse takviyeli tek bir tabur vardı ve kasabanın kontrolünü giderek Afgan ordusu ve polisine devrediyordu. Böylece tabur Helmand Nehri vadisi boyunca uzanan ve tam anlamıyla bir "yeşil kuşak" olan dar tarım kuşağının dışındaki boş çöle kaçan Taliban'ın peşine düşebilirdi. Taliban üyelerinin bir kısmı elbette kasabada kalmıştı ama en azından şimdilik silahlarını saklamanın daha uygun olduğunu düşünüyorlardı.

3-6 taburu Marcah'a ikinci kez gönderildiğinde durum Mayıs 2011'e göre daha güvenliydi. Yine de Schmitt tedbirli davranıp bir askere önlerindeki yolu mayın olup olmadığını anlamak için metal dedektörüyle tarattı. Bunun ardından ziyaretçileriyle birlikte zırhlı araçlardan inip yaşlılardan birinin dış kapısı olan ve önünde nöbetçiler bekleyen evine yöneldi. Anında geliştirilen ve ne yapacağı belli olmayan ölümcül patlayıcılar Helmand'daki deniz piyadelerinde korku verici bir zayiata yol açmış, pek çok asker ölürken bazılarının da kolu veya bacağı kopmuştu. Bu cehennem silahları çoğunlukla çok iyi gizlendiğinden ancak ya metal dedektörüyle ya da çok iyi eğitilmiş gözlerle fark edilebiliyordu.

İçeri giren askerler ve ziyaretçiler son on yıl içinde Amerikan askerlerinin âdeti haline gelen bir uygulamayı tekrarladılar. Eylemleriyle "çirkin Amerikalı" devrinin artık geride kaldığını göstermeye hevesliydiler. Çelik yeleklerini çıkarıp dışarıda üst üste yığdılar ve ardından geniş salonun etrafını çevreleyecek şekilde yere oturdular.

Yerdeki el dokuması halıların üstünde, onların yanına bölgenin nüfuzlu kişileri oturmuştu. Odanın baş köşesinde bağdaş kurup oturan Schmitt'in yanında evin sahibi Hacı Baz Gül vardı. Kırlaşmış gür sakalı olan bu yaşlı adam geleneksel beyaz şalvar kamiz üstüne siyah yelek giyip siyah sarık takmıştı. (Hacı, Mekke'yi ziyaret etmiş olanlar için saygı içeren bir hitap şekliydi.)

Onun gibi yaşlılarla görüşmek Büyük İskender'in zamanından beri direnişçilere karşı savaşanların olağan işlerinin bir parçası haline gelmişti. Aslında Schmitt de kolundaki pahalı saat hesaba katılmazsa, Makedonyalı fatihle yan yana otursa yadırganmazdı. Bu tür sohbetler bilgi alışverişi yapmak ve işgalci ile işgal edilen arasında geçici bir uzlaşmaya varmak için tasarlanıyordu. Savaşın şiddet ve baskısının –isyancıların öldürülmesi ve hapsedilmesinin– yerini tutmayıp bunu önemli ölçüde telafi eden bir davranıştı. Bu tür diplomatik faaliyetler takım seviyesinden tümen ve ötesine kadar Amerikalı komutanların büyük vaktini alıyordu. Bu bakımdan kontrgerilla savaşını tamamen kinetik muharebeden oluşan konvansiyonel çatışmadan ayırıyordu. Kontrgerilla savaşını kazanmak kurşun sıkmaktan ibaret olmayıp daha karmaşık bir iştir ve vurulup havaya uçmaya ilaveten gıda zehirlenmesi ve bunalıma girme gibi riskler içerir.

İçeri giren bir hizmetkâr kirden kapkara olmuş elleriyle öğle yemeğini dağıttı. Yemek pirinç, salatalık, domates ve fazla yanmış, kupkuru tavuk parçalarından oluşuyordu. Yanında içecek olarak soğuk kutu gazoz vardı. Amerikalı ve Afganlardan oluşan topluluk yere konmuş tabaklardaki yemeklerini elle yemeye koyuldular. O sırada Schmitt'in öbür yanına bir başka yaşlı adam oturdu. Hacı Moto Han da aynı kıyafeti giymişti; tek fark onun sakalının bariz biçimde daha uzun ve beyaz olmasıydı ki, bu ataerkil toplulukta onun daha yüksek bir mevkide olduğunun göstergesiydi. Amerikalılar ve Afganlar bir saat boyunca yavaş tempolu, tumturaklı bir sohbete koyuldular. Bir deniz piyadesinin tercümanlık yaptığı sohbet arada bir birbirlerine yaptıkları iltifatlarla kesiliyordu. Yaşlılar daha fazla altyapı yatırımı isterken Schmitt kendi adına güvenlik için daha fazla işbirliği talebinde bulunuyordu.

Görünüşte dostane seyreden bu sohbet, fazla derinlerde olmayan bir gerilimi alttan alta barındırıyordu. Moto Han daha önce Taliban'ın bu bölgedeki lideriydi. Odadaki yaşlılardan biri iki oğlunu deniz piyadeleriyle çarpışırken kaybetmişti. Bu insanlar kamuflajlı konuklarını aslında sevmiyordu ama hayatta kalmayı başaran akıllı kişiler olarak kendi çıkarlarının hesabını yapıyordu. Tıpkı Irak'ın Anbar eyaletinde yaşayan benzerlerinin 2007'de yaptığı gibi, en azından şimdilik "en kuvvetli aşiretin" yanında yer almaya karar vermişlerdi.

Onların işbirliği sayesinde bir zamanlar Afganistan'da şiddetin merkez üssü olan Marcah artık dikkat çekici biçimde huzurlu bir yere dönüşmüştü. Yaşlıların evinden ayrıldıktan sonra Schmitt'in karşılaştığı en büyük engel yolu tıkayan inatçı koyun sürüleriydi. Askerlerini hedef alan keskin nişancılar yoktu, MRAP'ları ha-

vaya uçurmak amacıyla bombalar patlatılmıyordu. Hatta Schmitt ziyaretçilerine açık havada kurulan pazarı bile gezdirdi. Üstelik güvenliğin arttığı duygusunu yansıtacak şekilde miğferlerini çıkarıp dolaştılar. Bir zamanlar kapalı olan pazar şimdi etrafta koşuşan çocuklarla, meyve sebzeden plastik terliklere her şeyin tepeleme yığıldığı tezgâhlarla doluydu. Anacadde rengârenk boyanmış kamyonlarla, motosikletlerle doluydu. Schmitt elde ettiği bu başarıyı misafirlerine gururla gösterdi ki, bu onun için öldürülen veya yakalanan direnişçi sayısından daha önemliydi.

Bu huzurlu manzaraya rağmen önemli bir soru, yaklaşmakta olan bir fırtınan belirtisi gibi zihinlere takılmaktaydı: Bütün deniz piyadeleri gittikten sonra bu kazanımlar kalıcı olacak mıydı? Aşağı yukarı aynı soru 2007'de Irak'taki Amerikalı askerler tarafından da sorulmuştu.[1]

Önceki dört buçuk yıl boyunca görünüşe bakılırsa fazla değişen bir şey olmamıştı. Irak ve Afganistan arasındaki ciddi farklılıklara rağmen Amerikan kuvvetleri kontrgerilla savaşını sürdürürken aşağı yukarı aynı taktikleri, yöntemleri ve prosedürleri kullanıyor, aynı öfke ve sevinçleri paylaşıyorlardı. Fakat unutmamak gerekir ki, beş bin yıldan beri bu konuda fazla değişen bir şey olmamıştı. Brunais ve Schmitt, Akadlar zamanındaki Sargon'un ayak izlerini takip ediyordu. Irak El Kaidesi ve Taliban ise Akadlar ve diğer Mezopotamya devletlerine azap çektiren İran'ın dağlık bölgelerindeki aşiretlerin manevi torunlarıydılar. İki taraf da gerilla ve kontrgerilla savaşının nasıl sürdürüleceği veya hükümetlerin nasıl devrileceği veya korunacağı konusunda geçmişten çok şey öğrenmek durumundaydı.

Bu dersler Afganistan ve Irak'taki savaşlar sona erdikten uzun zaman sonra bile muazzam önemini korumaya devam edecektir. Şayet tarihin tek bir sabit değeri varsa, o da gerilla savaşlarının kaçınılmazlığı ve her yerde patlak verebilecek olmasıdır. Bu çatışma biçimi her zaman, bütün kültürlerin özünde vardır; taraflardan biri meydan savaşında çarpışamayacak kadar zayıf olduğu zaman kaçınılmaz olmuştur. Bu savaş yönteminin yakın zamanda tarihe karışacağını düşünmek için hiçbir neden yoktur; aksine, gelecekte dehşet verici bir süreç boyunca gerçekleşeceğinden endişe etmek için yeteri kadar sebep vardır. Bir grup direnişçi kitle imha silahları, özellikle nükleer silahlar ele geçirdiği takdirde, bir piyade takımı büyüklüğündeki terörist hücreler koca bir konvansiyonel ordudan daha fazla tahrip kapasitesine kolayca ulaşabilir. Bu olduğu takdirde, gerilla savaşı beş bin yıllık dünya tarihi boyunca benzeri görülmemiş derecede önem kazanır. Bu teknolojik hamle yakın zamanda ortaya çıkmasa bile, gerillaların geçmişte başardıkları gibi dünyanın büyük güçlerinin kibrini kırıp aşağılamayı sürdüreceğini düşünmek mantıklıdır. Bu durumda gelecekte Brunais ve Schmitt'in izinden gidecek askerler de kendilerini kaçınılmaz olarak gayrinizami savaşın cadı kazanı içinde bulacaklardır.

George Santayana'nın ünlü gözlemini şu şekilde değiştirebiliriz: "Sadece ölüler güvendedir; gerilla savaşının bittiğini sadece ölüler görür."[2]

YANSIMALAR

On İki Makale ya da Beş Bin Yıldan Çıkarılan Dersler

T. E. Lawrence 1917'de "Yirmi Yedi Makale" yazmış ve bir direnişçi olarak öğrendiği dersleri özetlemişti. Aşağıda yazılı satırlaraysa On İki Makale adı verilebilir. Bu satırlarda Görünmez Ordular'dan çıkarılan dersler özetlenmektedir.

1. Gerilla savaşı her yerde olmuş ve tarih boyunca önem taşımıştır. Kabile savaşı, yani bir gerilla kuvvetinin diğer bir gerilla kuvvetiyle savaşması insanlığın kendisi kadar eski olup değişikliğe uğramış biçimiyle dünyanın bazı yerlerinde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bununla kıyaslandığında yeni bir savaş biçimi, yani gerillaların "konvansiyonel" kuvvetlere karşı çarpışması çok yeni sayılır. İlk kez beş bin yıl önce Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla gerilla savaşını "gayrinizami" olarak adlandırmak pek doğru sayılmaz; aslında yerleşik olan odur, devletler arası savaş istisnadır.

Dünya nüfusunun büyük kısmı, mevcut sınırları ve hükümet şekilleri ataları tarafından veya atalarına karşı sürdürülen direnişlerle belirlenmiş ülkelerde yaşamaktadır. Birleşik Krallık örneğini ele alacak olursak, bu ülke İngilizlerin İskoç ve İrlandalı direnişçileri yenmesi sayesinde "birleşmişti". Londra'nın bir yüzyıl öncesine göre hükmettiği toprakların büyük ölçüde küçülmesi, kısmen IRA'dan Siyonistlere kadar bir dizi grubun yürüttüğü başarılı direniş kampanyaları sayesinde gerçekleşmiştir. Tabii bunların hepsinin öncesinde Amerikalı kolonicilerin yaptığı savaş vardı. Onların kurduğu devlet bugünkü sınırlarına ancak üç yüzyıl boyunca gayrinizami Kızılderili savaşçılara karşı durmadan verdiği savaşlar sayesinde ulaştı.

Bunlar birkaç bariz örnek olup sayısı sonsuza kadar gidebilir. Dünyada gerilla savaşının yıkımından nasibini almamış ülke yok gibidir. Aynı şekilde, istemeden de olsa zamanı ve kaynağının önemli bir bölümünü gerillalar ile savaşmaya harcamamış bir nizami silahlı kuvvet de düşünülemez.

2. Gerilla savaşı "Doğu Tarzı Savaş" değildir; zayıfların evrensel savaşıdır. Büyük ölçüde Çinli ve Vietnamlı komünistlerin iktidarı ele geçirmedeki başarısı yüzünden gerilla taktiklerini Sun Tzu ve diğer Çinli filozofların eseri olarak görme eğilimi vardır. Bunun sebebi bu filozofların Clausewitz gibi Batılı düşünürlerin yaydığı konvansiyonel taktiklerle çatıştığının düşünülmesidir. Oysa antikçağda Çin ve Hint orduları en az Roma lejyonları kadar büyük ve konvansiyoneldi. Gerilla savaşına karşı kültürel bakımdan yatkınlığı olan Çinliler değil, onların İç Asya'daki göçebe düşmanlarıydı. Gayrinizami savaş, bu göçebeler gibi, Siyulardan Peştunlara kadar bütün kabileler için de bir yaşam biçimiydi, fakat iktidara yükselişleri sırasında gerilla taktikleri kullanarak büyük başarı kazanan Türkler, Araplar, Moğollar gibi göçebe halklar, büyük zahmetle kurdukları imparatorluklarını korumak için konvansiyonel ordulara döndüler. Onların yaşadığı tecrübeler çok az halkın gerilla savaşını gönüllü olarak seçtiğini akla getirmektedir; bu savaş tarzı nizami ordular kuramayacak kadar zayıf olanların başvurduğu son taktik çaredir. Aynı şekilde terörizm de gerilla kuvveti kuramayacak kadar zayıf olanların başvurduğu son taktik çaredir.

3. Gerilla savaşı hem küçümsenmiş hem abartılmıştır. 1945'ten önce gerilla savaşlarının içerdiği değer genellikle küçümseniyordu. Gayrinizami kuvvetler yüz yüze savaşa girmeyi reddettiği için hak ettikleri saygıyı görmediler. Oysa Roma'ya yapılan barbar saldırılarından 1790'larda Haiti'nin Fransız egemenliğine karşı ayaklanmasına kadar dünyanın büyük imparatorluklarına sürekli mağlubiyetler tattırma becerisine sahiptiler. Bununla birlikte, 1945'ten itibaren genel kanı ters yönde çok fazla ileri gitti ve gerillalar kaba güçle yenilemeyecek insanüstü varlıklar olarak görülmeye başlandı. Bir uzmanın 1967'de belirttiği gibi, "Bundan dolayı, modern gerilla adeta yenilmezlik halesiyle sarılmıştı."[1] Bunda Mao Zedong, Ho Şi Minh, Fidel Castro gibi bir avuç gerilla liderinin, savaştan hemen sonraki dönemde kazandıkları ve 1960'lar ile 70'lerdeki radikal şıklığa yol açan başarılarının payı vardı. Fakat onların başarılarına odaklanılması, dikkatleri içlerinde Castro'nun yoldaşı Che Guevara'nın da olduğu direnişçilerin büyük kısmının uğradığı hezimetlerden saptırıyordu. Gerçek, bu ikisinin arasında bir yerde yatmaktadır. Gerillalar her ne kadar yıllar boyunca savaşma ve düşmanlarına ağır kayıplar verdirme olanağına sahip olsa da hedeflerine çok nadir ulaşmışlardır. Teröristlerin başarısıysa daha da azdır.

4. Direnişler 1945'ten beri daha başarılı olmakla birlikte yine de çoğunlukla kaybetmektedir. Bu kitabın "Ek" kısmında derlediğimiz veritabanına göre 1775'ten beri patlak veren savaşlarda gerillalar sonuçlanan savaşların yüzde 25,5'inde başarılı olurken devlet kuvvetleri yüzde 63,6'sından galip çıktılar. (Kalan yüzde 10,8'lik kısımda durum ortadaydı.) 1945'ten beri gerillaların kazanma oranı yüzde 40,3

arttı. Fakat yine de kontrgerillalar 1945 sonrası savaşların yüzde 50,8'ini kazandı. Sürmekte olan direnişler başarısızlık olarak görülürse, ki şimdiye kadar öyledir, gerillaların 1945 sonrası kazanma oranı yüzde 21,9'a düşerken kontrgerillaların kazanma oranı yüzde 68,7'ye yükselmektedir. Bu olguya karşı denge sağlayan unsur, ilan ettikleri hedeflere ulaşamayan bazı terör veya gerilla gruplarının yine de mücadelelerine dikkat çekmeyi başarması ve karşı taraftan bazı tavizler koparmasıdır. IRA ve FKÖ bunun iyi örnekleridir.

5. Son iki yüzyılda gerilla savaşındaki en önemli gelişme kamuoyu ilgisinin artmasıdır. Gerillaların 1945'ten beri daha başarılı olması gerçeğinin altında ne yatmaktadır? Bence bunun en büyük izahı kamuoyu gücünün artmasıdır. Bunu sağlayan demokrasinin, okullar ve üniversitelerin, iletişim teknolojisinin, kitle iletişim araçlarının ve uluslararası örgütlerin yaygınlaşmasıdır. Bunların hepsi devletlerin özellikle kendi toprakları dışında uzun kontrgerilla faaliyetlerine girme arzusunu azaltmış ve direnişçilerin askeri bozgunlardan sonra bile varlığını sürdürme becerisini artırmıştır.

Kamuoyunun yükselişinden önce gerillalar, çoğunlukla vur-kaç saldırılarında üstün olan apolitik kabile adamları olup siyasi seferberlikten haberleri yoktu. Kararsız insanları kazanmaya çalışmak veya karşıt görüşteki halkın arzusunu baltalamak için zor kullanmak dışında hemen hiçbir şey yapmıyorlardı. Bazen, örneğin Roma İmparatorluğu'nun son zamanlarında olduğu gibi, bitmek bilmez saldırılarının hedefleri çok zayıf olduğundan sonunda boyun eğiyorlardı. Ne var ki çoğu zaman yerleşik uygarlıklar daha güçlü ordular kurduğundan kabile adamları yeniliyordu. O günlerde stratejik avantaj, saldırı yapan tarafın at sırtında savaşma konusundaki muazzam taktik becerilerine rağmen savunanlardaydı. 17. yüzyıldan itibaren devletler daha güçlü hale geldikçe avantaj da gittikçe onların lehine döndü.

Güçler dengesi, bugünkü anlamıyla ilk kez 1776'da yazılı olarak kullanılan kamuoyu görüşünün artması yüzünden direnişçilerden tarafa dönmeye başladı. 1782'de parlamentoda meydana gelen ayaklanma Lort North'u görevi bırakmaya zorlamasa ve ihtilafa son vermek için pazarlık yapmaya kararlı liberal hükümet işbaşına gelmese İngilizler askeri yenilgilerine rağmen Kuzey Amerika'da sonunda düzeni sağlayabilirlerdi. Yaklaşık kırk yıl sonra 1820'lerde, Yunanlı isyancılar helenofillerin Osmanlı'nın suistimallerine karşı kendi hükümetlerine baskı yaptığı Batı kamuoyundan büyük ölçüde yararlandılar. Benzer stratejiyi geleceğin isyancıları da kullanacaktı. 1890'larda İspanyol egemenliğinle karşı çıkan Kübalılardan, 1950'lerde Fransız yönetimine başkaldıran Cezayirlilere ve 1980'lerden itibaren İsrail'in gücüne karşı koyan Hizbullah'a kadar pek çok grup bu yola başvurdu. Bu yaklaşımın gösterişli bir şekilde doğrulanması Vietnam Savaşı sırasında gerçekleşti.

ABD savaş meydanında yenik düştüğü için değil kendi kamuoyu aleyhine döndüğü için savaşı kaybetti. Hemen hemen aynı şey 2007'de Irak'ta da oldu.

Savaşı sürdürme arzusu halk desteğine bağlı olan liberal devletlerde, halkın ve basının muhalefeti karşı konamayacak kadar güçlüdür. Fakat kamuoyunun artan gücü liberal olmayan rejimlerin hesaplarını bile etkiler ve onların isyanları bastırmasını zorlaştırır. Bunda Twitter ve YouTube gibi teknolojilerin yaygınlaşmasının, CNN ve El Cezire gibi kanalların, Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi kurumların payı vardır. Günümüzde gerilla ve kontrgerilla savaşı sadece sahada değil, siber âlemde ve uydu televizyonunda sürdürülmek zorundadır. El Kaide ve Hizbullah gibi yenilikçi İslamcı gruplar bu alanda sivrilirken dar görüşlü konvansiyonel ordular geri kalmaya mahkûmdur.

6. Konvansiyonel taktikler konvansiyonel olmayan bir tehdide karşı işe yaramaz. Nizami askerler sık sık profesyonel bir muharip kuvvetin ateş gücü veya disiplininden yoksun ayaktakımı savaşçılarını yenmede zorluk çekmeyeceklerini düşünürler. Onların bu zihniyetini 1960 ile 1962 arasında ABD Genelkurmay başkanlığı yapan General George Decker, "Her iyi asker gerillaları alt edebilir," diyerek özetlemiştir. Oysa Vietnam Savaşı ve sayısız diğer ihtilaf bu beylik lafın aksini kanıtlamıştır. Büyük birlikler ve yoğun ateş gücü kullanılan operasyonlar az sayıda gerillayı etkisiz hale getirirken pek çok sivili düşman hale getirir. Gerillaları yenmek isteyen askerlerin onları kovalamaya değil halkın güvenliğini sağlamaya odaklanan farklı bir yaklaşım benimsemesi gerekir. Bu, "bul ve yok et" ile "temizle ve elinde tut" yaklaşımları arasındaki farktır. Sonuncu yaklaşım hiç de pasifizm yanlısı değildir. o da şiddet ve zor kullanımını gerektirmekle beraber bunun dozu ayarlanmış ve akıllıca hedeflenmiş olmalıdır. Bir İsrailli generalin bana dediği gibi, "Terörle savaşırken M-16 kullanmak F-16'ya göre daha iyidir."[2]

7. Kitlesel terör kullanarak –en azından yabancı ülkelerde– başarılı olan kontrgerillacıların sayısı çok azdır. Yakalanması zor düşmanlarla karşılaşan ordular, zanlılardan bilgi almak için sık sık işkence yapma ve sivillere karşı kanlı misillemelere girişme yoluna başvurmuştur. Bu tür stratejiler zaman zaman işe yarasa da genellikle hüsranla sonuçlanmıştır. Bu hususta devrim Fransasının yaşadığı tecrübe güzel bir örnek oluşturur. Fransız devrimciler 1790'larda Vendée bölgesinde ayrım gözetmeden birçok insanı öldürerek isyanı bastırmayı başardılar. Ne var ki, aynı derecede zalim davranmalarına rağmen İspanya veya Haiti'yi kontrol altına alamadılar. İnsan hakları lobileri veya CNN'in bulunmadığı antikçağda bile, imparatorluklar huzursuz halkları yatıştırmak için sopanın yanında havuç da gerektiğini gördüler. Tebaa halkları kazanma konusunda Pax Romana'nın ciddi yararları olmuştu; "bir çöl yaratırlar ve adına barış derler" şeklindeki direnişleri bastırma yönteminden çok daha fazla işe yarıyordu.

Kaba güç yaklaşımı en çok asi hareketin çok zayıf ya da hiç olmadığı durumlarda ve devlet kuvvetlerinin en azından belli bir meşruiyete sahip olduğu kendi ülkesinde hâkimiyet sağlamaya çalıştığı durumlarda başarılı olur. Kendi ülkesindeki kuvvetler, nüfus ve coğrafya koşullarını gayet iyi bilir ve karşı konulamayacak denli yoğun bir güç kullanabilir. Stalin'in 1930'larda uyguladığı Büyük Terör ve Mao'nun 1960'lardaki Kültür Devrimi bunun örnekleridir. Fakat Balkanlar'daki Naziler ve Afganistan'daki Sovyetler örneğinde, soykırıma varan şiddet uygulama isteği bile hâkimiyet sağlamaya yetmemiştir. Bunların uyguladığı vahşet dış destek alan direnişçilerin safına daha çok insan çekmiştir. İçsavaşların önde gelen araştırmacısı olan siyaset bilimci Stathis Kalyvas şu sonuca varmıştır: "Ayrım gözetmeksizin kullanılan şiddet ters tepmektedir; bunun istisnası güçler dengesinin aşırı derecede bozulmuş olmasıdır."[3]

8. **Halk merkezli kontrgerilla yaklaşımı genellikle başarılı olmakla birlikte yaygın kanının aksine o kadar şefkatli değildir.** ABD ve diğer liberal demokratik devletlerin diktatör rejimler kadar gaddar olmaması, daha doğrusu olmamayı tercih etmesi, bazen iddia edildiği gibi kontrgerilla savaşında başarılı olamayacakları anlamına gelmez.[4] Bu devletlerin Edward Lansdale ve Gerald Templer'ın örneğini verdiği daha insani bir kontrgerilla tarzı uygulamaları zorunludur. "Hamle" kalıcı bir siyasi oluşum yaratmasa bile David Petraeus 2007-2008 yıllarında Irak'ta "halk merkezli" kontrgerillanın en azından dar güvenlik koşulları altında nasıl başarılı olabileceğini gösterdi. Aynı dersi aynı esnada Kolombiya'da benzer bir "demokratik güvenlik" stratejisi geliştiren cumhurbaşkanı Alvaro Uribe ile İkinci İntifada'yı bastırma operasyonu sırasında İsrail Savunma Kuvvetleri verdi. Halk merkezli taktiklerin diğer önde gelen örnekleri 1990'larda Kuzey İrlanda'da, 1980'lerde El Salvador'da ve 1950'lerde Malaya'da sergilendi.

Halk merkezli strateji konusunda daha yaygın bir terim "gönülleri ve zihinleri kazanma" olup bu aldatıcı deyim ilk kez Amerikan Devrimi sırasında General Henry Clinton tarafından kullanılmış ve 1950'lerde Gerald Templer tarafından yaygınlaştırılmıştı. Artık klişe haline gelen bu deyim kontrgerilla uzmanlarının bir popülerlik yarışı kazanmaya çalıştığını akla getirmektedir. Bazı hükümetler bu yaklaşımı benimsediler. ABD, 2003 ile 2007 arasında Irak'ın kalkınması için en az 29 milyar dolar harcarken, bunun yaratacağı sosyo-ekonomik faydaların Irak halkının direnişçilere karşı çıkmasını sağlayacağını umuyordu.[5] Yaygın bir güvenlik eksikliğinden dolayı bu strateji işe yaramadı. Devleti desteklemek yüksek öldürülme riskini barındırıyorsa o zaman daha iyi sağlık hizmeti alma veya çöplerin toplanması uğruna buna meyilli olanların sayısı düşük kalacaktır. Birçok çatışmada halkın çoğunluğu hangi tarafın kazanacağını anlayana kadar çitin üstünde oturup durumu izler, ki bu Irak'ta 2007'de başlatılan hamleye kadar gerçekleşmemiştir.

Aynı şekilde Amerikan Devrimi sırasında İngiliz taarruzları başarı kazandıkça Muhafazakârlar daha faal olmuş, İngilizler geri çekildikçe isyancılara sempatisini açıklayan kolonicilerin sayısı artmıştı. Bu durum, Stathis Kalyvas'ın yaptığı şu önemli saptamanın altını çizmektedir: "Bir bölgede kontrolü ele geçirmek işbirliğini doğurur, kontrolün kaybedilmesi o işbirliğini büyük ölçüde sona erdirir."[6]

Gereken kontrolü sağlamanın tek yolu askerleri 7/24 sivillerin arasında barındırmaktır. Periyodik olarak tekrarlanan "süpürme" veya "kordon altına alıp arama" operasyonları Naziler kadar zalim kontrgerillacılar tarafından bile yürütülse işe yaramaz; zira siviller onların bölgeyi terk ettiği anda asilerin geri dönüp işbirlikçilerden korkunç şekilde intikam alacağını bilirler. Halk, devleti ancak onu desteklemenin direnişçiyi desteklemeye göre daha tehlikesiz olduğu durumlarda benimser. İşte bu yüzden başarılı halk merkezli politikalar halkın sevgisini ve minnettarlığını kazanmayı değil, insanları kontrol altında tutmayı hedefler. Güney Vietnam'da efsane haline gelen Amerikalı danışman John Paul Vann bu durumu şöyle özetlemiştir: "Güvenlik sorunun yüzde onluk veya yüzde doksanlık kısmını oluşturabilir ama hangi kısmı olursa olsun, ilk yüzde on veya ilk yüzde doksandır. Güvenlik olmadığı takdirde ne yaparsak yapalım kalıcı olmaz."[7]

9. Meşruiyet oluşturmak gerillanın veya kontrgerillanın başarılı olması bakımından hayati önem taşır ve modern çağda yabancı bir grup veya hükümetin bunu başarması zordur. Aslında bu, halkı fiziksel olarak güvence altına aldıktan sonra en önemli ikinci şarttır. 20. yüzyıldan önce yabancı bile olsa seçilmemiş yöneticiler için meşruiyet elde etmek kolaydı. Tarihin büyük bölümünde imparatorların, kralların ve kabile reislerinin hükümdarlığı yerleşik kural halindeydi. Zamanla milliyetçilik ve demokrasinin yaygınlaşması seçilmemiş rejimlerin, hele dışarıdan başka bir ülkeye müdahale ediyorsa, halkın bağlılığını kazanmasını zorlaştırdı. Dolayısıyla, günümüzde başka ülkelerdeki direnişçilerle savaşan büyük güçlerin, bir zamanlar atalarının yaptığı gibi süngü ucunda kendi sömürge yetkililerini dayatması yerine yerli rejimlerin meşruiyetinin desteğini alması şarttır. ABD açısından demokratik olarak seçilmiş hükümetleri desteklediği Kolombiya ve Filipinler gibi ülkelerde bu görev nispeten kolaydı. Güney Vietnam, Afganistan ve Irak gibi sıfırdan başlayarak meşru hükümetler yaratmaya çalıştığı ülkelerde kendisini daha zorlu bir görev bekliyordu. Sovyetler Birliği'nin son derece Müslüman bir ülkede militanlık derecesinde ateist bir rejimi desteklemesi başarılması olanaksız bir işti.

Meşruiyet gerillalar açısından da bir sorundur. Anarşizmin bir devrimci tehdit olarak zamanla ortadan kalkmasının sebebi, asla insanları yönetecek bir öğreti olarak kabul edilmemesidir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Çin'deki piyasa reformlarının Marksizm-Leninizm'i gözden düşürmesiyle birlikte solcu direnişçilerin etkisi iyice azaldı. Günümüzde ana akım İslamcılık değil şiddete başvuran aşırıcı-

lık anlamına gelen cihatçılık, Müslüman dünyasında bile halktan meşruiyet bulamadığı için tükenmek üzeredir. Hamas ve Hizbullah, Gazze ve Lübnan halklarını kazanmak için toplumsal hizmetler sağladıklarından diğer silahlı İslamcı gruplara göre daha başarılı olmuştur.

Gerillalar ile teröristler açısından en popüler ve dolayısıyla en dayanıklı ve itici güç sağlayan ideoloji liberalizm, anarşizm, sosyalizm veya İslamcılık değil milliyetçiliktir. Bu yargıya varmayı sağlayan gerçek şu ki, 1970'lerde terörist grupların çoğu başarısız olurken FKÖ ve IRA gibi milliyetçi söylemi olan gruplar önemli tavizler koparmayı başarmıştır. Buna karşılık, Baader-Meinhof ve Hava Tahmincileri gibi radikal toplumsal değişimi savunan gruplar, liderlerinin ölümü veya hapse girmesi üzerine iz bırakmadan kaybolmuştur.

10. Çoğu direniş uzun ömürlüdür; çabuk bir zafer kazanmaya yönelik girişimler ters teper. *Görünmez Ordular* veritabanına göre 1775'ten beri direnişlerin ortalama ömrü on yıldır. 1945'ten sonraki direnişler içinse bu rakam on dört yıldır. İlginç olan, ihtilafın uzunluğu ile direnişin başarıya ulaşma şansı arasında fazla bir bağlantı bulunmamasıdır. Bu tespit Vietnamlı komünist stratejist Truong Chinh'in 1947'de vardığı şu sonucu yalanlamaktadır: "Savaşı uzatmak zafere giden yolun anahtarıdır... Zaman bizden yanadır."[8] Düşmanların yabancı güçler olduğu ve sonunda çatışmaktan bıktığı Hindiçini'nde ihtilafı uzatmak gerçekten direnişçilerin lehine olmuştur. Fakat yerli bir rejimle savaşırken zaman direnişçilerin lehine değildir. *Görünmez Ordular* veritabanına göre on yıldan az süren direnişler ile yirmi yıldan fazla süren direnişler arasında fazla bir fark yoktur. Devlet güçleri ilk gruptaki savaşların yüzde 64,3'ünü, ikinci gruptakilerin yüzde 63,9'unu kazanmıştır.

Düşük yoğunluklu çatışmaların Sir Robert Thompson'un sözleriyle "uzun, çetin ve sürüncemeli"[9] olması iki taraf için de hayal kırıklığına yol açabilir. Ne var ki, çabuk zafer kazanmak amacıyla süreci kestirmeden halletme girişimleri genellikle ters teper. ABD direnişçileri avlamak amacıyla konvansiyonel kudretini kullanarak Vietnam ve Irak Savaşlarının başında tam da bunu yapmayı denemiş ve John Paul Vann'ın haklı olarak kınadığı üzere "hızlı, yüzeysel sonuçlar" almıştır.[10] Ne zaman ki çabuk zafer umutları tükenmiş, o zaman halk merkezli kontrgerilla yaklaşımının doğruluğu sınanmış öğretilerini uygulayarak düzgün sonuçlar almaya başlamıştır. Vietnam'da artık çok geç olmakla birlikte Irak'ta sabırlı güvenlik tedbirleri tam zamanında uygulanmıştır.

"Çabuk kazanma" stratejisinin özellikle baştan çıkarıcı bir türü, direnişin lider kadrosunu ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Bu tür stratejiler bazen işe yarar. Romalılar MÖ 139'da bazı asileri liderleri Viriathus'u öldürmeye teşvik ederek İspanya'daki isyanı bastırmayı başarmıştı. Amerikalılar 1901'de cesur bir baskınla lider Emilio Aguinaldo'yu ele geçirerek Filipinler ayaklanmasının sona ermesini hızlan-

dırdı, fakat liderleri yok edildiği halde hareketin bazen daha da güçlenerek devam ettiği pek çok örnek vardır. Hem Hizbullah hem Irak El Kaidesi bunun örneğidir. Üst düzeyde "başını koparma" stratejileri ancak bir hareket örgütsel bakımdan zayıf ve kült bir kişiliğin etrafında toplanmışsa işe yarar. O zaman bile lideri hedef alma eylemi, ancak direnişçileri halktan soyutlamak amacıyla yapılan daha geniş çaplı kontrgerilla faaliyetinin bir parçası olduğu takdirde etkili olur. İzole bir eylem olarak yapıldığı takdirde liderlere yapılan baskınlar ancak çim biçme kadar etkili olur; hedef alınan örgüt genellikle kendini tekrar toparlar.

Direnişçiler de zafer kazanmak amacıyla zamansız bir taarruza giriştikleri takdirde sendeleyebilir; General Giap'ın 1951 ve 1968 hamleleri bunun örneğidir. Gerek gerillaların gerek kontrgerillaların Mareşal Templer'ın 1953'te Malaya'da yazdığı şu sağgörülü satırlara kulak vermeleri gerekir: "Her zaman dediğim gibi, tüm bunların tamamen düzeltilmesi uzun ve zahmetli bir çaba olacak."[11]

11. Gerillalar en çok konvansiyonel kuvvetlerle, özellikle konvansiyonel ordu birlikleriyle beraber çalıştığı zaman etkili olur. Gerillalar açısından halkın benimsediği bir davadan sonra yararlanmak isteyecekleri en önemli avantaj dış desteğe sahip olmaktır. En iyisi ya kendisinin ya da bir müttefikin konvansiyonel birimiyle işbirliği içinde çalışmaktır. Bu durumda konvansiyonel bir ordu dengesiz yakalanır. Dikkatini ana muharebe güçlerine verdiği zaman iletişim hatlarını gerilla saldırılarına maruz bırakır. Dikkatini gerillalar üzerine yönelttiği zaman ana kuvvetin saldırısına maruz kalma tehlikesi doğar. Mao Zedong ve Ho Şi Minh kendi ana kuvvet birimlerini kurabilen az sayıdaki örneklerdendir. Buna karşın, bu tür emsallere nadir rastlanır. İsyancılar için en yaygın seçenek, yabancı müttefiklerle birlikte çalışmaktır. Bunun klasik örnekleri İngilizlere karşı Fransız kuvvetleriyle çalışan Amerikalı asiler, Napolyon'a karşı Wellington'la işbirliği yapan İspanyol *guerrillerolar*, Osmanlılara karşı Allenby ve Lawrence'la işbirliği yapan Arap isyancılardır.

Gerillalar işbirliği yapacak ana muharebe kuvvetleri bulmasa bile dışarıdan gelen para, silah ve eğitim yardımları ile sığınaklardan büyük fayda görür. Onların başarısında bu kadar doğru orantılı başka bir faktör yoktur. Bunun örnekleri Vietkong ve Afgan mücahitler gibi farklı gruplarda görülebilir. Antikçağda kontrgerillacıların büyük fayda gördüğü faktörlerden biri direnişçilerin genellikle dış destekten yoksun olmasıdır. Dışarıdan önemli miktarda yardım alan direnişçiler için bu yardım kesildiği zaman sonuç felaket olabilir. Nitekim 1948'de Yugoslavya tarafından yardımdan mahrum bırakılan Yunan Komünist Partisi, 1990'larda Güney Afrika'nın ve ABD'nin yardımı engellediği Angola'daki UNITA için sonuç bu olmuştur.

Bununla birlikte dış desteğin etkisini abartmamamız gerekir. Fidel Castro'nun Küba'da, Michael Collins'in İrlanda'da yaptığı gibi, az veya sıfır dış destekle ka-

zanmak mümkündür. Büyük dış desteğe rağmen kaybetmek de olasıdır. Irak El Kaidesi, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve diğer gruplar bunu yaşamıştır. Bununla birlikte, dış hamiler bir direnişi zafere mutlaka taşımasa bile, tamamen yenilmesini engelleyebilir. Nitekim Kolombiya'daki FARC, 2002'den itibaren uzun bir yenilgi serisinden sonra büyük ölçüde Venezuella başkanı Hugo Chávez'in desteğiyle varlığını sürdürmüştür.

12. Gerilla savaşında teknoloji konvansiyonel savaştaki kadar önemli değildir; ancak bu durum değişebilir. İntihar eylemlerinden rehin almaya ve yol kenarında pusu kurmaya kadar bütün gerilla ve terör taktiklerinin amacı konvansiyonel güçlerin ateş gücü üstünlüğünü etkisiz hale getirmektir. Bu savaş tarzında teknoloji, konvansiyonel çatışmalar kadar önemli yer tutmaz. Sovyetler Birliği ve ABD'nin nihai silah olan nükleer silahlara sahip olması bile onların gerillalar karşısında yüz kızartıcı yenilgiler almasını önleyememiştir. Düşük yoğunluklu çatışmalarda teknoloji genellikle ateşli silahların bulunmadığı alanlarda önemlidir. T. E. Lawrence'ın şu ünlü sözünü hatırlayalım: "Matbaa modern komutanın cephanesindeki en önemli silahtır." Günümüz isyancısı "matbaa" yerine "internet" sözcüğünü koyabilir ama meselenin özü geçerliliğini korumaktadır.

Bununla birlikte geleceğin direnişçileri ellerini kimyasal, biyolojik ve özellikle nükleer silahlara uzattığı takdirde, bu savaş tarzında silahların önemi büyüyebilir. O zaman bir askeri takım büyüklüğündeki terörist hücre, nükleer silaha sahip olmayan Brezilya veya Mısır gibi ülkelerin tüm silahlı kuvvetlerinden daha fazla öldürme kapasitesine ulaşır. Bu endişe verici bir düşüncedir. Buna göre gelecekte düşük yoğunluklu çatışmaların, dünyanın önde gelen güçlerine geçmişe oranla daha büyük sorunlar yaratması olasılığı vardır.

EK

GÖRÜNMEZ ORDULAR VERİTABANI

1775'ten beri ortaya çıkan ayaklanmalarla ilgili bu veritabanı, tarihi anlatımı desteklemesi amacıyla oluşturulmuştur. Kendisi de mevcut veritabanlarından yararlanmakla birlikte daha geniş çaplı, daha ayrıntılı ve önceki incelemelere göre daha titiz olması amaçlanmıştır.

Sonuçlar 0 (direnişçilerin kazanması), 1 (yenişmezlik), 2 (nizami güçlerin kazanması) ve 3 (devam etmekte) şeklinde kodlanmıştır. Devlet kuvvetleri birtakım siyasi tavizler verse ve direnişçi grup askeri açıdan tamamen yok edilmese bile 2 kodu kullanılmıştır. Örneğin Kuzey İrlanda'da 1998'deki Hayırlı Cuma Anlaşması, Cumhuriyetçilere hükümette temsil hakkı vermesine rağmen İngilizler IRA'yı yenmiştir. IRA bu anlaşmaya rağmen İrlanda'yla birleşme hedefine ulaşamamıştır. Kesin bir kazananın olmadığı ve çatışmanın iki tarafın da önemli tavizler verdiği müzakerelerle sona erdiği durumlarda 1 kodu kullanılmıştır. Örneğin EOKA'nın Kıbrıs'ta zafer kazanmayıp berabere kaldığı söylenebilir çünkü İngilizleri ülkeden çıkmaya zorlamakla birlikte Yunanistan'la birleşmeyi başaramamıştır.

Birçok veritabanı (örneğin bkz. Lyall ve Wilson, "Rage") sadece belli bir çıtayı aşmış olan çatışmaları, örneğin ölü sayısının 1000 kişiyi geçtiği çatışmaları içerir. Bunlar Ku Klux Klan ve Baader-Meinhof Çetesi gibi grupları dışladığından dengenin direnişçiler lehine değişmesine yol açar. Bu durum, bir araştırmanın sadece belli bir gelir çıtasını veya hisse fiyatını aşmış şirketlerle sınırlandığı zaman faaliyete yeni başlayan şirketleri eski girişimlere karşı avantajlı göstermesi gibidir. Çoğu direnişçi grup gibi faaliyete yeni başlayan şirketler de fazla uzağa gidemez ve bu olgunun kaydedilmesi gerekir. Dolayısıyla bu veritabanında 1775'ten itibaren bütün önemli ayaklanmaların yer alması hedeflenmiştir. Önemli derken belli bir sayıda ölüme neden olup o dönemde yaşayanların ve tarihçilerin dikkatini çekmek kastedilmiştir. Bu grupların bazıları önemsiz gibi görünebilir ama aynı şey 1921'de Şanghay'da on üç delege tarafından kurulan Çin Komünist Partisi için de söylenebilirdi. Tamamen

suça yönelik oluşumlar, örneğin Meksika'daki uyuşturucu çeteleri veya Somali'deki korsanlar bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Bu sonuçlardan iki ayrı özet çıkmaktadır. Birincisi sadece çözüme ulaşmış direnişleri içerirken diğeri devlet kuvvetlerinin zafer kazanması bakımından henüz sürmekte olan direnişleri içerir. Diğer veritabanları genellikle devam etmekte olan direnişleri dışlamaktadır, fakat bazı gerilla ve terör gruplarının onlarca yıldan beri mücadele edip başarıya ulaşmadığı düşünüldüğünde (örneğin FARC ve Kaçin'deki ayrılıkçılar), onları hiç hesaba katmamak direniş hareketleri bakımından çarpıtılmış bir izlenim yaratabilir.

İsyancılar, birtakım savaşlarda sadece dış güçlerin müdahalesi sebebiyle galip geldiler. İsyancıların dış müdahale yaratmak amacıyla büyük çaba harcadığı 1820'lerdeki Yunan Bağımsızlık Savaşı ve 1890'lardaki Küba Bağımsızlık Savaşı'nın sonucu 0 olarak kodlandı. Diğer çatışmalarda, örneğin İkinci Dünya Savaşı'nın birçok direniş cephesinde, direnişçiler dış güçlerin müdahalesi üzerinde belirgin bir etki yaratmadığından sonuç 1 olarak kodlandı.

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Birleşik Krallık	Amerikan Kolonileri	19/4/1775	3/9/1783	3059	8.381	0
ABD	Çeroki Kızılderilileri	5/1776	6/1794	6605	18.096	2
Hollanda/Boer	Xhosa	12/1779	7/1781	578	1.584	1
ABD	Kuzeybatı Kızılderilileri	11/1785	3/8/1795	3562	9.759	2
Rusya	Çeçenistan (Şeyh Mansur)	7/1785	6/1791	2161	5.921	2
Birleşik Krallık	Avustralya Aborjinleri	29/5/1788	2/1869	29467	80.732	2
Fransa	Haitililer	8/21/1791	1/1/1804	4515	12.370	0
Fransa	Vendée'de Katolikler ve Kralcılar	3/1793	1/1800	2497	6.841	2
Rusya	Lehler	17/4/1794	19/4/1794	2	0.005	2
ABD	Viski İsyanı	7/1794	10/1794	92	0.252	2
Birleşik Krallık	İrlanda	23/5/1798	8/9/1798	108	0.296	2
Rusya	Gürcistan	9/1802	9/1841	14245	39.027	2
Birleşik Krallık	İrlanda	23/7/1803	23/7/1803	1	0.003	2
Birleşik Krallık	Kandy Krallığı (Sri Lanka)	31/1/1803	30/10/1818	5751	15.756	2
Osmanlı İmp.	Sırplar	1/1804	3/10/1813	3563	9.762	2
Birleşik Krallık	Avustralya'daki İrlandalılar	4/3/1804	4/3/1804	1	0.003	2
Birleşik Krallık	İspanyol Koloniciler (Rio de la Plata'nın işgali)	6/1806	7/1807	395	1.082	0
Fransa	Kalabriya (İtalya)	3/1806	3/1811	1826	5.003	2
Haiti	General Petion (İçsavaş)	17/10/1806	8/10/1820	5105	13.986	0
Osmanlı İmp.	Yeniçeriler	1807	1808	ND	1.000	2
Fransa	İspanyol gerillalar (Yarımada Savaşı)	2/5/1808	17/4/1814	2176	5.962	0
Birleşik Krallık	Avustralya (Rom İsyanı)	26/1/1808	1/1/1810	706	1.934	2
İspanya	Bolivya	16/7/1809	1/4/1825	5738	15.721	0
İspanya	Ekvador	10/8/1809	22/5/1822	4668	12.789	0

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Fransa/Bavyera	Tirol (Avusturya)	4/1809	2/1810	306	0.838	2
İspanya	Meksika	16/9/1810	27/9/1821	4029	11.038	0
İspanya	Şili	18/9/1810	15/1/1826	5598	15.337	0
İspanya	Arjantin	18/5/1810	5/4/1818	2879	7.888	0
ABD	Tecumseh/Shawnee Kızılderilileri	10/1809	7/11/1811	767	2.101	2
İspanya/Portekiz	Uruguay	18/5/1811	7/1821	3697	10.129	0
İspanya	Peru	6/1811	12/1824	4932	13.512	0
İspanya	Venezuella	5/7/1811	10/1823	4471	12.249	0
Fransa	Rus Partizanlar	6/1812	8/12/1812	190	0.521	0
ABD	Creek Kızılderilileri	7/1813	7/11/1814	494	1.353	2
Osmanlı İmp.	Sırbistan	4/1815	11/1817	945	2.589	2
Rusya	Kafkasya (Şamil v.d.)	c. 1817	c. 1864	ND	47.000	2
ABD	Seminoller (Birinci savaş)	2/1817	28/5/1818	481	1.318	2
Birleşik Krallık	Pindariler	6/11/1817	3/6/1818	210	0.575	2
Fransa/İspanya	İspanyol Carlistler	1/12/1821	6/4/1823	492	1.348	2
Osmanlı İmp.	Yunanistan	25/3/1821	25/4/1828	2588	7.090	0
Portekiz	Avilez isyanı/Brezilya	9/1821	29/8/1825	1458	3.995	0
Hollanda	Padris (Batı Sumatra)	1821	1837	ND	16.000	2
Birleşik Krallık	Burma	24/9/1823	24/2/1826	884	2.422	2
Birleşik Krallık	Ashanti Krallığı (Gana)	20/1/1824	7/8/1826	930	2.548	1
Çin	Kaşgar İsyanları	1825	1828	ND	3.000	2
Meksika	Yaqui & Mayo Kabileleri	25/10/1825	13/4/1827	535	1.466	2
Hollanda	Prens Diponegoro	23/7/1825	28/3/1830	1710	4.685	2
Birleşik Krallık	Bharatpuris	12/1825	1/1826	32	0.088	2
Portekiz	Pedro IV/Liberaller	1/7/1829	5/7/1834	1831	5.016	2
Rusya	Lehler	29/11/1830	8/9/1831	283	0.775	2

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Osmanlı İmp.	Suriye	1/10/1831	27/12/1832	453	1.241	0
ABD	Black Hawk	14/5/1832	2/8/1832	80	0.219	2
İspanya	Carlistler	15/7/1834	15/7/1840	2193	6.008	2
Brezilya	Cumhuriyetçi İsyancılar	6/1/1835	5/1837	846	2.318	
ABD	Seminoller	28/12/1835	14/8/1842	2421	6.633	2
Birleşik Krallık	Quebec ve Ontario	6/6/1837	11/1838	360	0.986	2
Teksas	Çerokiler	5/1838	3/1839	304	0.833	2
Birleşik Krallık	Afganlar	1/10/1838	12/10/1842	1472	4.033	0
Uruguay	Coloradolarve Blancolar (İçsavaş)	3/1838	2/1852	5085	13.932	2
Fransa	Abdülkadir (Cezayir)	1/11/1839	23/12/1847	2974	8.148	2
Osmanlı İmp.	Boşnaklar	1841	1841	183	0.501	2
Birleşik Krallık	Maoriler	17/6/1843	5/1872	10546	28.893	2
Birleşik Krallık	Sindhler	15/2/1843	8/1843	167	0.458	2
Haiti	Dominik Cumhuriyeti	27/2/1844	21/4/1849	1880	5.151	0
Fransa	Fas	6/8/1844	10/9/1844	36	0.099	2
Birleşik Krallık	Sihler	13/12/1845	9/3/1846	87	0.238	2
Habsburg İmp.	Krakow	15/2/1846	3/3/1846	16	0.044	2
ABD	Navajolar	8/1846	14/1/1864	6375	17.466	2
Birleşik Krallık	Xhosa	1846	1847	366	1.003	2
ABD	Meksikalı gerillalar	12/5/1846	2/2/1848	632	1.732	2
	(Meksika-Amerika Savaşı)	15/5/1847	1/5/1849	718	1.967	2
İspanya	Carlistler (İkinci Savaş)	17/8/1848	4/3/1855	2390	6.548	2
Meksika	Yucatan'daki Mayalar (Caste Savaşı)	9/9/1848	13/8/1849	338	0.926	2
Habsburg İmp.	Macaristan					
İki SicilyaKrallığı	Sicilyalı Devrimciler	12/1/1848	27/1/1848	15	0.041	2
Habsburg İmp.	İtalyan Devrimciler	13/3/1848	31/10/1848	232	0.636	2
Prusya	Büyük Polonya	3/1848	5/1848	61	0.167	2

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Osmanlı İmp.	Eflak	6/1848	9/1848	92	0.252	2
ABD	Kaliforniya Kızılderilileri	9/1850	22/7/1863	4707	12.896	2
Birleşik Krallık	Xhosa	1850	1853	1097	3.005	2
Çin	Taiping Göksel Krallığı	1/10/1850	31/7/1864	1674	4.586	2
Birleşik Krallık	Burma	4/1852	1/1853	276.5	0.758	2
Çin	Nian Milisleri	11/1853	8/1868	5387	14.759	2
ABD	Siyular	19/8/1854	3/9/1855	380	1.041	2
Çin	Hakka Kabilesi	1855	1867	ND	12.000	2
Birleşik Krallık	Santallar (Hindistan)	1855	1856	366.5	1.004	2
ABD	Yakimalar	6/10/1855	5/9/1858	1065	2.918	2
ABD	Seminoller	12/1855	3/1858	821	2.249	2
ABD	Kansas (kölelik yanlısı ve karşıtı güçler)	21/5/1856	9/15/1856	117	0.321	2
Fransa	Cezayir (Kabiliye bölgesi)	1856	1857	366.5	1.004	2
Fransa	Takruri Krallığı	1857	1857	183	0.501	2
Birleşik Krallık	Sepoy İsyancıları (Hindistan)	10/5/1857	4/7/1859	697	1.910	2
ABD	John Brown	16/10/1859	18/10/1859	2	0.005	2
Çin	Miao	25/10/1860	1/5/1872	4206	11.523	2
Fransa	Hindiçini	31/8/1858	5/6/1862	1375	3.767	2
Çin	Hui/Çinli Müslümanlar	25/10/1860	26/12/1872	4445	12.178	2
ABD	Apaçi kabilesi	4/12/1860	7/4/1864	1220	3.342	
Birleşik Krallık	Maoriler	1860	1870	ND	10.000	2
Habsburg İmp.	Piyemonte-Sardunya Krallığı	4/3/1860	23/3/1870	3672	10.060	0
ABD	Konfederasyon Pusucuları	12/4/1861	9/4/1865	1458	3.995	2
ABD	Siyular	17/8/1862	2/7/1868	2146	5.879	2
Fransa	Meksika (Maximilian'a karşı ayaklanma)	16/4/1862	5/2/1867	1756	4.811	0
Birleşik Krallık	Ashanti krallığı (Gana)	1863	1864	ND	1.000	1

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Rusya	Polonya	22/1/1863	4/19/1864	454	1.244	2
İspanya	Dominik Cumhuriyeti (Dominik Restorasyon Savaşı)	8/1863	3/1865	578	1.584	0
Rusya	Lehler	1/1863	5/1864	486	1.332	2
Çin	Sinkiang	7/1864	3/7/1871	2558	7.008	0
Rusya	Orta Asya Hanlıkları	9/1864	8/1873	3256	8,921	2
Birleşik Krallık	Bhutan	1/1865	11/11/1865	300	0.822	2
ABD	KKK/Beyaz ırkçılar (Yeniden Yapılanma)	1866	1876	ND	10.000	0
Osmanlı İmp.	Girit (Birinci Savaş)	29/5/1866	22/2/1867	270	0.740	2
ABD	Siyular (Kırmızı Bulut Savaşı)	21/12/1866	6/11/1868	686	1.879	1
Birleşik Krallık	Etiyopya İmparatorluğu	12/1867	13/4/1868	120	0.329	2
İspanya	Küba (On Yıl Savaşı)	10/10/1868	10/2/1878	3410	9.342	2
Birleşik Krallık	Kızıl Nehir İsyanı (Kanada)	10/1869	24/8/1870	327	0.896	2
Prusya	Franklar-Tireurlar (Fransız-Prusya Savaşı)	15/7/1870	10/5/1871	299	0.819	2
Fransa	Cezayir	3/1871	1/1872	307	0.841	2
Fransa	Paris Komünü	2/4/1871	29/5/1871	57	0.156	2
ABD	Apaçiler	4/1871	6/1873	792	2.170	2
İspanya	Carlistler	20/4/1872	20/2/1876	1402	3.841	2
ABD	Modoklar	30/11/1872	22/5/1873	173	0.474	2
Fransa	Tonkin (Hindiçini)	1873	1885	4384	12.011	2
Hollanda	Açeler	1873	1913	ND	40.000	2
Birleşik Krallık	Ashanti Krallığı (Gana)	1/1873	2/1874	395.5	1.084	2
ABD	Komançiler, Kiowalar, Güney Çeyenler, Arapaho Kabileleri	27/6/1874	8/5/1875	315	0.863	2
Osmanlı İmp.	Hersek ve Bulgaristan	30/6/1876	3/1877	244	0.668	0
ABD	Apaçiler (Geronimo)	9/1876	9/1886	3652	10.005	2
ABD	Siyular (Büyük Siyu Savaşı)	17/3/1876	11/25/1876	253	0.693	2

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Rusya	Kafkasya İmamlığı	1877	1878	ND	1.000	2
ABD	Nez Perce Kabilesi	17/6/1877	5/10/1877	110	0.301	2
Japonya	Satsuma	29/1/1877	24/9/1877	239	0.650	2
Birleşik Krallık	Afganistan	20/11/1878	2/9/1880	652	1.786	1
Habsburg İmp.	Slav Milliyetçiler	13/7/1878	10/9/1919	15033	41.186	0
ABD	Çeyenler	13/9/1878	22/1/1879	131	0.359	2
Arjantin	Patagonya kabileleri (Çöl Savaşı)	6/4/1879	8/7/1880	459	1.258	2
Rusya	Halkın İradesi (Narodnaya Volya)	8/1879	2/1883	1280	3.507	2
Birleşik Krallık	Zulu Krallığı	11/1/1879	4/7/1879	175	0.480	2
Birleşik Krallık	Boerler	30/12/1880	5/4/1881	97	0.266	0
Fransa/İtalya/ İspanya	Anarşistler	c. 1880	c. 1939	ND	59.000	2
Britanya/Cape Kolonisi	Basotho (Silah Savaşı)	9/1880	5/1881	243.5	0.667	0
Fransa	Tunuslu İsyancılar	31/3/1881	4/4/1882	370	1.014	2
Birleşik Krallık	Mısır (Araplar)	1/2/1881	13/9/1882	589	1.614	2
Britanya	Mehdi İsyanı (Sudan)	13/9/1882	30/12/1885	1204	3.299	0
Fransa	Madagaskar	1/6/1883	17/12/1885	930	2.548	1
Fransa	Can Vuong (Vietnam)	7/1885	12/12/1888	1260	3.452	2
Fransa	Wassoulou İmp. (Birinci Mandingo Savaşı)	1885	1886	366	1.003	2
Rusya	Afganistan	30/3/1885	4/1885	17.5	0.048	1
Birleşik Krallık	Burma	1885	1886	366	1.003	2
Osmanlı İmp.	Girit	1888	1889	ND	1.000	2
Fransa	Dahomey Krallığı (Benin)	1889	1892	1096.5	3.004	2
ABD	Siyular (Pine Ridge Kampanyası/Yaralı Diz)	29/12/1890	15/1/1891	17	0.047	2
Fransa	Senegal	1890	1891	366	1.003	2
Fransa	Siyam Krallığı	7/1893	10/1893	92	0.252	
Birleşik Krallık	Ndebele Halkı (Birinci Matabele savaşı)	11/1/1893	1/23/1894	83	0.227	2

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Yugoslavya	IMRO	11.1893	Ağustos-44	18505	50.699	2
Avustralya	Jandamarra Savaşı	11/1894	4/1897	882	2.416	2
Fransa	Madagaskar	12/12/1894	1/10/1895	293	0.803	0
Fransa	Wassoulou İmp. (İkinci Mandingo Savaşı)	1894	1895	ND	1.000	0
Kore	Tonghak İsyanları	2/1894	3/1895	393	1.077	2
Hollanda	Lombok (Bali)	1894	1894	183	0.500	2
Birleşik Krallık	Ashanti Krallığı (Gana)	1894	14/3/1905	ND	6.000	2
İspanya	Küba	24/2/1895	20/4/1898	1152	3.156	0
İtalya	Etiyopya	12/7/1895	21/10/1896	320	0.877	0
Japonya	Tayvanlı Asiler	29/5/1895	21/10/1895	146	0.400	2
Brezilya	Canudos Asileri	1/10/1896	5/10/1897	369	1.011	2
İspanya	Filipinler	30/5/1896	1/5/1898	701	1.921	0
Osmanlı İmp.	Girit	2/1896	15/2/1897	367.5	1.007	0
Birleşik Krallık	Ndebele Halkı (İkinci Matabele Savaşı)	3/1896	10/1896	214	0.586	2
Osmanlı İmp.	Dürzi İsyanı	1896	1896	183.5	0.500	1
Birleşik Krallık	Mehdi isyanı (Sudan)	9/1896	4/11/1899	1145.5	3.138	2
Birleşik Krallık	Peştun Kabileler (Kuzeybatı Sınırı Kampanyası)	8/1897	4/1868	243.5	0.667	2
Birleşik Krallık	Kuzey Nijerya	1897	1897	183	0.501	2
Birleşik Krallık	Hindistanlı Müslümanlar	8/1897	4/1898	243.5	0.667	2
Birleşik Krallık	Temne ve Mende Kabileleri (Sierra Leone)	2/1898	5/1895	91.5	0.251	2
ABD	Filipinler	4/2/1899	4/7/1902	1246	3.414	2
Kolombiya	Liberal Parti (Bin Gün Savaşı)	1/9/1899	15/6/1903	1383	3.789	2
Birleşik Krallık	Boerler	11/10/1899	31/5/1902	963	2.638	2
Birleşik Krallık	Somaliland	9/1899	5/3/1905	1998	5.474	2
Çin'deki Yabancı Güçler	Boxer Ayaklanması	17/6/1900	14/8/1900	59	0.162	2

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Bolivya	Acre İsyanı	8/6/1902	3/21/1903	227	0.622	0
Raşidi Devleti	Suudi İsyancılar (Suudi Arabistan'ın Birleşmesi)	Ocak-02	9/23/1932	11209	30.710	0
Osmanlı İmp.	İlinden Ayaklanması / VMRO Üyesi Asiler	2/8/1903	2/11/1903	92	0.252	2
Almanya	Herero (Namibya)	12/1/1904	16/11/1905	674.5	1.848	2
Rusya	Sosyalistler/liberaller (1905 Devrimi)	22/1/1905	1/1/1906	344	0.942	2
Almanya	Maji-Maji (Tanganyika)	Temmuz-05	Haziran-06	335	0.920	2
Rusya	Kutuplar	21/6/1905	25/6/1905	4	0.011	2
Birleşik Krallık	Zulu Krallığı	Mart-06	Temmuz-06	123	0.337	2
İspanya	Fas	Temmuz-09	Ekim-09	92	0.252	2
Meksika	Devrimciler	20/11/1910	2/51/1920	3470	9.507	0
Fransa	Fas	1/7/1911	30/3/1912	273	0.748	2
Çin	Cumhuriyetçi Asiler	11/10/1911	31/12/1911	81	0.222	1
Çin	Tibetli Ayrılıkçılar	1/3/1912	1/4/1913	396	1.085	0
ABD	Meksika (Veracruz işgali)	21/4/1914	23/11/1914	216	0.592	2
Birleşik Krallık	Von Lettow-Vorbeck (Doğu Afrika)	2/11/1914	25/11/1918	1484	4.066	1
ABD/Haiti	Cacos	3/7/1915	14/8/1934	6982	19.129	2
Osmanlı İmp.	Arap İsyanı	5/6/1916	30/10/1918	877	2.403	0
Birleşik Krallık	Paskalya Ayaklanması	24/4/1916	1/5/1916	7	0.019	2
Fransa	Fas	1916	1917	366.5	1.004	2
ABD	Dominik Cumhuriyeti	Mayıs-16	Eylül-24	3045	8.342	1
Rusya	Beyaz Ordu (Rus İçsavaşı)	9/12/1917	18/3/1921	1195	3.274	2
Çin	Tibetliler	7/1/1918	Ağustos-18	222	0.608	0
Rusya	Kafkasya İmamlığı	Ağustos-17	Eylül-25	2953	8.090	2
Rusya	Ukrayna Devrimci Ayaklanma Ordusu	1918	1921	ND	3.000	2
Almanya	İşçi Konseyleri	6/1/1919	Mayıs-19	115	0.315	2

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Birleşik Krallık	Afganistan	19/5/1919	8/8/1919	85	0.233	1
Birleşik Krallık	IRA (İrlanda Bağımsızlık Savaşı)	19/1/1919	6/12/1921	1052	2.882	0
ABD	Anarşistler	1919	1927	ND	8.000	2
Fransa	Suriye	1920	1920	183.5	0.503	1
İtalya	Senusiye Hareketi (Libya)	1/6/1920	1/7/1932	4414.5	12.095	2
Birleşik Krallık	Irak	Haziran-20	1921	382.5	1.048	2
Rusya	Türkistan (İbrahim Bek)	10/11/1921	30/6/1931	3519	9.641	2
İspanya/Fransa	Rif isyancıları	18/7/1921	27/5/1926	1774	4.860	2
Japonya	Militaristler/Ultra Milliyetçi Gizli Dernekler	c.1921	c. 1937	ND	16.000	0
İrlanda	Antlaşma Karşıtı IRA	Nisan-22	Mayıs-23	395	1.082	2
Irak/ Birleşik Krallık	Kürtler	Haziran-22	Temmuz-24	761	2.085	2
Birleşik Krallık	IRA	1923	1969	ND	46.000	2
Almanya	Naziler (Birahane Darbesi)	8/11/1923	11/11/1923	3	0.008	2
Türkiye	Şeyh Sait İsyanı (Kürtler)	1924	1925	ND	1.000	2
Fransa	Dürzi İsyanı (Suriye)	18/7/1925	1/6/1927	684	1.874	2
ABD/Nikaragua	Nikaragua (Sandino)	Temmuz-27	Ocak-33	2011	5.510	2
Çin	Komünistler	1/8/1927	7/7/1937	3628	9.940	1
Romanya	Demir Muhafız	24/6/1927	4/9/1940	4821	13.208	0
Meksika	Cristero Savaşı	Ekim-27	Nisan-29	548	1.501	1
Yugoslavya	Hırvat Milliyetçileri / Ustaşi	Haziran-27	Nisan-41	5053	13.844	0
Birleşik Krallık	Saya San İsyanı (Burma)	Aralık-30	Haziran-32	548.5	1.503	2
Japonya	Çinli Gerillalar	19/9/1931	14/8/1945	5078	13.912	1
Peru	Aprista İsyancıları	7/7/1932	17/7/1932	10	0.027	2
Birleşik Krallık/Hindistan	Peştun (Kuzeybatı Cephesi İsyanı)	1936	1939	ND	3.000	2
Birleşik Krallık	Arap İsyanı (Filistin)	20/4/1936	17/5/1939	1123	3.077	2
SSCB	Finlandiya	30/11/1939	12/3/1940	103	0.282	2
Almanya	Fransız Direnişçiler	23/6/1940	29/8/1944	1528	4.186	1

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Sovyetler Birliği	Çeçenistan	1940	1944	4	0.011	2
Almanya	Sovyet Partizanlar	Temmuz-41	Temmuz-44	1096	3.003	0
Almanya ve İtalya	Yugoslavya (Partizanlar/ Çetnikler)	Mayıs-41	Nisan-45	1431	3.921	0
Japonya	Filipin Direnişi	9/4/1942	15/8/1945	1224	3.353	1
İtalya/Almanya	Arnavutluk Direnişi	Kasım-41	Ekim-44	1065	2.918	0
Japonya	SOE/Malayalılar	15/2/1942	2/9/1945	1295	3.548	1
Almanya	Yunan Direnişi	1/5/1941	Ağustos-44	1188	3.255	0
Japonya (Burma)	Chinditler/OSS/ Burmalılar	18/2/1943	Mayıs-45	804	2.203	1
Almanya	Varşova Gettosu Ayaklanması	19/4/1943	16/5/1943	27	0.074	2
Almanya	İtalyan Direnişi	8/9/1943	2/5/1945	602	1.649	1
Almanya	Varşova Ayaklanması	1/8/1944	2/10/1944	62	0.170	2
Birleşik Krallık	Filistin (Siyonistler)	1/2/1944	14/5/1948	1564	4.285	0
Yunanistan	Komünistler	3/12/1944	16/10/1949	1778	4.871	2
Sovyetler Birliği	Orman Kardeşleri (Baltık Devletleri)	Nisan-05	1956	ND	12.000	2
Sovyetler Birliği	Ukrayna (UPA)	1944	1953	ND	9.000	2
Kolombiya	Liberal ve Komünist Partiler ("La Violencia")	9/15/1945	31/12/1966	4856	13.304	1
Hollanda	Endonezya	10/11/1945	15/10/1946	340	0.932	0
Çin (KMT)	PLA (Komünistler)	Ağustos-45	7/12/1949	1589	4.353	0
Fransa	Vietminh (Hindiçini)	Aralık-46	29/12/1954	2950	8.082	0
Fransa	Madagaskar	29/3/1947	1/12/1948	613	1.679	2
Çin	Tayvanlı Direnişçiler	28/2/1947	21/3/1947	21	0.058	2
Burma	Kaçin ve Karen (KNU)	Ağustos.-48	Sürüyor			3
Birleşik Krallık	MRLA (Malaya)	Şubat-48	31/7/1960	4564	12.504	2
Filipinler	Huklar	1/9/1950	Mayıs-54	1338	3.666	2
Çin	Tibet	Ekim-50	Ağustos-54	1400	3.836	2

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Bolivya	MNR	4/8/1952	11/4/1952	3	0.008	0
Fransa	Tunus	Mart-52	Mart-56	1461	4.003	0
Birleşik Krallık	Mau Mau (Kenya)	20/10/1952	1956	1351.5	3.703	2
Birleşik Krallık	EOKA (Kıbrıs)	2/7/1952	13/8/1959	2598	7.118	1
Küba	26 Temmuz Hareketi (Castro)	26/7/1953	1/1/1959	1985	5.438	0
Endonezya	Darül İslam	20/9/1953	23/11/1953	64	0.175	2
Laos/ABD	Pathet Lao	Nisan-53	2/12/1974	8280	22.685	0
Fransa	FLN (Cezayir)	1/11/1954	1/7/1962	2799	7.668	0
Fransa	Kamerun	1955	1960	1827.5	5.007	0
Hindistan	Naga	Ekim-55	Kasım-75	7336	20.099	2
ABD	Beyaz Irkçılar	1955	1968	ND	13.000	2
Güney Vietnam/ABD	Vietkong/PAVN	26/10/1955	30/4/1975	7126	19.523	0
Sovyetler Birliği	Macaristan	23/10/1956	30/11/1956	38	0.104	2
Çin	Tibet	1/3/1956	22/3/1959	1117	3.060	2
Endonezya	Solcular	15/12/1956	31/12/1960	1478	4.049	2
İspanya	Fas/Sahra İsyancıları (Ifni Savaşı)	Kasım-57	Aralık-57	30	0.082	2
Cezayir/Fransa	OAS	1/5/1958	Mart-63	1765	4.836	2
İspanya	ETA	Temmuz-59	20/10/2011	19104	52.340	2
Ruanda/Belçika	Hutular	Kasım-59	Eylül-61	670	1.836	0
Demokratik Kongo Cum.	Katanga	11/7/1960	15/1/1963	918	2.515	2
Namibya	SWAPO	19/4/1960	21/3/1990	10928	29.940	0
Guatemala	EGP, ORPA, FAR, PGT, URNG	Kasım-60	Aralık-96	13179	36.107	2
Güney Afrika	ANC, PAC, Azapo	16/12/1961	1/8/1990	10455	28.644	0
Venezuella	Devrimci Sol Hareket, FALN	Nisan-60	Aralık-63	1339	3.668	2
Etiyopya	Eritreli Ayrılıkçılar	1/9/1961	24/5/1993	11588	31.748	0
Irak	Kürtler	16/9/1961	22/11/1963	798	2.186	2

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Nikaragua	Sandinistalar	Temmuz-61	7/19/1979	6592	18.060	0
Portekiz	Angola	3/2/1961	11/11/1975	5394	14.778	0
Cezayir	CNDR/FFS (Kabiliye)	Eylül-63	Nisan-65	550	1.507	2
Umman/ Birleşik Krallık	Dhofar	1962	1983	ND	21.000	2
Portekiz	Gine Bissau	Aralık-62	Aralık-74	4384	12.011	0
Portekiz	Mozambik	Haziran-62	25/6/1975	4772	13.074	0
Yemen	Yemenli Cumhuriyetçiler (Kuzey Yemen İçsavaşı)	15/11/1962	3/9/1969	2485	6.808	0
Kanada	Quebec Özgürlük Cephesi	Mart-63	Ocak-71	2863	7.844	2
Uruguay	Tupamarolar	31/7/1963	Haziran-73	3593	9.844	2
Sudan	Anya Nya	1/10/1963	28/2/1972	3073	8.419	1
Birleşik Krallık/ Malaya	Borneo	Ocak-63	Ağustos-66	1308	3.584	2
Kolombiya	FARC, ELN, EPL, M-19	1963	Sürüyor			3
Birleşik Krallık	FLOSY/NLF (Aden)	Aralık-63	30/11/1967	1460	4.000	0
Kenya	NFDLM (Shifta Savaşı)	Aralık-63	31/1/1968	1522	4.170	2
Demokratik Kongo Cum.	Doğu Kongo (Orientale,Nord-Kivu, Sud-Kivu, Katanga)	1/9/1964	5/11/1967	1160	3.178	2
Rodezya	ZANU-PF (Çalı Savaşı)	Temmuz-64	Aralık-79	5631	15.427	0
Peru	Devrimci Sol Hareket	9/6/1965	23/10/1965	136	0.373	2
Tayland	Komünist Parti	Kasım-65	Ocak-83	6270	17.178	2
İsrail	FKÖ	1965	Sürüyor			3
Çad	FROLINAT	Kasım-65	Ağustos-79	5041	13.811	0
Şili	MIR	1965	Sürüyor			3
Dominik Cum.	Anayasacılar	24/4/1965	3/6/1966	405	1.110	2
İran	Halkın Mücahitleri	1965	Sürüyor			3
Hindistan	Mizo Ulusal Cephesi	1966	Sürüyor			3
Kuzey İrlanda	Ulster Gönüllü Gücü/ Kralcılar Gönüllü Gücü	Mayıs-66	Mayıs-07	14975	41.027	1

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Nijerya	Biafra	6/7/1967	12/1/1970	921	2.523	2
Hindistan	Naxalitler	1967	Sürüyor			3
Kamboçya	Kızıl Kmerler	Ocak-68	16/4/1975	2662	7.293	0
Brezilya	ALN, VPR	Şubat-68	Eylül-71	1308	3.584	2
Filipinler	MNLF	18/3/1968	2/9/1996	10395	28.479	2
İsrail	FHKC Genel Komutanlık	1968	Sürüyor			3
ABD	Hava Tahmincileri	20/6/1969	Kasım-77	3056	8.373	2
Birleşik Krallık	Geçici IRA	Aralık-69	Temmuz-97	10074	27.600	2
Filipinler	Filipinler Komünist Partisi/ Yeni Halkın Ordusu	1969	Sürüyor			3
Japonya	Japon Kızıl Ordusu	29/8/1969	14/4/2000	11186	30.647	2
Almanya	Kızıl Ordu Fraksiyonu (Baader-Meinhof)	5/6/1970	Mart-98	10131	27.756	2
İtalya	Kızıl Tugaylar	Ağustos-70	Aralık-88	6697	18.348	2
Ürdün	FKÖ	17/9/1970	24/9/1970	8	0.022	2
Pakistan	Bangladeş	26/3/1971	17/12/1971	266	0.729	0
Sri Lanka	JVP	5/4/1971	9/6/1971	65	0.178	2
Burundi	Hutu İsyancıları	29/4/1972	31/7/1972	93	0.255	2
Pakistan	Beluci Ayrılıkçılar	1973	Sürüyor			3
Mısır	Cemaati İslamiye	1973	Sürüyor			3
ABD	Simbiyonez Kurtuluş Ordusu	Mart-73	18/9/1975	931	2.551	2
Bangladeş	Bangladeş-Shanti Bahini	7/1/1973	2/12/1997	9095	24.918	1
Etiyopya	Anti-Derg Milisler	Kasım-74	Mayıs-91	6025	16.507	0
İsrail/Ürdün	Ebu Nidal Örgütü	1974	Sürüyor			3
Endonezya	Fretilin	11/9/1974	30/8/1999	9119	24.984	1
Angola	UNITA	9/8/1975	2/8/2002	9855	27.000	2
Lübnan	Sünni, Şii ve Hıristiyan Milisler (İçsavaş)	13/4/1975	13/10/1990	5662	15.512	1
Angola	Cabinda Eyaleti	1975	Sürüyor			3

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Endonezya	Doğu Timor	29/11/1975	30/8/1999	8675	23.767	0
Yunanistan	Devrimci 17 Kasım Örgütü	23/12/1975	5/9/2002	9753	26.721	2
Fas	Polisario Gerillaları	27/2/1976	Eylül-91	5665	15,521	2
Endonezya	GAM (Açe)	4/12/1976	Ocak-05	10255	28.096	2
Arjantin	FAR, ERP/MTP ("Kirli Savaş")	25/3/1976	16/7/1982	2304	6.312	1
Mozambik	RENAMO	Aralık-76	4/10/1992	5786	15.852	2
Suriye	Müslüman Kardeşler	Temmuz-76	28/2/1982	2068	5.666	2
Demokratik Kongo Cum.	FLNC	8/3/1977	31/5/1977	84	0.230	2
Filipinler	MILF (Moro İslami Kurtuluş Cephesi)	1977	Sürüyor			3
Türkiye	DHKP-C	1978	Sürüyor			3
Kamboçya	FUNCINPEC, KPNLAF	Mart-79	Mayıs-93	5175	14.178	1
İran	İran Kürdistan Demokrat Partisi	1979	Sürüyor			3
Fransa	Doğrudan Eylem (Action Directe)	Mayıs-79	21/2/1987	2853	7.816	2
Irak	Kürt Peşmergeler	1/10/1980	6/9/1988	2897	7.937	2
Nijerya	Maitatsine Mezhebi (Kano)	Nisan-80	Nisan-85	1826	5.003	2
Peru	Aydınlık Yol, MRTA	1980	Sürüyor			3
Sovyetler Birliği	Afganistan	Ocak-80	15/2/1989	3333	9.132	
El Salvador	FMLN	10/10/1980	Ocak-92	4100	11.233	2
Somali	Anti-Barre Kabileler (SSDF, SNM, Isaaqlar)	Temmuz-80	29/1/1991	3864	10.586	0
Nikaragua	Kontralar	Ağustos-81	Nisan-90	3165	8.671	1
Uganda	NRA	Ocak-81	19/1/1986	1844	5.052	0
İsrail	Hizbullah (Güney Lübnan)	4/6/1982	25/5/2000	6565	17.986	0
Senegal	MFDC	Aralık-82	Aralık-04	8036	22.016	2
Portekiz	25 Nisan Halkın Günü Örgütü	6/12/1983	24/9/1984	293	0.803	2
Sri Lanka	Tamil Kaplanları	Temmuz-83	Mayıs-09	9436	25.852	2
Sudan	SPLM	Ağustos-83	Ocak-05	7824	21.436	0

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Türkiye	PKK	1983	Sürüyor			3
Hindistan	Sihler	1984	Sürüyor			3
Japonya	Aum Shinrikyo	1984	Sürüyor			3
Güney Yemen	İçsavaş	13/1/1986	24/1/1986	11	0.030	2
Uganda/DKC/Sudan	Tanrının Direnişi Ordusu	1986	Sürüyor			3
Uganda	ADF/NALU	1986	2000	ND	14.000	2
Uganda	UPA/UFM	1986	1993	ND	7.000	2
İsrail	Hamas	1987	Sürüyor			3
İsrail	İntifada	Aralık-87	13/9/1993	2113	5.789	1
ABD/Müttefikleri	El Kaide	1988	Sürüyor			3
Burundi	Hutu Asiler	18/8/1988	22/8/1988	4	0.011	2
Hindistan	Keşmirli Ayrılıkçılar	1989	Sürüyor			3
Papua Yeni Gine	Bougainville Devrimci Ordusu	Aralık-88	Nisan98	3408	9.337	0
Hindistan	Leşkeri Tayyibe	1989	Sürüyor			3
Pakistan/Keşmir	Hareketül Mücahidin	1989	Sürüyor			3
Mali	Tuareg Direnişçileri	Haziran-90	Temmuz95	1856	5.085	1
ABD	Panama (Adil Dava Operasyonu)	20/12/1989	24/12/1989	4	0.011	2
Afganistan (Necibullah)	Mücahidin	19/2/1989	15/4/1992	1151	3.153	0
Liberya	NPFL	24/12/1989	22/11/1996	2525	6.918	1
Moldova	Dinyester Ayrılıkçıları	Eylül-90	21/7/1992	689	1.888	0
Ruanda	RPF	10/1/90	7/18/94	1386	3.797	0
İsrail	Kahane Chai	1990	Sürüyor			3
Fas	Fas İslami Muharip Grubu	1990	Sürüyor			3
Hırvatistan	Krayina Sırp Cumhuriyeti	Nisan-90	Ağustos-95	1948	5.337	2
Cibuti	FRUD (Afarlı direnişçiler)	Ağustos-91	12/5/2001	3572	9.786	1
Irak	Şiiler ve Kürtler	1/3/1991	31/3/1991	30	0.082	2

NİZAMİ GÜÇLER	DİRENİŞÇİLER	BAŞLANGIÇ	SON	SÜRE(gün)	SÜRE(yıl)	SONUÇ
Özbekistan	Özbekistan İslami Hareketi	1991	Sürüyor			3
Filipinler	Ebu Seyyaf	1991	Sürüyor			3
Sierra Leone	RUF, AFRC	Mart-91	Ocak-02	3959	10.847	2
Somali	Muhtelif Gruplar	1991	Sürüyor			3
Yugoslavya	Sloven Milliyetçiler/ Ayrılıkçılar	27/6/1991	5/7/1991	10	0.027	0
Nijerya	Nijer Deltası İsyancıları	1991	Sürüyor			3
Lübnan	Asbat el Ensar	1991	Sürüyor			3
ABD	Yurtsever Hareketi	Ağustos-92	Mayıs-01	3195	8.753	2
Cezayir	MIA/FIS/AIS, GIA	Ocak-92	Şubat-02	3684	10.093	2
Azerbaycan	Dağlık Karabağ	Şubat-88	16/5/1994	2296	6.290	1
Bosna	Sırp Cumhuriyeti	6/6/1992	31/12/1994	938	2.570	1
Gürcistan	Abhaz Ayrılıkçılar	14/8/1992	1/27/1993	474	1.299	0
Tacikistan	UTO	Mayıs-92	27/6/1997	1883	5.159	2
Bangladeş	Hareketül Cihadi İslami	1992	Sürüyor			3
Burundi	İçsavaş	Ekim-93	12/4/2005	4211	11.537	0
Endonezya	Cemaati İslamiye	1993	Sürüyor			3
Meksika	EZLN	1994	Sürüyor			3
Afganistan	Taliban	Ağustos-94	27/9/1996	788	2.159	0
Orta Afrika Cum.	MLPC	1994	1997	ND	3.000	2
Afganistan	Kuzey İttifakı	Kasım-96	Aralık-01	1856	5.085	0
Çad	MDD, FNT, CSNDP, FARF	15/10/1991	Mayıs-98	2390	6.548	1
Rusya	Çeçenistan	11/12/1994	31/8/1996	629	1.723	0
Ruanda	Interahamwe	18/7/1994	Sürüyor			3
Yemen	Güney Yemen	21/2/1994	7/7/1994	136	0.373	1
İrlanda	Devam eden IRA	1994	Sürüyor			3

VERİTABANI ÖZETİ

ÇÖZÜME KAVUŞAN DİRENİŞLER	
Direnişçilerin Zaferi	96 (%25,20)
Yenişmezlik/Uzlaşma	42 (%11,02)
Devlet Güçlerinin Zaferi	243 (%63,78)Mali

SÜRMEKTE OLAN 61 ÇATIŞMAYI DEVLET GÜÇLERİNİN KAZANDIĞI VARSAYIMI	
Direnişçilerin Zaferi	96 (%21,72)
Yenişmezlik/Uzlaşma	42 (%9,50)
Devlet Güçlerinin Zaferi	304 (%68,78)

DÖNEM OLARAK	DİRENİŞÇİ ZAFERİ	YENİŞMEZLİK	D. GÜÇLERİ ZAFERİ
1945 öncesi	50 (%20,49)	21 (%8,61)	173 (%70,90)
1945 sonrası (çözülmüş)	46 (%39,60)	21 (%15,33)	70 (%51,09)

SÜRE (ÇÖZÜLMÜŞ) (YIL)	
Ortalama Süre 1945 öncesi	5,489
Ortalama Süre 1945 sonrası	9,677
Ortalama Süre (genel)	6,97

DİRENİŞ SÜRESİNE GÖRE	TOP. ÇÖZÜLEN	D.GÜÇLERİ ZAFERİ	YENİŞMEZLİK	DİR.ZAFERİ
Direnişler <10 Yıl	293	196 (%66,89)	34 (%11,60)	63(%21,50)
Direnişler >20 Yıl	32	21 (%65,63)	3 (%9,38)	8 (%25,00)

TEŞEKKÜRLER

Bu kitap Dış İlişkiler Konseyi adına yazılmış bir kitaptır. 2006'dan 2012'ye kadar bu kitabı hazırlamak için çalıştığım altı yıl boyunca Dış İlişkiler Konseyi Ulusal Güvenlik Araştırmaları Bölümü'nde Jeane J. Kirkpatrick akademisyeni olmak gibi paha biçilmez bir fırsat yakaladım. Aksi takdirde bu eseri yazmak olanaksızdı. Konsey Başkanı Richard Haass ve iki araştırma direktörü James Lindsay ile Gary Samore gerek bana gerek çalışmama her zaman azami desteği verdiler. Onlara ve Konsey'deki çalışma arkadaşlarıma (özellikle Amy Baker, Janine Hill ve bölümün diğer üyelerine; Ulusal Programlar Başkan Yardımcısı Irina Farkianos'a, editoryal direktör Patricia Dorff'a) sonsuz minnettarım. Ayrıca Konsey'in seçkin üye kadrosuna ciddi yazı ve analiz üretimi sağlayan sıcak bir atmosfer oluşturdukları için teşekkür ederim. Özellikle cephe hattındaki hizmetleri arasında Konsey'de bir yıl geçiren silah arkadaşlarımdan çok şey öğrendim. 1920'lerden beri Amerikan dış politikasının geliştirilmesine önemli ve kalıcı bir katkı yapan canlı entelektüel bir topluluk olarak Konsey'in küçük bir parçası olmaktan onur duyuyorum.[1]

Konsey'de bulunmanın faydalarından biri araştırma ekibiyle birlikte çalışmaktır ve ben de bu kitap için çaba harcadığım sırada bana yardım eden birinci sınıf bu gençlerden –Sarah Eskries-Winkler, Michael Scavelli, Rick Bennet ve Seth Myers– çok büyük yardım gördüm. Ben araştırma ve yazmayla uğraşırken onlar kitapları bulmakla, lojistik düzenlemeler yapmakla, bütçe hazırlamakla ve binlerce başka görevi yerine getirmekle bana yardım ettiler. Rick ve Seth özellikle *Görünmez Ordular* veritabanının derlenmesinde yardımcı olarak önemli bir rol oynadılar.

Ayrıca sağladıkları mali, entelektüel ve moral destekle Konsey'deki çalışmamı olanaklı hale getiren birtakım cömert şahıslara minnettarım. Bunların arasında Roger Hertog ve Hertog Vakfı; Robert Rosenkranz, Alexandra Munroe, Dana Wolfe ve Rosenkranz Vakfı; Heather Higgins ve Randolph Vakfı; Marin Strmecki, Nadia Schadlow ve Smith Richardson Vakfı; Dianne J. Sehler ve Bradley Vakfı; Steven Winch ve ayrıca isminin açıklanmasını istemeyen başka kişiler var. İsrail'e bir araştırma gezisi yapmam gerektiğinde özellikle Roger Hertog üst düzey ilişkilerini

paylaşarak bana büyük yardımda bulundu. İsrail'de Shalem Merkezi'nin başkanı Daniel Polisar ve asistanı Jordana Barkats, ülkenin güvenlik oluşumunun temel isimleriyle röportaj ayarlamak için olağanüstü çaba harcadılar. İngiliz arşivlerinde araştırma yaptığım sırada Robert Rosenkranz ve Alexandra Munroe, Londra'daki evlerinde kalmama izin vererek olağanüstü bir cömertlik sergilediler.

Birçok arkadaşım ve meslektaşım vakitlerini ayırıp taslağı kısmen veya tamamen okudular. Barry Strauss, Robert Utley, Peter Mansoor, Arthur Waldron, Reuel Gerecht, Rufus Phillips, Rick Bennet ve özellikle kritik eleştirilerini dikkate aldığım Mallory Factor'a teşekkür ederim. Ayrıca veritabanına verdikleri geribildirim için Steve Biddle ile Jeff Friedman'a ve Konsey'in talebi üzerine taslağa detaylı bir eleştiri sunan ismi saklı iki değerlendirmeciye minnettarım.

"Savaş alanı gezileri" yapmak ve üst düzey asker-sivil yetkililerle görüşmek üzere dokuz yıl boyunca (2003-12) Afganistan ve Irak'a bir düzineden fazla seyahat yaptım. Elde ettiğim bilgiler sadece bu kitapta Irak ve Afganistan konusunu ele almama katkı yapmakla kalmayıp aynı zamanda genel olarak düşük yoğunluklu çatışmalar hakkındaki görüşlerimi şekillendirdi. Bu seyahatleri yapmamı sağlayan üst düzey komutanlara, özellikle David Petraeus'a, Ray Odierno'ya, Stanley McChrystal ve John Allen'e minnettarım. Astları da aynı şekilde bana yakın ilgi ve anlayış gösterdiler; savaş bölgelerindeki askeri yemekhanelerde ve hareket halindeki zırhlı cihazların içinde kontrgerilla taktikleri üzerine yaptığımız çok ilginç tartışmalar hâlâ hatırımdadır. Ayrıca bana Filipinler ve Kolombiya'da ev sahipliği yapan Özel Harekât Kuvvetleri'ne, İsrail Hizbullah ve Hamas ile savaşta olduğu sırada bu ülkeye Amerikan güvenlik analizcilerinin yaptığı iki geziye beni de dahil eden Amerikan Yahudi Komitesi'ne, Lübnan'a harika bir gezi ayarlayan Lee Smith'e teşekkür ederim.

Araştırmalarım sırasında ziyaret ettiğim bütün kurumların kütüphane ve arşiv görevlilerine teşekkürü borç biliyorum; hepsi su götürmez biçimde profesyonel, yardımcı ve son derece bilgiliydiler. Babasının evinin kapılarını bana açarak belgelerini incelememi sağlayan Mareşal Templer'in oğlu Miles Templer'e özel bir teşekkür borçluyum. Konsey'deki kütüphane görevlileri diğer kurumlardan kitap ödünç almama ayrıca yardım ettiler ve benim anlamsız derecede uzun istek listeme asla itiraz etmediler.

Temsilcilerim ve dostlarım Glen Hartley ile Lynn Chu her zaman olduğu gibi tavsiye ve paha biçilmez destek kaynağıydılar. Robert Weil ile ve bütün W.W. Norton ekibiyle, özellikle asistanları Phil Marino ve William Menaker ile çalışmak zevkti. Bob taslakları titiz bir şekilde kurşunkalemle işaretlemeye hâlâ inanan eski kafalı bir editördür; onun kusurları fark eden gözünden, gerek işin başlarında henüz doğru anlatım yaklaşımını bulmak için çabalarken, gerek sürecin sonunda ne-

redeyse tamamlanmış taslağı gözden geçirmem gerektiği sırada çok yararlandım. Hiç daha iyi bir editörle çalışmadım ve bundan sonra da çalışacağımdan kuşkuluyum. Kitaptaki güzel haritaları David Lindroth çizdi, Seth Myers desenleri sağladı.

Son olarak sevdiklerime –özellikle bu eseri ithaf ettiğim çocuklarıma– evden uzakta geçirdiğim uzun süreli yokluklarıma ve kitap üzerinde çalışırken dikkatimi genellikle işe vermeme katlandıkları için hatırı sayılır bir teşekkür borçluyum.

NOTLAR

ÖZDEYİŞLER

1 Miot de Mélito, *Memoirs*, 557. Kont, bir müddet İspanya kralı olan Napolyon'un kardeşi Joseph Bonaparte'ın hizmetindeki bir saray mensubuydu.
2 Trinquier, *Modern Warfare*, 74. Trinquier, Fransız Hindiçini ve Cezayir savaşlarında yer almış eski bir askerdi.

GİRİŞ

1 *Guardian*, 23 Ekim 2010.
2 Brunais'in devriyesi: yazarın kişisel gözlemlerine dayanmaktadır.
3 Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'ne göre 2010'da dünyada 161 çatışma çıkmıştı. Bunların hemen hepsi düşük yoğunluklu taktikleri içeren içsavaşlardı. Aynı veritabanındaki listede devlet dışı 363 silahlı grup bulunmaktadır.
4 Weinstein, *Rebellion*, 5.
5 Gerilla savaşı tarihi hakkındaki kitaplar için: Bkz. Asprey, *Shadows*; Laqueur, *Guerilla Warfare*; Ellis, *Barrel*; Polk, *Violent Politics*; Arnold, *Jungle*; O'Neil, *Insurgency*. Terörizm tarihi için: Burleigh, Blood; Carr, *Infernal Machine*; Carr, *Lessons*; Bowden, *Terror*; Laqueur, *Terrorism*.
6 Laqueur, *Terrorism*, 6. Tanımlamalar için ayrıca Hoffman, *Terrorism*; Kalyvas, *Logic*; Chaliand, *Terrorism*; Cronin, *Ends*; Richardson, *Terrorists*; Bowden, *Terror*; O'Neill, Insurgency adlı kitaplara başvurdum.
7 Burke, *Select Works*, 315.
8 Crossman, "Ethics."
9 Heer, *Extermination*, 112-13.
10 Osanka, *Guerilla Warfare*, xvi.

BİRİNCİ KİTAP

KAPIDAKİ BARBARLAR

1 Yahudi savaşındaki olayları modern tarihlere çevirme konusundaki bir girişim için, bkz. Levick, *Vespasian*, 40-42.

2 Roma ordusu hakkındaki kitaplar: Goldsworthy, *Roman Warfare*; Hackett, *Warfare*; Heather, *Fall*; Campbell, *Roman Army*.

3 Pusuya düşürme hakkındaki kitaplar: Josephus, *War, Complete Works* içinde; Suetonius, *Twelve Caesars*, 284; Gichon, "Campaign"; Goodman, *Rome*, 9-10.

4 İsyanın sonu hakkındaki kitaplar: Josephus, *War*; Suetonius, *Twelve Caesars*; Tacitus, *Histories*; Cassius Dio, *Roman History*; Goodman, *Rome*; Price, *Under Siege*; Levick, *Vespasian*.

5 Hanson, *No Other*, 94.

6 Thucydides, *Peloponnesian*, 3.82-83.

7 a.g.e., 3:94-98, 250-53.

8 Alexandre Orta Asya'da: Bu konudaki en iyi anlatım Holt'un *Land of Bones* adlı eseridir. Ayrıca bkz. Arrian, *Campaigns*; Curtius, *History*; Diodorus, *Historical Library*; Plutarch, *Lives*; Green, *Alexander*; Fuller, *Generalship*; Stein, *Alexander's Track*; Worthington, *Alexander*.

9 Makabiler: Josephus, *Jewish Antiquities*, *Complete Works* içinde 1 ve 2 Makabiler; Hayes, *Jewish People*; Bright, *Israel*; Shanks, *Ancient Israel*; Hearn, *Maccabees*; Scolnic, *Brother's Blood*.

10 Diyaspora İsyanı: Cassius Dio, *Roman History*, 68.32; Eusebius, *Ecclesiastical History*, 4.2; Bloom, *Revolts*. Bar Kohba isyanı: Cassius Dio, *Roman History*, 69.12-13; Yadin, *Bar-Kokhba*; Hayes, *Jewish People*, 211-15; Goodman, *Rome*, 464-69; Isaac, *Limits*, 84; Bloom, *Revolts*.

11 Davut: I Samuel 16-31; Josephus, *Jewish Antiquities*, 6.12-13; Bright, *History of Israel*, 193-95; Shanks, *Ancient Israel*, 85-98; McKenzie, *King David*, 70-110; Gabriel, *Military History*, 234-35.

12 LeBlanc, *Constant Battles*, 128-56; Gat, *War*, 157; O'Connell, *Of Arms*, 26-33.

13 Spalinger, *Ancient Egypt*, 36 (ordunun büyüklüğü), 83-100; Hackett, *Warfare*, 29-32; Ferrill, *Originst*, 54-57.

14 Tatersall, *Beginnings*, 91.

15 Diamond, "Vengeance."

16 Edwards, *West Indies*, 1.527 ("korkakça")

17 Malone, *Skulking*, 24.
18 Keegan, *Warfare*, 9.
19 Underhill, *Newes*, 36.
20 Keeley, *War before*, 65.
21 a.g.e., 195, 93.
22 Ferrill, *Origins*, 23-24; Keeley, *War before*, 37; Guilaine, *Origins*, 67-72.
23 Mann, *1491*, 43.
24 Sargon: Hamblin, *Warfare*; Yadin, *Art*; Liverani; *Akkad*; Sasson, *Civilizations*, c.2; Frayne, *Royal Inscriptions*; Westenholz, *Legends*; Lewis, *Legend*; Meador, *Inanna*; Hallo, *Exaltation*; Snell, *Near East*; Bradford, *Arrow*.
25 Hamblin, *Warfare*.
26 Xenophon, *Cyropaedia*, 1.1.5.2.
27 Herodotus, *Histories*, 1.201-16; Farrokh, *Shadows*, 48-49.
28 Herodotus, *Histories*, 4.64-65; Hildinger, *Warriors*, 5-14; Barfield, *Frontier*, 20-28; Grousset, *Empires*, 6-15; Sinor, *Cambridge History*, 97-110.
29 Herodotus, *Histories*, 4.120.
30 a.g.e., 4.126-27.
31 Ferrill, *Origins*, 69; Saggs, *Assyria*, 262.
32 Herodotus, *Histories*, 1.95. Ayrıca bkz. Hackett, *Warfare*, 36-53; Saggs, *Assyria*; Holland, *Persian Fire*, 1-7; Bradford, *With Arrow*, 41-49.
33 Strauss, *Spartacus*; Shaw, *Spartacus*.
34 Tacitus, *Histories*, 1.62. Florus, *Epitome*, 2.30.
35 Polybius, *Histories*, 10.15.4.
36 Price, *Under Siege*, 175.
37 Tacitus, *Agricola*, 81.
38 Vetilius'un ölümü: Appian, *Wars*, 63.226. Platius'un kayıpları: 64.270. "Çeviklik": 62.263. Viriathus'un ölümü: 74.311-14; Richardson, *Romans in Spain*, 65.
39 "Yürüyüş": Josephus, *War*, 5.9.1. "Yalvarma": 5.9.3.
40 Richardson, *Herod*; Perowne, *Herod*; Hanson, *Ancient Strategy*, 175-76.
41 Scheidel, *Economic History*, 45-49.
42 Goodman, *Rome*, 397.
43 Josephus, *War*, 2.12.1; Goodman, *Rome*, 386.
44 Josephus, *War*, 6.6.2.
45 Madden, *Empires*.
46 Tabachnick, *Enduring Empire,* 129.
47 Madden, *Empires*, 178.
48 Gibbon, *Decline*, 1.1.

49 Goldsworthy, *Rome Fell*, 16.
50 Gibbon, *Decline*, 1.170.
51 Mitchell, *Later Roman Empire*, xiv: "Tarih çalışmaları 1960'lardan itibaren geç dönem Roma İmparatorluğu konusundaki algılarımızı köklü biçimde değiştirdi ve Gibbon tarafından oluşturulan gerileme ve düşüş öğretisinin yerini büyük ölçüde aldı." Ayrıca bkz. Heather, *Fall*, 141; Jones, *Later Roman Empire*, 1027. Goldsworthy, *Rome Fell*, 11-25'te tarihsel sarkacın "gerileme ve düşüşe" doğru geri geldiğini belirtir.
52 Goldsworthy, *Rome Fell*, 258.
53 "Gerilla tarzı": Ellis, *Barrel*, 39.
54 Ammianus, *History*, 31.2.1-12; Jordanes, *Origins*, 36.188; Priscus, "Court"; Schaff, *Select Library*, 6.130, 161; Thompson, *Huns*; Man, *Attila*; Howarth, *Attila*; Matyszak, *Enemies*, 270-81; Hildinger, *Warriors*, 57-74; Kennedy, *Mongols*, 28-30; Mitchell, *Later Roman Empire*, 197-202; Goldsworthy, *Rome Fell*, 22, 314-35.
55 Heather, *Fall*, 346.
56 a.g.e., 446-47.
57 Goldsworthy, *Rome Fell*, 415.
58 Keegan, *Warfare*, 387.
59 Hanson, *Carnage*.
60 Keegan, *Warfare*, 221.
61 Sawyer, *Seven Classics*, 158, 161.
62 a.g.e., 265-267.
63 a.g.e., 10-11; Peers, *Soldiers*, 36; Graff, *Military History*, 29-31.
64 Graff, *Military History*, 13-14.
65 Cosmo, *Ancient China*, 210-15; Barfield, *Perilous Frontier*, 54.
66 Lewis, *Chinese Empires* (Pazar:83); Loewe, *Everyday Life*; Chang, *Rise* (50 milyon: 1.177; 500.000: 1.85); Hardy, *Establishment* (120.000 mandarin: 101).
67 Sinor, *Cambridge History*, 1-18; Soucek, *Inner Asia*, xi-xii.
68 Graff, *Military History*, 57.
69 Sima, *Records*, 2.196.
70 a.g.e., 129-30. "Kemerler": 145.
71 Barfield, *Perilous Frontier*, 49; Kierman, *Chinese Ways*, 81. Chang, *Rise*, 1.158'de 3,5 milyon rakamını verir.
72 Cosmo, *Ancient China*, 203.
73 Sima, *Records*, 2.129.
74 Sima, *Records*, 1.78-79, 2.138-39 ("hediyeler": 138); Barfield, *Frontier*, 35-36; Cosmo, *Ancient China*, 191-92; Sinor, *Cambridge History*, 121-22.

75 Sima, *Records*, 2.139; Barfield, *Frontier*, 45-48; Cosmo, *Ancient China*, 192-94; Lewis, *Chinese Empires*, 132-33; Graff, *Military History*, 64; Chang, *Rise*, 1.145; Sinor, *Cambridge History*, 122-25; Yu, *Trade*, 40-51.
76 Barfield, *Frontier*,51; Yu, *Trade*, 36-37.
77 Sima, *Records*, 2.149.
78 a.g.e., 194.
79 Cosmo, *Ancient China*, 213.
80 Chang, *Rise*, 1.129.
81 Wu: Chang, *Rise*, 1.89-96, 1.145 ("intikam"); Pan Ku, *History*, 2.27.
82 Sima, *Records*, 2.67, 247-51; Perdue, *Marches West*, 35; Cosmo, *Ancient China*, 232.
83 Cosmo, *Ancient China*, 203-4; Lewis, *Chinese Empires*, 139.
84 700.000: Chang, *Rise*, 1.86.
85 Lewis, *Chinese Empires*, 138.
86 Goldsworthy, *Roman Warfare*, 105-9; Hackett, *Warfare*, 165-67, 170-73; Holland, *Rubicon*, 161-62; Mackay, *Ancient Rome*, 98, 125-26.
87 "Sıkıntı," "tükenme": Sima, *Records*, 2.64-65. "Posttan yapılan para": 2.69. Gelirler: Barfield, *Frontier*, 57.
88 Chang, *Rise*, 1.2, 155, 224.
89 Barfield, *Frontier*, 58-63; Graff, *Military History*, 65.
90 Wright, "Equation Revisited," adlı eserinde, "bu bulgunun genel olarak ağır basması, iki grup arasında kuvvetli bir bağ olduğunu göstermez," sonucuna varmıştır.
91 Perdue, *China Marches West*, 282-87; Lorge, *War*, 164-66; Barfield, *Frontier*, 293-94; Graff, *Military History*, 127-29.
92 Waldron, *Great Wall*.
93 May, *Mongol*, 21.
94 Graff, *Military History*, 67.
95 Kennedy, *Mongols*, 16-21.
96 Uyar, *Ottomans*; Crowley, 1453.
97 "Kayıp": Uyar, *Ottomans*, 5.
98 Parker, *Illustrated History*, 84-87; Prestwich, *Edward I*, 44.
99 "Yakma": Barber, *Black Prince*, 50. "Gelir": 52.
100 John, *Chronicles*, 334.
101 Scott, *Robert*, 4.
102 Barrow, *Robert*, 88.
103 Murray, *Rob Roy*, 39.
104 *Chronicle of Lanercost*, 175-76; John, *Chronicle*, 2.332; Bower, *History*, 194-95; Fisher, *Wallace*, 226-53; Mackay, *Wallace*, 245-68 ("yarı yaşama": 265).

105 Barbour, *The Bruce*, 81, 103, 107, 109, 160; John, *Chronicles*, 335; Bain, *Calendar*, 2.474, 2.483, 2.495; Bower, *History*, 199; Scott, *Robert*, 4; Barrow, *Robert*, 221; Barron, *Scottish War*, 260-94; McNamee, *Robert*, 112-36.
106 John, *Chronicle*, 333.
107 Barbour, *The Bruce*, 171; Scott, *Robert*, 139; Sadler, *Border Fury*, 117-18.
108 *Chronicle of Lanercost*, 207.
109 Froissart, *Chronicles*, 47. Ayrıca bkz. *Chronicle of Lanercost*, 194-95; John, *Chronicles*, 341-42; Barrow, *Robert*, 305-19.
110 Scott, *Robert*, 193; McNamee, *Robert*, 217.
111 Campbell, *Black Death*, 49.
112 Barbour, *The Bruce*, 318.
113 Hobsbawm, *Bandits*, 20-21.
114 Schiller, *Thirty Years' War*, 109.
115 Maurice [Mavrikios], *Strategikon*, 96, 116, 119.

İKİNCİ KİTAP

YA ÖZGÜRLÜK YA ÖLÜM

1 Boot, *War Made New*, 3.bl.; Childs, *Warfare*, 89; Weigley, *Battles*, 46-58; Duffy, *Military*.
2 Ewald, *Treatise*, 13; Zimmerman, *Popular History*, 1567.
3 Russell, "Redcoats," 631.
4 Duffy, *Military Experience*, 268.
5 Rogers, *Journals*, 9, 44, 80, 82-86, 139-44; Brumwell, *Devil*, 101; Ross, *Run*, 2; Cuneo, *Rogers*, 60.
6 Grandmaison, *Petite guerre*, 6, 8. Ewald, *Treatise*, 64.
7 Adams, "Too Dumb"; Spring, *With Zeal*, 254.
8 Anderson, *Crucible*, 288'de, New England'da askerlik çağındaki erkeklerin yüzde 40 ila 60'ının Fransız ve Kızılderili Savaşlarına katıldığını tahmin etmektedir.
9 Peckham, *Sources*, 1.129; Percy, *Letters*, 50-54; "Intercepted Letters", 224-226; Mackenzie, *Diary*, 1.20-21; Evelyn, *Memoir*, 53-54; Gage, *Correspondence*, 1.396-99; Balderston, *Lost War*, 29-30; Hudson, *Lexington*, Ek 528, 541; Stiles, *Literary Diary*, 1.551-52; Barker, *British in Boston*, 31-38; Revere, *Accounts*; Heath, *Memoirs*, 1; Emerson, *Diaries*, 72; Lister, *Concord Fight*; Sutherland, *Late News*; Willard, *Letters*, 76-95. İkinci ağızdan anlatımlar için bkz. Fischer, *Revere's Ride*, 184-266 (1744 saldırısı: 44-45; Gage'in karısı:

386-87; "Kadrolu askerlerin gelişi": 109; "Kızılderili tarzı": 247); Smith, *West Cambridge*; Birnbaum, *Red Dawn*, 142-94; Galvin, *Minute Men*; Tourtellot, *Lexington*; Ferling, *Miracle*, 29-33; Middlekauff, *Glorious*, 270-81.

10 Emerson, "Concord Hymn": http://www.bartleby.com/102/43.html.

11 "Kirli": WP/RW: 1.336. "Aptallık": 1.372. "Tam itaat": 1.90. "Eksik kadro": 6.396. Ayrıca bkz. Ferling, *Miracle*, 75-78, 208; Kwasny, *Partisan War*, xi.

12 AP, 3.185.

13 Lee: *Lee Papers*, 2.383-89. Shy, *Numerous*,127.

14 Kwasny, *Partisan War*, 330-31.

15 Mitnick, *New Jersey*, 15. Mellick, *Old Farm*, 322-28; Stryker, *Documents*, 1.245-47; Fischer, *Crossing*, 172-81.

16 Muenchhausen, *Howe's Side*, 8.

17 a.g.e., 7, 16.

18 Spring, *With Zeal*, 14.

19 WP/PR, 8.576. Fischer, *Crossing*, 349.

20 Stryker, *Documents*, 1.314. Fischer, *Crossing*, 415-19, 536.

21 Clinton, *Rebellion*, 192.

22 Tarleton, *Campaigns*, 38-44; Wilson, *Southern Strategy*, 234; Gordon, *South Carolina*.

23 Wickwire, *Cornwallis,* 175.

24 Clinton, *Rebellion*, 8. "Lort Drumond'la Görüşme," 7 Şubat 1776, HCP.

25 Mackenzie, *Diary*, 1.56.

26 Tarleton, *Campaigns*, 40, 101; Scotti, *Brutal Virtue*, 19, 39; Atlay, "Tarleton"; Bass, *Green Dragon*, 11-22; Buchanan, *Courthouse*, 58-64; Conway, "To Subdue," 392; Balderston, *Lost War*, 122; Hoffman, *Uncivil*, 62.

27 Bass, *Gamecock*; Gregorie, *Sumter*.

28 Waring, *Fighting Elder*.

29 Lee, *Memoirs*, 174, 584-85; James, *Sketch*, 21; Moultrie, *Memoirs*, 223; McCrady, *South Carolina*, 1.568-72; CSR; FMP; Rankin, *Marion*; Bass, *Swamp Fox;* Horry, *Life*; James, *Sketch*; Sims, *Life*.

30 Moultrie, *Memoirs*, 223.

31 Marion'dan Horatio Gates'e, 4 Ekim 1780, CSR.

32 Tarleton, *Campaigns*, 205; Cornwallis, *Correspondence*, 1.71; Clinton, *Rebellion*, 476.

33 Marion'dan William Moultrie'ye, 28 Temmuz 1781, Year Book 1898, 380.

34 James, *Sketch*, 32. Parson Weems'in Marion'un subaylarından biriyle birlikte yazıp 1824'te basılan eser için, bkz. Horry, *Life*, 123 (bu subay, Weems'in kendi elyazısını değiştirip önemli yerleri çıkardığından ve hatalarla dolu bir-

çok ifade kullandığından yakınmıştı). Bu eser muhtemelen William Gilmore Simms'in 1844'te yazdığı kitapta "bataklık tilkisi" tanımını kullanmasına yol açmıştı. Life, 99.

35 James, *Sketch*, 38; Bass, *Fox*, 104-5, 156-57.

36 Greene Belgeleri, 7.17, 7.18, 6.520.

37 a.g.e., 8.168.

38 Cornwallis, *Correspondence*, 1.80.

39 Ferling, *Miracle*, 574.

40 8000 kişinin kaybı: Ketchum, *Yorktown*, 246; Ferling, *Miracle*, 538. 34.000 askerin kalması: Mackesy, *War*, 525. İngiliz nüfusu: Conway, *British Isles*, 28.

41 Fischer, *Revere's Ride*, 415.

42 Somerville, *Own Life*, 187. Ayrıca bkz. Conway, *British Isles*, 130-33; Bradley, *Popular Politics*, 59-89.

43 Büyük Britanya Parlamento Tutanakları, 2.218.

44 Trevelyan, *Revolution*, 3.208; Billias, *Opponents*, 45.

45 Lutnick, *Revolution*, 59.

46 Davidson, *Propaganda*, 56-58; Stoll, *Samuel Adams*, 115-16; Puls, *Samuel Adams*, 127-29.

47 Fischer, *Revere's Ride*, 275.

48 Lutnick, *Revolution*, 75.

49 Berger, *Broadsides*, 165-67; Isaacson, *Benjamin Franklin*, 339-40.

50 Lutnick, *Revolution*, 25.

51 Balderston, *Lost War*, 33.

52 Lutnick, *Revolution*, 108, 121,168. Conway, *British Isles*, 129.

53 Peckham, *Toll*, 132-33; Clodfelter, *Warfare*, 142. http://www.census.gov/newsroom/releases/pdf/cb10-ff12.pdf.

54 Addington, *Patterns*, 15.

55 Greene Belgeleri, 7.75.

56 Mansoor, *Hybrid*.

57 Mackesy, *War*, 20-24, 33, 514; Fischer, *Washington's Crossing*, 66-78; Gordon, *South Carolina*, 58-59; Conway, "Subdue America," 406.

58 Addington, *Patterns*, 12-14; Mackesy, *War*, 29, 524-25. Buna ilaveten, maksimum 11.000 Kralcı her an İngiliz kuvvetlerinde hizmet veriyordu. İsyancıların silah altında asla 35.000'den fazla adamı olmadı.

59 Montanus, "Failed."

60 Bell, *Total War*, 150; Secher, *Genocide*, 110; Ross, *Banners*; Paret, *Internal War*.

61 Finley, *Monstrous*; Davis, *Napoleon*; Colletta, *Naples*.

62 Eyck, *Loyal Rebels*; Broers, *Under Napoleon*.

63 Rudorff, *Death*, 127, 141, 158, 170; Brandt, *Legions*, 58; Jacob, *Travels*, 123; Vaughan, *Narrative*, 4, 23, 26; Fraser, *Cursed War*, 167; Southey, *Peninsular War*, 2.25; Oman, *Peninsular War*, 1.140-62; Esdaile, *Peninsular War*; Bell, *Total War*; Gates, *Spanish Ulcer*.

64 Bourrienne, *Memoirs*, 3.123.

65 Esdaile, *Peninsular War*, 38-40; Tone, *Fatal Knot*, 49-50; Fraser, *Cursed War*, 56-71.

66 Napoleon, *Correspondence*, 1.341.

67 Esdaile, *Resistance*, 137-60.

68 Tone, *Fatal Knot*, 53.

69 Esdaile, *Fighting Napoleon*, 63. Rudorff, *Death*, 43.

70 Fraser, *Cursed War*, 132.

71 Blaze, *Captain Blaze*, 100.

72 Espoz y Mina, *Breve extracto*, 35, 39-43; Tone, *Fatal Knot*, 132, 134, 140, 208; Fraser, *Cursed War*, 391; Southey, *Peninsular War*, c. 5; Esdaile, *Fighting Napoleon*.

73 Sherer, *Military Memoirs*, 274; Tone, *Fatal Knot*, 3-4; Gates, *Spanish Ulcer*, ek 2.

74 Suchet, *Memoirs*, 1.57.

75 Brandt, *Legions*, 165.

76 Fraser, *Cursed War*, 422-23; Connelly, *Gentle*, 148, 168-72, 188.

77 Rocca, *Memoirs*, 147-48.

78 Lieven, *Russia*, 218-19; Zamoyski, *Moscow*, 327-30. Denis Davidov gibi bazı ünlü partizan liderlerin faaliyetine rağmen, Zamoyski'nin belirttiğine göre (329), "modern Rus tarihçileri, İspanyol modeliyle kıyaslanabilecek çapta bir gerilla olmadığında ve köylülerin katkısının büyük ölçüde fırsat buldukça yapılan yağma ve cinayetlerle sınırlı olduğunda hemfikirdir."

79 Wellington'dan Liverpool Kontu'na, 28 Mayıs 1812, *Dispatches*, 9.191.

80 Espoz y Mina, *Breve extracto*, 23.

81 Gates, *Total War*, 280. Kesin bir sayı yoktur. Yaralı ve esirlerin de dahil olduğu tahminler 240.000 ila 600.000 kişi arasında değişmektedir. Bkz. Fraser, *Cursed War*, 417.

82 Suchet, *Memoirs*, 1.44.

83 Wellington, *Dispatches*, 11.349.

84 Jomini, *Art of War*, 26-31.

85 Clausewitz, *On War*, 776-777, 781. Clausewitz bu eserin 25. bölümüne ek olarak, gerilla savaşı konusunda hiç yayınlanmamış ve günümüze kadar gelmemiş bir çalışma yapmıştı. Bkz. Paret, *Internal War*, 34-35; Sumida, *Decoding*.

86 Jomini, *Art of War*, 31.
87 Edwards, *Survey*, 63, 68, 70, 74; Edwards, *History Civil*, 3.351; Hopkirk, *Account*, 17, 18; Popkin, *Revolution*, 56, 77); Heinl, *Written*, 23-24, 40; Rainsford, *Account*, 88; Parham, *My Odyssey*, 27-45; Geggus, *Studies*, 5, bl.6; Stoddard, *French Revolution*, 131; Dubois, *Avengers*, 109.
88 Louverture, *Revolution*, I.
89 Geggus, "Toussaint", 116; Rainsford, *Account*, 240-45; Bell, *Toussaint Louverture*, 57-83; Dubois, *Avengers*, 171-76; Geggus, *Studies*, 16; Popkin, *Revolution*, 277.
90 Lacroix, *La révolution*, 214.
91 Howard, *Haitian Journal*, 43, 49, 79-80.
92 Anayasa metni için bkz. Louverture, *Revolution*, 45-61.
93 Louverture, *Memoir*, 324-25.
94 Bell, *Toussaint*, 293.
95 Rainsford, *Account*, 252-53.
96 Dubroca, *Life*, 62-63.
97 Popkin, *Racial Revolution*, 277, 279.
98 Chazotte, *Black Rebellion*, 34.
99 Fraser, *Pauline*, 67, 142-44.
100 Napoleon, *Correspondance*, 7.504.
101 Pachonski, *Caribbean Tragedy*, 137; Heinl, *Written*, 111.
102 Lacroix, *La révolution*, 320.
103 Louverture, *Memoir*, 316, 318, 326.
104 Leclerc, *Lettres*, 254.
105 Beard, *Toussaint*, 168.
106 Popkin, *Revolution*, 297, 345. Chazotte, *Black Rebellion*, 61.
107 Bourrienne, *Memoirs*, 2.91.
108 Pachonski, *Caribbean Tragedy*, 99; Dubois, *Avengers*, 289.
109 Leclerc, *Lettres*, 256.
110 Fick, *Making*, 220-22; Hassal, Secret History, 99; Pachonski, *Caribbean Tragedy*, 113-14; Rainsford, *Account*, 327; Léger, *Haiti*, 135-36; Ott, *Revolution*; Popkin, *Revolution*, 332; Annual Register (1803), 329.
111 Dubois, *Avengers*, 277, 295; Auguste, *L'expedition*, 163-65.
112 Popkin, *Revolution*, 331.
113 Annual Register (1803), 333.
114 Bell, *Toussaint*, 252; Dubois, *Avengers*, 269.
115 Méneval, *Memoirs*, 1.194.
116 Geggus, *Studies*, 55; Davis, *Inhuman Bondage*, 11. bl.; Shaw, *Spartacus*, 12-13.

117 Price, *Maroon Societies*, 7. Ayrıca bkz. Zips, *Black Rebels*, 4. bl.; Campbell, *Maroons*.
118 Annual Register (1803), 334.
119 Fick, *Haiti*, 15-19; Geggus, *Studies*, 5.
120 Dubois, *Avengers*, 172.
121 Scheina, *Latin America's Wars*, 1.xiii-xiv; Auguste, *L'expedition Leclerc*, 316; Girard, *Paradise Lost*, 49; Geggus, *Studies*, 20; Duffy, *Soldiers*, 328-29.
122 Kee, *Green Flag*; Gordon, *Rebelliont*; Elliott, *Wolfe Tone*.
123 Slatta, *Bolivar's Quest*, 41.
124 Letters, 28, 34.
125 "Adventures of a Foreigner—IV" (Kasım 1826); Brewer, *Greek War*, 148-53; St. Clair, *Greece*, 97-102; Gordon, *History*, 1.387-94; Finlay, *History*, 1.326-31; Howarth, *Adventure*, 93-96.
126 Brewer, *Greek War*, 163-64; Gordon, *Greek Revolution*, 1.367-69; Finlay, *History*, 1.316-18; Howarth, *Adventure*, 44-45.
127 Argenti, *Massacres*; Brewer, *Greek War*, 164-66; Gordon, *Greek Revolution*, 1.367-69; Finlay, *History*, 1.311-14, 319-20.
128 Walsh, *Residence*, 1.385.
129 "Adventures of a Foreigner—I" (Ağustos 1826).
130 Trelawny, *Recollections*, 192.
131 Byron "On This Doy I Complote My Thirty-Sixth Year."
132 St. Clair, *Greece*, 66.
133 Green, *Sketches*, 207.
134 Örneğin bkz., Wellington, *Despatches*, 3.113-16.
135 NA/ADM; Woodhouse, *Battle*; Codrington, *Memoirs*, c. 2.
136 Codrington'dan mektup, 21 Ekim 1827, NA/ADM.
137 St. Clair, *Greece*, 274-75.
138 Bass, *Freedom's Battle*, 151.
139 Roosevelt, Letters, 93, 122-23.
140 Melena, *Recollections*, 230; Parris, *Lion*, 15.
141 Garibaldi, *Autobiography*, 1.19.
142 Mazzini, *Writings*, 1.109, 1.374; Hibbert, *Garibaldi*, 15; Mack Smith, *Mazzini*; Bayly, *Mazzini*.
143 Ridley, *Garibaldi*, 46; Hibbert, *Garibaldi*, 17.
144 Garibaldi, *Autobiography*, 1.45-47; Ridley, *Garibaldi*, 67-69; Trevelyan, *Garibaldi's Defence*, 26; Riall, *Garibaldi*, 45.
145 Ridley, *Garibaldi*, 43, 118, 139, 187, 318.
146 Garibaldi, *Autobiography*, 2.23.

147 Ridley, *Garibaldi*, 178; Mack Smith, *Garibaldi*, 24.
148 Winnington-Ingram, *Hearts of Oak*, 93.
149 Garibaldi, *Autobiography*, 1.78-79; Ridley, *Garibaldi*, 85—94; Riall, *Garibaldi*, 43; Valerio, *Anita*; Hibbert, *Garibaldi*, 19-21; Parris, *Lion*, 55.
150 Riall, *Garibaldi*, 47-58; Scirocco, *Garibaldi*, 125-30; Parris, *Lion*, 64.
151 Garibaldi, *My Life*, 3.
152 a.g.e., 9-14; Garibaldi, *Autobiography*, 1.258-88.
153 Garibaldi, *Autobiography*, 2.19-20, 1.2-3, 2.22, 2.23, 2.40, 2.32; Forbes, *Campaigns*, 334; Ossoli, *Memoirs*, 2.64; Dandolo, *Volunteers*, 189-290; Mazzini, *Life*, 5.192-64; Trevelyan, *Garibaldi's Defence*; Ridley, *Garibaldi*, 308; Riall, *Garibaldi*; Mack Smith, *Garibaldi*; Hibbert, *Garibaldi*, 45-121.
154 Melena, *General Garibaldi*, 229.
155 Vecchj, *Caprera*, 5.
156 Melena, *Public*, vii.
157 Hibbert, *Garibaldi*, 171-72; Ridley, *Garibaldi*, 426-28; Riall, *Garibaldi*, 180-82.
158 Melena, *Public*, 26.
159 a.g.e., 14.
160 Trevelyan, "War-Journals"; Parris, *Lion*, 152; Times (Londra), 26 Temmuz 1859; Hibbert, *Garibaldi*, 146-62; Ridley, *Garibaldi*, 397-415.
161 Trevelyan, *Thousand*, 226-27; Ridley, *Garibaldi*, 436-41.
162 Riall, *Garibaldi*, 183-84; Ridley, *Garibaldi*, 443-44; Mack Smith, *Garibaldi*, 91-92; Forbes, *Campaign*, 143.
163 Garibaldi, *Autobiography*, 2.165, 2.167; Garibaldi, *My Life*, 95; Abba, *Diary*, 33, 37, 39, 41; Forbes, *Campaign*, 30-33; Mundy, *H.M.S. Hannibal*, 86-88; Hibbert, *Garibaldi*, 211-14.
164 Garibaldi, *My Life*, 101, 104; Trevelyan, *Thousand*, 303; Abba, *Diary*; Trevelyan, "War-Journal"; Forbes, Campaign, 42, 57, 93; Mario, Red Shirt; Mundy, *H.M.S. Hannibal*, 110-85; Times (Londra), 18 Haziran 1860; Hibbert, *Garibaldi*, 219-37.
165 Forbes, *Campaign*, 233.
166 New York Times, 29 Ekim 1860.
167 Ridley, *Garibaldi*, 515'te şöyle belirtir: "Nisan 1859'da 4.000.000 tebaaya hükmediyordu; Kasım 1860'ta hükmettiği tebaa sayısı 22.000.000 idi ki, bunun 9.000.000'u ona eski Napoli Krallığı'nda Garibaldi tarafından verilmişti."
168 Forbes, *Campaigns*, 2.
169 Parris, *Garibaldi*, 277.
170 Times (Londra), 12 Nisan 1864; New York Times, 28 Nisan 1864; Parris, *Garibaldi*, 287; Hibbert, *Garibaldi*, 341.

171 Ridley, *Garibaldi*, 521-23; Parris, *Lion*, 269-70.
172 Trevelyan, *Thousand*, 6.
173 Lieber, *Instructions*, 26, 29; Hartigan, *Lieber's Code*; Grimsley, *Hard Hand*, 144-51; Fellman, *Inside War*, 82-84.
174 Hatley, "Inevitable", 247, 250-51, 279; Howard, *Franco-Prussian War*, 249, 251; Wawro, *Franco-Prussian*, 288-89, 309; Showalter, *German Unification*, 319; Ridley, *Garibaldi*; Garibaldi, *Autobiography*, 3.403; Horne, *Atrocities*, 140-41; Hibbert, *Garibaldi*, 360; Melena, *Public*, 285.
175 Mack Smith, *Garibaldi*, 179.
176 Hibbert, *Garibaldi*, xiii.
177 Bin Ladin'den Zevahiri'ye, 2002. Harmony Veritabanı, CTC, AFGP-2002-600321.
178 Shelley, *Hellas*, 51.
179 Hassal, *Secret History*, 152.
180 Riall, *Garibaldi*, 369, 371.
181 Bolivar, *Selected Writings*, 1.117.
182 a.g.e., 2.761. San Martin ayrıca "anarşi" konusunda uyarmıştı: Harrison, *Captain*, 175.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

YAYILAN YAĞ LEKESİ

1 1450 ve 1800 rakamları: Lynn, *Acta*. 1914 rakamları: Headrick, *Tools*, 3.
2 Thornton, *Warfare*, 150.
3 Morris, *Washing*.
4 Boot, *War Made New*, 77-103.
5 Kopperman, *Braddock;* WP/CS, 1.336; Anderson, *Crucible*, 760, n. 17; Russell, "Redcoats"; Grenier, *Way*.
6 Smith, *Historie,* 1.280, 1.281, 1.286; Kingsbury, *Records*, 3.550, 3.551, 3.553; 4.98-99, 102, 220-22; 3.672; Price, *Love,* 200-21; Kupperman, *Jamestown,* 304-16; Rountree, *Powhatan,* 69-78; Rountree, *Pocahontas's People,* 73-77; Neill, *Memoir,* 57; Vaughan, "Expulsion"; Shea, *Virginia Militia,* 25-38; Horne, *Land,* 255-62; Steele, *Warpaths,* 46; Utley, *Indian Wars,* 8; Grenier, *First Way,* 23-24; Taylor, *American Colonies,* 129-37; Fausz, "Barbarous Massacre."
7 Wilson'un yorumu, *Weep,* 47.

8 WP/CS, 2.233.

9 Champlain, *Works,* 2.100; Fischer, *Champlains Dream*, 265-70; Trigger, *Aataentsic,* 249-54; Steele, *Warpaths,* 64-65.

10 "Yerli Amerikalı" ifadesinden çok "Kızılderili" kullanımı için, bkz. Mann, *1491,* ek A.

11 Morgan, *Heroes,* 16, 17.

12 Mann, *1491*, 87.

13 Malone, *Skulking Way* , 42-45, 52; Starkey, *Native American Warfare,* 20-25; Trigger, *Cambridge History,* c. 1, bl. 2, s. 5-21.

14 Rowlandson, *Narrative,* 68.

15 Parkman, *France,* 402.

16 Mann, *1491,* s.94'te belirttiğine göre, Yeni Dünya'da 1492'den önceki Kızılderili nüfusuyla ilgili tahminler 8 milyon ila 112 milyon kişi arasında değişmektedir. Ayrıca s.132'de "Yüksek tahminde bulunanlar en azından şimdilik tartışmayı kazanmış gibi görünmektedir," diye eklemektedir. Yüksek tahminde bulunanlara karşı çıkanlar için, bkz. Henige, *Numbers.*

17 Snow, "European Contact."

18 Bradford, *Plymouth,* 327.

19 Wilson, *Weep,* 75.

20 Cook, "Interracial Warfare"; Drake, *King Philip's War;* Lepore, *Name of War;* Schultz, *King Philip's War*; Leach, *Flintlocks.*

21 Wilson, *Weep,* 21.

22 Saggs, *Assyria,* 263-68.

23 Vandervort, *Indian Wars,* 122; Rozema, *Voices,* Kindle location 2363.

24 Missall, *Seminole Wars;* Mahon, *Second Seminole War;* Sprague, *Florida War.*

25 ABD Kongre raporu 42; Greene, *Sand Creek;* Hoig, *Sand Creek;* Hatch, *Black Kettle,* 146-67.

26 Hardorff, *Washita,* 26-27, 78-79, 82,107-8, 111, 114, 137, 144, 153, 171 207, 208; Custer, *Wild Life,* 206-33; Godfrey, "Reminiscences"; Brewster, "Battle"; Barnitz, *Life*, 220, 227; Spotts, *Campaigning*; Keim, *Troopers*, 145. İkincil kaynaklar için, bkz. Greene, *Washita*; Hoig, *Washita*; Epple, *Custer's Battle*; Hatch, *Black Kettle*; Utley, *Regulars*, 144; Brill, *Custer, Black Kettle*; Wert, *Custer*, 287-88; Utley, *Cavalier*, 64-78; Barnard, *Hoosier.*

27 ABD ordusu ve sivillerle ilgili rakamlar 1848-1890 yıllarına aittir; Kızılderililerle ilgili rakamlar 1865-1890 yıllarına aittir. Vandervort, *Indian Wars*, xiv.

28 Hassrick, *Sioux*, 32-34, 90-91.

29 270.000 Kızılderili: Kızılderili Meseleleri Komisyonu Raporu, 1866, 372. 100.000 düşman: Utley, *Frontier Regulars*. 5,8 milyon Amerikalı: Utley, *Indian Wars*, 161.

30.000 Siyu: ABD Kızılderili Meseleleri Komisyonu Raporu, 1866, 371.

30 Utley, *Indian Wars*, 193.

31 ABD İçişleri Bakanlığı Yıllık Raporu 1873, 3-4.

32 Utley, *Regulars,* 15.

33 a.g.e., 22.

34 Bourke, *Border*, 110. Cozzens, *Eyewitnesses,* 5.213, 246; Bourke, *Border,* 109; AHEC/ CKP, kutu *1 (Günlük, 31 Ocak* 1873- 15 Şubat 1873; Günlük, 13 Ağustos 1885-11 Aralık 1887; A. H. Nickerson, "Major General George Crook and the Indians: A Sketch").

35 Aleshire, *Fox,* ix.

36 Cozzens, *Eyewitnesses,* 5.217.

37 Crook, "Apache Problem," 263-65.

38 Bourke, *Border,* 443.

39 Günlük, 31 Ocak 1873- 15 Şubat 1873, AHEC/CKP, kutu 1.

40 AHEC/CKP; Aleshire, *Fox;* Crook, *Autobiography;* Miles, *Recollections,* 445-532, ve *Serving,* 219-32; Bourke, *Border;* Bourke, *Apache Campaign;* Roberts, *They Moved* 228, 309; Alesfcre, *Fox;* Utley, *Frontier Regulars,* 344—96; Vandervort, *Indian Wars,* 192—10; Geronimo, *Story;* Gatewood, *Memoir;* Thrapp, *Apacheria;* Cozzens, *Eyewitnesses,* c. 1.

41 Utley, *Cavalier,* 108-9; Wert, *Custer,* 46; Barnett, *Touched,* 80.

42 A. H. Nickerson, "Major General George Crook and the Indians: A Sketch," AHEC/CKP, kutu 1. Bourke, *Border,* 108.

43 Cozzens, *Eyewitness,* 4.251.

44 Utley, *Frontier Regulars;* Yenne, *Sitting Bull* ve *Indian Wars;* Cozzens, *Eyewitnesses,* c. 4; Michino, *Lakota Noon,* 3-12; Gray, *Custer's Last Campaign* ve *Centennial Campaign;* Wert, *Custer;* Utley, *Cavalier;* Vandervort, *Indian Wars;* Hutton, *Custer Reader* ve *Soldiers West;* Scott, *Perspectives;* Godfrey, *Account;* AHEC/CKP, kutu 1 (A. H. Nickerson, "Major General George Crook and the Indians: A Sketch"); Utley, *Cavalier,* 65.

45 Utley, *Indian Wars;* St. Clair, *Narrative;* Trigger, *Cambridge History,* c. 1, bl. 1.

46 Friedman, "Strategy Trap."

47 AHEC/NAM (Winfield S. Hancock'tan 2. Kolordu Karargâhı'na, 24 Haziran 1863, kutu 1; Francis C. Barlow'dan Sen. Henry Wilson'a, 28 Kasım 1863, kutu 1; Phil Sheridan'dan emir subayına, 25 Ekim 1877, kutu 2); Finerty, *War-Path,* 298; Remington, *John Ermine,* 136; Miles, *Recollections,* 218-219; Cozzens, *Eyewitnesses,* c. 4; Utley, *Frontier Regulars*; Greene: *Lakota, Yellowstone, Battles, Morning*; Robinson, *Good Year*; Andrist, *Long Death*; DeMontravel, *A* Hero; Wooster, *Nelson A. Miles.*

48 Birtle, Counterinsurgency, 271-82; Vandervort, *Indian Wars*, 9-10, 46, 72-74; Utley, *Frontier Regulars*, 46.

49 Baddeley, *Conquest* 27-274, 266-69, 276; Blanch, *Sabres,* 70, 73-74; al-Qarakhi, *Shining* 22; Gammer, *Resistance*, 58-59; Allen, *Caucasian Battlefields*, 47-48.

50 Baddeley, *Conquest*, xxxvi.

51 Blanch, *Sabres*, 1.

52 Baddeley, *Conquest*, 97, 107; King, *Ghost of Freedom*, 45-50; Gammer, *Resistance*, 29-38, ve *Lone Wolf* 31-44; Blanch, *Sabres*, 22-26; Longworth, *Russia*, 199-200; Dunlop, *Chechnya*, 13-18.

53 Tolstoy, *Hadji Murat*, 63.

54 Gammer, *Resistance*, 22.

55 Gammer, *Resistance*, 39-65; Gammer, *Lone Wolf*, 45-50; King, *Ghost*, 64-73; Zelkina, *Quest*, 121-68; Blanch, *Sabres*, 54-124; Baddeley, *Conquest*, 230-88; Dunlop, *Chechnya*, 23-24; Seton-Watson, *Russian Empire*, 291-92.

56 Blanch, Sabres, 48, 52, 129; Tolstoy, *Hadji Murad*, 67.

57 Blanch, *Sabres*, 162-74; Baddeley, *Conquest*, 328-43; King, *Ghost*, 79-80; Gammer, *Resistance*, 96-109.

58 Baddeley, *Conquest*, 438.

59 Blanch, *Sabres*, 129-33; 'Baddeley, *Conquest,* 378; Gammer, *Resistance*, 239-40.

60 Zelkina, *Quest*, 223.

61 Gammer, *Muslim Resistance*, 24; King, *Ghost*, 90.

62 J. A. Longworth'tan Clarendon Kontuna, 20 Temmuz 1855, NA/CIR.

63 Vernadsky, *Source Book*, 3.609.

64 a.g.e.

65 Blanch, *Sabres*, 293-301, 390-410; Baddeley, *Russian Conquest*, 437-82; al-Qarakhi, *Shining*, 61-65; King, *Ghost*, 84-92; Gammer, *Resistance*, 277-79, ve *Lone Wolf* 63-64; Zelkina, *Quest*, 226-34; Barrett, "Remaking."

66 Kiser, *Commander,* 303; Churchill, *Abdel Kader*; Danziger, *Abd al-Qadir.*

67 Baddeley, *Conquest*, 480.

68 King, *Ghost*, 76.

69 Bkz. Lermontov, "Zamanımızın Bir Kahramanı" ve Tolstoy, "Hacı Murad", "Kazaklar" ve "Sivastopol"

70 Kaye, *History,* 2.329; Sale, *Journal*, 95, 102, 161; Eyre, *Military Operations,* 195-199.

71 From, "Hymn before Action" (1896).

72 Kaye, *History*, 1.379,388, 3891.464; Waller, *Beyond*, 137-38; Havelock,

Narrative, 1.23; Gleig, *Sale's Brigade*, 69-73.

73 Gleig, *Sale's Brigade*, 100.

74 Kaye, *History*, 2.336-37.

75 Sale'den T. H. Maddock'a, 16 Nisan 1842, NA/RBJ.

76 Lunt, *Bokhara Burnes*; Burnes, *Cabool*.

77 Sale, *Journal*, 37.

78 a.g.e., 20.

79 Kaye, *History*, 2.191.

80 a.g.e., 196.

81 a.g.e., 273.

82 Colley, *Captives*.

83 NA/AC; Kaye, *History*, 2.329, 2.162, 2.384, 2.385; Sale, *Journal* 108, 161; Eyre, *Military Operations*, 195-235; Marshman, *Memoirs*, 50; Gleig, *Sale's Brigade*; Stewart, *Crimson Snow*, 145-75; Macrory, *Retreat*, 197-238; Waller, *Beyond*, 236-55; Tanner, *Afghanistan*, 193; Norris, *First Afghan War*, 378-81; Dupree, *Afghanistan*, 388-93.

84 Maj. Rawlinson'dan Korg. Nott'a, 1 Şubat 1842, NA/AC, 75.

85 Low, *Pollock*, 255-58.

86 Colley, *Captives*, 354.

87 a.g.e., 363.

88 Pollock'tan Korg. Lumley'e, 13 Ekim 1842, NA/AC, 217.

89 Low, *Pollock*, 416.

90 Kaye, *History*, 3.376.

91 Genel valinin duyurusu, 1 Ekim 1842, NA/AC, 214.

92 Robson, *Road,* 299; *İstihbarat Şubesi*, Resmi Açıklama; Hanna, *Second Afghan War*; Roberts, *Forty-One Years*, c. 2; Hensman, *Afghan War*.

93 Robson, *Crisis*.

94 Elphinstone, *Caubul*, 253.

95 Schofield, *Afghan Frontier*, 163.

96 Warburton, *Eighteen Years*, 343.

97 Churchill, *Malakand Field Force*, 66, 127, 168, 204; Churchill, *Young Winston's Wars*; CAM/CHUR, 28/23; Blood, *Four Score*; Pioneer, *Risings*; Schofield, *Afghan Frontier*, 107-11; Swinson, *North-West Frontier*, 232-55.

98 Great Britain, *Hansard's*, 54.749, 7 Mart 1898.

99 Masters, *Bugles*, 194-199.

100 Kipling, *Complete Verse*, 414-16.

101 Masters, *Bugles*, 201.

102 Maurice, *History*, 1.91-92.

103 Henissart, *Wolves*, 29.
104 Porch, *Morocco*, 85-86. Karşılık için bkz. Singer, *Force*, 200-201.
105 Lyautey, "Du rôle social."
106 Windrow, *Our Friends*, 170.
107 Lyautey, *Lettres*, 1.122.
108 Maurois, *Lyautey*, 47.
109 a.g.e., 54.
110 Gann, *Proconsuls*, 90.
111 a.g.e., 80-108; Hoisington, *Lyautey*, 7; Gershovich, *Military Rule*, 30; Thompson, *Indo-China*, 74; Earle, *Makers*, 238-40; Windrow, *Our Friends*, 191-209.
112 Lyautey, "Du rôle colonial."
113 Porch, *Morocco*, xxii; Bidwell, *Morocco*, xi.
114 Porch, *Morocco*, 187. Aykırı bir görüş için, bkz. Hoisington, *Lyautey*, 53, 206.
115 Park, *Historical Dictionary*, 98.
116 Windrow, *Our Friends*, 167.
117 Maurois, *Lyautey*, 50, 115-17, 158.
118 Harris, *Morocco*, 295.
119 Maurois, *Lyautey*, 196.
120 Porch, *Morocco*, 266-67; Hoisington, *Lyautey*, 46; Gershovich, *Military Rule*, 96; Maxwell, *Lorts*, 129-30; Bidwell, *Morocco*, 104; Windrow, *Our Friends*, 403; Boot, *War Made New*, 148.
121 Maurois, *Lyautey*, 168-69.
122 Gershovich, *Military Rule*, 80.
123 Woolman, *Rebels,* 196; Gershovich, *Military Rule*, 122-66; Pennell, *Country*.
124 Lyautey, *Lettres*, 2.129; Earle, *Makers*, 258.
125 Amery, *Times History*, 3.2, 3.3; Fitzgibbon, *Arts*, 2; NA/SAD, c. 1; Doyle, *Great Boer War*, 108-9; Pennell, *Whistler*, 253-54; *Times, Guardian, Observer*; Victoria, *Letters*, 3.434; *Daily Telegraph*, 11 Aralık 1899, 16 Aralık; *Daily Mail*, 15 Aralık; Farwell, *Anglo-Boer War*, 139-47; Pakenham, *Boer*, 252-64.
126 Nüfus:http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp99/rp99-111.pdf. Kennedy, *Rise and Fall*, 200.
127 Schikkerling, *Commando*, 207-8.
128 Reitz, *Commando*, 142.
129 Maurice, *History*, 1.1; Amery, *Times History*, 2.88.
130 Pakenham, *Boer*, 253.
131 *Times* (Londra), 18 Aralık 1899.

132 Kipling, "Bobs" (1892).
133 Maurice, *History*, 4.5; Pakenham, *Boer War*, 486.
134 Pienaar, *With Steyn*, 97, 103; Wilson, *After Pretoria*, 1.49; De Wet, *Three Years*, 75; Rosenthal, *De Wet*, **önsöz;** Rosslyn, *Captured*, 256.
135 De Wet, *Three Years,* 66; Rosenthal, *De Wet*, 74-78; Amery, *Times History*, 4.29-50; Pakenham, *Boer War,* 414; Farwell, *Anglo-Boer War*, 257-63.
136 Reitz, *Commando*, 112, 209-230; Smuts, *Smuts*, 61-63; Smuts, *Papers*, 1.433, 1.434, 1.437.
137 James, *Heels*, 12.
138 Mosley, *Glorious Fault*, 119.
139 Farwell, *Anglo-Boer War*, 353.
140 Phillipps, *With Rimington*, 201.
141 Great Britain, *Hansard's*, 90.180, 1 Mart 1901.
142 Tone, *War*, 164, 193; Thomas, *Cuba*, 329-31.
143 Pakenham, *Scramble*; Hull, *Destruction.*
144 Hamilton, *Commander*, 67.
145 Toplama kampları: Hobhouse, *Brunt*, 116, 118, 153; Hail, *Bloody Woman*, 3; Hamilton, *Commander*, 67; Martin, *Concentration Camps*, 31; Judd, *Boer War*; Pakenham, *Boer War*, 549 (150,000).
146 Pakenham, *Boer War*, 492.
147 Judd, *Boer War*, 247.
148 NA/BLOCK; Fuller, *Last*, 107-48; Wilson, *After Pretoria*, 2.546-50; Maurice, *History*, 4.568-76.
149 NA/AT.
150 De Wet, *Three Years*, 18, 224, 260-63.
151 Andrew, *Secret Service*, 29; Pakenham, *Boer War*, 573.
152 Sampson, *Anti-Commando* 99,134, 150; Farwell, *Anglo-Boer War*, 356-57; Pakenham, *Boer War*, 573.
153 Reitz, *Commando*, 314, 322.
154 Maurice, *History*, 4.562.
155 Amery, *Times History*, c. 6; *Milner Papers*, 2.367-403; Thompson, *Forgotten Patriot*, 219-38.
156 Fuller, Last.
157 Fuller, *Last,* 7. Amery, *Times History,* 7.25.
158 Tümg. Bindon Blood, 27 Ağustos 1901, NA/SAD, 1.159, 1.160.
159 Boot, *War Made New*, bl. 5.
160 Amery, *Times History,* 3.3.
161 Callwell, *Small Wars,* bl. 11.

162 a.g.e., 24.
163 Mockaitis, *Counterinsurgency,* 18.
164 Kipling, *Complete Verses,* 327. Ayrıca bkz. Gilmour, *Recessional,* 119-24.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

BOMBACILAR

1 Lewis, *Assassins*, xi, 1, 37, 51; Daftary, *Assassin Legends*; Bartlett, *Assassins*, 50, 68, 97; Juvaini, *History*; Hodgson, *Secret Order*.
2 Fraser, *Faith*; Williamson, *Gunpowder Plot*.
3 Dash, *Thug*. Thuglar ve Hançerlileri Haşhaşilerle kıyaslayan bir çalışma için bkz. Rapoport, "Fear."
4 Jensen, "Anarchist Terrorism."
5 Rapoport, "Fourth Wave."
6 BSC (Brown'dan John Brown Jr.'a, 9 Temmuz 1858); ABD Temsilciler Meclisi Özel Komitesi, 1193-206; Brown, Truth, 20-41; Oates, To Purge, 126-38; Carton, Patriotic Treason, 187-93; Reynolds, John Brown, 138-78; Villard, John Brown, 148-88.
7 Watts, "How Bloody," 123.
8 Ruchames, *Brown Reader*, 38.
9 Hinton, *John Brown*, 679.
10 Reynolds, *John Brown*, 152.
11 Brown, *Truth*, 68, 70; KSHAVJB, 281.
12 Black Jack: BSC; KSH/JBP; KSH/BBJ; KSH/WJB; Oates, *To Purge*, 152-54; Carton, *Patriotic Treason*, 207-12; Reynolds, *John Brown*, 185-88.
13 BSC; Brown'dan ailesine 7 Eylül 1856, KSH/JBP; Bridgman, *With Brown*; Reynolds, *John Brown*, 199-201; Carton, *Patriotic Treason*, 216-20; Oates, *To Purge*, 169-71.
14 Brown, *Truth*, 70, 74.
15 Reynolds, *John Brown*, 175.
16 Brown'dan John Brown Jr.'a, 9 Temmuz 1858, BSC.
17 Renehan, *Secret Six*, bl. 3.
18 Hinton, *John Brown*, 182-83, 673. Life, *Trial*, 14. Reynolds, *John Brown*, 241.
19 Life, *Trial*, 55, 85, 95; BSC (Brown'dan Mary Ann Brown'a, 31 Ekim 1859); Boteler, "Recollections" Green, "Capture"; Daingerfield, "John Brown"; Rosengarten, "Brown's Raid"; Chambers, "School-Girl"; Moore, "Eye-

witness": Strother, "Invasion"; Carton, *Patriotic Treason*; Reynolds, *John Brown*; Oates, *To Purge.*

20 Thoreau, *Writings*, 10.234.

21 Ruchames, *Brown Reader*, 331.

22 Fleming, *Documentary*, 1.455-56.

23 Rable, *No Peace*, 26; Zuczek, *Rebellion*, 160.

24 Zuczek, *Rebellion*, 127.

25 Lester, *Ku Klux Klan*, 30, 53-56; Fleming, *Documentary*, c. 2; Trelease, *White Terror*, xv-64; Hahn, *Nation*, 257, 269; Foner, *Reconstruction*, 342, 425; Franklin, *Slavery*, 248-51.

26 Aksi belirtilmedikçe bütün alıntılar ABD Kongresi KKK Raporu'ndandır. 5.1406-15, 1477. Ayrıca bkz. Martinez, *Carpetbaggers*, 77-78; Lester, *Ku Klux Klan*, 22, 73-74; Budiansky, *Bloody Shirt*, 131-33; West, *York County*, 83-84; Trelease, *White Terror*, 371-72.

27 ABD Kongresi KKK Raporu 5.1472, 5.1678-79, 5.1712-41 (Williams); Rubin, *Scalawags*, 46-47; Zuczek, *Rebellion*, 54; Martinez, *Carpetbaggers*, 1-6, 25; Trelease, *White Terror*, 116, 367; West, *York County*, 123-25 (Williams); Budiansky, *Bloody Shirt*, 122-23; Williamson, *After Slavery*, 260; Lamson, *Glorious Failure*, 83-84.

28 Foner, *Reconstruction*, 437.

29 a.g.e., 434.

30 Sefton, *Army*, 261-62; Trelease, *White Terror*, xxxiv; Gillette, *Retreat*; Foner, *Reconstruction*, 143.

31 1870 Nüfus sayımı(online).

32 ABD Kongresi KKK Raporu 5.1482, 5.1600, 5.1602, 5.1465, 5.1603, 5.1602, 5.1605; *New York Tribune*, 13 Kasım 1871; Akerman'dan Merrill'e, 9 Kasım 1871, ATA; Letters Sent, c. 1.10, NARA/RPY; c. 2.64, NARA/RPY; NARA/DOJ-SC, kutu 1, dosya 5; NARA/DOJ-LS, makara 13-14; Casey'den Başkan'a, 7 Ağustos 1862, NARA/LIY1, rulo 38; Martinez, *Carpetbaggers*, 76-106, 133-233; Zuczek, *Rebellion*, 93-122; Budiansky, *Bloody Shirt* 136; West, *York County*, 80-108, 126-30 (Bratton); Fleming, *Documentary History*, 2. 123-30 (KKK Act); Rable, No Peace, 156; Trelease, *White Terror*, 362-80, 401-8.

33 Lester, *Ku Klux Klan*, 90.

34 Askerleri çekme konusundaki "anlaşma" hakkındaki tarihi bulguyu gözden geçirmek için bkz. Kousser, *Region*, 417-51.

35 3000 ölü: Budiansky, *Bloody Shirt*, 7. 650.00 ila 850.000 ölü New York Times, 2 Nisan 2012.

36 Horne, *Fall*.

37 Merriman, Club, 147-155, 185; New York Times, 13 Şubat 1894; Vizetelly, Anarchists, 157-62; Malato, "Anarchist Portraits"; Review of Reviews (Jan-June 1894), 9.269; Guerin, *No Gods*; Lonergan, *Forty Years*, 172; Carr, *Anarchism*, 65-66; *Cyclopedic Review of Current History* (1894), 201; Joll, *Anarchists*, 136-38; Rudorff, *Belle Epoque*, 165-67; Butterworth, World, 326-28.

38 Brousse, "La propagande." Bakunin 1870'de bu deyimin esin kaynağı olmuştu: "İlkelerimizi sözlerle değil eylemlerle yaymalıyız, zira bu en yaygın, en güçlü ve en dayanılmaz propaganda biçimidir." Bakunin, *On Anarchism*, 195-96.

39 Marshall, Demanding; Buttervvorth, *World*; Joll, *Anarchists*, 153; Guerin, *No Gods*; Kropotkin, *Memoirs*; Bakunin, *On Anarchism*; Avrich, *Portraits*; Kedward, Anarchists.

40 Jensen, "Anarchist Terrorism," 120.

41 Vizetelly, *Anarchists*, 159-60; Cyclopedic Review of Current History (1894), 208-9; Oliver, *Movement*, 104; New York Times, 16 Şubat 1894.

42 Bowden, *Terror*, 134-61.

43 Joll, *Anarchists*, 130.

44 Bookchin, *Spanish Anarchists*, 102; Kedward, *Anarchists*, 41; New York World, 9 Kasım 1893.

45 Gage, *Day*; Davis, *Wagon*; Avrich, *Sacco*, 204-7.

46 Malato, "Anarchist Portraits"; Carr, *Anarchism*, 63-65; Merriman, *Club*, 137-46; Vizetelly, *Anarchists*, 145-54.

47 Vizetelly, *Anarchists*, 169; *Cyclopedic Review of Current History* (1894), 201; Merriman, *Club*, 174-78.

48 Vizetelly, *Anarchists*, 163-64.

49 Joll, *Anarchists*, 133; Weber, *France*, 117.

50 Avrich, *Portraits*, 41.

51 Serge, *Memoirs*, 17.

52 Guerin, *No Gods*, 3.43.

53 Most, *Revolutionary Warfare*, 60.

54 *New York Times*, 2 Nisan 1881.

55 Butterworth, *World*, 373.

56 Jensen, "Campaign"; Zuckerman, *Secret Police*; Deflem, "Wild Beasts"; Ruud, *Fontanka*, 79-100; Liang, *Police*, 151-82.

57 Carr, *Infernal*, 32.

58 Guerin, *No Gods*, 3.42; Butterworth, *World*, 327-28.

59 Avrich, *Portraits*, 111-24; Palij, *Makhno*; Joll, *Anarchists*, 187.

60 Jensen, "Campaign"; Deflem, "Wild Beasts."

61 Radzinsky, *Alexander* II, 315, 318, 322, 400, 413, 415; Figner, *Memoirs*, 12, 28, 47, 68, 74, 79, 94; Stepniak, *Underground*, 126-27; Marshall, *Demanding*, 284; Hingley, *Nihilists*, 74; Figes, *Natasha's Dance*, 9; Ulam, *Name*, 340-41, 353; Lincoln, *Romanovs*, 442-47; Seth, *Russian Terrorists*; Ruud, *Fontanka*, 46-51; Daly, *Under Siege*, 31-33; Footman, *Conspiracy*; Venturi, *Roots*, 633-720; Kennan, Siberia, 2.433-36; Bergman, *Vera Zasulich*; Siljak, *Angel*.

62 Pipes, *Degaev*; Ulam, *Name*, 380-89; Land, *Enemies*, 207-10; Seth, *Russian Terrorists*, 158-63.

63 Pomper, *Brother*; Naimark, *Terrorists*, 130-53; Ulam, *Name*, 328, 392-93.

64 Figes, *Tragedy*, 93, 108, 163; Brooks, *To Read*, 4, 112.

65 Witte, *Memoirs*, 210.

66 Geifman, *Thou*, 17, 74; Geifman, *Death*, 101; Savinkov, *Memoirs*; Hildermeier, *Revolutionary*, 54; Ascher, *Stolypin*, 2, 138-39, 371-89; Lincoln, *Romanovs*, 650-68; Ruud, *Fontanka*, 173-200; Daly, *Watchful State*.

67 Trotsky, *Individual Terrorism*, 22.

68 Geifman, *Thou*, 91.

69 Montefiore, *Young Stalin*, 128-50, 178-81; Deutscher, *Stalin*, 70-72, 84-90; Geifman, *Thou*, 21; De Lon, "Stalin," 182, 183-86.

70 Avrich, *Russian Anarchists*; Geifman, *Thou*, 127—38.

71 Geifman, *Thou*, 21; Ruud, *Fontanka* 16, 278.

72 Alexander, *Once*, 224.

73 Pipes, *Old Regime*, 281-318; Deutscher, *Stalin*, 49; Ruud, *Fontanka*; Daly, *Under Siege*, 181-182, ve *Watchful State* 5-7; Lauchlan, *Hide-and-Seek*, 85; Zuckerman, *Secret Police in Russian Society*; Figes, *Tragedy*, 139 (Das Kapital); Kennan, "Penal Code"; Kennan, *Siberia*, 2.461; Witte, *Memoirs*, 257; Geifman, *Thou*; Montefiore, *Young Stalin*, 107-15; Deutscher, *Stalin*, 57-58.

74 Geifman, *Entangled*; Nikolaejewsky, *Aseff*; Geifman, *Thou*, 232-37; Savinkov, *Memoirs*, 312-51; Ascher, *Stolypin*, 270-71; Seth, *Russian Terrorists*, 177-292; Ruud, *Fontanka*, 125-51; Daly, *Watchful State*, 84-97.

75 Day, *Watchful State*, 72.

76 Geifman, *Thou*, 249.

77 Daly, *Watchful State*, xi.

78 Short, *Dynamite War*; Golway, *Irish Rebel*; Kee, *Green Flag*, 299-351.

79 Breen, *My Fight*, 7-35; Dan Breen röportajı: http://www.youtube.com/watch?v=SYiOUyhSvdO; NAI/DB; Hopkinson, *Irish War*, 115-16; Griffith, *Curious Journey*, 134; O'Malley, *Wounds*, 97.

80 Freeman, 12 Ekim 1921; NL1/PBP, 912/14; Kee, *Green Flag*, 630-31; Hopkinson, *Irish War*, 38-39, 207-9.

81 *New York World*, 22-23 Ocak 1919.

82 Hart, *Mick*, 35, 105, 136, 207, 212-14, 244, 341; Coogan, *Michael Collins*, 13, 20; Foy, *Intelligence War*, 40, 44-51; NAI/MCC (Gen. Crozier ile röportaj 422/13); NLI/PBP, 916/4 (Collins'ten De Wet'e, 21 Eylül 1921); Winter, Tale, 345; O'Malley, *Wounds*, 123; Barry, *Guerilla Days*, 241; Neligan, Spy, 74, 88; Stapleton, "Michael Collins's Squad"; Kavanagh, "Intelligence Organisation"; NA/IBR, 88; NAI/JB; NAI/VB 32, 36; NAI/BCB; NAI/PM 16; NAI/JL; NAI/PL; NAI/CD; NAI/WJS.

83 Neligan, *Spy*, 84.

84 Bnb. E. L. Mills, rapor, 22 Kasım 1920, NA/IRE; Soruşturma mahkemesi tutanakları, 23 Kasım 1920, 8 Aralık 1920, NA/IRE; Andrews, *Dublin*, 162; IWM/RDJ; NAI/VB, 53-57; NAI/PM; NAI/JL; NAI/WJS, 29; NAI/JJS; NAI/CD (Gen. Crozier ile röportaj, 422/13; Dalton, Dublin Brigade, 101-9; Woodcock, Officer's Wife, 20, 61-69; Foy, *Intelligence* War, 140-77; Sturgis, *Last Days*, 76; Kee, *Green Flag*, 693-95; Horgan, *Lemass*, 17-18; Macready, *Annals*, 2.507-10; Hart, *Mick*, 240-42; Neligan, *Spy*, 122-25; Sheehan, *British Voices*, 88-90; Hopkinson, *Irish War*, 46-47, 89-91; Winter, *Tale*, 321-24; Stapleton, "Collins's Squad"; Crozier, *Ireland*, 99-105, 116-17.

85 *New York Times*, 10 Kasım 1920.

86 Macready, *Annals*, 2.470. Winter, *Tale*, 291. Barton, *Spurs*, 206. Montmorency, *Sword*, 357.

87 Macready, *Annals*, 2.499.

88 Gleeson, *Bloody Sunday*, 55-78.

89 Tğm. W. E. Crossley, "'L' Coy'un pusuya düşürülmesi hk. rapor," 17 Haziran 1921, NA/IRE.

90 O'Malley, *Wounds*, 240.

91 Callwell, *Wilson*, 2.264.

92 Hart, *British Intelligence*, 29.

93 Macready, *Annals*, 2.477-78; NLI/PBP, 913/3; Barry, *Guerilla* Days, 84; Duff, *Sword*, 70; Hopkinson, *Irish War*, 44.

94 Hart, I.R.A., 113; Kee, *Green Flag*, 682, 719; Hopkinson, *Irish War*, 49; Collins, *Nationalism*, 176. Nüfus: 1926 nüfus sayımı, www.cso.ie/census/census_1926_results/Volumel/C%201%201926%20Vl.pdf.

95 Macready, *Annals*, 2.435.

96 NA/DRA.

97 Gilbert, *Churchill*, 4.461.

98 Corum, *Airpower*, 54-57; Omissi, *Air Power*, 18-38; Jacobsen, "By the Sword."
99 Wilson'dan Macready'ye, 7 Haziran 1920, IWM/NMC, c. A.
100 Macready to Wilson, 13 Temmuz 1920, IWM/NMC, vol. A.
101 Churchill, *World Crisis*, 297.
102 Gilbert, *Churchill*, 4.470. "Komplo": 4.461. "Prusyalılar": 4.455.
103 Collins'ten Kitty Kiernan'a, 4 Ağustos 1922, NLI/KK.
104 Collins'ten Kitty Kiernan'a, 8 Ağustos 1922, NLI/KK.
105 Barry, *Guerilla Days*, 243.
106 English, *Irish Freedom*, 328.
107 Kee, *Green Flag*, 744.
108 NA/IBR, 6.
109 Maloney, *Secret*, 23.
110 Hart, Mick, 199; Hart, *I.R.A.*, 30, 66-67; Kee, *Green Flag*, 671, 699; Hopkinson, *Irish War*, 201. Collins, *Nationalism*, 170, daha düşük bir toplam sayı verir (751 ölü, 1200 yaralı), ancak kraliyet kuvvetleri için verdiği rakam daha yüksektir: 550 ölü, 1027 yaralı.
111 Duff, *Sword*, 64.
112 NAI/CD, 13-14; O'Malley, *Wounds*, 319; Hart, *Mick*, 220-23; Dalton, *Dublin Brigade*, 67; Hopkinson, *Irish War*, 70.
113 Macready, *Annals*, 2.471, 2.553; IWM/ NMC, c. C (Macready'den Wilson'a, 10 Mart 1921; 18 Mart 1921); Kenneally, *Paper Wall*, 159-160; Montmorency, *Sword*, 353-355.
114 Marks, *Shaped*, 17-37; Carr, *Infernal*, 35; Heehs, "Terrorism."
114 Djordjevic, *Balkan*, 178-80, 220-21; Pettifer, *Macedonian*, 9-13; Gross, *Violence*, 54-57.
116 Balakian, *Burning Tigris*, 45, 103-10.
117 Laqueur, *Terrorism*, 120.
118 Stepniak, *Underground Russia*, 42-45.
119 Dostoevsky, *Demons*, 306, 420, 560, 607.
120 Conrad, *Secret Agent*, 56, 249.
121 Montefiore, *Young Stalin*, 182-83.
122 Vizetelly, Anarchists, 111-27; Merriman, Club, 70-87; Butterworth, World, 300-302.
123 O'Malley, *Wound*, 271-77; NAI/WJS, 49; Kee, Green Flag, 691.
124 Krueger, *What Makes*, 3, 7.
125 Reich, *Origins*, 25-40.
126 Hart, *Mick*, 307; Dalton, *Brigade*, 11-12.

BEŞİNCİ KİTAP

ÖZEL GÖSTERİLER

1 Smith, *Morning*; Dedijer, *Road*; Owings, *Sarajevo Trial*.
2 Evans, *Coming*; Kershaw, *Hubris*; Shirer, *Rise*; Campbell, *SA* (500,000: 120).
3 McClain, *Japan*, 415; Gordon, *Japan*, 161-90; Drea, *Imperial Army*, 163-90; Toland, *Rising Sun*, 3-34; Byas, *Assassination*, 28-29.
4 Neumann, *Future*, 6.
5 Jarvis, *Arab Command*, 28-30; IWM/FGP, kutu 4; IWM/FTB; Brown, *Letters*, 116; Rolls, *Chariots*, 238.
6 Wilson, *Lawrence*, 40, 44; Liddell Hart, *Lawrence*; Brown, *Letters*; Mack, *Prince*.
7 Brown, *Letters*, 69.
8 Bruce, *Crusade*, 58.
9 Lawrence, *Pillars*, 67.
10 a.g.e., 77.
11 a.g.e, 84.
12 Barr, *Desert*, 142.
13 Lawrence, *Pillars*, 86.
14 a.g.e., 91.
15 Storss, *Memoirs*, 186.
16 Brown, *War*, 80.
17 Bruce, *Crusade*, 54.
18 Brown, *War*, 70.
19 Lawrence, *Pillars*, 104.
20 "Keskin atıcılık": a.g.e., "Küre": Brown, *War*, 77.
21 Lawrence, *Pillars*, 136.
22 "Müfreze": a.g.e., 194. "Gaz": 192. "Çorba": 193.
23 a.g.e., 188.
24 a.g.e., 197-203; Brown, *War*, 111-16; Wilson, *Lawrence*, 388.
25 Lawrence, *Pillars*, 189.
26 a.g.e., 168.
27 a.g.e., 225.
28 Young, *Arab*, 162.
29 Lawrence, *Pillars*, 312.
30 Young, *Arab*, 157.
31 Lawrence, *Pillars*, 319.
32 Young, *Arab*, 162; Wilson, *Lawrence*, 460.

33 Brown, *Letters*, 111.
34 a.g.e., 124.
35 a.g.e., 111.
36 Lawrence, *Pillars*, 441-47; Wilson, *Lawrence*, 459-61; Brown, *War*, 165-66; Brown, *Letters*, 165-67, 360; Mack, *Prince*, 226-42; Barr, *Desert*, 201-6.
37 "Rank and File," 1936, IWM/TWB.
38 Stirling, *Safety*, 94.
39 100,000 vs. 69,000: Bruce, Crusade, 208. 8,000 nizami Arap askeri: 217.
40 Lawrence, *Pillars*, 370; Winterton, *Tumultuous*, 71; Wilson, *Lawrence*, 557-60; Woodward, *Hell*, 202-3; Bruce, *Crusade*, 77, 242; Barr, *Desert*, 293.
41 Shotwell, *Peace Conference*, 131.
42 Wilson, *Lawrence*, 630; Fromkin, *Peace*, 498.
43 Fromkin, *Peace*, 507.
44 *New York Times*, 26 Mayıs 1935.
45 Fromkin, *Peace*, 9-10.
46 Brown, *Letters*, 246.
47 a.g.e., 343-44.
48 Thomas, *With Lawrence*, 3.
49 *New York Times*, 26 Mayıs 1935.
50 Lawrence'tan Robertson'a, 13 Şubat 1935, IWM/LTEL.
51 *New York Times*, 26 Mayıs 1935.
52 a.g.y., 20 Mayıs 1935.
53 Wilson, *Lawrence*, 703-5, 750-51; Mack, *Prince*, 415-41; Lawrence, *To Liddell Hart*, 163; Brown, *Letters*, xxvi-xxvii.
54 Abdullah, *Memoirs*, 170; Lawrence, *Pillars*, 32.
55 Edmund Ironside'dan Wingate'e, 8 Haziran 1939, OWA. Leebaert, To Dare, 406. Leebaert s. 405'te herhangi bir kanıt sunmadan Yedi Sütun'un "son derece hayal ürünü" olduğunu ileri sürer, fakat Leebaert'in alıntı yapmadığı en kapsamlı Lawrence biyografisi aksine "tartışmalı savlarda dikkat çekici derecede doğru" bulur. (Wilson, Lawrence, 12).
56 Liddell Hart, *Lawrence*, 382-84.
57 Brown, *War*, 272; Lawrence, *Pillars*, 23.
58 Papen, *Memoirs*, 80-81.
59 Wavell, *Soldier*, 59, 61.
60 Brown, *Letters*, 249.
61 Brown, *War*, 260-73.
62 Bray, *Sands*, 156.
63 Brown, *War*, 142-47.

64 Lawrence, *To Liddell Hart*, 75, 140.
65 Lucas, *Kommando*, 24.
66 Durnford-Slater, *Commando*, 14; Young, *Commando*, 8-13.
67 Foot, *SOE*, x, 21.
68 Kutu 180, dosya 4, NARA/OSS. 13 Ekim 1943, kutu 200, dosya 8, NARA/OSS.
69 O etiketi ayrım gözetmeden ve anakronik olarak tarih boyunca çeşitli birimler için kullanan özel kuvvetlerin gözden geçirilmesi konusunda, bkz. Leebaert, To Dare.
70 Allen, *Guerrilla War*, 9.
71 Foot, *SOE*, 69.
72 Clarke, *Assignments*, 219.
73 Mosley, *Gideon*, 146.
74 Tulloch, *Wingate*, 24.
75 IWM/ACP.
76 Bierman, Fire, 11. IWM/OWP, 97/20/2.
77 Mosley, *Gideon*, 10. Yehuda Yaari, "Wingate as a I Knew Him," IWM/OWP, Chindit kutu 5.
78 Thesiger, *Life*, 320.
79 Anglim, "Formative Experiences."
80 Tulloch, *Wingate*, 74.
81 Dodds-Parker, *Ablaze*, 65. Ayrıca bkz. Mosley, Gideon, 115; Burchett, *Adventure*, 47.
82 Bierman, *Fire*, 155.
83 James, *Chindit*, 88. Hay, *Genius*, 18-22; Bierman, *Fire*, 16; James, *Chindit*, 88.
84 Biermon, *Fire*, 48, 389.
85 OWA (Wingate'ten annesine, 14 Ekim 1936; Wingate'ten "Kuzen Rex'e" 1 Ocak 1937; "Appreciation of the Possibilities of Night Movements," 5 Haziran 1938; 10 Haziran 1938; Ağustos 1938; 10 Temmuz 1939; " SNS kısa tarihi" 13 Ekim 1938); IWM/ACP; King-Clark, *Blast*, 160-189; Bierman, *Fire*, 63, 99, 115, 131; Morris, *Victims*, 148-49; Dugdale, *Baffy*, 80; Oren, "Friend"; Mosley, *Gideon*, 40-78; Rooney, *Wingate*, 34-47; Sykes, *Wingate*, 135-205; Dayan, *My Life*, 46; Bethel, *Triangle*, 37; Mockler, *Selassie's War*, 281; Mosley, *Gideon*, 78; Weizmann, *Trial*, 398; Burchett, *Adventure*, 46; Sykes, *Wingate*, 132-33.
86 IWM/OWP, kutu 7 (Wingate, "The Ethiopia Campaign," Ağustos 1940-Haz. 1941; Wingate, "Appreciation of the Ethiopian Campaign," 18 Haz. 1941); NA/AAD; IWM/MT; Dodds-Parker, *Ablaze*, 54-73; Thesiger, *Life*, 311-54;

Allen, *Guerrilla War*, 38; Mosley, *Gideon*, 115-136; Foot, *SOE*, 251-64; Playfair, *Mediterranean*, 1.404, 1.427; Bierman, *Fire* 202, 206; Spencer, *Ethiopia*, 87-99; Mockler, *Selassie's War*, 286; Rooney, *Wingate*, 48-75; Sykes, *Wingate*, 236-320; Shirreff, *Bare Feet*; Haile Sellasie, *My Life*, 2.141-67; *War Illustrated* (25 Nisan 1941).

87 Thesiger, *Life*, 333.

88 a.g.e., 353.

89 IWM/OWP, Chindit kutu 1 (Wingate, "Report to Commander, 4th Corps, on Operations of 77th Indian Infantry Brigade in Burma, February to May 1943"); Fergusson, *Chindwin*, 146-241, Fergusson, *Trumpet*, 174; Calvert, *Mad*, 112-32; Slim, *Defeat*, 162-63; Tulloch, *Wingate*, 58-92; Stibbe, *Return*, 57-82; Masters, *Mandalay*, 214; Bierman, *Fire*, 297, 307; Rooney, *Wingate*, 76-102; Thompson, *Enemy Lines*, 130-72; Lewin, *Chief*, 211-14; Allen, *Burma*, 149; Rolo, *Raiders*, 33-175; Burchett, *Adventure*; Sykes, *Wingate*, 360-432; Chinery, *March*, 20-91; Kirby, *Against Japan*, 2.309-31; Thompson, *Hills*, 19-33; Hoe, *Re-Enter*.

90 Moran, *Diaries*, 113.

91 Wingate'ten Michael Calvert'a, 8 Ağustos 1942, IWM/OWP, Chindit Kutu 1.

92 IWM/OWP (Wingate, "The Stronghold"); HIA/ACW, kutu 80, dosya 5; IWM/LFMS; Masters, *Mandalay*, 177-291; Fergusson, *Green Earth*; Calvert, *Prisoners*, 27; Calvert, *Mad*, 132-83; Slim, *Defeat*, 216-18, 258-81; Tulloch, *Wingate*, 114-255; Towill, *Chronicle*, 19, 73; Bierman, *Fire*, 346; Rooney, *Wingate*, 111-201; Thompson, *Enemy Lines* 234; Kirby, *Against Japan*, c. 3, 183, 410, 415; Pownall, *Diaries*, 2.142; Mosley, *Gideon*, 5; Allen, *Burma*, 319; Sykes, *Wingate*, 522; Chinery, *March*, 110-239; Romanus, *Command Problems*, 220-23; James, *Chindit*, 87; Stilwell, *Papers*, 287, 306; Milner, *To Blazes*; Van Wagner, *Air Commando*; Baggaley, *Chindit Story*; Thompson, *Hills*, 58, 61; Allen, *Burma*, 348.

93 Ogburn, *Marauders*, 273. Ayrıca bkz. Romanus, Command Problems, 238-56.

94 Rooney, *Wingate*, 199. Kirby, *Against Japan*, 3.445.

95 Rooney, *Wingate*, 205-207.

96 Thompson, *Enemy Lines*, 137-138.

97 James, *Chindit*, 87.

98 Kirby, *Against Japan*, 3.223.

99 Masters, *Mandalay*, 160; Thompson, *Enemy Lines*, 256.

100 Smith, *OSS*, 264; Peers, *Burma Road*, 220; Cruickshank, *SOE*, 163-91; Hilsman, *American Guerrilla*; Dunlop, *Japanese Lines*.

101 Mazower, *Empire*, 588-90; Lapham, *Raiders*, 213-18; Hartford, *Sparks*, 108;

" Viet Nam Hükümeti," 29 Temmuz 1947, NARA/CREST, CIA-RDP82-00457R000700750001-5.

102 Lapham, *Raiders* (800 kasaba: 209; 225,000: 226); Greenberg, *Hukbalahap*, 17 (15,000); Kerkvliet, *Huk*, 88; Hunt, *Behind*; Volckmann, *We Remained*.

103 Foot, *SOE*, 281.

104 Mazower, *Empire*, 478.

105 Bennett, *Swastika*, 101.

106 Hitler'in İngiliz hayranlığı: Mazower, *Empire*, 581. "Ters tepme": 7.

107 a.g.e., 462.

108 a.g.e., 456.

109 Slepyan, *Stalin's Guerrillas*, 51.

110 Cooper, *Nazi War*, 144. COIN oranları için bkz. Goode, "Force."

111 Mazower, *Empire*, 472-73.

112 Jackson, *Dark Years*, 557.

113 Cancian, "Wehrmacht"; Kennedy, *Antiguerrilla*, 44, 49; "Yugoslavia," 30 Haziran 1943, NARA/OSS, kutu 211, dosya 8.

114 Vuckovich, *Tragedy*, 39.

115 Djilas, *Wartime*; Djilas, *Tito*; Dedijer, *Diaries*; Dedijer *Tito Speaks*; Maclean, *Approaches*, 280; Maclean, *Barricade*; Roberts, *Tito*; Deakin, *Embattled*, 14, 27; CAM/DEAK; West, *Tito*; Tomasevich, *Chetniks and Occupation*; Kurapovna, *Shadows*; Pavlowitch, *Disorder*; Vuckovich, *Tragedy*; Rootham, *Miss Fire*; NA/T1TO; John G. Goodwin, "Final Report of Mulberry Team," Mart 1944-Mart 1945, NARA/OSS, kutu 88, dosya 11; Robin S. Newell, "Report of Geisha Mission," Mayıs 19-Ekim 13, 1944, ibid; Rex D. Deane, "Redwood Team Report," 31 Ocak 1945, NARA/OSS, kutu 58, dosya 3; Lindsey, *Beacons*, 237; Jackson, *Dark Years*, 557; Mazower, *Empire*, 518; Berenbaum, *Victims*, 64.

116 Moss, Ill Met.

117 Thompson, *Enemy Lines*, 52-55; Gordon, *Desert War*, 78-82.

118 Slim, *Defeat*, 546-47.

119 Verney, *Going*, 145.

120 Hawes, *Resistance*, 197.

121 Foot, *SOE*, 298-99, 323-24, 336-37; Foot, *Resistance*, 180, 281; Mackenzie, *History*, 452, 623, 654-55; Haukelid, *Skies*.

122 Maclean, *Approaches*, 199-262; Thompson, *Enemy Lines*, 94-98; Wynter, *Special Forces*, 142-46, 167-75; Mortimer, *Stir-lings Men*, 47-48; Gordon, *Desert War*, 95-96, 126-28.

123 Thompson, *Enemy Lines*, 106.

124 Alexander, *Shadows*, 5.
125 Cohen, *Commando*, 56.
126 Hunt, *Japanese Lines*, 269.
127 Maclean, *Approaches*, 256.
128 Foot, *SOE*, 98.

ALTINCI KİTAP

İMPARATORLUKLARIN SONU

1 Kynaston, *Austerity*, 20, 71, 102, 105, 191-96.
2 Beevor, *Paris*,77, 101, 264-65; Gildea, *France*, 65-100; Jackson, *Dark Years*, 570-99.
3 Life, 12 Ekim 1942.
4 McMahon, *Colonialism*; Westad, *Cold War*, 114.
5 Bayly, *Forgotten Wars*, 221.
6 Bayly, *Forgotten Armies*, 146.
7 Hyam, *Declining*, 94.
8 a.g.e., 162.
9 Wolpert, *Shameful Flight*, 132.
10 Hyam, *Declining*, 109.
11 Orwell, *Essays*, 4.467, 4.469, 4.463.
12 Bethel, *Triangle*, 358; Begin, *Revolt*; Bell, *Terror*; Morris, *1948*, 44.
13 Gildea, *France*, 21; Grimal, *Decolonization*, 243, 357.
14 Bergère, *Shanghai*; Clifford, *Spoilt Children*; Sergeant, *Shanghai*; Dong, *Shanghai*.
15 Dikotter, *Openness*; Waldron, *From War*. Guillermaz, *Communist Party*, 7; Mao, *Military Writingst*, 77.
16 Chang, *Rise*, 1.140; Short, *Mao*, 117-22; Guillermaz, *Communist Party*, 57-60; Chang, *Mao*, 25-27; Saich, *Power*, 3-19; Kuo, *Analytical History*, 1.14-37, 341-50.
17 Snow, *Red Star*, 96. Li, *Private Life*, 99-100, 133. Ch'en, *Mao*, 211. Snow, *Red Star*, 93. Spence, *Mao*, 98, onun "kaba tavrını bilinçli bir şekilde geliştirdiğini" belirtir.
18 Snow, *Red Star*, 131.
19 Wilson, *Long March*, 26.
20 Chen, *Mao*, 25.

21 Snow, *Red Star*, 133, 140, 149, 151; Li, *Private Life*, 122; Spence, *Mao*, 15-18; Short, *Mao*; Siao-yu, *Mao and I*; Chang, *Mao*; Terrill, *Mao*; Schram, *Road*, c. 1; Ch'en, *Mao*.
22 Short, *Mao*, 147.
23 Taylor, *Generalissimo*, 38.
24 Band, *Two Years*, 242.
25 Gao, *Zhou*, 59-61; Smedley, *Great Road*, 199-25; Guillermaz, *Communist Party*, 150-56; Kuo, *Analytical History*, 1.281-85.
26 Saich, *Power*, 198.
27 Mao, *Military Writings*, 75.
28 a.g.e., 274.
29 Snow, *Red Star*, 165.
30 Wilson, *Long March*, 41.
31 Terrill, *Mao*, 99; Smedley, *Great Road*, 176.
32 Mao, *Military Writings*, 72; Schram, *Road*, 5.499; Snow, *Red Star*, 173-74; Short, *Mao*, 222; Braun, *Agent*, 55; Mao, *Aspects*, 50.
33 "Mao Zedong ile röportaj," 25 Ekim 1937, HIA/NW, kutu 22, dosya 591.
34 Saich, *Power*, 199.
35 Band, *Two Years*, 244. Ayrıca bkz. Forman, *Report*, 177: "Çinli komünistler biz Amerikalılardan daha fazla komünist değil."
36 Schram, *Road*, 3.74.
37 Short, Mao, 269, 273, 281; Li, *Private Life*, 120-21; Bittenberg, *Stayed Behind,* 450; Sun, *Long March,* 53; Griffin, *Counter-Revolutionaries,* 18; Saich, *Power*, 496, 530-35; Chang, *Mao*, 89-109; Guillermaz, *Communist Party*, 216-17; Benton, *Mountain Fires*, 71-72, 81-82; Saich, *Perspectives*, 79-116; Kuo, *Analytical History*, 2.331-44.
38 Hartford, *Sparks*, 187-88'de koruganların sayısı hakkında farklı tahminler verir.
39 Saich, *Power*, 533.
40 Salisbury, *Long March*, 2; Wilson, *Long March*, 227; Chang, *Rise*, 2.445. Benton, *Mountain Fires*, 6-8. Mao uzun yürüyüşün 25,000 li (12.400 km) sürdüğünü iddia etmişti, fakat Jocelyn, *Long March*, 326-27'de, sadece 12,000 li (6000 km) sürdüğünü belirtir ki, bu bile uzun bir mesafedir.
41 Wilson, *Long March*, 233.
42 Chang, *Mao*, 153. İddia edilen "oğula karşılık Kızıllar takası" konusunda yazarlar şu sonuca varır (135): "Bu yüksek sesle dile getirilecek bir teklif değildi." Onların iddialarının ciddi bir incelemesi için bkz. Benton, *Monster.*
43 Salisbury, *Long March*, 63.

44 Braun, *Agent*, 119-20; Salisbury, *Long March*, 220-30; Sun, *Long March*, 146; Snow, *Red Star*, 194-99; Wilson, *Long March*, 168; Jocelyn, *Long March*, 248-250.
45 "Mao Zedong ile röportaj," 25 Ekim 1937, HIA/NW, kutu 22, dosya 591.
46 Sun, *Long March*, 21, 29, 79; Salisbury, *Long March*, 103.
47 Braun, *Agent*, 24, 146; Sun, *Long March*, 167, 171- 172, 175; Snow, *Red Star*, 200-206; Wilson, *Long March*, 175-84, 204-21; Peng, *Memoirs*, 380-84; Jocelyn, *Long March*, 258-303.
48 Yang, *From Revolution*, 2.
49 Schram, *Road*, 5.71, 5.92.
50 Braun, *Agent*, 101.
51 Saich, *Power*, 643-48, 1168.
52 Hsiung, *Bitter Victory*; 92-94; Guillermaz, *Communist Party*, 363-68; Chang, *Mao*, 240-49; Short, *Mao*, 379-96; Saich, *Perspectives*, 299-338; Saich, *Power*, 1164; Short, *Mao*, 379-96; Kuo, *Analytical History*, 4.396-423.
53 Thomas, *Season*, 136.
54 a.g.e., 132.
55 Snow, *Red Star*, 90-92, 95.
56 Chang, *Mao*; Snow, *Red Star*, 459-61; Li, *Private Life*, 356—64; Snow, *Communists*, 250; Barrett, *Dixie Mission*, 83; Short, *Mao*.
57 Saich, *Perspectives*, 263-98; Kuo, *Analytical History*, 3.595-603.
58 Ch'en, *Mao*, 209.
59 Arthur Waldron ve Edward O'Dowd, "Introduction to Second Edition," Mao, *On Guerrilla* **içinde,** 13-14.
60 Mazzini, *Writings*, 1.369, 1.375.
61 Mao, *Military Writings*, 33, 66, 168, 210-47. Değerlendirmeler için, bkz. Connable, *Insurgencies End*, 7; Wilson, *Scales*, 117-43; Osanka, *Guerrilla Warfare*, 131-77; Graff, *Military History*, 229-49; Stout, *Perspectives*, 126 (El Kaide).
62 Waldron, "Remembering." Taylor, *Generalissimo*, 7.
63 Hsiung, *Bitter Victory*, 83.
64 a.g.e., 79, 102; Guillermaz, *Communist Party*, 328.
65 Westad, *Decisive Encounters*, 69.
66 Levine, *Anvil*, 130; Chang, *Last Chance*, 52.
67 Eastman, *Seeds*, 203.
68 Westad, *Encounters*, 209.
69 Courtois, *Black Book*, 463-64.
70 Bigeard, *Gloire*; Bergot, *Bigeard*; Roy, *Dienbienphu*, 185; Fall, *Street*, 66-70;

Singer, *Cultured*, 267-345; Roy, *Dienbienphu*; Windrow, *Last Valley*, 120-21; Morgan, *Valley*, 192-94.

71 Duiker, *Ho Chi Minh*, 66, 77, 94-95, 136, 251, 302, 348, 361, 573; Sainteny, *Ho Chi Minh,* 66, 77; Brocheux, *Ho Chi Minh*; Quinn-Judge, *Missing Years*; Ho, *On Revolution and Writings*; Patti, *Why*, 199; "Who's Who of Members of Present Government," 7 Kasım 1945, NARA/ OSS, kutu 200, dosya 5 ("Democrat").

72 "Viet Nam Hükümeti," 29 Temmuz 1947, NARA/CREST, CIA-RDP82-00457R000700750001-5.

73 Duiker, *Ho Chi Minh*, 402.

74 a.g.e, 408-10; Currey, *Victory*, 138-40; Fall, *Street*, 28-31; Windrow, *Last Valley*, 95-96; Porch, *Secret Services*, 300-301; Elliott, *Willow*, 165-67.

75 Schoenbrun, *France*, 234-36; Duiker, *Ho Chi Minh*, 379.

76 Currey, *Victory*, 147, 154; Macdonald, *Giap*; *Time*, 9 Şubat 1967.

77 Macdonald, *Giap*, 99-100.

78 Giap, *Unforgettable*, 46.

79 Trinquier, *Maquis*; Fall, *Street*, 267—79; Windrow, *Last Valley*, 218-19; Porch, *Secret Services*, 326-33; Macdonald, *Giap*, 111-12.

80 NARA/MAACV-OM, 1952-54.

81 Ainley, *To Die*, 30-33. Porch, *Legion*, 531-32.

82 Scholl-Latour, *Ricefields*, 29.

83 Elliott, *Sacred Willow*, 195.

84 Fall, *Street*, 110-11.

85 Scholl-Latour, *Ricefields*, 32.

86 Truong Chin, *Writings*, 111.

87 Ainley, *To Die*, 106.

88 Zhai, *China*, 63; Chen, "China."

89 *Time,* 24 Eylül 1951.

90 *New York Times*, 18 Şubat 1951.

91 Fall, *Street*, 39.

92 Window, *Last Valley*, 147, 170; Lawrence, *First Vietnam War*, 217, 221; Giap, *Dien Bien Phu*, 911; Fall, *Street*, 180; Morgan, *Valley of Death*, 101; Dalloz, *Indo-China*, 104; Porch, *Legion*, 531.

93 Morgan, *Valley*, 70.

94 Bodard, *Quicksand*, 83.

95 Starobin, *Eyewitness*, 70.

96 *Newsweek*, 23 Nisan 1953.

97 "Güneydoğu Asya'da Yasadışı Afyon Trafiği," CIA yazışması, 13 Aralık

1948, NARA/CREST, C1A-RDP82-00457R002100350002-2.

98 Bodard, *Quicksand*, 23.

99 Bigeard, Gloire 134-135, 174; Roy, *Dienbienphu,* 37; Fall, *Hell*, 10, 102, 137, 140, 233; Simpson, *Tiger*, 89-100; Giap, *Dien Bien Phu*, 84, 221, 383; Windrow, *Last Valley*, 233; 293-95, 343-51, 417, 708-11; Gaucher: 383-385, 504, 591, 629, 653; Currey, *Victory*, 185-187, 191; Grauwin, *Doctor*, 83, 97, 252; Langlais, *Dien Bien Phu*; De Borchgrave, "Great Stand"; Morgan, *Valley*, xv-xvii; 246, 428-9; Fall, *Street*, 263, 300; Porch, *Secret Services*, 318-57; Porch, *Foreign Legion, 555-65*; Macdonald, *Giap;* Dinh Van Ty, "Iron Horses"; Burchett, *North,* 47-59; Simpson, *Dien Bien Phu,* 39; Macdonald, *Giap,* 124-61; Ainley, *To Die*, 59; *Newsweek*, 5 Nisan 1954.

100 Morgan, *Valley*, 163.

101 "1953 Ortasına Kadar Hindiçini'nde Olası Gelişmeler," CIA yazışması, 23 Ağustos 1952, NARA/CREST, CIA-BDP79R01012A00100004014-0.

102 Sainteny, *Ho Chi Minh*, 89.

103 Bigeard, *Gloire*, 210.

104 Rejali, *Torture*, 141-62.

105 Alleg, *The Question*. Servan-Schreiber'ın *Lieutenant in Algeria* adlı kitabı işkence karşıtı anılar konusunda bir başka dikkat çekici çalışmaydı.

106 Horne, *Savage War*, 91.

107 Connelly, *Revolution*, 18.

108 Morgan, *My Battle*, 21. Horne, *Savage War*, 132.

109 Anderson, *Hanged*, 4, 9.

110 a.g.e., 6.

111 Aussaresses, *Casbah*, 45-55; Leuliette, *St. Michael*, 149-52.

112 Behr, *Problem*, 99, Yacef Saadi'den alıntı.

113 Trinquier, *Modern Warfare*, 17. Galula, *Pacification*, 53-54.

114 Lazreg, *Torture*, 98.

115 Aussaresses, *Casbah*, 85, 121 -123; Bigeard, *Gloire*, 274-86 , 303-8; Trinquier, *Temps perdu*, 231-60, 270; Massu, *Bataille*, 88, 92; 98; 140, 168); Home, *Savage War;* Morgan, *My Battle*, 118; 139; 161; NABA/DS (Lewis Clark, 3 Ocak 1957, kutu 3379, 751S.00/1-257; a.g.b., 15 Ocak 1957; a.g.b., 21 Ocak 1957; Merritt N. Cootes, 1 Mart 1957, 751S.00/3-157; a.g.b., 12 Mart; Kettle, *Algeria*, 106, 398 Connelly, *Revolution*, 131 Clark, *Turmoil* 327, 387 Porch, *Secret Services*; Gale, *Englishman*, 133 *Time*, 26 Mayıs 1958; Lazreg, *Torture* Rejali, *Torture*, 481-92 Singer, *Cultured*, 310-12.

116 Kettle, *Algeria*, 485-86; O'Ballance, *Insurrection*, 141; Clark, *Turmoil*, 301-2, 307; Paret, *Revolutionary*, 41; Gortzak, "Indigenous Forces" (120,000);

Galula, *Pacification*, 10-11, 13, 244. 1:50: U.S. Army, *Counterinsurgency*, 23; Connable, *Insurgencies End*, 129-31.

117 Horne, *Savage War*, 263-65; Roy, *Algeria*, 86; O'Ballance, *Insurrection*, 117-20; Alexander, *Algerian War*, 12, 15.

118 Horne, *Savage War*, 159-61; Kettle, *Algeria*, 69; Morgan, *My Battle*, 26; Connelly, *Revolution*, 114-15; Porch, *Secret Services*, 369-74.

119 Connelly, Revolution, 292.

120 Connelly, *Revolution*, 5; Evans, *Memory*; Wall, *France*; Ulloa, *Francis Jeanson*; Dine, *Images*.

121 De Gaulle, *Hope*, 75.

122 Henissart, *Wolves*, 161, 319; Bocca, *Secret Army*; Horne, *Savage War*, 480-534; Feraoun, *Journal*, 313-14; Porch, *Secret Services*, 396-403.

123 Anderson, *Hanged*, 4.

124 Horne, *Savage War*, 538; Kettle, *Algeria*, xiii-xiv.

125 Larteguy, *Centurions*, 51, 304, 320, 370. *Praetorians*, 23. Dine, *Images*, 29.

126 Trinquier, *Temps perdu*, 240.

127 Clutterbuck, *Long War*, 80.

128 Templer'ın geçmişi: TEMP (Adenauer: J. A. Barraclough'dan Templer'a, 16 Mayıs 1954); Cloake, *Templer*; "Malaya Savaşı."

129 Barber, *Running Dogs*, 70.

130 Chin Peng, *My Side*, 30.

131 Lyttelton, "Cabinet Paper: Malaya," 21 Aralık 1951, TEMP; Stubbs, *Hearts*, 12; Barber, *Running Dogs*, 15, 17. Chin Peng, *My Side*, 26.

132 Barber, *Running Dogs*, 139. Stockwell, *Malaya*, 327; Thompson, *Insurgency*, 48; Lyttelton, *Memoirs*, 358; Stubbs, *Hearts*, 159.

133 Chin Peng, *My Side*, 287-88; Barber, *Running Dogs*, 130-31; Stubbs, *Hearts*, 13.3; Miller, *Menace*, 190-93; Stockwell, *Malaya*, 301-2; Mackay, *Domino*, 111-14.

134 Cloake, Templer, 199. Ramakrishan, "Transmogrifying."

135 Lyttelton, *Memoirs*, 364. "Mallar":Montgomery'den Churchill'e 1 Ocak 1952 tarihli mektubun kopyası, TEMP.

136 Coates, *Suppressing*, 143.

137 Harper, *Making*, 176.

138 Thompson, *Insurgency*, 140; Short, *Rats*, 391.

139 Stubbs, *Hearts*, 158.

140 Stockwell, *Malaya*, 220.

141 Horne, *Savage*, 338.

142 Clutterbuck, *Long War*, 51.

143 "Malaya Savaşı."
144 Stockwell, *Malaya*, 237.
145 Thompson, *Insurgency*, 117.
146 Cloake, *Templer*, 127, 213. Miller, *Menace*, 163. Lyttelton'tan Templer'a, 16 Mayıs 1952, TEMP.
147 Cloake, *Templer*, 263, 265.
148 Robinson, *Transformation*, 108. Baj, *WarYears*, 127. Blake, *View*, 140. Cloake, *Templer*, 213.
149 Templer'dan Lyttelton'a, 12 Eylül 1952, TEMP.
150 Templer'dan Lyttelton'a, 3 Kasım 1952, TEMP.
151 Barber, *Running Dogst*, ön sayfa.
152 Adams, *Works*, 10.266.
153 Stubbs, *Hearts*, 1.
154 Stockwell, *Malaya*, 372.
155 Thompson, *Insurgency*, 144, 146.
156 Stockwell, *Malaya*, 424-25; Cloake, Templer, 222-23; "Malaya Savaşı"; Barber, *Running Dogs*, 158; Ching Peng, *My Side*, 297; Clutterbuck, *Long War*, 81-82; Stubbs, *Hearts*, 165; Miller, *Menace*, 206-10; Mackay, *Domino*, 126-27.
157 Short, *Rats*, 160-69; Stubbs, *Hearts*, 73-74; Chin Peng, *My Side*, 239-40; Stockwell, *Malaya*, 328.
158 Templer'dan Lyttelton'a, 20 Şubat 1952, TEMP.
159 Templer'dan Lyttelton'a, 7 Şubat 1953, TEMP.
160 Templer'dan Lyttelton'a, 12 Eylül 1952, TEMP.
161 "İkna": *Conduct of Operations*, 4.2.3. "Demoralizasyon": 3.12.1
162 Conduct of Operations, 3. 12. 1
163 Raj, *War Years*, 127.
164 Ramakrishan, *Propaganda*, 189-90.
165 Henniker, *Red Shadow*, 181.
166 Chin Peng, *My Side*, 270.
167 Henniker, *Red Shadow*, 210.
168 Barber, *Running Dogs*, 270.
169 Clutterbuck, *Long War*, 80.
170 Cloake, *Templer*, 261.
171 Coates, *Suppressing*, 50.
172 Short, *Rats*, 507-8; Thompson, *Insurgency*, 27; Barber, *Running Dogs*, 270; Stewart, *Smashing Terrorism*, 339; Nagl, *Eat Soup*, 103.
173 ABD Kara Kuvvetleri Askeri Tarih Merkezi'nden Andrew Birtle'ın yazara 20 Aralık 2010 tarihli e-postası. Nagl, *Eating Soup*, ve Tilman, "Non-Lessons"

Malaya'dan çıkan dersler konusunda farklı görüşler ileri sürer.

174 Mockaitis, *Counterinsurgency*, ix.

175 French, *British Way*, 248-249.

176 Anderson, *Hanged*, 4-5, 9; Elkins, *Reckoning*; Branch, *Mau Mau*, xi, 5. Elkins'in kitabı, Pulitzer Ödülü kazanmasına rağmen sansasyonel tanımlamalar (örneğin İngiliz hapishanelerine "gulag" denmesi) ve diğer kaynaklar desteklemediği halde öldürülen ve tutuklanan Kenyalıların sayısı konusunda çok yüksek tahminlerle zedelenmiş durumdadır.

177 Holland, *Revolt*; Grivas, *Memoirs*; Crawshsaw, *Revolt*; Rosenbaum, "Success"; Byford-Jones, *Grivas*.

178 Hughes, "Model Campaign"; Peterson, *Oman's Insurgencies*; Arkless, *Secret War*; Gardiner, *Service*.

179 Geraghty, *Irish War*; English, *Struggle*; Saville, *Report*.

180 Walker, *Aden*; Hinchcliffe, *Without Glory*; Pieragostini, *South Arabia*.

181 http://www.statistics.gov.uk/cci/nugget.asp?id=980.

182 French, *British Way*, 57.

183 Lewis Clark'tan John W. Jones'a, 22 Nisan 1955, NARA/DS, kutu 3333, 751S.00/1-155. Clark'tan Dışişleri Bakanına, 4 Ocak 1957, NARA/DS, kutu 3379, 751S.00/1-257.

YEDİNCİ KİTAP

RADİKAL ŞIKLIK

1 Wolfe, *Radical Chic*.

2 Taber, *Flea*, 49, 173, 176. Taber'in Castro yanlısı görüşleri için, bkz. Anderson, *Che*, 292, 389.

3 Schlesinger, *Days*, 342.

4 Galula, *Counterinsurgency*, 62, 95; Thompson, *Insurgency*, 55. Geçmiş için bkz. Cohen, *Galula*; Marlowe, *Galula*; ve Thompson, *Hills*.

5 Boot, *Savage Wars*.

6 Greene Lansdale ile herhangi bir bağlantıyı reddetti ve anlaşıldığı üzere taslağı Lansdale, Saygon'a gelmeden once bitirdi. Bkz. Sherry, *Greene*, 2.416-17; Nashel, *Lansdale's War*, 159.

7 Greene, *Quiet American*, 23.

8 Lederer, *Ugly American*, 110.

9 HIA/EGL, kutu 69-70; Currey, *Unquiet*.

10 Lansdale günlüğü, 19 Mart 1947, HIA/EGL, kutu 72, günlükler 1946-48. 26 Aralık 1946. 30 Ekim 1946. 30 Mart 1947. 11 Nisan 1947.
11 Lansdale'den Ben'e, 12 Haziran 1973, HIA/EGL, kutu 83, dosya 118.
12 LBJ/LOH, 24 ("Ben hiç [Fransızca] konuşmuyordum"); "Yabancı Dil Ehliyeti," 16 Ekim 1961, HIA/EGL, kutu 69, muh. dosyalar; Currey, *Unquiet*, 5.
13 Rufus Phillips, yazara e-posta, 23 Temmuz 2010.
14 Currey, *Unquiet*, 44—15.
15 Lansdale, *Midst*, 5.
16 "CIA ile bağlantı," Lansdale notu, 15 Aralık 1985, HIA/EGL, kutu 70, biyografik dosya/not.
17 Kerkvliet, *Huk*, 195.
18 Lansdale, *Midst*, 25.
19 Greenberg, *Hukbalahap*, 57.
20 Valeriano, *Counter-Guerrilla*, 103.
21 Martinez, *Magsaysay*, 176.
22 Valeriano, *Counter-Guerrilla*, 201, 206.
23 a.g.e., 207.
24 Lansdale, *Midst*, 48.
25 Valeriano, Counter-Guerrilla, 207
26 Greenberg, *Hukbalahap*, 67, 110.
27 Taruc, *Tiger*, 91.
28 Kitson, *Gangs*; Cline, "Pseudo Operations."
29 Lansdale, *Midst*, 73; Valeriano, *Counter-Guerilla*, 214; Taruc, *Tiger*, 137.
30 Nashel, *Lansdale's War*, 32-33.
31 Valeriano, *Counter-Guerrilla*, 139.
32 Kerkvliet, *Huk*, 238.
33 Lansdale, *Midst*, 85.
34 "19 Ocak 1955 tarihli OCB toplantısında tartışma için hazırlanan ön çalışma taslağı," NARA/CREST, CIA-RDP80R01731R002900480007-6.
35 LBJ/LOH, 7.
36 Simpson, *Tiger*, 113.
37 Lansdale, *Midst*, 159. ABD Savunma Bakanlığı, *Pentagon Papers*, 11.7.
38 Lansdale, *Midst*, 158.
39 *Washington Post*, 25 Ağustos 1965.
40 Lansdale'in Principia'daki konuşması, 9 Nisan 1965, HIA/EGL, kutu 73, dosya Yale Üni.deki konuşması, 23 Kasım 1964. Özel Savaş Okulu'ndaki konuşması, 30 Ağustos 1962.Hava Kuvvetleri Akademisi'ndeki konuşması, 25 Mayıs 1964.

41 Lansdale, *Midst*, 226.
42 Currey, *Unquiet*, 160.
43 Savunma Bakanlığı, *Pentagon Papers*, 1.577-79; LBJ/LOH, 1.28-29.
44 Bufus Phillips, yazara e-posta, 21 Ağustos 2011.
45 Lansdale, *Midst*, 213.
46 Phillips, *Vietnam*, 67.
47 a.g.e., 53.
48 Lansdale, *Midst*, 232-33.
49 "TRIM Faaliyetleri Aylık Raporu," 1-31Mayıs 1955, NARA/MAAGV-OM, kutu 2, dosya 30.
50 http://www.un.org/en/members/growth.shtml.
51 "Arka plan—Güney Vietnam O/B," 23 Mart 1955, NABA/CREST, CIA-RDP79R00890A00030052-2.
52 Lansdale, *Midst*, 316-18; Phillips, *Vietnam*, 78.
53 Lansdale'den ailesine. 2 Mayıs 1955, HIA/EGL, kutu 83, dosya 188.
54 "Saygon'daki kriz," DCL'ye not, 4 Nisan 1955, NARA/CREST, CIA-RDP7900904A000200020005-2; Nashel, *Landsdale's War*, 59-60; Currey, *Any Cost*, 224-25; Rufus Phillips, yazara e-posta, 21 Ağustos 2011.
55 Collins'ten Dulles'a 27 Nisan 1954, NARA/DS, kutu 3333, 751G.OO/4-155.
56 "Röportaj II," 15 Eylül 1981, HIA/EGL, kutu 79, dosya 285; Lansdale, *Midst*, 204; Phillips, *Vietnam*, 33.
57 Lansdale, *Midst*, 155; Phillips, *Vietnam*, 64. Ayrıca bkz. ABD Dışişleri Bakanlığı, *Foreign Relations: Vietnam, 1955-1957*, 145, 301-30; ABD Savunma Bakanlığı, *Pentagon Papers*, 1.229-35, 2.26; ABD Savunma Bakanlığı, *US-Vietnam*, 11.2; Anderson, *Trapped*, 111-15.
58 Vs. Depertment of Defence U. S.-Vietnam 11.2
59 Phillips, *Vietnam*, 223.
60 Colby, *Lost Victory*, 366.
61 Lansdale, *Midst*, 301.
62 Paris Büyükelçiliği'nden Dulles'a, 4 Nisan 1955, NARA/DS, kutu 3333, 751G.00/4-155.
63 Simpson, *Tiger*, 151. Yüzde 80: Phillips, *Vietnam*, 327.
64 Sheehan, *Lie*, 138.
65 Duiker, *Road*, 196; Moyar, *Forsaken, 79;* Karnow, *Vietnam*, 254-55; Currey, *Victory*, 227; "Savaş Emri," 1 Ekim 1963, AHEC/MACV.
66 Currey, *Victory*, 234'te Lansdale'in Vietkong'u kafadan attığını iddia eder ama Lansdale'in arkadaşı Rufus Phillips bu iddianın yanlış olduğunu düşünür: Phillips, yazara e-posta, 21 Ağustos 2011.

67 ABD Savunma Bakanlığı, *Pentagon Papers,* 2.126; Phillips, *Vietnam,* 121.
68 Lansdale'den Robert Komer'e, 30 Mayıs 1971, H1A/EGL, kutu 4, dosya 106.
69 Schlesinger, *Days,* 340. Sorenson, *Kennedy,* 632; Hilsman, *Move,* 415.
70 ABD Savunma Bakanlığı, *Foreign Relations: Vietnam 1961,* 1.13-28; ABD Savunma Bakanlığı, *Pentagon Papers,* 2.440-43; Hilsman, *Move,* 419; Jones, *Death,* 23-24.
71 Currey, *Unquiet, x.*
72 ABD Savunma Bakanlığı, *Foreign Relations: Cuba, 1958-1960,* 1116; Bohning, *Obsession* 92,102; NARA/CREST; Freedman, *Kennedy's Wars,* 153-61; Nashel, *Landsdale's War,* 72-76; Weiner, *Ashes,* 184— 88; McClintock, *Statecraft,* 203-7; "Röportaj II," 15 Eylül 1981, HIA/ EGL, kutu 79, dosya 285.
73 http://www.jfklibrary.org/Historical+Resources/Archives/Reference+Desk/Spee ches/.
74 Taylor, *Trumpet.*
75 Duncan, New *Legions,* 146.
76 Krepinevich, *Army,* 53.
77 Lansdale'den McNamara'ya, 7 Nisan 1962, HIA/EGL, kutu 96, dosya 1.
78 Krepinevich, *Army,* 37; Blaufarb, *Era,* 80.
79 ABD Savunma Bakanlığı, *U.S.-Vietnam,* 11.5.
80 "Röportaj II," 15 Eylül 1981, HIA/EGL, kutu 79, dosya 285.
81 Bui Diem, *Jaws,* 91.
82 ABD Savunma Bakanlığı, *U.S-Vietnam,* 11.8; ABD Savunma Bakanlığı, *Pentagon Papers,* 2.26.
83 *Time,* 26 Aralık 1969.
84 Esin kaynağı Malaya, Israel:H. A. F. Hohler'den Dışişleri Bakanı'na, 30 Ocak 1963, NA/BRIAM.
85 Thompson, *Insurgency,* 140.
86 Gibson, *Perfect War,* 95.
87 Sorley, *Westmoreland,* 67.
88 Krepinevich, *Army,* 197; Sorley, *Westmoreland,* 218.
89 Gibson, *Technowar,* 319; Sorley, *Better War,* 83; Clodfelter, *Statistics,* 225.
90 Krepinevich, *Army,* 205.
91 Smith, *Handbook,* 60. Krepinevich, *Army,* 167.
92 Duiker, *Ho,* 551.
93 Karnow, *Vietnam,* 617.
94 Lansdale, "Viet Nam."
95 Krepinevich, *Army,* 180.
96 ABD Savunma Bakanlığı, *Pentagon Papers,* 4.303, 4.403; "Savaş Emri," 1

Ekim 1963, AHEC/MACV; Sorley, *Westmoreland*, 188 (CIA tahmini).

97 *New York Times*, 23 Nisan 1995.

98 Talimat, 28 Nisan 1971, DPC #2150901041, Nisan 1971; Duiker, *Ho*, 552, 557.

99 Sorley, *Westmoreland*, 73, 90.

100 Phillips, *Vietnam*, 251. *New York Times*, 21 Ağustos 1965.

101 *Washington Post*, 20 Ağustos 1965. a.g.y., 25 Şubat 1966.

102 *Washington Post*, 29 Eylül 1968.

103 "Takım Görevleri," 8 Ekim 1965. HIA/EGL, kutu 96, dosya 6.

104 Washington Post, 20 Ağustos 1965

105 "Soykırım": LBJ/POL. "Pirinç tarlaları,": LBJ/B1967.

106 Lansdale, "Viet Nam."

107 Lansdale'den Leo Dowatch Jr.'a, 13 Mart 1974, HIA/EGL, kutu 70, biyografik dosya/ not.

108 Braestrup, *Big Story*; Oberdorfer, *Tet*; Westmoreland, *Reports*, 310-34; Duiker, *Road*, 288-97; Davidson, *At War*, 473-529; Duiker, *Ho*, 557; Ang, *Other Side*, 113-40; Lansdale'den "Eski Takım"a, 10 Şubat 1968, HIA/EGL, kutu 73, dosya 2.

109 *Washington Post*, 22 Kasım 1967.

110 http://www.lbjlib.utexas.edu/johnson/archives.hom/speeches.hom/680331.asp.

111 *New York Times*, 1 Nisan 1968.

112 Sorley, *Better War*, xiii.

113 Colby, *Lost Victory,* 303-6.

114 Berman, *No* Peace; Karnow, *Vietnam*, 671; Kissinger, *Ending*; Nguyen, *Palace File*; Kimball, *War Files.*

115 Duiker, *Ho*, 512.

116 Asselin, "Le Duan"; Currey, *Victory*, 229; Duiker, *Ho*, 548; Ang, *Other Side.*

117 *New York Times Magazine*, 10 Ağustos 1997.

118 Summers, *Strategy*, 127, 173.

119 Duiker, *Ho*, 546; Zhai, *China,* 135.

120 Lansdale, "Viet Nam."

121 Franqui, *Diary*, 123-24; Guevara, *Reminiscences*, 14-19; Castro, *My Life;* Szulc, *Fidel*, 29-34; Anderson, *Che;* Taibo, *Guevara;* Quirk, *Castro;* Thomas, *Cuba*; Cesar Gomez röportaj, HIA/GAG, kutu 9, dosya 27; Perez, "Granma"

122 Szulc, *Fidel,* 289; Castro, *My Life*, 29, 41, 108, 209; Castro, *Struggle,* 220-21; Castro, *Prison Letters;* Quirk, *Castro*, 9-27; Geyer, *Prince*, 72, 130; Casuso, *Cuba,* 115, 172-74; HMP; Thomas, *Cuba;* Emilio Caballero röportaj, HIA/GAG, Kutu 7, dosya 48; Rafael Diaz-Balart röportaj, HIA/ GAG, kutu

8, dosya 29; Waldo Diaz-Balart, HIA/GAG, kutu 8, dosya 30; Armando Llorente röportaj, HIA/GAG, kutu 11, dosya 4; Ramon Mestre röportaj, HIA/GAG, kutu 11, dosya 29 (bathed); Jose Rasco röportaj, HIA/GAG, kutu 12, dosya 32.

123 Anderson, *Che* , 4, 37, 52, 76, 121, 184, 382; Guevara, *Motorcycle Diaries*, 77 ve *On the Road*, 63, 80, 99; Debray, *Praised Be,* 96; Gadea, *My Life*, 24, 60-61; Granado, *Traveling;* Taibo, *Guevara*, 31; Castaneda, *Companero*, 46, 62, 95; Siao-yu, *Beggars,* 148.

124 Anderson, *Che,* 229; Taibo, *Guevara,* 112; Castafieda, *Campanero,* 102.

125 Matthews makaleleri 24-26 Şubat 1957'de yayımlandı. Bkz. HMP; Matthews, *Cuban Story;* DePalma, *Man*, 84; Felipe Pazos ve Javiar Pazos röportajları, HIA/GAG, kutu 12, dosya 14-15.

126 Wickham-Crowley, *Guerrillas,* 191.

127 Sweig, *Revolution,* 111.

128 Szuc, *Fidel,* 445-49; *Washington Post,* 14 Eylül 1958; Castro, *Struggle,* 399-415; Batista, *Betrayed,* 80; Franqui, *Diary,* 316-86; Taibo, *Guevara,* 170-78; Quirk, *Castro,* 182-94; Thomas, *Cuba,* 996-1004; Castaneda, *Campanero,* 116.

129 Batista, *Betrayed,* 80.

130 Guevara, *Reminiscences,* 267-69; Anderson, *Che,* 348-53; Franqui, *Diary*, 474-78; Taibo, *Guevara,* 237-49; Castaneda, *Campanero,* 133-38.

131 Weiner, *Ashes,* 155; Anderson, *Che,* 259-61; Szuc, *Fidel,* 427-29; Geyer, *Prince,* 183.

132 Batista, *Betrayed,* 135.

133 *New York Times,* 2 Ocak 1959.

134 a.g.e.

135 Thomas, *Cuba,* 1042; Wright, *Era,* 16.

136 Castaneda, *Campanero*, 137; Thomas, *Cuba*, 1040.

137 Casuso, *Cuba,* 137.

138 *Washington Post,* 15 Eylül 1958. Ayrıca bkz. *New York Times,* 18 Nisan 1959; *U.S. News & World Report,* 16 Mart 1959.

139 Guevara, *Motorcycle Diaries,* 164.

140 Rene Monserrat röportaj, H1A/GAG, kutu 11, dosya 39.

141 Anderson, *Che,* 458.

142 Rojo, *My Friend,* 181-82; Anderson, *Che,* 599.

143 Anderson, *Che,* 538; Castaneda, *Campanero,* 236.

144 Guevara, *Road,* 114. Debray, *Praised Be,* 98. Anderson, *Che,* 584. Guevara, *Guerrilla Warfare,* 175.

145 Guevara, *Guerrilla Warfare,* 53. Debray, *Revolution,* 119.
146 Childs, "Historical Critique."
147 Guevara, *African Dream,* 26-28, 49, 135, 226-27; Anderson, *Che;* Hoare, *Mercenary;* Kelly, *America's Tyrant;* Schatzberg, *Mobutu;* Taibo, *Guevara;* Gleijeses, *Conflicting,* 101-23.
148 Guevara, *Bolivian Diary,* 144, 248; James, *Bolivian Diaries;* Guevara, *Guerrilla Warfare,* 10-11, 116; Salmon, *Defeat of Che,* 71, 86, 168; Villegas, *Pombo,* 141; Debray, *Praised Be,* 104; Rojo, *My Friend;* NSA/DCG (**öz.** "2nci Ranger Taburu Faaliyeti," 28 Kasım 1967; "Felix Rodriguez Sorgulaması," 3 Haziran 1975); LBJ/ CSP; Castro, *Revolution,* 136-46; Wright, *Era,* 68, 8-87; Anderson, *Che,* 637-710; Taibo, *Guevara,* 472-562; Rodriguez, *Shadow*; Ryan, *Fall*; Gary Prado röportaj, HIA/GAG, kutu 12, dosya 28.
149 Casey, *Afterlife.*
150 Wright, *Era;* Wickham-Crowley, *Guerrillas,* 31; Ratliff, *Castroism;* Scheina, *Latin America's Wars,* c. 2; Castro, *Revolution;* Gott, *Rural Guerrilla;* Kohl, *Urban Guerrilla.*
151 Guevara, *Guerrilla Warfare, 7.*
152 Marighella, *Minimanual,* 20. Ayrıca bkz. Flynn, *Brazil;* Skidmore, *Military Rule;* Williams, "Carlos Marighela"; *New York Times Magazine,* 15 Kasım 1970.
153 Wickham-Crowley, *Guerrillas, 7,* 271—81; Kagan, *Twilight;* Kinzer, *Blood.*
154 Marchak, *God's Assassins;* Timerman, *Prisoner.*
155 Sanford, *Buried;* Commission, "Memory."
156 Boot, "Miracle."
157 Burleigh, *Blood,* bl. 6.
158 Gero, *Flights,* 8.
159 Andrew, *Sword,* 380-82; Andrew, *World,* 246-55.
160 Betser, *Soldier*, 328- 329; Em. Gen. Uri Sagi ve Em. Gen. Ephraim Sneh, (kurtarma timi üyeleri), yazarla röportajı, 1 Mart 2011; Dunstan, *Lightning;* Pedahzur, *Secret Services,* 53-62; Netanyahu, *Entebbe;* Ben-Porat, *Rescue;* Williams, *Diary;* Rabin, *Memoirs*, 287; Peres, *Battling;* Kurzman, *Soldier;* McRaven, *Spec Ops;* Harclerode, *Secret;* Follain, *Jackal,* 107; Thomas, *Gideon's Spies,* 142-45; Katz, *Elite;* Stevenson, *90 Minutes;* Williamson, *Counterstrike;* Klein, *Striking,* 205-8; *New York Times,* 13 Eylül 1972.
161 Wolf, *Face,* 279.
162 Gitlin, *Sixties;* Suri, *Power;* Berman, *Utopias.*
163 Varon, *War Home;* Stern, *With.*
164 Graebner, *Patty's*, 15; Hearst, *Secret;* Payne, *SLA; Los Angeles Times,* 18 Mayıs 1994.

165 Aust, *Baader-Meinhof*; Varon, *War Home;* Meinhof, *Everybody;* Baumann, *How;* Cockburn, *One Point,* 1-6; Andrew, *Mitrohkin Archive,* 511-12; Carr, *Infernal,* 138; Wolf, *Man.* 2008 yapımı Alman filmi *The Baader-Meinhof Complex* grubun yükselişi ve düşüşünü gerçekçi bir şekilde sunmaktadır.

166 Rubin, *Arafat*, 39, 224; Walker, *Arafat*, 11, 31, 37, 130; Abu Iyad, *My Home*, 29, 81; Sayigh, *Struggle;* Hart, *Arafat;* Morris, *Victims*, 78-80, 268-270, 288; *Time,* 13 Aralık 1968; Strong, "Playboy röportaj"; Black, *Secret Wars, 279*; Yaari, *Strike;* Raviv, *Every Spy,* 163; Abu-Sharif, *Tried,* 151; Byman, *Price*; Friedman, *From,* 107; *New York Times,* 12 Kasım 2004; Allman, "Road".

167 Pedahzur, *Secret Services,* 26-28; Morris, *Victims,* 288; Byman, *Price,* 25.

168 Dobson, *Black September;* Walker, *Arafat*, 101-2; Klein, *Striking;* Jonas, *Vengeance;* Black, *Secret Wars;* Pedahzur, *Secret Services,* 40-46; Abu Iyad, *My Home,* 97; Raviv, *Prince,* 184-94; Abu-Sharif, *Tried.*

169 Schiff, *Lebanon War;* Rabinovich, *War;* Sayigh, *Struggle,* 522-43; Rubin, *Arafat*, 88, 93; Morris, *Victims*, 558; Cobban, *Palestinian;* Byman, *Price*, 67.

170 Morris, *Victims;* Black, *Secret Wars;* King, *Revolution;* "Fatalities"; "China: Tiananmen"; Catignani, *Intifadas;* Peretz, *Intifada,* 64; Sayigh, *Struggle,* 607-37; Raviv, *Prince,* 379-404; Yigal Hankin, yazarla röportaj, 28 Şubat 2011; Byman, *Price,* 73.

171 Yazarın Arafat'la görüşmesi: *Wall Street Journal,* 14 Aralık 1998.

172 Byman, *Price,* 104.

173 Schweitzer, "Suicide Bombing."

174 Eiland, "Second Intifada"; Schweitzer, "Suicide Bombing"; *PLO: Captured Documents;* Morris, *Victims;* "Intifada Toll"; Gatignani, *Intifadas;* Byman, *Price,* 152-54; Em. Gen. Moshe "Bogie" Ya'alon, Em. Gen. Yossi Kuperwasser, Tuğg. Noam Tibon ve Em.Gen. Michael Herzog'un yazarla yaptığı röportajlar, 27 Şubat - 3 Mart 2011.

175 Abu Iyad, *My Home,* 34.

176 Merari, *Terrorism,* 107.

177 Gorenberg, "Mahatma."

178 "Intifada Toll."

SEKİZİNCİ KİTAP

TANRI ADINA ÖLDÜRENLER

1 Kepel, *Jihad;* Stout, *Terrorist Perspectives;* Wright, *Looming*, Habeck, *Knowing;* Sivan, *Radical Islam.*

2 Bowden, *Guests;* Coughlin, *Ghost;* Rubin, *Anti-American,* 107; Bill, *Eagle,* 295-304; ve rehinelerin anıları (ör. Queen, *Inside;* Koob, *Guest;* Kennedy, *Ayatollah;* Daugherty, *Shadow).*

3 Trofimov, *Siege,* 31-32, 225; Coll, *Ghost Wars,* 28; Lacey, *Inside,* 16-36; Wright, *Sacred Rage,* 155; Bergen, *Holy War,* 59.

4 Trofimov, *Siege,* 109-16; Coll, *Ghost Wars,* 29-37; Sullivan, *Under Siege,* 71-89; *Washington Post,* 27 Kasım 1994; *Time,* 3 Aralık 1979.

5 Lyakhovskiy, "Soviet Invasion", 4, 50, 57, 65; Grau, "Take-Down"; CWIHP/SIA; Mitrokhin, "KGB"; Tanner, *Afghanistan,* 235-38; Feifer, *Gamble,* 55-85; Girardet, *Afghanistan,* 114; Helsinki Watch, "Tears"; Kalinovsky, *Goodbye,* 16-54; Tanner, *Afghanistan,* 231, 235; Urban, *War,* 27-50; Rubin, *Fragmentation,* 111-22; Cordovez, *Out,* 13-49; Russian General Staff, *War,* 11-12; Mendelson, *Changing Course,* 39-64. Lyakhovskiy, "Soviet Invasion," 64'te saray baskını sırasında 5 Kızıl Ordu askeriyle birlikte 5 KGB üyesinin öldürüldüğünü yazmaktadır. Mitrokhin, "KGB," 97-98'de, "100'den fazla KGB ajanı öldürüldü,"iddiasında bulunmaktadır.

6 Bütün savaş boyunca Sovyet ölümleri hakkındaki resmi rakam 13.833 kişiydi. Gerçek rakam ise 26.000'e yakındı. Bkz. Rus Genel Kurmayı, War, 43.

7 Girardet, *Afghanistan,* 30, 83; Rusya Genel Kurmayı, *War,* 74-83; Coll, *Ghost Wars,* 107-24; Feifer, *Gamble; Washington Post,* 17 Ekim 1983, 18 Ekim 1983; Grad, *Massoud,* 18, 29, 104-105, 120, 199, 244; *Christian Science Monitor,* 22 Haziran 1982; 28 Haziran 1982; Gall, *Russian Lines;* Tanner, *Afghanistan,* 251-52, 257-61; Urban, *War,* 101-5; Kaplan, *Soldiers,* xv, xix; Roy, *Afghanistan,* 72-75; Bergen, *Osama bin Laden,* xxii; Junger, *Fire,* 199-222; Rowan, *Trail;* eski CIA yetkilisi Reuel Gerecht, yazara e-posta, 27 Nisan 2012.

8 Rusya Genel Kurmayı, *War,* 91.

9 Helsinki **İzleme Komitesi,** "Tears" 4, 10, 35, 54, 60, 82.

10 Westad, *Cold War,* 350. Kalinovsky, "Blind." Feifer, *Gamble,* 146.

11 Rubin, *Fragmentation,* 1, 131-33; Feifer, *Gamble,* 255; Girardet, *Afghanistan,* 53-54; Kaplan, *Soldiers,* 11, 18; Rusya Genel Kurmayı, *War,* 88.

12 Feifer, *Gamble,* 142, 179; Borovik, *Hidden War,* 183-186; Heinamaa, *Soldiers' Story,* 16, 26; Yousaf, *Bear Trap,* 54-56; Rusya Genel Kurmayı, *War,* 302; *Christian Science Monitor,* 28 Haziran 1982; Alexievich, *Zinky Boys;* Tamarov, *Afghanistan.*

13 Yousaf, *Bear Trap,* 49.

14 Kaplan, *Soldiers,* 16.

15 a.g.e., 69.

16 Reuel Gerecht, yazara e-posta, 27 Nisan 2012.

17 Coll, *Ghost Wars,* 153.
18 Lundberg, "Covert Action"; Coll, *Ghost Wars,* 147-53; Feifer, *Gamble*, 130; Crile, *Charlie Wilson's War,* 419; Rusya Genel Kurmayı, *War, 222*; Cordovez, *Out,* 194—201; Yousaf, *Bear Trap,* 174-89; Gates, *Shadows,* 348-50; Tanner, *Afghanistan,* 267; Westad, *Cold War,* 355-56; Bearden, *Main Enemy,* 207—54; Mendelson, *Changing Course,* 95-100; Michael Pillsbury, yazara e-posta, 27 Ekim 2010; globalsecurity .com.
19 Cordovez, *Out,* 202; Kalinovsky, *Goodbye,* 84.
20 Westad, *Cold War,* 377. *New York Times,* 16 Şubat 1989.
21 Rashid, *Taliban;* Goodson, *Endless War;* Tanner, *Afghanistan.*
22 Geraghty, *Peacekeepers*, 91- 99, 185-186; Hammel, *Root* 38, 295; Dolphin, *24 MAU*; Wright, *Sacred Rage,* 70; ABD Komisyonu, "Report."
23 Jaber, *Hezbollah;* Norton, *Hezbollah,* 32; Cambanis, *Privilege;* Nasr, *Revival*, 142-43; Coughlin, *Ghost,* 210-18; Qassem, *Hizballah;* Harik, *Hezbollah;* Norton, *Amal;* Baer, *No Evil,* 130-31; Wright, *Sacred Rage;* Byman, *Price*, 209-21.
24 Hammel, *Root,* 432; *Independent,* 23 Şubat 2010; Jaber, *Hezbollah,* 115-20; Diaz, *Lightning,* 61-68; Bergman, Secret *War,* 67; *New York Times,* 2 Eylül 2008.
25 Norton, *Amal,* 170-71.
26 Nasr, *Revival,* 132.
27 Cambanis, *Privilege*, 9; Nasrallah, *Voice*, 206; Pape, *Dying*; Pedahzur, *Suicide*; Bloom, *Kill.*
28 Nasrallah, *Voice*, 54.
29 Ranstorp, *Hizballah*; Coughlin, *Hostage*; Baer, *No Evil.*
30 Nasrallah, *Voice*, 54.
31 Bergman, *Secret War*, 78.
32 Morris, *Victims*, 558.
33 Norton, *Hezbollah*, 39. Nasrallah, *Voice*, 95.
34 Clarke, *All Enemies*, 114; National Commission, "9/11 Report," 60.
35 National Commission, "9/11 Report," 68; Bergen, *Osama bin Laden*, 143; Wright, *Tower*, 173-74.
36 Cambanis, *Privilege*, 180, 188; Nasrallah, *Voice.*
37 Cambanis, *Privilege*, 15; Norton, *Hezbollah*, 110.
38 Exum, "Explaining Victory," 152.
39 Luft, "Israel's Security Zone."
40 Exum, "Explaining Victory," 154-55.
41 Nasrallah, *Voice*, 233. Harel, *34 Days*, 38.
42 Hoffman, "Conflict."

43 Mansoor, *Hybrid*.

44 Yazarın Ağustos 2006 ve Şubat 2011'de İsrail'e, ayrıca 2009'da Lübnan'a yaptığı ziyaretlere dayalıdır. Bu ziyaretlerde savaş sürerken ve savaştan sonra, İsrailli asker ve politikacılarla röportajlar yapılmıştır. Ayrıca bkz. Harel, *34 Days*, vii; Boot, "Second Lebanon War"; Biddle, *Lebanon Campaign*; Cambanis, *Privilege*, 89, 91; Cordesman, *Lessons*, 5; "Winograd Commission Final Report"; Exum, "Assessment"; Exum, "Explaining Victory" 88; Nasrallah, *Voice*, 393; Arkin, *Divining*, xx, 50, 64, 74; Byman, *Price*, 251-65.

45 *New York Times*, 6 Ekim 2010.

46 Nasrallah, *Voice*, 63. Richard Armitage, CBS News, 18 Nisan 2003.

47 Evans, *Algeria*, xiv.

48 Babchenko, *Soldier's War*; Smith, *Allah's Mountains*, xviii; Hughes, *Chechnya*; Politkovskaya, *Hell*; Akhmadov, *Struggle*; Goode, "Force."

49 http://www.pbs.org/newshour/terrorism/international/fatwa_1998.html.

50 Nexis/Lexis.

51 http://www.pbs.org/newshour/terrorism/international/fatwa_1996.html.

52 a.g.e.

53 Bergen, *Osama bin Laden*, 14, 17, 21, 33, 75, 116, 168, 182, 197, 402—7; Bergen, *Longest War*; Bergen, *Holy War*; Bin Laden, *Growing Up* 27, 43, 50, 60-62, 84, 108, 199; Wright, *Tower*; National Commission, Report 170; 172; Coll, *Bin Ladens* 351; Bin Laden, *Inside*; Stout, *Perspectives*, 19, 124; *Time*, 11 Ocak 1999; *Independent*, 22 Mart 1997; Nasiri, *Jihad* 142; Benjamin, *Sacred Terror*; Bin Laden, *Messages*; Ibrahim, *Al Qaeda*; Cullison, "Hard Drive"; Randal, *Osama*; Cronin, *Terrorism*, 276; Scheuer, *Osama bin Laden*; Kepel, *Own Words*; Richardson, *Terrorists*, 88; Bin Laden'den Zevahiri'ya, 2002, Harmony Database, CTC, AFGP-2002-600321.

54 Bin Ladin için özellikle 11 Eylül Komisyonu Raporu başta olmak üzere daha önce alıntı yapılan kaynaklara ilaveten, bkz. Bernstein, *Blue*, ve McDermott, *Perfect*.

55 Bergen, *Longest War*, 91. Bin Laden, *Growing Up*, 177.

56 Bergen, *Osama*, 322.

57 Bergen, *Longest War*, 106, 111. Bu tür önlemlerle ilgili tartışmalar için Mayer'in *Dark Side*'ı ile Yoo'nun *War* kitabını karşılaştırın.

58 Lacey, *Global Jihad*, 40.

59 Jenkins, *Go Nuclear?*, 101.

60 *Washington Post*, 30 Ağustos 2003; *Independent*, 30 Ağustos; *Los Angeles Times*, 30 Ağustos.

61 Weaver, "Zarqawi"; Bergen, *Osama bin Laden*; Bergen, *Longest War*; *Time*,

11 Haziran 2006; *New York Times*, 13 Temmuz 2004; Michael, "Legend"; Napoleoni, *Insurgent*; Brisard, *Zarqawi* 97.

62 Moghadam, *Globalization*, 41, 251. Bergen, *Longest War*, 167.

63 Pape, *Dying*, 23.

64 Fishman, *Bleedout*, 6.

65 Zerkavi'nin mektubu, 2004: www.globalsecurity.org.

66 Zevahiri'den Zerkavi'ye, 9 Temmuz 2005: www.globalsecurity.org.

67 Bahney, "Economic Analysis"; Fishman, *Bombers*.

68 Bowden, "Ploy"; Alexander, *Break*.

69 WikiLeaks tarafından yayımlanan ABD ordusu resmi veritabanına dayalıdır. Bkz. *Guardian*, 23 Ekim 2010.

70 Bergen, *Longest War*, 169.

71 McWilliams, *Awakening*, 2.46.

72 Boot, "Vietnam War."

73 Yazarın Petraeus ile 2003'ten beri yaptığı sayısız görüşme ve e-posta yazışmasına dayalıdır. Ayrıca bkz. Cloud, *Fourth Star,* 37, 64; Bowden, "Professor" ve "Winning Streak"; Broadwell, *All In*; Giron, "General Motors"; Petraeus, "American Military" 307, 309; Robinson, *Tell Me*; Gericke, *Petraeus*; Sennott, "Good Soldier"; Coll, "Dilemma."

74 *New York Times*, 28 Haziran 2003. CNN.com, 10 Eylül 2003. Bergen, *Longest War*, 158.

75 Boot, "Reconstructing Iraq."

76 *Washington Post*, 16 Mayıs 2003.

77 Petraeus'un yazara e-postası, 7 Ağustos 2011.

78 O'Hanlon, "Iraq Index."

79 Cloud, *Fourth Star*, 181.

80 Petraeus, "Surge of Ideas"

81 U.S. Army, Counterinsurgency, 37, 39-40, 45, 48-49, 245.

82 Petraeus'un yazara e-postası, 7 Ağustos 2011.

83 Petraeus'un yazara e-postası, 4 Ocak 2011.

84 Petraeus, "Guidance."

85 Petraeus'un yazara e-postası, 7 Ağustos 2011.

86 www.icasualties.org.

87 Rakamlar *Guardian*, 23 Ekim 2010, ve the Brookings Iraq Index: www .brookings.edu/iraqindex.'tan alınmıştır.

88 Esas olarak yazarın Irak'a 2003'ten beri yaptığı sekiz ziyarete dayalıdır. Bunların arasında Petraeus, Odierno ve Crocker gibi Amerikalı ve Iraklı liderlerle yapılan kapsamlı görüşmeler, hamle öncesi, sırası ve sonrasında yapılan

"savaş alanı gezileri" de vardır. Ayrıca bkz. Ricks, *Gamble*; Robinson, *Ends*; Cloud, *Fourth Star*; West, *Strongest Tribe*; McWilliams, *Anbar Awakening*; Kagan, *Surge*.

89 Hafez, *Suicide Bombers*, 243-49.

90 http://pewglobal.org/database/.

91 *Time*, 11 Ocak 1999.

92 Boot, "Treading Softly."

SON SÖZ

1 Yazarın kişisel gözlemlerine dayalıdır.

2 Santayana, *Soliloquies*, 102.

YANSIMALAR

1 Heilbrunn, *Partisan.*

2 Tuğg. Noam Tibon, yazarla röportaj, 27 Şubat 2011.

3 Kalyvas, *Logic*, 171.

4 Luttwak, "Dead End"; Merom, *Democracies Lose.*

5 Berman, "Hearts and Minds."

6 Kalyvas, *Logic*, 119.

7 Sheehan, *Shining Lie,* 67.

8 Truong Chinh, *Writings,* 102.

9 Thompson, *Communist Insurgency,* 169.

10 Vann, "Memorandum for the Record," 16 Mart 1966, AHEC/JPVP.

11 Templer'dan Lyttelton'a, 22 Aralık 1953, TEMP.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER:

AHEC: Army Heritage and Education Center, Carlisle, Pennsylvania.
CAP: Creighton Abrams Papers.
CKP: Crook-Kennon Papers.
JPVP: John P. Vann Papers.
MACV: MACV Command Historian's Collection.
NAM: Nelson A. Miles Papers.
AP: *The Papers of John Adams Digital Edition*. University of Virginia Press, Charlottesville.
ATA: Letter Books of Amos Tappan Akerman. Alderman Library, University of Virginia, Charlottesville.
BSC: John Brown/Boyd S. Stutler Collection, West Virginia Division of Culture and History, Charleston.
CAM: Churchill College Archives, University of Cambridge.
CHUR: Winston Churchill Papers, Chartwell Trust.
DEAK: William Deakin Papers.
CSR: Colonial and State Records of North Carolina, University Library, University of North Carolina, Chapel Hill.
CTC: Combatting Terrorism Center, U.S. Military Academy, West Point.
CWIHP: Cold War International History Project, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington.
SIA: Soviet Invasion of Afghanistan.
VW: The Vietnam (Indochina) Wars.
DPC: Douglas Pike Collection, Vietnam Center and Archive, Texas Tech University, Lubbock.
FMP: Francis Marion Papers, South Caroliniana Library, University of South Carolina, Columbia.
GCP: George Crook Papers, Special Collections and University Archives, University of Oregon, Eugene.
HCP: Henry Clinton Papers, William L. Clements Library, University of Michigan, Ann Arbor.
HIA: Hoover Institution Archives, Stanford University.

ACW: Albert C. Wedemeyer Papers.
EETS: Earl E. T. Smith Papers.
EGL: Edward G. Lansdale Papers.
GAG: Georgie Anne Geyer Papers.
NW: Nym Wales Papers.
HMP: Herbert L. Matthews Papers, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University, New York.
IWM: Imperial War Museum, London.
ACP: A. C. Simonds Papers.
FGP: F. G. Peake Papers.
FTB: F. T. Birkinshaw Papers.
LFMS: Letters from Field Marshal Viscount Slim to Lt. Col. H. R. K. Gibbs.
LTEL: Letters from T. E. Lawrence to C. P. Robertson.
MT: Michael Tutton Papers.
NMC: Nevil Macready correspondence with Henry Wilson.
OWP: Orde Wingate Papers.
RDJ: R. D. Jeune Papers.
TWB: T. W. Beaumont Papers.
KSH: Kansas Historical Society, Topeka.
JBP: John Brown Papers.
BBJ: "The Battle of Black Jack," by G. W. E. Griffith (Vol. XVI).
WJB: "With John Brown in Kansas," by August Bondi (Vol. VIII).
LBJ: Lyndon Baines Johnson Presidential Library, Austin, Tex.
B1967: "The Battleground in 1967." Memorandum by Ed Lansdale, Nov. 11, 1966 (Doc. 096c, Memos to the President).
CSP: "Cuban Subversive Policy and the Bolivian Guerrilla Episode." CIA Intelligence Report, May 1968 (National Security File, Box 19).
LOH: Edward Lansdale Oral History Interview.
POL: H. C. Lodge to President, Aug. 3, 1965 (Doc. 094a, Memos to the President).
LFM: Letters of General Francis Marion, Wisconsin Historical Society, Madison.
LTOH: Luis Taruc Oral History, Bentley Historical Library, University of Michigan, Ann Arbor.
NA: National Archives, Kew, England.
AAD: Abrahim Akavia Diary (WO 217/37).
AC: "Afghanistan: Extracts from the Correspondence in India Subsequent to the Insurrection of November, 1841" (PRO 30/12/33/6).
ADM: Admiralty records, Oct.–Dec. 1827 (FO 78/162).
AT: "South Africa: Report on Working of Armoured Trains" (WO 108/414).

BRIAM: Records of the British Advisory Mission, Saigon (FO 371/170100-170102).
BLOCK: "Role of Engineers, Ch. 14: Blockhousing" (WO 108/295).
CIR: "Correspondence Respecting Circassia: 1855–57" (FO 881/1443)
CIRE: "Papers Respecting the Settlement of Circassian Emigrants in Turkey," June 4, 1864 (FO 881/1259).
DRA: "Defense of the Realm Act 1914 and Restoration of Order in Ireland 1920" (WO 35/66).
IBR: "A Report on the Intelligence Branch of the Chief of Police, Dublin Castle, from May 1920 to July 1921" (WO 35/214).
IRE: Military Operations and Inquiries in Ireland (WO 35/88B)
RBJ: Reports on the Blockade of Jellabad (PRO 30/12/32/15).
SAD: South Africa Dispatches (WO 108/380).
TITO: "Establishment of Communications with Tito and Mihailovic" (HS 5/966).
NAI: National Archives of Ireland, Dublin.
BCB: Bernard C. Byrne Witness Statement (WS 631).
CD: Charles Dalton Witness Statement (WS 434).
DB: Dan Breen Witness Statement (WS 1739).
JJS: James J. Slattery Witness Statement (WS 445).
JB: Joseph Byrne Witness Statement (WS 461).
JL: Joe Leonard Witness Statement (WS 547).
PL: Patrick Lawson Witness Statement (WS 667).
PM: Patrick McCree Witness Statement (WS 413).
VB: Vincent Byrne Witness Statement (WS 423).
WJS: William James Stapleton Witness Statement (WS 822).
NARA: U.S. National Archives and Records Administration, Washington and College Park, Md.
CCH: Dispatches from U.S. consuls in Cap Haïtien, Haiti, 1791–1906 (RG 59, M9).
CREST: CIA Records Search Tool.
DOJ-SC: Department of Justice, Source Chronological Files, 1871–1874 (RG 60).
DOJ-LS: Letters Sent by the Department of Justice, 1818–1904 (RG 60, M699).
DS: General Records of the Department of State, Central Decimal File (RG 59).
LM: Letters Relating to Lewis Merrill, Adjutant General's Office, Letters Received, 1863–1870 (RG 94, M1064).
MAAGV-OM: Military Assistance Advisory Group Vietnam, Adjutant General, Security Classified Outgoing Messages (RG 472).
MAAGV-MAR: Military Assistance Advisory Group Vietnam, Adjutant General, Monthly Activity Reports (RG 472).

OSS: OSS Classified Sources and Methods Files (RG 226).
RPY: Records of the Post of Yorkville, S.C., 1871–1877 (RG 393, Part V).
NLI: National Library of Ireland, Dublin.
PBP: Piaras Béaslaí Papers (MSS 33).
KK: Correspondence between Michael Collins and Kitty Kiernan (MSS 31).
MCP: Michael Collins Papers (MSS 40).
VBP: Vincent Byrne Papers (MSS 36).
NSA: National Security Archive, Washington.
DCG: The Death of Che Guevara: Declassified.
RSC: Rendition in the Southern Cone.
OWA: Orde Wingate Archive, Steve Forbes Churchill Collection, New York.
TEMP: Gerald Templer Papers. Private collection of the Templer family, Salisbury, England.
WP: *The Papers of George Washington Digital Edition*. University of Virginia Press, Charlottesville.
RW: Revolutionary War.
CS: Colonial Series.

YAYINLAR

Abba, Giuseppe Cesare. *The Diary of One of Garibaldi's Thousand*. London: Oxford University Press, 1962.
Abdullah, King of Jordan. *Memoirs of King Abdullah of Transjordan*. London: Philosophical Library, 1950.
Abu Iyad. *My Home, My Land: A Narrative of the Palestinian Struggle*. New York: Times Books, 1981.
Abu-Sharif, Bassam, and Uzi Mahnaimi. *Tried by Fire: The Searing True Story of Two Men at the Heart of the Struggle between the Arabs and the Jews*. London: Little, Brown, 1995.
Adams, John. *The Works of John Adams, Second President of the United States*. 10 vols. Boston: Little, Brown, 1856.
Adams, Michael. "Too Dumb to Take Cover: American Myths of the Redcoat Soldier." *Bulletin of the Military Historical Society*, 2000.
Addington, Larry H. *The Patterns of War since the Eighteenth Century*. Bloomington: Indiana University Press, 1994.
"Adventures of a Foreigner in Greece." *London Magazine*, 1826–27.
Aieneias the Tactician. *How to Survive under Siege*. London: Bristol Classic Press, 2003.
Ainley, Henry. *In Order to Die*. London: Burke, 1955.

Akhmadov, Ilyas, and Miriam Lanskoy *The Chechen Struggle: Independence Won and Lost*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Aleshire, Peter. *The Fox and the Whirlwind: General George Crook and Geronimo. A Paired Biography*. New York: John Wiley, 2000.

Alexander, Don W. *Rod of Iron: French Counterinsurgency Policy in Aragon during the Peninsular War*. Wilmington: Scholarly Resources, 1985.

Alexander, Grand Duke of Russia. *Once a Grand Duke*. New York: Farrar & Rinehart, 1932.

Alexander, Larry. *Shadows in the Jungle: The Alamo Scouts behind Japanese Lines in World War II*. New York: New American Library, 2009.

Alexander, Martin S., and J. F. V. Keiger. *France and the Algerian War, 1954–62: Strategy, Operations, and Diplomacy*. London: Frank Cass, 2002.

Alexander, Matthew, with John R. Bruning. *How to Break a Terrorist*. New York: Free Press, 2008.

Alexievich, Svetlana. *Zinky Boys: Soviet Voices from the Afghanistan War*. New York: W. W. Norton, 1992.

Alleg, Henri. *The Question*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2006.

Allen, Louis. *Burma: The Longest War, 1941–45*. London: J. M. Dent, 1984.

Allen, W. E. D. *Guerrilla War in Abyssinia*. New York: Penguin, 1943.

Allen, W. E. D., and Paul Muratoff. *Caucasian Battlefields: A History of the Wars on the Turco-Caucasian Border, 1828–1921*. Cambridge: Cambridge University Press, 1953.

Allman, T. D. "On the Road with Arafat." *Vanity Fair*, February 1989.

Ambrose, Stephen E. *Crazy Horse and Custer: The Parallel Lives of Two American Warriors*. Garden City: Anchor Books, 1975.

Amery, L. S., ed. *The Times History of the War in South Africa, 1899–1902*. 7 vols. London: Sampson Low, 1900–09.

Ammianus Marcellinus. *The Roman History of Ammianus Marcellinus*. London: George Bell, 1894.

Anderson, David. *Histories of the Hanged: The Dirty War in Kenya and the End of Empire*. New York: W. W. Norton, 2005.

Anderson, David L. *Trapped by Success: The Eisenhower Administration and Vietnam, 1953–1961*. New York: Columbia University Press, 1991.

Anderson, Fred. *Crucible of War: The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America, 1754–1766*. New York: Alfred A. Knopf, 2000.

Anderson, Jon Lee. *Che Guevara: A Revolutionary Life*. New York: Grove Press, 2010.

Andrew, Christopher. *Her Majesty's Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*. New York: Viking, 1986.

Andrew, Christopher, and Vasili Mitrohkin. *The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West*. London: Penguin, 1999.

———. *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*. New York: Basic Books, 1999.

———. *The World Was Going Our Way: The KGB and the Battle for the Third World*. New York: Basic Books, 2005.

Andrews, C. S. *Dublin Made Me*. Dublin: Lilliput Press, 2001.

Andrist, Ralph K. *The Long Death: The Last Days of the Plains Indian*. New York: Macmillan, 1964.

Ang, Cheng Guan. *The Vietnam War from the Other Side: The Vietnamese Communists' Perspective*. London: Routledge Curzon, 2002.

Anglim, Simon. "Orde Wingate in the Sudan, 1928–1933: Formative Experiences of the Chindit Commander." *RUSI Journal*, June 2003.

Appian. *Roman History*. 4 vols. Cambridge: Harvard University Press, 1913.

———. *Wars of the Romans in Iberia*. Warminster: Aris & Phillips, 2000.

Argenti, Philip P. *The Massacres of Chios Described in Contemporary Diplomatic Reports*. London: John Lane, 1932.

Arkin, William M. *Divining Victory: Airpower in the 2006 Israel-Hezballah War*. Montgomery: Air University Press, 2007.

Arkless, David C. *The Secret War: Dhofar 1971/1972*. London: William Kimber, 1988.

Arkush, Elizabeth N., and Mark W. Allen. *The Archaeology of Warfare: Prehistories of Raiding and Conquest*. Gainesville: University Press of Florida, 2006.

Arnold, James R. *Jungle of Snakes: A Century of Counterinsurgency Warfare from the Philippines to Iraq*. New York: Bloomsbury, 2009.

Arrian. *The Campaigns of Alexander*. London: Penguin, 1971.

Ascher, Abraham. *P. A. Stolypin: The Search for Stability in Late Imperial Russia*. Stanford: Stanford University Press, 2001.

Asprey, Robert B. *War in the Shadows: The Guerrilla in History*. New York: William Morrow, 1994.

Asselin, Pierre. "Le Duan, the American War, and the Creation of an Independent Vietnamese State." *Journal of American-East Asian Relations*, Spring–Summer 2001.

Assemblée Generale St. Domingue. *A Particular Account of the Insurrection of the Negroes of St. Domingo, Begun in August, 1791*.

Astin, A. E. *Scipio Aemilianus*. Oxford: Clarendon Press, 1967.

Atkinson, Rick. "The Single Most Effective Weapon against Our Deployed Forces." *Washington Post*, September 30, 2007.

Atlay, J. B. "Tarleton of the Legion." *Cornhill Magazine*, August 1905.

Auguste, Claude B., and Marcel B. Auguste. *L'expedition Leclerc 1801–1804*. Port au Prince: Imprimerie Henri Deschamps, 1985.

Aussaresses, Paul. *The Battle of the Casbah: Terrorism and Counter-Terrorism in Algeria, 1955–1957*. New York: Enigma, 2006.

Aust, Stefan. *Baader-Meinhof: The Inside Story of the RAF*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Avrich, Paul. *Anarchist Portraits*. Princeton: Princeton University Press, 1988.

———. *The Russian Anarchists*. Princeton: Princeton University Press, 1967.

———. *Sacco and Vanzetti: The Anarchist Background*. Princeton: Princeton University Press, 1991.

Babchenko, Arkaday. *One Soldier's War*. New York: Grove Press, 2009.

Baddeley, John F. *The Russian Conquest of the Caucasus*. New York: Longmans, Green, 1908.

Baer, Robert. *See No Evil: The True Story of a Ground Soldier in the CIA's War on Terrorism*. New York: Crown, 2002.

Baggaley, James. *A Chindit Story*. London: Souvenir Press, 1954.

Bahney, Benjamin, et al. "An Economic Analysis of the Financial Records of al-Qaida in Iraq." Santa Monica: RAND, 2010.

Bain, Joseph, ed. *Calendar of Documents relating to Scotland, Preserved in Her Majesty's Public Record Office*. 4 vols. Edinburgh: Neill, 1881–88.

Bakunin, Mikhail. *Bakunin on Anarchism*. Montreal: Black Rose Books, 1980.

Balakian, Peter. *The Burning Tigris: The Armenian Genocide and America's Response*. New York: HarperCollins, 2003.

Balderston, Marion, and David Syrett, eds. *The Lost War: Letters from British Officers during the American Revolution*. New York: Horizon Press, 1975.

Band, Claire and William. *Two Years with the Chinese Communists*. New Haven: Yale University Press, 1948.

Ban Gu. *The History of the Former Han Dynasty*. 2 vols. Baltimore: Waverly Press, 1938–55.

Barber, Noel. *The War of the Running Dogs: The Malayan Emergency: 1948–1960*. New York: Weybright and Talley, 1971.

Barber, Richard, ed. *The Life and Campaigns of the Black Prince*. Woodbridge: Boydell Press, 1979.

Barbour, John. *The Bruce: Being the Metrical History of Robert Bruce, King of Scots, Compiled AD 1365*. Glasgow: Gowans and Gray, 1907.

Barfield, Thomas J. *The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China, 221 BC to AD 1757*. Cambridge: Blackwell, 1989.

Barker, John. *The British in Boston: Being the Diary of Lieutenant John Barker of the King's Own Regiment from November 15, 1774, to May 31, 1776.* Cambridge: Harvard University Press, 1924.

Barnard, Sandy. *A Hoosier Quaker Goes to War: The Life & Death of Major Joel H. Elliott, 7th Cavalry.* Wake Forest: AST Press, 2010.

Barnett, Louise. *Touched by Fire: The Life, Death, and Myth Afterlife of George Armstrong Custer.* Lincoln: University of Nebraska Press, 2006.

Barnitz, Albert. *Life in Custer's Cavalry: Diaries and Letters of Albert and Jennie Barnitz, 1867–1868.* New Haven: Yale University Press, 1977.

Barr, James. *Setting the Desert on Fire: T. E. Lawrence and Britain's Secret War in Arabia, 1916–1918.* New York: W. W. Norton, 2008.

Barrett, David D. *Dixie Mission: The United States Army Observer Group in Yan'an, 1944.* Berkeley: Center for Chinese Studies, University of California, 1970.

Barrett, Thomas M. "The Remaking of the Lion of Dagestan: Shamil in Captivity." *Russian Review*, July 1994.

Barron, Evan Macleod. *The Scottish War of Independence.* New York: Barnes & Noble Books, 1997.

Barrow, G. W. S. *Robert Bruce and the Community of the Realm of Scotland.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005.

Barry, Tom. *Guerilla Days in Ireland: A Firsthand Account of the Black and Tan War (1919–1921).* New York: Devin-Adair, 1956.

Bartlett, W. B. *Assassins: The Story of Medieval Islam's Secret Sect.* Gloucestershire: Sutton, 2001.

Barton, E. C. *Let the Boy Win His Spurs: An Autobiography.* London: Research Publishing, 1976.

Bass, Gary J. *Freedom's Battle: The Origins of Humanitarian Intervention.* New York: Alfred A. Knopf, 2008.

Bass, Robert D. *Gamecock: The Life and Campaigns of General Thomas Sumter.* New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961.

———. *The Green Dragoon: The Lives of Banastre Tarleton and Mary Robinson.* Orangeburg: Sandlapper, 1973.

———. *Swamp Fox: The Life and Campaigns of General Francis Marion.* Orangeburg: Sandlapper, 1974.

Batista, Fulgencio. *Cuba Betrayed.* New York: Vantage Press, 1962.

"Battle of Malaya: Smiling Tiger." *Time*, December 15, 1952.

Baumann, Bommi. *How It All Began: The Personal Account of a West German Urban Guerrilla.* Vancouver: Arsenal Pulp Press, 2006.

Bayly, C. A., and Eugenio F. Biagini. *Giuseppe Mazzini and the Globalization of De-*

mocratic Nationalism, 1830–1920. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Bayly, Christopher, and Tim Harper. *Forgotten Armies: The Fall of British Asia, 1941–1945*. Cambridge: Harvard University Press, 2005.

———. *Forgotten Wars: Freedom and Revolution in Southeast Asia*. Cambridge: Harvard University Press, 2007.

Beard, John Relly. *Toussaint L'Ouverture: Biography and Autobiography*. Boston: James Redpath, 1863.

Bearden, Milt, and James Risen. *The Main Enemy: The Inside Story of the CIA's Final Showdown with the KGB*. New York: Random House, 2003.

Beckett, Ian F. W. *Modern Insurgencies and Counter-Insurgencies: Guerrillas and Their Opponents since 1750*. London: Routledge, 2001.

Beevor, Antony, and Artemis Cooper. *Paris after the Liberation, 1944–1949*. London: Penguin, 1994.

Begin, Menachem. *The Revolt: The Story of the Irgun*. Bnei-Brak, Israel: Steimazky Group, 2002.

Behr, Edward. *The Algerian Problem*. Harmondsworth: Penguin, 1961.

Bell, David A. *The First Total War: Napoleon's Europe and the Birth of Warfare as We Know It*. Boston: Houghton Mifflin, 2007.

Bell, J. Bowyer. *Terror Out of Zion: The Fight for Israeli Independence*. New Brunswick: Transaction, 1996.

Bell, Madison Smartt. *Toussaint Louverture: A Biography*. New York: Pantheon Books, 2007.

Benjamin, Daniel, and Steven Simon. *The Age of Sacred Terror: Radical Islam's War against America*. New York: Random House, 2003.

Bennett, Rab. *Under the Shadow of the Swastika: The Moral Dilemmas of Resistance and Collaboration in Hitler's Europe*. New York: New York University Press, 1999.

Ben-Porat, Yeshayahu, Eitan Haber, and Zeev Schiff. *Entebbe Rescue*. New York: Delacorte Press, 1977.

Benton, Gregor. *Mountain Fires: The Red Army's Three-Year War in South China, 1934–1938*. Berkeley: University of California Press, 1992.

Benton, Gregor, and Lin Chun, eds. *Was Mao Really a Monster? The Academic Response to Chang and Halliday's Mao: The Unknown Story*. London: Routledge, 2010.

Berenbaum, Michael, ed. *A Mosaic of Victims: Non-Jews Persecuted and Murdered by the Nazis*. New York: New York University Press, 1990.

Bergen, Peter L. *Holy War, Inc.: Inside the Secret World of Osama bin Laden*. New York: Simon & Schuster, 2002.

———. *The Longest War: America and al-Qaeda since 9/11*. New York: Free Press, 2011.

———. *The Osama bin Laden I Know: An Oral History of Al Qaeda's Leader*. New York: Free Press, 2006.

Berger, Carl. *Broadsides and Bayonets: The Propaganda War of the American Revolution*. San Rafael: Presidio Press, 1976.

Bergère, Marie-Claire. *Shanghai: China's Gateway to Modernity*. Stanford: Stanford University Press, 2009.

Bergman, Jay. *Vera Zasulich: A Biography*. Stanford: Stanford University Press, 1983.

Bergman, Ronen. *The Secret War with Iran*. New York: Free Press, 2007.

Bergot, Erwan. *Bigeard*. Paris: Perrin, 1988.

Berman, Eli, Jacob N. Shapiro, and Joseph H. Felton. "Can Hearts and Minds Be Bought? The Economics of Counterinsurgency in Iraq." National Bureau of Economic Research, December 2009.

Berman, Larry. *No Peace, No Honor: Nixon, Kissinger, and the Betrayal of Vietnam*. New York: Touchstone, 2001.

Bernstein, Richard. *Out of the Blue: The Story of September 11, 2001, from Jihad to Ground Zero*. New York: Times Books, 2003.

Bethel, Nicholas. *The Palestine Triangle: The Struggle for the Holy Land, 1935–1948*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1979.

Betser, Moshe, with Robert Rosenberg. *Secret Soldier: The Autobiography of Israel's Greatest Commando*. London: Simon & Schuster, 1996.

The Bible: Authorized King James Version. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Biddle, Stephen, and Jeffrey A. Friedman. *The 2006 Lebanon Campaign and the Future of Warfare: Implications for Army and Defense Policy*. Carlisle: Institute for Strategic Studies, 2008.

Bidwell, Robin. *Morocco under Colonial Rule: French Administration of Tribal Areas, 1912–1956*. London: Frank Cass, 1973.

Bierman, John, and Colin Smith. *Fire in the Night: Wingate of Burma, Ethiopia, and Zion*. New York: Random House, 1999.

Bigeard, Marcel. *Pour une parcelle de gloire*. Paris: Plon, 1975.

Bill, James A. *The Eagle and the Lion: The Tragedy of American-Iranian Relations*. New Haven: Yale University Press, 1988.

Billias, George Athan, ed. *George Washington's Generals and Opponents: Their Exploits and Leadership*. New York: Da Capo Press, 1994.

Bingham, D. A., ed. *A Selection from the Letters and Despatches of the First Napoleon. With Explanatory Notes*. 3 vols. London: Chapman and Hall, 1884.

Bin Laden, Carmen. *Inside the Kingdom: My Life in Saudi Arabia.* New York: Warner Books, 2004.

Bin Laden, Najwa and Omar. *Growing Up bin Laden: Osama's Wife and Son Take Us into Their Secret World.* New York: St. Martin's Griffith, 2009.

Bin Laden, Osama. *Messages to the World: The Statements of Osama bin Laden.* London: Verso, 2005.

Birnbaum, Louis. *Red Dawn at Lexington.* Boston: Houghton Mifflin, 1986.

Birtle, Andrew J. *U.S. Army Counterinsurgency and Contingency Operations Doctrine, 1860–1941.* Washington, D.C.: Center of Military History, U.S. Army, 1998.

Black, Ian, and Benny Morris. *Israel's Secret Wars: A History of Israel's Intelligence Services.* New York: Grove Press, 1991.

Blake, Christopher. *A View from Within: The Last Years of British Rule in South-East Asia.* Somerset: Mendip, 1990.

Blanch, Leslie. *The Sabres of Paradise: Conquest and Vengeance in the Caucasus.* London: Tauris Parke, 2006.

Blaufarb, Douglas S. *The Counterinsurgency Era: U.S. Doctrine and Performance, 1950 to the Present.* New York: Free Press, 1977.

Blaze, Elzéar. *Captain Blaze: Life in Napoleon's Army.* N.p.: Leonaur, 2007.

Blind Harry. *The History of the Life, Adventures, and Heroic Actions of the Celebrated Sir William Wallace.* New York: William W. Crawford, 1820.

Blood, Bindon. *Four Score Years and Ten: Sir Bindon Blood's Reminiscences.* London: G. Bell, 1933.

Bloom, James J. *The Jewish Revolts against Rome, A.D. 66–135: A Military Analysis.* Jefferson: McFarland, 2010.

Bloom, Mia. *Dying to Kill: The Allure of Suicide Terror.* New York: Columbia University Press, 2005.

Bocca, Geoffrey. *The Secret Army.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1968.

Bodard, Lucien. *The Quicksand War: Prelude to Vietnam.* Boston: Atlantic Monthly Press, 1967.

Bohning, Don. *The Castro Obsession: U.S. Covert Operations against Cuba, 1959–1965.* Washington: Potomac Books, 2005.

Bolívar, Simón. *Selected Writings of Bolivar.* 2 vols. New York: Colonial Press, 1951.

Bookchin, Murray. *The Spanish Anarchists: The Heroic Years, 1868–1936.* New York: Free Life Editions, 1977.

Boot, Max. "Reconstructing Iraq: With the Marines in the South and the 101st Airborne in the North." *Weekly Standard*, September 15, 2003.

———. *The Savage Wars of Peace: Small Wars and the Rise of American Power.*

New York: Basic Books, 2002.
———. "The Second Lebanon War." *Weekly Standard*, September 4, 2006.
———. *War Made New: Technology, Warfare, and the Course of History, 1500 to Today*. New York: Gotham Books, 2006.
Boot, Max, and Richard W. Bennet. "The Colombian Miracle." *Weekly Standard*, December 7, 2009.
———. "Treading Softly in the Philippines." *Weekly Standard*, January 5, 2009.
Borchgrave, Arnaud de. "The Great Stand: Unforgettable Dienbienphu." *Newsweek*, May 17, 1954.
Borovik, Artyom. *The Hidden War: A Russian Journalist's Account of the Soviet War in Afghanistan*. New York: Grove Press, 1990.
Boteler, Alexander. "Recollections of the John Brown Raid by a Virginian Who Witnessed the Fight." *Century Magazine*, July 1883.
Bourke, John G. *An Apache Campaign in the Sierra Madre*. New York: Charles Scribner's Sons, 1886.
———. *On the Border with Crook*. New York: Charles Scribner's Sons, 1892.
Bourrienne, Louis Antoine Fauvelet de. *Memoirs of Napoleon Bonaparte*. 3 vols. New York: Charles Scribner's Sons, 1895.
Bowden, Brett, and Michael T. Davis. *Terror: From Tyrannicide to Terrorism*. St. Lucia: University of Queensland Press, 2008.
Bowden, Mark. "David Petraeus's Winning Streak." *Vanity Fair* Web Exclusive, March 30, 2010.
———. *Guests of the Ayatollah: The First Battle in America's War with Militant Islam*. New York: Grove Press, 2006.
———. "The Ploy." *Atlantic*, May 2007.
———. "The Professor of War." *Vanity Fair*, May 2010.
Bower, Walter. *A History Book for Scots: Selections from Scotichronicon*. Edinburgh: Mercat Press, 1998.
Bradford, Alfred S. *With Arrow, Sword, and Spear: A History of Warfare in the Ancient World*. Westport: Praeger, 2001.
Bradford, William. *Of Plymouth Plantation, 1620–1647*. New York: Alfred A. Knopf, 1952.
Bradley, James E. *Popular Politics and the American Revolution in England: Petitions, the Crown, and Public Opinion*. Macon: Mercer University Press, 1986.
Braestrup, Peter. *Big Story: How the American Press and Television Reported and Interpreted the Crisis of Tet 1968 in Vietnam and Washington*. New Haven: Yale University Press, 1983.
Branch, Daniel. *Defeating Mau Mau, Creating Kenya: Counterinsurgency, Civil*

War and Decolonization. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Brandt, Heinrich von. *In the Legions of Napoleon: The Memoirs of a Polish Officer in Spain and Russia, 1808–1813*. London: Greenhill, 1999.

Braun, Otto. *A Comintern Agent in China, 1932–1939*. Stanford: Stanford University Press, 1982.

Bray, N. N. E. *Shifting Sands*. London: Unicorn Press, 1934.

Breen, Dan. *My Fight for Irish Freedom*. Dublin: Anvil Books, 1981.

Brewer, David. *The Greek War of Independence: The Struggle for Freedom from Ottoman Oppression and the Birth of the Modern Greek Nation*. Woodstock: Overlook Press, 2003.

Brewster, Charles. "Battle of the Washita." *National Tribune*, August 22, 1901.

Bridgman, Edward Payson, and Luke Fisher Parsons. *With John Brown in Kansas: The Battle of Osawatomie*. Madison: J. N. Davidson, 1915.

Bright, John. *A History of Israel*. 4th ed. Louisville: Westminster John Knox Press, 2000.

Brill, Charles J. *Custer, Black Kettle, and the Fight on the Washita*. Norman: University of Oklahoma Press, 2002.

Brisard, Jean-Charles. *Zarqawi: The New Face of Al Qaeda*. Cambridge: Polity Press, 2005.

Broadwell, Paula, with Vernon Loeb. *All In: The Education of General David Petraeus*. New York: Penguin, 2013.

Brocheux, Pierre. *Ho Chi Minh: A Biography*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Broers, Michael. *Europe under Napoleon, 1799–1815*. London: Arnold, 1996.

Brooks, Jeffrey. *When Russia Learned to Read: Literacy and Popular Literature, 1861–1917*. Princeton: Princeton University Press, 1985.

Brousse, Paul. "La propagande par le fait." *Bulletin de la Fédération Jurassienne*, August 5, 1877.

Brown, Dee. *Bury My Heart at Wounded Knee: An Indian History of the American West*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1970.

Brown, George Washington. *The Truth at Last: Reminiscences of Old John Brown*. Rockford: Abraham E. Smith, 1880.

Brown, Malcolm, ed. *T. E. Lawrence: The Selected Letters*. New York: W. W. Norton, 1989.

———. *T. E. Lawrence in War and Peace: An Anthology of the Military Writings of Lawrence of Arabia*. London: Greenhill Books, 2005.

Bruce, Anthony. *The Last Crusade: The Palestine Campaign in the First World War*. London: John Murray, 2002.

Brumwell, Stephen. *White Devil: A True Story of War, Savagery, and Vengeance in Colonial America.* New York: Da Capo, 2004.

Buchanan, John. *The Road to Guilford Courthouse: The American Revolution in the Carolinas.* New York: John Wiley, 1997.

Budiansky, Stephen. *The Bloody Shirt: Terror after Appomattox.* New York: Viking, 2008.

Bui Diem, with David Chanoff. *In the Jaws of History.* Bloomington: Indiana University Press, 1999.

Burchett, W. G. *North of the Seventeenth Parallel.* Hanoi: Red River Publishing, 1957.

———. *Wingate Adventure.* Melbourne: F. W. Cheshire, 1944.

Burke, Edmund. *Select Works.* Edited by E. J. Payne. Oxford: Clarendon Press, 1904.

Burleigh, Michael. *Blood and Rage: A Cultural History of Terrorism.* New York: Harper, 2009.

Burnes, Alexander. *Cabool: A Personal Narrative of a Journey to, and Residence in, That City.* 2nd ed. London: John Murray, 1843.

Butterworth, Alex. *The World That Never Was: A True Story of Dreamers, Schemers, Anarchists, and Secret Agents.* New York: Pantheon, 2010.

Byas, Hugh. *Government by Assassination.* New York: Alfred A. Knopf, 1942.

Byford-Jones, W. *Grivas and the Story of EOKA.* London: Robert Hale, 1959.

Byman, Daniel. *A High Price: The Triumphs and Failures of Israeli Counterterrorism.* Oxford: Oxford University Press, 2011.

Caesar, Julius. *The Gallic War.* Oxford and New York: Oxford University Press, 1996.

Callwell, C. E. *Field-Marshal Sir Henry Wilson: His Life and Diaries.* 2 vols. New York: Charles Scribner's Sons, 1927.

———. *Small Wars: Their Principles and Practice.* 3rd ed. Lincoln: University of Nebraska Press, 1996.

Calvert, Michael. *Fighting Mad: One Man's Guerilla War.* South Yorkshire: Pen & Sword Books, 2004.

———. *Prisoners of Hope.* London: Corgi Books, 1973.

Cambanis, Thanassis. *A Privilege to Die: Inside Hezbollah's Legions and Their Endless War against Israel.* New York: Free Press, 2010.

Campbell, Bruce. *The SA Generals and the Rise of Nazism.* Lexington: University Press of Kentucky, 1998.

Campbell, Bruce M. S., ed. *Before the Black Death: Studies in the "Crisis" of the Early Fourteenth Century.* Manchester: Manchester University Press, 1991.

———. "Benchmarking Medieval Economic Development: England, Wales, Scot-

land, and Ireland, circa 1290." *Economic History Review*, 2008.
Campbell, J. B. *The Roman Army, 31 BC–AD 337*. New York: Routledge, 1994.
Campbell, Mavis C. *The Maroons of Jamaica, 1655–1796: A History of Resistance, Collaboration, and Betrayal*. Granby: Bergin & Garvey, 1988.
Cancian, Mark F. "The Wehrmacht in Yugoslavia: Lessons of the Past?" *Parameters*, Autumn 1993.
Carr, Caleb. *The Lessons of Terror*. New York: Random House, 2002.
Carr, Matthew. *The Infernal Machine: A History of Terrorism*. New York: New Press, 2006.
Carr, Reg. *Anarchism in France: The Case of Octave Mirbeau*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 1977.
Carton, Evan. *Patriotic Treason: John Brown and the Soul of America*. New York: Free Press, 2006.
Casey, Michael. *Che's Afterlife: The Legacy of an Image*. New York: Vintage, 2009.
Cassius Dio. *Roman History*. 9 vols. Cambridge: Harvard University Press, 1927.
Castañeda, Jorge G. *Compañero: The Life and Death of Che Guevara*. New York: Vintage Books, 1998.
Castro, Daniel, ed. *Revolution and Revolutionaries: Guerrilla Movements in Latin America*. Wilmington: Scholarly Resources, 1999.
Castro, Fidel. *The Prison Letters of Fidel Castro*. New York: Nation Books, 2007.
———. *Revolutionary Struggle, 1947–1958*. Vol. 1 of *Selected Works of Fidel Castro*. Edited by Rolando E. Bonachea and Nelson P. Valdés. Cambridge: MIT Press, 1972.
Castro, Fidel, and Ignacio Ramonet. *Fidel Castro: My Life—A Spoken Autobiography*. New York: Scribner, 2009.
Casuso, Teresa. *Cuba and Castro*. New York: Random House, 1961.
Catignani, Sergio. *Israeli Counter-Insurgency and the Intifadas: Dilemmas of a Conventional Army*. New York: Routledge, 2008.
Chaliand, Gerard, and Arnaud Blin, eds. *The History of Terrorism from Antiquity to Al Qaeda*. Berkeley: University of California Press, 2007.
Chambers, Jennie. "What a School-Girl Saw of John Brown's Raid." *Harper's Monthly Magazine*, January 1902.
Champlain, Samuel de. *The Works of Samuel de Champlain*. 6 vols. Toronto: Champlain Society, 1922–36.
Chang, Chun-shu. *The Rise of the Chinese Empire*. 2 vols. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2007.
Chang, Jung, and Jon Halliday. *Mao: The Unknown Story*. New York: Alfred A. Knopf, 2005.

Chang, Kia-Ngau. *Last Chance in Manchuria: The Diary of Chang Kia-Ngau.* Stanford: Hoover Institution Press, 1989.

Chang, Kuo-tao. *The Rise of the Chinese Communist Party, 1921–1938.* 2 vols. Lawrence: University Press of Kansas, 1971.

Chazotte, Pierre Etienne. *The Black Rebellion in Haiti: The Experience of One Who Was Present during Four Years of Tumult and Massacre.* Philadelphia: Privately Printed, 1927.

Chen Jian. "China and the First Indo-China War." *China Quarterly*, March 1993.

Ch'en, Jerome. *Mao and the Chinese Revolution.* London: Oxford University Press, 1965.

Childs, John. *Warfare in the Seventeenth Century.* London: Cassell, 2003.

Childs, Matt D. "An Historical Critique of the Emergence and Evolution of Ernesto Che Guevara's *Foco* Theory." *Journal of Latin American Studies*, October 1995.

"China: Tiananmen Legacy Defies Olympic Gloss." *Human Rights Watch*, June 1, 2007.

Chinnery, Philip D. *March of Die.* Shrewsbury: Airlife, 1997.

Chin Peng. *Alias Chin Peng: My Side of History.* Singapore: Media Masters, 2003.

The Chronicle of Lanercost. Glasgow: James Maclehose, 1913.

Churchill, Charles Henry. *The Life of Abdel Kader, Ex-Sultan of the Arabs of Algeria.* London: Chapman and Hall, 1867.

Churchill, Winston. *Blood, Toil, Tears and Sweat: The Speeches of Winston Churchill.* Boston: Houghton Mifflin, 1989.

———. *The Second World War: Closing the Ring.* Boston: Houghton Mifflin, 1951.

———. *The Story of the Malakand Field Force: An Episode of Frontier War.* Champaign: Bookjungle, n.d.

———. *The World Crisis: The Aftermath.* London: Thornton Butterworth, 1929.

———. *Young Winston's Wars: The Original Dispatches of Winston S. Churchill, War Correspondent, 1897–1900.* New York: Viking, 1972.

Clark, Dora Mae. *British Opinion and the American Revolution.* New Haven: Yale University Press, 1930.

Clark, Michael. *Algeria in Turmoil.* New York: Grosset & Dunlap, 1960.

Clark, Ransom. *Narrative of Ransom Clark, the Only Survivor of Major Dade's Command in Florida.* Binghamton: Johnson and Marble, 1839.

Clarke, Dudley. *Seven Assignments.* London: Jonathan Cape, 1948.

Clarke, Richard A. *Against All Enemies: Inside America's War on Terror.* New York: Free Press, 2004.

Clausewitz, Karl von. *On War.* In *The Book of War*, ed. Caleb Carr. New York: Modern Library, 2000.

Clifford, Nicholas R. *Spoilt Children of Empire: Westerners in Shanghai and the*

Chinese Revolution of the 1920s. Hanover: Middlebury College Press, 1991.

Cline, Lawrence E. "Pseudo Operations and Counterinsurgency: Lessons from Other Countries." Carlisle: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, June 2005.

Clinton, Henry. *The American Rebellion: Sir Henry Clinton's Narrative of His Campaigns, 1775–1782*. New Haven: Yale University Press, 1954.

Cloake, John. *Templer: Tiger of Malaya: The Life of Field Marshal Sir Gerald Templer*. London: Harrap, 1985.

Clodfelter, Michael. *Vietnam in Military Statistics: A History of the Indochina Wars, 1772–1991*. Jefferson: McFarland, 1995.

———. *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Encyclopedia of Casualty and Other Figures, 1494–2007*. 3rd ed. Jefferson: McFarland, 2008.

Cloud, David, and Greg Jaffe. *The Fourth Star: Four Generals and Their Epic Struggle for the Future of the United States Army*. New York: Three Rivers Press, 2009.

Clutterbuck, Richard L. *The Long Long War: Counterinsurgency in Malaya and Vietnam*. New York: Frederick A. Praeger, 1966.

Coates, John. *Suppressing Insurgency: An Analysis of the Malayan Emergency, 1948–1954*. Boulder: Westview Press, 1992.

Cobban, Helena. *The Palestinian Liberation Organization: People, Power, and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

Cockburn, Andrew and Leslie. *One Point Safe*. New York: Doubleday, 1997.

Codrington, Edward. *Memoir of the Life of Admiral Sir Edward Codrington*. London: Longmans, Green, 1873.

Cohen, Alain. *David Galula: The French Officer Who Defined the Art of Counterinsurgency*. Westport: Praeger, 2012.

Cohen, Eliot A. *Commandos and Politicians: Elite Military Units in Modern Democracies*. Cambridge: Center for International Affairs, Harvard University, 1978.

Colby, William, with James McCargar. *Lost Victory: A First-Hand Account of America's Sixteen-Year Involvement in Vietnam*. Chicago: Contemporary Books, 1989.

Coll, Steve. *The Bin Ladens: Oil, Money, Terrorism and the Secret Saudi World*. London: Penguin, 2008.

———. "The General's Dilemma." *New Yorker*, September 8, 2008.

———. *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001*. New York: Penguin, 2004.

Colletta, Pietro. *History of the Kingdom of Naples, 1734–1825*. Edinburgh: T. Constable, 1858.

Colley, Linda. *Captives: Britain, Empire and the World, 1600–1850.* London: Jonathan Cape, 2002.

Collins, Peter, ed. *Nationalism and Unionism: Conflict in Ireland, 1885–1921.* Belfast: Institute of Irish Studies, Queen's University, 1994.

Commission for Historical Clarification, Conclusions and Recommendations. "Guatemala: Memory of Silence." http://shr.aaas.org/guatemala/ceh/report/ english/toc .html.

The Conduct of Anti-Terrorist Operations in Malaya. St. Petersburg: Hailer Publishing, 2006.

Connable, Ben, and Martin C. Libicki. *How Insurgencies End.* Santa Monica: RAND, 2010.

Connelly, Matthew. *A Diplomatic Revolution: Algeria's Fight for Independence and the Origins of the Post–Cold War Era.* Oxford: Oxford University Press, 2002.

Connelly, Owen. *The Gentle Bonaparte: A Biography of Joseph, Napoleon's Elder Brother.* New York: Macmillan, 1968.

Conrad, Joseph. *The Secret Agent: A Simple Tale.* New York: Signet Classics, 2007.

Conway, Stephen. *The British Isles and the War of American Independence.* Oxford: Oxford University Press, 2000.

———. "To Subdue America: British Army Officers and the Conduct of the Revolutionary War." *William and Mary Quarterly*, July 1986.

Coogan, Tim Pat. *Michael Collins: The Man Who Made Ireland.* New York: Palgrave, 2002.

Cook, Sherburne F. "Interracial Warfare and Population Decline among the New England Indians." *Ethnohistory*, Winter 1973.

Cooper, Matthew. *The Nazi War against Soviet Partisans, 1941–1944.* New York: Stein and Day, 1979.

Cordesman, Anthony H. *Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War.* Washington: Center for Strategic and International Studies, 2007.

Cordovez, Diego, and Selig S. Harrison. *Out of Afghanistan: The Inside Story of the Soviet Withdrawal.* New York: Oxford University Press, 1995.

Cornwallis, Charles. *Correspondence of Charles, First Marquis Cornwallis.* 3 vols. London: John Murray, 1859.

Corum, James S., and Wray J. Johnson. *Airpower in Small Wars: Fighting Insurgents and Terrorists.* Lawrence: University Press of Kansas, 2003.

Cosmo, Nicola Di. *Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History.* Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

———. *Warfare in Inner Asian History (500–1800).* Leiden, Netherlands: Brill, 2002.

Coughlin, Con. *Hostage: The Complete Story of the Lebanon Captives*. London: Little, Brown, 1992.

———. *Khomeini's Ghost: The Iranian Revolution and the Rise of Militant Islam*. New York: Ecco, 2010.

Courtois, Stephane, et al. *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*. Cambridge: Harvard University Press, 1999.

Cozzens, Peter, ed. *Eyewitnesses to the Indian Wars, 1865–1890*. Vol. 1, *The Struggle for Apacheria*. Mechanicsburg: Stackpole, 2001.

———. Vol. 2, *The Wars for the Pacific Northwest*. Mechanicsburg: Stackpole, 2002.

———. Vol. 3, *Conquering the Southern Plains*. Mechanicsburg: Stackpole, 2003.

———. Vol. 4, *The Long War for the Northern Plains*. Mechanicsburg: Stackpole, 2004.

———. Vol. 5, *The Army and the Indian*. Mechanicsburg: Stackpole, 2005.

Crawford, Oliver. *The Door Marked Malaya*. London: Rupert Hart-Davis, 1958.

Crawshaw, Nancy. *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*. London: George Allen & Unwin, 1978.

Crile, George. *Charlie Wilson's War*. New York: Grove Press, 2003.

Cronin, Audrey Kurth. *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns*. Princeton: Princeton University Press, 2009.

Crook, George. "The Apache Problem." *Journal of the Military Service Institution*, 1886.

———. *General George Crook: His Autobiography*. Norman: University of Oklahoma Press, 1946.

Crossman, R. H. S. "The Ethics of Terrorism." *New Statesman and Nation*, December 15, 1956.

Crowley, Roger, *1453: The Holy War for Constantinople and the Clash of Islam and the West*. New York: Hyperion, 2005.

Crozier, F. P. *Ireland For Ever*. London: Jonathan Cape, 1932.

Cruickshank, Charles. *SOE in the Far East*. Oxford: Oxford University Press, 1983.

Cullison, Alan. "Inside Al-Qaeda's Hard Drive." *Atlantic Monthly*, September 2004.

Cuneo, John R. *Robert Rogers of the Rangers*. New York: Richardson & Steirman, 1987.

Currey, Cecil B. *The Unquiet American*. Washington: Brassey's, 1998.

———. *Victory at Any Cost: The Genius of Viet Nam's Gen. Vo Nguyen Giap*. Washington: Potomac Books, 1999.

Curtius Rufus, Quintus. *The History of Alexander*. London: Penguin, 1984.

Custer, George A. *Wild Life on the Plains and Horrors of Indian Warfare*. Brandon: Sidney M. Southard, 1884.

Daftary, Farhad. *The Assassin Legends: Myths of the Isma'ilis.* London: I. B. Tauris, 2008.
Daingerfield, John E. P. "John Brown at Harper's Ferry." *Century Magazine*, June 1885.
Dalloz, Jacques. *The War in Indo-China, 1945–54.* Dublin: Gill and Macmillan, 1990.
Dalton, Charles. *With the Dublin Brigade (1917–1921).* London: Peter Davies, 1929.
Daly, Jonathan W. *Autocracy under Siege: Security Police and Opposition in Russia, 1866–1905.* DeKalb: Northern Illinois University Press, 1998.
———. *The Watchful State: Security Police and Opposition in Russia, 1906–1917.* DeKalb: Northern Illinois University Press, 2004.
Dandolo, Emilio. *The Italian Volunteers and the Lombard Rifle Brigade.* London: Longman, 1851.
Danziger, Raphael. *Abd al-Qadir and the Algerians: Resistance to the French and Internal Consolidation.* New York: Holmes & Meir, 1977.
Dash, Mike. *Thug: The True Story of India's Murderous Cult.* London: Granta Books, 2005.
Daugherty, William. *In the Shadow of the Ayatollah: A CIA Hostage in Iran.* Annapolis: Naval Institute Press, 2001.
Davidson, Philip. *Propaganda and the American Revolution, 1763–1783.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1941.
Davidson, Phillip B. *Vietnam at War: The History, 1946–1975.* New York: Oxford University Press, 1991.
Davis, David Brion. *Inhuman Bondage: The Rise and Fall of Slavery in the New World.* Oxford: Oxford University Press, 2006.
Davis, John A. *Naples and Napoleon: Southern Italy and the European Revolutions, 1780–1860.* Oxford: Oxford University Press, 2006.
Davis, Mike. *Buda's Wagon: A Brief History of the Car Bomb.* London: Verso, 2007.
Dayan, Moshe. *Moshe Dayan: Story of My Life.* New York: William Morrow, 1976.
Deakin, F. W. D. *The Embattled Mountain.* New York: Oxford University Press, 1971.
Debray, Régis. *Praised Be Our Lords: A Political Education.* London: Verso, 2007.
———. *Revolution in the Revolution? Armed Struggle and Political Struggle in Latin America.* Westport: Greenwood Press, 1980.
Dedijer, Vladimir. *The Road to Sarajevo.* New York: Simon & Schuster, 1966.
———. *Tito Speaks: His Self Portrait and Struggle with Stalin.* London: Weidenfeld & Nicolson, 1953.
———. *The War Diaries of Vladimir Dedijer.* 3 vols. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1990.
Deflem, Mathieu. "Wild Beasts without Nationality: The Uncertain Origins of Interpol, 1898–1910." In *The Handbook of Transnational Crime and Justice*, ed. Philip Reichel. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005.

De Lon, Roy Stanley. "Stalin and Social Democracy, 1905–1922: The Political Diaries of David A. Sagirashvili." Ph.D. diss., Georgetown University, 1974.

DeMontravel, Peter D. *A Hero to His Fighting Men: Nelson A. Miles, 1839–1925*. Kent: Kent State University Press, 1998.

DePalma, Anthony. *The Man Who Invented Fidel: Cuba, Castro, and Herbert L. Matthews of the New York Times*. New York: PublicAffairs, 2006.

Deutscher, Isaac. *Stalin: A Political Biography*. New York: Oxford University Press, 1967.

De Wet, Christiaan Rudolf. *Three Years' War*. New York: Charles Scribner's Sons, 1902.

Diamond, Jared. "Vengeance Is Ours: What Can Tribal Societies Tell Us about Our Need to Get Even?" *New Yorker*, April 21, 2008.

Diaz, Tom, and Barbara Newman. *Lightning out of Lebanon: Hezbollah Terrorists on American Soil*. New York: Ballantine, 2005.

Di Cosmo, Nicola. *Ancient China and Its Enemies: The Rise of Nomadic Power in East Asian History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Dikotter, Frank. *The Age of Openness: China before Mao*. Berkeley: University of California Press, 2008.

Dine, Philip. *Images of the Algerian War: French Fiction and Film, 1954–1992*. Oxford: Clarendon Press, 1994.

Dinh Van Ty. "The Brigade of Iron Horses." *Vietnamese Studies*, 1975.

Diodorus of Sicily. *The Historical Library of Diodorus the Silician in Fifteen Books*. 2 vols. London: J. Davis, 1814.

Djilas, Milovan. *Tito: The Story from the Inside*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1980.

———. *Wartime*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1977.

Djordjevic, Dimitrije, and Stephen Fischer-Galati. *The Balkan Revolutionary Tradition*. New York: Columbia University Press, 1981.

Dobson, Christopher. *Black September: Its Short, Violent History*. London: Robert Hale, 1975.

Dodds-Parker, Douglas. *Setting Europe Ablaze: Some Account of Ungentlemanly Warfare*. Surrey: Springwood Books, 1983.

Dolphin, Glenn E. *24 MAU:1983: A Marine Looks Back at the Peacekeeping Mission to Beirut, Lebanon*. Baltimore: PublishAmerica, 2005.

Dong, Stella. *Shanghai: The Rise and Fall of a Decadent City*. New York: William Morrow, 2000.

Dostoevsky, Fyodor. *Demons*. New York: Everyman's Library, 2000.

Doyle, Arthur Conan. *The Great Boer War*. New York: McClure, Phillips, 1902.

Doyle, William. *The Oxford History of the French Revolution*. 2nd ed. Oxford:

Oxford University Press, 2002.
Drake, James D. *King Philip's War: Civil War in New England, 1675–1676*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1999.
Drea, Edward J. *Japan's Imperial Army: Its Rise and Fall, 1853–1945*. Lawrence: University of Kansas Press, 2009.
Dubois, Laurent. *Avengers of the New World: The Story of the Haitian Revolution*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2004.
Dubois, Laurent, and John D. Garrigus, eds. *Slave Revolution in the Caribbean, 1789–1804: A Brief History with Documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, 2006.
Dubroca, Louis. *The Life of Toussaint Louverture, Chief of the French Rebels in St. Domingo*. London: H. D. Symonds, 1802.
Duff, Douglas V. *Sword for Hire: The Sage of a Modern Free-Companion*. London: John Murray, 1934.
Duffy, Christopher. *The Military Experience in the Age of Reason*. Hertfordshire: Wordsworth Editions, 1998.
Duffy, Michael. *Soldiers, Sugar, and Seapower: The British Expeditions to the West Indies and the War against Revolutionary France*. Oxford: Clarendon Press, 1987.
Dugdale, Blanche. *Baffy: The Diaries of Blanche Dugdal, 1936–1947*. London: Valentine, Mitchell, 1973.
Duiker, William J. *The Communist Road to Power in Vietnam*. 2nd ed. Boulder: Westview Press, 1996.
———. *Ho Chi Minh: A Life*. New York: Hyperion, 2000.
Duncan, Donald. *The New Legions*. New York: Pocket Books, 1967.
Dunlop, John B. *Russia Confronts Chechnya: Roots of a Separatist Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
Dunlop, Richard. *Behind Japanese Lines: With the OSS in Burma*. Chicago: Rand McNally, 1979.
Dunstan, Simon. *Israel's Lightning Strike: The Raid on Entebbe 1976*. New York: Osprey, 2009.
Dupree, Louis. *Afghanistan*. Princeton: Princeton University Press, 1973.
Durnford-Slater, John. *Commando: Memoirs of a Fighting Commando in World War Two*. London: Greenhill Books, 2002.
Earle, Edward Mead, ed. *Makers of Modern Strategy: Military Thought from Machiavelli to Hitler*. Princeton: Princeton University Press, 1952.
Eastman, Lloyd E. *Seeds of Destruction: Nationalist China in War and Revolution, 1937–1949*. Stanford: Stanford University Press, 1984.
Edwards, Bryan. *An Historical Survey of the French Colony in the Island of St.*

Domingo. London: John Stockdale, 1797.

———. *The History, Civil and Commercial, of the British West Indies*. 5 vols. London: T. Miller, 1819.

Eiland, Giora. "The IDF in the Second Intifada." *Strategic Assessment*, October 2010.

Elkins, Caroline. *Imperial Reckoning: The Untold Story of Britain's Gulag in Kenya*. New York: Henry Holt, 2005.

Elliott, Duong Van Mai. *The Sacred Willow: Four Generations in the Life of a Vietnamese Family*. New York: Oxford University Press, 1999.

Elliott, Marianne. *Wolfe Tone: Prophet of Irish Independence*. New Haven: Yale University Press, 1989.

Ellis, John. *From the Barrel of a Gun: A History of Guerrilla, Revolutionary and Counter-Insurgency Warfare, from the Romans to the Present*. London: Greenhill Books, 1995.

Elphinstone, Monstuart. *An Account of the Kingdom of Caubul, and Its Dependencies in Persia, Tartary, and India*. London: Longman, Hurst, 1815.

Emerson, William. *Diaries and Letters of William Emerson, 1743–1776: Minister of the Church in Concord, Chaplain of the Revolutionary Army*. N.p., 1972.

English, Richard. *Armed Struggle: The History of the IRA*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

———. *Irish Freedom: The History of Nationalism in Ireland*. London: Pan Books, 2007.

Epple, Jess C. *Custer's Battle of the Washita and a History of the Plains Indian Tribes*. New York: Exposition Press, 1970.

Esdaile, Charles J. *Fighting Napoleon: Guerrillas, Bandits and Adventurers in Spain, 1808–1814*. New Haven: Yale University Press, 2004.

———. *The Peninsular War: A New History*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2003.

———, ed. *Popular Resistance in the French Wars: Patriots, Partisans and Land Pirates*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2005.

Espoz y Mina, Francisco. *Breve extracto de la vida del General Mina*. London: Taylor and Hessey, 1825.

Eusebius. *The Ecclesiastical History of Eusebius Pamphilus*. London: Henry G. Bohn, 1851.

Evans, Martin. *The Memory of Resistance: French Opposition to the Algerian War (1954–1962)*. Oxford: Berg, 1997.

Evans, Martin, and John Phillips. *Algeria: Anger of the Dispossessed*. New Haven: Yale University Press, 2007.

Evans, Richard J. *The Coming of the Third Reich*. New York: Penguin, 2004.

Evelyn, William Glanville. *Memoir and Letters of Captain W. Glanville Evelyn, of the 4th Regiment ("King's Own"), from North America, 1774–1776*. Oxford: James Parker, 1879.

Ewald, Johann von. *Diary of the American War: A Hessian Journal*. New Haven: Yale University Press, 1979.

———. *Treatise on Partisan Warfare*. New York: Greenwood Press, 1991.

Exum, Andrew. "Hizballah at War: A Military Assessment." Washington Institute for Near East Policy, December 2006.

———. "Hizballah at War: Explaining Victory through the Comprehensive Approach to Conflict." Ph.D diss., King's College, 2010.

Eyck, F. Gunther. *Loyal Rebels: Andreas Hofer and the Tyrolean Uprising of 1809*. Lanham: University Press of America, 1986.

Eyre, Vincent. *The Military Operations at Cabul*. London: John Murray, 1843.

Fall, Bernard B. *Hell in a Very Small Place: The Siege of Dien Bien Phu*. New York: Da Capo Press, 2002.

———. *Street without Joy*. Mechanicsburg: Stackpole Books, 1994.

Farmer, Malcolm F. "The Origins of Weapons Systems." *Current Anthropology* (December 1994).

Farrokh, Kaveh. *Shadows in the Desert: Ancient Persia at War*. Oxford: Osprey, 2007.

Farwell, Byron. *The Great Anglo-Boer War*. New York: W. W. Norton, 1976.

"Fatalities in the First Intifada." B'Tselem [http://www.btselem.org/english/statistics/ first_Intifada_Tables.asp].

Fausz, J. Frederick. "The 'Barbarous Massacre' Reconsidered: The Powhatan Uprising of 1622 and the Historians." *Explorations in Ethnic Studies*, 1978.

Feifer, Gregory. *The Great Gamble: The Soviet War in Afghanistan*. New York: HarperCollins, 2009.

Fellman, Michael. *Inside War: The Guerrilla Conflict in Missouri during the American Civil War*. Oxford: Oxford University Press, 1990.

Feraoun, Mouloud. *Journal, 1955–1962: Reflections on the French-Algerian War*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2000.

Fergusson, Bernard. *Beyond the Chindwin: An Account of Number Five Column of the Wingate Expedition into Burma 1943*. South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2009.

———. *The Trumpet in the Hall, 1930–1958*. London: Collins, 1970.

———. *The Wild Green Earth*. London: Collins, 1946.

Ferling, John. *Almost a Miracle: The American Victory in the War of Independence*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Ferrill, Arther. *The Origins of War: From the Stone Age to Alexander the Great.* Boulder: Westview Press, 1997.

Fick, Carolyn E. *The Making of Haiti: The Saint Domingue Revolution from Below.* Knoxville: University of Tennessee Press, 1990.

Figes, Orlando. *Natasha's Dance: A Cultural History of Russia.* New York: Metropolitan Books, 2002.

———. *A People's Tragedy: A History of the Russian Revolution.* New York: Viking, 1996.

Figner, Vera. *Memoirs of a Revolutionist.* DeKalb: Northern Illinois University Press, 1991.

Finerty, John Frederick. *War-Path and Bivouac, or, The Conquest of the Sioux.* Chicago: Donohue and Henneberry, 1890.

Finlay, George. *History of the Greek Revolution.* 2 vols. Edinburgh: William Blackwood and Sons, 1861.

Finley, Milton. *The Most Monstrous of Wars: The Napoleonic Guerrilla War in Southern Italy, 1806–1811.* Columbia: University of South Carolina Press, 1994.

Fischer, David Hackett. *Champlain's Dream.* New York: Simon & Schuster, 2008.

———. *Paul Revere's Ride.* New York: Oxford University Press, 1994.

———. *Washington's Crossing.* Oxford: Oxford University Press, 2004.

Fisher, Andrew. *William Wallace.* Edinburgh: Birlinn, 2007.

Fishman, Brian, ed. *Bombers, Bank Accounts, & Bleedout: Al Qaeda's Road in and out of Iraq.* West Point: Combating Terrorism Center, 2008.

Fitzgibbon, Maurice. *Arts under Arms: A University Man in Khaki.* London: Longmans, Green, 1901.

Fleming, Walter. *A Documentary History of Reconstruction.* 2 vols. Cleveland: Arthur H. Clark, 1906–07.

Florus, Publius Annius. *Epitome of Roman History.* In *Sallust, Florus, and Velleius Paterculus.* London: George Bell, 1889.

Flynn, Peter. *Brazil: A Political Analysis.* London: Ernest Benn, 1978.

Follain, John. *Jackal: The Complete Story of the Legendary Terrorist, Carlos the Jackal.* New York: Arcade, 2011.

Foner, Eric. *Reconstruction: America's Unfinished Revolution, 1863–1877.* New York: Perennial Classics, 1989.

Foot, M. R. D. *Resistance: European Resistance to Nazism, 1940–1945.* New York: McGraw-Hill, 1977.

———. *SOE: The Special Operations Executive, 1940–1946.* London: Pimlico, 1999.

———. *War and Society: Historical Essays in Honour and Memory of J. R. Western, 1928–1971.* New York: Barnes & Noble Books, 1973.

———. "Was S.O.E. Any Good?" *Journal of Contemporary History*, January 1981.
Footman, David. *The Alexander Conspiracy: A Life of A. I. Zhelyabov*. LaSalle: Library Press, 1968.
Forbes, Charles Stuart. *The Campaigns of Garibaldi in the Two Sicilies: A Personal Narrative*. Edinburgh: William Blackwood, 1861.
Forman, Harrison. *Report from Red China*. New York: Henry Holt, 1945.
Foy, Michael T. *Michael Collins's Intelligence War: The Struggle between the British and the IRA, 1919–1921*. Gloucestershire: Sutton Publishing, 2006.
Franklin, Benjamin. *Autobiography of Benjamin Franklin*. New York: Henry Holt, 1916.
Franklin, John Hope, and Alfred A. Moss Jr. *From Slavery to Freedom: A History of African Americans*. 7th ed. New York: McGraw-Hill, 1994.
Franqui, Carlos. *Diary of the Cuban Revolution*. New York: Viking, 1980.
Fraser, Antonia. *Faith and Treason: The Story of the Gunpowder Plot*. New York: Doubleday, 1996.
Fraser, Flora. *Pauline Bonaparte: Venus of Empire*. New York: Alfred A. Knopf, 2009.
Fraser, Ronald. *Napoleon's Cursed War: Popular Resistance in the Spanish Peninsular War*. London: Verso, 2008.
Frayne, Douglas. *The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Early Periods*. Vol. 2, *Sargonic and Gutian Periods (2334–2113 BC)*. Toronto: University of Toronto Press, 1993.
Freedman, Lawrence. *Kennedy's Wars: Berlin, Cuba, Laos, and Vietnam*. New York: Oxford University Press, 2000.
French, David. *The British Way in Counter-Insurgency, 1945–1967*. New York: Oford University Press, 2012.
Friedman, Jeffrey A. "The Strategy Trap and the American Indian Wars." Harvard Kennedy School, February 2011.
Friedman, Thomas L. *From Beirut to Jerusalem*. New York: Anchor Books, 1990.
Froissart, Jean. *Chronicles*. London: Penguin, 1978.
Fromkin, David. *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. New York: Henry Holt, 2010.
Frontinus, Sextus Julius. *Strategematicon*. London: Thomas Goddard, 1811.
Fuller, J. F. C. *The Generalship of Alexander the Great*. Hertfordshire: Wordsworth, 1998.
———. *The Last of the Gentlemen's Wars: A Subaltern's Journal of the War in South Africa, 1890–1902*. London: Faber and Faber, 1937.
Gabriel, Richard A. *The Military History of Ancient Israel*. Westport: Praeger, 2003.

Gádea, Hilda. *My Life with Che: The Making of a Revolutionary*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Gage, Beverly. *The Day Wall Street Exploded: A Story of America in the First Age of Terror*. New York: Oxford University Press, 2010.

Gage, Thomas. *The Correspondence of General Thomas Gage with the Secretaries of State, 1763–1775*. 2 vols. New Haven: Yale University Press, 1931.

Gale, John. *Clean Young Englishman*. New York: Coward-McCann, 1965.

Gall, Sandy. *Behind Russian Lines: An Afghan Journal*. New York: St. Martin's Press, 1983.

Galula, David. *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*. New York: Frederick A. Praeger, 2005.

———. *Pacification in Algeria, 1956–1958*. Santa Monica: RAND, 2006.

Galvin, John R. *The Minute Men: The First Fight: Myths & Realities of the American Revolution*. Washington: Pergamon-Brassey's, 1989.

Gammer, Moshe. *The Lone Wolf and the Bear: Three Centuries of Chechen Defiance of Russian Rule*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2006.

———. *Muslim Resistance to the Tsar: Shamil and the Conquest of Chechnia and Daghestan*. Abingdon: Frank Cass, 2005.

Gann, L. H., and Peter Duignan, eds. *African Proconsuls: European Governors in Africa*. New York: Free Press, 1978.

Gao Wenqian. *Zhou Enlai, the Last Perfect Revolutionary: A Biography*. New York: PublicAffairs, 2007.

Gardiner, Ian. *In the Service of the Sultan: A First Hand Account of the Dhofar Insurgency*. Barnsley: Pen & Sword Military, 2006.

Garibaldi, Giuseppe. *Autobiography of Giuseppe Garibaldi*. 3 vols. London: Walter Smith and Innes, 1889.

———. *Garibaldi: An Autobiography*. Edited by Alexandre Dumas. London: Routledge, Warne, and Routledge, 1861.

———. *My Life*. London: Hesperus Classics, 2004.

Gat, Azar. *War in Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Gates, David. *The Spanish Ulcer: A History of the Peninsular War*. New York: Da Capo Press, 1986.

Gates, Robert M. *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*. New York: Simon & Schuster, 1996.

Gatewood, Charles B. *Lt. Charles Gatewood and His Apache Wars Memoir*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2005.

Gaulle, Charles de. *Memoirs of Hope: Renewal and Endeavour*. New York: Simon & Schuster, 1971.

Geggus, David Patrick. *Haitian Revolutionary Studies*. Bloomington: Indiana University Press, 2002.

———. *Slavery, War, and Revolution: The British Occupation of Saint Domingue, 1793–1798*. Oxford: Clarendon Press, 1982.

———. "Toussaint Louverture and the Haitian Revolution." In *Profiles of Revolutionaries in Atlantic History, 1700–1850*, ed. R. William Weisberger, Dennis P. Hupchick, and David L. Anderson. Boulder: Social Science Monographs, 2007.

Geifman, Anna. *Death Orders: The Vanguard of Modern Terrorism in Revolutionary Russia*. Santa Barbara: Praeger, 2010.

———. *Entangled in Terror: The Azef Affair and the Russian Revolution*. Wilmington: Scholarly Resources, 2000.

———. *Thou Shalt Kill: Revolutionary Terrorism in Russia, 1894–1917*. Princeton: Princeton University Press, 1993.

Geraghty, Timothy J. *Peacekeepers at War: Beirut 1983—The Marine Commander Tells His Story*. Washington: Potomac Books, 2009.

Geraghty, Tony. *The Irish War: The Military History of a Domestic Conflict*. London: HarperCollins, 1998.

Gericke, Bradley T. *David Petraeus: A Biography*. Santa Barbara: Greenwood, 2011.

Gero, David. *Flights of Terror: Aerial Hijack and Sabotage since 1930*. Sparkford: Haynes Publishing, 2009.

Gerolymatos, André. *The Balkan Wars: Conquest, Revolution and Retribution, from the Ottoman Era to the Twentieth Century and Beyond*. New York: Basic Books, 2002.

Geronimo. *Geronimo: His Own Story. As Told to S. M. Barrett*. New York: Meridian, 1996.

Gershovich, Moshe. *French Military Rule in Morocco: Colonialism and Its Consequences*. London: Frank Cass, 2000.

Geyer, Georgie Anne. *Guerrilla Prince: The Untold Story of Fidel Castro*. Kansas City: Andrews McNeel, 2001.

Giap, Vo Nguyen. *Dien Bien Phu: Rendezvous with History*. Hanoi: Gioi Publishers, 2004.

———. *People's War, People's Army: The Viet Cong Insurrection Manual for Underdeveloped Countries*. Honolulu: University Press of the Pacific, 2001.

———. *Unforgettable Days*. Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1975.

Gibbon, Edward. *The Decline and Fall of the Roman Empire*. 6 vols. Boston: Phillips, Sampson, 1852.

Gibson, James William. *The Perfect War: Technowar in Vietnam*. New York: Atlantic Monthly Press, 2000.

Gilbert, Martin. *Winston S. Churchill.* Vol. 4, *1916–1922: The Stricken World.* Boston: Houghton Mifflin, 1975.

Gildea, Robert. *France since 1945.* Oxford: Oxford University Press, 2002.

Gillette, William. *Retreat from Reconstruction, 1869–1879.* Baton Rouge and London: Louisiana State University Press, 1979.

Gilmour, David. *The Long Recessional: The Imperial Life of Rudyard Kipling.* New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002.

Girard, Philippe R. *Paradise Lost: Haiti's Tumultuous Journey from Pearl of the Caribbean to Third World Hot Spot.* New York: Palgrave Macmillan, 2005.

Girardet, Edward R. *Afghanistan: The Soviet War.* New York: St. Martin's Press, 1985.

Giron, Arthur E. "The General Motors." *Runner's World*, December 3, 2007.

Gitlin, Todd. *The Sixties: Years of Hope, Days of Rage.* New York: Bantam Books, 1993.

Gleeson, James. *Bloody Sunday: How Michael Collins's Agents Assassinated Britain's Secret Service in Dublin on November 21, 1920.* Guilford: Lyons Press, 2004.

Gleig, Robert George. *Sale's Brigade in Afghanistan, with an Account of the Seizure and Defence of Jellalabad.* London: John Murray, 1879.

Gleijeses, Piero. *Conflicting Missions: Havana, Washington, and Africa, 1959–1976.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2002.

Godfrey, E. S. *An Account of Custer's Last Campaign and the Battle of the Little Big Horn.* Palo Alto: Lewis Osborne, 1968.

———. "Some Reminiscences, Including the Washita Battle." *Cavalry Journal*, October 1928.

Goldsworthy, Adrian. *How Rome Fell: Death of a Superpower.* New Haven: Yale University Press, 2009.

———. *Roman Warfare.* London: Phoenix, 2007.

Golway, Terry. *Irish Rebel: John Devoy and America's Fight for Ireland's Freedom.* New York: St. Martin's Press, 1998.

Goode, Steven M. "A Historical Basis for Force Requirements in Counterinsurgency." *Parameters*, Winter 2009–10.

Goodman, Martin. *Rome and Jerusalem: The Clash of Ancient Civilizations.* New York: Alfred A. Knopf, 2007.

———. *The Ruling Class of Judaea: The Origins of the Jewish Revolt against Rome, A.D. 66–70.* Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

Goodson, Larry P. *Afghanistan's Endless War: State Failure, Regional Politics, and the Rise of the Taliban.* Seattle: University of Washington Press, 2001.

Goodwin, Jan. *Caught in the Crossfire*. New York: E. P. Dutton,1987.
Gordon, Andrew. *A Modern History of Japan from Togukawa Times to the Present*. New York: Oxford University Press, 2003.
Gordon, James. *History of the Rebellion in Ireland in the Year 1798*. London: T. Hurst, 1803.
Gordon, John W. *The Other Desert War: British Special Forces in North Africa, 1940–1943*. New York: Greenwood Press, 1987.
———. *South Carolina and the American Revolution: A Battlefield History*. Columbia: South Carolina University Press, 2003.
Gordon, Thomas. *History of the Greek Revolution*. 2 vols. Edinburgh: William Blackwood, 1844.
Gorenberg, Gershom. "The Missing Mahatma: Searching for a Gandhi or a Martin Luther King in the West Bank." *Weekly Standard*, April 6, 2009.
Gortzak, Yoav. "Using Indigenous Forces in Counterinsurgency Operations: The French in Algeria, 1954–1962." *Journal of Strategic Studies*, 2009.
Gott, Richard. *Rural Guerrillas in Latin America*. Middlesex: Penguin, 1973.
Grad, Marcela. *Massoud: An Intimate Portrait of the Legendary Afghan Leader*. St. Louis: Webster University Press, 2009.
Graebner, William. *Patty's Got a Gun: Patricia Hearst in 1970s America*. Chicago: University of Chicago Press, 2008.
Graff, David A., and Robin Higham, eds. *A Military History of China*. Boulder: Westview Press, 2001.
Granado, Alberto. *Traveling with Che Guevara: The Making of a Revolutionary*. New York: Newmarket Press, 2004.
Grandmaison, Thomas August Le Roy de. *La petite guerre; ou, Traité du service des troupes légères en campagne*. Paris: n.p., 1756.
Grant, Ulysses S. *Personal Memoirs*. New York: Modern Library, 1999.
Grau, Lester W. "The Take-Down of Kabul: An Effective Coup de Main." Leavenworth: Combat Studies Institute, October 2002.
Grauwin, Paul. *Doctor at Dienbienphu*. New York: John Day, 1955.
Gray, John S. *Centennial Campaign: The Sioux War of 1876*. Ft. Collins: Old Army Press, 1976.
———. *Custer's Last Campaign: Mitch Boyer and the Little Bighorn Reconstructed*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1991.
Great Britain. Parliament. *Hansard's Parliamentary Debates*. London: H. M. Stationery Office, 1803–.
———. *Parliamentary Register; or, History of the Proceedings and Debates of the House of Commons*. 17 vols. London: John Stockdale, 1802.

Green, Israel. "The Capture of John Brown." *North American Review*, December 1885.
Green, Peter. *Alexander of Macedon, 356–323 B.C.: A Historical Biography.* Berkeley: University of California Press, 1991.
Green, Philip James. *Sketches of the War in Greece.* London: Thomas Hurst, 1827.
Greenberg, Lawrence M. *The Hukbalahap Insurrection: A Case Study of a Successful Anti-Insurgency Operation in the Philippines, 1946–1955.* Washington: U.S. Army Center of Military History, 1987.
Greene, Graham. *The Quiet American.* New York: Penguin, 2004.
Greene, Jerome A. *Battles and Skirmishes of the Great Sioux War, 1876–1877.* Norman: University of Oklahoma Press, 1993.
———. *Lakota and Cheyenne: Indian Views of the Great Sioux War, 1876–1877.* Norman: University of Oklahoma Press, 1994.
———. *Morning Star Dawn: The Powder River Expedition and the Northern Cheyennes, 1876.* Norman: University of Oklahoma Press, 2003.
———. *Washita: The U.S. Army and the Southern Cheyennes, 1867–1869.* Norman: University of Oklahoma Press, 2008.
———. *Yellowstone Command: Colonel Nelson A. Miles and the Great Sioux War, 1876–1877.* Lincoln: University of Nebraska Press, 1991.
Greene, Jerome A., and Douglas D. Scott. *Finding Sand Creek: History, Archeology, and the 1864 Massacre Site.* Norman: University of Oklahoma Press, 2006.
Greene, Nathanael. *The Papers of General Nathanael Greene.* 13 vols. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1976–2005.
Greer, Herb. *A Scattering of Dust.* London: Hutchinson, 1962.
Gregorie, Anne King. *Thomas Sumter.* Columbia: R. L. Bryan, 1931.
Grenier, John. *The First Way of War: American War Making on the Frontier.* New York: Cambridge University Press, 2005.
Griffin, Patricia E. *The Chinese Communist Treatment of Counter-Revolutionaries, 1924–1949.* Princeton: Princeton University Press, 1976.
Griffith, Kenneth, and Timothy E. O'Grady. *Curious Journey: An Oral History of Ireland's Unfinished Revolution.* London: Hutchinson, 1982.
Grimal, Henri. *Decolonization: The British, French, Dutch, and Belgian Empires, 1919–1963.* Boulder: Westview Press, 1978.
Grimsley, Mark. *The Hard Hand of War: Union Military Policy toward Southern Civilians, 1861–1865.* Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
Grivas, George. *The Memoirs of General Grivas.* New York: Frederick A. Praeger, 1965.
Gross, Feliks. *Violence in Politics: Terror and Political Assassination in Eastern Europe and Russia.* The Hague: Mouton, 1972.

Grousset, René. *The Empire of the Steppes: A History of Central Asia*. Translated by Naomi Walford. New Brunswick: Rutgers University Press, 1970.

Gruber, Ira D. *The Howe Brothers and the American Revolution*. New York: Atheneum, 1972.

Guerin, Daniel. *No Gods, No Masters: An Anthology of Anarchism*. 4 vols. Edinburgh: AK Press, 1998.

Guevara, Ernesto "Che." *The African Dream: The Diaries of the Revolutionary War in the Congo*. New York: Grove Press, 1999.

———. *Back on the Road: A Journey through Latin America*. New York: Grove Press, 2000.

———. *The Bolivian Diary*. Melbourne: Ocean Press, 2006.

———. *Guerrilla Warfare*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1961.

———. *The Motorcycle Diaries: Notes on a Latin American Journey*. Melbourne: Ocean Press, 2003.

———. *Reminiscences of the Cuban Revolutionary War*. Melbourne: Ocean Press, 2006.

Guilaine, Jean, and Jean Zammit. *The Origins of War: Violence in Prehistory*. Malden: Blackwell, 2005.

Guillermaz, Jacques. A *History of the Chinese Communist Party, 1921–1949*. New York: Random House, 1972.

Habeck, Mary R.. *Knowing the Enemy: Jihadist Ideology and the War on Terror*. New Haven: Yale University Press, 2006.

Hackett, John, ed. *Warfare in the Ancient World*. New York: Facts on File, 1989.

Hafez, Mohammed M. *Suicide Bombers in Iraq: The Strategy and Ideology of Martyrdom*. Washington: U.S. Institute of Peace Press, 2007.

Hahn, Steven. *A Nation under Our Feet: Black Political Struggles in the Rural South from Slavery to the Great Migration*. Cambridge: Harvard University Press, 2003.

Haile Sellassie I. *My Life and Ethiopia's Progress*. 2 vols. East Lansing: Michigan State University Press, 1994.

Halevi, Yossi Klein, and Michael B. Oren. "Center Right: Israel's Unexpected Victory over Terrorism." *New Republic*, September 27, 2004.

Hall, John. *That Bloody Woman: The Turbulent Life of Emily Hobhouse, Cornwall's Forgotten Heroine*. Cornwall: Truran Books, 2008.

Hallo, William W., and J. J. A. Van Dijk. *The Exaltation of Inanna*. New Haven: Yale University Press, 1968.

Hamblin, William J. *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC: Holy Warriors at the Dawn of History*. London: Routledge, 2006.

Hamilton, Ian. *The Commander*. London: Hollis & Carter, 1957.

Hammel, Eric. *The Root: The Marines in Beirut, August 1982–February 1984*. St. Paul, Minn.: Zenith Books, 2005.

Hanna, Henry Bathurst. *The Second Afghan War, 1878-79-80: Its Causes, Its Conduct, Its Consequences*. Westminster: Archibald Constable, 1904.

Hanson, Victor Davis. *Carnage and Culture: Landmark Battles in the Rise of Western Power*. New York: Doubleday, 2001.

———. *Makers of Ancient Strategy: From the Persian Wars to the Fall of Rome*. Princeton: Princeton University Press, 2010.

———. *A War like No Other: How the Athenians and Spartans Fought the Peloponnesian War*. New York: Random House, 2006.

Harclerode, Peter. *Secret Soldiers: Special Forces in the War against Terrorism*. London: Cassell, 2000.

Hardorff, Richard G. *Washita Memories: Eyewitness Accounts of Custer's Attack on Black Kettle's Village*. Norman: University of Oklahoma Press, 2006.

Hardy, Grant, and Anne Behnke Kinney. *The Establishment of the Han Empire and Imperial China*. Westport: Greenwood Press, 2005.

Harel, Amos, and Avi Issacharoff. *34 Days: Israel, Hezbollah, and the War in Lebanon*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Harik, Judith Palmer. *Hezbollah: The Changing Face of Terrorism*. London: I. B. Tauris, 2007.

Harper, T. N. *The End of Empire and the Making of Malaya*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Harris, Walter B. *Morocco That Was*. Westport: Negro Universities Press, 1970.

Harrison, Margaret H. *Captain of the Andes: The Life of Don José de San Martín, Liberator of Argentina, Chile, and Peru*. New York: Richard R. Smith, 1943.

Hart, Alan. *Arafat: A Political Biography*. Bloomington: Indiana University Press,1989.

Hart, Peter. *The I.R.A. and Its Enemies: Violence and Community in Cork, 1916–1923*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

———. *The I.R.A. at War, 1916–1923*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

———. *Mick: The Real Michael Collins*. London: Macmillan, 2005.

———, ed. *British Intelligence in Ireland, 1920–21: The Final Reports*. Cork: Cork University Press, 1921.

Hartford, Kathleen, and Steve M. Goldstein. eds. *Single Sparks: China's Rural Revolutions*. Armonk: M. E. Sharpe, 1989.

Hartigan, Richard Shelly. *Lieber's Code and the Law of War*. Chicago: Precedent, 1983.

Hassal, Mary. *Secret History; or, The Horrors of St. Domingo*. Freeport: Books for Libraries Press, 1971.

Hassrick, Royal B. *The Sioux: Life and Customs of a Warrior Society.* Norman: University of Oklahoma Press, 1964.

Hatch, Thom. *Black Kettle: The Cheyenne Chief Who Sought Peace But Found War.* Hoboken: John Wiley, 2004.

Hatley, Paul Buchanan. "Prolonging the Inevitable: The Franc-Tireur and the German Army in the Franco-German War of 1870–1871." Ph.D. diss., Kansas State University, 1997.

Haukelid, Knut. *Skies against the Atom.* London: W. Kimber, 1954.

Havelock, Henry. *Narrative of the War in Afghanistan in 1838–1839.* 2 vols. London: Henry Colburn, 1840.

Hawes, Stephen, and Ralph White, eds. *Resistance in Europe, 1939–1945.* London: Allen Lane, 1975.

Hay, Alice Ivy. *There Was a Man of Genius: Letters to My Grandson Orde Jonathan Wingate.* London: Neville Spearman, 1963.

Hayes, John H., and Sara R. Mandell. *The Jewish People in Classical Antiquity: From Alexander to Bar Kochba.* Louisville: Westminster John Knox Press, 1998.

Headrick, Daniel R. *The Tools of Empire: Technology and European Imperialism in the Nineteenth Century.* New York: Oxford University Press, 1981.

Hearn, Chester G. *The Maccabees: The Years before Herod.* Baltimore: PublishAmerica, 2003.

Hearst, Patty. *Every Secret Thing.* Garden City: Doubleday, 1982.

Heath, William. *Memoirs of Major General William Heath.* New York: William Abbatt, 1901.

Heather, Peter. *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians.* Oxford: Oxford University Press, 2006.

Heehs, Peter. "Terrorism in India during the Freedom Struggle." *Historian,* Spring 1993.

Heer, Hannes, and Klaus Naumann, eds. *War of Extermination: The German Military in World War II, 1941–1944.* New York: Berghahn Books, 2000.

Heilbrunn, Otto. *Partisan Warfare.* New York: Frederick A. Praeger, 1967.

Heinamaa, Anna, Maija Leppanen, and Yuri Yurchenko. *The Soldiers' Story: Soviet Veterans Remember the Afghan War.* Berkeley: University of California Press, 1994.

Heinl, Robert Debs, and Nancy Gordon Heinl. *Written in Blood: The Story of the Haitian People, 1492–1995.* Lanham: University Press of America, 2005.

Helsinki Watch. "Tears, Blood and Cries: Human Rights in Afghanistan since the Invasion, 1979–1984." New York, December 1984.

Henige, David. *Numbers from Nowhere: The American Indian Contact Population Debate.* Norman: University of Oklahoma Press, 1998.

Henissart, Paul. *Wolves in the City: The Death of French Algeria.* New York: Simon & Schuster, 1970.

Henniker, M. C. A. *Red Shadow over Malaya.* Edinburgh: William Blackwood, 1955.

Hensman, Howard. *The Afghan War of 1879–80.* London: W. H. Allen, 1881.

Herodotus. *The Histories.* New York: Everyman's Library, 1997.

Hibbert, Christopher. *Garibaldi: Hero of Italian Unification.* New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Hildermeier, Manfred. *The Russian Socialist Revolutionary Party before the First World War.* New York: St. Martin's Press, 2000.

Hildinger, Erik. *Warriors of the Steppe: A Military History of Central Asia, 500 B.C. to 1700 A.D.* New York: Da Capo Press, 2001.

Hilsman, Roger. *American Guerrilla: My War behind Japanese Lines.* Washington: Brassey's, 1990.

———. *To Move a Nation: The Politics of Foreign Policy in the Administration of John F. Kennedy.* Garden City: Doubleday, 1967.

Hinchcliffe, Peter, John T. Ducker, and Maria Holt. *Without Glory in Arabia: The British Retreat from Aden.* London: I. B. Tauris, 2006.

Hingley, Ronald. *Nihilists: Russian Radicals and Revolutionaries in the Reign of Alexander II (1855–81).* New York: Delacorte Press, 1967.

Hinton, Richard J. *John Brown and His Men, with Some Accounts of the Roads They Traveled to Reach Harper's Ferry.* Rev. ed. New York: Funk and Wagnalls, 1894.

Hoare, Mike. *Congo Mercenary.* London: Robert Hale, 1967.

Hobhouse, Emily. *The Brunt of the War and Where It Fell.* London: Methuen, 1902.

———. *Report to the Committee of the Distress Fund for South African Women and Children.* London: Friars, 1901.

Hobsbawm, Eric. *Bandits.* Rev. ed. New York: New Press, 2000.

Ho Chi Minh. *Ho Chi Minh on Revolution.* New York: Signet Books, 1968.

———. *Selected Writings (1920–1969).* Honolulu: University Press of the Pacific, 2001.

Hodgson, Marshall G. S. *The Secret Order of the Assassins: The Struggle of the Early Nizari Ismailis against the Islamic World.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005.

Hoe, Alan, and Eric Morris. *Re-enter the SAS: The Special Air Service and the Malayan Emergency.* London: Leo Cooper, 1994.

Hoffman, Bruce. *Inside Terrorism.* New York: Columbia University Press, 1998.

Hoffman, Frank G. "Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars." Ar-

lington: Potomac Institute for Policy Studies, December 2007.
Hoffman, Ronald, Thad W. Tate, and Peter J. Albert, eds. *An Uncivil War: The Southern Backcountry during the American Revolution.* Charlottesville: University Press of Virginia, 1985.
Hoig, Stan. *The Battle of the Washita: Custer's Campaign against the Cheyenne.* Norman: University of Oklahoma Press, 1979.
———. *Sand Creek Massacre.* Norman: University of Oklahoma Press, 1974.
Hoisington, William, Jr. *Lyautey and the French Conquest of Morocco.* New York: St. Martin's Press, 1995.
Holland Robert. *Britain and the Revolt in Cyprus, 1954–1959.* Oxford: Clarendon Press, 1998.
Holland, Tom. *Persian Fire: The First World Empire and the Battle for the West.* New York: Anchor Books, 2007.
———. *Rubicon: The Last Years of the Roman Republic.* New York: Anchor Books, 2005.
Holt, Frank L. *Into the Land of Bones: Alexander the Great in Afghanistan.* Berkeley: University of California Press, 2005.
Hopkinson, Michael. *The Irish War of Independence.* Montreal: McGill-Queen's University Press, 2002.
Hopkirk, J. G. *An Account of the Insurrection in St. Domingo Begun in August 1791.* Edinburgh: William Blackwood, 1833.
Horgan, John. *Sean Lemass: The Enigmatic Patriot.* Dublin: Gill & Macmillan, 1997.
Horne, Alistair. *The Fall of Paris: The Siege and the Commune, 1870–71.* London: Penguin, 2007.
———. *A Savage War of Peace: Algeria, 1954–1962.* New York: Viking, 1977.
Horne, James. *A Land as God Made It: Jamestown and the Birth of America.* New York: Basic Books, 2005.
Horne, John, and Alan Kramer. *German Atrocities, 1914: A History of Denial.* New Haven: Yale University Press, 2001.
Horry, Peter, and Mason Locke Meems. *The Life of General Francis Marion.* Winston-Salem: John F. Blair, 2000.
Howard, Michael. *The Franco-Prussian War.* London: Routledge, 2006.
Howard, Thomas Phipps. *The Haitian Journal of Lieutenant Howard, York Hussars, 1796–1798.* Knoxville: University of Tennessee Press, 1985.
Howarth, David. *The Greek Adventure: Lord Byron and Other Eccentrics in the War of Independence.* New York: Atheneum, 1976.
Howarth, Patrick. *Attila, King of the Huns: The Man and the Myth.* New York: Carroll & Graf, 2001.

Howe, Samuel Gridley. *Letters and Journals of Samuel Gridley Howe during the Greek Revolution*. London: John Lane, 1909.

Hsiung, James C., and Steven I. Levine, eds. *China's Bitter Victory: The War with Japan, 1937–1945*. Armonk: M. E. Sharpe, 1992.

Hudson, Charles. *History of the Town of Lexington*. 2 vols. Boston: Houghton Mifflin, 1913.

Hughes, Geraint. "A 'Model Campaign' Reappraised: The Counter-Insurgency War in Dhofar, Oman, 1965–1975." *Journal of Strategic Studies*, April 2009.

Hughes, James. *Chechnya: From Nationalism to Jihad*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007.

Hull, Isabel V. *Absolute Destruction: Military Culture and the Practices of War in Imperial Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2005.

Hunt, Ray C., and Bernard Norling. *Behind Japanese Lines: An American Guerrilla in the Philippines*. New York: Pocket Books, 1986.

Hutton, Andrew. *The Custer Reader*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1992.

———. *Soldiers West: Biographies from the Military Frontier*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1987.

Hyam, Ronald. *Britain's Declining Empire: The Road to Decolonization, 1918–1968*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Ibrahim, Raymond, ed. *The Al Qaeda Reader*. New York: Broadway Books, 2007.

Intelligence Branch, Army Headquarters, India. *The Second Afghan War 1878–80: Official Account*. London: John Murray, 1908.

"Intercepted Letters of the Soldiery in Boston." *Historical Collections of the Essex Institute* (1861).

"Intifada Toll 2000–2005." *BBC*, February 8, 2005.

Isaac, Benjamin. *The Limits of Empire: The Roman Army in the East*. Oxford: Clarendon Press, 1990.

Isaacson, Walter. *Benjamin Franklin: An American Life*. New York: Simon & Schuster, 2003.

Jaber, Hala. *Hezbollah: Born with a Vengeance*. New York: Columbia University Press, 1997.

Jackson, Julian. *France: The Dark Years, 1940–1944*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

Jacob, William. *Travels in the South of Spain in Letters Written A.D. 1809 and 1810*. London: J. Johnson, 1811.

Jacobsen, Mark. "Only by the Sword: British Counter-Insurgency in Iraq, 1920." *Small Wars & Insurgencies*, August 1991.

James, Daniel, ed. *The Complete Bolivian Diaries of Che Guevara and Other Cap-*

tured Documents. New York: Cooper Square Press, 2000.
James, Lionel ("The Intelligence Officer"). *On the Heels of De Wet*. Edinburgh: William Blackwood, 1902.
James, Richard Rhodes. *Chindit*. London: John Murray, 1980.
James, William Dobein. *A Sketch of the Life of Brig. Gen. Francis Marion and a History of His Brigade*. Dodo Press, 2007.
Jarvis, C. S. *Arab Command: The Biography of Lieutenant-Colonel F. W. Peake Pasha*. London: Hutchinson, 1942.
Jeney, M. de. *Partisan; ou, l'art de faire la petite guerre*. London: R. Griffiths, 1760.
Jenkins, Brian Michael. *Will Terrorists Go Nuclear?* Amherst: Prometheus Books, 2008.
Jensen, Richard Bach. "The International Campaign against Anarchist Terrorism, 1880–1930s." *Terrorism and Political Violence*, 2009.
———. "Rifles and Dynamite: Anarchist Terrorism in Nineteenth Century Europe." *Terrorism and Political Violence*, 2004.
Jocelyn, Ed, and Andrew McEwen. *The Long March: The True Story behind the Legendary Journey That Made Mao's China*. London: Constable, 2006.
John of Fordun. *Chronicle of the Scottish Nation*. 2 vols. Burnham on Sea: Llanerch, 1993.
Joll, James. *The Anarchists*. Boston: Little, Brown, 1964.
Jomini, Antoine-Henri. *The Art of War*. Mineola: Dover, 2007.
Jonas, George. *Vengeance: The True Story of an Israeli Counter-Terrorist Team*. New York: Simon & Schuster, 2005.
Jones, A. H. M. *The Later Roman Empire 284–602: A Social, Economic, and Administrative Survey*. 2 vols. Norman: University of Oklahoma Press, 1964.
Jones, Howard. *Death of a Generation: How the Assassination of Diem and JFK Prolonged the Vietnam War*. New York: Oxford University Press, 2003.
Jordanes. *The Origins and Deeds of the Goths*. Princeton: Princeton University Press, 1908.
Josephus. *The New Complete Works of Josephus*. Grand Rapids: Kregel Publications, 1999.
"Journal of Lieutenant Thomas Anderson of the Delaware Regiment, 1780–1782." *Historical Magazine*, 1867.
Judd, Denis, and Keith Surridge. *The Boer War*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
Junger, Sebastian. *Fire*. New York: W. W. Norton, 2001.
Juvaini, Ala-ad-Din Ata-Malik. *The History of the World Conqueror*. 2 vols. Cambridge: Harvard University Press, 1958.
Kagan, Kimberly. *The Surge: A Military History*. New York: Encounter, 2009.

Kagan, Robert. *A Twilight Struggle: American Power and Nicaragua, 1977–1990.* New York: Free Press, 1996.

Kalinovsky, Artemy. "The Blind Leading the Blind: Soviet Advisers, Counter-Insurgency and Nation-Building in Afghanistan." Washington: Woodrow Wilson Center for Scholars, January 2010.

———. *A Long Goodbye: The Soviet Withdrawal from Afghanistan.* Cambridge: Harvard University Press, 2011.

Kalyvas, Stathis N. *The Logic of Violence in Civil War.* Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Kaplan, Robert D. *Soldiers of God: With Islamic Warriors in Afghanistan and Pakistan.* New York: Vintage Books, 2001.

Karnow, Stanley. *Vietnam: A History.* New York: Penguin, 1983.

Katz, Samuel M. *The Elite: The True Story of Israel's Secret Counterterrorist Unit.* New York: Pocket Books, 1992.

Kavanagh, Sean. "The Irish Volunteers' Intelligence Organisation." *Capuchin Annual* (1969).

Kaye, John William. *History of the War in Afghanistan.* 3 vols. London: Richard Bentley, 1851.

Kedward, Roderick. *The Anarchists: The Men Who Shocked an Era.* New York: American Heritage Press, 1971.

Kee, Robert. *The Green Flag: A History of Irish Nationalism.* London: Penguin, 2000.

Keegan, John. *A History of Warfare.* New York: Alfred A. Knopf, 1993.

Keeley, Lawrence H. *War before Civilization: The Myth of the Peaceful Savage.* New York: Oxford University Press, 1996.

Keim, DeBenneville R. *Sheridan's Troopers on the Borders: A Winter Campaign on the Plains.* London: George Routledge, 1885.

Kelly, Sean. *America's Tyrant: The CIA and Mobutu of Zaire.* Washington: American University Press, 1993.

Kennan, George. "The Russian Penal Code." *Century Magazine*, April 1888.

———. *Siberia and the Exile System.* 2 vols. London: James S. Osgood, 1891.

Kenneally, Ian. *The Paper Wall: Newspapers and Propaganda in Ireland, 1919–1921.* Cork: Collins Press, 2008.

Kennedy, Hugh. *The Armies of the Caliphs: Military and Society in Early Islamic States.* New York: Routledge, 2001.

———. *The Great Arab Conquests: How the Spread of Islam Changed the World We Live In.* New York: Da Capo Press, 2007.

———. *Mongols, Huns and Vikings.* London: Cassell, 2002.

Kennedy, Moorhead. *The Ayatollah in the Cathedral.* New York: Hill and Wang, 1986.

Kennedy, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Vintage, 1989.
Kennedy, Robert M. *German Antiguerrilla Operations in the Balkans (1941–1944)*. Washington: Center of Military History, U.S. Army, 1989.
Kepel, Gilles. *Jihad: The Trail of Political Islam*. Cambridge: Harvard University Press, 2002.
Kepel, Gilles, and Jean-Pierre Milelli, eds. *Al Qaeda in Its Own Words*. Cambridge: Harvard University Press, 2008.
Kerkvliet, Benedict J. *The Huk Rebellion: A Study of Peasant Revolt in the Philippines*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2002.
Kershaw, Ian. *Hitler, 1889–1936: Hubris*. New York: W. W. Norton, 1998.
Ketchum, Richard M. *Victory at Yorktown: The Campaign That Won the Revolution*. New York: Henry Holt, 2004.
Kettle, Michael. *De Gaulle and Algeria, 1940–1960: From Mers El-Kebir to the Algiers Barricades*. London: Quarter Books, 1993.
Kierman, Frank A., Jr. *Chinese Ways in Warfare*. Cambridge: Harvard University Press, 1974.
Kimball, Jeffrey. *The Vietnam War Files: Uncovering the Secret History of Nixon-Era Strategy*. Lawrence: University Press of Kansas, 2004.
King, Charles. *The Ghost of Freedom: A History of the Caucasus*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
King, Mary Elizabeth. *A Quiet Revolution: The First Palestinian Intifada and Nonviolent Resistance*. New York: Nation Books, 2007.
King-Clark, Robert. *Free for a Blast*. London: Grenville Publishing, 1988.
Kingsbury, Susan Myra, ed. *Records of the Virginia Company, 1606–26*. 4 vols. Washington: Government Printing Office, 1906–35.
Kinzer, Stephen. *Blood of Brothers: Life and War in Nicaragua*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1991.
Kipling, Rudyard. *Complete Verse: Definitive Edition*. New York: Anchor Books, 1989.
Kirby, S. Woodburn. *The War against Japan*. 4 vols. London: Her Majesty's Stationery Office, 1958–65.
Kiser, John W. *Commander of the Faithful: The Life and Times of Emir Abd el-Kader*. Rhinebeck: Monkfish, 2008.
Kissinger, Henry. *Ending the Vietnam War*. New York: Simon & Schuster, 2003.
Kitson, Frank. *Gangs and Counter-Gangs*. London: Barrie and Rockliff, 1960.
———. *Low Intensity Operations: Subversion, Insurgency, and Peacekeeping*. St. Petersburg: Hailer, 2006.
Klein, Aaron. J. *Striking Back: The 1972 Munich Olympics Massacre and Israel's*

Deadly Response. New York: Random House, 2007.
Kohl, James, and John Litt. *Urban Guerrilla Warfare in Latin America*. Cambridge: MIT Press, 1974.
Koob, Kathryn. *Guest of the Revolution*. Nashville: Thomas Nelson, 1982.
Kopperman, Paul E. *Braddock at the Monongahela*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1977.
Kousser, J. Morgan, and James M. McPherson. *Region, Race, and Reconstruction: Essays in Honor of C. Vann Woodward*. New York: Oxford University Press, 1982.
Krepinevich, Andrew F. *The Army and Vietnam*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986.
Kropotkin, Peter. *Memoirs of a Revolutionist*. Boston: Houghton Mifflin, 1899.
Krueger, Alan B. *What Makes a Terrorist: Economics and the Roots of Terrorism*. Princeton: Princeton University Press, 2007.
Kuo, Warren. *Analytical History of Chinese Communist Party*. Taipei: Institute of International Relations, 1966.
Kupperman, Karen Ordahl. *The Jamestown Project*. Cambridge: Harvard University Press, 2007.
Kurapovna, Marcia Christoff. *Shadows on the Mountain: The Allies, the Resistance, and the Rivalries That Doomed WWII Yugoslavia*. New York: John Wiley, 2010.
Kurzman, Dan. *Soldier of Peace: The Life of Yitzhak Rabin*. New York: HarperCollins, 1998.
Kwasny, Mark W. *Washington's Partisan War, 1775–1783*. Kent: Kent State University Press, 1996.
Kynaston, David. *Austerity Britain, 1945–51*. London: Bloomsbury, 2007.
Lacey, Jim. *A Terrorist's Call to Global Jihad: Deciphering Abu Musab al-Suri's Islamic Jihad Manifesto*. Annapolis: Naval Institute Press, 2008.
Lacey, Robert. *Inside the Kingdom: Kings, Clerics, Modernists, Terrorists, and the Struggle for Saudi Arabia*. New York: Penguin, 2009.
Lachica, Eduardo. *The Huks: Philippine Agrarian Society in Revolt*. New York: Praeger, 1971.
Lacroix, Pamphile. *La révolution de Häiti*. Paris: Karthala, 1995.
Lamson, Peggy. *The Glorious Failure: Black Congressman Robert Brown Elliott and the Reconstruction in South Carolina*. New York: W. W. Norton, 1973.
Land, Isaac, ed. *Enemies of Humanity: The Nineteenth-Century War on Terrorism*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2008.
Langlais, Pierre. *Dien Bien Phu*. Paris: Presses Pocket, 1963.
Lansdale, Edward G. *In the Midst of Wars: An American's Mission to Southeast*

Asia. New York: Fordham University Press, 1991.
———. "Viet Nam: Do We Understand Revolution?" *Foreign Affairs*, October 1964.
Lapham, Robert, and Bernard Norling. *Lapham's Raiders: Guerrillas in the Philippines, 1942–1945*. Lexington: University Press of Kentucky, 1996.
Laqueur, Walter. *Guerrilla Warfare: A Historical and Critical Study*. New Brunswick: Transaction, 2005.
———. *A History of Terrorism*. New Brunswick: Transaction, 2002.
Larteguy, Jean. *The Centurions*. New York: E. P. Dutton, 1962.
———. *The Praetorians*. St. Petersburg: Hailer, 2005.
Lauchlan, Iain. *Russian Hide-and-Seek: The Tsarist Secret Police in St. Petersburg, 1906–1914*. Helsinki: SKS-FLS, 2002.
Lawrence, Mark Atwood, and Fredrik Logevall. *The First Vietnam War: Colonial Conflict and Cold War Crisis*. Cambridge: Harvard University Press, 2007.
Lawrence, T. E. *Seven Pillars of Wisdom: A Triumph*. New York: Anchor Books, 1991.
———. *T. E. Lawrence to His Biographer, Liddell Hart*. London: Faber and Faber, 1938.
Lazreg, Marnia. *Torture and the Twilight of Empire: From Algiers to Baghdad*. Princeton: Princeton University Press, 2008.
Leach, Douglas Edward. *Flintlocks and Tomahawks: New England in King Philip's War*. East Orleans: Parnassus Imprints, 1992.
LeBlanc, Steven A., with Katherine E. Register. *Constant Battles: The Myth of the Peaceful, Noble Savage*. New York: St. Martin's Press, 2003.
Leclerc, Charles Victor Emmanuel. *Lettres du général Leclerc, commandant en chef de l'armée de Saint-Domingue en 1802*. Paris: Societé de l'histoire des colonies françaises, 1937.
Lederer, William J., and Eugene Burdick. *The Ugly American*. New York: W. W. Norton, 1999.
Lee, Charles. *The Lee Papers, 1754–1811*. 4 vols. New York: New York Historical Society, 1872–75.
Lee, Henry. *Memoirs of the War in the Southern Department of the United States*. New York: University Publishing, 1869.
Leebaert, Derek. *To Dare and to Conquer: Special Operations and the Destiny of Nations, from Achilles to Al Qaeda*. New York: Little, Brown, 2006.
Léger, Jacques Nicolas. *Haiti, Her History and Her Detractors*. New York: Neale Publishing, 1907.
Lepore, Jill. *The Name of War: King Philip's War and the Origins of American Identity*. New York: Alfred A. Knopf, 1998.
Lermontov, Mikhail. *A Hero of Our Time*. New York: Penguin, 2001.
Lester, J. C., and D. L. Wilson. *Ku Klux Klan: Its Origins, Growth and Disband-*

ment. New York: Neale Publishing, 1905.
Leulliette, Pierre. *St. Michael and the Dragon: Memoirs of a Paratrooper.* Boston: Houghton Mifflin, 1964.
Levick, Barbara. *Vespasian.* London: Routledge, 1999.
Levine, Steven I. *Anvil of Victory: The Communist Revolution in Manchuria, 1945–1948.* New York: Columbia University Press, 1987.
Lewin, Ronald. *The Chief: Field Marshal Lord Wavell, Commander-in-Chief and Viceroy, 1939–1947.* New York: Farrar Straus Giroux, 1980.
Lewis, Bernard. *The Assassins: A Radical Sect in Islam.* New York: Basic Books, 1967.
Lewis, Brian. "The Legend of Sargon: A Study of the Akkadian Text and the Tale of the Hero Who Was Exposed at Birth." Ph.D. diss., New York University, 1976.
Lewis, Mark Edward. *The Early Chinese Empires: Qin and Han.* Cambridge: Harvard University Press, 2007.
Li, Zhisui. *The Private Life of Chairman Mao.* New York: Random House, 1994.
Liang, Hsi-Huey. *The Rise of Modern Police and the European State System from Metternich to the Second World War.* Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
Liddell Hart, Basil H. *Lawrence of Arabia.* New York: Da Capo Press, 1935.
———. *Strategy.* New York: Plume, 1991.
Lieber, Francis. *Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field.* Washington: Government Printing Office, 1898.
Lieven, Dominic. *Russia against Napoleon: The True Story of the Campaigns of War and Peace.* New York: Viking, 2009.
The Life, Trial, and Execution of Captain John Brown, Known as "Old Brown of Ossawotomie." New York: Robert M. De Witt, 1859.
Liman Sanders, Otto von. *Five Years in Turkey.* Annapolis: U.S. Naval Institute, 1928.
Lincoln, Charles H., ed. *Narratives of the Indian Wars, 1675–1699.* New York: Charles Scribner's Sons, 1913.
Lincoln, W. Bruce. *The Romanovs: Autocrats of All the Russias.* New York: Doubleday, 1981.
Lindsay, Franklin. *Beacons in the Night: With the OSS and Tito's Partisans in Wartime Yugoslavia.* Stanford: Stanford University Press, 1993.
Lister, Jeremy. *Concord Fight: Being so Much of the Narrative of Ensign Jeremy Lister of the 10th Regiment of Foot as Pertains to His Services on the 19th of April, 1775.* Cambridge: Harvard University Press, 1931.
Liverani, Mario, ed. *Akkad, the First World Empire: Structure, Ideology, Traditions.* Padova: Sargon, 1993.
Livy. *The History of Rome, Books Thirty-Seven to the End.* London: Bell, 1888.
Loewe, Michael. *Everyday Life in Early Imperial China.* Indianapolis: Hackett, 2005.

Lonergan, Walter F. *Forty Years of Paris.* London: T. Fisher Unwin, 1907.
Longworth, Philip. *The Cossacks.* New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1969.
———. *Russia: The* Once *and Future Empire from Pre-History to Putin.* New York: St. Martin's Press, 2005.
Lorge, Peter. *War, Politics, and Society in Early Modern China, 900–1795.* London and New York: Routledge, 2005.
Louverture, Toussaint. *The Haitian Revolution.* London: Verso, 2008.
———. *Memoir of General Touissant Louverture, Written by Himself.* In John Reilly Beard, *Toussaint L'Ouverture: Biography and Autobiography.* Boston: James Redpath, 1863.
Low, Charles Rathbone. *The Life and Correspondence of Field-Marshall Sir George Pollock.* London: W. H. Allen, 1873.
Lucas, James. *Kommando: German Special Forces of World War Two.* New York: St. Martin's Press, 1985.
Luft, Gal. "Israel's Security Zone in Lebanon—A 'Tragedy'?" *Middle East Quarterly*, September 2000.
Lundberg, Kirsten. "Politics of a Covert Action: The U.S., the Mujahideen, and the Stinger Missile." Case Study C15-99-1546.0. John F. Kennedy School of Government, Harvard, 1999.
Lunt, James D. *Bokhara Burnes.* London: Faber, 1969.
Lutnick, Solomon. *The American Revolution and the British Press, 1775–1783.* Colombia: University of Missouri Press, 1967.
Luttwak, Edward N. "Dead End: Counterinsurgency Warfare as Military Malpractice." *Harper's Magazine*, February 2007.
Lyakhovskiy, Aleksandr Antonovich. "Inside the Soviet Invasion of Afghanistan and the Seizure of Kabul, December 1979." Working Paper no. 55. Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars, January 2007.
Lyall, Jason, and Isaiah Wilson III. "Rage against the Machines: Explaining Outcomes in Counterinsurgency Wars." *International Organization.* Winter 2009.
Lyautey, Hubert. "Du rôle social de l'officier." *Revue des Deux Mondes*, March–April 1891.
———. "Du rôle colonial de l'armée." *Revue des Deux Mondes*, January 15, 1900.
———. *Lettres du Tonkin et de Madagascar (1894–1899).* 2 vols. Paris: Armand Colin, 1920.
Lynn, John A., ed. *Acta of the XXVIIIth Congress of the International Commission of Military History.* Chicago: McCormack Foundation, 2003.
Lyttelton, Oliver. *The Memoirs of Lord Chandos: An Unexpected View from the Summit.* New York: New American Library, 1963.

Macdonald, Peter. *Giap: The Victor in Vietnam*. New York: W. W. Norton, 1993.
Mack, John E. *A Prince of Our Disorder: The Life of T. E. Lawrence*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.
Mackay, Christopher S. *Ancient Rome: A Military and Political History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
Mackay, Donald. *The Malayan Emergency, 1948–60: The Domino That Stood*. London: Brassey's, 1997.
Mackay, James. *William Wallace: Brave Heart*. Edinburgh: Mainstream Publishing, 1995.
Mackenzie, Frederick. *Diary of Frederick Mackenzie*. 2 vols. Cambridge: Harvard University Press, 1930.
Mackenzie, William. *The Secret History of S.O.E.: Special Operations Executive 1940–1945*. London: St. Ermin's Press, 2000.
Mackesy, Piers. *The War for America, 1775–1783*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1993.
Mackey, Robert R. *The Uncivil War: Irregular Warfare in the Upper South, 1861–1865*. Norman: University of Oklahoma Press, 2004.
Mack Smith, Denis. *Garibaldi: A Great Life in Brief*. Westport: Greenwood Press, 1956.
———. *Mazzini*. New Haven: Yale University Press, 1994.
Maclean, Fitzroy. *Disputed Barricade: The Life and Times of Josip Broz-Tito, Marshal of Jugoslavia*. London: J. Cape, 1957.
———. *Eastern Approaches*. London: Penguin, 1991.
Macready, Nevil. *Annals of an Active Life*. 2 vols. London: Hutchinson, 1924.
Macrory, Patrick. *Retreat from Kabul*. Guilford: Lyons Press, 2002.
Madden, Thomas F. *Empires of Trust: How Rome Built—and America Is Building—a New World*. New York: Dutton, 2008.
Mahon, John K. *History of the Second Seminole War, 1835–1842*. Rev. ed. Gainesville: University Presses of Florida, 1989.
Malato, Charles. "Some Anarchist Portraits." *Fortnightly Review*, September 1, 1894.
Malone, Patrick M. *The Skulking Way of War: Technology and Tactics among the New England Indians*. Lanham: Madison Books, 1991.
Man, John. *Attila: The Barbarian King Who Challenged Rome*. New York: Thomas Dunne, 2005.
Mann, Charles C. *1491: New Revelations of the Americas before Columbus*. New York: Alfred A. Knopf, 2003.
Mansoor, Peter, and Williamson Murray, eds. *Hybrid Warfare: The Struggle of Military Forces to Adapt to Complex Opponents from the Ancient World to the*

Present. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
Mao Zedong. *Aspects of China's Anti-Japanese Struggle*. Bombay: People's Publishing House, 1948.
———. *On Guerrilla Warfare*. 2nd ed. Baltimore: Nautical & Aviation Publishing, 1992.
———. *Selected Military Writings of Mao Zedong*. Peking: Foreign Languages Press, 1968.
Marchak, Patricia. *God's Assassins: State Terrorism in Argentina in the 1970s*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 1999.
Marighella, Carlos. *Minimanual of the Urban Guerrilla*. St. Petersburg: Red and Black, 2008.
Mario, Alberto. *The Red Shirt: Episodes*. London: Smith, Elder, 1865.
Marks, Steven G. *How Russia Shaped the Modern World*. Princeton: Princeton University Press, 2003.
Marlowe, Ann. *David Galula: His Life and Intellectual Context*. Carlisle: Strategic Studies Institute, 2010.
Marshall, Peter. *Demanding the Impossible: A History of Anarchism*. London: Harper Perennial, 2008.
Marshman, John Clark. *Memoirs of Major-General Sir Henry Havelock*. New York: Longmans, Green, 1909.
Martin, A. C. *The Concentration Camps 1900–1902: Facts, Figures, and Fables*. Cape Town: Howard Timmins, 1957.
Martinez, J. Michael. *Carpetbaggers, Cavalry, and the Ku Klux Klan*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2007.
Martinez, Manuel F. *Magsaysay: The People's President*. Makati City: Salesiana, 2005.
Massu, Jacques. *La vraie bataille d'Alger*. Paris: Plon, 1971.
Masters, John. *Bugles and a Tiger: My Life in the Gurkhas*. London: Cassell, 2004.
———. *The Road Past Mandalay*. London: Cassell, 2003.
Matthews, Herbert L. *The Cuban Story*. New York: George Braziller, 1961.
Matyszak, Philip. *The Enemies of Rome: From Hannibal to Attila the Hun*. London: Thames & Hudson, 2004.
Maurice, Frederick, et al. *History of the War in South Africa, 1899–1902*. 4 vols. London: Hurst and Blackett, 1906–10.
Maurice's Strategikon: Handbook of Byzantine Military Strategy. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1984.
Maurois, André. *Marshal Lyautey*. London: John Lane, 1931.
Maxwell, Gavin. *Lords of the Atlas: The Rise and Fall of the House of Glaoua, 1893–1956*. London: Longmans, 1966.
May, Timothy. *The Mongol Art of War: Chinggis Khan and the Mongol Military*

System. Yardley: Westholme, 2007.
Mayer, Jane. *The Dark Side: The Inside Story of How the War on Terror Turned into a War on American Ideals*. New York: Doubleday, 2008.
Mazower, Mark. *Hitler's Empire: How the Nazis Ruled Europe*. New York: Penguin, 2008.
Mazzini, Giuseppe. *Life and Writings of Joseph Mazzini*. 6 vols. London: Smith, Elder, 1890.
McClain, James L. *Japan: A Modern History*. New York: W. W. Norton, 2002.
McClintock, Michael. *Instruments of Statecraft: U.S. Guerrilla Warfare, Counterinsurgency, and Counter-terrorism, 1940–1990*. New York: Pantheon, 1992.
McCrady, Edward. *The History of South Carolina in the Revolution, 1775–1783*. 2 vols. New York: Macmillan, 1902.
McDermott, Terry. *Perfect Soldiers: The Hijackers: Who They Were, Why They Did It*. New York: HarperCollins, 2005.
McKenzie, Steven L. *King David: A Biography*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
McMahon, Robert J. *Colonialism and Cold War: The United States and the Struggle for Indonesian Independence, 1945–49*. Ithaca: Cornell University Press, 1981.
McNamee, Colm. *Robert Bruce: Our Most Valiant Prince, King and Lord*. Edinburgh: Birlinn, 2006.
McPherson, James. *Battle Cry of Freedom: The Civil War Era*. Oxford: Oxford University Press, 1988.
McRaven, William. H. *Spec Ops: Case Studies in Special Operations Warfare*. San Marin: Presidio, 1995.
McWilliams, Timothy, Kurtis P. Wheeler, and Gary Montgomery, eds. *Al-Anbar Awakening*. Vol. 1, *American Perspectives*. Quantico: Marine Corps University, 2009.
———, eds. *Al-Anbar Awakening*. Vol. 2, *Iraqi Perspectives*. Quantico: Marine Corps University, 2009.
Meador, Betty De Shong. *Inanna, Lady of Largest Heart: Poems of the Sumerian High Priestess Enheduanna*. Austin: University of Texas Press, 2000.
Meinhof, Ulrike. *Everybody Talks about the Weather We Don't*. New York: Seven Stories Press, 2008.
Melena, Elpis. *Garibaldi: Recollections of His Public and Private Life*. London: Trubner, 1887.
———. *Recollections of General Garibaldi*. London: Saunders, Otley, 1861.
Mellick, Andrew D. *The Story of an Old Farm; or, Life in New Jersey in the Eighteenth Century*. Somerville: Unionist-Gazette, 1889.
Mendelson, Sarah E. *Changing Course: Ideas, Politics, and the Soviet Withdrawal from Afghanistan*. Princeton: Princeton University Press, 1998.

Méneval, Claude-François. *Memoirs Illustrating the History of Napoleon I from 1802 to 1815*. 3 vols. New York: D. Appleton, 1894.

Merari, Ariel, and Shlomo Elad. *The International Dimension of Palestinian Terrorism*. Boulder: Westview Press, 1986.

Merom, Gil. *How Democracies Lose Small Wars*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Merriman, John. *The Dynamite Club: How a Bombing in Fin-de-Siècle Paris Ignited the Age of Modern Terror*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2009.

Michael, George. "The Legend and Legacy of Abu Musab al-Zarqawi." *Defence Studies*, September 2007.

Michino, Gregory F. *Lakota Noon: The Indian Narrative of Custer's Defeat*. Missoula: Mountain Press, 1997.

Middlekauff, Robert. *The Glorious Cause: The American Revolution, 1763–1789*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Miles, Nelson A. *Personal Recollections and Observations of General Nelson A. Miles*. Chicago: Werner, 1896.

———. *Serving the Republic: Memoirs of the Civil and Military Life of Nelson A. Miles, Lieutenant General, United States Army*. New York: Harper & Brothers, 1911.

Miller, Harry. *The Communist Menace in Malaya*. New York: Frederick A. Praeger, 1954.

Milner, Alfred. *The Milner Papers: South Africa, 1897–1905*. 2 vols. London: Cassell, 1933.

Milner, Joe. *To Blazes with Glory: A Chindit's War*. Devon: Lazarus Press, 1995.

Miot de Mélito, André François. *Memoirs of Count Miot de Melito*. New York: Scribner, 1881.

Missall, John, and Mary Lou Missall. *The Seminole Wars: America's Longest Indian Conflict*. Gainesville: University Press of Florida, 2004.

Mitchell, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284–641*. Malden: Blackwell, 2007.

Mitnick, Barbara J., ed. *New Jersey in the American Revolution*. New Brunswick: Rivergate Books, 2005.

Mitrokhin, Vasiliy. "The KGB in Afghanistan." Working Paper no. 40. Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars, July 2009.

Mockaitis, Thomas R. *British Counterinsurgency, 1919–60*. London: Macmillan, 1990.

Mockler, Anthony. *Haile Selassie's War: The Italian-Ethiopian Campaign, 1935–1941*. New York: Random House, 1984.

Moghadam, Asif. *The Globalization of Martyrdom: Al Qaeda, Salafi Jihad, and the*

Diffusion of Suicide Attacks. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008.
Moloney, Ed. *The Secret History of the IRA*. New York: W. W. Norton, 2002.
Montanus, Paul D. "A Failed Counterinsurgency Strategy: The British Southern Campaign, 1780–1781. Are There Lessons for Today?" Carlisle: U.S. Army War College, 2005.
Montefiore, Simon Sebag. *Young Stalin*. New York: Alfred A. Knopf, 2007.
Montmorency, Hervey de. *Sword and Stirrup: Memoires of an Adventurous Life*. London: G. Bell, 1936.
Moore, Harold G., and Joseph L. Galloway. *We Were Soldiers Once . . . and Young*. New York: Ballantine, 2004.
Moore, Rayburn S. "John Brown's Raid at Harpers Ferry: An Eyewitness Account by Charles White." *Virginia Magazine of History and Biography*, October 1959.
Moran, Charles. *Churchill Taken from the Diaries of Lord Moran: The Struggle for Survival, 1940–1965*. Boston: Houghton Mifflin, 1966.
Morgan, Edmund S. *American Heroes: Profiles of Men and Women Who Shaped Early America*. New York: W. W. Norton, 2009.
Morgan, Ted. *My Battle of Algiers: A Memoir*. Washington, D.C.: Smithsonian Books, 2006.
———. *Valley of Death: The Tragedy at Dien Bien Phu That Led America into the Vietnam War*. New York: Random House, 2010.
Morris, Benny. *1948: A History of the First Arab-Israeli War*. New Haven: Yale University Press, 2008.
———. *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–2001*. New York: Vintage Books, 2001.
Morris, Donald R. *The Washing of the Spears: A History of the Rise of the Zulu Nation under Shaka and Its Fall in the Zulu War of 1879*. New York: Simon & Schuster, 1965.
Mortimer, Gavin. *Stirling's Men: The Inside History of the SAS in World War II*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2004.
Mosely, Leonard. *Gideon Goes to War*. New York: Charles Scribner's Sons, 1955.
———. *The Glorious Fault: The Life of Lord Curzon*. New York: Harcourt Brace, 1960.
Moss, W. Stanley. *Ill Met by Moonlight*. London: Harrap, 1950.
Most, Johann. *Science of Revolutionary Warfare*. El Dorado: Desert Publications, 1978.
Moultrie, William. *Memoirs of the American Revolution, So Far as It Related to the States of North and South Carolina, and Georgia*. New York: David Longworth, 1802.
Moyar, Mark. *Triumph Forsaken: The Vietnam War, 1954–1965*. Cambridge:

Cambridge University Press, 2006.
Muenchhausen, Friedrich von. *At General Howe's Side, 1776–1778: The Diary of General William Howe's Aide to Camp, Captain Friedrich von Muenchhausen.* Monmouth Beach: Philip Freneau Press, 1974.
Mundy, Rodney. *H.M.S. Hannibal at Palermo and Naples, during the Italian Revolution, 1859–1861.* London: John Murray, 1863.
Murray, W. H. *Rob Roy MacGregor: His Life and Times.* Edinburgh: Canongate Press, 1993.
Nagl, John A. *Learning to Eat Soup with a Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam.* Chicago: University of Chicago Press, 2005.
Naimark, Norman M. *Terrorists and Social Democrats: The Russian Revolutionary Movement under Alexander III.* Cambridge: Harvard University Press, 1983.
Napoleon I. *The Confidential Correspondence of Napoleon Bonaparte with His Brother Joseph, Sometime King of Spain.* 2 vols. New York: D. Appleton, 1856.
———. *Correspondance de Napoléon Ier: publiée par ordre de l'empereur Napoléon III.* 32 vols. Paris: Henri Plon, J. Dumaine, 1858–70.
Napoleoni, Loretta. *Insurgent Iraq: Al Zarqawi and the New Generation.* New York: Seven Stories Press, 2005.
Nashel, Jonathan. *Edward Lansdale's Cold War.* Amherst: University of Massachusetts Press, 2005.
Nasr, Vali. *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future.* New York: W. W. Norton, 2007.
Nasrallah, Hassan. *Voice of Hezbollah: The Statements of Sayyed Hassan Nasrallah.* London: Verso, 2007.
National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. *The 9/11 Commission Report.* New York: W. W. Norton, n.d.
Neill, Edward D. *Memoir of Rev. Patrick Copland: A Chapter of the English Colonization of America.* New York: Charles Scribner, 1871.
Neligan, David. *The Spy in the Castle.* London: MacGibbon & Kee, 1968.
Netanyahu, Iddo. *Entebbe: The Jonathan Netanyahu Story: A Defining Moment in the War on Terrorism.* Green Forest: Balfour Books, 2003.
Neumann, Sigmund. *The Future in Perspective.* New York: G. P. Putnam's Sons, 1946.
Nguyen, Tien Hung, and Jerrold L. Schecter. *The Palace File.* New York: Harper & Row, 1986.
Nikolaejewsky, Boris. *Aseff the Spy: Russian Terrorist and Police Stool.* Hattiesburg, Miss.: Academic International, 1969.

Norris, J. A. *The First Afghan War, 1838–1842*. Cambridge: Cambridge University Press, 1967.

Norton, Augustus Richard. *Amal and the Shi'a: Struggle for the Soul of Lebanon*. Austin: University of Texas Press, 1987.

———. *Hezbollah: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2007.

Oates, Stephen B. *To Purge This Land with Blood: A Biography of John Brown*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1984.

O'Ballance, Edgar. *The Algerian Insurrection, 1954–62*. Hamden: Archon Books, 1967.

Oberdorfer, Dan. *Tet!* New York: Doubleday, 1971.

O'Connell, Robert L. *Of Arms and Men: A History of War, Weapons, and Aggression*. New York: Oxford University Press, 1989.

Ogburn, Charlton, Jr. *The Marauders*. New York: Harper & Brothers, 1956.

O'Hanlon, Michael, and Ian Livingston. "Iraq Index: Tracking Variables of Reconstruction and Security in Post-Saddam Iraq." www.brookings.edu/iraqindex.

Oliver, H. *The International Anarchist Movement in Late Victorian London*. New York: St. Martin's Press, 1983.

O'Malley, Ernie. *On Another Man's Wounds: A Personal History of Ireland's War of Independence*. Boulder: Roberts Rinehart, 1999.

Oman, Charles. *A History of the Peninsular War*. 7 vols. Oxford: Clarendon Press, 1902.

Omissi, David E. *Air Power and Colonial Control: The Royal Air Force, 1919–1939*. Manchester: Manchester University Press, 1990.

O'Neil, Bard E. *Insurgency and Terrorism: From Revolution to Apocalypse*. Washington: Potomac Books, 2005.

Oren, Michael. "Orde Wingate: Friend under Fire." *Azure*, Winter 2001.

Orwell, George. *The Collected Essays, Journalism & Letters*. 4 vols. Boston: Nonpareil Books, 2000.

Osanka, Franklin Mark, ed. *Modern Guerrilla Warfare: Fighting Communist Guerrilla Movements, 1941–1961*. New York: Free Press, 1962.

Ossoli, Margert Fuller. *Memoirs of Margaret Fuller Ossoli*. 2 vols. Boston: Phillips, Sampson, 1852.

Ott, Thomas O. *The Haitian Revolution, 1789–1804*. Knoxville: University of Tennessee Press, 1973.

Owings, W. A. Dolph, Elizabeth Pribic, and Nikola Pribic, eds. *The Sarajevo Trial*. 2 vols. Chapel Hill: Documentary Publications, 1984.

Pachonski, Jan, and Reuel K. Wilson. *Poland's Caribbean Tragedy: A Study of Polish Legions in the Haitian War of Independence, 1802–1803*. New York: Columbia University Press, 1986.

Pakenham, Thomas. *The Boer War*. New York: Avon Books, 1979.
———. *The Scramble for Africa*. New York: Avon Books, 1991.
Palij, Michael. *The Anarchism of Nestor Makhno, 1981–1921: An Aspect of the Ukrainian Revolution*. Seattle: University of Washington Press, 1976.
Pan Ku. *The History of the Former Han Dynasty*. 3 vols. New York: American Council of Learned Societies, 1938–55.
Pape, Robert A. *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House, 2006.
Papen, Franz von. *Memoirs*. London: Andre Deutsch, 1952.
Paret, Peter. *French Revolutionary Warfare from Indochina to Algeria*. New York: Frederick A. Praeger, 1964.
———. *Internal War and Pacification: The Vendée, 1789–1796*. Princeton: Center of International Studies, 1961.
Paret, Peter, with Gordon A. Craig and Felix Gilbert, eds. *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*. Princeton: Princeton University Press, 1986.
Parham, Althea de Puech, ed. *My Odyssey: Experiences of a Young Refugee from Two Revolutions by a Creole of Saint Domingue*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1959.
Park, Thomas, and Aomar Boum. *Historical Dictionary of Morocco*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2006.
Parker, Geoffrey, ed. *The Cambridge Illustrated History of Warfare: The Triumph of the West*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
Parkman, Francis. *France and England in North America*. 2 vols. New York: Library of America, 1983.
Paroulakis, Peter H. *The Greek War of Independence*. Darwin: Hellenic International Press, 2000.
Parris, John. *The Lion of Caprera: A Biography of Giuseppe Garibaldi*. New York: David McKay, 1962.
Patti, Archimedes L. A. *Why Viet Nam? Prelude to America's Albatross*. Berkeley: University of California Press, 1980.
Pavlowitch, Stevan K. *Hitler's New Disorder: The Second World War in Yugoslavia*. New York: Columbia University Press, 2008.
Payne, Leslie. *The Life and Death of the SLA*. New York: Ballantine, 1976.
Peckham, Howard H., ed. *Sources of American Independence: Selected Manuscripts from the Collections of the William L. Clements Library*. 2 vols. Chicago: University of Chicago Press, 1978.
———. *Toll of Independence: Engagements and Battle Casualties of the American*

Revolution. Chicago: University of Chicago Press, 1974.
Pedahzur, Ami. *The Israeli Secret Services and the Struggle against Terrorism*. New York: Columbia University Press, 2009.
———. *Suicide Terrorism*. Malden: Polity Press, 2008.
Peers, C. J. *Soldiers of the Dragon: Chinese Armies, 1500 BC–AD 1840*. Oxford: Osprey, 2006.
Peers, William R., and Dean Brelis. *Behind the Burma Road: The Story of America's Most Successful Guerrilla Force*. Boston: Atlantic Monthly Press, 1963.
Peng Dehuai. *Memoirs of a Chinese Marshal*. Beijing: Foreign Languages Press, 1984.
Pennell, C. R. *A Country with a Government and a Flag: "The Rif War" in Morocco, 1921–1926*. Cambridgeshire: Middle East and North African Studies Press, 1986.
Pennell, E. R. and J. *The Life of James McNeill Whistler*. 2 vols. London: William Heinemann, 1908.
Percy, Hugh Earl. *Letters of Hugh Earl Percy from Boston and New York, 1774–1776*. Boston: Charles E. Goodspeed, 1902.
Perdue, Peter. *China Marches West: The Qing Conquest of Central Eurasia*. Cambridge: Harvard University Press, 2005.
Peres, Shimon. *Battling for Peace: A Memoir*. New York: Random House, 1995.
Peretz, Don. *Intifada: The Palestinian Uprising*. Boulder: Westview Press, 1990.
Perez, Faustino. "Granma Voyage Began Revolutionary War." Radio address, Dec. 2, 1958. http://www.themilitant.com/1996/6013/6013_25.html.
Perowne, Stewart. *The Life and Times of Herod the Great*. London: Hodder and Stoughton, 1956.
Peterson, J. E. *Oman's Insurgencies: The Sultanate's Struggle for Supremacy*. London: SAQI, 2007.
Petraeus, David H. "The American Military and the Lessons of Vietnam." Ph.D. diss., Princeton University, 1987.
———. "Counterinsurgency Guidance." *Military Review*, September/October 2008.
———. "The Surge of Ideas: COINdinistas and Change in the U.S. Army in 2006." Speech to the American Enterprise Institute, May 6, 2010.
Pettifer, James, ed. *The New Macedonian Question*. London: Macmillan, 1999.
Phillips, Rufus. *Why Vietnam Matters: An Eyewitness Account of Lessons Not Learned*. Annapolis: Naval Institute Press, 2008.
Phillipps, L. March. *With Rimington*. London: Edward Arnold, 1901.
Pienaar, Philip. *With Steyn and De Wet*. London: Methuen, 1902.
Pieragostini, Karl. *Britain, Aden, and South Arabia: Abandoning Empire*. New

York: St. Martin's Press, 1991.
Pike, Douglas. *PAVN: People's Army of Vietnam*. Novato: Presidio Press, 1986.
Pioneer. *The Risings on the North-West Frontier, 1897–1898*. Allahabad: Pioneer Press, 1898.
Pipes, Richard. *The Degaev Affair: Terror and Treason in Tsarist Russia*. New Haven: Yale University Press, 2003.
———. *Russia under the Old Regime*. New York: Penguin, 1995.
Playfair, I. S. O. *The Mediterranean and the Middle East*. Vol. 1, *The Early Successes against Italy (to May 1941)*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1954.
PLO: Captured Documents. Philadelphia: Pavilion Press, 2004.
Plutarch. *Plutarch's Lives*. 2 vols. New York: Modern Library, 2001.
Politkovskaya, Anna. *A Small Corner of Hell: Dispatches from Chechnya*. Chicago: University of Chicago Press, 2003.
Polk, William R. *Violent Politics: A History of Insurgency, Terrorism, and Guerrilla War, from the American Revolution to Iraq*. New York: HarperCollins, 2007.
Polybius. *The Histories*. 6 vols. Cambridge: Harvard University Press, 1922–27.
Pomper, Philip. *Lenin's Brother: The Origins of the October Revolution*. New York: W. W. Norton, 2010.
Popkin, Jeremy D. *Facing Racial Revolution: Eyewitness Accounts of the Haitian Insurrection*. Chicago: University of Chicago Press, 2007.
Porch, Douglas. *The Conquest of Morocco*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2005.
———. *The Conquest of the Sahara*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2005.
———. *The French Foreign Legion: A Complete History of the Legendary Fighting Force*. New York: HarperPerennial, 1991.
———. *The French Secret Services: From the Dreyfus Affair to the Gulf War*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1995.
Pownall, Henry. *Chief of Staff: The Diaries of Lieutenant General Sir Henry Pownall*. Edited by Brian Bond. 2 vols. London: L. Cooper, 1972–74.
Prestwich, Michael. *Edward I*. New Haven: Yale University Press, 1988.
Price, David A. *Love and Hate in Jamestown: John Smith, Pocahantas, and the Heart of a New Nation*. New York: Alfred A. Knopf, 2003.
Price, Jonathan J. *Jerusalem under Siege: The Collapse of the Jewish State, 66–70 C.E.* Leiden: E. J. Brill, 1992.
Price, Richard, ed. *Maroon Societies: Rebel Slave Communities in the Americas*. Garden City: Anchor Books, 1973.
Priscus. "Priscus at the Court of Attila." Fragment 8. http://www.ucalgary.ca/~vandersp/Courses/texts/prisfr8.html.

Puls, Mark. *Samuel Adams: Father of the American Revolution.* New York: Palgrave Macmillan, 2006.

Qarakhi, Muhammad Tahir al-. *The Shining of Daghestani Swords in Certain Campaigns of Shamil.* In *Russian-Muslim Confrontation in the Caucasus: Alternative Visions of the Conflict between Imam Shamil and the Russians, 1830–1859*, ed. Thomas Sanders, Ernest Tucker, and Gary Hamburg. London: RoutledgeCurzon, 2004.

Qassem, Naim. *Hizbullah: The Story from Within.* London: Saqi, 2007.

Queen, Richard, with Patricia Hass. *Inside and Out: Hostage to Iran, Hostage to Myself.* New York: G. P. Putnam's Sons, 1981.

Quinn-Judge, Sophie. *Ho Chi Minh: The Missing Years, 1919–1941.* Berkeley: University of California Press, 2002.

Quirk, Robert E. *Fidel Castro.* New York: W. W. Norton, 1993.

Rabin, Yitzhak. *The Rabin Memoirs.* Berkeley: University of California Press, 1996.

Rabinovich, Itamar. *The War for Lebanon, 1970–1985.* Ithaca: Cornell University Press, 1985.

Rable, George C. *But There Was No Peace: The Role of Violence in the Politics of Reconstruction.* Athens: University of Georgia Press, 2007.

Radzinsky, Edvard. *Alexander II: The Last Great Tsar.* New York: Free Press, 2005.

Rainsford, Marcus. *An Historical Account of the Black Empire of Hayti.* London: James Cundee, 1805.

Raj, J. J., Jr. *The War Years and After: A Personal Account of Historical Relevance.* Selangor Darul Ehsan, Malaysia: Pelanduk Publications, 1993.

Ramakrishna, Kumar. *Emergency Propaganda: The Winning of Malayan Hearts and Minds, 1948–1958.* Richmond: Curzon, 2002.

———. "'Transmogrifying' Malaya: The Impact of Sir Gerald Templer (1952–54)." *Journal of Southeast Asian Studies*, February 2001.

Randal, Jonathan. *Osama: The Making of a Terrorist.* New York: Vintage Books, 2004.

Rankin, Hugh F. *Francis Marion: The Swamp Fox.* New York: Crowell, 1973.

Ranstorp, Magnus. *Hizb'allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis.* New York: St. Martin's Press, 1997.

Rapoport, David C. "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions." *American Political Science Review*, September 1984.

———. "The Fourth Wave: September 11 in the History of Terrorism." *Current History*, December 2001.

Rashid, Ahmed. *Taliban: Militant Islam, Oil, and Fundamentalism in Central Asia.* New Haven: Yale University Press, 2010.

Ratliff, William E. *Castroism and Communism in Latin America, 1959–1976: The Varieties of Marxist-Leninist Experience.* Washington: AEI-Hoover, 1976.

Raviv, Dan, and Yossi Melman. *Every Spy a Prince: The Complete History of Israel's Intelligence Community.* Boston: Houghton Mifflin, 1990.

Reich, Walter. *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind.* Washington: Woodrow Wilson Center Press, 1998.

Reitz, Deneys. *Commando: A Boer Journal of the Boer War.* London: Faber and Faber, 1929.

Rejali, Darius. *Torture and Democracy.* Princeton: Princeton University Press, 2007.

Remington, Frederic. *John Ermine of the Yellowstone.* New York: Macmillan, 1913.

Renehan, Edward J., Jr. *The Secret Six: The True Tale of the Men Who Conspired with John Brown.* New York: Crown Publishers, 1995.

Revere, Paul. *Paul Revere's Three Accounts of His Famous Ride.* Boston: Massachusetts Historical Society, 1968.

Reynolds, David S. *John Brown, Abolitionist: The Man Who Killed Slavery, Sparked the Civil War, and Seeded Civil Rights.* New York: Vintage Books, 2006.

Riall, Lucy. *Garibaldi: Invention of a Hero.* New Haven: Yale University Press, 2007.

Richardson, John S. *The Romans in Spain.* Oxford: Blackwell Publishers, 1996.

Richardson, Louise. *What Terrorists Want.* New York: Random House, 2006.

Richardson, Peter. *Herod: King of the Jews and Friend of the Romans.* Columbia: University of South Carolina Press, 1996.

Ricks, Thomas E. *The Gamble: General David Petraeus and the American Military Adventure in Iraq, 2006–2008.* New York: Penguin, 2009.

Ridley, Jasper. *Garibaldi.* London: Phoenix Press, 2001.

Rittenberg, Sidney, and Amanda Bennett. *The Man Who Stayed Behind.* Durham: Duke University Press, 2001.

Roberts, David. *Once They Moved like the Wind: Cochise, Geronimo, and the Apache Wars.* New York: Simon & Schuster, 1993.

Roberts, Frederick Sleigh. *Forty-One Years in India.* 2 vols. New York: Longmans, Green, 1898.

Roberts, Walter R. *Tito, Mihailovic, and the Allies, 1941–1945.* New Brunswick: Rutgers University Press, 1973.

Robinson, Charles M., III. *A Good Year to Die: The Story of the Great Sioux War.* New York: Random House, 1995.

Robinson, J. B. Perry. *Transformation in Malaya.* London: Secker & Warburg, 1956.

Robinson, Linda. *Tell Me How This Ends: General David Petraeus and the Search for a Way out of Iraq.* New York: PublicAffairs, 2008.

Robson, Brian. *Crisis on the Frontier: The Third Afghan War and the Campaign in Waziristan, 1919–1920.* Gloucestershire: Spellmount, 2007.

———. *The Road to Kabul: The Second Afghan War, 1878–1881*. Gloucestershire: Spellmount, 2007.

Rocca, Jean Albert de. *Memoirs of the War of the French in Spain*. London: John Murray, 1815.

Rodriguez, Felix I., and John Weisman. *Shadow Warrior*. New York: Simon & Schuster, 1989.

Rogers, Robert. *Journals of Major Robert Rogers*. Albany: Joel Munsell's Sons, 1883.

Rojo, Ricardo. *My Friend Che*. New York: Grove Press, 1968.

Rolls, S. C. *Steel Chariots in the Desert*. London: Jonathan Cape, 1937.

Rolo, Charles J. *Wingate's Raiders: An Account of the Fabulous Adventure That Raised the Curtain on the Battle for Burma*. New York: Viking, 1944.

Romanus, Charles F., and Riley Sunderland. *Stillwell's Command Problems*. Washington: Department of the Army, 1956.

Rooney, David. *Wingate and the Chindits: Redressing the Balance*. London: Cassell, 1994.

Roosevelt, Theodore. *Letters and Speeches*. New York: Library of America, 2004.

Rootham, Jasper. *Miss Fire: The Chronicle of a British Mission to Mihailovich, 1943–1944*. London: Chatto & Windus, 1946.

Ros, Martin. *Night of Fire: The Black Napoleon and the Battle for Haiti*. New York: Da Capo Press, 1994.

Rosenbaum, Naomi. "Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878–1960." *Canadian Journal of Political Science*, December 1970.

Rosengarten, John G. "John Brown's Raid: How I Got into It, and How I Got out of It." *Atlantic Monthly*, June 1865.

Rosenthal, Eric. *General de Wet: A Biography*. Cape Town: Simondium Publishers, 1968.

Ross, John F. *War on the Run: The Epic Story of Robert Rogers and the Conquest of America's First Frontier*. New York: Bantam Books, 2009.

Ross, Michael. *Banners of the King: The War of the Vendée, 1793–4*. New York: Hippocrene Books, 1975.

Rosslyn, Earl of. *Twice Captured: A Record of Adventure during the Boer War*. London: William Blackwood, 1900.

Rountree, Helen C. *Pocahontas's People: The Powhatan Indians of Virginia through Four Centuries*. Norman: University of Oklahoma Press, 1990.

———. *The Powhatan Indians of Virginia: Their Traditional Culture*. Norman: University of Oklahoma Press, 1989.

Rowan, A. R. *On the Trail of a Lion: Ahmed Shah Massoud, Oil, Politics, and Terror*. Oakville: Mosaic Press, 2006.

Rowlandson, Mary. *Narrative of the Captivity and Removes of Mrs. Mary Rowlandson.* 5th ed. Lancaster: Carter, Andrews, 1828.

Roy, Jules. *The Battle of Dienbienphu.* New York: Carroll & Graf, 2002.

———. *The War in Algeria.* New York: Grove Press, 1961.

Roy, Olivier. *Afghanistan: From Holy War to Civil War.* Princeton: Darwin Press, 1995.

Rozema, Vicki. *Voices from the Trail of Tears.* Winston-Salem: John F. Blair, 2003.

Rubin, Barnett R. *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System.* New Haven: Yale University Press, 1995.

Rubin, Barry, and Judith Colp Rubin, eds. *Anti-American Terrorism and the Middle East: A Documentary Reader.* New York: Oxford University Press, 2004.

———. *Yasir Arafat: A Political Biography.* Oxford: Oxford University Press, 2005.

Rubin, Hyman. *South Carolina Scalawags.* Columbia: University of South Carolina Press, 2006.

Ruchames, Louis, ed. *A John Brown Reader.* London: Abelard-Schuman, 1959.

Rudorff, Raymond. *Belle Epoque: Paris in the Nineties.* London: Hamish Hamilton, 1972.

———. *War to the Death: The Sieges of Saragossa, 1808–1809.* South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2006.

Russell, Peter E. "Redcoats in the Wilderness: British Officers and Irregular Warfare in Europe and America, 1740 to 1760." *William and Mary Quarterly,* October 1978.

Russian General Staff. *The Soviet-Afghan War: How a Superpower Fought and Lost.* Edited by Lester W. Grau and Michael A. Gress. Lawrence: University Press of Kansas, 2002.

Ruud, Charles A., and Sergei A. Stepanov. *Fontanka 16: The Tsars' Secret Police.* Montreal: McGill-Queen's University Press, 1999.

Ryan, Henry Butterfield. *The Fall of Che Guevara: A Story of Soldiers, Spies, and Diplomats.* New York: Oxford University Press, 1998.

Ryan, Meda. *The Real Chief: Liam Lynch.* Cork: Mercier Press, 2005.

Ryan, Nigel. *A Hitch or Two in Afghanistan: A Journey behind Russian Lines.* London: Weidenfeld & Nicolson, 1983.

Sadler, John. *Border Fury: England and Scotland at War, 1296–1568.* New York: Longman, 2006.

Saggs, H. W. F. *The Might That Was Assyria.* London: Sidgwick & Jackson, 1984.

Saich, Tony. *The Rise to Power of the Chinese Communist Party.* Armonk: M. E. Sharpe, 1996.

Saich, Tony, and Hans van de Ven, eds. *New Perspectives on the Chinese Communist Revolution.* Armonk: M. E. Sharpe, 1995.

Sainteny, Jean. *Ho Chi Minh and His Vietnam: A Personal Memoir.* Chicago: Cowles, 1972.

Sale, Florentia. *A Journal of the First Afghan War*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

Salisbury, Harrison. *The Long March: The Untold Story*. New York: McGraw-Hill, 1985.

Salmon, Gary Prado. *The Defeat of Che Guevara: Military Responses to Guerrilla Challenge in Bolivia.* New York: Praeger, 1987.

Sampson, Victor, and Ian Hamilton. *Anti-Commando.* London: Faber and Faber, 1931.

Sanford, Victoria. *Buried Secrets: Truth and Human Rights in Guatemala*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Santayana, George. *Soliloquies in England and Later Soliloquies*. New York: Scribner's, 1922.

Sasson, Jack M., eds. *Civilizations of the Ancient Near East*. 4 vols. Peabody: Hendrickson, 2006.

Saville, Lord, William Hoyt, and John Toohey. *Report of the Blood Sunday Inquiry*. http://www.bloody-sunday-inquiry.org/.

Savinkov, Boris. *Memoirs of a Terrorist*. New York: Albert & Charles Boni, 1931.

Sawyer, Ralph D., ed. *The Seven Military Classics of Ancient China*. New York: Basic Books, 1993.

Sayigh, Yezid. *Armed Struggle and the Search for State: The Palestinian National Movement, 1949–1993*. Oxford: Clarendon Press, 1997.

Schaff, Philip, and Henry Wace, eds. *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*. Vol. 6, *Saint Jerome: Letters and Select Works*. New York: Christian Literature Company, 1893.

Schatzberg, Michael G. *Mobutu or Chaos? The United States and Zaire, 1960–1990*. Lanham: University Press of America, 1991.

Scheidel, Walter, Ian Morris, and Richard P. Saller, eds. *The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Scheina, Robert L. *Latin America's Wars*. 2 vols. Washington: Brassey's, 2003.

Scheuer, Michael. *Osama bin Laden*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Schiff, Ze'ev, and Ehud Ya'ari. *Israel's Lebanon War*. New York: Simon & Schuster, 1984.

Schikkerling, Roland William. *Commando Courageous: A Boer's Diary*. Johannesburg: Hugh Keartland, 1964.

Schiller, Friedrich. *History of the Thirty Years' War*. London: Bell and Daldy, 1873.

Schlesinger, Arthur M., Jr. *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House.* Boston: Houghton Mifflin, 1965.

Schoenburn, David. *As France Goes.* New York: Harper & Brothers, 1957.

Schofield, Victoria. *Afghan Frontier: Feuding and Fighting in Central Asia.* London: Tauris Parke, 2003.

Scholl-Latour, Peter. *Death in the Ricefields: An Eyewitness Account of Vietnam's Three Wars, 1945–1979.* New York: St. Martin's Press, 1979.

Schram, Stuart R. *Mao's Road to Power: Revolutionary Writings, 1912–1949.* 7 vols. Armonk: M. E. Sharpe, 1992–.

Schultz, Eric B., and Michael J. Tougias. *King Philip's War: The History and Legacy of America's Forgotten Conflict.* Woodstock: Countryman Press, 1999.

Schwartz, Maria Esperanza von. *Recollections of General Garibaldi; or, Travels from Rome to Lucerne.* London: Saunders, Otley, 1861.

Schweitzer, Yoram. "The Rise and Fall of Suicide Bombing in the Second Intifada." *Strategic Assessment*, October 2010.

Scirocco, Alfonso. *Garibaldi: Citizen of the World.* Princeton: Princeton University Press, 2007.

Scolnic, Benjamin Edidin. *Thy Brother's Blood: The Maccabees and Dynastic Morality in the Hellenistic World.* Lanham: University Press of America, 2008.

Scott, Douglas D., Richard A. Fox Jr., Melissa A. Connor, and Dick Harmon. *Archaeological Perspectives on the Battle of the Little Bighorn.* Norman: University of Oklahoma Press, 1989.

Scott, Ronald McNair. *Robert the Bruce: King of Scots.* New York: Carroll & Graff, 1996.

Scotti, Anthony J., Jr. *Brutal Virtue: The Myth and Reality of Banastre Tarleton.* Westminster, Md.: Heritage Books, 1995.

Secher, Reynald. *A French Genocide: The Vendée.* Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2003.

Sefton, James E. *The United States Army and Reconstruction, 1865–1877.* Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1967.

Sennott, Charles M. "The Good Soldier." *Men's Journal*, June 2008.

Serge, Victor. *Memoirs of a Revolutionary, 1901–1941.* London: Oxford University Press, 1963.

Sergeant, Harriet. *Shanghai: Collision Point of Culture, 1918–1939.* New York: Crown, 1990.

Servan-Schreiber, Jean-Jacques. *Lieutenant in Algeria.* New York: Alfred A. Knopf, 1957.

Seth, Ronald. *The Russian Terrorists: The Story of the Narodniki.* London: Barrie and Rockliff, 1966.

Seton-Watson, Hugh. *The Russian Empire, 1801–1917*. Oxford: Oxford University Press, 1967.

Shanks, Hershel, ed. *Ancient Israel: A Short History from Abraham to the Roman Destruction of the Temple*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1988.

Shaw, Brent D., ed. *Spartacus and the Slave Wars: A Brief History with Documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, 2001.

Shea, William L. *The Virginia Militia in the Seventeenth Century*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1983.

Sheehan, Neil. *A Bright Shining Lie: John Paul Vann and America in Vietnam*. New York: Random House, 1988.

Sheehan, William. *British Voices from the Irish War of Independence, 1918–1921: The Words of British Servicemen Who Were There*. Cork: Collins Press, 2005.

Shelley, Percy Bysshe. *Hellas: A Lyrical Drama*. London: Shelley Society, 1886.

Sherer, Moyle. *Military Memoirs of Field Marshal the Duke of Wellington*. 2 vols. London: Longman, 1830.

Sherry, Norman. *The Life of Graham Greene*. Vol. 2, *1939–1955*. New York: Viking, 1994.

Shirer, William L. *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. New York: Simon & Schuster, 1960.

Shirreff, David. *Bare Feet and Bandoliers: Wingate, Sandford, the Patriots and the Part They Played in the Liberation of Ethiopia*. London: Radcliffe Press, 1995.

Short, Anthony. *In Pursuit of Mountain Rats: The Communist Insurrection in Malaya*. Singapore: Cultured Lotus, 2000.

Short, K. R. M. *The Dynamite War: Irish-American Bombers in Victorian Britain*. Dublin: Gill and Macmillan, 1979.

Short, Philip. *Mao: A Life*. New York: Henry Holt, 1999.

Shotwell, James T. *At the Paris Peace Conference*. New York: Macmillan, 1937.

Showalter, Dennis. *The Wars of German Unification*. London: Hodder Arnold, 2004.

Shy, John. *A People Numerous and Armed: Reflections on the Military Struggle for American Independence*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1990.

Siao-yu. *Mao Tse-tung and I Were Beggers*. Syracuse: Syracuse University Press, 1959.

Siljak, Ana. *Angel of Vengeance: The "Girl Assassin," the Governor of St. Petersburg, and Russia's Revolutionary World*. New York: St. Martin's Press, 2008.

Sima, Qian. *Records of the Grand Historian: Han Dynasty*. 2 vols. Hong Kong: Columbia University Press, 1993.

Simpson, Howard R. *Dien Bien Phu: The Epic Battle America Forgot*. Washington: Brassey's, 1994.

———. *Tiger in the Barbed Wire: An American in Vietnam, 1952–1991*. Washington: Brassey's, 1992.

Sims, William Gilmore. *The Life of Francis Marion: The True Story of South Carolina's Swamp Fox*. Charleston: History Press, 2007.

Singer, Barnett, and John Langdon. *Cultured Force: Makers and Defenders of the French Colonial Empire*. Madison: University of Wisconsin Press, 2004.

Sinor, Denis, ed. *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Sivan, Emmanuel. *Radical Islam: Medieval Theology and Modern Politics*. New Haven: Yale University Press, 1990.

Skidmore, Thomas E. *The Politics of Military Rule in Brazil, 1964–85*. New York: Oxford University Press, 1988.

Slatta, Richard W., and Jane Lucas De Grummond. *Simon Bolivar's Quest for Glory*. College Station: Texas A&M University Press, 2003.

Slepyan, Kenneth. *Stalin's Guerrillas: Soviet Partisans in World War II*. Lawrence: University Press of Kansas, 2006.

Slim, William. *Defeat into Victory: Battling Japan in Burma and India, 1942–1945*. New York: Cooper Square Press, 2000.

Smedley, Agnes. *The Great Road: The Life and Times of Chu Teh*. New York: Monthly Review Press, 2009.

Smith, David James. *One Morning in Sarajevo: 28 June 1914*. London: Phoenix, 2009.

Smith, Harvey, et al. *Area Handbook for South Vietnam*: Washington: Government Printing Office, 1967.

Smith, John. *The Generall Historie of New England, Virginia, and the Summer Isles*. 2 vols. New York: Macmillan, 1907.

Smith, Richard Harris. *OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency*. Guilford: Lyons Press, 2005.

Smith, Samuel Abbott. *West Cambridge on the Nineteenth of April, 1775*. Boston: Alfred Mudge, 1864.

Smith, Sebastian. *Allah's Mountains: The Battle for Chechnya*. New York: Tauris Parke, 2009.

Smuts, Jan Christian. *Memoirs of the Boer War*. Johannesburg: Jonathan Ball Publishing, 1994.

———. *Selections from the Smuts Papers*. Vol. 1, *June 1886–May 1902*. Edited by W. K. Hancock and Jean van der Poel. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Smuts, J. C. *Jan Christian Smuts: A Biography*. New York: William Morrow, 1952.

Snell, Daniel C. *Life in the Ancient Near East, 3100–332 B.C.E.* New Haven: Yale University Press, 1997.

Snow, Dean R., and Kim M. Lanphear. "European Contact and Indian Depopulation in the Northeast: The Timing of the First Epidemics." *Ethnohistory*, Winter 1988.

Snow, Edgar. *Red Star over China*. New York: Grove Press, 1968.

Snow, Helen Foster. *The Chinese Communists: Sketches and Autobiographies of the Old Guard*. Westport: Greenwood Press, 1972.

Somerville, Thomas. *My Own Life and Times, 1741–1814*. Edinburgh: Edmonston & Douglas, 1861.

Sorenson, Theodore C. *Kennedy*. New York: Harper & Row, 1965.

Sorley, Lewis. *A Better War: The Unexamined Victories and Final Tragedy of America's Last Years in Vietnam*. New York: Harcourt Brace, 1999.

———. *Westmoreland: The General Who Lost Vietnam*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2011.

Soucek, Svat. *A History of Inner Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Southey, Robert. *History of the Peninsular War*. 6 vols. London: John Murray, 1828.

Spalinger, Anthony John. *War in Ancient Egypt: The New Kingdom*. Malden: Blackwell, 2005.

Spence, Jonathan D. *Mao Zedong: A Life*. New York: Penguin, 1999.

Spencer, John H. *Ethiopia at Bay: A Personal Account of the Haile Selassie Years*. Algonac: Reference Publications, 1984.

Spotts, David L. *Campaigning with Custer and the Nineteenth Kansas Volunteer Cavalry on the Washita Campaign, 1868–'69*. New York: Argonaut Press, 1965.

Sprague, John T. *The Origins, Progress, and Conclusion of the Florida War*. New York: D. Appleton, 1848.

Spring, Matthew H. *With Zeal and with Bayonets Only: The British Army on Campaign in North America, 1775–1783*. Norman: University of Oklahoma Press, 2008.

Stapleton, William J. "Michael Collins's Squad." *Capuchin Annual* (1970).

Starkey, Armstrong. *European and Native American Warfare, 1675–1815*. Norman: University of Oklahoma Press, 1998.

Starobin, Joseph R. *Eyewitness in Indo-China*. New York: Greenwood Press, 1954.

St. Clair, Arthur. *A Narrative of the Manner in Which the Campaign against the Indians . . . Was Conducted*. Philadelphia: Jane Aiken, 1812.

St. Clair, William. *That Greece Might Still Be Free: The Philhellenes in the War of Independence*. Cambridge: OpenBook, 2008.

Steele, Ian K. *Warpaths: Invasions of North America*. New York: Oxford University Press, 1994.

Stein, Aurel. *On Alexander's Track to the Indus: Personal Narrative of Explorations on the North-West Frontier of India*. Chicago: Ares Publishers, 1974.

Stepniak (Sergei Kravchinski). *Underground Russia: Revolutionary Profiles and Sketches from Life*. London: Smith, Elder, 1883.

Stern, Susan. *With the Weathermen: The Personal Journal of a Revolutionary Woman*. New Brunswick: Rutgers University Press, 2007.

Stevenson, William. *90 Minutes at Entebbe*. New York: Bantam, 1976,

Stewart, Brian. *Smashing Terrorism in the Malayan Emergency: The Vital Contribution of the Police*. Selangor Darul Ehsan: Pelanduk Publications, 2004.

Stewart, Jules. *Crimson Snow: Britain's First Disaster in Afghanistan*. Gloucestershire: Sutton, 2008.

Stibbe, Philip. *Return Via Rangoon: A Young Chindit Survives the Jungle and Japanese Captivity*. London: Leo Cooper, 1994.

Stiles, Ezra. *The Literary Diary of Ezra Stiles*. Edited by Franklin Bowditch Dexter. 3 vols. New York: C. Scribner's Sons, 1901.

Stilwell, Joseph W. *The Stilwell Papers*. New York: William Sloane Associates, 1948.

Stirling, W. F. *Safety Last*. London: Hollis and Carter, 1953.

Stockwell, A. J., ed. *British Documents on the End of Empire*. Ser. B, vol. 3, *Malaya*, pt. 2, *The Communist Insurrection, 1948–1953*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1995.

Stoddard, Lothrop. *The French Revolution in San Domingo*. Boston: Houghton Mifflin, 1914.

Stoll, Ira. *Samuel Adams: A Life*. New York: Free Press, 2008.

Storss, Ronald. *The Memoirs of Sir Ronald Storss*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1937.

Stout, Mark E., et al., eds. *The Terrorist Perspectives Project: Strategic and Operational Views of Al Qaeda and Associated Movements*. Annapolis: Naval Institute Press, 2008.

Strauss, Barry. *The Spartacus War*. London: Simon & Schuster, 2009.

Strong, Morgan. "Playboy Interview: Yasir Arafat." *Playboy*, September 1988.

Strother, D. H. "The Late Invasion of Harper's Ferry." *Harper's Weekly*, November 5, 1859.

Stryker, William, ed. *Documents relating to the Revolutionary History of the State of New Jersey*. Vol. 1, *1776–1777*. Trenton: John L. Murphy, 1903.

Stubbs, Richard. *Hearts and Minds in Guerrilla Warfare: The Malayan Emergency, 1948–1960*. Singapore: Oxford University Press, 1989.

Sturgis, Mark. *The Last Days of Dublin Castle: The Mark Sturgis Diaries*. Dublin: Irish Academic Press, 1999.

Suchet, Louis-Gabriel. *Memoirs of the War in Spain, from 1808 to 1814*. 2 vols. London: Henry Colburn, 1829.

Suetonius. *The Twelve Caesars.* London: Penguin, 1979.
Sullivan, Joseph G., ed. *Embassies under Siege: Personal Accounts by Diplomats on the Front Lines.* Washington: Brassey's, 1995.
Sumida, Jon Tetsuro. *Decoding Clausewitz: A New Approach to On War.* Lawrence: University Press of Kansas, 2008.
Summers, Harry G. *On Strategy: A Critical Analysis of the Vietnam War.* New York: Dell, 1984.
Sun Shuyun. *The Long March: The True History of Communist China's Founding Myth.* New York: Doubleday, 2006.
Suri, Jeremi. *Power and Protest: Global Revolution and the Rise of Détente.* Cambridge: Harvard University Press, 2003.
Sutherland, William, and Richard Pope. *Late News of the Excursions and Ravages of the King's Troops, on the Nineteenth of April 1775.* Cambridge: Press at Harvard College, 1927.
Sweig, Julia E. *Inside the Cuban Revolution: Fidel Castro and the Urban Underground.* Cambridge: Harvard University Press, 2002.
Swinson, Arthur. *North-West Frontier: People and Events, 1839–1847.* London: Hutchinson, 1967.
Sykes, Christopher. *Orde Wingate: A Biography.* Cleveland: World, 1959.
Szulc, Tad. *Fidel: A Critical Portrait.* New York: Avon, 1986.
Tabachnick, David Edward, and Toivo Koivukoski. *Enduring Empire: Ancient Lessons for Global Politics.* Toronto: University of Toronto Press, 2010.
Taber, Robert. *War of the Flea.* Washington: Potomac Books, 2002.
Tacitus. *The Agricola and The Germania.* London: Penguin, 1970.
———. *The Annals & The Histories.* New York: Modern Library, 2002.
Taibo, Paco Igancio. *Guevara, Also Known as Che.* New York: St. Martin's Press, 1997.
Tamarov, Vladislav. *Afghanistan: A Russian Soldier's Story.* Berkeley: Ten Speed Press, 2001.
Tanner, Stephen. *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban.* New York: Da Capo Press, 2002.
Tarleton, Banastre. *A History of the Campaigns of 1780 and 1781 in the Southern Provinces of North American.* London: T. Cadell, 1787.
Taruc, Luis. *He Who Rides the Tiger: The Story of an Asian Guerrilla Leader.* New York: Frederick A. Praeger, 1967.
Tattersall, Ian. *The World from Beginnings to 4000 BCE.* New York: Oxford University Press, 2008.
Taylor, Alan. *American Colonies: The Settling of North America.* New York: Penguin, 2002.

Taylor, Jay. *The Generalissimo: Chiang Kai-shek and the Struggle for Modern China*. Cambridge: Harvard University Press, 2009.
Taylor, Maxwell D. *The Uncertain Trumpet*. New York: Harper & Brothers, 1960.
Terrill, Ross. *Mao: A Biography*. New York: Harper Colophon, 1980.
Thesiger, Wilfred. *The Life of My Choice*. New York: W. W. Norton, 1987.
Thomas, Gordon. *Gideon's Spies: The Secret History of the Mossad*. New York: St. Martin's Griffin, 2009.
Thomas, Hugh. *Cuba, or the Pursuit of Freedom*. New York: Da Capo Press, 1998.
Thomas, Lowell. *With Lawrence in Arabia*. London: Prion, 2002.
Thomas, S. Bernard. *Season of High Adventure: Edgar Snow in China*. Berkeley: University of California Press, 1996.
Thompson, E. A. *The Huns*. Oxford: Blackwell, 1996.
Thompson, J. Lee. *Forgotten Patriot: A Life of Alfred, Viscount Milner, of St. James's and Cape Town, 1854–1925*. Madison: Fairleigh Dickinson University Press, 2007.
Thompson, Julian. *The Imperial War Museum Book of War behind Enemy Lines*. London: Sidgwick & Jackson, 1998.
Thompson, Robert. *Defeating Communist Insurgency: The Lessons of Malaya and Vietnam*. St. Petersburg: Hailer, 2005.
———. *Make for the Hills: Memories of Far Eastern Wars*. London: Leo Cooper, 1989.
Thompson, Virginia. *French Indo-China*. London: George Allen & Unwin, 1937.
Thoreau, Henry David. *The Writings of Henry David Thoreau*. 11 vols. Boston: Houghton Mifflin, 1893.
Thornton, John K. *Warfare in Atlantic Africa, 1500–1800*. London: UCL Press, 1999.
Thrapp, Dan L. *The Conquest of Apacheria*. Norman: University of Oklahoma Press, 1967.
Thucydides. *History of the Peloponnesian War*. Harmondsworth: Penguin, 1986.
Tilman, Robert O. "The Non-Lessons of the Malayan Emergency." *Asian Survey*, August 1966.
Timerman, Jacobo. *Prisoner Without a Name, Cell Without a Number*. New York: Alfred A. Knopf, 1981.
Toland, John. *The Rising Sun: The Decline and Fall of the Japanese Empire, 1936–1945*. New York: Modern Library, 2003.
Tolstoy, Leo. *The Cossacks*. New York: Modern Library, 2006.
———. *Hadji Murad*. New York: Cosimo Classics, 2006.
———. *Sevastapol and Other Military Tales*. New York: Funk & Wagnall, 1903.
Tomasevich, Jozo. *War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945: Occupation*

and Collaboration. Stanford: Stanford University Press, 2001.

———. *War and Revolution in Yugoslavia, 1941–1945: The Chetniks.* Stanford: Stanford University Press, 1975.

Tone, John Lawrence. *The Fatal Knot: The Guerrilla War in Navarre and the Defeat of Napoleon in Spain.* Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1994.

Tourtellot, Arthur Bernon. *Lexington and Concord: The Beginning of the War of the American Revolution.* New York: W. W. Norton, 1959.

Towill, Bill. *A Chindit's Chronicle.* San Jose: Authors Choice Press, 2000.

Trelawny, E. J. *Recollections of the Last Days of Shelley and Byron.* Boston: Ticknor and Fields, 1859.

Trelease, Allen W. *White Terror: The Ku Klux Klan Conspiracy and Southern Reconstruction.* Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1999.

Trevelyan, George Macaulay. *Garibaldi and the Thousand.* London: Longmans, Green, 1912.

———. *Garibaldi and the Making of Italy, June–November 1860.* New York: Longmans, Green, 1928.

———. *Garibaldi's Defence of the Roman Republic.* London: Longmans, Green, 1907.

———. "The War-Journals of 'Garibaldi's Englishman.'" *Cornhill Magazine*, January, June 1908.

Trevelyan, George Otto. *The American Revolution.* 14 vols. New York: Longmans, Green, 1915.

Trigger, Bruce G. *The Children of Aataentsic: A History of the Huron People to 1660.* Montreal: McGill-Queen's Press, 1987.

Trigger, Bruce G., and Wilcomb E. Washburn, eds. *The Cambridge History of the Native Peoples of the Americas.* Vol. 1, *North America*, pts. 1 and 2. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Trinquier, Roger. *Les Maquis d'Indochine, 1952–1954.* Paris: SPL, 1976.

———. *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency.* Westport: Praeger, 2006.

———. *Le temps perdu.* Paris: Albin Michel, 1978.

Trofimov, Yaroslav. *The Siege of Mecca.* New York: Doubleday, 2007.

Trotsky, Leon. *Against Individual Terrorism.* New York: Pathfinder Press, 1980.

Truong Chinh. *Selected Writings.* Hanoi: Gioi, 1994.

Tulloch, Derek. *Wingate in Peace and War.* London: Macdonald, 1972.

Ulam, Adam B. *In the Name of the People: Prophets and Conspirators in Prerevolutionary Russia.* New York: Viking, 1977.

Ulloa, Marie-Pierre. *Francis Jeanson: A Dissident Intellectual from the French Resistance to the Algerian War.* Stanford: Stanford University Press, 2007.

Underhill, John. *Newes from America; or, A New and Experimentall Discoverie of*

New England. London: Peter Cole, 1638.
Urban, Mark. *War in Afghanistan*. New York: St. Martin's Press, 1990.
U.S. Army and Marine Corps. *Counterinsurgency Field Manual*. Chicago: University of Chicago Press, 2007.
U.S. Commission on Beirut International Airport Terrorist Act. "Report of the DOD Commission on Beirut International Airport Terrorist Act, October 23, 1983." Washington, December 20, 1983.
U.S. Commissioner of Indian Affairs. *Report of the Commissioner of Indian Affairs for the Year 1866*. Washington: Government Printing Office, 1866.
U.S. Congress. *Report of the Joint Special Committee Appointed under Joint Resolution of March 3, 1865*. Washington: Government Printing Office, 1867.
U.S. Congress. *Report of the Joint Select Committee on the Condition of Affairs in the Late Insurrectionary States* [KKK Report]. 13 vols. Washington: Government Printing Office, 1872.
U.S. Department of Defense. *The Pentagon Papers: The Senator Gravel Edition*. 5 vols. Boston: Beacon Press, 1971.
———. *United States–Vietnam Relations, 1945–1967: Study Prepared by the Department of Defense*. 12 vols. Washington: Government Printing Office, 1971.
U.S. Department of State. *Foreign Relations of the United States*. Washington: Government Printing Office, various dates.
U.S. House of Representatives. *Report of the Special Committee Appointed to Investigate the Troubles in Kansas*. Washington: Cornelius Wendell, 1856.
U.S. Secretary of the Interior. *Annual Report of the Secretary of the Interior on the Operations of the Department for the Year 1873*. Washington: Government Printing Office, 1873.
U.S. Senate. *South Carolina in 1876: Testimony as to the Denial of the Elective Franchise in South Carolina*. 3 vols. Washington: Government Printing Office, 1877.
U.S. Superintendent of Census. *The Statistics of the Population of the United States Compiled from the Returns of the Ninth Census, June 1, 1870*. Washington: Government Printing Office, 1872.
Utley, Robert M. *Cavalier in Buckskins: George Armstrong Custer and the Western Military Frontier*. Norman: University of Oklahoma Press, 1988.
———. *Frontier Regulars: The United States Army and the Indian, 1866–1891*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1973.
———. *Frontiersmen in Blue: The United States Army and the Indian, 1848–1865*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1967.
Utley, Robert M., and Wilcomb E. Washburn. *Indian Wars*. Boston: Houghton Mifflin, 2002.

Uyar, Mesut, and Edward J. Erickson. *A Military History of the Ottomans: From Osman to Ataturk*. Santa Barbara: ABC Clio, 2009.

Valeriano, Napoleon D., and Charles T. R. Bohannan. *Counter-Guerrilla Operations: The Philippine Experience*. New York: Frederick A. Praeger, 1962.

Valerio, Anthony. *Anita Garibaldi: A Biography*. Westport: Praeger, 2001.

Vandervort, Bruce. *Indians Wars of Mexico, Canada, and the United States, 1812–1900*. New York: Routledge, 2006.

Van Wagner, R. D. *1st Air Commando Group: Any Place, Any Time, Any Where*. Montgomery: Air Command and Staff College, 1986.

Varon, Jeremy. *Bringing the War Home: The Weather Underground, the Red Army Faction, and Revolutionary Violence in the Sixties and Seventies*. Berkeley: University of California Press, 2004.

Vaughan, Alden T. "'Expulsion of the Salvages': English Policy and the Virginia Massacre of 1622." *William and Mary Quarterly*, January 1978.

Vaughan, Charles Richard. *Narrative of the Siege of Zaragoza*. London: W. Flint, 1809.

Vecchj, Candido Augusto. *Garibaldi at Caprera*. London: Macmillan, 1862.

Venturi, Franco. *Roots of Revolution: A History of the Populist and Social Movements in Nineteenth-Century Russia*. Chicago: University of Chicago Press, 1960.

Vernadsky, George, Ralph T. Fisher Jr., Alan D. Ferguson, and Andrew Lossky, eds. *A Source Book for Russian History from Early Times to 1917*. 3 vols. New Haven: Yale University Press, 1972.

Verney, John. *Going to the Wars: A Journey in Various Directions*. London: Collins, 1955.

Victoria, Queen. *The Letters of Queen Victoria, Third Series*. 3 vols. London: John Murray, 1932.

Villard, Oswald Garrison. *John Brown, 1850–1859: A Biography Fifty Years After*. Boston: Houghton Mifflin, 1910.

Villegas, Harry. *Pombo, a Man of Che's Guerrilla: With Che Guevara in Bolivia, 1966–68*. New York: Pathfinder, 1997.

Vizetelly, Ernest Alfred. *The Anarchists, Their Faith and Their Record*. London: John Lane, 1911.

Volckmann, R. W. *We Remained: Three Years behind the Enemy Lines in the Philippines*. New York: W. W. Norton, 1954.

Vuckovich, Zvonimir. *A Balkan Tragedy: Yugoslavia, 1941–1946: Memoirs of a Guerrilla Fighter*. New York: Columbia University Press, 2004.

Waldron, Arthur. "China's New Remembering of World War II: The Case of Zhang Zizhong." *Modern Asian Studies*, October 1996.

———. *From War to Nationalism: China's Turning Point, 1924–1925*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

———. *The Great Wall of China: From History to Myth.* Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Walker, Jonathan. *Aden Insurgency: The Savage War in South Arabia, 1962–1967.* Staplehurst: Spellmount, 2005.

Walker, Tony, and Andrew Gowers. *Arafat: The Biography.* London: Virgin Books, 2003.

Wall, Irwin M. *France, the United States, and the Algerian War.* Berkeley: University of California Press, 2001.

Waller, John H. *Beyond the Khyber Pass: The Road to British Disaster in the First Afghan War.* Austin: University of Texas Press, 1993.

Walsh, Robert. *A Residence at Constantinople.* 2 vols. London: Frederick Westley and A. H. Davis, 1836.

Warburton, Robert. *Eighteen Years in the Khyber, 1879–1898.* London: John Murray, 1900.

Waring, Alice Noble. *The Fighting Elder: Andrew Pickens (1739–1817).* Columbia: University of South Carolina Press, 1962.

Watts, Dale E. "How Bloody Was Bleeding Kansas? Political Killing in Kansas Territory, 1854–1861." *Kansas History: A Journal of the Central Plains*, Summer 1995.

Wavell, Archibald. *The Good Soldier.* London: Macmillan, 1948.

Wawro, Geoffrey. *The Franco-Prussian War: The German Conquest of France in 1870–1871.* Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Weatherford, Jack. *Genghis Khan and the Making of the Modern World.* New York: Three Rivers Press, 2004.

Weaver, Mary Anne. "Inventing Zarqawi." *Atlantic Monthly*, July/August 2006.

Weber, Eugen. *France: Fin de Siècle.* Cambridge: Harvard University Press, 1986.

Weigley, Russell F. *The Age of Battles: The Quest for Decisive Warfare from Breitenfeld to Waterloo.* Bloomington: Indiana University Press, 1991.

Weiner, Tim. *Legacy of Ashes: The History of the CIA.* New York: Doubleday, 2007.

Weinstein, Jeremy M. *Inside Rebellion: The Politics of Insurgent Violence.* Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Weizmann, Chaim. *Trial and Error: The Autobiography.* New York: Harper & Brothers, 1949.

Wellington, Arthur Wellesley, Duke of, *Despatches, Correspondence, and Memoranda of Field Marshal Arthur Duke of Wellington, K.G.* 8 vols. London: John Murray, 1867–80.

———. *The Dispatches of Field Marshal the Duke of Wellington . . . From 1799 to 1818.* 13 vols. London: John Murray, 1834–39.

Wert, Jeffrey D. *Custer: The Controversial Life of George Armstrong Custer*. New York: Simon & Schuster, 1996.

West, Bing. *The Strongest Tribe: War, Politics, and the Endgame in Iraq*. New York: Random House, 2008.

West, Jerry L. *The Reconstruction Ku Klux Klan in York County, South Carolina, 1865–1877*. Jefferson: McFarland, 2002.

West, Richard. *Tito and the Rise and Fall of Yugoslavia*. New York: Carroll & Graf, 1994.

Westad, Odd Arne. *Decisive Encounters: The Chinese Civil War, 1946–1950*. Stanford: Stanford University Press, 2003.

———. *The Global Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Westenholz, Joan Goodnick. *Legends of the Kings of Akkade: The Texts*. Winona Lake: Eisenbrauns, 1997.

Westmoreland, William C. *A Soldier Reports*. New York: Da Capo Press, 1989.

Wickham-Crowley, Timothy P. *Guerrillas and Revolutions in Latin America*. Princeton: Princeton University Press, 1992.

Wickwire, Franklin and Mary. *Cornwallis: The American Adventure*. Boston: Houghton Mifflin, 1970.

———. *Cornwallis and the War of Independence*. London: Faber and Faber, 1971.

Willard, Margaret Wheeler, ed. *Letters on the American Revolution, 1774–1776*. Port Washington: Kennikat Press, 1925.

Williams, John W. "Carlos Marighela: The Father of Urban Guerrilla Warfare." *Terrorism*, 1989.

Williams, Louis. "Entebbe Diary." *IDF Journal*, 2004.

Williamson, Hugh Ross. *The Gunpowder Plot*. London: Faber and Faber, 1951.

Williamson, Joel. *After Slavery: The Negro in South Carolina during Reconstruction, 1861–1877*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1965.

Williamson, Tony. *Counterstrike Entebbe*. London: Collins, 1976.

Wilson, David K. *The Southern Strategy: Britain's Conquest of South Caroline and Georgia, 1775–1780*. Columbia: University of South Carolina Press, 2005.

Wilson, Dick. *The Long March 1935: The Epic of Chinese Communism's Survival*. New York: Viking, 1971.

———. *Mao Zedong in the Scales of History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

Wilson, H. W. *After Pretoria: The Guerilla War*. 2 vols. London: Amalgamated Press, 1902.

Wilson, James. *The Earth Shall Weep: A History of Native America*. New York: Atlantic Monthly Press, 1999.

Wilson, Jeremy. *Lawrence of Arabia: The Authorized Biography of T. E. Lawrence*.

New York: Atheneum, 1990.
Windrow, Martin. *The Last Valley: Dien Bien Phu and the French Defeat in Vietnam*. New York: Da Capo Press, 2004.
———. *Our Friends Beneath the Sands: The Foreign Legion in France's Colonial Conquests, 1870–1935*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2010.
Winnington-Ingram, H. F. *Hearts of Oak*. London: W. H. Allen, 1889.
"Winograd Commission Final Report." January 30, 2008. http://www.cfr.org/israel/winograd-commission-final-report/p15385.
Winter, Ormonde. *Winter's Tale: An Autobiography*. London: Richards Press, 1955.
Winterton, Earl. *Fifty Tumultuous Years*. London: Hutchinson, 1955.
Witte, Sergei. *The Memoirs of Count Witte*. Garden City: Doubleday, Page, 1921.
Wolf, Markus. *Man without a Face: The Autobiography of Communism's Greatest Spymaster*. New York: Times Books, 1997.
Wolfe, Tom. *Radical Chic & Mau-Mauing the Flak Catchers*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1970.
Wolpert, Stanley. *Shameful Flight: The Last Years of the British Empire in India*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
Woodcock, Caroline. *An Officer's Wife in Ireland*. London: Parkgate, 1994.
Woodhouse, C. M. *The Battle of Navarino*. London: Hodder and Stoughton, 1965.
———. *The Struggle for Greece, 1941–1949*. Lanham: Ivan R. Dee, 2003.
Woodward, David R. *Hell in the Holy Land: World War I in the Middle East*. Lexington: University Press of Kentucky, 2006.
Woolman, David S. *Rebels in the Rif: Abd el Krim and the Rif Rebellion*. Stanford: Stanford University Press, 1968.
Woolf, Greg. *Becoming Roman: The Origins of Provincial Civilization in Gaul*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
Woolf, Stuart. *Napoleon's Integration of Europe*. London: Routledge, 1991.
Wooster, Robert. *Nelson A. Miles and the Twilight of the Frontier Army*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1993.
Worthington, Ian. *Alexander the Great, Man and God*. Harlow: Pearson Longman, 2004.
Wright, David Curtis. "The Hsiung-nu-Hun Equation Revisited." *Eurasian Studies Yearbook*, 1997.
Wright, Lawrence. *The Looming Tower: Al-Qaeda and the Road to 9/11*. New York: Alfred A. Knopf, 2007.
Wright, Robin. *Sacred Rage: The Wrath of Militant Islam*. New York: Simon & Schuster, 2001.
Wright, Thomas C. *Latin America in the Era of the Cuban Revolution*. Westport:

Praeger, 2001.
Wynter, H. W. *Special Forces in the Desert War, 1940–1943*. London: Public Record Office, 2001.
Xenophon. *Cyropaedia*. 2 vols. London: William Heinemann, 1914.
Yaari, Ehud. *Strike Terror: The Story of Fatah*. New York: Sabra Books, 1970.
Yadin, Yigael. *The Art of Warfare in Biblical Lands*. New York: McGraw-Hill, 1963.
———. *Bar-Kokhba: The Rediscovery of the Legendary Hero of the Second Jewish Revolt against Rome*. New York: Random House, 1971.
———. *Masada: Herod's Fortress and the Zealots' Last Stand*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1966.
Yang, Benjamin. *From Revolution to Politics: Chinese Communists on the Long March*. Boulder: Westview Press, 1990.
Year Book 1898: City of Charleston. Charleston: Lucas & Richardson, n.d.
Yeatman, Ted P. *Frank and Jesse James: The Story behind the Legend*. Nashville: Cumberland, 2000.
Yenne, Bill. *Indian Wars: The Campaign for the American West*. Yardley: Westholme, 2006.
———. *Sitting Bull*. Yardley: Westholme, 2008.
Yoo, John. *War by Other Means: An Insider's Account of the War on Terror*. New York: Atlantic Monthly Press, 2006.
Young, Hubert. *The Independent Arab*. London: John Murray, 1933.
Young, Peter. *Commando*. New York: Ballantine, 1969.
Yousaf, Mohammad, and Mark Adkin. *Afghanistan—The Bear Trap: The Defeat of a Superpower*. Havertown: Casemate, 2001.
Yu, Ying-shih. *Trade and Expansion in Han China: A Study in the Structure of Sino-Barbarian Economic Relations*. Berkeley: University of California Press, 1967.
Zamoyski, Adam. *Moscow 1812: Napoleon's Fatal March*. New York: HarperCollins, 2004.
Zayyat, Montasser. *The Road to Al-Qaeda: The Story of bin Laden's Right-Hand Man*. London: Pluto Press, 2004.
Zelkina, Anna. *In Quest for God and Freedom: The Sufi Response to the Russian Advance in the North Caucasus*. London: Hurst, 2000.
Zhai, Qiang. *China and the Vietnam Wars, 1950–1975*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000.
Zimmerman, William. *A Popular History of Germany: From the Earliest Period to the Present Day*. 4 vols. New York: Henry J. Johnson, 1878.

Zips, Werner. *Black Rebels: African-Caribbean Freedom Fighters in Jamaica.* Princeton: Markus Wiener, 1999.

Zuckerman, Frederic S. *The Tsarist Secret Police Abroad: Policing Europe in a Modernising World.* Houndmills: Palgrave Macmillan, 2003.

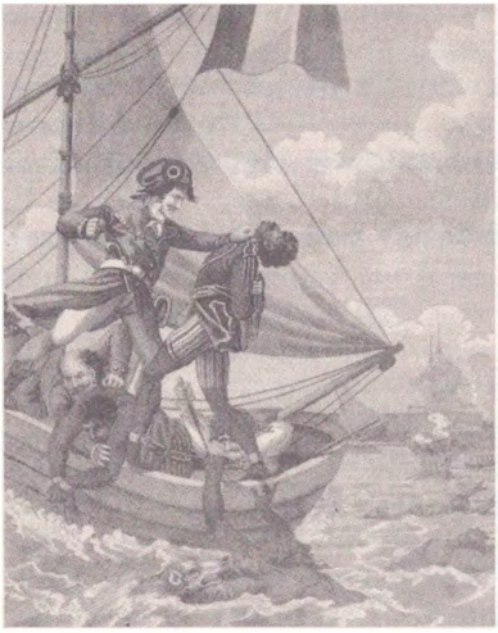
———. *The Tsarist Secret Police in Russian Society, 1880–1917.* New York: New York University Press, 1996.

Zuczek, Richard. *State of Rebellion: Reconstruction in South Carolina.* Columbia: University of South Carolina Press, 1996.

FOTOĞRAFLAR

1. Güney Amerika'daki kabile savaşçıları ilk gerillalardır. *(New York Halk Kütüphanesi)*

2. Fransızlar, Haiti Devrimini (1791-1804) bastırmak için soykırım vahşetini kullanmaktan çekinmediler. *(New York Halk Kütüphanesi)*

3. Haiti özgürlüğüne "Siyah Spartacus" Toussaint Louverture'ün çabalarıyla ulaşmıştır. *(New York Halk Kütüphanesi)*

4. ABD ordusunun yerlilerle savaşan en insani ve etkili generallerinden George H. Cook. O kadar alçakgönüllüydü ki askerden ziyade "Montana madencisi" zannedilebilirdi. *(New York Halk Kütüphanesi)*

5. Şamil, Çeçenya ve Dağıstan'daki Müslümanların Rusya'ya karşı direnişinin liderliğini üstlendi (1834-1859). Teslim olmasını istediği için kendi annesini kırbaçlatmıştır. *(New York Halk Kütüphanesi)*

6. Jezail misket tüfekleriyle Paştun savaşçılar 1840'lardan 1940'lara kadar Hint-Afgan sınırının her iki tarafında İngiliz birliklerine kök söktürdü. *(New York Halk Kütüphanesi)*

7. Hubert Lyautey, Fas, (1912-1925) Edebiyata yatkınlığıyla bilinen bu asker uzlaştırma teorisi olarak 'yayılan yağ lekesi' kuramını geliştirmiştir. *(Bridgeman Sanat Kütüphanesi)*

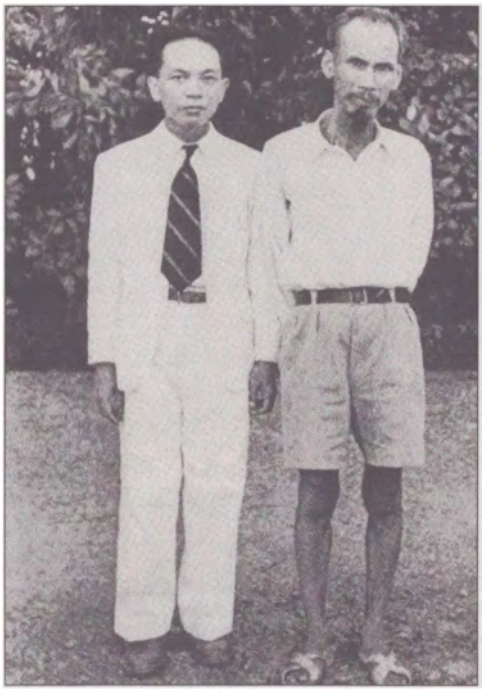
8. Cumhuriyetçilere ve özgürleştirilen kölelere karşı yapılan tehdit kampanyalarıyla beyaz üstünlükçüler Yeniden Yapılanma'ya karşı gelmişler ve şartları bozmuşlardır. *(New York Halk Kütüphanesi)*

9. Binbaşı Lewis Merrill azimli bir araştırmacıydı ancak yine de Güney Carolina, York'ta kimliğini belirlediği Klu Klux Klan üyelerini mahkûm ettiremedi. *(Roger Hunt Koleksiyonu / Amerikan Ordusu Askeri Tarih Enstitüsü)*

10. Orde Wintage, uzaktan akrabası olarak Lawrence'a karşı II. Dünya Savaşı'nda en yakın çarpışmış kişidir. Mahrem yerlerini fırçalayarak çıplak verdiği röportajlarla farklı bir kişiliğe sahip bu isim Filistin, Habeşistan ve Burma'da savaşmıştır. *(AP)*

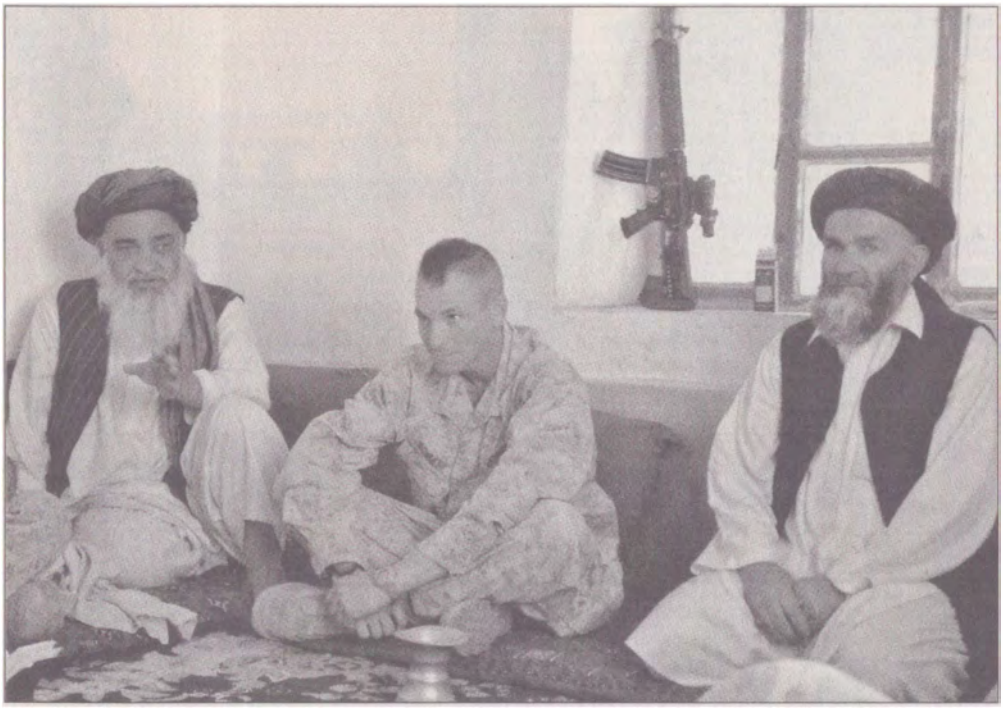
11. Vo Nguyen Giap (solda) ve Ho Chi Minh, 1945'te Fransa, Amerika ve Güney Vietnam'a karşı uzun sürecek savaşın başlangıcında. Başka kimse Maocu devrim modelini bu kadar başarılı uygulayamamıştır. *(AP)*

12. 2006'da Hizbullahçı militanlar, Amerikan donanmasının kışlalarının bombalanması ve daha birçok terörist saldırının mimarı İmad Mugniye'nin ardından ağıt yakıyor. İlginç bir tesadüfle saldırıda en sevdiği yöntemle kendi hayatını kaybetmiştir –bomba düzeneği yerleştirilen araba. *(AP)*

13. General David Petraeus, Irak, 2007. Kontrgerilla harekâtının eski ilkelerini hayata geçirerek mücadelesi zor bir arkadan saldırıdan kurtulmayı başarmıştır. *(Yazar)*

14. Yarbay Daniel Schmitt Marcah'ta yaşlılarla. Bu tarz görüşmeler kontrgerilla harekâtlarında önemli bir yere sahiptir. *(Yazar)*

DİZİN

A

ABD Deniz Piyadeleri Kuvvetleri Sahra 259, 260, 282, 357
Fenianlar 219
(FHKC) 402, 403, 404, 408, 413, 414, 423, 424
(Mazzini) 99, 100, 101, 102, 104, 110, 306, 307, 422
(Taşnak) 216, 231
(Thompson) 342, 344, 348, 356, 361, 365, 372, 377, 422, 478, 479, 498
(Yeşil Bereliler) 365, 401
"Cezayir Savaşı" (film) 73, 328, 331, 332, 333, 334, 337, 417
"dakik adamlar" 61, 110
"Devrimcinin Kateşizmi" (Bakunin) 204
"Entebbe Baskını" (film) 402, 406, 416
"halk merkezli" 21, 65, 115, 157, 159, 343, 400, 478, 496
"Kara Bayraklar" 159
"Kara Hafta" 163
"Kara Lale" 440
"Kara Şahin Düştü" Muharebesi 60
"Kirli Savaş" 400
"Kontrgerilla Kılavuzu" (Petraeus) 481
"Lansdalizm" 365
"Radikal Şık" (Wolfe) 356, 380, 493
"Sahil yolu katliamı" 415
"Yahudilere ve Haçlılara Karşı 458
11 Eylül 10, 16, 22, 156, 206, 208, 282, 414, 442, 447, 464, 466, 467, 468, 469, 485, 486, 487
14. Ordu 2, 3, 8, 9, 14, 19, 29, 30, 34, 37, 38, 40, 45, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 72, 88, 92, 108, 115, 135, 144, 151, 158, 165, 208, 225, 230, 239, 254, 276, 279, 282, 299, 300, 301, 303, 306, 309, 316, 335, 339, 357, 360, 375, 376, 377, 390, 391, 393, 396, 402, 403, 404, 405, 408, 409, 419, 434, 438, 441, 442, 444, 445, 469, 476, 477, 480, 486, 499
17 Kasım Devrimci Örgütü 407, 516
26 Temmuz Hareketi 386, 393, 513
5. Piyade Alayı, ABD 135
8. Yol Ordusu 308
82. Hava İndirme Tümeni, ABD 14, 15
AB (Anti-Bolşevik) Birliği 300
Abane, Ramdane 328
Abbas Musavi 448, 451
Abbas, Mahmud 456
Abbasi halifeliği 38
ABC News 281, 458, 465
ABD 10,19,31,38,58,65, 70, 73, 98, 111, 125, 131, 133, 136, 137, 141, 156, 159, 175, 176, 187, 189, 192, 196, 199, 200, 201, 205, 207, 235, 259, 260, 269, 282, 284, 289, 290, 309, 314, 319, 323, 330, 334, 345, 355,. 357, 358, 362, 367, 370, 371, 373, 374, 375, 377, 379, 380, 391, 394, 397, 399, 400, 413, 415, 417, 419, 429, 440, 441, 442, 444, 446, 450, 451, 456, 459, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 471, 472, 473, 475, 476, 477, 479, 483, 484, 485, 486, 495, 496, 497, 498, 499, 500
ABD Birleşik Özel Harekât Görev 486
ABD Birleşik Özel Harekât Komutanlığı 472
ABD Dışişleri Bakanlığı 563
ABD Kara Kuvvetleri Özel Kuvvetleri 136, 137, 259, 282, 370, 473, 475, 476, 479, 560
ABD Kongresi 207, 537, 544
ABD Özel Harekât Kuvvetleri 485
ABD Savunma Bakanlığı 562, 563, 564
Abdullah, Mavera-i Ürdün Kralı 251, 252
Abdül Raşid Dostum 445
Abdülkadir 144, 145
Abdülkerim 161, 162

Abenaki Kızılderilileri 58
Abizaid, John 473, 474
Abramowitz, Morton 443
Abrams, Creighton 378
Adams, John 343, 578
Adams, Samuel 61, 70, 531, 629, 638
Addis Ababa 266
Aden 293, 464, 644
Adenauer, Konrad 339, 559
Adrianapolis 24, 25
Aeneas Tacticus 50
Aetolia, Aetolialılar 5
Affaires de l'Angleterre et de 70
Afganistan 16, 21, 22, 23, 38, 50, 65, 78, 115, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 156, 159, 163, 165, 171, 309, 349, 372, 432, 433, 434, 435, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 456, 457, 458, 459, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 471, 478, 479, 480, 484, 485, 486, 489, 490, 491, 496, 497, 522
Afganistan Demokratik Halk Partisi 433
Afrika 8, 20, 85, 86, 87, 89, 111, 115, 116, 117, 125, 157, 158, 162, 163, 164, 169, 170, 173, 196, 227, 243, 265, 283, 291, 292, 293, 321, 322, 329, 334, 336, 349, 362, 396, 431, 451, 464
Afrika Ulusal Kongresi 334
Afrikanerler 173, 176
Aguinalda, Emilio 175, 498, 565, 594
Ağa Han 186
Ahameniş Hanedanı 14
Ahmed el Hiba 161
Ahmed Şah Mesud 435, 442, 445, 462
Ahmet Ben Bella 333
Air France 331, 402, 404
Air France 139 uçuş numaralı uçak
Akabe 244, 249, 250, 252, 255
Akadlar 12, 18, 19, 37, 247, 275, 480, 491
Akdeniz 2, 30, 96, 99, 246, 332, 333, 453
Akerman, Amos T. 199, 544, 575
Alamut 138, 184
Alanı 17, 81, 191, 247, 397, 399, 402, 405, 481, 522, 573
Alaska 140
Alegria de Pio 382
Algonquin 122, 125
Ali 97, 98, 151, 246, 331, 333, 414, 470
Alleg, Henri 326, 332, 581
Allen, W. E. D. 259, 539, 552, 579, 580, 593, 609, 618, 641, 646
Allenby, Edmund 251, 266, 280, 499
Alman Doğu Afrikası 395
Almanya 10, 42, 47, 74, 99, 108, 111, 141, 158, 161, 164, 171, 205, 208, 233, 240, 241, 242, 244, 277, 283, 292, 338, 366, 408
Altı Gün Savaşı 413
Altın Cami 472
Amalekler 8
Amara, Ali (Ali la Pointe) 331
Amazonlar 9
Amerikan Devrimi 20, 59, 69, 70, 74, 81, 82, 90, 151, 162, 170, 210, 259, 276, 365, 436, 496, 497
Amery, Leo 163, 176, 541, 542, 579
Ames, Kingsley 289
Ames, Teğmen 224
Amherst, Jeffrey 70
Amman 472
Ammianus Marcellinus 25, 579
Amoritler 13
Amritsar 227
Anabasis (Ksenofon) 167
Anadolu 21, 248
Anarşistler, anarşizm 187, 188, 201-209, 210, 216, 229, 230, 231, 242, 403, 407, 409, 471, 486
Anbar eyaleti 23, 473, 482, 490
Anderson, David 329, 579, 602
Anderson, Terry 450
Androutses, Odysseus 94
Angola 293, 329, 355, 499
Yahudi Karşıtlığı 263
Anzio Savaşı 342
Apaçiler 15, 133, 134
Appian 20, 526, 580
Arabistan Yarımadası 41, 248, 458, 485
Arabistan Yarımadası El Kaidesi 485
Arafat, Yaser 21, 24, 104, 210, 355, 409,

410-419, 420, 421, 422, 429, 456, 460, 462, 465, 568, 579, 607, 632, 638, 644
Arap Baharı 457, 485
Arap Birliği 415
Arap İsyanı 244, 246, 247, 255, 263, 280, 339 411, 483
Arapaho 128, 129, 130
Arawak 90, 122
Arbenz, Jacobo 387
Arizona 134
Arjantin 100, 386, 387, 390, 397, 399, 400
Arkansas 198
Arminius 18, 19
Army Quarterly 254
Arnavutluk 97, 277
Arrian 5, 525, 580
Associated Press 221
Asur, Asurlular 17, 18, 19, 74, 81, 125, 141
Aşurnasirpal, Asur kralı 17
Atina 4, 5, 17, 111, 283, 402
Atlantik Okyanusu 96, 469
Atlas Dağları 162
Atlee, Clement 291
Attila 26, 27, 527, 610, 619, 620, 628
Augustus 21, 70, 625
Aung San 274
Auschwitz 404
Aussaresses, Paul 329, 332, 558, 581
Autonomie Club 205
Avam Kamarası 229, 289
Avarlar 15, 27, 50, 422
Avustralya 8, 46, 92, 174, 259
Avusturya 56, 57, 59, 75, 82, 93, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 110, 111, 164, 205, 207, 209, 232, 239, 240, 278
Avusturya Veraset Savaşı 56
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 205, 232, 239, 278
Aydınlanma 50, 140, 422
Aydınlık Yol 451, 455
Azat Edilenler Bürosu 198
Azef, Evno 218, 602
Azerbaycan 453
Aztekler 122
Azzam, Abdullah 461

B

Baader, Andreas 408
Baader-Meinhof Çetesi 402, 407, 409, 423, 501
Babalar ve Oğullar (Turgenyev) 210
Babilliler 18
Babür 150
Baddeley, John F. 141, 145, 539, 581
Bağdat 11, 12, 13, 15, 22, 252, 335, 470, 473, 478, 480, 482, 483, 489
Bağımsızlık Bildirgesi, ABD 70
Bailen 77
Baktriya 5
Bakuba 472, 483
Bakunin, Mikhail 204, 205, 206, 545, 581
Bali bombalaması 468
Balkanlar 15, 18, 21, 46, 93, 231, 277, 278, 280, 431, 480, 496
Baltık devletleri 276
Bangalore torpidoları 322
Bangkok 414
Bannockburn Savaşı 45
Bao Dai, İmparator 319, 364, 367, 368
Bar Kohba isyanı 4, 6, 525
Barak, Ehud 405, 414, 418, 453
Barbar istilaları 24
Barbour, John 42, 44, 529, 581
Bargam hava üssü 433
Barışa Son Veren Barış (Fromkin) 252
Bariatinsky, Prens Aleksandr 144, 177
Barrientos, René 397
Barron, Julia 197, 529, 582
Barrow, Geoffrey 43, 528, 529, 582
Basayev, Şamil 143
Bask ETA 355, 407
Basra 246, 434, 482
Basra Körfezi 246, 434
Bass, Gary 98, 297, 521, 567, 582, 621, 628, 629, 633
Batı Almanya 339, 402, 408
Batı Şeria 2, 60, 252, 411, 412, 416, 418, 419, 420, 421, 456
Batista, Fulgencio 27,382-386, 388-391, 393, 394, 399, 400, 407, 566, 582

Bazargan, Mehdi 429, 430
BBC 465, 611
Bedeviler 41, 244, 247, 248, 251, 255
Begin, Menahem 421, 525, 554, 583, 639
Beit Horon 2
Bekaa Vadisi 24,448,450,452
Belçika 110, 206, 227, 257, 259, 275, 293, 395, 406, 407, 413
Belçika Kongosu 395
Belgrat 240, 279
Bell, Madison Smartt 88, 583
Bengal 134, 231
Bennett, Teğmen 224
Benson, George Elliot 173
Bentham, Jeremy 96
Berg, Nicholas 471
Bergen, Peter 464, 472
Berkman, Alexander 207
Berlin Duvarı 242, 409
Bernstein, Leonard 356
Besic 449
Beslan 143, 469
Beth-horon 1, 2, 3, 5, 151
Beyrut 24, 403, 404, 412, 414, 415, 416, 432, 446, 447, 448, 449, 450, 454
Beyrut Amerikan Üniversitesi 450
Biafra 355
Bigeard, Marcel 311, 312, 321, 322, 323, 325, 331, 332, 336, 477, 556, 558, 584
Bilgeliğin Yedi Sütunu (Lawrence) 251, 254
Bingazi 283, 284
Binh Xuyen 316, 364, 367
Bir İsyanın Evrimi (Lawrence) 254
Bir Zamanlar Askerdik 373
Birahane Darbesi 241
Birinci Afgan Savaşı 20, 145, 154
Birinci Afyon Savaşı 147
Birinci Cephe Ordusu 303
Birinci Dünya Savaşı 124, 187, 194, 209, 218, 240, 257, 258, 278, 280, 282, 308, 323, 338, 468, 486
Birinci Enternasyonal 204
Birinci İntifada 419, 421
Birleşik İrlandalılar Cemiyeti 92
Birleşik Krallık 228, 350, 492
Birleşik Kuvvet Komutanları Kurulu 370, 443, 473,
Birleşik Muharebe Merkezi, Fort 479
Birleşmiş Milletler, BM 334, 419, 437, 450, 470
Birlik Ligi 195, 197
Bismarck, Otto von 104, 108
Bizans İmparatorluğu 50, 93
bkz. FARC 24, 399, 400, 419, 423, 500, 502
Black and Tans (Karalar ve Hakiler) 225, 227, 229, 349, 582
Black Jack Muharebesi 192, 543, 576
Blanch, Lesley 141, 539, 585, 596
Bleda 26
Bloch, Dora 406
Bloemfontein 166, 167
Blood, Bindon 155, 542, 585
Boer Savaşı 20, 126, 131, 172- 176, 227, 301, 337, 341, 373, 481
Boerler 18, 115, 118, 162-176, 222, 258
Bogrov, Dmitri 215, 218
Bohemya 56
Bois Cayman (Timsah Ormanı) 84
Bolivar, Simon 23, 93, 111, 636
Bolivya 397, 398, 399
Bolivya Komünist Partisi 397
Bolşevikler 215, 217, 220, 299
Bombay 22, 23, 202, 203, 215, 218, 233, 304, 331, 468, 472
Bonapart, Joseph 81, 524
Bonapart, Napolyon 586, 624
Bose, Subhas Chandra 274
Bosna, Boşnaklar 194, 240, 457, 459, 466, 477
Boston 60, 62, 63, 65, 70, 94, 135, 192, 196, 529, 578, 583, 585, 590, 596, 602, 603, 611, 612, 615, 617, 618, 622, 623, 625, 627, 630, 634, 635, 636, 637, 638, 640, 641, 642, 643, 645
Boston Çay Partisi 60
Botha, Louis 166
Boudicca 48
Bourbon 78, 82, 105, 106
Bourdin, Martial 205
Boxer Ayaklanması, Boxerler 296

Böll, Heinrich 408
Böse, Wilfried 402, 406
Braddock, Edward 119, 135
Bradford, William 123
Brandenburg Komandoları 257
Bratton, J. Rufus 198
Breen, Dan 219, 220, 546, 577
Brejnev, Leonid 433
Bremer, L. Paul III 478
Brezilya 100, 101, 399, 470, 500
Brideshead'e Son Gidiş (Evelyn) 245
Briggs, Harold 341, 347
Brighton, 230
Britanya İmparatorluğu 152, 162, 165, 174, 227, 228, 253, 276, 291, 339, 445
Britanya, İngiltere 18,19, 27, 56, 60, 66, 69, 70, 72, 75, 87, 92, 97, 110, 111, 125, 141, 145, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 162-167, 171, 174, 175, 186, 205, 220, 221, 222, 223, 227, 228, 229, 230, 234, 250, 251, 252, 253, 254, 263, 264, 265, 266, 273, 276, 281, 282, 284, 289, 290, 291, 292, 295, 324, 338, 339, 340, 346, 347, 348, 350, 372, 373, 417, 445, 456, 468, 487
Bronson, Charles 406
Brooks, Preston S. 192
Brousse, Paul 204
Brown, John 20, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 204, 231, 232, 385, 399, 408, 543, 544, 575, 576, 586, 587, 589, 594, 605, 609, 617, 623, 625, 630, 631, 632, 643
Brunais, David 14, 489
Brydon, William 150
Brzezinski, Zbigniew 429
Buck, Pearl 304
Buckley, William 450
Buda, Mario 206
Buenos Aires 387, 400, 451
Bulgaristan 231
Bulgarlar 15, 27
Buller, Redvers 165
Bunker Hill Muharebesi 63
Burdick, Eugene 358, 616
Burke, Edmund 17, 70
Burma 261, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 292, 311, 341, 552, 579, 584, 596, 598, 627, 631, 636
Burma Ulusal Ordusu 274
Burnes, Alexander 148
Burroughs, William S. 388
Burton, Richard Francis 395
Burundi 395
Bush, George W. 467, 468, 473, 474, 481, 484, 486
Büyük Britanya 38, 46, 58, 70, 234
Büyük Doğu Asya Ortak Refah 274
Büyük Friedrich 57
Büyük İskender 4, 5, 15, 49, 150, 484, 490
Büyük Karlı Dağlar 303
Büyük Sırbistan 240
Byrne, Vincent 224, 577, 578
Byron, Lort 76, 96

C-Ç

Cabrinoviç, Nedeljko 239
Cacciatori delle Alpi (Alplerin Avcıları) 104
Caepio, Servilius 20
Calatafimi 105
Callwell, Charles Edward 176, 177, 220, 479, 480
Calvert, "Deli Mike" 271, 342
Cambridge 167, 260
Camp David 418
Campbell-Bannerman, Henry 170, 525
Canovas del Castillo, Antonio 205
Cao Dai 316, 364, 367
Caobang 318
Cape Kolonisi 165, 167, 168, 172, 174
Cap-Français 85, 89
Caprera 103, 104, 107
Caribler 122
Carlistler 82
Carlson'ın Akıncıları 260
Carnegie, Andrew 175
Carnot, Sadi 205
Carter, Jimmy 430, 442
Casbah 331, 332, 335, 558, 581
Casey, Bill 443
Castor Operasyonu 320

Castries, Christian de 321, 323
Castro, Angel 383
Castro, Fidel 21, 86, 210, 307, 355, 356, 370, 382, 383, 358, 422, 484, 493, 499, 565, 589, 595, 602, 629, 639
Castro, Raul 385, 394
Cavour, Kont Camillo di 104, 105
CBS 390, 517
Cebelitarık 78, 79
Celalabat 444, 461, 467
Cemaati İslamiye 464
Cemayel, Beşir 446
Cenevre Antlaşması 325, 364, 366
Cengiz Han 26, 38, 150
Cenin 419
Centurions (Larteguy) 336, 559
Cephesi (FMLN) 399, 400
Cermen 19, 24
Cestius Gallus 1, 2, 3
Cetshwayo 116
Ceyil Naci el-Arcam 402
Ceyş el Mehdi 14, 161, 451, 473, 484
Cezayir 13, 16, 20, 91, 144, 145, 160, 162, 290, 293, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333. 334, 335, 336, 337, 341, 345, 347, 349, 350, 351, 372, 400, 411, 417, 421, 429, 451, 455, 456, 457, 459, 464, 468, 469, 477, 479, 484, 494
Cezayir Bağımsızlık Savaşı 326, 356
Cezayir Belediye Başkanları Federasyonu 331
Cezayir Savaşı 73, 328, 331, 332, 333, 334, 337, 417
Cezayir şehri, başkent Cezayir 330, 331, 334, 335, 336
Challe, Maurice 335
Champlain, Samuel de 122, 537, 589, 599
Chang-an 301, 302, 527, 528, 554, 555, 556, 589
Chaplin, Charlie 241
Chapman, Thomas 245
Charleston 65, 66, 67, 72, 197, 575, 636, 647
Chartistler 110
Chavez, Hugo 500
Chin Peng 339, 344, 346, 559, 560, 590
Chinditler 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 311, 320, 372
Chivington, John M. 129
Christian Science Monitor 437, 569, 636
Church, Benjamin 125
Churchill, Randolph 260, 283
Churchill, Winston 103, 155, 227, 251, 253, 257, 269, 291, 339, 343, 575, 590
CIA 275, 282, 375, 360, 376, 362, 364, 366, 367, 368, 369, 374, 375, 376, 378, 387, 391, 397, 398, 433, 442, 443, 446, 450, 458, 467, 468, 471, 484, 553, 557, 558, 562, 563, 565, 569, 576, 577, 581, 583, 591, 594, 613, 644
Cidde 246, 460
Cienfuegos, Camillo 391
Cihat A. Ş. 464
Cihat Ansiklopedisi 464
Cihat, cihatçılar 138, 154, 434, 442, 445, 447, 459, 461, 462, 463, 464, 468, 471, 473, 485, 486, 498
Civilis, Julius 18
Clancy, Peadar 225
Clark, Lewis 351, 558
Clarke, Dudley 260
Clausewitz, Carl von 8, 28, 83, 248, 465, 493, 532, 590
Clinton yönetimi 459
Clinton, Henry 64, 65, 343, 496, 575, 591
CNN 458, 465, 495, 572
Codrington, Edward 98, 591
COIN (kontrgerilla) 479, 553, 627
Colby, William 368, 369, 378
Colley, Linda 149, 150
Collins, J. Lawton 221, 222, 223, 224, 228, 229, 547
Collins, Michael 221, 222, 228, 229, 230, 235, 258, 307, 324, 339, 416, 499, 547, 578, 592, 600, 603, 607, 637
Comyn, John 42
Conein, Lucien 376
Conrad, Joseph 205, 233
CORDS (Sivil Operasyonlar ve) 378
Cornwallis, Lort 65
Crane, Conrad 479
Crook, George 132, 135, 137, 154, 159, 538,

575, 579, 593
Cumhuriyet Muhafızları, Irak 13
Cumhuriyetçi Parti, ABD
Curtius Rufus, Quintus 5, 18, 48, 593
Custer, George Armstrong 127, 128, 129, 130, 132, 134, 135, 136, 137, 145, 161, 312, 324, 537, 538, 582, 593, 642, 645
Custer, Libbie 128
Cüheyman el Uteybi 430, 431
Çakal (kitap ve film) 335, 441
Çakal Carlos 415, 460
Çang Kay Şek 27, 31, 279, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 305, 308, 309, 310, 393, 407
Çangşa 297, 299, 305
Çanlar Kimin İçin Çalıyor (Hemingway) 385
Çatışma Örgütü 215, 218, 447
Çeçenistan, Çeçenler 16, 20, 138, 139, 142, 143, 144, 453, 457, 473
Çekoslovakya 434
Çerkez 145, 193, 250
Çeroki Savaşı 67
Çerokiler 126
Çeruskerler 19
Çetnikler 18, 278, 279
Çeyen 15, 127, 128, 129, 130, 135, 136
Çılgın At 134, 136
Çiang Çing 304
Çin 7, 13, 20, 25, 27, 28, 29, 30-37, 48, 49, 147, 295, 296, 297, 304, 308, 309, 310, 313, 316, 318, 346, 349, 375, 379, 395, 407, 417, 423, 442, 454, 493, 501
Çin Komünist Partisi birinci kongresi 295, 296, 304, 501
Çin Üzerinde Kızıl Yıldız (Snow) 304
Çin-Japon Savaşı 309
Çirkin Amerikalı 358, 369, 489
Çölde İsyan (Lawrence) 254
Çu En Lay 298, 302, 303
Çungarlar 36

D

Dadu Nehri 302
Dağıstan 20, 138, 139, 142, 143, 144
Dağlık Karabağ 453
Dahomey 86, 196
Dail Eireann 221
Dani 10
Danimarka 275
Daraa 250, 253
Darius 15, 16, 135, 630
Darüsselam 396
Dawes, William 61
Dayan, Moşe 264
De Gaulle, Charles 290, 334, 335, 559, 614
De la Rey, Jacobus Hercules 166
De Lattre Hattı 319
De Valera, Eamon 221
De Wet, Christiaan 166, 167, 172, 174, 222, 258, 416, 542, 595, 612, 631
Deakin, William 278, 575
Debray, Regis 395, 397, 407, 566, 567, 594
Decima MAS 257
Decker, George 371, 495
DeFreeze, Donald 408
Degaev, Sergey 214
Degueldre, Roger 335
Dekabristler 110
Delacroix, Eugene 96
Delaware nehri 64
Delta Komandoları 335
Demokrat Parti, ABD 196
Demosthenes 5
Deng Xiaoping 423
Desert One 430
Dessalines, Jean-Jacques 89
Destek Şubesi (Auxies) 225, 226
Devrim Muhafızları, İran 448, 451
Devrimci Kalkınma Desteği) 378
Devrimde Devrim (Debray) 395
Devrimin İlkeleri (Bakunin ve Neçayev) 204
Dfaz-Balart, Mirta 384
Dhofar 580, 601, 611
Dış İlişkiler Konseyi 22, 521
Diamond, Jared 8
Dien Bien Phu 313, 320, 321, 322, 324, 325, 334, 335, 364, 557, 558, 598, 602, 615, 623, 635, 646
Dill, Solomon Washington 198
Dimitriyeviç, Dragutin 240
Dinka 10

Dio, Cassius 6, 525, 589
Dixon, Thomas Jr. 201
Djebel Sahaba 10
Dodge, David 450
Doğrudan Eylem (Action Directe) 258, 407
Doğu Almanya 401, 407
Doğu Kudüs 418
Doğu Timor 355
Doğu Türkistan İslami Hareketi 427
Dominik Cumhuriyeti 87, 391, 400
Domuzlar Körfezi 369
Donovan, "Vahşi Bill" 258
Dost Muhammed Han 147, 148, 151, 154
Dostoyevski 204, 233
Douglass, Frederick 194
Doyle, Arthur Conan 164, 595
Doyle, Drury 189
Doyle, James 189
Doyle, John 189
Doyle, Mahala 189
Doyle, William 189
Dördüncü Alay (Kralın Alayı) 61
Dördüncü Cephe Ordusu 303
Duarte, Jose Napoleon 372
Dublin 219, 220, 221, 223, 224, 225, 547, 577, 578, 580, 587, 594, 603, 610, 635, 638
Dublin Kalesi 223, 225, 226, 230
Dulles, Allen 368
Dulles, John Foster 364
Duma 218
Durand Hattı 153
Dünya İslami Cephesinin Bildirisi" 458
Dünya Ticaret Merkezi 445, 464
Dürzi 415, 446
düşük yoğunluklu çatışma 7, 16, 21, 40, 242, 307, 371, 477, 498, 500, 522
Dyak 342

E

Ebu Davud 414
Ebu el Naam 248
Ebu Gureyb Hapishanesi 480
Ebu Musab es-Suri 20, 465, 468, 471
Ebu Musab ez-Zerkavi 20, 471
Ebu Nidal 415, 460
Ebu Seyyaf 486
Ebu Ubeyd el-Kureşi 465
Echevarria, Jose Antonio
Ecinniler (Dostoyevski) 204, 233
Edirne 24
Edwards, Bryan 84, 85, 86, 596
Eisenhower, Dwight D. 277, 291, 323, 367, 368, 391, 579
El Aksa Şehitleri Tugayı 419, 420
El Al 404, 415
El Empecinado (Juan Martin Diaz) 82
El Fetih 411, 412, 413, 415, 421
El Kaide 18, 19, 20, 21, 23, 143, 144, 145, 156, 307, 432, 445, 448, 451, 456, 458, 459, 461-469, 470, 471, 472, 473, 484, 485, 486, 487, 491, 495, 499, 500, 556
El Kaide el Askeriye 462
El Manar (Fener) 452
El Masada (Aslan İni) 461
El Salvador 372, 399, 400, 477, 483, 496
Elamitler 13, 25
El-Asifa 412
Elburz Dağları 138, 184
Elizabeth, İmparatoriçe 205, 207, 260, 580
Elliott, Joel 129
Ellis, John 24, 170
Ellsberg, Daniel 376
Elphinstone, Monstuart 153
Elphinstone, William 149
Emerson, Ralph Waldo 60
Emevi 38
Encyclopaedia Britannica 254
Endehors, L' 207
Endonezya 274, 291, 293, 464, 485
Endülüs 77
Engels, Friedrich 100
Enosis 349, 350
Entebbe 402, 403, 404, 405, 406, 408, 416, 423, 466, 583, 596, 624, 638, 645
Enver Sedat 462
EOKA 349, 350, 501, 588
Ermeni Devrimci Federasyonu 231
Ermenistan, Ermeniler 232
Es Sahab (bulutlar) 465
Eskimo 10, 136

Espoz y Mina, Francisco 79, 80, 81, 82, 422, 438, 532, 597
ETA, Bask 355, 407
Etiyopya 264, 459, 463
Etnik temizlik 96, 473
Everett, Edward 96
Ewald, Johann von 58, 529, 598
Exodus meselesi 292
Eyalet İmar Ekipleri 159
Eymen ez-Zevahiri 458, 462, 471
Eyre, Vincent 146

F

Falanjistler 5, 416, 446
Falkland Savaşı 292
Fall, Bernard B. 317
Fanon, Frantz 407
Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş 284, 290, 327, 334, 350, 371, 399, 422
FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı 399
Fas 20, 157, 160, 162, 349
Fawkes, Guy 186
Faysal 244, 245, 246, 247, 249, 251, 252
Fazileti Yayma ve Ahlaksızlığı Önleme 431
FBI 464
Felluce 77, 483
Fenianlar, bkz. İrlanda Cumhuriyetçi 349
Fergusson, Bernard 268
Feyiz Abdürrahim Cabir 402
Fez 161
FHKC, bkz. Filistin Halk Kurtuluş 355, 402, 413, 415, 421, 500
Figner, Vera 210, 211, 212, 214
Filiki Eterya (Dostlar Cemiyeti) 93
Filipin Ayaklanması 361
Filipinler 10, 14, 20, 24, 118, 175, 259, 275, 284, 349, 355, 357, 359, 360-366, 393, 400, 483, 486, 497, 498, 522
Filistin 6, 8, 13, 46, 60, 244, 249, 251, 252, 261, 263, 264, 267, 291, 292, 334, 39, 350, 355, 402-409, 410, 411, 412, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 423, 446, 449, 453, 454, 455, 456, 461, 500
Filistin Halk Kurtuluş Cephesi 355, 402, 413, 500
Filistin Kurtuluş Ordusu 415
Filistin Kurtuluş Örgütü, bkz. FKÖ 334, 409, 411
Filistin Öğrenci Birliği 411
Filistin Ulusal Yönetimi 417, 419, 456
Finch, Peter 406
Firavun Faresi Operasyonu 370
Fischer, David Hackett 61, 599
Fitzgerald, Lort Edward 92
FKÖ 21, 405, 409, 411-418, 420, 421, 423, 446, 447, 448, 450, 463, 471, 486, 494, 498
FLN (Ulusal Kurtuluş Cephesi) 290, 327, 328, 329, 330-336, 351, 421, 454
Florida 126, 134, 537, 580, 590, 619, 622, 637
Florus 19, 526, 599
Foco teorisi 385, 395, 399
Fonda, Jane 375
Foner, Eric 198
Fordunlu John 43, 45
Foreign Affairs 377, 591, 595, 601, 616, 630, 642
Forrest, Nathan Bedford 196
Fort Duquesne 119, 134
Fort Sill, Oklahoma 134
Fox 70, 126, 530, 531, 538, 579, 582, 629, 636
Fox, Charles James 70
Franco, Francisco 208
Francs-tireurs (Serbest atıcılar) 107, 108
Franklin, Benjamin 70, 198, 531, 600, 611
Fransa 36, 38, 40, 41, 42, 55, 56, 57, 70, 71, 72, 74, 75, 79, 90, 91, 92, 97, 98, 99, 100, 102, 104, 105, 107, 108, 110, 145, 158, 160, 161, 162, 184, 205, 207, 217, 231, 235, 246, 250, 257, 258, 259, 272, 277, 283, 290, 291, 293, 312, 313, 316, 317, 324, 325, 328, 330, 334, 335, 347, 373, 402, 404, 407, 417, 450, 456, 457, 468, 477, 487, 495
Fransa Komünist Partisi 313
Fransız Birliği 317, 324
Fransız Devrimi 17, 83, 110, 111, 184
Fransız Uzakdoğu Seferi Kolordusu 313

Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu 293, 315
Franz Ferdinand 232, 239, 240
French, David 349
French, Lort 229
Friedman, Thomas 411
Frist, Bill 475
Fromkin, David 252
Fuentes, Carlos 387
Fujian eyaleti 299
Fuller, J. F. C. 174, 525, 542, 600, 625
Funston, Frederick 175

G

Gadea, Hilda 388
Gage, Thomas 60, 65, 601
Gallieni, Joseph 159
Galula, David 330, 356, 361, 365, 477, 478, 479, 591, 620
Galvin, John 476
Galya 27
Galya Savaşı 50
Gambetta, Leon 107, 203
Gana 292, 322
Gandi, Mahatma 421
Gaozu 32, 33, 34
Garfield, James 207
Garibaldi, Anita 643
Garibaldi, Giuseppe 17, 99, 241, 339, 601, 626
Garibaldi, Ricciotti 108
Gates, Horatio 67, 68, 530
Gaucher, Jules 322
Gazi Muhammed 139, 140, 142
Gazze, Gazze Şeridi 252, 411, 412, 414, 418, 455
Geggus, David Patrick 86, 533, 534, 602
Geifman, Anna 218
Genç Bosna 240
Genç İtalya 99, 100
Gençliğin Baharı Operasyonu 414
Georgia 67, 623, 629, 645
Geraghty, Tim 446
Gerilla Gruplarını Yönetme Kuralları 79, 100, 197, 494
Gerilla savaşı 7, 9, 11, 16, 17, 18, 19, 23, 26, 30, 31, 38, 40,41, 43, 49, 50, 55, 56, 59, 69, 71, 75, 82, 85, 91, 93, 99, 100, 102, 105, 107, 110, 116, 121, 158, 162, 166, 167, 175, 176, 186, 193, 242, 247, 254, 255, 258, 282, 299, 301, 304, 305, 306, 310, 316, 339, 351, 355, 356, 370, 371, 373, 379, 385, 389, 395, 410, 417, 421, 424, 434, 436, 440, 445, 450, 453, 454, 459, 467, 469, 478, 480, 490, 491, 492, 493, 500, 524, 532
Gerilla Savaşı (Guevara) 382, 386, 387, 388, 389, 391, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 465, 565, 566, 567, 579, 604, 606, 639
Gerilla Savaşı Üzerine (Mao) 305, 480
Germentçug 139
Geronimo 133, 134, 173, 538, 579, 602, 630
Gestapo 328
Ghilzai aşireti 148
Gibbon, Edward 23
Gibson, Mel 66
Gideon Kuvveti 265, 267
Gimri 138, 140, 142
Gine Bissau 293, 355
Girardet, Edward 437, 438
Gizli Ajan (Conrad) 205, 233
Gizli Altılı 192
Gizli Ordu Örgütü (OAS) 335
Gobi Çölü 32
Gogol 94
Golan Tepeleri 454
Goldman, Emma 207
Goldsworthy, Adrian 23
Golyat 8
Gorbaçov, Mihail 423, 444
Gorenberg, Gershom 421
Goya, Francisco de 78
Gök Gürültüsü Operasyonu 372, 406
Gözyaşı Yolu 126
Graham Greene 358, 364, 365, 635
Granma 381, 382, 565, 627
Grant, Ulysses S. 200
Graves, Robert 253
Greene, Nathanael 68, 72, 605
Gren, Israel 193, 525, 564, 570, 580, 583, 584, 585, 587, 588, 589, 592, 596, 600,

605, 606, 607, 612, 613, 614, 618, 623, 627, 630, 633, 635
Grenada 400
Griffith, Samuel B. II 305, 546, 576, 585, 605, 612
Griyazanov, Fyodor 216
Gromov, Boris 444
Grozny 141
GSG-9 408
Guangdong eyaleti 302
Guantanamo 145, 468, 471, 486
Guatemala 387, 388, 400, 592, 633
Gubbins, Colin 258
Guevara, Ernesto "Che" 21, 86, 210, 355, 369, 381- 389, 391, 394-399, 402, 408, 412, 416, 422, 465, 493, 565, 566, 567, 578, 579, 589, 604, 606, 611, 632, 633, 639, 643
Gunib 144
Gurka 267, 272
Gurney, Henry 340
Gutiler 13, 25
Guzman, Abimael 451
Gülbeddin Hikmetyar 442
Güney Afrika 118, 163, 164, 165, 169, 170, 171, 173, 174, 176, 257, 266, 329, 341, 395, 483, 499
Güney Amerika 8, 46, 100, 205, 376, 387, 396
Güney Dakota 136
Güney Karolina 192, 195, 196, 197, 199, 200
Güney Kore 310
Güney Lübnan Ordusu 453
Güney Vietnam 23, 173, 341, 364, 365, 366, 367, 368, 371, 372, 373, 375, 376, 377, 378, 379, 407, 421, 497, 563
Güney Yemen 350
Gürcistan 99, 145, 216

H

Habaş, Corc 403, 411, 424
Habeşistan 261, 264, 265, 266, 267, 389
Habsburg 55, 97, 239
Hacı Baz Gül 490
Hacı Moto Han 490
Hacı Murad 143, 539
Hacı Murad (Tolstoy) 143, 145, 539, 640
Haçlılar, Haçlı Seferleri 145, 185, 395, 458, 465
Haddad, Wadia 403
Hafızullah Amin 433
Hahn, Steven 196
Haile Selasiye 265, 266, 552, 592, 606, 614, 616, 622, 637, 640
Haining, Robert 264
Haiphong 314, 378
Haiti 20, 22, 55, 83, 84, 86, 90, 91, 108, 111, 116, 139, 160, 183, 196, 275, 307, 357, 382, 438, 457, 477, 493, 495, 533, 534, 577, 590, 599, 616, 631
Hakkani Şebekesi 484, 485
Halberstam, David 477
Halk Kurtuluş Ordusu, Çin 310, 346, 423
Halk Kurtuluş Ordusu, Kongo
Halk Ordusu 314, 339, 359, 373
Halkın İradesi (Narodnaya Volya) 210, 211, 212, 214, 231
Halliday, Jon 301, 589
Hamas 24, 19, 89, 411, 418, 419, 420, 455, 456, 461, 485, 498, 522
Hamburg 155, 629
Hamzat Bek 142
Han Hanedanı 31, 32
Hancock, John 61
Handcock, Peter 174
Hannibal 49, 535, 620, 624
Hanoi 314, 318, 320, 366, 375, 377, 378, 379, 588, 602, 641
Hanover 591
Hanson, Victor Davis 4, 488, 525, 526, 527, 607
Hara, Kei 241, 242, 537, 579, 612, 613
Hardy, Jocelyn 234
Hardy, Thomas 253
Hareketül Mücahidin 464
Haremüşşerif 419
Hariciler 429
Hariri, Refik 452
Hariri, Saad 456
Harpers Ferry 193, 232, 385, 399, 623

Harrison, William Henry 125
Hartum 169, 265, 413
Hasan el-Benna 429
Hasan Nasrallah 449, 451
Hasan Sabbah 184, 185, 452
Hassrick, Royal 131
Haşhaşiler 20, 138, 183, 184, 185, 186, 231, 235, 449, 452, 459, 543
Haşim Bey 250
Haşimiler 251, 252
Haşmonayim kabilesi 6
Hatem, George 304
Hava korsanlığı 403, 413, 449
Hava Tahmincileri 230, 407, 498
Havana 383, 389, 390, 391, 394, 410, 603
Hayber Geçidi 148, 150, 154
Hayduklar 46, 49
Hayes, Rutherford B. 201, 525, 608
Hayfa 8
Hayırlı Cuma Anlaşması 501
Hazar Denizi 141
Hazreti Muhammed 452
He Zizhen 305
Hearst, Patty 408
Heath, William 62, 608
Helenofil 94, 95, 96, 97, 98, 111, 494
Helsinki İzleme Komitesi 569
Henry, Emile 203, 205, 207, 208, 216
Henry, Fortune 203
Herero 170
Herod 21, 138, 526, 608, 627, 630, 647
Herodot 15, 18, 50, 526, 609
Hertzog, James Barry 166
Hesse 56, 57, 58, 64
Heydrich, Reinhard 275
Hırvatistan, Hırvat 56, 232, 240, 278
Hicaz 246, 248, 249, 252
Higgins, William 521
Hill, Elias 195, 197, 198
Hill, J. P. 197
Hilsman, Roger 377
Himmler, Heinrich 19
Hindiçini 20, 91, 158, 159, 160, 275, 290, 291, 293, 311, 312, 313, 317, 322, 324, 326, 328, 330, 332, 336, 345, 346, 347, 350, 375, 379, 382, 400, 451, 456, 471, 477, 484, 498, 524, 558
Hindiçini Komünist Partisi 313
Hindiçini'ndeki Afrika Birlikleri 313,
Hindistan 6, 20, 74, 117, 132, 146- 149, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 165, 174, 186, 227, 230, 261, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 291, 292, 341, 423, 453, 486
Hippel, Theodor von 257
Hiroşima 124
Hitler, Adolf 241
Hiungnu 15, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 41, 49
Hizbi İslami 442
Hizbullah 21, 24, 89, 144, 416, 420, 432, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 463, 485, 486, 494, 495, 498, 499, 522, 629
Ho Şi Minh 290, 313, 314, 315, 324, 351, 374, 375, 379, 382, 383, 422, 442, 484, 493, 499
Ho Şi Minh Yolu 374, 379, 442
Hoa Hao 316, 364, 367
Hoare, "Deli Mike" 395
Hobar Kuleleri 451, 463
Hobhouse, Emily 170, 606, 609
Holland, J. C. F. 258
Hollanda 42, 56, 97, 165, 168, 171, 241, 257, 274, 275, 291, 293, 476
Holokost 404, 421
Hong Kong 313, 635
Hosbhawm, Eric 46, 609
Hotel Terminus 202
Howard, Thomas Pipps 87, 610
Howe, Amiral Lort 65
Howe, Julia Ward 194
Howe, Samuel Gridley 94, 192, 194, 611
Howe, William 64, 65, 624
Hryniewicki, Ignat 213
Hue 377, 617
Huk İsyanı 355, 358, 361, 374, 481
Humeyni 429, 430, 448, 450, 452
Humphrey, Hubert 376
Hunan eyaleti 297, 387
Hunlar 15, 24, 25, 26, 27, 31, 35, 37

Huntington, Samuel 19, 453
Huron 122, 641
Hussarlar 55, 56, 57, 62, 87
Hutular 453
Hür Fransa 277, 312
Hüseyin (Muhammed'in torunu) 449
Hüseyin, Kral 413

I-İ

I. Charles 184
I. Edward 42, 45, 438
I. Napolyon 78
I. Nikolay 144
I. Robert 45
I. Umberto 205
I. Wilhelm 205
Ia Drang vadisi 373
Idanthyrsus 15
II. Aleksandr, Rus Çarı 207, 210, 211, 224, 240
II. Edward 45
II. Kiros 14
II. Nikolay 184, 215, 218
II. Victor Emmanuel 88, 104, 106, 382
III. George 87
Ikle, Fred 443
Inoue, Junnosuke 241
Interpol 594
Inukai, Tsuyoshi 241
IRA bkz. İrlanda Cumhuriyet Ordusu 18, 187, 219, 220, 222, 230, 349
Irak 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 59, 61, 65, 74, 78, 115, 143, 159, 171, 185, 191, 227, 251, 252, 255, 309, 335, 349, 372, 419, 432, 448, 449, 451, 456, 457, 467, 468, 469, 470- 486, 488, 490, 491, 495, 496, 497, 498, 499, 500
Irak Çokuluslu Güvenlik Geçiş Komutanlığı 479
Irak El Kaidesi 471, 472, 473, 482, 484, 485, 491, 499, 500
Irak Savaşı 14, 335
Irak'ın Evlatları 473, 482
Irak'ın Özgürlüğü Operasyonu 477
Irgun 292, 421, 423, 583
Irkçılık 166, 197, 507, 513
Isherwood, Christopher 289
IV. Antiokhos, Selefkos kralı 6
İbn Suud, Kral 252
İbn Teymiyye 429
İbrahim Paşa 97, 98
İç Makedonya Devrimci Örgütü
İçsavaş, ABD 107, 187, 190
İdi Amin Dada 403
İkinci Afgan Savaşı 165
İkinci Dünya Savaşı 16, 102, 155, 241, 257, 259, 261, 278, 281, 282, 289, 293, 294, 317, 332, 338, 341, 342, 350, 351, 357, 360, 366, 373, 401, 440, 443, 447, 449, 457, 468, 476, 477, 484, 502
İkinci İntifada 263, 418, 420, 421, 453, 456, 496
İleri Harekât Üsleri 13, 14, 481
İmad Mugniye 448
İmam Ali Camisi 470
İmparatorluk Hafif Süvari Alayı 172
İmparatorluk Savaş Kabinesi 174
İngiliz Milletler Topluluğu 293
İnkalar 122
İnsan Hakları İzleme Örgütü 438, 495
İran 12, 13, 14, 16, 17, 18, 64, 76, 81, 85, 101, 107, 134, 138, 141, 150, 184, 185, 205, 429, 430, 431, 448, 449, 450, 451, 452, 454, 455, 466, 467, 471, 483, 491
İrlanda 20, 45, 57, 60, 66, 72, 74, 92, 97, 162, 166, 173, 187, 196, 205, 218, 219, 220, 221, 222, 225, 227, 228, 229, 230, 234, 245, 307, 348, 349, 350, 371, 492, 499, 501
İrlanda Bağımsızlık Savaşı 219, 221, 229, 234, 417
İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) 18, 187, 220, 222, 230
İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği 219, 220, 222
İrlanda Kraliyet Polis Teşkilatı 220, 225
İrokualar 10, 125
İskitya, İskitler 5, 14, 15, 135
İskoçya 7, 40, 42, 43, 45, 46
İslamabat 429, 431
İslami Cihat 447, 462

İslami Mağrip El Kaidesi 485
İsmaililer 184, 185, 186
İspanya 17, 18, 19, 20, 27, 42, 46, 49, 56, 75, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 87, 90, 93, 98, 102, 108, 111, 118, 141, 161, 183, 203, 205, 208, 209, 242, 382, 383, 385, 389, 417, 438, 451, 468, 477, 495, 498, 524
İspanya İçsavaşı 82, 385, 389
İspanyol-Amerikan Savaşı 175
İsrail 2, 8, 19, 24, 46, 60
İsrail Savunma Kuvvetleri 415, 417, 419, 448, 451, 496,
İstanbul 15, 27, 95, 231, 254
İsveç 141
İsviçre 83, 100, 102, 204, 207, 232, 402, 443
İşçi Partisi 289, 291
İtalya 18, 20, 75, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 110, 111, 205, 206, 207, 208, 222, 232, 257, 258, 265, 266, 275, 277, 278, 283, 306, 338, 407, 409, 463

J

Jackson, Andrew 126
Jackson, Julian 277
Jaji 461
Jakobenler 74
Jakobit isyanı 46
Jamaika 59, 87, 91
James, Henry 158
James, Jesse 46, 190, 216, 647
Jamestown 119, 120, 121, 122, 123, 132, 610, 615, 628
Japon İmparatorluk Ordusu 308, 382
Japon Kızıl Ordusu 407, 409
Japon Komünist Partisi
Japonya 117, 241, 242, 289, 298, 308, 309, 366
Jedburgh timleri 277
Jelyabov, Andrey 212
Jenkins, Brian 469
Jiangxi eyaleti 298
Jinggang dağları 299
Johnson, Lyndon 343, 372, 375, 474
Jomini, Antoine-Henri de 83
Jordanes 26, 527, 612
Josephus, Flavius 1
Juarez, Benito 110
Jugurtha 18
Jung Chang 301
Junger, Sebastian 436

K

Kabil 146, 433, 435
Kabila, Laurent 396
Kaçin 274, 502
Kaddafi, Muammer 229, 416
Kafkasya, Kafkaslar 141, 142, 143, 144, 145, 147, 177, 216, 218, 233, 250
Kagan, Frederick 474
Kahire 246, 247, 266, 281, 410, 413
Kalabriya 75, 83, 106
Kaliforniya 10, 131
Kalinga 10
Kalküta 271, 291
Kalyvas, Stathis 496, 497
Kamboçya 317, 374, 423
Kambula 116
Kamikaze 449,
Kamu Güvenliği Komitesi 74, 334
Kamuoyu 17, 21, 59, 69, 70, 73, 96, 98, 159, 163, 171, 177, 200, 204, 208, 227, 228, 253, 254, 284, 292, 304, 334, 336, 337, 351, 355, 362, 375, 378, 379, 380, 385, 393, 400, 412, 417, 421, 423, 431, 439, 440, 455, 456, 457, 463, 468, 473, 474, 494, 495
Kan Kardeşliği 241
Kana 19, 27, 129, 134, 193, 213, 394, 450, 455
Kanada 62, 125, 136, 152, 200, 228, 259
Kandehar 148, 150, 151
Kanlı Pazar (21 Kasım 1920)
Kanlı Pazar (30 Ocak 1972) 349
Kansas 127, 189, 190, 191, 192, 199, 479, 576, 587, 590, 592, 596, 602, 608, 614, 632, 636, 637, 639, 642, 644
Kanun ve Düzen Partisi 189
Kaplan, Robert 436, 442
Kara Bayrak 159, 216
Kara El 232, 240

Kara Eylül 413, 414, 415
Kara Gömlekliler 241
Kara Nöbetçiler 164
Kara Panterler 355, 356, 407
Karadeniz 141
Karameh 412, 413
Karayipler 59
Kardeşlik Operasyonu 366
Karmal, Babrak 434
Kartaca 19
Karzai, Hamid 372
Katolikler 42, 107, 316, 350
Katyuşa füzeleri 454
Kazaklar 57, 216, 539
Keane, Jack 474
Keegan, John 9, 28
Keeley, Lawrence 10
Kelly, Ned 46
Kelly, Patrocinio 359
Kempeitai 326
Kennan, George 217
Kennedy, Hugh 37
Kennedy, John F. 184, 334, 369, 609, 618, 634
Kennedy, Robert F. 184, 370
Kenya 23, 84, 265, 292, 293, 329, 336, 341, 349, 350, 362, 402, 406, 459, 561, 579, 586, 597
Kenyatta, Jomo 292, 350
Keppel, Augustus 70
Kerouac, Jack 387, 388
Keşmir 46, 453, 464
KGB 404, 433, 434, 439, 440, 444, 569, 580, 583, 622
Khalturin, Stepan 211
Kıbrıs 65, 293, 349, 350, 456, 501
Kırım Savaşı 143
Kıtasal Ordu 63, 64, 66, 67, 68, 71, 72
Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği 241
Kızıl Gömlekliler 105, 106, 241, 391
Kızıl Kaşlar 36
Kızıl Muhafızlar 306
Kızıl Nehir Deltası 318, 319, 377
Kızıl Ordu Fraksiyonu, bkz. Baader- 230, 402, 408, 409
Kızıl Ordu, Çin 208, 230, 276, 277, 279, 282, 300, 301, 302, 303, 306, 308, 309, 357, 402, 403, 407, 409, 433, 434, 435, 436, 438, 440, 441, 442, 461
Kızıl Ordu 208, 230, 276, 277, 279, 282, 300, 301, 302, 303, 306, 308, 309, 357, 402, 403, 408, 409, 433, 434, 435, 436, 438, 440, 441, 442, 515
Kızıl Tugaylar 407, 409
Kızıldeniz 244, 246, 249, 460
Kızılderili savaşları 20, 63, 123, 126, 130, 135, 136, 171, 341, 529
Kızılderili Tehcir Yasası 126
Kızılderililer 9, 10, 57, 58, 59, 61, 62, 67, 73, 90, 94, 115, 118, 119, 120-139, 153, 154, 155, 165, 166, 169, 176, 177, 183, 199, 200, 330, 345, 357, 503, 537
Kim İl Sung 310
King David Oteli bombalanması 292
King, Martin Luther, Jr. 204, 421, 604
Kiowa 129, 130, 166, 177, 178, 540, 543, 603, 614
Kipling, Rudyard 145, 147, 156
Kissinger, Henry 378
Kitchener, Lort 159, 169
Kleftler 46, 93, 94, 95, 308, 436
Kleine Krieg 56
Knowlton, Holly 476
Koenigstein, François-Claudius 234
Kolokotronis, Theodorus 94
Kolombiya 24, 399, 400, 419, 423, 483, 496, 497, 500, 522
Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri 399
Komançi 129, 130
Komandolar 163, 168, 170, 173, 257, 258, 259, 260, 281, 282, 284, 335, 370, 402, 404, 405, 414, 434, 452
Komünist Ayaklanmayı Bastırma 290, 356
Komünist Enternasyonal (Komintern) 278
Komünist Savaşan Hücreler
Komünistler 204, 241, 278, 293, 294, 298, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 308, 309, 310, 313, 314, 320, 325, 333, 339, 340, 341, 343, 345, 346, 358, 364, 365, 366, 371, 375, 394, 399, 433, 486

Konfederasyon 33, 36, 68, 82, 124, 128, 183, 190, 196
Konfüçyüs 28, 32, 313
Kongo 293, 355, 395, 396
Konstantinopolis 27, 38
Kontra skandalı 450
Kontrgerilla Sahra Talimnamesi 16, 479, 480, 481, 484
Kontrgerilla Savaşı (Galula) 356
Korda, Alberto 398
Kore 282, 310, 326, 423
Kore Savaşı 282, 347, 373, 379, 397
Korfu 4
Korsika 46, 99, 334
Kosova 98, 457
Kosta Rika 387
Kölelik karşıtı, ABD 190, 191, 194
Köln 339
Körfez Savaşı (1991) 458, 477
Kral Abdülaziz Üniversitesi 460
Kral Davud 49, 478
Kral Philip Savaşı 124, 125
Kravçinski, Sergey 232
Kropotkin, Peter 204
Kropotkin, Prens 461
Krueger, Alan 234
Kruşçev, Nikita 370
Ksenofon 14, 167
Ku Klux Klan (KKK) 20, 187, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 204, 209, 210, 229, 231, 233, 336, 447, 501, 544, 616, 620, 641, 645
Kuala Lumpur 338, 340, 342
Kudüs 1, 2, 4, 6, 19, 20, 77, 138, 185, 251, 410, 418
Kuhlmann, Brigitte 402, 406
Kuomintang 298, 299, 300, 301, 304, 308, 309, 310
Kuran 439, 449
Kurumsal Devrimci Parti 387
Kusay Hüseyin
Kutsal Topraklar 6, 7, 105, 292, 458, 462
Kuveyt 411, 417, 462, 466
Kuvvet 17 448
X Kuvveti 362
Kuzey Afrika 21, 22, 27, 41, 96, 132, 149, 258, 265, 485
Kuzey İrlanda 173, 228, 229, 324, 340, 349, 350, 420, 483, 496, 501
Kuzey İrlanda Kraliyet Polisi 229
Kuzey İttifakı 445, 464, 467
Kuzey Karolina
Kuzey Kore 33, 310, 357, 423
Kuzey Osetya 469
Kuzey Seferi 309
Kuzey Vietnam 366, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 379, 474
Kuzeybatı Geçidi 259
Kuzeybatı Sınırı 20, 132, 153, 155, 156, 169
Küba 21, 27, 90, 98, 170, 307, 308, 341, 348, 351, 355, 356, 370, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 388, 389, 390, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 407, 417, 423, 455, 494, 499, 502
Küba İçin Adalet Komitesi 356
Küçük Büyük Boynuz Savaşı
Küçük Kunduz 127
Küçük Savaşlar (Callwell) 117, 164, 176, 220, 351, 357, 480
Kültür Devrimi 305, 496
Kürdistan 457

L

l'Amérique 70
La Cabana Hapishanesi 394
La Higuera 398
La Poderosa 387
Lacroix, Pamphile 87
Ladysmith 163, 172
Lake, Gerald 117
Lansdale, Edward 22, 65, 358, 368, 380, 391, 394, 401, 422, 496, 576, 624
Lansdale, Helen
Laos 311, 317, 320, 374, 379, 397, 600
Laqueur, Walter 22, 232, 241
Larteguy, Jean 477
Latin Amerika 93, 100, 111, 387, 394, 397, 399, 400, 401, 407, 477
Lattre de Tassigny, Jean de 319
Lawrence, Kansas 190

Lawrence, Sarah 245
Lawrence, T. E. 20, 41, 63, 105, 173, 176, 242, 245, 258, 261, 264, 271, 282, 307, 316, 369, 412, 477, 479, 483, 492, 500, 576, 582, 587, 616, 619, 645
Le Duan 379, 423, 565, 580
Lea Operasyonu 315
Leavenworth, Kansas 479, 604
Leclerc, Victor Emmanuel 88, 89, 382, 533, 534, 616
Lederer, William 358
Lee, Charles 63, 66
Lee, Harry 68
Lee, Robert E. 68, 82, 193
Lehi (Stern Çetesi) 292, 421, 423
Lehler 92, 96, 108
Lemass, Sean 610
Lenin 215, 403
Lentaigne, Joe 271
Lermontov 145, 539, 616
Leşkeri Tayyibe 485
Lettow-Vorbeck, Paul von 257
Lewis, Bernard 186
Lewis, Mark Edward 34
Lexington ve Concord Muharebesi 62, 63
Lezaky 275
Liberal 65, 71, 72, 74, 81, 82, 92, 100, 101, 104, 110, 111, 115, 144, 160, 170, 171, 174, 207, 208, 212, 215, 218, 227, 230, 234, 241, 242, 274, 275, 276, 292, 349, 358, 386, 401, 407, 416, 417, 421, 422, 429, 457, 480, 486, 494, 495, 496
Liberal Parti 70, 170
Libya 98, 283, 403, 407, 418, 457, 485
Lidell-Hart, Basil 617
Lidice 275
Lieber Yasası 108
Lieber, Francis 108
Life 290, 581, 582, 585, 588, 589, 597, 603, 606, 608, 637
Lin Biao 309
Lincoln, Abraham 107, 211, 468
Liverpool 66, 229, 289, 532
Lloyd George, David 170, 225, 227, 235
Lodge, Henry Cabot 376
Lombardiya 102, 105
London Times 535, 541, 636
Londonderry 349
Londra 43, 44, 66, 70, 71, 72, 103, 104, 164, 203, 205, 207, 219, 222, 227, 230, 233, 246, 252, 278, 289, 338, 339, 458, 468, 487, 492, 522, 535, 541
Longcloth Operasyonu 269
Lornelu John 42, 44
Louis Napolyon 104, 107, 110
Lovat, Lort 260
Luding Köprüsü 301, 302
Lufthansa 408, 415
Lugard, Frederick 162
Lumumba, Patrice 395
Luzon 361, 362
Lübnan 16, 24, 251, 252, 304, 404, 413, 414, 415, 416, 418, 419, 421, 445, 446, 447, 448, 449, 450-457, 465, 477, 485, 486, 498, 522, 571
Lyautey, Louis 157, 158, 159, 160, 161, 162, 177, 319, 329, 339, 343, 361, 386, 439, 541
Lyttelton, Oliver 340

M

Ma'alot 404
Macaristan, Macar 15, 27, 56, 108, 205, 232, 239, 276, 278, 434,
Macarlar 15, 27, 108
MacArthur, Arthur 175
MacArthur, Douglas 175
MacGregor, Rob Roy 46, 624
Macnaghten, William 148, 149, 580
Macready, Nevil 225, 576
Madagaskar 159, 160, 293
Madrid 78, 80, 81, 82, 464, 468
Mae Enga 10
Maggiore Gölü 102, 105
Maginot Hattı 312
Maginot, Andre 333
Magistra Operasyonu 444
Magsaysay, Ramon 362, 401
Maiwand 151, 156
Maiwand Muharebesi 151
Maji-Maji 170

Makabiler 2, 4, 6, 371, 525
Makedonya 5, 6, 95, 231, 490
Makhno, Nestor 208, 626
Maksimalistler 215
Malakand Geçidi 155
Malakand Sahra Kuvveti 155
Malawi 350
Malaya 13, 20, 65, 173, 275, 290, 292, 293, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 356, 357, 361, 362, 363, 372, 374, 400, 471, 479, 481, 483, 484, 496, 499, 559, 560, 561, 564, 581, 582, 591, 592, 593, 607, 609, 619, 624, 629, 630, 635, 638, 640, 581, 582, 591, 592, 593, 607, 609
Malaya Anti-Japon Halk Ordusu 339
Malaya Halkları Kurtuluş Ordusu 339, 350
Malezya 346
Maliki, Nuri el 372, 482, 483
Mançu Hanedanı 36, 296, 297
Mançular 15, 36, 48
Mançurya 308, 309, 310
Mangin, Charles 161
Manila 98, 359, 360, 361, 466
Maniştuşu 13
Mao Zedong 20, 22, 28, 100, 279, 290, 294, 295, 296, 298, 304, 316, 339, 351, 366, 369, 382, 384, 493, 499, 555, 556, 620, 637, 645
Maocular 399, 423
Marakeş 161
Marathalar 117
Marcah 488, 489, 490
March, Aleida 388
Marcos, Ferdinand 363
Marcus Antonius 21
Marcuse, Herbert 407
Marighella, Carlos 399
Marion, Francis 66, 166, 259, 575, 576, 582, 610, 612, 629, 636
Marksist Ulusal Kurtuluş Cephesi 350
Marksizm 177, 384, 396, 423, 439, 497
Marksizm-Leninizm 396, 439, 497
Marlborough 254
Maronlar 59, 91
Marsala 105
Marshall Planı 291
Marshall, Geo 309, 618
Marti, Jose 382, 384, 389
Marx, Karl 204
Masada 138, 461, 647
Mason-Dixon Hattı 191
Massachusetts 9, 10, 61, 63, 110, 123, 192, 596, 624, 625, 630
Massagetler 15
Massu, Jacques 331
Masters, John 155
Matthews, Herbert L. 389, 390, 566, 576, 595, 620
Mau Mau 84, 329, 336, 349, 350, 362, 561, 586
Mavera-i Ürdün 251, 252
Mavrikios 50, 529
Maximilian 110
Mazower, Mark 276, 279
Mazzini, Giuseppe 99, 306, 582
McChrystal, Stanley 478, 522
McDonnell, James 220
McKee, Dick 224, 225
McKinley, William 205
McMaster, H. R. 481
McNamara, Robert 375, 474, 564
Mecklenburg-Schwerin 99
Medler 18
Medine 246, 248, 249, 430
Megiddo 8
Mehdi 14, 161, 429, 430, 451, 452, 473, 482, 484
Mehdiciler 14, 161, 482
Mehmet Ali Paşa 97, 98
Meinhof 21, 187, 402, 407, 408, 409, 415, 423, 447, 498, 501, 568, 581, 621
Meinhof, Ulrike 408
Meir, Golda 414
Mekke 246, 429, 430, 490
Mekong deltası 317, 374, 378
Meksika 46, 110, 133, 134, 141, 242, 381, 386, 387, 502
Memluklar 38, 186
Mendes-France, Pierre 324

Mengele, Josef 404
Menşevikler 215, 216
Meo 311, 316
Merkez Cunta 78
Merrill, Lewis M. 198
Merrill'in Çapulcuları 272
Mescidi Haram 430, 431
Metacom (Kral Philip) 124, 125
Mete 32, 33, 49
Metternich 99, 617
Mexico City 387, 388
Mezentsov, Nikolay 211
Mezopotamya 7, 8, 11, 12, 13, 14, 20, 23, 25, 66, 123, 125, 227, 275, 351, 470, 480, 490, 491
Mısır 8, 17, 38, 97, 120, 121, 162, 168, 185, 227, 244, 249, 251, 291, 303, 411, 414, 415, 429, 442, 456, 458, 460, 462, 463, 464, 465, 466, 468, 469, 500
Mısır Deve Süvarileri Birliği 244
Mihailoviç, Dragoljub 278, 279
Mikhailov, Aleksandr 212
Milano 102
Miles, Nelson A. 133, 135, 538, 575, 595, 605, 622, 646
Milletler Cemiyeti 252
Milner, Alfred 174
Milorg 275
Min Yuen 339
Mina y Larrea 79
Ming Hanedanı 36
Minh 28, 290, 313, 314, 315, 324, 365, 374, 375, 379, 382, 383, 422, 442, 484, 493, 499, 557, 558, 587, 596, 609, 629, 633
Miot de Melito, Kont 622
Misilleme Ordusu 150
Mississippi nehri 126
Mesolongi 96
Missouri 128, 190, 199, 598, 618
Mitterand, François 330
Mobutu, Joseph 395
Mockaitis, Thomas R. 348, 622
Modern Savaş (Trinquier) 330, 478
Modok 10
Mogadişu 60, 403, 408, 463
Moğolistan 31, 301
Moğollar 15, 18, 27, 35, 36, 37, 38, 48, 184, 185, 493
Mohawk 122, 125
Moloney, Ed 229
Moltke, Helmuth von 99
Moncada Kışlası 385, 392, 393
Monongahela 199, 135, 615
Montagnardlar 316, 374
Montana 134
Montefiore, Simon Sebag 233, 623
Montferratlı Conrad 185
Montgomery, Bernard Law 340
Montonerolar 399
Morant, Harry 174
Moravya 56
Morgan, Edward S. 122, 623
Morice Hattı 13, 333
Moro, Aldo 409
Morris, Benny 292, 585
Mosby, John Singleton 190
Mosby'nin Rangerleri
Moskova 208, 211, 215, 303, 313, 399, 423, 433, 439, 469, 487
Mossad 404, 406, 414, 451, 640
Most, Johann 207
Motosiklet Günlükleri 387
Mountbatten, Lort 230
Mozambik 293, 329, 355
Muenchhausen 64, 530, 624
Muhabere Komitesi 70
Muhafazakâr Parti 70, 211, 232, 443, 487
Muhammed Bekir el Hâkim 470
Muhammed bin Abdülvahab 429
Muhammed bin Ladin 110, 299, 431, 442, 443, 445, 448, 452, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 471, 474, 485, 486, 536, 571
Muhammed Davud 435
Muhammed Ekber Han 149
Muhammed Rıza Pehlevi 429
Mulay Yusuf 160
Munro, Bill 226
Muong Thanh 311, 312
Mussolini 241, 257, 265, 277,

Mustafa Hafız 414
Musul 23, 478, 483
Mübarek Toprak (Buck) 304
Mübarek, Hüsnü 463
Mücahitler 13, 23, 118, 144, 432, 433, 436, 440, 441, 442, 443, 449, 461, 464, 468, 499
Münih 404, 414, 415, 423, 466
Müslüman Kardeşler 411, 429, 435, 461, 466

N

Nam Yum Nehri 311, 322
Nancahuazu 397
Nanking Tecavüzü 308
Napoli 102, 105, 106, 277, 535
Napolyon Savaşları 83, 91, 141
Nasır, Cemal Abdül 291, 411, 461
Natal 165, 173, 174
NATO 156, 440, 476
Navarin 97, 646
Navarra 79, 80
Navarre, Henri-Eugene 320, 641
Naxalitler 423
Nazi 18, 66, 74, 81, 141, 208, 241, 274, 275, 276, 277, 280, 291, 319, 349, 360, 457, 476, 480, 496, 497, 553, 592, 635
Necef 448, 452, 470, 471
Necibullah 445, 461
Neçayev, Sergey 204, 207, 233
Nehru, Jawaharlal 23, 292
Nepal 423
Neşesiz Sokak (Fall) 317
Netanyahu, Benyamin 405
Netanyahu, Jonathan 624
Neumann, Sigmund 242
New England 58, 62, 123, 124, 125, 473, 529, 592, 596, 616, 619, 636, 642
New Hampshire 57, 123
New Jersey 63, 64, 66, 207, 530, 621, 622, 638
New York 22, 24, 65, 72, 73, 103, 122, 132, 191, 199, 206, 207, 252, 289, 356, 389, 432, 458, 479, 535, 544, 545, 547, 550, 557, 565, 566, 567, 568, 570-648
New York eyaleti 122
New York Herald 389
New York Times 207, 389, 458, 479, 535, 544, 545, 547, 550, 557, 565, 566, 567, 568, 570, 571, 572, 595
New Yorker, The 595
Newport 65, 72
Ngo Dinh Diem 315, 325, 364
Ngo Dinh Nhu 368, 371, 372
Nguyen Tat Thanh, bkz. Ho Şi
Nice 99, 104, 105
Nihilistler 20, 187, 210, 211, 224, 383, 410
Nijerya 162, 355
Nikaragua 355, 399, 400
Ninova 178
Niven, David 259, 338
Nixon, Richard M. 378
Nizari İsmaililer 184, 609
Nkrumah, Kwame 292
Normandiya Çıkarması 259, 277, 370
Normanlar 36
North, Lort 70, 71, 494
Norveç 275, 414
Novaya Uda 218
Nyasaland 350
Nyere, Julius 292

O-Ö

O'Connell, Patrick 220
OAS, bkz. Gizli Ordu Örgütü 335
Obama, Barack 484, 486
Odessa 211
Odierno, Ray 481, 522
Oerlikon 443
Okada, Keisuke 242
Okhrana 212, 217, 218
Oklahoma City 206
Okyanusya 158
Olimpiyatlar 423, 466
Oliver Twist 147
Olmert, Ehud 454
Omdurman Muharebesi 118, 161
On İki Havariler 223
OPEC 415
Opechancanough 120, 122
Orange Nehri 168
Oriente Eyaleti 381, 383
Orta Asya 4, 5, 15, 25, 31, 41, 49, 141, 147

Orta Avrupa 78, 275
Ortadoğu 6, 8, 38, 93, 96, 184, 244, 246, 250, 251, 252, 274, 452, 456, 459, 466, 485, 486
Ortodoxos 384
Orwell, George 208
Osaçi, Hamaguşi
Osage 127
Osawatomie, Kansas 192, 587
Oslo Barış Süreci 417
Osmanlı 20, 38, 46, 55, 93, 95, 96, 97, 143, 151, 231, 244, 248, 251, 254, 255, 277, 280, 417, 494, 499
Osmanlı Merkez Bankası 231
OSS, bkz. Stratejik Hizmetler Ofisi 259, 260, 274, 277, 279, 282, 314, 359, 366, 378, 552, 557, 578, 596, 617, 636
Oswald, Lee Harvey 184
Oturan Boğa 136
Otuz Yıl Savaşı 42, 47, 55, 242, 243
Oxford 66, 243, 245, 248, 260, 278, 578, 580, 581, 583, 584, 588, 592, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 607, 608, 610, 611, 614, 621, 625, 627, 630, 633, 640
Oxyartes 6
Ölüm timleri 400, 473
Özbek 445
Özbekistan 34, 444
Özbekistan İslami Hareketi
Özel Gece Timleri 263
Özel Harekât Birliği (SOE) 258, 265, 274, 275, 277, 278, 281, 283, 284, 338, 339, 366, 551, 552, 553, 554, 593, 599
Özel Hava Birliği (SAS) 258, 260, 283, 405, 609, 623
Özel İdari Kısım 330
Özel Şube 205, 229, 341, 344
Özgür Orange Devleti 165, 166, 168, 174

P

Pac Bo 313, 382
Paine, Thomas 70
Pakenham, Thomas 165
Pakistan 46, 49, 134, 153, 156, 299, 431, 435, 436, 438, 439, 442, 445, 453, 457, 458, 461, 463, 466, 467, 468, 484, 485, 486, 613
Palermo 105, 106, 391, 624
Palmer Baskını 207
Palmer, A. Mitchell 207
Pamplona 80
Pan Am 403
Pape, Robert 472
Papen, Franz von 254
Papua Yeni Gine 9
Paris 70, 71, 108, 161, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 217, 221, 234, 251, 277, 291, 295, 334, 336, 378, 402, 404, 415, 418, 469, 487, 554, 583, 584, 604, 610, 615, 616, 618, 620, 622, 624, 632, 635, 641
Paris Barış Antlaşması 378
Paris Komünü 203, 217, 277
Parker, John 61
Parkman, Francis 123
Parlamento, Britanya 186, 221, 531
Parlamento, İrlanda (Dail Eireann) 221
Partizanlar 18, 67, 72, 81, 108, 277, 278, 279, 280, 283, 308
Paskalya Ayaklanması 220, 222
Paskalya Saldırısı 378
Paterson, Ivy 262
Pauwels, Philibert 206
Pax Romana 22, 495
Peake, Frederick W. 244, 245, 612
Pekin 296, 297, 304, 310, 423, 440
Pekin Üniversitesi 297
Peloponez 4, 5
Peloponez Savaşı 4, 5
Pencap 153
Pençşir Vadisi 435, 436
Pentagon 369, 376, 445, 464, 562, 563, 564, 642
Percy, Lort Hugh 62
Peres, Şimon 404
Perez, Faustino 381
Perovskaya, Sophia 212, 213, 214
Pers 5, 14, 15, 27, 35, 96, 135
Perşembe Operasyonu 270

Peru 402, 403, 451, 455, 607
Peşaver 154, 442, 462
Peştun 20, 49, 115, 118, 148, 153, 154, 155, 156, 165, 169, 177, 445, 487, 493
Peta 94
Pétain, Philippe 162
petite guerre 19, 56, 58, 63, 529, 604, 612
PETN (pentaerythritol tetranitrate) 447
Petraeus, David H. 14, 24, 144, 255, 343, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 496, 522, 586, 602, 627, 630
Pew Küresel Tavırlar Projesi 485
Philadelphia 65, 590, 609, 611, 620, 628, 637
Philippeville 329
Phoenix Programı 374
Piccadilly 270
Pickens, Andrew 66, 644
pied noir (kara ayaklılar) 328
Pillsbury, Michael 443, 570
Pines Adası 385, 386
Pirenin Savaşı Taber 356
Piyemonte-Sardunya Krallığı 99, 102
PKK 355, 409
Plautius, Gaius 20
Plutarkhos 5, 6
Plymouth Kardeşleri 261
Pocahontas 120, 536, 631
Pointe du Hoc 259
Politbüro, Çin 7, 299, 301, 306, 361, 433, 444
Politbüro, Sovyet
Pollack, George
Polonya 60, 76, 77, 93, 141, 240, 275, 277, 282, 442
Polonya Anavatan Ordusu 277
Polonya Sosyalist Partisi 216
Polybius 19, 526, 628
Popski'nin Özel Ordusu 258
Porch, Douglas 158, 160
Portekiz 78, 79, 80, 81, 293
Post, Jerrold 235
Pottawatomie 189, 192
Powell, Colin 477
Powhatan 119, 120, 121, 124, 132, 536, 598, 631
Praetorians (Larteguy) 336, 559, 616
Prag 275
Predator insansız hava aracı 468
Prenses Diana 97
Pretoria 166, 167, 542, 645
Princeton 64, 475, 476, 479, 581, 587, 593, 596, 602, 605, 607, 612, 615, 616, 620, 621, 625, 626, 627, 630, 632, 634, 645, 648
Princip, Gavrilo 240
Propaganda 17, 21, 50, 55, 70, 99, 101, 110, 183, 202, 204, 207, 230, 258, 279, 284, 292, 297, 298, 303, 304, 334, 335, 356, 375, 377, 390, 393, 403, 412, 413, 440, 453, 460, 462, 465, 471, 531, 545, 560, 584, 594, 613, 629
Protestan 42, 92, 228, 234, 261, 350
Proudhon, Pierre Joseph 204, 205
Proust, Marcel 157
Prusya 49, 56, 57, 82, 83, 93, 99, 104, 107, 108, 227, 548
psikolojik savaş 345, 362
Pulaski 196
Pyongyang 310
Quantrill, William Clarke 190
Quebec 269, 407
Quebec Özgürlük Cephesi 407

R

Rabat 161
Rabin, İzak 404, 405, 417, 418, 567, 615, 629
Ramadi 23, 473, 483
Ramallah 412, 418, 419
Ramirez Sanchez 478
Randolph, Benjamin Franklin 198
Ranger 57, 58, 62, 312, 476, 567
Rangerler 55, 57, 59, 190, 259, 282
Rangoon 267, 638
Rathenau, Walter 241
Ravachol 234
Rawlinson, Lort 173
Reagan, Ronald 422, 430, 450
Reformasyon 42
Reichstag yangını 241
Reitz, Deneys 168, 173
Remzi Yusuf 466

Reşidüddin Sinan 185
Revere, Paul 61, 599, 630
Rezervasyon 131, 132, 133, 136, 153, 170
Rezistans hareketi 312
Rhodes, Cecil 167, 172
Richardson, Louise 465
Rif Dağları 161
Rimuş 13
Rio Grande do Sul 100
Risorgimento 102, 104, 105
Riyad 463, 468
Roberts, Lort Frederick 151, 155, 165, 538, 630
Robespierre 74
Robin Hood 46, 223, 297
Rochambeau, Donatien 90
Rockingham, Lort 71
Rodezya 362
Rodriguez, Felix 398, 567
Rogers, Robert 57, 127, 259, 593, 631
Roxane 6
Roma İmparatorluğunun Gerileyiş 24
Roma Tarihi (Dio) 6
Roma, Roma İmparatorluğu 1, 2, 6, 7, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 34, 35, 40, 48, 49, 50, 69, 103, 107, 138, 153, 192, 208, 361, 395, 415,451, 493, 494, 527
Roosevelt, Franklin D. 468
Roosevelt, James 260
Roosevelt, Theodore 98, 157, 175, 207, 386
Rorke's Drift 116
Rossini, Gioacchino 205
Rönesans 42
Ruanda 453
Rumsfeld, Donald 473, 477
Rus Devrimi (1905) 217, 218
Rus Devrimi (1917) 214, 249
Rusk, Dean 369
Rusya 10, 19, 81, 82, 83, 93, 97, 99, 110, 111, 138, 141, 143, 145, 147, 184, 187, 204, 205, 207, 210, 211, 214, 216, 217, 218, 220, 231, 232, 233, 234, 235, 240, 242, 298, 299, 305, 346, 433, 444, 457, 487, 569, 570
Rüzgar Gibi Geçti 201

S-Ş

SA (Fırtına Bölüğü) 241, 549, 588
Saadi, Yacef 331, 333, 558
Sabena 405
Sabra 416, 446, 647
Sacco, Nicola 206
Saddam Hüseyin 12, 13, 417, 462, 470, 471, 478
Sadr şehri 482
Sadr, Mukteda 14, 473, 482
Sadullah 154
Sahra Çölü 160
Saint Jerome 26, 633
Saito, Makoto 242
Sakız Adası 95
Saksonya 56
Salameh, Ali Hasan 414
Salan, Raoul 335
Salang 436
Salazar, Antonio 293
Sale, Florentia 146
Sale, Robert 148
Salim bin Ladin 460, 462
Salisbury, Harrison 302
Salisbury, Lort 171
Salvador, Santiago 205
Samarra, 472
San Martin, Jose 93, 111, 536
Sanchez, Ricardo 478
Sand Creek 129, 131, 330, 537, 605, 610
Sandinistalar 355, 399
Santa Clara 391
Santayana, George 491
Santiago 98, 205, 382, 385, 391, 392
Santo Domingo 87
Saratoga 65, 71
Saraybosna 239
Sardunya 99, 100, 102, 103, 104
Sargon 12, 13, 491, 526, 617
Sartre, Jean-Paul 335, 386
SAS, bkz. Özel Hava Birliği 258, 260, 283, 405, 609, 623
Sauk 126
Savannah 65, 72
Savaş karşıtı, ABD 70, 171, 375, 444, 453
Savaş Sanatı (Sun Tzu) 28, 29
Savaş Sanatının Özeti (Jomini) 83

Savaş Üzerine (Clausewitz) 83
Savoy 105, 405
Savunma Kalkanı Operasyonu 419, 420
Saxe, Mareşal 58
Sayeret Matkal 405, 408, 414
Saygon 314, 316, 319, 358, 364, 366, 367, 368, 369, 372, 376, 377, 561, 563
Schiller, Friedrich 47
Schiller, Moritz 240
Schlesinger, Arthur 356
Schmitt, Daniel
Scipio 49, 580
Scobell, Harry 173
SEAL 257
Seksen Yıl Savaşı 42
Selahaddin 185
Selam Feyyad 456
Selçuklular 15, 185
Selefi 144, 151, 278, 340, 396, 430,433, 452, 473, 486
Selevkoslar 6
Selous izcileri 362
Seminole 126, 141, 537, 619, 622
Senato, ABD 192
Senato, Roma 22
Serbest İrlanda Devleti 228
Sergey Aleksandroviç 215
Sertorius, Quintus 18, 48
Servisler Arası İstihbarat, Pakistan 435, 442
Sessiz Amerikalı (Greene) 357, 358, 369, 376
Sevilla 79
Seylan (Sri Lanka) 292
Seyyid Kutub 429, 460
Sezar, Julius 15, 183, 211
Shaw, George Bernard 253
Sheehan, Neil 368
Shelley 111, 251, 536, 635, 641
Shelton, Ralph 397
Sheridan, Phil 128, 538
Sherman, William Tecumseh 136, 154
Shin Bet 412
Shultz, George 443
Shy, John 63
Sınır Zorbaları 191, 192, 199
Sırbistan, Sırp 232, 240, 278, 453
Sibirya 141, 217, 218
Sicarii 186
Sichuan 302, 303
Sicilya 46, 105, 106
Sidi Bu Osman 161, 643
Sierra Madre 133, 173, 586
Sierra Maestra 382, 388, 389, 390
Sihanoukville 374
Silahlı İslami Grup 464
Silezya 56
Sima Qian 32, 35, 215, 527, 528, 635
Simbiyonez Kurtuluş Ordusu 407, 408
Simon bar Gioras 49
Simrell, Samuel 197
Sina Yarımadası 405
Singapur 291, 324
Sinn Féin 219, 220, 221, 222, 350
Sirhan Sirhan 184
Sivil Gayrinizami Savunma Grupları 374
Siyah Çaydanlık, reis 128, 129
Siyah Enternasyonal 206
Siyah Yüzler 216
Siyonist, Siyonizm 252, 263, 264, 292, 351, 404, 411, 430, 448, 451, 452, 458, 492
Siyular 15, 49, 117, 131, 133, 141, 165, 493
Skorzeny, Otto 257
Slav 50, 232, 240, 275, 596, 628, 635
Slim, William 269
Sloven 278, 453
Smith, John 120, 628
Smuts, Jan Christiaan 167, 169, 174, 636
Snow, Edgar 304, 314, 389, 390, 640
SOE, bkz. Özel Harekât Birliği 258, 265, 274, 275, 277, 278, 281, 283, 284, 339, 366, 593
Soğdiyana 5
Soğuk Savaş 291, 314, 395, 431, 453, 478
Soloheadbeg Taşocağı 219
Somali 9, 49, 403, 453, 457, 459, 463, 485, 502
Somoza, Anastasio 399
Sonbahar Hasadı ayaklanması 299, 382
Sophie 239, 629
Sorgu (Alleg) 326
Sorley, Lewis 375
Sosyal Demokratlar, Rusya 215
Sosyalist Devrimci Parti (SR) 215, 218

sosyalizm, sosyalistler 20, 50, 187, 209, 216, 217, 297, 330, 351, 422, 449, 498
Sovyetler Birliği 38, 74, 208, 218, 259, 276, 277, 301, 305, 309, 375, 379, 394, 401, 423, 433, 442, 444, 480, 497, 500
Sparta 4, 321
Spartaküs 18, 48, 84, 91
Speke, John 395
Spetznas 259
Spitamenes 49
St. Clair, Arthur 135, 637
St. Petersburg 141, 208, 210, 211, 212, 592, 614, 616, 620, 635, 640
Stalag 312
Stalin 19, 23, 99, 216, 218, 233, 276, 277, 278, 282, 300, 305, 308, 310, 313, 325, 383, 387, 423, 437, 496, 546, 548, 553, 594, 595, 623, 636
Stepniak 232, 233, 546, 548, 638
Stern Çetesi, bkz. Lehi 292, 421, 423
Stilwell, Joseph 271, 272
Stinger 443, 444, 618
Stolypin, Pyotr 215, 546
Stormberg 163, 168, 169
Strategikon 50, 529, 620
Stratejik Hizmetler Ofisi (OSS) 259, 260, 274, 277, 279, 282, 314, 359, 366, 378, 552, 557, 578, 596, 617, 636
Stratejik Küçük Köyler Programı 372
Stuart, J. E. B. 193
Stuartlar 46
Subhi Tufeyli 448
Suchet, Louis-Gabriel 80, 638
Sudan 161, 169, 262, 265, 292, 457, 459, 463, 466
Sukarno 274
Sultan Abdülhafız 160
Summers, Harry 379
Sumner, Charles 192
Sumter, Thomas 66, 166, 582, 605
Sun Tzu 28, 29, 299, 306, 465, 493
Sun Yat-sen 298
Sur 1, 35, 178, 185
Sûreté 326
Suriye 1-2, 12-13, 24, 185-186, 246, 249-251, 255, 293, 411-412, 414, 448, 452-453, 455-456, 460-461, 465, 472, 478, 483, 485, 505, 511, 516,
Suru 17
Suudi Arabistan 252, 403, 413, 415, 429-430, 442, 451, 456, 458-460, 462-463, 465, 468, 485, 510
Sümer 13, 25, 178
Sünni 449, 455, 470-473, 482-484, 515
Süveyş Kanalı 249, 291, 331
Swat Vadisi 154-155
Sykes-Picot Anlaşması 250
Şam 251, 452
Şamil 140-145, 312, 504
Şamir, İzak 421
Şanghay 295
Şaron, Ariel 419
Şatila 416, 446
Şaul (Talut) 8
Şehir Gerillasının Elkitabı (Marighella) 399
Şensi eyaleti 31, 301, 303-304
Şer Ali 151, 434
Şerif Hüseyin 246
Halid Şeyh Muhammed 18, 466, 467
Şii 184, 446-448, 452, 455-456, 470-473, 483, 515
Şili 399, 504, 514
Şüca-ül Mülk (Şah Şüca) 147

T

Taber, Robert 356, 390, 465
Tacik 435, 445
Tacikistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 518
Tacitus 19
Taft, William Howard 176, 343
Tahran 429, 431, 433, 450, 452
Taiping 36, 296, 506
Tajbeg sarayı 434
Takuma, Baron Dan 241
Tal, Vasfi 413, 415
Taliban 156, 305, 440, 445, 462-463, 467, 484-485, 489, 490-491
Tamil Kaplanları 419, 457, 516
Tandy, Napper 92
Tanganyika Gölü 395

Tanjong Malim 344
Tanzanya 292, 396, 459
Tanzim 419
Tarleton, Banastre 66, 68, 72, 127
Tartan isyanı 40, 42
Taruc, Luis 359, 361-362
Taşnak 216, 231
Tatarlar 15
Tavil, Süha 418
Tayland 346, 514
Taylor, A. J. P. 109
Taylor, Maxwell 370
Tayvan 310, 509, 512
Tecumseh 125, 136, 154, 504
Tehriki Taliban 485,
Teksas 127, 198, 443, 462, 505
Tel Aviv 402, 404
Telafer 481
Templer, Gerald 65, 338-348, 356, 361-362, 367,400-401, 481, 483, 496, 499, 522
Terör Dönemi 74, 184, 186
Ter-Petrosyan, Simon 233
Tet Saldırısı 225, 318-319, 377-378
Teutoburg 19
Thatcher, Margaret 230, 422
Thomas, Lowell 252
Thompson, Robert 342, 344, 348, 356, 361, 365, 372, 422, 478-479, 496
Thoreau, Henry David 194
Tibet 303, 510, 512-513
Tienanmen Meydanı 417
Tiflis 216
Tilden, Samuel J. 201
Tirah vadisi 201
Tirol 75, 83, 504
Tito 104, 242, 278-279, 205, 315, 325, 383-384, 438, 445
Titus 4, 20, 22
TNT 177, 259, 447
Tokyo 155
Tolstoy, Lev 142-143, 145
Tomahawk 459
Tone, Wolfe 92, 422
Tonkin Körfezi 372
Tora Bora 467
Tornau 139
Toussaint Louverture 86-87, 142, 193, 307, 382, 422, 438
Transvaal 165-167, 172, 174
Treacy, Sean 220
Trenton 64
Trinquier, Roger 316, 330, 332, 337
Tripolitza 96
Troçki 215, 388, 389
Truman 291
Truong Chinh 498
Tunku Abdül Rahman 346
Tunus 333-334, 416, 466, 508, 513
Tupamarolar 399, 423, 514
Tutsi 453
Türk 24, 27, 38, 48-49, 56-57, 94-97, 141, 143, 244-251, 256, 493
Türkistan 433, 511
Türkiye 12, 141, 466, 478, 511, 516-517
TWA 449
Twain, Mark 175

U-Ü

Uçak kaçırma 232, 252, 408, 423, 449, 466
Uday Hüseyin 478
Uganda 403-406, 423, 516-517
Ukrayna 15, 208, 276, 282, 510, 512
Ulyanov, Aleksandr 214
Umman 349-350, 355, 514
United Fruit Company 387
Untermenschen 275
Uribe, Alvaro 400-401, 483, 496
Uruguay 100-101, 399, 504-505, 514
Usame bin Ladin 110, 299, 431, 442-443, 445, 448, 452, 458, 460, 471, 474, 485-486
Ustaşa 232
Uzatmalı Savaş Üzerine (Mao) 306-307
Uzun Menzilli Çöl Grubu 258, 283
Uzun Menzilli Keşif Devriyeleri 173, 374
Uzun Yürüyüş 103, 173, 295, 301-305, 309, 423
Üçüncü Afgan Savaşı 151
Ürdün 251-252, 411-413, 418, 421, 468, 471-472, 485, 515

V

V. George 228
Vahabi 139, 431
Vaillant, August 206
Valens 24
van der Lubbe 241
Vann, John Paul 377-378, 422, 497-498
Vanzetti, Bartolomeo 206
Varşova 77, 277, 414, 512
Velayeti fakih 429
Veliaminov 138
Vendée 75, 83, 108, 160, 183, 228, 495, 503
Venedik 102, 107
Vercingetorix 48
Verdi,Giuseppe 104
Verdier, Jean-Antoine 77
Vespasianus 4
Vetilius 20
VII. Ferdinand 79, 82
Victoria 164-165, 445
Vieira de Mello 470
Viet Bac 314·
Vietkong 318, 368, 372-375, 377-378, 407, 412, 421, 442, 454, 471, 499, 513
Vietminh 311-325, 330, 351, 366, 368, 454, 512
Vietnam 28, 38, 50, 59, 173, 225, 293, 309, 311, 313-319, 324-325, 340-341, 347, 355-356, 358, 364, 366-380, 393, 395, 421, 423, 433, 435, 440, 442, 446, 456, 465, 469, 473-474, 476-477, 497-498, 508, 513
Vietnam Askeri Yardım Komutanlığı 373
Vietnam Demokratik Cumhuriyeti 314
Vietnam Savaşı 73, 282, 351, 369, 373, 378, 440, 442, 446, 474, 476, 494-495
Vietnam Ulusal Ordusu 319
Viking 27, 36
Villa des Tourelles 332
Villa, Pançо 46
Viriathus 19-20, 48-49, 79, 451, 498
Virjinya 63, 68-69, 72, 120-121, 190, 193, 399
Vis 279
Viyana 38, 96, 240, 415
Vlasov, Andrey 276
Vo Nguyen Giap 315, 377, 379, 383
Vorontsov, Mikhail 144
Vosges Ordusu 107
Vuono, Carl 477

W

Waffen SS birlikleri 276
Wall Street 206, 260
Wallace, William 43
Wampanoag 124-125
Warburton, Robert 154, 156
Warren, Joseph 70
Washington, George 23, 63-64, 68-69, 73, 82, 119, 121, 167, 193, 291, 365, 422
Washita 127-130, 135
Waugh, Evelyn 245, 260
Wavell, Archibald 267-268
Weems, Parson 68
Wehrmacht 276, 278, 373
Wei Liao 29
Weimar 241
Weinberger, Caspar 443
Weizmann, Haim 264
Wellington Dükü 80, 97
West Point 128, 132, 199, 476, 479
West, Bing 483
Westmoreland 373-375, 377-378, 473-474
Westphalia 47, 55, 74
Weyler, Valeriano 170
Whampoa 298, 309
Whistler, James McNeill 164
Williams, Jim 198, 200
Wilson, Charlie 443
Wilson, Harold 292
Wilson, Henry 227, 229
Wilson, Woodrow 207, 468, 476, 501
Windrow, Martin 323
Wingate, Lorna Paterson 262
Wingate, Orde 242, 261-273, 312, 388
Wingfield, John 40-41
Witte, Kont 215, 217
Wolf, Markus 407
Wolfe, Tom 356
Woodstocklu Edward (Kara Prens) 40
Woolls-Sampson 172-173

Wu 33-35
Wyatt, Francis 121
Xinxiang 31
XVI. Louis 71, 184

Y

Yadin, Yigael 264
Yahudi isyanı 4, 6, 21, 186, 277
Yahudiler 1-4, 6-7, 21-22, 49, 138, 241, 263-264, 275, 404, 419, 421, 449, 458
yakıp yıkma taktiği 46
Yan'an 304-305, 309
Yaralı Diz 136, 441, 508
Yarımada Savaşı 74, 82-83, 259, 276, 503
Yehuda 1, 6, 8, 19, 21-22, 138, 186, 265
Yemen 134, 350, 457, 460, 468, 485, 514, 517-518
Yeni Delhi 269
Yeni Gine 8-10, 517
Yeni Köyler 341-342, 345, 372
Yeni Zelanda 152
Yeniçeriler 38, 503
Yeniden Yapılanma 195, 198, 200-201, 212, 507
Yeraltı Tünelleri 191
Yeraltında Rusya (Kravçinski) 232
Yerli Halk İşleri Servisi 330
Yermolov 141-142
Yeşil Bereliler 365, 401
Yetmiş Beş Yıl Savaşı 242
Yirmi Yedi Makale (Lawrence) 255, 492
Yom Kippur Savaşı 406
York 45, 87, 195, 198-200
Yorktown Muharebesi 324
Yuda Makabi 48-49
Yugoslavya 50, 78, 231-232, 240, 274, 277-280, 325, 438, 440, 453, 457, 499, 509, 511-512, 518
Yunan Ortodoks kilisesi 95
Yunanistan 5, 17, 29, 56, 70, 95-98, 110-111, 151, 231, 278, 349-350, 356, 363, 501, 504, 512, 516
Yusuf el-Ayiri 465
Yüz Alay Taarruzu 308
Yüz Yıl Savaşı 42

Z

Zahir Şah 435
Zaire 396
Zaragoza 75-78
Zealot 138, 459
Zerka 471
Zhao Zuo 32
Zhu De 298-299, 302
Ziya ül Hak 431, 442
Zulu 116-117, 122, 508, 510
Zuurberg dağları 169

4000 yıldır varlığını dünyanın birçok coğrafyasında sürdüren gerilla savaşlarını, derinlemesine bir araştırmayla inceleyen akademisyen Max Boot, yüzyıllar boyunca süren mücadelelerin başarılı sonuçlarını, başarısız çıkarımlarını ve tarihe yön veren etkilerini *Görünmeyen Ordular*'da gözler önüne seriyor.

Roma-Yahudi Savaşlarından Büyük İskender'e, Mezopotamya'nın kanlı nehirlerinden Çin'in uçsuz bucaksız bozkırlarına, İngiltere ile İrlanda arasındaki güç savaşlarından Haiti'nin özgürlük mücadelesine, Garibaldi'den Arabistanlı Lawrence'a, Kızıl Ordu ile Mücahitlerin yüzleşmesinden El Kaide'nin günümüzdeki etkilerine dek, okudukça kimin iyi, kimin kötü taraf olduğunu sorgulayacağınız bu kitapta bugüne kadar yazılmış savaş tarihi kitaplarında yer almayan birçok yeni bilgiye ve farklı bakış açılarına ulaşacaksınız.

Yaşanan tüm düşük yoğunluklu çatışmaların dünyanın şekillenmesinde ne kadar etkili olduğuna ise şaşırarak tanıklık edeceksiniz...

ISBN 978-975-10-3440-3

9 789751 034403

/inkilap.yayinlari

/inkilapkitabevi

Online alışveriş: www.inkilap.com